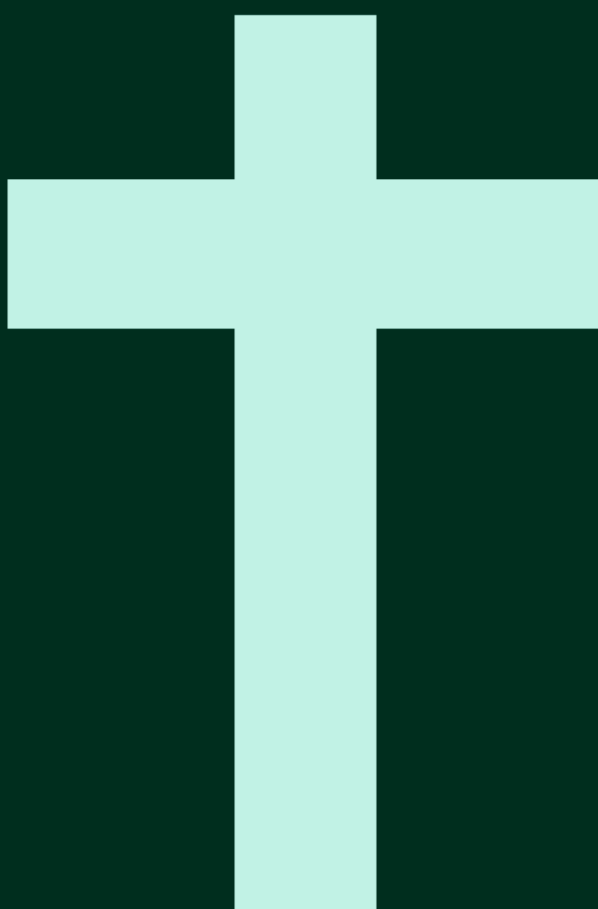


Testamento jaa maa  
jitoho-yo Jesucristo



New Testament in Mixtec, San Miguel el Grande  
(MX:mig:Mixtec, San Miguel el Grande)

## Testamento jaa maa jito ho-yo Jesucristo

New Testament in Mixtec, San Miguel el Grande (MX:mig:Mixtec, San Miguel el Grande)

copyright © 1951 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Mixtec, San Miguel el Grande

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Mixteco, San Miguel el Grande [mig], Mexico

### Copyright Information

© 1951, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Mixtec, San Miguel el Grande

### © 1951 Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

---

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 4 Mar 2019 from source files dated 20 Dec 2018  
a7b2e4b3-7fe3-5b8e-b04c-0245065924f9

## Contents

Mateo . . . . .	1
Marcos . . . . .	38
Lucas . . . . .	62
Juan . . . . .	101
Hechos . . . . .	129
Romanos . . . . .	166
1 Corintios . . . . .	182
2 Corintios . . . . .	196
Gálatas . . . . .	206
Efesios . . . . .	212
Filipenses . . . . .	217
Colosenses . . . . .	221
1 Tesalonicenses . . . . .	225
2 Tesalonicenses . . . . .	229
1 Timoteo . . . . .	231
2 Timoteo . . . . .	236
Tito . . . . .	239
Filemón . . . . .	241
Hebreos . . . . .	242
Santiago . . . . .	254
1 Pedro . . . . .	259
2 Pedro . . . . .	264
1 Juan . . . . .	267
2 Juan . . . . .	271
3 Juan . . . . .	272
Judas . . . . .	273
Apocalípsis . . . . .	275

## EL SANTO EVANGELIO SEGUN SAN MATEO TU'UN VA'A NI CHAA SAN MATEO

### *Lista ndasa vai tata Jesucristo*

<sup>1</sup> Ya'á kúu lista ndasa vai tata Jesucristo, se'e David, se'e Abraham. <sup>2</sup> Abraham ni sá'a-de Isaac. Te Isaac ni sá'a-de Jacob. Te Jacob ni sá'a-de Judá jíin ñaní-i. <sup>3</sup> Te Judá ni sá'a-de Fares jíin Zara ni kaku chii Tamar. Te Fares ni sá'a-de Esrom. Te Esrom ni sá'a-de Aram. <sup>4</sup> Te Aram ni sá'a-de Aminadab. Te Aminadab ni sá'a-de Naasón. Te Naasón ni sá'a-de Salmón. <sup>5</sup> Te Salmón ni sá'a-de Booz ni kaku chii Rahab. Te Booz ni sá'a-de Obed ni kaku chii Rut. Te Obed ni sá'a-de Isaí. <sup>6</sup> Te Isaí ni sá'a-de rey David. Te rey David ni sá'a-de Salomón ni kaku chii ña'an ní kuu ñasí'í Urías. <sup>7</sup> Te Salomón ni sá'a-de Roboam. Te Roboam ni sá'a-de Abías. Te Abías ni sá'a-de Asa. <sup>8</sup> Te Asa ni sá'a-de Josafat. Te Josafat ni sá'a-de Joram. Te Joram ni sá'a-de Uzías. <sup>9</sup> Te Uzías ni sá'a-de Jotam. Te Jotam ni sá'a-de Acáz. Te Acáz ni sá'a-de Ezequías. <sup>10</sup> Te Ezequías ni sá'a-de Manasés. Te Manasés ni sá'a-de Amón. Te Amón ni sá'a-de Josías. <sup>11</sup> Te Josías ni sá'a-de Jeconías jíin ñaní-i, ná kuangoyo fuerza-i ñuu Babilonia. <sup>12</sup> Te ni kuu kivi já kuangoyo fuerza-i ñuu Babilonia, te Jeconías ni sá'a-de Salatiel. Te Salatiel ni sá'a-de Zorobabel. <sup>13</sup> Te Zorobabel ni sá'a-de Abiud. Te Abiud ni sá'a-de Eliaquim. Te Eliaquim ni sá'a-de Azor. <sup>14</sup> Te Azor ni sá'a-de Sadoc. Te Sadoc ni sá'a-de Aquim. Te Aquim ni sá'a-de Eliud. <sup>15</sup> Te Eliud ni sá'a-de Eleazar. Te Eleazar ni sá'a-de Matán. Te Matán ni sá'a-de Jacob. <sup>16</sup> Te Jacob ni sá'a-de José, yii María, ña'an-ún ni skáku-ña Jesús, I'a nání Cristo. <sup>17</sup> Súan vai taká tata. Onde Abraham te onde David ío uxi kuun tatá. Te onde David te onde kuangoyo fuerza-i ñuu Babilonia ío uxi kuun tatá. Te onde kuangoyo fuerza-i ñuu Babilonia te onde ni kaku Cristo, suni ío uxi kuun tatá.

### *Kivi ní kaku Jesucristo*

<sup>18</sup> Te kivi ní kaku Jesucristo súan ni io. Náa-ya, María, ja á ni kundaa tu'un ja tánda'a-ña jíin José, te onde ná té ketá'an-ga-ña jíin-de, te ni juku'un se'e-ña ní sá'a Espiritu Santo. <sup>19</sup> Te José, yii-ña-ún, ñin chaa va'a kúu-de. Te tú ní kuní-de sándiva'a-de jíin-ña, chi sua kuní-de xndóo sa'í-de-ña. <sup>20</sup> Te nini súan nákaní ini-de, te ni chaa-ni ñin ndajá'a máa Tatá nuu-dé ni ka'an-ya jíin-de jíin jáni: José, se'e David, ma yu'ú-ro kuáka-ró ñasí'í-ro María, chi ja ñu'un chii-ña jíin, onde nuu máa Espiritu Santo vai. <sup>21</sup> Te skáku-ña ñin se'e yíi. Te skúnání-ró-i Jesús. Chi máa-i, nama-i taká ñayivi ká'io kuachi, áchí-ya. <sup>22</sup> Súan ni kuu taká ya'á, náva'a ná skíkuu tu'un ni ka'an máa Tatá jíin chaa ni jani tu'un-ya. <sup>23</sup> Koo ñin ña'an jáa. Te juku'un se'e-ña. Te skáku-ña ñin se'e yíi. Te kunání-i Emmanuel (ja kuní ka'an: Jíin máa-yó ndújíin Dios). Achí. <sup>24</sup> Te ni nata'u núu José. Te ni ndukoo-de. Te ni sá'a-de natu'un ni tá'ú tíñu ndajá'a máa Tatá nuu-dé. Te ni jaka-de ñasí'í-de. <sup>25</sup> Te tú ní kixí-de jíin-ña, onde ni kaku se'e yíi núu-ña. Te ni skúnání-de-i Jesús.

## 2

### *Chaa ndichí jíin tíñu xini*

<sup>1</sup> Te ni kaku Jesús ini ñuu Belén ndañúu Judea. Te kivi-ún tá'ú tíñu rey Herodes. Yúan-na te yaku chaa ndichí, ni kikoyo-de ichi nú kána ndikandii. Te ni jakoyo-de ñuu Jerusalén. <sup>2</sup> Te ni kaka'an-de: Ndénu kánde rey ñayivi judío ja ní kaku. Chi ni kajini-ri tíñu xini-i ja ní kenda ichi núu kána ndikandii. Te vai koyo-ri ja chíñu'ún-ri-i, áchí-de. <sup>3</sup> Te rey Herodes, ni jini tu'un-de tu'un-ún. Te ni yu'ú-de, onde jíin taká ñayivi ñuu Jerusalén. <sup>4</sup> Te ni nastútú-de taká sutu ñá'nu jíin taká chaa káchaa tutu ini ñuu. Te ni jika tu'un-de chaa-ún nú ndénu kaku Cristo. <sup>5</sup> Te máa chaa-ún, ni kakachi-de nuu rey: Ini ñuu Belén ndañúu Judea, chi nuu tutu ja ní chísó chaa ni jani tu'un-ya, yóso súan: <sup>6</sup> Te róo ñuu Belén ndañúu Judá, na tú lúlí-ga-ro núu chaa kakuñá'nu ñuu Judá, chi ini-ro

kénda ñin l'a tá'ú tíñu nuu-yo. Te koto-ya ñáyivi ñúu-ri Israel, áchí tutu. <sup>7</sup> Yúan-na te Herodes, ni kana sa'í-de xini cháa ndíhí-ún. Te ni ni'in vá'a-de tu'un ndé kivi ní kenda tíñuú xini-ún. <sup>8</sup> Te ni tájí-de cháa-ún kája'an-de ñuu Belén. Te ni ka'an rey: Kuángoyo-ni yúan, te kaka tu'un vá'a-ní siki súchí lúli-ún. Te ní ni kajini-ni nuu-í, te kastu'ún-ni nuu-ná náva'a suni ná kichiñú'ún-ná-i, áchí rey. <sup>9</sup> Te súan ni kajini so'o-de tu'un ni ka'an rey. Te kája'an-de. Te máá tíñuú xini já ní kajini-de ichi núu kana ndikandii, yoxnúú-tí nuu-dé onde ni jaá-ti núu kátuu súchí lúli-ún. Te yúan ni jukuiñi-ti. <sup>10</sup> Te nuu ní kajini-de tíñuú xini-ún, te ni kakusii xaan iní-de. <sup>11</sup> Te ni kivi koyo-de iní ve'e. Te ni kajini-de nuu súchí lúli-ún jín náa-i María. Te ni kajukuiñi jítí-de nuu-í. Te ni kachiñú'ún-de-i. Te ni kajuña-de janu-dé. Te ni kasoko-dé oro, jín súsia kutú, jín súsia uá nuu-í. <sup>12</sup> Te ni kaskoto jani-de. Te ni jini-de ja tú no'on-de nuu Herodes. Yuán ingá ichi káno'on-de ñuu-de. <sup>13</sup> Te kája'an-de. Yúan-na te ñin ndajá'a máá Tatá, ni skoto-ya José nuu kixí-de. Te ni ka'an-ya jín-de: Ndukoo, te ki'in-ró súchí lúli ján jín náa-i, te ki'in-ro onde ñuu Egipto. Te kunchaa-ro yúan onde kastu'ún-rí nuu-ro. Chi a yani nandúku Herodes súchí lúli ján já ká'ni-dé-i. Achí. <sup>14</sup> Te José, ni nata'u núu-dé. Te ni ndukoo-de. Te ni ki'in-de súchí lúli jín náa-i kája'an ñúu-de onde ñuu Egipto. <sup>15</sup> Te ni kandee-de yúan onde ni jil Herodes. Te ni skíkuu tu'un ni ka'an máá Tatá jín cháa ni jani tu'un-ya: Onde ñuu Egipto ni kana-ri Se'e-ri vai-i, áchí.

#### *Ja ní kaja'ni-dé suchí yí lúli*

<sup>16</sup> Yúan-na te Herodes ja ní jini-de ja súan ni kasákátá cháa ndíhí núu-dé, te ni kiti xaan iní-de. Te ni tájí-de soldado kája'an. Te ni kaja'ni táká suchí yí lúli úu kua jín já lúli-ga ká'io-i iní ñuu Belén jín táká ndañúu, natu'un ni ni'in vá'a-de tu'un kivi ní ka'an cháa ndíhí-ún jín-de. <sup>17</sup> Yuán ní skíkuu tu'un ni ka'an Jeremías cháa ni jani tu'un Dios, chi ni ka'an-de: <sup>18</sup> Iní ñuu Ramá ni jini so'o-ri ja kánda'i te kánde'e kó'ó. Raquel, ndé'e-ña já sé'e-ña. Te tú kuní-ña ndusii iní-ña, chi ni ndi'i-i, ni kanaa. Achí. <sup>19</sup> Te vásá ní jil rey Herodes. Te ñin ndajá'a máá Tatá, ni skoto jani-ya José onde nuu kandee-de ñuu Egipto. <sup>20</sup> Te ni ka'an-ya jín-de: Ndukoo, te ki'in-ró súchí lúli ján jín náa-i, te no'on-ro ñuu Israel kunchaa-ro, chi a ni kaji'i ja kákuu ni ká'ni súchí ján núu. Achí. <sup>21</sup> Yúan-na te ni ndukoo-de. Te ni ki'in-de súchí lúli-ún jín náa-i. Te kuano'on-dé ñuu Israel. <sup>22</sup> Te ni ni'in-dé tu'un ja Arquelao tá'ú tíñu iní ñuu Judea, ni jukuiñi-de nuu táa-de Herodes. Te ni yu'ú José ki'in-de yúan. Te Dios, ni skoto jani-ya José. Yuán kuá'an-de ñin ndañúu Galilea. <sup>23</sup> Te ni jaá-de ñin ñuu nání Nazaret. Te yúan ni kanchaa-de. Te ni skíkuu tu'un ni kaka'an cháa ni kajani tu'un Dios: Cháa ñuu Nazaret kunání-yá, áchí.

## 3

#### *Juan, cháa skuánducha*

<sup>1</sup> Te jika kivi ní cháa Juan cháa skuánducha kándii-de nuu ñu'un té'é ndañúu Judea. Te ni jani-de tu'un. <sup>2</sup> Te ni ka'an-de: Nakani iní jíná'an-ró, chi a yani koo ñuu natu'un andíví, áchí-de. <sup>3</sup> Chi siki cháa yá'a ni ka'an Isaías, cháa ni jani tu'un Dios onde sáa: ñin ndajá'a, kana jaa-de onde nuu ñu'un té'é: Sátu'a-ró íchi máá Jító'o-yo, te sándóo-ró íchi-yá. Achí. <sup>4</sup> Te sa'ma ní ñu'un Juan, ni kuu ixi camello. Te ni nu'ni ñin sánchii ñii chíi-de. Te ndeyu ní yee-dé ni kuu ndikuá'yú jín ndúxi yoko. <sup>5</sup> Yúan-na te ñáyivi ñuu Jerusalén jín táká ñáyivi ñuu Judea jín táká ñáyivi yúñuu Jordán, ni kenda koyo-i nuu-dé. <sup>6</sup> Te ni skuánducha-dé-i iní yucha Jordán. Te kánakani ndaa-i kuachi-i yúan. <sup>7</sup> Te ni jini-de ja vái koyo kua'a cháa fariseo jín cháa saduceo nuu skuánducha-dé-ún. Te ni ka'an-de jín: Se'e koo kákuu-ró. Ndéja ní kastá'an nuu-ro já kúnu-ró kóto-ró juicio ja cháa. <sup>8</sup> Núsáa te sá'a-ró tíñu ja á ni nakani iní-ro-ún. <sup>9</sup> Te ma káni iní-ro ká'an-ro: Abraham kuu táa-yo. Chi ká'an-ri jín-ró já kúu-ni sá'a Dios ja táká yuu yá'a nduu se'e Abraham. <sup>10</sup> Te vina a kátuu tú'a hacha ja xiti yúnu onde yo'o. Te taká yunu já tú kúun nde'e vá'a, xiti te kivi nuu ñu'un. <sup>11</sup> Ko l'a vai ichi yatá-rí, ñá'nu-ga kúu-ya vásá rúu. Te tú kúná'nu-ri kundiso-ri ndijan-yá. Máá-yá skuánducha-yá róo jín Espíritu Santo jín ñu'un. <sup>12</sup> Te tñin-ya pala

chíxí'ú trigo. Te xndéché-yá te nastútú-yá trigo ndívi iní yaka-ya. Te ka'mu-ya paja-ún nuu ñú'un ja má ndá'va kuti-gá, áchí Juan.

#### *Ja ní janducha Jesús ní sá'a Juan*

<sup>13</sup> Yúan-na te ní kenda Jesús iní ñuu Galilea. Te ní cha-ya yúcha Jordán nuu Juan náva'a skuánducha-dé-ya. <sup>14</sup> Ko Juan, tú ní kuní-de, chi ní ka'an-de jíin-yá: Sua kánúú já skuánducha máá-ní náá, naja vái-ní nuu-ná núsáá, áchí-de. <sup>15</sup> Ko ní ka'an Jesús jíin-de: Vina te sá'a-ró, chí súan kánúú skíkuu-yó táká tíñu va'a, áchí-ya. Yúan-na te vása ní skuánducha-dé-ya. <sup>16</sup> Te nuu ní kuu ní janducha Jesús, te ní nana-ni-ya iní nducha. Te ní nuña andíví. Te ní jini-ya Espíritu Dios júngava vai nátu'un paloma. Te ní jinú siki-yá. <sup>17</sup> Te ní kenda in tu'un ichi ándíví ní ka'an: Ya'á kúu Se'e-ri ja kúndá'ú iní-ri-i, te kúsi iní-ri jíin-i, áchí.

## 4

#### *Siki já ní jito nchaá tá'an kui'na jíin-yá*

<sup>1</sup> Yúan-na te ní ja Jesús onde nuu ñú'un té'é ní sá'a Espíritu, náva'a koto nchaá tá'an kui'na jíin-yá. <sup>2</sup> Te uu xiko ndúú, uu xiko ñúú, ní io ndicha iní-ya. Yúan-na te vása ní ji'i-ya sóko. <sup>3</sup> Te ní ja kui'na ní jito nchaá tá'an jíin-yá. Te ní ka'an jíin-yá: Te nú Se'e Dios kúu-ró, te ka'an jíin yúu yá'a ná ndúu staa, áchí. <sup>4</sup> Te ní ka'an-ya jíin: Yóso núu tutú: Nasu máni máá staa kée cháa te kuchaku-de, chí suni kánúú tú'un ká'an Dios, áchí-ya. <sup>5</sup> Yúan-na te kui'na-ún, kua'an jíin-yá máá ñuu ij. Te yúan ní kaa jíin-yá xini torre ve'e ij. <sup>6</sup> Te ní ka'an jíin-yá: Nú Se'e Dios kúu-ró, te súngava-ró máá-ró onde nuu ñú'un, chí yóso núu tutú: Tájí-yá ndajá'a-yá kii siki-ro, te kunu ncha-ya róo náva'a tú stují-ro já'a-ro núu yúu, áchí. <sup>7</sup> Te ní ka'an tuku Jesús jíin kui'na-ún: Suni yóso-gá nuu tutú: Ma kóto ncha-ro máá Tatá-ro Dios, áchí-ya. <sup>8</sup> Te inga jínu ní jaka kui'na-ún-ya kuá'an jíin-yá xini in yuku súkún xaan. Te ní stá'an taká ñuu luu ní ñúyivi núu-yá. <sup>9</sup> Te ní kachi jíin-yá: Taká ñuu yá'a kua'a-ri nuu-ro nú jukuiñi jíití-ró te chiñú'un-ró ruu, áchí. <sup>10</sup> Yúan-na te ní kachi Jesús jíin kui'na-ún: Satanás, kuxio kuá'an, chí yóso núu tutú: Chiñú'un-ró máá Tatá Dios máá-ró, te nuu máá in-ni-ya kuátíñu-ró, áchí-ya. <sup>11</sup> Yúan-na te ní kuxio kui'na-ún kua'an. Te ní cha-koyo ndajá'a ándíví ní kajatíñu nuu-yá. <sup>12</sup> Te nuu ní jini tu'un Jesús ja kánde Juan vekaa, te kuano'on-ya ñuu Galilea. <sup>13</sup> Te ní xndóo-ya ñuu Nazaret. Te ní ja-ya ñuu Capernaum. Te ñuu-ún ncháa yani yu'u mar ma'ñú ñuu Zabulón jíin ñuu Neftalí. Te ní kanchaa-ya yúan, <sup>14</sup> Náva'a ná skíkuu tu'un ní ka'an Isaías cha ní jani tu'un Dios: <sup>15</sup> Ñuu Zabulón jíin ñuu Neftalí ichi núu mar inga lado yucha Jordán, kúu ñuu Galilea ñayivi sijn nación. <sup>16</sup> Te ñayivi-ún káxiukú-i ñuñáa, te ní kajini-i in luz ká'nu. Te ní kundijin nuu ñayivi kákuu naa, áchí-de.

#### *Ndasa ní kejá'a Jesús jáni-ya tú'un*

<sup>17</sup> Onde sáa ní kejá'a Jesús jáni-ya tú'un: Nakani iní jíná'an-ró, chí a yani koo ñuu nátu'un andíví, áchí-ya. <sup>18</sup> Te jika Jesús yu'u mar Galilea kua'an-ya. Te ní jini-ya núu úu tá'an ñani, in Simón ja nání-de Pedro, te inga Andrés ñani-de. Te káskuíta ka'nu-de ñunu-dé iní mar. Chi cha katiin tiyáká kákuu-de. <sup>19</sup> Te ní ka'an-ya jíin-de: Kundikin ruu kikoyo-ró, te ná násá'a-ri róo cha tiin ñayivi, áchí-ya. <sup>20</sup> Yúan-na te ní kaxndóo-ni-de ñunu-dé. Te ní kandikin-de-ya. <sup>21</sup> Te ní ja'a-ya yúan kua'an-ya. Te ní jini-ya núu úu-ga tá'an ñani, Jacobo se'e Zebedeo, jíin ñani-de Juan. Te ká'jin-de iní barco jíin táa-de Zebedeo, kánaku'ni-de ñunu-dé. Te ní kana-ya xini-dé. <sup>22</sup> Te cha-ún, ní kaxndóo-ni-de barco jíin táa-de. Te ní kandikin-de-ya. <sup>23</sup> Te ní jika kuu Jesús ní ñuu Galilea, ní stá'an-ya tú'un iní ve'e sinagoga máa-de. Te jáni-ya tú'un ja kóo ñuu Dios. Te násáva'a-ya táká ñayivi káku'u jíin táká nuu ú'u-i. <sup>24</sup> Te ní jicha tu'un-ya kuá'an ní ñuu Siria. Te nuu-yá ní kákinchaka-i taká ñayivi káku'u. Ñayivi káta'an tini nuu kué'e, jíin táká ñayivi káyaji ní'ni, jíin já tá'an tachi káni, jíin já jí'i yí'i, jíin já ndúyúnú, ndi'i-i, ní násáva'a-ya-í. <sup>25</sup> Te

kua'a ñáyivi ñúu Galilea, jín ñúu Decápolis jín ñáyivi ñúu Jerusalén, jín ñúu Judea, jín ñúu inga lado yucha Jordán, ni kandikin-i-ya.

## 5

*Tu'un ni stá'an-ya ondé nuu yúku*

<sup>1</sup> Te ni jini-ya núu ñáyivi kuá'a. Te ni kaa-ya kuá'an-ya yúku. Te ni jungoo-ya. Te chaa káskuá'a jín-yá, ni jakoyo-de nuu-yá yúan. <sup>2</sup> Te ni stá'an-ya tú'un yá'a nuu-dé:

*Tu'un xáan ndatu*

<sup>3</sup> Xáan ndatu ñáyivi káta'an ndá'ú ini añú-i, chi kuu kivi-i ini ñuu Dios nátu'un andívi. <sup>4</sup> Xáan ndatu ñáyivi kánde'e, chi ndusi iní-i sá'a-ya. <sup>5</sup> Xáan ndatu ñáyivi víta ini, chi ni'in-í ní ñúyivi kúu ta'u-í. <sup>6</sup> Xáan ndatu ñáyivi kákuu xaan iní-i skíkuu-i taká tiñu ndaa, chi kuu ja kákuni-i. <sup>7</sup> Xáan ndatu ñáyivi kákundá'ú ini tá'an, chi suni ni'in-í tu'un kundá'ú ini. <sup>8</sup> Xáan ndatu ñáyivi ndóo ini añú-i, chi kuni-i nuu Dios. <sup>9</sup> Xáan ndatu ñáyivi kánasamaní tá'an, chi kunání-i se'e Dios. <sup>10</sup> Xáan ndatu ñáyivi kájika jínu siki já kásá'a-i tiñu ndaa, chi kuu kivi-i ini ñuu Dios nátu'un andívi. <sup>11</sup> Xáan ndatu máá-ró jíná'an-ró nú káka'an ndiva'a-i jín-ró te káchindikin-i róó te kákaji-i róó siki rúu vasa tú kuachi-ró. <sup>12</sup> Sii xaán kóo ini-ro, chi ká'nu xaan tá'u-ro ío onde andívi. Chi súan ni káchindikin-i chaa ni kajani tu'un Dios ni kikoyo xna'an-ga vásá róó.

*Chaa nátu'un ñii, jín luz*

<sup>13</sup> Máá-ró kákuu nátu'un ñii ñuyívi. Ko nú ñii-ún ná náa xikó u'a, ndasa ndu'u'a inga jínu. Tuká tiñu kuti, chi sua kacha-ro kí'in te kuañu-i siki. <sup>14</sup> Máá-ró kákuu nátu'un luz ñuyívi. In ñuu kánde xini yúku, ma kúu kundee sa'í. <sup>15</sup> Ni tú skuikín-ro in yiti te chindee-ró kayú chi nundóo, chi sua kundii nuu candelero te stúun nuu já káxiukú iní ve'e. <sup>16</sup> Súan stá'an-ro luz máá-ró núu taká ñáyivi, náva'a ná kuni-i tiñu va'a kásá'a-ró, te ná nákana jaa-i máá Táa-ro já kánchaa-ya ondé andívi.

*Siki tú'un ley aná'an jín tú'un Jesús*

<sup>17</sup> Ma káni ini-ro jíná'an-ró já vái-ri xnaa-rí ley jín chaa ni kajani tu'un Dios. Na tú vai-ri xnaa-rí chi sua skíkuu-ri. <sup>18</sup> Chi jandaa ká'an-ri jín-ró: Onde kivi náa andívi jín ñuyívi, ni in jota te ni in punto ma náa kúti núu tutú ley onde nú tú skíkuu taká tu'un ká'an ley. <sup>19</sup> Te nú in chaa tú jandatu-de nuu in tu'un tá'ú tíñu yá'a, vasa tu'un lúlí kúu, te nú stá'an-de nuu sáva-ga ñáyivi sá'a-i súan, chaa-ún kuu-de nátu'un in mozo lúlí iní ñuu Dios nátu'un andívi. Ko nú sua jandatu-de te stá'an-de, yúan-na te kuu-de in chaa kúñá'nu onde ini ñuu Dios nátu'un andívi. <sup>20</sup> Chi a ká'an-ri jín-ró: Nú tú va'a-ga koo tiñu ndaa kásá'a máá-ró vásá tíñu kásá'a chaa káchaa tutu jín chaa fariseo, te ma kivi kuti-ro iní ñuu Dios nátu'un andívi.

*Siki tú'un ísiki ncháa tá'an*

<sup>21</sup> A ni kajini tu'un-ró já ní ka'an-ya jín chaa aná'an: Ma ká'ni-ro ndíyi, te nani chaa nú ka'ni-dé ndíyi, te kí'in-de nuu justicia. <sup>22</sup> Ko ruu, ká'an-ri jín-ró: Nú in chaa kití ini-de nuu ñaní-de, ná kí'in-de nuu justicia. Te nú in chaa ka'an ndiva'a-de nuu ñaní-de, ná kí'in-de nuu junta. Te nú in chaa ka'an-de: Róó tasi, achi-de, ná kí'in-de juicio infierno. <sup>23</sup> Ko nú kándá'á-ró já sokó-ro ní chaa-ro jín núu altar, te nú yúan ni nuku'un ini-ro já jito u'u ñani-ro róó, <sup>24</sup> Te skéndo-ro já sokó-ro-ún nuu altar yúan, te kí'in-ro te ndumani-ro jín ñaní-ro xna'an-ga. Yúan-na te vásá cháa-ro te soko-ro. <sup>25</sup> Yachi ndatu'un vá'a-ró jín chaa jito u'u róó nini ká'in-ró jín-de ichi. Chi nú túu, te kua'a-de róó nuu juez. Te juez kua'a-de róó nuu policía, te kundee-ró vékaa. <sup>26</sup> Te jandaa ká'an-ri jín-ró já má kenda kuti-ro yúan, onde nú tú chunaa-ro taká centavo. <sup>27</sup> Ni kajini tu'un-ró já ní ka'an-ya sáa: Ma kúsiki ncháa tá'an-ró. <sup>28</sup> Ko ruu, ká'an-ri jín-ró, nú ndé'é in chaa nuu in ña'an já

kusú-de jíin-ña kuní-de, yúan-na te a ni ísíki ncháa tá'an-de jíin ñá'an-ún ini añú-de. <sup>29</sup> Te nú nduchi-ro lado vá'a-ró kuní skívi róó nuu ío kuachi, tava te skána-ró ná kí'in. Chi va'a-ga ja náa íin nduchi-ro, nasu já kóo ndi'i yiki kúñu-ró kí'in nuu infierno. <sup>30</sup> Te nú nda'a vá'a-ró kuní skívi róó nuu ío kuachi, xiti te skána-ró ná kí'in. Chi va'a-ga ná náa íin nda'a-ro nasu já kóo ndi'i yiki kúñu-ró kí'in nuu infierno. <sup>31</sup> Te suni onde sáa ní ka'an: nú ndéja kuní xndóo ñasí'i, te ná kuá'a tutu ndúsíin nuu-ñá. <sup>32</sup> Ko ruu, ká'an-ri jíin-ró: nú xndóo íin cháa ñasí'i-de, ko nasu já tini ini-ña, yúan-na te sá'a-de ja ísíki ncháa-ña-dé. Te nú íin cháa, natanda'a-dé jíin ñá'an-ún, te ísíki ncháa-de tá'an-de.

#### Siki tú'un káka'an téyíí

<sup>33</sup> Te suni ni jini so'o-ró tú'un ni ka'an-ya jíin cháa aná'an: ma ká'an ni'in-ró chi skíkuu-ró táka tu'un ni kee yu'u-ro núu Dios. <sup>34</sup> Ko ruu, ká'an-ri jíin-ró: Ma ká'an téyíí kúti-ro, ni siki ándiví, chi silla Dios kúu. <sup>35</sup> Ni siki ñúyivi, chi teyu nuu káxndí ja'a-yá kúu. Ni siki ñúu Jerusalén, chi ñuu máa Rey ñá'nu kúu. <sup>36</sup> Te suni ma ká'an ni'in-ró siki xiní-ro, chi ma kúu sá'a kuti-ro já ndúu kujiín xí ndúu túun íin ixi-ro. <sup>37</sup> Ko ka'an-ro: Vee táa, túu táa, achi-ro, chi nú skáa-ga-ro ká'an-ro, tu'un káñáa kúu. <sup>38</sup> Ni kajini tu'un-ró já ní ka'an-ya jíin cháa aná'an: Nduchi jíin ndúchi, te nu'un jíin nú'un nakunáa, áchí. <sup>39</sup> Ko ruu, ká'an-ri jíin-ró: Ma kasú-ro núu cháa ñáá. Chi nú ndé cháa kuní-de stují-dé yiki núu-ro lado vá'a, te suni kuá'a-ró ingá lado ná stují-dé. <sup>40</sup> Te nú ndé cháa kuní kanaá jíin-ró, te kuancháa-de sa'ma-ro, te suni kuu kuá'a-ró tikachi-ró núu-dé. <sup>41</sup> Te nú ndé cháa skáka-de róó íin kilómetro, te kaka-ró uu jíin-de. <sup>42</sup> Cháa jikán nuu-ro, nuu-dé kuá'a-ró. Te cháa kuní ki'in núu-de nuu-ro, ma sásá'an-ró kuá'a-ró núu-dé.

#### Ndasa kánúu kumaní-yo jíin cháa kájito u'u yóó

<sup>43</sup> Ni kajini tu'un-ró já ní ka'an sáa: Kundá'ú ini-ro tá'an-ró, te koto u'u-ro cháa jíto u'u róó, áchí. <sup>44</sup> Ko ruu, ká'an-ri jíin-ró: Kundá'ú ini-ro cháa kájito u'u róó. Te ka'an va'a-ró jíin cháa káka'an siki-ro. Te sá'a va'a-ró jíin cháa kákiti ini nuu-ro. Te kakan ta'u-ro já'a cháa ká'an ndiva'a jíin-ró te káchindikín róó. <sup>45</sup> Náva'a ná kúu-ró sé'e máa Táa-ro já káncháa-ya ándiví, chi máa-yá já'a-ya ndikandii siki ñáyivi ñáa jíin siki ñáyivi vá'a. Te skúun-ya saú siki ñáyivi kásá'a tiñu va'a jíin siki ñáyivi kásá'a tiñu ñáa. <sup>46</sup> Chi nú maní-ro jíin cháa maní jíin-ró, naún ní'in-ro. Á tú suni súan kásá'a cháa xiní. <sup>47</sup> Te nú máni ñani-ro ká'an luu-ró jíin, te naún sá'a-ga-ro núsáa. Á tú suni súan kásá'a cháa síin nación. <sup>48</sup> Núsáa te ná síyija va'a-ró máa-ró jíná'an-ró, natu'un ío va'a máa Táa-ro káncháa-ya ándiví.

## 6

#### Cuenta caridad

<sup>1</sup> Koto va'a-ró máa-ró. Ma sá'a ndijin-ro táka tiñu va'a-ró náva'a nde'é ñáyivi núu-ro, chi nú súan te tú na ta'u-ro kuá'a máa Táa-ro já káncháa-ya ándiví. <sup>2</sup> Te nú sá'a-ró caridad, ma tiví-ro corneta natu'un cháa uu xiní káxiukú-de ini ve'e sinagoga jíin núyá'u. Chi súan kásá'a-de náva'a nakana jaa-i-de. Ko jandáa ká'an-ri jíin-ró já á ni kani'in-dé ta'u-dé. <sup>3</sup> Ko nú sá'a-ró caridad, ma kuní nda'a vésé-ró naún sá'a nda'a vá'a-ró, <sup>4</sup> Náva'a sá'a sa'í-ro caridad-ún. Chi máa Táa-ro, jiní-ya já ní sá'a sa'í-ro. Yúan-na te ma'ñú táka ñáyivi te kuá'a-ya tá'u kúu-ró.

#### Ja jikán ta'u-yo jíin Padre Nuestro

<sup>5</sup> Te nú jikán ta'u-ro, te ma sá'a-ró natu'un cháa uu xiní. Chi máa-de, kákusií ini-de kakan ta'u-dé ini ve'e sinagoga jíin jiki yá'ya náva'a ná kuní ñáyivi núu-dé. Ko jandáa ká'an-rí jíin-ró ja á ni kani'in-dé ya'u-de. <sup>6</sup> Ko róó nú jikán ta'u-ro, ndivi ini ve'e-ró te kasu-ro yúxé'é-ró. Te kakan ta'u-ro núu máa Táa-ro já káncháa sa'í-ya. Chi máa Táa-ro, jiní-ya já súan sá'a sa'í-ro. Yúan-na te ma'ñú táka ñáyivi te kuá'a-ya tá'u kúu-ró. <sup>7</sup> Te



nú jikán ta'u-ro, ma kée xió kuiñi-ro ká'an-ro nátu'un kásá'a chaá sijn nación, chi kájani iní-de ja súan ná'an ká'an-de, te vása jini so'o-ya. <sup>8</sup> Núsáa te ma sá'a-ró nátu'un kásá'a máa-de. Chi Táa-ro, a jini-ya naún ndatíñu kánandi'i-ró ondé té cha'an-ga kakan-ro núu-yá. <sup>9</sup> Núsáa te sua kakan ta'u máa-ró: Táa máa-ná ja kánchaa-ní onde andívi, ná nákana jaa-ná ní jín sí'ví-ní. <sup>10</sup> Te ná kóo ñuu nuu tá'ú-ní tiñu. Te ná kóo taká tiñu játa'an iní máa-ní, nátu'un ío iní andívi suni súan ná kóo iní ñuyívi yá'a. <sup>11</sup> Staa káyee-ná taká kivi, kuá'a-ní nuu-ná vina. <sup>12</sup> Te nátu'un kásá'a-ná tuká'nu iní-ná nuu ñáyivi kásá'a falta nuu-ná, suni súan sá'a-ní tuká'nu iní-ní nuu-ná ja sá'a-ná falta nuu-ní. <sup>13</sup> Te ma skivi-ní náa koto nchaa-i náa, chi sua nama-ní náa nuu kini nuu kuí'a. Chi máa-ní kúu l'a tá'ú tiñu, te tijn-ní fuerza, chi kúñá'nu-ní ní káni. Súan ná kóo. Amén. Achi-ro. <sup>14</sup> Chi nú sá'a-ró tuká'nu iní nuu ñáyivi kásá'a falta jín-ró, te suni súan máa Táa-ro onde andívi sá'a-ya tuká'nu iní nuu falta máa-ró. <sup>15</sup> Ko nú tú sá'a-ró tuká'nu iní nuu ñáyivi kásá'a falta jín-ró, te suni súan máa Táa-ro onde andívi ma sá'a-ya tuká'nu iní nuu falta-ro.

### *Tu'un kondicha iní-yo*

<sup>16</sup> Ko nú ká'io ndicha iní-ro, te ma sá'a-ró nátu'un kásá'a chaá uu xini já kájito xí-de. Chi máa-de kástují-dé nuu-dé náva'a stá'an-de máa-de nuu ñáyivi ja ndichá iní-de. Chi jandaa ká'an-ri jín-ró já á ni kani'in-dé ya'u-de. <sup>17</sup> Ko máa-ró, nú ndicha iní-ro, te chi-i-ró aceite xini-ro te nakiti nuu-ro, <sup>18</sup> Náva'a tú stá'an-ro máa-ró núu taká chaá ja ndichá iní-ro, chi nuu máa Táa-ro já kánchaá sa'í-ya stá'an-ro máa-ró. Te máa Táa-ro já ndé'é sá'í-ya, kuá'a-ya yá'u-ró kuni taká ñáyivi.

### *Ndasa kaya yaji*

<sup>19</sup> Ma kayá-ro yají-ro iní ñuyívi yá'a, chi chaá tikixin te kana si'in yóo, te tiví. Te suni kuu kivi ñakuí'ná te sakuí'ná kí'in jín. <sup>20</sup> Ko kaya-ro yají-ro onde andívi, chi yúan ma kúu chaá tikixin te ni ma kúu kana si'in yóo já stívi. Te yúan ni ma kúu kivi ñakuí'ná já sakuí'ná kí'in jín. <sup>21</sup> Chi nuu kándeé yaji-ro, yúan kúu nuu kuítu iní-ro jín. <sup>22</sup> Lámpara yiki kúñu kúu nduchi. Te nú nduchi-ro ío va'a, ní-ni yiki kúñu-ró ndí ncháa. <sup>23</sup> Ko nú nduchi-ro káñáa, te ní-ni yiki kúñu-ró kándeé ñuñáa. Súan ío te nú luz ñáva'a-ró kúu ñu'un tuún, nasaa-ga ñuñáa kóo núsáa. <sup>24</sup> Ni ñin mozo ma kúu kuatíñu-de nuu úu jito'o. Chi kití iní-de nuu ñin te kumani-dé jín ingá, xí kuándatu-de nuu ñin te sani'in iní-de nuu ingá. Ma kúu kuatíñu-ró núu Dios jín núu tú'un kúká.

### *Ma nákani iní-yo sikí já kúchaku-yo*

<sup>25</sup> Núsáa te ká'an-ri jín-ró: Ma nákani iní-ro sikí já kúchaku-ro, nú ndasa kee-ro, xí nú ndasa ko'o-ró, ni sikí yiki kúñu-ró, nú ndasa kundii kunamá-ro. A tú kánúú-gá vida-ro vása já kée-ro, te yiki kúñu-ró vása sá'ma-ro náún. <sup>26</sup> Nde'é-ró tisaá andívi tú jitu-ti, ni tú nástútú-ti, ni tú náchiva'a-ti iní yaka-ti. Chi máa Táa-ro andívi skée-ya-ti. Á tú kánúú-ga-ro vása kiti-ún. <sup>27</sup> Ko ndé róo ja súan nákani iní-ro te á kuu chísó-ga-ro máa-ró ñin yiki náún. <sup>28</sup> Naja kánakani iní-ro sikí sá'ma. Nde'é ndasa kája'nu ita yuku. Tú sátiñu, ni tú táu. <sup>29</sup> Ko ká'an-ri jín-ró, ja rey Salomón kivi ní kuñá'nu xaan-dé, ni tú ní kúu ku'un-de ñin sa'ma súan nátu'un ita-ún. <sup>30</sup> Te Dios, nú súan skúnamá-ya ita yuku-ún ja ío vina te yuchaan kayu nuu nú'un, naga ni kuu ja má skúnamá-ya róo te naja tú kákandija va'a-ró. <sup>31</sup> Núsáa, te ma nándi'i iní-ro, ndasa kee-yo, xí ndasa ku'un-yó, achi-ro. <sup>32</sup> Chi ñáyivi sijn nación kándúkú taká ndatíñu jian. Ko máa Táa-ro onde andívi, a jini-ya já kánandi'i-ró taká ndatíñu yá'a. <sup>33</sup> Ko kánúú-gá ja ndúkú ndéé-ró kivi-ró iní ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Te sá'a-ró tiñu ndaa nátu'un sá'a máa-yá. Yúan-na te kuá'a-ga-ya taká ndatíñu-ún nuu-ro. <sup>34</sup> Núsáa te ma nákani iní-ro já kúu yuchaan, chi yuchaan te nakani iní-ro jín túndó'o-ún. Chi vina kúu vina te yuchaan kúu yuchaan.

## 7

*M̄a n̄akuxndíi sik̄i tá'an*

<sup>1</sup> M̄a n̄akuxndíi-ró sik̄i ñáyivi, náva'a m̄a n̄akuxndíi-i sik̄i máá-ró. <sup>2</sup> Ch̄i nátu'un n̄akuxndíi-ró sik̄i ñáyivi-ún, suni súan nakuxndíi-i sik̄i máá-ró. Ch̄i jíin kú'a ja káchikua'á-ro, suni nakukua'á-ro. <sup>3</sup> Te naja ndé'é-ró já kándee m̄i'ín ndúchi ñaní-ro. A tú nákani ini-ro já ñin vitu kándee nduchi máá-ró. <sup>4</sup> Naja ká'an-ro jíin ñaní-ro: Kundatu, ná tava-rí m̄i'ín kándee nduchi-ro, te tú nákani ini-ro já kándee ñin vitu ndúchi-ro náún. <sup>5</sup> Ch̄aa uu xini, xna'an-ga tava-ro vitu kándee nduchi máá-ró. Yúan-na te kuu ndé'é vá'a-ró te tava-ro m̄i'ín kándee nduchi ñaní-ro. <sup>6</sup> M̄a kuá'a-ró ndátíñu iñ n̄úu tí'ina jíná'an-ti, ni m̄a skána-ró perla-ro n̄úu kini jíná'an-ti. Ch̄i nú súan te kuañu-ti sik̄i, te naxió káva-ti íchi n̄úu-ro te chuxíní-ti róó.

*Kakan-yo n̄úu-yá te ni'in-yo*

<sup>7</sup> Kakan, te kuá'a-ya n̄úu-ro. Ndúkú, te ni'in-ro. Ka'an, te ná núña ve'e kivi-ró. <sup>8</sup> Ch̄i ch̄aa jikán, te kii nuu-dé. Te ch̄aa ndúkú, ní'in-dé. Te ch̄aa ká'an, te núña ve'e kivi-de. <sup>9</sup> Ndé ñin róó, nú se'e-ró jikán-i ñin staa n̄úu-ro, te kuá'a-ró ñin yuu n̄úu-í náún. <sup>10</sup> Xí nú jikán-i ñin tiyáká te kuá'a-ró ñin koó n̄úu-í náún. <sup>11</sup> Te nú róó, vasa ch̄aa ñáá kákuu-ró, te kájiní-ro kuá'a-ró ndátíñu va'a nuu sé'e-ró, naga máá Táa-ro já kánchaa-ya andíví, ja má kuá'a-ya ndátíñu va'a nuu ch̄aa jikán nuu-yá núsáa. <sup>12</sup> Núsáa te taká tiñu ja kuní-ro já sá'a ñayivi jíin-ró, suni súan sá'a máá-ró jíin-i, ch̄i súan ká'an tutu ley jíin ch̄aa ni kajani tu'un Dios.

*Sik̄i úu ichi*

<sup>13</sup> Kivi koyo-ró íchi yuxé'é túu, ch̄i jichá yuxé'é te ká'nu ichi já kuá'an nuu náa ñáyivi. Te kuá'a-í kivi koyo-i kuá'an-i ichi-ún. <sup>14</sup> Ch̄i tuu yuxé'é te lúli-ni ichi já kuá'an nuu ní'in tá'u-í kuchaku-i. Te yaku-ni-i káni'in-í ichi-ún.

*Nde'e yunu vá'a jíin yunu ñáá*

<sup>15</sup> Te koto-ró máá-ró n̄úu ch̄aa kájiní tu'un tú'ún já vái-de nátu'un riñ jíto-de, ko ichi ini-de kándee yi'í kití xáan. <sup>16</sup> Jíin tíñu kásá'a-de te kuní-ro-dé. Á kuu táxín-ró uva xini nú íñú, xí kúu táxín-ró mérkexe xini íñu kímí. <sup>17</sup> Súan kúu, ja taká yunu vá'a kúun nde'e vá'a xini, ko yunu ñáá kúun nde'e ñáá xini. <sup>18</sup> ñin yunu vá'a m̄a kúu kuun nde'e káñáá xini. Te ni ñin yunu káñáá, m̄a kúu kuun nde'e vá'a xini. <sup>19</sup> Taká yunu tú kúun nde'e vá'a xini, ná xití, te ná kí'in nuu ñú'un kayu. <sup>20</sup> Núsáa te súan jíin nde'e kúun xini, te kuní-ro ñaún yunu kúu. <sup>21</sup> Nasu ndí'i ñayivi ká'an Táta, Táta, jíin-rí, kivi ini ñuu nátu'un andíví. Ch̄i máni ñayivi skíkuu tiñu kuní máá Táa-ri, I'a kánchaa andíví. <sup>22</sup> Kivi-ún, te ka'an kuá'a ñáyivi jíin-rí: Táta, Táta, nasu ní kajani-ná tu'un jíin sí'ví-ní, te ni kákiñi'in-ná tachi káni kája'an ja ní kasá'a-ná kuá'a tíñu ñá'nu jíin sí'ví máá-ní náún. Achi-i. <sup>23</sup> Yúan-na te ka'an ni'in-ri jíin ñáyivi-ún: Tú ní jiní kuti-rí róó. Kuxio kí'in-ro, ch̄i ch̄aa kásá'a tiñu ch̄áan kákuu-ró.

*Sik̄i úu ve'e ja s̄iin s̄iin ín ja'a*

<sup>24</sup> Te taká ch̄aa jini so'o tu'un ká'an-ri yá'a te skíkuu-de, te kuu-de nátu'un ñin ch̄aa ndíchi. Te ch̄aa-ún, ni jani-de ñin ve'e sik̄i ñin kava. <sup>25</sup> Te ni kuun say, te ni jinū nducha ñú'ún, te ni kee tachi xáan, te ni kakaja vé'e-ún. Te tú ní nduá, ch̄i kándii sik̄i káva. <sup>26</sup> Te taká ch̄aa jini so'o tu'un ká'an-ri yá'a, te tú skíkuu-de, te kuu-de nátu'un ñin ch̄aa xini ñáá. Te ch̄aa-ún, ni jani-de ñin ve'e nuu ñití. <sup>27</sup> Te ni kuun say, te ni jinū nducha ñú'ún, te ni kee tachi xáan, te ni kakaja vé'e-ún. Te ni nduá-ni, te ni naa íi, áchí-ya jíin-i. <sup>28</sup> Te nuu ní jinū ni ka'an Jesús taká tu'un yá'a, te taká ñayivi kuá'a-ún, ni kánaa ini-i kájiní so'o-i tu'un ni stá'an-ya. <sup>29</sup> Ch̄i ni stá'an-ya n̄úu-í nátu'un ch̄aa ndíso tíñu, nasu nátu'un ch̄aa káchaa tutu.

## 8

*Ja ní nasáva'a-ya* ìin chaa té'yu ndi'yi

<sup>1</sup> Te ni nuu Jesús vai-ya yúku-ún. Te ni kandikin kua'a ñáyivi-yá. <sup>2</sup> Te ìin chaa té'yu ndi'yi, ni chaa-de nuu-yá. Te ni chiñú'ún-de-ya, te ni ka'an-de jíin-yá: Táta, nú kuni-ní, te kuu nasándoo-ní náá, áchí-de. <sup>3</sup> Te ni skáa Jesús nda'a-yá. Te ni ké'é-yá-de. Te ni ka'an-ya: Kuni-ri, ná ndúndoo-ró, áchí-ya. Te ndi'yi té'yu-de-ún ni ndundoo-ni. <sup>4</sup> Yúan-na te ni kachi Jesús jíin-de: Ma kachí kuti-ro núu ní ìin-i. Ko kuá'an, te stá'an-ro máa-ró núu sutú. Te soko-ro núu-dé nátu'un ni tá'ú Moisés tiñu, náva'a kuni-de ja ní ndundoo-ró, áchí-ya.

*Ja ní nasáva'a-ya mozo* ìin chaa kúu capitán

<sup>5</sup> Te ni kivi Jesús ñuu Capernaum. Te ni ja ìin chaa kúu capitán nuu-yá ká'an nda'ú-de jíin-yá: <sup>6</sup> Táta, mozo-ná kátúu-í ve'e-ná ni kuyúnú-i te ndó'o xaan-í, áchí-de. <sup>7</sup> Te ni kachi Jesús jíin-de: Ki'in máa-rí te nasáva'a-ri-i, áchí-ya. <sup>8</sup> Te ni ka'an capitán jíin-yá: Táta, nasu chaa va'a kúu-ná ja kivi-ní ini ve'e-ná, chi ná ká'an-ni-ní, te ná ndúva'a mozo-ná. <sup>9</sup> Chi máa-ná, suni chaa ndiso tiñu kúu-ná. Te ñáva'a-ná soldado-ná. Te ká'an-ná jíin ìin-de: Kuá'an, te já'an-de. Te jíin ingá-de: Ña'an, te cháa-de. Te jíin mozo-ná: Sá'a ya'á, te sá'a-i. Achí-de. <sup>10</sup> Te ni jini so'o Jesús tu'un yá'a. Te ni naa iní-ya ndé'é-yá. Te ni kachi-ya jíin ñáyivi káindikín-ya-ún: Jandaa ká'an-ri jíin-ró, ja ní ini ñuu Israel tú ní jiní-ri ni ìin chaa kándija súan. <sup>11</sup> Te ká'an-ri jíin-ró, ja kíkoyo kua'a ñáyivi íchi núu kana ndikandii jíin íchi núu kée ndikandii. Te jungoo-i jíin Abraham, jíin Isaac, jíin Jacob onde ini ñuu nátu'un andíví. <sup>12</sup> Ko ñáyivi kákuu máa sé'e ñuu nuu tá'ú-yá tiñu, kiñi'in-ya-í ki'in-i yata ké'e nuu ñáa. Te yúan nde'e-i te nakaji-í ñii yú'u-í, áchí-ya. <sup>13</sup> Yúan-na te ni kachi Jesús jíin chaa kúu capitán: Kuá'an. Nátu'un ni kandija-ró, te kuni-ro ja súan ío, áchí-ya. Te mozo-ún ni nduva'a-ni-i hora-ún.

*Ja ní nasáva'a-ya náchisó Pedro*

<sup>14</sup> Te ni ja Jesús ve'e Pedro. Te ni jini-ya náchisó-de kátúu-ñá yí'i kiji-ña. <sup>15</sup> Te ni tñin-ya ndá'a-ñá. Te ni kee kiji-ún-ña. Te ni ndukoo-ña. Te ni jatíñu-ña núu-yá jíná'an-ya. <sup>16</sup> Te nuu ní ini, te nuu-yá ni chakoyo ja kándiso ñáyivi káta'an tachi kini. Te jíin tú'un-ni ká'an-ya, te ni kiñi'in-ya tachi-ún ká'a'an. Te ni nasáva'a-ya taká ñáyivi káku'u. <sup>17</sup> Náva'a ná skikuu tu'un ni ka'an Isaías chaa ni jani tu'un Dios onde sáa: Máa-yá, ni naki'in-ya kué'e-yo, te ni janchaa-ya ja ndó'o-yó, áchí.

*Uu chaa ndúkú-de kundikin-de-ya*

<sup>18</sup> Te ni jini Jesús ja ní jikó ndúu kua'a ñáyivi ká'iin-i xiin-yá. Te ni tá'ú-yá tiñu ja ná já'a-i ki'in-i inga lado. <sup>19</sup> Te nuu-yá ni ja ìin chaa chaa tutu. Te ni ka'an-de: Maestro, kundikin-ná ní vasa ndé onde ki'in-ní, áchí-de. <sup>20</sup> Te Jesús ni kachi-ya jíin-de: Taká ñukuii, ká'io yau kava káyi'i-ti, jíin tísaa andíví, ká'io taka-ti. Ko máa Sé'e chaa, túu nuu kusú-ya, áchí-ya. <sup>21</sup> Te inga chaa skuá'a jíin-yá, ni ka'an-de jíin-yá: Táta, kua'a-ní tu'un ná kichinduji-ná táa-ná xna'an-ga, áchí-de. <sup>22</sup> Te ni kachi Jesús jíin-de: Kundikin ruu ná kí'on. Skéndo taká ndiyi-ún ná chinduji tá'an ndiyi jíná'an. Achí-ya.

*Ja ní jukuiñi tachi xaan ní sá'a-ya*

<sup>23</sup> Te ni kivi-ya iní ìin barco. Te chaa káskuá'a jíin-yá, ni kandikin-de-ya ká'a'an-de jíin-yá. <sup>24</sup> Te nuu mar ni ndonda ìin tachi xaan, te su'ma ndúcha-ún, ni jasú siki barco. Ko máa-yá kixí-ni-ya. <sup>25</sup> Te chaa káskuá'a jíin-yá, ni jakoyo-de nuu-yá. Te ni kaxndúkoo-de-ya. Te káka'an-de: Táta, nama-ní yóo, chi naa-yo, áchí-de. <sup>26</sup> Te ni kachi-ya jíin-de: Naja káyu'ú-ro. Tú káandija va'a-ró náún, áchí-ya. Yúan-na te ni ndukoo-ya. Te ni ka'an-ya núu tachi xaan-ún jíin núu ndúcha mar. Te ná'in yúu-ni ni kuu. <sup>27</sup> Te ni kayu'ú taká-de. Te káka'an-de: Ndé chaa kúu chaa yá'a, ja ondé tachi jíin mar káandatu nuu-dé, áchí-de.

*Chaa káta'an tachi kini onde ndañúu Gadara*

<sup>28</sup> Te ni jaa-ya ingá lado mar ndañúu Gadara. Te onde ve'e añú ni kenda uu chaa káta'an tachi káni. Te ni chakoyo-de nuu-ya. Te ja xáan-dé, te tú ni ñayivi jíka-i ichi-ún. <sup>29</sup> Te ni kakana jaa-de: Naún kuní-ní jíin-ná Jesús, Se'e Dios. Ni chaa-ní yá'a ja xndó'o-ní náa vasa té jaa-ga kivi náún, áchí-de. <sup>30</sup> Te onde jíká jíin máa-de ío ñin tiku'ni kiní kájitu-ti. <sup>31</sup> Te tachi káni-ún, ni kaka'an nda'ú jíin-ya: Nú kiñi'in-ní náá, te táji-ní náá ná kivi koyo-ná ini tiku'ni kiní ká'jin yúan, áchí. <sup>32</sup> Te ni kachi-ya jini jíná'an: Kuángoyo núsáa, áchí-ya. Te ni kenda kája'an, te kuángoyo nuu tiku'ni kiní-ún. Te tiku'ni kiní-ún ni kajungoyo-ti ñin yukáva onde ini mar. Te nuu mar ni kaji'i-ti. <sup>33</sup> Te chaa kándito-ti yúan, ni kajinu-de. Te ni jakoyo-de onde nuu. Te ni kajani-de taká tu'un jíin já ní kuu chaa ni kata'an tachi káni-ún. <sup>34</sup> Yúan-na te ndivii ñáyivi ñúu-ún, ni kenda koyo-i kuata'an-i Jesús. Te ni kajini-i nuu-ya. Te ni kaka'an nda'ú-i jíin-ya ja ná kúxio-ya kí'in-ya ñúu-i.

## 9

*Ja ní nduva'a chaa ni kuyúnú*

<sup>1</sup> Yúan-na te ni kivi-ya ini ñin barco. Te ni naja'a-ya kuá'an-ya ingá lado mar. Te ni najaa-ya ñúu-ya. <sup>2</sup> Te nuu-ya yúan ni kakinchaka-i ñin chaa ni kuyúnú kátúu-dé nuu ñin jito. Te ni jini Jesús ja kákandíja-de. Te ni ka'an-ya jíin chaa ni kuyúnú-ún: 'ijo, sándéé ini-ro. A ío tuká'nu ini nuu taká kuachi-ro, áchí-ya. <sup>3</sup> Te yaku chaa káchaa tutu, ni kajani ini-de: Chaa yá'a ká'an ndiva'a-de. <sup>4</sup> Te ni jini Jesús ja súan kájani ini-de. Te ni ka'an-ya jíin-de: Naja kájani ñáa ini-ro. <sup>5</sup> Te ja uu tu'un yá'a, ndéja yíi-ga káa. Á ka'an-ri: A ío tuká'nu ini nuu taká kuachi-ro. Xí ká'an-ri: Ndukoo, te kaka-ro. <sup>6</sup> Ko nává'a ná kuní-ro já máa Sé'e chaa ndiso-ya tíñu nuu ñuyivi yá'a ja sá'a-ya tuká'nu ini nuu kuachi, te ná ká'an-ri inga tu'un jíin chaa ni kuyúnú yá'a núsáa: Ndukoo, te naki'in-ro jito yuu-ro, te no'on-ro vé'e-ro, áchí-ya jíin-de. <sup>7</sup> Yúan-na te máa chaa-ún, ni ndukoo-ni-de. Te kuano'on-dé ve'e-de. <sup>8</sup> Te kua'a ñáyivi ká'jin-ún, ni kajini-i ja súan ni sá'a-ya. Te ni kayu'ú-i. Te ni kanakana jaa-i Dios ja súan ni ja'a-ya fuerza nuu ñáyivi.

*Ja ní kana-ya xini Mateo*

<sup>9</sup> Te Jesús, ni ja'a-ya kuá'an-ya yúan. Te ni jini-ya núu ñin chaa nání Mateo kánchaa-de nuu kútutú xú'ún ñúu. Te ni ka'an-ya jíin-de: Kundikin-ro rúu. Te ni ndukuiñi-de, te ni ndikin-de-ya. <sup>10</sup> Yúan-na te ni yee-ya staa ini ve'e-de. Te suni kua'a chaa xini jíin chaa ká'io kuachi, ni jakoyo-de. Te ni kayee-dé staa jíin Jesús jíin chaa káskuá'a jíin-ya. <sup>11</sup> Te ni kajini chaa fariseo. Te ni kaka'an-de jíin chaa káskuá'a jíin-ya: Naja yéé Maestro máa-ro jíin chaa xini jíin chaa ká'io kuachi, áchí. <sup>12</sup> Yúan-na te ni jini so'o Jesús. Te ni ka'an-ya: Chaa ká'io ndáján, tú kánandi'i-de chaa táná, chi chaa kaku'u kuu ja kajinu ñú'ún yúan. <sup>13</sup> Kuá'an jíná'an-ro núsáa. Te skuá'a-ro naún tu'un kuu: Ná kúndá'ú ini tá'an-i kuní-ri. Nasu já sokó-í nuu-ri, áchí onde sáa. Chi tú vai-ri kana-ri xini chaa ndaa, chi chaa ká'io kuachi kana-ri xini já ná nákaní ini-de. Achí-ya.

*Siki já kóndicha ini*

<sup>14</sup> Yúan-na te nuu-ya ni jakoyo chaa káskuá'a jíin Juan. Te ni kaka'an-de: Náa jíin chaa fariseo, ká'io ndicha ini-ná. Te chaa káskuá'a jíin-ní, naja tú ká'io ndicha ini-de, áchí-de. <sup>15</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de: Á kuu kondicha ini ñayivi ká'jin viko tánda'a, te nú nini kánchaa yii jíin-i. Ko chaa ñin kivi já kúxio yii-ún nuu-í. Yúan-na te kuu koo ndicha ini-i. <sup>16</sup> Tú ni ñin nachu'un sa'ma jáa núu sú'nu tu'ú. Chi ja ní nuku'un jáa-ún ka'ncha-ga ja tu'ú-ún. Te ja te'ndé-ún, ví'i-gá te'nde. <sup>17</sup> Te tú káchu'un ñayivi vino jáa ini ñii tú'ú. Chi nú súan, te ndata ñii-ún, te kati vino, te naa ñii-ún. Ko káchu'un-i vino jáa ini ñii jáa. Yúan-na te kendoo va'a ndendúu. Achí-ya.

*Ja ní nachaku sesí'í Jairo*

<sup>18</sup> Te nini ká'an-ya tú'un yá'a jíin-de, te ñin chaa kúñá'nu ni jaa-de nuu-ya. Te ni chiñú'ún-de-ya. Te ni ka'an-de: Sesí'í-ná, sáa ní ji'i-i. Ko ki'on te xndéé-ní nda'a-ní siki-í,

te ná náchaku-i. Achí-de. <sup>19</sup> Te n̄ ndukuiñi Jesús. Te n̄ ndikin-ya-dé, jíin cháa káskuá'a jíin-yá kája'an-de jíin-yá.

*Já ní nasáva'a-ya* ñin ña'an kú'u kue'e niñi

<sup>20</sup> Te yúan n̄ kenda ñin ña'an kú'u-ña já ní kuu ux̄i uū kuiā játi niñi-ña. N̄ jā-ña íchi yata-yá. Te n̄ ké'é-ña yúsá'ma-yá. <sup>21</sup> Chi n̄ ka'an máá-ña: Nú ná ké'é-rí vasté sá'ma-yá, te kaku-ri, áchí-ña. <sup>22</sup> Te n̄ xió káva Jesús. Te n̄ jini-ya núu-ña. Te n̄ ka'an-ya: Sándéé iní-ro, 'ija. N̄ kandíja-ró te yuán ní kaku-ró. Achí-ya. Te máá ñá'an-ún, n̄ nduva'a-ni-ña hora-ún. <sup>23</sup> Te n̄ jā Jesús ve'e cháa kúñá'nu-ún. Te n̄ jini-ya núu cháa kátivī xkuili jíin ñáyivī kuá'a kákuvāa-i. <sup>24</sup> Te n̄ kachi-ya jíin-i: Kuxio jíná'an-ró, chi s̄uchī s̄í'í yá'a tú ní jí'i-i, chí kixí-ni-i, áchí-ya. Te n̄ kasákátá-i nuu-yá. <sup>25</sup> Te n̄ kiñi'in-ya ñáyivī kuá'a-ún kua'an-i. Te n̄ kivi-ya iní ve'e. Te n̄ tiin-ya ndá'a s̄uchī s̄í'í-ún. Te n̄ nduko-ni-i. <sup>26</sup> Te n̄ jichā tu'un-ún kua'an̄ ñí̄ ñúu yúan.

*Uu cháa kuáa*

<sup>27</sup> Te n̄ ja'a Jesús yúan, kua'an-ya. Te uū tá'an cháa kuáa, n̄ kandikin-de-ya, kákana kó'ó-de xini-yá: Se'e David, kundá'ú iní-ní náá vii, áchí-de. <sup>28</sup> Te n̄ najaa-ya vé'e. Te n̄ chakoyo cháa kuáa-ún nuu-yá. Te n̄ ka'an Jesús jíin-de: Á kákandíja-ró já kúu sá'a-ri, áchí-ya. Kuu Táta, áchí-de. <sup>29</sup> Yúan-na te n̄ xndée-ya ndá'a-yá sik̄i ndúchi-dé. Te n̄ ka'an-ya: Nátu'un n̄ kákandíja-ró, súan ná kúu núsáa, áchí-ya. <sup>30</sup> Te nduchi-dé, n̄ kananuña-ni. Te Jesús, n̄ ka'an̄ n̄ in-ya jíin-de: Nde'é vá'a-ró já tú ni ñin kuni tu'un, áchí-ya. <sup>31</sup> Ko máa-de, n̄ kákenda-de kája'an-de. Te n̄ kajachā xāan-dé tu'un-ya ñí̄ ñúu yúan.

*ñin cháa ñí'ín*

<sup>32</sup> Te nuu ní kenda-de kája'an-de, te n̄ chakoyo ñáyivī jíin ñin cháa ñí'ín tá'an-de tach̄i k̄ini. <sup>33</sup> Te n̄ kiñi'in-ya tach̄i k̄ini-ún kua'an. Te cháa ñí'ín-ún, n̄ naka'an-de. Te ñáyivī kuá'a-ún, n̄ kakee nuu-í kánde'é-i. Te n̄ kaka'an-i: Ni tú kájin̄i kuti-yo súan iní ñuu Israel, áchí-i. <sup>34</sup> Ko cháa fariseo, n̄ kaka'an-de: Jíin tach̄i k̄ini ñá'nu kiñi'in-de tach̄i k̄ini kája'an, áchí-de.

*Cuenta cháa ka'nu trigo-ya*

<sup>35</sup> Te n̄ jika kuu Jesús taká ñuu jíin taká rancho. Te suni iní ve'e sinagoga n̄ stá'an-ya tú'un nuu-í. Te n̄ jani-ya tú'un va'a ndasa koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Te n̄ nasáva'a-ya ñáyivī káku'u nani kue'e. <sup>36</sup> Te n̄ jini-ya núu ñáyivī-ún. Te n̄ kundá'ú iní-ya-í. Chi n̄ kajichā nuu-i, te kákuxí iní-i nátu'un rī, kiti tú jito'o-ti. <sup>37</sup> Yúan-na te n̄ ka'an-ya jíin cháa káskuá'a jíin-yá: Trigo ta'nu, jandáa kúu jā kuá'a ío, ko cháa ka'nu, yaku-ni-de ío. <sup>38</sup> Kakan ta'u-ro núu máa Tatá, l'a x̄in trigo núsáa, náva'a ná tájí-yá cháa ka'nu kikoyo-de nuu trigo-ya. Achí Jesús.

## 10

*Já ní kaji-ya ux̄i uū cháa skuá'a jíin-yá*

<sup>1</sup> Yúan-na te n̄ kana-ya xini ndí'ux̄i uū cháa káskuá'a jíin-yá. Te n̄ ja'a-ya fuerza iní-de jā kúndé-de jíin tach̄i k̄ini, náva'a kiñi'in-de ki'in fuera, te nasáva'a-de ñáyivī káku'u taká nuu kué'e. <sup>2</sup> Te ndí'ux̄i uū cháa apóstol súan káinání-de: Cháa ñin kúu Simón (cháa-ún, suni nání-de Pedro) jíin ñaní-de Andrés, te sava-ga-de: Jacobo, se'e Zebedeo, jíin ñaní-de Juan, <sup>3</sup> Felipe, jíin Bartolomé; Tomás jíin Mateo, cháa x̄in; Jacobo se'e Alfeo, jíin Lebeo, cháa jā súni nání-de Tadeo; <sup>4</sup> Te suni Simón ñuu Caná, jíin Judas Iscariote, cháa n̄ nastúu-ya.

*Já ní tájí-yá-de kája'an-de*

<sup>5</sup> Te n̄ tájí Jesús ux̄i uū cháa yá'a kája'an-de. Te n̄ tá'ú-yá tiñu nuu-dé: M̄a k̄ingoyo-ró íchi ñáyivī s̄in̄ nación, ni m̄a k̄ivī koyo-ró iní ñuu Samaria. <sup>6</sup> Xna'an-ga ki'in-ro iní ve'e

Israel, nuu rií, kiti ní kanaa. <sup>7</sup> Te nú kua'an-ro te kani-ró tú'un: A yani koo ñuu nátu'un andívi, achi-ro. <sup>8</sup> Te nasáva'a-ró ñáyivi kaku'u. Te sándoo-ró já káte'yu. Naschakú-ro ndíyi. Kiñi'in-ró tachí káni ki'in. Chi ni ni'in sáni-ró, te suni súan kuá'a sáni-ró. <sup>9</sup> Ma kúndiso-ró xú'ún iní bolsa-ro, ni oro, ni plata, ni xu'ún kuáchí. <sup>10</sup> Ni ñunu já kúu ichi, ni uu su'nu já kú'un-ró, ni ndijan-ro, ni vara. Chi cháa sátiñu, yúan ni'in-dé kee-dé. <sup>11</sup> Te nani ñuu xí rancho nú ni kivi koyo-ró, te yúan ndúkú-ró ñin cháa va'a ini-de ini ñuu-ún. Te kendo-ro yúan onde kenda-ró kí'in-ro. <sup>12</sup> Te nuu kivi-ró vé'e-ún, te ka'an-ro ná sándéé iní ñáyivi-ún. <sup>13</sup> Te nú va'a ini ñáyivi-ún, te tu'un ndéé ní ka'an-ro-ún ná jáa siki-í. Ko nú tú va'a ini-i, te tu'un ndéé-ún ná nájaa nuu-ro. <sup>14</sup> Te nú ío ñáyivi tú játá'ú róó, ni tú jini ná'ín tú'un ká'an-ro, ná kenda koyo-ró vé'e-ún xí ñuu-ún, te skóyo-ró tákacha iní ja'a-ro. <sup>15</sup> Jandaa ká'an-ri jín-ró, ja vítá-ga koo kuachi siki ñuu Sodoma jín ñuu Gomorra kivi kii juicio, vása siki ñuu-ún.

### *Tundó'o jito cháa jáni tu'un*

<sup>16</sup> Kuni so'o chi táji-rí róó ki'in-ro nátu'un rií ma'ñú yíi. Núsáa te koo ndíchí-ró nátu'un koo, te koo vítá ini-ro nátu'un paloma. <sup>17</sup> Te koto va'a-ró máa-ró núu ñáyivi chi nastúu-i róó nuu junta. Te ini ve'e sinagoga-i xndó'o-i róó. <sup>18</sup> Te onde nuu gobernador jín núu rey kinchaka-i róó ja siki rúu, nává'a kani ndaa-ro tú'un nuu-dé jín núu cháa sijn nación. <sup>19</sup> Ko nú ni nastúu-i róó, ma nákani xaan ini-ro ndasa ka'an-ro. Chi suni máa hora-ún te kuá'a-ya tú'un nuu-ro ndasa ka'an-ro. <sup>20</sup> Chi nasu máa-ró kakuu ja ká'an, chi Espiritu máa Táa-ro kúu ja ká'an jín yú'u-ro. <sup>21</sup> Te ñani jín ñani nastúu tá'an ja kúu, te táa nastúu se'e. Te se'e-ún ndonda siki táa, te ka'ni tá'an. <sup>22</sup> Te ndivii-í, koto u'u-i róó ja siki rúu. Ko cháa kundii ni'in onde kivi jínu, cháa-ún kaku-de. <sup>23</sup> Ko nú káchindikin-i róó ini ñuu yá'a, te kunu-ró kí'in-ro ingá ñuu. Chi jandaa ká'an-ri jín-ró, ja má kuyachi-ro kaka kuu-ró taká ñuu Israel, onde ja má Sé'e cháa. <sup>24</sup> ñin cháa skuá'a, nasu ñá'nu-ga kúu-de vása maestro-de. Ni cháa jatiñu, nasu ñá'nu-ga kúu-de vása jito'o-de. <sup>25</sup> Cháa skuá'a, súan-ni koo-de, nátu'un maestro-de, te cháa sátiñu, nátu'un jito'o-de. Chi nú máa cháa kúu táa-ún ni kaskúnáni-i-de Beelzebú, naga ni kuu ja má skúnáni-i se'e ja ío ini ve'e-de núsáa.

### *Ja ní ka'an-ya tú'un ndéé ini jín-de*

<sup>26</sup> Núsáa te ma yú'ú-ro-í, chi tú ni ñin naún yíndi'u, ja má kenda ndijin, ni tú ni ñin ja yísa'í, ja má kuni-ro núu. <sup>27</sup> Ja ní ka'an-ri jín-ró núña, kani ndijin-ro tú'un. Te ja ní jini tu'un-ró, onde xini vé'e kundii-ro te kani-ró tú'un. <sup>28</sup> Te ma yú'ú-ro kóto-ró ñáyivi já'ni yiki kúñu-yó, chi ma kúu ka'ni-í añu-yo. Ko sua yu'ú-ro kóto-ró já kúu xnáa ndúu añu-yo jín yiki kúñu-yó núu infierno. <sup>29</sup> Tú kuya'u uu tisa ja ñin xu'ún naún. Te ni ñin-ti tú júngava-ti núu ñu'un, nú tú jini máa Táa-ro. <sup>30</sup> Chi a ni ka'u-ya onde taká ixi xini-ro. <sup>31</sup> Núsáa te ma yú'ú-ro jíná'an-ró, chi kánúu-ga-ro vása kuá'a tisa. <sup>32</sup> Ko nú ndé cháa jáni ndaa-de tu'un-ri nuu ñáyivi, suni súan nakani ndaa-ri tu'un-de nuu máa Táa-ri kánchaa-ya andívi. <sup>33</sup> Te nú ndé cháa ské'ichi-de ruu nuu ñáyivi, te suni súan ské'ichi-ri-de nuu máa Táa-ri kánchaa-ya andívi. <sup>34</sup> Ma kani ini-ro jíná'an-ró já vai-ri ja koo ná'ín-ni ini ñuyivi yá'a. Tú vai-ri ja koo súan, chi sua yuchi koo. <sup>35</sup> Chi vai-ri ja skuatá'an-ri taká cháa jín táa-de, te sesí'í jín náa-i, te sejanú jín náchisó-ña. <sup>36</sup> Te ja koto u'u cháa kúu ja koo ini ve'e-de. <sup>37</sup> Nú ñin cháa mani-gá-de jín táa-de xí jín náa-de vása jín-rí, tú va'a cháa kúu-de ja kúndikin-de ruu. Te nú ñin cháa mani-gá-de jín sé'e yí-de, xí jín sesí'í-de, tú va'a cháa kúu-de ja kúndikin-de ruu. <sup>38</sup> Te cháa tú kanda-de jín tundó'o kii siki-dé, te kundikin-de ruu kii-de, tú va'a cháa kúu-de ja kúndikin-de ruu. <sup>39</sup> Te cháa jítu ini-de kaku-de chi tundó'o kii siki-dé, te naa-dé. Ko nú kuu ñin cháa ja siki rúu, te kuchaku-de. <sup>40</sup> Te ñáyivi kuatá'ú róó jíná'an-ró, ruu kuatá'ú-i. Te ñáyivi kuatá'ú rúu, kuatá'ú-i l'a ni táji rúu vai-ri. <sup>41</sup> Nú ndé ñáyivi kuatá'ú ñin cháa jáni tu'un Dios, chi



chaa jáni tu'un Dios kúu-de, te máá-i, ni'in-í ya'u chaa jáni tu'un Dios. Te nú ndé ñayivi kuátá'ú cháa ndaa, chi chaa ndaa kúu-de, te máá-i, ni'in-í ya'u chaa ndaa. <sup>42</sup> Te nú ndé chaa kuá'a-de ñin yajin ndúcha víjin ko'o ñin suchí ya'a, chi suchí skuá'a kúu-i, jandaa ká'an-ri jíin-ró ja má xnáa-dé ya'u-de.

## 11

<sup>1</sup> Te súan ni jinu ni tá'ú Jesús tiñu nuu uxí uu chaa káskuá'a jíin-yá. Te ni kenda-ya yúan kua'an-ya já stá'an-ya, te kani-ya tú'un ini ñuu máá-de jíná'an-de.

### *Uu chaa ni táji Juan nuu-yá*

<sup>2</sup> Te kánde Juan ini veka. Te ni jini tu'un-de káka'an-i taká tiñu sá'a Jesús. Te ni táji-de uu tá'an chaa káskuá'a jíin-de ja kaká tu'un-de-ya: <sup>3</sup> Máá-ní kúu chaa kii-ún, xí kúndatu-yó ingá-de náún, áchí-de. <sup>4</sup> Te ni ka'an Jesús. Kuá'an te kastu'un-ró núu Juan taká tu'un kájiní so'o-ró jíin tiñu kájiní-ro. <sup>5</sup> Chaa kuáá, kádundijin nuu-dé. Te chaa rengo, kánakaka-de. Chaa té'yu ndi'yi, kádundoo-de. Te chaa só'ó, kánakuni so'o-de. Te chaa ni ji'i, kánachaku-de sá'a-ri. Te suni jáni-ri tu'un va'a Dios nuu ñayivi ndá'ú. <sup>6</sup> Te xáan ndatu kúu chaa ja tú náyu'ú-de jito-de ruu, áchí-ya jíin-de. <sup>7</sup> Te káno'on chaa-ún. Te ni kej'á Jesús ká'an-ya tú'un Juan nuu ñayivi-ún: Naja ní kenda-ró ní kaja'an-ro onde nuu ñu'un té'é. Ja ndé'é-ró ichá ja kandá sá'a tachí náún. <sup>8</sup> Ko naja ní kenda-ró ní kaja'an-ro. Ja ndé'é-ró núu ñin chaa ñu'un sa'ma ndúchá náún. Nde'é, chaa káñu'un sa'ma ndúchá, máni ini ve'e rey káxiukú-de. <sup>9</sup> Ko naún ndé'é-ró ní káenda-ró. ñin chaa jáni tu'un Dios náún. Suni ká'an-ri jíin-ró, kúñá'nu-ga Juan vása ñin chaa jáni tu'un Dios. <sup>10</sup> Chaa yá'a kúu chaa yóso tú'un-de nuu tutú: Kuni so'o-ró chí táji-rí ndajá'a-rí kuxnúu-de ja-de. Te chaa-ún sátu'a-de ichi-ro vása ja-de. Achí. <sup>11</sup> Jandaa ká'an-ri jíin-ró, ja ini ñuyivi yá'a tú ío ni ñin chaa jáni tu'un Dios ja kúñá'nu-ga máá-de vása Juan chaa skuánducha. Ko chaa lúli-ga ini ñuu nátu'un andívi, chaa-ún kúñá'nu-ga-de vása Juan. <sup>12</sup> Onda kivi ní kenda Juan chaa skuánducha, te onde vina, te chaa ni'in nda'a, fuerza kákuñi-de kivi-de ini ñuu nátu'un andívi, te tá'ú máá-de tiñu yúan kákuñi-de. <sup>13</sup> Chí máá ley jíin taká chaa ni kajani tu'un Dios, ni kajani-de tu'un yá'a onde kivi ní chaa Juan. <sup>14</sup> Te nú kákuñi-ro kuátá'ú-ró tú'un, máá-de kúu Elías chaa kii-ún. <sup>15</sup> Chaa ío so'o kuni ná'ín, te ná kúni so'o-de. <sup>16</sup> Naún tu'un yátá skétá'an-ri jíin ñayivi yá'a. Kákuu-i nátu'un suchí lúli káxiukú nuyá'u ja súan kákana kó'ó-i xini tá'an-i. <sup>17</sup> Ni kaxndé'e-ri xkuili nuu-ro, te tú ní kájita já'á-ró. Ni kanda'i-ri nuu-ro te tú ní kádukuí'a ini-ro, áchí-i. <sup>18</sup> Chi ni kii Juan tú ní yé-de tú ní jí'i-de. Te káka'an-ro: Tá'an-de tachí kini. <sup>19</sup> Ko máá Sé'e chaa yé-yá jí'i-ya. Te káka'an-ro: Yá'a ío ñin chaa yáji téyí te jí'i xaan-dé vino; chaa jiní tá'an jíin cháa xini jíin cháa ká'io kuachi kúu-de, áchí-ro. Ko ñin chaa ndíchi, máni tiñu ndíchi sá'a-de, te súan kuni-ro jándaa ndíchi-de. Achí-ya.

### *Ja ní kana jíin-yá nuu sáva ñuu*

<sup>20</sup> Yúan-na te ni kej'á-yá kána jíin-yá nuu taká ñuu nuu ní sá'a-ya kuá'a tiñu ñá'nu, chí tú ní nákani ini-i jíná'an-i. Te ni ka'an-ya: <sup>21</sup> Naka ndá'ú kuu róo ñuu Corazín. Naka ndá'ú kuu róo ñuu Betsaida. Chí nú ini ñuu Tiro jíin ini ñuu Sidón ni sá'a-ri tiñu ñá'nu ja ní sá'a-ri nuu máá-ró núú, inga kivi te a ni kanakani ini ñayivi-ún. Te ku'un-i sa'ma ndái te ku'u-í yaa núu-í núú. <sup>22</sup> Ko ká'an-ri jíin-ró, ja vítá-ga koo kuachi sikí ñuu Tiro jíin ñuu Sidón kivi kii juicio vása sikí róo jíná'an-ró. <sup>23</sup> Te róo ñuu Capernaum, a ni kuñá'nu xaan-ro náún. Ko onde infierno najinu-ro, chí nú ini ñuu Sodoma ní sá'a-ri tiñu ñá'nu ja ní sá'a-ri nuu-ro yá'a núú, te a ni kendo ñuu yúan onde vina núú. <sup>24</sup> Ko ká'an-ri jíin-ró, ja vítá-ga koo kuachi sikí ñayivi ñuu Sodoma kivi kii juicio vása sikí-ro. <sup>25</sup> Te suni kivi-ún ni ka'an Jesús: Táa, Jito'o andívi jíin ñuyivi kúu máá-ní. Te ná kúta'u-ná nuu-ni ja ní jasú-ni taká tu'un yá'a nuu cháa ndíchi jíin núu cháa kájuku'un ini, te ni stá'an ndijin-ni nuu cháa súchi ini jíná'an-de. <sup>26</sup> Chí súan ni jata'an ini-ni, Táa, áchí-ya. <sup>27</sup> Taká ndatíñu ni ja'a Táa-ri nuu-rí. Te tú ni ñin-i jiní-i nuu máá Sé'e, chí máni máá Táa jiní-ya. Ni tú

jiní ni ñin-i nuu máá Táa, chí máá Sé'e jiní-ya, jíin nuu cháa ja kuní máá Sé'e te stá'an ndijin-ya nuu-dé. <sup>28</sup> Taká róo ja kásatiñu-ró te kándiso-ró ja vée, ña'an nuu-ri jíná'an-ró te xndétatú-ri róo. <sup>29</sup> Kundiso-ró yugo-ri jíná'an-ró, te skuá'a-ró tú'un ká'an-ri jíin-ró, chí l'a ndá'ú jíin l'a vitá iní añú kúu-ri. Te ni'in-ro nuu ndétatú añú-ro jíná'an-ró. <sup>30</sup> Chí ñama-ni yugo-ri te tú vee carga-ri ja kúndiso-ró, áchí-ya.

## 12

*Ja ní kakachi-de yoko trigo kivi ndétatú*

<sup>1</sup> Te ñin kivi ndétatú ni ja'a Jesús kua'an-ya ñin nuu káa trigo. Te cháa káskuá'a jíin-yá, káji'i-de soko. Te ni kakejá'á-de kákachi-de yoko káyee-dé. <sup>2</sup> Te ni kajini cháa fariseo. Te ni kaka'an-de jíin-yá: Naún kúu jian, chí cháa káskuá'a jíin-ró kásá'a-de súan kivi ndétatú, te tú ío ley, áchí-de. <sup>3</sup> Te máá-yá, ni ka'an-ya jíin-de: Tú ní káka'u-ró tutú ndasa ni sá'a David naún. Chí máá-de jíin cháa ni kaxiukú jíin-de, ni kaji'i-de soko ñin kivi. <sup>4</sup> Te ni kivi-de iní ve'e Dios. Te ni yee-dé statilá káxiukú ndijin, ja tú ío ley kee-dé, ni cháa ká'jin jíin-de, chí máá-ni sutu káyee núu. <sup>5</sup> Xí té ka'u-ga-ro nuu tutú ley ndasa kásá'a sutu iní ve'e i kivi ndétatú, chí tú káskíkuu máá-de ley-ún. <sup>6</sup> Chí a ká'an-ri jíin-ró ja ñá'nu-ga kúu ñin cháa kándii yá'a vása ja kúu máá vé'e i. <sup>7</sup> Ko nú a ni kajuku'un iní-ro tú'un yá'a: Kuní-ga-ri ja ná kúndá'ú iní tá'an-ró, nasu ja sokó-ro kiti núu-ri, áchí, yúan-na te ma ndóna-ró sikí cháa tú ká'io kuachi núu. <sup>8</sup> Núsáa te máá Sé'e cháa, suni Jito'o kivi ndétatú kúu-ya, áchí-ya.

*Ñin cháa ni ichi nda'a-dé*

<sup>9</sup> Te ni kenda-ya yúan. Te ni jaa-ya iní ve'e sinagoga-de jíná'an-de. <sup>10</sup> Te yúan ni io ñin cháa ni ichi káján ñin nda'a-dé. Te ni kajika tu'ún-de Jesús ja ndúkú-de kuachi sikí-ya kákuñi-de, te ni kaka'an-de: Á kuu sá'a-yó taná kivi ndétatú, xí túu, áchí-de. <sup>11</sup> Te máá-yá, ni ka'an-ya jíin-de: Ndé róo ñáva'a-ró ñin ri, te nú kiti-ún jungava-ti iní ñin tunchi kivi ndétatú, te tú ñin-ró-tí te natava-ro-tí naún. <sup>12</sup> Te xaan-ga ya'u ncháa ñin cháa vása ñin ri. Núsáa te ío va'a ja vá'a sá'a-yó kivi ndétatú, áchí-ya. <sup>13</sup> Yúan-na te ni ka'an-ya jíin cháa-ún: Skáa nda'a-ro, áchí-ya. Te ni skáa-de nda'a-dé. Te ni nduva'a i-ní nátu'un káa inga. <sup>14</sup> Ko cháa fariseo, ni kenda-de kája'an-de. Te ni kanda tu'ún-de ndasa ka'ni-dé-ya.

*Tu'un máá-yá ni ka'an Isaías onde sáa*

<sup>15</sup> Ko ni jini Jesús ja súan kájani iní-de. Te ni kuxio-ya yúan kua'an-ya. Te kua'a ñáyivi ní kandikin-i-ya. Te ni nasáva'a-ya ndívii-í. <sup>16</sup> Te máá-yá, ni ka'an xaan-yá jíin ñáyivi-ún ja ná tú stá'an ndijin-i-ya. <sup>17</sup> Náva'a ná skíkuu tu'un ni ka'an Isaías, cháa ni jani tu'un Dios: <sup>18</sup> Yá'a ío mozo-ri ja ní nakaji-ri, áchí Dios, áchí Isaías, te maní-ri jíin-i. Te kúsi iní-ri jíin-i. Te kuá'a-ri Espiritu-ri sikí-í. Te kastu'ún-i nuu ñáyivi sñin nación ja kii juicio sikí máá jíná'an. <sup>19</sup> Ma kútixín sé'e-ri, ni ma nákata-i. Te ni ñin ma kúni tu'un ja kána jíin-i iní ichi. <sup>20</sup> Ma ká'nu-i ñin nukúá ní taxin, ni ma ndá'va-i ñin mecha kayú ñú'má, chí onde ná kúni'in tu'un ndaa sá'a-i. <sup>21</sup> Te kuñukuu iní ñáyivi sñin nación tiñu sá'a Se'e-ri. Achí.

*Ñin cháa kuáá ñí'ín tá'an tachi kini*

<sup>22</sup> Yúan-na te nuu-yá ni kákinchaka-i ñin cháa tá'an tachi kini, ja kuáa-de te ñí'ín-de. Te ni nasáva'a-ya-dé. Te cháa kuáá ñí'ín-ún, ni naka'an-de te ni nakuni-de. <sup>23</sup> Te ni kanaa iní taká ñáyivi-ún kánde'é-i. Te ni kaka'an-i: Á se'e David kúu cháa yá'a naún, áchí-i. <sup>24</sup> Ko cháa fariseo, ni kajini so'o-de ja súan ni kaka'an-i. Te ni kaka'an-de: Cháa yá'a, nú tú ndújíin-de jíin Beelzebú, te ma kúu kiñi'in-de tachi kini ki'in núu, chí ja kúñá'nu nuu tachi kúu-ún, áchí-de. <sup>25</sup> Ko Jesús, ni jini-ya ja súan kájani iní-de. Te ni ka'an-ya jíin-de: Taká nación ja sásñin máá te kánakuatá'an máá, naa. Te taká nuu xí vé'e ja sásñin máá, te kánakuatá'an máá, ma kúni'in. <sup>26</sup> Te nú Satanás sásñin máá, te kiñi'in máá já'an, ndasa kuni'in nuu nuu tá'ú tiñu máá núsáa. <sup>27</sup> Te nú ndújíin Beelzebub jíin-ri ja



kíni'in-ri tachí káni. Núsáá te se'e-ró, ndé jíin kákiñi'in máá-i tachí-ún. Ja yúan, máá-i, ná nákuḡndí-i siki-ro. <sup>28</sup> Ko nú jíin Espíritu Dios kíni'in-ri tachí káni kája'an, jandáa kúu ja núu-ro ní chaa ṅuu nuu tá'ú Dios tiñu núsáá. <sup>29</sup> Chí ndasa kuu kivi in ṅayivi iní ve'e chaa kándaján, te saku'ná-i ndatíñu-de, te nú tú xna'an-ga ku'ni-i-de. Yúan-na te kuu saku'ná-i ndatíñu-de. <sup>30</sup> Nú ndé chaa tú ndújíin-de jíin-rí, te jito u'u-de ruu. Te chaa tú nastútú jíin-rí, máni jachá-de.

*Tu'un ndiva'a siki Espíritu Santo*

<sup>31</sup> Súan ká'an-ri jíin-ró: Siki táká kuachi jíin táká tu'un ndiva'a, sá'a-ya tóká'nu iní. Ko tu'un ká'an ndiva'a siki Espíritu Santo, ma sá'a kuti-yá tóká'nu iní. <sup>32</sup> Te nú ndé in chaa ka'an-de siki máá Sé'e chaa, sá'a-ya tóká'nu iní nuu-dé. Ko nú ndé in chaa ka'an-de siki Espíritu Santo, ma sá'a kuti-yá tóká'nu iní nuu-dé, ni kuiá yá'a, ni kuiá chaa. <sup>33</sup> Kuu-ró yúnu vá'a ja vá'a nde'e, xí kúu-ró yúnu káñáá, ja ñáá nde'e. Chí jíin ndé'e te jini-yo naún yunu kúu. <sup>34</sup> Se'e ko kákuu-ró. Ndasa kuu ka'an-ro tú'un va'a, te nú ṅayivi ñáá kákuu-ró. Chí tu'un ṅú'un iní añú chaa, máni tu'un-ún ká'an-de. <sup>35</sup> Chaa va'a, sá'a-de tiñu va'a, chí ío va'a iní-de. Te chaa ñáá, sá'a-de tiñu ñáá, chí káñáá iní-de. <sup>36</sup> Ko ruu, ká'an-ri jíin-ró, ja táká tu'un sáni káka'an chaa, naku'a-de cuenta tu'un-ún kivi chaa juicio. <sup>37</sup> Chí siki tú'un ká'an-ro, te kendo va'a-ró. Te suni siki tú'un ká'an-ro, te ta'nu ndatu-ro, áchí-ya.

*Ja ní kajikan-i in tuni*

<sup>38</sup> Yúan-na te yakú chaa káchaa tutu jíin chaa fariseo, ni kaka'an-de jíin-yá: Maestro, kákuni-ná ja sá'a-ní in tuni nde'é-ná, áchí-de. <sup>39</sup> Te ni ka'an-ya jíin-de: ṅayivi ñáá ja káisiiki ncháa-i Dios, kájukan-i tuni. Ko ma kuá'a-ri nuu-í, chí tuni Jonás, chaa ni jani tu'un Dios, kúu ja kuá'a-ri nuu-í. <sup>40</sup> Chí nátu'un ni kandee Jonás chíi tiyáká ká'nu uní ndúu uní ṅúu, suni súan kundee Se'e chaa chíi ṅu'un uní ndúu uní ṅúu. <sup>41</sup> Taká chaa ṅuu Nínive, nachaku-de jíin ṅayivi yá'a kivi kíi juicio. Te nakuxndí-de siki-í. Chí máá-de, ni kanakani iní-de kivi ní jani Jonás tu'un nuu-dé. Te vina ví'í-gá kúñá'nu I'a kándij yá'a vása Jonás. <sup>42</sup> Te reina onde ichi sur, nachaku-ña jíin ṅayivi yá'a kivi kíi juicio. Te nakuxndí-ña siki-í. Chí onde jíká xáan ní kii-ña ní jini so'o-ña tú'un ndíchí ní ka'an Salomón. Te vina ví'í-gá kúñá'nu I'a kándij yá'a vása Salomón. <sup>43</sup> Nú ni kenda tachí káni iní in chaa. Te jka kuu nuu ṅú'un té'é ndúkú núu júngoo. Te tú ní'in. <sup>44</sup> Yúan-na te ká'an tachí-ún: Ná nó'on-ri ve'e nuu ní kenda-ri, áchí. Te nú ni najaa, te jini ja in ve'e sáni kúu. Te ni nduluu ve'e-ún ja ní nastáa iní. <sup>45</sup> Yúan-na te ki'in tachí-ún, te kuaka tá'an jíin usiá-ga tachí ñáá-ga vása máá. Te kivi koyo te káxiukú yúan. Núsáá te ví'í-gá tá'an chaa yúan onde sandí'í-ña vása ja xnáñúu núu. Te suni súan ta'an ṅayivi ñáá yá'a. Achí-ya.

*Náa-ya jíin ṅaní-ya*

<sup>46</sup> Te nini súan ká'an-ya jíin ṅayivi-ún, te ni jaa náa-ya jíin ṅaní-ya ká'jin-ña íchi yatá vé'e, kákuni-ña ká'an-ña jíin-yá. <sup>47</sup> Te ni kachi in chaa jíin-yá: Yúan nde'é-ní, ni chaa náa-ní jíin ṅaní-ní ká'jin-ña yatá vé'e, te kákuni-ña ká'an-ña jíin-ní, áchí-de. <sup>48</sup> Te ni ka'an-ya jíin chaa ni ka'an súan jíin-yá: Ndéja kúu náa-ri, te ndéja kákuu ṅani-ri. Achí-ya. <sup>49</sup> Te ni skáa-ya ndá'a-yá onde nuu káxiukú chaa káskuá'a jíin-yá. Te ni ka'an-ya: Yá'a nde'é-ró núu náa-ri jíin núu ṅaní-ri. <sup>50</sup> Chí ṅayivi skíkuu tiñu kuni máá Táa-ri kánchaa-ya onde andívi, jian kúu kuá'a-ri kúu náa-ri. Achí-ya.

## 13

*Tu'un yátá siki chaa sáka trigo*

<sup>1</sup> Te kivi-ún ni kenda Jesús ve'e-ún te kua'an-ya. Te ni jaa-ya ní jungoo-ya yú'u mar. <sup>2</sup> Te ni kataka kua'a xáan ṅayivi núu-yá. Te ni kivi-ya iní in barco. Te ni jungoo-ya. Te taká ṅayivi-ún ni kakendo-i yu'u mar. <sup>3</sup> Te ni ka'an-ya kuá'a tú'un yátá jíin-i: Kuni so'o te kuni-ro. In chaa sáka trigo, ni kenda-de sáka-dé. <sup>4</sup> Te sáka-dé kua'an-de. Te in nuni-ún, ni jungava yu'íchi. Te ni chaa tisaa te ni kakókó-tí. <sup>5</sup> Te inga ni jungava nuu ṅú'un yúu núu tú ío kua'a ṅú'un. Te ni kana yachi-ni chí tú ío kókon ṅu'un. <sup>6</sup> Te

nuu ní kana ndikandii, te ni kasun-ni. Te ni ichi, chi tú yo'o ní ío. <sup>7</sup> Te inga ni jungava ma'ñú ñu. Te ni ja'nu ñu-ún. Te ni jasú nuu. <sup>8</sup> Te sava ni kajungava nuu ñú'un vá'a. Te ni kuun nuni, ñin ja ñin ciento, inga ja uní xiko, te inga ja okó uxi. <sup>9</sup> Chaa ío so'o kuni ná'ín, te ná kúni so'o-de. Achí-ya. <sup>10</sup> Yúan-na te ni chakoyo chaa káskuá'a jíin-yá. Te ni kaka'an-de jíin-yá: Naja ká'an-ní tu'un yátá jíin ñáyivi yá'a, áchí-de. <sup>11</sup> Te ni ka'an-ya jíin-de: Róo, chi a kuajuku'un iní-ro tú'un yísa'í yá'a sá'a Dios, ndasa koo ñuu nátu'un andíví. Ko máá ñáyivi yá'a, ma júku'un iní-i. <sup>12</sup> Chi chaa ja á ñáva'a, te kii-ga nuu-dé sá'a-ya. Te kuñava'a-de kua'a xaán-gá. Ko chaa ja ná tú ñáva'a, vasa ja á ñáva'a-de-ún, te kuxio ki'ín. <sup>13</sup> Ja yúan ká'an-ri tu'un yátá jíin-i. Chi vasa kánde'é-i, ko tú kájini-i. Te vasa kájini so'o-i, ko tú kájini ná'ín-i ni tú kájuku'un iní-i. <sup>14</sup> Ñáyivi yá'a káskíkuu-i tu'un ni ka'an Isaías: Vasa kájini ná'ín vá'a-ró, ko ma júku'un iní-ro. Te vasa kánde'é ndí'i-ró, ko ma kuní-ro. <sup>15</sup> Chi xaán ní kakuni'in iní ñáyivi yá'a. Te xaán ú'u kájini so'o-i. Te kajasu-i nduchi-í náva'a ma kuní-i jíin ndúchi-í, te ma kúni ná'ín-i jíin só'o-i, te ma júku'un iní-i, te ma nájíó káva iní-i, te ma násáva'a-ri-i. Achí. <sup>16</sup> Ko xaán ndatu máá-ró jíná'an-ró, chi kánde'é-ró jíin ndúchi-ro, te kájini ná'ín-ró jíin só'o-ró. <sup>17</sup> Chi jandáa ká'an-ri jíin-ró ja tiní chaa kájani tu'un Dios jíin tiní chaa va'a, ni kakuni-de nde'é-de nuu ja kánde'é máá-ró, ko tú ní kajini-de. Te suni ni kakuni-de kuni so'o-de ja kájini so'o máá-ró, ko tú ní kájini so'o-de. Achí-ya. <sup>18</sup> Kuni ná'ín jíná'an-ró tú'un yátá cháa sáka núsáa. <sup>19</sup> Nú ñin chaa jíni so'o-de tu'un ñuu Dios, te nú tú júku'un iní-de, yúan-na te chaa kui'na te kuanchaa-ni tu'un ni saka iní añu-de-ún. Chaa yúan kúu nuni ní jungava yu'íchi. <sup>20</sup> Te nuni ní saka núu ñú'un yúu, yúan kúu chaa jíni so'o-de tu'un, te kúsi-ní iní-de jíin. <sup>21</sup> Ko tú nuu káka yo'o iní-de, te yaku-ni kivi kánda. Te nú ni ndonda tundó'o siki-dé, xí nú ni sándiva'a-i jíin-de siki tú'un-ún, te náyu'ú-ni-de. <sup>22</sup> Te nuni ní saka má'ñú ñu, yúan kúu chaa jíni so'o-de tu'un. Ko kútéñu-de jíin ndátíñu-de. Te kuní-de kuu kúká-de. Te xndá'ú-de máá-de jíin. Ndí'i ya'á jasú nuu tú'un-ún, te tú kúun nuni. <sup>23</sup> Ko nuni ní saka núu ñú'un vá'a, yúan kúu chaa jíni so'o-de tu'un te júku'un iní-de. Te bueno já'a-de nuni, ñin-de ciento, inga-de uní xiko, te inga-de oko uxi, súan kája'a-de nuni. Achí-ya.

#### Tu'un ndikin lazo

<sup>24</sup> Ío inga tu'un yátá ní ka'an-ya jíin-de; Ñuu nátu'un andíví kúu nátu'un ñin chaa ni chi'i itu va'a nuu ñú'un-dé. <sup>25</sup> Ko nini kixi-de, te ni ja chaa jíto u'u tá'an jíin-de. Te ni chi'i tuku ndikin lazo nuu trigo-de, te kua'an. <sup>26</sup> Ko nuu ní kana yuku itu-ún, te kúun nuni, yúan-na te suni ni kana lazo. <sup>27</sup> Te ni jakoyo mozo máá táa, chaa xín. Te ni kaka'an-i jíin-de: Táta, á tú ní chí'i-ní nuni vá'a nuu ñú'un-ní yá'a. Te ndénu ní ni'in-ní lazo yá'a núsáa. Achí-i. <sup>28</sup> Te ni ka'an-de jíin mozo-de: ñin chaa jíto u'u ruu ni sá'a ya'á, áchí-de. Te ni kaka'an mozo-ún jíin-de: Núsáa te kuní-ní ja ná kítu'un-ná náún, áchí-i. <sup>29</sup> Te máá-de ni ka'an-de: Túu, chi náni tú'un-ró lazo-ún te sanaa te tu'un-ró trigo jíin. <sup>30</sup> Ná kuá'nu máá jíná'an onde kivi tá'nu. Te kivi-ún te tá'ú-ri tíñu nuu cháa ka'nu: Stútú xna'an-ga lazo jan, te sá'a-ró nú'ni náva'a ka'mu-yó. Ko trigo yá'a, nastútú-ró ná kivi iní yaka-ri. Achí-de, áchí-ya.

#### Tu'un ndikin yuá mostaza

<sup>31</sup> Ío inga tu'un yátá ní ka'an-ya jíin-de: Ñuu nátu'un andíví kúu nátu'un ndikin yuá mostaza, ja ní ki'in ñin chaa te ni chaa-de nuu ñú'un-dé. <sup>32</sup> Te jandáa ñin ndikin lúlí-ga kúu vásá taká-ga tata. Ko nú ni ja'nu, te kúu ka'nu-ga vásá taká-ga yua. Te kuu ñin yunu ká'nu. Te chaa tisaá andíví, te vatu-ni sá'a-ti taká-ti chíi nda'a-ún. Achí-ya.

#### Tu'un yujan ía

<sup>33</sup> Ío inga tu'un yátá ní ka'an-ya jíin-de: Ñuu nátu'un andíví kúu nátu'un yujan ía já ní ki'in ñin ña'an. Te ni chisa'í-ña chíi uní tiyii yúchi onde ni ndí'i ni kuu ía ní sá'a. Achí-ya. <sup>34</sup> Taká tu'un yá'a ni ka'an Jesús jíin ñáyivi kuá'a-ún. Te nú túu tu'un yátá te tú ká'an-ya

jíin-i, <sup>35</sup> Nává'a ná skíkuu tu'un ni ka'an cháa ni jani tu'un Dios: Ka'an-ri tu'un yátá, te kachi-ri tu'un yísa'í onde kivi ní jungoo ñuyívi, áchí.

*Ja ní ka'an káji-yá tu'un ndikin lazo*

<sup>36</sup> Yúan-na te ni nakuatá'ú Jesús nuu ñáyivi-ún. Te ni ndivi-ya iní ve'e. Te ni jakoyo cháa káskuá'a-ún nuu-yá. Te ni kaka'an-de jíin-yá: Kani káji-ní tu'un yátá lazo nuu-ná, áchí-de. <sup>37</sup> Te ni ka'an-ya jíin-de: Ja sáka tatá va'a-ún kúu máá Sé'e cháa. <sup>38</sup> Te ñu'un-ún kúu ñuyívi. Te tata va'a-ún kákuu se'e Dios. Te lazo-ún kákuu se'e kui'na. <sup>39</sup> Te cháa u'u ja ní chi'i lazo-ún kúu kui'na. Te kivi tá'nu-ún kúu kivi jíinu ñuyívi. Te cháa ka'nu-ún kákuu ndajá'a Dios. <sup>40</sup> Te nátu'un kutútú lazo, te kayu nuu ñú'un, súan kuu kivi jíinu ñuyívi. <sup>41</sup> Te máá Sé'e cháa, táji-yá ndajá'a-yá ki'in. Te nastútú-yá taká ñayivi kásá'a kuachi jíin ñayivi kásá'a tiñu ñáá. <sup>42</sup> Te taan-yá-i kayu-i nuu ñú'un. Te yúan nde'e-i te nakaji-í ñii yú'u-í jín'an-i. <sup>43</sup> Yúan-na te ñayivi va'a-ún, ndii ncháa-i nátu'un ndikandii, kuxiukú-i jíin máá Táa-i iní ñuu nuu tá'ú-yá tiñu. Cháa ío so'o kuni ná'ín, ná kúni so'o-de.

*Tu'un janu xú'un, jíin tú'un perla, jíin tú'un ñunu*

<sup>44</sup> Ñuu nátu'un andívi kúu nátu'un iin janu xú'un já yísa'í chii iin ñu'un, te ni ndenda ni sá'a iin cháa, te jasú tuku-de siki, te kúsi iní-de jíin, te kua'an-de, te xíkó ndí'i-de ngún ñáva'a-de, te jáan-de ñu'un-ún. <sup>45</sup> Suni ñuu nátu'un andívi kúu nátu'un iin cháa jáan-de te xíkó-de ja ndúkú-de perla lúu. <sup>46</sup> Te ni jini-de iin perla ja xáan yá'u. Te ni kee-de kua'an-de. Te ni xíkó ndí'i-de taká ndatíñu-de. Te ni jaan-de perla-ún. <sup>47</sup> Suni ñuu nátu'un andívi kúu nátu'un iin ñunu já júkuíta ka'nu iní mar. Te tñin tñi nuu tiyáká. <sup>48</sup> Te nuu ní chítú ñunu-ún, te ni kanatava-dé yundúcha. Te ni kajungoo-de. Te ni kakaji-de kiti vá'a-ún kivi-ti iní jika. Te ni kaskána-de kiti ñáá-ún kua'an. <sup>49</sup> Suni súan koo kivi jíinu ñuyívi. Chi kenda koyo ndajá'a-yá. Te kaji-ya ñáyivi ñáá ma'ñú ñáyivi vá'a. <sup>50</sup> Te taan-yá-i kayu-i nuu ñú'un. Te yúan nde'e-i te nakaji-í ñii yú'u-í. Achí-ya. <sup>51</sup> Te ni kachi Jesús jíin-de: Ni kajuku'un iní-ro taká tu'un yá'a náún, áchí-ya. Te ni kaka'an-de jíin-yá: Jaan Táta, áchí-de. <sup>52</sup> Te ni kachi-ya jíin-de: Ja yúan ío cháa káchaa tutu jini-de sa'an ñuu nátu'un andívi, te máá-de kúu nátu'un iin cháa xíin vé'e, te onde iní yaka-de táva-dé ndatíñu jáá jíin ndatíñu aná'an, áchí-ya. <sup>53</sup> Te súan ni jinu ni ka'an Jesús tu'un yátá yá'a. Te ni kenda-ya yúan kua'an-ya.

*Ja ní kaské'ichi-i-ya iní ñuu Nazaret*

<sup>54</sup> Te ni najaa-ya ñúu-ya. Te ni stá'an-ya núu-dé iní ve'e sinagoga máá-de jín'an-de. Te ni kanaa iní-de ni kande'é-de nuu-yá. Te ni kaka'an-de: Ndénu ní ni'in cháa yá'a tu'un ndíchi yá'a jíin tíñu ñá'nu sá'a-de yá'a. <sup>55</sup> Nasu sé'e cháa carpintero kúu ya'á náún. Á nasu María nání náa-de. Te taká ñani-de káinaní Jacobo, José, Simón, jíin Judas. <sup>56</sup> Te tú ká'jin kua'a-de jíin-yó yá'a náún. Te ndénu ní ni'in-dé taká tu'un yá'a núsáa. Achí-de. <sup>57</sup> Te súan ni kakujá'a iní-i jíin-yá. Te Jesús, ni ka'an-ya jíin-i: Cháa jáni tu'un Dios, máni ñuu-de jíin iní ve'e-de kúu ja tú kaka'an tu'un jíin-ún jíin-de, áchí-ya. <sup>58</sup> Te tú ní sá'a-ya kuá'a tíñu ñá'nu yúan, chi tú ní kákandíja-i.

## 14

*Ja ní ji'i Juan, cháa skuánducha*

<sup>1</sup> Te suu kivi-ún te Herodes cháa tá'ú tíñu, ni jini tu'un-de tu'un Jesús. <sup>2</sup> Te ni kachi-de jíin mozo-de: Cháa yá'a kúu Juan ja skuánducha. Ni nachaku-de ja ní ji'i-de, te ja yúan sá'a-de tíñu ñá'nu yá'a. Achí-de. <sup>3</sup> Chi Herodes, ni tñin-de Juan. Te ni ju'ni-de. Te ni chindee-de cháa vekaa ja kuáchi Herodías ñasí'í Felipe ñani máá Herodes. <sup>4</sup> Te Juan, a ni kana jíin-de nuu Herodes: Tú ío ley kuaka-ró-ña, áchí-de. <sup>5</sup> Te Herodes, ni kuni-de ka'ni-dé Juan. Ko ni yu'ú-de ni jito-de ñayivi, chi kájani ndaa iní-i ja iin cháa jáni tu'un Dios kúu Juan. <sup>6</sup> Te iin kivi ní sá'a Herodes iin viko kivi ní kaku-de. Te sesí'í Herodías ni

jita já'á-i nuu ñáyivi. Te ni kusii iní Herodes jíin-i. <sup>7</sup> Te ni jatú'un téyíí-de ja kuá'a-de taká naún kakán-i nuu-dé. <sup>8</sup> Te náa-i, a ni jani íchí-ña-í, te ni ka'an-i: Kua'a-ní xini Juan, chaá skuánducha-ún nuu-ná kundee nuu ñin ko'o, áchí-i. <sup>9</sup> Yúan-na te máá rey-ún, ni kuxíí iní-de. Ko sikí já ní jatú'un téyíí-de jíin sikí já ní kajini so'o chaá káyee staa jíin-de-ún, te ni tá'ú-de tiñu ná kuá'a soldado nuu-í. <sup>10</sup> Te ni tájí-de soldado ni ja'an. Te ni xiti xini Juan iní vekaa. <sup>11</sup> Te ni chaá xini-dé kándeé nuu ñin ko'o. Te ni ja'a soldado nuu súchí sí'í-ún. Te máá-i, ni janchaka-i nuu náa-i. <sup>12</sup> Yúan-na te ni jakoyo chaá káskuá'a jíin-de. Te ni kandaña-de yiki kúñu Juan. Te ni kachinduji-de. Te ni kee-de kája'an-de. Te ni kakastú'ún-de nuu Jesús.

### *Ja ní skée-yá u'un mil ñayivi*

<sup>13</sup> Te ni jini tu'un Jesús. Te ni kuxio-ya kuá'an-ya yúan iní ñin barco onde nuu ñu'un té'é kándeé síin-ya. Te ni kajini tu'un ñayivi jíná'an-i. Te onde taká ñuu ni kandikin-i-ya kájika já'á-i jíin-yá. <sup>14</sup> Te ni kenda Jesús kua'an-ya. Te ni jini-ya nuu ñáyivi kuá'a xaán. Te ni ndukuí'a iní-ya jíin-i. Te ni sá'a-ya taná taká ñayivi kaku'u. <sup>15</sup> Te nuu ní ini te ni chaakoyo chaá káskuá'a jíin-yá nuu-yá. Te ni kaka'an-de: Yá'a chí máá ñu'un té'é kúu, te a ni kee ndikandii. Tájí-ní-i ná kóngoyo-i taká ñuu. Te ná kuáan máá-i staa kée-í, áchí-de jíin-yá. <sup>16</sup> Te ni kachi Jesús jíin-de: Tú níni kí'in-i jíná'an-i: Kua'a máá-ró já ná kée-í, áchí-ya. <sup>17</sup> Te máá-de, ni kaka'an-de jíin-yá: Tú naún káñava'a-ná chí u'un-ni statilá jíin úu-ni tiyáká, áchí-de. <sup>18</sup> Te máá-yá, ni kachi-ya jíin-de: Kua'a ná kii nuu-rí yá'a, áchí-ya. <sup>19</sup> Te ni tá'ú-yá tiñu nuu ñáyivi-ún ni kajungoo taká-i nuu ichá. Te ni kí'in-ya ndí'ú'un statilá jíin úu tiyáká-ún. Te ni ndakoto-ya íchi ándiví. Te ni jikan ta'u-yá ja'a statilá. Te ni sakuáchí-yá. Te ni ja'a-ya nuu cháa káskuá'a jíin-yá. Te chaá-ún, ni kajani-de nuu ñáyivi-ún. <sup>20</sup> Te ndivii-í ni kayee. Te ni kanda'a chí-i. Te ni kanastútú-de uxí u'u jika staa kuachí-ún ja ní ndendoso. <sup>21</sup> Te jínu u'un mil chaá ni kayee-ún, te síin-ga kúu ñasí'í jíin súchí lúli.

### *Ja ní jika já'á-yá nuu mar*

<sup>22</sup> Yúan-na te ni skandá-ni Jesús chaá káskuá'a jíin-yá, ni kivi koyo-de iní ñin barco. Te ná kúxnúu-de kóngoyo-de inga lado yu'u mar sá'a-ya, chí kuéé jachá-ya ñáyivi kuá'a-ún. <sup>23</sup> Te ni jacha-ya ñáyivi-ún kája'an-i. Te ni kaa síin-ya kuá'an-ya yúku, kuákakan ta'u-yá. Te ni ini, te kándeé máá ñin-ni-ya yúan. <sup>24</sup> Te barko-ún, a kándeé ma'ñú mar. Te ká'ú xaán ní ndonda su'ma ndúcha sikí-dé, chí sua ni nana nuu tachi. <sup>25</sup> Te tikuaán-na kúu. Te ni jaa Jesús nuu-dé, jika já'á-yá nuu mar. <sup>26</sup> Te chaá káskuá'a-ún, ja ní kajini-de-ya, já jika-ya nuu mar, te ni kayu'ú-de. Te kaka'an-de: Añú kúu, áchí-de. Te kákana kó'ó-de ja káyu'ú-de. <sup>27</sup> Yúan-na te Jesús, ni ka'an-ni-ya jíin-de: Sándéé iní-ro. Máá-rí kúu. Ma yú'ú-ro, áchí-ya. <sup>28</sup> Yúan-na te ni ka'an Pedro jíin-yá: Táta, te nú máá-ní kúu, te tá'ú-ní tiñu ná káka-ná nuu mar yá'a jaa-ná nuu-ní, áchí-de. <sup>29</sup> Te ni ka'an-ya: Ña'an, áchí-ya. Te ni nuu Pedro iní barco. Te ni jika-de nuu ndúcha-ún kua'an-de nuu Jesús. <sup>30</sup> Ko nuu ní jini-de ja xaán kée tachi, te ni yu'ú-de. Te ni kejá'á-de sá'u-de chí nducha. Te ni kana kó'ó-de: Táta, nama-ní náá, áchí-de. <sup>31</sup> Te ni skáa-ni Jesús nda'a-yá. Te ni tiin-ya-dé. Te ni kachi-ya jíin-de: Chaá tú kándija va'a kúu-ró. Naja jáni sikí iní-ro. Achí-ya. <sup>32</sup> Te ni ndivi-ya iní barko-ún jíin-de. Te ni kuná'in-ni tachi xaán-ún. <sup>33</sup> Yúan-na te chaá ká'iin iní barko-ún, ni chaakoyo-de nuu-yá. Te ni kachiñu'ún-de-ya. Te kaka'an-de: Jandáa ndija máá-ní kúu Se'e Dios, áchí-de.

### *Ñayivi kaku'u iní nuu Genesaret*

<sup>34</sup> Te ni kaja'a-ya kuá'an-ya ingá lado. Te ni chaakoyo-ya ñu'un íchí ñuu Genesaret. <sup>35</sup> Te chaá ñuu-ún, ni kanakuni-de-ya. Te ni katáji-de tu'un ní ñuu-ún. Te ni kakinchaka-de ñayivi kaku'u nuu-yá. <sup>36</sup> Te ni kaka'an nda'ú-i jíin-yá ja ná ké'é-i vasté yúsá'ma-yá. Te taká ñayivi ní kaké'é sá'ma-yá-ún, ni kanduva'a-i.

## 15

*Ndasa kuchá'an ñáyivi*

<sup>1</sup> Yúan-na te yaku chaa fariseo jíin cháa káchaa tutu iní ñuu Jerusalem, ni jakoyo-de nuu-yá. Te ni kaka'an-de jíin-yá: <sup>2</sup> Chaa káskuá'a jíin-ró, naja káské'ichi-de taninu chaa aná'an. Chi tú kánandá'a-de te káyee-dé staa. Achí-de. <sup>3</sup> Te máa-yá, ni ka'an-ya jíin-de: Te máa-ró, suni naja káské'ichi-ro tínu ni tá'u Dios nuu-ro núsáa, chi ja siki táninu máa-ró. <sup>4</sup> Chi ni ka'an Dios: Kuandatu nuu táa-ro núu náa-ro, te ndéja ká'an ndiva'a nuu táa nuu náa, ná kúu nú kuu, áchí. <sup>5</sup> Ko máa-ró kaka'an-ro: Nú ío ndatíñu ja xíin ñin chaa, te a kuu ni'in tínu ja kuni táa-de xí náa-de, te nú xna'an-ga ka'an-de: A ni soko-rí ndatíñu-ún nuu Dios, achí-de. <sup>6</sup> Yúan-na te tuká kánúu skíkuu-de kuá'a-de nuu táa-de nuu náa-de, áchí-ro. Te súan kástíví-ró tú'un Dios jíin táninu ni kajakin-ro. <sup>7</sup> Chaa uu xini kákuu-ró. Bueno ni jani Isaías tu'un siki-ro súan: <sup>8</sup> Ñayivi yá'a, jíin yú'u-í káchiñú'ún-i ruu, ko jíin añú-i chi jíká-ni kúu iní-i jíto-i ruu. <sup>9</sup> Te káchiñú'ún sáni-i ruu, chi kástá'an-i tu'un jáni iní ñin chaa, áchí Isaías. Achí-ya. <sup>10</sup> Te ni kana-ya xini ñáyivi-ún. Te ni ka'an-ya jíin-i: Kuni so'o jíná'an-ró, Te chu'un iní-ro tú'un ká'an-ri: <sup>11</sup> Nasu já kivi iní yu'u cháa kuchá'an-de sá'a, chi ja kenda iní yu'u-dé, yuán kúu ja kúchú'an-de sá'a, áchí-ya. <sup>12</sup> Yúan-na te chaa káskuá'a jíin-yá, ni chakoyo-de nuu-yá. Te ni kaka'an-de: Á jiní-ni ja ní kakiti iní chaa fariseo ja ní kajini so'o-de tu'un yá'a, xí túu, áchí-de. <sup>13</sup> Ko máa-yá, ni ka'an-ya: Taká yunu já tú ní náchu'un máa Táa-ri andíví, te tu'un-ri ki'in. <sup>14</sup> Sía jíná'an-ró ná kí'in-de. Chaa kuáa kástá'an ichi núu sáva-ga chaa kuáa kákuu-de. Chi nú ñin chaa kuáa stá'an-de ichi núu ingá chaa kuáa, te ndendúu-de jungoyo-de iní xa'va. Achí-ya. <sup>15</sup> Te ni ka'an Pedro jíin-yá: Kastu'ún káji-ni tu'un yátá yá'a nuu-ná jíná'an-ná, áchí-de. <sup>16</sup> Te ni kachi Jesús: Te sumi onde róo tú kájuku'un iní-ro náun. <sup>17</sup> Á tú kájuku'un iní-ro já taká ja kée-í kivi kua'an chii-i, te ndénda-ni kua'an. <sup>18</sup> Ko ja kenda yu'u-í, chi onde iní añú-i vai, te yuán kúu ja kúchá'an-i sá'a. <sup>19</sup> Chi onde ichi iní añú-i kenda ja jáni ñáa iní, ja já'ni ndíyi, ja ísiki ncháa tá'an, ja kuáxán iní, ja sakuí'ná, ja ká'an tu'un tú'ún, ja ká'an ndiva'a. <sup>20</sup> Taká tu'un yá'a kúu ja kúchá'an-i sá'a. Ko nú tú nánda'a-i te kee-í staa, tú kúchá'an-i sá'a. Achí-ya.

*Tu'un sesí'í ña'an ñúu Caná*

<sup>21</sup> Te ni kenda Jesús yuán kua'an-ya ichi ndañúu Tiro jíin Sidón. <sup>22</sup> Te ñin ña'an ñúu Caná, ni kenda-ña ndañúu yuán. Te ni kana kó'ó-ña: Táta, Se'e David, kundá'u iní-ni náa, chi sesí'í-ná ká'u xa'an tá'an-i ñin tachi kini, áchí-ña jíin-yá. <sup>23</sup> Ko máa-yá, tú ní ká'an kuti-yá jíin-ña. Yúan-na te ni jakoyo chaa káskuá'a jíin-yá. Te ni kaka'an nda'ú-de jíin-yá: Ka'an-ni jíin-ña ná kí'in-ña, chi kána kó'ó-ña vái-ña ichi yatá-yo, áchí-de. <sup>24</sup> Te ni ka'an-ya: Máni nuu rií, kiti ní kanaa, ká'in se'e Israel, ni táji-yá ruu vai-ri, áchí-ya. <sup>25</sup> Yúan-na te ni chaa-ña núu-yá. Te ni chiñú'ún-ña-yá. Te ni ka'an-ña: Táta, chindéé chítuu-ni náa, áchí-ña. <sup>26</sup> Te ni ka'an máa-yá: Tú ío va'a ja kuánchaa-yo stáa sé'e-yó te skána-yó núu lúsu, áchí-ya. <sup>27</sup> Te ni ka'an-ña: Jandaa ká'an-ni, Táta, ko lúsu-ún, ichi chí mesa náchii-tí staa kuachí kóyo yu'u jíto'o-tí yáji-tí, áchí-ña jíin-yá. <sup>28</sup> Yúan-na te ni ka'an Jesús: Nána, xa'an vá'a ni kandíja-ni, ná sá'a-ná jíin-ni nátu'un kuni-ni, áchí-ya. Te máa hora jian ní nduva'a-ni sesí'í-ña.

*Ja ní nasáva'a-ya kuá'a ñáyivi kú'u*

<sup>29</sup> Te ni ja'a Jesús kua'an-ya yuán. Te ni jaa-ya yú'u mar ñuu Galilea. Te ni kaa-ya kuá'an-ya yúku-ún. Te yuán ni jungoo-ya. <sup>30</sup> Te ni jakoyo kua'a ñáyivi núu-yá jíin ñáyivi rengo, ja kuáa, ja ñí'in, ja tiku'lu, jíin sáva-ga-i ja kaku'u. Te ni kajakin-i-ún núu já'a Jesús. Te ni nasáva'a-ya-í jíná'an-i. <sup>31</sup> Te ni kakee nuu ñáyivi-ún kánde'é-i ja súan ni kajini-i náka'an ñáyivi ñí'in, ndúva'a ñáyivi tiku'lu, náka ñáyivi rengo, ndúndijin nuu ñáyivi kuáa. Te ni kanakana jaa-i Dios ñáyivi Israel.



*Ja ní skée-yá kuun mil ñayivi*

<sup>32</sup> Te ni kana Jesús xini cháa káskuá'a jíin-yá. Te ni ka'an-ya jíin-de: Kúndá'ú iní-ri ñayivi yá'a, chí a ni kuu uní kiví káxiukú-i jíin-rí, te tú naún káji-í. Te tú kuní-ri natájí-rí-i no'on ndicha-i, chí nú súan te sava ichi te kuítá ii-í. Achí-ya. <sup>33</sup> Yúan-na te cháa káskuá'a jíin-yá ni kaka'an-de jíin-yá: Te ndénu ní'on stáa kuá'a kée ndá'a chíi ñayivi kuá'a yá'a, chí máni ñu'un té'é kúu yá'a, áchí-de. <sup>34</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de: Nasaa staa kándiso-ró, áchí-ya. Te ni kaka'an-de: Usia-ni, te yaku tiyáká lúli, áchí-de. <sup>35</sup> Yúan-na te ni tá'ú-yá tiñu nuu ñayivi-ún ni kajungoo-i nuu ñu'un. <sup>36</sup> Te ni ki'in-ya ndí'usia staa jíin cháká-ún, te ni jikan ta'u-yá, te ni sakuáchí-yá, te ni ja'a-ya núu cháa káskuá'a jíin-yá, te ni kajani-de nuu-í. <sup>37</sup> Te ni kayee táká-i. Te ni kanda'a chíi-i. Te ni kanastútú-de ja ní kendoo kuáchí-ún, usia ndo'o chítú ndíi. <sup>38</sup> Te ñayivi ní kayee-ún, jínu onde kuun mil cháa, te sín-ga kúu ñasí'í jíin táká suchí lúli. <sup>39</sup> Yúan-na te ni jacha-ya ñayivi-ún kuangoyo-i. Te ni ndívi-ya iní barco. Te ni jaa-ya ndáñúu Magdala.

## 16

*Ja kájikan-i tuni nuu-yá*

<sup>1</sup> Te ni jakoyo cháa fariseo jíin cháa saduceo nuu-yá, chí koto ncha-de-ya kákuni-de. Te ni kájikan-de tuni ichi ándíví núu-yá te kuní-de. <sup>2</sup> Ko máa-yá ni ka'an-ya jíin-de: Nú ni ini, te kaka'an-ro: nandii ndáxín, chí ío viko kuá'a ándíví, áchí-ro. <sup>3</sup> Te ja'án'á kaka'an-ro: Vina te kuun sau, chí íin ñáá viko kuá'a ándíví, áchí-ro. Cháa uu xini kákuu-ró. A kájini-ro naún kuní ka'an viko ándíví, ko tú kájuku'un ini-ro tuni kiví yá'a. <sup>4</sup> Ñayivi ñáá yá'a ja káisiiki ncháa-i Dios, kájikan-i tuni nuu-rí. Ko ma kuá'a-ri ni íin nuu-í, chí máni tuni Jonás, cháa ni jani tu'un Dios, kúu ja kuá'a-ri. Achí-ya. Te ni skéndo-ya-dé jíná'an-de. Te kua'an-ya.

*Cuenta yujan ía cháa fariseo*

<sup>5</sup> Te ni jakoyo cháa káskuá'a-ún inga lado mar. Te ni kanaa iní-de kundiso-de staa. <sup>6</sup> Te ni kachi Jesús jíin-de: Koto va'a-ró máa-ró núu yujan ía cháa fariseo jíin cháa saduceo, áchí-ya. <sup>7</sup> Te kándatu'ún máa-de: Sikí ja tú kándiso-yó staa ka'an-ya núsáa, áchí-de. <sup>8</sup> Te ni jini Jesús ja súan kándatu'ún-de. Te ni ka'an-ya: Cháa kákandíja yaku-ni kákuu-ró. Naún kándatu'ún-ró. Ja tú ní kándiso-ró staa náún. <sup>9</sup> Onde vina tú kájuku'un ini-ro náún. Á tú kánuku'un ini-ro ja ní kuu jíin ú'un staa jíin ú'un mil cháa, te nasaa jika ní kanastútú-ró-sa. <sup>10</sup> Ni ja ní kuu jíin usia staa-ún jíin kúun mil cháa, te nasaa ndo'o ní kanastútú-ró. <sup>11</sup> Te naja tú kájuku'un ini-ro, chí tú ní ka'an-ri tu'un statilá jíin-ró, chí sua ja kóto va'a-ró máa-ró núu yujan ía cháa fariseo jíin cháa saduceo. Achí-ya jíin-de. <sup>12</sup> Yúan-na te ni kájuku'un ini-de ja tú ní ka'an-ya jíin-de ja kóto-de máa-de nuu yujan ía statilá, chí sua ja má kándíja-de sa'an kástá'an cháa fariseo jíin cháa saduceo.

*Tu'un ni ka'an ndaq Pedro*

<sup>13</sup> Te ni jaa Jesús ichi ndáñúu Cesarea de Filipino. Te ni jika tu'un-yá cháa káskuá'a jíin-yá: Naún cháa kúu máa Sé'e cháa kaka'an ñayivi jíná'an-i, áchí-ya. <sup>14</sup> Te máa-de ni kaka'an-de: Juan, cháa skuánducha, kaka'an sava-i. Te sava-ga-i, Elías, te sava-ga-i, Jeremías, xí íin cháa ni jani tu'un Dios onde sáa, áchí-i. Achí-de. <sup>15</sup> Te máa-yá ni ka'an-ya jíin-de: Te róo, na cháa kúu-ri kaka'an-ro, áchí-ya. <sup>16</sup> Te ni ka'an Simón Pedro: Máa-ní kúu Cristo, Se'e Dios, I'a chakú, áchí-de. <sup>17</sup> Yúan-na te ni kachi Jesús: Xáan ndatu-ro, Simón se'e Jonás, chí nasu íin cháa ní kástu'ún tú'un yá'a nuu-ro, chí sua máa Táa-ri I'a kánchaa andíví ní stá'an-ya núu-ro. <sup>18</sup> Ko ruu, suni ka'an-ri jíin-ró ja máa-ró kúu Pedro, te sikí káva yá'a kundii tiku'ni kándíja-i nuu-rí sá'a-ri. Te ja kánde infierno ma kúndéé jíin-i. <sup>19</sup> Te nuu-ro kuá'a-ri ndakáa máa ñúu nátu'un andíví. Te taká ja kú'ni-ro iní ñuyivi yá'a, kunu'ni ini andíví. Te taká ja ndájí-ró iní ñuyivi yá'a, ndaji iní andíví.

Achí-ya. <sup>20</sup> Yúan-na te ni ka'an xaan-yá jíin cháa káskuá'a jíin-yá, ja tú ni in nuu kachí-de ja máa-yá kúu Jesucristo.

*Jíin kivi ní ka'an-ya já kúu-ya*

<sup>21</sup> Te máa hora jian ní kejá'á Jesús ni kastu'ún ndáa-ya núu cháa káskuá'a jíin-yá ja jínu nú'ún kí'in-ya núu Jerusalem te ndo'o xaan-yá. Te chaa ni kayii jíin táka sutu ná'nu jíin cháa káchaa tutu, ma kuátú'ún-de-ya te ka'ni-dé-ya. Te nuu uní kivi te nachaku-ya. Achí-ya. <sup>22</sup> Yúan-na te Pedro, ni kiñi'in sijn-de-ya. Te ni kejá'á-de ká'an xaan-dé jíin-yá: Ma kúu Táta, tú kuti na modo ja tá'an-ní tundó'o yá'a, áchí-de. <sup>23</sup> Yúan-na te ni jó káva Jesús nuu Pedro. Te ni kachi-ya jíin-de: Satanás, kuxio ki'in-ro, chi chaa sáká núu kúu-ró núu-rí. Chi tú ká'an-ro tú'un Dios, chi sa tu'un chaa ká'an-ro. Achí-ya.

*Tu'un ndó'o cha kákandija*

<sup>24</sup> Yúan-na te ni ka'an Jesús jíin cháa káskuá'a jíin-yá: Nani chaa nú kuni-de kii-de yata-rí, ma kúndá'ú iní-de máa-de, te ná kuándéé iní-de jíin tundó'o kii siki-dé, te ná kúndikin-de ruu kii-de. <sup>25</sup> Chi chaa jítú iní-de kaku-de chi tundó'o kii siki-dé, naa-dé. Te vasa ná kúu in cha ja siki rúu, ko kuchaku-de. Achí-ya. <sup>26</sup> Chi naun ní'in cháa vasa ná kúndéé-de ní'in-dé níi nuyivi, te nú xnáa-dé añu-de. Xí na jíin chúnáa cháa añu-de. <sup>27</sup> Chi máa Sé'e cha, ndii-ya jíin táka ndajá'a-yá. Te nduñá'nu-ya sá'a Táa-ya. Yúan-na te cha-u-ya in in nayivi nú ndasa káa tiñu ni kasá'a máa-i. <sup>28</sup> Jandaa ká'an-ri jíin-ró: Ió sava cha ká'in yá'a ja má kúu kuti-dé onde nú tú kuni-de nuu máa Sé'e cha ndii-ya núu-ya.

## 17

*Siki já túku ni nduu-ya*

<sup>1</sup> Yúan-na te nuu iní kivi te ni jaka-ya Pedro jíin Jacobo jíin ñaní-de Juan, kua'an sijn-ya jíin-de in yuku súkún. <sup>2</sup> Te yúan, tuku ni nduu-ya núu-dé. Te ni nandii ncháa nuu-yá nátu'un ndikandii. Te sa'ma-yá ni kandukiya nátu'un ndua luz ja nandii ndaxín. <sup>3</sup> Te yúan ni kandenda Moisés jíin Elías, kádatu'ún-de jíin-yá, ni kajini-de. <sup>4</sup> Te ni ka'an Pedro: Táta, va'a-ga ná kéndoo-yó yá'a. Nú kuni-ní te sá'a-ná uní ve'e kuii. In kuu máa-ní, inga kuu Moisés, te inga kuu Elías, áchí-de jíin Jesús. <sup>5</sup> Te nini ká'an-de, te ni cha in viko nu'ún. Te ni jasú níi núu-dé. Te ni kenda luz chii. Te ni kenda in tu'un ja ní ka'an: Ya'á kúu Se'e-ri, ja kúndá'ú iní-ri-i. Te kúsi iní-ri jíin-i. Ná kuni ná'in-ró tú'un ká'an-i núsáa. Achí Dios. <sup>6</sup> Te tu'un yá'a ni kajini so'o cha káskuá'a-ún. Te ni kandua ndee-ni-de, chi ni kayu'ú xaan-dé. <sup>7</sup> Yúan-na te ni ja Jesús. Te ni skandá-ya-dé. Te ni ka'an-ya: Nduko, ma yú'ú-ro jíná'an-ró, áchí-ya. <sup>8</sup> Te ni kandakoto-de. Te tuká ni in naun ní kájiní-de, chi máa in-na Jesús. <sup>9</sup> Te kánuu-de yuku-ún. Te Jesús ni ka'an xaan-yá jíin-de: Ma kachí-ro núu ní in ja súan ni kajini-ro, chi onde ná náchaku máa Sé'e cha ma'ñu ndíyi, áchí-ya. <sup>10</sup> Yúan-na te cha káskuá'a jíin-yá, ni kajika tu'ún-de-ya: Te cha káchaa tutu, naja káka'an-de ja kánúu ndii Elías xna'an-ga, áchí-de. <sup>11</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de: Jandaa kúu ja ndii Elías xna'an-ga, te nasajáa-de taká ndatíñu. <sup>12</sup> Ko ká'an-ri jíin-ró, ja á ni ndii Elías, te tú ní kánakuni-i-de. Te ni kasá'a-i taká ja ní kakuu iní-i jíin-de. Te suni súan xndó'o-i máa Sé'e cha. Achí-ya. <sup>13</sup> Yúan-na te cha káskuá'a-ún, ni kajuku'un iní-de ja tú'un Juan, cha ni skuánducha, kúu ja ní ka'an-ya jíin-de.

*Siki súchí jí'i yí'í*

<sup>14</sup> Te ni najakoyo-ya núu nayivi kuá'a-ún. Te ni cha in cha nuu Jesús. Te ni jukuiñi jíti-de nuu-yá. <sup>15</sup> Te ni ka'an-de: Táta, kundá'ú iní-ní se'e-ná, chi jí'i yí'í-i, te ndó'o xaan-í. Te tñi jínu nduá-i nuu nú'ún, te tñi jínu nduá-i nuu ndúcha. <sup>16</sup> Te ni kinchaka-ná-i nuu cháa káskuá'a jíin-ní, te tú kakuu sá'a-de tana-í, áchí-de. <sup>17</sup> Te ni ka'an Jesús: Nayivi xaan ní'in iní kakuu-ró já tú kákandija-ró. Nasaa-ga kivi kúncha-ri jíin-ró. Te nasaa-ga kivi ndó'o-ri jíin-ró. Kuá'a-i ná kii-i, áchí-ya. <sup>18</sup> Te Jesús, ni ka'an xaan-yá nuu tachí

kini-ún, te ni kenda kua'an ini suchí-ún. Te ni nduva'a-ni-i máá hora-ún. <sup>19</sup> Yúan-na te ni jakoyo sîn chaa káskuá'a-ún nuu Jesús, te ni kaka'an-de: Naja tú ní kákuu kiñi'in-ná ki'in, áchí-de. <sup>20</sup> Te ni kachi Jesús jíin-de: Sikí já tú kákandíja va'a-ró ní kuu yuán. Chi ká'an ndaa-ri jíin-ró, ja nú kákandíja-ró, vasté ñn tí'li nátu'un ñn ndikin yuá mostaza, te kachi-ro kúni yuku yá'a: Kuxio yá'a te kuá'an onde yúan, achi-ro, te ki'in. Te kuu sá'a-ró táká tiñu súan. <sup>21</sup> Ko ñn tá'an yuán ni ma kenda kuti ki'in, te nú tú kakan ta'u-yo te kondicha ini-yo. Achí-ya.

*Jíin kivi ní ka'an-ya já kúu-ya*

<sup>22</sup> Te nini ká'jin-ya ini ñuu Galilea, te ni kachi Jesús jíin-de: Máá Sé'e chaa natuu-ya núu ndá'a sáva-ga chaa. <sup>23</sup> Te ka'ni-dé-ya. Ko nuu uní kivi te nachaku-ya, áchí-ya. Te máá-de, ni kandukuí'a xaan ini-de.

*Sikí xú'ún póniná*

<sup>24</sup> Te ni jakoyo-ya ñuu Capernaum. Te chaa kájikan poniná, ni chakoyo-de nuu Pedro. Te ni kaka'an-de: Te Maestro máá-ró, tú kua'a-de poniná náún, áchí-de. <sup>25</sup> Te Pedro: Kuu, áchí-de. Te ni ndivi-de ini ve'e. Te ni ka'an Jesús xna'an-ga jíin-de: Naún kachí-ro. Taká chaa rey ini ñuyivi yá'a, ndénu kájikan-de poniná. Á nuu sé'e-de xí núu chaa sîn ve'e, áchí-ya. <sup>26</sup> Te ni kachi Pedro jíin-yá: Nu chaa sîn ve'e kájikan-de, áchí-de. Te ni kachi Jesús jíin-de: Te se'e-de ká'io libre-i núsáá. <sup>27</sup> Ko náv'a tú skití ini-yo-dé, te kuá'an onde yu'u mar, te skivi-ró gancho, te katiin-ró tíyáká kenda xna'an-ga. Te ndika-ro yú'u-tí. Te yúan ni'in-ro ñn peso. Te kua'a-ró núu-dé ja kúu ruu jíin róó. Achí-ya.

## 18

*Ndéja kúñá'nu-ga ini ñuu nátu'un andívi*

<sup>1</sup> Te suni kivi-ún ni chakoyo chaa káskuá'a-ún nuu Jesús. Te ni kaka'an-de jíin-yá: Ndé chaa kúñá'nu-ga ini ñuu nátu'un andívi, áchí-de. <sup>2</sup> Te ni kana Jesús xini ñn suchí lúlí. Te ni jani-ya-í ma'ñú-de. <sup>3</sup> Te ni kachi-ya: Jandaa ká'an-ri jíin-ró, ja nú tú naxió káva ini-ro te nduu-ró nátu'un ñn suchí lúlí, ma kivi kuti-ro ini ñuu nátu'un andívi. <sup>4</sup> Chi nú ndé chaa sásuchí-de máá-de nátu'un suchí lúlí yá'a, chaa-ún kúñá'nu-ga ini ñuu nátu'un andívi. <sup>5</sup> Te chaa ja jíin sí'ví-rí játá'ú-de ñn suchí lúlí nátu'un suchí yá'a, te ruu játá'ú-de. <sup>6</sup> Te nú ñn suchí lúlí yá'a kándíja-i ruu, te kivi-i kuachi sá'a ñn chaa, te va'a-ga nú ní nú'ni ñn yosó ká'nu sukun chaa-ún, te kee-de ki'in-de xuu ndúcha mar núu. <sup>7</sup> Naka ndá'ú ñayivi ini ñuyivi, chi kájito nchaa-de-i kásá'a-i kuachi, te jínu nú'ún já kóo kivi-ún. Ko naka ndá'ú chaa ja skivi-de-i ini kuachi. <sup>8</sup> Núsáá te nú nda'a-ro xí já'a-ro kuní skivi róó nuu ío kuachi, xiti te skána-ró ná ki'in. Va'a-ga ja kóo rengo-ro xí kóo tikú'lu-ró kúchaku-ro ñí káni, nasu já kóo ndendúu nda'a-ro xí ndendúu ja'a-ro ki'in-ro núu ñu'un ñí káni. <sup>9</sup> Te nú nduchi-ro kuní skivi róó nuu ío kuachi, tava te skána-ró ná ki'in. Va'a-ga ja kúchaku-ro jíin ñn-ni nduchi-ro, nasu já kóo ndendúu nduchi-ro ki'in-ro núu ñu'un infierno. <sup>10</sup> Koto-ró máá-ró jíná'an-ró. Ma sájá'a ini-ro núu ñn suchí lúlí yá'a. Chi a ká'an-ri jíin-ró já ndájá'a-í ká'io andívi, nene kájin-ya núu máá Táa-ri ja kánchaa-ya onde andívi.

*Sikí ríi kiti ní sana*

<sup>11</sup> Chi máá Sé'e chaa, ni kii-ya já náma-ya táká ñayivi já á ni naa. <sup>12</sup> Ndasá kájani ini-ro. Nú ñn chaa náv'a-a-de ñn ciento ríi, te skuíta-de ñn-tí. Á tú xndóo-de kuun xíko xia'un kuun-gá-tí, te ki'in-de onde yuku kinandúkú-de kiti ní sana-ún. <sup>13</sup> Te nú ni nani'in-dé-tí, jandaa ká'an-ri jíin-ró ja kúsi-ga ini-de jíin kiti-ún vása jíin kúun xíko xia'un kuun-gá kiti tú ni kásana-ún. <sup>14</sup> Te súan máá Táa-ro I'a kánchaa onde andívi, tú jata'an ini-ya já náa ní ñn tá'an suchí lúlí yá'a.



*Ndasa kuu ñani sá'a kuachi*

<sup>15</sup> Núsáá te nú ñani-ro ní sá'a-de kuachi siki-ro, te kuá'an, te kastu'un sá'i-ro núu-dé naún kuachi ni sá'a-de. Te nú ni chu'un ini-de tu'un ká'an-ro jíin-de, yúan-na te a ni ndumani-dé jíin-ró sá'a-ró. <sup>16</sup> Ko nú tú ní chú'un ini-de tu'un ká'an-ro, te kuaka uu xí uní-ga ñayivi kí'in jíin-ró, náva'a jíin tú'un ká'an uu xí uní testigo te kundaá taká tu'un. <sup>17</sup> Te nú tú ní chú'un ini-de tu'un ká'an chaa-ún, te kastu'un-ró núu tíku'ni kándíja. Te nú suni tú ní chú'un ini-de tu'un ká'an tíku'ni-ún, te sí-a-ro-dé ná kúu-de nátu'un ñin chaa ñin nación xí ñin chaa xíní. <sup>18</sup> Jandáa ká'an-ri jíin-ró, taká ja kú'ni-ro iní ñuyívi yá'a, kunu'ni ini andívi. Te taká ja ndájí-ró iní ñuyívi yá'a, ndaji iní andívi. <sup>19</sup> Inga tu'un ká'an-ri jíin-ró, ja nú uu tá'an-ro iní ñuyívi yá'a, koo conforme-ro siki ñin tu'un ja kájikan ta'u-ro, te máá Táa-ri onde andívi skikuu-ya tú'un-ún jíin-ró. <sup>20</sup> Chi nú ni kanataka uu xí uní ñayivi kachiñú'ún-i ruu jíin sí'ví-rí, te yúan kánchaa-ri ma'ñú-i, áchí-ya.

*Siki tú'un sá'a tuká'nu ini*

<sup>21</sup> Yúan-na te ni jaa Pedro nuu-ya. Te ni ka'an-de jíin-ya: Táta, nasaa jínu sá'a-ná tuká'nu ini nuu ñani-ná ja sá'a-de kuachi nuu-ná. Onde usia jínu náún, áchí-de. <sup>22</sup> Te ni kachi Jesús: Tú ká'an-ri jíin-ró ja onde usia jínu, chi onde kuun ciento kuun xiko uxi jínu. <sup>23</sup> Ja yúan máá ñuu nátu'un andívi kúu nátu'un ñin chaa kúu rey, ja ní kuni-de sánda-de cuenta jíin mozo-de. <sup>24</sup> Te ni keja'a-de násá'a-de cuenta. Te yúan ni jaa ñin chaa taú ñin millón peso nuu-dé. <sup>25</sup> Te tú ní kúu chunáa cháa yúan. Te ni tá'ú tíñu jito'o-de ja ná kúya'u-de jíin sé'e-de jíin ñási'í-de jíin taká ndatíñu ñáva'a-de te nakunáa xú'ún taú-de. <sup>26</sup> Yúan-na te ni jukuiñi jíti mozo-ún. Te ni ka'an nda'ú-de jíin rey-ún: Táta, kundatu-ní, te vásá ná chúnáa ndí'i-ná xu'ún-ní, áchí-de. <sup>27</sup> Te máá jito'o-ún, ni kundá'ú ini-de mozo-de. Te ni sí-a-de kua'an. Te ni sá'a-de tuká'nu ini ja taú mozo-de-ún. <sup>28</sup> Ko mozo-ún nuu ní kenda-de kua'an-de, te ni ketá'an-de jíin ñin tá'an mozo-de ja taú uxi peso nuu-dé. Te ni katiin chaa-ún. Te ni kiti-dé sukun cháa-ún. Te ni ka'an-de: Chunáa ndí'i ja taú-ro núu-rí, áchí-de. <sup>29</sup> Yúan-na te tá'an mozo-de-ún, ni jukuiñi jíti núu-dé. Te ni ka'an nda'ú jíin-de: Kundatu te vásá ná chúnáa ndí'i-ri xu'ún-ró, áchí mozo-ún. <sup>30</sup> Ko máa-de, tú ní kuni-de, chi ni chindee-de chaa-ún vekaa onde kivi ní nakunáa ja taú cháa-ún nuu-dé. <sup>31</sup> Te ni kajini tá'an mozo-de-ún ja ní ta'an-de. Te ni kakuxíi xáan ini-de. Te ni chakoyo-de. Te ni kanakani ndí'i-de tu'un nuu jito'o-de ja ní ta'an chaa-ún. <sup>32</sup> Yúan-na te jito'o-ún, ni kana-de xini mozo ñáá-ún ni jaa. Te ni ka'an-de: Mozo ndiva'a kúu-ró, chi taká ja taú-ro-ún ni sá'a-ri tuká'nu ini nuu-ro, chi ni ka'an nda'ú-ro jíin-rí. <sup>33</sup> Te nátu'un ni kundá'ú ini-ri róó, suni súan ní kundá'ú ini-ro tá'an mozo-ro núu, áchí-de. <sup>34</sup> Yúan-na te ni kiti ini jito'o-ún nuu-dé. Te ni chi'i-de chaa nda'a justicia, onde ni nachunáa-dé taká ja taú-de. <sup>35</sup> Suni súan sá'a máá Táa-ri andívi jíin-ró te nú tú sá'a-ró tuká'nu ini-ro núu taká ñani-ro, onde jíin iní jíin añu-ro nú naún kuachi sá'a-de jíin-ró, áchí-ya jíin-de.

## 19

*Ja ní kandikin kua'a-í-ya*

<sup>1</sup> Te ni ndí'i ni ka'an Jesús taká tu'un yá'a. Te ni kenda-ya iní ñuu Galilea kua'an-ya. Te ni jaa-ya yúñuu Judea, inga lado yucha Jordán. <sup>2</sup> Te kua'a ñayivi, ni kandikin-i-ya kuá'an-i jíin-ya. Te yúan ni nasáva'a-ya-í jíin'an-i.

*Siki tú'un tú xndóo tá'an*

<sup>3</sup> Yúan-na te ni jakoyo yakú chaa fariseo nuu-ya, ja koto nchaa-de-ya kákuñi-de. Te ni kaka'an-de: Vatu-ni kuu xndóo ñin chaa ñási'í-de ja siki ñani kuachi kúu, xí túu, áchí-de. <sup>4</sup> Ko máa-ya, ni ka'an-ya: Á tú ní kaka'u-ró tutú ndasa ni sá'a Dios chaa onde xnáñúú, chi ja yíi jíin ja sí'í ní sá'a-ya. Achí. <sup>5</sup> Yúan-na te ni ka'an Dios: Ja yúan xndóo chaa

táa-de náa-de, te kété'an-de jíin ñási'í-de. Te ñin-na ñayivi kúu ndendúú-de. Achí Dios. <sup>6</sup> Súan kúu ja ná tuká kúu uú, chí ñin-na kúu. Núsáa te ma sásiin ñin cháa ja á ni skétá'an Dios, áchí-ya. <sup>7</sup> Te ni kakachi-de jíin-yá: Te Moisés, naja ní tá'ú-de tiñu ja kúva'a akta ndusiin, te ndoo-ña núsáa, áchí-de. <sup>8</sup> Te ni ka'an-ga-ya jíin-de: Sikí ja ní'in ini añú-ro jíiná'an-ró, yúan ní jatú'un Moisés ja xndóo-ró ñási'í-ro. Ko onde xnañúú, tú súan ní kúu. <sup>9</sup> Ko ruu, ká'an-ri jíin-ró, nú ndé cháa xndóo-de ñási'í-de, nasu ja tiní ini-ña, te tanda'a-dé jíin ingá-ña, ísiki ncháa-de ñási'í-de. Te cháa tanda'a jíin ñá'an ní ndoo, suni ísiki ncháa-de-ña, áchí-ya. <sup>10</sup> Te ni kaka'an cháa káskuá'a jíin-yá: Nú súan ío tiñu taká cháa jíin ñási'í-de, va'a-ga ma tanda'a-dé núsáa, áchí-de. <sup>11</sup> Yúan-na te ni ka'an-ya jíin-de: Nasu taká cháa juku'un ini-de tu'un yá'a, chí cháa ni ja'a-ri tu'un nuu-dé, cháa yúan káju'ku'un ini-de. <sup>12</sup> Ío cháa kákuu eunuco onde kivi ní kaku-de chíi náa-de, te ío cháa kákuu eunuco ni sá'a inga cháa jíin-de, te ío cháa kákuu eunuco ni kasá'a máa-de ja sikí ñúu natú'un andívi. Cháa ja kúu juku'un ini-de, ná júku'un ini-de núsáa. Achí-ya.

### *Jesús jíin súchí lúli*

<sup>13</sup> Yúan-na te ni chakoyo ñayivi jíin súchí lúli-i, ja ná cháa-ya ndá'a-yá xini-í, te ná kakán ta'u-yá ja'a-í. Te cháa káskuá'a jíin-yá, ni kaka'an xa'an-dé jíin ñayivi-ún. <sup>14</sup> Te ni ka'an Jesús: Sía ná kíkoyo súchí lúli núu-ri, te ma kasú-ro íchi-í, chí natú'un súchí yá'a kákuu ja kúu kivi ini ñuu natú'un andívi, áchí-ya. <sup>15</sup> Te ni cháa-ya ndá'a-yá xini-í jíiná'an-i. Te ni kuxio-ni-ya yúan kua'an-ya.

### *Cháa kúka*

<sup>16</sup> Te yúan ni ja ñin cháa súchí núu-yá, ni ka'an-de jíin-yá: Cháa va'a kúu-ní Maestro. Naún tiñu sá'a-ná te ni'in tá'u-ná kuchaku-ná ñí káni. Achí-de. <sup>17</sup> Te ni kachi-ya jíin-de: Naja ká'an-ro cháa va'a jíin-ri. Tú ni ñin cháa va'a ío, chí máa ñin-ni Dios. Nú kuni-ro kúchaku-ro, te skíkuu-ró tiñu ni tá'ú-yá. Achí-ya. <sup>18</sup> Te ni kachi-de jíin-yá: Ndéja kúu núsáa, áchí-de. Te Jesús, ni ka'an-ya: Ma ká'ni-ro ndíyi, ma kúsiki ncháa tá'an-ro, ma saku'ná-ró, ma ká'an-ro tú'un tú'ún, <sup>19</sup> Kuandatu nuu táa-ro nuu náa-ro, te kundá'ú ini-ro tá'an-ró natú'un kúndá'ú ini-ro máa-ró, áchí-ya. <sup>20</sup> Te ni kachi cháa súchí jíin-yá: Taká tiñu yá'a, a ni skíkuu-ná onde ná lúli-ná. Naún sá'a-ga-ná núsáa. Achí-de. <sup>21</sup> Te ni kachi Jesús jíin-de: Nú kuni-ro kéndoo va'a-ró, kuá'an, te xikó-ró ja ñáva'a-ró, te kuá'a-ró núu ñayivi ndá'ú. Te onde andívi koo yaji-ro. Yúan-na te kii-ró kúndikin-ro rúu ki'on, áchí-ya. <sup>22</sup> Te cháa súchí-ún ja ní jini so'o-de tu'un yá'a, te kua'an-de kúxí ini-de, chí kua'a xa'an ndátíñu ñáva'a-de. <sup>23</sup> Yúan-na te ni kachi Jesús jíin cháa káskuá'a jíin-yá: Jandáa ká'an-ri jíin-ró, ja xa'an ú'u kivi ñin cháa kúka ini ñuu natú'un andívi. <sup>24</sup> Ko ruu ká'an-ri jíin-ró, ja yachi-ga ja'a ñin camello yau yiki tíkuí, vása ñin cháa kúka kivi-de ini ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, áchí-ya. <sup>25</sup> Ko cháa káskuá'a jíin-yá, súan ni kajini so'o-de tu'un yá'a, te ni kayu'ú xa'an-dé. Te ni kaka'an-de: Ndé cháa kaku núsáa, áchí-de. <sup>26</sup> Te ni ndakoto Jesús nuu-dé. Te ni ka'an-ya jíin-de: Jíin cháa ma kúu kuti, ko taká-ni tiñu ndí'i-ni kúu sá'a Dios, áchí-ya. <sup>27</sup> Yúan-na te ni ka'an Pedro jíin-yá: Náa, ni kaskéndoo-ná taká ndatíñu-ná, te káindikín-ná ní vai-yó. Naún ní'in-ná núsáa, áchí-de. <sup>28</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de: Jandáa ká'an máa Sé'e cháa jíin-ró jíiná'an-ró, ja kivi kúnchaa-ri mesa-ri te nduñá'nu-ri ini ñuyivi jáa, kivi-ún te kunchaa-ro núu uxí uú silla. Te sánda-ro tiñu ndí'uxí uú tata cháa Israel, chí kándikin-ro rúu. <sup>29</sup> Te cháa skéndoo ve'e-de, xí ñaní-de, xí kuá'a-de, xí táa-de, xí náa-de, xí sé'e-de, xí ñú'un-dé ja sikí rúu, te nani'in-dé ñin ciento vuelta. Te suni ni'in tá'u-dé kuchaku-de ñí káni. <sup>30</sup> Te kua'a cháa kúnúu, nduu-de sandí'í-na. Te cháa sandí'í-na, ndunúu-de.

<sup>1</sup> Chi ñuu nátu'un andíví kúu nátu'un iin cháa kúu jito'ó ve'e, ja ní kenda-de iin jañá'an, ndúkú-de cháa sátiñu nuu itú-de. <sup>2</sup> Te ni sánda-a-de jíin cháa kásatiñu-ún ja chá'u-de iin peso ja kivi. Te ni táji-de cháa-ún kuangoyo-de nuu itú-de. <sup>3</sup> Te suni ni kenda-de nátu'un ka'iin. Te ni jini-de nuu sava-ga cháa ká'iin sáni-de nuu yá'u. <sup>4</sup> Te ni kachi-de jíin cháa-ún: Kuangoyo nuu itú-ri, chi chá'u va'a-ri róó, áchí-de. Te máa cháa-ún kuangoyo-de. <sup>5</sup> Te ni kenda tuku-de nátu'un ka'uxi uu jíin ká'uni. Te suni súan ni sá'a-de. <sup>6</sup> Te a yani ka'u'un ni kenda tuku-de. Te ni ketá'an-de jíin yakú-ga cháa ká'iin sáni. Te ni kachi-de jíin cháa-ún: Naja ká'iin kúxí-ró yá'a ní ncháka ncháa, áchí-de. <sup>7</sup> Te ni kakachi cháa-ún jíin-de: Kuachi ja tú naún ká'an jíin-ná ja sátiñu-ná. Te ni kachi-de jíin máa cháa-ún: Kuangoyo nuu itú-ri, chi chá'u va'a-ri róó, áchí-de. <sup>8</sup> Te nuu ní ini kivi-ún, te ni kachi jito'ó itú-ún jíin mandador: Kana xini cháa ká'iin nuu tíñu te chá'u-ró-de, onde cháa ni cháa sandí'í-na te onde cháa ni cháa núú, áchí-de. <sup>9</sup> Te ni cháa cháa ni jakoyo onde ka'u'un aini-ún. Te ni káki'in-de peso peso ya'u-de ja iin iin-de. <sup>10</sup> Te ni cháa cháa ni jakoyo núú yúan. Te kájani ini-de ja ví'í-gá ki'in ya'u-de. Ko suni iin peso ni káki'in iin iin-de jíná'an-de. <sup>11</sup> Te ni káki'in-de ya'u-de-ún. Te ni kánda va-a-de káka'an-de siki jito'ó ve'e-ún. <sup>12</sup> Cháa sandí'í-na yá'a iin hora-ni ni kásatiñu-de, te iin núú-ni ni chá'u-ní-de jíin-ná ja xáan ní'ni te ni'in ni kásatiñu-ná ncháka ncháa, áchí-de. <sup>13</sup> Te máa jito'ó ni kachi-de jíin iin-de: Amigo, tú sá'a ndiva'a-ri jíin-ró. Nasu ní sánda-a-yo ja iin peso ki'in-ró náún. <sup>14</sup> Ki'in ya'u-ró te no'on-ro, chi ruu kuni-ri chá'u-ri cháa sandí'í-na yá'a nátu'un ni chá'u-ri róó. <sup>15</sup> Tú kuu sá'a-ri ja kuni-ri jíin ja xín máa-rí náún, xí kúkuásún ini-ro ja vá'a ni chá'u-ri-de. <sup>16</sup> Súan kúu ja táka cháa núú, nduu-de sandí'í-na. Te cháa sandí'í-na-ún, nduu núú-de. Chi kána-ya xini kuá'a ñáyivi, ko yaku-ni-i káji-ya. Achí-ya.

*Jíin kivi ní ka'an Jesús ja kúu-ya*

<sup>17</sup> Te ni kaa Jesús kua'an-ya íchi ñuu Jerusalén. Te ni jaka sáin-ya ndí'uxí uu cháa káskuá'a jíin-yá. Te nini kája'an-ya te ni ka'an-ya jíin-de: <sup>18</sup> Ná kuni-ro, chi kaa-yó kí'in-yo ñuu Jerusalén. Te yúan natuu máa Sé'e cháa nuu táka sutu ñá'nu jíin núu cháa káchaa tutu, te ka'ni-dé-ya. <sup>19</sup> Te nachi-i-de-ya ndá'a ñáyivi sáin nación, náva'a sákátá-i nuu-yá. Te kuá'a-i ta'u-yá. Te ka'ni-í-ya jiká cruz. Ko nuu uní kivi te nachaku-ya. Achí-ya.

*Favor jikán iin náa ja'a sé'e-ña*

<sup>20</sup> Yúan-na te ni ja náa se'e Zebedeo nuu-yá jíin sé'e-ña. Te ni chiñú'ún-ña-yá, jikán-ña iin favor nuu-yá. <sup>21</sup> Te máa-yá, ni ka'an-ya jíin-ña: Naún kuni-ro, áchí-ya. Te ni kachi-ña jíin-yá: Kua'a-ni xiin-ni kuxiukú ndéndúú se'e-ná yá'a jíin-ní, iin-i ichi ndává'a-ní, te inga-i ichi ndávésé-ní, kivi tá'ú-ní tiñu ini ñuu-ní, áchí-ña. <sup>22</sup> Yúan-na te ni ka'an Jesús: Tú kájin-ro naún kúu ja kájikán-ro. Á kuu ndo'o ta'an-ro jíin-rí jíin túndó'o kii siki-rí, xí kúu kuanducha-ro núu ní janducha-rí. Achí-ya. Te máa-de ni kaka'an-de: Kuu sá'a-ná, áchí-de. <sup>23</sup> Te ni ka'an-ya jíin-de: Jandáa ja ndó'o ta'an-ro jíin-rí jíin túndó'o kii siki-rí, te nuu ní janducha-rí, kuanducha-ro. Ko ja kúxiukú-ró íchi ndává'a-ri jíin íchi ndávésé-rí, nasu máa-rí tá'ú tiñu ja kuá'a-ri nuu-ro, chi máa Táa-ri jini ndé cháa ni'in, chi a ni sátu'a-ya ja kúxiukú cháa-ún. Achí-ya. <sup>24</sup> Te uxí-ga cháa-ún, ni kájiní so'o-de tu'un yá'a. Te ni kakiti ini-de nuu uu ñani-ún. <sup>25</sup> Yúan-na te Jesús, ni kana-ya xini-dé. Te ni kachi-ya jíin-de: Kájiní-ro ja cháa kakuñá'nu nuu ñáyivi sáin nación, tá'ú téyí-de tiñu nuu-í. Te ja kakuñá'nu siki máa-de, suni kátiñ ni'in so'o-de. <sup>26</sup> Ko siki róó jíná'an-ró, na tú súan koo. Chi nú ndé róó kuni kuñá'nu nuu tá'an-ró, te róó kúu ja kuátíñu nuu tá'an-ró. <sup>27</sup> Te nú ndé róó kuni kunúú, yúan ndúu mozo nuu táka-ro. <sup>28</sup> Nátu'un máa Sé'e cháa, chi tú vai-ya ja kuátíñu ñáyivi núu-yá, chi sua játíñu-ya núu ñáyivi, te kataña-ya máa-yá ku-ya ja nákuuan-ya kuá'a ñáyivi, áchí-ya.

*Siki uu cháa kuá'a*

<sup>29</sup> Yúan-na te n̄i kenda koyo-ya iní ñuu Jericó. Te kua'a xáan ñáyivi, n̄i kandikin-i Jesús. <sup>30</sup> Te yúan káxiukú uu cháa kuáá yú'íchi-ún. Te n̄i kajini so'o-de ja ní ja'a Jesús kua'an-ya, te n̄i kákana kó'ó-de: Táta Se'e David, kundá'ú iní-ní náá, áchí-de. <sup>31</sup> Te ñáyivi-ún, n̄i kaka'an xaan-í jíin-de ja ná kasú-de yu'u-dé. Ko máá-de, ví'í-gá n̄i kákana jaa-de: Táta Se'e David, kundá'ú iní-ní náá, áchí-de. <sup>32</sup> Te n̄i jukuiñi Jesús. Te n̄i kana-ya xiní-dé. Te ká'an-ya jíin-de: Naún sá'a-ri jíin-ró kákuni-ro, áchí-ya. <sup>33</sup> Te n̄i kaka'an-de jíin-yá: Táta, ja ná ndúndijin nduchi-ná kákuni-ná, áchí-de. <sup>34</sup> Yúan-na te Jesús n̄i kundá'ú iní-ya-dé. Te n̄i ké'é-ya nduchi-dé. Te n̄i kandundijin-ni nduchi-dé. Te n̄i kandikin-de-ya kuá'an-de jíin-yá.

## 21

### *Ja ní kivi Jesús ñuu Jerusalén*

<sup>1</sup> Te nuu ní kakuyani-ya ñuu Jerusalén, n̄i jakoyo-ya ñuu Betfagé chji yuku Olivos. Yúan-na te n̄i táji Jesús uu cháa káskuá'a jíin-yá kua'an-de. <sup>2</sup> Te ká'an-ya jíin-de: Kua'an onde ñuu kánchaa nuu-ro jíin, te ni'in-ro ñin burro nú'ni-ti jíin ñin burro yíkin jíin-tí. Te ndáji-ró-tí, te kunchaka-ró-tí kii-ró jíin-tí nuu-rí yá'a. <sup>3</sup> Te nú ndé cháa ka'an jíin-ró, te kachi-ro kúni-de: máá Jito'o-yo jínu ñú'ún-yá-ti, achí-ro. Yúan-na te síá-ni-de-ti, áchí-ya. <sup>4</sup> Te súan ni kuu taká yuán náva'a skikuu tu'un n̄i ka'an cháa n̄i jani tu'un Dios: <sup>5</sup> Kachi nuu sésí'í ñuu Sion: Yá'a nde'é-ró chi Rey máá-ró vai-ya núu-ro. Vítá iní-ya. Te yóso-ya ñin burro yíkin se'e kiti ndíso, áchí. <sup>6</sup> Te cháa káskuá'a-ún kája'an-de. Te n̄i kasá'a-de nátu'un n̄i tá'ú Jesús tiñu nuu-dé. <sup>7</sup> Te káinchaka-de burro jíin burro yíkin-ún n̄i najaa-de nuu-yá. Te n̄i kachúkú-de tikachí-de siki-tí. Te n̄i jukoso-ya-ti. <sup>8</sup> Te ñáyivi kuá'a-ún, n̄i kajakin-i tikachí-i iní ichi. Te sava-ga-i n̄i kaja'nu-i nda'a yunu. Te n̄i kajakin-i iní ichi-ún. <sup>9</sup> Te ñáyivi kája'an ichi núu-yá jíin ñáyivi kándikin ichi yatá-yá, n̄i kaka'an jaa-i: Xáan va'a Se'e David. Ná nákana jaa-yó-yá, chi ndíso-ya tiñu máá Tatá. Xáan va'a I'a kúu-ya onde andíví. Achí-i. <sup>10</sup> Te n̄i kivi-ya iní ñuu Jerusalem. Te n̄i kuvaa taká ñáyivi ñuu-ún. Ndé cháa kúu cháa yá'a, áchí-i. <sup>11</sup> Te n̄i kaka'an ñáyivi-ún: Cháa yá'a kúu Jesús cháa jáni tu'un Dios. Te onde ñuu Nazaret ndañuu Galilea vai-de. Achí-i.

### *Ja ní sándoo-ya ve'e ii*

<sup>12</sup> Te n̄i kivi Jesús iní ve'e ii Dios. Te n̄i kiñi'in-ya ñáyivi kájaan, káxikó, ñin iní ve'e ii-ún, kája'an. Te n̄i skuío káni-ya mesa cháa káxndáji xu'ún, jíin silla cháa káxikó paloma. <sup>13</sup> Te n̄i ka'an-ya jíin-i: A yóso núu tutú: Ve'e-ri, chi ve'e nuu kájukan ta'u-í nání, áchí tutú. Ko máá-ró, a n̄i kanasá'a-ró yaú kava ñáku'i'ná. Achí-ya. <sup>14</sup> Yúan-na te ñáyivi kuáá jíin ñáyivi rengo, n̄i jakoyo-i nuu-yá iní ve'e ii. Te n̄i nasáva'a-ya-í. <sup>15</sup> Ko sutu ná'nu jíin cháa káchaa tutu, n̄i kajini-de taká tiñu ñá'nu sá'a-ya, jíin núu súchí lúlí kákana jaa-i iní ve'e ii-ún: Xáan va'a Se'e David, áchí-i. Te n̄i kakiti iní-de. <sup>16</sup> Te n̄i kaka'an-de jíin-yá. Á tú jíni so'o-ró já káka'an suchí yá'a, áchí-de. Te n̄i ka'an Jesús jíin-de: Á té ka'u-ga-ro tutú ndasa ká'an: Suchí lúlí jíin súchí kájaxin, va'a kánakana jaa-i ní, sá'a-ní, áchí. <sup>17</sup> Te n̄i xndoo-ya-dé. Te n̄i kenda-ya ñuu kua'an-ya onde ñuu Betania. Te yúan n̄i kendo-ya ákuáa-ún.

### *Tu'un mérkexé*

<sup>18</sup> Te jañá'an kivi xían-ún kuano'on-ya onde ñuu, te jí'i-ya sóko. <sup>19</sup> Te n̄i jini-ya núu ñin mérkexé kándij yu'íchi-ún. Te n̄i jaa-ya núu mérkexé-ún. Te tú kuti naún ní ni'in-ya, chi máá núma-ní ío. Te n̄i ka'an-ya jíin: Ma kúun kuti-gá nde'e xiní-ro, áchí-ya. Te n̄i ichi kájan-ni mérkexé-ún. <sup>20</sup> Te cháa káskuá'a jíin-yá, n̄i kanaa iní-de ja ní kajini-de tiñu yá'a. Te n̄i kaka'an-de: Ndasá n̄i sá'a-ya já ní ichi kájan-ni mérkexé-ún, áchí-de. <sup>21</sup> Te n̄i ka'an Jesús: Jandaa ká'an-ri jíin-ró, nú kákandija-ró te tú jáni siki iní-ro, nasu máá ñin tiñu mérkexé yá'a kuu sá'a-ró, chi suni kuu nú ka'an-ro jíin yúku yá'a: Kuxio te jungoo-ró onde nuu mar kundee-ró, te kuu súan. <sup>22</sup> Te taká ja kakán ta'u-ro, te nú kákandija-ró, te ni'in-ro. Achí-ya.

Siki tíñu ndíso Jesús

<sup>23</sup> Te ni najaa-ya iní ve'e ij. Te nini stá'an-ya tú'un, te sutu ñá'nu jíin cháa ni kayii ini ñuu, ni jakoyo-de nuu-ya. Te ni kajika tu'un-de-ya: Na jíin tú'un sá'a-ró tíñu yá'a. Te ndéja ní ka'an jíin-ró sá'a-ró súan. Achí-de. <sup>24</sup> Te ni ka'an Jesús: Suni ná kaká tu'un-rí róó ñin tu'un. Te nú kuu xndió káni-ró, yúan-na te kachi-ri nuu-ro na jíin tú'un sá'a-ri tíñu yá'a. <sup>25</sup> Ja ní skuánducha Juan sáá, ndé onde ni kii tu'un-ún. Onde andívi xí ondé cháa, áchí-ya jíin-de. Yúan-na te ni kandatú'un máa-de: Nú ka'an-yo já ondé andívi, te kachi-de kuni-yó: Naja tú ní kákandíja-ró núu-dé núsáá. <sup>26</sup> Te nú ka'an-yo já ondé cháa, te káyu'ú-yo ñáyivi, chí ndivii-í kájani ini-i ja cháa ni jani tu'un Dios ni kuu Juan. Achí-de jíin tá'an-de. <sup>27</sup> Te ni kaka'an-de: Tú kájiní-ri, áchí-de jíin Jesús. Te suni ni ka'an-ya jíin-de: Ni ruu, tú kachi-ri nuu-ro na jíin tú'un sá'a-ri taká tíñu yá'a.

Siki úu se'e yíi

<sup>28</sup> Ko ndasa kájani ini-ro. ñin cháa ni io uu se'e yíi-de, te ni ja-de nuu ñin-i. Te ni kachi-de jíin-i: Hijo, kuá'an te sátiñu-ró núu itu vina, áchí-de. <sup>29</sup> Te ni ka'an-i: Ma kí'in-ná, áchí-i. Ko ni kunúu, te ni nakani ini-i te kua'an-i. <sup>30</sup> Te táa-ún, ni ja-de nuu ingá-i. Te suni súan ni ka'an-de jíin-i. Te ni ka'an-i: Bueno, ná kí'in-ná táta, áchí-i. Ko tú ní já'an-i. <sup>31</sup> Ja ndéndúu-i, ndé ñin-i ni skíkuu tíñu kuni táa-i, áchí-ya. Te ni kaka'an-de: Suchi ñin, áchí-de. Te ni ka'an Jesús jíin-de: Jandáa ká'an-ri jíin-ró ja cháa xíní jíin ñá'an téné, xna'an-ga-ún kivi ini ñuu nuu tá'ú Dios tíñu vásá róó jíná'an-ró. <sup>32</sup> Chi ni kii Juan, ni stá'an-de ichi ndáa nuu-ro, te tú ní kákandíja-ró tú'un ká'an-de. Ko cháa xíní jíin ñá'an téné, ni kákandíja-ún tú'un ni ka'an-de. Te máa-ró, vasa ndé'é-ró tíñu yá'a, te tú ní kánakani kuti iní-ro nává'a kandíja-ró núu-dé.

Siki cháa kásatiñu nuu itu uva

<sup>33</sup> Kuni so'o inga tu'un yátá jíná'an-ró. Ni io ñin cháa, táa ini ve'e kúu-de. Te ni nachu'un-de ñin itu uva. Te ni jasú-de jakú, te ni jacha-de ñin ya nuu kaxín-de. Te ni ndukani-de ñin torre, te ni xndóo-de nuu cháa kásatiñu jíin. Te ni kee-de kua'an jíká-de. <sup>34</sup> Te ni cháa kivi ndútútú ndé'e uva. Te jito'o itu uva, ni táji-de mozo-de kája'an nuu cháa kásatiñu ja náki'in nde'e uva. <sup>35</sup> Ko cháa kásatiñu, ni kakatiñ-ún mozo-de. ñin-de ni kastují, inga-de ni kaja'ni, te inga-de ni kaja'a yuu xíní-dé. <sup>36</sup> Te máá jito'o, ni natáji tuku-de yaku-ga mozo-de kája'an, kua'a-gá vásá já xnáñúu. Te suni súan ni kasá'a-ún jíin mozo-de. <sup>37</sup> Te onde sandí'i-na, te ni táji-de se'e yíi-de kua'an. Ná kóo ja jíñú'ún núu sé'e-ri, áchí-de. <sup>38</sup> Ko ja kásatiñu-ún, ja ní kajini nuu sé'e máá jito'o, te ni kaka'an: Cháa yá'a xíní tá'u. Ná chó'o, te ná ká'ni-yo-dé. Te ná ndóo ta'u-dé kuu-yó, áchí. <sup>39</sup> Te ni kakatiñ-ún máá sé'e. Te ni kákiñi'in-ún-de yata itu uva. Te ni kaja'ni-ún-de. <sup>40</sup> Te nú ni cháa jito'o itu uva. Te ndasa sá'a-de jíin cháa kásatiñu-ún, áchí-ya jíin-de. <sup>41</sup> Te ni kaka'an-de jíin-yá: Xnáa íi-dé cháa ñáá-ún. Te kua'a-de itu uva-de-ún nuu ingá cháa kásatiñu. Te kivi kúun nde'e, te naku'a mozo-de nde'e-ún nuu-dé. Achí-de. <sup>42</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de: Té ka'u-ga-ro tutú ij yá'a náún. Yuu já ní kaské'ichí cháa káchutá'an, yuán kúu máá yuu ndíso fuerza jiki. Máá Tatá Dios ni sá'a-ya súan. Te kánaa iní-yo ndé'é-yó tíñu yá'a. <sup>43</sup> Núsáá te ká'an-ri jíin-ró, ñuu nuu tá'ú Dios tíñu kuxio nuu-ro jíná'an-ró. Te kua'a-ya tá'u-ún nuu ingá ñáyivi, nává'a kua'a-i nde'e vá'a. <sup>44</sup> Cháa ndua siki yúu-ún, ta'nu-de. Te nú ndé siki júngava máá yúu-ún, te kukuáchí sá'a. Achí-ya. <sup>45</sup> Te sutu ñá'nu jíin cháa fariseo ni kajini so'o-de tu'un yátá ní ka'an-ya-ún. Te ni kajuku'un ini-de ja siki máa-de ni ka'an-ya. <sup>46</sup> Te ni kandúkú-de modo ñin-de-ya. Ko ni kayu'ú-de ni kajito-de ñáyivi, chí kájani ini-i ja ñin cháa jáni tu'un Dios kúu-ya.

Tu'un viko tánda'a

<sup>1</sup> Te ni ka'an Jesús inga tu'un yátá jíin-de jíná'an-de: <sup>2</sup> Ñuu nátu'un andívi kúu nátu'un ñin rey ja ní sá'a-de ñin viko tánda'a já kúu se'e-de. <sup>3</sup> Te ni táji-de mozo-de kuakana xini



táká ñáyivi ní kastu'ún-de nuu, ná kii-i. Ko ñáyivi-ún, tú ní kákuni-i kii-i. <sup>4</sup> Te ñi tájí tuku-de yaku-ga mozo-de kája'an. Te ñi ka'an-de: Kachi nuu ñáyivi ní kana-ri xini-ún: A ñi sátu'a-ri ja kúxini-yó. Ñi ja'ni-rí xndikí-rí jíin kiti xá'an, te ndi'i a ío tu'a. Ña'an viko tánda'a jíná'an-ró. Achi-ro. <sup>5</sup> Ko ñáyivi-ún, tú ní kájítú iní-i. Te kája'an-i tiñu máa-i, ñin-i ichi rancho-i, te inga-i nuu ndátíñu-i. <sup>6</sup> Te sava-ga-i, ñi kakatiin-i mozo-de, te ñi kaja'a-i tuka nuu-dé, te ñi kaja'ni-í-de. <sup>7</sup> Te ñi jini tu'un rey. Te ñi kití iní-de. Te ñi tájí-de soldado-de kája'an. Te ñi xnáa-dé ñáyivi ní kaja'ni ndíyi-ún. Te ñi ja'mu-de ñuu-i. <sup>8</sup> Yúan-na te ñi ka'an rey jíin mozo-de: Jandáa, ja víko tánda'a, a ío tu'a. Ko ñáyivi ní kana-ri xini-ún, tú va'a ñáyivi kákuu-i. <sup>9</sup> Núsáa te kuá'an jíná'an-ró ondé nuu náketá'an ichi yatá ñuu. Te kana-ró xini nasaa ñáyivi ní'in-ro, ná kii-i nuu víko tánda'a yá'a. Achi-de. <sup>10</sup> Te ñi kenda koyo mozo-de kája'an taká-ni ichi. Te ñi stútú-de nasaa ñáyivi ní kani'in-dé: ñin jínu-ni ñáyivi vá'a jíin ñáyivi ú'u. Te viko tánda'a-ún ñi chítú ndíi jíin ñáyivi. <sup>11</sup> Te ñi kivi rey iní ve'e ja ndé'é-de nuu ñáyivi ní kataka. Te ñi jini-de nuu ñin cháa ja tú ñú'un-de sa'ma víko tánda'a. <sup>12</sup> Te ñi kachi-de jíin cháa-ún: Amigo, ndasa ñi kivi-ró yá'a ja ná tú ñú'un-ró sá'ma víko tánda'a, áchi-de. Te máa cháa-ún, tú ní ká'an kuti-dé. <sup>13</sup> Yúan-na te ñi ka'an rey jíin cháa kájatíñu-ún: Tiin-ró te ku'ni-ro ndá'a-dé ja'a-dé, te kiñ'in-ró-de ná kí'in-de nuu ñáa yata ké'e. Yúan nde'e-de te nakaji-dé ñii yú'u-dé. <sup>14</sup> Chi ñi kana-ri xini kuá'a-í, ko yaku-ni-i ñi kaji-ri, áchi-ya.

#### Siki xú'ún yóo

<sup>15</sup> Yúan-na te kája'an cháa fariseo. Te ñi kanda'tu'ún máa-de nú ndasa tiin yatá-de-ya jíin tu'un ká'an-ya. <sup>16</sup> Te ñi katájí-de cháa kásku'a jíin máa-de jíin cháa herodiano kája'an nuu-ya. Te ñi kaka'an-de jíin-ya: Maestro, kájiní-ná ja ká'an ndaa-ní te stá'an ndaa-ní ichi Dios. Te tú yú'ú-ní jíto-ní ni ñin cháa, chí tú ndé'é-ní ndasa jíto taká cháa. <sup>17</sup> Núsáa te kachi-ní nuu-ná jíná'an-ná: Ndasaa kachi-ní, á kuu kuá'a-yó xú'ún yóo nuu César xí túu, áchi-de. <sup>18</sup> Ko Jesús, ñi juku'un iní-ya já xndá'ú-de-ya kákuni-de. Te ñi ka'an-ya jíin-de: Cháa uu xini kákuu-ró. Naja kájito ncháa-ro rúu. <sup>19</sup> Stá'an xu'ún yóo jíin ná ndé'é-rí. Achi-ya jíin-de. Te ñi kastá'an-de ñin peso máa-de nuu-ya. <sup>20</sup> Yúan-na te ñi kachi-ya jíin-de: Ndé cháa kuu cháa ncháa nuu yá'a, jíin tu'un yóso yá'a, áchi-ya. <sup>21</sup> Te ñi kaka'an-de jíin-ya: César kuu, áchi-de. Yúan-na te ñi ka'an-ya jíin-de: Kuá'a ja xíin César nuu César, te ja xíin Dios nuu Dios núsáa, áchi-ya. <sup>22</sup> Te nuu ní kajini so'o-de tu'un yá'a, te ñi kanaa iní-de, te ñi kaxndóo-de-ya, te kája'an-de.

#### Siki já náchaku ndíyi

<sup>23</sup> Te suni kivi-ún ñi jakoyo cháa saduceo nuu-ya. Cháa-ún káka'an-de ja tú nachaku kuti ndíyi. Te ñi kajika tu'un-de-ya: <sup>24</sup> Maestro, Moisés ñi ka'an-de: Nú ñin cháa kuu-de, te nú tú se'e-de ní ío. Te ñani-de, ná nátanda'a jíin ñásí'í-de, te ndukani-de tata ñani-de. <sup>25</sup> Te jíin-ná ñi ka'io usiá ñani. Te cháa núu ñi tanda'a-dé. Te ñi ji'i-de. Te tú se'e-de ní ío. Te ñi xndóo-de ñásí'í-de nuu ñani-de. <sup>26</sup> Te suni súan ñi ta'an cháa uu, te suni súan cháa uni, onde ndí'usiá-de. <sup>27</sup> Te nuu ní kaji'i ndí'usiá-de, te suni ñi ji'i máa ñá'an-ún. <sup>28</sup> Núsáa te kivi náchaku taká ndíyi, te ja ndí'usiá-de ndé ñin-de kuu-ña ñásí'í-de. Chi ndi'i-de ñi kanchaka-de-ña, áchi-de jíin-ya. <sup>29</sup> Yúan-na te ñi ka'an Jesús: Mání kástíví-ró tu'un, chí tú kájuku'un iní-ro jíin tutú ij, ni jíin fuerza Dios. <sup>30</sup> Chi kivi náchaku-de ma'ñú ndíyi, ni cháa tú tanda'a-dé jíin ñásí'í, ni ña'an tú koo yii-ña. Chi nduu-de nátu'un ndajá'a Dios andívi. <sup>31</sup> Te siki ndíyi ja náchaku, á tú ní káka'u-ró tutú ja ní ka'an Dios jíin-ró: <sup>32</sup> Máa-rí kuu Dios Abraham, Dios Isaac, Dios Jacob, áchi-ya. Ko nasu Dios cháa ñi kaji'i kuu-ya, chí sua Dios cháa káichaku kuu-ya, áchi Jesús jíin-de. <sup>33</sup> Te ñáyivi-ún, ñi kanaa iní-i ñi kajini so'o-i tu'un stá'an-ya.

#### Tu'un tá'ú tíñu kánúú xáan-gá

<sup>34</sup> Yúan-na te cháa fariseo, ni kajini so'o-de ja ní kundéé-yá jíin cháa saduceo, te ni kandutútú-de. <sup>35</sup> Te iin máá-de, ja kúu-de maestro ley, ni jiká tu'un-de-ya náva'a koto ncháa-de-ya kuní-de: <sup>36</sup> Maestro, ndéja kúu tu'un tá'ú tíñu kánúú xáan-gá nuu tutú ley, áchí-de. <sup>37</sup> Te ni kachi Jesús jíin-de: Kumani-ro jíin máá Tatá-ro Dios onde jíin iní jíin añú-ro, jíin ní núnú jini tuní-ro, áchí. <sup>38</sup> Ya'á kúu tu'un tá'ú tíñu kánúú xáan-gá. <sup>39</sup> Te tu'un uu kúu suni nátu'un inga-ún: Kundá'ú ini-ro tá'an-ró nátu'un kúndá'ú ini-ro máá-ró, áchí. <sup>40</sup> Te chiji ndendúú tu'un yá'a kándeé taká tutu ley, jíin taká tutu cháa ni kajani tu'un Dios, áchí-ya.

#### Siki Sé'e David

<sup>41</sup> Te nini ká'jin tutú cháa fariseo yúan, te Jesús ni jiká tu'un-yá-de: <sup>42</sup> Ndasa kájani ini-ro já kúu Cristo. Ndé Se'e kúu-ya, áchí-ya. Te ni kakachi-de jíin-yá: Se'e David kúu-ya, áchí-de. <sup>43</sup> Te ni ka'an-ya jíin-de: Te naja ní sá'a Espiritu ja David skúnání-de-ya Jito'o-de núsáá. Chi ni ka'an-de: <sup>44</sup> Máá Tatá Dios, ni ka'an-ya jíin Jito'o-ri: Nungoo-ró íchi ndáv'a-ri nini ná chúkú-rí cháa kájito u'u róó kuu-de teyu kuxndí ja'a-ro, áchí. <sup>45</sup> Te nú Jito'o ni ka'an David jíin-yá, te ndasa kúu máá-yá se'e-de núsáá, áchí-ya. <sup>46</sup> Te ni iin-de tú ní kúu xndíó káni kuti-dé tu'un nuu-yá. Te ni tuká ní chúndéé iní ni iin-de kaka tu'un-de-ya ondé kivi-ún.

## 23

#### Siki já ní kana jíin-yá nuu-í

<sup>1</sup> Yúan-na te ni ka'an Jesús jíin ñáyivi jíin cháa káskuá'a jíin-yá: <sup>2</sup> Cháa káchaa tutu jíin cháa fariseo, ni kajungoo-de nuu silla Moisés. <sup>3</sup> Núsáá te taká naún tá'ú-de tíñu nuu-ro, yuán kuándatu-ro te sá'a-ró. Ko ma sá'a-ró nátu'un kásá'a máá-de. Chi ká'an-de, ko tú káskíkuu-de. <sup>4</sup> Chi kaju'ni-de carga vee ja yíi kúndiso-i, te káchaa-de siki-í. Ko máá-de jíná'an-de, tú kákuyí-de ké'é-de carga-ún ni jíin iin nda'a lúlí-de. <sup>5</sup> Chi kásá'a-de taká tíñu-de náva'a kuní ñáyivi núu-dé. Chi kánaskáa-de nuu yóso tú'un tutu-de, te suni súan jíin yú'a nuu tikachi-de. <sup>6</sup> Te xaan kákusi iní-de jíin silla jíin'ún ondé xini mesa nuu ío xini, jíin silla onde xini mesa ini ve'e sinagoga. <sup>7</sup> Suni ja ká'an sa'an-yo jíin-de nuyá'u, te ja ká'an ñáyivi: Maestro, Maestro, jíin-de, kákusi iní-de jíin. <sup>8</sup> Ko máá-ró jíná'an-ró, ma kúnání-ró Maestro, chi iin máá tú'un-ni kúu Maestro máá-ró, kúu Cristo. Te taká róó, ñani kákuu-ró. <sup>9</sup> Te ma ká'an-ro já ní iin cháa ini ñuyívi yá'a kúu Táa-ro. Chi ío iin Táa-ro jíná'an-ró, te káncháa-ya ondé andívi. <sup>10</sup> Ni ma kúnání-ró Jito'o. Chi ío iin Jito'o-ro jíná'an-ró, te Cristo kúu-ya. <sup>11</sup> Te cháa kúñá'nu-ga nuu-ro, ná ndúu-de mozo nuu-ro jíná'an-ró. <sup>12</sup> Chi cháa sáñá'nu máá-de, ndusúchí-de. Te cháa sásúchí máá-de, nduñá'nu-de. <sup>13</sup> Naka ndá'ú kuu róó cháa káchaa tutu jíin cháa fariseo. Cháa uu xini kákuu-ró, chi kájasu-ro núu nátu'un andívi núu ñáyivi. Chi tú kivi koyo máá-ró, ni tú kája'a-ró tú'un ja kivi koyo ñáyivi kándúkú kivi. <sup>14</sup> Naka ndá'ú kuu róó, cháa káchaa tutu jíin cháa fariseo. Cháa uu xini kákuu-ró, chi kákókó-ró vé'e ña'an kákendoo ndá'ú. Te kásá'a-ró já túu kuachi-ró, yuán kájikan ta'u ná'an-ró. Ja yuán ví'í-gá ta'nu ndatu-ro. <sup>15</sup> Naka ndá'ú kuu róó cháa káchaa tutu jíin cháa fariseo. Cháa uu xini kákuu-ró, chi káxndékava-ró mar jíin nú'un íchí ja skándíja-ró iin cháa. Te nú a ni kandíja-de, te ví'í-gá uu jinu nduu-de iin se'e infierno kásá'a-ró vása máá-ró. <sup>16</sup> Naka ndá'ú kuu róó cháa kuáa ja káyoxnúu-ró núu ñáyivi. Chi káka'an-ro: Nú ndé cháa játu'un téyí-de siki vé'e ij, te tú ní'in tíñu, ko nú iin cháa játu'un téyí-de siki oro ini ve'e ij-ún, yuán te fuerza ná skíkuu-de, áchí-ro. <sup>17</sup> Cháa ñáá jíin cháa kuáa kákuu-ró. Ndéja ñá'nu-ga kúu, oro xí máá vé'e ij ja sándoo oro-ún. <sup>18</sup> Te: Nú ndé cháa játu'un téyí-de siki altar, tú ní'in tíñu. Ko nú iin cháa játu'un téyí-de siki ndatíñu ni kachúkú-i nuu altar, yuán te fuerza ná skíkuu-de. Achí-ro. <sup>19</sup> Cháa xini ñáá jíin cháa kuáa kákuu-ró. Ndéja ñá'nu-ga kúu, ndatíñu ni sokó-í, xí máá altar ja sándoo ndatíñu-ún. <sup>20</sup> Núsáá te cháa játu'un téyí siki altar, siki máá altar játu'un téyí-de jíin siki taká ndatíñu káxiukú núu-ún. <sup>21</sup> Te cháa

játu'un téyíí sikí vé'e ii, sikí máá vé'e ii-ún játu'un teyíí-de jíín sikí l'a ncháá ini-ún. <sup>22</sup> Te cháa játu'un teyíí sikí ándíví, játu'un teyíí-de sikí silla nuu tá'ú Dios tiñu jíín sikí l'a kánchaa nuu-ún. <sup>23</sup> Naká ndá'ú kuu róó cháa káchaa tutu jíín cháa fariseo, cháa uu xini kákuu-ró. Chi kája'a-ró ñin sikí uxí décimo itá minú jíín itá xiín jíín comino nuu Dios, te káxndóo-ró tú'un kánúú xáan-gá nuu ley, ndasa kii juicio, jíín ndása kundá'ú ini-ya yóó, jíín ndása kándíja-yó. Taká ya'á kánúú sá'a-ró núú, te suni ma xndóo-ró ingá-ún núú. <sup>24</sup> Cháa kuáá kákuu-ró já káyoxnúú-ró núú ñáyivi. Chi máni kátava-ro tíyúkún te kákókón-ró camello. <sup>25</sup> Naká ndá'ú kuu róó cháa káchaa tutu jíín cháa fariseo. Cháa uu xini kákuu-ró. Chi kánakacha-ró íchi yatá vaso jíín íchi yatá kó'ó. Ko ichi ini ñú'un chítú tú'un ku'ná jíín tú'un káñáá. <sup>26</sup> Cháa kuáá kákuu-ró, fariseo. Nakacha xna'an-ga ichi ini vaso jíín ichi ini ko'ó, náva'a suni súan ná ndúndoo ichi yatá-ún. <sup>27</sup> Naká ndá'ú kuu róó cháa káchaa tutu jíín cháa fariseo. Cháa uu xini kákuu-ró, chi nátu'un ve'e añú ja kándayaa kándaa-ró. Te jandaa ja lúu káa ichi yatá, ko ichi ini ñú'un chítú yíki añú jíín taká ja te'yú. <sup>28</sup> Suni súan máá-ró jíná'an-ró, chi ichi fuera, jandaa kásá'a-ró já cháa ndaa kákuu-ró núú ñáyivi. Ko ichi ini-ro ñú'un chítú-ró tú'un yóso yú'u jíín tú'un káñáá. <sup>29</sup> Naká ndá'ú kuu róó cháa káchaa tutu jíín cháa fariseo. Cháa uu xini kákuu-ró, chi káskuá'nu-ró vé'e añú cháa ni kajani tu'un Dios. Te kásá'a luu-ró vé'e añú taká cháa ndaa. <sup>30</sup> Te káka'an-ro: Nú ní ká'io-yó kivi ní ka'io ndiyi táa-yo, te ma kivi nduu-yo jíín-de ja ká'ni-yo cháa ni kajani tu'un Dios núú, áchí-ro. <sup>31</sup> Te súan kajani ndaa-ro tú'un sikí máá-ró, chi táa-ro ni kaja'ni-dé cháa ni kajani tu'un-ya. Te máá-ró kákuu ndija se'e-de. <sup>32</sup> Núsáá te ná náskútú-ró kú'a ndiyi táa-ro. <sup>33</sup> Koo jíín sé'e koo kákuu-ró. Ndasá kaku-ró já tá'nu ndatu-ro núú infierno núsáá. <sup>34</sup> Ja yúan tájí-rí cháa kani tu'un Dios nuu-ro jíín cháa ndíchí jíín cháa cháa tutu. Te sava-de, ka'ni-ro-dé, te kata kaa-ró-de jika cruz. Te sava-ga-de, kua'a-ró yúnu xii-de ini ve'e sinagoga máá-ró, te chindikin-ro-dé ndita'an nuu. <sup>35</sup> Náva'a koo kuachi sikí máá-ró já ní jati niñi ñáyivi ndaa nuu ñú'un yá'a, onde niñi cháa ndaa Abel, te onde niñi Zacarías, se'e Berequías, chi ni kaja'ni-ro-dé sava ma'ñú altar jíín vé'e ii. <sup>36</sup> Jandaa ká'an-ri jíín-ró: Taká tundó'o yá'a kii sikí ñáyivi yá'a. <sup>37</sup> Jerusalén, Jerusalén, ni kaja'ni-ro cháa kajani tu'un Dios. Te ni kaja'a-ró yúu cháa ni tájí-yá vai nuu-ro. Ió kua'a vuelta ni kuni-ri nastútú-rí se'e-ró nátu'un chukí ja nastútú-tí tirí-tí chí ndijin-tí, ko tú ní kákuni-ro. <sup>38</sup> Vina te ni kendoo víchí vé'e-ró núsáá. <sup>39</sup> Chi ká'an-ri jíín-ró ja má kuni kuti-gá-ro núu-rí jíná'an-ró, onde ja ñin kivi ká'an-ro: Ná nákana jaa-yó-yá, chi ndíso-ya tíñu máá Tatá, achí-ya. Achí-ya.

## 24

### *Tuni nuu kúyani nchaq Jesús*

<sup>1</sup> Te ni kenda Jesús ini ve'e ii kua'an-ya. Te cháa káskuá'a jíín-yá-ún, ni jakoyo-de nuu-yá ja stá'an-de taká ve'e ja ncháá tá'an jíín vé'e ii-ún nuu-yá. <sup>2</sup> Te ni ka'an-ya: Á kánde'é-ró núú vé'e yá'a. Jandaa ká'an-ri jíín-ró ja má kútá'an-ga ni ñin yuu. Chi ñin kivi te ndi'i stúncháa-i. Achí-ya jíín-de. <sup>3</sup> Te ni jungoo-ya ondé yuku Olivos. Te ni jakoyo cháa káskuá'a-ún nuu-yá. Te ni kajika tu'ún sáin-de-ya: Kastu'ún-ni nuu-ná. Ndé kivi kóo taká tundó'o yá'a. Te naún tuni koo nuu kúyani nchaq-ni jíín kivi jínu ñuyivi, áchí-de. <sup>4</sup> Te ni ka'an Jesús: Koto-ró máá-ró jíná'an-ró, náva'a tú xndá'ú ni ñin-de róó. <sup>5</sup> Chi kikoyo kua'a cháa ki'in núu sí'ví-rí. Te ka'an-de: Máá-rí kúu Cristo, achí-de, te xndá'ú-de kua'a xáan ñáyivi. <sup>6</sup> Te kuni tu'un-ró káka'an ja ío guerra, jíín já kóo guerra. Ko ma yú'ú-ro, chi níni kóo súan. Ko té jinu-ga kivi. <sup>7</sup> Chi ndonda nación sikí nación, te nuu sikí núu. Te koo kue'e xaán jíín tamá. Te yá'a yúan taan. <sup>8</sup> Te taká yúan kákuu tundó'o kéjá'á núú.

### *Tu'un ndasa ndo'o ñayivi kákandíja*

<sup>9</sup> Yúan-na te nastúu-de róó jíná'an-ró, ja kóto-ró tundó'o. Te ka'ni-dé róó. Te taká ñayivi, koto u'u-i róó ja sikí rúu. <sup>10</sup> Yúan-na te nayu'ú kua'a-í, te nastúu tá'an-i, te koto u'u tá'an-i. <sup>11</sup> Te jukuiñi kua'a cháa kani tu'un tú'ún. Te xndá'ú-de kua'a ñáyivi. <sup>12</sup> Te



ndeḗ tiñu ñáá, te yuán kuá'a-í ma kóo maní-gá-i. <sup>13</sup> Ko cháa kúndij ni'in onde kiví jínu, cháa-ún kaḗ. <sup>14</sup> Te tu'un va'a yá'a cuenta ñuu nuu tá'ú-yá tiñu, kuicha iní ñí ñuyívi náva'a kuni ndaa taká ñayivi, yuán-na te jinu. <sup>15</sup> Núsáá te nú ni kajini-ro já káchá'an te ni tucha taká ndatíñu iní lugar ij nátu'un ni ka'an Daniel, cháa ni jani tu'un Dios onde sáá, (cháa ká'u, ná júku'un ini-de), <sup>16</sup> Yuán-na te ñayivi káxiukú iní ñuu Judea, kunu-i kingoyo-i onde yuku. <sup>17</sup> Te cháa kándeé xini vé'e, ma núu-de kiñi'in-de ndatíñu iní vé'e-de. <sup>18</sup> Te cháa kándeé onde rancho, ma náxió káva yátá-de naki'in-de tikachí-de. <sup>19</sup> Ko kiví-ún naka ndá'ú kuu ña'an káñu'un se'e, jín ñá'an káskáxin. <sup>20</sup> Núsáá, te kakan ta'u-ro náva'a tú kunu-ró viko vjin ni kiví ndétatú ki'in-ro. <sup>21</sup> Chi kiví-ún koo tundó'o xaan, ja ná té koo-ga onde kiví ní jungoo ñuyívi, te onde vina, te ni ma koo-ga. <sup>22</sup> Te nú tú ní ndúkúti kiví-ún núú, te ni ñin ñayivi má káku kuti-í núú. Ko ja siki ñayivi ní nakaji-ya-ún, yuán ndúkúti kiví-ún sá'a-ya.

### Tuni máá kiví sándi'í-na

<sup>23</sup> Núsáá te nú ndé cháa ká'an jín-ró: Yá'a nde'é-ró kánchaa Cristo, xí yuán nde'é-ró kánchaa-ya, ma kándija-ró já ká'an-de. <sup>24</sup> Chi kenda Cristo xndá'ú jín cháa kani tu'un tú'ún. Te sá'a-de tuni jín tiñu ñá'nu, náva'a xndá'ú-de onde ñayivi ní nakaji-ya nú ná kuu sá'a-de. <sup>25</sup> Vina a ni kastu'ún-ri nuu-ro onde jín kiví. <sup>26</sup> Núsáá te nú ka'an ñayivi jín-ró: Yuán nde'é-ró, onde nuu ñú'un té'é kánchaa-ya, achi-i, te ma kenda-ró. Xí: Jian nde'é-ró, ichi iní vé'e kánchaa-ya, achi-i, te ma kándija-ró jíná'an-ró. <sup>27</sup> Chi nátu'un ndí ncháa ja nándeuy ichi núu kána ndikandii te jáa onde ichi núu kée ndikandii, suni súan kii máá Sé'e cháa. <sup>28</sup> Chi nú ndénu kútúu ndíyi, yuán taka tiji. <sup>29</sup> Yuán-na te nú ni ndí'i taká tundó'o kiví-ún, te kutúún-ni ndikandii, te tuká nandii yoo. Te jungoyo tiñuú xini ichi ándiví. Te taká fuerza ándiví ndí'i ka'ya. <sup>30</sup> Yuán-na te ichi ándiví kenda tuni máá Sé'e cháa. Te nde'e taká ñayivi ío iní ñuyívi yá'a. Te kuni-i nuu máá Sé'e cháa kii-ya jín vikó ío ándiví, jín kuá'a fuerza ja ndúñá'nu-ya. <sup>31</sup> Te táji-yá ndajá'a-yá kingoyo. Te nde'e jaa clarín. Te nastútú-yá ñayivi ní nakaji-ya ndíkúun lado ñuyívi, onde ñin lado ándiví te onde inga lado. <sup>32</sup> Vina te skuá'a-ró ndasa sá'a mérkexe. Nú a ni nduyúcha núma, te ni najaa nda'a, te a kajini-ro já á ni kuyani viko sáú. <sup>33</sup> Suni súan róó, nú a ni kajini-ro taká tiñu yá'a, te kuni-ro já á yani jaa kiví-ún. <sup>34</sup> Jandaa ká'an-ri jín-ró, ja má náa ñayivi yá'a, onde ná skíkuu taká tiñu yá'a. <sup>35</sup> Ándiví jín ñuyívi chi naa, ko tu'un ká'an-ri chi ma náa. <sup>36</sup> Ko kiví koo-ún, jín hora, tú ni ñin cháa jini, ni ndajá'a ká'io ándiví, tú ni ñin naún jini, ni máá Sé'e-ya. Chi máá ñin-ni máá Taa-ri jini-ya. <sup>37</sup> Chi nátu'un ni io kiví ní kii Noé, suni súan koo kiví kii máá Sé'e cháa. <sup>38</sup> Chi kiví-ún ja ná té chá'an-ga kuun sau xaan, káyeé-í, káji-i-i, kátanda'a cháa, te kátanda'a ñá'an. Te ni jaa kiví já ní kiví Noé iní barco ká'nu. <sup>39</sup> Te tú ní kájiní kuti-í onde ni cháa sau xaan, te ni xnáa ndí'i-cha-í. Te suni súan kii máá Sé'e cháa. <sup>40</sup> Kiví-ún te kuiñi uu cháa onde rancho. Te ñin-de naki'in-ya, te inga-de ndoo. <sup>41</sup> Te uu ñasí'í ndiko-ña ñin-ni yosó. Te ñin-ña náki'in-ya, te inga-ña ndoo.

### Siki já kúndito-yó

<sup>42</sup> Núsáá te kundito-ró, chi tú kájiní-ro na kiví ncháa Jito'o-ro. <sup>43</sup> Ko ná júku'un ini-ro tú'un yá'a. Taa iní vé'e, nú ní jini-de na hora kuu ja kii ñakuí'ná, te kundito-de núú. Te ma kuá'a-de tu'un ja sakuí'ná vé'e-de núú. <sup>44</sup> Núsáá te suni koo tu'a máá-ró chi máá kiví já tú naún kájiní ini-ro, te ncháa-ni máá Sé'e cháa. <sup>45</sup> Ndéja kuu ñin mozo ndíchi já jítíñu va'a. Chi máá jito'o, kani-de mozo-ún ná koto-i se'e-de, náva'a skée-í suchí-ún hora ja ío va'a. <sup>46</sup> Xaan ndatu kuu mozo-ún. Te nú ni ncháa jito'o-i, te nani'in-dé mozo-ún sá'a-i súan. <sup>47</sup> Jandaa ká'an-ri jín-ró, ja kani-de mozo-ún ja koto-i taká ndatíñu-de. <sup>48</sup> Ko nú mozo káñáá kuu-i te jani ini-i: Kúkuéé-ga te ncháa jito'o-ri, achi-i. <sup>49</sup> Te nú kejá'a-i stují-tá'an mozo-i. Te kee-í ko'o-i jín cháa kánajini. <sup>50</sup> Yuán-na te ncháa jito'o mozo-ún kiví

ja tú ndátu-i jíin hora ja tú jiní-i. <sup>51</sup> Te xiti sáva-de-i. Te skétá'an-de-i jíin cháa uu xini jíná'an. Te yúan kundee-i nde'e-i te nakaji-í ñii yú'u-í.

## 25

### Siki uxí ña'an jáá

<sup>1</sup> Yúan-na te ñuu nátu'un andíví kúu nátu'un uxí ña'an jáá, ja ní kaxi'in-ña linterna káindá'á-ña. Te nī kenda koyo-ña kuáta'an-ña ñin yii víko tánda'a. <sup>2</sup> Te u'un-ña ká'io ndito xini-ñá, te u'un-ña káñáá xini-ñá. <sup>3</sup> Te ña'an káñáá xini-ún, kándá'á-ña linterna-ña. Ko tú káindá'á-ña petróleo ku'un inī. <sup>4</sup> Ko ña'an ndito xini-ún, káindá'á-ña botella ñú'un petróleo ñin ká'nu-ni jíin táká linterna-ña. <sup>5</sup> Te nini nī kukuéé yii-ún ja cháa-de, te nī kakixi-ni-ña. <sup>6</sup> Te nuu ní kuu sava ñúú, te nī kajini so'o-ña ñin tu'un kána jaa: Yá'a nde'é-ró, a vai yii. Kenda koyo kita'an-ro-dé, áchí. <sup>7</sup> Yúan-na te taká ña'an jáá-ún, nī kandukoo-ña. Te nī kasátu'a-ña linterna-ña. <sup>8</sup> Te ña'an káñáá xini-ún, nī kaka'an-ña jíin ñá'an ká'io ndito xini-ún: Kuá'a ñin tá'ú petróleo nuu-rí, chi kuanda'va linterna-ri, áchí-ña. <sup>9</sup> Ko ña'an ká'io ndito xini-ún, nī kaka'an-ña: Ma kúu, chi sanaa te ma kánda ja kúu-ri jíin já kúu-ró. Va'a-ga ki'in-ro núu cháa xíko te kuaan-ró já kúu máá-ró. Achí-ña. <sup>10</sup> Te nini kája'an-ña kájakuaan-ña, te nī chaa-ni yii-ún. Te ña'an ká'io tu'a-ún, nī kivi koyo-ña jíin-de inī ve'e viko tánda'a. Te nī nakasu-de yuxé'é. <sup>11</sup> Yúan-na te nī kunúu. Te nī chakoyo tuku sava-ga ña'an jáá-ún. Te nī kaka'an-ña: Táta, Táta, kuña-ní ve'e, ná kivi koyo-ná, áchí-ña. <sup>12</sup> Ko máá-de nī ka'an-de: Jandáa, ká'an-ri jíin-ró, tú jiní-ri róó, áchí-de. <sup>13</sup> Kundito núsáá, chi tú kájinī-ro na kivi, ni na hora nchaa máá Sé'e chaa.

### Chaa nī teta'an ndatíñu

<sup>14</sup> Chi ñuu nátu'un andíví kúu nátu'un ñin chaa ja kenda jíká-de inga ñuu ki'in-de. Te nī kana-de xini mozo-de. Te nī teta'an-de ndatíñu-de nuu mozo-de-ún jíná'an. <sup>15</sup> Te nuu ñin-i, nī ja'a-de u'un mil peso. Te nuu ingá-i, uu mil peso. Te nuu ingá-i, ñin-ni mil peso. Súan nī teta'an-de nuu ñin ñin mozo-de ndasa xini máá-i jíná'an-i. Te nī kee-ni-de kua'an jíká-de. <sup>16</sup> Te mozo nī ki'in u'un mil peso-ún, nī kee-i kua'an-i jíin. Te nī satiñu-i jíin. Te nī ni'in-í u'un-ga mil peso siki. <sup>17</sup> Sumi súan nī sá'a mozo ja ní ki'in uu mil peso-ún. Te nī ni'in túku-i uu-ga mil peso siki. <sup>18</sup> Ko mozo ja ní ki'in ñin mil peso, nī kee-i kua'an-i. Te nī jacha-i chii ñu'un. Te nī chisa'í-i xu'ún jito'o-i. <sup>19</sup> Te nī kuu kua'a kivi. Te nī nchaa jito'o mozo-ún. Te nī nasánda-de cuenta jíin-i. <sup>20</sup> Te nī jaa mozo ja ní ki'in u'un mil peso-ún, nī jastá'an-i u'un-ga mil peso. Te nī ka'an-i: Táta, nī ja'a-ní u'un mil peso nuu-ná. Te yá'a nde'é-ní, u'un-ga mil peso nī ni'in-ná siki. Achí-i. <sup>21</sup> Te jito'o-i, nī ka'an-de jíin-i: Ió va'a. Mozo skíkuu va'a kúu-ró. Nī skíkuu va'a-ró jíin yakú-ni ndatíñu. Ná cháa-ri kua'a tíñu siki-ro. Ná júngo-yó, chi kúsiñ iní jito'o-ro jíin-ró. Achí-de. <sup>22</sup> Te nī jaa tuku mozo ja nī ki'in uu mil peso-ún. Te nī ka'an-i: Táta, nī ja'a-ní uu mil peso nuu-ná. Te yá'a nde'é-ní, uu-ga mil peso nī ni'in-ná siki. Achí-i. <sup>23</sup> Te jito'o-i, nī ka'an-de jíin-i: Ió va'a. Mozo skíkuu va'a kúu-ró. Nī skíkuu va'a-ró jíin yakú-ni ndatíñu. Ná cháa-ri kua'a tíñu siki-ro. Ná júngo-yó, chi kúsiñ iní jito'o-ro jíin-ró. Achí-de. <sup>24</sup> Yúan-na te nī jaa mozo ja ní ki'in ñin mil peso-ún, te nī ka'an-i: Táta, a jiní-ná nī ja cháa xaan iní kúu-ní. Te já'nu-ní nuu tú jachá-ní, te nástútú-ní nuu tú sáka-ní. <sup>25</sup> Te nī yu'ú-ná. Te nī ja'an-ná. Nī chisa'í-ná xu'ún-ní chii ñu'un. Te vina ná náku'a-ná xu'ún-ní nuu-ní. Achí-i. <sup>26</sup> Te jito'o-i, nī ka'an-de jíin-i: Mozo ñáá, mozo kúxí kúu-ró. Nī jini-ro já já'nu-ri nuu tú jachá-ri, te nástútú-ri nuu tú sáka-rí. <sup>27</sup> Ní já'a-ró xú'ún-ri nuu banco núú. Te nuu nchaa-ri, te naki'in-ri xu'ún-ri onde jíin sé'e xu'ún núú. Achí-de jíin-i. <sup>28</sup> Yúan-na te nī kachi-de jíin ingá mozo-de: Núsáá te kuanchaa-ro mil peso jian núu-í. Te ku'a-ró núu mozo ja ñáva'a uxí mil peso-ún. <sup>29</sup> Chi ñayivi já á ñáva'a, te kii-ga nuu-í, te ví'í-gá kuñava'a-i. Ko ñayivi já ná tú ñáva'a, vasa ja á ñáva'a-i-ún, te kuxio ki'in. <sup>30</sup> Te mozo ja tú jítíñu va'a-ún, kiñi'in-i ná kúndee-i ñuñáa yatá vé'e. Te yúan nde'e-i, te nakaji-í ñii yú'u-í. Achí-de.

Siki já kóo juicio taká nación

<sup>31</sup> Te kivi kii máá Sé'e chaa ja ndúñá'nu-ya, te kikoyo ndi'i ndajá'a ndóo-ya jíin-yá. Yúan-na te jungoo-ya ñin nuu silla tá'ú tíñu, chi ñá'nu kuu-ya kúnchaa-ya. <sup>32</sup> Te ndutútú taká ñayivi núu-yá. Te sásiin-ya-í ná ñin ná ñin-i jíná'an-i, natu'un ndusiin ri jín ndíxí'ú sá'a chaa ndíto-ti. <sup>33</sup> Te kani-ya ri-ún ichi ndává'a-ya, te ndixí'ú-ún ichi ndávésé-yá. <sup>34</sup> Yúan-na te máá Rey, kachi-ya kúni ñayivi ká'íin ichi ndává'a-ya: Ichi yá'a kikoyo-ró, chi kúsi iní Táa-ri jíin-ró. Kivi koyo-ró ñúu nuu tá'ú-ró tíñu, chi a ni sátu'a-ya ondé kivi ní jungoo ñuyívi. <sup>35</sup> Chi ni ji'i-ri soko, te ni kaja'a-ró já ní yee-rí. Ni jichi-ri nducha, te ni kaja'a-ró já ní ji'i-ri. Ni jika tatú-ri, te ni kaja'a-ró vé'e-ró ní kanchaa núu-ri. <sup>36</sup> Vichí líi-rí, te ni kanachisúkun-ro rúu. Ni ku'u-ri, te ni kajandé'é-ró rúu. Ni kandee-ri vekaa, te ni jakoyo-ró núu-rí. Achi-ya. <sup>37</sup> Yúan-na te ka'an ñayivi vá'a-ún jíin-yá: Táta, ndé kivi ní kajini-ná ní ja ní ji'i-ní soko, te ni kaja'a-ná ja ní yee-ní, xí já ní jichi-ní, te ni kaja'a-ná ja ní ji'i-ní vii. <sup>38</sup> Te ndé kivi ní kajini-ná ní ja ní jika tatú-ní, te ni kaja'a núu-ná ve'e-ná nuu-ní, xí já vichí líi-ní, te ni kanachisúkun-ná ní. <sup>39</sup> Te ndé kivi ní kajini-ná ní ja ní ku'u-ní, xí já ní kandee-ní vekaa, te ni kajandé'é-ná ní, achi-i. <sup>40</sup> Yúan-na te kachi máá Rey-ún kuni-i: Jandaa ká'an-ri jíin-ró ja ná ni kasá'a-ró súan jíin ñin ñani lúlí-rí yá'a, te nuu rúu ni kasá'a-ró. <sup>41</sup> Yúan-na te suni kachi-ya kúni ñayivi ká'íin ichi ndávésé-yá-ún: Ñayivi tá'nu ndatu kakuu-ró. Kuxio kingoyo-ró núu kayú-ro ní káni, nuu ío tu'a ja kúndee kui'na jíin taká ndajá'a máá. <sup>42</sup> Chi ni ji'i-ri soko te tú ní kaja'a-ró já kée-rí. Ni jichi-ri nducha te tú ní kaja'a-ró já kó'o-ri. <sup>43</sup> Ni jika tatú-ri te tú ní kaja'a-ró vé'e-ró kúnchaa núu-ri. Vichí líi-rí, te tú ní kanachisúkun-ro rúu. Ni ku'u-ri, ni kandee-ri vekaa, te tú ní kajandé'é-ró rúu. Achi-ya. <sup>44</sup> Yúan-na te máá ñayivi-ún, suni ka'an-i jíin-yá: Táta, ndé kivi ní kajini-ná ní ja ní ji'i-ní soko, xí já ní jichi-ní nducha, xí já ní jika tatú-ní, xí já vichí líi-ní, xí já ní ku'u-ní, xí já ní kandee-ní vekaa, te tú ní kajatíñu-ná nuu-ní vii. Achi-i. <sup>45</sup> Yúan-na te kachi máá Rey jíin-i: Jandaa ká'an-ri jíin-ró, ja tú ní kasá'a-ró súan jíin ñin ñani lúlí-rí yá'a, te ni nuu rúu tú ní kasá'a-ró, achi-ya. <sup>46</sup> Te kingoyo ñayivi yá'a nuu ndó'o-i ní káni. Ko ñayivi ndaa-ún, kivi koyo-i nuu kúchaku-i ní káni, achi-de. Achí Jesús.

## 26

*Ja ní kanatiin tu'un tá'an siki Jesús*

<sup>1</sup> Te nuu ní ndi'i ni ka'an Jesús taká tu'un yá'a, yúan-na te ni ka'an-ya jíin chaa káskuá'a jíin-yá: <sup>2</sup> A kajini-ro já úu-na kivi te koo viko Pascua, te máá Sé'e chaa natuu-ya já kúu-ya jiká cruz, áchí-ya. <sup>3</sup> Yúan-na te sutu ñá'nu jíin chaa káchaa tutu jíin chaa ni kayii ini ñuu, ni kandutútú-de yu'u palacio máá sutú ñá'nu-ga ja nání Caifás. <sup>4</sup> Te ni kandatú-ún-de ndasa xndá'ú-de Jesús, te katiin-de-ya, te ka'ni-dé-ya. <sup>5</sup> Te ni kaka'an-de: Ma kúu sá'a-yó máá kivi viko, chi nú súan te ndonda vaa ñayivi, áchí-de.

*Jesús jíin ñá'an ndiso perfume ini ñuu Betania*

<sup>6</sup> Te kandee Jesús ñuu Betania kánchaa-ya iní ve'e Simón chaa té'yu ndi'yi. <sup>7</sup> Te ni chaa ñin ña'an núu-yá kándá'a-ña ñin tiya'a ñú'un perfume ja yá'u xaan ncháa. Te ni chi'i-ña xiní-yá nini yee-yá staa. <sup>8</sup> Te chaa káskuá'a jíin-yá, ni kajini-de yuán. Te ni kakiti ini-de. Te ni kaka'an-de: Naja náa sáni perfume jian. <sup>9</sup> Chi jian kúu kuya'u ya'u xaan, te ku'a-a-yó núu ñayivi ndá'ú núu. Achí-de. <sup>10</sup> Te ni jini-ni Jesús ja súan ío. Te ni ka'an-ya jíin-de: Naja kástá'an-ro ñá'an yá'a. ñin tiñu va'a sá'a-ña jíin-rí. <sup>11</sup> Chi nene kaxiukú ñayivi ndá'ú jíin-ró, ko ruu, na tú nene kánchaa-ri jíin-ró. <sup>12</sup> Chi ni chi'i-ña perfume yá'a yiki kúñu-ri, náva'a sátu'a-ña rúu ja yúji-ri. <sup>13</sup> Jandaa ká'an-ri jíin-ró, ja ní ñuyívi nú ná kuichá tu'un va'a yá'a, te tiñu ni sá'a-ña vína, suni koo tu'un náva'a ná núku'un ini-i-ña, áchí-ya. <sup>14</sup> Yúan-na te ñin tá'an ja uxí uu-de, nání-de Judas Iscariote, ni ja'an-de nuu sutú ñá'nu jíná'an. <sup>15</sup> Te ni ka'an-de jíin: Naún ku'a-a-ní nuu-ná, te ná nástúu-ná-de

nuu-ní, áchí-de. Te nī kaja'a oko uxí peso nuu-dé. <sup>16</sup> Yúan-na te onde kivi-ún, nī keja'á-de ndúkú-de modo ndasa nastúu-de-ya núu sutú-ún.

### *Viko lélú Pascua*

<sup>17</sup> Te máá kivi kéja'á viko koo statilá tú yí'i yujan ía jíin, nī jakoyo cháa káskuá'a-ún nuu Jesús. Te nī kaka'an-de jíin-ya: Ndénu kuní-ní ná kásatu'a-ná nuu kée-ní lélú Pascua, áchí-de. <sup>18</sup> Te nī ka'an-ya: Kuá'án onde ñuu, nuu ñin cháa yúan. Te kachi-ro kúni-de: Achí máá Maestro, a nī kuyani kivi-rí. Vina te kee-rí lélú Pascua iní ve'e-ró jíin cháa káskuá'a jíin-rí. Achí-ya. Achi-ro. <sup>19</sup> Te cháa káskuá'a jíin-ya, nī skikuu-de tiñu nī tá'ú Jesús nuu-dé. Te nī kasatu'a-de viko Pascua. <sup>20</sup> Te nuu ní ini, te káyee-ya staa jíin uxí uu cháa káskuá'a jíin-ya. <sup>21</sup> Te nini káyee-ya staa jíin-de te nī ka'an-ya: Jandaa ka'an-ri jíin-ró, ja ñin róo nastúu ruu vina, áchí-ya. <sup>22</sup> Te nī kakuku'a xaan iní-de. Te ná ñin ná ñin-de nī kaka'an-de jíin-ya: Táta, náá kúu náún, áchí-de. <sup>23</sup> Yúan-na te nī ka'an-ya: Chaa ja chíxí'ú núu kó'o jíin-rí, cháa-ún nastúu-de ruu. <sup>24</sup> Chi jandaa máá Sé'e cháa ki'in-ya nátu'un yóso tú'un-ya núu tutú. Ko naka ndá'ú kuu cháa nastúu máá Sé'e cháa. Va'a-ga nú tú ní káku cháa-ún núu, áchí-ya. <sup>25</sup> Yúan-na te nī ka'an Judas ja ní nastúu-ya-ún: Maestro, náá kúu náún, áchí-de. Te nī ka'an-ya jíin-de: Ká'an ndaa-ro, áchí-ya. <sup>26</sup> Te nini káyee-dé, te nī ki'in Jesús staa, te nī jikan ta'u-ya. Te nī ja'ncha sava-ya. Te nī ja'a-ya núu cháa káskuá'a jíin-ya. Te nī ka'an-ya: Ki'in te kee-ro, chi ya'á kúu yiki kúñu-ri, áchí-ya. <sup>27</sup> Te suni nī ki'in-ya ñin taza. Te nī jikan ta'u-ya. Te nī ja'a-ya núu-dé jíná'an-de. Te nī ka'an-ya: Ko'o taká-ro jíná'an-ró. <sup>28</sup> Chi ya'á kúu niñi-rí ja sá'a contrato jáá. Te játi ja sikí kúa'a ñáyivi náva'a koo tuká'nu iní nuu taká kuachi-i. <sup>29</sup> Te ká'an-ri jíin-ró, ja onde vina ma kó'o-ga-ri nducha ndé'e uva yá'a onde kivi náko'o-ri ja jáá jíin-ró iní ñuu nuu tá'ú Taa-ri tiñu. Achí-ya. <sup>30</sup> Te nī kajita-ya ñin yaa ii. Te nī kenda-ya kaja'an-ya onde yuku Olivos. <sup>31</sup> Yúan-na te nī ka'an Jesús jíin-de: Ndivii-ro náyu'ú-ro ja sikí rúu akuáa vina. Chi a yóso núu tutú: Stují-rí cháa ndíto ri, te tiku'ní ri-ún, kuicha-ti, áchí. <sup>32</sup> Ko nuu náchaku-ri, te xna'an-ga ruu ki'in-ri ñuu Galilea vásá róo, áchí-ya. <sup>33</sup> Te nī ka'an Pedro: Vasa ndi'i-de ná náyu'ú-de, ko náá, chi ma náyu'ú kuti-ná, áchí-de jíin-ya. <sup>34</sup> Te nī ka'an Jesús jíin-de: Jandaa ka'an-ri jíin-ró, ja ákuáa vina, onde ná té kana-ga lí'li, te ma kuátu'un-ró rúu uní jínu, áchí-ya. <sup>35</sup> Te nī ka'an Pedro jíin-ya: Vasa ná kúu-ná jíin-ní, ko ma kasú-ná yu'u-ná ja kúu ní, áchí-de. Te suni súan nī kaka'an sava-ga cháa káskuá'a jíin-ya.

### *Jesús iní Jardín Getsemaní*

<sup>36</sup> Yúan-na te nī jaa Jesús jíin-de ndañúu nání Getsemaní. Te nī ka'an-ya jíin cháa káskuá'a-ún: Yá'a-ni jungoo-ró nini ná kí'in-ri onde yúan kakan ta'u-rí, áchí-ya. <sup>37</sup> Te nī jaka-ya Pedro jíin ndéndúu se'e Zebedeo kua'an-de jíin-ya. Te nī keja'á-ya kúxí iní-ya, te ndúkuí'a xaan iní-ya. <sup>38</sup> Yúan-na te nī ka'an Jesús jíin-de: Xaan ndúkuí'a iní-ri, chi nátu'un a jí'i-ri, yá'a kundatu-ró te kundito-ró jíin-rí. <sup>39</sup> Te nī kanduu-ya ñin tí'lí-na. Te nī jukuiñi jíti-ya. Te nī jikan ta'u-ya: Taa máá-ná, nú kuu te chaxio-ní tundó'o-ná yá'a ná kí'in, ko nasu ja kuní máá-ná kúu, chi ja kuní máá-ní, áchí-ya. <sup>40</sup> Te nī ncha-ya núu cháa káskuá'a jíin-ya. Te nī jini-ya ja kákixi-de. Te nī ka'an-ya jíin Pedro: Tú kánda-ró kundito-ró jíin-rí vasté ñin hora náún. <sup>41</sup> Kundito, te kakan ta'u-ro, náva'a ma kóto ncha-ún róo. Chi kuní ndija añu-ro, ko yiki kúñu-ró chi túu, áchí-ya. <sup>42</sup> Te nī ja'an tuku-ya vuelta uu, te nī jikan ta'u-ya: Taa máá-ná, te nú ma kúu kuxio tundó'o-ná yá'a, ja má kundéé-ná jíin, te ná kúu ja kuní máá-ní núsáa, áchí-ya. <sup>43</sup> Te nī ncha-ya ingá jínu. Te nī jini-ya ja kákixi tuku-de, chi xaan káji'i-de numá'ná. <sup>44</sup> Te nī xndoo-ya-dé jíná'an-de. Te nī kee tuku-ya kuá'an-ya. Te nī jikan ta'u-ya ja vuelta uní. Te suni ñin-ni tu'un nī ka'an-ya. <sup>45</sup> Yúan-na te nī ncha-ya tuku-ya núu cháa káskuá'a jíin-ya. Te nī ka'an-ya jíin-de: Kusú te ndetátú-ro-ná. Vina te nī jaa hora ja máá Sé'e cháa natuu-ya núu ndá'a cháa ká'io kuachi. <sup>46</sup> Ndukoo ná chó'o, chi cháa nastúu ruu, a nī kuyani-de vai-de, áchí-ya.

### *Ja ní kakatiin-de Jesús*

<sup>47</sup> Te nini sá súan ká'an-ya, te ni chaa Judas, ñin tá'an ja uxí uu-ún. Te jíin-de ni jakoyo kua'a xáan ñáyivi jíin machete jíin yúnu. Chi sutu ñá'nu jíin cháa ni kayii ini ñuu-ún, ni katáji ñáyivi-ún. <sup>48</sup> Te chaa ni nastuu-ya-ún, ni ja'a-de ñin tuni. Te ni ka'an-de: Chaa tiyú'ú-rí-ún, yúan kúu. Katiin jíná'an-ró. Achí-de. <sup>49</sup> Te ni chaa-ni-de nuu Jesús. Te ni ka'an-de jíin-yá: Tarsíoo, Maestro, áchí-de. Te ni tiyú'ú-de-ya. <sup>50</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de: Amigo, na sikí vái-ró, áchí-ya. Yúan-na te ni jakoyo ñáyivi-ún. Te ni kakatiin-ni-i Jesús, kája'an-i jíin-yá. <sup>51</sup> Te ñin chaa kándii yúan jíin Jesús, ni skáa-de nda'a-dé. Te ni tava-dé machete-de. Te ni stují-dé ñin mozo sutu ñá'nu-ún, ni kachi-ni-de so'o. <sup>52</sup> Yúan-na te ni ka'an Jesús jíin-de: Nachindee machete-ro, chi taká ja stáa machete, jíin machete kuu. <sup>53</sup> Xí jáni ini-ro já má kúu kakan ta'u-rí nuu Táa-ri vina, te máa-yá táji-yá ví'í-gá uxí uu mil ndajá'a ándíví kíkoyo nuu-rí náún. <sup>54</sup> Ko nú súan, te ndasa skíkuu tu'un ká'an tutu ii já kánúú kóo súan, áchí-ya. <sup>55</sup> Te suni hora-ún ni ka'an Jesús jíin ñáyivi kuá'a-ún: Nátu'un sikí ñin chaa ku'ná vái koyo-ró jíin machete jíin yúnu katiin-ró rúu náún. Ndi'ta'an kivi ní kanchaa-ri jíin-ró ní stá'an-ri tu'un nuu-ro ini ve'e ii, te tú ní kakatiin-ró rúu. <sup>56</sup> Te súan kásá'a-ró náva'a skíkuu tutu ii cháa ni kajani tu'un Dios, áchí-ya. Yúan-na te taká chaa káskuá'a jíin-yá, ni kaxndóo-de-ya. Te ni kajinu-de kája'an-de.

### *Ja ní kandii Jesús nuu sutú ñá'nu-ga*

<sup>57</sup> Te chaa ni kakatiin Jesús, ni jaka-de-ya kuá'an-de jíin-yá onde ve'e Caifás, chaa kúu sutu ñá'nu. Te yúan ká'iiin tútú cháa káchaa tutu jíin taká chaa ni kayii. <sup>58</sup> Ko Pedro, jíká-ni ndikín-de-ya onde ni jaa-de yux'éé sutú ñá'nu-ún. Te ni kivi-de ichi ini ni jungoo-de jíin cháa kájatíñu yúan, náva'a kuni-de ndasa koo. <sup>59</sup> Te taká sutu ñá'nu jíin taká chaa ni kayii jíin taká chaa junta, ni kándúkú-de tu'un tú'ún sikí Jesús náva'a ka'ni-dé-ya. <sup>60</sup> Ko tú ní káni'in-dé modo, vasa ni chakoyo kua'a testigo falso. Ko onde sandí'í-na ni chakoyo uu-ga, <sup>61</sup> Te ni kaka'an: Chaa yá'a ni ka'an-de: Kuu stúinchaa-ri ve'e ii Dios, te nuu uní-ni kivi te nachutá'an-ri, áchí. <sup>62</sup> Te ni ndukuiñi máa sutú ñá'nu. Te ni jiká tu'un-de-ya: Tú ka'an kuti-ro náún. Ndasá kaka'an chaa yá'a sikí-ro. Achí. <sup>63</sup> Ko tú ní ká'an kuti Jesús. Te ni ka'an máa sutú ñá'nu: Onde jíin Dios l'a chakú, ká'an ni'in-ri jíin-ró. Kastu'ún te nú máa-ró kúu Cristo, Se'e Dios xí túu, áchí jíin-yá. <sup>64</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de: Ká'an ndaa-ro. Te ná kastu'ún-rí nuu-ro, ja ingá kivi te kuni-ro núu máa Sé'e chaa kunchaa-ya íchi ndává'a l'a ndíso fuerza. Te ndii-ya jíin vikó ándíví. Achí-ya. <sup>65</sup> Yúan-na te máa sutú ñá'nu-ga, ni ndátá-de sa'ma-dé. Te ni ka'an-de: Aaj, ká'an ndiva'a-de. Naún níni kúni so'o-yó ká'an inga testigo núsáa. Vina a ni kajini so'o-ró já ká'an ndiva'a-de. <sup>66</sup> Ndasá kajani ini-ro, áchí-de. Te ni kaka'an sava-ga: Ió va'a ja kúu-de, áchí. <sup>67</sup> Yúan-na te ni kativi sí'ví-de nuu-ya. Te ni kaja'a-de jíkí núu-ya. Te sava-de, ni kakatu-dé yiki núu-ya. <sup>68</sup> Te ni kaka'an-de: Róo Cristo, kastu'ún ndé chaa ni stují róo, áchí-de.

### *Ja tú ní játu'un Pedro*

<sup>69</sup> Te kanchaa Pedro yata vé'e-ún. Te ñin ña'an játíñu, ni jaa-ña núu-dé. Te ni ka'an-ña: Te róo, jíin Jesús ñuu Galilea jíká-ró vii, áchí-ña. <sup>70</sup> Ko máa-de, tú ní játu'un-de jíto nuu taká ñáyivi: Tú jiní-ná naún tu'un ká'an-ní, áchí-de. <sup>71</sup> Te ni kenda-de yux'éé-ún kua'an-de. Te ni jiní inga-ña núu-dé. Te ni ka'an-ña jíin ñáyivi ká'iiin yúan: Chaa yá'a suni jíká kuu-de jíin Jesús ñuu Nazaret, áchí-ña. <sup>72</sup> Te inga jínu tú ní játu'un-de. Sa máa-de ni nduní'in yu'u-dé: Tú jiní-ri chaa jian, áchí-de. <sup>73</sup> Te ni kunúu. Te ñáyivi ká'iiin yúan ni jakoyo-i nuu-dé. Te ni kaka'an-i jíin Pedro: Jandaa ja súni tá'an-de kúu-ró, chi tu'un ká'an-ro nastúu róo, áchí-i. <sup>74</sup> Yúan-na te ni kejá'á ní'in ká'an ndiva'a-de: Tú jiní-ri chaa jian, áchí-de. Te ni kana-ni lí'li. <sup>75</sup> Te ni nuku'un ini Pedro tu'un Jesús, ja ní ka'an-ya jíin-de: Onde ná té kana-ga lí'li, te ma kuátu'un-ró rúu uni jínu. Te ni kenda-de kua'an-de. Te ni nde'e xaan-dé.



## 27

*Ja kuá'an Jesús nuu Pilato*

<sup>1</sup> Yúan-na te ni kundijin. Te taká sutu ñá'nu jín cháa ni kayii, ni kaskétá'an-de tu'un ja ká'ni-dé Jesús. <sup>2</sup> Te ni kaju'ni-de-ya. Te kua'an-de jín-yá nuu Poncio Pilato, cháa kúu gobernador. <sup>3</sup> Yúan-na te Judas, cháa ni nastúu-ya-ún, ni jini-de ja ni kuni'in siki-yá. Te ni nakani ini-de. Te nákuá'a-de oko uxi peso-ún nuu sutú ñá'nu jín núu cháa ni kayii-ún núu. <sup>4</sup> Te ni ka'an-de: Ni sá'a-ná kuachi. Ni nastúu-ná in cháa ja tú ío ni in kuachi siki-dé, áchí-de. Ko máa sutú-ún ni kaka'an-de: Naún jítu iní-ri. Siki máá-ró kúu. Achí-de. <sup>5</sup> Te ni súnogoyo Judas oko uxi peso-ún ini ve'e i. Te ni kee-de kua'an-de. Te ni skuá'ña-de máá-de. <sup>6</sup> Te sutu ñá'nu-ún, ni kanastútú-de xu'ún-ún. Te ni kaka'an-de: Ma kúu chú'un-yó xú'ún yá'a ini janu núu kásoko-í, chi xu'ún yá'u niñi kúu, áchí-de. <sup>7</sup> Ko ni kandatu'ún-de. Te ni kajaan-de in ndu'a ñu'un kixín jín xú'ún-ún, náva'a yúan yuji taká ñayivi jiká. <sup>8</sup> Ja yúan nání ñú'un-ún onde vina: Ñu'un niñi. <sup>9</sup> Yúan-na te ni skikuu tu'un ni ka'an Jeremías cháa ni jani tu'un Dios: Ni káki'in-i ndí'okó uxi peso-ún, ya'u l'a ni kunda ya'u-ya, chi yaku cháa Israel, ni kasánda-de ja kuya'u-ya, <sup>10</sup> Te ni kaja'a-i xu'ún-ún ja siki in ndu'a ñu'un kixín, natu'un ni tá'ú máa Tatá Dios tiñu nuu-ri, áchí. <sup>11</sup> Te Jesús, kándichi-ya núu gobernador. Te gobernador-ún ni jika tu'ún-de-ya: Máá-ró kúu rey cháa judío náún, áchí-de. Te ni ka'an Jesús jín-de: Ká'an ndaa-ro, áchí-ya. <sup>12</sup> Te taká sutu ñá'nu, ni kajikan-de kuachi siki-yá. Ko tú ní xndió káni-ya ní in tu'un. <sup>13</sup> Yúan-na te ni ka'an Pilato jín-yá: Te tú jini so'o-ró nasaa kuachi kájukan cháa yá'a siki-ro náún, áchí-de. <sup>14</sup> Te tú ní ká'an kuti-yá ni in tu'un jín-de. Te ni naa ini gobernador ndé'é-de nuu-yá. <sup>15</sup> Te ío costumbre gobernador ja kivi víko yúan sía-de in preso, nú ndéja kájata'an ini máa ñayivi ñúu-ún sía-de. <sup>16</sup> Te suu kivi-ún ío in cháa kándeé preso nání-de Barrabás, te ni jicha tu'un-de. <sup>17</sup> Te ni kandutútú ñayivi te ni ka'an Pilato jín-i: Ndé cháa kákuni-ro ja sía-ri vina, á Barrabás xí Jesús, cháa ja nání Cristo, áchí-de. <sup>18</sup> Chi a ni juku'un ini-de ja ní kakukuásún ini sutu ñá'nu, te yúan ní kanastúu-de Jesús. <sup>19</sup> Te nini kánchaa Pilato ini ve'e tiñu, te ni táji ñásí'í-de tu'un nuu-dé: Ma sá'a-ró cuenta ja kúu siki cháa va'a jian, chi kuni, xaan ní siyú'ú jani ruu ja siki-dé, áchí-ña. <sup>20</sup> Ko sutu ñá'nu jín cháa ni kayii-ún, ni kaská'an-de ñayivi ja ná kakán-i Barrabás kaku-de, te Jesús ná kúu-ya. <sup>21</sup> Te gobernador, ni jika tu'ún-de-i: Ja úu tá'an-de, te ndé in-de kuni-ro sía-ri, áchí-de. Te ni kaka'an-i: Sía-ní Barrabás, áchí-i. <sup>22</sup> Te ni ka'an Pilato jín-de: Núsáa te ndasa sá'a-ri jín Jesús, cháa nání Cristo, áchí-de. Te ni kaka'an ndí'i-i: Ná kúu-de jika cruz, áchí-i. <sup>23</sup> Te gobernador, ni ka'an-de jín-i: Naún kuachi ni sá'a-de núsáa, áchí-de. Ko máa ñayivi-ún, ví'í-gá ni kaka'an jaa-i: Ná kúu-de jika cruz, áchí-i. <sup>24</sup> Te ni jini Pilato ja tú kúndé-de jín ñayivi, chi sasua kánda va-ga-i. Te ni ki'in-de nducha. Te ni nandá'a-de jito nuu ñayivi kuá'a-ún. Te ni ka'an-de: Tú na kuachi máá-rí ío ja kúnchaa niñi cháa va'a yá'a siki-ri. Siki máá-ró ná kúu. Achí-de. <sup>25</sup> Te ni kaka'an taká ñayivi: Ma yú'ú-ní, chi siki máá-ná jín siki sé'e-ná ná kúnchaa kuachi niñi-dé, áchí-i. <sup>26</sup> Yúan-na te ni sía-de Barrabás kua'an. Te ni xndó'o-de Jesús. Te ni nakuá'a-de-ya ja kúu-ya jiká cruz.

*Ja ní kasákátá soldado nuu-yá*

<sup>27</sup> Te soldado gobernador, ni kajaka-de Jesús kua'an-de jín-yá ini ve'e palacio. Te ni kakana-de xini tá'an-de ni kandutútú-de. <sup>28</sup> Te ni kasávichí-de-ya. Te ni kachu'un-de-ya in sa'ma kuá'a tindí'í. <sup>29</sup> Te ni katiiin-de in corona iñu. Te ni kachu'un-de xini-yá. Te ni kachi'i-de yunu ndává'a-ya. Te ni kajukuiñi jítí-de nuu-yá, ni kasákátá-de nuu-yá: Rey judío, taá ndii, áchí-de. <sup>30</sup> Te ni kativi si'ví-de nuu-yá. Te ni kákiñi'in-de yunu-ún nda'a-yá. Te ni kastují-dé xini-yá jín. <sup>31</sup> Te nuu ní ndí'i ni kasákátá-de nuu-yá, te ni kanakuanchaa-de sa'ma ñú'un-ya-ún. Te ni kanachu'un-de-ya sá'ma máá-yá. Te ni kakeñi'in-de-ya kuíta kaa-ya jiká cruz.

*Ja ní kajata kaa-de-ya*

<sup>32</sup> Te nuu ní kakenda-de, te ni kaketa'an-de jíin ñin chaa ñuu Cirene nání-de Simón. Te ni katetíñu-de chaa-ún ki'in-de jíin-yá, kundiso-de cruz-ya. <sup>33</sup> Te ni jakoyo-de ñin tinduu nání Gólgota, ja kuni ka'an: Yiki xini. <sup>34</sup> Te ni kaja'a-de vino jíin súsia ua ja kó'o-ya. Ko nuu ní jito ncha-ya, te tú ní kuni-ya kó'o-ya. <sup>35</sup> Te nuu ní ndi'i ni kajata kaa-de-ya jiká cruz, te ni kasaka-dé sa'ma-ya nuu tá'an-de, te ni kasá'a-de ñin apuesto siki. Te ni skíkuu tu'un ká'an chaa ni jani tu'un Dios: Ni kandatá-i sa'ma-rí, te siki sú'nu-rí ni kasá'a-i ñin apuesto, áchí. <sup>36</sup> Yúan-na te ni kajungoo-de yúan, ni kande'é-de nuu-yá. <sup>37</sup> Te ni kachaa-de ñin tu'un xini cruz-ya ja kuu kuachi-ya: Ya'á kuu Jesús Rey ñayivi judío, áchí. <sup>38</sup> Te ni kajata kaa-de uu ñakuí'ná jíin-yá. ñin ichi ndává'a-ya, te inga ichi ndávésé-ya. <sup>39</sup> Te ñayivi kája'a yúan, ni kaskuikó-i xini-í. Te ni kaka'an ndiva'a-i jíin-yá. <sup>40</sup> Róo ká'an-ro ja stuncháa-ro vé'e ii te nuu uní kivi te ndukani-ró núú, nú Se'e Dios kuu-ró, núsáa te nama-ró máa-ró, te nuu-ró jiká cruz vii, áchí-i. <sup>41</sup> Te sutu ñá'nu jíin cháa kachaa tutu jíin cháa fariseo jíin cháa ni kayii, suni súan ni kasákátá-de nuu-yá. Te ni kaka'an-de: <sup>42</sup> Sava ñayivi, ni nama-de-i, ko ma kuu nama-de máa-de. Nú rey ñayivi Israel kuu-de, te ná núu-de jiká cruz vina. Yúan-na te ná kándija-yó-de. <sup>43</sup> Kándija-de nuu Dios, te ná náma máa-yá-de vina te nú kuni máa-yá, chi ni ka'an-de: Máa-rí kuu Se'e Dios, áchí-de. Achí. <sup>44</sup> Te ñakuí'ná kándita kaa jíin-yá jiká cruz, suni ñin-ni tu'un ni kaka'an ndiva'a jíin-yá. <sup>45</sup> Te nuu ní kuu ka'uxi uu te ni kuxki'vi ñí núú ñú'un onde ka'uní. <sup>46</sup> Te a yani ka'uní aini, ni ka'an jaa Jesús: Elí, Elí, lama sabactani, áchí-ya. Ya'á kuni ka'an: Dios máa-ná, Dios máa-ná, naja ní xndóo-ní náa. <sup>47</sup> Te sava ñayivi ká'ii yúan, ni kajini so'o-i tu'un-ún. Te ni kaka'an-i: Kána chaa yá'a xini Elías, áchí-i. <sup>48</sup> Te jínu ñin chaa ni jaa-de. Te ni ki'in-de kachi, ni chindaji-de nuu vinagre. Te ni chaa-de xini ñin yunu. Te ni ja'a-de nuu-yá ja kó'o-ya. <sup>49</sup> Te ni kaka'an sava-ga-i: Sía, nándéó nú chaa Elías nama-de chaa xí túu, áchí-i. <sup>50</sup> Ko máa Jesús, ni ka'an jaa-ya ingá jínu. Te ni ji'i-ni-ya. <sup>51</sup> Yúan-na te sa'ma ndíta kaa onde ini ve'e ii, ni te'nde uu onde nuu xini, te onde nuu já'a. Te ni taan ñuyivi. Te toto, ni kandata. <sup>52</sup> Te suni ni kananuña ve'e añú. Te kua'a ndiyi chaa ndoo, ja á ni kaji'i-de, ni kanachaku-de. <sup>53</sup> Te nuu á ni nachaku-ya, te ni kandenda koyo-de ini ve'e añú. Te ni ndiyi koyo-de ini ñuu ii. Te ni kandenda ndijin-de nuu kuá'a ñayivi. <sup>54</sup> Te chaa capitán, jíin cháa kándito Jesús jíin-de, ni kajini-de ja ní taan, jíin táká tiñu ni kuu. Te ni kayu'ú téyí-de. Te ni kaka'an-de: Jandaa ja Sé'e Dios kuu chaa yá'a núú, áchí-de. <sup>55</sup> Te ká'ii kua'a ñási'í yúan kande'é jiká-ni-ña. Te suu ña'an-ún, ni kandikin-ña Jesús onde ñuu Galilea vai-ña kájatíñu-ña núu-yá. <sup>56</sup> Te jíin ñá'an yúan ká'ii María ñuu Magdala, jíin María náa Jacobo jíin José, jíin náa se'e Zebedeo.

### *Ja ní kachiyuji-de-ya*

<sup>57</sup> Te ni ini kivi-ún. Te ni jaa ñin chaa kúká ñuu Arimatea, nání-de José, chi suni ñin chaa ni skuá'a jíin Jesús kuu-de. <sup>58</sup> Chaa yá'a, ni jaa-de nuu Pilato. Te ni jikan-de yiki kúñu Jesús. Te ni tá'ú tíñu Pilato ja ná kuá'a-i yiki kúñu Jesús nuu-dé. <sup>59</sup> Te ni ki'in José ndiyi-ún. Te ni chisúkun-dé-ya jíin ñin sa'ma kuítá ndóo. <sup>60</sup> Te ni chindee-de-ya ini ve'e añú jáa ñáva'a-de, ja ní jacha jiká ñin kava. Te ni stúu-dé ñin yuu ká'nu, ni jasú-de yuxé'é añú-ún. Te kua'an-de. <sup>61</sup> Te María ñuu Magdala jíin ingá María, kaxiukú-ña yúan ichi núú vé'e añú-ún. <sup>62</sup> Te ni kuu kivi xían. Te iku-ún ni kuu kivi ní kasátu'a-i máa-i. Te taká sutu ñá'nu jíin cháa fariseo, ni kandutútú-de nuu Pilato. <sup>63</sup> Te ni kaka'an-de: Táta, kánuku'un ini-ná ja cháa xndá'ú ñá'an-ún, onde ná chakú-ga-de núú, te ni ka'an-de: Nuú uní kivi te nachaku-ri, <sup>64</sup> Núsáa, te tá'ú tíñu-ní ná kúkútu yuyaú-ún onde jínu nuu uní kivi. Chi nú túu te sanaa kii chaa ni kskuá'a jíin-de-ún akuáa, te nasakuí'ná-de ndiyi-ún ki'in-de jíin. Yúan-na te kachi-de kuni ñayivi: Ni nachaku-ya ja ní ji'i-ya, achi-de. Te ká'ú-ga kuu tu'un xndá'ú yúan vásá ja xnáñúú, áchí-de. <sup>65</sup> Te ni ka'an Pilato jíin-de: Yá'a ká'io soldado. Kuá'an jíin-de, te sákútu máa-ró yuyaú-ún nú ndasa kájin-ro. Achí-de. <sup>66</sup> Te kája'an-de. Te ni kasákútu-dé ve'e añú. Te jíin sello ni kajasu va'a-de siki yuu ja ndí'u yuyaú-ún. Te ká'ii soldado jíin-de.

## 28

*Ja ní nachaku Jesús*

<sup>1</sup> Te ni ja'a kivi ndétatú-ún. Te ni kundijin kivi ñin semana. Te María ñuu Magdala jíin ingá María-un, ni kajande'é-ña vé'e añú-ya. <sup>2</sup> Te ñin ndajá'a máa Tatá Dios, ni kuun-ya íchi andívi ní chaa-ya. Chi ni taan xaan ní sá'a-ya. Te ni stúu-yá yuu-ún kua'an. Te ni jungoo-ya sikí. <sup>3</sup> Te ndíi ncháa núu-yá. Te su'nu ñú'un-ya káa nátu'un yu'a volcán. <sup>4</sup> Te soldado kándito yúan, ni kayu'ú-de, te kákisi-i-de ni sá'a-ya. Te ni kakundi-yí-de. <sup>5</sup> Te ni ka'an ndajá'a jíin ñá'an-ún: Ma yú'ú-ro, chi a jiní-ri ja kánandúkú-ró Jesús, l'a ni ji'i jiká cruz. <sup>6</sup> Túu-ya yá'a, chi a ni nachaku-ya nátu'un ni ka'an-ya. Ña'an te nde'é-ró núu ní katúu máa Jító'o-ro. <sup>7</sup> Kuángoyo yachi te kachi-ro núu cháa ni kaskuá'a jíin-yá, ja á ni nachaku-ya má'ñú ndíyi. Te jandáa xna'an-ga ki'in-ya ñuu Galilea vása kí'in-ro. Te yúan kuni-ro núu-yá. Achí-ro kúni-de. Kástu'ún ndíja-ri nuu-ro, achí-ya. <sup>8</sup> Te máa-ña káyu'ú-ña te kákusi iní-ña. Te ni kandenda-ña iní vé'e añú-ún. Te ni kajinu-ña kuákastu'ún-ña núu cháa kaskuá'a jíin-yá. Te nini kája'an-ña núu-dé, <sup>9</sup> Te ni kenda-ni Jesús ni ketá'an-ya jíin-ña. Te ni ka'an-ya jíin-ña: Taá ndii, achí-ya. Te ni kanuu-ña sukún já'a-yá, te ni kachiñú'ún-ña-yá. <sup>10</sup> Yúan-na te ni ka'an Jesús jíin-ña: Ma yú'ú-ro jíná'an-ró. Kuá'an te kastu'ún-ró núu ñaní-ri ja ná kíngoyo-de onde ñuu Galilea. Te yúan kuni-de nuu-ri. Achí-ya. <sup>11</sup> Te nini kája'an-ña, te sava soldado kándito vé'e añú-ún, káno'on-de onde ñuu. Te ni kakastu'ún-de nuu sutú ñá'nu taká tiñu ja súan ni io. <sup>12</sup> Te ni ndutútú-de jíin cháa ni kayii. Te ni kandatú'ún-de. Te ni kaja'a-de kua'a xú'ún núu soldado jíná'an. <sup>13</sup> Te ni kaka'an-de: Súan ka'an-ro jíná'an-ró: Chaa kaskuá'a jíin máa-de, ni kikoyo akuáa, te ni kanasaku'úná ndíyi-ún nini kákixi-ná, achí-ro. <sup>14</sup> Te nú tu'un yá'a ná kúni so'o gobernador, te máa-rí, kiská'an-ri-de, náva'a ma koo kuachi sikí máa-ró. Achí-de. <sup>15</sup> Te soldado, ni káki'in-de xu'ún. Te ni kasá'a-de nátu'un ni ta'u tiñu nuu-dé. Te tu'un yá'a ni jicha kua'an ñí ñuu ñayivi judío onde vina.

*Ja ní nastá'an-ya máa-yá nuu-í*

<sup>16</sup> Te ndí'uxí ñin chaa kaskuá'a-ún, ni kee-de kája'an-de onde ñuu Galilea, onde yuku núu ní tá'ú tiñu Jesús nuu-dé ja kí'in-de. <sup>17</sup> Te ni kajini-de nuu-ya, te ni kachiñú'ún-de-ya. Ko sava-de tú ní kákandíja-de. <sup>18</sup> Te ni chaa Jesús, ni ka'an-ya jíin-de: Sikí-rí, a ni chaa Dios taká fuerza ja ío iní andívi jíin iní ñuyívi. <sup>19</sup> Núsáa te kuá'an jíná'an-ró. Te stá'an-ro tú'un nuu taká ñayivi, ná chú'un iní-i. Te skuánducha-ro-í onde jíin sí'ví máa Táa-yo jíin sí'ví máa Sé'e, jíin sí'ví máa Espíritu Santo. <sup>20</sup> Te stá'an-ro núu-í ná kuándatu-i taká tiñu ni tá'ú-rí nuu-ro. Te máa-rí kaka ndíja-ri jíin-ró ñí káni onde kivi ndí'i ñuyívi. Achí-ya. Amén.



## EL SANTO EVANGELIO SEGUN SAN MARCOS TU'UN VA'A NI CHAA SAN MARCOS

### *Juan, chaa skuánducha*

<sup>1</sup> Yá'a kéjá'á tú'un va'a máá Jesucristo, Se'e Dios. <sup>2</sup> Te súan ni chaa Isaías tutu, chi chaa jáni tu'un Dios ni kuu-de sáa: Kuni so'o-ró, chi tájí-rí ndajá'a-rí kuxnúú-de jaa-de sátu'a-de ichi-ro. <sup>3</sup> Te ndajá'a-ún, kana jaa-de onde nuu nú'un té'é: Sátu'a-ró ichi máá Jító'o-yo te sándóo-ró ichi-yá, achi-de, áchí Isaías. <sup>4</sup> Te Juan, ni skuánducha-dé onde nuu nú'un té'é. Te ni jani-de tu'un jánducha jín tú'un nakani ini, náva'a sá'a Dios tuká'nu ini nuu kuáchi. <sup>5</sup> Te ni chakoyo taká ñayivi ndáñúu Judea, jín taká ñayivi núu Jerusalén. Te ni skuánducha-dé-i ini yucha Jordán. Te kánakani ndaa-i kuachi-i yúan. <sup>6</sup> Te sa'ma ní ñu'un Juan ni kuu ixi camello, jín ñin sánchii ñii nú'ni chii-de. Te ni yee-dé ndikuá'yú jín ndúxi yoko yuku. <sup>7</sup> Te ni jani-de tu'un: Ichi yata-rí vai ñin I'a kúñá'nu-ga vásá rúu, ja tú kúñá'nu-ri jukuíta ndee-ri te ndájí-rí ñii yí'i ndijan-yá, áchí-de. <sup>8</sup> Te ruu, chi jín ndúcha skuánducha-rí róó jíná'an-ró, ko I'a-ún, chi jín Espíritu Santo skuánducha-yá róó, áchí Juan.

### *Ja ní janducha Jesús ni sá'a Juan*

<sup>9</sup> Te ni kuu kivi. Te Jesús, ni kenda-ya ñúu Nazaret ndañúu Galilea. Te ni janducha-ya ni sá'a Juan ini yucha Jordán. <sup>10</sup> Te ni nana-ni-ya ini nducha-ún. Te ni jini-ya já ní nuña andívi. Te Espíritu ni jungava siki-yá nátu'un paloma. <sup>11</sup> Te ichi andívi ní kenda ñin tu'un ni ka'an: Máá-ró kúu Se'e-ri, te kúndá'ú ini-ri róó. Te kúsi ini-ri jín-ró. Achí.

### *Siki já ní jito nchaá tá'an Satanás jín-yá*

<sup>12</sup> Yúan-na te máá Espíritu, ni chundá'a-ni-ya kuá'an-ya onde ñu'un té'é. <sup>13</sup> Te ni kanchaa-ya núu nú'un té'é yúan uu xiko kivi, te vásá ní jito nchaá tá'an Satanás jín-yá. Te ni kandee-ya jín kíti xa'an. Te máni ndajá'a andívi ní kajatíñu nuu-yá.

### *Ndasa ni kejá'á Jesús jáni-ya tú'un*

<sup>14</sup> Yúan-na te onde ni kivi Juan vekaa, te ni jaa Jesús ndañúu Galilea, jáni-ya tú'un va'a Dios. <sup>15</sup> Te ni kachi-ya: A ni jinu kivi, te a yani koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Nakani ini jíná'an-ró, te kandíja-ró tú'un va'a-ya.

### *Ja ní kana-ya xiní kúun tá'an chaa*

<sup>16</sup> Te ni ja'a-ya xín mar Galilea kua'an-ya. Te ni jini-ya núu Simón jín ñaní-de Andrés, káskuíta ka'nu-de ñunu-dé ini mar, chi chaa kátiin tiyáká kákuu-de. <sup>17</sup> Te ni ka'an Jesús jín-de: Kundikin ruu kikoyo-ró, te ná násá'a-ri róó chaa tiin ñayivi. Achí-ya. <sup>18</sup> Yúan-na te ni kaxndóo-ni-de ñunu-dé. Te ni kandikin-de-ya. <sup>19</sup> Te ni jika-ya ñin tí'lí-ga. Te ni jini-ya núu Jacobo jín ñaní-de Juan. Se'e Zebedeo kákuu chaa-ún. Suni ká'ini chaa-ún ini barco, kánaku'ni-de ñunu-dé. <sup>20</sup> Te ni kana-ni-ya xiní-dé. Te ni kaskéndoo-de táa-de Zebedeo ini barco-ún jín mozo-de, te kuangoyo-de yata-yá.

### *Ja ní keñi'in-ya tachí kini*

<sup>21</sup> Te ni kivi koyo-de ini ñuu Capernaum. Te taká kivi ndétatú ni kivi-ni Jesús ini ve'e sinagoga, te ni stá'an-ya tú'un. <sup>22</sup> Te ni kana ini-i kájini so'o-i tu'un stá'an-ya, chi ni stá'an-ya nátu'un chaa ndíso tiñu, nasu nátu'un chaa káchaa tutu. <sup>23</sup> Te ini ve'e sinagoga-ún kánde ñin chaa tá'an tachí kini. Te chaa-ún, ni kana kó'ó-de: <sup>24</sup> Naún kuní-ni jín-ná jíná'an-ná, Jesús ñuu Nazaret. Vai-ni xnáa-ni náá náún. A jiní-ná na ní kúu, chaa ío ndoo nuu Dios, áchí. <sup>25</sup> Te Jesús, ni ka'an xa'an-yá jín: Kasu yu'u-ro, te kenda-ró-de, áchí-ya. <sup>26</sup> Te máá tachí kini-ún, xa'an ní ja'ni yí'í chaa-ún. Te ni kana jíkó'ó. Te ni kenda kua'an ini-de. <sup>27</sup> Te ndivii-í ni kana ini-i kánde'é-i. Te kádatu'ún máa-i: Naún kúu ya'á. Tu'un jáa kúu náún, chi tá'ú ní'in-de tiñu nuu tachí kini, te kádatu

nuu-dé, áchí-i. <sup>28</sup> Te n<sub>i</sub> jichá nuu-ni tu'un-ya kuá'an n<sub>í</sub> táká ndañúu ja ní jíkó ndúu yuñúu Galilea. <sup>29</sup> Te n<sub>i</sub> kandenda-ni-ya iní ve'e sinagoga. Te n<sub>i</sub> chakoyo-ya jín Jacobo jín Juan onde ve'e Simón jín Andrés. <sup>30</sup> Te náchisó Simón, kátúu-ñá yí'i kiji-ña. Te n<sub>i</sub> kaka'an-ni-de jín-ya ndasa kuu máá-ña. <sup>31</sup> Yúan-na te n<sub>i</sub> jaa-ya. Te n<sub>i</sub> tiin-ya ndá'a-ñá. Te n<sub>i</sub> ndukani-ya-ñá. Te n<sub>i</sub> kee-ni kiji-ún-ña. Te n<sub>i</sub> jatíñu-ña núu-ya jíná'an-ya.

*Ja ní nasáva'a-ya kuá'a ñáyivi káku'u*

<sup>32</sup> Te nuu ní ini, n<sub>i</sub> kee ndikandii, te n<sub>i</sub> chakoyo cháa kándiso ñáyivi káku'u, jín ñáyivi tá'an tachi k<sub>í</sub>ni. <sup>33</sup> Te taká ñáyivi ñúu-ún, n<sub>i</sub> kakutútú-i yuxé'é yúan. <sup>34</sup> Te n<sub>i</sub> nasáva'a-ya kuá'a ñáyivi káku'u t<sub>í</sub>ni nuu kué'e. Te n<sub>i</sub> kiñi'in-ya kuá'a tachi k<sub>í</sub>ni kája'an. Te tú ní já'a-ya tú'un ka'an tachi k<sub>í</sub>ni-ún, ch<sub>i</sub> a kájin<sub>i</sub>-ún-ya.

*Ja ní jikan ta'u-ya nuu ñú'un té'é*

<sup>35</sup> Te ña'an xaan ní ndukoo-ya, onde ná ínaa-gá. Te n<sub>i</sub> kenda-ya te kua'an-ya ñin lugar ñu'un té'é. Te yúan n<sub>i</sub> jikan ta'u-ya. <sup>36</sup> Te Simón jín cháa káxiukú jín-de, n<sub>i</sub> kandik<sub>i</sub>n-de-ya. <sup>37</sup> Te n<sub>i</sub> kanani'in-dé-ya. Te káka'an-de jín-ya: Taká ñáyivi, kánandúkú-i ní, áchí-de. <sup>38</sup> Te n<sub>i</sub> kachi-ya jín-de: Ná kí'on sáva-ga ñuu káxiukú yáni, náva'a kani-ri tu'un yúan, ch<sub>i</sub> ja yúan ní cháa-ri. Achí-ya. <sup>39</sup> Te kua'an-ya. Te n<sub>i</sub> jani-ya tú'un in<sub>i</sub> taká ve'e sinagoga n<sub>í</sub> ndañúu Galilea. Te n<sub>i</sub> kiñi'in-ya tachi k<sub>í</sub>ni kája'an.

*Ja ní nasáva'a-ya ñin cháa té'yu ndi'yi*

<sup>40</sup> Te ñin cháa té'yu ndi'yi, n<sub>i</sub> cháa-de nuu-ya. Te n<sub>i</sub> jukuiñi jíti-de nuu-ya, ká'an ndá'ú-de jín-ya: Nú kuní-ní, te kuu nasándoo-ní náá, áchí-de. <sup>41</sup> Te Jesús, n<sub>i</sub> kundá'ú in<sub>i</sub>-ya-dé. Te n<sub>i</sub> skáa-ya ndá'a-ya. Te n<sub>i</sub> ké'é-ya-de. Te n<sub>i</sub> ka'an-ya jín-de: Kuní-ri. Ná ndúndoo-ró. Achí-ya. <sup>42</sup> Te máá súan-ni n<sub>i</sub> ka'an-ya, te ndi'yi té'yu cháa-ún, kua'an-ni. Te n<sub>i</sub> ndundoo-ni-de. <sup>43</sup> Yúan-na te n<sub>i</sub> ka'an xaan-ya jín-de. Te táji-ni-ya-dé ki'in-de. <sup>44</sup> Te ká'an-ya jín-de: Koto-ró, ma ká'an kuti-ro jín ní ñin-i, ch<sub>i</sub> kuá'an, te stá'an-ro máá-ró núu sutú. Te kundá'á-ró ndátíñu stá'an-ro núu-dé, náva'a kuni-de ja ní ndundoo-ró, nátu'un n<sub>i</sub> tá'ú Moisés tíñu sáá, áchí-ya. <sup>45</sup> Ko máá-de, n<sub>i</sub> kenda-de kua'an-de. Te n<sub>i</sub> kejá'á-de n<sub>i</sub> jachá xaan-dé tu'un. Te n<sub>i</sub> kachi-de ná n<sub>i</sub> ta'an-de. Te tuká-ni ní kúu k<sub>i</sub>vi ndijin Jesús onde in<sub>i</sub> ñuu, ko n<sub>i</sub> kanchaa s<sub>í</sub>in-ya ñin lugar ñu'un té'é. Te yúan n<sub>i</sub> kikoyo ñáyivi táká lado nuu-ya.

## 2

*Chaa ni kuyúnú*

<sup>1</sup> Te n<sub>i</sub> kuu yaku kivi. Te n<sub>i</sub> kivi tuku-ya ñúu Capernaum. Te n<sub>i</sub> kenda tu'un ja vé'e kanchaa-ya. <sup>2</sup> Te n<sub>i</sub> kakutútú kuá'a xaan ñáyivi núu-ya. Te tuká ní kánda kuti yuxé'é kuíni-i. Te n<sub>i</sub> jani-ya tú'un nuu-í. <sup>3</sup> Yúan-na te n<sub>i</sub> cháa yaku cháa nuu-ya jín ñin cháa n<sub>i</sub> kuyúnú, ja kúun tá'an-de kándiso-de cháa-ún. <sup>4</sup> Te ja kuá'a ñáyivi-ún, te tú ní kúu kivi-de nuu-ya jín cháa-ún. Te n<sub>i</sub> kajuña-de xini vé'e nuu kánde-ya-ún. Te nuu ní kakaan-de yau-ún, n<sub>i</sub> kaskúun-de jito yuu núu kátúu cháa n<sub>i</sub> kuyúnú-ún. <sup>5</sup> Te n<sub>i</sub> jini Jesús ja kákandíja máá-de. Te n<sub>i</sub> ka'an-ya jín cháa n<sub>i</sub> kuyúnú-ún: Hijo, a ío tuká'nu in<sub>i</sub> nuu táká kuachi-ró, áchí-ya. <sup>6</sup> Te yúan káxiukú yakú cháa káchaa tutu. Te yúan, n<sub>i</sub> kajani in<sub>i</sub>: <sup>7</sup> Naja ká'an cháa yá'a súan. Núsáa te tu'un ndiva'a ká'an-de. Ndéja kúu sá'a tuká'nu in<sub>i</sub> nuu kuáchi, ch<sub>i</sub> ñin-ni máá Dios, áchí. <sup>8</sup> Te n<sub>i</sub> juku'un-ni in<sub>i</sub> Jesús ja súan kájani in<sub>i</sub>. Te n<sub>i</sub> ka'an-ya jín: Naja kájani in<sub>i</sub>-ro súan. <sup>9</sup> Te ja úu tu'un yá'a, ndéja yíi-ga káa. A ka'an-ri jín cháa n<sub>i</sub> kuyúnú yá'a: A ío tuká'nu in<sub>i</sub> nuu táká kuachi-ró; xí ká'an-ri jín-de: Ndukoo, te naki'in-ró jito yuu-ro, te ki'in-ro jín, ach<sub>i</sub>-ri náún. <sup>10</sup> Ko náva'a ná kuní-ro já máá Sé'e cháa, ndíso-ya tíñu in<sub>i</sub> ñuyívi yá'a ja sá'a-ya tuká'nu in<sub>i</sub> nuu kuáchi, te ná ká'an-ri inga tu'un jín cháa n<sub>i</sub> kuyúnú yá'a núsáa: <sup>11</sup> Jín-ró ká'an-ri: Ndukoo, te naki'in-ró jito yuu-ro, te no'on-ro vé'e-ró, áchí-ya jín-de. <sup>12</sup> Te máá cháa-ún, n<sub>i</sub> ndukoo-ni-de. Te n<sub>i</sub> naki'in-de

jito yuu-dé. Te ni ndenda-de kua'an-de nuu ñáyivi kuá'a-ún. Te ndivii-í, ni kakee nuu-í kánde'é-i. Te ni kanakana jaa-i Dios: Na tú kájiní kuti-yo súan nátu'un ya'á, áchí-i.

### *Ja ní kana-ya xini Leví*

<sup>13</sup> Te ni kenda tuku Jesús kua'an-ya ondé yu'u mar. Te taká ñáyivi, ni jakoyo-i nuu-ya. Te ni stá'an-ya tú'un nuu-í. <sup>14</sup> Te ni ja'a-ya kuá'an-ya. Te ni jini-ya núu Leví, se'e Alfeo, kánchaa-de nuu kútutú xú'ún ñúu. Te ni ka'an-ya jíin-de: Kundikin-ro rúu, áchí-ya. Te ni ndukuiñi-de. Te ni ndikin-de-ya. <sup>15</sup> Te Jesús, ni yee-ya staa iní ve'e-de. Te suni kua'a cháa xini jíin cháa ká'io kuachi, káyee-dé staa jíin Jesús jíin cháa káskuá'a jíin-ya, chi ío kua'a-dé kándikin-de-ya. <sup>16</sup> Te cháa káchaa tutu, jíin cháa fariseo, kánde'é-de ja yée-ya staa jíin cháa xini jíin cháa ká'io kuachi. Te ni kaka'an-de jíin cháa káskuá'a jíin-ya: Naja yée-ya jíi-ya jíin cháa xini jíin cháa ká'io kuachi, áchí-de. <sup>17</sup> Yúan-na te ni jini so'o Jesús. Te ni ka'an-ya jíin-de: Chaa ká'io ndáján, tú kánandi'i-de chaa táná, chi chaa káku'u kuu ja kájinu nú'ún. Na tú vai-ri kana-ri xini cháa ndaa, chi chaa ká'io kuachi kána-ri xini, áchí-ya.

### *Siki já kóndicha ini*

<sup>18</sup> Te chaa káskuá'a jíin Juan, jíin já káskuá'a jíin cháa fariseo, ká'io ndicha ini-de. Te ni chakoyo chaa-ún. Te ni kaka'an-de jíin-ya: Chaa káskuá'a jíin Juan jíin já káskuá'a jíin cháa fariseo, naja ká'io ndicha ini-de, te chaa káskuá'a jíin-ní, tú ká'io ndicha ini-de, áchí-de. <sup>19</sup> Te Jesús, ni ka'an-ya jíin-de: Á kuu kondicha ini ñáyivi ká'iiin viko tánda'a, te nú kánchaa yii jíin-i. Chi nú nini kánchaa yii jíin-i, ma kuu kondicha ini-i. <sup>20</sup> Ko chaa ñin kivi já yíi-ún, kuxio-de nuu-í. Te kivi-ún, kuu kondicha ini-i. <sup>21</sup> Tú ni ñin nachu'un sa'ma jáá núu sú'nu tu'ú. Chi nú súan, te suni máa já ní nuku'un jáá-ún ka'ncha-ga ja tu'ú-ún, te ja te'ndé-ún ví'í-gá te'nde. <sup>22</sup> Te tú ni ñin chu'un vino jáá iní ñii tú'ú. Chi nú súan, te máa vino jáá-ún ndátá ñii-ún, te kati vino-ún, te ñii-ún naa-ní. Ko ñii jáá jíin vino jáá, kuu ja kuu ku'un, áchí-ya.

### *Ja ní kakachi-de yoko trigo kivi ndétatú*

<sup>23</sup> Te ñin kivi ndétatú ni ja'a Jesús kua'an-ya ñin nuu kaa trigo. Te chaa káskuá'a jíin-ya, kájika-de kua'an-de. Te kakachi-de yoko. <sup>24</sup> Yúan-na te chaa fariseo, ni kaka'an-de jíin-ya: Naún kuu jian. Naja kásá'a-de súan kivi ndétatú, chi tú ío ley. Achí-de. <sup>25</sup> Te máa-ya, ni ka'an-ya jíin-de: Á tú ní kaka'u kuti-ro tutú naún ní sá'a David, kivi ní kii tundó'o nuu-dé. Te ni ji'i-de soko, onde jíin cháa ni kaxiukú jíin-de. <sup>26</sup> Te ni kivi-de ini ve'e Dios. Te Abiatar ni kuu máa sutú ñá'nu-ga. Te ni yee-dé statilá ij kaxiukú ndijín, ja tú ío ley kee ní ñin chaa, chi máni sutu káyee núu. Te suni ni ja'a-de nuu cháa kaxiukú jíin-de, áchí-ya. <sup>27</sup> Te suni ni ka'an-ya jíin-de: Kivi ndétatú ni jungoo ja siki cháa; nasu cháa ja siki kivi ndétatú. <sup>28</sup> Núsáa te máa Sé'e chaa, suni Jito'o kivi ndétatú kuu-ya, áchí-ya.

## 3

### *Ñin chaa ni ichi nda'a*

<sup>1</sup> Te inga jínu ni ndivi Jesús ini ve'e sinagoga. Te yúan ni io ñin chaa ni ichi kájan ñin nda'a-dé. <sup>2</sup> Te kánde'é-de nú nasáva'a-ya-dé kivi ndétatú, náva'a kakan-de kuachi siki-ya. <sup>3</sup> Yúan-na te ni ka'an-ya jíin cháa kátí'íchi nda'a-ún: Ichi má'nú yá'a jukuiñi-ro, áchí-ya. <sup>4</sup> Te ni ka'an-ya jíin-de jíná'an-de: Ndé ley ío siki kivi ndétatú. Á sá'a va'a-yó, xí sá'a ñáa-yo. Á nama-yó ñin chaa a yani kuu, xí ká'ni-yo ñin ndiyi, áchí-ya. Te máa-de, tú ní kaka'an kuti-dé. <sup>5</sup> Te ndé'é-ya nuu-dé ja ká'iiin-de xiin-ya. Te ni kití ini-ya. Te ni kukuí'a ini-ya já ndáva iní añú-de jíná'an-de. Te ni ka'an-ya jíin cháa-ún: Skáa nda'a-ro, áchí-ya. Te ni skáa-de nda'a-dé. Te nda'a-dé-ún, ni nduva'a ij-ní. <sup>6</sup> Yúan-na te ni kenda koyo chaa fariseo. Te ni kandatu'ún-ni-de jíin cháa herodiano siki-ya, ndasa ka'ni-dé-ya.

### *Kua'q ñáyivi ní kandikin-i-ya*

<sup>7</sup> Te Jesús, ni kusíin-ni-ya kuá'an-ya ondé yu'u mar jíin cháa káskuá'a jíin-yá. Te ñayivi kuá'a xáan ndáñúu Galilea jíin ndáñúu Judea, ni kandikin-i-ya. <sup>8</sup> Te suni onde ñuu Jerusalén jíin Idumea, jíin ingá lado yucha Jordán, jíin ndáñúu Tiro jíin Sidón. Kua'a xáan ñáyivi, ni kajini tu'un-i ná ñá'nu tiñu ni sá'a-ya. Te ni chakoyo-i nuu-ya. <sup>9</sup> Te ni ka'an-ya jíin cháa káskuá'a jíin-yá ja ná kótú'a ñin barco lúli kivi-ya, náva'a tú kaxin-i-ya. Chi kua'a xáan ñáyivi-ún íó. <sup>10</sup> Chi ni nasáva'a-ya ñáyivi kuá'a. Te taká ñáyivi kaku'u kue'e, ni kakandita-i nuu-ya, ja ké'é-i-ya kákuni-i. <sup>11</sup> Te tachi kini nú ni kajini nuu-ya, te kájukuiñi jítí núu-ya. Te kákana kó'ó: Máá-ní kúu Se'e Dios, áchí jíná'an. <sup>12</sup> Ko máá-yá, ni ka'an xaan-ya jíin ja ná tú stá'an ndijin-ún-ya.

#### *Ja ní kaji-ya uxí uu cháa skuá'a jíin-yá*

<sup>13</sup> Te ni kaa-ya kuá'an-ya ondé yuku. Te ni kana-ya xiní ndé cháa jata'an iní máá-yá. Te ni jakoyo-de nuu-ya. <sup>14</sup> Te ni jani-ya uxí uu tá'an cháa, kuiñi-de jíin-yá. Te tájí-yá-de kinglyo-de kani-de tu'un. <sup>15</sup> Te kundiso-de tiñu ja násáva'a-de ñáyivi kú'u. Te kiñi'in-de tachi kini kinglyo. <sup>16</sup> Te Simón, ni naskúnání-yá-de Pedro. <sup>17</sup> Te Jacobo, se'e Zebedeo, jíin Juan ñani Jacobo, ni naskúnání-yá ndendúu-de Boanerges, ja kuni ka'an: Chaa nátu'un taja. <sup>18</sup> Te sava-ga-de nání-de Andrés, Felipe, Bartolomé, Mateo, Tomás, Jacobo se'e Alfeo, Tadeo, Simón ñuu Caná, <sup>19</sup> onde jíin Judas Iscariote, ja ní nastúu-de-ya. Yúan-na te ni kivi koyo-de ñin ve'e jíin-yá. <sup>20</sup> Te ni ndutútú tuku kua'a ñáyivi. Te ni tuká ní kúu kee-yá staa jíin-de. <sup>21</sup> Te ni kajini tu'un tá'an-ya. Te ni kakenda-de vai-de ja ñin-de-ya. Chi ni kaka'an-de: Kaku'u-de, áchí-de.

#### *Tu'un ndiva'a sikí Espíritu Santo*

<sup>22</sup> Te ja kachaa tutu, ni kikoyo onde ñuu Jerusalén, ni kaka'an: Yí'i-de Beelzebú. Te jíin tachi kini ná'nu kiñi'in-de tachi kini kaja'an, áchí. <sup>23</sup> Te ni kana-ya xiní jíná'an. Te ni ka'an-ya tú'un yátá jíin: Ndasá kuu kiñi'in Satanás-ún Satanás kí'in, áchí-ya. <sup>24</sup> Te nú ñin ñuu sásíin máá te kánakuatá'an máá, te ñuu yúan ma kuni'in. <sup>25</sup> Te nú ñin ve'e sásíin máá te kánakuatá'an máá, te ve'e yúan ma kuni'in. <sup>26</sup> Te nú Satanás kánakuatá'an máá te sásíin máá, ma kuni'in, chi sasua naa, áchí-ya. <sup>27</sup> Tú ni ñin cháa kuu kivi-de iní ve'e cháa kándaján te saku'ná-de ndatíñu, te nú tú xna'an-ga ku'ni-de cháa ndaján-ún. Yúan-na te kuu saku'ná-de ndatíñu cháa-ún. <sup>28</sup> Jandáa ká'an-ri jíin-ró ja kóo tuká'nu iní nuu taká kuachi kásá'a cháa, te suni nuu tú'un ndiva'a nú ñani ka'an-de jíná'an-de. <sup>29</sup> Ko nú ñin cháa ká'an-de tu'un ndiva'a sikí Espíritu Santo, ma kóo kuti tuká'nu iní-ya núu-dé, chi sua kundiso-de kuachi ñí káni, áchí-ya. <sup>30</sup> Chi ni kaka'an-de: Tá'an-de tachi kini, áchí-de.

#### *Náa-ya jíin ñaní-ya*

<sup>31</sup> Te ni cháa náa-ya jíin ñaní-ya, te ká'iin-ña yatá ké'e. Te ni katájí-ña tú'un kua'an kákana-ña xiní-yá. <sup>32</sup> Te ñáyivi kuá'a káxiukú ñí núu-ya-ún, ni kaka'an-i jíin-yá: Kuánde'é-ní, chi ni cháa náa-ní jíin ñaní-ní ká'iin-ña yatá ké'e kánandúkú-ña ní, áchí-i. <sup>33</sup> Te máá-yá, ni ka'an-ya: Ndéja kúu náa-ri te ndéja kákuu ñani-ri, áchí-ya. <sup>34</sup> Te ndé'é-yá nuu ñáyivi káxiukú ñí núu-ya-ún, te ni ka'an-ya jíin-i: Kuni so'o-ró, chi ya'á kúu náa-ri jíin ñaní-ri. <sup>35</sup> Chi ñáyivi skíkuu tiñu kuni Dios, jian kúu ñani-ri, kúu ku'a-ri, kúu náa-ri, áchí-ya.

## 4

#### *Tu'un yátá sikí cháa sáka trigo*

<sup>1</sup> Te yu'u mar ni kejá'á tuku-ya ní stá'an-ya tú'un. Te ni kandutútú kuá'a xáan ñáyivi núu-ya. Te ja yúan ní kivi-ya ní jungoo-ya iní ñin barco nuu mar. Te taká ñáyivi-ún, ni kakendo-i káxiukú-i nuu nú'un. <sup>2</sup> Te ni stá'an-ya kuá'a tú'un yátá núu-í. Te ni ka'an-ya jíin-i: <sup>3</sup> Kuni so'o te kuni-ro: ñin cháa sáka trigo, ni kenda-de sáka-dé. <sup>4</sup> Te ni kuu ja ní kenda-de sáka-dé, te ñin nuni-ún, ni jungava yu'íchi. Te ni cháa tisaá. Te ni kakókó-tí. <sup>5</sup> Te inga, ni jungava nuu nú'un yúu, nuu tú íó kua'a nú'un. Te ni kana yachi-ni, chi tú

ío kókon ñu'un. <sup>6</sup> Te nuu ní kana ndikandii, te ni kasun-ni. Te ni ichi, chi tú yo'o ní ío. <sup>7</sup> Te inga, ni jungava ma'ñú ínu. Te ni ja'nu iñu-ún. Te ni jasú nuu. Te tú ní kúun nuni. <sup>8</sup> Te sava, ni kajungava nuu ñú'un vá'a. Te ni kaja'nu. Te ni nakoko. Te ni kuun nuni. ñin ja okó uxi, inga ja uní xiko, te inga ja ñin ciento, áchí-ya. <sup>9</sup> Yúan-na te ni ka'an-ya jíin-de: Chaa ío so'o kuni ná'ín, te ná kúni so'o-de. <sup>10</sup> Te nuu ní ndoo máa-na-ya, te chaa ká'íin yani nuu-yá jíin ndí'uxí uú chaa káskuá'a jíin-yá, ni kajika tu'un-de-ya sikí tú'un yátá-ún. <sup>11</sup> Te ni ka'an-ya jíin-de: A kuajuku'un iní-ro tú'un yísa'í yá'a, ndasa koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Ko jíin já sñin sikí ká'íin, chi máni jíin tú'un yátá ká'an-ri taká tu'un. <sup>12</sup> Náva'a vasa kánde'é, ná nde'é ko ma chú'un ini. Te vasa kájini so'o, ná kúni so'o ko ma júku'un ini. Náva'a ma ná jíó káva ini, te koo tuká'nu ini nuu taká kuachi, áchí-ya. <sup>13</sup> Te ni ka'an-ya jíin-de: Tú kájuku'un iní-ro tú'un yátá yá'a náún. Ndasá juku'un iní-ro sáva-ga tu'un yátá núsáá. <sup>14</sup> Chaa sáka trigo kúu chaa sáka tú'un. <sup>15</sup> Te nuni ní kajungava yu'íchi kákuu chaa ni saka tú'un ini-de. Ko nú ni kájini so'o-de, te cháa-ni Satanás te jáncháa-ni tu'un ni saka iní añú-de-ún kua'an-ni jíin. <sup>16</sup> Te nuni ní saka núu ñú'un yúu, kákuu chaa kájini so'o tu'un, te kúsi iní-de jíin. <sup>17</sup> Ko túu nuu káka yo'o iní-de. Te yaku-ni kivi kánda. Te nú ni ndonda tundó'o sikí-dé, xí nú ni sándiva'a-i jíin-de sikí tú'un-ún, te kányu'ú-ni-de. <sup>18</sup> Te nuni ní saka má'ñú ínu kákuu chaa kájini so'o tu'un. <sup>19</sup> Ko kákutéñu-de jíin ndatíñu-de. Te kákuni-de kukúká-de, te káxndá'ú-de máa-de jíin. Te kákutóo iní-de sikí sáva-ga ndatíñu. Ndí'i ya'á sátéñu-de te jasú nuu tú'un-ún, te tú kúun nuni. <sup>20</sup> Te nuni ní saka núu ñú'un vá'a kákuu chaa kájini so'o tu'un. Te kájata'ú-de te kája'a-de nuni. ñin-de oko uxi, inga-de uní xiko, te inga-de ñin ciento, áchí-ya.

#### *Tu'un yiti*

<sup>21</sup> Te suni ni ka'an-ya jíin-de: Á júkuiñi yiti já kúndij sa'í chíi nundóo, xí chíi jito. Á tú kundij nuu candelero. <sup>22</sup> Chi tú ío ni ñin tiñu yísa'í sáni, chi taká-ni stá'an ndijin-ya. Ni tú ío ni ñin tu'un yísa'í sáni, chi taká-ni vai ndijin sá'a-ya. <sup>23</sup> Chaa ío so'o kuni ná'ín, te ná kúni so'o-de, áchí-ya. <sup>24</sup> Te suni ni ka'an-ya jíin-de: Ná kúni so'o va'a-ró. Chi jíin kú'a ja káchikuá'á-ro, suni nakukua'á-ro. Te ndaa-ga sikí máa-ró já kájini so'o-ró. <sup>25</sup> Chi chaa ja á ñáva'a, te kii-ga nuu-dé. Te chaa ja ná tú ñáva'a, vasa ja á ñáva'a-de-ún te kuxio ki'ín, áchí-ya.

#### *Tu'un tata ni ja'nu*

<sup>26</sup> Te ni ka'an-ga-ya: Ñuu nuu tá'ú Dios tiñu kúu nátu'un ñin chaa ni chi'i-de tata nuu ñú'un. <sup>27</sup> Te kixí-de ñúú te ndúkoo-de ndúú. Te tata-ún a kána te já'nu. Te máa-de, tú jiní-de ndasa sá'a. <sup>28</sup> Chi máa ñú'un kúu ja já'a nuni. Xna'an-ga viu, te vasa kána yoko. Yúan-na te nuni ndoo chíi yoko-ún. <sup>29</sup> Te nú ni kuaan nuni-ún, te skívi-ni-de jóso, chi a ni jaa kivi tá'nu, áchí-ya.

#### *Tu'un ndikin yuá mostaza*

<sup>30</sup> Te ni ka'an-ya: Na jíin ká'an-yo já ndasa kuni koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Xí na tu'un yátá skétá'an-yó jíin. <sup>31</sup> Kúu nátu'un ndikin yuá mostaza ja nú ni jicha nuu ñú'un, te yúan kúu ñin tata lúli-ga vasa taká tata ío nuu ñú'un-ún yá'a. <sup>32</sup> Ko nú a ni jicha. Te kana, te já'nu xa'an-ga vasa taká-ga yua. Te kúná'nu nda'a. Te tisaa ío andívi vatu-ni sá'a-tí taká-tí chíi kati-ún, áchí-ya. <sup>33</sup> Te kua'a tú'un yátá súan ni ka'an-ya jíin ñáyivi, ndasa ni kakanda máa-i kuni so'o-i. <sup>34</sup> Te nú tú tu'un yátá te tú ká'an-ya jíin-i. Chi máni máa-ni nuu cháa káskuá'a jíin-yá ni kachi kají-yá taká tu'un.

#### *Ja ní jukuiñi tachi xa'an ní sá'a-ya*

<sup>35</sup> Te ni ini kivi-ún. Te ni ka'an-ya jíin-de: Ná kija'a-yó íchi lado-ún, áchí-ya. <sup>36</sup> Te ni kaxndoo-de ñáyivi kuá'a-ún. Te súan-ni ni kajaka-de-ya iní ñin barco. Te suni kua'an yaku-ga barco lúli jíin-yá. <sup>37</sup> Te ni ndonda ñin tachi xa'an. Te suni ni ndonda su'ma mar, ni kivi ini barco-ún. Te barco-ún kuni chítu ndúcha iní núú. <sup>38</sup> Te máa-yá, kánde-ya ondé yata barco-ún, kixí-ya sikí ñin sa'ma yí'i xini. Te ni kaxndúkoo-de-ya. Te káka'an-de

jíin-yá: Maestro, á tú nákaní iní-ní ja náa-yo, áchí-de. <sup>39</sup> Te nì ndukooyá. Te nì ka'an xaan-yá nuu tachí-ún. Te nì ka'an-ya jíin mar-ún: Ná'ín-ni koo-ró, jukuiñi, áchí-ya. Te nì jukuiñi tachí-ún, te ná'ín yúú íi-ní nì kuu. <sup>40</sup> Te nì ka'an-ya jíin-de: Naja káyu'ú-ro. Naja tú kákandíja-ró, áchí-ya. <sup>41</sup> Te nì kayu'ú xaan-dé. Te nì kaka'an-de: Ndé chaa kúu chaa yá'a núsáá, ja ondé tachí jíin mar kájandatu nuu-dé, áchí-de.

## 5

*Chaa tá'an tachí kíni ndañúu Gadara*

<sup>1</sup> Te nì jakoyo-ya ingá lado mar ndañúu Gadara. <sup>2</sup> Te nì kenda-ya iní barco-ún. Te onde ve'e añú nì kenda ìin chaa tá'an tachí kíni, te nì ketá'an-ni-de jíin-yá. <sup>3</sup> Te ncháá-de ma'nú vé'e añú. Te tú ni ìin kúndéé kú'ní-de jíin cadena. <sup>4</sup> Chì kua'a xaan jínu nì nu'ní-de jíin manea jíin cadena. Ko cadena-ún, ndi'i-ni nì ja'nu sava-de. Te manea-ún, ndi'i-ni nì kukuáchí ní sá'a-de. Te tú ni ìin kúndéé jíin-de ka'nu-de. <sup>5</sup> Te taká kivi ndúú ñúú-ni jìka-de yuku jíin má'ñú vé'e añú. Te kána jíin-de, te stují-dé máá-de jíin yúu. <sup>6</sup> Te nì jini-de ja á jìká-ga vai Jesús. Te nì chaa-de corre kua'an-de nuu-yá. Te nì jukuiñi jíití-de nuu-yá. <sup>7</sup> Te nì kana kó'ó-de: Naún sá'a-ní jíin-ná Jesús, Se'e Dios, I'a kúñá'nu xaan. Ká'an nda'ú-ná jíin-ní onde jíin Dios, ma xndó'o-ní náá, áchí-de. <sup>8</sup> Chi nì ka'an-ya: Tachí kíni, kenda ki'in-ro iní chaa yá'a, áchí-ya. <sup>9</sup> Te nì jìka tu'ún-ya-de: Naún nání-ró. Te máá-de, nì ka'an-de: Chaa kua'a xaan nání-ná, chì kua'a-ná ío, áchí-de. <sup>10</sup> Te nì ka'an nda'ú-de jíin-yá ja má kíni'in-ya-dé ñuu-ún ki'in-de. <sup>11</sup> Te yani yuku yúan ío ìin tiku'nì ká'nu kinì kájitu-tì. <sup>12</sup> Te tachí kíni-ún, nì kaka'an nda'ú jíin-yá: Tájí-ní náá ná kíngoyo-ná kivi-ná inì kinì yúan, áchí. <sup>13</sup> Te Jesús, nì ja'a-ya tú'un. Te nì kenda tachí kíni-ún kája'an. Te nì kivi koyo inì kinì. Te tiku'nì kinì-ún, nì kajúngoyo-tì ìin yukáva onde inì mar. Te kinì-ún ío nátu'un uu mil-tì. Te nuu mar nì kaji'i-tì. <sup>14</sup> Te chaa kándito-tì yúan, nì kajinu-de. Te nì kakastu'ún-de nuu ñúu jíin núu rancho. Te nì chakoyo ñayivi-ún kánde'é-i naún ní kuu. <sup>15</sup> Te nì chakoyo-i nuu Jesús. Te nì kajini-i nuu chaa nì ndo'o jíin tachí kíni-ún. Te kánchaa-de, ñú'un-de sa'ma, te a nì nduva'a xini-dé. Te nì kayu'ú-i. <sup>16</sup> Te chaa nì kajini-ún, nì kakastu'ún-de nuu ñayivi vai koyo ndasa nì ta'an chaa nì yi'i tachí kíni-ún, te ndasa nì kuu jíin kiní-ún. <sup>17</sup> Te nì kakejá'á-de nì kaka'an-de jíin-yá ja ná kenda-ya ñúu-de ki'in-ya. <sup>18</sup> Te nì kivi-ya iní barco. Te chaa nì ta'an tachí kíni-ún ká'an nda'ú-de jíin-yá, ja kúndee-de jíin-yá kuní-de. <sup>19</sup> Ko Jesús, tú ní ja'a-ya tú'un, chi nì ka'an-ya jíin-de: Kuáno'on vé'e-ró núu tá'an-ró. Te kani-ró tú'un ná ñá'nu xaan tínu nì sá'a máá Jító'o-ro jíin-ró, te ndasa nì kundá'ú iní-ya róo, áchí-ya. <sup>20</sup> Te nì kee-de kua'an-de. Te nì kejá'á-de nì jacha-de tu'ún inì ñuu Decápolis ná ñá'nu xaan tínu nì sá'a Jesús jíin-de. Te ndivii ñayivi yúan, nì kánaa iní-i kájini tu'un-i.

*Tu'un sesi'í Jairo*

<sup>21</sup> Te nì ja'a tuku Jesús kua'an-ya jíin barco ingá lado. Te nì kandutútú kuá'a xaan ñayivi núu-yá. Te máá-yá, kándii-ya yú'u mar. <sup>22</sup> Te nì chaa ìin chaa nání-de Jairo kúñá'nu-de inì ve'e sinagoga. Te nì jini-de nuu-yá. Te nì jukuiñi jíití-de nuu-yá. <sup>23</sup> Te nì ka'an nda'ú téyíi-de jíin-yá: Sesi'í-ná a yani kuu-i. Ki'in-yo te xndéé-ní nda'a-ní siki-í náva'a ná kaku-i, te nachaku-i, áchí-de. <sup>24</sup> Te nì kee-ya kuá'an-ya jíin-de. Te nì kandikin kua'a ñayivi kája'an-i jíin-yá. Te nì kajaxin-i-ya.

*Ja ní nasáva'a-ya ìin ña'an kú'u kue'e niñi*

<sup>25</sup> Te yúan ío ìin ña'an ní kuu uxí uu kuia ndó'o-ña kué'e jati niñi-ñá. <sup>26</sup> Te xaan ní ndo'o-ña jíin ñátaná. Te nì janu-ña taká ja náva'a-ña jíin. Te tú kuti ní kúu tana, chì sasua ví'í-gá nì sá'a. <sup>27</sup> Te nì jini tu'un-ña tú'un Jesús. Te nì ja-ña íchi yatá-yá ma'nú ñayivi kuá'a-ún. Te nì ké'é-ña sá'ma-yá. <sup>28</sup> Chi nì ka'an-ña: Nú ná ké'é-rí vasté sá'ma-yá, te kaku-ri. Achí-ña. <sup>29</sup> Te onde nuu kána niñi-ñá-ún, nì ichi-ni. Te nì jini-ña ja onde inì yiki kúnu-ña ní nduva'a tundó'o tá'an-ña-ún. <sup>30</sup> Te Jesús, nì jini-ni inì máá-yá ja ní kenda fuerza-ya kuá'an. Te nì jíó káva-ya núu ñayivi kuá'a. Te nì ka'an-ya: Ndéja



ní ké'é sá'ma-rí, áchí-ya. <sup>31</sup> Te chaa káskuá'a jíin-yá, nì kaka'an-de: Ndé'é-ní ja ñáyivi kuá'a yá'a kájaxin-i níí, te áchí-ní: Ndéja ní ké'é rúu, áchí-de. <sup>32</sup> Te máá-yá, yá'a yúan ndé'é-yá náva'a kuni-ya ndéja ní sá'a. <sup>33</sup> Yúan-na te ña'an-ún, yú'ú-ña te kisi-i-ña, chí a jiní-ña ndasa nì ta'an-ña. Te nì chaa-ña. Te nì jukuiñi jíí-ña núu-yá. Te nì kachì ndaa-ña táká tu'un. <sup>34</sup> Te máá-yá, nì ka'an-ya jíin-ña: Hija, nì kandíja-ró te yúan ní kaku-ró. Ma yú'ú-ro, chí nì nduva'a-ró túndó'o tá'an-ro, áchí-ya.

#### *Ja ní nachaku sésí'í Jairo*

<sup>35</sup> Te sá súan ká'an-ya, te nì chakoyo ñáyivi ká'jin ve'e chaa kúñá'nu inì ve'e sinagoga, te nì kaka'an-i jíin-de: A nì jí'í sésí'í-ní. Naja stá'an-ga-ní Maestro, áchí-i. <sup>36</sup> Te Jesús, nì jini so'o-ya tú'un yá'a ja súan nì kaka'an-i jíin chaa kúñá'nu inì ve'e sinagoga. Te nì ka'an-ya jíin-de: Ma yú'ú-ro. Kandíja te nì kuu-ni, áchí-ya. <sup>37</sup> Te tú ní já'a-ya tú'un kundikin ni ñin yata-yá, chí máá-ni Pedro jíin Jacobo jíin ñaní-de Juan. <sup>38</sup> Te nì chakoyo-ya vé'e chaa kúñá'nu inì ve'e sinagoga. Te nì jini-ya já kúvaa, kánde'e, kákana jík'ó'ó xaán kákuu. <sup>39</sup> Te nì kivi-ya. Te nì ka'an-ya: Naja kákuvaa-ro kánde'e-ro. Te suchí sí'í yá'a, tú ní jí'i-i, chí kixi-ni-i, áchí-ya. <sup>40</sup> Te nì kasákátá ñáyivi-ún nuu-yá. Ko máá-yá, nì kiñi'in ndi'i-ya-í kája'an-i yata ké'e. Te nì ki'in-ya máá-ni táa náa suchí sí'í-ún, jíin chaa ká'jin jíin-yá, te nì kivi-ya núu kátúu suchí sí'í-ún kua'an-ya. <sup>41</sup> Te nì tiin-ya ndá'a suchí sí'í-ún. Te nì ka'an-ya jíin-i: Talita cumi, ja kuni ka'an: Súchi, jíin-ró ká'an-ri, ndukoo, áchí-ya. <sup>42</sup> Te nì ndukoo-ni suchí sí'í-ún. Te nì jika-i, chí a ío-i uxí uu kuia. Te nì kanaa iní-de kánde'é-de, te xaán káyu'ú-de. <sup>43</sup> Te Jesús, nì ka'an xaán-yá jíin-de ja tú ni ñin kuni tu'un. Te nì ka'an-ya jíin-de ja ná kuá'a-de ja kée-í.

## 6

#### *Ja ní kaské'ichi-i-ya ñúu Nazaret*

<sup>1</sup> Te nì kenda-ya yúan. Te nì najaa-ya ñúu-ya. Te chaa káskuá'a jíin-yá, nì kandikin-de-ya kája'an-de. <sup>2</sup> Te máá kivi ndétatú nì stá'an-ya tú'un inì ve'e sinagoga. Te kua'a ñáyivi, nì kanaa iní-i kájini ná'ín-i. Te kaka'an-i: Ndé nì ni'in chaa yá'a tu'un yá'a. Te naún kuni ka'an tu'un ndíchí ní ni'in-dé-ún. Te naún sikí kúu tiñu ñá'nu ja sá'a-de jíin ndá'a-dé-ún. <sup>3</sup> Nasu yá'a kúu chaa tújí yúnu. Te nasu sé'e María, ñani Jacobo jíin José jíin Judas jíin Simón kúu-de náún. Á tú ká'jin kua'a-de jíin-yó yá'a, áchí-i. Te súan nì kakujá'a iní-i jíin-yá. <sup>4</sup> Te Jesús, nì ka'an-ya jíin-i: Chaa jáni tu'un Dios, máni nuu-de jíin tá'an-de jíin iní ve'e-de kúu ja tú kaka'an tu'un jíin'ún jíin-de, áchí-ya. <sup>5</sup> Te tú ní kúu sá'a-ya ní ñin tiñu ñá'nu yúan. Chí yaku-ni ñáyivi káku'u nì nasáva'a-ya, já ní xndée-ya ndá'a-yá sikí-í. <sup>6</sup> Te náa iní-ya ndé'é-yá ja tú kákandíja máá-i. Te nì jíkó núu-ya níí ñúu yani. Te nì stá'an-ya tú'un.

#### *Ja ní tájí-yá ndí'uxí uu-de kája'an-de*

<sup>7</sup> Te nì kana-ya xiní uxí uu chaa káskuá'a jíin-yá. Te tájí-yá ndí'úu ndí'úu-de kingoyo-de. Te nì ja'a-ya fuerza iní-de ja kúndéé-de jíin tachí káni. <sup>8</sup> Te nì tá'ú-yá tiñu nuu-dé ja tú kuti naún kúndiso-de kuu-de ichi. Ni ñunu, ni statilá, ni xu'ún kúnu'nì sánchii-de. Chí máá vara-ni kundá'a-de. <sup>9</sup> Ko ki'vi-de ndijan. Te tú ku'un-de uu su'nu, áchí-ya. <sup>10</sup> Te suni nì ka'an-ya jíin-de: Nani ve'e kúu nú nì kivi-ró, te kendo-ro iní ve'e-ún onde nú nì kenda-ró yúan kua'an-ro. <sup>11</sup> Te taká nuu tú kájatá'ú róo yúan, ni tú káchu'un inì tu'un ká'an-ro, onde nú nì kenda-ró yúan te skóyo-ró tákacha iní ja'a-ro, te súan kani ndaa-ro tú'un nuu-í. Jandaa ká'an-ri jíin-ró ja vítá-ga koo kuachi sikí ñúu Sodoma jíin ñúu Gomorra kivi kii juicio, vásá sikí ñúu-ún, áchí-ya. <sup>12</sup> Te nì kenda koyo-de. Te nì kajani-de tu'un ja taká ñáyivi ná nákani iní-i. <sup>13</sup> Te suni kua'a tachí káni nì kákiñi'in-de kája'an. Te jíin aceite nì kachi-i-de ñáyivi káku'u, te nì kanasáva'a-de-i.

#### *Ja ní jí'í Juan, chaa skuánducha*

<sup>14</sup> Te rey Herodes, ni jini tu'un-de tu'un Jesús, chi sí'ví-yá ni jicha nuu ndijin kua'an. Te ni ka'an-de: Jan jaan, Juan ja ní skuánducha-ún, ni nachaku ma'ñú ndíyi. Ja yúan sátiñu tiñu ñá'nu xaan iní núsáá, áchí-de. <sup>15</sup> Ko sava-i ni kaka'an-i: Elías kúu-de. Te sava-ga-i ni kaka'an tuku-i: ñin chaa jáni tu'un Dios kúu-de, nátu'un chaa ni kajani tu'un-ya ondé sáá, áchí-i. <sup>16</sup> Te ni jini tu'un Herodes. Te ni ka'an-de: Yúan kúu Juan ja ní janchaa-ri xini, te ni nachaku núsáá, áchí-de. <sup>17</sup> Chi suni máá Herodes, a ni tájí-de chaa ni jatñin Juan. Te ni ju'ni-de chaa. Te ni chindee-de chaa vekaa ja kuáchi Herodías, ñasí'í Felipe ñani máá Herodes. Chi ni janchaa-de-ña kúu tuku-ña ñasí'í-de. <sup>18</sup> Te Juan, a ni kana jín-de nuu Herodes: Tú ío ley kuaka-ró ñasí'í ñani-ro, áchí-de. <sup>19</sup> Ko ña'an, Herodías-ún, ni jito yu'u-ña Juan, chi ka'ni-ña-de kuní-ña núu. Ko tú ní kúu sá'a-ña. <sup>20</sup> Chi Herodes, ni yu'ú-de ni jito-de Juan, chi jini Herodes ja chaa ndaa chaa ndoo kúu Juan. Te ni ndito va'a-de chaa. Te jini ná'ín-de ja ká'an Juan, te náa iní-de ndé'é-de. Te ni io iní ni io añú-de ni jini ná'ín-de tu'un ká'an Juan. <sup>21</sup> Te ñin kivi ní kusñi iní Herodes. Te ni sá'a-de ñin viko kivi ní kaku-de. Te ni sá'a-de ñin ja kúxini chaa kakuñá'nu jín-de, jín chaa kakuu general, jín chaa kakuñá'nu nuu Galilea. <sup>22</sup> Te ni kivi sesí'í máá Herodías jita já'a-i. Te Herodes jín táká chaa káyee staa jín-de, ni kakusñi iní-de ni sá'a-i. Te rey-ún, ni ka'an-de jín súchí sí'í-ún: Kakan naún kuní-ro núu-rí te ná kuá'a-ri nuu-ro, áchí-de. <sup>23</sup> Te ni jatú'un téyí-de: Taká naún kuní-ro kakan-ro núu-rí te ná kuá'a-ri nuu-ro, vasa onde sava nuu ja tiñ-ri, áchí-de. <sup>24</sup> Te ni kenda-i kua'an-i. Te ni ka'an-i jín náa-i: Naún kakan-ná nuu-dé, áchí-i. Te ni ka'an-ña jín-i: Xini Juan ja skuánducha-ún kakan-ro, áchí-ña. <sup>25</sup> Yúan-na te máá-i, ni ndivi-ni-i nuu rey. Te ni jikan-i: Vina ncha te kuní-ná kuá'a-ní xini Juan ja skuánducha-ún nuu-ná kundee nuu ñin ko'o, áchí-i jín-de. <sup>26</sup> Te rey-ún, ni kuxí xaan iní-de. Ko sikí já ní jatú'un téyí-de, jín sikí já ní kajini so'o chaa káyee staa jín-de, te tú ní kuní-de sásá'an-de kuá'a-de nuu-í. <sup>27</sup> Te rey-ún, ni tájí-ni-de ñin soldado ndito yuxé'é-ún kua'an kuaki'in xini Juan. <sup>28</sup> Te soldado-ún, ni ja'an. Te ni janchaa xini Juan iní vekaa. Te ni chaa jín xini-ún kánde nuu ñin ko'o. Te ni ja'a nuu súchí sí'í-ún. Te suchí-ún, ni ja'a-i nuu náa-i. <sup>29</sup> Te ni kajini tu'un chaa káskuá'a jín Juan. Te ni jakoyo-de, ni kandaña-de yiki kúñu-ún. Te ni kachindee-de iní ve'e añú.

#### *Ja ní kandutútú chaa apóstol nuu-ya*

<sup>30</sup> Te chaa apóstol, ni kandutútú-de nuu Jesús. Te ni kanakani-de tu'un taká tiñu ni kasá'a-de, jín tú'un ni kastá'an-de. <sup>31</sup> Te máá-yá, ni ka'an-ya jín-de: Ña'an ñin ñin lugar ñu'un té'é, te ndetátú-ro ñin tí'lí, áchí-ya. Chi kua'an vai kua'a ñáyivi kakuu-i. Te ni tú ní kánuña-ya já kée-yá staa. <sup>32</sup> Te kaja'an-ya iní ñin barco onde nuu ío ñin ñu'un té'é. <sup>33</sup> Te ni kajini ñáyivi já kaja'an-ya. Te ni kanakuni-i-ya. Te onde taká nuu ni kajinu-i ni kakutútú-i yúan. Te ni jakoyo-i xna'an-ga vásá máá-yá. Te ni kakutútú-i nuu-ya. <sup>34</sup> Te ni kenda Jesús. Te ni jini-ya ñáyivi kuá'a xaan-ún. Te ni kundá'ú iní-ya-í, chi nátu'un riñi tú jito'o súan ká'jin-i. Te ni stá'an-ya kuá'a tú'un nuu-í.

#### *Ja ní skée-yá u'un mil ñayivi*

<sup>35</sup> Te sáa chi a kuá'ini, te chaa káskuá'a jín-ya, ni ja-de nuu-ya. Te ni kaka'an-de: Yá'a chi máá ñu'un té'é kúu, te a kuá'ini. <sup>36</sup> Núsáá te tájí-ní-i ná kingoyo-i taká rancho jín táká nuu yani yá'a, te ná kuáan máa-i staa kée-í, chi tú naún kée-í, áchí-de. <sup>37</sup> Te máá-yá, ni ka'an-ya: Kuá'a máa-ró já kée-í, áchí-ya jín-de. Te ni kaka'an-de jín-ya: Kingoyo-ná te kuaan-ná uú ciento peso staa te kuá'a-ná kee-í náún, áchí-de. <sup>38</sup> Te ni ka'an-ya jín-de: Nasaa staa kándiso-ró. Kuánde'é, áchí-ya. Te nuu ní kajini-de, te ni kaka'an-de: U'un statilá te uú tiyáká ío, áchí-de. <sup>39</sup> Yúan-na te ni tá'ú-yá tiñu nuu ñáyivi-ún ja ná júngoó ñin ñin nuu ñin nuu-í sikí ichá kuí. <sup>40</sup> Te ni kajungoo yukun-i, ñin ciento, ñin ciento-i, jín úu xiko uxí, uú xiko uxí-i. <sup>41</sup> Te ni ki'in-ya ndí'ú'un statilá-ún jín úu tiyáká-ún. Te ni ndakoto-ya íchi ándiví. Te ni jikan ta'u-ya ja'a statilá. Te ni sakuáchi-yá statilá-ún. Te ni

ja'a-ya núu cháa káskuá'a jíin-ya ní kajani-de nuu-í. Te ní saka-ya ndí'úu tiyáká-ún nuu táká-i. <sup>42</sup> Te ndivii ñáyivi-ún, ní kayee-í. Te ní kanda'a chíi-i. <sup>43</sup> Te ní kanastútú-de ja ní kendoo kuáchí, onde uxi uu jika chítú ndíi kúu, onde jíin tiyáká. <sup>44</sup> Te cháa ní kayee-ún jíinu onde u'un mil-de.

*Ja ní jika já'á-ya nuu mar*

<sup>45</sup> Yúan-na te ní skandá-ni Jesús cháa káskuá'a jíin-ya, ní kivi koyo-de ini barco. Te ná kúxnúu-de nuu-ya kingoyo-de inga lado yu'u mar nuu ñúu Betsaida. Chí kuéé jachá-ya ñáyivi kuá'a-ún. <sup>46</sup> Te ní nakuatá'ú-ya nuu ñáyivi-ún kuangoyo-i. Te ní kee-ya kuá'an-ya onde yuku kuákakan ta'u-ya. <sup>47</sup> Te ní ini, te barco-ún a kándeé onde ma'ñú mar. Te máá íin-na-ya ní ndoo-ya núu ñú'íchi. <sup>48</sup> Te ní jini-ya já ní kakuítá-de káskáka-de barco-ún, chí sua ní nana nuu tachi. Te tíkuáán-na kúu, te ní cháa-ya núu-dé jika já'á-ya nuu mar. Te a ja'a-ya núu-dé ki'in-ya núu. <sup>49</sup> Te ní kajini-de-ya já jika-ya núu mar. Te ní kajani ini-de ja añú kúu. Te ní kakana kó'ó-de. <sup>50</sup> Chí ndí'i-de, ní kajini-de nuu-ya. Te ní kayu'ú-de. Yúan-na te ní ka'an-ni-ya jíin-de: Ndée sá'a-ró iní-ro. Máá-rí kúu. Ma yú'ú-ro, áchí-ya. <sup>51</sup> Te ní kaa-ya ní kivi-ya jíin-de ini barco-ún. Te ní jukuiñi tachi. Te máá-de, ní kanaa xáan iní-de kánde'é-de nuu-ya. <sup>52</sup> Chí ni tú ní kájuku'un ini-de ja ní kuu jíin státilá-ún, chí ndava iní añú-de.

*Ñáyivi káku'u ñuu Genesaret*

<sup>53</sup> Te ní kaja'a-ya vái-ya ingá lado. Te ní chakoyo-ya ñú'íchi ñúu Genesaret. Te yundúcha-ún ní kajukuiñi-ya. <sup>54</sup> Te nuu ní kenda koyo-ya iní barco, te ñáyivi yúan, ní kanakuni-ni-i Jesús. <sup>55</sup> Te ní kajicha nuu-i taká ndañúu yúan. Te ní kakejá'á-i ní kaskuándiso-i ñáyivi káku'u jíin jito yuu, onde nuu ní kajini tu'un-i kándeé-ya. <sup>56</sup> Te ndéni ní kuu nú ní kivi-ya, á ñuu lúlí, á ñuu ká'nu, á rancho, te kájani-i ñáyivi káku'u-ún ini ichi. Te káka'an nda'ú-i jíin-ya vasté yúsá'ma-ya ná ké'é-i. Te taká ñáyivi ní kaké'é sá'ma-ya-ún, ní kanduvá'a-i.

7

*Siki ndása kuchá'an ñáyivi*

<sup>1</sup> Te cháa fariseo jíin yakú cháa káchaa tutu, ní kikoyo-de ichi ñúu Jerusalén. Te ní kakutútú-de nuu Jesús. <sup>2</sup> Te cháa-ún, ní kajini-de ja sáva cháa káskuá'a jíin-ya káyee-dé staa jíin ndá'a chá'an-de, kuachi ja tú ní kanandá'á-de. Te ní kandonda siki-dé. <sup>3</sup> (Chi cháa fariseo jíin táká cháa judío, nú tú nandá'á ná'an-de, tú káyee-dé staa. Chí káñava'a-de taninu aná'an. <sup>4</sup> Te nú ní kanajío káva-de ja ní kaja'an-de nuyá'u, te nú tú nasándoo-de máá-de, tú káyee-dé. Te ío kua'a-gá taninu káñava'a-de te káchiñú'ún-de, nátu'un ndúndoo vaso, tindo'o, ko'o káa, jíin jito.) <sup>5</sup> Te cháa fariseo jíin cháa káchaa tutu, ní kajika tu'un-de-ya. Te cháa káskuá'a jíin-ró, naja tú káchiñú'ún-de taninu cháa aná'an. Naja káyee-dé staa jíin ndá'a chá'an-de, áchí-de. <sup>6</sup> Te ní ka'an-ya jíin-de: Chaa uu xini kákuu-ró. Bueno ní jani Isaías tu'un siki-ro, chí súan ní cháa máá-de tu'un sáa: Ñáyivi yá'a jíin yú'u-í káchiñú'ún-i ruu, ko jíin añú-i chí jiká-ni kákuu ini-i jito-i ruu. <sup>7</sup> Te káchiñú'ún sáni-i ruu, chí kástá'an-i tu'un jáni ini íin cháa, áchí Isaías. <sup>8</sup> Chí ní kasía-ro tíñu ní tá'ú Dios nuu-ro, te káchiñú'ún-ró táninu ní kajakin cháa, ja ndúndoo tindo'o jíin vaso. Te káñava'a-ró kuá'a-gá taninu súan, áchí-ya. <sup>9</sup> Te suni ní ka'an-ya: Bueno-ni kástíví-ró tú'un tá'ú tíñu Dios náva'a chiñú'ún-ró táninu ní kajakin máá-ró. <sup>10</sup> Chí Moisés, ní ka'an-de: Kuandatú-ro núu táa-ro núu náa-ro. Chí nú ndéja ká'an ndiva'a jíin táa jíin náa, ná kuu nú kuu. Achí-de. <sup>11</sup> Ko máá-ró káka'an-ro: Nú ío ndatíñu ja xiiin íin cháa. Te a kuu ni'in tíñu ja kuní táa-de xí náa-de, ko nú xna'an-ga ka'an-de ja Corbán kúu (ja kuní ka'an, a ní soko-rí nuu Dios), <sup>12</sup> yúan-na te tuká jíinu ñú'ún kúti sá'a-de ja kuní táa-de xí já kuní náa-de, áchí-ro. <sup>13</sup> Te súan kástíví-ró tú'un Dios jíin táninu ní kajakin-ro. Te kua'a-gá tíñu súan kásá'a-ró, áchí-ya. <sup>14</sup> Te ní kana tuku-ya xini ñáyivi kuá'a-ún. Te ní ka'an-ya jíin-i: Ndí'i-ró ná kúni so'o-ró tú'un ká'an-ri, te chu'un ini-ro. <sup>15</sup> Taká ndatíñu

íó ichi fuera cháa, nú n̄i k̄ivi in̄i yu'u-dé, mā kúchá'án-de sá'a. Chi ja kenda in̄i yu'u-dé, yuán kúu ja kúchá'án-de sá'a. <sup>16</sup> Cháa íó so'o kuni ná'ín, te ná kúni so'o-de, áchí-ya. <sup>17</sup> Te nuu ní kus̄in-ya núu ñáyivi kuá'a-ún, te n̄i nd̄ivi-ya in̄i ve'e. Te cháa káskuá'a jíin-yá, n̄i kajika tu'ún-de-ya sikí tú'un yátá-ún. <sup>18</sup> Te n̄i ka'an-ya jíin-de: Suni tú kájuku'un in̄i máa-ró náún. Á tú kájin̄i-ro já táká ja k̄ivi in̄i cháa, mā kúu kuchá'án-de sá'a, <sup>19</sup> chí tú k̄ivi in̄i añú-de, chí toko-dé k̄ivi, te ndénda-ni kua'an, áchí-ya. Súan n̄i stá'an-ya já íó ndoo taká ndeyu. <sup>20</sup> Te n̄i ka'an-ga-ya: Ja kenda ichi in̄i ñáyivi, yuán kúu ja kúchá'án-i sá'a. <sup>21</sup> Chí onde ichi in̄i añú kenda ja jáni ñáá in̄i, ja ísíki ncháa tá'an, ja kuáxán in̄i, ja já'ni nd̄iyi, <sup>22</sup> ja sakuí'ná, ja tóó in̄i, ja ñáá, ja xndá'ú ñá'án, ja tuká kúka nuu, ja ndákoto xaan, ja ká'an sikí tá'an, ja sávixi máá, ja xiní ñáá. <sup>23</sup> Taká tu'un ñáá yá'a, máni ichi in̄i añú kenda te kúchá'án-i sá'a, áchí-ya. <sup>24</sup> Te n̄i ndukuiñi-ya yúan. Te kua'an-ya onde raya ñuu Tiro jíin ñúu Sidón. Te n̄i k̄ivi-ya ñin ve'e. Te kuní-ya já tú ni ñin kuni tu'un. Ko tú ní kúu kundee sá'í-ya yúan.

### *Ña'an sirofenicia*

<sup>25</sup> Chí ñin ña'an íó ñin sesí'í-ña tá'an-i tachi k̄ini. Te n̄i jini tu'un-ña tú'un-ya. Te n̄i cháa-ni-ña. Te n̄i jukuiñi jíití-ña núu-ya. <sup>26</sup> Te ña'an-ún, ña'an griega kúu-ña. Te onde ñuu Sirofenicia vai tata-ña. Te n̄i ka'an nda'ú-ña jíin-yá ja ná kíñi'in-ya tachi k̄ini tá'an sesí'í-ña-ún ki'in. <sup>27</sup> Te Jesús, n̄i ka'an-ya jíin-ña: Sía, ná ndá'a xna'an-ga chíi taká suchí yá'a, chí tú íó va'a ja kuáncháa-yo stáa-í te skána-yó núu lúsu, áchí-ya. <sup>28</sup> Te n̄i ka'an-ña: Jandáa ká'an-ní Táta, ko lúsu-ún ichi chíi mesa náchii-tí staa kuáchí kóyo yu'u-í yáji-tí, áchí-ña. <sup>29</sup> Yúan-na te n̄i ka'an-ya jíin-ña: Kuá'án núsáá, chí tu'un va'a kúu ja ní ka'an-ro yá'a. Te tachi k̄ini-ún, a n̄i kenda kua'an in̄i sesí'í-ro, áchí-ya. <sup>30</sup> Te n̄i kee-ña kuáno'on-ña ve'e-ña. Te n̄i jini-ña já kátúu sesí'í-ña núu jíto. Te a n̄i kenda tachi k̄ini-ún kua'an.

### *Chaa só'ó kásteté*

<sup>31</sup> Te n̄i kenda tuku-ya onde raya ñuu Tiro, n̄i kii-ya íchi Sidón. Te n̄i jaa-ya mar Galilea. Te n̄i ja'ncha sava-ya raya ñuu Decápolis vai-ya. <sup>32</sup> Te n̄i kakinchaka-i ñin cháa só'ó kásteté núu-ya. Te n̄i kaka'an nda'ú-i jíin-yá ja ná xndée-ya ndá'a-yá sikí-dé. <sup>33</sup> Te n̄i kiñi'in s̄in-ya-dé nuu ñáyivi kuá'a-ún. Te n̄i chindee-ya ndá'a-yá so'o-de. Te n̄i tiví s̄i'ví-yá. Te n̄i ké'é-yá yáa-dé. <sup>34</sup> Te n̄i ndakoto-ya íchi ándiví. Te n̄i jaka nuu in̄i-ya. Te n̄i ka'an-ya jíin-de: Efata, áchí-ya. Ja kuní ka'an: Nanuña. <sup>35</sup> Te n̄i nanuña so'o-de. Te n̄i nduvitá yáa-dé. Te n̄i kuu-ni n̄i naka'an káji-de. <sup>36</sup> Te n̄i ka'an xaan-yá jíin ñáyivi-ún ja tú ni ñin nuu kachí-i. Te vasa n̄i'in n̄i ka'an xaan-yá jíin-i, ko ví'í-gá n̄i kajacha-i tu'un-ya. <sup>37</sup> Te n̄i kanaa xaán in̄i-i kánde'é-i. Te n̄i kaka'an-i: Bueno sá'a-ya táká tiñu; chí cháa só'ó nákuni so'o-de, te cháa ñí'ín náka'an-de sá'a-ya, áchí-i.

## 8

### *Ja ní skée-ya kuun mil ñáyivi*

<sup>1</sup> Te k̄ivi-ún, n̄i ío kua'a xaán ñáyivi, te tú naún káji-í. Te n̄i kana Jesús xin̄i cháa káskuá'a jíin-yá. Te n̄i ka'an-ya jíin-de: <sup>2</sup> Kúndá'ú in̄i-ri ñáyivi kuá'a yá'a, chí a n̄i kuu un̄i k̄ivi káxiukú-i jíin-rí, te tú naún káji-í. <sup>3</sup> Te nú natáji-rí-i no'on ndicha-i ve'e-i, te sava ichi te kuítá ii-í, chí íó sava-i jíká vái koyo-i, áchí-ya. <sup>4</sup> Te cháa káskuá'a jíin-yá, n̄i kaka'an-de jíin-yá: Te ndéchi kí staa kée ndá'a chíi ñáyivi yá'a, chí máni ñu'un té'é kúu yá'a. Achí-de. <sup>5</sup> Te n̄i jiká tu'ún-yá-de: Nasaa staa kándiso-ro. Achí-ya. Te n̄i kaka'an-de: Usia-ni statilá, áchí-de. <sup>6</sup> Yúan-na te n̄i tá'ú-yá tiñu nuu ñáyivi kuá'a-ún ja ná júngo-o-i nuu ñú'un. Te n̄i ki'in-ya ndí'usíá statilá-ún. Te n̄i jikan ta'u-ya. Te n̄i sakuáchí-ya. Te n̄i ja'a-ya núu cháa káskuá'a jíin-yá, ja ná káni-de nuu ñáyivi kuá'a-ún. Te n̄i kajani-de nuu-í. <sup>7</sup> Te suni kándiso-de yaku tiyáká lúlí. Te n̄i jikan ta'u-ya ja'a-tí. Te n̄i tá'ú-yá tiñu ja súni ná káni-de nuu-í. <sup>8</sup> Te n̄i kayee-í. Te n̄i kanda'a chíi-i. Te n̄i kendo-ga. Te n̄i

kanastútú-de usiá ndo'ò já ní kendoo kuáchí. <sup>9</sup> Te ñayivi ní kayee-ún ío nátu'un kuun mil-i. Te ni jacha-ya-í kua'an-i. <sup>10</sup> Yúan-na te ni kivi-ni-ya iní barco jíin cháa káskuá'a jíin-yá. Te ni chaa-ya ndáñúu Dalmanuta.

#### *Tu'un yujan ía cháa fariseo*

<sup>11</sup> Te yúan ni chakoyo chaa fariseo. Te ni kakejá'á-de káxndichí-de-ya kájikan-de tuni ichi ándíví núu-yá chi koto nchaa-de-ya kákuni-de. <sup>12</sup> Te ni jaka nuu ini-ya. Te ni ka'an-ya: Naja kájikan ñayivi yá'a tuni nuu-rí. Jandaa ká'an-ri jíin-ró ma kuá'a-ri ni ñin tuni nuu ñayivi yá'a. <sup>13</sup> Te ni skéndo-ya-dé jíná'an-de. Te ni ndivi tuku-ya iní barco, te kua'an-ya ingá lado. <sup>14</sup> Te chaa káskuá'a jíin-yá, ni kanaa iní-de kundiso-de staa. Chi ñin-ni statilá kándiso-de ini barco. <sup>15</sup> Te ni ka'an xaan-yá jíin-de: Koto va'a-ró máa-ró núu yujan ía cháa fariseo jíin núu yujan ía Herodes, áchí-ya. <sup>16</sup> Te kándatu'ún máa-de: Sikí já tú kándiso-yó staa núsáa, áchí-de. <sup>17</sup> Te ni jini Jesús. Te ni ka'an-ya jíin-de: Naja kándatu'ún-ró. Já tú kándiso-ró staa náún. Á tú kájini-ro. Á cha'an-ga juku'un ini-ro. Sáni ndava iní añú-ro náún. <sup>18</sup> Ká'io so'o-ró, te á tú kájini so'o-ró. Ká'io nduchi-ro, te á tú kánde'é-ró, te á tú kánuku'un ini-ro. <sup>19</sup> Te nasaa jika chítú ndii státilá ni kendoo kuáchí ní kanastútú-ró kivi ní sákuáchí-rí u'un statilá ni kayee u'un mil chaa, áchí-ya. Te ni kaka'an-de: Uxi uu-ni, áchí-de. <sup>20</sup> Te ni ka'an tuku-ya: Te nasaa ndo'ò chítú ndii státilá ni kendoo kuáchí ní kanastútú-ró kivi ní sákuáchí-rí usiá statilá ni kayee kúun mil ñayivi, áchí-ya. Te ni kaka'an-de: Usiá-ni, áchí-de. <sup>21</sup> Yúan-na te ni ka'an-ya jíin-de: Te onde vina tú kájuku'un ini-ro náún, áchí-ya.

#### *Já ní nasava'a-ya cháa kuáá ñúu Betsaida*

<sup>22</sup> Te ni jaa-ya ñúu Betsaida. Te ni kakinchaka-i ñin chaa kuáá núu-yá. Te ni kaka'an nda'u-i jíin-yá ja ná ké'é-yá-de. <sup>23</sup> Yúan-na te ni tiin-ya ndá'a cháa kuáá-ún. Te ni kiñi'in-ya-dé nuu-ún. Te ni tivi si'vi-yá nduchi-dé. Te ni xndée-ya ndá'a-yá sikí-dé. Te ni jika tu'ún-yá-de: Á jini-ro yakú, áchí-ya. <sup>24</sup> Te máa-de, ni ndakoto-de. Te ni ka'an-de: Jini-ná taká chaa. Ko nátu'un yunu jini-ná-de kájika-de, áchí-de. <sup>25</sup> Yúan-na te ni chaa tuku-ya ndá'a-yá sikí ndúchi-dé. Te ni ndakoto va'a-de. Te ni nduva'a ii-dé. Te onde jiká te ni jini káji-de ndivii. <sup>26</sup> Te ni natáji-yá-de kuano'on-dé ve'e-de. Te ni ka'an-ya: Ma kivi-ró iní nuu. Te ni ñin nuu cháa nuu-ún ma kachí-ro, áchí-ya.

#### *Tu'un ni ka'an ndaq Pedro*

<sup>27</sup> Te ni kenda Jesús jíin cháa káskuá'a jíin-yá kua'an-ya jíin-de ichi táká nuu ndáñúu Cesarea de Filipo. Te ichi-ún ni jika tu'ún-yá-de: Te ruu, na chaa kúu-ri káka'an ñayivi, áchí-ya jíin cháa káskuá'a jíin-yá. <sup>28</sup> Te ni kakastu'ún-de nuu-yá: Juan ja skuánducha, káka'an-i. Te sava-i: Elías. Te sava-ga-i: ñin chaa ni jani tu'un Dios onde sáa, áchí-de. <sup>29</sup> Yúan-na te ni ka'an-ya jíin-de: Te róó, na chaa kúu-ri káka'an máa-ró, áchí-ya. Te ni ka'an Pedro: Máa-ní kúu Cristo, áchí-de jíin-yá. <sup>30</sup> Te ni ka'an xaan-yá jíin-de jíná'an-de ja tú ni ñin nuu kachí-de tu'un-ya.

#### *Jíin kivi ní ka'an-ya já kúu-ya*

<sup>31</sup> Te ni keja'á-yá ni stá'an-ya núu-dé ja jinu nú'ún ndó'o xaan máa Sé'e chaa. Te chaa ni kayii jíin táká sutu ñá'nu jíin cháa káchaa tutu ma kuátú'ún-de-ya, chi ka'ni-dé-ya. Te nuu uní kivi te nachaku-ya, áchí-ya. <sup>32</sup> Te káji ní ka'an-ya tú'un yá'a. Yúan-na te Pedro, ni tiin-de-ya. Te ni keja'á-de ká'an xaan-dé nuu-yá. <sup>33</sup> Te máa-yá, ni jío káva-ya. Te ni ndakoto-ya núu cháa káskuá'a jíin-yá. Te ni ka'an xaan-yá nuu Pedro: Satanás, kuxio ki'in-ro, chi tú júku'un ini-ro tú'un Dios, chi sa tu'un chaa júku'un ini-ro, áchí-ya. <sup>34</sup> Te ni kana-ya xini ñayivi kuá'a-ún jíin cháa káskuá'a jíin-yá. Te ni ka'an-ya jíin-de: Nani chaa nú kuni-de kii-de yata-rí, te ma chíñú'ún-de máa-de, te ná kuándéé ini-de jíin túndó'o kii sikí-dé, te ná kúndikin-de ruu kii-de. <sup>35</sup> Chi chaa jítú ini-de kaku-de chii túndó'o kii sikí-dé, naa-dé. Te vasa ná kúu ñin chaa ja sikí ruu jíin sikí tú'un va'a-ri, ko



kaku-de. <sup>36</sup> Chi naún ní'in cháa vasa ná kúndéé-de ní'in-dé níí ñúyivi, te nú xnáa-dé añú-de. <sup>37</sup> Xí naún chúnáa cháa añú-de. <sup>38</sup> Chì nú ndé cháa kúka nuu iní-de nuu-rí jíin núu tú'un ká'an-ri ma'nú ñáyivi yá'a ja káisiki ncháa-i Dios jíin má'nú cháa kásá'a kuachi, te suni súan kuka nuu iní máá Sé'e cháa nuu-dé, kivi ndí-ya jíin táká ndajá'a ndóo-ya. Te kivi-ún ndúñá'nu-ya sá'a Táa-ya, áchí-ya.

## 9

<sup>1</sup> Te suni ni ka'an-ya jíin-de jíná'an-de: Jandáa ká'an-ri jíin-ró: Ió sava cháa ká'jin yá'a ja má kúu kuti-dé onde nú tú kuni-de ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, ndasa kii jíin fuerza, áchí-ya.

*Siki já túku ni nduu-ya*

<sup>2</sup> Yúan-na te nuu iní kivi te ni jaka Jesús Pedro jíin Jacobo jíin Juan, te máni máá-ni-de ni kiñi'in síin-ya-dé kua'an-ya jíin-de in yuku súkún. Te yúan, tuku ni nduu-ya núu-dé. <sup>3</sup> Te sa'ma-yá ni kanandii ncháa, kiyi xaán, nátu'un yu'a volcán. Te tú ío ni in ja súan kuu nakacha kiyi iní ñuyivi yá'a. <sup>4</sup> Te ni kandenda Elías jíin Moisés ni kajini-de. Te ni kandatú'ún cháa-ún jíin Jesús. <sup>5</sup> Yúan-na te ni ka'an Pedro: Maestro, va'a-ga ná kéndoo-yó yá'a, te sá'a-ná uní ve'e kuii. In kuu máá-ní, inga kuu Moisés, te inga kuu Elías, áchí-de jíin Jesús. <sup>6</sup> Chì tú ní jini-de ndasa ka'an-de, chì káyu'ú xáan-dé. <sup>7</sup> Te ni cháa in vikó nu'ún. Te ni jasú níí núu-dé. Te nuu vikó nu'ún-ún ni kenda in tu'un ja ní ka'an: Ya'á kúu Se'e-ri ja kúndá'ú in-ri, te kuni ná'ín-ró tú'un ká'an-ya. Achí. <sup>8</sup> Te ni kandakoto-ni-de. Te tuká ni in naún ní kajini-de, chì máá in-na Jesús. <sup>9</sup> Te kánuu-de yuku-ún, te ni ka'an xaán-yá jíin-de ja tú ni in nuu kachí-de ja súan ni kajini-de-ún, chì onde ná náchaku máá Sé'e cháa ma'nú ndíyi. Achí-ya. <sup>10</sup> Te ni kañu'un iní máá-de tu'un-ún. Te kájika tu'ún tá'an-de naún tu'un kúu: Ja náchaku ma'nú ndíyi. <sup>11</sup> Te ni kajika tu'ún-de-ya: Te cháa káchaa tutu naja káka'an-de ja kánúú ndíi Elías xna'an-ga, áchí-de. <sup>12</sup> Te ni ka'an-ya jíin-de: Jandáa kúu ja ndíi Elías xna'an-ga, te nasájáa-de taká ndatíñu. Te suni yóso tú'un nuu tutú ja ndó'o xaán máá Sé'e cháa te sájá'a iní-i nuu-yá. <sup>13</sup> A ká'an-ri jíin-ró ja Elías, a ni kii-de. Te ni kasá'a-i taká ja ní kakuu iní-i jíin-de, nátu'un yóso tú'un-de nuu tutú, áchí-ya.

*Suchi ñí'ín*

<sup>14</sup> Te ni ncháa-ya núu sáva-ga cháa káskuá'a jíin-yá. Te ni jini-ya ñáyivi kuá'a xáan, ni kajikó ndúu-i níí núu-dé. Te cháa káchaa tutu kástátá'an jíin-de. <sup>15</sup> Yúan-na te taká ñáyivi-ún, ni kajini-ni-i nuu-yá. Te ni kanaa iní-i kánde'é-i nuu-yá. Te ni katau-i kua'an-i nuu-yá. Te ni kaka'an-i jíin-yá. <sup>16</sup> Te ni jika tu'ún-yá-i: Na siki kástátá'an-ró jíin-de jíná'an-de, áchí-ya. <sup>17</sup> Yúan-na te ni ka'an in cháa ma'nú ñáyivi kuá'a-ún: Maestro, vai nchaka-ná se'e-ná nuu-ní, chì tá'an-i in tachi ñí'ín. <sup>18</sup> Te tachi-ún, ndéni kúu te nú ni tiin-ni-i, te já'ni yí'í-ni-i. Te sjáa-ni ti'ñu yu'u-í. Te skí'ni nu'un-i. Te kuá'ichi-i sá'a. Te ni ka'an-ná jíin cháa káskuá'a jíin-ní ja ná kiñi'in-de ki'in. Te tú ní kakuu sá'a-de, áchí-de. <sup>19</sup> Te ni ka'an-ya jíin-i: Ñáyivi xáan ní'in iní kakuu-ró. Nasaa-ga kivi kúnchaa-ri jíin-ró. Te nasaa-ga kivi ndó'o-ri jíin-ró. Kua'a-i ná kii-i nuu-rí núsáa, áchí-ya. <sup>20</sup> Te ni kaja'a-de-i nuu-yá. Te ni jini-i-ya. Te tachi-ún, ni ja'ni yí'í xáan-ní-i. Te ni ndua-i nuu ñú'un. Te ni tuu-í. Te ni jaa ti'ñu yu'u-í. <sup>21</sup> Te Jesús, ni jika tu'ún-yá táa-i: Nasaa kivi ní kuu tá'an-i tachi yá'a, áchí-ya. Te ni ka'an-de: Onde lúli-i. <sup>22</sup> Te tondó tini jínu ni kuu chindee-i nuu ñú'un jíin núu ndúcha, ja ká'ni-í kuni. Ko nú kuu sá'a-ní, kundá'ú iní-ní náá. Te chindéé chítuu-ní náá, áchí-de. <sup>23</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de: Te nú kándija-ró, chi cháa kándija te kuu taká ja kuni-de, áchí-ya. <sup>24</sup> Yúan-na te máá táa suchi-ún, ni ka'an jaa-ni-de: Kándija-ná, ko chindéé chítuu-ní náá chì tú kándija va'a va'a-ná, áchí-de. <sup>25</sup> Te ni jini Jesús ja ní katau ñáyivi kuá'a-ún kua'an-i nuu-yá. Te ni ka'an xaán-yá jíin tachi kini-ún: Tachi ñí'ín só'ó, ruu tá'ú-rí tiñu nuu-ro. Kenda-ró iní-i, te ma ndívi-ga-ro iní-i, áchí-ya jíin. <sup>26</sup> Yúan-na te tachi-ún, ni kana kó'ó. Te tini jínu ni ja'ni yí'í xáan-gá-i. Te ni kenda kua'an. Te máá suchi-ún, ni kundíyi-ni-i. Te ni kaka'an tini ñáyivi: A ni ji'i-i, áchí.



<sup>27</sup> Te Jesús, ni tiin-ya ndá'a-í, te ni ndukani-ya-í. Te ni ndukuiñi-i. <sup>28</sup> Te nuu ní kivi Jesús iní ve'e, te chaá káskuá'a jíin-yá, ni kajika tu'ún siin-de-ya: Naja tú ní kákuu kiñi'in-ná tachi-ún ki'in, áchí-de. <sup>29</sup> Te ni ka'an-ya jíin-de: ñin tá'an yuán, ni ma kenda kuti ki'in, te nú tú kakan ta'u-yo te kondicha iní-yo, áchí-ya.

*Ja ní ka'an tuku-ya já kúu-ya*

<sup>30</sup> Te ni kakenda-ya yúan. Te ni kaja'a-ya kuá'an-ya íchi ndáñuu Galilea. Te tú ní kuní-ya já kúni tu'un ni ñin. <sup>31</sup> Te ni stá'an-ya núu cháa káskuá'a jíin-yá: Ñayivi yá'a nastúu-i máa Sé'e cháa nuu ndá'a sáva-ga cháa. Te cháa-ún, ka'ni-dé-ya. Ko nú ni ji'i-ya, te nuu uní kivi te nachaku-ya, áchí-ya jíin-de. <sup>32</sup> Te máa-de, tú ní kájuku'un iní-de tu'un yá'a. Te ni kayu'ú-de kaka tu'ún-de-ya.

*Ja ní kastátá'an-de ndé chaá kúñá'nu-ga*

<sup>33</sup> Te ni jaa-ya ñuu Capernaum. Te nuu ní kivi-ya iní ve'e, te ni jika tu'ún-yá-de: Naún tu'un ni kandatú'ún-ró íchi-ún, áchí-ya. <sup>34</sup> Te máa-de, tú ní kaka'an kuti-dé. Chi ichi-ún ni kastátá'an-de ndé chaá kuu ñá'nu-ga. <sup>35</sup> Yúan-na te ni jungoo-ya. Te ni kana-ya xiní ndí'uxi uu-de. Te ni ka'an-ya jíin-de: Nú ndé chaá kuní-de kunúu-de, te nduu-de sandí'í-na nuu táká tá'an-de. Te kuatíñu-de nuu tá'an-de. <sup>36</sup> Te ni tiin-ya ñin suchí lúli. Te ni jani-ya-í ma'ñú-de. Te ni junu nchaá-ya-í. Te ni ka'an-ya jíin-de: <sup>37</sup> Chaá ja jíin sí'ví-rí kuatá'ú-de ñin suchí lúli nátu'un suchí yá'a, te ruu kuatá'ú-de. Te chaá kuatá'ú rúu, nasu rúu, chi l'a ni táji rúu vai-ri kuatá'ú-de, áchí-ya. <sup>38</sup> Te ni ka'an Juan jíin-yá: Maestro, ni kajini-ná ñin cháa ja jíin sí'ví-ní ni kiñi'in-de tachi káni kaja'an. Te tú ndikín-de yóo. Te ni kajasu-ná nuu-dé. Chi tú ndikín-de yóo, áchí-de. <sup>39</sup> Te Jesús, ni ka'an-ya jíin-de: Ma kasú-ro núu-dé, chi ñin cháa ja jíin sí'ví-rí sá'a-de tiñu ñá'nu, ma kúu naka'an-de siki-rí. <sup>40</sup> Chi cháa tú ká'an siki-yo, ndújíin-de jíin-yó. <sup>41</sup> Te nú ndé chaá kua'a-de ñin yajin ndúcha kó'o-ró jíin sí'ví-rí, te nú súan ná sá'a-de chi kándujíin-ró jíin Cristo, jandaa ká'an-ri jíin-ró ja má xnáa-dé ya'u-de.

*Siki já skivi yóo nuu kuáchi*

<sup>42</sup> Te nú ñin suchí lúli yá'a kándija-i ruu te kivi-i kuáchi sá'a ñin cháa, te va'a-ga nú ní nú'ni ñin yosó ká'nu sukun-dé, te kenda-de ki'in-de nuu ndúcha mar núu. <sup>43</sup> Te nú nda'a-ro kuní skivi róo nuu ío kuáchi, xiti ná kí'in. Va'a-ga ja kúchaku tikú'lu-ró, nasu já kóo ndendúu nda'a-ro kí'in-ro núu infierno, nuu kayú ñu'un ja má ndá'va kuti. <sup>44</sup> Te yúan, ni tñdákú-de ma kúu-ti. Te ni ñu'un-ún ma ndá'va kuti. <sup>45</sup> Te nú ja'a-ro kuní skivi róo nuu ío kuáchi, xiti ná kí'in. Va'a-ga ja kúchaku tikú'lu-ró, nasu já kóo ndendúu ja'a-ro kí'in-ro núu infierno, nuu kayú ñu'un ja má ndá'va kuti. <sup>46</sup> Te yúan, ni tñdákú-de ma kúu-ti. Te ni ñu'un-ún ma ndá'va kuti. <sup>47</sup> Te nú nduchi-ro kuní skivi róo nuu ío kuáchi, tava ná kí'in. Va'a-ga kivi-ró ñuu nuu tá'ú Dios tiñu jíin ñin-ni nduchi-ro, nasu já kóo ndendúu nduchi-ro kí'in-ro núu infierno. <sup>48</sup> Te yúan, ni tñdákú-de ma kúu-ti. Te ni ñu'un-ún ma ndá'va kuti. <sup>49</sup> Chi taká cháa kuu u'a-de sá'a ñu'un. Te taká kuñu ni soko, kuu u'a sá'a ñij. <sup>50</sup> Va'a ío ñij. Ko nú ñij-ún ná náa xikó u'a, ndasa ndu'u'a sá'a-ró núsáa. Ná kúñava'a-ró ñij iní máa-ró. Te ma kánaa-ro jíin tá'an-ró, áchí-ya jíin-de.

## 10

*Siki tú'un tú xndóo tá'an*

<sup>1</sup> Te ni kenda-ya yúan, te ni cháa-ya ondé raya ñuu Judea jíin ingá lado yata yúcha Jordán. Te ni kututú tuku ñayivi kuá'a núu-yá. Te ni stá'an tuku-ya tú'un nuu-í, nátu'un sá'a-ya. <sup>2</sup> Te ni jakoyo cháa fariseo nuu-yá ja kóto nchaá-de-ya. Te ni kajika tu'ún-de-ya: Á ío ley ja skéndo ñin cháa ñasí'í-de, xí túu, áchí-de. <sup>3</sup> Te máa-yá, ni ka'an-ya jíin-de: Naún tiñu ni tá'ú Moisés nuu-ro, áchí-ya. <sup>4</sup> Yúan-na te ni kaka'an-de: Moisés, ni jatú'un-de ja kúva'a acta ndusiin, te ndoo-ña, áchí-de. <sup>5</sup> Te Jesús, ni ka'an-ya

jíin-de: Siki já ní'in iní añú-ro jíiná'an-ró, yúán súan nī tá'ú-de tiñu yá'a nuu-ro. <sup>6</sup> Ko onde xnáñúú kivi ní jungoo ñuyivi, chi ja yí jíin já s'í ní sá'a Dios. <sup>7</sup> Ja yúán kúu ja skéndo chaa táa-de náa-de, te ketá'an-de jíin ñásí'í-de. <sup>8</sup> Te ja ní kuu uu tá'an, ñin-na kúu. Na tuká kúu uu, chí ñin-na kúu. <sup>9</sup> Núsáa te ja á nī skétá'an Dios, ma ndúsñin kuti sá'a ñin ñayivi, áchí-ya. <sup>10</sup> Te onde ve'e te chaa káskuá'a jíin-yá, nī kajika tu'un tuku-de-ya siki tú'un-ún. <sup>11</sup> Te nī ka'an-ya jíin-de: Nú ndé chaa skéndo-de ñásí'í-de te tanda'a-dé jíin ingá ña'an, te ísiki ncháa-de ñásí'í-de nú súan. <sup>12</sup> Te nú máa ñásí'í-ún xndóo-ña yíi-ña te tanda'a-ña jíin ingá-de, te tu'un ísiki ncháa sá'a-ña. Achí-ya.

### *Jesús jíin súchí lúli*

<sup>13</sup> Te nī chakoyo sava ñayivi núu-yá jíin súchí lúli ja ké'é-yá-i. Te chaa káskuá'a jíin-yá, nī kaka'an xaan-dé nuu ñayivi vái koyo jíin-i. <sup>14</sup> Te nī jini Jesús. Te nī kití iní-ya. Te nī ka'an-ya jíin-de: Sía, ná kíkoyo súchí lúli núu-rí, te ma kasú-ro íchi-í, chí tá'an súan kákuu ja xíin núu uu tá'ú Dios tiñu. <sup>15</sup> Jandaa ká'an-rí jíin-ró: Nú ñin chaa tú játú'ún-de ñuu nuu tá'ú Dios tiñu nátu'un játú'ún ñin súchí lúli, ma kivi kuti-dé yúan, áchí-ya. <sup>16</sup> Te nī junu ncháa-ya-í. Te nī xndée-ya ndá'a-yá xini-í jíiná'an-i. Te nī jikan ta'u-yá ja'a-í.

### *Chaa kúka*

<sup>17</sup> Yúan-na te nī ki'in-ya íchi kuá'an-ya. Te jínu ñin chaa súchí nī chaa-de. Te nī jukuiñi jíti-de nuu-yá. Te nī jika tu'un-de-ya: Chaa va'a kúu-ní Maestro. Ndasá sá'a-ná te ni'in tá'u-ná kuchaku-ná ñí káni, áchí-de. <sup>18</sup> Te Jesús, nī ka'an-ya jíin-de: Naja ká'an-ro chaa va'a jíin-rí. Tú ni ñin chaa va'a ío chí máa ñin-ni Dios. <sup>19</sup> A jini-ro tú'un nī tá'ú tiñu-ya núu-ro: Ma kúsiki ncháa tá'an-ró, ma ká'ni-ro ndíyi, ma saku'ná-ró, ma ká'an-ro tú'un tú'ún, ma kuánchaa-ro ndátíñu tá'an-ró; kuandatu nuu táa-ro núu náa-ro, áchí-ya. <sup>20</sup> Te máa-de, nī ka'an-de jíin-yá: Taká tiñu yá'a a nī skíkuu-ná onde ná lúli-ná, Maestro, áchí-de. <sup>21</sup> Yúan-na te nī ndakoto Jesús nuu-dé. Te nī kumani-yá jíin-de. Te nī ka'an-ya jíin-de: ñin-na tiñu kumani sá'a-ró núsáa. Kuá'an, te xikó ndí'í-ró já ñáva'a-ró, te kua'a-ró núu ñayivi ndá'ú. Te onde andívi kóo yaji-ro. Yúan-na te kii-ró, kundikin-ro rúu ki'on, te kuandéé iní-ro jíin túndó'o kii siki-ro, áchí-ya. <sup>22</sup> Te máa chaa súchí-ún, nī kuxí iní-de ja súan nī ka'an-ya. Te nī kee-de kua'an-de. Te ndúku'a iní-de. Chí kua'a xaan ndátíñu ñáva'a-de. <sup>23</sup> Yúan-na te Jesús, nī ndakoto-ya ñí xíin-yá. Te nī ka'an-ya jíin chaa káskuá'a jíin-yá: Xaan ú'u kivi ñin chaa kúka iní ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, áchí-ya. <sup>24</sup> Yúan-na te chaa káskuá'a jíin-yá, kánaa iní-de kájini so'o-de tu'un nī ka'an-ya-ún. Ko nī ka'an tuku Jesús jíin-de: Hijo, chaa ja xaan káchi'ún-de xu'ún, xaan ú'u kivi-de ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. <sup>25</sup> Yachi-ga ja'a ñin camello yau yiki tíkuí, vása ñin chaa kúka kivi-de ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, áchí-ya. <sup>26</sup> Te máa-de, ví'í-gá kánaa iní-de, kájani iní-de: Ndé chaa kaku núsáa. <sup>27</sup> Yúan-na te Jesús, nī ndakoto-ya núu-dé. Te nī ka'an-ya: Jíin chaa ma kúu kuti, ko tú súan kúu jíin Dios. Chi taká-ni tiñu ndí'í-ni kúu sá'a Dios, áchí-ya. <sup>28</sup> Yúan-na te Pedro, nī ka'an-de jíin-yá: Náa, nī kaskéndo-ná taká ndatíñu-ná. Te nī kandikin-ná ní vai-yó, áchí-de. <sup>29</sup> Te nī ka'an Jesús: Jandaa ká'an-rí jíin-ró: Nú ñin chaa nī skéndo-de ve'e-de, xí ñani-de, xí kuá'a-de, xí táa-de, xí náa-de, xí ñásí'í-de, xí sé'e-de, xí tá'u-dé, ja siki rúu jíin siki tú'un va'a ká'an-rí, <sup>30</sup> te nani'in-dé ñin ciento vuelta vina kúu ve'e, kúu ñani, kúu kua'a, kúu náa, kúu se'e, kúu ta'u. Ko chindikín-i-de. Ko onde inga vida chaa, yúan-na te kuchaku-de ñí káni. <sup>31</sup> Te kua'a chaa kúnúú, nduu-de sandí'í-na. Te chaa sandí'í-na, ndunúú-de, áchí-ya.

### *Ja ní ka'an tuku-ya já kúu-ya*

<sup>32</sup> Te ká'jin-de ichi ní kaka-de ká'a'an-de ñuu Jerusalén. Te Jesús, yóxnúú-yá nuu-dé. Te nī kánaa iní-de kájini so'o-de. Te ñayivi káindikín-ya-ún káyú'ú-i. Yúan-na te nī kana sñin tuku-ya xini ndí'uxí uu chaa-ún. Te nī kastu'ún-yá nuu-dé taká tu'un kii siki-yá:

<sup>33</sup> Ná kuní-ro: Kaa-yó kí'in-yo ñúu Jerusalén. Te yúan natuu máá Sé'e chaa nuu táká sutu ñá'nu, jíin núu cháa káchaa tutu. Te ndonda-de siki-yá kuu-ya. Te nachi'i-de-ya ndá'a cháa sáin nación. <sup>34</sup> Te chaa-ún, sákátá-de nuu-yá. Te kua'a-de ta'u-ya. Te tiví si'ví-de nuu-yá. Te ka'ni-dé-ya. Ko nuu uní kivi te nachaku-ya, áchí-ya.

*Favor jikán Jacobo jíin Juan nuu-yá*

<sup>35</sup> Yúan-na te Jacobo jíin Juan, se'e Zebedeo, ni jakoyo-de nuu-yá. Te ni kaka'an-de jíin-yá: Maestro, kákuni-ná ja sá'a-ní in ja kakán-ná nuu-ní, áchí-de. <sup>36</sup> Te máá-yá, ni ka'an-ya jíin-de: Ndasá kákuni-ro ja sá'a-ri jíin-ró, áchí-ya. <sup>37</sup> Te ni kaka'an-de jíin-yá: Kua'a-ní xiin-ní kuxiukú-ná jíin-ní, in-ná ichi ndává'a-ní, te inga-ná ichi ndávésé-ní, kivi ndúñá'nu-ní, áchí-de. <sup>38</sup> Yúan-na te Jesús, ni ka'an-ya jíin-de: Tú kájiní-ro naún kúu ja kájikán-ro. Á kuu ndo'o ta'an-ro jíin-rí jíin túndó'o kii siki-rí, xí kúu kuanducha-ro núu ní janducha-rí, áchí-ya. <sup>39</sup> Te máá-de, ni kaka'an-de: Kuu sá'a-ná, áchí-de. Te Jesús, ni ka'an-ya jíin-de: Jandáa, ja ndó'o ta'an-ro jíin-rí jíin túndó'o kii siki-rí, te nuu ní janducha-rí, kuanducha-ro, <sup>40</sup> ko ja kúxiukú-ró ichi ndává'a-ri jíin ichi ndávésé-rí, nasu máá-rí tá'ú tíñu ja kuá'a-ri nuu-ro, chi ío tu'a ja kúu in chaa, te chaa-ún ni'in, áchí-ya. <sup>41</sup> Te uxi-ga chaa-ún, ni kajini so'o-de tu'un yá'a. Te ni kakiti ini-de nuu Jacobo jíin núu Juan. <sup>42</sup> Te Jesús, ni kana-ya xiní-dé. Te ni ka'an-ya jíin-de: Kájiní-ro ja táká chaa kájito-de nátu'un chaa kákuñá'nu nuu ñáyivi, te kátá'ú téyí-de tíñu nuu-í. Te ja kákuñá'nu siki máá-de, suni kátin ni'in so'o-de. <sup>43</sup> Ko siki róo jíná'an-ró, na tú súan koo: Chi nú ndé róo kuní kuñá'nu nuu tá'an-ró, te róo kúu ja kuátíñu nuu tá'an-ró. <sup>44</sup> Te nú ndé róo kuní kunúu, yúan ndúu mozo nuu táká-ro. <sup>45</sup> Chi máá Sé'e chaa na tú vai-ya ja kuátíñu ñáyivi núu-yá, chi sua játíñu-ya núu ñáyivi te kua'a-ya máá-yá kuu-ya ja nákuasaan-ya kuá'a ñáyivi, áchí-ya.

*Bartimeo, chaa kuáa*

<sup>46</sup> Yúan-na te ni jakoyo-ya núu Jericó. Te yúan ni ndenda-ya jíin cháa káskuá'a jíin-yá jíin ñáyivi kuá'a xaán. Te Bartimeo chaa kuáa, se'e Timeo, kánchaa-de yu'íchi, jikán-de caridad. <sup>47</sup> Te ni jini tu'un-de ja Jesús nuu Nazaret kúu-ya. Te ni kejá'a-de kána kó'ó-de: Jesús, se'e David, kundá'ú ini-ní náá, áchí-de. <sup>48</sup> Te kua'a-í, ni kaka'an xaán-í nuu-dé, ja ná kasú-de yu'u-dé. Ko máá-de, ví'í-gá ni kana kó'ó-de: Táta se'e David, kundá'ú ini-ní náá vij, áchí-de. <sup>49</sup> Yúan-na te Jesús, ni jukuiñi-ya. Te ni ka'an-ya: Kana xini-dé ná kii-de, áchí-ya. Te ni kakana-i chaa kuáa-ún: Ma ndúkuí'a ini-ro. Ndukuiñi ná chó'o, chi kána-ya róo, áchí-i jíin cháa-ún. <sup>50</sup> Yúan-na te máá cháa-ún, ni skána-de tikachí-de. Te ni ndukuiñi-de. Te ni ja-de nuu Jesús. <sup>51</sup> Te Jesús, ni ka'an-ya jíin-de: Naún sá'a-ri jíin-ró kuní-ro, áchí-ya. Te chaa kuáa-ún, ni ka'an-de jíin-yá: Maestro, ja ná ndúndijin nduchi-ná kuní-ná, áchí-de. <sup>52</sup> Te Jesús, ni ka'an-ya jíin-de: Kuá'an núsáa. Ja kándíja-ró ní nama róo, áchí-ya. Te ni ndundijin-ni nduchi-dé. Te ni ndikin-de Jesús kua'an-de ichi-ún jíin-yá.

## 11

*Ja ní kivi Jesús nuu Jerusalén*

<sup>1</sup> Te ni kakuyani-ya núu Jerusalén, nuu Betfagé, jíin núu Betania, chii yuku Olivos. Te ni tájí-yá uu chaa káskuá'a jíin-yá kua'an-de. <sup>2</sup> Te ká'an-ya jíin-de: Kuá'an nuu kánchaa nuu-ro jían. Te nuu kivi-ni-ró yúan, te ni'in-ro in burro nú'ni-ti, ja ní in chaa té koso-gá-de-ti. Te ndájí-ró-ti, te kii-ró jíin-ti. <sup>3</sup> Te nú ndé chaa ká'an jíin-ró: Naja sá'a-ró súan, achi-de. Te kachi-ro kúni-de: Máá Jító'o-yo jínu nú'ún-yá-ti, achi-ro. Yúan-na te tájí-ni-de-ti kii-ró jíin-ti, áchí-ya jíin-de. <sup>4</sup> Te ni kaja'an-de. Te ni kani'in-dé burro-ún nú'ni-ti yúxé'é ichi yatá ké'e, nuu náketá'an uu ichi. Te ni kándájí-de-ti. <sup>5</sup> Te sava ja ká'in yúan, ni kaka'an jíin-de: Naún kásá'a-ró sá burro jían kándájí-ró, áchí. <sup>6</sup> Yúan-na te máá-de, ni kaka'an-de jíin-ún, nátu'un ni tá'ú Jesús tíñu nuu-dé. Te vása ní kasá-ún-de vai-de. <sup>7</sup> Te ni chaa-de jíin burro-ún nuu Jesús. Te ni kaxndée-de tikachí-de siki-ti. Te ni

jukoso-yá-ti. <sup>8</sup> Te kua'a-dé, ni kajakin-de tikachí-de ini ichi, te sava-ga-de, ni kaja'nu-de numa yunu. Te ni kajakin-de ini ichi-ún. <sup>9</sup> Te ñayivi kaja'an ichi núu-yá, jín ñayivi kándikin ichi yatá-yá, kaka'an jaa-i: Xáan va'a I'a kúu-ya. Ná nákana jaa-yó-yá, chi ndiso-ya tíñu máa Tatá Dios. <sup>10</sup> Te kákusiñ iní-yo, chi táa-yo David, a yani tá'ú-de tíñu nuu-yo. Xáan va'a I'a kúu-ya ondé andíví, áchí-i. <sup>11</sup> Te ni kivi Jesús ini ñuu Jerusalén, jín iní ve'e ii. Te ni ndakoto-ya núu taká ndatíñu ín ñí yúan. Te nuu ní ini, te ni kenda-ya kuá'an-ya ñuu Betania jín máa uxí uu-de.

#### *Tu'un mérkexe*

<sup>12</sup> Te kivi xían-ún, ni kakenda-ya kuá'an-ya iní ñuu Betania. Te ni chaá soko chii-ya. <sup>13</sup> Te onde jíká ní jini-ya ñin mérkexe ja ío numa ndá'a. Te ni kandita-ya kuá'an-ya, jáni ini-ya já ní'in-ya ja kée-yá núu. Te nuu ní jaa-ya núu mérkexe-ún, tú kuti naún ní ní'in-ya, chi máa núma-ní ío. Chi nasu kivi kúun nde'e kúu. <sup>14</sup> Yúan-na te Jesús, ni ka'an-ya: Ni ñin tuká naún kée kúti ndé'e xiní-ro ñí káni, áchí-ya jín mérkexe-ún. Te chaá káskuá'a jín-yá, ni kajini so'o-de ja súan ni ka'an-ya.

#### *Ja ní sándoo-ya vé'e ii*

<sup>15</sup> Te ni jakoyo-ya ñuu Jerusalén. Te ni kivi Jesús ini ve'e ii. Te ni kiñi'in-ya ñayivi kajaan káxikó ín-i ini ve'e ii-ún kaja'an-i. Te ni skuíó káni-ya mesa chaá káxndái xu'ún, jín silla chaá káxikó paloma. <sup>16</sup> Te tú ní já'a-ya tú'un ja'a ni ñin-i jín kiyi ini ve'e ii-ún. <sup>17</sup> Te ni stá'an-ya tú'un nuu-í: Á tú yóso núu tutú ja vé'e-ri, ve'e nuu kájukan ta'u taká ñayivi nání. Ko máa-ró, a ni kanasá'a-ró yaú kava ñakuí'ná, áchí-ya. <sup>18</sup> Te chaá káchaa tutu jín sutu ñá'nu, ni kajini so'o-de tu'un-ún. Te kándúkú-de modo ndasa ka'ni-dé-ya. Ko káyu'ú-de-ya, chi taká ñayivi kánaa iní-i kajini so'o-i tu'un stá'an-ya. <sup>19</sup> Te nuu kuá'ini, te ni kenda Jesús ini ñuu-ún, kua'an-ya.

#### *Ja ní ichi mérkexe*

<sup>20</sup> Te ja'án inga kivi, ni kanaja'a-ya kuá'an-ya. Te ni kajini-ya mérkexe-ún ja á ni ichi onde yo'o. <sup>21</sup> Yúan-na te ni nuku'un ini Pedro. Te ni ka'an-de jín-yá: Maestro, nde'é-ní mérkexe-ún ja ní ka'an ndíva'a-ní jín. Te vina a ni ichi ii, áchí-de. <sup>22</sup> Te Jesús, ni ka'an-ya jín-de: Kandíja nuu Dios, <sup>23</sup> chi jandáa ká'an-ri jín-ró: Nú ndé chaá ka'an-de jín yúku yá'a: Kuxio, te jungoo-ró ondé nuu mar, te nú tú kani síkí ini-de, chi sua kándíja-de ja súan kuu ja ní ka'an-de-ún, te ja ní jikan-de-ún, ni'in-dé. <sup>24</sup> Ja yúan ká'an-ri jín-ró: Taká ja jikán-ro, te kakan ta'u-ro jín, te ná kándíja-ró já ní'in-ro, te ni'in-ro. <sup>25</sup> Te nú kájukan ta'u-ro, te kuña ká'nu ini-ro núu ndé ñin chaá jito u'u róó, náva'a máa Táa-ro kánchaa-ya ondé andíví, suni kuña ká'nu ini-ya núu kuáchi-ró. <sup>26</sup> Chi nú tú kuña ká'nu ini-ro, suni súan máa Táa-ro kánchaa-ya ondé andíví, ma kuña ká'nu ini-ya núu kuáchi-ró, áchí-ya.

#### *Sikí tíñu ndiso Jesús*

<sup>27</sup> Te ni najakoyo tuku-ya ñuu Jerusalén. Te jíká kuu-ya iní ve'e ii. Te sutu ñá'nu, jín cháa káchaa tutu, jín cháa ni kayii, ni chakoyo-de nuu-yá. <sup>28</sup> Te ni kaka'an-de jín-yá: Na jín tú'un sá'a-ró tíñu yá'a. Te ndéja ní ka'an jín-ró sá'a-ró tíñu yá'a, áchí-de. <sup>29</sup> Te Jesús, ni ka'an-ya jín-de: Ná kaká tu'ún-rí róó ñin tu'un, te kachi-ro núu-rí. Yúan-na te ná kachí-ri nuu-ro na jín tú'un sá'a-ri tíñu yá'a. <sup>30</sup> Ja ní skuánducha Juan sáa, á onde andíví ní kii tu'un, xí cháa ni tá'ú tíñu. Kastu'ún, áchí-ya. <sup>31</sup> Yúan-na te ni kandatú'ún máa-de: Nú ka'an-yo: Ja ondé andíví. Te kachi-de kuni-yó: Naja tú ní káandíja-ró núu-dé núsáa. <sup>32</sup> Te nú ka'an-yo já cháa ni tá'ú tíñu. Te káyu'ú-yo ñayivi, chi ndivii-í kájani ndaa ini-i ja cháa ni jani tu'un Dios ni kuu Juan, áchí-de jín tá'an-de. <sup>33</sup> Ja yúan ní kaka'an-de: Tú kájiní-ri, áchí-de jín Jesús. Yúan-na te ni ka'an Jesús: Suni ruu, tú kachi-ri nuu-ro na jín tú'un sá'a-ri tíñu yá'a núsáa, áchí-ya jín-de.

## 12

*Chaa kásatiñu nuu itú uva*

<sup>1</sup> Te n̄i kejá'á-yá n̄i ka'an-ya tú'un yátá jíin-de jíná'an-de: ñin chaa, n̄i nachu'un-de ñin itú uva. Te n̄i jasú-de jakú. Te n̄i jacha-de ñin yaú nuu kaxín-de. Te n̄i ndukani-de ñin torre. Te n̄i xndóo-de nuu chaa kásatiñu jíin. Te n̄i kee-de kua'an jíká-de. <sup>2</sup> Te ñin kivi te n̄i tájí-de ñin mozo-de vai nuu já kásatiñu jíin uva-ún, ja vái naki'in-de nde'e itú uva nuu já ní kásatiñu-ún. <sup>3</sup> Ko máá-ún, n̄i kaktiñ-ún mozo-de. Te n̄i kastují-dé. Te n̄i kaktiñ'in-ún-de. kuano'on sáni-ni-de. <sup>4</sup> Te máá jító'o, n̄i natájí tuku-de inga mozo-de vai nuu já kásatiñu-ún. Te n̄i kastují-ún xiní mozo-de. Te n̄i kasákátá nuu-dé. Te n̄i kaktiñ'in-ún-de kuano'on-dé. <sup>5</sup> Te máá jító'o uva, n̄i natájí tuku-de inga chaa vai. Te n̄i kaja'ni-ún-de jíin kuá'a-gá-de. Te sava-de n̄i kastují. Te sava-de n̄i kaja'ni. <sup>6</sup> Ko máá jító'o, ío ñin se'e-de ja kúndá'ú iní-de. Te onde sandí'í-ña n̄i tájí-de se'e-de vai nuu chaa kásatiñu. Te n̄i ka'an-de: Ná koo jíin'ún yúan núu sé'e-ri, áchí-de. <sup>7</sup> Ko máá já kásatiñu-ún, n̄i kandatú'ún: Chaa yá'a xiin tá'u. Ná chó'o, ná ká'ni-yo-dé, te ná ndoo ta'u-dé kuu-yó, áchí. <sup>8</sup> Te n̄i kaktiñ-ún sé'e-de. Te n̄i kaja'ni-ún-i. Te n̄i kaskána ndiyi-ún yatá itú uva. <sup>9</sup> Ndasa sá'a jító'o itú uva-ún núsáá. Chaa-de, te xnáa-dé ja ní kásatiñu-ún. Te kuá'a-de itú uva-ún nuu sava-ga chaa, áchí-ya. <sup>10</sup> Ni tutú ií yá'a té ka'u-ga-ro náún. Yuu já ní kaské'ichi chaa kachutá'an, ya'á kúu máá yúu ndiso fuerza jiki. <sup>11</sup> Máá Tatá Dios, n̄i sá'a-ya súan. Te kánaa iní-yo ndé'é-yó tíñu yá'a, áchí-ya jíin-de. <sup>12</sup> Te kándúkú-de modo tiin-de-ya. Chi n̄i kajuku'un iní-de ja sikí máá-de kúu tu'un yátá ní ka'an-ya-ún. Ko n̄i kayu'ú-de n̄i kajito-de ñayivi. Te n̄i kaxndóo-de-ya, te kaja'an-de.

*Siki xú'ún yóo*

<sup>13</sup> Te n̄i katájí-de sava chaa fariseo jíin chaa herodiano kaja'an-de nuu-yá, náva'a tiin yátá-de-ya jíin yakú tu'un. <sup>14</sup> Te n̄i chakoyo-de. Te n̄i kaka'an-de jíin-yá: Maestro, kájiní-ná ja ká'an ndaa-ní. Te tú yú'ú-ní jito-ní ni ñin chaa, chí tú ndé'é-ní ndasa jito taká chaa, chí sua stá'an ndaa-ní ichi Dios. Á kuu kuá'a-yó xú'ún yóo nuu César, xí túu. Á kuá'a-yó, xí ma kuá'a-yó, áchí-de jíin-yá. <sup>15</sup> Yúan-na te máá-yá, a n̄i juku'un iní-ya já xndá'ú-de-ya kákuni-de. Te n̄i ka'an-ya jíin-de: Naja kájito nchaa-ro rúu. Kuá'a xú'ún jián ná kii ndé'é-rí, áchí-ya. <sup>16</sup> Te máá-de, n̄i kaja'a-de xú'ún-ún nuu-yá. Te n̄i ka'an-ya jíin-de: Ndé chaa kúu chaa ncháá nuu yá'a, jíin tú'un yóso yá'a, áchí-ya. Te n̄i kaka'an-de jíin-yá: César kúu, áchí-de. <sup>17</sup> Te Jesús, n̄i ka'an-ya jíin-de: Kuá'a ja xiin César nuu César, te ja xiin Dios nuu Dios, áchí-ya. Te n̄i kánaa xaan iní-de n̄i kájiní so'o-de tu'un n̄i ka'an-ya.

*Siki já náchaku ndiyi*

<sup>18</sup> Yúan-na te n̄i chakoyo chaa saduceo nuu-yá. Te chaa-ún, kaka'an-de ja tú nachaku kuti ndíyi. Te n̄i kajika tu'ún-de-ya: <sup>19</sup> Maestro. Moisés, n̄i chaa-de tutú n̄i ndoo jíin-yó, nú ñani ñin chaa kuu-de, te ndoo ñasí'í-de, te nú tú se'e-de ní ío, te ñani-de naki'in ñasí'í-de, te nandakin-de tata ñani-de, áchí-tutu-ún. <sup>20</sup> Te n̄i ka'io usia ñani. Te chaa núú, n̄i tanda'a-dé. Yúan-na te n̄i ji'i-de. Te tú ní xndóo-de tata-de. <sup>21</sup> Te chaa uu, n̄i naki'in-de-ña. Te n̄i ji'i-de. Te ni chaa-ún, tú ní xndóo-de tata-de. Te chaa uni, suni súan. <sup>22</sup> Te ndí'usiá-de, n̄i kanchaka-de-ña. Te tú ni ñin-de ní xndóo-de tata. Te onde sandí'í-ña te n̄i ji'i máá ñá'an-ún. <sup>23</sup> Núsáá te kivi náchaku taká ndiyi, ja náchaku máá ñaní jíná'an-de, te ndé ñin-de kuu-ña ñasí'í-de, chí ndí'usiá-de, n̄i kanchaka-de-ña, áchí-de jíin-yá. <sup>24</sup> Yúan-na te Jesús, n̄i ka'an-ya jíin-de: Tú kájuku'un iní-ro jíin tutú ií, ni jíin fuerza Dios. Yuán ní kastíví-ro tú'un. <sup>25</sup> Chí kivi náchaku-de ma'ñú ndíyi, ni tuká tanda'a kúti-dé, ni ma nátanda'a máá-ña. Chí nduu-de natú'un ndajá'a ká'io andívi. <sup>26</sup> Te sikí ndíyi ja náchaku, á té ka'u-ga-ro tutú Moisés, ndasa n̄i ka'an Dios jíin-de ma'ñú yukú: Máá-rí kúu Dios Abraham, Dios Isaac, Dios Jacob, áchí-ya jíin Moisés. <sup>27</sup> Ko nasu Dios chaa



n<sub>i</sub> kaji'i kúu-ya, ch<sub>i</sub> sua Dios cháa káichaku kúu-ya. Xaan kástívi-ró tú'un núsáa, áchí-ya jíin-de.

*Tu'un tá'ú tíñu kánúú xáan-gá*

<sup>28</sup> Te ñin cháa cháa tutu n<sub>i</sub> jini so'o-de kástátá'an-de, n<sub>i</sub> jaá-de. Te n<sub>i</sub> jini-de ja vá'a n<sub>i</sub> nachísó-yá tu'un nuu-dé. Te n<sub>i</sub> jiká tu'un-de-ya: Ndé tu'un kánúú xáan-gá nuu táká tu'un n<sub>i</sub> tá'ú-yá tíñu sáa, áchí-de. <sup>29</sup> Te n<sub>i</sub> ka'an Jesús jíin-de: Ya'á kúu tu'un kánúú xáan-gá nuu táká-ga: Kuni so'o Israel, máa Tatá-yo Dios, máa ñin-ni-ya ío. <sup>30</sup> Núsáa te kumani-ro jíin máa Tatá-ro Dios onde jíin iní jíin añú-ro, jíin ñí n<sub>u</sub>u jini tuní-ro, jíin ñí fuerza-ro. Ya'á kúu tu'un tá'ú tíñu kánúú xáan-gá. <sup>31</sup> Te tu'un uu kúu suni nátu'un inga-ún: Kundá'ú ini-ro tá'an-ró nátu'un kúndá'ú ini-ro máa-ró. Tuká inga tu'un tá'ú tíñu kánúú-ga ío, ch<sub>i</sub> ya'á-na, áchí-ya jíin-de. <sup>32</sup> Yúan-na te cháa cháa tutu, n<sub>i</sub> ka'an-de jíin-ya: Jandáa Maestro, va'a ká'an-ní, ch<sub>i</sub> Dios ñin-ni-ya ío, te tuká inga Dios ío. <sup>33</sup> Te kumani-yo jíin-ya onde jíin iní jíin añú-yo, jíin ñí n<sub>u</sub>u jini tuní-yo, jíin ñí fuerza-yo, te kundá'ú ini-yo tá'an-yo nátu'un kúndá'ú ini-yo máa-yo, kánúú xáan-gá ya'á vása ja ká'mu-yo kiti jíin táká kiti ká'ni-yo n<sub>u</sub>u-ya, áchí-de jíin-ya. <sup>34</sup> Yúan-na te n<sub>i</sub> jini Jesús ja vá'a xaan ní xndíó káni-de tu'un. Te n<sub>i</sub> ka'an-ya jíin-de: A yani kuu kivi-ró ñúu nuu tá'ú Dios tíñu, áchí-ya. Te n<sub>i</sub> ñin-de, tuká ní chúndéé ini-de kaka tu'un-de-ya:

*Siki Sé'e David*

<sup>35</sup> Te n<sub>i</sub> stá'an Jesús ini ve'e ij. Te n<sub>i</sub> ka'an-ya: Naja káka'an cháa káchaa tutu ja Cristo kúu Se'e David. <sup>36</sup> Ch<sub>i</sub> suni máa David, n<sub>i</sub> ka'an-de n<sub>i</sub> sá'a Espíritu Santo jíin-de: Máa Tatá Dios n<sub>i</sub> ka'an-ya jíin Jíto'o-ri: Nungoo-ró íchi ndáva'a-ri, te ná chúkú-rí cháa kájito u'u róo, kuu-de teyu kuxndí ja'a-ro, áchí Dios. Achí David. <sup>37</sup> Ch<sub>i</sub> suni máa David, Jíto'o, n<sub>i</sub> ka'an-de jíin-ya. Te ndasa kuu máa-yá se'e-de núsáa, áchí-ya. Te taká ñayivi ndá'ú, n<sub>i</sub> ka'io ini n<sub>i</sub> ka'io añú-i n<sub>i</sub> kajini ná'ín-i ja ká'an-ya.

*Siki ja ní kana jíin-ya nuu-í*

<sup>38</sup> Te n<sub>i</sub> stá'an-ya tú'un. Te n<sub>i</sub> ka'an-ya jíin-i: Koto-ró máa-ró n<sub>u</sub>u cháa káchaa tutu. Ch<sub>i</sub> kákuñi-de kaka-de jíin s<sub>u</sub>'nu káni. Te kákuñi-de ja ká'an sa'an-yo jíin-de nuyá'u. <sup>39</sup> Te silla onde xin<sub>i</sub> mesa ini ve'e sinagoga, jíin silla xin<sub>i</sub> mesa nuu ío xini kákuñi-de. <sup>40</sup> Te cháa yá'a kákókó-de ve'e ña'an kéndoo ndá'ú, te kásá'a-de ja túu kuachi-de, yuán kájikan ta'u ná'an-de. Cháa yá'a ví'í-gá ta'nu ndatu-de, áchí-ya.

*Ja ní soko ñá'an viuda xu'un*

<sup>41</sup> Te káncha Jesús ichi n<sub>u</sub>u janú nuu kásoko-í xu'un. Te ndé'é-yá ndasa káchu'un kua'a ñayivi xú'ún iní janu-ún. Te kua'a cháa kúka, n<sub>i</sub> kachu'un téyí-de. <sup>42</sup> Te n<sub>i</sub> cháa ñin ña'an ní kéndoo ndá'ú. Te n<sub>i</sub> chindee-ña uu xu'un yíki náa, ja kúu ñin centavo. <sup>43</sup> Yúan-na te n<sub>i</sub> kana-ya xin<sub>i</sub> cháa káskuá'a jíin-ya. Te n<sub>i</sub> ka'an-ya jíin-de: Jandáa ká'an-ri jíin-ró, ja ñá'an ní kéndoo ndá'ú yá'a, n<sub>i</sub> chu'un-ga-ña vása táká ñayivi ní kachu'un ini janu-ún. <sup>44</sup> Chi taká-i, n<sub>i</sub> kachu'un-i ja ní ndendoso siki-í. Ko ña'an yá'a, vasa kúndá'ú-ña, ko n<sub>i</sub> chu'un ndí'i-ña ja ñáva'a-ña, onde jíin táká ja kúchaku-ña, áchí-ya jíin-de.

13

*Tuni nuu kúyani nchaq Jesús*

<sup>1</sup> Te n<sub>i</sub> ndenda-ya iní ve'e ij. Te ñin cháa skuá'a jíin-ya, n<sub>i</sub> ka'an-de jíin-ya: Maestro, ndé'é-ní ná xaan lúu yuu te luu ve'e ío, áchí-de. <sup>2</sup> Te Jesús, n<sub>i</sub> ka'an-ya jíin-de: Á ndé'é-ró n<sub>u</sub>u táká ve'e ná'nu yá'a. Ma kútá'an-ga ni ñin yuu, ch<sub>i</sub> ñin kivi te ndí'i ndua, áchí-ya. <sup>3</sup> Te n<sub>i</sub> jungoo-ya onde yuku Olivos, ichi n<sub>u</sub>u vé'e ij. Te Pedro, Jacobo, Juan, jíin Andrés, n<sub>i</sub> kajika tu'un s<sub>u</sub>in-de-ya: <sup>4</sup> Kastu'un-ní nuu-ná. Ndé kivi kóo taká tíñu yá'a. Te ñaun tuni koo nuu kúyani cháa taká tíñu yá'a, áchí-de. <sup>5</sup> Te Jesús, n<sub>i</sub> kejá'á-yá ká'an-ya jíin-de: Koto-ró máa-ró jíná'an-ró, náva'a tú xndá'ú ni ñin-de róo. <sup>6</sup> Ch<sub>i</sub> kikoyo kua'a cháa ki'in n<sub>u</sub>u-de sí'ví-rí, te ka'an-de: Máa-rí kúu Cristo, achí-de. Te xndá'ú-de kua'a xaan ñayivi.



<sup>7</sup> Te nú nĭ kajini tu'un-ró káka'an ja ío guerra xí ja kóo guerra, te ma yú'ú-ro. Chĭ kánúú kóo súan. Ko té jĭnu-ga kivi. <sup>8</sup> Chĭ ndonda nación siki nación, te ñuu siki ñúú. Te yá'a yúan taan, te ni'in, te koo tama, te ni'in ñayivi. Ya'á kákuu tundó'o kéjá'á núú.

*Tu'un ndasa ndo'o ñayivi kákandija*

<sup>9</sup> Te koto-ró máá-ró, chĭ nastúu-de róo nuu junta. Te ini ve'e sinagoga xndó'o-de róo. Te onde nuu gobernador jíin núu rey kana-de xini-ro ja siki rúu. Te kani ndaa-ro tú'un nuu-dé. <sup>10</sup> Te jĭnu ñú'ún ja xná'an-ga kuicha tu'un va'a-ri nuu táka ñayivi. <sup>11</sup> Te nú kinchaka-de róo, ja nastúu-de róo, ma nákanĭ tu'a ini-ro ndasa ka'an-ro jíin-de. Chi ja kuá'a-ya núu-ro hora jĭan, yúan ká'an-ro. Chĭ nasu máá-ró ká'an, chĭ Espiritu Santo ka'an, áchĭ-ya. <sup>12</sup> Te ñani jíin ñani nastúu tá'an ja ná kúu. Te táa jíin sé'e, te se'e-ún ndonda siki táa, te ka'ni tá'an. <sup>13</sup> Te taká ñayivi, koto u'u-i róo ja siki rúu. Ko chaa kundii ni'in onde kivi jĭnu, chaa-ún kaku, áchĭ-ya. <sup>14</sup> Ko nú nĭ kajini-ro ja káchá'an te nĭ tucha taká ndatĭnu nuu má kúu kuti kóo súan núú, natu'un nĭ ka'an Daniel chaa ni jani tu'un Dios (chaa ká'u, ná júku'un ini-de), yúan-na te ñayivi káxiukú iní ñuu Judea, ná kúnu-i kĭngoyo-i onde yuku. <sup>15</sup> Te chaa kánde xini vé'e, ma núu-de ndivi-de ini ve'e ki'in-de ndatĭnu-de. <sup>16</sup> Te chaa kánde onde rancho, ma náxío káva yátá-de náki'in-de tikachĭ-de ichi yátá-dé. <sup>17</sup> Ko kivi-ún naka ndá'ú kuu ja káñu'un se'e, jíin ja káskáxin-í. <sup>18</sup> Ná kakán ta'u-ro núsáá, náva'a tú kunu-ró máá víko víjin ki'in-ro. <sup>19</sup> Chĭ kivi-ún koo tundó'o, ja té tuká koo onde kivi ní sá'a Dios ñuyivi, te onde vina, te ni ma kóo-ga. <sup>20</sup> Te nú máá Tatá Dios, tú ní náxndĭyi-ya kivi-ún núú, ni ĩn chaa ma káku kuti-dé núú. Ko ja siki cháa ni nakaji-ya, yúan ní náxndĭyi-ya kivi-ún.

*Tuni máa kivi sándĭ'i-na*

<sup>21</sup> Núsáá te nú ndé chaa ká'an jíin-ró: Yá'a nde'é-ró kánchaa Cristo, xí: Yúan nde'é-ró kánchaa-ya, ma kándĭja-ró ja ká'an-de. <sup>22</sup> Chĭ kenda Cristo xndá'ú, jíin cháa kani tu'un tú'ún. Te sá'a-de tuni tiñu ñá'nu xaan, náva'a xndá'ú-de onde chaa ni nakaji-ya, te nú ná kúu sá'a-de. <sup>23</sup> Koto-ró máá-ró, chĭ a nĭ kachi ndi'i-ri nuu-ro, áchĭ-ya. <sup>24</sup> Te kivi ndĭ'i koo tundó'o-ún, kutúún ndikandii, te yo ma ndĭi-gá. <sup>25</sup> Te tiñuú xínĭ, jungoyo-tĭ ichi ándĭví kĭi-tĭ. Te taká fuerza ándĭví, ndi'i ka'ya. <sup>26</sup> Yúan-na te kuni ñayivi núu máá Sé'e chaa kii-ya ichi ándĭví núu víko nu'ún jíin kuá'a fuerza ja ndúná'nu-ya. <sup>27</sup> Yúan-na te táji-yá ndajá'a-yá kĭngoyo. Te nastútú-yá ñayivi ní nakaji-ya ndĭkúun lado ñuyivi, onde nuu ndĭ'i ñu'un, te onde nuu ndĭ'i ándĭví. <sup>28</sup> Vina te skuá'a-ró ndasa sá'a yunu mérkexĕ. Nú a nĭ nduyúcha núma, te nĭ najaa nda'a, te a kájinĭ-ro ja á nĭ kuyani viko sáú. <sup>29</sup> Suni súan róo, nú a nĭ kajini-ro kuákuu taká tiñu yá'a, te kuni-ro ja á yani ja kivi-ún. <sup>30</sup> Jandáa ká'an-ri jíin-ró ja má náa ñayivi yá'a, onde ná skĭkuu taká tiñu yá'a. <sup>31</sup> Ándĭví jíin ñuyivi chĭ naa, ko tu'un ká'an-ri chi ma náa.

*Siki ja kúndito-i*

<sup>32</sup> Ko kivi kóo-ún, jíin hora, tú ni ĩn chaa jiní, ni ndajá'a ká'io ándĭví, ni máá Sé'e-ya, chĭ máá ĩn-ni máá Táa-yo Dios jiní-ya. <sup>33</sup> Koto-ró máá-ró, te kundito-ró, te kakan ta'u-ro. Chĭ tú kájinĭ-ro na kivi kóo. <sup>34</sup> Chĭ natu'un ĩn chaa kua'an jĭká-de. Te nĭ xndóo-de ve'e-de. Te nĭ ja'a-de tu'un nuu mozo-de, ná tiñu sá'a ĩn ĩn-de. Te chaa ndĭto yuxé'é, ni ta'u tiñu nuu-dé, ná kúndito-de. <sup>35</sup> Núsáá te kundito-ró, chĭ tú kájinĭ-ro na hora nchaa jito'o ve'e-ún, á aini, á ñúú, á kána lí'li, á jaaná'an. <sup>36</sup> Chĭ sánaa ini-ro te nchaa-ni-ya. Te ni'in-yá róo káxixi-ro. <sup>37</sup> Te taká tu'un ká'an-ri jíin-ró yá'a, suni ká'an-ri jíin ndĭvii-í jiná'an-i. Kundito jiná'an-ró, áchĭ-ya.

<sup>1</sup> Te uu-ga kivi te vásá ní kuu Pascua jíin víko koo statilá tú yí'i yujan íá. Te sutu ñá'nu jíin cháa káchaa tutu, ni kandúkú-de modo ndasa xndá'ú-de-ya te tiin-de-ya. Te ka'ni-dé-ya kákuni-de. <sup>2</sup> Te ni kaka'an-de: Ma kúu sá'a-yó máá kivi víko, chi nú súan te ndonda vaá ñáyivi, áchí-de.

### *Jesús jíin ñá'an ndiso perfume*

<sup>3</sup> Te kánde-ya ñúu Betania, kánchaa-ya núu mesa ve'e Simón chaa té'yu ndi'yi. Te ni chaa ñin ña'an, kándá'á-ña ñin tiya'a ñú'un perfume máá nían ita nardo kúu. Te ncháa ya'u téyíí. Te ni tá'ú-ña tíya'a-ún. Te ni chu'un-ña xiní-yá. <sup>4</sup> Te sava, ni kakiti ini. Te ni kaka'an: Naja náa perfume jian. <sup>5</sup> Chi kuu kuya'u ví'í-gá uní ciento peso, te kua'a-yó núu ñáyivi ndá'ú núu, áchí. Te ni kaka'an vaá siki-ña. <sup>6</sup> Ko Jesús, ni ka'an-ya: Síá-ña. Naja kástá'an-ro-ña. Tiñu va'a sá'a-ña jíin-rí, áchí-ya. <sup>7</sup> Chi nene káxiukú ñáyivi ndá'ú jíin-ró. Te nú kákuni-ro te kuu sá'a va'a-ró jíin-i. Ko ruu, na tú nene kánchaa-ri jíin-ró. <sup>8</sup> Ya'á-ni ni kuu ni sá'a-ña. Chi a ni chi'i tu'a-ña perfume yiki kúñu-ri kivi yúji-ri. <sup>9</sup> Jandáa ká'an-ri jíin-ró, ja ñí ñáyivi nú ná kuicha tu'un va'a yá'a, te tiñu ni sá'a-ña yá'a, suni koo tu'un nává'a ná núku'un ini-i-ña, áchí-ya. <sup>10</sup> Yúan-na te Judas Iscariote, ñin ja uxí uu yúan, kua'an-de nuu sutú ñá'nu ja nastúu-de-ya. <sup>11</sup> Te súan ni kajini so'o sutu-ún. Te ni kakusií ini. Te ni kakeyu'u ja kuá'a xu'ún núu-dé. Te ná ndúkú-de modo ndasa nastúu-de-ya.

### *Viko lélú Pascua*

<sup>12</sup> Te máá kivi kéjá'á víko koo statilá tú yí'i yujan íá, suni máá kivi kásoko-dé lélú Pascua, te chaa káskuá'a-ún, ni kaka'an-de jíin-yá: Ndénu kuní-ní ná kásatu'a-ná nuu kée-ní lélú Pascua, áchí-de. <sup>13</sup> Te ni táji-yá uu chaa káskuá'a jíin-yá kua'an-de. Te ni ka'an-ya jíin-de: Kuá'an onde ñuu. Te yúan ketá'an-ró jíin ñin chaa ndiso ñin kiyi nducha. Te kundikin-ro-dé ki'in-ro jíin-de. <sup>14</sup> Te nuu ndívi-de, yúan ka'an-ro jíin máá jito'o ve'e-ún: Achí máá Maestro: Ndénu ío ñin ve'e kua'a núu-ní nuu kée-ná lélú Pascua jíin cháa káskuá'a jíin-ná, achí-ro. <sup>15</sup> Te máá-de, ná stá'an-de ñin cuarto ká'nu onde xiní vé'e nuu-ro, yúan a ío tu'a. Te yúan sátu'a-ró ndasa kuu-yó, áchí-ya jíin-de. <sup>16</sup> Te kája'an chaa káskuá'a jíin-yá. Te ni jakoyo-de ñuu-ún. Te ni kani'in-dé nátu'un ni ka'an-ya jíin-de. Te ni kasátu'a-de ndasa kuxíni-de lélú Pascua. <sup>17</sup> Te ni ini. Te kua'an-ya jíin máá uxí uu chaa-ún. <sup>18</sup> Te káxiukú-de nuu mesa káyee-dé staa. Te ni ka'an Jesús: Jandáa ká'an-ri jíin-ró, ja ñin róo, ja yée jíin-rí, nastúu-ró rúu, áchí-ya. <sup>19</sup> Yúan-na te ni kakuxíí ini-de. Te ni kajika tu'ún ná ñin ná ñin-de-ya: Ja náá náún, ja náá náún, ká'an ñin-de, ká'an inga-de. <sup>20</sup> Te ni ka'an-ya jíin-de: ñin ja uxí uu ja chíxí'ú núu kó'o jíin-rí kúu, áchí-ya. <sup>21</sup> Chi jandáa máá Sé'e chaa ki'in-ya nátu'un yóso tú'un-ya núu tutú. Ko naka ndá'ú kúu chaa nastúu máá Sé'e chaa. Va'a-ga nú tú ní kaku chaa-ún núu, áchí-ya. <sup>22</sup> Te káyee-dé. Te ni ki'in Jesús staa. Te ni jikan ta'u-yá. Te ni sakuáchí-yá. Te ni ja'a-ya núu-dé. Te ni ka'an-ya: Kee jíná'an-ró. Ya'á kúu yiki kúñu-ri, áchí-ya. <sup>23</sup> Te ni ki'in-ya ñin taza. Te ni jikan ta'u-yá. Te ni ja'a-ya núu-dé. Te ndi'i-de, ni kaji'i-de. <sup>24</sup> Te ni ka'an-ya jíin-de: Ya'á kúu niñi-rí ja sá'a contrato jáá. Te ja siki ñáyivi kuá'a te ni jati. <sup>25</sup> Te jandáa ká'an-ri jíin-ró: Ma kó'o-ga-ri nducha ndé'e uva, onde kivi náko'o-ri ja jáá ini ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, áchí-ya. <sup>26</sup> Te ni kajita-ya ñin yaá ij. Te ni kenda-ya kája'an-ya onde yuku Olivos. <sup>27</sup> Yúan-na te Jesús, ni ka'an-ya jíin-de: Ndivii-ro, nayu'ú-ro ja siki rúu akuáa vína. Chi a yóso núu tutú: Stují-rí chaa ndíto ri, te máá ri-ún, kuicha-ti, áchí. <sup>28</sup> Ko nuu náchaku-ri, te xna'an-ga ruu ki'in-ri ñuu Galilea vásá róo, áchí-ya. <sup>29</sup> Ko Pedro, ni ka'an-de jíin-yá: Vasa ndivii-dé ná náyu'ú-de, ko náá chi túu, áchí-de. <sup>30</sup> Te Jesús, ni ka'an-ya jíin-de: Jandáa ká'an-ri jíin-ró, chi róo, akuáa vína, onde ná té kana-ga lí'li uu jínu, te ma kuátu'un-ró rúu uní jínu, áchí-ya. <sup>31</sup> Ko máá-de, téyíí ní ka'an-de: Vasa ná kúu-ná jíin-ní, ko ma kasú-ná yu'u-ná ja kúu níí, áchí-de. Te suni súan ni kaka'an ndi'i-de.

### *Jesús ini Jardín Getsemaní*

<sup>32</sup> Te ni jakoyo-ya ñin nuu nání Getsemaní. Te ni ka'an-ya jíin cháa káskuá'a jíin-yá: Yá'a-ni jungoo-ró nini ná kakán ta'u-rí, áchí-ya. <sup>33</sup> Te ni jaka-ya Pedro jíin Jacobo jíin Juan kája'an-de jíin-yá. Te ni kejá'a-yá yú'ú-ya, te ndúkuí'a ini-ya. <sup>34</sup> Te ni ka'an-ya jíin-de: Xaan ndúkuí'a ini-ri, chí a yani kuu-ri. Yá'a kundatu-ró, te kundito-ró, áchí-ya. <sup>35</sup> Te ni kanduu-ya ñin tí'lí. Te ni jukuiñi jíití-yá nuu ñú'un. Te ni jikan ta'u-yá, te nú kuu kaku-ya hora-ún. <sup>36</sup> Te ni ka'an-ya: Abba, Táa. Taká tiñu kúu sá'a máa-ní. Chaxio-ní tundó'o-ná yá'a ná kí'in. Ko nasu já kuní máa-ná, chí ja kuní máa-ní ná kúu, áchí-ya. <sup>37</sup> Te ni ncha-ya. Te ni jini-ya já kákixi-de. Te ni ka'an-ya jíin Pedro: Simón, kixi-ro náún. Á tú kánda-ró kundito-ró vasté ñin hora. <sup>38</sup> Kundito, te kakan ta'u-ro, náva'a ma kóto ncha-ún róó. Chí kuní ndija añú-ro, ko yiki kúñu-ró chí túu, áchí-ya. <sup>39</sup> Te kua'an tuku-ya. Te ni jikan ta'u-yá. Suni ñin-ni tu'un ni ka'an-ya. <sup>40</sup> Te ni ncha-ya. Te ni jini tuku-ya-dé kákixi-de, chí xaan káji'i-de numá'ná. Te tú kútuni ndasa xndió káni-de tu'un nuu-yá. <sup>41</sup> Te ni ncha-ya vuelta uni. Te ni ka'an-ya jíin-de: Kusu te ndetátú-ro-ná. A ni kuu. Vina te ni jaa hora ja máa Sé'e cha natuu-ya núu ndá'a cháa ká'io kuachi. <sup>42</sup> Nduko, ná chó'o. Chí ja nástúu ruu, a ni kuyani vai, áchí-ya.

#### *Ja ní kakatiin-de Jesús*

<sup>43</sup> Te súan ká'an-ya, te ni cha-ri Judas, ñin ja uxí uu-ún. Te ñin nuu já káchindéé tá'an jíin-de, jíin machete jíin yúnu vái koyo jíin-de. Chí sutu ñá'nu jíin cháa káchaa tutu jíin cháa ni kayii, ni katáji cháa-ún. <sup>44</sup> Te cha ni nastúu-ya-ún, ni ja'a-de ñin tuni, te ni ka'an-de: Chaá tiyú'ú-rí-ún, yuán kúu. Katiin jíná'an-ró, te kunchaka-ró kí'in-ro jíin, áchí-de. <sup>45</sup> Yúan-na te ni cha-de. Te ni kandita-ni-de nuu-yá. Te ni ka'an-de jíin-yá: Maestro, Maestro, áchí-de. Te ni tiyú'ú-de-ya. <sup>46</sup> Te cha vai koyo jíin Judas-ún, ni kakatiin-de-ya. <sup>47</sup> Te ñin cha kándij yúan, ni stáa-de machete-de. Te ni kachi-de so'o mozo máa sutú ñá'nu-ga. <sup>48</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de jíná'an-de: Nátu'un siki ñin cha kuí'ná vái koyo-ró jíin machete jíin yúnu katiin-ró rúu náún. <sup>49</sup> Ndita'an kivi ní kandee-ri jíin-ró ini ve'e ij, ni stá'an-ri tu'un, te tú ní kákatiin-ró rúu. Ko súan kásá'a-ró náva'a ná skíkuu tutu ij, áchí-ya. <sup>50</sup> Yúan-na te cha káskuá'a jíin-yá, ni kaskéndo-de-ya. Te ni kajinu ndi'i-de kája'an-de. <sup>51</sup> Te ñin suchí, ndikín-i-ya kuá'an-i jíin-yá. Te ndi-i ñin sa'ma kuítá, chí víchí líi-í. Te ni kakatiin-de-i. <sup>52</sup> Ko máa-i, ni xndóo-i sa'ma kuítá-ún. Te ni jinu víchí líi-í kua'an-i.

#### *Ja ní kándij Jesús nuu sutú ñá'nu-ga*

<sup>53</sup> Te ni kákinchaka-de Jesús nuu máa sutú ñá'nu-ga. Te taká sutu ñá'nu jíin cháa ni kayii jíin cháa káchaa tutu, ni kandutútú-de. <sup>54</sup> Te Pedro, jíká ndikín-de-ya ondé ini yuxé'é máa sutú ñá'nu-ga-ún. Te ni jungoo-de jíin cháa kájatíñu-ún, ndúvixi-de ñu'un. <sup>55</sup> Te taká sutu ñá'nu jíin taká cha junta, ni kandúkú-de ñin tu'un siki Jesús, ja ká'ni-dé-ya kákuni-de. Ko tú ní káni'in-dé. <sup>56</sup> Chí kua'a-dé, ni kasátú'ún-de siki-yá. Ko tu'un ni kaka'an-de-ún, tú ní kétá'an. <sup>57</sup> Yúan-na te ni kandukuiñi sava-de, ni kasátú'ún-de siki-yá: <sup>58</sup> Máa-ná, ni kajini-ná ká'an-de: Ruu, stuncháa-ri ve'e ij yá'a ja ní kasáva'a nda'a. Te nuu uní kivi te ndukani-ri inga ja tú níni jíin ndá'a, áchí-de, áchí jíná'an. <sup>59</sup> Ko ni súan tú ní kétá'an tu'un ni kaka'an. <sup>60</sup> Yúan-na te máa sutú ñá'nu-ga-ún, ni ndukuiñi-de kándij-de ma'ñú. Te ni jika tu'un-de Jesús: Tú ka'an kuti-ro náún. Ndasá káka'an cha yá'a siki-ro, áchí-de jíin-yá. <sup>61</sup> Te máa-yá, tú ní ká'an kuti-yá. Te máa sutú ñá'nu-ga-ún, ni jika tu'un tuku de-ya: Máa-ró kúu Cristo, Se'e máa I'a ij náún, áchí-de jíin-yá. <sup>62</sup> Te Jesús, ni ka'an-ya jíin-de: Máa-rí kúu. Te kuni-ro máa Sé'e cha kunchaa-ya íchi ndává'a Dios nuu ío fuerza-ya. Te ndii-ya íchi ándiví jíin vikó nu'ún, áchí-ya. <sup>63</sup> Yúan-na te máa sutú ñá'nu-ga-ún, ni ndátá-ni-de sa'ma-dé. Te ni ka'an-de: Naún níni kúni so'o-yó ká'an inga-de núsáa. <sup>64</sup> Ni kajini-ro ná ndiva'a ká'an-de. Ndasá kájani ini-ro. Achí sutu ñá'nu-ga-ún. Te taká cha-ún, ni kanakuxndíi-de-ya ná kúu-ya. <sup>65</sup> Te sava-de, ni kativi sí'ví-de nuu-yá. Te ni kajasu-de nuu-yá. Te ni kaja'a-de jiki núu-yá. Te káka'an-de jíin-yá: Kani tu'un, áchí-de. Te cha kájatíñu-ún, ni kastují-dé-ya jíin jiki.

### *Ja tú ní játu'un Pedro*

<sup>66</sup> Te ichi chíi yuxé'é yúan kándiij Pedro. Te ñin ña'an játíñu nuu máá sutú ñá'nu-ga-ún, nì chaa-ña. <sup>67</sup> Te nì jini-ña núu Pedro kándiij-de ndúvixi-de. Te nì ndakoto-ña núu-dé. Te nì ka'an-ña: Te róó, jíin Jesús ñuu Nazaret jíka-ró vii, áchí-ña. <sup>68</sup> Ko máá-de, tú ní játu'un-de. Tú jini-ná, ni tú júku'un iní-ná naún ká'an-ní, áchí-de jíin-ña. Te nì kenda-de yuxé'é yatá vé'e-ún. Te nì kana-ni lí'li. <sup>69</sup> Te ña'an játíñu-ún, nì jini-ña núu-dé inga jínu. Te nì ka'an-ña jíin cháa ká'íin yúan. Chaa yá'a suni tá'an-de, áchí-ña. <sup>70</sup> Ko máá-de, tú ní játu'un tuku-de. Te nì kunúu tuku. Te chaa ká'íin-ún, nì kaka'an tuku-de jíin Pedro: Jandaa ja súni tá'an-de kúu-ró, chi chaa galileo kúu-ró. Te tu'un ká'an-ro súan kuní koo, áchí-de. <sup>71</sup> Ko máá-de, nì'in nì ka'an ndiva'a-de: Tú jini-ri chaa yá'a ja kaka'an-ro tú'un-de, áchí-de. <sup>72</sup> Yúan-na te nì kana-ni lí'li vuelta uu. Te Pedro, nì nuku'un iní-de taká tu'un nì ka'an Jesús jíin-de núú: Ondé ná té kana-ga lí'li uu jínu, te ma kuátu'un-ro rúu uní jínu, áchí-ya sáa. Te nì nakani iní-de siki tú'un-ún. Te nì nde'e-de.

## 15

### *Ja kuá'an Jesús nuu Pilato*

<sup>1</sup> Te jañá'an-ún, te taká sutu ñá'nu, jíin cháa nì kayii, jíin cháa káchaa tutu, jíin ndívii cháa junta, nì kaskétá'an-ni-de tu'un. Te nì kaju'ní-de Jesús kua'an-de jíin-yá. Te nì kaja'a-de-ya núu Pilato. <sup>2</sup> Te Pilato, nì jika tu'ún-de-ya: Máá-ró kúu Rey chaa judío náún, áchí-de. Te nì ka'an-ya: Ká'an ndaa-ro, áchí-ya jíin-de. <sup>3</sup> Te sutu ñá'nu-ún, nì'in nì kajikan-de kuachi siki-yá. <sup>4</sup> Te Pilato, nì jika tu'ún tuku-de-ya: Tú ka'an kuti-ro náún. Nde'é, ná kua'a kuachi kajikan-de siki-ro, áchí-de jíin-yá. <sup>5</sup> Ko Jesús, tuká ní ká'an kuti-yá. Te nì naa iní Pilato ndé'e-de nuu-yá. <sup>6</sup> Te ío costumbre Pilato ja kivi víko-ún sía-de ñin chaa yí'i vekaa, nani chaa kakuu iní ñayivi. <sup>7</sup> Te nì io ñin chaa nání-de Barrabás, kánde-de vekaa jíin tá'an-de ja ní kandonda-de, nì kaja'ni-dé ndiyi. <sup>8</sup> Te nì chakoyo kua'a ñayivi. Te nì kaka'an-i jíin Pilato ná sá'a-de nátu'un ío costumbre-de. <sup>9</sup> Te nì ka'an Pilato jíin-i: Kákuni-ro ja sía-ri Rey chaa judío náún, áchí-de. <sup>10</sup> Chi a nì jini-de ja ní kakukuásún iní sutu ñá'nu-ún, te yuán ní kaja'a-ún-ya nuu-dé. <sup>11</sup> Chi sutu ñá'nu-ún, nì kaska'an-de ñayivi kuá'a-ún ja Pilato va'a-ga ná sía-de Barrabás ki'in. <sup>12</sup> Te nì ka'an tuku Pilato: Ndasá kákuni-ro ja sá'a-ri jíin cháa káskúnání-ró Rey judío núsáa, áchí-de jíin-i. <sup>13</sup> Te máá-i, nì kákana jaa tuku-i: Kata kaa-ní chaa jian jiká cruz, áchí-i. <sup>14</sup> Ko Pilato, nì ka'an-de jíin-i: Naún kuachi nì sá'a-de, áchí-de. Te máá-i, ví'í-gá nì kákana jaa-i: Kata kaa-ní-de ná kúu-de, áchí-i. <sup>15</sup> Te Pilato, kuní-de ja ná kúsi iní ñayivi-ún. Te nì sía-de Barrabás kua'an. Yúan-na te nì xndó'o-de-ya. Te nì ja'a-de-ya kuíta kaa-ya ja ná kúu-ya.

### *Ja ní kasákátá soldado nuu-yá*

<sup>16</sup> Yúan-na te soldado, nì káki'in-de-ya kuá'an-de jíin-yá iní ve'e palacio. Te nì kákana xini tá'an-de nì kandutútú-de. <sup>17</sup> Te nì kachu'un-de-ya ñin sa'ma kuá'a tindi'í. Te nì katiin-de ñin corona ñu. Te nì kachu'un-de xini-yá. <sup>18</sup> Yúan-na te nì kaka'an-de jíin-yá: Rey judío, taá ndii, áchí-de. <sup>19</sup> Te nì kakuun-de yunu xini-yá. Te nì kativi sí'ví-de nuu-yá. Te nì kajukuiñi jíti-de nuu-yá, te nì kachiñú'un-de-ya. <sup>20</sup> Te nuu ní ndi'í nì kasákátá-de nuu-yá, te nì katava-dé sa'ma kuá'a tindi'í ñú'un-ya-ún. Te nì kanachu'un-de-ya sa'ma máá-yá, te nì kakeni'in-de-ya káta kaa-de-ya. <sup>21</sup> Te ñin chaa nání-de Simón ñuu Cirene (táa Alejandro jíin Rufo kúu-de), nì ja'a-de vai-de ichi rancho. Te nì katetiñu-de chaa-ún ki'in-de jíin-de kundiso-de cruz-ya. <sup>22</sup> Te kaja'an-de jíin-yá onde nuu nání Gólgota, ja kuní ka'an: yiki xini. <sup>23</sup> Te nì kasáká núu-de vino jíin súsia ua. Te nì kaja'a-de nuu-yá ko'o-ya. Ko máá-yá, tú ní játá'ú-yá ko'o-ya.

### *Ja ní kajata kaa-de-ya*

<sup>24</sup> Te nì kajata kaa-de-ya jiká cruz. Te nì kasaka-dé sa'ma-yá nuu tá'an-de. Te nì kasá'a-de apuesto siki, ndasa ni'in, ñin ñin-de. <sup>25</sup> Te ka'íin nì kajata kaa-de-ya. <sup>26</sup> Te nuu tutú kuachi siki-yá yóso: Yá'a kúu Rey chaa judío, áchí. <sup>27</sup> Te nì kajata kaa-de uu

ñaku'i ná jíin-yá, ñin ichi ndává'a-ya, te inga ichi ndávésé-yá. <sup>28</sup> Te ni skikuu tu'un ká'an tutu ij: Onde jíin cháa kándañáá ní kaskétá'an-de-ya, áchí. <sup>29</sup> Te ñayivi kája'a yúan, ni kaskuíkó-i xini-í. Te ni kaka'an ndiva'a-i jíin-yá: Jan jaan. Róó, ká'an-ro já stuncháa-ro vé'e ij Dios, te nuu uní kivi te ndukani-ró núú. <sup>30</sup> Vina te nama-ró máá-ró, te nuu-ró jiká cruz núsáá vii, áchí-i. <sup>31</sup> Te suni súan ni kasákátá sutú ñá'nu-ún nuu-yá. Te kádatu'ún jíin cháa káchaa tutu: Sava ñayivi á ni kuu ni nama-de, ko ma kúu nama-de máá-de. <sup>32</sup> Cristo, Rey cháa Israel, ná núu-de jiká cruz vina, te ná kuní-yo, te ná kándija-yó, áchí. Te cháa kándita kaa jíin-yá-ún, suni súan ni kaka'an ndiva'a-de jíin-yá. <sup>33</sup> Te nuu ní kuu kaxiuu, te ni kuxkí'vi ní núú ñú'un onde ka'uní. <sup>34</sup> Te nuu ní kuu ka'uní, te ni ka'an jaa Jesús: Eloi, Eloi, lama sabactani, achí-ya. Já kuní ka'an: Dios máá-ná, Dios máá-ná, naja ní xndóo-ní náá. <sup>35</sup> Te sava cháa ká'jin yúan, ni kajini so'o-de. Te ni kaka'an-de: Nde'é, chí kána-de xini Elías, áchí-de. <sup>36</sup> Te jínu ñin cháa ni jaa-de, te ni chindáji-de kachi núu vinagre. Te ni cháa-de xini ñin yunu. Te ni ja'a-de nuu-yá ja kó'o-ya. Te ni ka'an-de: Ná ndé'ó nú cháa Elías xnúu-de cháa, áchí-de. <sup>37</sup> Ko máá Jesús, ni ka'an jaa-ya. Te ni ji'i-ya. <sup>38</sup> Yúan-na te sa'ma ndíta kaa ini ve'e ij, ni te'nde uu onde nuu xini te onde nuu já'a. <sup>39</sup> Te ñin cháa capitán kándij-de nuu-yá. Te ni jini-de ja ní kana jaa-ya ní ji'i-ya. Te ni ka'an-de: Jandáa ja Sé'e Dios kúu cháa yá'a núú, áchí-de. <sup>40</sup> Te suni ká'jin sava ñasí'í kánde'é jiká-ña. Te yúan ká'jin María ñuu Magdala, jíin Salomé, jíin María náa José jíin Jacobo súchí. <sup>41</sup> Chí onde ná kánde-ya ñuu Galilea, te ña'an-ún, ni kandikin-ña-yá. Te ni kajatíñu-ña núu-yá. Te suni ío kua'a-gá-ña, ni kaja'an-ña jíin-yá ñuu Jerusalén. <sup>42</sup> Te ni ini kivi-ún. Te kásátu'a-de, chí yuchaan kúu kivi ndétatú. <sup>43</sup> Te José ñuu Arimatea, cháa kúná'nu nuu junta kúu-de, te suni núkuu ini-de ja kúu ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, ni cháa-de. Te ni chundéé ini-de ni kivi-de nuu Pilato. Te ni jikan-de yiki kúñu Jesús. <sup>44</sup> Te Pilato, tú kándija-de ja á ni ji'i-ya. Te ni kana-de xini capitán. Te ni jiká tu'ún-de cháa-ún nú a ni ji'i-ya. <sup>45</sup> Yúan-na te ni kundaá ini-de ja ní ka'an capitán-ún jíin-de. Te ni ja'a-de yiki kúñu-ya núu José. <sup>46</sup> Te José, ni jaan-de ñin sa'ma kuítá. Te ni xnúu-de-ya. Te ni chisukun-dé-ya sá'ma-ún. Te ni chindee-de-ya ini ve'e añú ja ní jacha chí ñin kava. Te ni stúu-dé ñin yuu ní jasú-de yuvé'e añú-ún. <sup>47</sup> Te María ñuu Magdala, jíin María náa José, ni kajini-ña núu ní jakin-de-ya.

## 16

### *Ja ní nachaku Jesús*

<sup>1</sup> Te ni ini kivi ndétatú-ún. Te María ñuu Magdala, jíin María náa Jacobo, jíin Salomé, ni kajaan-ña jí'o vixi kichí'i-ña-yá. <sup>2</sup> Te jañá'an kivi ñin semana, ja á ni kana ndikandii, ni jakoyo-ña núu vé'e añú. <sup>3</sup> Te káka'an máá-ña: Ndénu ní'in-yo ñin cháa chaxio yuu yuvé'e añú, áchí-ña. <sup>4</sup> Te ni kánda-koto-ña. Te ni kajini-ña já á ni kuxio yuu-ún kua'an. Te ká'nu xaan. <sup>5</sup> Te ni kivi koyo-ña ini ve'e añú-ún. Te ni kajini-ña ñin cháa súchí, nú'un káni-dé ñin sa'ma kuíjin, kánchaa-de ichi ndává'a. Te ni kayu'ú-ña. <sup>6</sup> Te cháa-ún, ni ka'an-de jíin-ña: Ma yú'ú-ro. Kánandúkú-ró Jesús ñuu Nazaret I'a ni ji'i jiká cruz. Túu-ya yá'a, chí a ni nachaku-ya. Yá'a nde'é-ró nú ní kajakin-de-ya. <sup>7</sup> Kuángoyo núsáá, te kachi-ro núu cháa káskuá'a jíin-yá, jíin núu Pedro, ja xná'an-ga-ya kí'in ñuu Galilea vása kí'in-ro. Yúan kuní-ro núu-yá, nátu'un ni ka'an-ya jíin-ró sáá, áchí-de jíin-ña. <sup>8</sup> Te máá-ña, kájinu-ña ní ndenda-ña vé'e añú. Chí káyu'ú-ña, te kákisi-i-ña. Te tú ni ñin nuu ní kákachi-ña, chí káyu'ú-ña. <sup>9</sup> Te Jesús, a ni nachaku-ya máá jañá'an kivi ñin semana. Te xnánuú-gá ni ndenda ndijin-ya núu María ñuu Magdala. Ña'an-ún, ni yi'i usia tachí káni-ña. Te ni kiñi'in-ya kuá'an. <sup>10</sup> Te ni kee-ña kuá'an-ña. Te ni kachi-ña núu cháa ni kajika jíin-yá, chí kánduku'á ini-de te kánde'e-de. <sup>11</sup> Te súan ni kajini tu'un-de ja chakú-ya ní jini ña'an-ún nuu-yá. Ko tú ní kákandija-de tu'un ká'an-ña. <sup>12</sup> Te ni kuee-ga. Te inga modo ni nastá'an ndijin-ya máá-yá nuu uu-de kájika-de kua'an-de ichi rancho-de. <sup>13</sup> Te cháa-ún, ni kaja'an-de. Te ni kastu'ún-de nuu sáva-ga. Ko ni tú ní kákandija ja káka'an-de.

*Já kuáno'on-yá andíví*

<sup>14</sup> Yúan-na te vása ní nastá'an ndijin-ya máá-yá nuu máá uxí iin-de, káxiukú-de káyee-dé staa. Te ni kana jíin-yá nuu-dé, chí ndava iní añú-de, te tú ní kákandíja-de tu'un ni kaka'an ja ní kajini nuu-yá ja ní nachaku-ya. <sup>15</sup> Te ni ka'an-ya jíin-de: Kuá'an jíná'an-ró níí ñúyívi, te kani-ró tú'un va'a-ri nuu táká ñáyívi. <sup>16</sup> Chaa kándíja te kuanducha-dé, kaku-de. Ko chaa tú kándíja, ta'nu ndatu-de. <sup>17</sup> Te chaa kákandíja, sá'a-de tuni yá'a: Jíin sí'ví-rí kiñi'in-de tachi káni kingoyo. Te ka'an-de inga yu'u jáá. <sup>18</sup> Kuanchaa-de koo, te nú ni ji'i-de veneno, te ma sá'a daño jíin-de. Te xndée-de nda'a-dé siki ñáyívi kú'u, te nduva'a-i, áchí-ya jíin-de. <sup>19</sup> Yúan-na te nuu ní ndí'i ni ka'an máá Jító'o-yo jíin-de jíná'an-de, te ni ndaa-ya kuáno'on-yá andíví. Te ni nungoo-ya íchi ndává'a Dios. <sup>20</sup> Te máá-de, kaja'an-de. Te ni kajani-de tu'un-ya táká lado. Te máá Jító'o-yo, ni chindéé ní chituu-ya-dé. Te jíin tuni ni kasá'a-de-ún ni stá'an-ya já ío ndaa taká tu'un yá'a. Amén.



## EL SANTO EVANGELIO SEGUN SAN LUCAS TU'UN VA'A NI CHAA SAN LUCAS

Siki tú'un ni chaa San Lucas

<sup>1</sup> Kua'a cháa ni kachaa-de tu'un ná taká tiñu ni sá'a Jesús ni kajini-yo. <sup>2</sup> Te chaa ni kajini nuu-yá ná onde kivi ní kejá'á-yá, ni kajani-de tu'un-ya. Te ni kakastu'un-de nuu-yo. <sup>3</sup> Te náá, a ni nandúkú víi-ná taká tu'un-ya, ná onde kivi ní kejá'á. Te jáni ini-ná ja súni ío va'a chaa káji-ná tu'un yá'a nuu-ní, Teófilo máni, <sup>4</sup> náva'a ná kuní-ní ja ío ndaa taká tu'un ni skuá'a-ní.

*Ja ní ka'an ndajá'a Dios jín Zacarías*

<sup>5</sup> Te kivi ní kuu Herodes rey ñuu Judea, ni io ñin sutu nání-de Zacarías ja ní chindéé tá'an-de jín Abías. Te ñasí'í-de nání-ña Elisabet. Te onde chii Aarón vai tata-ña. <sup>6</sup> Te chaa ndaa ni kakuu ndendúú-de nuu Dios. Te ñúkúún ní kaskíkuu-de taká tu'un jín tíñu tá'ú-yá nuu-yo. <sup>7</sup> Te tú se'e-de ní ío, chi Elisabet, ña'an numá kúu-ña, te vina, a ni kayii-de. <sup>8</sup> Yúan-na te ni ja kivi ní kateta'an-i nuu Zacarías jiku-de jín tíñu ja kúu-de sutu nuu Dios, <sup>9</sup> nátu'un ni kasá'a máá sutú. Te ja yúan ni kivi-de ini ve'e ii máá Jito'o-yo. Te ní ja'mu-de susia kutú. <sup>10</sup> Te nini já'mu-de susia kutú, te ichi yatá vé'e ii, kájikán ta'u ñáyivi kuá'a. <sup>11</sup> Te ni kenda ñin ndajá'a máá Jito'o-yo núu-dé, kándii-ya ichi ndává'a altar nuu já'mu-de susia kutú. <sup>12</sup> Te ni jini Zacarías nuu-yá, te ni yu'ú-de, te ni kisi-i-de. <sup>13</sup> Ko máá ndajá'a-ún, ni ka'an-ya jín-de: Zacarías, ma yú'ú-ro, chi ja ní jikan ta'u-ro a ni jini so'o Dios. Te ñasí'í-ro Elisabet, skáku-ña ñin se'e yíi, te skúnání-ró-i Juan. <sup>14</sup> Te kusii xaán ini-ro. Te kusii ini kua'a ñáyivi jín-i kivi kaku-i. <sup>15</sup> Te kuu-i ñin chaa kúñá'nu nuu Dios. Te ma kó'o-i vino, ni ndixi. Te kukútú Espíritu Santo ini-i, vasa ñú'un-ga-i chii náa-i. <sup>16</sup> Te kua'a cháa Israel ndíó káva ini-de nuu Dios sá'a-i. <sup>17</sup> Te kuxnúú-i jín modo jín fuerza Elías nuu I'a kii. Te taká táa, ndundá'ú ini-de se'e-de, te chaa ni'in ini, nakuandatu-de tu'un ndíchi ká'an chaa ndaa, sá'a-i. Te sátu'a-i ñáyivi kóo tu'a ja cháa máá Jito'o-yo. Achí-ya jín-de. <sup>18</sup> Te ni ka'an Zacarías jín ndajá'a-ún: Ndasá kuni-ná te nú jandaa kúu, chi chaa ni yii kúu-ná, te ñasí'í-ná, suni a ni yii-ña, áchí-de. <sup>19</sup> Te ni ka'an ndajá'a-yá: Máá-rí kúu Gabriel, ja kándii-ri nuu Dios. Te ni táji-yá ruu, vai ka'an-ri jín-ró, te kachi-ri tu'un va'a yá'a nuu-ro. <sup>20</sup> Vina te kuñí'ín-ro, te ma kúu ka'an-ro onde kivi skíkuu tu'un yá'a, chi tú ní kándija-ró tú'un ni ka'an-ri, te tu'un skíkuu ná'ín kúu, ná ja kivi, áchí-ya jín-de. <sup>21</sup> Te ñáyivi-ún, káindatu-i Zacarías. Te kájani ini-i naún tá'an-de ja ní kuná'án kánde-de ini ve'e ii. <sup>22</sup> Yúan-na te ni ndenda-de, te tuká ní kúu ka'an-de jín-i. Te ni kajuku'un ini-i ja ini ve'e ii-ún ni jini-de ñin ja Dios ni skóto-ya-dé. Te máá seña-na ni sá'a-de nuu-í, chi a ni kuñí'ín-de. <sup>23</sup> Te nuu ní jinu tiñu ndíso-de, te kuano'on-dé ve'e-de. <sup>24</sup> Yúan-na te ni kuu yaku kivi. Te ñasí'í-de Elisabet, ni ni'in sé'e-ña. Te ni chisa'í-ña máá-ña ú'un yoo. Te ni ka'an-ña: <sup>25</sup> Súan ni sá'a máá Jito'o-yo jín-rí ja ní jini-ya núu-rí. Te vina tuká kúka nuu-rí nuu taká ñáyivi. Achí-ña.

*Ja ní ka'an Gabriel jín María*

<sup>26</sup> Te nuu iñú yoo, te ni táji Dios ndajá'a Gabriel, ni ja'an-ya ñin ñuu nání Nazaret, ndañúu Galilea. <sup>27</sup> Ni ja'an-ya núu ñin ña'an jáá, ja á yani tanda'a-ña jín ñin chaa nání José. Te onde chii David vai tata-de. Te ña'an jáá-ún nání-ña María. <sup>28</sup> Te ni ja ndajá'a-yá nuu kánchaa-ña yúan. Te ni ka'an-ya jín-ña: Taá ndii, ta'u-ro kúu, chi máá Jito'o-yo jika-ya jín-ró. Te xaán ndatu kéndoo-ró vásá taká ña'an. Achí-ya. <sup>29</sup> Te máá-ña, ni jini-ña núu-yá. Te ni kuñáá ini-ña ja súan ni ka'an-ya. Te jáni ini-ña naún tu'un kúu ja ní ka'an-ya-ún. <sup>30</sup> Yúan-na te ni ka'an ndajá'a-yá jín-ña: María, ma yú'ú-ro, chi ni kusii ini Dios jín-ró. <sup>31</sup> Vina te juku'un se'e-ró, te skáku-ró ñin se'e yíi. Te skúnání-ró-i Jesús. <sup>32</sup> Kuñá'nu suchí-ún. Te kunání-i Se'e I'a kúñá'nu xaán. Te máá Tatá Dios kua'a-ya

mesa táa-i David nuu-í. <sup>33</sup> Te tá'ú-i tiñu iní ve'e Jacob n̄í káni. Te kivi tá'ú-i tiñu-ún, ma ndí'i kuti. Achí-ya. <sup>34</sup> Yúan-na te ni ka'an María jíin ndájá'a-yá: Ndasá koo Táta, chi tú yii-ná ío, áchí-ña. <sup>35</sup> Te ni kachi ndájá'a-yá jíin-ña: Máá Espiritu Santo kii siki-ro, te fuerza máá l'a kúñá'nu xaan sá'a kati siki-ro. Yuán máá súchí íi kaku-ún, kunání-i Se'e Dios. <sup>36</sup> Te kástu'ún-rí nuu-ro, já tá'an-ró Elisabet, suni a ni ni'in sé'e-ña vína vasa a ni yii-ña. Te vina ío iñu yoq já tuká nání-ña ñá'an numá. <sup>37</sup> Chi taká ja kuní Dios, te kuu sá'a-ya, áchí ndájá'a-yá <sup>38</sup> yúan-na te ni ka'an María: Kuu, chi játíñu-ná nuu máá Tatá Dios, te súan ná koo nátu'un ni ka'an-ní núsáá, áchí-ña. Te máá ndájá'a-ún, kua'an-ya.

### *Ja ní jaq María nuu Elisabet*

<sup>39</sup> Te ni kuu kivi. Te ni ndukuiñi María, ni kaa-ña ñin yuku kuá'an-ña, ni jaa-ña ñin nuu nání Judá. <sup>40</sup> Te ni kivi-ña iní ve'e Zacarías. Te ni ka'an-ña jíin Elisabet. <sup>41</sup> Te nuu ní jini so'o Elisabet tu'un ni ka'an María jíin-ña, te suchí lúli-ún ni tuñu-ni-i chii-ña. Te ni chítú ndíi Elisabet jíin Espiritu Santo. <sup>42</sup> Te ni ka'an jaa-ña: Xáán ndatu kúu-ró núu taká ña'an. Te suni xáán ndatu kúu suchí ñu'un chii-ró. <sup>43</sup> Te naún ña'an kúu ruu ja ní chaa náa máá Jito'o-ri nuu-rí. <sup>44</sup> Chi ja ní jini so'o-ri tu'un ni ka'an-ro jíin-rí, te suchí ñu'un chii-ri yá'a, ni tuñu-ni-i ja kusi iní-i. <sup>45</sup> Xáán ndatu kúu ña'an ní kandíja-ún, chi taká tu'un ni keyu'u máá Tatá Dios, skíkuu ná'in jíin-ña, áchí Elisabet. <sup>46</sup> Yúan-na te ni ka'an María: Kúu iní-ri ja ná ndúñá'nu máá Tatá Dios. <sup>47</sup> Te kusi iní-ri jíin Dios ja náma-ya rúu. <sup>48</sup> Chi ni jini-ya já kúka nuu iní ña'an játíñu nuu-yá núu. Ko onde vina te ka'an taká ñayivi jíin-rí ja xáán ndatu-ri. <sup>49</sup> Chi l'a tiñ ndí'i fuerza, ni sá'a-ya tíñu ñá'nu jíin-rí, te sí'ví íi ñáva'a-ya. <sup>50</sup> Te n̄í káni kundá'ú iní-ya taká ñayivi káandatu nuu-yá. <sup>51</sup> Ni sá'a-ya tíñu ñá'nu jíin ndá'a-yá. Te ni skúnu-ya cháa vixi kája'an-de, onde jíin taká ja kájani sáni iní-de. <sup>52</sup> Te ni chaxio-ya cháa kakuñá'nu nuu mesa-de. Ko chaa káakundá'ú, ni nasáñá'nu-ya-dé. <sup>53</sup> Te nuu cháa káji'i soko, ni ja'a-ya já kée vá'a-de. Ko chaa kúka, ni kiñi'in sáni-ya-dé kája'an-de. <sup>54</sup> Te ni chindéé ní chituu-ya mozo-ya ñayivi Israel, chi núku'un iní-ya já ní kundá'ú iní-ya-í. <sup>55</sup> Chi ni ka'an-ya jíin ndíyi táa-yo jíná'an-de, ja n̄í káni kundá'ú iní-ya Abraham jíin taká tata-de, áchí María. <sup>56</sup> Te ni kanchara María jíin-ña nátu'un uní yoq. Yúan-na te kuano'on-ña ve'e-ña.

### *Kivi ní kaku Juan, chaa skuánducha*

<sup>57</sup> Te Elisabet ni jaa kivi skáku-ña sé'e-ña. Te ni skáku-ña ñin se'e yíi. <sup>58</sup> Te ni kajini tu'un tá'an-ña jíin ñayivi kaxiukú yáni, ja Dios xaan ní kundá'ú iní-ya-ña. Te kákusii iní-i jíin-ña. <sup>59</sup> Yúan-na te nuu uná kivi, te ni chakoyo-de ja xití ndúu suchí yikín-ún. Te skúnání-de-i sí'ví táa-i Zacarías núu. <sup>60</sup> Ko ni ka'an náa-i: Ma kúu, chi Juan kunání-i, áchí-ña. <sup>61</sup> Te ni kaka'an-de jíin-ña: Naja. Te tú ni ñin tá'an-ró nání súan, áchí-de. <sup>62</sup> Yúan-na te jíin seña kájika tu'un-de táa-i ndasa kuní-de kunání-i. <sup>63</sup> Te ni jikan máa-de ñin tutu. Te yúan ni chaa-de: Juan kunání-i, áchí. Te taká ñayivi-ún ni kanaa iní kánde'é-i. <sup>64</sup> Te ni nanuña-ni yu'u-dé. Te ni nduvitá-ni yáa-dé. Te ni naka'an-ni-de ni nakana jaa-de Dios. <sup>65</sup> Te taká ñayivi kákuu tá'an-de, ni kayu'ú-i. Te ni jicha taká tu'un yá'a kua'an n̄í yúku ndáñúu Judea. <sup>66</sup> Te taká ja ní kajini so'o tu'un-ún, ni kañu'un-ni iní máá. Te káka'an: Ndasá koo suchí yá'a núsáá, chi máá Tatá Dios ndíto-ya-í, áchí. <sup>67</sup> Yúan-na te táa-i Zacarías, ni chítú ndíi-dé jíin Espiritu Santo. Te ni jani-de tu'un: <sup>68</sup> Ná nákana jaa-yó máá Tatá Dios ñayivi Israel, chi ni kindé'é-yá ñayivi-yá. Te ni nama-ya-í. <sup>69</sup> Te onde iní ve'e mozo-ya David, ni jani-ya ñin chaa kúñá'nu nama yóo. <sup>70</sup> Nátu'un ni kaka'an chaa ndoo ni kajani tu'un-ya ní kikoyo-de onde xnáñúu, <sup>71</sup> ja náma-ya yóo iní nda'a cháa kájito u'u yóo jíin núu já kákiti iní kájito yóo. <sup>72</sup> Chi kundá'ú iní-ya táa-yo. Te núku'un iní-ya tú'un íi ní keyu'u-yá. <sup>73</sup> Tu'un-ún ni chísó tú'un téyíi-yá nuu Abraham, ja kuá'a-ya núu-yo. <sup>74</sup> Ja náma-ya yóo nuu cháa kájito u'u yóo. Te ma yú'ú-ga-yo, kuatíñu-yó núu-yá. <sup>75</sup> Jíin tíñu ndoo jíin tíñu ndaa taká kivi kúchaku-yo. <sup>76</sup> Te róo suchí lúli, kunání-ró cháa jáni tu'un l'a kúñá'nu xaan, chi kuxnúu-ró kí'in-ro íchi núu máá Jito'o-yo náva'a sátu'a-ró

íchi-yá. <sup>77</sup> Te kastu'ún-ró núu ñáyivi máá-yá ja náma-ya-í, jíin já kóo tuká'nu iní nuu táká kuachi-i. <sup>78</sup> Chí xaán kúndá'ú iní Dios yóó. Ja yúan kúndijin nuu-yo sá'a l'a ñá'nu. <sup>79</sup> Náva'a kundijin nuu já ká'jin ñuñáa jíin núu já kákuni naa. Yúan-na te kuu kaka-yó íchi vá'a, jíin íchi túu tundó'o, sá'a-ya, áchí-de. <sup>80</sup> Te suchí lúli-ún, ni ja'nu ndéé-i, te ni yija iní-i. Te ni kanchaa-i onde nuu ñú'un té'é ondé kivi ní stá'an ndijin-i máá-i nuu ñáyivi Israel.

## 2

### Kivi ní kaku Jesucristo

<sup>1</sup> Te ni kuu yaku kivi. Te Augusto César, ni jacha-de tu'un ja táká ñáyivi ndútútú xiní-í jíná'an-i. <sup>2</sup> Ya'á kúu ja ní ndutútú núu xiní-í. Te Cirenio ni kuu-de gobernador ñuu Siria. <sup>3</sup> Te taká ñáyivi-ún, kája'an-i ndita'an ñuu-i ja náku'a-a-i xiní-í. <sup>4</sup> Te ja yúan ní kenda José iní ñuu Nazaret, ndañúu Galilea. Te ni kaa-de kua'an-de ñuu Judea. Te ni kivi-de ñuu David ja nání Belén. Chí tá'an iní ve'e David kúu-de. <sup>5</sup> Náva'a naku'a-a-de xiní-dé jíin ñásí'í-de María, chí a yani tanda'a-ña jíin-de, te ñú'un se'e-ña. <sup>6</sup> Te nini ká'jin-de yúan, te ni jinu kivi skáku-ña-í. <sup>7</sup> Te ni skáku-ña sé'e yí núu-ña. Te ni chisúkun-ña-i, te ni jakin-ña-í iní nundóó kiti, chí tuká núña mesón. <sup>8</sup> Te suni ñuu yúan ío chaá kándito ñúu-de rií-de. <sup>9</sup> Te yúan ni kii ñin ndajá'a máá Tatá Dios nuu-dé. Te káyu'ú xaán-dé. <sup>10</sup> Te ni ka'an máá ndajá'a-yá jíin-de: Ma yú'ú-ro jíná'an-ró, chí vai-ri kástu'ún-rí ñin tu'un va'a nuu-ro, te kusií iní taká ñáyivi sá'a. <sup>11</sup> Chí vina onde iní ñuu David ni kaku ñin l'a nama róó. Cristo máá Jito'o-yo kúu-ya. <sup>12</sup> Te kuni-ro já súan ío, chí nani'in-ro súchí yíkin-ún yisúkun-í sa'ma te kátúu-í iní ñin nundóó kiti. Achí-ya. <sup>13</sup> Te sanaa-ní te ni kenda ñin tikuní andívi, ká'jin kua'a-yá jíin ndajá'a-yá-ún, kánakana jaa-ya Dios, te káka'an-ya: <sup>14</sup> Ná nákana jaa-yó Dios onde andívi. Te ná ndúndéé iní taká ñáyivi iní ñuyívi yá'a, sá'a Dios ja kusií iní-ya jíin-i, áchí. <sup>15</sup> Yúan-na te ndajá'a-yá-ún, ni xndóo-ya-dé te káno'on-ya andívi. Te máá cháa ndito-ti, káka'an-de: Ná kí'on ondé Belén te kuni-yo ñaún ní kuu. Chí súan ni kastu'ún máá Tatá Dios nuu-yo. Achí-de. <sup>16</sup> Te yachi kája'an-de. Te ni kajini-de nuu María jíin José, jíin núu súchí yíkin-ún kátúu-í iní nundóó kiti. <sup>17</sup> Te súan ni kajini-de nuu-í. Te ni kajacha-de tu'un ndasa ni kajini-de siki súchí yíkin-ún. <sup>18</sup> Te ni kanaa iní taká ñáyivi ní kajini so'o-i tu'un káka'an chaá kándito rií. <sup>19</sup> Ko María ni chiva'a-ña táká tu'un yá'a. Te náxndáa-ña tú'un-ún iní añu-ña. <sup>20</sup> Te ni kanaxió káva chaá kándito rií, káno'on-de, kánakana jaa-de Dios. Chí ni kajini-de ja ío ndaa taká tu'un ni kajini so'o-de, nátu'un ni ka'an ndajá'a-yá jíin-de.

### Ja ní stá'an-de-i nuu máá Dios iní ve'e ij

<sup>21</sup> Te ni kuu uná kivi. Te ni xiti ndúu suchí yíkin-ún. Te ni kaskúnání-de-i Jesús, chí sí'ví-ún ni ka'an ndajá'a-yá ná té júku'un-ga-i núu. <sup>22</sup> Yúan-na te ni jinu kivi ndúndoo-ña, nátu'un ká'an ley Moisés. Te ni kajanchaka-de-i ñuu Jerusalén náva'a stá'an-de-i nuu máá Tatá Dios. <sup>23</sup> Chí yóso núu tutú máá Tatá Dios: Taká suchí yí káku núu, suchí-ún, ná kúña ij-í nuu máá Tatá Dios, áchí. <sup>24</sup> Te suni soko-dé uu lí'vi, xí uu paloma, nátu'un ká'an ley máá Tatá Dios. <sup>25</sup> Te yúan ío ñin chaá ñuu Jerusalén, nání-de Simeón. Te chaá ndaa, chaá ndoo kúu-de, te ñúkuu iní-de chaá l'a ka'an tu'un ndéé jíin ñáyivi Israel. Te Espíritu Santo jka-ya jíin-de. <sup>26</sup> Chí a ni kastu'ún Espíritu Santo nuu-dé ja má kúu kuti-dé te nú tú kuni-de nuu Cristo máá Tatá Dios xna'an-ga. <sup>27</sup> Te ni chaá-de iní ve'e ij, ni sá'a Espíritu Santo. Yúan-na te táa suchí lúli Jesús, ni kaskivi-de-i iní ve'e ij, ja sá'a-de jíin-i nátu'un ká'an ley. <sup>28</sup> Te Simeón, ni junu nchaá-de-i. Te ni nakana jaa-de Dios. Te ni ka'an-de: <sup>29</sup> Ai Táta, sí-á-ní mozo-ní ná kí'in-de, nátu'un ni ka'an-ní, chí ni kuva'a iní-ná vina. <sup>30</sup> Chí ni jini jíin núu-ná ja náma-ní yóó. <sup>31</sup> Chí yúan ní sátu'a-ní jito nuu táká ñáyivi, <sup>32</sup> náva'a ná kúndijin nuu ñáyivi sñin nación, te nduñá'nu ñáyivi máá-ní Israel, sá'a-ní. Achí-de. <sup>33</sup> Te José jíin náa-i, kanaa iní-de kajini so'o-de tu'un-i ndasa ká'an chaá-ún.

<sup>34</sup> Te ni jikan ta'u Simeón ja'a-dé jíná'an-de. Te ni ka'an-de jíin náa-i María: Suchí yá'a vai-i ja ndua te ndonda kua'a ñáyivi Israel sá'a-i. Te státá'an ñáyivi já siki-í. <sup>35</sup> Náva'a ná kenda ndijin ndasa kájani ini kua'a ñáyivi. Te in yuchi kuiso ini añú-ro. Achí-de. <sup>36</sup> Te suni kánde Ana yúan, ña'an jáni tu'un Dios kúu-ña, se'e Fanuel tata Aser kúu-ña. Te a ni yii-ña chi onde ná jáa-ña te ni kanchaa-ña jíin yíi-ña usia kua. <sup>37</sup> Te ni kendo ndá'ú-ña onde ni jinu-ña kúun xiko kuun kuiá-ña. Te tú kúxio-ña ini ve'e ij, chi sua játíñu-ña ndúú ñúú. Te ndicha ini-ña. Te jikan ta'u-ña. <sup>38</sup> Te suni hora-ún ni chaa-ña, ni nakana jaa-ña Dios. Te ni ka'an-ña tú'un suchí yíkin-ún nuu táka ñáyivi káñukuu ini-i kenda in chaa nama-de nuu Jerusalén. <sup>39</sup> Te ni kuu ni skikuu-de taká tiñu ká'an ley máa Tatá Dios. Te káno'on-de nuu-de Nazaret ndañú Galilea. <sup>40</sup> Te suchí lúli-ún, ni ja'nu ndé-e, te ni yija-i, te ni kundichí xa'an-í, te ni kusii ini Dios jíin-i.

*Ja ní kivi ndúu Suchí Jesús ini nuu Jerusalén*

<sup>41</sup> Te ndita'an kua kaja'an táa-i nuu Jerusalén, ja ndé'é-de viko Pascua yúan. <sup>42</sup> Te nuu ní kuu uxí uu kua-i, te ni kaka táa-i kaja'an-de nuu Jerusalén, natu'un kásá'a máa-de kivi víko-ún. <sup>43</sup> Te ni jinu kivi víko-ún, te káno'on-de. Te suchí lúli Jesús ni kendo-i ini nuu Jerusalén, ni tú ní kájiní táa-i náa-i. <sup>44</sup> Te kájani ini-de ja ndé kánde nduu-i ma'ñú ñáyivi káno'on ichi-ún. Te ni kajika-de in kivi nchaka, te vásá ní kanandúkú-de-i ma'ñú táka tá'an-de. <sup>45</sup> Ko tú ní kánani'in-dé-i, te ni kanaxió káva-de káno'on-de nuu Jerusalén, kanandúkú-de-i. <sup>46</sup> Te onde nuu uní kivi te vásá ní kanani'in-dé-i ini ve'e ij, kanchaa-i ma'ñú chaa kakuu maestro, jini ná'in-i, te xndichí-i-de. <sup>47</sup> Te taká ja kájiní so'o tu'un ká'an-i-ún, ni kanaa ini kánde'é núu-í ja bueno ndito xini-í, te va'a xndío káni-i tu'un. <sup>48</sup> Te nuu ní kájiní-de nuu-í, te ni kanaa ini-de kánde'é-de. Te ni ka'an náa-i jíin-i: Hijo, naja sá'a-ró súan jíin-rí, chi táa-ro jíin rúu, kanandúkú xa'an-rí róo te kánduku'a ini-ri, áchí-ña. <sup>49</sup> Yúan-na te ni kachi-i jíin-ña: Naún ní kuu, náa. Naja kanandúkú-ní náa. Tú kájiní-ní ja jinu ñú'ún kúkuu-ná jíin tiñu Táa-ná náún. Achí-i. <sup>50</sup> Ko máa-ña, tú ní kájuku'un ini-ña tú'un ni ka'an-i jíin-ña. <sup>51</sup> Te ni nuu-i kano'on-í jíin-de jíná'an-de. Te ni najaa-i nuu Nazaret, jándatu-i nuu-dé. Te náa-i ni chiva'a va'a-ña táka tu'un yá'a ini añú-ña. <sup>52</sup> Te Jesús, ni ja'nu-ga-i, te ni kundichí-ga-i. Te Dios jíin táka ñáyivi, ni kakusii-gá ini jíin-i.

### 3

*Juan, chaa skuánducha*

<sup>1</sup> Te nuu xiá'un kua ja tá'ú tiñu chaa Tiberio César, te Poncio Pilato kúu-de gobernador nuu Judea. Te Herodes tá'ú-de tiñu nuu Galilea. Te ñani-de Felipe tá'ú tiñu nuu Iturea ndañú Traconite. Te Lisaniás tá'ú tiñu-de nuu Abilinia. <sup>2</sup> Te sutu'ú ná'nu kakuu Anás jíin Caifás, te ni chaa tu'un máa Tatá Dios nuu Juan, se'e Zacarías kanchaa-de nuu ñú'un té'é. <sup>3</sup> Te ni kii-de ni jikó núu-de ñí ñúu Jordán. Te jáni-de tu'un jánducha, jíin tú'un nakani ini náva'a sá'a Dios tuká'nu ini nuu kuáchi. <sup>4</sup> Te súan ni chaa Isaías tutu, chi chaa jáni tu'un Dios ni kuu-de sáa: in ndajá'a, kana jaa-de onde nuu ñú'un té'é: Sátu'a-ró ichi máa Jito'o-yo, te sándóo-ró ichi-yá. <sup>5</sup> Taká yi'ndi nachítú. Te nuu taká yuku jíin tindu. Te ndundóo ichi yakuá. Te ichi ndái ndulii. <sup>6</sup> Te taká ñáyivi, kuni-i ja Dios nama-ya-í. Achí. <sup>7</sup> Te ni kenda koyo kua'a ñáyivi núu-dé ja skuánducha-dé-i. Te ni ka'an-de jíin-i: Se'e ko kakuu-ró. Ndéja ní kastu'ún núu-ro já kúnu-ró kóto-ró juicio chaa. <sup>8</sup> Núsáa te sá'a-ró tiñu siki já á ni nakani ini-ro-ún. Te ma'kéjá'a-ró káni ini-ro: Abraham kuu táa-ri, achí-ro. Chi ká'an-ri jíin-ro ja kuu-ni sá'a Dios ja táka yuu yá'a nduu se'e Abraham. <sup>9</sup> Te vina a kátuu tú'a hacha ja xiti yunu onde yo'o. Te taká yunu já tú kúun nde'e vá'a xini, xiti te kivi nuu ñú'un. Achí-de. <sup>10</sup> Te ñáyivi kuá'a-ún, ni kajika tu'un-i-de: Te ndasa sá'a-ná núsáa, áchí-i. <sup>11</sup> Te ni ka'an-de: Ja náva'a uu su'nu, ná kuá'a nuu já tú náva'a kuti. Te ja náva'a ja kée, suni súan ná sá'a, áchí-de jíin-i. <sup>12</sup> Te suni ni chakoyo yaku chaa xini já kuánducha-dé. Te ni kaka'an-de jíin Juan: Maestro, te náa, naún sá'a-ná, áchí-de. <sup>13</sup> Te ni ka'an-de jíin: Ma skaa-ró kakán-ro ndasa ni ta'u tiñu nuu-ro, áchí-de.

<sup>14</sup> Te suni yaku soldado, ni kajika tu'un yúan-de: Te náá, ndasa sá'a-ná jíná'an-ná, áchí. Te ni ka'an-de jíin: Ma kuánchaa-ro ndátíñu tá'an-ró, ni ma sátú'un-ró, te koo siñ-ní ini-ro jíin yá'u-ró. <sup>15</sup> Te kájani ini taká chaa siki Juan ja sánaa te kúu-de Cristo xí túu, chi ñayivi-ún, káinda-tu-i chaa-ya. <sup>16</sup> Te ni ka'an Juan: Ruu, chi jíin ndúcha skuánducha ndíja-ri róó. Ko vai iin l'a kúñá'nu-ga vása ruu, ja tú kúñá'nu-ri ndájí-rí ñii yí'i ndijan-yá. Máa-yá, chi jíin Espíritu Santo skuánducha-yá róó jíin ñú'un. <sup>17</sup> Te tñin-ya pala chíxí'ú trigo. Te nasándoo va'a-ya era-ya. Te nastútú-yá trigo ndívi ini yaka-ya. Te ka'mu-ya paja nuu ñú'un ja má ndá'va kuti-gá. <sup>18</sup> Te kua'a-gá tu'un ni ka'an xaán-dé nuu ñayivi-ún. Chi súan ni jani-de tu'un va'a-ya núu-í. <sup>19</sup> Te suni ni ka'an xaán-dé nuu Herodes, chaa tá'ú tñin-ún. Chi chaa-ún, ni jaka-de Herodías, ñasí'í ñani-de Felipe. Te kua'a-gá tiñu ñáá súan ni sá'a Herodes. <sup>20</sup> Te ja ví'í-gá ni sá'a-de kúu ja ní chindee-de Juan vekaa.

#### *Ja ní janducha Jesús ni sá'a Juan*

<sup>21</sup> Te nuu ní ndí'i ni kajanducha ñayivi, te suni ni janducha Jesús. Te nini jikán ta'u-yá, te ni nuña-ni andíví. <sup>22</sup> Te nátu'un forma paloma ni jungava Espíritu Santo siki-yá. Te ichi andíví ní kenda iin tu'un ni ka'an: Máa-ró kúu Se'e-ri te kúndá'ú ini-ri róó. Te kúsiñ ini-ri jíin-ró. Achí.

#### *Lista ndasa vai tata Jesucristo*

<sup>23</sup> Te ná ni keja'á Jesús stá'an-ya tú'un, ío-ya okó uxi kuia. Te kájani ini ñayivi ja sé'e José kúu-ya. Te táa José ni kuu Elí, <sup>24</sup> ja kúu se'e Matat, se'e Leví, se'e Melqui, se'e Jana, se'e José, <sup>25</sup> ja kúu se'e Matatías, se'e Amós, se'e Nahum, se'e Esli, se'e Nagai, <sup>26</sup> ja kúu se'e Maat, se'e Matatías, se'e Semei, se'e José, se'e Judá, <sup>27</sup> ja kúu se'e Joana, se'e Resa, se'e Zorobabel, se'e Salatiel, se'e Neri, <sup>28</sup> ja kúu se'e Melqui, se'e Adi, se'e Cosam, se'e Elmodam, se'e Er, <sup>29</sup> ja kúu se'e Josué, se'e Eliezer, se'e Jorim, se'e Matat, <sup>30</sup> ja kúu se'e Leví, se'e Simeón, se'e Judá, se'e José, se'e Jonán, se'e Eliaquim, <sup>31</sup> ja kúu se'e Melea, se'e Mainán, se'e Matata, se'e Natán, <sup>32</sup> ja kúu se'e David, se'e Isaí, se'e Obed, se'e Booz, se'e Salmón, se'e Naasón, <sup>33</sup> ja kúu se'e Aminadab, se'e Aram, se'e Esrom, se'e Fares, se'e Judá, <sup>34</sup> ja kúu se'e Jacob, se'e Isaac, se'e Abraham, se'e Taré, se'e Nacor, <sup>35</sup> ja kúu se'e Serug, se'e Ragau, se'e Peleg, se'e Heber, se'e Sala, <sup>36</sup> ja kúu se'e Cainán, se'e Arfaxad, se'e Sem, se'e Noé, se'e Lamec, <sup>37</sup> ja kúu se'e Matusalén, se'e Enoc, se'e Jared, se'e Mahalaleel, se'e Cainán, <sup>38</sup> ja kúu se'e Enós, se'e Set, se'e Adán, se'e Dios.

## 4

#### *Siki ja ní jito nchaa tá'an kui'na jíin-yá*

<sup>1</sup> Te Jesús, ni chítú ndíi-yá jíin Espíritu Santo. Te ni ndenda-ya yúcha Jordán kua'an-ya. Te ni jaa-ya onde nuu ñú'un té'é ní sá'a Espíritu Santo. <sup>2</sup> Te yúan ni kanchaa-ya úu xiko kivi. Te ni jito nchaa tá'an kui'na jíin-yá. Te taká kivi-ún, tú ní yéé kúti-yá, chi onde ni ja'a kivi, te vása ni ji'i-ya sóko. <sup>3</sup> Yúan-na te ni kachi kui'na-ún jíin-yá: Nú Se'e Dios kúu-ró, ka'an jíin yúu yá'a ná ndúu staa, áchí. <sup>4</sup> Te Jesús ni ka'an-ya jíin: Yóso núu tutú: Nasu máni máá staa kée cháa te kuchaku-de, chi sua jíin tú'un Dios, áchí-ya. <sup>5</sup> Te ni jaka kui'na-ún-ya kuá'an jíin-yá xiní ñin yuku súkún. Te ñin núnúu-ni te ni stá'an-ni taká ñuu ní ñúyivi núu-yá. <sup>6</sup> Te ni kachi kui'na-ún jíin-yá: Kua'a-ri taká ñuu luu yá'a nuu-ro te tá'ú tñin-ró núu. Chi máá-rí tñin ndí'i, te ndé nuu kuni-ri, te kuu kua'a-ri. <sup>7</sup> Núsáa te nú chiñú'un-ró ruu, te kua'a-ri taká ñuu yá'a nuu-ro. Achí. <sup>8</sup> Te ni ka'an Jesús: Satanás, kuxio kuá'an, chi yóso núu tutú: Chiñú'un-ró máá Tatá Dios máá-ró, te nuu máá ñin-ni-ya kuátíñu-ró, áchí. Achí-ya. <sup>9</sup> Te kua'an tuku jíin-yá ñuu Jerusalén. Te yúan ni kaa jíin-yá xiní torre ve'e ij. Te ni ka'an jíin-yá: Te nú Se'e Dios kúu-ró, te sún-gava-ró máá-ró yá'a te onde nuu ñú'un, <sup>10</sup> chi yóso núu tutú: Tájí-yá ndajá'a-yá kii te koto-ya róó. <sup>11</sup> Kunu nchaa-ya róó náva'a tú stují-ro ja'a-ro núu yúu, áchí. Achí kui'na. <sup>12</sup> Te ni ka'an Jesús: A yóso núu tutú: Ma kóto nchaa-ro máá Tatá-ro Dios, áchí-ya jíin kui'na-ún. <sup>13</sup> Te ni ndí'i ni jito nchaa kui'na-ún-ya. Te ni kuxio núu-ni kua'an.



*Ja ní kaské'ichi-i-ya iní ñuu Nazaret*

<sup>14</sup> Te jíín fuerza Espíritu kuano'on Jesús ñuu Galilea. Te ni jichá tu'un-ya níí ndáñúu yani yúan. <sup>15</sup> Te ni stá'an-ya tú'un iní ve'e sinagoga ñáyivi yúan. Te ni kanakana jaa ndí'i-i-ya. <sup>16</sup> Te ni jaa-ya ñúu Nazaret, nuu ní ja'nu-ya. Te ni kivi-ya iní ve'e sinagoga nátu'un sá'a-ya táká kivi ndétatú. Te ni ndukuiñi-ya ní ka'u-ya ñin tutu. <sup>17</sup> Te yúan ío tutu Isafás cháa ni jani tu'un Dios onde sáá. Te ni kaja'a-de nuu Jesús. Te ni janu-ya tutú-ún. Te ni jini-ya ñin nuu yóso, te ni ka'u-ya: <sup>18</sup> Espíritu máá Tatá Dios jika-ya jíín-rí, chi ni teta'an-ya rúu náva'a kani-ri tu'un va'a nuu ñáyivi ndá'ú. Te ni tájí-yá ruu vai-ri náva'a sá'a-ri tana ñáyivi kákukuí'a iní, te kastu'ún-rí nuu ñáyivi káindasu koo libre-i. Te taká ñáyivi kuáá, ndundijin nuu-í, te nama-ri ñáyivi ní katuji. <sup>19</sup> Te náva'a kani-ri tu'un sikí kuiá játa'an iní máá Tatá Dios, áchí-ya. <sup>20</sup> Te ni natuu-yá tutu-ún. Te ni nakua'a-ya núu cháa játíñu. Te ni nungoo-ya. Te taká cháa ká'jin iní ve'e sinagoga, kánde'é vá'a-de nuu-yá. <sup>21</sup> Yúan-na te ni ka'an-ya jíín-de: Vina a ni kajini so'o-ró já ní skíkuu tu'un ká'an tutu i yá'a, áchí-ya. <sup>22</sup> Te ndivii-dé ni kaka'an va'a-de tu'un-ya. Te kánaa iní-de kánde'é-de nuu-yá ja lúu ká'an-ya. Te ni kaka'an-de: Á nasu sé'e José kúu cháa yá'a. Achí-de. <sup>23</sup> Te ni ka'an-ya jíín-de: Jáni iní-ri ja sánaa te ka'an-ro tú'un yátá yá'a jíín-rí: Cháa táná, sá'a tana máá-ró, te taká tíñu ni kajini tu'un-ri ni sá'a-ró ñuu Capernaum, suni súan ná sá'a-ró ñuu-ro yá'a vii, achí-ro. <sup>24</sup> Te ni ka'an-ga-ya: Jandáa ká'an-ri jíín-ró, ja ñáyivi máá ñuu cháa jáni tu'un Dios, máá-i kúu ja tú kájatá'ú-i-de. <sup>25</sup> Jandáa ká'an-ri jíín-ró, ja ní io kua'a ñá'an ní kendoo ndá'ú ñuu Israel kivi ní chaku Elías, te kivi-ún ni ndasu andívi uní kua iñu yoo. Te ni io ñin tama xaan níí-ni ñuu-ún. <sup>26</sup> Ko tú ní tájí-yá Elías ki'in-de nuu ní ñin ñá'an-ún, chi máá-ni onde ñuu Sarepta ndáñúu Sidón ni ja'an-de nuu ñin ñá'an ní kendoo ndá'ú. <sup>27</sup> Te iní ñuu Israel, suni ni io kua'a cháa ni kate'yu ndí'yi, kivi ní chaku Eliseo, cháa ni jani tu'un Dios. Ko tú ni ñin cháa-ún ní ndúndoo, chi máá-ni Naamán, cháa ñuu Siria. Achí-ya. <sup>28</sup> Yúan-na te taká cháa ká'jin iní ve'e sinagoga, ni kakiti iní-de ja ní kajini so'o-de tu'un ká'an-ya. <sup>29</sup> Te ni kandonda-de sikí-yá ni kakiñi'in-de-ya yátá ñuu-ún, te kua'an-de jíín-yá xini yúku núu kándii ñuu-de. Te yúan súngava-de-ya kákuni-de. <sup>30</sup> Ko máá-yá, ni ja'a-ya má'ñú-de, te kua'an-ya.

*Ja ní kiñi'in-ya tachí káni*

<sup>31</sup> Te ni najinu-ya ñuu Capernaum, ndáñúu Galilea. Te ni stá'an-ya tú'un nuu-dé jíná'an-de ndíta'an kivi ndétatú. <sup>32</sup> Te ni kánaa iní-de kájin so'o-de tu'un stá'an-ya, chi ni stá'an-ya nátu'un ñin cháa ndíso tíñu. <sup>33</sup> Te iní ve'e sinagoga kánde ñin cháa tá'an tachí káni. Te cháa-ún, ni kana kó'ó-de: <sup>34</sup> Kuxio-ní Táta, chi tú káyitá'an-ná jíín-ní, Jesús ñuu Nazaret. Vai-ní xnáa-ní náá náún. A jiní-ná na ní kúu, cháa ndoo nuu Dios. Achí. <sup>35</sup> Te Jesús, ni ka'an xaan-yá jíín: Kasu yu'u-ro te kenda-ró-de, áchí-ya. Yúan-na te ni ndua-ni cháa-ún ma'ñú ñáyivi, ni sá'a tachí káni-ún. Te ni kenda kua'an iní-de. Te tú naún ní sá'a jíín-de. <sup>36</sup> Te ndivii-í, ni kayu'ú-i. Te kádatu'ún-i: Naún tu'un kúu ya'á. Chi ndíso tíñu-de ja tá'ú ní'in-de tíñu nuu tachí káni te kenda koyo, káka'an-i. <sup>37</sup> Te tu'un-ya ní jichá nuu kua'an taká lado ndáñúu yúan.

*Ja ní nasáva'a-ya náchisó Pedro jíín sáva-ga-i*

<sup>38</sup> Yuán-na te ni ndukuiñi Jesús, ni kenda-ya iní ve'e sinagoga. Te ni kivi-ya vé'e Simón. Te náchisó Simón, yí'i xaan kiji-ña. Te ni kaka'an nda'ú-de jíín-yá ndasa kuu-ña. <sup>39</sup> Te ni kandita-ya núu-ñá, te ni ka'an xaan-yá nuu kiji-ún. Te ni kee-ni kiji-ún-ña. Te ni ndukoo-ni-ña. Te ni jatíñu-ña núu-yá jíná'an-ya. <sup>40</sup> Te kuakee ndikandii, te taká ja káñava'a ñáyivi kaku'u tiní nuu kué'e, ni kákinchaka-i nuu-yá. Te ni xndée-ya ndá'a-yá sikí ñin ñin-i te ni nasáva'a-ya-í. <sup>41</sup> Te suni iní kua'a ñáyivi ní káenda tachí káni. Te ni kákana kó'ó: Máá-ní kúu Se'e Dios, áchí. Ko ni ka'an xaan-yá jíín. Te tú ní ja'a-ya tú'un ka'an. Chi a kájin ja máá-yá kúu Cristo. <sup>42</sup> Te ni kundijin. Te ni kenda-ya kuá'an-ya ñin nuu nú'un té'é. Te ñáyivi kánandúkú-i-ya, ni jakoyo-i nuu-yá. Te kásténdatu-i-ya náva'a tú kuxio-ya núu-í núu. <sup>43</sup> Ko máá-yá ni ka'an-ya jíín-i: Jínu ñú'ún já súni nuu sáva-ga ñuu



kani-ri tu'un va'a ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Chi yuán ní tájí-yá ruu vai-ri. Achí-ya. <sup>44</sup> Te jáni-ya tú'un ini ve'e sinagoga ñuu Galilea.

## 5

*Ja ní kana-ya xini cháa tiin tiyáká*

<sup>1</sup> Te ni kuu ja kándeé Jesús yu'u mar Genesaret. Te ñayivi, ni kajaxin-i-ya já ndúkú-i kuni so'o-i tu'un Dios. <sup>2</sup> Te ni jini-ya úu barco ká'jin yani yu'u mar. Te cháa kátiin tiyáká, a ni kakenda-de ini barco. Te kánakacha-de ñunu-dé. <sup>3</sup> Te ni kivi-ya ini barco Simón. Te ni ka'an-ya jín-de ja ná skáka-de in tí'li kuxio nuu ñú'un. Te ni jungoo-ya. Te onde ini barco ni stá'an-ya tú'un nuu ñáyivi. <sup>4</sup> Te nuu ní jinu ni ka'an-ya, te ni kachi-ya jín Simón: Ná chó'o núu kúnú ndúcha, te skuíta ka'nu-ró ñunu-ro, te tiin-ró tiyáká, achí-ya. <sup>5</sup> Te ni ka'an Simón: Maestro, ní ñúu ni kasátiñu-ná, ko tú ni in ní kátiin kuti-ná. Ko ja ká'an máa-ni kúu, te ná skuíta ka'nu-ná ñunu-ná, achí-de. <sup>6</sup> Te ni sá'a-de súan. Te ni jasú-de tiyáká kuá'a xaán ini ñunu-dé. Te ñunu-dé ndúkú té'nde núu. <sup>7</sup> Te ni kasá'a-de seña nuu tá'an-de, ká'jin ini inga barco, ná kii chindéé tá'an jín-de. Te ni chakoyo-de. Te ni kaschítú ndi-dé-ti ini ndendúu barco ja kuni kee barco-ún chij nducha núu. <sup>8</sup> Te Simón Pedro, ni jini-de ja súan ni kuu. Te ni jukuiñi jíti-de nuu Jesús, te ni ka'an-de: Kuxio-ni Táta, chi cháa ío kuachi kúu-ná, achí-de. <sup>9</sup> Chi máa-de jín táká ja ní kachindéé tá'an jín-de-ún, ni kanaa ini-de kánde'é-de ja ní kátiin-de tiyáká-ún, <sup>10</sup> te suni súan Jacobo jín Juan, ndendúu se'e Zebedeo, chi cháa kachindéé tá'an jín Simón kakuu-de. Te ni kachi Jesús jín Simón: Ma yú'ú-ro. Onde vina te tiin-ró cháa. Achí-ya. <sup>11</sup> Yúan-na te nuu ní kandenda barco nuu ñú'un íchi, te ni kaxndóo ndi'i-de ndatíñu-de. Te ni kandikin-de-ya.

*Ja ní nasáva'a-ya in cháa té'yu ndi'yi*

<sup>12</sup> Te Jesús, kándeé-ya in ñuu. Te ni ja in cháa nuu-yá, té'yu ndi'yi-de. Te cháa-ún, ni jini-de nuu Jesús. Te ni jukuiñi jíti-de. Te ni ka'an nda'ú-de jín-yá: Táta, nú kuni-ni te kuu nasándoo-ni náa, achí-de. <sup>13</sup> Yúan-na te ni skáa-ya nda'a-yá. Te ni ké'é-yá-de. Te ni ka'an-ya: Kuni-ri, ná ndúndoo-ró, achí-ya. Te ndi'yi té'yu-ún, ni kuxio-ni kua'an. <sup>14</sup> Te ni ka'an xaán-yá jín-de: Ma kachi kuti-ro núu ní in. Chi kuá'an, te stá'an-ro máa-ró núu sutú. Te kundá'a-ró ndatíñu stá'an-ro núu-dé, náva'a kuni-de ja ní ndundoo-ró, natu'un ni tá'ú Moisés tiñu sáa. Achí-ya. <sup>15</sup> Ko tu'un-ya-ún, ni jicha-ga kua'an. Te ni kataka kua'a xaán ñáyivi já kuni ná'in-i, te nduva'a-i taká kue'e káta'an-i kákuni-i. <sup>16</sup> Te máa-yá, ni kusin-ya kuá'an-ya onde ñu'un té'é. Te yúan ni jikan ta'u-yá.

*Chaa ni kuyúnú*

<sup>17</sup> Te in kivi kándeé Jesús stá'an-ya tú'un. Te cháa fariseo jín maestro ley, kaxiukú-de yúan. Te cháa-ún, ni kikoyo-de ichi táká ñuu Galilea ndañúu Judea jín ñúu Jerusalén. Te fuerza máa Tatá Dios kándeé jín-yá náva'a nasáva'a-ya ñáyivi kú'u. <sup>18</sup> Te ni cháa yaku cháa, te nuu in jito yuu kándiso-de in cháa ni kuyúnú. Te kándúkú-de skivi-de cháa-ún nuu kándeé-ya, te kani-de cháa-ún nuu-yá. <sup>19</sup> Te ja kuá'a ñáyivi, te tú ní káni'in-dé ndénu skivi-de cháa-ún. Yúan-na te ni kaka-de xini vé'e. Te yúan ni kaxndón-da-de teja, te ni kaskúun-de cháa-ún nuu Jesús sava ma'ñú jín jito yuu. <sup>20</sup> Te ni jini-ya já kákandíja cháa-ún. Te ni ka'an-ya jín cháa ni kuyúnú-ún: Súchi, a ío tuká'nu ini nuu táká kuachi-ró, achí-ya. <sup>21</sup> Yúan-na te cháa káchaa tutu jín cháa fariseo, ni kejá'a-de kájani ini-de: Ndé cháa kúu ya'á ja ká'an tu'un ndiva'a. Ndéja kúu sá'a tuká'nu ini nuu kuachi, chi in-ni máa Dios, achí-de. <sup>22</sup> Yúan-na te Jesús, a ni jini-ya já súan kájani ini-de. Te ni ka'an-ya jín-de: Naún kájani ini-ro. <sup>23</sup> Ja úu tu'un yá'a ndéja yí-ga káa. Á ka'an-ri: A ío tuká'nu ini nuu táká kuachi-ró, xí ká'an-ri: Ndukoo, te kaka-ró. <sup>24</sup> Ko náva'a ná kuni-ro já máa Sé'e cháa ndiso-ya tíñu nuu ñúyivi yá'a ja sá'a-ya tuká'nu ini nuu kuachi, te ná ká'an-ri inga tu'un jín cháa ni kuyúnú yá'a núsáa: Jín-ró ká'an-ri, ndukoo, te naki'in-ró jito yuu-ro, te no'on-ro vé'e-ró. Achí-ya. <sup>25</sup> Te ni ndukoo-ni cháa-ún jito nuu ñáyivi-ún.

Te ni naki'in-de jito nuu ni katúu-dé-ún. Te kuano'on-dé ve'e-de, nákana jaa-de Dios. <sup>26</sup> Te taká ñayivi-ún, ni kanaa iní-i kánde'é-i. Te ni kayu'ú xaan-í. Te ni kanakana jaa-i Dios: Vina te ni kajini-yo tíñu ñá'nu xaan yá'a, áchí-i.

### *Já ní kana-ya xiní Leví*

<sup>27</sup> Yuán-na, te ni kenda Jesús kua'an-ya. Te ni jini-ya núu ñin cháa xini, nání-de Leví, kánchaa-de nuu kútútú xú'ún ñúu. Te ni ka'an-ya jíin-de: Kundikin-ro rúu, áchí-ya. <sup>28</sup> Te ni xndóo-de taká ndatíñu-de. Te ni ndukuiñi-de. Te ni ndikin-de-ya. <sup>29</sup> Te ni sá'a Leví ñin gasto ká'nu iní ve'e-de, te ni io kua'a tá'an-de, cháa xini jíin sáva-ga-de. Te cháa-ún, káyee-dé staa jíin-yá. <sup>30</sup> Te cháa káchaa tutu jíin cháa fariseo, ni kaka'an-de sikí cháa káskuá'a jíin-yá: Naja káyee-ro káji'i-ró jíin cháa xini jíin cháa ká'io kuachi, áchí-de. <sup>31</sup> Te ni ka'an Jesús, cháa ká'io ndáján, tú kánandi'i-de cháa táná, chi cháa káku'u kúu ja kájinu ñú'ún. <sup>32</sup> Na tú vai-ri kana-ri xini cháa ndaa. Chi cháa ká'io kuachi, kana-ri xini ná nákani iní-de, áchí-ya jíin-de.

### *Sikí tú'un kondicha iní*

<sup>33</sup> Yuán-na te ni kaka'an-de jíin-yá: Chaa káskuá'a jíin Juan, tini jinu ká'io ndicha iní-de te kájikán ta'u-dé. Te suni súan kásá'a cháa káskuá'a jíin cháa fariseo. Ko cháa káskuá'a jíin máa-ní, naja máni káyee-dé káji'i-de. Achí-de. <sup>34</sup> Te ni ka'an-ya jíin-de: Á kuu sá'a-ró já kóndicha iní ñayivi ká'lin viko tánda'a, te nú kánchaa yii jíin-i. <sup>35</sup> Ko cháa ñin kivi já kuxio yii núu-í. Te kivi-ún, kuu kondicha iní-i. Achí-ya. <sup>36</sup> Te ni ka'an-ya ñin tu'un yátá jíin-de: Tú ni ñin náchu'un sa'ma jáá núu sú'nu tu'ú. Te nú súan, suni máa já jáá-ún ka'ncha-ga, chi nuu sú'nu tu'ú ma kúu nuku'un sa'ma jáá. <sup>37</sup> Te tú ni ñin chu'un vino jáá iní ñii tú'ú, chi nú súan, te máa vino jáá-ún ndátá ñii-ún, te vino-ún kati, te ñii-ún naa. <sup>38</sup> Ko vino jáá jíin ñii jáá, kúu ja kúu ku'un iní. Te kendo va'a ndendúu. <sup>39</sup> Te tú ni ñin-í, ja á ni ji'i-i ja tu'ú, te kuni tuku-i ko'o-i ja jáá, chi: Ja ni kutú'ú kúu ja vá'a-ga, áchí-i. Achí-ya.

## 6

### *Já ní kakachi-de yoko trigo kivi ndétatú*

<sup>1</sup> Te kivi ndétatú nuu semana uni, te ni ja'a Jesús kua'an-ya ñin nuu kaa trigo. Te cháa káskuá'a jíin-yá ni kakachi-de yoko trigo, ni kákin-de iní nda'a-dé, te káyee-dé. <sup>2</sup> Te sava cháa fariseo ni kaka'an-de jíin-yá: Naja kásá'a-ró jáan, chi tú ío ley sá'a-ró súan kivi ndétatú, áchí-de. <sup>3</sup> Te ni ka'an Jesús: Á tú ní káka'u kuti-ro tutu ñaún ní sá'a David. Chi máa-de jíin cháa ni kaxiukú jíin-de, ni kaji'i-de soko ñin kivi. <sup>4</sup> Te ni kivi-de iní ve'e Dios, te ni ki'in-de statilá kaxiukú ndijín, ni yee-dé. Te suni ni ja'a-de nuu cháa kaxiukú jíin-de-ún ni kayee. Te tú ío ley kee ní ñin cháa statilá-ún, chi máni sutu káyee núu. Achí-ya jíin-de. <sup>5</sup> Te ni ka'an-ga-ya jíin-de: Máa Sé'e cháa, suni Jito'o kivi ndétatú kúu-ya, áchí-ya.

### *Ñin cháa ni ichi nda'a vá'a*

<sup>6</sup> Te inga kivi ndétatú, suni ni kivi-ya iní ve'e sinagoga, te ni stá'an-ya tú'un. Te yúan kánde ñin cháa ni ichi kájan ndá'a vá'a-de. <sup>7</sup> Te cháa fariseo jíin cháa káchaa tutu, kábito yu'u-dé Jesús nú sá'a-ya taná kivi ndétatú, nává'a kakan-de kuachi sikí-ya kuni-de. <sup>8</sup> Ko máa-yá, a ni jini-ya tú'un kájan iní-de. Te ni ka'an-ya jíin cháa kátí'ichi nda'a-ún: Ndukuiñi, te ichi má'ñú yá'a kundii-ro, áchí-ya. Te máa cháa-ún, ni ndukuiñi-de, te ni jukuiñi-de. <sup>9</sup> Yuán-na te ni ka'an Jesús jíin-de jíná'an-de: Ná kaka tu'ún-rí róo ñin tu'un. Ndé ley ío sikí kivi ndétatú. Á sá'a va'a-yó, xí sá'a ñáa-yo. Á nama-yó ñin cháa ndúkú kúu, xí ká'ni-yo ñin ndiyi. Achí-ya. <sup>10</sup> Te ndé'é-ya nuu taká ja kaxiukú xiin-yá-ún. Te ni ka'an-ya jíin cháa kú'u: Skaa nda'a-ro, áchí-ya. Te ni sá'a-de súan. Te nda'a-dé-ún, ni nduva'a ij-ní. <sup>11</sup> Te máa-ún, ni kakiti xaan iní, te kándatu'ún ndasa sá'a jíin Jesús. <sup>12</sup> Te ni kuu kivi. Te ni kenda Jesús kuakakan ta'u-yá onde yuku. Te ñí ñiñú ni jikan ta'u-yá nuu Dios.

*Ja ní kaji-ya uxí uu cháa skuá'a jíin-yá*

<sup>13</sup> Te nuu ní kundijin, te ni kana-ya xiní cháa káskuá'a jíin-yá. Te ni nakaji-ya uxí uu tá'an-de. Te cháa-ún, ni skúnání-yá-de apóstol. <sup>14</sup> Te Simón, ni naskúnání-yá-de Pedro, jíin ñaní-de, Andrés, Jacobo, Juan, Felipe, Bartolomé. <sup>15</sup> Mateo jíin Tomás, Jacobo se'e Alfeo, jíin Simón cháa nání Zelote, <sup>16</sup> Judas ñani Jacobo, jíin Judas Iscariote ja ní nastúu-de Jesús.

*Tu'un ni stá'an-ya núu-í*

<sup>17</sup> Te ni nuu-ya jíin-de jíná'an-de. Te ni jukuiñi-ya ñin ndu'a. Te kua'a xáan cháa káskuá'a jíin-yá jíin kuá'a ñáyivi núu Judea jíin ñáyivi núu Jerusalén, jíin ñáyivi yú'u mar ñuu Tiro jíin núu Sidón, ni kikoyo-i ja kúni ná'in-i tu'un ka'an-ya, te suni ja ná ndúva'a-i kue'e káta'an-i kuní-i. <sup>18</sup> Te taká ñáyivi kándo'o jíin tachí káni, ni kandúva'a ndí-i-i ni sá'a-ya. <sup>19</sup> Te ndivii ñáyivi kuá'a-ún, ni kandúkú ndéé-i ké'é-i-ya. Chi ío fuerza iní-ya. Te ni nasáva'a-ya taká-i. <sup>20</sup> Te ni ndakoto-ya núu cháa káskuá'a jíin-yá. Te ni ka'an-ya: Xáan ndatu róo, cháa káta'an ndá'ú, chi kuu kivi-ró núu nuu tá'ú Dios tiñu. <sup>21</sup> Xáan ndatu róo ja káji'i-ro sóko vina, chi nda'a chii-ró. Xáan ndatu róo ja kánde'e-ro vina, chi kuaku-ro. <sup>22</sup> Xáan ndatu róo jíná'an-ró nú kákiti iní cháa kájito-de róo, jíin nú kákuxio-de nuu-ro kí'in-de, jíin nú káka'an tásí-de siki-ro, jíin nú káské'ichi-de róo natu'un cháa ñáa, ja siki máa Sé'e cháa. <sup>23</sup> Siñ ná kóo iní-ro kivi-ún, te kusii xáan iní-ro, chi ká'nu xaan kóo ta'u-ro onde andívi. Chi súan ni kasá'a táa-de jíin cháa ni kajani tu'un Dios onde sáa. <sup>24</sup> Ko naka ndá'ú kúu róo, cháa kúká, chi vina-ni ká'io siñ iní-ro. <sup>25</sup> Naka ndá'ú kúu róo ja ká'jin tii chii-ró vina, chi kuu-ro sóko. Naka ndá'ú kúu róo ja vina kájaku-ro, chi nduku'a iní-ro te nde'e-ro. <sup>26</sup> Naka ndá'ú kúu róo nú vina ká'an jíin'ún taká cháa jíin-ró. Chi súan ni kasá'a táa-de jíin cháa ni kajani tu'un xndá'ú onde sáa. <sup>27</sup> Ko ká'an-ri jíin róo ja kájiní so'o: Kundá'ú iní-ro cháa kájito u'u róo, te sá'a va'a-ró jíin cháa kákiti iní nuu-ro. <sup>28</sup> Te ka'an va'a-ró jíin cháa káka'an ndiva'a jíin-ró. Te kakan ta'u-ro já'a cháa kasá'a tu'un tú'ún siki-ro. <sup>29</sup> Te nú ndé cháa stují ñin yiki núu-ro, suni kuá'a-ró tú'un ná stují-dé inga. Te nú ndé cháa jáncha-de tikachi-ró, ni su'nu-ro ma sásá'an-ró ná kí'in-de jíin. <sup>30</sup> Nani cháa jikán nuu-ro, te kuá'a-ró núu-dé. Te cháa kí'in ndatíñu-ró, ma nándakan-ro. <sup>31</sup> Te natu'un kuní-ro sá'a ñáyivi jíin-ró, suni súan sá'a máa-ró jíin-i. <sup>32</sup> Chi nú maní-ro jíin cháa maní jíin máa-ró, ndé cháa nakuatá'ú núu-ro núsáa. Chi cháa ká'io kuachi, suni maní-dé jíin cháa maní jíin máa-de. <sup>33</sup> Te nú sá'a va'a-ró jíin cháa kasá'a va'a jíin máa-ró, ndé cháa nakuatá'ú núu-ro, chi cháa ká'io kuachi, suni súan kasá'a-de. <sup>34</sup> Chi nú kuá'a núu-ró núu cháa ja ñúkuu iní-ro kuá'a-de nuu-ro, ndé cháa nakuatá'ú núu-ro, chi cháa ká'io kuachi, suni já'a núu-de nuu sáva-ga cháa ká'io kuachi, náva'a nani'in-gá-de. <sup>35</sup> Núsáa te kundá'ú iní-ro cháa kájito u'u róo, te sá'a va'a-ró jíin-de. Te kuá'a núu-ró núu-dé. Te ma kúñkuu iní-ro naún kuá'a-de nuu-ro. Te ká'nu koo ta'u-ro, te kuu-ró sé'e Dios andívi. Chi máa-yá, va'a iní-ya jíin cháa já'a iní jíin cháa ndiva'a. <sup>36</sup> Núsáa te kundá'ú iní-ro ñáyivi natu'un máa Táa-ro já súni kundá'ú iní-ya-í. <sup>37</sup> Ma ndóna-ró siki ñáyivi, náva'a ma ndóna-i siki máa-ró. Ma nákuñdii-ró siki-í, náva'a ma nákuñdii-i siki máa-ró. Sá'a tuká'nu iní-ro núu-í, náva'a ná sá'a-i tuká'nu iní-i nuu máa-ró. <sup>38</sup> Kuá'a nuu-í te suni súan kuá'a-i nuu-ro. Chikuá'a va'a-i, sáni'in-i, kaja-í, te onde jichá chu'un-i kuá'a-i nuu-ro. Chi suni jíin kú'a ni chikuá'a-ró-ún, suni nakukuá'a-ró. Achí-ya. <sup>39</sup> Te ni ka'an-ya ñin tu'un yátá jíin-i: Cháa kuáa á kuu stá'an-de ichi núu ingá cháa kuáa. Á tú jungava ndendúu-de iní xa'va. <sup>40</sup> ñin cháa skuá'a, nasu ñá'nu-ga kúu-de vása maestro-de. Ko taká cháa káskuá'a, nú a ni kutu'a va'a-de, te koo-de natu'un maestro-de. <sup>41</sup> Naja ndé'é-ró já kándeé mii'ín ndúchi ñaní-ro, te tú nákaní iní-ro já ñin vitu kándeé nduchi máa-ró náún. <sup>42</sup> Naja ká'an-ro jíin ñaní-ro: Ñáni, kundatu ná táva-rí mii'ín kándeé nduchi-ro, te tú nákaní iní-ro já kándeé ñin vitu ndúchi-ro náún. Cháa uu xiní, xna'an-ga tava-ro vitu kándeé nduchi máa-ró. Yúan-na te kuu ndé'é vá'a-ró já táva-ro mii'ín kándeé nduchi ñaní-ro. <sup>43</sup> Chi xiní yúnu vá'a tú kúun nde'e káñáa. Te ni xiní yúnu káñáa tú kúun nde'e

vá'a. <sup>44</sup> Chi ndita'an yunu, jíin ndé'e te jini-yo naún yunu kúu, chi tú táxín-yó mérxexe xini nú ínú, ni tú táxín-yó uva xini zarza. <sup>45</sup> Chaa va'a, sá'a-de tiñu va'a, chi ío va'a ini-de. Te chaa ñáá, sá'a-de tiñu ñáá, chi káñáá ini-de. Chi tu'un ñú'un ini ańú chaa, tu'un-ún ká'an-de. <sup>46</sup> Naja káka'an-ro jíin-rí: Táta, Táta, te tú káskíkuu-ró tíñu ká'an-rí jíin-ró núsáá. <sup>47</sup> Taká ñayivi vái nuu-rí, te jini so'o tu'un ká'an-rí, te skíkuu, ná stá'an-rí nuu-ro na jíin keta'an. <sup>48</sup> Kúu natu'un iin chaa ja jáni-de ve'e-de, te ni jacha kúnú-de. Te ni jani-de ja'a sikí káva. Te nuu ní chaa iin nducha ñú'ún xáan, te yucha-ún ni kuni stúnchaa ve'e-ún núú. Ko tú ní kandá kuti, chi sikí káva kandii. <sup>49</sup> Ko ñayivi jini so'o, te tú skíkuu, yuán kúu natu'un iin chaa ni jani-de ve'e-de nuu ñú'un, te tú yínduji ja'a. Te iin nducha ñú'ún ní kani ve'e-ún, te ni stúnchaa-ni. Te ni naa íi-ní ve'e-ún. Achí-ya.

## 7

*Ja ní nasáva'a-ya mozo capitán*

<sup>1</sup> Te ni jinu ni ka'an-ya ní kajini ná'ín ñayivi-ún. Yúan-na te ni kivi-ya kuá'an-ya ñúu Capernaum. <sup>2</sup> Te iin chaa kúu capitán, ío iin mozo-de ja maní-dé jíin. Te mozo-ún, kú'u-i te a yani kuu-i. <sup>3</sup> Te chaa capitán yúan, ni jini-de tu'un Jesús. Te ni tájí-de yaku chaa judío ñá'nu, kua'an nuu-ya, ka'an nda'ú jíin-ya ja ná kii-ya te nama-ya mozo-de. <sup>4</sup> Te ni jakoyo chaa-ún nuu Jesús. Te ni kaka'an nda'ú-de jíin-ya: Kánúu sá'a-ní ja ká'an-de, <sup>5</sup> chi maní-dé jíin ñúu-ná. Te ni jani-de iin ve'e sinagoga kuu-ná jíná'an-ná. Achí-de. <sup>6</sup> Te kua'an Jesús jíin-de. Te nuu ní kakuyani-ya vé'e-ún, te ni tájí capitán yaku amigo-de, kua'an nuu-ya. Te ni ka'an-de jíin-ya: Táta, tú kuni-ná sátéñu-ná ní ja kivi-ní ini ve'e-ná. <sup>7</sup> Ja yúan tú ní kuni-ná kii-ná nuu-ní núú, ko máni ka'an-ní, te ná ndúva'a mozo-ná. <sup>8</sup> Chi máá-ná, suni chaa ndíso tíñu kúu-ná. Te tá'ú-ná tíñu nuu soldado-ná. Te ká'an-ná jíin iin-de: Kuá'an, te já'an-de. Te jíin ingá-de: Ña'an, te cháa-de. Te jíin mozo-ná: Sá'a ya'á, te sá'a-i. Achí-de. <sup>9</sup> Tu'un ya'a ni jini so'o Jesús. Te ni naa iní-ya ní ndé'é-ya nuu-dé. Te ni xío káva-ya. Te ni ka'an-ya jíin ñayivi kuá'a kándikin yata-ya: Ndaa ká'an-rí jíin-ró, ja ní ini ñuu Israel tú súan ní jini-rí chaa kándija, achí-ya. <sup>10</sup> Te chaa ni tájí-de nuu-ya núú, ni najakoyo-de ve'e. Te ni jini-de ja á ni nduva'a mozo-ún.

*Ja ní nachaku se'e yí ña'an viuda*

<sup>11</sup> Yúan-na te ni kuu kivi. Te ni kivi Jesús kua'an-ya ñúu Naín. Te kua'a cháa skuá'a jíin-ya, jíin ñayivi kuá'a, kája'an-i jíin-ya. <sup>12</sup> Te ni kuyani-ya yúñú-ún. Te kákiñi'in ñayivi-ún iin suchí yí ní ji'i-i, ja máá iin-i nuu náa-i núú. Te ña'an viuda kúu-ña. Te suni kua'a ñayivi ñúu-ún ká'iiin jíin-ña. <sup>13</sup> Te ni jini máá Jito'o-yo núu-ña. Te ni kundá'ú ini-ya-ña. Te ni kachi-ya jíin-ña: Ma ndé'e-ro, achí-ya. <sup>14</sup> Te ni kandita-ya. Te ni tñn-ya camilla ndiyi-ún. Te ni kajukuiñi chaa kándiso-ún. Te ni ka'an-ya: Súchi, jíin-ró ká'an-rí, ndukoo, achí-ya. <sup>15</sup> Yúan-na te ni ndukoo suchí ja á ni ji'i-ún. Te ni keja'á-i náka'an-i. Te Jesús, ni nakuá'a-ya-í nuu náa-i. <sup>16</sup> Te ndivii ñayivi, ni kayu'ú-i. Te kánakana jaa-i Dios. Te sava-i káka'an-i: Ni chaa iin chaa jáni tu'un Dios nuu-yo, te kúñá'nu-de. Te sava-ga-i káka'an-i: Máá Dios, ni chaa-ya núu-yo. Achí-i. <sup>17</sup> Te tu'un-ya-ún ni jicha kua'an ní ñúu Judea jíin ní ñúu yani yúan.

*Uu chaa ni tájí Juan nuu-ya*

<sup>18</sup> Te chaa káskuá'a jíin Juan, ni kakastu'ún núu-dé ndasa ío taká tiñu. Yúan-na te ni kana Juan xini uu chaa káskuá'a jíin-de. <sup>19</sup> Te ni tájí-de kua'an nuu Jesús, náva'a kaka tu'un-de-ya: Máá-ní kúu chaa kii-ún, xí kúndatu-yó ingá-de náún, achí-de. <sup>20</sup> Te ni jakoyo chaa-ún nuu-ya. Te ni kaka'an-de jíin-ya: Juan, chaa skuánducha, ni tájí-de náá vai koyo-ná nuu-ní vai kaka tu'un-ná ní: Á máá-ní kúu chaa kii-ún xí kúndatu-yó ingá-de náún, achí-de. <sup>21</sup> Te suni máá hora-ún ni nasáva'a-ya kuá'a ñayivi kaku'u, jíin ja kate'yu, jíin ja káta'an tachi káni. Te suni kua'a cháa kuáá, ni ndundijin nuu-dé ni sá'a-ya. <sup>22</sup> Te ni ka'an Jesús: Kuá'an, te kastu'ún-ró núu Juan naún ní kajini-ro, jíin tu'un ni kajini so'o-ró. Chaa kuáá, kándundijin nuu-dé. Te chaa rengo kánakaka-de. Te chaa

té'yu ndi'yi kándundoo-de. Te chaa só'ó kánakuni so'o-de. Te chaa ni ji'i kánachaku-de sá'a-ri. Te suni jáni-ri tu'un va'a Dios nuu ñáyivi ndá'ú. <sup>23</sup> Te xáán ndatu koo chaa ja má náyu'ú-de koto-de ruu. Achí-ro. <sup>24</sup> Te chaa ni táji Juan ni kenda-de káno'on-de. Te Jesús, ni keja'á-yá ká'an-ya tú'un Juan jín ñáyivi: Naja ní kenda-ró kája'an-ro onde ñu'un té'é. Ja ndé'é-ró ñin icha ja kandá sá'a tachi náún. <sup>25</sup> Ko naja ní kenda-ró kája'an-ro. Ja ndé'é-ró núu ñin chaa ñu'un sa'ma ndúchá náún. Ko ná kástu'un-rí, chaa káñu'un sa'ma lúu te ncháá va'a-de ja kákusi iní-de, máni iní ve'e rey káxiukú-de. <sup>26</sup> Ko naja ní kenda-ró kája'an-ro. Ja ndé'é-ró núu ñin chaa jáni tu'un Dios náún. Te suni ká'an-ri jín-ró: Kúñá'nu xaan-gá-de vása ñin chaa jáni tu'un Dios. <sup>27</sup> Chaa yá'a kúu chaa yóso tú'un-de nuu tutú: Kuni so'o-ró chi táji-rí ndajá'a-rí kuxnúu-de jaa-de, te chaa-ún sátu'a-de ichi-ro vása jaa-ro, áchí. <sup>28</sup> Chi a ká'an-ri jín-ró ja iní ñuyívi yá'a tú'ó ni ñin chaa jáni tu'un Dios ja kúñá'nu-ga máa-de vása Juan chaa skuánducha. Ko máa cháa lúli-ga iní nuu nátu'un andívi, chaa-ún kúñá'nu-ga-de vása Juan. Achí-ya. <sup>29</sup> Te chaa xini jín táká ñáyivi-ún, káini so'o tu'un ká'an-ya, te ni kajatá'ú-i tu'un Dios. Te ni kajanducha-í nuu Juan. <sup>30</sup> Ko chaa fariseo jín cháa maestro ley, ni kaské'ichi-de tu'un kuni Dios ja sá'a-de, kuachi ja tú ní kajanducha-dé nuu Juan. <sup>31</sup> Te ni kachi máa Jító'o-yo: Naún tu'un yátá skétá'an-ri jín ñáyivi yá'a núsáa, te naún ní kandaku-i. <sup>32</sup> Kákuu-i nátu'un suchí lúli káxiukú nuyá'u, ja kákana kó'ó-i xini tá'an-i: Ni kaxndé'e-ri xkuili nuu-ro, te tú ní kájita já'a-ró: Ni kanda'i-ri nuu-ro, te tú ní kánde'e-ro, áchí-i. <sup>33</sup> Chi ni kii Juan chaa skuánducha. Tú ní yé-de staa, tú ní jí'i-de vino, te káka'an-ro: Tá'an-de tachi kini. <sup>34</sup> Ko máa Sé'e chaa yé-yá, jí'i-ya. Te káka'an-ro: Yá'a ío ñin chaa yáji téyí, te jí'i xaan-dé vino, chaa jini tá'an jín cháa xini jín cháa ká'io kuachi kúu-de. Achí-ro. <sup>35</sup> Ko ñin chaa ndíchi, máni tiñu ndíchi sá'a-de. Te súan kuni-ro jándaa ndíchi-de. Achí-ya.

### *Jesús jín ñá'an ndíso perfume*

<sup>36</sup> Te ñin chaa fariseo, ni ka'an ndá'ú-de jín Jesús kee-yá staa jín-de. Te ni kivi-ya iní ve'e-de, te ni jungoo-ya já kée-yá. <sup>37</sup> Te ñin ña'an ío kuachi, kánchaa-ña ñúu yúan. Te ni jini-ña já kánchaa Jesús ve'e ñin chaa fariseo. Te ni chaa-ña jín ñin tiya'a perfume. <sup>38</sup> Te kánchaa-ña núu já'a-yá ichi yátá-yá. Te ndé'e-ña, te ni xndáji-ña já'a-yá jín ndúcha núu-ñá. Te ni nasí'ichí-ña já'a-yá jín íxi xini-ñá. Te ni tiyú'ú-ña já'a-yá, te ni ji'i-ña perfume ja'a-yá. <sup>39</sup> Te fariseo, chaa ni kana xini-yá-ún, súan ni jini-de, te ni jani iní máa-de: Nú chaa jáni tu'un Dios kúu chaa yá'a, te kuni-de ndé ña'an kúu ña'an yá'a núu. Chi ña'an yá'a, ja ké'é-ña-dé, ña'an ío kuachi kúu-ña, áchí-de. <sup>40</sup> Yúan-na te ni ka'an Jesús: Simón, ka'an-ri ñin tu'un jín-ró kuni-ri, áchí-ya jín-de. Te máa-de, ni ka'an-de: Ka'an-ní, Maestro, áchí-de. <sup>41</sup> Te ni ka'an Jesús: ñin chaa já'a núu xu'ún, ni io uu chaa tau nuu-dé. ñin chaa, ni tau u'un ciento peso. Te inga chaa ni tau uu xiko uxi peso nuu-dé. <sup>42</sup> Te tú na jín káñava'a chaa-ún ja nákunaa. Te ni sá'a-de tuká'nu iní nuu ndéndúu chaa-ún. Ka'an, ndé ñin chaa-ún kumaní-ga jín-de núsáa. Achí-ya. <sup>43</sup> Te ni ka'an Simón: Jáni iní-ná ja cháa ni sá'a-ga-de tuká'nu iní nuu-ún, áchí-de. Te ni ka'an-ya jín-de: Jándaa ká'an-ro, áchí-ya. <sup>44</sup> Te ni xío koto-ya ichi núu ñá'an-ún. Te ni ka'an-ya jín Simón: Jini-ro ñá'an yá'a náún. Ni kivi-ri iní ve'e-ró, te tú ní já'a-ró ndúcha já ndúndoo ja'a-rí. Ko ña'an yá'a, ni xndáji-ña já'a-rí jín ndúcha núu-ñá. Te ni nasí'ichí-ña jín íxi xini-ñá. <sup>45</sup> Tú ní tiyú'ú-ró rúu. Ko ña'an yá'a, onde ni kivi-ri iní ve'e-ró, tú júkuini-ña já tiyú'ú-ña já'a-rí. <sup>46</sup> Tú ní jí'i-ro aceite xini-rí. Ko ña'an yá'a ni jí'i-ña perfume ja'a-rí. <sup>47</sup> Núsáa te ká'an-ri jín-ró, ja á ni sá'a-ri tuká'nu iní nuu táká kuachi-ña vasa ío kua'a, chi ni kumaní xaan-ña jín-rí. Ko nú sá'a-ri tuká'nu iní nuu ñin chaa ío yaku-ni kuachi-de, te yaku-ni kumaní-dé jín-rí, áchí-ya. <sup>48</sup> Te ni ka'an-ya jín-ña: A ni sá'a-ri tuká'nu iní nuu táká kuachi-ró, áchí-ya. <sup>49</sup> Te chaa káyee staa jín-yá, ni kakejá'a-de káani iní máa-de: Ndé chaa kúu chaa yá'a, ja sá'a-de tuká'nu iní nuu kuachi, áchí-de. <sup>50</sup> Te ni ka'an-ya jín ñá'an-ún: Ni kandíja-ró, te yúan ní nama-ri róo. Kuá'an, te ma yú'ú-ga-ro, áchí-ya.



## 8

*Tu'un ña'an ní kajatíñu nuu-yá*

<sup>1</sup> Yúan-na te kúkuéé-ga, te nì jika kuu-ya táká ñuu jíin rancho. Te jáni-ya tú'un va'a te kástu'ún-ya ndasa koo máá ñúu nuu tá'ú Dios tiñu. Te máá uxí uu apóstol, kája'an-de jíin-ya. <sup>2</sup> Te suni ío yaku ña'an já á nì kata'an-ña tachí kíni jíin kué'e, ja á nì nasáva'a-ya-ña. Te ña'an-ún, suni kája'an-ña jíin-ya. Te ñin-ña kúu María ñuu Magdala. Te inì ña'an yúan nì kiñi'in-ya usiá tachí kíni kája'an onde sáa. <sup>3</sup> Te sava-ga-ña káinání-ña Juana, ñasí'í cháa nání Chuza, cháa ndíso tiñu Herodes, jíin Susana, jíin kuá'a-gá ña'an. Te kájatíñu-ña núu-ya jíin-ya.

*Tu'un yátá sikí cháa sáka trigo*

<sup>4</sup> Te nì kakutútú kuá'a xáan ñáyivi. Te ñáyivi káxiukú táká ñuu-ún, nì jakoyo-i nuu-yá. Te nì ka'an-ya ñin tu'un yátá jíin-i: <sup>5</sup> ñin cháa sáka trigo, nì kenda-de sáka-dé trigo-de. Te jachá-de, te ñin nuni ní jungava yu'íchi te nì jañu-i sikí. Te tisaá andívi ní kakókó-tí. <sup>6</sup> Te inga nì jungava sikí yúu. Te nì kana. Ko nì ichi, chí tú kajin. <sup>7</sup> Te inga nì jungava ma'ñú íñu. Te ñin núu-ni nì kakana íñu jíin. Te nì kajasu nuu. <sup>8</sup> Te sava nì kajungava nuu ñú'un vá'a. Te nuu ní kakana, te ja ñin, te nì ja'a ciento nuni. Achí-ya. Yúan-na te ká'an jaa-ya: Cháa ío so'o, kuni ná'ín-de, te ná kúni so'o-de, áchí-ya. <sup>9</sup> Te cháa káskuá'a jíin-ya, nì kajika tu'ún-de-ya naún kuni ka'an tu'un yátá-ún. <sup>10</sup> Te nì ka'an-ya: Róo, chí a kuajuku'un inì-ro tú'un yísa'í yá'a sá'a Dios, ndasa koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Ko ká'an-ri tu'un yátá jíin sáva-ga-i náva'a vasa ndé'é-i, ko ma kuni-i, te vasa jíni so'o-i, ko ma júku'un inì-i. <sup>11</sup> Tu'un yátá yá'a kuni ka'an: Tata-ún kúu tu'un Dios. <sup>12</sup> Tata nì kajungava yu'íchi-ún kákuu cháa kájini so'o tu'un. Te cháa-ni kui'na te jáncha tu'un-ún inì añú-de náva'a tú kandíja-de te kaku-de. <sup>13</sup> Te ja ní kajungava sikí yúu-ún kákuu cháa kájini so'o-de tu'un. Te kúsí iní-de jíin. Ko túu nuu káka yo'o iní-de. Te yaku-ni kivi kákandíja-de. Te nú ndóna tundó'o sikí-dé te kanyu'ú-de. <sup>14</sup> Te ja ní kajungava ma'ñú íñu kákuu cháa kájini so'o-de. Ko nú kua'an-de, te kákutéñu-de jíin ndatíñu-de, chí kákuni-de kukúka-de náva'a koo siñ iní-de. Yuán náa tú'un iní-de. Te tú yíja va'a nuni-dé. <sup>15</sup> Ko ja ní kajungava nuu ñú'un vá'a kákuu cháa kánde añú va'a añú ndaa iní-de. Te tu'un nì kájini so'o-de-ún, ñú'un nì'in iní-de. Te kája'a-de nuni táká kivi.

*Tu'un yiti*

<sup>16</sup> Tú ni ñin ñáyivi chí'i-i ñu'un xini yíti te jasú-i kisi sikí, ni tú jáni-i chíi jito. Chí sua kundii nuu ñin candelero, náva'a tuun ndua ñú'un nuu ñáyivi kivi koyo. <sup>17</sup> Chí tú ío ni ñin tiñu yísa'í sáni, chí stá'an ndijin-ya táká-ni. Ni tú ío ni ñin tu'un yísa'í sáni, chí vai ndijin taká-ni sá'a-ya, te kuni-yo núu. <sup>18</sup> Núsáa te ná kúni so'o va'a-ró, chí cháa náva'a, te kii-ga nuu-dé, te cháa tú ñáva'a, vasa jáni iní-de ja á ñáva'a-de te kuxio ki'in, áchí-ya.

*Náa-ya jíin ñaní-ya*

<sup>19</sup> Yúan-na te nì jaa náa-ya jíin ñaní-ya núu-yá. Te tú ní kúu kivi koyo-ña núu-yá sikí já kuá'a ñáyivi. <sup>20</sup> Te nì kakastu'ún ñáyivi-ún nuu-yá: Náa-ní jíin ñaní-ní ká'in-ña yatá vé'e, te ka'an-ña jíin-ní kákuni-ña, áchí-i. <sup>21</sup> Yúan-na te nì ka'an-ya: Náa-ri jíin ñaní-ri kákuu ñáyivi kájini so'o tu'un Dios, te kaskíkuu-i, áchí-ya jíin-i.

*Ja ní jukuñi tachí xáan ní sá'a-ya*

<sup>22</sup> Te ñin kivi, nì kivi-ya iní ñin barco jíin cháa káskuá'a jíin-ya. Te nì ka'an-ya jíin-de: Ná kija'a-yó ingá lado mar. Te nì kaskáka-ya barco kája'an-ya. <sup>23</sup> Ko nini kaskáka-de barco, te nì kixi-ya. Te nì ndonda ñin tachí xáan núu mar. Te ndúkú chítu ndúcha iní barco, te a yani koo tundó'o núu. <sup>24</sup> Te nì jakoyo-de nuu-yá. Te nì kaxndúko-de-ya. Maestro, Maestro, vina te naa-yo, áchí-de. Te nì nata'u núu-yá. Te nì ka'an xa'an-ya nuu tachí-ún jíin núu mar. Te nì kuná'ín-ni. Te ná'ín yúu íi-ní nì kuu. <sup>25</sup> Te nì ka'an-ya jíin-de: Naja tú kákandíja-ró. Te káyu'ú-de, te kánaa iní-de kánde'é-de. Te káka'an jíin tá'an máa-de:



Nde chaa kuu chaa ya'a, ja onde nuu tachí jín núu ndúcha tá'ú-de tíñu te kájandatu nuu-dé, áchí-de.

*Chaa tá'an tachi kini onde ndañúu Gadara*

<sup>26</sup> Te ni jakoyo-de ñuu Gadara, ja kánchaa ichi núu ñúu Galilea. <sup>27</sup> Te nuu ní jaa-ya núu ñú'un íchí, te ñin chaa ñuu-ún ni kita'an-de-ya. Te tá'an-de kua'a tachí kini. Te ni kuu kua'a kuiá ja tú ñú'un kuti-dé sa'ma, ni tú ncháa-de ñin ve'e, chi ma'ñú vé'e añú ncháa-de. <sup>28</sup> Te chaa-ún, ni jini-de nuu Jesús. Te ni jukuiñi jítí-de nuu-ya. Te ni kana jaa-de: Naún sá'a-ní jín-ná Jesús, Se'e Dios, l'a kúñá'nu xaán. Ká'an nda'ú-ná jín-ní ma xndó'o-ní náá, áchí-de. <sup>29</sup> Te ni tá'ú-ya tíñu nuu tachí kini-ún ná kenda ki'in ini chaa-ún, chi ni kuu kua'a kuiá xndó'o chaa-ún. Te ni kaju'ni-i chaa-ún jín cadena jín manea kaa. Ko ndi'i ni kukuáchí sá'a-de. Te kenda-de já'an-ni-de onde ñu'un té'é sá'a tachí kini-ún. <sup>30</sup> Te Jesús, ni jika tu'ún-ya-de: Naún nání-ró, áchí-ya. Te ni ka'an-de jín-ya: Ja kuá'a xaán nání-ná, áchí, chi yí'i kua'a xaán tachí kini ini-de. <sup>31</sup> Te ni kaka'an nda'ú tachí-ún jín-ya ja ná tú tájí-ya ki'in ini tunchi kúnú. <sup>32</sup> Te yuku yúan ío ñin tikuni kini kájitutí. Te yúan ni kaka'an nda'ú jín-ya ja ná kuá'a-ya tú'un kivi koyo ini-ti. Te ni ja'a-ya tú'un kaja'an. <sup>33</sup> Te ni kenda tachí kini-ún ini chaa-ún kaja'an. Te ni kivi koyo ini kini. Te tikuni kini-ún ni kajungoyo-ti yúkava-ún onde ini mar. Te nuu mar ni kaji'i-ti. <sup>34</sup> Te chaa kándito-ti, ni kajini-de ja súan ni kuu. Te ni kajinu-de kaja'an-de. Te ni kakastu'ún-de nuu ñayivi ñuu-ún jín táká rancho. <sup>35</sup> Te ni kenda koyo ñayivi-ún ja nde'é-i naún ní kuu. Te ni jakoyo-i nuu Jesús. Te ni kajini-i nuu chaa ni kenda tachí kini-ún, kánchaa-de nuu já'a Jesús, ñú'un-de sa'ma, te a ni nduva'a xini-dé. Te ni kayu'ú-i. <sup>36</sup> Te chaa ni kajini, ni kajani-de tu'un nuu ñayivi-ún, ndasa ni nduva'a chaa ni ta'an tachí kini. <sup>37</sup> Yúan-na te taká ñayivi ñuu Gadara, ni kaka'an nda'ú-i jín-ya ja ná kúxio-ya kí'in-ya, chi xaán kayu'ú-i. Te máa-ya, ni ndivi-ya ini barco. Te ni naxió kava-ya kuá'an-ya. <sup>38</sup> Te chaa ni kakenda tachí-ún, ni ka'an nda'ú-de ja kuéni ki'in-de jín-ya. Ko Jesús, ni tájí-ya-de kua'an-de: <sup>39</sup> Kuáno'on vé'e-ró, te kani-ró tú'un ná ñá'nu xaán tíñu ni sá'a Dios jín-ró, áchí-ya jín-de. Te máa chaa-ún ni kee-de kua'an-de. Te ni jani-de tu'un ñí ñuu yúan ná ñá'nu xaán tíñu ni sá'a Jesús jín-de. <sup>40</sup> Yúan-na te ni najaa-ya. Te ñayivi-ún ni kaka'an va'a-i jín-ya, chi ndivii-í káindatu-i-ya.

*Tu'un sesí'i Jairo*

<sup>41</sup> Te ñin chaa kúñá'nu ini ve'e sinagoga nání-de Jairo, ni chaa-de. Te ni jukuiñi jítí-de nuu já'a Jesús. Te ni ka'an nda'ú-de jín-ya ja ná kivi-ya ini ve'e-de. <sup>42</sup> Chi ío ñin sesí'i-de ja máa ñin-i nuu-dé, natu'un uxí uú kuia-i. Te suchí-ún ndúkú-i kuu-i. Te ni kee Jesús kua'an-ya. Te kua'a ñayivi ní kajaxin-i-ya.

*Ja ní nasáva'a-ya ñin ña'an kú'u kue'e niñi*

<sup>43</sup> Te ñin ñasí'i ni kuu uxí uú kuia játi niñi-ñá. Te ña'an-ún ni janu-ña táká ndatíñu-ña ní kuu chaa táná. Te tú ní nduva'a-ña sá'a ni ñin-de. <sup>44</sup> Te ni jaa-ña ichi yata-ya. Te ni ké'é-ña yú'u sá'ma-ya. Te ni ichi-ni nuu játi niñi-ñá-ún. <sup>45</sup> Yúan-na te ni ka'an Jesús: Ndéja ní ké'é rúu, áchí-ya. Te ndivii-dé tú ní kaja'a-de tu'un. Te Pedro jín chaa ká'jin jín-de yúan, ni kaka'an-de: Maestro, ñayivi kuá'a ya'a kajaxin-i ní, te a ká'an-ní: Ndéja ní ké'é rúu, áchí-de. <sup>46</sup> Ko ni ka'an Jesús: Ndaa ja ñin ñayivi ní ké'é rúu, chi ni jini-ri ja ní kenda fuerza ini-ri, áchí-ya. <sup>47</sup> Yúan-na te ña'an-ún, ni jini-ña ja tú ní kuu chisa'í-ña máa-ña, te ni chaa-ña kisi-i-ña. Te ni jukuiñi jítí-ña núu Jesús, te jito nuu táká ñayivi, ni jani ndaa-ña tú'un najá ní ké'é-ña-ya, te ndasa ni nduva'a-ni-ña ní sá'a-ya. <sup>48</sup> Te máa-ya ni ka'an-ya jín-ña: Ni kandija-ró, te yúan ní kaku-ró. Kuá'an, te ma yú'ú-ro. Achí-ya.

*Ja ní nachaku sesí'i Jairo*

<sup>49</sup> Te nini ká'an-ya súan, te ni chaa ñin mozo chaa kúñá'nu ini ve'e sinagoga-ún, ni kachi nuu-dé: A ni ji'i sesí'i-ro. Ma sáteñu-ga-ro Maestro, áchí. <sup>50</sup> Te ni jini so'o Jesús ja ní ka'an

mozo-ún. Te n̄i kachi-ya jíin cháa-ún: Ma yú'ú-ro: Kandíja-ni, te ná káku sesí'í-ro. <sup>51</sup> Te n̄i kivi-ya iní ve'e. Te tú ní já'a-ya tú'un kivi ni ñin jíin-yá, chí máa-ni Pedro jíin Jacobo, jíin Juan, jíin táa náa suchi sí'í-ún. <sup>52</sup> Te kánde'e ndivii ñáyivi te kándukuí'a iní-i. Te n̄i kachi-ya: Ma ndé'e-ro jíinán-ro. Tú ní jí'i-i, chí kixí-ni-i, áchí-ya. <sup>53</sup> Te n̄i kasákátá-i nuu-yá, chí n̄i kajini-i ja á n̄i jí'i suchí-ún. <sup>54</sup> Ko máa-yá, n̄i tiin-ya ndá'a-í. Te n̄i ka'an jaa-ya: Súchi, ndukoo, áchí-ya. <sup>55</sup> Yúan-na te n̄i nachaku-i. Te n̄i ndukoo-ni-i. Te n̄i tá'ú-yá tiñu ja ná kuá'a-de staa kée-í. <sup>56</sup> Te táa-i náa-i, n̄i kakee nuu-dé kánde'é-de. Ko n̄i tá'ú-yá tiñu nuu-dé ja tú ni ñin nuu kachí-de ja súan n̄i kuu.

## 9

*Ja ní tájí Jesús uxí uu-de kája'an-de*

<sup>1</sup> Te n̄i nastútú-yá ndí'uxí uu cháa-ún. Te n̄i ja'a-ya fuerza iní-de ja kúndéé-de jíin táka tachi kini jíin já kuánchaa-de taká kue'e. <sup>2</sup> Te n̄i tájí-yá-de kája'an-de ja ná káni-de tu'un ndasa koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, te ná násáva'a-de ñáyivi káku'u. <sup>3</sup> Te n̄i ka'an-ya jíin-de: Ma kúndiso kuti-ro já kúu ichi, ni vara, ni ñunu, ni staa, ni xu'ún, ni ma kúndiso-ró uu su'nu. <sup>4</sup> Te ñani ve'e kúu nú n̄i kivi-ró, te kendo-ró yúan. Te yúan kenda-ró kí'in-ro. <sup>5</sup> Te nú ndé nuu tú káku-ni-i kuatá'ú-i róó, te nú n̄i kenda-ró ñuu yúan, te skóyo-ró tikacha iní ja'a-ro. Te súan kani ndaa-ro tú'un nuu-í jíinán-i, áchí-ya. <sup>6</sup> Te n̄i kenda-de kája'an-de, n̄i kajikó nduu-de taká ñuu, n̄i kajani-de tu'un. Te taká lado n̄i kanasáva'a-de ñáyivi káku'u.

*Ja ní kuñáa iní Herodes*

<sup>7</sup> Te Herodes, cháa tá'ú tiñu, n̄i jini tu'un-de taká tiñu n̄i sá'a-ya, te kuñáa iní-de, chí káka'an sava-i: Juan, cháa n̄i jí'i, n̄i nachaku-de. <sup>8</sup> Te sava tuku-i: N̄i ndenda Elías. Te sava-ga tuku-i: ñin cháa n̄i jani tu'un Dios onde sáa a n̄i nachaku-de. Achí-i. <sup>9</sup> Te n̄i kachi Herodes: N̄i janchaa-ri xini Juan. Te ndé cháa kúu cháa yá'a núsáa, chí jíni tu'un-ri ja sá'a-de tiñu yá'a, áchí-de. Te n̄i kuni-de nde'é-de nuu Jesús.

*Ja ní skée-yá u'un mil ñáyivi*

<sup>10</sup> Te n̄i nchaa cháa káskuá'a-ún. Te n̄i kanakani-de tu'un nuu-yá taká tiñu n̄i kasá'a-de. Te n̄i kí'in-ya-dé, te kua'an sáin-ya jíin-de ñin nuu ñu'un té'é, ñuu nání Betsaida. <sup>11</sup> Te n̄i kajini ñáyivi-ún. Te n̄i kandikin-i-ya, kája'an-i jíin-yá. Te n̄i jatá'ú-yá-i, te n̄i jani-ya tú'un ndasa koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Te n̄i násáva'a-ya taká ñáyivi káku'u. <sup>12</sup> Te a kuá'ini. Te n̄i nchakoyo ndí'uxí uu-de nuu-yá. Te n̄i kaka'an-de jíin-yá: Tájí-ní ñáyivi kuá'a yá'a ná kíngoyo-i taká ñuu jíin taká rancho yani yá'a, te ndúkú-i ndénu ndoo-i te ni'in-í staa kée-í, chí yá'a nuu ñu'un té'é ká'in-yó, áchí-de. <sup>13</sup> Te n̄i kachi-ya jíin-de: Kuá'a máa-ró já ná kée-í, áchí-ya. Te n̄i kaka'an-de: Tú ñaún kañava'a-ná, chí u'un-ni statilá jíin uu-ni tiyáká. Te nú túu kikuáan-ná staa kée taká ñáyivi yá'a, te ma kánda, áchí-de. <sup>14</sup> Chí ío nátu'un u'un mil cháa. Yúan-na te n̄i ka'an-ya jíin cháa káskuá'a-ún: Ka'an jíin ñáyivi ná júngo ñin nuu ñin nuu-í nátu'un uu xiko uxí, uu xiko uxí ja ñin ñin, áchí-ya. <sup>15</sup> Te súan n̄i kasá'a-de, n̄i kasungoo ndí'i-de-i. <sup>16</sup> Te n̄i kí'in-ya ndí'ú'un statilá jíin uu tiyáká-ún. Te n̄i ndakoto-ya íchi ándíví te n̄i jikan ta'u-yá ja'a statilá. Te n̄i sakuáchí-yá statilá-ún. Te n̄i ja'a-ya núu cháa káskuá'a jíin-yá n̄i kajani-de nuu-í. <sup>17</sup> Te ndivii-í n̄i kayee-í. Te n̄i kanda'a chí-i. Te n̄i kanastútú-de uxí uu jika staa kuachí já ní ndendoso.

*Tu'un n̄i ka'an ndaa Pedro*

<sup>18</sup> Te ñin kivi jikán ta'u máa ñin-ni Jesús, chí máa-ni cháa káskuá'a-ún ká'in-de jíin-yá. Te n̄i jika tu'un-yá-de: Te ruu, na cháa kúu-ri, káka'an ñáyivi, áchí-ya. <sup>19</sup> Te n̄i kaka'an-de: Juan, cháa skuánducha, káka'an-i. Te sava-i: Elías. Te sava-ga-i: ñin cháa n̄i jani tu'un Dios onde aná'an, n̄i nachaku-de, áchí-de. <sup>20</sup> Te n̄i ka'an-ya jíin-de: Te róó, na cháa kúu-ri káka'an máa-ró, áchí-ya. Yúan-na te Simón Pedro, n̄i ka'an-de: Máa-ní kúu Cristo Se'e

Dios, áchí-de. <sup>21</sup> Yúan-na te ni ka'an xaan-yá jíin-de, te ni tá'ú-yá tiñu nuu-dé ja tú ni ñin nuu kachí-de tu'un yá'a.

*Jíin kivi ní ka'an Jesús ja kúu-ya*

<sup>22</sup> Te ni ka'an-ya: Jínu ñú'ún ndó'o xaan máá Sé'e cháa, te cháa ni kayii jíin táká sutu ñá'nu jíin cháa káchaa tutu, ma kuátú'ún-de-ya, chi ka'ni-dé-ya. Te nuu uní kivi te nachaku-ya. Achí-ya. <sup>23</sup> Te ni ka'an-ya jíin ndí'i-de: Nani cháa nú kuní-de kii-de yata-rí, te ma chí'ú'ún-de máá-de te ná kuándéé iní-de jíin túndó'o kii sikí-dé taká kivi, te ná kúndikin-de ruu kii-de. <sup>24</sup> Chi cháa jítú iní-de kaku-de chii tundó'o kii sikí-dé, naa-dé. Te vasa ná kúu ñin cháa ja sikí ruu, ko kaku-de. <sup>25</sup> Chi naún ní'in cháa, vasa ná kúndéé-de ní'in-dé ní'ñúyivi, te nú xnáa-dé máá-de, xí sjíta-de añú-de. <sup>26</sup> Chi nú ndé cháa kúka nuu iní-de nuu-rí jíin núu tú'un ká'an-ri, suni súan kuka nuu iní máá Sé'e cháa nuu cháa-ún kivi ndíi-ya. Te kivi-ún ñá'nu koto luu-ya jíin Táa-ya, te suni jíin táká ndajá'a ndóo-ya. <sup>27</sup> Te jandáa ká'an-ri jíin-ró, ja ío sava cháa ká'in yá'a ja má kúu kuti-dé onde nú tú kuni-de ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Achí-ya.

*Sikí ja túku ni nduu-ya*

<sup>28</sup> Yúan-na te nátu'un nuu uná kivi ja ní ka'an-ya tú'un yá'a, te ni jaka-ya Pedro, jíin Juan, jíin Jacobo, ni kaa-ya kuá'an-ya jíin-de ñin yuku, kuákakan ta'u-yá. <sup>29</sup> Te nini jikán ta'u-yá, te nuu-yá, tuku ni nduu. Te sa'ma-yá ní nduu kiyi xaan. Te ni kanandii ncháa. <sup>30</sup> Te yúan ni kandatú'ún uu cháa jíin-yá. Te cháa-ún kákuu Moisés jíin Elías. <sup>31</sup> Te kándii ncháa cháa-ún. Te ni kaka'an-de tu'un ja á yani skíkuu-ya tíñu-ya te kuu-ya ñuu Jerusalén. <sup>32</sup> Te Pedro jíin cháa ká'in jíin-de-ún káji'i xaan-dé numá'ná te kákixi-de. Te nuu ní kanata'u núu-dé, te ni kajini-de ja ndíi ncháa Jesús, jíin uu cháa ká'in jíin-yá-ún. <sup>33</sup> Te nuu ní kakuxio cháa-ún nuu Jesús, te ni ka'an Pedro jíin-yá: Maestro, va'a-ga ná kéndoo-yó yá'a. Te ná sá'a-ná uní ve'e kuu, ñin kuu máá-ní, inga kuu Moisés, te inga kuu Elías, áchí-de. Te tú jiní-de naún tu'un ni ka'an-de. <sup>34</sup> Te nini ká'an-de, Te ni cháa ñin viko nu'ún ní jasú ní núu-dé jíná'an-de. Te ni kayu'ú xaan-dé ja ní kivi koyo-de chii viko nu'ún-ún. <sup>35</sup> Te chii viko nu'ún yúan, ni kenda ñin tu'un ja ní ka'an: Ya'á kúu Se'e-ri, ja kúnda'ú iní-ri-i, te kuni ná'in-ró tú'un ká'an-ya, áchí. <sup>36</sup> Yúan-na te ni jukuiñi tu'un-ún. Te máá ñin-na Jesús kándii-ya núu-dé. Te máá-de tú ní káka'an kuti-dé. Te ní'ni kivi-ún tú ni ñin nuu ní kákachi-de ja súan ni kajini-de.

*Sikí súchí tá'an tachi kini*

<sup>37</sup> Te inga kivi xían-ún, ni kanuu-ya yúku-ún. Te ñin ñayivi kuá'a, ni kenda-i ni kajata'an-i Jesús. <sup>38</sup> Te nuu ñayivi kuá'a-ún ni kenda ñin cháa ni kana jaa-de: Maestro, jikán ta'u-ná nuu-ní ja ndé'é-ní se'e-ná, chi máá ñin-i ñáva'a-ná. <sup>39</sup> Chi ñin tachi kini tíin-ni-i. Te sanaa-ní te kána kó'ó-i sá'a, te já'ni yí'i-ni-i. Te sjaa-ni ti'ñu yu'u-í. Te xaan stují-í. Te xaan ú'u kenda. <sup>40</sup> Te ni ka'an nda'ú-ná jíin cháa káskuá'a jíin-ní yá'a ja ná kíni'in-de ki'in. Te tú ní kákuu sá'a-de, áchí-de jíin Jesús. <sup>41</sup> Te ni ka'an Jesús: Ñayivi xáan ní'in iní kákuu-ró ja tú kákandija-ró. Nasa-ga kivi kúnchaa-ri jíin-ró te ndo'o-ri jíin-ró. Kuá'a se'e-ró ná kii-i, áchí-ya. <sup>42</sup> Te nini ni kandita-i nuu-yá, te tachi kini ni stúnchaa-ni-i. Te ni ja'ni yí'í xáan-ní-i. Ko máá Jesús ni ka'an xaan-yá nuu tachi kini-ún. Te ni nasáva'a-ya súchí-ún. Te ni nakuá'a-ya-í nuu táa-i.

*Jíin kivi ní ka'an-ya ja kúu-ya*

<sup>43</sup> Te ndivii ñayivi ní kanaa iní-i kánde'é-i ndasa ñá'nu káa Dios. Te ni kakee nuu-í kánde'é-i taká tiñu ni sá'a Jesús. Te ni ka'an Jesús jíin cháa káskuá'a jíin-yá: <sup>44</sup> Chu'un tu'un yá'a iní-ro jíná'an-ró. Chi máá Sé'e cháa natuu-ya iní nda'a cháa ká'io kuachi, áchí-ya. <sup>45</sup> Ko máá-de, tú ní kájuku'un iní-de tu'un yá'a. Chi ni ka'an sa'í-ya tú'un yá'a náva'a ma júku'un iní-de. Te ni kayu'ú-de kaka tu'ún-de-ya sikí tú'un-ún.

*Ja ní kastátá'an-de ndé cháa kúñá'nu-ga*

<sup>46</sup> Yúan-na te ni kastátá'an-de nú ndé cháa kúñá'nu-ga. <sup>47</sup> Ko Jesús, ni jini-ya já súan kájani ini-de. Te ni ki'in-ya ñin suchí lúli. Te ni jani-ya-í xiin-yá. <sup>48</sup> Te ni ka'an-ya jíin-de: Chaa ja jíin sí'ví-rí játá'ú-de suchí yá'a, te ruu játá'ú-de. Te chaa játá'ú ruu, játá'ú-de i'a ni táji ruu vai-ri. Te chaa suchí-ga ma'ñú róo jíná'an-ró, chaa-ún kúñá'nu-de, áchí-ya. <sup>49</sup> Yúan-na te ni ka'an Juan: Maestro, ni kajini-ná ñin chaa ja jíin sí'ví-ní kíni'in-de tachí káni kája'an, te ni kajasu-ná nuu-dé, chí tú ndikín-de yóó, áchí-de. <sup>50</sup> Ko ni ka'an Jesús jíin-de: Ma kasú-ro núu-dé jíná'an-ró, chí chaa tú jíto u'u yóó, jíin yóó ndújíin-de.

#### *Ñayivi ñuu Samaria ni kaské'ichi-i-ya*

<sup>51</sup> Te ni kuyani jaá kivi nó'on máa-yá onde andívi. Te ni chaa téyí ini-ya já kí'in-ya ñuu Jerusalén. <sup>52</sup> Te ni táji-yá chaa kua'an jíin tú'un káyoxnúu-de nuu-yá. Te chaa-ún kája'an-de. Te ni kivi-de ñin ñuu Samaria náva'a sátu'a-de te vasa jáa-ya. <sup>53</sup> Ko ñayivi yúan tú ní kájatá'ú-i-ya, chí ni kajini-i ja íchi ñuu Jerusalén ki'in-ya núu. <sup>54</sup> Te Jacobo jíin Juan, chaa kaskúa'a jíin-yá, ni kajini-de yúan. Te ni kaka'an-de: Táta, á tú kuni-ní ná tá'ú tínu-yó kii ñu'un ichi andívi te ná xndí'i ñayivi yá'a, nátu'un ni sá'a Elías. Achí-de. <sup>55</sup> Yúan-na te ni jóo káva Jesús nuu-dé. Te ni ka'an xaan-yá jíin-de: Tú kájin-ro ndasa káa ini-ro, <sup>56</sup> chí máa Sé'e chaa, tú vai-ya já xnáa-yá añu ñayivi, chí sua nama-ya-í, áchí-ya. Te kája'an-ya ingá ñuu.

#### *Uu chaa ndúkú-de kundikin-de-ya*

<sup>57</sup> Te kájika-ya kuá'an-ya. Te ñin chaa ni ka'an-de jíin-yá ichi-ún: Táta, kundikin-ná ní vasa ndé onde ki'in-ní, áchí-de. <sup>58</sup> Te ni kachi Jesús jíin-de: Taká ñukuii, ká'io yau kava káy'i-ti, te suni tisaa andívi ká'io taka-ti. Ko máa Sé'e chaa, tú nuu kusú-ya, áchí-ya. <sup>59</sup> Te ni ka'an-ya jíin ingá-de: Kundikin ruu ná kí'on, áchí-ya. Te máa cháa-ún ni kachi-de: Táta, kua'a-ní tu'un ná kichinduji-ná táa-ná xna'an-ga, áchí-de. <sup>60</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de: Skéndo taká ndiyi-ún ná chinduji tá'an ndiyi jíná'an. Te róo kuá'an te kani-ró tú'un taká lado, ndasa koo ñuu nuu tá'ú Dios tínu, áchí-ya. <sup>61</sup> Yúan-na te suni ni ka'an inga-de: Táta, kundikin-ná ní, ko kua'a-ní tu'un ná kika'an-ná xna'an-ga jíin já ká'io ve'e-ná, áchí-de. <sup>62</sup> Te Jesús, ni ka'an-ya jíin-de: ñin chaa nú jítu-de jíin latú-de, te ndé'é-de ichi yatá-dé, tú va'a chaa kúu-de ja kivi-de ini ñuu nuu tá'ú Dios tínu, áchí-ya.

## 10

#### *Ja ní táji-yá uní xiko uxi-de kua'an-de*

<sup>1</sup> Yúan-na te onde ni kuu taká tínu yá'a, te máa Jíto'o-yo ní jani-ya uní xiko uxi-ga-de. Te chaa-ún, ni táji-yá uu uu-de káyoxnúu-de nuu-yá kua'an-de taká ñuu jíin lugar nuu á jani ini máa-yá ja kí'in-ya. <sup>2</sup> Te ni ka'an-ya jíin-de: Trigo ta'nu, jandaa kúu ja kuá'a, ko chaa ka'nu yaku-ni-de ío. Núsáa, te kakan ta'u-ro núu máa Tatá xiin trigo, ná táji-yá chaa ka'nu kikoyo-de nuu trigo-ya. <sup>3</sup> Kuá'an jíná'an-ró. Ná kástu'un-rí nuu-ro, chí táji-rí róo ki'in-ro nátu'un lélú má'ñú yí'i. <sup>4</sup> Te ma kúndiso-ró bolsa, ni ñunu, ni ndijan-ro. Te nú ndéja ní ketá'an-ró jíin íchi, te ma ndátu'un-ró jíin. <sup>5</sup> Te nani ve'e nú kivi-ró, te xna'an-ga ka'an-ro: Ná sándéé ini ve'e yá'a, achi-ro. <sup>6</sup> Te nú ini ve'e yúan ío ñin chaa va'a ini, te tu'un ndéé ní ka'an-ro-ún ná jáa sikí-dé. Te nú tú kánchaa ñin chaa va'a ini, te tu'un ndéé-ún najaa-ni nuu-ro. <sup>7</sup> Te suni ve'e yúan kendo-ro, te kee-ro, ko'o-ro naún kája'a-i nuu-ro. Chí chaa sátínu, ni'in-dé kee-dé. Ma kaka-ró ndíta'an ve'e. <sup>8</sup> Te nani ñuu nú ni kivi koyo-ró, te nú kuatá'ú-i róo, yúan te kaji-ro jíná'an-ró naún kájani-i nuu-ro. <sup>9</sup> Te nasáva'a-ró ñayivi kaku'u kaxiukú-i ñuu yúan. Te kachi-ro kuni-i: Nuu-ro jíná'an-ró, a yani koo ñuu nuu tá'ú Dios tínu, achi-ro. <sup>10</sup> Ko nani ñuu nú ni kivi koyo-ró, te nú tú ní kájatá'ú-i róo, te kenda koyo-ró ini ichi-í yúan, te ka'an-ro: <sup>11</sup> Onde tikacha nú'un ío ñuu-ro yá'a ni tñin ini ja'a-rí jíná'an-ri, ná náskoyo-ri ja kúu sikí máa-ró. Te kuni-ro, ja á yani koo ñuu nuu tá'ú Dios tínu. <sup>12</sup> Te ká'an-ri jíin-ró, kivi-ún te koo-ga tuká'nu ini ya núu ñayivi ñuu Sodoma, vasa núu ñuu-ún. <sup>13</sup> Naka ndá'ú kuu róo ñuu Corazín, te naka ndá'ú kuu róo ñuu Betsaida. Chí nú ini ñuu Tiro jíin ini ñuu Sidón ní sá'a-ri tínu

ñá'nu ja ní sá'a-ri nuu máá-ró yá'a núú, te inga kivi te a ni kanakani ini ñayivi-ún núú, te ku'un-i sa'ma ndái te ku'u-í yaa núu-í núú. <sup>14</sup> Núsáá te kivi kii juicio te koo-ga tuká'nu ini-ya núu ñúu Tiro jín núu ñúu Sidón vása núu máá-ró. <sup>15</sup> Te róo, ñuu Capernaum, a ni kuñá'nu xaan-ro jini-ro náún, ko onde infierno najinu-ro. <sup>16</sup> Chaa jini so'o tu'un ká'an máá-ró, nuu-ri jini so'o-de. Te chaa sá'á'a ini nuu-ro, nuu-ri sá'á'a ini-de. Te chaa sá'á'a ini nuu-ri, sá'á'a ini-de nuu l'a ni táji ruu vai-ri. Achí-ya. <sup>17</sup> Te ni najakoyo uni xiko uxi chaa-ún kákusi ini-de, te káka'an-de: Táta, onde tachi kini káandatu nuu-ná ja jín sí'ví-ní vidáa, áchí-de. <sup>18</sup> Te Jesús, ni ka'an-ya jín-de: Ni jini-ri nuu Satanás ni jungava ichi ándiví, natu'un ñn taja. <sup>19</sup> Vina te kuá'a-ri fuerza nuu-ro náva'a kuañu-ro siki koo jín siki kúrsiuku, jín siki táka fuerza máá ja jito u'u yóo. Te tú naún sá'a kuti jín-ró. <sup>20</sup> Ko ma kúsi ini-ro jín tínu yá'a ja káandatu tachi núu-ro, chi sua ná kúsi ini-ro ja á káyooso sí'ví-ró ondé ándiví. Achí-ya. <sup>21</sup> Te suni hora-ún ni kusii ini Jesús, onde jín Espiritu Santo, te ni ka'an-ya: Ná kúta'u-ná nuu-ni Táa, Jito'o ándiví jín ñuyivi kuu máá-ni, ja ní jasú-ni taká tu'un yá'a nuu cháa ndichí jín núu cháa kájuku'un ini. Te ni stá'an ndijin-ni nuu cháa súchi ini jíná'an-de. Chi súan ni jata'an ini-ni Táa. <sup>22</sup> Taká ndatínu ni ja'a Táa-ri ini nda'a-rí. Te tú ni ñn jini nuu máá Sé'e, chi máni máá Táa jini-ya. Ni tú jini ni ñn nuu máá Táa, chi máá Sé'e jini, jín ñani chaa ja kuni máá Sé'e te stá'an ndijin-ya núu-dé. Achí-ya. <sup>23</sup> Te ñn ni jó káva máá Jesús nuu cháa káskuá'a jín-ya. Te ni ka'an-ya: Xáan ndatu chaa kuni tínu ja ní kajini máá-ró. <sup>24</sup> Chi ká'an-ri jín-ró ja kuá'a cháa kájani tu'un Dios jín cháa kákuu rey, ni kakuni-de nde'é-de nuu ja kánde'é máá-ró, ko tú ní kajini-de, te kuni so'o-de ja ní kajini so'o-ró kuni-de núú, ko tú ní kajini so'o-de, áchí-ya.

#### *Chaa va'a ñuu Samaria*

<sup>25</sup> Te yúan kánchaa ñn maestro ley, te ni ndukuiñi-de chi koto nchaa-de-ya kuni-de: Maestro, naún sá'a-ná náva'a ni'in tá'u-ná kuchaku-ná ñí káni, áchí-de. <sup>26</sup> Te ni ka'an máá Jesús jín-de: Ndasá yóso núu tutú ley. Ndasá ká'an ká'u-ró. Achí-ya. <sup>27</sup> Te máá cháa-ún ni ka'an-de: Kumani-ro jín máá Tatá-ro Dios onde jín ini jín añu-ro jín ñí fuerza-ro jín ñí núu jini tuni-ro, te kundá'ú ini-ro tá'an-ró natu'un kundá'ú ini-ro máá-ró, áchí-de. <sup>28</sup> Te ni kachi Jesús jín-de: Va'a ni ka'an-ro. Sá'a súan, te ni'in tá'u-ro kúchaku-ro núsáá, áchí-ya. <sup>29</sup> Ko máá cháa-ún, kuni-de ja kée ndaa-de jín tú'un ká'an-de, te ni jiká tu'ún-de Jesús: Te ndéja kuu tá'an-ná, áchí-de. <sup>30</sup> Te máá Jesús ni ka'an-ya: ñn chaa ni kenda-de ñuu Jerusalén. Te ni kuun-de kua'an-de ñuu Jericó. Te ichi-ún ni kenda ñaku'i'ná núu-dé, te ni kajanchaa ndatínu-de, te ni kastuji-dé. Te ni kee kája'an, ni ndoo chaa-ún kátuu-dé. Te a yani kuu-de núú. <sup>31</sup> Te ni kuu ja íchi-ún ni kuun ñn sutu vai-de. Te ni jini-de nuu cháa-ún. Te ni sío-ni-de kua'an-de. <sup>32</sup> Suni súan ñn chaa levita, ni kuyani-de lugar yúan. Te ni jini-de nuu cháa-ún. Te ni sío-ni-de kua'an-de. <sup>33</sup> Ko ñn chaa ñuu Samaria, jika-de kua'an-de ichi-ún, ni kuyani-de nuu kátuu cháa-ún. Te ni jini-de. Te ni kundá'ú ini-de chaa-ún. <sup>34</sup> Te ni ja-de. Te ni chu'un-de aceite jín alcohol nuu ní tuji cháa-ún. Te ni ju'ni-de nuu. Te ni skaa-de chaa-ún siki caballo-de. Te kua'an-de jín-de onde mesón. Te ni jito-de chaa. <sup>35</sup> Te inga kivi xían-ún ni kenda-de kua'an-de. Te ni tava-dé uu peso ni ja'a-de nuu cháa xín mesón. Te ni ka'an-de: Koto-ni-de. Jín táka-ga ja kanú-ni jín-de, te nuu ncháa-ná, te nachunáa-ná nuu-ni, áchí-de. <sup>36</sup> Núsáá te ja uní tá'an chaa-ún, te ndé ñn-de ni kuu tá'an chaa ni kenda ñaku'i'ná nuu-ún, jani ini-ro, áchí-ya jín-de. <sup>37</sup> Te ni ka'an máá cháa-ún: Chaa ni kundá'ú ini-de-ún, áchí-de. Yúan-na te ni ka'an Jesús jín-de: Kuá'an núsáá, te suni súan sá'a máá-ró, áchí-ya.

#### *Ja ní jaq-ya núu María jín Marta*

<sup>38</sup> Te jika-ya kuá'an-ya íchi. Te ni kivi-ya ñn ñuu. Te ñn ñasí'í, nání-ña Marta, ni kana-ña xini-yá ni kivi-ya ini ve'e-ña. <sup>39</sup> Te ña'an yá'a, ío ñn ku'u-ña nání María. Te María-ún, ni jungoo-ña núu já'a Jesús, jini ná'ín-ña tú'un ká'an-ya. <sup>40</sup> Ko Marta kuténu-ña ja tini tínu sá'a-ña. Te ni jaq-ña núu-yá, te ni kachi-ña: Táta, tú ndé'é-ni



ja kú'u-ná ni xndóo-i náá játíñu máá ñin-ná. Núsáá te ka'an-ní jíin-i ná chindéé tá'an-i jíin-ná. Achí-ña. <sup>41</sup> Ko ni ka'an Jesús: Marta, Marta, xaan jítú iní-ro sátiñu-ro, te ja kuá'a tíñu sá'a-ro, te ni ndukuí'a iní-ro jíin. <sup>42</sup> Ko ío ñin-ni tíñu kánúú xáan. Te María, ni nakaji-i tíñu kánúú-ún. Te ni ñin, ma kúu kuanchara nuu-í. Achí-ya.

## 11

### *Ja jikán ta'u-yo jíin Padre Nuestro*

<sup>1</sup> Te ni kuu ja jikán ta'u-yá kánchara-ya ñin lugar. Te nuu ní ndí'i ni ka'an-ya, te ñin chara káskuá'a jíin-yá, ni ka'an-de jíin-yá: Táta, stá'an-ní nuu-ná ndasa kakan ta'u-ná jíin'an-ná, nátu'un ni stá'an Juan nuu chara káskuá'a jíin-de, achí-de. <sup>2</sup> Te ni kachi-ya jíin-de: Nú kájikán ta'u-ro, te sua ka'an-ro: Táa máa-ná ja kánchara-ní onde andíví, ná nákana jaa-ná ní jíin sí'ví-ní. Te ná kóo ñuu nuu tá'ú-ní tíñu. Te ná kóo taká tíñu jata'an iní máa-ní, nátu'un ío iní andíví suni súan ná kóo iní ñuyívi yá'a. <sup>3</sup> Staa káyee-ná taká kivi kuá'a-ní nuu-ná vina. <sup>4</sup> Te sá'a-ní tuká'nu iní-ní nuu taká kuachi-ná, chí suni máa-ná kásá'a-ná tuká'nu iní-ná nuu ñayivi kásá'a-i falta nuu-ná. Te ma skívi-ní náá koto nchara-i náá chí sua nama-ní náá nuu kini nuu kuí'a. Achí-ya. <sup>5</sup> Te ni ka'an-ga-ya jíin-de: Ndé róo ío ñin amigo-ro te nú ki'in-ro núu-dé sava ñúú te kachi-ro kuni-de: Amigo, kuá'a núu uní staa núu-rí, <sup>6</sup> chí ñin amigo-rí ni chara-de ve'e-rí ja jika-de viaje. Te tú ñaún kuá'a-rí nuu-dé kee-dé. Achí-ro. <sup>7</sup> Te chara kándeé ichi iní ve'e ka'an-de: Ma stá'an-ro rúu, chí a ndasú yuxé'é-rí, te se'e-rí kákixi-i jíin-rí. Te ma kúu nduko-ro te kuá'a-rí nuu-ro. Achí-de. <sup>8</sup> Ká'an-rí jíin-ró, vasa ma ndúko-de kuá'a-de nuu-ro já kúu-de amigo-ro, ko ja xáan stá'an-ro-dé te yúan ndúko-de te kuá'a-de taká ja jíinú ñú'ún-ró. <sup>9</sup> Te ká'an-rí jíin-ro jíin'an-ró: Kakan, te kuá'a-ya núu-ro. Ndúkú, te ni'in-ro. Ka'an, te ná núña ve'e kivi-ró. <sup>10</sup> Chi chara jikán, te kii nuu-dé. Te chara ndúkú, te ní'in-dé. Te chara ká'an, te núña ve'e kivi-de. <sup>11</sup> Te ndé ñin róo ñin táa iní ve'e kúu-ró. Te nú se'e-ró jikán-i staa núu-ro, te kuá'a-ró ñin yuu núu-í náún. Xí nú jikán-i ñin tiyáká, te lugar ja kuá'a-ró tiyáká, te kuá'a-ró ñin ko nuu-í náún. <sup>12</sup> Xí nú jikán-i ñin ndívi núu-ro, te kuá'a-ró ñin kúrsiuku nuu-í náún. <sup>13</sup> Te nú róo vasa chara ñáá kákuu-ró, te kájiní-ro kuá'a-ró ndatíñu va'a nuu sé'e-ró, naga ni kuu máá Táa-ro I'a kánchara andíví já má kuá'a-ya Espiritu Santo nuu chara jikán núsáá. Achí-ya.

### *Sikí tú'un Beelzebú káka'an-i jíin-yá*

<sup>14</sup> Te kíni'in-ya ñin tachi ñí'in. Te nuu ní kenda tachi-ún kuá'an, te chara ñí'in-ún ni naka'an-de. Te taká ñayivi ká'in yúan ni kakee nuu-í kánde'é-i. <sup>15</sup> Ko sava ñayivi-ún ni kaka'an-i: Jíin Beelzebú, chara kúná'nu nuu taká tachi, kíni'in-de tachi kája'an, achí-i. <sup>16</sup> Te sava-ga-i kábito nchara-i-ya. Te ni kájikán-i ñin tuni ichi andíví núu-yá. <sup>17</sup> Ko máá Jesús ni jini-ya já súan kájaní iní-i. Te ni ka'an-ya jíin-i: Te nú ñin ñuu sásin máá, te kánakuatá'an máá, te ñuu yúan ma kuni'in. Te nú ñin ve'e sásin máá te kánakuatá'an máá, te ve'e yúan ma kuni'in. <sup>18</sup> Te nú Satanás suni sásin máá, ndasa kuni'in ñuu nuu tá'ú tíñu máá núsáá. Chí káka'an máá-ró ja jíin Beelzebú kíni'in-rí tachi-ún kája'an. <sup>19</sup> Te nú ndújíin Beelzebú jíin-rí ja kíni'in-rí tachi kini. Núsáá te se'e-ró, ndé jíin kákiñi'in máa-i tachi-ún. Ja yúan máa-i, ná nákuñdii-i sikí-ro. <sup>20</sup> Ko nú jíin xiní ndá'a Dios kíni'in-rí tachi kini kája'an, jandáa kúu ja núu-ro ní chara ñuu nuu tá'ú Dios tíñu núsáá. <sup>21</sup> Nú ñin chara kándáján, te jíin machete ndíto-de yujé'é-de, yúan-na te ká'in va'a taká ndatíñu-de. <sup>22</sup> Ko nú ja inga chara ni'in-ga vasa máa-de, yúan-na te kundéé chara-ún jíin-de, te kuanchara ndí-i-ni machete-de nuu-dé ja ndíto-de jíin. Te kíni'in ndí-i ndatíñu-de. <sup>23</sup> Nú ndé chara tú ndújíin-de jíin-rí, núsáá te jito u'u-de ruu. Te chara tú nástútú jíin-rí, jachá-de. <sup>24</sup> Nú ni kenda ñin tachi kini iní ñin chara te jika kuu nuu ñú'un té'é, ndúkú núu júngo te tú ní'in, yúan-na te ka'an: Ná nó'on-rí ve'e nuu ní kenda-rí, achi. <sup>25</sup> Te nú ni nchara te jini ja vé'e luu kúu, chí ni ndundoo, <sup>26</sup> yúan-na te ki'in tachi-ún, te kuaka tá'an jíin usiá-ga



tachi ñáa-ga kaa vásá máa. Te kivi koyo, te kuxiukú yúan. Núsáa te ví'í-gá tá'an chaa yúan onde sandi'í-na vásá já xnáñúú núú, áchí-ya. <sup>27</sup> Te ni kuu ja ká'an-ya tú'un yá'a. Te ñin ña'an kánde ma'ñú ñáyivi kuá'a-ún, ni kana jaa-ña xiní-yá: Xáán ndatu ña'an ní skáku ní, te ni skáxin-ña ní, áchí-ña. <sup>28</sup> Te ni ka'an-ya: Sua ndatu-ga kuu ñáyivi kájini so'o tu'un Dios, te kachu'un ini-i, áchí-ya.

### *Ja kájikán-i ñin tuni*

<sup>29</sup> Te ni kataka ñáyivi núu-yá, te ni ka'an-ya: Ñáyivi ñáa yá'a, kájikán-i tuni, ko ma kuá'a-ri nuu-í, chi tuni Jonás kuu ja kii nuu-í. <sup>30</sup> Chi nátu'un Jonás, ni kuu-de ñin tuni nuu cháa ñuu Nínive, suni súan máa Sé'e chaa kuu-ya ñin tuni nuu ñáyivi yá'a jíná'an-i. <sup>31</sup> Te reina onde ichi sur, nachaku-ña jín ñáyivi yá'a kivi kii juicio. Te nakuxndí-ña siki-í. Chi onde jiká xáan ní kii-ña ní jini so'o-ña tú'un ndíchi ní ka'an Salomón. Te vina ví'í-gá kúñá'nu I'a kándii yá'a vásá Salomón. <sup>32</sup> Taká chaa ñuu Nínive nachaku-de jín ñáyivi yá'a kivi kii juicio, te nakuxndí-de siki-í. Chi máa-de ni kanakani ini-de kivi ní jani Jonás tu'un nuu-dé. Te vina ví'í-gá kúñá'nu I'a kándii yá'a vásá Jonás.

### *Tu'un yiti*

<sup>33</sup> Tú ni ñin chaa, nú ni chi'i-de ñu'un xini yiti, te chisa'í-de yiti-ún chi nundóo. Chi sua kani-de nuu candelero, náva'a ná kuní ñáyivi kivi koyo ini ve'e, nuu máa luz. <sup>34</sup> Lámpara yiki kúñu kuu nduchi-yo. Te nú nduchi-ro ío va'a, ñí-ñi yiki kúñu-ró ndí ncháa. Ko nú nduchi-ro káñáa, te ñí-ñi yiki kúñu-ró kánde ñuñáa. <sup>35</sup> Koto ñúkuún-ró máa-ró núsáa, chi luz kánde ini-ro sanaa te ñu'un tuún kuu. <sup>36</sup> Nú ñí yiki kúñu-ró ndí ncháa, ni tú ío ñin tí'li nuu túún, ñí nándii ncháa núsáa, nátu'un ñin lámpara ja xú'ún kayú. Achí-ya.

### *Ja ní kana jín-yá nuu cháa fariseo*

<sup>37</sup> Te nini ká'an-ya, te ni ka'an nda'ú-ni ñin chaa fariseo jín-yá ja kée-yá staa jín-de. Te ni kivi Jesús ini ve'e chaa-ún. Te ni jungoo-ya kée-yá staa jín-de. <sup>38</sup> Te chaa-ún, ni jini-de nuu-yá. Te ni naa ini-de ndé'é-de ja tú ní nánda'á-yá te yée-yá staa. <sup>39</sup> Te máa Jíto'o-yo ní ka'an-ya jín-de: Jandaa kuu, chi róo, chaa fariseo, kanakacha-ró ichi yatá tindo'o jín ichi yatá kó'o. Ko ichi ini-ro, chi ni kachítu ndí-ro jín tú'un ku'ná jín tú'un ñáa. <sup>40</sup> Chaa káñáa jíná'an-ró. I'a ni sá'a ichi yatá, á tú suni ní sá'a-ya ichi ini. <sup>41</sup> Ko taká ja kendo sobra nuu-ro, te kaja'a-ró kuu caridad, te kajúni ini-ro já taká tiñu kásá'a-ró ío ndoo ja súan. <sup>42</sup> Naka ndá'ú kuu róo chaa fariseo, chi kaja'a-ró ñin siki uxi ita minú jín ruda jín taká yua, nuu Dios, te tú kásá'a kuti-ro tiñu ndaa, ni tú man-ro jín-yá. Ní kásá'a-ró ndéndúú tiñu yá'a te ma xndoo-ró ingá tiñu-ún núú. <sup>43</sup> Naka ndá'ú kuu róo chaa fariseo, chi xaan kákuni-ro silla onde xini mesa ini ve'e sinagoga. Te ka'an sa'an ñáyivi jín-ró nuyá'u kákuni-ro. <sup>44</sup> Naka ndá'ú kuu róo chaa káchaa tutu jín cháa fariseo, chi chaa uu xini kákuu-ró. Nátu'un ve'e añú ja tú ndijin kánde, súan ká'io-ró, te chaa kájika kuu, tú jini-de ja jañú-de siki, áchí-ya jín-de. <sup>45</sup> Te ñin chaa kuu maestro ley, ni ka'an-de: Maestro, nuu ní ka'an-ni tu'un yá'a, suni ni ka'an-ni siki máa-ná jíná'an-ná, áchí-de jín-yá. <sup>46</sup> Te ni ka'an-ya: Naka ndá'ú kuu róo chaa maestro ley jíná'an-ró, chi káchaa-ró carga ve'e siki taká chaa ja tú kákuu kundiso-de. Ko máa-ró, ni tú káké'é-ró carga-ún vasté jín ñin nda'a lúli-ró. <sup>47</sup> Naka ndá'ú kuu róo jíná'an-ró. Chi kásá'a-ró vé'e añú chaa ni kajani tu'un Dios. Te ni kaja'ni táa-ro-dé jíná'an-de. <sup>48</sup> Súan kuu ja kaka'an ndaa-ro já kájata'an ini-ro tiñu ni kásá'a táa-ro. Chi jandaa kuu ja ní kaja'ni-dé chaa-ún. Te máa-ró, ni kásá'a-ró vé'e añú ndiyi-ún. <sup>49</sup> Ja yúan suni ni ka'an Dios ñin tu'un ndíchi: Tájí-rí chaa kani tu'un-ri jín cháa apóstol ki'in nuu-í jíná'an-i. Te sava-de ka'ni-í te sava-ga-de chindikín-i, áchí Dios, <sup>50</sup> náva'a siki ñáyivi yá'a ná koo kuachi cuenta ja ní jati ñíni taká chaa ni kajani tu'un-ri onde kivi ní jungoo ñuyívi, <sup>51</sup> onde ñíni Abel, te onde ñíni Zacarías, chaa ni ji'i sava ma'ñú altar jín vé'e i. Súan ká'an-ri jín-ró, ja siki ñáyivi yá'a kuu kuachi-ún. <sup>52</sup> Naka ndá'ú kuu róo maestro ley, chi ni kajanchaa-ro ndákáa kivi-i ini tu'un ndíchi núú, te ni kajasu-ro núu

cháa kákuni skuá'a. Ko ni máá-ró suni tú ní káskuá'a-ró, áchí-ya. <sup>53</sup> Te nini ká'an-ya tú'un yá'a, te cháa káchaa tutu jíin cháa fariseo, ni katau xaan-dé nuu-ya. Te ni kastátá'an-de jíin-ya ja ná ká'an-ga-ya kuá'a tú'un. <sup>54</sup> Chi kájito yu'u-dé-ya, ja sánaa te ni'in-dé yaku tu'un ká'an-ya, náva'a kakan-de kuachi siki-ya.

## 12

### *Cuenta yujan ía cháa fariseo*

<sup>1</sup> Nini súan kúu, te ni kakutútú kuá'a xaan ñáyivi, ja kajañu tá'an-i. Te ni ka'an-ya jíin cháa káskuá'a jíin-ya: Koto va'a-ró máá-ró núu yujan ía cháa fariseo, chi yuán kúu tu'un yóso yú'u. <sup>2</sup> Chi tú ni iin naún yíndi'u ja má kenda ndijin. Ni tú ni iin ja yísa'í ja má kuní-yo núu. <sup>3</sup> Núsáa, taká tu'un ni ka'an-ro ñúña, onde nuu ío ndijin ná kúni so'o-i. Te tu'un ni ka'an-ya róo ní kajini so'o-i ká'iin-i ini ve'e, te onde xini ve'e ná koo jaa tu'un.

### *Ndeja yú'ú-yo koto-yo*

<sup>4</sup> Ko amigo, ká'an-ri jíin-ró jíná'an-ró: Ma yú'ú-ro koto-ró ñáyivi já'ni yiki kúñu-yó, chi nú ni ndi'i ni kaja'ni-í, te tuká inga naún kúu sá'a-ga-i. <sup>5</sup> Ko ná stá'an-ri nuu-ro ndé ja yú'ú-ro koto-ró. Ío iin ja nú a ni ja'ni-í róo te ío poder yuán chindee róo nuu infierno. Yuán yú'ú-ro koto-ró núsáa. Yuán kástu'ún-rí nuu-ro. <sup>6</sup> Tú kúya'u u'un tisaá ja úu xu'ún náún. Te tú ni iin-ti náa ini Dios. <sup>7</sup> Chi a ni ka'u-ya onde taká ixi xini-ro. Núsáa te ma yú'ú-ro jíná'an-ró, chi kánúú-ga-ro vasa kuá'a tisaá. <sup>8</sup> Te ká'an-ri jíin-ró: Nú ndé cháa kani ndaa-de tu'un-ri nuu ñáyivi, suni súan máá Sé'e cháa nakani ndaa-ya tú'un-de nuu ndajá'a Dios. <sup>9</sup> Ko nú ndé cháa ské'ichi-de ruu nuu ñáyivi, suni súan ské'ichi-ri-de nuu taká ndajá'a Dios. <sup>10</sup> Te nú ndé cháa ka'an ndiva'a-de siki máá Sé'e cháa, koo tuká'nu ini-ya núu-dé. Ko nú ndé cháa ka'an ndiva'a-de siki Espiritu Santo, ma koo tuká'nu ini nuu-dé. <sup>11</sup> Te nú ni kanchaka-i róo ini ve'e sinagoga nuu cháa kakuá'nu jíin núu cháa tá'ú tíñu, ma ná kani xaan ini-ro ndasa xndió káni-ró tú'un, xí ndasa ka'an-ro. <sup>12</sup> Chi máá Espiritu Santo stá'an-ya núu-ro ndasa kanúu tú'un ka'an-ro hora-ún, áchí-ya.

### *Siki já kútóo ini*

<sup>13</sup> Yuán-na te iin cháa kánde-de nuu ñáyivi kuá'a-ún, ni ka'an-de jíin-ya: Maestro, ka'an-ni jíin ñani-ná ná ká'ncha sava-de ta'u-ná jíin-ná, áchí-de. <sup>14</sup> Ko máá-ya ni ka'an-ya jíin-de: Utale, ndéja ní jani ruu ja kúu-ri cháa sándaá xí cháa ka'ncha sava ta'u já kúu róo jíná'an-ró. Achí-ya. <sup>15</sup> Te ni ka'an-ya jíin-de: Koto va'a-ró máá-ró, te ma kútóo ini-ro, chi vasa kua'a xaan ndatíñu náva'a iin cháa, ko nasu já jíin yuán te kuchaku jíñu'ún-de, áchí-ya. <sup>16</sup> Yuán-na te ni ka'an-ya iin tu'un yátá jíin-i: Ni io iin cháa kúká. Te ni ndea xaan nuní-dé. <sup>17</sup> Te cháa-ún, ná kani ini-de: Ndasá sá'a-ri, chi tuká núña yaka-ri nataan-gá-ri niñi-rí, áchí-de. <sup>18</sup> Te ni kachi-de: Sua ná sá'a-ri. Ná kanú-ri yaka-ri. Te nakani-ri ja ká'nu-ga. Te yuán nataan ndi'i-ri niñi-rí jíin taká-ga ndatíñu-ri. <sup>19</sup> Yuán-na te kachi-ri jíin ini jíin añu-ri: Vina te kua'a xaan ndatíñu náva'a-ró já kánda kua'a kuiá. Ná ndetatú-ro te kaji-ro kó'o-ró, te ná kúsi ini-ro núsáa, áchí-de jíin máá-de. <sup>20</sup> Ko ni kachi Dios jíin-de: Cháa náá kúu-ró. Akuáa vina te kuu-ro. Te ndatíñu ni sátu'a-ró-ún, ndé cháa kuu. Achí Dios. <sup>21</sup> Súan ío siki cháa ja sákúká-de máá-de, ko tú kúká-de nuu Dios.

### *Ma ná kani ini-yo siki já kúchaku-yo*

<sup>22</sup> Te ni ka'an-ya jíin cháa káskuá'a jíin-ya: Núsáa te ká'an-ri jíin-ró, ma ná kani ini-ro siki já kúchaku-ro, nú ndasa kee-ro, ni siki yiki kúñu-ró, nú ndasa kundii kunamá-ro. <sup>23</sup> Á tú kánúú-gá vida-ro vasa já kée-ro, te yiki kúñu-ró vasa sá'ma-ro náún. <sup>24</sup> Nde'é-ró tíkaka, tú jítu-ti, ni tú nástútú-ti, ni tú náchiva'a-ti ini yaka-ti, chi máá Dios skée-ya-ti. Á tú kánúú-ga-ro vasa kiti-ún. <sup>25</sup> Ko ndé róo ja súan ná kani ini-ro te á kuu chísó-ga-ro máá-ró iin yiki. <sup>26</sup> Te nú ma kúu sá'a-ró vasté iin tíñu lúli-ga súan, te naja kánakani ini-ro jíin sáva-ga-ún núsáa. <sup>27</sup> Nde'é ndasa kaja'nu ita yuku. Tú sátíñu, ni tú táu. Ko ká'an-ri jíin-ró ja rey Salomón kivi ní kuá'nu xaan-dé ni tú ní kúu ku'un-de sa'ma súan

nátu'un ita-ún. <sup>28</sup> Te Dios, nú súan skúnamá-ya itá yuku-ún ja ío vina te yuchaan kayu nuu ñú'un, naga ni kuu ja má skúnamá-ya róo. Te naja tú kákandija va'a-ró. <sup>29</sup> Te ma kuítu iní-ro ndasa kee-ro, xí ndása ko'o-ró ni ma nákaní xaán iní-ro núsáa. <sup>30</sup> Chi taká ndatíñu yá'a kájítu iní ñayivi ñúyivi jíin. Ko máa Táa-ro a jiní-ya já kánandi'i-ró taká ndatíñu yá'a. <sup>31</sup> Ko kuítu iní-ro kivi-ró iní ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Yúan-na te kuá'a-ga-ya taká ndatíñu-ún nuu-ro. <sup>32</sup> Ma yú'ú-ro jíná'an-ró, chi vasa tikuní lúli kakuu-ró, ko máa Táa-ro ándívi, a ni kusii iní-ya já núu-ro kuá'a-ya ñuu nuu tá'ú-yá tiñu. <sup>33</sup> Xikó taká ndatíñu-ró, te sá'a-ró caridad. Ndúkú-ró bolsa ja má kútú'ú kuatíñu-ró. Te suni taan-ro yají-ro onde ándívi nuu tú naa. Chi yúan ma kúu kivi ñakuí'ná, ni ma kúu chaa tikixin te stívi-tí. <sup>34</sup> Chi nuu kánde yaji-ro, yúan kúu nuu kuítu iní-ro jíin. <sup>35</sup> Ku'ni ni'in chii-ró jíná'an-ró, te lámpara máa-ró, ná kóo tu'a-ni ñu'un iní.

### *Ja ní káindatu mozo jito'o-i*

<sup>36</sup> Te máa-ró jíná'an-ró ná kóo tu'a-ró nátu'un mozo káindatu-i jito'o-i ja ncháa-de kua'an-de viko tánda'a, náva'a nú ni ncháa-de te ka'an-de, te kuña-ni-i ve'e jíná'an-i. <sup>37</sup> Xáán ndatu kuu mozo-ún te nú ni ncháa jito'o-i nuu-í, te jiní-de ja kándito-i. Jandáa ká'an-ri jíin-ró ja kú'ni-de chii-de, te nuu mesa súnqoo-de mozo-de te kani-de ko'o-í jíná'an-i. <sup>38</sup> Te vasa ná cháa-de ñúú, xí vasa ná ncháa-de ja'a ñuu, te nú suni súan kuní-de sá'a mozo-ún ja kándito-i, ndatu xaán kéndoo mozo-ún jíná'an-i. <sup>39</sup> Ko ná júku'un iní-ro tú'un yá'a. Táa iní ve'e, nú ní jiní-de na hora kúu ja kii ñakuí'ná te kundito-de núú, te ma kuá'a-de tu'un sakuí'ná vé'e-de núú. <sup>40</sup> Te róo suni súan koo tu'a-ró, chi máa kivi já tú naún kájani iní-ro, te ncháa-ni máa Sé'e chaa, áchí-ya jíin-de. <sup>41</sup> Yúan-na te Pedro, ni jika tu'un-de-ya: Táta, máa-ni nuu náa jíná'an-ná ká'an-ní tu'un yá'a náún, xí súni ká'an-ní nuu taká-ga chaa yá'a, áchí-de. <sup>42</sup> Te ni ka'an máa Jíto'o-yo: Ndéja kúu ñin mozo ndito xini já skíkuu va'a, chi máa jíto'o, kani-de mozo-ún ná kóto-i se'e-de náva'a skée-í suchí-ún máa hora ja xii tiñu. <sup>43</sup> Xáán ndatu kuu mozo-ún, te nú ni ncháa jito'o-i te nani'in-dé-i sá'a-i súan. <sup>44</sup> Jandáa ká'an-ri, ja káni-de mozo-ún ja kóto-i taká ndatíñu-de. <sup>45</sup> Ko nú mozo-ún jáni iní-i: Kúkuéé-ga te ncháa jito'o-ri, achí máa-i. Te kejá'á-i stují-í mozo máa-i jíin ñá'an kájatíñu nuu-í. Te kee-í te ko'o-i, te najini-i. <sup>46</sup> Te mozo-ún, nú ni ncháa jito'o-i kivi já tú ndatu-i jíin hora ja tú jiní-i, te xndó'o-de-i, te kiñi'in-de-i onde jíin cháa tú káskíkuu va'a. <sup>47</sup> Chi nú ndé mozo a jiní-i tiñu ndasa játa'an iní jito'o-i, te nú tú ní sátu'a-i, ni tú ní skíkuu-i tiñu kuní máa-de, ndo'o xaán-í yunu xí. <sup>48</sup> Ko nú ndé mozo tú jiní-i tiñu ndasa játa'an iní jito'o-i, te nú sá'a-i tiñu ñáa ja xndó'o-de-i núú, yúan-na te yaku-ni yunu xí ndo'o-i. Chi nú kuá'a-ya kuá'a ndatíñu nuu ñin chaa, te nandakan kua'a-yá nuu-dé. Te suni súan nú kua'a ndatíñu kátatu-i ñin chaa, ví'í-gá nandakan-i nuu-dé.

### *Siki tú'un sásin máa jíná'an*

<sup>49</sup> Ni kii-ri ja chindee-ri ñu'un iní ñuyivi yá'a. Te xaán kuní-ri ja ná kóo. <sup>50</sup> Te ío ñin tundó'o ja kuánducha-rí jíin, ko xaán ndukuí'a iní-ri onde ná skíkuu-ri. <sup>51</sup> Kájani iní-ro já ní chaa-ri ja kóo ná'in-ni iní ñuyivi náún. Ká'an-ri jíin-ró ja ná túu, chi sua ndonda siki tá'an. <sup>52</sup> Chi ñin-ni ve'e koo u'un ñayivi, te sásin máa jíná'an. Uní ndonda siki uu, te uu ndonda siki uní. <sup>53</sup> Chi ndonda siki tá'an, táa siki sé'e-de, te se'e siki táa-i. Náa siki sésí'í-ña, te sésí'í siki náa-i. Náchisó siki sejanú-ña, te sejanú siki náchisó-i. Achí-ya.

### *Siki tuní skuá'a-yó*

<sup>54</sup> Te suni ni ka'an-ya jíin ñayivi kuá'a-ún: Nú ni kajini-ro nána viko íchi nú kée ndikandii, te káka'an-ro: Kuun sau, áchí-ro, te kúu súan. <sup>55</sup> Te nú ni nana nuu tachí, te káka'an-ro: Nandii, áchí-ro, te súan kúu. <sup>56</sup> Chaa uu xini kakuu-ró. A kájini-ro naún kuní ka'an tuni iní ñuyivi jíin ándívi, te naja tú kánakuni-ro kivi yá'a núsáa. <sup>57</sup> Te naja tú kátava máa-ró cuenta ndé ja kúu tiñu va'a núsáa. <sup>58</sup> Ko nú kua'an-ro núu juez jíin cháa jíto'u róo, te yachi ná ndatu'ún vá'a-ró jíin-de nini ká'jin-ró íchi jíin-de. Chi nú

túu, te kuá'a-de róó nuu juez, te juez kuá'a-de róó nuu policía, te policía chindee-de róó vekaa. <sup>59</sup> Te ká'an-ri jíin-ró, ja má kenda kuti-ro yúan onde nú tú chunaa-ro táká centavo, áchí-ya jíin-de.

## 13

### *Kánúú nákani ini-yo*

<sup>1</sup> Te suni kivi-ún ká'iin yaku chaa jíin-yá yúan. Te ni kajani-de tu'un nuu-yá ndasa ni kata'an chaa ñuu Galilea. Chi Pilato, ni sáká núu-de ñiñi chaa-ún jíin ñiñi kiti já kásoko-í nuu Dios. <sup>2</sup> Te ni ka'an Jesús: Chaa ñuu Galilea yúan, ja súan kándo'o-de tundó'o-ún, te á ni jo xaan kuáchi-de vása táká-ga chaa ñuu Galilea, kájani ini-ro náún. <sup>3</sup> Ná kástu'ún-rí nuu-ro já túu, chi suni súan naa-ro jíná'an-ró nú tú nakani ini-ro. <sup>4</sup> Te suni xia'un uni chaa ja sikí máa-de ni ndua torre ñuu Siloé te ni kaji'i-de, á ni kasá'a-de kuáchi xaan-gá vása táká-ga chaa káxiukú ñuu Jerusalén, kájani ini-ro náún. <sup>5</sup> Ná kástu'ún-rí nuu-ro já túu. Chi suni súan naa-ro jíná'an-ró nú tú nakani ini-ro. Achí-ya.

### *Tu'un mérkexé*

<sup>6</sup> Te ni ka'an-ya tú'un yátá yá'a: ñin chaa ñáva'a-de ñin mérkexé ja ní nachu'un-de ma'ñú itú uva-de. Te ni jaa-de ndúkú-de nde'e xiní. Te tú ní ní'in kúti-dé. <sup>7</sup> Te ni kachi-de jíin mozo ndíto itú uva-ún: Vina te a ío uni kuia kíndúkú-rí nde'e xiní mérkexé yá'a, te tú ní'in kúti-rí. Xiti ná kí'in. Naja kándii satéñu nuu ñú'un yá'a. Achí-de. <sup>8</sup> Yúan-na te ni ka'an máa mozo: Táta, skéndo-ní, ná kúndii vasté ingá kuia yá'a, onde ná sáyúchí-ná ja'a te chu'un-ná ja'an te nándéó. <sup>9</sup> Te nú ni ja'a nde'e, te ío va'a. Te nú túu, te vása xiti-ní áchí-i. Achí-ya.

### *Tu'un ña'an jika tí'í*

<sup>10</sup> Te ñin kivi ndétatú ni stá'an-ya tú'un ini ñin ve'e sinagoga. <sup>11</sup> Te ni kenda ñin ña'an tá'an-ña ñin tachi káni ja ní kuu xia'un uni kuia kú'u-ña. Te ni kaí-ña, jika tí'í-ña, chi tú kúu kuti ndúkoo tuun-ña. <sup>12</sup> Te ni jini Jesús nuu-ñá. Te ni kana-ya xini-ñá. Te ni kachi-ya jíin-ña: Nána, vina te a ni nduva'a-ní ja kú'u-ní, áchí-ya. <sup>13</sup> Te ni chaa-ya ndá'a-yá siki-ñá. Te ni ndúkoo tuun-ni-ña, te ni nakana jaa-ña Dios. <sup>14</sup> Te chaa kúná'nu ini ve'e sinagoga, ni kití ini-de nuu Jesús ja ní nasáva'a-ya-ñá kivi ndétatú. Te ni ka'an-de jíin ñáyivi kuá'a-ún: Iñu kivi ío sátiñu-ró, te kivi-ún chakoyo-ró kúu tana-ro. Ko kivi ndétatú yá'a, chi ma kúu, áchí-de. <sup>15</sup> Yúan-na te ni ka'an máa Jító'o-yo jíin-de; Chaa uu xini kákuu-ró. Ja kúu kivi ndétatú te tú kándají-ró xndiki-ro xí burro-ró núu káyee-tí-ún, te tú káskó'o-ró-tí nducha náún. <sup>16</sup> Te sesí'í Abraham yá'a, nú'ni-ña xiá'un uni kuia ni sá'a kui'na. Te tú ío va'a ndájí-rí-ña kivi ndétatú náún, áchi-ya. <sup>17</sup> Te súan ni ka'an-ya tú'un yá'a. Te ni kakuka nuu táká chaa kájito u'u-ya-ún. Ko taká ñayivi, ni kakusi iní-i jíin táká tiñu ñá'nu ni sá'a-ya.

### *Tu'un ndikin yuá mostaza*

<sup>18</sup> Te ni ka'an-ya: Ndasá kuni koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Te na jíin skétá'an-ri. <sup>19</sup> Kúu nátu'un ndikin yuá mostaza ja ní ki'in ñin chaa te ni chaa-de nuu itú-de. Te ni ja'nu. Te ni kuu ñin yunu ká'nu. Te tisaa andívi ni kasá'a-ti taká-ti chíi nda'a-ún. Achí-ya.

### *Tu'un yátá yujan ía*

<sup>20</sup> Te ni ka'an tuku-ya: Náún tu'un yátá skétá'an-ri jíin ñúu nuu tá'ú Dios tiñu. <sup>21</sup> Kúu nátu'un yujan ía já ní ki'in ñin ña'an. Te ni chisa'í-ña chíi uni tiyii yúchi onde ni ndi'í ni kuu ía ní sá'a. Achí-ya.

### *Siki íchi yúxé'é túu*

<sup>22</sup> Te nini kua'an-ya íchi ñuu Jerusalén, te ni jika kuu-ya táká ñuu jíin táká rancho, ni stá'an-ya tú'un. <sup>23</sup> Te ni ka'an ñin chaa jíin-yá: Táta, yaku-ni chaa kaku-de náún, áchí-de. Te ni kachi-ya jíin-de: <sup>24</sup> Ndúkú ndéé téyí-ró kivi koyo-ró íchi yúxé'é túu, chi ká'an-ri

jín-ró ja kuá'a ñáyivi ndúkú ndéé-i kivi-i, ko ma kúu kivi koyo-i. <sup>25</sup> Chi táa ini ve'e, ndukuiñi-de, te kasu-de yuxe'é. Te ichi yatá ve'e kuiñi-ró. Te skáján-ró vitú yúxe'é te ka'an-ro: Táta, táta, kuña-ní ve'e, ná kivi koyo-ná, achi-ro. Te kachi-de kuni-ró: Aa, tú jini-ri ná ñuu vaikoyo-ró, achi-de. <sup>26</sup> Yúan-na te keja'á-ró ka'an-ro jín-de: Ni kayee-ná staa jín-ní, te ini ya'ya ñuu-ná ni stá'an-ní tu'un nuu-ná, achi-ro. <sup>27</sup> Te máa-de kachi-de kuni-ró: Achi-ri jín-ró ja tú jini-ri róo ndé ñuu vaikoyo-ró. Kuxio jíná'an-ró chi ñayivi kásá'a tiñu ñáa kákuu-ró. Achi-de. <sup>28</sup> Te yúan nde'e-ro, te nakaji-ro ñii yú'u-ro kuiñi-ró. Te kuni-ro núu Abraham jín núu Isaac jín núu Jacob jín núu táka-ga chaá ni kajani tu'un Dios kuiñi-de ini ve'e Dios. Te róo kuxio-ró sásin-ya róo. <sup>29</sup> Te kikoyo-i ichi núu kána ndikandii jín ichi núu kée ndikandii, ichi norte jín ichi sur, te jungoo-i ini ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. <sup>30</sup> Kuni so'o va'a-ró: Sava chaá sandi'í-na, ndunúu-de. Te sava chaá kúnúu, nduu-de sandi'í-na. Achi-ya.

### *Tu'un Herodes*

<sup>31</sup> Te kivi-ún ni jakoyo yaku tá'an chaá fariseo, te ka'an-de jín-ya: Kuxio-ní yá'a te kenda-ní ki'in-ní, chi chaá Herodes ka'ni-dé ní kuni-de, áchi-de. <sup>32</sup> Te ni kachi-ya jín-de: Kuá'an, te kastu'ún-ró núu máa ñúkuui jian: Vina chi kini'in-ri tachi kini kaja'an. Te sá'a-ri taná vina jín yúchaan. Te onde nuu uní kivi te síjnu-ri tiñu-ri. <sup>33</sup> Ko kánúu xaan já vina jín yúchaan jín isá te kaka-ri ki'in-ri, chi ma kúu ja in chaá jáni tu'un kenda-de yatá ñuu Jerusalén, te kuu-de. Achi-ro.

### *Siki já ní kukuí'a ini-ya jín ñuu Jerusalén*

<sup>34</sup> Jerusalén, Jerusalén, ni kaja'ni-ro cháa kájani tu'un Dios, te ni kaja'a-ró yúu xini cháa ni táji-ya vai nuu-ro. Ió kua'a vuelta ni kuni-ri nastútú-rí se'e-ró, natu'un chuki ja nastútú-tí tirii-ti chí ndijin-tí, ko tú ní kákuu-ro. <sup>35</sup> Vina te kendoó vichí ve'e-ró núsáa. Ko ka'an-ri jín-ró já má kuni kuti-gá-ro núu-ri jíná'an-ró onde jaa in kivi ka'an-ro: Ná nákana jaa-yó-ya chi ndiso-ya tiñu máa Tatá Dios, achi-ro. Achi-ya.

## 14

### *Ja ní nasáva'a-ya in chaá kú'u kivi ndétatú*

<sup>1</sup> Te in kivi ndétatú ni kivi-ya iní ve'e in chaá kúná'nu nuu cháa fariseo jíná'an-de ja kée-ya staa jín-de. Te kájito yu'u-dé-ya. <sup>2</sup> Te ni kenda in chaá kú'u-de kue'e kuiñi, kándii-de nuu-ya. <sup>3</sup> Te ni ka'an Jesús jín cháa kákuu maestro ley jín cháa fariseo: Á kuu sá'a-ri taná kivi ndétatú xí túu, áchi-ya. <sup>4</sup> Ko máa-de, tú ní káka'an kuti-dé. Yúan-na te ni ki'in-ya cháa ñú'un kuiñi-ún. Te ni nasáva'a-ya-dé. Te ni natáji-ya-de kuano'on-dé. <sup>5</sup> Te ni ka'an-ya jín-ún: Te nú burro máa-ró xí xndiki-ro júngava-ti iní in sókó, te tú natava-ro-ti vasa kivi ndétatú kúu náún. Achi-ya. <sup>6</sup> Te tú ní kákuu xndió káni-de ni in tu'un nuu-ya ja súan ni ka'an-ya jín-de.

### *Siki ñáyivi sáñá'nu-i máa-i*

<sup>7</sup> Te ni jini-ya já kándúkú-de jungoo jínú'ún-de silla xini mesa. Te ni ka'an-ya in tu'un yatá jín cháa ni kataka yúan. <sup>8</sup> Nú ni kana in chaá xini-ro já ki'in-ro in viko tánda'a, te ma júngoo jínú'ún-ró silla xini mesa. Chi nú súan, sanaa te a ni kana-de xini in chaá kúná'nu-ga vásá róo. <sup>9</sup> Te chaá chaá ni kana xini-ro-ún jín-de. Te ka'an-de jín-ró: Kuxio, ná kunchaa chaá yá'a jian. Yúan-na te kúka nuu-ro ki'in-ro ondé sandi'í-na kunchaa-ro. <sup>10</sup> Ko nú ni kana in chaá xini-ro, kuá'an te jungoo-ró ondé sandi'í-na. Chi nú jaa chaá ni kana róo yúan te kachi-de kuni-ró: Amigo, nuu silla jínú'ún yá'a jungoo-ró, achi-de. Yúan-na te nduñá'nu-ró jito nuu cháa káxiukú ká'nu jín-ró. <sup>11</sup> Chi taká chaá sáñá'nu-de máa-de, ndusúchí-de. Te taká chaá sásúchí-de máa-de, nduñá'nu-de. Achi-ya. <sup>12</sup> Te suni ni ka'an-ya jín cháa ni kana xini-ya-ún: Nú sá'a-ró sámá xí xini, ma kána-ró xini cháa kákuu amigo-ro, ni xini ñani-ro, ni xini tá'an-ró, ni xini cháa kúka. Chi nú súan te suni



máa-de nakana-de xini-ro. Te ni kuu ja ní nani'in-ro tá'u-ro. <sup>13</sup> Ko nú sá'a-ró gasto, te kana-ró xini cháa ndá'ú, cháa tikú'lu, cháa tá'nú, jíin xini cháa kuáá. <sup>14</sup> Te xáan ndatu kendoo-ró nú súan, chi tú nún náku'a-de nuu-ro. Ko ni'in-ro yá'u-ró kivi náchaku taká cháa ndaa, áchi-ya.

*fin xini ká'nu*

<sup>15</sup> Te in cháa yée staa jíin-yá, ni jini so'o-de tu'un yá'a. Te ni kachi-de jíin-yá: Xáan ndatu kuu cháa ja kée-dé staa onde iní ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Achí-de. <sup>16</sup> Yúan-na te ni kachi-ya jíin-de: in cháa ni sá'a-de in xini ká'nu, te ni kana-de xini kuá'a ñáyivi. <sup>17</sup> Te nuu ní jaá hora ja kúxini-de-ún, te ni táji-de mozo-de kuakachi nuu já kée staa xini-ún: Ña'an-ní jíná'an-ní. Chi a ni ndi'i ío tu'a. Achí. <sup>18</sup> Te in-ni ni kasájá'a iní ndi'i-de. Te cháa in ni kachi-de jíin mozo. Ni jaan-ri in ñu'un te kánúú kínde'é-rí. Te ná kúña ká'nu iní-de nuu-rí, chi ma jáa-ri. Achí-de. <sup>19</sup> Te ni ka'an inga-de: Ni jaan-ri u'un yunta xndiki te kikoto ncha-ri-ti. Ná kúña ká'nu iní-de nuu-rí, chi ma jáa-ri. Achí-de. <sup>20</sup> Te ni ka'an tuku inga-de: Sáa ní tanda'a-rí. Te ja yúan má kúu ja-ri. Achí-de. <sup>21</sup> Te kuano'on mozo-ún ni kastu'ún-de nuu jito'o-de. Yúan-na te máá táa iní ve'e-ún, ni kití iní-de. Te ni kachi-de jíin mozo-de: Kuá'an yachi ñí nuyá'u jíin taká ya'ya, te kana-ró xini cháa ndá'ú, cháa tikú'lu, cháa tá'nú, jíin cháa kuáá, ná kíkoyo-de. Achí-de. <sup>22</sup> Te ni kachi mozo-ún: Táta, a ni kuu natu'un ká'an-ní ko núña-ga lugar. Achí-i. <sup>23</sup> Te jito'o-ún ni ka'an-de jíin mozo-de: Kuá'an taká ichi jíin taká rancho te stétuu-ró ñáyivi-ún ná kii-i yá'a, náva'a ná chítu iní ve'e-ri. <sup>24</sup> Chi ká'an-ri jíin-ró já ní in cháa ni jakana-ró-ún, ma kúxini kuti-dé ve'e-ri, áchi-de. Achí-ya.

*Siki cháa kuni-de kundikin-de-ya*

<sup>25</sup> Te kája'an kua'a xaan ñáyivi jíin Jesús. Te ni ka'an-ya jíin-i: <sup>26</sup> Nú ndé cháa kii-de nuu-rí, te nú chíñú'ún-de táa-de, náa-de, ñasí'í-de, se'e-de, ñani-de, ku'a-de, xí onde jíin máa-de, ma kúu kuu-de cháa skuá'a jíin-rí. <sup>27</sup> Te cháa tú ndóyo-de jíin túndó'o kii sikí-dé, te kundikin-de ruu kii-de, ma kúu kuu-de cháa skuá'a jíin-rí. <sup>28</sup> Chi nú ndé róó kuni-ro kani-ró in ve'e, á tú xna'an-ga jungoo-ró te tava-ro cuenta nasaa kuu gasto, te kuni-ro nú vatu-ni kanda-ró jinu xí túu. <sup>29</sup> Chi nú túu, te nú a ni jani-ró já'a, te ma kanda xu'ún-ró síjínu-ró. Yúan-na te taká ñáyivi kájiní nuu ve'e tikú'lu-ró-ún, sákátá-i nuu-ro. <sup>30</sup> Te ka'an-i: Chaa yá'a, ni keja'a-de jani-de in ve'e, te tú ní kanda-de síjínu-de, achi-i. <sup>31</sup> Xí nú ndé rey kuni-de ki'in-de kuatá'an-de jíin ingá rey, á tú xna'an-ga jungoo-de te nakani iní-de te nú vatu-ni kuu jíin uxí mil soldado kuatá'an-de jíin ingá rey ja vái sikí-dé jíin okó mil soldado. <sup>32</sup> Chi nú túu, te nini jiká-ga vai inga rey, te táji-de in cháa ki'in ka'an nda'ú jíin-de ja ná júkuini. <sup>33</sup> Te suni súan nú ndé róó tú síjita-ró taká ndatiñu náva'a-ró, ma kúu kuu-ró cháa skuá'a jíin-rí núsáa.

*Tu'un yátá siki ñíi*

<sup>34</sup> Va'a ío ñíi, ko nú onde ñíi-ún ná náa xikó, te ndasa ndu'u'a núsáa. <sup>35</sup> Ma kuatíñu kuti, ni ja kúu nuu ñu'un já ndúu ja'an, chi kacha-de ki'in. Chaa ío so'o kuni ná'in, ná kuni so'o-de. Achí-ya.

## 15

*Siki ríi, kiti ní sana*

<sup>1</sup> Te taká cháa xini jíin cháa ká'io kuachi, ni jakoyo-de nuu Jesús náva'a kuni so'o-de tu'un ká'an-ya. <sup>2</sup> Te cháa fariseo jíin cháa káchaa tutu, ni kaka'an-de: Chaa yá'a, játá'ú-de cháa ká'io kuachi te yée-dé staa jíin cháa-ún, áchi-de. <sup>3</sup> Te máá Jesús, ni ka'an-ya tú'un yátá yá'a jíin-de: <sup>4</sup> Ndé in róó nú náva'a-ró in ciento ríi, te skuíta-ró in-ti, á tú skéndo-ró kúun xiko xia'un kuun-gá-ti onde nuu ñu'un té'é, te kinandúkú-ró kiti ní naa-ún onde nani'in-ro-ti xí túu. <sup>5</sup> Te nú ni nani'in-ro-ti, kúsi iní-ro xndée-ró-ti nuu chó'o-ro. <sup>6</sup> Te nú ni najaa-ro ve'e te nastútú-ró cháa kakuu amigo-ro jíin tá'an-ró, te



kachi-ro kúni cháa-ún: Ná kúsií iní-yo chí nì nani'in-rí rií-ri-ri kiti á nì naa núú. Achí-ro.  
 7 Ká'an-ri jín-ró, ja súan kusií-gá iní-ya onde andíví jín ín cháa ío kuachi nú nakani iní-de, vásá jín kún xíko xia'un kuun-gá cháa va'a ja tú kájinu nú'ún-de tu'un nakani iní.

*Tu'un ña'an ní skuíta-ña ín peso*

8 Xí nú ín ñasí'í ñáva'a-ña uxí peso, te skuíta-ña ín peso, á tú chí-i-ña yíti te nastáa-ña vé'e, te nandúkú víi-ña onde nani'in-ña. 9 Te nú nì nani'in-ña, te kána-ña xiní tá'an-ña jín amiga-ña, te kachi-ña kúni-i: Ná kúsií iní-yo, chí nì nani'in-rí peso-ri ja ní skuíta-ri-ún núú. Achí-ña. 10 Ká'an-ri jín-ró, ja súan kusií-gá iní taká ndajá'a Dios jín ín cháa ío kuachi nú nakani iní-de.

*Tu'un suchí ní naa, te nì ndenda-i*

11 Te nì ka'an-ga-ya: ín cháa nì io uu se'e yí-de. 12 Te suchí súchí-ún nì ka'an-i jín táa-i: Táa, ku'a-ní sava ñu'un núu-ná ja kúu ta'u-ná, áchí-i. Te nì teta'an-de ta'u-í nuu ndéndúú-i. 13 Te nì kuu yaku kivi, te suchí súchí-ún nì stútú ndí'i-i ndatíñu-i. Te nì kee-i kua'an jíká-i inga ñuu. Te yúan nì xnáa-í ta'u-í, chí nì janu ndiva'a-i. 14 Súan nì ndí'i nì janu sáni-i, te vásá ní cháa ín tama xáan iní ñuu-ún, te nì kejá'á nándí'i-i. 15 Te nì kee-i kua'an-i, te nì ja-a nuu ín cháa ñuu-ún. Te cháa-ún nì tájí-de-i kua'an-i onde rancho-de ja yúan koto-i kiní-de. 16 Te kuní-i taan tíi-i chí-i jín tíxiko káyee kiní-ún. Chí tú kuti ní ín naún ní já'a nuu-í. 17 Yúan-na te nì jini máa-i. Te nì ka'an-i: Taká mozo ío iní ve'e táa-ri, ío kua'a stáa káyee-dé. Te ruu jí'i-ri soko yá'a. 18 Ná ndúkuiñi-ri te ná nó'on-ri nuu táa-ri. Te kachi-ri kuni-de: Táa, a nì sá'a-ná kuachi nuu Dios andíví jín núu máa-ní. 19 Tuká va'a cháa kúu-ná ja kúnání-ná se'e-ní. Ko ku'a-ní tu'un kuu-ná natu'un ín mozo-ní. Achí-ri. 20 Te nì ndukuiñi-i, te nì kee-i kuano'on-í nuu táa-i. Te nini jíká-gá vai-i, te nì jini táa-i nuu-í. Te nì kundá'ú iní-de-i. Te jínu-de nì ja-de. Te nì nuu-de sukun-í, te nì titú-de-i. 21 Yúan-na te nì ka'an-i jín-de: Táa, a nì sá'a-ná kuachi nuu Dios andíví jín núu máa-ní. Tuká va'a cháa kúu-ná ja kúnání-ná se'e-ní. Achí-i. 22 Ko máa táa-i, nì ka'an-de jín mozo-de: Kuák'in ín su'nu vá'a-ga te chu'un-ró-i. Te chu'un-ró ín xe'e ndá'a-í. Te chí-i-ró ndiján já'a-í. 23 Te suni kiki'in-ró chélu xá'án. Te ka'ni-ro-tí ná kée-yo. Chí sá'a-yó víko. 24 Chí se'e yí-rí yá'a a nì jí'i-i núú, te nì nachaku-i. A nì naa-í núú, te nì ndenda-i, áchí-de. Te nì kakejá'á-de sá'a-de viko. 25 Te se'e yí ñá'nu-de, kánde-i onde rancho. Suchí-ún vai ndii-i. Te nì nduyani-i yata vé'e. Te nì jini so'o-i tiví música te kájita já'á ñáyivi. 26 Te nì kana-i xiní ín mozo. Te nì jika tu'ún-i mozo-ún nú naún viko ío. 27 Te nì kachi mozo-ún nuu-í: Nì nchaa ñani-ro te táa-ro, nì ja'ni-dé chelu xá'án, chí nì ndenda va'a se'e yí-de, áchí mozo. 28 Yúan-na te nì kití iní-i, te tú ní kuní-i ndívi-i, ko nì kenda táa-i. Te nì ka'an ndá'ú-de jín-i ná ndívi-i. 29 Ko máa-i nì ka'an-i: Ío kua'a kuiá játíñu-ná nuu-ní, ni tú sáni'in kuti iní-ná tiñu tá'ú-ní. Te tú ní já'a-ní vasté ín lítú núu-ná kee síi-ná jín amigo-na, áchí-i. 30 Ko nì nchaa se'e-ní yá'a. Te vasa nì xnáa ndí'i-i ndatíñu-ní jín ñá'an téné, te nì ja'ni-ní chelu xá'án kée-í, áchí-i jín táa-i. 31 Yúan-na te nì kachi-de jín-i: Hijo, róo chí nene ncháa-ro jín-rí. Te taká ndatíñu máa-rí suni ndatíñu máa-ró kúu. 32 Ko jínu nú'ún sá'a-yó víko te kusií iní-yo. Chí ñani-ro yá'a, a nì jí'i-i núú, te nì nachaku-i. A nì naa-í núú, te nì ndenda-i, áchí-de. Achí-ya.

## 16

*Tu'un mandador xndá'ú*

1 Te suni nì ka'an-ya jín cháa káskuá'a jín-ya: ín cháa kúká, nì ñáva'a-de ín mandador. Te cháa kúká-ún nì jini tu'un-de ja stíví mandador ndatíñu-de. 2 Te nì kana-de xiní cháa-ún. Te nì ka'an-de jín-de: Naún tu'un kúu ja jini tu'un-ri siki-ro. Naku'a cuenta tiñu ndíso-ró, chí ma kúu-ga-ro mandador nuu-rí. Achí-de. 3 Yúan-na te cháa mandador, nì ka'an máa-de: Ndasá sá'a-ri. Chí jito'o-ri jáncha-de tiñu mandador

nuu-rí. Nú kacha-ri ñu'un, ma kánda-ri. Nú kakan-ri caridad, xaan kúka nuu-rí. <sup>4</sup> A jiní-ri ndasa sá'a-ri náva'a kivi kuánchaa-de tiñu ndíso-ri, te koo ñayivi maní jín-rí, te kuu kivi-ri ini ve'e-i. <sup>5</sup> Te ni kana-de xini ná ñin chaa káitau nuu jito'o-de. Te ni kachi-de jín chaa-ún: Nasaa taú-ro núu jito'o-ri, áchí-de. <sup>6</sup> Te máa chaa-ún, ni kachi-de: Uní mil litro aceite, áchí-de. Te ni kachi mandador jín-de: Ki'in lista-ro. Te jungoo yachi-ro. Te chaa-ró úu mil-na. Achí-de. <sup>7</sup> Yúan-na te ni ka'an-de jín ingá chaa: Te róo, nasaa taú-ro, áchí-de. Te chaa-ún, ni kachi-de: ñin ciento ve'e trigo, áchí-de. Te máa-de ni kachi-de jín chaa-ún: Ki'in lista-ro, te nachaa-ró kúun xiko-ni, áchí-de. <sup>8</sup> Te jito'o-ún, ni ka'an-de jín chaa mandador xndá'ú ja bueno ndíchi ní sá'a-de. Chi taká se'e kua yá'a, ndíchi-ga máa-i nuu ñayivi ío vina, vásá taká se'e luz. <sup>9</sup> Te máa-rí, ka'an-ri jín-ró: Jín xú'ún xndá'ú, ná sá'a-ró amigo-ro náva'a nú ni ndi'i xu'ún-ró, te naki'in-i róo kunchaa-ro ini ve'e-i ní káni. <sup>10</sup> Chi chaa skíkuu va'a ñin tiñu vasa lúli-ni, suni skíkuu va'a-de jín tíñu ándéé. Te chaa ja xndá'ú-de jín ñin tiñu vasa lúli-ni, suni xndá'ú-de jín tíñu ándéé. <sup>11</sup> Chi nú siki xú'ún xndá'ú tú ní kaskíkuu va'a-ró, ndé chaa kua'a tiñu ndaa nuu-ro núsáá. <sup>12</sup> Te nú tú ní kaskíkuu va'a-ró jín ndátíñu sava-ga chaa, ndéja kuá'a ndatíñu máa-ró núu-ro núsáá. <sup>13</sup> Ni ñin mozo ma kuu kuatíñu-de nuu úu jito'o. Chi kití ini-de nuu ñin, te kumani-dé jín ingá, xí kuándatu-de nuu ñin te sáni'in ini-de nuu inga. Ma kuu kuatíñu-ró núu Dios jín núu xú'ún, áchí-ya. <sup>14</sup> Te chaa fariseo ká'jin-de yúan, chaa tóo ini kákuu-de. Te ni kajini so'o-de taká tu'un ka'an-ya. Te ni kasákátá-de nuu-ya. <sup>15</sup> Te ni ka'an-ya jín-de: Máa-ró kákuu-ro ja ná káni ini ñayivi ja chaa ndaa kákuu-ró. Ko Dios, a jiní-ya ndasa kaa ichi ini añú-ro. Chi tíñu kájani ini ñayivi ja tíñu ñá'nu kuu-ún, te nuu Dios tíñu chá'an kuu. <sup>16</sup> Máa ley jín chaa kájani tu'un Dios, ni kuu-ga onde kivi ní kii Juan. Yúan-na te ni keja'á tú'un va'a nuu nuu tá'ú Dios tíñu. Te ñayivi, jín fuerza kivi koyo-i yúan. <sup>17</sup> Ko yachi-ga naa ándívi jín ñuyívi, vásá ja ná ñin punto nuu tutú ley. <sup>18</sup> Nú ndé chaa skéndo-de ñasí'i-de te tanda'a-dé jín ingá ña'an, yúan ísiki ncháa-de-ña. Te chaa tanda'a jín ñá'an ní ndo-ún, suni ísiki ncháa-de tá'an-de.

### Chaa kúka jín Lázaro

<sup>19</sup> Ni io ñin chaa kúka, ni ñu'un-de sa'ma kuá'á tándí'í jín sá'ma tándu'á vá'a. Te ndita'an kivi ní sá'a-de ndeyu ní kayee vá'a-de. <sup>20</sup> Te suni ni io ñin chaa ndá'ú nání-de Lázaro, ni jikan-de caridad. Kátúu-dé yux'é chaa kúka-ún. Te ní-de ni kana ndí'yi. <sup>21</sup> Te kuni-de kee ndá'a chii-de jín yúxi staa kóyo chii mesa chaa kúka-ún. Te jákoyo ti'ina te kána yuu-ti núu ndí'yi-de. <sup>22</sup> Te ni ji'i chaa jikán caridad-ún. Te ndajá'a ándívi, ni jaka-ya-dé kuano'on-ya jín-de nuu Abraham. Te suni ni ji'i chaa kúka-ún, te ni yuji-de. <sup>23</sup> Te chaa kúka-ún, ndó'o xaan-dé kánde-de infierno. Te ni ndakoto-de. Te onde jíká ní jini-de nuu Abraham, te kánchaa Lázaro jín-de. <sup>24</sup> Yúan-na te máa chaa-ún, ni kana kó'o-de: Táta Abraham, kundá'ú ini-ní náá, te táji-ní Lázaro ná kichindaji-de xini ndá'a-dé nuu ndúcha, te ná xndáji-de yaa-ná. Chi xaan jatú-ná kayú-ná nuu yáá ñu'un yá'a. Achí-de. <sup>25</sup> Te ni kachi Abraham jín-de: Hijo, a núku'un ini-ro ja ní io kúka-ró ná ni chaku-ro, te Lázaro, sua ndá'ú ni ta'an-de, ko vina, a ni ndundéé ini-de yá'a, te róo ndó'o-ró jián. <sup>26</sup> Te suni ni sá'a Dios ñin xa'va kúnú xaan, kánde ma'ñu róo jín rúu. Te chaa ká'jin yá'a, vasa kákuu-de ja'a-de ja-de jian, ko ma kuu, ni ma kuu ja'a máa-ró kí-ró yá'a. Achí Abraham. <sup>27</sup> Yúan-na te ni ka'an, chaa kúka-ún: Taa, jikán ta'u-ná nuu-ní, táji-ní-de ki'in-de ve'e taa-ná núsáá. <sup>28</sup> Chi ío u'un-ga ñani-ná, te ná káni ndaa-de tu'un nuu-í, náva'a ma kíkoyo-i nuu ndó'o-ná yá'a, áchí-de. <sup>29</sup> Te ni kachi Abraham jín-de: A káñava'a-i tutu ni chaa Moisés jín tutú ni kachaa chaa ni jani tu'un Dios onde sáá. Yúan ná kuni so'o-i, áchí Abraham. <sup>30</sup> Yúan-na te máa-de ni kachi-de: Túu, táta Abraham, chi nú ñin chaa ni ji'i ki'in nuu-í, yúan-na te nakani ini-i jíná'an-i, áchí-de. <sup>31</sup> Ko ni kachi Abraham jín-de: Nú tú chú'un ini-i tu'un ni jani Moisés jín chaa ni kajani tu'un Dios, suni ma kándija kuti-í nú nachaku ñin ndíyi ki'in nuu-í, áchí-de.

## 17

Siki ñáyivi skívi tá'an nuu kuáchi

<sup>1</sup> Te ni kachi-ya jíin cháa káskuá'a jíin-yá: Tú modo te nú tú koto ncha-i ñáyivi. Ko naka ndá'ú kuu chaá skívi ñáyivi-ún nuu kuáchi. <sup>2</sup> Va'a-ga nú ní nú'ni ñin yosó sukún-dé te kenda-de ki'in-de nuu ndúcha mar, nasu já skívi-de ñin suchí lúlí yá'a nuu kuáchi.

Siki tú'un sá'a tuká'nu ini

<sup>3</sup> Koto va'a-ró máá-ró: Nú ñani-ro sá'a-de kuáchi siki-ro, kana jíin núu-dé. Te nú ni nakani ini-de, te sá'a-ró tuká'nu ini-ro núu-dé. <sup>4</sup> Te nú usia jínu ja ñin kivi ní sá'a-de kuáchi siki-ro, te nú usia jínu nakani ini-de te ka'an-de jíin-ró: Sá'a tuká'nu ini-ro núu-rí, achi-de, yúan-na te ná sá'a-ró tuká'nu ini-ro núu-dé. Achí-ya. <sup>5</sup> Te ni kaka'an chaá kákuu apóstol jíin máá Jíto'o-yo: Sá'a-ní ja vá'a-ga ná kándíja-ná núsáá, áchí-de. <sup>6</sup> Te ni kachi máá Jíto'o-yo jíin-de: Nú kákandíja-ró vasté ñin tí'li nátu'un ñin ndikin yuá mostaza núú, te ka'an-ro jíin núyu'ndú yá'a: Tu'un máá-ró onde jíin yó'o-ro, te nachu'un-ró máá-ró onde nuu mar, achi-ro. Te kuandatú nuu-ro.

Tu'un yátá mozo jíitíu

<sup>7</sup> Ndé ñin róó, ñáva'a-ró ñin mozo jítu-de jíin xndiki xí skáji-dé rií. Te najaa-de ve'e ja ní ja'an-de yuku. Te kachi-ni-ró kúni-de: Ña'an te nungoo-ró. <sup>8</sup> Á tú xna'an-ga ka'an-ro jíin-de: Sá'a ndeyu ná kúxini-ri. Naku'ni va'a chii-ró, te kani-ró kó'o-rí. Te onde nú ni ndi'i ni yee-rí staa, yúan-na te vásá kée máá-ró kó'o-ró, achi-ro xí túu. <sup>9</sup> Te á nakuatá'ú-ró núu mozo-ún ja ní skíkuu-i tínu ni tá'ú-ró núu-í. Jáni ini-ri ja túu. <sup>10</sup> Suni súan máá-ró jíná'an-ró, nú ni kaskíkuu-ró tínu ni tá'ú-yá nuu-ro, te ka'an-ro: Tú va'a mozo kákuu-ná, chi máni tínu ja taú-ná sá'a-ná, kúu ja á ni kasá'a-ná, achi-ro. Achí-ya.

Uxi chaá té'yu ndí'yi

<sup>11</sup> Te jíká Jesús kua'an-ya ñuu Jerusalén. Te ichi iní ñuu Samaria jíin iní ñuu Galilea ni ja'a-ya kuá'an-ya. <sup>12</sup> Te nuu ní kivi-ya iní ñin ñuu yúan, te uxi chaá té'yu ndí'yi ni kakatá'an-de jíin-yá. Te chaá-ún onde jíká ní kajukuiñi-de. <sup>13</sup> Te ni kakana jaa-de: Maestro, Jesús, kundá'ú ini-ní náá víi, áchí-de. <sup>14</sup> Te ni jini Jesús nuu-dé, te ni kachi-ya jíin-de: Kuá'an jíná'an-ró te stá'an-ro máá-ró núu sutú, áchí-ya. Te nini kája'an-de, te ni kandundoo-ni-de. <sup>15</sup> Yúan-na te ñin-de, ni jini-de ja ní nduva'a-de. Te ni naxió káva-de kua'an-de. Te nákana jaa-de Dios. <sup>16</sup> Te ni jukuiñi jíti-de nuu já'a Jesús. Te ni nakuatá'ú-de nuu-yá. Te chaá-ún, chaá ñuu Samaria kúu-de. <sup>17</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de: Nasu uxi tá'an-ro ní kandundoo náún. Te ñin-ga-de, ndénu ká'jin-de núsáá. <sup>18</sup> Tú ío inga-de ja cháa-de te nakana jaa-de Dios, xí sá chaá ñin ñuu yá'a náún. Achí-ya. <sup>19</sup> Te ni kachi tuku-ya jíin-de: Ndukuiñi, te no'on-ro vé'e-ró. Ni kandíja-ró te yuán ní nduva'a-ró, áchí-ya.

Siki ñuu nuu tá'ú Dios tínu

<sup>20</sup> Te chaá fariseo, ni kajika tu'un-de-ya: Ndé kivi cháa ñuu nuu tá'ú Dios tínu. Achí-de. Te ni kachi-ya jíin-de: Ñuu nuu tá'ú Dios tínu, ma cháa ndijin, <sup>21</sup> ni ma kúu ka'an-i: Nde'é yá'a, ni chaá, xí ndé'é yúan, ni jaa, chi ñuu nuu tá'ú Dios tínu, a ío ma'ñú máá-ró jíná'an-ró. Achí-ya. <sup>22</sup> Yúan-na te ni ka'an-ya jíin cháa káskuá'a jíin-yá: Chaá tiempo ja kákuu-ro ndé'é-ró ñin kivi kenda máá Sé'e chaá, ko ma kuni-ro jíná'an-ró. <sup>23</sup> Te kachi-i kuni-ró: Nde'é yá'a káncha-ya, xí ndé'é yúan káncha-ya, achi-i. Te ma kí'in-ro jíin-i, ni ma kúndikin-ro-í. <sup>24</sup> Chi nátu'un ndíi ncháa ja nándeyu onde ñin lado andívi te jáa onde inga lado andívi, suni súan kuu kivi kii máá Sé'e chaá. <sup>25</sup> Ko jínu nú'ún já xná'an-ga ndo'o xaan-yá, te ñáyivi yá'a ské'ichi-i-ya. <sup>26</sup> Chi nátu'un ni kuu kivi ní kii Noé, suni súan kuu kivi kii máá Sé'e chaá. <sup>27</sup> Káyee-í, káji-i-i, kátanda'a cháa, kátanda'a ñá'an, te ni jaa kivi já ní kivi Noé ini barco ká'nu-de. Te ni chaá sau xaan. Te ni xnáa ndí'i-cha-í jíná'an-i. <sup>28</sup> Suni súan ni kuu kivi Lot. Káyee-í káji-i-i, kájaan-i káxikó-i, káchi-i-i itu, kájani-i ve'e, <sup>29</sup> onde

n<sub>i</sub> jaa kivi ní kenda Lot in<sub>i</sub> ñuu Sodom kua'an-de. Te n<sub>i</sub> kuun ñu'un jíin azufre ichi ándiví. Te n<sub>i</sub> naa ndí'i ñayivi-ún. <sup>30</sup> Suni súan kuu kivi k<sub>i</sub> máa Sé'e chaa kistá'an ndijin-ya máa-yá. <sup>31</sup> Te kivi-ún, te chaa kánde xini vé'e-de, ma núu-de naki'in-de ndatíñu-de ja ní ndo in<sub>i</sub> ve'e. Te chaa kánde onde rancho, ma náxió káva-de no'on-de. <sup>32</sup> Ma náa iní-ro ndasa n<sub>i</sub> ta'an ñasí'í Lot. <sup>33</sup> Chi chaa jíitú iní-de kaku-de chi tundo'o kii sik<sub>i</sub>-dé, naa-dé. Ko chaa kuu ja sik<sub>i</sub> rúu, kaku-de. <sup>34</sup> A ká'an-ri jíin-ró ja ákuáa-ún kundaa uu-i nuu jíto. Te ñin-i naki'in-ya, te ndo inga-i. <sup>35</sup> Uu ñasí'í ndiko ká'nu-ña. Te ñin-ña náki'in-ya, te ndo inga-ña. <sup>36</sup> Uu chaa kuiñi-de rancho. Te ñin-de naki'in-ya, te inga-de xndóo-ya. <sup>37</sup> Te n<sub>i</sub> kaka'an-de jíin-yá: Ndenu kúu Táta, áchí-de. Te n<sub>i</sub> kachi-ya jíin-de: Nuú kútúu ndíyi, yúan taká tiji, áchí-ya.

## 18

### *Tu'un yátá sik<sub>i</sub> juez jíin ñá'an viuda*

<sup>1</sup> Te n<sub>i</sub> ka'an-ya ñin tu'un yátá jíin-de ja nené kakan ta'u-dé te ma kuitá-de jíin. <sup>2</sup> Te n<sub>i</sub> kachi-ya: N<sub>i</sub> io ñin juez in<sub>i</sub> ñin ñuu. Te ni tú ní yú'ú-de nuu Dios, ni tú ní jíto-de nuu ní ñin chaa. <sup>3</sup> Te suni n<sub>i</sub> io ñin ñá'an ní kendoo ndá'ú-ña ñuu yúan. Te ñá'an-ún, n<sub>i</sub> ja'an n<sub>i</sub> ja'an-ña núu-dé. Te n<sub>i</sub> ka'an-ña jíin-de: Sá'a-ní justicia ja ní sá'a ñayivi jíin-ná jíto u'u-i náa. Achí-ña. <sup>4</sup> Ko máa juez-ún, kua'a kivi tú ní kuní-de sá'a-de. Yúan-na te n<sub>i</sub> nakani in<sub>i</sub> máa-de: Vasa tú yú'ú-ri jíto-ri Dios ni tú jíto-ri nuu ní ñin chaa, <sup>5</sup> ko ja ñá'an viuda yá'a, xaan stá'an-ña rúu. Te yúan ná sá'a-ri justicia jíin-ña. Chi nú tú, te kuníni íi iní-ri sá'a-ña. <sup>6</sup> Te n<sub>i</sub> kachi máa Jító'o-yo: Kuni ná'ín-ró jíná'an-ró ndasa n<sub>i</sub> ka'an juez káñáa-ún. <sup>7</sup> Te Dios tú sá'a-ya justicia jíin ñayivi ní nakaji-ya náún, ja ndúu ñúu-ni kaka'an nda'ú-i jíin-yá, vasa kuée sánda-ya já'a-í. <sup>8</sup> A ká'an-ri jíin-ró ja yachí nama-ya-í jíná'an-i. Ko kivi cháa máa Sé'e chaa, á ni'in-yá ñayivi kákandíja nuu-yá in<sub>i</sub> ñuyivi yá'a xí túu, áchí-ya.

### *Tu'un yátá cháa fariseo jíin cháa xini*

<sup>9</sup> Te suni n<sub>i</sub> ka'an-ya tú'un yátá yá'a jíin yakú chaa ká'ín yúan, chi kájani in<sub>i</sub>-de ja cháa ndaa kákuu máa-de te kásajá'a in<sub>i</sub>-de nuu sáva-ga ñayivi. <sup>10</sup> Uu tá'an chaa n<sub>i</sub> kaka-de ká'a'an-de ve'e i, ja kakán ta'u-dé. ñin-de kúu chaa fariseo, te inga-de kúu chaa xini. <sup>11</sup> Te chaa fariseo, n<sub>i</sub> kandij-de, te n<sub>i</sub> jikan ta'u-dé tu'un yá'a: Táta Dios, ná kúta'u-ná nuu-ní chi tú káa-ná natu'un káa sava-ga chaa, chaa ku'ná, chaa ñáa, chaa ísiki ncháa tá'an kákuu-de, ni tú káa-ná natu'un káa chaa xini yá'a. <sup>12</sup> Uu jínu ja semana ío ndicha in<sub>i</sub>-ná. Te já'a-ná ñin ja uxí sik<sub>i</sub> táka ndatíñu ñáva'a-ná nuu-ní, áchí-de. <sup>13</sup> Ko chaa xini-ún, n<sub>i</sub> kandij jiká-ni-de, ni tú ní kuní-de ndukani-de nuu-dé, chi n<sub>i</sub> kani-de jikí jiká-dé ja kúkuí'a in<sub>i</sub>-de. Te n<sub>i</sub> ka'an-de: Táta Dios, kundá'ú in<sub>i</sub>-ní náa, chi chaa ío kuachi kúu-ná, áchí-de. <sup>14</sup> Ká'an-ri jíin-ró já cháa ndá'ú yá'a, n<sub>i</sub> nuu-de kuano'on-dé ve'e-de, te n<sub>i</sub> janchaa-ya kuachi-de, ko ingá chaa-ún, chi túu. Chi taká chaa sáñá'nu-de máa-de ndusúchí-de. Te taká chaa sásúchí-de máa-de, nduñá'nu-de. Achí-ya.

### *Jesús jíin súchí lúli*

<sup>15</sup> Te n<sub>i</sub> chakoyo ñayivi jíin sé'e lúli-i nuu Jesús ja ná ké'é-yá-i. Te chaa káskuá'a jíin-yá, n<sub>i</sub> kajini-de ja súan ío, te n<sub>i</sub> kaka'an xaan-dé nuu ñayivi-ún. <sup>16</sup> Ko máa Jesús, n<sub>i</sub> kana-ya xini-dé. Te n<sub>i</sub> ka'an-ya: Sía ná kíkoyo súchí lúli núu-ri. Te ma kasú-ro íchi-í, chi natu'un súchí yá'a kákuu ja kúu kivi in<sub>i</sub> ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. <sup>17</sup> Jandaa ká'an-ri jíin-ró: Nú ñin chaa tú játú'ún-de ñuu nuu tá'ú Dios tiñu natu'un játú'ún ñin súchí lúli, ma kivi kuti-dé yúan, áchí-ya.

### *Chaa kúka*

<sup>18</sup> Te ñin chaa kúñá'nu, n<sub>i</sub> jiká tu'ún-de-ya: Chaa va'a kúu-ní Maestro. Naún sá'a-ná te ni'in tá'u-ná kuchaku-ná ní káni. Achí-de. <sup>19</sup> Te n<sub>i</sub> ka'an Jesús jíin-de: Naja ká'an-ro

chaa va'a jíin-rí. Tú ni ñin chaa va'a íó, chí máá ñin-ni Dios. <sup>20</sup> A jini-ro tú'un ni tá'ú tíñu-ya núu-ro: Ma ká'ni-ro ndíyi, ma kúsiki ncháa tá'an-ró, ma sakuí'ná-ró, ma ká'an-ro tú'un tú'ún, kuandatu nuu táa-ro, nuu náa-ro, áchí-ya. <sup>21</sup> Te máá-de ni kachi-de: Taká tíñu yá'a a ni skíkuu-ná onde ná lúlí-ná, áchí-de. <sup>22</sup> Te Jesús, ni jini so'o-ya tú'un yá'a. Te ni kachi-ya jíin-de: ñin-na tíñu kúmani sá'a-ró. Xikó ndí'i ja ñáva'a-ró, te kua'a-ró núu ñáyivi ndá'ú. Te onde andívi koo yaji-ro. Yúan-na te kii-ró kúndikin-ro rúu ki'on. Achí-ya. <sup>23</sup> Yúan-na te máá cháa-ún, ni jini so'o-de ja súan ni ka'an-ya. Te ni kuxíi xáan iní-de, chí kúká xáan-dé. <sup>24</sup> Te ndé'é Jesús ja súan ni kuxíi xáan iní-de, te ni kachi-ya: Xaan ú'u kivi ñin chaa kúká iní ñuu nuu tá'ú Dios tíñu. <sup>25</sup> Yachi-ga kivi ñin camello yau yiki tíkuí vásá ñin chaa kúká kivi-de iní ñuu nuu tá'ú Dios tíñu. Achí-ya. <sup>26</sup> Te ñáyivi, ni kajini so'o-i tu'un ni ka'an-ya-ún, ni kaka'an-i: Te ndé chaa kaku núsáá, áchí-i. <sup>27</sup> Te ni ka'an-ya jíin-de: Íó tíñu ja má kúu sá'a ni ñin chaa. Ko Dios, chí kúu sá'a-ya taká-ni. Achí-ya. <sup>28</sup> Yúan-na te ni ka'an Pedro jíin-ya: Náá, ni kaskéndo-ná taká ndatíñu-ná te káindikín-ná ní vai-yó. Achí-de. <sup>29</sup> Te máá-ya ni kachi-ya jíin-de: Jandáa ká'an-ri jíin-ró, nú ñin chaa ni skéndo-de ve'e-de, xí táa-de, xí ñaní-de, xí ñásí'í-de, xí sé'e-de ja síkí ñuu nuu tá'ú Dios tíñu, <sup>30</sup> te nani'in kuá'a-gá-de vina. Te onde inga vida chaa, te kuchaku-de ní káni. Achí-ya.

#### *Jíin kivi ní ka'an Jesús ja kúu-ya*

<sup>31</sup> Te Jesús, ni ki'in-ya ndí'uxí uu-de, te ni ka'an-ya jíin-de: Vina chí kaa-yó kí'in-yo ñuu Jerusalén. Te yúan skíkuu taká tu'un ni chaa chaa ni kajani tu'un Dios onde sáá síkí máá Sé'e chaa. <sup>32</sup> Chí natuu-ya núu ñáyivi sñin nación. Te sákátá-i nuu-yá. Te sá'a ndiva'a-i jíin-yá. Te tiví sí'ví-i nuu-yá. <sup>33</sup> Yúan-na te nú ni ndí'i ni kaxndó'o-i-ya, te ka'ni-í-ya. Ko nuu uní kivi te nachaku-ya. Achí-ya. <sup>34</sup> Ko máá-de, tú ní kájuku'un kuti iní-de tu'un yá'a. Te tu'un-ún ni ka'an sa'í-ya. Yuán tú ní kájuku'un iní-de ja ní ka'an-ya jíin-de.

#### *Ja ní ndundijin nduchi cháa kuáa*

<sup>35</sup> Te ni kuyani-ya kuá'an-ya ñuu Jericó. Te ñin chaa kuáa, kánchaa-de yu'íchi jikán-de caridad. <sup>36</sup> Te chaa kuáa-ún, ni jini so'o-de kája'a ñáyivi kája'an-i. Te ni jika tu'un-de naún kúu yuán. <sup>37</sup> Te ni kakachi-i nuu-dé ja Jesús, ñuu Nazaret, ni ja'a-ya kuá'an-ya. <sup>38</sup> Yúan-na te ni kana kó'ó-de: Jesús, Se'e David, kundá'ú iní-ní náá, áchí-de. <sup>39</sup> Te ñáyivi kája'an ichi núu-yá, ni kaka'an-i jíin-de ja ná kasú-de yu'u-dé. Ko máá-de ví'í-gá ni kana kó'ó-de: Se'e David, kundá'ú iní-ní náá ví'i, áchí-de. <sup>40</sup> Yúan-na te ni jukuiñi Jesús. Te ni tá'ú-yá tíñu ná kí-de nuu-yá. Te ni jaa-de. Te ni jika tu'un-yá-de: <sup>41</sup> Naún sá'a-ri jíin-ró kuní-ro, áchí-ya. Te chaa-ún ni ka'an-de: Táta, ja ná ndundijin nduchi-ná kuní-ná, áchí-de. <sup>42</sup> Te ni kachi Jesús jíin-de: Kuá'an, chí ni kandíja-ró te yuán ní nduva'a-ró, áchí-ya. <sup>43</sup> Te ni ndundijin-ni nduchi-dé. Te ni ndikin-de-ya, nákana jaa-de Dios. Te taká ñáyivi-ún, ni kajini-i nuu-dé. Te ni kanakana jaa-i Dios.

## 19

#### *Tu'un Zaqueo*

<sup>1</sup> Te ni kivi Jesús iní ñuu Jericó, ni ja'a-ni-ya kuá'an-ya núu. <sup>2</sup> Te yúan ni kenda-ni ñin chaa kúká, nání-de Zaqueo. Te chaa-ún kúñá'nu-de nuu taká chaa xíní. <sup>3</sup> Te ndúkú ndéé-de ndé'é-de nuu Jesús nú ndé chaa kúu-ya. Ko tú ní kúu, chí kua'a ñáyivi ní kajasu-i-ya, te vina líki-ni-de. <sup>4</sup> Te jínu-de ni jakuxnúu-de. Te ni kaa-de xini ñin nuu'ndú náva'a kuní-de nuu-yá. Chí yúan ja'a-ya kí'in-ya. <sup>5</sup> Te ni jaa Jesús yúan. Te ni ndakoto-ya núu-dé. Te ni ka'an-ya jíin-de: Zaqueo, yachi nuu-ró chí vina jínu ñú'ún ja kéndo-ri ve'e-ró. Achí-ya. <sup>6</sup> Yúan-na te yachi ni nuu-de. Te kúsi xáan iní-de ni jaka-de-ya. <sup>7</sup> Te ñáyivi-ún, ni kajini-i ja súan ni kuu. Te ni kaka'an sóo-i: A kua'an-tu-ya kéndo-ya jíin ñin chaa íó kuachi, áchí-i. <sup>8</sup> Yúan-na te Zaqueo ni jukuiñi-de. Te ni kachi-de jíin máá Jító'o-yo: Táta, sava ndatíñu-ná, ná kuá'a-ná nuu ñáyivi ndá'ú. Te nú nuu ñin chaa ni



janchará-ná ndatíñu-de, te ná nákuá'a-ná kuun já súan nuu-dé. Achí-de. <sup>9</sup> Te nī kachi Jesús jíin-de: Vina te inī ve'e yá'a nī kaku iin cháa núsáa, chí máa, suni se'e Abraham kúu. <sup>10</sup> Chí máa Sé'e cháa vai nándúkú-yá te nama-ya já á nī naa. Achí-ya.

*Tu'un yátá uxí mozo jíin xú'ún*

<sup>11</sup> Te nī kajini so'o ñayivi-ún taká tu'un yá'a. Te Jesús nī ka'an-ga-ya iin tu'un yátá, chí a nī kuyani-ya ñuu Jerusalén, te kájani inī-i ja vítan ñú'ni koo ndijin ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. <sup>12</sup> Ja yúan ní ka'an-ya: iin cháa kúñá'nu, nī kenda-de kua'an jíká-de inga ñuu náva'a ni'in-dé fuerza ja tñin-de ñuu, te cháa-de. <sup>13</sup> Te nī kana-de xinī uxí tá'an mozo-de, te nī ja'a-de ciento ciento peso nuu iin iin-i. Te nī ka'an-de jíin-i: Satiñu jíná'an-ró nini ki'in-ri te nchara-ri, achí-de. <sup>14</sup> Ko kájito u'u ñayivi ñuu-ún-de, te nī katáji iin comisión kuakasū nuu-dé: Tú játa'an inī-yo já tá'ú cháa yúan tiñu nuu-yo. Achí. <sup>15</sup> Te nī kuu ja ní ni'in-dé fuerza ja tñin-de ñuu, te nī nchara-de. Te nī tá'ú-de tiñu ná kii mozo ja ní ja'a-de xu'ún núu-ún, náva'a ná kuní-de ndasa nī kasatiñu iin iin-i. <sup>16</sup> Te mozo iin nī jaa nuu-dé. Te nī ka'an-i: Táta, nī ja'a-ní ciento peso nuu-ná, te nī ni'in-ná mil peso siki, achí-i. <sup>17</sup> Te máa-de nī kachi-de jíin mozo: Ió va'a chí mozo va'a kúu-ró. Nī skíkuu va'a-ró jíin yakú ndatíñu-ri. Vina te tá'ú-ró tiñu nuu uxí ñuu tñin-ri, achí-de. <sup>18</sup> Te nī cháa inga mozo te nī ka'an: Táta, nī ja'a-ní ciento peso nuu-ná, te nī ni'in-ná u'un ciento peso siki, achí-i. <sup>19</sup> Te suni nī ka'an-de jíin mozo-ún: Róo, suni tá'ú-ró tiñu nuu u'un ñuu tñin-ri, achí-de. <sup>20</sup> Te nī cháa inga mozo. Te nī ka'an: Táta, yá'a ió ciento peso-ní, chí nī chiva'a-ná inī iin pañito. <sup>21</sup> Chí nī yu'ú-ná nī jito-ná ní ja cháa xaan iní kúu-ní, te náki'in-ní ja tú jáitúu-ní, te já'nu-ní ja tú jachá-ní, achí-i. <sup>22</sup> Yúan-na te nī kachi-de jíin-i: Mozo káñáa kúu-ró, te jíin tú'un nī kenda yu'u-ro jián, nákuandí-ri siki-ro. Chí a jiní-ro já cháa xaan iní kúu-ri, ja náki'in-ri ja tú jáitúu-ri, te já'nu-ri ja tú jachá-ri. <sup>23</sup> Núsáa, naja tú ní ja'a-ró xú'ún-ri no'on banco núu. Te nuu nchara-ri te nandakan-ri xu'ún-ri onde jíin sé'e xu'ún núu. Achí-de. <sup>24</sup> Yúan-na te nī kachi-de jíin sava-ga ñayivi ká'jin yani nuu-dé: Kuanchaa ciento peso jian núu-í, te kuá'a-ró núu mozo náva'a mil peso, achí-de. <sup>25</sup> Te máa ñayivi, nī kaka'an jíin-de: Táta, a náva'a-i mil peso xaán, achí. <sup>26</sup> Te nī ka'an tuku máa cháa kúñá'nu: A ká'an-ri jíin-ró, cháa ja á náva'a, te kii-ga nuu-dé, te cháa ja tú náva'a, vasa ja á náva'a-de-ún, te kuxio ki'in. <sup>27</sup> Te suni cháa kájito u'u ruu, ja tú ní kákuñi-de ja tá'ú-ri tiñu nuu-dé, kuáki'in-de ná kíkoyo-de nuu-ri yá'a. Te ka'ni-ro-dé jíná'an-de. Achí-de.

*Ja ní kivi Jesús inī ñuu Jerusalén*

<sup>28</sup> Te nī ndí'i nī ka'an-ya tú'un yá'a. Te nī jakuxnúu-yá kuakaa-ya núu Jerusalén. <sup>29</sup> Te nuu ní kuyani-ya ñuu Betfagé jíin ñuu Betania, nī jaa-ya iin yuku nání yúku Olivos. Te nī táji-yá uu cháa káskuá'a jíin-yá kája'an-de: <sup>30</sup> Kuá'an rancho kándeé lado jian. Te nuu kivi-ni-ró yúan, te ni'in-ro iin burro nú'ni-ti, ja ní iin cháa té koso-gá-de-ti. Te ndáji-ró-ti. Te kii-ró jíin-ti. <sup>31</sup> Te nú ndé cháa ká'an jíin-ró, naja kándáji-ró-ti, achí-de, te ka'an-ro jíin-de: Máa Jító'o-yo jínu ñú'ún-yá-ti, achí-ro, achí-ya. <sup>32</sup> Te kája'an cháa nī táji-yá-ún te nī kani'in-dé-ti nátu'un nī ka'an-ya jíin-de. <sup>33</sup> Te nini kándáji-de burro-ún te nī kaka'an jító'o-ti jíin-de: Naja kándáji-ró burro-ri, achí-de. <sup>34</sup> Te máa-de, nī kaka'an-de: Chí máa Jító'o-yo jínu ñú'ún-yá-ti, achí-de. <sup>35</sup> Te nī chakoyo-de jíin-ti nuu Jesús. Te nī kaxndée-de tikachí-de siki burro-ún. Te nī kaskáa-de Jesús siki-ti yóso-yá-ti. <sup>36</sup> Te nini jka-ya kuá'an-ya, te nī kakin-de tikachí-de inī ichi. <sup>37</sup> Te nini kákuñi-ya ñuu Jerusalén ja kakuñi-ya yúku Olivos, te taká cháa káskuá'a jíin-yá, kánakana jaa-de Dios siki taká tiñu ná'nu ja ní kajini-de nī sá'a-ya. <sup>38</sup> Te káka'an-de: Ná nákana jaa-yó Rey yá'a chí ndiso-ya tiñu máa Tatá Dios. Chí vindaá vinené ió onde andívi, te suni luu ná'nu káa yúan. Achí. <sup>39</sup> Yúan-na te sava cháa fariseo ká'jin ma'ñú ñayivi kuá'a-ún, nī kaka'an-de jíin-yá: Maestro, kana jíin-ní nuu cháa káskuá'a jíin-ní, ná kasú-de yu'u-dé, achí-de. <sup>40</sup> Te máa Jesús nī ka'an-ya: A ká'an-ri jíin-ró ja nú cháa yá'a ná kasú-de yu'u-dé, te súan kana kó'ó taká yuu, achí-ya. <sup>41</sup> Te nī kuyani-ya. Te nī jini-ya núu ñuu-ún. Te nī nde'e-ya siki



ñúu-ún. <sup>42</sup> Te n̄i ka'an-ya: Aa, xáan va'a nú ní jiní máá-ró ndasa vai tu'un vindaḡ vinené núú. Ko vina ch̄i a yísa'í te ma kuní-ro núu. <sup>43</sup> Ch̄i jaá kivi, ja cháa kájito u'u róó kuíko ndúu níni-dé róó. Te taká lado kasu-de róó. Te nataan ní'in-de róó. <sup>44</sup> Te stúnycháa-de róó nuu nú'un onde jín sé'e-ró já káxiukú-i in̄i-ro. Te ma skéndo-de yuu kóso tá'an sik̄i yúu, ch̄i tú ní jiní-ro já ní kii-ya núu-ro. Achí-ya. <sup>45</sup> Te n̄i kivi Jesús in̄i ve'e ij. Te n̄i keja'á-ya kíni'in-ya ñáyivi kájaan káxi'kó ín-i in̄i ve'e ij-ún kája'an-i. <sup>46</sup> Te n̄i ka'an-ya jín-i: Á tú yóso núu tutú: Ve'e-ri, ch̄i ve'e nuu kájikan ta'u kúu, ko máá-ró, a n̄i kanasá'a-ró yaú kava ñáku'i'ná, áchí-ya. <sup>47</sup> Te ndita'an kivi stá'an-ya tú'un in̄i ve'e ij. Ko sutu ñá'nu jín cháa káchaa tutu jín cháa kákuñá'nu in̄i nuu-ún, n̄i kandúkú-de modo ndasa ka'ni-dé-ya. <sup>48</sup> Ko tú ní kákuu ndasa sá'a-de jín-ya, ch̄i ndivii ñáyivi, n̄i kakee nuu-í ká'lin-i kájini ná'ín-i tu'un ká'an-ya.

## 20

### Sik̄i tíñu ndíso Jesús

<sup>1</sup> Te ñin kivi jián stá'an-ya tú'un nuu ñáyivi in̄i ve'e ij, te jáni-ya tú'un va'a. Te sutu ñá'nu jín cháa káchaa tutu jín cháa n̄i kayii, n̄i jakoyo-de nuu-ya. <sup>2</sup> Te n̄i kajika tu'ún-de-ya: Kastu'ún, na jín tú'un sá'a-ró tíñu yá'a. Te ndéja ní ka'an jín-ró sá'a-ró súan, áchí-de. <sup>3</sup> Yúan-na te n̄i ka'an Jesús jín-de: Suni ná kaká tu'ún-rí róó ñin tu'un: Kastu'ún, <sup>4</sup> ja ní skuánducha Juan sáa, á onde andívi ní kii tu'un, xí cháa n̄i tá'ú tíñu, áchí-ya. <sup>5</sup> Yúan-na te n̄i kandatú'ún máá-de: Nú ka'an-yo já onde andívi, te kachi-de kuni-yó: Naja tú ní kákandíja-ró núu-dé núsáa. <sup>6</sup> Te nú ka'an-yo já cháa n̄i tá'ú tíñu, te ndivii ñáyivi ku'a-i yuu xiní-yo. Ch̄i kájani ndija in̄i-i ja cháa n̄i jani tu'un Dios n̄i kuu Juan, áchí-de jín tá'an-de. <sup>7</sup> Te n̄i kaka'an-de ja tú kájini-de ndénu ní kii tu'un-ún. <sup>8</sup> Yúan-na te n̄i ka'an Jesús jín-de: Suni ruu tú kachi-ri nuu-ro na jín tú'un sá'a-ri tíñu yá'a, áchí-ya.

### Chaa kásatiñu nuu itú uva

<sup>9</sup> Te n̄i keja'á-ya n̄i ka'an-ya tú'un yátá yá'a jín ñáyivi-ún: ñin chaa n̄i nachu'un-de ñin itú uva. Te n̄i xndóo-de nuu cháa kásatiñu jín. Te n̄i kee-de kua'an jíká-de ja ná'an xáan. <sup>10</sup> Te ñin kivi n̄i táji-de ñin mozo-de kua'an nuu cháa kásatiñu jín uva ja ná náku'a-de nde'e uva nuu mozo-ún núú. Ko chaa kásatiñu-ún, n̄i kastují-dé mozo. Te n̄i kákiñi'in-de-i kuano'on sáni-ni-i. <sup>11</sup> Te jito'o-ún, n̄i natáji tuku-de inga mozo-de. Ko máa cháa kásatiñu-ún, suni n̄i kastují-dé mozo-ún, te n̄i kasákátá-de jín-i te n̄i kákiñi'in-de-i kuano'on sáni-ni-i. <sup>12</sup> Te jito'o uva-ún n̄i natáji tuku-de mozo un̄i-de kua'an. Ko máa cháa kásatiñu-ún, suni n̄i kastují-dé mozo-ún. Te n̄i kaskúnu-de-i. <sup>13</sup> Yúan-na te n̄i ka'an máa jito'o itú uva: Ndasa sá'a-ri. Ná táji-rí se'e-ri ja kúndá'ú in̄i-ri-i. Sanaa te koo ja jínú'ún-de nuu sé'e-ri. Achí-de. <sup>14</sup> Ko máa cháa kásatiñu-ún, n̄i kajini-de nuu-í. Te n̄i kandatú'ún máá-de: Suchi yá'a xín tá'u. Ná chó'o, ná ká'ni-yo-í náva'a ná ndóo ta'u-í kuu-yó, áchí-de. <sup>15</sup> Te n̄i kákiñi'in-de-i ichi yátá itú uva. Te n̄i kaja'ni-dé-i. Te ndasa sá'a máa jito'o itú uva jín-de núsáa. <sup>16</sup> Chaa-de, te xnáa-dé chaa kásatiñu-ún. Te ku'a-de itú uva nuu ingá chaa. Achí-ya. Te ñáyivi-ún ja ní kajini so'o-i tu'un yá'a, te n̄i kaka'an-i: Ma kúu kuti súan, Táta. Achí-i. <sup>17</sup> Ko máa-ya n̄i ndé'é-ya nuu-í te n̄i ka'an-ya: Núsáa te naún kuní ka'an tu'un yóso yá'a: Yuu ní kaské'ichi chaa káchutá'an, ya'á kúu máa yuu ndíso fuerza jiki. Achí. <sup>18</sup> Taká-i ja nduá sik̄i yúu-ún, te ta'nu. Ko nú ndé sik̄i júngava máa yúu-ún, te kukuáchí-i sá'a. Achí-ya.

### Sik̄i xú'ún César

<sup>19</sup> Yúan-na te sutu ñá'nu-ún jín cháa káchaa tutu n̄i kandúkú-de modo tiin-de-ya máa hora-ún. Chi n̄i kajuku'un in̄i-de ja sik̄i máa-de kúu tu'un yátá ní ka'an-ya-ún. Ko n̄i kayu'ú-de n̄i kajito-de ñáyivi. <sup>20</sup> Te ndé'é ndé'é-de ichi-ya. Te n̄i katáji-de sava chaa ja kóto yu'u-dé-ya. Te chaa-ún, káka'an-de ja cháa ndaḡ kákuu-de, náva'a tiin yátá-de-ya sik̄i tú'un ká'an-ya, te nastúu-de-ya núu fuerza gobernador, chaa tá'ú tíñu

yúan, kákuni-de. <sup>21</sup> Te chaa-ún, ni kajika tu'ún-de-ya: Maestro, kájiní-ná ja ká'an va'a-ní te stá'an ndaa-ní tu'un. Te tú ndé'é-ní ndasa jító taká ñayivi, chí sua stá'an ndaa-ní ichi Dios. <sup>22</sup> Á kuu kua'a-yó xú'ún yóo nuu César xí túu, áchí-de. <sup>23</sup> Ko máá-yá, ni jini-ya ja xndá'ú-de-ya kákuni-de. Te ni ka'an-ya jíin-de: Naja kájito nchaa-ro rúu. <sup>24</sup> Stá'an xu'ún jíin ná ndé'é-rí. Ndé chaa kúu chaa ncháa nuu yá'a, jíin tú'un yóso yá'a. Achí-ya. Te ni kaka'an-de: César kúu, áchí-de. <sup>25</sup> Yúan-na te ni ka'an-ya jíin-de: Kua'a ja xíin César nuu César, te ja xíin Dios nuu Dios núsáa, áchí-ya. <sup>26</sup> Te tú ní kákuu tiin yátá-de-ya jíin tú'un yá'a jító nuu ñayivi. Te ni kanaa iní-de ni kajini so'o-de tu'un ni ka'an-ya jíin-de. Te tú ní kaka'an kuti-gá-de.

*Siki ja náchaku ndiyi*

<sup>27</sup> Yúan-na te ni jakoyo yaku chaa saduceo. Te chaa-ún, kaka'an-de ja tú nachaku kuti ndiyi. Te ni kajika tu'ún-de-ya: <sup>28</sup> Maestro, Moisés ni chaa-de tutu ni ndoo jíin-yó: Nú ñani in chaa kuu-de, te ío ñasí'í-de, te nú tú se'e-de ní ío. Yúan-na te ñani-de ná náki'in ñasí'í-de, te nandakin-de tata ñani-de, áchí tutu-ún. <sup>29</sup> Bueno, ni ka'io usia ñani. Te chaa núu, ni tanda'a-dé. Te ni ji'i-de. Te tú kuti sé'e-de ní ío. <sup>30</sup> Te chaa uu, ni naki'in-de-ña. Te ni ji'i-de. Te tú kuti sé'e-de ní ío. <sup>31</sup> Te chaa uni ni naki'in-de-ña. Te ni ji'i tuku-de. Te ndí'usiá-de suni súan. Te ni kaji'i-de. Te tú kuti ní in se'e ní káxndóo-de. <sup>32</sup> Te onde sandí'í-na te suni ni ji'i máá ñá'an-ún. <sup>33</sup> Te kivi náchaku taká ndiyi, ndé in-de kuu-ña ñasí'í-de núsáa. Chí ndí'usiá-de ni kanchaka-de-ña, áchí-de jíin-yá. <sup>34</sup> Yúan-na te ni kachí Jesús jíin-de: Se'e ñayivi yá'a, chí kátanda'a-í jíná'an-i. <sup>35</sup> Ko ío ñayivi ja jáni iní Dios ja ñayivi vá'a kúu-i. Te ñayivi-ún nachaku-i ma'ñú ndiyi, te kivi-i inga vida. Te tú tanda'a kúti-í jíná'an-i yúan. <sup>36</sup> Ni ma kúu kuti-gá-i. Chí in núu-ni kákuu-i jíin ndájá'a ándíví, te suni se'e Dios kákuu-i, chí a ni nachaku-i. <sup>37</sup> Te siki ndiyi ja náchaku, suni in-ni tu'un ni stá'an Moisés nuu yóso tú'un cuenta yuku. Chí ni skúnání-de-ya Dios Abraham, Dios Isaac, jíin Dios Jacob. <sup>38</sup> Chí Dios, nasu Dios ñayivi ní kaji'i kúu-ya, chí sua Dios ñayivi káichaku kúu-ya. Chí nuu máá-yá káichaku taká ñayivi. Achí-ya. <sup>39</sup> Te yaku chaa káchaa tutu, ni kaka'an-de: Va'a-ni ni ka'an-ní Maestro, áchí-de. <sup>40</sup> Te tuká ní kátava iní-de ja kaká tu'ún-de-ya.

*Siki Cristo, Se'e David*

<sup>41</sup> Te ni ka'an-ya jíin-de: Naja kaka'an-de ja Cristo kúu Se'e David. <sup>42</sup> Chí máá David ni ka'an-de nuu tutu Salmo: Máá Tatá Dios ni ka'an-ya jíin Jító'o-ri: Nungoo-ró ichi ndává'a-ri, <sup>43</sup> te ná chúkú-rí ñayivi kájito u'u róo kuu-i teyu kuxndíi ja'a-ro, áchí. <sup>44</sup> Te máá David: Jító'o ni ka'an-de jíin-yá: Te ndasa kúu-ya sé'e-de núsáa, áchí-ya. <sup>45</sup> Te kánchaa-ya má'ñú taká ñayivi. Te ni ka'an-ya jíin cháa káskuá'a jíin-yá: <sup>46</sup> Koto-ró máá-ró núu cháa káchaa tutu, chí kákuni-de kaka-de jíin sú'nu káni. Te kákuni-de ja ká'an sa'an-yo jíin-de nuyá'u. Te silla jíin'ún ondé xini mesa iní ve'e sinagoga, jíin silla xini mesa nuu ío xini kákuni-de. <sup>47</sup> Te suni chaa yá'a kákókó-de ve'e ña'an kéndoo ndá'ú. Te kándúkú-de modo sáni, ja kájukan ta'u ná'an-de. Chaa yá'a, ví'í-gá ta'nu ndatu-de, áchí-ya.

## 21

*Ja ní soko ñá'an viuda xu'ún*

<sup>1</sup> Te ni ndakoto-ya, te ni jini-ya núu ñayivi kúká káchu'un-i xu'ún iní janu. <sup>2</sup> Te ni jini-ya núu in ña'an viuda ja ní kéndoo ndá'ú íi-ña, te ni chu'un-ña uu xu'ún yíkin náa iní janu-ún. <sup>3</sup> Te ni ka'an-ya: Jandáa ká'an-ri jíin-ró, ja ñá'an ní kéndoo ndá'ú yá'a, ni chu'un-ga-ña vásá taká-ga-i. <sup>4</sup> Chí taká-i, ni káchu'un-i ja ní ndendoso siki-í ni kasoko-í nuu Dios. Ko ña'an yá'a, vasa kúndá'ú-ña ko ni chu'un ndí'i-ña ja kúchaku-ña jíin, áchí-ya.

*Nqún tuni koo kivi jínu ñuyívi*

<sup>5</sup> Te sava-de káka'an-de tu'un ve'e ij, ndasa ni nduluu jíin yúu lúu jíin ofrenda. Te ni ka'an-ya: <sup>6</sup> Taká ndatíñu ja kánde'é-ró yá'a, chaá iin kivi já má kútá'an-ga ni iin yuu, chi ndi'i ndua sá'a-i, áchí-ya. <sup>7</sup> Yúan-na te ni kajika tu'un-de-ya: Maestro, ndé kivi koo taká tiñu yá'a. Te naún tuni koo nuu kúyani chaá taká tiñu yá'a, áchí-de. <sup>8</sup> Yúan-na te ni ka'an-ya jíin-de: Koto-ró máá-ró jíná'an-ró náva'a tú xndá'ú ni iin-i róó. Chi kikoyo kua'a ñáyivi kí'in núu sí'ví-rí, te ka'an-i: Máá-rí kúu l'a-ún. A ni chaá kivi-ún, achi-i. Ko ma kí'in-ro jíin-i. <sup>9</sup> Te nú ni kajini tu'un-ró já ío guerra te kájata'an ñayivi, te ma yú'ú-ro, chi kánúú já xná'an-ga koo taká tiñu yá'a. Ko ma ndí'i yachi. <sup>10</sup> Yúan-na te ni ka'an-ya jíin-de: Ndonda nación siki nación te ñuu siki ñúu. <sup>11</sup> Te taan xaan. Te yá'a yúan koo tama jíin kué'e xaan. Te koo tuni ñá'nu ichi ándí'í, te yu'ú ñayivi jíná'an-i. <sup>12</sup> Ko onde té chá'an-ga koo taká tiñu yá'a, te chindikín-i róó te katiin-i róó. Te nastúu-i róó ini ve'e sinagoga jíin ini vekaa, kinchaka-i róó nuu rey jíin núu gobernador ja siki rúu. <sup>13</sup> Te koo súan náva'a kani ndaa-ro tú'un. <sup>14</sup> Núsáá te ná kúndaá ini-ro já má nákani ini-ro ndasa xndíó káni-ró tú'un nuu-í. <sup>15</sup> Chi ruu, kua'a-ri iin yu'u jíin tú'un ndíchi núu-ro, náva'a chaá kájito u'u róó, ma kúu ka'an-de siki-ro ni ma kúu kundéé-de jíin-ro. <sup>16</sup> Te suni táa-ro, ñani-ro, tá'an-ró, jíin ñáyivi kájiní tá'an-ró jíin, nastúu-i róó. Te kuu sava-ró sá'a-i. <sup>17</sup> Te taká ñayivi, koto u'u-i róó ja siki rúu. <sup>18</sup> Ko ni iin ixi xiní-ro ma náa kúti. <sup>19</sup> Te nú kuandéé ini-ro te kuchaku añú-ro. <sup>20</sup> Ko nú ni kajini-ro já ní kajikó ndúu soldado yata ñúu Jerusalén, yúan-na te juku'un ini-ro já á yani naa ñúu-ún. <sup>21</sup> Yúan-na te ñayivi káxiukú ini ñuu Judea, kunu-i kingoyo-i onde yuku. Te ñayivi ká'jin ma'ñú ñúu-ún, kuxio-i kí'in-i. Te ñayivi ká'jin onde rancho, ma ndí'í-i ini ñuu. <sup>22</sup> Chi kivi yúan kuu kivi náni'in tá'an Dios jíin-i, náva'a náskíkuu taká tu'un yóso núu tutú. <sup>23</sup> Ko kivi-ún, naka ndá'ú kuu ña'an káñu'un se'e jíin ñá'an káskáxin-í, chi kii tundó'o xaan siki ñúyívi. Te kití ini Dios jíin ñáyivi yá'a. <sup>24</sup> Te kuu-i jíin machete. Te kingoyo-i preso onde taká nación. Te ñayivi sijn nación, kuañu-i siki ñúu Jerusalén onde jinu kivi ñáyivi sijn nación. <sup>25</sup> Yúan-na te koo tuni nuu ndikandii jíin núu yóo jíin núu tíñuú xini. Te kii tundó'o siki taká ñayivi ñúyívi yá'a. Te yu'ú ñayivi já ní'in mar jíin sú'ma mar. <sup>26</sup> Te kuu xaan sava chaá ja káyu'ú-de, chi káindatu-de chaá tundó'o yá'a siki níi ñúyívi. Te taká fuerza andí'í, ndi'i ka'ya. <sup>27</sup> Yúan-na te kuni-i nuu máá Sé'e chaá kii-ya núu iin viko nu'ún, jíin fuerza ja ndúñá'nu xaan-ya. <sup>28</sup> Te nú a ni kejá'á taká tiñu yá'a, yúan-na te ndukani-ró xiní-ro te ndakoto-ró, chi a yani nama-ya róó, áchí-ya jíin-de. <sup>29</sup> Te suni ni ka'an-ya iin tu'un yátá jíin-de: Nde'é yunu mékexe, jíin taká-ga yunu. <sup>30</sup> Nú ni kajini-ro já ní kejá'á nájaa numa yunu-ún, yúan-na te kájuku'un ini-ro já á yani nchaá viko sáú. <sup>31</sup> Suni súan máá-ró, nú ni kajini-ro kuákuu taká tiñu yá'a, yúan-na te kuni-ro já á yani koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. <sup>32</sup> Jandáa ká'an-ri jíin-ró ja má náa ñáyivi yá'a onde nú tú skíkuu taká tiñu. <sup>33</sup> Andí'í jíin ñúyívi chi naa, ko tu'un ká'an-ri chi ma náa. <sup>34</sup> Koto-ró máá-ró náva'a ma kutéñu añú-ro jíin já kée ndási-ró xí já koo nájini-ró. Te ma kutéñu-ró jíin ndatíñu kuchaku-ro, chi sanaa te chaá-ni kivi-ún siki-ro. <sup>35</sup> Chi natu'un iin xeyu, súan jinú siki taká ñayivi káxiukú níi ñúyívi yá'a. <sup>36</sup> Núsáá te kundito-ró taká kivi, te kakan ta'u-ro náva'a kuu kaku-ró núu taká tundó'o ja kíi-ún, te kundii-ro núu máá Sé'e chaá. Achí-ya. <sup>37</sup> Te ndita'an kivi ní stá'an-ya tú'un ini ve'e ij. Te ndita'an akuáa ní kenda-ya kuá'an-ya onde yuku Olivos. Te yúan ni ndoo-ya. <sup>38</sup> Te taká ñayivi, ña'an chákoyo-i nuu-ya ini ve'e ij, náva'a kuni so'o-i tu'un ká'an-ya.

## 22

*Ja ní kanatiin tu'un tá'an siki Jesús*

<sup>1</sup> Yúan-na te ni kuyani viko koo statilá tú yí'i yujan ía, ja nání viko Pascua. <sup>2</sup> Te taká sutu ñá'nu jíin taká chaá káchaa tutu, ni kandúkú sá'í-de modo ndasa ka'ni-dé-ya, chi ni káyu'ú-de ni kajito-de ñayivi. <sup>3</sup> Te ni kivi Satanás ini Judas, chaá nání Iscariote, iin tá'an

ja uxí uṽ-ún kúu-de. <sup>4</sup> Te cháa-ún, nṽ kee-de kua'an-de. Te nṽ ndatu'ún-de jíin sutú ñá'nu jíin cháa kákuu jefe nú ndasa nastúu-de Jesús. <sup>5</sup> Te máa cháa-ún nṽ kakusiṽ iní-de. Te nṽ kakee yu'u-dé ja kuá'a-de xu'ún núu Judas. <sup>6</sup> Te nṽ jatú'un Judas. Te nṽ ndúkú-de modo ndasa nastúu-de-ya núu sutú jíná'an náva'a tú kuvaṽ ñayivi.

### *Viko lélú Pascua*

<sup>7</sup> Te nṽ jaṽ viko kóo statilá tú yí'i yujan ía. Te máa kivi-ún jínu ñú'ún ká'ni-í lélú Pascua. <sup>8</sup> Te nṽ tájí-ya Pedro jíin Juan kua'an-de, te nṽ ka'an-ya jíin-de: Kuá'an te sátu'a-ró núu kée-yo lélú Pascua, áchí-ya. <sup>9</sup> Te nṽ kaka'an-de jíin-ya: Ndénu kuní-ní sátu'a-ná, áchí-de. <sup>10</sup> Te nṽ kachi-ya jíin-de: Kuni so'o, nú a nṽ jaṽ-ro iní ñuu-ún, te ketá'an-ró jíin ṽin cháa ndíso ṽin kiyi nducha. Kundikin-ro-dé ki'in-ro jíin-de onde inṽ ve'e nuu ndívi-de. <sup>11</sup> Te ka'an-ro jíin jíto'o ve'e-ún: Achí máa Maestro jíin-ní: Ndénu ío ṽin ve'e kuá'a núu-ní nuu kée-ná lélú Pascua jíin cháa káskuá'a jíin-ná, achi-ro. <sup>12</sup> Yúan-na te jíto'o-ún stá'an-de ṽin cuarto ká'nu onde xini vé'e nuu-ro, ja á núña. Te yúan sátu'a-ró. Achí-ya. <sup>13</sup> Te kája'an-de. Te nṽ kani'in-dé nátu'un nṽ ka'an-ya jíin-de. Te nṽ kasátu'a-de ndasa kuxíni-de lélú Pascua. <sup>14</sup> Te nṽ jaṽ hora-ún, te nṽ jungoo-ya núu mesa. Te suni nṽ kajungoo apóstol-ya jíin-ya. <sup>15</sup> Te nṽ kachi-ya jíin-de: Xaan kúu inṽ-ri kee-rí lélú Pascua yá'a jíin-ró jíná'an-ró ja té ndo'o-ga-ri. <sup>16</sup> Chi kástu'ún-rí nuu-ro, ja má kée kúti-gá-ri Pascua yá'a, onde nú tú skíkuu máa inṽ ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Achí-ya. <sup>17</sup> Te nṽ ki'in-ya ṽin taza. Te nṽ jikan ta'u-ya, te nṽ ka'an-ya: Ki'in ya'á. Te saka-ro núu tá'an-ró. <sup>18</sup> Chi ká'an-ri jíin-ró ja onde vina ma kó'o kuti-gá-ri nducha ndé'e uva, onde nú tú koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. <sup>19</sup> Te nṽ ki'in-ya stáa. Te nṽ jikan ta'u-ya. Te nṽ sakuáchi-ya. Te nṽ ja'a-ya núu-dé jíná'an-de. Te nṽ ka'an-ya: Ya'á kúu yiki kúñu-ri ja ní jataña-ri ja sikí róo jíná'an-ró. Ya'á sá'a-ró ja núku'un inṽ-ro rúu. <sup>20</sup> Suni súan nṽ sá'a-ya jíin taza, nuu ní ndí'i nṽ kuxíni-ya. Te nṽ ka'an-ya: Taza yá'a kúu niñi-rí ja sá'a contrato jáa. Te nṽ jati ja sikí róo jíná'an-ró. <sup>21</sup> Ko ndé'é-ró ja cháa nastúu ruu, káncha-de jíin-rí nuu mesa yá'a. <sup>22</sup> Chi jandáa, máa Sé'e cháa ki'in-ya íchi ja ní sándaṽ Dios. Ko naka ndá'ú kuu cháa nastúu l'a-ún, áchí-ya. <sup>23</sup> Yúan-na te cháa káskuá'a jíin-ya, nṽ kakejá'a-de kájika tu'ún tá'an máa-de, nú ndé ṽin-de kúu cháa sá'a tiñu yá'a.

### *Ja ní kastátá'an-de ndé cháa kúñá'nu-ga*

<sup>24</sup> Te nṽ kakejá'a-de kástátá'an máa-de nú ndé ṽin-de kúñá'nu-ga nuu tá'an-de. <sup>25</sup> Yúan-na te máa-ya nṽ ka'an-ya jíin-de: Taká rey, chi nuu taká ñayivi kátá'ú téyí-de tiñu. Te cháa kákuñá'nu nuu máa-i, cháa kásá'a va'a káskúnání-i-de. <sup>26</sup> Ko sikí róo jíná'an-ró na tú súan koo. Ndé róo ja kúñá'nu-ga, ná ndúu-ró nátu'un cháa súchi-ga. Te ndé róo ja kúñá'nu-ga-ro, ná ndúu-ró nátu'un cháa játíñu nuu tá'an-ró. <sup>27</sup> Te ndéja kúñá'nu-ga ío, á cháa yé stáa núu mesa, xí cháa játíñu. Nasu cháa ja yé stáa núu mesa náún. Te ruu, nátu'un cháa játíñu kúu-ri nuu-ro. <sup>28</sup> Ko máa-ró jíná'an-ró, nṽ ka'in-ró jíin-rí vasa kájito ncha-i ruu. <sup>29</sup> Te nátu'un nṽ ja'a Táa-ri ṽin ñuu ja tá'ú-rí tiñu nuu, suni súan kuá'a-ri nuu-ro. <sup>30</sup> Náva'a kee-ro kó'o-ró núu mesa jíin-rí inṽ ñuu nuu tá'ú-rí tiñu. Te jungoo-ró núu silla. Te sándaṽ-ro tiñu ndí'uxí uṽ tataṽ Israel.

### *Tu'un Pedro jíin lí'li*

<sup>31</sup> Te suni nṽ ka'an máa Jíto'o-yo: Simón, Simón, kuni so'o-ró, chi nṽ jikan Satanás róo jíná'an-ró ja síjin-ún róo nátu'un trigo. <sup>32</sup> Ko nṽ jikan ta'u-rí ja kúu róo náva'a ma náyu'ú-ro. Te máa-ró, nú a nṽ naxío káva inṽ-ro, te ná síyíja-ró taká ñani-ro. Achí-ya. <sup>33</sup> Te nṽ ka'an-de jíin-ya: Táta, a kándii tu'a-ná ja kí'in-ná jíin-ní vasá vekaa te kuu-yo, áchí-de. <sup>34</sup> Te nṽ ka'an-ya: Pedro, áchí-ri jíin-ró, ja onde ná té kana-ga lí'li vina te unṽ jínu ka'an-ro ja tú jiní kuti-ro rúu, áchí-ya. <sup>35</sup> Yúan-na te nṽ jika tu'ún-ya-de: Ná nṽ tájí-rí róo nṽ kaja'an-ro ja tú ní kándiso-ró ñunu, ni bolsa, ni tú ní káyí'i-ró ndiján, á nṽ kumani ṽin ndatíñu nuu-ro náún, áchí-ya. Te nṽ kaka'an-de: Tú ni ṽin, áchí-de. <sup>36</sup> Te nṽ ka'an-ya jíin-de: Ko vina, cháa ñáva'a ñunu, ná náki'in-de. Te suni súan jíin bolsa. Te cháa ja tú

naún ñáva'a-de, ná xíkó-de tikachí-de te ná kuáan-de iin machete. <sup>37</sup> Chi ká'an-ri jíin-ró, ja kánúú skíkuu-ri tu'un yá'a ja yóso núu tutú: Te onde jíin cháa ñáá nī skétá'an-de-ya, áchí. Chi taká tu'un-ri ja yóso ná skíkuu ná'ín, áchí-ya. <sup>38</sup> Yúan-na te nī kaka'an-de: Táta, yá'a ío uu machete, áchí-de. Te nī ka'an-ya jíin-de: Suu jian-ni, áchí-ya.

#### *Jesús iní Jardín Getsemani*

<sup>39</sup> Te nī kenda-ya. Te nī kee-ya kuá'an-ya ondé yuku Olivos nátu'un sá'a sá'a-ya. Te cháa káskuá'a jíin-yá, suni kája'an-de jíin-yá. <sup>40</sup> Te nuu ní jaa-ya yúan, te nī kachi-ya jíin-de: Kakan ta'u jíná'an-ró náva'a tú koto nchaa-i róó, áchí-ya. <sup>41</sup> Te nī kuxio-ya núu-dé kua'an-ya nátu'un iin nuu skánda yuu. Te nī jukuiñi jíití-yá. Te nī jikan ta'u-yá. <sup>42</sup> Táa, nú játa'an iní-ní te chaxio-ní tundó'o-ná yá'a ná kí'in, ko nasu já kuní máá-ná, chi ja kuní máá-ní ná kúu, áchí-ya. <sup>43</sup> Te nī kenda iin ndajá'a ándíví ní jaa nuu-yá. Te nī ka'an iin tu'un ndéé iní jíin-yá. <sup>44</sup> Te nī ndukuí'a xaan iní-ya. Te nī ndúkú ndéé téyíi-ga-ya ní jikan ta'u-yá. Te nī kana tañi-yá ja ní too onde nuu ñú'un nátu'un yúyú ná'nu niñi. <sup>45</sup> Te nuu ní ndukuiñi-ya ja ní ndí'i nī jikan ta'u-yá, te nī najaa-ya núu cháa káskuá'a jíin-yá. Te nī jini-ya já kákixi-de, chi kándukuí'a iní-de. <sup>46</sup> Te nī kachi-ya jíin-de: Naja kákixi-ro. Ndukoo, te kakan ta'u-ro náva'a tú koto nchaa-i róó, áchí-ya.

#### *Ja ní kakatiin-de Jesús*

<sup>47</sup> Te nini sásúan ká'an-ya, te nī jakoyo kua'a ñáyivi. Te iin cháa nání Judas, iin tá'an ja uxí uu-ún, yóxnúú-de nuu ñáyivi-ún nī jaa-de. Te nī kandita-de nuu Jesús ja tíyú'ú-de-ya. <sup>48</sup> Yúan-na te nī ka'an Jesús jíin-de: Judas, tiyú'ú-ró rúu te súan nastúu-ró máá Sé'e cháa náún. Achí-ya. <sup>49</sup> Te cháa ká'jin jíin Jesús, nī kajini-de ndasa kuakuu. Te nī kaka'an-de jíin-yá. Táta, stují-yo-dé jíin machete xí túu, áchí-de. <sup>50</sup> Te iin máá cháa-ún, nī stují-ní-de iin mozo máá sutú ñá'nu-ga. Te nī kachi-de so'o lado vá'a. <sup>51</sup> Yúan-na te nī ka'an Jesús: Sía, áchí-ya. Te nī ké'é-yá so'o mozo-ún, te nī nasáva'a-ya. <sup>52</sup> Te nī ka'an Jesús jíin sutú ñá'nu-ún jíin cháa kákuu jefe iní ve'e ii jíin cháa nī kayii, ja ní chakoyo-de siki-yá: Nátu'un siki iin cháa kuí'ná vái koyo-ró jíin machete jíin yúnu náún. <sup>53</sup> Ndita'an kivi ní kandee-ri jíin-ró iní ve'e ii te tú ní kakatiin-ró rúu. Ko ya'á kúu hora máá-ró jíin fuerza ñuñáa. Achí-ya.

#### *Ja tú ní játu'un Pedro*

<sup>54</sup> Te nī kakatiin-de-ya kuá'an-de jíin-yá. Te nī kaskívi-de-ya iní ve'e sutú ñá'nu-ga. Te Pedro, jíká-ni ndikín-de-ya. <sup>55</sup> Te sava ñáyivi, nī kanastá'an-i iin ñu'un yata vé'e-ún. Te nī kanakuí'kó ndúu-i káxiukú-i. Te Pedro, suni nī jungoo-de jíin ñáyivi-ún. <sup>56</sup> Te iin ña'an játiñu iní ve'e-ún, nī jini-ña núu-dé ja kánchaa-de yuñú'un yúan. Te nī nde'é vá'a-ña núu-dé. Te nī ka'an-ña: Te cháa yá'a, suni jíká-de jíin cháa-ún vii, áchí-ña. <sup>57</sup> Yúan-na te máá-de, tú ní játu'un-de: Nána, na tú jini-ná cháa-ún, áchí-de. <sup>58</sup> Te nī kunúu iin tí'lí-ga. Te nī jini tuku inga-de nuu Pedro te nī ka'an-de: Te róó, suni tá'an-de kúu-ró vii, áchí. Te nī ka'an Pedro: Hombre, nasuú kúu-ri, achí-de. <sup>59</sup> Te nátu'un iin hora-ga te nī kachi inga-de: Jandáa ja cháa yá'a, suni jíká-de jíin cháa-ún, chi cháa ñuu Galilea kúu-de, áchí. <sup>60</sup> Te nī ka'an Pedro: Hombre, tú jini kuti-rí naún tu'un ká'an-ro, áchí-de. Te nini súan ká'an-de, te nī kana-ni lí'li. <sup>61</sup> Yúan-na te nī xío kóto máá Jító'o-yo. Te nī nde'é-yá nuu Pedro. Te nī nukú'un iní-de tu'un nī ka'an máá Jító'o-yo jíin-de: Onde ná té kana-ga lí'li, te ma kuátu'un-ró rúu uní jínu, áchí-ya. <sup>62</sup> Te nī kenda Pedro kua'an-de. Te nī nde'e xaan-dé.

#### *Ja ní kasákátá-de nuu-yá*

<sup>63</sup> Te taká cháa kándito Jesús, nī kasákátá-de nuu-yá. Te nī kastují-dé-ya. <sup>64</sup> Te nī kajasu-de nuu-yá. Te nī kastují-dé nuu-yá. Te nī kajika tu'un-de-ya: Kastu'un, ndé cháa nī stují róó, áchí-de. <sup>65</sup> Te ío kua'a-gá tu'un nī kaka'an-de siki-yá ja ní kasá'a ndiva'a-de jíin-yá.

#### *Ja ní kajanchaka-de-ya núu junta*



<sup>66</sup> Te nuu ní kundijin, te ni kanatakā chaa ni kayii, jín sutú ñá'nu jín cháa káchaa tutu, ni kajanchaka-de-ya núu junta máa-de. <sup>67</sup> Te ni kaka'an-de: Máa-ró kúu máa Cristo, náún. Kachi nuu-rí, áchí-de. Te ni kachi-ya jín-de: Vasa ná kachí-ri nuu-ro, te ni ma kándija kuti-ro. <sup>68</sup> Te suni nú ruu xndichí-ri róó, te ma xndió káni-ró tú'un nuu-rí. Te ni ma sí-a-ro rúu. <sup>69</sup> Ko onde vina te máa Sé'e chaa kunchaa-ya íchi ndává'a nuu ío fuerza Dios, áchí-ya. <sup>70</sup> Te ndi'i-de, ni kajika tu'ún-de-ya: Núsáa te máa-ró kúu Se'e Dios náún, áchí-de. Te ni kachi-ya jín-de: Máa-ró kaka'an ja rúu kúu, áchí-ya. <sup>71</sup> Yúan-na te ni kaka'an-de: Naún níni kúni so'o-ga-yo ká'an inga chaa núsáa, chi jín yú'u máa-de ni kajini so'o-yó vina, áchí-de.

## 23

### *Ja kuá'an Jesús nuu Pilato*

<sup>1</sup> Yúan-na te ni kandonda ndi'i-de ni kajanchaka-de-ya núu Pilato. <sup>2</sup> Te ni kejá'a-de kásatú'ún-de siki-yá: Chaa yá'a ni kani'in-ná-de ja sáká núu-de xini ñáyivi núu-yo. Te tú já'a-de tu'un kuá'a-yó xú'ún yóo nuu César. Te ká'an-de ja máa-de kúu Cristo Rey, áchí. <sup>3</sup> Yúan-na te Pilato, ni jika tu'ún-de-ya: Máa-ró kúu Rey ñáyivi judío náún, áchí-de. Te máa-yá ni ka'an-ya: Ká'an ndaa-ro, áchí-ya. <sup>4</sup> Te ni kachi Pilato jín táká sutu ñá'nu jín ñáyivi kuá'a-ún: Tú ni ñin kuachi ní'in-rí siki cháa yá'a, áchí-de. <sup>5</sup> Ko máa cháa-ún, ví'í-gá ni kaka'an-de: Xaan kúvaa ñáyivi sá'a-de jín tú'un stá'an-de ní núu Judea, ni kejá'a-de onde nuu Galilea te ni kenda-de onde yá'a, áchí-de.

### *Ja kándij Jesús nuu Herodes*

<sup>6</sup> Yúan-na te Pilato, ja ní jini so'o-de ja Galilea kaka'an, te ni jika tu'ún-de nú chaa nuu Galilea kúu-ya. <sup>7</sup> Te nuu ní juku'un ini-de ja ndá'a Herodes yí'i nuu-ya, te ni tájí-de-ya kuá'an-ya núu Herodes chi kivi-ún suni kánde Herodes ini nuu Jerusalén. <sup>8</sup> Te nuu ní jini Herodes nuu Jesús, ni kusii xaan ini-de, chi ío kua'a kivi kuni-de nde'é-de nuu-yá, chi ni jini tu'un-de kua'a tú'un siki-yá. Te núkuu ini-de ja sá'a-ya ñin tuni nuu-dé. <sup>9</sup> Te xaan ní xndichí-de-ya. Ko tú ni ñin tu'un ní xndió káni-ya núu-dé. <sup>10</sup> Te táká sutu ñá'nu jín táká chaa káchaa tutu, ká'in-de yúan, kásatú'ún téyí-ga-de siki-yá. <sup>11</sup> Yúan-na te Herodes jín soldado-de, ni kasándiva'a-de jín-yá. Te ni kasákátá-de nuu-yá. Te ni chu'un-de-ya ñin sa'ma tindu'á. Te ni natáji tuku-de-ya kuáno'on-yá nuu Pilato. <sup>12</sup> Te suni máa kivi-ún, ni kanakuni mani tá'an Herodes jín Pilato, chi aná'an chi kájito u'u tá'an-de núu. <sup>13</sup> Yúan-na te ni kana Pilato xini táká sutu ñá'nu, jín táká chaa kákuu jefe jín táká ñáyivi. Te ni kandututú-i. <sup>14</sup> Te ni ka'an-de jín-i: Ni kákinchaka-ró cháa yá'a nuu-rí, ja sáká núu-de xini ñáyivi, áchí-ro. Te vina a ni xndichí-ri-de jíto nuu máa-ró. Te tú ni ñin kuachi ní'in-rí siki-dé nátu'un kásatú'ún-ró, <sup>15</sup> te ni Herodes, chi ni tájí-rí-de ni ja'an-de yúan. Te tú ni ñin kuachi ní sá'a-de ja ká'ni-yo-dé.

### *Ja kuá'an tuku-ya núu Pilato*

<sup>16</sup> Núsáa te ná xndó'o-ri-de te sí-a-ri-de ki'in-de. Achí-de. <sup>17</sup> Chi ndita'an viko-ún kánúu já sí-a-de ñin preso. <sup>18</sup> Ko táká ñáyivi kuá'a-ún, ñin núu-ni ni kakana jaa-i: Ka'ni-ni chaa yá'a. Te sí-a-ni Barrabás ná kí'in-de, áchí-i. <sup>19</sup> Te Barrabás, kánde-de vekaa kuachi ja ní xndón-da-de-i ni kanakuatá'an máa-i, te ni ja'ni-dé ñin ndiyi. <sup>20</sup> Te ni ka'an tuku Pilato jín-i, chi sí-a-de Jesús kuni-de núu. <sup>21</sup> Ko máa-i ni kakana jaa tuku-i: Ka'ni-ni-de jika cruz, kata kaa-ni-de, áchí-i. <sup>22</sup> Te ni ka'an tuku-de jín-i vuelta uni: Te naún kuachi ni sá'a chaa yá'a vii. Tú ní'in kúti-rí ni ñin kuachi siki-dé ja kúu-de. Núsáa te xndó'o-ri-de, te sí-a-ri-de ki'in-de. Achí Pilato.

### *Ja ní kajata kaa-de-ya*

<sup>23</sup> Ko ñin jínu-ni ni kakana jaa ñáyivi-ún, ni kajikan-i ja ná kúu-ya jiká cruz. Te máa-i jín táká sutu ñá'nu, ni kakana jaa téyí-i. Te yúan ní kundéé-i jín Pilato. <sup>24</sup> Yúan-na te Pilato, ni sánda-de ja ná kúu ja ní kajikan-i. <sup>25</sup> Te ni sí-a Pilato chaa ni kánde vekaa siki já ní xndón-da-de-i ni kanakuatá'an máa-i te ni ja'ni-dé ndiyi. Chi súan ni kajikan



ñayivi-ún. Te ni naku'a-de Jesús nuu-í ja ná sá'a-i ndasa kákuu ini máa-i jíin-yá. <sup>26</sup> Te ni kákiñi'in-i-ya. Te ni kakatiin-i iin cháa nání Simón ñuu Cirene ja vái-de ichi rancho. Te ni kachaa-i cruz siki-dé. Te ndíso-de kua'an-de yata Jesús. <sup>27</sup> Te kua'a ñayivi jíin ñá'an, ni kandikin-i yata-yá. Te ña'an-ún, kánde'e-ña te kákana jíkó'ó-ña já'a-yá. <sup>28</sup> Ko máa Jesús, ni xío kóto-ya núu-ñá. Te ni ka'an-ya jíin-ña: Se'e ñuu Jerusalén, ma ndé'e-ro já'a-rí. Nde'e ja'a máa-ró jíin já'a sé'e-ró jíná'an-i. <sup>29</sup> Te kuni so'o-ró, chi cháa kivi já ká'an-i: Xáan ndatu ña'an numá, jíin já tú ní skáku se'e, jíin já tú ní skáxin-í, achi-i. <sup>30</sup> Yúan-na te ka'an ñayivi jíin táka yuku: Nduá siki-rí jíná'an-ri. Te suni jíin táka tinduu: Kasu siki-rí jíná'an-ri, achi-i. <sup>31</sup> Chi nú jíin yúnu yí'í kásá'a-de tiñu yá'a, te ndasa sá'a-de jíin yúnu íchí núsáa, áchí-ya. <sup>32</sup> Te suni ni io uu cháa ká'io kuachi kája'an-de jíin-yá ja kúu-de. <sup>33</sup> Te ni jakoyo-i jíin-yá tinduu nání yiki xiní, te yúan ni kajata kaa-i-ya jiká cruz. Te suni ni kajata kaa-i ndendúu cháa ká'io kuachi-ún, iin-de ichi ndává'a-ya, te inga-de ichi ndávésé-yá. <sup>34</sup> Te ni ka'an Jesús: Táa, sá'a-ní tuká'nu ini-ní nuu-í, chi tú kájiní-i naún kásá'a-i, áchí-ya. Te ni kandátá-i sa'ma-yá, ni kasá'a-i iin apuesto siki. <sup>35</sup> Te ñayivi ká'iin yúan kánde'é-i nuu-yá. Te cháa kákuñá'nu, suni ni kasákátá-de nuu-yá. Te ni kaka'an-de: Sava ñayivi á ni kuu ni nama-de. Ná náma-de máa-de, te nú Cristo I'a ni kaji Dios kúu-de, áchí-de. <sup>36</sup> Te soldado, suni ni kasákátá-de nuu-yá. Te ni kakandita-de nuu-yá. Te kája'a-de vinagre ko'o-ya. <sup>37</sup> Te ni kaka'an-de jíin-yá: Nú máa-ró kúu rey ñayivi judío, te ná náma-ró máa-ró, áchí-de. <sup>38</sup> Te suni ni io iin tutu yoso siki-yá jíin yú'u griego, jíin latín, jíin hebreo: Ya'á kúu Rey ñayivi judío, áchí. <sup>39</sup> Te iin máa cháa ío kuachi-ún ja ndíta kaa-de, ni ka'an ndiva'a-de jíin-yá: Nú máa-ró kúu Cristo, te ná náma-ró máa-ró te suni nama-ró rúu jíná'an-ri núsáa, áchí-de. <sup>40</sup> Ko inga-de, ni ka'an xaan-dé nuu tá'an-de: Tú ío ja jíinú'ún-ró núu Dios náún, chi iin núu-ni tá'nu ndatu-ro jíin-yá. <sup>41</sup> Chi máa-yó, jandaa vatu-ni ndó'o-yó yá'a, chi súan kúta'u-yo táka tiñu ni sá'a-yó, Ko I'a yá'a, tú ni iin kuachi ní sá'a-ya, áchí-de. <sup>42</sup> Te ni ka'an-de jíin Jesús: Nuku'un ini-ní náa nú ni najaa-ní ini ñuu nuu tá'ú-ní tiñu, áchí-de. <sup>43</sup> Yúan-na te ni ka'an Jesús jíin-de: Jandaa ká'an-ri jíin-ró, ja vína te kunchaa-ro jíin-rí nuu jardín andíví, áchí-ya. <sup>44</sup> Te nuu ní kuu nátu'un kaxiuu, te ni kuxkí'vñi ní núu ñú'un onde ka'uní. <sup>45</sup> Te ni kutúún ndikandii. Te sa'ma ndíta kaa ini ve'e ij, ni ndata sáva sava. <sup>46</sup> Yúan-na te ni ka'an jaa Jesús: Táa, ini nda'a-ní náku'a-ná ańú-ná, áchí-ya. Te súan ni ka'an-ya, te ni ji'i-ni-ya. <sup>47</sup> Te cháa capitán, nuu ní jiní-de ja súan ni kuu, te ni nakana jaa-de Dios: Ndaa ndija ja cháa yá'a iin cháa ndaa ni kuu-de, áchí-de. <sup>48</sup> Te ndivii ñayivi ká'iin yúan, ni kájiní-i ja súan ni kuu. Te ni kanaxío káva-i kákani-i jikí jiká-í kája'an-i. <sup>49</sup> Ko taká cháa kájiní tá'an jíin-yá, jíin táka ña'an kándikin-ña-yá onde ñuu Galilea, ká'iin jiká-ña kánde'é-ña táka tiñu yá'a.

#### *Ja ní kachiyuji-de-ya*

<sup>50</sup> Te ni io iin cháa nání José, cháa vá'a cháa ndaa kúu-de. Te suni iin cháa junta kúu-de. <sup>51</sup> Ko tú ní játa'an ini-de tu'un ni kandatú'ún junta-ún ni tiñu ni kasánda-ún. Te ñuu Arimatea ini ñuu Judea ncháa-de. Te ñúkuu ini-de koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. <sup>52</sup> Cháa yá'a, ni jaa-de nuu Pilato. Te ni jikan-de yiki kúñu Jesús. <sup>53</sup> Te ni janchaa-de-ya. Te ni chisúkun-dé-ya jíin iin sa'ma kuítá. Te ni chindee-de-ya ini ve'e ańú ja ní jacha jika iin kava nuu tú kunduji-ga ni iin ndiyi. <sup>54</sup> Te kivi xían-ún koo viko Pascua. Te a yani kundijin kivi ndétatú. <sup>55</sup> Te ña'an ní kikoyo jíin-yá onde ñuu Galilea, káindikin-ña José kua'an-ña jíin-de. Te ni kájiní-ña yaú kava-ún nuu ní yuji yiki kúñu-ya. <sup>56</sup> Te ni kanaxío káva-ña káno'on-ña. Te ni kasátu'a-ña jí'o jíin perfume, te ni kandétatú-ña kivi ndétatú-ún, nátu'un ni tá'ú tiñu ley.

## 24

#### *Ja ní nachaku Jesús*

<sup>1</sup> Te tíkuáan-na kivi iin semana ni jakoyo-ña yaú kava-ún, káindá'a-ña táka ji'o ni kasátu'a-ña. Te suni kája'an sava-ga ña'an jíin-ña. <sup>2</sup> Te ni kájiní-ña já ní kuxio yuu ndí'u yu'u yaú kava-ún kua'an. <sup>3</sup> Te ni kivi koyo-ña. Te tú ní kájiní-ña yiki kúñu máa Jíto'o-yo

Jesús. <sup>4</sup> Te nini kákuñáá iní-ña já súan nī kajini-ña, te uū cháa káñu'un sa'ma kuíjn kándii ncháa, nī kajukuiñi-ni-de xiin-ñá. <sup>5</sup> Te nī kayu'ú-ña. Te nī kajaxin-ña núu-ñá nuu ñú'un. Te nī kaka'an cháa-ún jíin-ña: Naja sá ma'ñú ndíyi kánandúkú-ró l'a chakú. <sup>6</sup> Túu-ya yá'a, chí a nī nachaku-ya. Á tú ná'an-ró ndasa nī ka'an-ya jíin-ró ná nī kandee-ga-ya onde ñuu Galilea núu. <sup>7</sup> Chí nī ka'an-ya: Jínu ñú'ún já máá Sé'e cháa natuu-ya núu ndá'a cháa ká'io kuachi, te kuu-ya jiká cruz, te nachaku-ya kivi'uni. Achí. <sup>8</sup> Yúan-na te nī kanuku'un iní-ña tú'un nī ka'an-ya jíin-ña. <sup>9</sup> Te nī kenda-ña yaú kava-ún káno'on-ña. Te nī kakastu'ún-ña tú'un yá'a nuu ndí'uxi iin-de jíin táka nuu sava-ga-de. <sup>10</sup> Te ña'an kácastu'ún tú'un yá'a nuu apóstol kákuu María ñuu Magdala, jíin Juana, jíin ingá María náa Jacobo, jíin sava-ga-ña. <sup>11</sup> Ko máá apóstol, kájani iní-de ja tú'un tá'an tachi káka'an-ña. Te tú ní káandíja-de. <sup>12</sup> Te nī ndukuiñi-ni Pedro. Te nī jinu-de kua'an-de onde yaú kava-ún. Te nī jukuíta ndee-de. Te nī jini-de ja sá'ma kuítá-ún kándaa-na máá. Te nī kee-de kuano'on-dé ve'e-de jáni iní-de naún ní kuu.

### *Ja ní ketá'an-ya jíin úu-de*

<sup>13</sup> Te suu kivi-ún, te kája'an uū-de ichi iin ñuu nání Emaús ja ncháa nátu'un uxi kilómetro yósava jíin ñuu Jerusalén. <sup>14</sup> Te kándatu'ún máá-de taká tiñu yá'a ja ní kuu-ún. <sup>15</sup> Te nini kándatu'ún-de te kájika tu'ún tá'an máá-de. Te máá Jesús, nī ja-ya yatá-dé. Te kájika tai-ya kuá'an-ya jíin-de. <sup>16</sup> Ko nátu'un ndasú nduchi-dé náva'a ma nákuñi-de-ya. <sup>17</sup> Te nī ka'an-ya jíin-de: Naún tu'un kándatu'ún-ró yá'a nini kájika-ró. Te naja kándukuí'a iní-ro, áchí-ya. <sup>18</sup> Te iin-de ja nání-de Cleofas, nī ka'an-de jíin-ya: Á sá ní cháa-ní iní ñuu Jerusalén, te máá iin-ni ní tú jini-ní taká tiñu ja ní kuu iní ñuu-ún kivi yá'a náún, áchí-de. <sup>19</sup> Te nī jika tu'ún-ya-de: Te naún ní io, áchí-ya. Te máá-de nī kaka'an-de jíin-ya: Aa, ja ní ta'an Jesús ñuu Nazaret, cháa nī jani tu'un Dios te nī sá'a-de tiñu ñá'nu. Te jíin fuerza nī jani-de tu'un jito nuu Dios jíin núu táka ñayivi. <sup>20</sup> Te sutu ñá'nu jíin cháa kákuñá'nu nuu-yo, nī kanastuu yuán-de. Te nī kanakuxndíi siki-dé ja ná kuu-de. Te nī kaja'ni-ún-de jika cruz. <sup>21</sup> Ko máá-ná jíná'an-ná, nī kañukuu iní-ná ja máá-de kuu cháa ja náma ñuu Israel núu. Te nī ndí'i taká tiñu yá'a, te vina nī kuu uni kivi já ní kuu taká tiñu-ún. <sup>22</sup> Ko sava ñasí'í ío jíin-ná jíná'an-ná, suni nī kasíyú'ú-ña-ná, chí jañá'an xaán ní jangoyo-ña yaú kava-ún. <sup>23</sup> Te tú ní kánani'in-ñá yiki kúñu-de. Te nī chakoyo-ña te áchí-ña já ní kajini-ña já ní kenda koyo ndajá'a ándiví núu-ñá. Te nī kaka'an ndajá'a-ún jíin-ña já chakú-de. <sup>24</sup> Te nī kaja'an sava tá'an-ná onde yaú kava-ún. Te nī kajini-de nátu'un nī kaka'an ña'an-ún. Ko tú ní kájini kuti-dé nuu máá cháa-ún. Achí-de. <sup>25</sup> Yúan-na te nī ka'an-ya jíin-de: Cháa xini ñáá kákuu-ró. Xaán úun iní ańú-ro já kándíja-ró táka tu'un nī kaka'an cháa nī kajani tu'un Dios. <sup>26</sup> Á tú kánúú já ndó'o Cristo tundó'o yá'a te vása ndívi-ya núu ndúñá'nu-ya náún. Achí-ya. <sup>27</sup> Te nī kejá'a-ya onde tu'un Moisés jíin tú'un cháa nī kajani tu'un Dios, te nī jani káji-ya taká tu'un tutu ií núu-dé ja ká'an tu'un máá-ya. <sup>28</sup> Te nī kakuyani-de rancho nuu kája'an-de-ún. Te máá-ya nī sá'a-ya nátu'un ki'in jiká-ga-ya. <sup>29</sup> Ko máá-de nī kastétuu-de-ya, nī kaka'an-de jíin-ya: Kendoo-ní jíin-ná, chí a kuá'ini te kuakuxkí'vi, áchí-de. Yúan-na te nī kivi-ya já kéndoo-ya jíin-de. <sup>30</sup> Te nuu ní kajungoo-de ja kée-dé staa, te nī ki'in-ya staa-ún, te nī jikan ta'u-ya. Te nī ja'ncha sava-ya. Te nī ja'a-ya núu-dé jíná'an-de. <sup>31</sup> Yúan-na te nátu'un nī kananuña nduchi-dé. Te nī kanakuni-de-ya. Ko ií-ní nī kuxio-ni-ya kuá'an-ya. <sup>32</sup> Yúan-na te nī kaka'an máá-de: Jandaa ja ní tá'u'u iní ańú-yo ja níni jáni-ya tú'un nuu-yo íchi-ún nuu ní juña-ya tutu ií núu-yo. <sup>33</sup> Te suni hora-ún nī kándukuiñi-de. Te kuano'on-dé ichi ñuu Jerusalén. Te yúan nī kanaketá'an-de jíin uxi iin-ga cháa-ún ká'iin tútú-de jíin sava-ga tá'an-de. <sup>34</sup> Te nī kaka'an-de: Jandaa jakúti a nī nachaku máá Jíto'o-yo. Te a nī ndenda ndijin-ya núu Simón. Achí-de. <sup>35</sup> Yúan-na te ndendúú cháa-ún, nī kakastu'ún-de ndasa nī kaketa'an-de jíin-ya ichi-ún. Te ndasa nī kanakuni-de nuu-ya nuu ní ja'ncha sava-ya staa. <sup>36</sup> Te nini kándatu'ún-de tu'un yá'a, te nī jukuíñi-ni máá-ya sava ma'ñú-de. Te nī ka'an-ya jíin-de: Ma kúkuí'a iní-ro jíná'an-ró, áchí-ya. <sup>37</sup> Ko máá-de,

n<sub>i</sub> kayu'ú-de. Te n<sub>i</sub> k<sub>a</sub>ndakoto io-de. Te k<sub>a</sub>jani in<sub>i</sub>-de ja ñn añú kúu-ya. <sup>38</sup> Ko máá-yá n<sub>i</sub> kachi-ya jíin-de: Naja káyu'ú-ro. Naja súan k<sub>a</sub>jani in<sub>i</sub>-ro. <sup>39</sup> Nde'é ndá'a-rí jíin já'a-rí, te kuni-ro ja máá-rí kúu. T<sub>i</sub>in ruu te kuni-ro, chi ñn añú tú ñáva'a kuñu ni yiki nátu'un k<sub>a</sub>nde'é-ro ja ñáva'a máá-rí. Achí-ya. <sup>40</sup> Te n<sub>i</sub> kuu n<sub>i</sub> ka'an-ya tú'un yá'a. Te n<sub>i</sub> stá'an-ya ndá'a-yá ja'a-yá nuu-dé jíin'an-de. <sup>41</sup> Te vasa kákusiñ xáan in<sub>i</sub>-de, ko tú ní kákandíja va'a-de. Te yúan ní ka'an-ya jíin-de: Ió ja kée-rí yá'a xí túu, áchí-ya. <sup>42</sup> Yúan-na te n<sub>i</sub> kaja'a-de ñn tiyáká táu núu-yá, jíin ñn yoko ja ñú'un nduxi. <sup>43</sup> Te n<sub>i</sub> ki'in-ya ní yee-yá nuu-dé jíin'an-de. <sup>44</sup> Te n<sub>i</sub> ka'an-ya jíin-de: Ya'á kúu taká tu'un n<sub>i</sub> ka'an-ri jíin-ró ná n<sub>i</sub> kanchaa-ri jíin-ró sáá, ja kánúu skíkuu taká tu'un-ri ja yóso núu tutú ley Moisés, jíin núu tutú chaa n<sub>i</sub> kajani tu'un Dios jíin núu tutú Salmo. Achí-ya. <sup>45</sup> Te n<sub>i</sub> juña-ya ja jíiní tuní-de jíin'an-de, náva'a kuu juku'un in<sub>i</sub>-de tu'un ká'an tutu ij. <sup>46</sup> Te n<sub>i</sub> kachi-ya jíin-de: Súan yóso núu tutú ja ndó'o Cristo, te nuu uní kivi te nachaku-ya má'ñú ndíyi. <sup>47</sup> Te jíin sí'ví-yá ná kuichá tu'un nuu taká ñayivi ja ná nákani in<sub>i</sub>-i, náva'a koo tuká'nu in<sub>i</sub>-ya núu taká kuachi-i. Te kejá'á tú'un yá'a onde ñuu Jerusalén ki'in. <sup>48</sup> Máá-ró kákuu chaa kani ndaa tu'un yá'a. <sup>49</sup> Te vina tájí-rí ja ní keyu'u Taa-ri. Te kii siki-ro jíin'an-ró. Ko kendo-ro in<sub>i</sub> ñuu Jerusalén onde ná kú'un-ró fuerza ja kii onde andívi, áchí-ya.

*Ja ní ndaa-ya kuá'an-ya andívi*

<sup>50</sup> Yúan-na te n<sub>i</sub> kiñi'in-ya-dé kua'an-ya jíin-de onde ñuu Betania. Te yúan n<sub>i</sub> kaña-ya ndá'a-yá. Te n<sub>i</sub> jikan ta'u-yá ja'a-dé jíin'an-de. <sup>51</sup> Te nini jikán ta'u-yá ja'a-dé, te n<sub>i</sub> kuxio-ni-ya núu-dé, n<sub>i</sub> ndaa-ni-ya kuá'an-ya onde andívi. <sup>52</sup> Te máá-de, n<sub>i</sub> kachiñú'un-de-ya. Yúan-na te n<sub>i</sub> kanaxió káva-de káno'on-de ñuu Jerusalén kákusiñ xáan in<sub>i</sub>-de. <sup>53</sup> Te nene n<sub>i</sub> ka'iin-de in<sub>i</sub> ve'e ij kájikán ta'u-dé te kánakana jaa-de Dios. Amén.

## EL SANTO EVANGELIO SEGUN SAN JUAN TU'UN VA'A NI CHAA SAN JUAN

### *Máa-yá kúu máa Tú'un*

<sup>1</sup> Ondé xnáñúú ní kuu Tu'un. Te Tu'un-ún, n̄i kanchaa-ya jíin Dios. Te máa Tú'un-ún n̄i kuu Dios. <sup>2</sup> Máa-yá n̄i kanchaa-ya ondé xnáñúú jíin Dios. <sup>3</sup> Te ondé jíin máa-yá n̄i sá'a Dios taká ndatíñu. Te nú tú ní sá'a máa-yá, te ma kúva'a ni ñn ndatíñu yá'a núú. <sup>4</sup> Te in̄i máa-yá ñú'un vida te yuán kúu ñn luz ja stúun nuu taká ñayivi. <sup>5</sup> Te máa luz, xndí ncháa nuu ñúñáa. Te ñuñáa-ún, tú ní kúndéé ndá'va.

### *Juan, chaa skuánducha*

<sup>6</sup> Te n̄i tájí Dios ñn chaa nání Juan. <sup>7</sup> Chaa yá'a, n̄i kii-de ja káni ndaa-de tu'un máa luz, náva'a kándíja taká ñayivi sá'a-de. <sup>8</sup> Nasu máa-de ní kúu luz. Ko n̄i kii-de náva'a kani ndaa-de tu'un máa luz. <sup>9</sup> Máa-yá kúu luz ndija ja stúun nuu taká ñayivi, te ondé sáa ní kii-ya in̄i ñuyivi. <sup>10</sup> Te n̄i ncháa-ya in̄i ñuyivi, ko vasa jíin máa-yá n̄i kuva'a ñuyivi, te tú ní nákun̄i ñayivi núu-yá. <sup>11</sup> N̄i kii-ya núu ja xíin máa-yá, te ñayivi máa-yá-ún, tú ní kájatá'ú-i-ya. <sup>12</sup> Ko sava ñayivi, n̄i káandíja-i-ya jíin sí'ví-yá, te n̄i kájatá'ú-i-ya. Te nuu máa-i n̄i ja'a-ya tú'un ja ndúu-i se'e Dios. <sup>13</sup> Te máa-i, tú ní kákaku-i cuenta niñi, te ni yiki kúñu, ni chaa, tú ní kásá'a, ch̄i sua máa Dios n̄i sá'a. <sup>14</sup> Te máa tú'un-ún, n̄i nduu-ya ñn yiki kúñu. Te n̄i ncháa-ya jíin-yó. Te ñú'un chítú-yá jíin tú'un luu, jíin tú'un ndaa Dios. Te n̄i kajini-yo ja lúu n̄i nduñá'nu-ya. Ch̄i natu'un luu kúñá'nu máa tú'un-ni Se'e Táa-yo Dios, suni súan-ni káa máa-yá. <sup>15</sup> Juan, n̄i jani ndaa-de tu'un-ya: I'a yá'a kúu ja ní ka'an-ri: I'a ja váji ichi yatá-rí ñá'nu-ga kúu-ya vásá rúu, ch̄i ondé ná té kaku-ga-ri, te a ío-ya, áchí-de. <sup>16</sup> Te ja ñú'un chítú máa-yá, ondé yuán n̄i kani'in taká-yo, ch̄i bueno n̄i ja'a-ya tú'un luu in̄i-ya núu-yo. <sup>17</sup> Moisés, n̄i ja'a-de ley nuu-yo. Ko Jesucristo, n̄i ja'a-ya tú'un luu in̄i-ya jíin tú'un ndaa nuu-yo. <sup>18</sup> Tú ní jiní kuti ní ñn ñayivi núu Dios. Ió ñn máa tú'un-ni Se'e-ya ja kanchaa jíin-yá, te máa Sé'e-ya-ún, n̄i jani-ya tú'un Dios nuu-yo. <sup>19</sup> Te judío, n̄i katájí-ún sutú jíin cháa levita n̄i kikoyo ichi ñúu Jerusalén. Te n̄i kajika tu'un-ún Juan: Te róó ndé chaa kúu-ró, áchí. Te ya'á kúu tu'un n̄i jani ndaa Juan, <sup>20</sup> te tú ní jasú-de yu'u-dé. Ch̄i n̄i ka'an ndaa-de: Nasuú Cristo kúu-ri, áchí-de. <sup>21</sup> Te n̄i kajika tu'un-ún-de: Núsáa te Elías kúu-ró náún, áchí. Te n̄i ka'an Juan: Nasuú rúu kúu, áchí-de. Te n̄i kajika tu'un tuku-ún-de: Máa cháa jáni tu'un Dios kúu-ró núsáa, áchí. Túu, áchí Juan. <sup>22</sup> Te n̄i kaka'an tuku jíin-de: Te ndé chaa kúu-ró núsáa. Ka'an náva'a nakani-ri tu'un nuu cháa n̄i katájí rúu vai-ri. Ná ka'an máa-ró ndé chaa kúu-ró víi, áchí. <sup>23</sup> Te n̄i ka'an Juan: Máa-rí kúu ñn ndajá'a kána jaa ondé nuu ñú'un té'é: Ná sándóo-ró ichi máa Jító'o-yo, natu'un n̄i ka'an Isaías, chaa n̄i jani tu'un Dios ondé sáa. <sup>24</sup> Te ja ní kikoyo-ún, fariseo n̄i katájí-ún. <sup>25</sup> Te n̄i kajika tu'un Juan: Te naja skuánducha-ro te nú nasu Cristo ni Elías ni máa cháa jáni tu'un Dios kúu-ró núsáa, áchí. <sup>26</sup> Te n̄i ka'an Juan jíin: Ruu, ch̄i jíin ndúcha skuánducha-rí. Ko ma'ñú máa-ró kanchaa ñn I'a ja tú kajini-ro. <sup>27</sup> I'a yá'a vai ichi yatá-rí. Te tú kúñá'nu-ri ndájí-rí ñii yí'i ndijan-yá, ch̄i ñá'nu-ga kúu-ya vásá rúu. Achí-de. <sup>28</sup> Súan n̄i io in̄i nuu Betábara, ondé inga lado Jordán, nuu ní skuánducha Juan. <sup>29</sup> Te kivi xían-ún n̄i jini Juan nuu Jesús ja vai-ya núu-dé. Te n̄i ka'an-de: Yúan vai Lélú Dios, I'a kuánchaa kuachi ñayivi ñuyivi. <sup>30</sup> I'a yá'a kúu ja ní ka'an-ri: Ichi yatá-rí vai ñn I'a ñá'nu-ga kúu vásá rúu. Ch̄i ondé ná té kaku-ga-ri te ío-ya. <sup>31</sup> Te tú ní nákun̄i-ri-ya. Ko náva'a kenda ndijin-ya núu ñayivi Israel, yuán ní kii-ri skuánducha-rí jíin ndúcha. Achí-de. <sup>32</sup> Te n̄i jani ndaa Juan tu'un: N̄i jini-ri Espiritu ja ní kuun ichi ándíví natu'un paloma. Te n̄i jungoo siki-yá. <sup>33</sup> Te tú ní nákun̄i-ri-ya, ko máa Dios, I'a n̄i tájí rúu vai-ri ja skuánducha-rí jíin ndúcha, máa-yá n̄i ka'an jíin-rí: Nú kun̄i-ro ja kúun Espiritu siki ñn

chaa te jungoo siki-dé, te máá cháa-ún kuu I'a skuánducha jíin Espíritu Santo, áchí Dios.  
<sup>34</sup> Te a ni jini-ri-ya. Te jáni ndaa-ri tu'un ja I'a yá'a kúu máá Sé'e Dios, áchí-de.

### *Uy chaa kándikin-de Jesús*

<sup>35</sup> Te kivi xían-ún kánchaa tuku Juan jíin úu chaa skuá'a jíin-de. <sup>36</sup> Te ni jini-de nuu Jesús ja jáka kuu-ya yúan. Te ni ka'an-de: Yúan nde'é-ró máá Lélú Dios, áchí-de. <sup>37</sup> Te ndendúú chaa skuá'a-ún, ni kajini so'o-de tu'un ni ka'an Juan. Te ni káindikín-de Jesús. <sup>38</sup> Te ni xío kóto Jesús. Te ni jini-ya já káindikín-de yata-yá. Te ni ka'an-ya jíin-de: Naún kánandúkú-ró, áchí-ya. Te ni kaka'an-de jíin-yá: Rabí (ja kuní ka'an: Maestro), ndénu ncháá-ní, áchí-de. <sup>39</sup> Te ni ka'an-ya jíin-de: Ña'an te kuni-ro, áchí-ya. Te ni jakoyo-de te ni kajini-de nuu ncháá-ya. Te ni kakendoo-de jíin-yá kivi-ún, chí a ío nátu'un kakuun áini. <sup>40</sup> Te ndendúú chaa-ún, ni kajini so'o-de tu'un ni ka'an Juan. Te ni káindikín-de-ya. Te ñin-de kúu Andrés, ñani Simón Pedro kúu-de. <sup>41</sup> Chaa yá'a, ni nani'in-ní-de ñani-de Simón. Te ni ka'an-de jíin: Ni kaketa'an-ri jíin Mesías (ja kuní ka'an: Cristo), áchí-de. <sup>42</sup> Te ncháka-de chaa ni chaa-de jíin núu Jesús. Te ni nde'é Jesús nuu-dé. Te ni ka'an-ya: Máá-ró kúu Simón, se'e Jonás. Vina te kunaní-ró Cefas (ja kuní ka'an: ñin kava). Achí-ya.

### *Ja ní kana-ya xini Felipe jíin Natanael*

<sup>43</sup> Te inga kivi xían-ún kuní Jesús ki'in-ya ñuu Galilea. Te ni ni'in tá'an-ya jíin Felipe. Te ni ka'an-ya jíin-de: Kundikin-ro rúu ki'on, áchí-ya. <sup>44</sup> Te Felipe kúu chaa ñuu Betsaida, ñuu Andrés jíin Pedro. <sup>45</sup> Te ni ni'in tá'an Felipe jíin Natanael. Te ni ka'an-de jíin: A ni kaketa'an-ri jíin Jesús ñuu Nazaret. Se'e José kúu-ya. Te máá-yá kúu I'a yóso tú'un-ya núu tutú ley Moisés jíin núu tutú ni kachaa chaa ni kajani tu'un Dios onde sáa, áchí-de. <sup>46</sup> Te ni ka'an Natanael jíin-de: Á ío ja vá'a onde ini ñuu Nazaret, áchí-de. Te ni ka'an Felipe jíin-de: Ña'an te kuni-ro, áchí-de. <sup>47</sup> Te ni jini Jesús ja vái Natanael. Te ni ka'an-ya tú'un-de: Yá'a vai ñin chaa Israel ndaa, chí tú xndá'ú kuti-dé, áchí-ya. <sup>48</sup> Te ni ka'an Natanael jíin-yá: Ndasá jini-ní náá, áchí-de. Te ni ka'an Jesús: Ni jini-ri róo onde ná té kana-ga Felipe xini-ro, ná ni kandee-ró chí yunu mérkexe, áchí-ya jíin-de. <sup>49</sup> Te ni ka'an Natanael: Maestro, máá-ní kúu Se'e Dios, máá-ní kúu Rey nuu ñáyivi Israel, áchí-de jíin-yá. <sup>50</sup> Te ni ka'an Jesús: Ni ka'an-ri jíin-ró já ní jini-ri róo chí yunu mérkexe. Ja yúan kándija-ró náún. Tiñu ñá'nu-ga kuni-ro vásá yá'a, áchí-ya jíin-de. <sup>51</sup> Te ni ka'an-ga-ya jíin-de: Jandaa ka'an-ri jíin-ró: Vina te kuni-ro já núña andívi, te ndajá'a Dios, kánda kánuu siki máá Sé'e chaa, áchí-ya.

## 2

### *Viko tánda'a ñuu Caná*

<sup>1</sup> Te kivi uní ni kuu ñin viko tánda'a iní ñuu Caná ndañuu Galilea. Te yúan kánchaa náa Jesús. <sup>2</sup> Te suni ni kakana-i xini Jesús jíin cháa káskuá'a jíin-yá, ni kaja'an-ya víko-ún. <sup>3</sup> Te a ni ndí'i vino. Te náa Jesús ni ka'an-ña jíin-yá: Tú kuti-gá vino kánava'a-i, áchí-ña. <sup>4</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-ña: Nána, naja stétuu-ní-ná, chí té ja-ga hora-ná, áchí-ya. <sup>5</sup> Te ni ka'an náa-ya jíin súchí kájatíñu-ún: Sá'a ndéja ka'an-ya jíin-ró. Achí-ña. <sup>6</sup> Te yúan ío ñu tinaja yuu. Te kuu ku'un uu xí uní kivi ja ñin ñin. Chi chaa judío, súan ndoo ini-de. <sup>7</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-i: Skútú-ró tinaja yá'a nducha. Te ni kaskútú-i onde yu'u. <sup>8</sup> Te ni ka'an-ya jíin-i: Vina te tava-ro te kinchaka-ró núu mayordomo, áchí-ya. Te ni kajanchaka-i nuu-dé. <sup>9</sup> Te mayordomo, ni jito nchaa-de nducha já ní nduu vino, te tú ní jini-de ndénu ní kii. Ko mozo ni katava ndúcha-ún a kájiní-i. Yúan-na te ni kana-de xini máá yí. <sup>10</sup> Te ni ka'an-de jíin: Taká chaa kája'a-de vino va'a xna'an-ga te nú a ni kaji'i vatú máá-i, yúan-na te já'a-de ja tú ío va'a. Ko máá-ró ni chiva'a-ró vino va'a yá'a onde vina. <sup>11</sup> Ya'a kúu tuni xnáñúú ní sá'a Jesús ini ñuu Caná ndañuu Galilea. Te ni kajini-i ja lúu ñá'nu-ya. Te chaa káskuá'a jíin-yá, ni kakándija-de-ya. <sup>12</sup> Te ni kuu yúan. Te máá-yá jíin náa-ya jíin ñani-ya jíin cháa káskuá'a jíin-yá, ni kanuu-ya ñuu Capernaum. Te ni kaxiukú-yá yúan yaku-ni kivi.

### *Ja ní sándoo-ya vé'e i*

<sup>13</sup> Te ni kuyani viko Pascua ñayivi judío. Te ni kaa Jesús kua'an-ya ñuu Jerusalén. <sup>14</sup> Te ni jini-ya ñayivi káxikó xndiki jíin rií jíin paloma, jíin ñayivi káxndáji xu'ún, káxiukú-i ini ve'e ii. <sup>15</sup> Te ni sá'a-ya ñin cuarta ñii. Te ni skuíó káni-ya táká-i ini ve'e ii onde jíin rií jíin xndiki-í. Te ni jacha-ya xu'ún ñayivi káxndáji. Te ni skuíó káni-ya táká mesa-i. <sup>16</sup> Te ni ka'an-ya jíin ñayivi káxikó paloma: Chaxio kiti yá'a. Ve'e Táa-ri, ma násá'a-ró núyá'u. Achí-ya. <sup>17</sup> Yúan-na te chaá káskuá'a jíin-yá, ni kanuku'un ini-de tu'un yóso núu tutú: Ná kuítú xaán iní-ri ve'e-ró, onde kuítá-ri jíin, áchí. <sup>18</sup> Te ni kaka'an chaá judío: Na tuni stá'an-ro núu-rí ja ní sá'a-ró súan, áchí-de jíin-yá. <sup>19</sup> Te ni ka'an Jesús: Stúchaa-ro vé'e ii yá'a, te nuu uní-ni kivi te ndukani-ri, áchí-ya. <sup>20</sup> Yúan-na te ni kaka'an chaá judío: Nuú úu xiko iñu kua te ni jinu ve'e ii yá'a. Te róo nuu uní-ni kivi te ndukani-ró náún. Achí-de. <sup>21</sup> Ko máa-yá, chi kuni ka'an-ya já yiki kúñu-ya kúu nátu'un ve'e ii. <sup>22</sup> Ja yúan, nuu ní nachaku-ya já ní ji'i-ya, te chaá káskuá'a jíin-yá, ni kanuku'un ini-de ja ní ka'an-ya tú'un yá'a. Te ni kakandija-de tutu ii jíin tú'un ni ka'an Jesús. <sup>23</sup> Te máa kivi víko Pascua kánchaa-ya ñuu Jerusalén. Te kua'a ñayivi ní kakandija-i-ya, chi ni kajini-i taká tuni ni sá'a-ya. <sup>24</sup> Ko Jesús, tú ní játú'un-yá-i, chi a jini-ya táká-i. <sup>25</sup> Te tú ní jinu ñú'un-yá ja ká'an ni ñin chaá tu'un ñayivi jíin-yá, chi a jini-ya ndasa kaa ini-i jíná'an-i.

## 3

*Tu'un Nicodemo*

<sup>1</sup> Te ni io ñin tá'an chaá fariseo nání-de Nicodemo. Te kúñá'nu-de nuu ñayivi judío. <sup>2</sup> Chaá yá'a ni chaá-de nuu Jesús ñin akuáa. Te ni ka'an-de jíin-yá: Maestro, a kájiní-ná ja ñin maestro kúu-ní te vai-ní onde nuu Dios, chi nú tú chindéé chítuu Dios ñin chaá, te ma kúu sá'a-de taká tuni ja sá'a máa-ní núu, áchí-de. <sup>3</sup> Te ni ka'an Jesús: Jandaa ká'an-ri jíin-ró ja nú tú nakaku jáa ñin chaá, te ma kúu kuni-de ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, áchí-ya jíin-de. <sup>4</sup> Te ni ka'an Nicodemo jíin-yá: Ndasaa kuu nakaku ñin chaá nú a ni yii-de. Á kuu ndivi-de chii náa-de te nakaku tuku-de, áchí-de. <sup>5</sup> Te ni ka'an tuku Jesús: Jandaa ká'an-ri jíin-ró, nú tú kaku ñin chaá jíin ndúcha jíin Espiritu, te ma kúu kivi-de ini ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. <sup>6</sup> Ja ní kaku cuenta kuñu, kuñu kúu. Te ja ní kaku cuenta Espiritu, se'e Espiritu kúu. <sup>7</sup> Ma nánaa iní-ro tú'un ká'an-ri jíin-ró: Jínu ñú'un já náaku jáa-ró. <sup>8</sup> Kée tachi ndenu kuni máa, te jini so'o-ró já káyu, ko tú jini-ro ndenu vai ni ndenu kí'in. Súan kúu taká ñayivi já káku cuenta Espiritu, áchí-ya. <sup>9</sup> Te ni ka'an Nicodemo: Ndasaa kuu yúan núsáa, áchí-de jíin-yá. <sup>10</sup> Te ni ka'an Jesús: Máa-ró kúu ñin maestro Israel te tú júku'un ini-ro jíin tú'un yá'a náún. <sup>11</sup> Jandaa ká'an-ri jíin-ró: Ká'an-ri tu'un ja júku'un ini-ri. Te jáni ndaa-ri tu'un tiñu ni jini-ri. Ko tú játú'un-ró tú'un ndaa ká'an-ri. <sup>12</sup> A ni ka'an-ri tu'un ñuyivi jíin-ró te tú kándija-ró. Ndasaa kándija-ró nú ka'an-ri tu'un andívi jíin-ró núsáa. <sup>13</sup> Máa Sé'e chaá kánchaa-ya ándívi. Te ni kuun-ya íchi ándívi. Te máa ñin-ni-ya ní ndaa-ya ándívi, tuká inga chaá ní sá'a. <sup>14</sup> Chi nátu'un ni jata kaa Moisés ko núu ñú'un té'é, jínu ñú'un já súni súan kuita kaa máa Sé'e chaá. <sup>15</sup> Náva'a ma náa taká ñayivi kákandija-i-ya, chi sua kuchaku-i ní káni, áchí-ya jíin-de. <sup>16</sup> Chi Dios, xaán ní kundá'ú ini-ya ñayivi ñuyivi. Ja yúan ní táji-yá Se'e-ya ní kii-i, vasa máa tú'un-ni-i ni io, náva'a ma náa taká ñayivi kákandija-i-ya, chi sua kuchaku-i ní káni. <sup>17</sup> Chi tú ní táji Dios Se'e-ya núu ñuyivi já tá'nu ndatu ñayivi, chi sua ja ná káku ñayivi sá'a-ya. <sup>18</sup> Nú kándija ñin ñayivi núu-yá, te ma tá'nu ndatu-i. Ko ñayivi tú kándija, ta'nu ndatu ná'in-i, kuachi ja tú kándija-i nuu máa ñin-ni Se'e Dios. <sup>19</sup> A ni chaá máa luz ini ñuyivi. Ko ñayivi-ún, ni kakumani-gá-i jíin ñúñáa vása jíin luz, chi tiñu kásá'a-i káku tiñu ñáa. Ja yúan te ta'nu ndatu ná'in-i. <sup>20</sup> Chi taká ñayivi já sá'a tiñu ñáa, jito u'u-i nuu ío luz. Te tú kí-i nuu ío luz, náva'a tú ndenda ndijin tiñu sá'a-i. <sup>21</sup> Ko ñayivi já sátiñu ndaa, vai-i nuu ío luz, náva'a kenda ndijin ja jíin Dios ni sá'a-i tiñu máa-i.

*Tu'un ndaa ni ka'an Juan*



<sup>22</sup> Yoán-na te Jesús jíin cháa káskuá'a jíin-yá, kája'an-ya ñúu Judea. Te yúan ni kanchaa-ya jíin-de. Te ni skuánducha-yá. <sup>23</sup> Te suni ni skuánducha Juan ini ñuu Enón yani ñuu Salim, chi ni io kua'a ndúcha yúan. Te ni kikoyo ñayivi núu-dé, te ni skuánducha-dé-i. <sup>24</sup> Chi té kivi-ga Juan vekaa. <sup>25</sup> Te chaa káskuá'a jíin Juan, ni kastátá'an-de jíin cháa judío siki modo ndoo ini. <sup>26</sup> Te ni chakoyo-de nuu Juan. Te ni kaka'an-de: Maestro, chaa ni kanchaa jíin-ni inga lado yucha Jordán ja ní ka'an ndaa-ni tu'un-de, vina te skuánducha máa-de, te ndivii ñayivi kája'an-i nuu-dé, áchí. <sup>27</sup> Te ni ka'an Juan: Ni iin chaa ma ní'in kúti-dé ni iin modo, te nú tú kii onde andívi. <sup>28</sup> Máa-ró ni kajini ndaa-ro já ní ka'an-ri: Nasu rúu kúu Cristo, chi sua ni táji-yá ruu yóxnúu-rí nuu-yá vai-ri. <sup>29</sup> Chaa ncháka ñasí'í kúu yii. Te amigo yii-ún ká'iin xiin-dé te kájini so'o tu'un ká'an-de. Te kákusií xáan iní-i, nú a ni kajini so'o-i ká'an yii-ún. Súan kúu ja kúsií xáan iní-ri vina. <sup>30</sup> Jínu nú'ún já ndúñá'nu-ga máa-yá te ndúsúchí-ga máa-rí, áchí Juan. <sup>31</sup> I'a vai onde nuu súkún, ñá'nu-ga kúu-ya vasa táka-i. Te chaa ni kaku ini ñuyívi yá'a, se'e ñuyívi kúu-de. Te tu'un ñuyívi ká'an-de. I'a vai ichi andívi, ñá'nu-ga kúu-ya vasa táka chaa. <sup>32</sup> Te jáni ndaa-ya tú'un ja ní jini-ya jíin já ní jini so'o-ya. Ko ni iin ñayivi tú játá'ú-i tu'un ká'an-ya. <sup>33</sup> Ko ñayivi játá'ú tú'un ndaa ká'an-ya, suni máa-i ká'an-ndaa-i ja ío ndaa tu'un ká'an Dios. <sup>34</sup> Chi I'a ni táji Dios vai, tu'un Dios ká'an-ya. Chi Dios, tú kuí'a-ni já'a-ya Espiritu-ya. <sup>35</sup> Máa Táa, kúnda'ú ini-ya Sé'e-ya, te ni ja'a-ya táka ndatíñu nda'a Sé'e-ya. <sup>36</sup> Ñayivi já kándíja nuu máa Sé'e-ya, kuchaku-i ní káni. Te ñayivi já tú kándíja nuu Sé'e-ya, ma kuchaku-i chi sua ví'í-ga kití ini Dios nuu-í.

## 4

*Jesús jíin ñá'an ñúu Samaria*

<sup>1</sup> Te chaa fariseo, ni kajini tu'un-de tu'un Jesús, ja ío kua'a-ga chaa káskuá'a jíin máa-yá vasa jíin Juan jíin já skuánducha-yá kua'a-ga ñayivi vasa Juan. Te ni jini Jesús tu'un-ún. <sup>2</sup> Ko tú ní skuánducha Jesús, chi sua chaa káskuá'a jíin-yá, káskuánducha máa-de. <sup>3</sup> Te ni kenda-ya ñúu Judea. Te kua'an tuku-ya ñúu Galilea. <sup>4</sup> Te jínu nú'ún já já'a-ya kí'in-ya ñúu Samaria. <sup>5</sup> Yúan-na te ni ja-ya iin ñuu nání Sicar ini ñuu Samaria, yani ndu'a Jacob ja ní ja'a-de nuu sé'e-de José. <sup>6</sup> Te yúan ío sókó Jacob. Te Jesús, ni jungoo-ya xiin sókó-ún, chi ni kuitá-ya íchi kuá'an-ya. Te natu'un kaxiuu kúu. <sup>7</sup> Te ni chaa iin ña'an ñuu Samaria, vai tava-ña nducha. Te ni ka'an Jesús jíin-ña: Kua'a nducha ná kó'o-ná. Achí-ya. <sup>8</sup> Chi chaa káskuá'a jíin-yá, a kája'an-de onde ñuu kuakuaan-de ja kée-dé. <sup>9</sup> Te ña'an ñúu Samaria, ni ka'an-ña jíin-yá: Naja jikán-ni nducha núu-ná ko'o-ní, chi chaa judío kúu-ní, te ña'an ñúu Samaria kúu-ná, áchí-ña. Chi ñayivi judío, tú kivi nduu-i jíin ñayivi ñúu Samaria. <sup>10</sup> Te ni ka'an Jesús: Nú ní jini-ni naún kúu ja kuá'a Dios nuu-ní, te jíin I'a ja ká'an jíin-ní: Kua'a-ni nducha ná kó'o-ná, yúan-na te kakan-ni nuu-yá te kua'a-ya ndúcha chakú ko'o-ní núu, áchí-ya. <sup>11</sup> Te ni ka'an ña'an-ún jíin-yá: Táta, xaan kúnú sókó yá'a te tú na jíin táva-ni nducha. Núsáa te ndénu ní'in-ni nducha chakú. <sup>12</sup> Chi sókó yá'a ni ja'a táa-yo Jacob nuu-yo. Te yá'a ni ji'i máa-de nducha, jíin sé'e-de, jíin kiti-dé. Te ñá'nu-ga máa-ni vasa máa-de naún. Achí-ña. <sup>13</sup> Te ni ka'an Jesús: Nú ndé chaa ko'o nducha yá'a, kuchí tuku-de. <sup>14</sup> Ko chaa ko'o nducha já kuá'a-ná nuu-dé, ma kuchí kuti-gá-de, chi nducha já kuá'a-ná-ún, koo iin sókó iní-de ja kana nducha kuchaku-de ní káni sá'a, áchí-ya jíin-ña. <sup>15</sup> Te ni ka'an ña'an-ún jíin-yá: Táta, kua'a-ni nducha-ún ko'o-ná, nává'a tuká kuchí kuti-ná, ni tuká kitava-ná-cha yá'a, áchí-ña. <sup>16</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-ña: Kuákana-ni xini yíi-ni te chaa-ni, áchí-ya. <sup>17</sup> Te ni ka'an ña'an-ún: Tú yii-ná ío, áchí-ña. Te ni ka'an Jesús jíin-ña: Va'a-ni ká'an-ni, tú yii-ná ío, <sup>18</sup> chi ni io u'un yii-ni. Te chaa ncháka-ni vina, nasu yíi máa-ni kúu-de. Yá'a kúu ja ní ka'an ndaa-ni, áchí-ya. <sup>19</sup> Te ni ka'an ña'an-ún jíin-yá: Táta, iin chaa jáni tu'un Dios kúu-ni jáni ini-ná. <sup>20</sup> Ndiyi táa-yo, yuku yá'a ni kachiñú'ún-de Dios. Te máa-ni káka'an-ni ja ñúu Jerusalén kúu nuu kánúu chíñú'ún-yó, áchí-ña. <sup>21</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-ña: Nána, ná kándíja-ni

tu'un ká'an-ná chi chaa ñin kivi, ja ní yuku yá'a, ni ñuu Jerusalén, tú chiñú'ún-ní máá Taa-yo Dios súan. <sup>22</sup> Níí, tú kájiní-ní naún kúu ja káchiñú'ún-ní. Ko máá-ná, kájiní-ná l'a káchiñú'ún-ná. Chi onde nuu ñáyivi judío vai tu'un nama yóo. <sup>23</sup> Te chaa ñin kivi ja ñáyivi káchiñú'ún ndáa, chiñú'ún ndíja-i Taa-yo Dios jíin iní jíin añú-i. Chi Taa-yo, ndúkú-yá ñáyivi ja súan chiñú'ún-i-ya kuní-ya. Te a ni chaa kivi-ún. <sup>24</sup> Dios kúu Espiritu. Te ñáyivi kuní chiñú'ún, kánúú ja chíñú'ún ndíja-i-ya jíin iní jíin añú-i, áchí-ya. <sup>25</sup> Te ni ka'an ña'an-ún jíin-yá: Jiní-ná ja kí Mesías, ja nání Cristo. Te nú ni chaa máa-yá, te stá'an-ya táká tu'un nuu-yo. Achí-ña. <sup>26</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-ña: Máá-ná kúu l'a-ún ja ká'an-ná jíin-ní, áchí-ya. <sup>27</sup> Te nini sá súan ká'an-ya, te ni chakoyo chaa káskuá'a jíin-yá. Te ni kanaa iní-de kánde'é-de ja ndátu'ún-yá jíin ñin ña'an. Ko tú ni ñin-de ní ka'an: Naún jiká tu'ún-ní-ña, xí: Naún tu'un ndátu'ún-ní jíin-ña. <sup>28</sup> Yúan-na te ña'an-ún, ni skéndo-ña kíyi-ña te kua'an-ña onde ñuu. Te ni ka'an-ña jíin ñáyivi yúan: <sup>29</sup> Ña'an jíná'an-ró te kuní-ro ñin chaa. Chaa-ún ni kachi-de nuu-rí taká naún tiñu ni sá'a-ri. Sánaa te máa-de kúu Cristo, áchí-ña. <sup>30</sup> Yúan-na te ni kenda koyo-i ñuu-ún. Te ni chakoyo-i nuu-yá. <sup>31</sup> Te chaa káskuá'a jíin-yá, ni kastétuu-de-ya: Maestro, kee-ní staa, áchí-de. <sup>32</sup> Te ni ka'an-ya jíin-de: Ió ndeyu kée-rí ja tú kájiní-ro, áchí-ya. <sup>33</sup> Yúan-na te chaa káskuá'a jíin-yá, ni kajika tu'ún tá'an-de: ñin chaa ni kinchaka ja ní yee-yá naún, áchí-de. <sup>34</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de: Ndeyu-rí kúu ja sá'a-ri tiñu kuní l'a ni tájí rúu vai-ri jíin ja skíkuu-ri tiñu-ya-ún. <sup>35</sup> Á tú káka'an-ro: Ió kuun yóo onde kivi tá'nu trigo. Vina te ká'an-ri jíin-ró: Ndukani nuu-ro te nde'é-ró ní ndú'a-ún, chi a ni kuaan ja tá'nu. <sup>36</sup> Te chaa ja'nu, a kí'in-de ya'u-de te nástútú-de nuni ja kúchaku ní káni, náva'a chaa sáka jíin cháa ja'nu, ñin ká'nu-ni kusij iní-de. <sup>37</sup> Chi súan kúu ja ká'an ndaa tu'un: ñin chaa sáka, te inga-de ja'nu, áchí. <sup>38</sup> Te a ni tájí-rí róo kika'nu-ro núu tú ní kásatiñu-ró. Sava-ga chaa ni kasatiñu, te máa-ró, a ni kivi koyo-ró núu tiñu-de. Achí-ya. <sup>39</sup> Te ñáyivi ñuu Samaria iní nuu yúan, ni kajini so'o-i tu'un ni ka'an ña'an-ún. Te kua'a-í, ni kakandíja-i-ya. Chi ni ka'an ndaa-ña: Ni kachi-de nuu-rí taká naún tiñu ni sá'a-ri, áchí-ña. <sup>40</sup> Yúan-na te ni chakoyo ñáyivi ñuu Samaria nuu-yá. Te ni kaka'an nda'ú-i jíin-yá ja ná kéndoo-ya yúan. Te ni kendo-ya yúan uu kivi. <sup>41</sup> Te kua'a-gá-i ni kakandíja-i-ya sikí tú'un ká'an-ya. <sup>42</sup> Te ni kaka'an-i jíin ñá'an-ún: Tuká níni tú'un máa-ró te kandíja-ri-ya, chi a ni kajini so'o máa-rí tu'un ká'an-ya. Te kájiní-ri ja l'a yá'a kúu ndija l'a nama ñuyivi, chi Cristo kúu-ya. Achí-i.

### *Ja ní nasáva'a-ya sé'e mozo rey*

<sup>43</sup> Te nuu uu kivi-ún ni kenda-ya yúan te kua'an-ya ñuu Galilea. <sup>44</sup> Chi máá Jesús, ni ka'an ndaa-ya ja ñin chaa jáni tu'un Dios, tú ká'io ja jíñú'ún ñáyivi ñuu máa-de jíin-de. <sup>45</sup> Te ni ja-ya ñuu Galilea. Te ñáyivi Galilea, ni kajatá'ú-i-ya, chi ni kajini-i taká tiñu ni sá'a-ya onde ñuu Jerusalén kivi ní io viko yúan. Chi máa-i, suni ni kaja'an-i viko-ún. <sup>46</sup> Yúan-na te ni kee tuku Jesús kua'an-ya ingá jínu onde ñuu Caná ndañuu Galilea nuu ní io nducha ja ní nduu vino ni sá'a-ya. Te iní nuu Capernaum ni io ñin chaa játíñu nuu rey te kú'u se'e-de. <sup>47</sup> Chaa yúan, ni jini tu'un-de ja ní kenda Jesús ñuu Judea vai-ya ñuu Galilea. Te ni ja'an-de nuu-yá. Te ni ka'an nda'ú-de jíin-yá ja ná núu-ya kí'in-ya te nasáva'a-ya sé'e-de, chi a yani kuu-i. <sup>48</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de: Aa, te nú tú kuní-ro tuní jíin tiñu ñá'nu, ma kándíja kuti-ro, áchí-ya. <sup>49</sup> Te chaa játíñu nuu rey, ni ka'an-de jíin-yá: Táta, nuu-ní ki'on vina chi nú ná kúkuéé-ní te kuu-i, áchí-de. <sup>50</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de: Kuá'an, chi chakú se'e-ró, áchí-ya. Te chaa-ún, ni kandíja-de tu'un ni ka'an Jesús. Te ni kee-de kua'an-de. <sup>51</sup> Te nini núu-de kuano'on-dé, te ni kenda koyo mozo-de, ni kajanata'an-de, te ni kakastu'ún núu-dé: Ni nduva'a se'e-ní, áchí jíin-de. <sup>52</sup> Te máa-de ni jiká tu'ún-de na hora ni kejá'a nduva'a-i. Te ni kaka'an jíin-de: Iku ka'ñin ni kee kiji-i, áchí. <sup>53</sup> Te máa táa-i, ni juku'un iní-de ja hora-ún kúu hora ni ka'an Jesús jíin-de: Chakú se'e-ró. Te ni kandíja-de jíin ní vé'e-de. <sup>54</sup> Ya'á kúu tuni uu ja ní sá'a Jesús ná ni ndii-ya ñuu Judea onde ñuu Galilea.

## 5

*Ja ní nasáva'a-ya ñáyivi kú'u*

<sup>1</sup> Yuán-na te ni io viko ñáyivi judío. Te ni kaa Jesús kua'an-ya ñúu Jerusalén. <sup>2</sup> Te ñuu Jerusalén ío ñin pila nducha máa yata yúxé'é ríi. Te nuu yú'u hebreo nání Betesda. Te sókó-ún ñáva'a u'un portal. <sup>3</sup> Te ini portal yúan kándaa kuá'a ñáyivi káku'u, ja kuáa, ja rengo, ja tí'ichi. Te káindatu-i kanda nducha-ún. <sup>4</sup> Chi ío kivi já núu ñin ndajá'a-ya ini pila-ún. Te skandá-ya ndúcha. Te chaá kivi xnáñúú ini pila, nú a ni skandá-ya ndúcha, te nduva'a-de nani kue'e tá'an-de. <sup>5</sup> Te yúan kátúu ñin chaá ja ní kuu oko xia'un uni kua kú'u-de. <sup>6</sup> Te ni jini Jesús ja kátúu cháa yá'a. Te ni juku'un ini-ya já ní kuu kua'a kua kú'u-de. Te ni ka'an-ya jíin-de: Kuni-ro ndúva'a-ró náún, áchí-ya. <sup>7</sup> Te ni ka'an chaá kú'u-ún jíin-yá: Táta, tú ní'in-ná ni ñin chaá skívi náa ini pila, nú a ni kanda nducha. Chi nini vai-ná te kivi-ni inga-de te vása cháa-ná. Achí-de. <sup>8</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de: Ndukoo, te naki'in-ró jito yuu-ro te ki'in-ro, áchí-ya. <sup>9</sup> Te chaá-ún ni nduva'a-ni-de. Te ni ki'in-de jito yuu-dé te kua'an-de. Te máa kivi ndétatú kuu kivi-ún. <sup>10</sup> Yúan-na te ni kaa'an chaá judío jíin cháa ni nduva'a-ún: Kivi ndétatú kuu. Tú ío ley ja kúndiso-ró jito yuu-ro, áchí. <sup>11</sup> Te ni ka'an-de jíin cháa judío: Chaá ni nasáva'a ruu, máa-de ni ka'an-de jíin-rí: Ki'in jito yuu-ro, te ki'in-ro, áchí-de. <sup>12</sup> Yúan-na te ni kajika tu'ún-ún-de: Ndé chaá ni ka'an jíin-ró: Ki'in jito yuu-ro te ki'in-ro, áchí. <sup>13</sup> Te chaá ni nduva'a-ún, tú ní jini-de ndé chaá kuu. Chi Jesús, a ni kuxio-ni-ya kuá'an-ya núu ñáyivi ká'in yúan. <sup>14</sup> Kúkuéé-ga, te ni ketá'an Jesús jíin-de ini ve'e ii. Te ni ka'an-ya jíin-de: Vina te ni nduva'a-ró. Ma sá'a-ga-ro kuáchi. Chi nú túu, te kii ñin tundó'o xaan-gá siki-ro. Achí-ya. <sup>15</sup> Te máa-de kua'an-de. Te ni kastu'ún-de nuu táka ñáyivi judío ja Jesús kuu l'a ni nasáva'a-ya-dé. <sup>16</sup> Te ni sá'a Jesús tiñu yá'a kivi ndétatú. Te chaá judío, ja yúan ní kachindikín-de-ya. Te kándúkú-de modo ndasa ka'ni-dé-ya. <sup>17</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de: Máa Táa-ri sátiñu-ni-ya vina te suni ruu sátiñu-ri, áchí-ya. <sup>18</sup> Ja yúan cháa judío, ví'í-gá ni kándúkú-de modo ka'ni-dé-ya. Chi nasu máa ñin kivi ndétatú ní stíví-yá, chi suni ni ka'an-ya já Táa-ya kuu Dios. Te ñin núu-ni sá'a-ya máa-yá jíin Dios. <sup>19</sup> Te ni ka'an Jesús: Jandáa ká'an-ri jíin-ró jíná'an-ró: Máa Sé'e, ma kuu sá'a kuti-yá ja máa-yá, chi máni ja ní jini-ya sá'a Táa-ya. Chi taká ja sá'a máa-yá, suni súan sá'a máa Sé'e-ya ñin núu-ni jíin-yá. <sup>20</sup> Chi máa Táa, kúnda'ú ini-ya Sé'e-ya. Te stá'an-ya núu-í taká tiñu sá'a-ya. Te ñá'nu-ga tiñu stá'an-ya vása yá'a, náva'a naa ini-ro ndé'é-ró jíná'an-ró. <sup>21</sup> Chi natu'un máa Táa, ndúkani-ya ndiyi te náschakú-ya-í, suni súan máa Sé'e, náschakú-ya ndéja kuni máa-yá. <sup>22</sup> Chi máa Táa, tú nákuñdii-ya siki ní ñin ñáyivi, chi ni ja'a-ya tu'un ja nákuñdii máa Sé'e-ya siki taká ñáyivi. <sup>23</sup> Náva'a kuandatu ndivii ñáyivi núu Sé'e natu'un káandatu-i nuu máa Táa. Te ja tú jándatu nuu Sé'e, suni tú jándatu nuu máa Táa ja ní tájí-yá Sé'e-ya vai. <sup>24</sup> Jandáa ká'an-ri jíin-ró: Nú ñin ñáyivi chu'un ini-i tu'un ká'an-ri, te kandíja-i nuu l'a ni tájí ruu vai-ri, ñáyivi-ún kuchaku-i ní káni, te ma tá'nu ndatu-i ja kuu-i, chi sua kuchaku-i ní káni. <sup>25</sup> Jandáa ká'an-ri jíin-ró: Chaá hora, te vina a kuu, ja taká ndiyi kuni so'o-i tu'un kana jaa máa Sé'e Dios. Te ja kuni so'o, nachaku jíná'an. <sup>26</sup> Chi natu'un máa Táa ñú'un vida ini máa-yá, suni súan ni ja'a-ya núu Sé'e-ya já ñú'un vida ini máa-i. <sup>27</sup> Te suni ni ja'a Dios tu'un ja nákuñdii Sé'e siki ñáyivi, chi suni Sé'e chaá kuu-i.

*Siki já náchaku ndiyi*

<sup>28</sup> Ma náa ini-ro já ká'an-ri tu'un yá'a jíin-ró. Chi chaá ñin kivi já taká ndiyi ká'in ini ve'e añu, kuni so'o-i tu'un kana jaa-ya. <sup>29</sup> Te taká ñáyivi ní kasá'a tiñu va'a, kenda-i te kuchaku-i ní káni. Te ñáyivi ní kasá'a tiñu ñáa, suni nachaku-i ko ta'nu ndatu-i. <sup>30</sup> Ma kuu kuti sá'a máa-rí ja máa-rí. Natu'un jini so'o-ri, súan sánda-ri. Te modo ndaa sánda-ri, chi tú sá'a-ri ja kuni máa-rí, chi ja kuni máa Táa-ri l'a ni tájí ruu vai-ri sá'a-ri. <sup>31</sup> Te nú ruu ká'an-ri tu'un máa-rí, te tú ío ndaa tu'un ká'an-ri. <sup>32</sup> Inga kuu ja jáni ndaa tu'un-ri. Te jini-ri ja tu'un ndaa kuu ja ká'an-ya tu'un-ri.

*Ja ní ka'an ndaa tu'un Jesús*

<sup>33</sup> Máá-ró ni katáji-ró chaa ni kaja'an nuu Juan. Te máá-de ni jani ndaa-de máá tú'un ndaa. <sup>34</sup> Vasa tú játá'ú-rí tu'un-ri ká'an ni iin chaa, ko tu'un yá'a ká'an-ri náva'a kaku-ró jíná'an-ró. <sup>35</sup> Máá-de ni kuu lámpara ja kayú te stúun. Te máá-ró, yaku-ni kivi ní kajata'an iní-ro núu luz máá-de. <sup>36</sup> Ko ñá'nu-ga kúu ja jani ndaa tu'un-ri vasa ja ní ka'an Juan. Chi Táa-ri, ni ja'a-ya tínu nuu-rí ja ná sá'a-ri. Te suu tínu sá'a-ri-ún kúu ja kájani ndaa tu'un ja Táa-ri, ni táji-yá ruu vai-ri. <sup>37</sup> Te máá Táa-ri ja ní táji-yá ruu vai-ri, máá-yá ni ka'an ndaa-ya tú'un-ri. Te tú ní kájini so'o kuti-ro tú'un ká'an-ya, ni tú ní kájini-ro ndasa kaa-ya. <sup>38</sup> Te ni tú ncháa ni'in tu'un-ya iní-ro. Chi tú kákandija-ró I'a ni táji-yá vai. <sup>39</sup> Kánakaji va'a-ró tutú i, chi kájani iní-ro ja tú'un yóso yúan kúu ja kúchaku-ro ní káni sá'a, ko máá tutú-ún kúu ja ká'an ndaa tu'un máá-rí. <sup>40</sup> Te tú kákuni-ro kíkoyo-ró núu máá-rí náva'a kuchaku-ro jíná'an-ró. <sup>41</sup> Tú játá'ú-rí ja sá'á'nu ñayivi rúu. <sup>42</sup> Te a jiní-ri róo ja tú kúmani-ro jín Dios onde jín iní jín añú-ro. <sup>43</sup> Ruu vai-ri jín sí'ví Táa-ri, te tú kájata'ú-ró rúu. Te nú inga chaa chaa-de jín sí'ví máá-de, sa chaa-ún yachi kuatá'ú-ró-de. <sup>44</sup> Ndasa kuu kandija-ró, chi kásá'á'nu-ró tá'an-ró, te tú kándúkú-ró ja ndú'á'nu-ró sá'a Dios, ja máá iin-ni-ya ío. <sup>45</sup> Ma nákani iní-ro ja kakán-ri kuachi siki-ro núu Táa-ri. A káñkuu iní-ro núu Moisés. Te máá-de, jikán-de kuachi siki-ro jíná'an-ró. <sup>46</sup> Chi nú ní kákandija-ró núu Moisés, suni ní kándija-ró rúu núu, chi tu'un máá-rí ni chaa-de. <sup>47</sup> Te nú tú kákandija-ró tutú ni chaa-de-ún, te ndasa kandija-ró tú'un ká'an-ri núsáá. Achí-ya jín-de.

6

*Ja ní skée-yá u'un mil ñayivi*

<sup>1</sup> Te ni kuu taká tínu yá'a. Te ni kee tuku Jesús kua'an-ya ingá lado mar Galilea, ja kúu mar Tiberias. <sup>2</sup> Te kua'a xaan ñayivi ní kandikin-i-ya, chi ni kajini-i taká tuni ni sá'a-ya jín ñayivi kaku'u. <sup>3</sup> Te ni kaa Jesús iin yuku. Te ni jungoo-ya yúan jín chaa káskuá'a jín-yá. <sup>4</sup> Te a ni kuyani viko Pascua, viko ñayivi judío. <sup>5</sup> Te ni ndakoto Jesús. Te ni jini-ya ja vái koyo kua'a xaan ñayivi. Te ni ka'an-ya jín Felipe: Ndenu kuáan-yó staa kée ñayivi yá'a, achí-ya. <sup>6</sup> Ko súan ni ka'an-ya ja jito ncha-ya-dé, chi a ni jini-ya ndasa kúu ja sá'a-ya. <sup>7</sup> Te ni ka'an Felipe jín-yá: Ma kánda uu ciento peso staa náva'a kee-í tí'li tí'li jíná'an-i, achí-de. <sup>8</sup> Te Andrés, ñani Simón Pedro, iin chaa skuá'a jín-yá, ni ka'an-de: <sup>9</sup> Ió iin sunchí yá'a te ndiso-i u'un statilá cebada jín uu tiyáká lúli. Ko nasaa-na kúu-ún, chi kua'a xaan ñayivi, achí-de. <sup>10</sup> Yúan-na te ni ka'an Jesús: Súngoo-ró ñayivi, achí-ya. Te yúan ío kua'a ichá. Te natu'un u'un mil chaa ni kajungoo-de. <sup>11</sup> Te ni ki'in Jesús statilá-ún. Te ni jikan ta'u-yá. Te ni saka-yá nuu chaa káskuá'a jín-yá. Te máá-de ni ja'a-de nuu ñayivi káxiukú-ún. Suni súan ni kaja'a-de tiyáká-ún. Te ni kayee-í nasaa kákuu iní máá-i. <sup>12</sup> Te nuu ní kanda'a chii-i, te ni ka'an-ya jín chaa káskuá'a-ún: Nastútú-ró taká pedazo ja ní ndendoso, náva'a tú naa kúti, achí-ya. <sup>13</sup> Te ja á ni kayee ñayivi-ún, te ni kanastútú-de pedazo ja ní ndendoso siki ndí'ú'un statilá cebada-ún. Te ni kútú-ni uxi uu jika. <sup>14</sup> Te ñayivi-ún ni kajini-i tuni ni sá'a Jesús, te ni kaka'an-i: Jandaa ndija ja chaa yá'a kúu I'a kani tu'un Dios ja kii iní ñayivi. Achí-i. <sup>15</sup> Te ni jini Jesús ja vái koyo-i ja kátiin-i-ya, kuu-ya rey máá-i. Te ni kuxio tuku máá iin-ni-ya kuá'an-ya yúku-ún.

*Ja ní jika já'á-yá nuu mar*

<sup>16</sup> Te nuu ní ini, te chaa káskuá'a jín-yá, ni kanuu-de onde mar. <sup>17</sup> Te ni kivi koyo-de iní iin barco. Te kaja'an-de inga lado mar onde ñuu Capernaum. Te ni kuñaa. Te té ncha-ga Jesús nuu-dé. <sup>18</sup> Te ni kee iin tachi xaan. Te ndóna nducha mar sá'a. <sup>19</sup> Te ni kajika-de jín barco natu'un u'un xí iñú kilómetro. Te ni kajini-de Jesús ja jika-ya núu mar. Te ni kuyani-ya núu barco-ún. Te ni kayu'ú-de. <sup>20</sup> Te máá-yá ni ka'an-ya jín-de: Máá-rí kúu. Ma yú'ú-ro jíná'an-ró, achí-ya. <sup>21</sup> Te kákusi iní-de ja ná kivi-ya iní barco. Yúan-na te ni ja-ri ni barco nuu ñú'un núu kuángoyo-de-ún.

*Máa Stáa chakú kúu Jesús*

<sup>22</sup> Te kivi xían-ún, te ká'jin taká ñayivi ingá lado mar. Te ni kajini-i ja máa ñin-ni barco ío yúan. Te suni ni kajini-i ja tú ní kivi Jesús ini barco jíin cháa káskuá'a jíin-yá, chi sua máni máa-ni cháa káskuá'a-ún, ni kaja'an máa-ni-de. <sup>23</sup> Ko sava-ga barco lúli, onde ñuu Tiberias ni jakoyo yani lugar nuu ni kayee-í staa já ní jikan ta'u máa Jító'o-yo núu. <sup>24</sup> Te ni kajini ñayivi já Jesús jíin cháa káskuá'a jíin-yá, tú káxiukú-yá yúan. Te ni kivi koyo máa-i ini barco lúli-ún, te kaja'an-i ñuu Capernaum kuanandúkú-i Jesús. <sup>25</sup> Te ni kanani'in-í-ya onde inga lado mar. Te ni kaka'an-i jíin-yá: Maestro, na hora ni chaa-ní yá'a, áchí-i. <sup>26</sup> Te ni ka'an Jesús: Jandaa ká'an-ri jíin-ró, ja kánandúkú-ró ruu, nasu já ní kajini-ro taká tuni ni sá'a-ri, chi sua ja ní kayee-ro staa te ni kanda'a chii-ró. <sup>27</sup> Ma sátiñu-ró já ní'in-ro ndéyu já náa, chi sua ja ná kúchaku-ro ñí káni sá'a. Máa Sé'e chaa kuá'a-ya ndéyu-ún nuu-ro, chi ni jatun Taa-yo Dios ja sá'a-ya súan. Achí-ya jíin-i. <sup>28</sup> Te ni kaka'an-i jíin-yá: Ndasá sá'a-ná náva'a sá'a-ná tiñu kuni Dios, áchí-i. <sup>29</sup> Te ni ka'an Jesús: Tiñu kuni Dios kúu ja kándija-ró núu I'a ni táji-yá vai, áchí-ya jíin-i. <sup>30</sup> Yúan-na te ni kaka'an-i: Núsáa te naún tuni sá'a-ní náva'a kuni-ná te kándija-ná ní. Naún tiñu sá'a-ní. <sup>31</sup> Ndiyi taa-yo, ni kayee-dé staa ándíví onde nuu ñú'un té'é natu'un yóso núu tutú: Onde ándíví ní ja'a-ya staa ní kayee-dé, áchí-i jíin-yá. <sup>32</sup> Te ni ka'an Jesús: Jandaa ká'an-ri jíin-ró: Nasu Moisés ní ja'a staa onde ándíví núu-ro jíná'an-ró. Ko Taa-ri, chi onde ándíví ja'a ndija-ya Staa núu-ro. <sup>33</sup> Chi Staa Dios kúu I'a ni kuun ichi ándíví. Te ja'a-ya já kúchaku ñayivi ñuyívi. Achí-ya jíin-i. <sup>34</sup> Te ni kaka'an-i jíin-yá: Táta, nene kuá'a-ní staa jíin kée-ná, áchí-i. <sup>35</sup> Te ni ka'an Jesús: Máa-rí kúu máa Staa já kúchaku-ro sá'a. Ndéja kii nuu-rí, ma kúu kuti sóko. Te ndéja kándija ruu, ma kuchí kuti ndúcha. <sup>36</sup> Ko a ni ka'an-ri jíin-ró, ja tú kákandija-ró ruu, vasa ni kajini-ro núu-rí. <sup>37</sup> Taká ja ja'a máa Taa-ri nuu-rí, chaa nuu-rí. Te ndéja chaa nuu-rí ma kíni'in kuti-rí ki'in. <sup>38</sup> Ni kuun-ri ichi ándíví náva'a sá'a-ri ja kuni I'a ni táji ruu vai-ri, nasu já sá'a-ri ja kuni máa-rí. <sup>39</sup> Te máa Taa-ri kúu I'a ni táji ruu vai-ri. Te tú kuni-ya já náa ní ñin ñayivi ní ja'a-ya núu-rí, chi sua ja ná náschakú-ri-i kivi jínu ñuyívi. <sup>40</sup> Te ya'a kúu ja kuni I'a ni táji ruu vai-ri. Taká ñayivi já jini nuu Sé'e-ya te kándija-i nuu-yá, kuchaku-i ñí káni. Te máa-rí náschakú-ri-i kivi jínu ñuyívi. Achí-ya jíin-i. <sup>41</sup> Yúan-na te ni kaka'an chaa judío siki-yá. Chi ni ka'an-ya: Máa-rí kúu Staa ní kuun ichi ándíví. <sup>42</sup> Te ni kaka'an-de: Á nasu cháa yá'a kúu Jesús, se'e José. Te a kajini-yo taa-de jíin náa-de. Te naja ká'an-de: Ichi ándíví ní kuun-ri, áchí-de. <sup>43</sup> Te ni ka'an Jesús: Ma ká'an sóo-ró jíná'an-ró. <sup>44</sup> Máa Taa-ri, ni táji-yá ruu vai-ri. Te ma kúu kii ni ñin ñayivi núu-rí nú tú kinchaka máa-yá-i. Yúan-na te náschakú-ri-i kivi jínu ñuyívi. <sup>45</sup> Yóso núu tutú chaa ni kajani tu'un Dios: Nditaká-de kutu'a-de sá'a Dios, áchí. Núsáa te taká ñayivi jini so'o tu'un ká'an máa Taa-ri, te tu'a-i jíin, ñayivi-ún kii-i nuu-rí. <sup>46</sup> Ni ñin ñayivi, tú ní jini kuti núu máa Taa-ri. Máa I'a vai onde nuu Dios, máa ñin-ni-ya kúu ja á ni jini-ya núu máa Taa-ya. <sup>47</sup> Jandaa ká'an-ri jíin-ró jíná'an-ró: Nú ñin ñayivi kándija-i ruu, kuchaku-i ñí káni. <sup>48</sup> Máa-rí kúu Staa já kúchaku-ro sá'a. <sup>49</sup> Ndiyi taa-ro, ni kayee-dé staa ándíví onde nuu ñú'un té'é te a ni kaji'i-de. <sup>50</sup> Ko ya'a kúu Staa já vai ichi ándíví náva'a nú ndé ñayivi kée, te ma kúu-i. <sup>51</sup> Máa-rí kúu Staa chakú ja vai ichi ándíví. Te nú ndé ñayivi kée Staa yá'a, kuchaku-i ñí káni. Te Staa já kuá'a-ri-ún, kúu kuñu-ri. Te kuá'a-ri kuñu-ri náva'a kuchaku ñuyívi. Achí-ya. <sup>52</sup> Yúan-na te chaa judío, ni kastátá'an máa-de: Chaa yá'a, ndasa kuu kuá'a-de kuñu-de kee-yo, áchí-de. <sup>53</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de: Jandaa ká'an-ri jíin-ró, nú tú kee-ro kúñu máa Sé'e chaa, te nú tú ko'o-ró niñi-yá, te ma kúchaku-ro jíná'an-ró. <sup>54</sup> Chi chaa kee kúñu-ri te ko'o niñi-rí, kuchaku-de ñí káni. Te máa-rí náschakú-ri-de kivi jínu ñuyívi. <sup>55</sup> Chi kuñu-ri kúu ndija ndeyu. Te niñi-rí kúu ndija nducha. <sup>56</sup> Chaa yé kúñu-ri te jí'i niñi-rí, nene kunchaa-de jíin-rí, te ruu jíin máa-de. <sup>57</sup> Máa Taa-ri chakú-ya. Te ni táji-yá ruu vai-ri. Te máa-rí chakú-ri sá'a



Táa-ri. Suni súan nú ndé cháa kee rúu, suni kuchaku-de sá'a-ri. <sup>58</sup> Yá'á kúu Staa vái ichi ándíví. Ndiyi táa-ro sîn staa ándíví ní kayee-dé, te a nî kaji'i-de. Ko nú ndé cháa kee Staa yá'a, kuchaku-de ní káni, áchí-ya jíin-de. <sup>59</sup> Taká tu'un yúan nî ka'an Jesús inî ve'e sinagoga, nini stá'an-ya inî ñúu Capernaum. <sup>60</sup> Te kua'a cháa káskuá'a jíin-yá, nî kajini so'o-de. Te nî kaka'an-de: Xaan yíi kaa tu'un yá'a. Ndé cháa kúu juku'un inî, áchí-de. <sup>61</sup> Te Jesús nî jini-ni-ya já súan nî kaka'an cháa káskuá'a jíin-yá. Te nî ka'an-ya jíin-de: Kánayu'ú-ro sá'a tu'un yá'a náún. <sup>62</sup> Te ndasa sá'a-ró nú kuni-ro máa Sé'e cháa, ndaa-ya núu ní kanchaa núu-yá. <sup>63</sup> Jíin máa Espíritu kúu ja kúchaku-yo sá'a. Te yiki kúñu tú kuti ní'in tíñu. Tu'un nî ka'an-ri jíin-ró jíná'an-ró kákuu cuenta Espíritu jíin já kúchaku-yo sá'a. <sup>64</sup> Ko sava-ró, tú kákandíja-ró, áchí-ya. Chi Jesús, onde xnáñúú ní jini-ya ndéja kúu ja tú kandíja, te ndéja kúu ja nastúu-ya. <sup>65</sup> Te nî ka'an-ga-ya: Ja yúan ní ka'an-ri jíin-ró ja ní ñayivi ma kúu kii-i nuu-rí, nú tú ní jatu'un máa Táa-ri, áchí-ya. <sup>66</sup> Yúan-na te kua'a cháa káskuá'a jíin-yá, nî kanakaka yátá-de, te tuká-ni ní kájika-de jíin-yá.

### *Ja ní ka'an ndaa Pedro*

<sup>67</sup> Te nî ka'an Jesús jíin máa ndí'uxí uu cháa-ún: Te róó suni kinyoyo-ró kákuni-ro náún, áchí-ya. <sup>68</sup> Te nî ka'an Simón Pedro: Táta, ndé nuu kinyoyo-ná, chi máa-ní kúu I'a jáni tu'un ndasa kuchaku-ná ní káni. <sup>69</sup> Te kájiní-ná te kákandíja-ná ja máa-ní kúu Cristo, Se'e Dios, I'a chakú, áchí-de. <sup>70</sup> Te nî ka'an Jesús jíin-de: Tú ní kaji-ri ndí'uxí uu-ro náún. Te ñin-ró kúu kui'na. Achí-ya. <sup>71</sup> Te súan nî ka'an-ya siki Judas Iscariote, se'e Simón. Chi cháa yá'a, nastúu-de-ya. Te ñin tá'an ja uxí uu-ún kúu-de.

## 7

### *Viko vé'e enramada*

<sup>1</sup> Te nî kuu taká tíñu yá'a. Te jíka kuu Jesús ñuu Galilea. Te tú kuní-ya káka kuu-ya ñúu Judea, chi cháa judío kándúkú-de modo ka'ni-dé-ya. <sup>2</sup> Te a nî kuyani viko vé'e enramada, ja kúu ñin viko ñayivi judío. <sup>3</sup> Te nî kaka'an ñani-ya jíin-yá: Kenda-ró yá'a te ki'in-ro ñúu Judea va'a-ga, náva'a cháa káskuá'a jíin-ró ná kuní-de ná tíñu sá'a-ró. <sup>4</sup> Nú kuní ñin cháa ja kuichá tu'un-de, naja sá'a sa'í-de tíñu. Te nú tíñu yá'a sá'a-ró, te stá'an ndijin-ro máa-ró núu ñayivi núsáa, áchí-de jíin-yá. <sup>5</sup> Chi ni ñani-ya, tú kájatú'ún-de-ya. <sup>6</sup> Yúan-na te nî ka'an Jesús jíin-de: Té chá'an-ga ja kivi-rí. Ko kivi máa-ró, chi a nî cháa. <sup>7</sup> Ma kúu koto u'u ñayivi róó, ko jíto u'u-i ruu, chi ká'an-ri tu'un ndaa máa ñayivi ja máni tíñu ñáa kásá'a-i. <sup>8</sup> Kaa máa-ró kuángoyo-ró víko-ún. Máa-rí chi ma kí'in-ri viko-ún vina, chi té ja-ga kivi-rí. Achí-ya. <sup>9</sup> Te nî ka'an-ya tú'un yá'a jíin-de. Te nî kendo-ni-ya ñúu Galilea. <sup>10</sup> Te nî kaa ñani-ya kája'an. Yúan-na te suni nî kaa máa-yá kuá'an-ya víko-ún, ko tú ní stá'an ndijin-ya máa-yá, chi sa'í-ni nî ja'an-ya. <sup>11</sup> Te cháa judío, kánandúkú-de-ya víko-ún. Te káka'an-de: Ndénu kánde cháa-ún, áchí-de. <sup>12</sup> Te xaan ní kuva tu'un-ya núu ñayivi-ún, chi sava-i nî kaka'an-i: Chaa va'a kúu-de. Te sava-ga-i nî kaka'an-i: Túu, chi xndá'ú-de ñayivi, áchí-i. <sup>13</sup> Ko ni ñin-i tú ní káka'an ndijin-i tu'un-ya, chi káyu'ú-i cháa judío. <sup>14</sup> Te sava viko, nî kaa Jesús kua'an-ya vé'e i, te nî stá'an-ya tú'un. <sup>15</sup> Te nî kanaa iní cháa judío kánde'é-de: Ndasa jiní cháa yá'a letra, chi tú ní skuá'a-de, áchí-de. <sup>16</sup> Yúan-na te nî ka'an Jesús: Tu'un stá'an-ri nasu máa-rí xín, chi tu'un I'a nî tájí rúu vai-ri kúu. <sup>17</sup> ñin cháa, nú kuní-de sá'a-de tíñu kuní Dios, cháa-ún, juku'un inî-de tu'un stá'an-ri, nú onde nuu Dios vai, xí já ní kiñi'in máa-rí kúu, áchí-ya. <sup>18</sup> Chaa ká'an tu'un máa-de, ndúkú-de ja ndúñá'nu máa-de. Ko nú ñin cháa ndúkú-de ja ndúñá'nu cháa nî tájí-de vai-de, cháa yá'a kúu cháa ndaa, te tú naún tu'un ñáa ío inî-de. <sup>19</sup> Moisés, nî ja'a-de ley nuu-ro jíná'an-ró xí túu. Ko tú ni ñin-ró káskíkuu ley-ún. Naja kákuni-ro ká'ni-ro rúu. Achí-ya jíin-de. <sup>20</sup> Te nî kaka'an ñayivi kuá'a-ún: Tá'an-ro tachí. Ndéja kuní ka'ni róó. Achí-i. <sup>21</sup> Te nî ka'an Jesús jíin-i: Nî sá'a-ri ñin tíñu, te ndivii-ro ní kanaa iní-ro kánde'é-ró. <sup>22</sup> Jandáa, Moisés nî ja'a-de ley xití ndúu-ro jíná'an-ró. Ko nasu já ní kuu inî Moisés, chi ja ní kuu inî ndiyi táa-ro kúu. Te kivi ndétatú káxití ndúu-ro. <sup>23</sup> Te nú káxití ndúu-ro máa kivi



ndétatú, náva'a skíkuu ley Moisés, te naja kákiti iní-ro núu-rí ja ní násáva'a ií-rí iin cháa kivi ndétatú núsáa. <sup>24</sup> Ma koso nínu-ni tu'un ká'an-ro, chi sua ná nándúkú víi-ro tú'un ndaa. Achí-ya jíin-i. <sup>25</sup> Yúan-na te ni kaka'an sava ñayivi ñúu Jerusalén: Nasu cháa yá'a kúu ja kánandúkú-de ka'ni-dé náún. <sup>26</sup> Te yá'a ndé'é-ró ká'an ndijin-de. Te tú naún tu'un káka'an jíin-de. Sanaa te ni kundaaj iní cháa kákuñá'nu ja cháa yá'a kúu Cristo. <sup>27</sup> Ko cháa yá'a, a kájiní-yo-dé, jíin ndé ñuu vai-de: Ko ja cháa Cristo, ni iin-yó, ma kuní-yo ndéchi kii-ya. Achí-i. <sup>28</sup> Yúan-na te ni ka'an jaa Jesús iní ve'e ij, hora stá'an-ya tú'un: A kájiní-ro rúu, te kájiní-ro ndé ñuu vai-ri. Tú vai-ri ja sikí máá-rí, ko iin l'a ndaa ni tájí rúu vai-ri. Te tú kájiní-ro l'a-ún. <sup>29</sup> Ko máá-rí, chi jini-ri-ya, te onde nuu máá-yá vai-ri, chi ni tájí-yá ruu vai-ri, áchí-ya. <sup>30</sup> Yúan-na te ni kándúkú ndéé-de ja kátiin-de-ya. Ko tú ni iin-de ní kenda'a-dé-ya, chi té jaa-ga hora-ya. <sup>31</sup> Te ni kakandíja kua'a ñáyivi tú'un ni ka'an-ya. Te ni kaka'an-i: Nú ná cháa máá Cristo, te sá'a-ga-ya tuní vásá já sá'a cháa yá'a náún, áchí-i. <sup>32</sup> Te cháa fariseo, ni kajini so'o-de ja ñáyivi kuá'a-ún súan káka'an-i tu'un-ya. Te sutu ñá'nu jíin cháa fariseo, ni katáji-de policia ja kátiin-de-ya. <sup>33</sup> Te ni ka'an Jesús: Yaku-na kivi kúnchaa-ri jíin-ró jíná'an-ró. Te no'on-ri nuu l'a ni tájí rúu vai-ri. <sup>34</sup> Te nándúkú-ró rúu. Te ma nání'in-ro rúu. Te ma kúu jaa koyo-ró núu kúnchaa-ri. Achí-ya. <sup>35</sup> Yúan-na te ni kaka'an cháa judío: Te ndénu kí'in cháa yá'a ja má nání'in-yo-dé. Xí kí'in-de nuu ñáyivi-yo já ní kajicha nuu iní ñuu Grecia, te stá'an-de tu'un nuu ñáyivi ñúu Grecia-ún náún. <sup>36</sup> Naún tu'un kúu ja ní ka'an-de yá'a: Nándúkú-ró rúu, te ma nání'in-ro rúu, te ma kúu jaa koyo-ró núu kúnchaa-ri, áchí. <sup>37</sup> Te kivi jínu viko-ún, ja kúu kivi kúká'nu viko, te ni ndukuiñi Jesús. Te ni ka'an jaa-ya: Nú ndé iin ñayivi jichí nducha, te ná kii-i nuu-rí te ko'o-i-cha. <sup>38</sup> Nú iin ñayivi kándíja-i ruu, yucha nducha chakú kaka iní-i, natu'un ká'an tutu ij. Achí-ya. <sup>39</sup> Súan ni ka'an-ya tú'un Espiritu ja ní'in ñáyivi kákandíja-i-ya. Ko té cháa-ga Espiritu Santo. Chi té chá'an-ga nduñá'nu luu Jesús.

#### *Ja ní kusíin-i siki-yá*

<sup>40</sup> Te sava ñayivi kuá'a-ún, ni kajini so'o-i tu'un yá'a. Te ni kaka'an-i: Jandaa ja máá cháa jáni tu'un Dios kúu cháa yá'a, áchí-i. <sup>41</sup> Te sava-ga-i ni kaka'an-i: Chaa yá'a kúu Cristo. Ko sava-ga-i ni kaka'an-tu-i: Onde ñuu Galilea kii Cristo náún. <sup>42</sup> Á tú ká'an tutu ij, ja kii Cristo onde tata David onde ñuu Belén nuu ní nchaa máá David, áchí-i. <sup>43</sup> Yúan-na te ni kastátá'an ñayivi já sikí-yá. <sup>44</sup> Te sava-i, katiin-i-ya kákuni-i. Ko tú ni iin-i ní kenda'a-í-ya. <sup>45</sup> Te policia-ún, káno'on nuu sutu ñá'nu jíin núu cháa fariseo. Te máá-ún, ni kaka'an jíin policia: Naja tú ní cháa-de jíin-ró, áchí. <sup>46</sup> Te ni kaka'an policia-ún: Tú kuti ní iin cháa ká'an natu'un ká'an cháa yúan, áchí. <sup>47</sup> Te ni ka'an cháa fariseo jíin-de: Te suni ni xndá'ú-de róó jíná'an-ró náún. <sup>48</sup> A ni kandíja iin cháa kuñá'nu xí iin cháa fariseo nuu-dé náún. <sup>49</sup> Aa, ñayivi yúkú yá'a ja ná tú kájiní kuti-í ley, ná tají-i, áchí. <sup>50</sup> Te Nicodemo, cháa ni kii nuu-yá akuáa-ún, suni iin cháa fariseo kúu-de. Te ni ka'an-de. <sup>51</sup> Naún áchí ley. Kuu nakuxndíi-yó sikí iin cháa, te nú tú xna'an-ga kuni so'o-yó tú'un ká'an-de, jíin nú tú ndúkú víi-yo naún tiñu sá'a-de náún. Achí-de. <sup>52</sup> Te ni kaka'an: Te róó, suni onde ñuu Galilea vai-ró náún. Nándúkú vá'a te kuni-ro já onde ñuu Galilea tú kenda kuti ní iin cháa jáni tu'un Dios. Achí. <sup>53</sup> Te kuano'on-dé ná ve'e ná ve'e-de.

## 8

### *Ña'an ní ísiki ncháa-ña*

<sup>1</sup> Te ni kee Jesús kua'an-ya yúku Olivos. <sup>2</sup> Te ja kuákundijin te ni cháa tuku-ya vé'e ij. Te ndivii ñáyivi ní chakoyo-i nuu-yá. Te ni jungoo-ya, te ni stá'an-ya tú'un nuu-í jíná'an-i. <sup>3</sup> Yúan-na te cháa fariseo jíin cháa káchaa tutu, ni kakinchaka-de iin ña'an ísiki ncháa tá'an. Te ni jani-de-ña má'ñú-i. <sup>4</sup> Te ni kaka'an-de jíin-yá: Maestro, ni kani'in-ná ña'an yá'a máá núu tiñu ísiki ncháa-ña. <sup>5</sup> Te nuu ley ni tá'ú Moisés tiñu nuu-yo já kuá'a-yó yuu xiní ñá'an kásá'a súan. Te máá-ní, ndasa kachi-ní, áchí-de. <sup>6</sup> Ko ni kaka'an-de tu'un yá'a ja kábito ncháa-de-ya, náva'a kuu kakan-de kuachi sikí-yá. Ko Jesús, ni jaxin-ya máá-yá.

Te ni chaa-ya núu ñú'un jíin xini ndá'a-yá. <sup>7</sup> Te kájika tu'ún kájika tu'ún-de-ya. Te ni ndukani-ya máa-yá. Te ni ka'an-ya jíin-de: Te nú ndé ñin máa-ró tú ío kuachi, te róo kúu ja xná'an-ga kua'a yuu xini-ña núsáa, áchí-ya. <sup>8</sup> Te ni nakuaxin-ya máa-yá. Te ni chaa tuku-ya núu ñú'un. <sup>9</sup> Te ni kajini so'o-de ja súan ni ka'an-ya. Te ni kanakani u'u ini-de. Te ñin-ni-de ñin-ni-de ni kenda koyo-de kája'an-de. Ni kejá'á ondé chaa ñá'nu-ga te onde ni ndi'i-na. Te ni kendoo máa ñin-na Jesús jíin ñá'an kándii ma'ñú-ún. <sup>10</sup> Te Jesús, ni ndukani-ya máa-yá. Te tuká ni ñin-de ní jiní-ya, chi máa-na ñasí'í-ún. Te ni ka'an-ya jíin-ña: Súchi, ndéchi kája'an chaa kájikan kuachi sikí-ro. Tuká ni ñin-de sání'in róo náun. Achí-ya. <sup>11</sup> Te ni ka'an-ña: Ni ñin-de Táta, áchí-ña. Yúan-na te ni ka'an Jesús jíin-ña: Ni ruu, tú sání'in-ri kuachi-ró: Kuá'an, te ma sá'a-ga-ro kuachi, áchí-ya.

### *Jesús kúu ja stúun ini ñuyívi*

<sup>12</sup> Te inga jínu ni ka'an tuku Jesús jíin ñáyivi: Máa-rí kúu luz ja stúun ini ñuyívi. Ndé ñayivi kúndikin ruu, te tú kaka-i ñuñáa, chi sua kuñava'a-i luz ja kúchaku-i sá'a. <sup>13</sup> Yúan-na te chaa fariseo ni kaka'an-de jíin-yá. Róo ká'an-ro tú'un máa-ró. Tú ío ndaa tu'un ká'an-ro. Achí-de. <sup>14</sup> Te ni ka'an Jesús: Vasa ká'an-ri tu'un máa-rí, ko ío ndaa tu'un ká'an-ri, chi jiní-ri ndénu vái-ri, te ndénu kí'in-ri. Ko róo, ni tú kájiní-ro ndénu vái-ri, ni ndénu kí'in-ri. <sup>15</sup> Máa-ró, cuenta chaa jíto nchaa-ro ndasa ío. Ko ruu, tú jíto nchaa-ri ndasa káa ni ñin ñayivi. <sup>16</sup> Te nú ndúkú-rí ndasa káa, te kenda ndaa tu'un sá'a-ri, chi tú sá'a máa ñin-ri, chi onde jíin máa Táa-ri, I'a ni tájí rúu vai-ri. <sup>17</sup> Te yóso núu tutú ley máa-ró, ja nú ka'an uu testigo, te ío ndaa tu'un-ún. <sup>18</sup> Ruu, ká'an ndaa-ri tu'un-ri. Te suni máa Táa-ri, I'a ni tájí rúu vai-ri, kúu inga testigo-ri. Achí-ya. <sup>19</sup> Te ni kaka'an-de jíin-yá: Ndénu kánchaa Táa-ro, áchí-de. Te ni ka'an Jesús: Tú kájiní-ro rúu ni Táa-ri. Te nú ní kájiní-ro rúu, suni kuni-ro Táa-ri núu, áchí-ya. <sup>20</sup> Tu'un yá'a ni ka'an Jesús nuu kásoko-í xu'ún nini sta'an-ya iní ve'e ii. Te tú ni ñin-i ní tñin-i-ya, chi té cha'an-ga ja hora-ya. <sup>21</sup> Te ni ka'an tuku Jesús jíin-de: Ruu, chi kí'in-ri. Te nandúkú-ró rúu ko ndíso-ró kuáchi-ró kúu-ro, te ma kúu ja koyo-ró núu kí'in-ri, áchí-ya. <sup>22</sup> Yúan-na te ni kaka'an chaa judío: Naja ká'an-de: Ma kúu ja koyo-ró núu kí'in-ri. Á ka'ni-dé máa-de ja súan. Achí-de. <sup>23</sup> Te ni ka'an-ya jíin-de: Máa-ró íchi véé vái koyo-ró, te ruu chi onde nuu súkún vái-ri. Máa-ró kákuu chaa ñuyívi yá'a, ko ruu nasu cháa ñuyívi yá'a kúu-ri. <sup>24</sup> Ja yúan ní ka'an-ri jíin-ró, ja ndíso-ró kuáchi-ró kúu-ro. Chi nú tú kákandíja-ró ja máa-rí kúu I'a, te kundiso ná'in-ró kuáchi-ró kúu-ro. Achí-ya. <sup>25</sup> Te ni kaka'an-de jíin-yá: Te róo, ndé chaa kúu-ró, áchí-de. Yúan-na te ni ka'an Jesús jíin-de: Máa-rí kúu ja ní ka'an-ri jíin-ró onde xná'úu. <sup>26</sup> Te sikí máa-ró ío kua'a-gá tu'un ka'an-ri, jíin ja kána jíin-rí nuu-ro. Ko I'a ni tájí rúu vai-ri kúu I'a ndaa. Te tu'un ká'an-ri nuu ñuyívi yá'a kúu tu'un ni jini so'o-ri ni ka'an máa-yá. Achí-ya. <sup>27</sup> Ko tú ní kájuku'un ini-de ja ká'an-ya tú'un máa Táa-yo jíin-de. <sup>28</sup> Yúan-na te ni ka'an Jesús: Onde nú ni kajata kaa-ró máa Sé'e chaa, yúan-na te kuni-ro ja máa-rí kúu, te tú naún sá'a-ri ja máa-rí, chi ká'an-ri tu'un ni stá'an máa Táa-ri nuu-rí. <sup>29</sup> Chi I'a ni tájí rúu vai-ri kánchaa-ya jíin-rí. Tú xndóo-ya rúu, chi sá'a ná'in-rí tiñu jata'an ini máa-yá. Achí-ya. <sup>30</sup> Te ja ní ka'an-ya tú'un yá'a, te kua'a xaán-dé ni kákandíja-de-ya.

### *Sé'e Dios jíin sé'e kui'ng*

<sup>31</sup> Te ni ka'an Jesús jíin cháa judío ja kákandíja-ún: Te nú kendoo ni'in-ró jíin tú'un-ri, te kuu-ró cháa skuá'a ndija jíin-rí. <sup>32</sup> Te juku'un ini-ro jíin tú'un ndaa, te koo libre-ro sá'a tu'un ndaa-ún. Achí-ya. <sup>33</sup> Te ni kaka'an-de jíin-yá: Táta Abraham kákuu-ri, te tú kájatíñu kuti-rí nuu ní ñin ñayivi. Naja ká'an-ro: Koo libre-ro, áchí-de. <sup>34</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de: Jandaa ká'an-ri jíin-ró, ja táka chaa sá'a kuachi, máni mozo kuachi kúu-de. <sup>35</sup> Te ñin mozo, tú kéndoo-de ini ve'e ní káni, ko se'e, chi kéndoo-i ini ve'e ní káni. <sup>36</sup> Núsáa te nú koo libre-ro sá'a máa Sé'e, te a ni kákuu libre ndija-ró. <sup>37</sup> A jiní-ri ja ñin táta Abraham kákuu-ró, ko ka'ni-ro rúu kákuni-ro, chi tú káchu'un ini-ro tú'un ká'an-ri. <sup>38</sup> Ruu ká'an-ri tu'un ni jiní-ri nuu Táa-ri. Te suni máa-ró kásá'a-ró tíñu ni kajini so'o-ró núu táa máa-ró.

Achí-ya. <sup>39</sup> Te n̄i kaka'an-de: Táa-ri kúu Abraham, áchí-de. Te n̄i ka'an Jesús: Te nú se'e Abraham kákuu-ró núú, te tiñu n̄i sá'a Abraham suni sá'a máá-ró núú. <sup>40</sup> N̄i jini so'o-ri tu'un ndaa nuu Dios, te n̄i ka'an-ri tu'un-ún jíin-ró. Ko máá-ró, kákuni-ro ká'ni-ro rúu. Ko nasu tiñu súan ní sá'a Abraham. <sup>41</sup> Máá-ró kásá'a-ró tiñu máá táa-ro, áchí-ya jíin-de. Yúan-na te n̄i kaka'an-de: Máá-rí, tú ní kákaku téné-rí. Ió ñin-ni táa-ri. Dios kúu-ya. Achí-de. <sup>42</sup> Te n̄i ka'an Jesús: Te nú táa-ro kúu Dios, te kuman̄i ndíja-ró jíin-rí núú. Ch̄i onde nuu Dios n̄i kenda-ri. Na tú vai-ri ja máá-rí, ch̄i máá-yá n̄i tájí-yá ruu vai-ri. <sup>43</sup> Naja tú kájuku'un in̄i-ro tú'un ká'an-ri núsáá. Kuachi ja tú kákanda-ró kúni so'o-ró tú'un-ri. <sup>44</sup> Máá-ró kákuu se'e táa-ro kuí'na. Te skíkuu-ró tiñu kuní táa-ro kákuni-ro. Máá-de, n̄i ja'ni-dé ndiyi onde xnáñúú. Te tú ní kándii n̄i'in-de jíin tú'un ndaa, ch̄i tú kuti ní ñin tu'un ndaa ñú'un in̄i-de. Te nú ká'an-de tu'un xndá'ú, tu'un máá-de ká'an-de, ch̄i ja xndá'ú ñáá kúu-de. Te onde ch̄i máá-de káku taká tu'un tú'ún. <sup>45</sup> Ko ruu, ká'an-ri tu'un ndaa. Te ja yúan tú kákandíja-ró rúu. <sup>46</sup> Ndé ñin róó ndini'in kuachi sik̄i-rí núsáá. Te nú ká'an ndaa-ri, naja tú kákandíja-ró rúu. <sup>47</sup> Ñayivi kákuu se'e Dios, káchu'un in̄i-i tu'un Dios. Ja yúan tú káchu'un in̄i máá-ró, ch̄i nasu sé'e Dios kákuu-ró, áchí-ya jíin-de. <sup>48</sup> Yúan-na te n̄i kaka'an cháa judío: Ndaa káka'an-ri ja cháa ñuu Samaria kúu-ró, te tá'an-ro tachí, áchí-de jíin-yá. <sup>49</sup> Te n̄i ka'an Jesús: Tú tá'an-ri tachí, ch̄i sua jándatu-ri nuu Táa-ri. Te máá-ró tú káka'an jíin'ún-ró jíin-rí. <sup>50</sup> Te tú ndúkú-rí ja ndúñá'nu-ri. Dios kúu I'a sá'a, te ndé'é-yá ndasa káa. <sup>51</sup> Jandáa ká'an-ri jíin-ró: Nú ndé ñayivi skíkuu tu'un ká'an-ri, ma kúu kuti-í. Achí-ya. <sup>52</sup> Te cháa judío, n̄i kaka'an-de: Vina te n̄i kajini-ri ja tá'an-ro tachí. Abraham jíin cháa kájani tu'un Dios, n̄i kaji'i-de. Te róó áchí-ro: Ja skíkuu tu'un ká'an-ri, ma kúu kuti. <sup>53</sup> N̄i ji'i táa-yo Abraham. Te ñá'nu-ga kúu-ró vásá máá-de náún. Te suni n̄i kaji'i cháa n̄i jani tu'un onde sáá, te ndé cháa sá'a-ró máá-ró núsáá. Achí-de jíin-yá. <sup>54</sup> Te n̄i ka'an Jesús: Te nú ruu sáñá'nu-ri máá-rí, te nduñá'nu sáni-ri núú. Máá Táa-ri kúu I'a sáñá'nu ruu. Te máá-ró káka'an-ro ja I'a-ún kúu Dios máá-ró. <sup>55</sup> Te tú kájini kuti-ro núu-yá. Ko ruu, ch̄i jini-ri nuu-yá. Nú ká'an-ri jíin-ró ja tú jini-ri-ya, te kuu-ri cháa xndá'ú ñáá nátu'un máá-ró jíná'an-ró núú. Ko jini ndija-ri-ya. Te skíkuu-ri tu'un ká'an-ya. <sup>56</sup> Táa-ro Abraham, n̄i kusii in̄i-de kun̄i-de kiv̄i cháa-ri. Te a n̄i jini-de. Te a n̄i kusii in̄i-de. Achí-ya. <sup>57</sup> Yúan-na te n̄i kaka'an cháa judío jíin-yá: Aa, ni té koo-ga-ro úu xiko ux̄i kuia, te a n̄i jini-ro núu Abraham náún, áchí-de. <sup>58</sup> Te n̄i ka'an Jesús jíin-de: Jandáa ká'an-ri jíin-ró: A ío-ri onde ná té kaku-ga Abraham, áchí-ya. <sup>59</sup> Yúan-na te n̄i káki'in-de yuu já kuá'a-de-ya. Ko máá Jesús n̄i sa'í-ni-ya. Te n̄i kenda-ya in̄i ve'e i. Te n̄i ja'a-ya sáva ma'ñú-de, te kua'an-ni-ya.

## 9

*Chaa n̄i kaku kuáá*

<sup>1</sup> Te nini kua'an-ya, te n̄i jini-ya núu ñin cháa kuáá onde kiv̄i ní kaku-de. <sup>2</sup> Te cháa káskuá'a jíin-yá, n̄i kajika tu'un-de-ya: Maestro, naja ní kaku kuáá cháa yá'a. Kuachi máá-de xí kuáchi táa-de kúu náún, áchí-de. <sup>3</sup> Te n̄i ka'an Jesús: Nasu kuáchi máá-de, ni nasu kuáchi táa-de kúu. Ch̄i sua ja ná sátiñu ndijin Dios jíin-de. <sup>4</sup> Kánúú sá'a-ri tiñu I'a n̄i tájí rúu vai-ri, nini ío ndúú. Ch̄i nú ná kuáa, te ma kúu sátiñu-yó. <sup>5</sup> Nini kánde-ri in̄i ñuyivi, te luz ñuyivi kúu-ri. Achí-ya. <sup>6</sup> Súan n̄i ka'an-ya. Te n̄i tiv̄i s̄i'ví-yá nuu ñú'un. Te n̄i sá'a-ya ndé'yu jíin t̄is̄i'ví-yá-ún. Te n̄i ji'i-yá nde'yu-ún sik̄i ndúchi cháa kuáá-ún. <sup>7</sup> Te n̄i ka'an-ya jíin-de: Kuá'an, te nakiti nuu-ro in̄i pila Siloé (ja kuní ka'an, ndajá'a). Te n̄i kee-de kua'an-de. Te n̄i nakiti nuu-dé, te n̄i ndundijin-ni nuu-dé vai ndii-de. <sup>8</sup> Yúan-na te taká tá'an-de, jíin taká ja á n̄i kajini ja cháa kuáá kúu-de núú, n̄i kajika tu'un tá'an: Á nasu cháa yá'a kúu ja ncháa-ni te jikán caridad núú, áchí. <sup>9</sup> Te sava n̄i kaka'an: Suu-de kúu, áchí. Te sava tuku n̄i kaka'an: Súan jíto-de nátu'un cháa-ún, áchí. Ko máá-de n̄i ka'an-de: Máá-rí kúu, áchí-de. <sup>10</sup> Yúan-na te n̄i kajika tu'un-ún-de: Ndasá n̄i nanuña nduchi-ro núsáá, áchí. <sup>11</sup> Te n̄i ka'an-de: ñin cháa nání Jesús, n̄i sá'a-de nde'yu. Te n̄i ji'i-dé nduchi-rí. Te n̄i ka'an-de jíin-rí: Kuá'an nuu pila Siloé, te nakiti nuu-ro,

áchí-de. Te n̄i ja'an-ri, te n̄i nakiti nuu-rí, te n̄i ndundijin-ni nuu-rí, áchí-de. <sup>12</sup> Yúan-na te n̄i kaka'an jíin-de: Ndénu kándeé cháa-ún, áchí. Te n̄i ka'an-de: N̄a kútuní, áchí-de. <sup>13</sup> Yúan-na te n̄i kajanchaka cháa n̄i kakuáá-ún nuu fariseo. <sup>14</sup> Te kivi ndétatú kúu kivi ní sá'a Jesús nde'yu-ún ja ní nakuña-ya ndúchi-dé. <sup>15</sup> Te fariseo, suni n̄i kajika tu'ún ndasa n̄i ndundijin nuu-dé. Te n̄i ka'an-de jíin: N̄i ji'i-dé nde'yu siki ndúchi-rí, te ní nakiti nuu-rí, te n̄i ndundijin-ni nuu-rí, áchí-de. <sup>16</sup> Yúan-na te sava fariseo n̄i kaka'an: Cháa-ún, nasu ondé nuu Dios vai-de, chi tú chíñú'ún-de kivi ndétatú, áchí. Ko n̄i kaka'an sava-ga: Nú ñin cháa ío kuachi kúu-de, te ndasa kuu sá'a-de taká tuni yá'a, áchí. Te n̄i kastátá'an máa jíiná'an. <sup>17</sup> Te n̄i kaka'an tuku jíin cháa kuáá-ún: Róo, naún kachí-ro siki cháa n̄i nakuña nduchi-ro núsáá, áchí. Te máa-de n̄i ka'an-de: ñin cháa jáni tu'un Dios kúu-de, áchí-de. <sup>18</sup> Ko tú ní kákandíja judío ja á n̄i ndundijin nuu-dé ni ja ní kuu-de cháa kuáá núú. Te n̄i kakana xini táa náa cháa ja ní ndundijin nuu. <sup>19</sup> Te n̄i kajika tu'ún-ún-de: Ya'á kúu se'e-ró, ja ní kaku kuáá kaka'an-ro náún. Núsáá te ndasa n̄i ndundijin nduchi-dé vina, áchí. <sup>20</sup> Te n̄i kaka'an táa-de: Kájini-ri ja cháa yá'a kúu se'e-ri, ja ní kaku kuáá núú. <sup>21</sup> Ko tú kajini-ri ndasa n̄i ndundijin nuu-dé vina. Ni tú kájini-ri ndé cháa n̄i nakuña nduchi-dé. Kaka tu'ún máa-ró-de, chi cháa ñá'nu kúu-de, te ná kástu'ún máa-de ja máa-de. Achí-de. <sup>22</sup> Súan n̄i kaka'an táa-de, chi káyu'ú-de kájito-de judío. Chi judío, a n̄i kasándaá ja nú ndé ñayivi ká'an ndaa ja máa-yá kúu Cristo, te kiñi'in-i ki'in-i yata vé'e sinagoga. <sup>23</sup> Ja yúan ní kaka'an táa-de: A ñá'nu-de, kaka tu'ún máa-ró-de, áchí-de. <sup>24</sup> Yúan-na te inga jínu n̄i kakana xini cháa n̄i kakuáá-ún. Te n̄i kaka'an jíin-de: Ná nákana jaa-ró Dios, chi cháa yúan a kájini-yo ja cháa ío kuachi kúu-de, áchí. <sup>25</sup> Yúan-na te máa-de n̄i ka'an-de: Nú ío kuachi-de xí naún, tú jini-ri. Ko ío ñin ja jini-ri. Chi cháa kuáá ní kuu-ri núú, te vina n̄i ndundijin nuu-rí. Achí-de. <sup>26</sup> Te n̄i kajika tu'ún tuku-de: Ndasa n̄i sá'a-de jíin-ró. Ndasa n̄i nakuña-de nduchi-ro núsáá vii. Achí. <sup>27</sup> Te n̄i ka'an-de jíin: A n̄i kuu n̄i kastu'ún-rí nuu-ro te tú kachu'un ini-ro. Naja kákuni-ro kúni so'o-ró ingá jínu. Suni skuá'a-ró jíin-de kákuni-ro náún. Achí-de. <sup>28</sup> Te n̄i kakiti ini nuu-dé. Te n̄i kaka'an jíin-de: Máa-ró skuá'a-ró jíin-de. Ko ruu, chi káskuá'a-rí tu'un Moisés. <sup>29</sup> Kájini-ri ja ní ka'an Dios jíin Moisés. Ko cháa jian, tú kájini-ri ndénu vai-de, áchí. <sup>30</sup> Te n̄i ka'an máa cháa-un: Náa ini-ri ja súan kaka'an-ro, chi vasa n̄i nakuña-de nduchi-rí te tú kájini-ro ndénu vai-de. <sup>31</sup> Te a kájini-ro ja Dios tú jini so'o-ya ká'an ñayivi ío kuachi. Ko nú ndé ñin ñayivi chíñú'ún-i Dios te sá'a-i ja kuni-ya, nuu ñayivi-ún jini so'o-ya. <sup>32</sup> Ondé ñí vai-yo na tú ní kájini so'o kuti-yo ja ñin cháa nakuña-de nduchi ingá cháa n̄i kaku kuáá. <sup>33</sup> Te cháa yúan, nú tú vai-de onde nuu Dios, te ma kúu kuti sá'a-de núú. Achí-de. <sup>34</sup> Te n̄i kaka'an judío: Róo, chi ío kuachi-ró ondé kivi ní kaku-ró, te stá'an-ro tu'un nuu máa-rí náún, áchí jíin-de. Te n̄i kakeñi'in-de kua'an-de. <sup>35</sup> Te n̄i jini tu'un Jesús ja ní kakeñi'in-de kua'an-de, te n̄i nani'in-yá-de. Te n̄i ka'an-ya jíin-de: Á kándíja-ró Sé'e Dios, áchí-ya. <sup>36</sup> Te n̄i ka'an-de: Ndé cháa kúu-de náva'a kandíja-ná-de vii, táta, áchí-de. <sup>37</sup> Te n̄i ka'an Jesús jíin-de: A n̄i jini-ro núu-yá. Te cháa ká'an jíin-ró, máa-yá kúu, áchí-ya. <sup>38</sup> Te n̄i ka'an-de: Kándíja-ná Táta, áchí-de, te n̄i chíñú'ún-de-ya. <sup>39</sup> Te n̄i ka'an Jesús: Vai-ri ini ñuyivi yá'a ja nákuñdii-ri siki ñayivi. Náva'a taká ja kakuáá, te ndundijin nuu, te taká ja ndijin nuu, te kukuáá. Achí-ya. <sup>40</sup> Te ká'jin sava fariseo jíin-yá. Te n̄i kajini so'o tu'un yá'a. Te n̄i kaka'an jíin-yá: Suni cháa kuáá kakuu-ri náún, áchí. <sup>41</sup> Te n̄i ka'an Jesús jíin: Nú cháa kuáá kakuu-ró, te ma kóo kuachi-ró núú. Ko vina chi n̄i kaka'an-ro, kájini-ri, áchí-ro, te ja yúan kéndoo kuachi-ró jíin-ró.

## 10

*Tu'un máa-yá jíin rii*

<sup>1</sup> Jandáa ká'an-ri jíin-ró: Nú ndé cháa tú kivi-de ichi yujákú rii, chi sasua káa-de kivi-de inga lado, cháa-ún kúu natoó jíin náku'i'ná. <sup>2</sup> Ko cháa kivi ichi yuxé'é, cháa-ún kúu cháa ndíto rii. <sup>3</sup> Te cháa ndíto yuxé'é, júña-de yuxé'é ja kivi cháa-ún. Te rii-ún, kájini so'o-ti ja

ká'an-de. Te kána-de xini rii máa-de jíin sí'ví-tí, te kíni'in-de-ti. <sup>4</sup> Te nú ni kíni'in-de taká rii máa-de, te yóxnúu-de nuu-tí. Te máa rii-ún káindikín-ti-dé, chi kánakuni-ti ká'an-de. <sup>5</sup> Ko ma kúndikin-ti yatá ñin cháa jíká, chi sua kunu-ti kóto-ti-dé, chi tú kájiní-ti modo ká'an cháa jíká-ún, áchí-ya. <sup>6</sup> Ni ka'an Jesús tu'un yatá yá'a jíin-de. Ko tú ní kájuku'un ini-de jíin tú'un ni ka'an-ya jíin-de. <sup>7</sup> Te ni ka'an tuku Jesús jíin-de: Jandáa ká'an-ri jíin-ró jíiná'an-ró: Máa-rí kúu nátu'un yujákú rii. <sup>8</sup> Taká cháa ni kikoyo xna'an-ga vásá ní cháa-ri, ñatoó jíin ñaku'i'ná kákuu-de, ko tú ní kájandatu rii-ún modo ni kaka'an-de. <sup>9</sup> Máa-rí kúu nátu'un máa yúxé'é. Nú ndé ñayivi kivi ichi-rí, kaku-i. Te kivi-i te ndenda-i, te ni'in-í icha kee-í. <sup>10</sup> ñin ñaku'i'ná, máni ja saku'i'ná-de, te ka'ni-dé, te xnáa-dé vai-de. Ko ruu, chi vai-ri ja ná kúchaku-i, te suni kuchaku jíin-ún-i. <sup>11</sup> Máa-rí kúu l'a ndíto va'a rii. Nú ndé cháa ndíto va'a-de rii, cháa-ún koto-de-ti vasa kuu-de jíin-tí. <sup>12</sup> Ko ñin cháa kí'in ya'u, tú ndíto va'a-de rii, chi nasu rii máa-de kákuu-ti. Te nú ni jini-de ja vái yi'i, te xndóo-de rii katíin-ún-tí, te skuní jo rii. <sup>13</sup> Te cháa kí'in ya'u-ún, jínu-de, chi máni cháa kí'in ya'u kúu-de, te tú kúndá'ú ini-de rii. <sup>14</sup> Máa-rí kúu l'a ndíto va'a rii. Te jini-ri nuu taká rii-ri. Te máa-tí, kájiní-ti ruu. <sup>15</sup> Nátu'un máa Táa-ri jini-ya ruu, te máa-rí jini-ri nuu Táa-ri. Te cháa ini-ri kuu-ri ja rii-ri. <sup>16</sup> Suni ñáva'a-ri yaku-ga rii. Ko sñin sñin jakú ká'jin-ti. Te jínu ñú'ún ja kiki'in-ri kiti-ún, te kuni so'o-ti tú'un ká'an-ri. Te koo ñin-ni tikuni-ti. Te ñin-ni ja kóto-ti. <sup>17</sup> Kúndá'ú ini Táa-ri ruu, chi cháa ini-ri kuu-ri náva'a naschakú-ri máa-rí. <sup>18</sup> Ni ñin ma kúu ka'ni ruu, chi máa-rí kúu ja já'a tu'un kuu-ri. Nú kuní-ri, te kuu kuu-ri, te nú kuní-ri, te kuu nachaku-ri, chi súan ío fuerza-ri. Tiñu yá'a ni tá'ú máa Táa-ri nuu-rí. Achí-ya. <sup>19</sup> Te judío ni kastátá'an tuku siki tú'un yá'a. <sup>20</sup> Te kua'a, ní kaka'an: Tá'an-de tachí kini, te kátachí-dé. Naja kájiní so'o-ró tú'un ká'an-de, áchí. <sup>21</sup> Te sava-ga ni kaka'an: Nasu tú'un cháa kátachí ká'an-de. Kuu nakuña ñin tachí kini nduchi cháa kuáa náún. Achí.

#### Siki já kití ini judío nuu Jesús

<sup>22</sup> Te ni kuu kivi víko já ndúndoo ndatíñu ini ñuu Jerusalén. Te tiempo viko vjín kúu. <sup>23</sup> Te Jesús, kua'an-ya, vai-ya iní ve'e ii, ini portal Salomón. <sup>24</sup> Te cháa judío, ni kandutíyúu-de nuu-yá. Te ni kaka'an-de jíin-yá: Nasaa kivi sténdatu-ró ini-ri. Te nú máa-ró kúu Cristo, kachí kájiní núu-rí jíiná'an-ri, áchí-de. <sup>25</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de: A ni kastu'ún-rí nuu-ro te tú kákandíja-ró. Taká tiñu ja sá'a-ri jíin sí'ví Táa-ri, yuán kúu ja kaka'an ndaa tu'un-ri. <sup>26</sup> Tú kákandíja-ró, chi nasu rii máa-rí kákuu-ró, nátu'un ni ka'an-ri jíin-ró. <sup>27</sup> Rii-ri, chi kájandatu-ti tú'un ká'an-ri. Te máa-rí jini-ri-ti jíiná'an-ti, te káindikín-ti ruu. <sup>28</sup> Te kuchaku-ti ñí káni sá'a-ri. Te ma náa kúti-tí. Te ni ñin ñayivi ma kúu kuancháa-i-ti ndá'a-rí. <sup>29</sup> Máa Táa-ri ni ja'a-ya-tí nuu-rí. Te ñá'nu-ga kúu-ya vásá taká ñayivi. Te tú ni ñin ñayivi kúu kuancháa-i-ti ndá'a Táa-ri. <sup>30</sup> Máa-rí jíin Táa-ri, ñin-ni kákuu-ri, áchí-ya. <sup>31</sup> Yúan-na te cháa judío, ni kaki'in tuku-de yuu já kuá'a-de-ya. <sup>32</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de: Ni stá'an-ri kua'a tíñu va'a nuu-ro cuenta Táa-ri. Kuachi ndé ñin tiñu-ún kúu ja kuá'a-ró yuu ruu núsáa. Achí-ya. <sup>33</sup> Te ni kaka'an cháa judío: Nasu siki tíñu va'a kúu ja kuá'a-yó yuu róó, chi kuachi ja ká'an ndíva'a-ró. Chi róó, cháa kúu-ró. Te sá'a-ró já Dios kúu-ró. Achí-de jíin-yá. <sup>34</sup> Te ni ka'an Jesús: Á nasu yóso tú'un núu ley máa-ró: Ni ka'an-ri ja súni Dios kákuu-ró, áchí. <sup>35</sup> Chi ni táji Dios tu'un-ya kuá'an nuu sáva cháa. Te ni skúnání-ya-de Dios. Te ma kúu ské'ichi-yo tutú ii. <sup>36</sup> Núsáa te naja kaka'an máa-ró já tú'un ndíva'a kúu ja ní ka'an-ri ja Sé'e Dios kúu-ri. Chi máa Táa-ri ni teta'an ndoo-ya ruu, te ni táji-yá ruu vai-ri. <sup>37</sup> Te nú tú sá'a-ri tíñu Táa-ri, ma kándíja-ró ruu. <sup>38</sup> Ko nú sá'a-ri, vasa tú kándíja-ró ruu, ko ná kándíja-ró tíñu-ún náva'a kuni-ro te kándíja-ró já máa Táa-ri káncháa-ya jíin-rí, te máa-rí jíin máa Táa-ri, áchí-ya jíin-de. <sup>39</sup> Yúan-na te inga jínu kándúkú ndéé-de katíin-de-ya. Ko ni kuxio-ya núu-dé kua'an-ya. <sup>40</sup> Te ni naxíó káva Jesús kua'an-ya ingá lado yucha Jordán, nuu ní skuánducha núu Juan. Te ni kanchaa-ya yuán. <sup>41</sup> Te ni kikoyo kua'a xáan ñayivi núu-yá. Te ni kaka'an-i: Juan,



jandaa tú ní sá'a-de ni ñin tuni. Ko ío ndaa taká tu'un ni ka'an-de cuenta chaa yá'a. Achí-i.  
<sup>42</sup> Te kua'a xáan-í ni kākandíja-i-ya yúan.

## 11

### *Ja ní nachaku Lázaro*

<sup>1</sup> Te kú'u ñin chaa nání Lázaro ñuu Betania, nuu kúu ñuu María jín kú'u-ña Marta. <sup>2</sup> Te María-ún kúu ja ní chi'i aceite máá Jító'o-yo, te ni nasi'ichí-ña já'a-yá jín íxi xiní-ña. Te chaa kú'u-ún kúu kua'a-ña Lázaro. <sup>3</sup> Te kua'a-de-ún, ni katáji-ña tú'un kua'an nuu-ya: Táta, kuni so'o-ní, chaa ja maní-ní jín, kú'u-de, achí-ña. <sup>4</sup> Te ni jini so'o Jesús. Te ni ka'an-ya: Kue'e yá'a, nasu kué'e kuu-de kúu. Chi sua sá'a ja ná nákana jaa-i Dios, náva'a nduñá'nu Se'e Dios sá'a máá kué'e-ún. Achí-ya. <sup>5</sup> Te kúmani Jesús jín Marta jín kú'u-ña jín Lázaro. <sup>6</sup> Te nuu ní jini tu'un-ya já kú'u-de, te ni kendo-ya yúan uu kivi núu kánchaa-ya-un. <sup>7</sup> Yuán-na, te ni ka'an-ya jín chaa káskuá'a jín-ya: Ná kí'on ñuu Judea inga jínu, achí-ya. <sup>8</sup> Te chaa káskuá'a-ún ni kaka'an-de jín-ya: Maestro, vina a kándúkú ndéé chaa judío kua'a-de yuu ní. Te inga jínu ki'in-ní yúan náún. Achí-de. <sup>9</sup> Te ni ka'an Jesús: Á tú ío uxi uu hora ñin ncháka. Chaa ja jka ndúú, tú skáchi'i-de ja'a-dé, chi kúndijin nuu-dé ñuyívi yá'a. <sup>10</sup> Ko chaa jka akuáa, skáchi'i-de ja'a-dé, chi tú kúndijin nuu-dé, achí-ya. <sup>11</sup> Súan ni ka'an-ya. Te vásá ní ka'an tuku-ya jín-de: Amigo-yo Lázaro kixí-de. Ki'in-ri ja xndúkoo-ri-de nuu kixí-de. Achí-ya. <sup>12</sup> Yúan-na te ni kaka'an chaa káskuá'a jín-ya: Táta, nú kixí-de te nduva'a-de, achí-de. <sup>13</sup> Ko súan ni ka'an Jesús ja á ni ji'i-de. Te máá-de ni kajani ini-de ja kixí ndija-de. <sup>14</sup> Yúan-na te ni ka'an káji Jesús jín-de: A ni ji'i Lázaro, achí-ya. <sup>15</sup> Te kúsi ini-ri ja rójíná'an-ró, ja tú ní kánchaa-ri yúan, náva'a kándíja-ró. Ko vina ná kí'on núu-dé. Achí-ya. <sup>16</sup> Yúan-na te Tomás, chaa nání Dídimó, ni ka'an-de jín tá'an-de, chaa káskuá'a: Suni ná kí'in-yo náva'a ná kúu ta'an-yo jín-de, achí-de. <sup>17</sup> Te ni chaa Jesús, te ni jini-ya já ní kuu kuun kivi já á ni yuji Lázaro. <sup>18</sup> Te ñuu Betania kánchaa yani jín ñuu Jerusalén, nátu'un uní kilómetro suu súan-ni kúu. <sup>19</sup> Te kua'a ñáyivi judío, ni kikoyo-i nuu Marta jín núu María, ja kaka'an-i tu'un ndéé ini jín-ña já kuá'a-ña. <sup>20</sup> Yúan-na te ni jini tu'un Marta ja vái Jesús. Te ni kenda-ña kuá'a'an-ña-ya. Ko María, ni kendo-ña ini ve'e. <sup>21</sup> Te ni ka'an Marta jín Jesús: Táta, nú ní kánchaa-ní yá'a te ma kúu kua'a-ná núu. <sup>22</sup> Te suni vina jini-ná ja taká ja jikán-ní nuu Dios, te kua'a-ya núu-ní, achí-ña. <sup>23</sup> Te ni ka'an Jesús jín-ña: Nachaku kua'a-ró, achí-ya. <sup>24</sup> Te ni ka'an Marta jín-ya: A jini-ná ja náchaku-de kivi náchaku taká ndiyi onde ná jínu ñuyívi, achí-ña. <sup>25</sup> Te ni ka'an Jesús: Máá-rí kúu I'a sá'a ja náchaku jín já kúchaku ní káni. Ja kándíja ruu, vasa a ni ji'i, ko nachaku. <sup>26</sup> Te nú ndé ñáyivi chakú-i te kándíja-i ruu, ma kúu kuti-í. Á kándíja-ró tú'un yá'a xí túu. Achí-ya jín-ña. <sup>27</sup> Te ni ka'an-ña jín-ya: Jaan Táta. A ni kándíja-ná ja máá-ní kúu Cristo, Se'e Dios, ja kii ini ñuyívi, achí-ña. <sup>28</sup> Te súan ni ka'an-ña. Te ni kee-ña kuá'an-ña. Te ni kana sa'í-ña xiní kú'u-ña María: Máá Maestro, a ni chaa-ya, te kána-ya xiní-ro, achí-ña. <sup>29</sup> Te María, ja ní jini so'o-ña, ni ndukuiñi yachi-ña, te kua'an-ña núu-ya. <sup>30</sup> Ko Jesús, té jaa-ga-ya onde ñuu, chi ni ndoo-ni-ya kánchaa-ya núu ní jata'an Marta-ún-ya. <sup>31</sup> Te káxiukú ñáyivi judío ini ve'e jín María, kaka'an-i tu'un ndéé ini jín-ña. Te ni kajini-i ja ní ndukuiñi yachi-ña kuá'an-ña. Te ni kajindikin-i-ña, chi ni kaka'an-i: Onde yuvé'e ańú kuánde'e-ña yúan. <sup>32</sup> Ko ni jaa María nuu kánchaa Jesús. Te ni jini-ña núu-ya. Te ni jukuiñi jítí-ña núu já'a-ya. Te ni ka'an-ña jín-ya: Táta, nú ní kánchaa-ní yá'a, te ma kúu kua'a-ná núu, achí-ña. <sup>33</sup> Yúan-na te ni jini Jesús ja ndé'e-ña jín já kánde'e ñáyivi judío vai koyo jín-ña. Te ni jaja nuu ini-ya. Te ni ndukuí'a ini-ya. <sup>34</sup> Te ni ka'an-ya: Ndénu ní chindee-ró-de, achí-ya. Te ni kaka'an-ña jín-ya: Ña'an-ní te kuni-ní, achí-ña. <sup>35</sup> Te ni nde'e Jesús. <sup>36</sup> Yúan-na te ni kaka'an ñáyivi judío: Nde'é ná xáan ní kundá'ú ini-de chaa-ún, achí-i. <sup>37</sup> Ko ni kaka'an sava-i: Bueno ni nakuña chaa yá'a nduchi chaa kuáa. Á tú ní kuu sá'a-de ja má kúu Lázaro núu, achí-i. <sup>38</sup> Te ni ndukuí'a tuku ini Jesús. Te ni chaa-ya yuvé'e ańú-ún. Te ñin yau kava kúu. Te jka yú'u yaú-ún ndasú ñin yuu. <sup>39</sup> Te ni ka'an Jesús: Chaxio yuu



jián jíná'an-ró, áchí-ya. Te Marta, kua'a cháa ni ji'i-ún, ni ka'an-ña jín-yá: Táta, a já'an xiko-de, chi a ni kuu kuun kivi yínduji-de, áchí-ña. <sup>40</sup> Te ni ka'an Jesús jín-ña: Nasu ní ka'an-ri jín-ró ja nú kándija-ró te kuni-ro já ndúñá'nu Dios náún, áchí-ya. <sup>41</sup> Yúan-na te ni kachaxio-i yuu núu kánde ndiyi-ún. Te Jesús, ni ndakoto-ni-ya íchi ándíví. Te ni ka'an-ya: Táta, ná kúta'u-ná nuu-ní ja jini so'o-ní tu'un ká'an-ná. <sup>42</sup> Te jini-ná ja jini so'o ná'ín-ní tu'un ká'an-ná, ko ká'jin kua'a ñáyivi yá'a. Ja yúan súan ni ka'an-ná náva'a ná kándija-i ja máá-ní ni táji-ní náá vai-ná, Achí-ya. <sup>43</sup> Te súan ni ka'an-ya. Te ni ka'an jaa-ya: Lázaro, ña'an tíkenda, áchí-ya. <sup>44</sup> Te cháa ja á ni ji'i, ni kenda-de, te yísukun ndá'a-dé si'in-de jín sá'ma cinta. Te nuu-dé yísukun ñin sa'ma. Te ni ka'an Jesús jín-i: Ndáji-de, te síá-ro-dé ná kí'in-de, áchí-ya. <sup>45</sup> Yúan-na te kua'a ñáyivi judío ja ní kikoyo nuu María-ún, ni kákandija-i-ya. Chi ni kajini-i tiñu ni sá'a Jesús. <sup>46</sup> Ko sava-i ni kaja'an-i nuu cháa fariseo. Te ni kakastu'ún-i ndasa ni sá'a Jesús.

*Ja ní kanatiin tu'un tá'an siki Jesús*

<sup>47</sup> Yúan-na te sutu ñá'nu jín cháa fariseo, ni kakutútú-de. Te ni kandatú'ún-de: Ndasa sá'a-yó, chi cháa yá'a xaan sá'a-de tuni. <sup>48</sup> Chi nú síá-yo-dé, te ndivii ñáyivi kándija-i. Te chakoyo cháa ñuu Roma, te xnáa-dé ñuu-yo onde jín ñáyivi-yo, áchí-de. <sup>49</sup> Te ñin tá'an-de nání-de Caifás, cháa-ún kúu-de máá sutú ñá'nu-ga kua-ún, ni ka'an-de jín: Róó tú kájin kuti-ro. <sup>50</sup> Ni tú kájuku'un ini-ro já kánúú kúu ñin cháa ja siki ñáyivi, nasu já náa ndivii ñáyivi jíná'an-i, áchí-de. <sup>51</sup> Ko tu'un yá'a, na tú ní ka'an-de ja máá-de. Chi ja kúu-de máá sutú ñá'nu-ga kua-ún, te ni jani-de tu'un ja kúu Jesús ja siki ñáyivi. <sup>52</sup> Te nasu máá ñin ja ñáyivi yúan, chi suni ja nastútú-yá se'e Dios ja ní kajicha nuu-i jíná'an-i. <sup>53</sup> Yúan-na te onde kivi-ún ni kandatú'ún-de ja ká'ni-dé-ya. <sup>54</sup> Yúan-na te tuká ní jika ndijin Jesús nuu cháa judío, chi ni kenda-ya yúan kua'an-ya ñin ñuu nání Efraín nuu ío yani ñu'un té'é. Te ni kendo-ya yúan jín cháa káskuá'a jín-yá. <sup>55</sup> Te a ni kuyani viko Pascua ñáyivi judío. Te kua'a-i ni kaka-i kua'an-i ñuu Jerusalén, náva'a sándoo-i máá-i xna'an-ga vasa kéjá'a víko Pascua. <sup>56</sup> Te kánandúkú-i Jesús. Te kájika tu'un tá'an-i ini ve'e i: Ndasa jáni ini-ro. Chaa-de viko yá'a xí túu. Achí-i. <sup>57</sup> Te sutu ñá'nu jín cháa fariseo, ni katá'ú-de tiñu ja nú ndé ñin-i jini-i ndénu kánde-ya, ná kastu'ún-i náva'a tiin-de-ya.

## 12

*Ja ní ji'i María ja'a Jesús jín perfume*

<sup>1</sup> Te ñuu kivi já té kejá'a-ga viko Pascua, te ni cháa Jesús ñuu Betania nuu kánchaa Lázaro cháa ni ji'i te ni nachaku-de ja ní kuu-de ndiyi núu. <sup>2</sup> Te ni kaja'a-de ndeyu ní kuxini-ya yúan. Te Marta ni jani-ña kó'o. Te Lázaro kúu ñin cháa yéé stáa jín-yá. <sup>3</sup> Yúan-na te ni ki'in María ñin libra perfume ita nardo ja ncháa ya'u. Te ni ji'i-ña ja'a Jesús, te ni nasi'ichí-ña já'a-yá jín íxi-ña. Te ñí iní ve'e-ún, ni jicha xiko perfume. <sup>4</sup> Te ñin cháa skuá'a jín-yá, nání-de Judas Iscariote, se'e Simón, te kuu-de cháa nastúu-de-ya. Te ni ka'an-de: <sup>5</sup> Naja tú ní kuya'u perfume yá'a ja uní ciento peso, te kua'a-yó núu ñáyivi ndá'ú núu. Achí-de. <sup>6</sup> Súan ni ka'an-de, nasu já kúndá'ú ini-de ñáyivi ndá'ú, chi sua cháa kuí'ná ní kuu-de. Te ni kuu-de tesorero, te jánchaa-de ja kájakin-i-ún. <sup>7</sup> Yúan-na te ni ka'an Jesús: Síá-ña, chi siki kivi yúji-ri kúu ja chíva'a-ña yá'a. <sup>8</sup> Chi nene káxiukú ñáyivi ndá'ú jín-ró, ko ruu, na tú nene kánchaa-ri jín-ró. Achí-ya. <sup>9</sup> Yúan-na te kua'a ñáyivi judío, ni kajini tu'un-i ja kánchaa-ya yúan. Te ni chakoyo-i. Ko nasu máá ñin Jesús vai nde'é-i, chi suni nde'é-i nuu Lázaro kákuni-i. Chi a ni ji'i-de te ni nachaku-de. <sup>10</sup> Ko sutu ñá'nu, ni kandatú'ún-de ja súni ka'ni-dé Lázaro. <sup>11</sup> Chi kua'a ñáyivi judío, ni kenda-i kaja'an-i, te kákandija-i nuu Jesús ja siki Lázaro.

*Ja ní kivi Jesús ñuu Jerusalén*

<sup>12</sup> Te inga kivi xían, ni chakoyo kua'a ñáyivi víko-ún. Te ni kajini tu'un-i ja vái Jesús ñuu Jerusalén. <sup>13</sup> Te ni káki'in-i numa yukú ñuu. Te ni kenda koyo-i kuata'an-i-ya. Te ni

kakana jaa-i: Xáán va'a l'a kúu-ya. Ná nákana jaa-yó-yá chi ndíso-ya tíñu máá Tatá Dios. Máá Rey ñayivi Israel kúu-ya. Achí-i. <sup>14</sup> Te ni ni'in Jesús ñin burro jáá. Te ni jungoo-ya sikí-tí nátu'un ká'an tutu: <sup>15</sup> Sesí'í ñuu Sion, ma yú'ú-ro. Yá'a nde'é-ró vái Rey máá-ró, yóso-ya ñin burro jáá, áchí. <sup>16</sup> Onde xnáñúú te tú ní kájuku'un ini cháa káskuá'a jíin-yá jíin tíñu yá'a. Ko onde ná ni nduñá'nu Jesús, yúan-na te vásá ní kanuku'un ini-de tu'un yóso sikí máá-yá, jíin já ní kásá'a-de tíñu yá'a jíin-yá. <sup>17</sup> Te ñayivi ká'in jíin-yá, ni kaka'an ndaa-i ndasa ni kana-ya xiní Lázaro yuv'e añú, te ndasa ni nachaku-de ja á ni ji'i-de. <sup>18</sup> Ja yúan ní kenda koyo kua'a-gá-i, ni kajata'an-ya. Chi ni kajini tu'un-i ja ní sá'a-ya tuni yá'a. <sup>19</sup> Ko cháa fariseo ni kaka'an máá-de: Vina te a kájiní-yo já má kúu kasu kuti-ro. Yúan nde'é-ró, ja ndívii ñayivi kája'an-i yata-dé.

### Ñayivi ñuu Grecia ndúkú-i Jesús

<sup>20</sup> Te suni yaku ñayivi ñuu Grecia ni kaka-i kuachiñú'ún-i kivi víko-ún. <sup>21</sup> Ñayivi-ún, ni jakoyo-i nuu Felipe cháa ñuu Betsaida ndañú Galilea. Te ni kaka'an nda'ú-i jíin-de: Táta, nde'é-ná nuu Jesús kákuni-ná, áchí-i. <sup>22</sup> Te ni ja'an Felipe, ni kastu'ún-de nuu Andrés. Yúan-na te Andrés jíin Felipe ndenduú ni kastu'ún-de nuu Jesús. <sup>23</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de: A ni jaá hora ja nduñá'nu máá Sé'e cháa. <sup>24</sup> Jandáa ká'an-ri jíin-ró, ja ñin nuni trigo nú tú jungava nuu ñú'un te kuu, te máá ñin-ni kendo. Ko nú kuu, te kua'a xáan nuni nánda. <sup>25</sup> Nú ndé cháa kúnda'ú ini-de máá-de, te naa-dé. Ko nú ndé cháa tú chíñú'ún-de máá-de ini ñuyivi yá'a, te kuchaku-de ní káni. <sup>26</sup> Nú ndé ñin cháa kuni kuatíñu nuu-rí, ná kúndikin-de ruu. Te nuu kunchaa-ri yúan kunchaa cháa játíñu nuu-rí-ún. Te nú ndé ñin-de játíñu-de nuu-rí, te koo ja jíñú'ún Táa-ri nuu-dé. <sup>27</sup> Te vina ndúku'a ini-ri. Te á ka'an-ri: Táa, nama-ní náa nuu túndó'o hora yá'a, achi-ri xí túu. Ma kúu, chi ja sikí hora yá'a kúu ja vái-ri. <sup>28</sup> Táa, ná nákana jaa-i ní sá'a-ní, áchí-ya jíin Dios. Yúan-na te ichi ándíví ní kenda ñin tu'un: A ni kanakana jaa-i ruu ni sá'a-ri. Te nakana jaa-i ruu inga jínu sá'a-ri, áchí. <sup>29</sup> Te ñayivi ká'in yúan, ni kajini so'o-i te ni kaka'an-i ja tája kúu. Te sava-ga-i, ni kaka'an-i: Ni ka'an ñin ndajá'a Dios jíin-de, áchí-i. <sup>30</sup> Te ni ka'an Jesús: Tú vai tu'un yá'a ja sikí rúu, chi sua ja máá-ró jíná'an-ró. <sup>31</sup> Vina kúu ja ndúni'in kuachi sikí ñuyivi yá'a. Vina kúu ja kenda ja kúñá'nu ini ñuyivi yá'a ki'in. <sup>32</sup> Te ruu, nú a ni ndíta kaa-ri ini ñuyivi te kana-ri xiní ndívii ñayivi kíkoyo-i nuu-rí, áchí-ya. <sup>33</sup> Tu'un yá'a ni ka'an-ya já stá'an-ya ndasa kuu-ya. <sup>34</sup> Te ni kaka'an ñayivi-ún jíin-yá: Kájiní-ná ja kendo Cristo ní káni, áchí tutu ley. Te naja ká'an-ní ja jínu ñú'ún kuíta kaa máá Sé'e cháa núsáa. Te ndéja kúu máá Sé'e cháa-ún. Achí-i. <sup>35</sup> Yúan-na te ni ka'an Jesús: Yaku-na kivi kunchaa máá luz jíin-ró jíná'an-ró. Kaka nini ío ndijin náva'a tú kuñaa nuu-ro. Chi cháa jika ñuñáa, na tú jiní-de ndénu kí'in-de.

### Ja tú káandíja cháa judío

<sup>36</sup> Kandíja nuu máá luz nini kánchaa-ya jíin-ró, náva'a ná ndúu-ró sé'e luz, áchí-ya jíin-i. Súan ni ka'an Jesús. Te ni kee-ya kuá'an-ya. Te ni sa'í-ni-ya núu-í jíná'an-i. <sup>37</sup> Ko vasa ni sá'a-ya kuá'a tuni nuu-í, ko tú ní káandíja-i-ya. <sup>38</sup> Náva'a skíkuu tu'un ni ka'an Isaías cháa ni jani tu'un Dios ja ní ka'an-de onde sáa: Táta, ndéja ní kandíja tu'un ni ka'an-yo. Te ndéja ní jiní nuu fuerza máá Jító'o-yo, áchí. <sup>39</sup> Ja yúan tú ní kúu kandíja-i jíná'an-i, chi ni ka'an tuku Isaías: <sup>40</sup> Ni sákuáa-ya ndúchi-í, te ni kundava ini añú-i ni sá'a-ya, náva'a ma kuni-í jíin ndúchi-í, ni ma júku'un ini añú-i, ni ma nájó káva ini-i, ja sá'a-ri tana-í, áchí. <sup>41</sup> Tu'un yá'a ni ka'an Isaías, chi ni jiní-de ndasa kúñá'nu luu-ya. Te ni ka'an-de tu'un-ya. <sup>42</sup> Ko vasa súan ni io, te kua'a cháa tá'ú tíñu, ni káandíja-de nuu-ya. Ko ja káyu'ú-de fariseo te tú ní káastu'ún-de. Chi nú súan, te skúnu-ún-de kenda-de ini ve'e sinagoga, jáni ini-de. <sup>43</sup> Chi kúsi-gá ini-de ja nduñá'nu-de sá'a ñayivi vásá já nduñá'nu-de sá'a Dios. <sup>44</sup> Te ni ka'an jaa Jesús: Ñayivi kándíja ruu, nasu máá ñin ruu kándíja-i, chi nuu l'a ni táji rúu vai-ri kándíja-i. <sup>45</sup> Te ñayivi ndé'é núu-rí, suni nde'é-i nuu l'a ni táji rúu vai-ri. <sup>46</sup> Vai-ri ja kúu-ri ñin luz ini ñuyivi, náva'a nú taká ñayivi kándíja-i

ruu, ma kúnchaa-i ñuyívi. <sup>47</sup> Nú ñin ñayivi jini so'o-i tu'un ka'an-ri, te tú skíkuu-i, tú nakuxndí-ri siki-í, chí tú vai-ri ja nakuxndí-ri siki ñuyívi, chí sua ja náma-ri ñuyívi. <sup>48</sup> Te ñayivi ské'ichi ruu, te tú játú'ún-i tu'un ka'an-ri, ío ja nakuxndí siki-í. Tu'un ni ka'an-ri kúu ja nakuxndí siki-í onde kivi jínu ñuyívi. <sup>49</sup> Chí tú ka'an-ri ja máá-rí, chí Táa-ri l'a ni tájí rúu vai-ri, máá-yá ni tá'ú-yá tiñu nuu-rí. Ndasa kachi-ri te ndasa ka'an-ri. <sup>50</sup> Te a jiní-ri ja tiñu tá'ú-yá kúu ja kúchaku-i ñí káni sá'a. Núsáa te tu'un ka'an-ri, máni tu'un ni ka'an Táa-ri jíin-rí kúu, áchí-ya.

## 13

*Ja ní nakacha-ya já'a cháa káskuá'a*

<sup>1</sup> Onde ná té koo-ga viko Pascua, te a ni jiní Jesús ja ní jaa hora kenda-ya ñuyívi yá'a no'on-ya núu Táa-ya. Ko kúndá'ú iní-ya ñáyivi-yá ká'io iní ñuyívi, te onde sandí'í-na ni kundá'ú iní-ya-í. <sup>2</sup> Te ni ndí'i ni kakuxíni-ya. Te vina a ni ka'an kui'na jíin iní añú Judas, se'e Simón Iscariote, ja nástúu-de-ya. <sup>3</sup> Te a jiní Jesús ja máá Táa-ya, a ni ja'a-ya táká ndatíñu iní nda'a-yá, te suni jiní-ya já ní kenda-ya núu Dios vai-ya. Te suni nuu Dios no'on-ya. <sup>4</sup> Te ni ndukuiñi-ya já ní kuxíni-ya. Te ni chaxio-ya sá'ma-yá. Te ni ki'in-ya ñin sa'ma vítá. Te ni ju'ni-ya chí-ya. <sup>5</sup> Te ni chu'un-ya ndúcha iní ñin tija'an, te ni kejá'á-yá nakacha-ya já'a cháa káskuá'a. Te nási'ichí-ya jíin sá'ma vítá já nú'ni chí-ya-ún. <sup>6</sup> Te ni jaa-ya núu Simón Pedro. Te ni ka'an Pedro jíin-yá: Táta, ní, nakacha-ní ja'a-ná náún, áchí-de. <sup>7</sup> Te ni ka'an Jesús: Tú júku'un iní-ro já sá'a-ri vina, ko kúkuéé-ga te júku'un iní-ro, áchí-ya jíin-de. <sup>8</sup> Te Pedro ni ka'an-de jíin-yá: Ma nakacha kuti-ní ja'a-ná, áchí-de. Te ni ka'an Jesús jíin-de: Nú tú nakacha-ri ja'a-ro te ma kúu kundí-ro jíin-rí, áchí-ya. <sup>9</sup> Te ni ka'an Simón Pedro jíin-yá: Táta, nasu máá ñin ja'a-ná, chí suni nda'a-ná jíin xiní-ná núsáa, áchí-de. <sup>10</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de: Chaa ja á ni ndundoo, máni jínu ñú'ún já ndundoo máá já'a-ní-de, te a ni ndundoo ndí'i-ni-de. Te máá-ró, a ni kandundoo-ró ko nasu táká-ro. Achí-ya. <sup>11</sup> Chí a ni jiní-ya ndéja kúu ja nástúu-ya. Ja yúan ní ka'an-ya: Nasu táká-ro ká'io ndoo. <sup>12</sup> Te ni kuu ni nakacha-ya já'a-dé jíná'an-de, te ni naki'in-ya sá'ma-yá. Te ni nungoo tuku-ya. Te ni ka'an-ya: Á kájiní-ro já ní sá'a-ri jíin-ró. <sup>13</sup> Káka'an-ro já Maestro jíin Jíto'o-ro kúu-ri, te káka'an ndaa-ro. Chí suu máá-rí kúu. <sup>14</sup> Te nú ruu, vasa Jíto'o-ro jíin Maestro kúu-ri, nú nakacha-ri ja'a-ro, suni súan kánúu nakacha ja'a tá'an-ró. <sup>15</sup> Chí tiñu yá'a ni stá'an-ri nuu-ro náv'a suni sá'a máá-ró jíin tá'an-ró nátu'un ni sá'a-ri jíin-ró. <sup>16</sup> Jandáa ká'an-ri jíin-ró: ñin mozo na tú kúñá'nu-ga-de nuu jíto'o-de, ni ñin apóstol, na tú kúñá'nu-ga-de nuu cháa ni tájí-de kua'an-de. <sup>17</sup> Nú kájuku'un iní-ro jíin tú'un yá'a, te xáan ndatu koo-ró nú sá'a-ró súan. <sup>18</sup> Na tú ká'an-ri siki táká-ro. A jiní-ri ndéja ní kaji-ri. Ko ná skíkuu tu'un ká'an tutu ii: Chaa ni yee staa jíin-rí, ni jañu-de ruu jíin xúsí'yi-dé, áchí tutu. <sup>19</sup> Onde vina kástu'ún-rí taká tiñu nuu-ro onde jíin tiempo, náv'a a nú ni kuu, te kandíja-ró já máá-rí kúu l'a-ún. <sup>20</sup> Jandáa ká'an-ri jíin-ró: Nú ñin ñayivi kuátú'ún-i ñin chaa ni tájí-rí kua'an, te játú'ún-i ruu. Te ñayivi játú'ún rúu, suni játú'ún-i l'a ni tájí rúu vai-ri, áchí-ya jíin-de jíná'an-de.

*Ja ní kivi Satanás iní Judas*

<sup>21</sup> Te ja á ni ka'an Jesús tu'un yá'a, te ni nduku'a iní-ya. Te ni ka'an ndaa-ya: Jandáa ká'an-ri jíin-ró jíná'an-ró ja ñin róó, nástúu-ró rúu, áchí-ya. <sup>22</sup> Yúan-na te chaa káskuá'a jíin-yá, ni kandakoto-de nuu tá'an-de, kájani iní-de ndé chaa kúu ja ní ka'an-ya. <sup>23</sup> Te ñin máá cháa káskuá'a-ún ja maní-yá jíin-de, ndítuu-de jiká Jesús. <sup>24</sup> Te ni sá'a Simón Pedro ñin seña nuu cháa-ún, náv'a a ná kaká tu'ún-de-ya ndé chaa kúu ja ní ka'an-ya. <sup>25</sup> Yúan-na te máá-de ja ndítuu-de jiká Jesús, ni ka'an-de jíin-yá: Táta, ndé chaa kúu, áchí-de. <sup>26</sup> Te ni ka'an Jesús: Ná chindaji-ri staa te kua'a-ri nuu ñin chaa, te chaa-ún kúu, áchí-ya. Te ni chindaji-ya staa. Te ni ja'a-ya núu Judas Iscariote se'e Simón. <sup>27</sup> Te ni yee staa-ún. Te ni kivi-ni Satanás iní. Yúan-na te ni ka'an Jesús jíin: Tiñu sá'a-ró, ná sá'a yachi-ro, áchí-ya. <sup>28</sup> Ko ni ñin chaa káyee staa jíin-yá-ún, tú ní kájuku'un iní-de naún tu'un kúu

ja ní ka'an-ya jíin. <sup>29</sup> Chi sava-de, ni kajani ini-de ja ní ka'an Jesús jíin: Kuaan-ró naun kájinu nú'ún-yó já kúu viko. Xí já kuá'a yaku na jíin núu cháa ndá'ú. Chi Judas tñin janu xú'ún. <sup>30</sup> Te ja ní yee stáa-ún, te ni kenda-ni kua'an. Te a ni kuaa.

*Tiñu jáá tá'ú-yá nuu-yo*

<sup>31</sup> Yúan-na te ja kuá'an, te ni ka'an Jesús: Vina te a ni nduñá'nu máá Sé'e cháa. Te suni ni nduñá'nu Dios ni sá'a-ya. <sup>32</sup> Te nú nduñá'nu Dios sá'a-ya, suni sáni nduñá'nu máá-yá sá'a Dios, te nduñá'nu-ni-ya vítan nú'ni. <sup>33</sup> Súchi, yaku-na kivi kunchaa-ri jíin-ró. Te nandúkú-ró rúu, te nátu'un ni ka'an-ri jíin cháa judío, onde nuu kí'in-ri, ma kúu jaa koyo-ró jíná'an-ró. <sup>34</sup> Hin tiñu jáá tá'ú-rí nuu-ro jíná'an-ró: Ja ná kundá'ú ini-ro táká tá'an-ró. Nátu'un kundá'ú ini-ri róó, suni súan kundá'ú ini-ro tá'an-ró. <sup>35</sup> Te nú kundá'ú ini-ro táká tá'an-ró, yúan-na te kuni taká ñayivi já máá-ró kakuu cháa ni kaskuá'a jíin-rí, áchí-ya.

*Tu'un Pedro jíin lí'li*

<sup>36</sup> Te ni ka'an Simón Pedro jíin-yá: Táta, ndénu kí'in-ní, áchí-de. Te ni ka'an Jesús jíin-de: Nuú kí'in-ri-ún, ma kúu kundikin-ro rúu vina. Ko kúkuéé-ga te kundikin-ro rúu jaa-ro. <sup>37</sup> Te ni ka'an Pedro jíin-yá: Táta, naja má kúu kundikin-ná ní vina. Tú yú'ú-ná kuu-ná ja ní. Achí-de. <sup>38</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de: Kuu-ro já rúu náún. Jandáa ká'an-ri jíin-ró: Onde ná té kana-ga lí'li, te ma kuátu'un-ró rúu uní jínu.

14

*Ja sátu'a-ya vé'e andívi kúu yóó*

<sup>1</sup> Ma kúñáá ini añú-ro. A kákandíja-ró Dios, suni ná kándíja-ró rúu. <sup>2</sup> Chi ío kua'a vé'e ini vé'e Táa-ri. Te nú tú súan ío, a ni kastu'ún-rí nuu-ro núu. Kí'in-ri kiséatu'a-ri ve'e kuxiukú-ró. <sup>3</sup> Te nú kua'an-ri sátu'a-ri ve'e kuxiukú-ró, te nchaa-ri kinastútú-rí róó kí'on. Náva'a nuu kunchaa máá-rí-ún, suni yúan kuxiukú-ró. <sup>4</sup> Te a kájiní-ro ndénu kí'in-ri. Te kájiní-ro íchi, áchí-ya. <sup>5</sup> Te ni ka'an Tomás jíin-yá: Táta, tú kájiní-ná ndénu kí'in-ní. Te ndasa kuni-ná ichi núsáá, áchí-de. <sup>6</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de: Máá-rí kúu máá íchi, jíin tú'un ndaa, jíin tú'un kuchaku. Ma kúu jaa ni ñin-i nuu Táa-ri te nú túu ruu. <sup>7</sup> Te nú ní kájiní-ro rúu, te suni a ni kájiní-ro Táa-ri núu. Te onde vina a kájiní-ro-yá, te a ni kandé'é-ró núu-yá, áchí-ya. <sup>8</sup> Te ni ka'an Felipe jíin-yá: Táta, stá'an-ní máá Táa-yo núu-ná, te ná kúva'a ini-ná jíná'an-ná, áchí-de. <sup>9</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de: Felipe, kua'a kivi ní kuu jka-ri jíin-ró. Té chá'an-ga kuni-ro rúu náún. Chaa ni jini ruu, nuu máá Táa-yo ní jini-de. Naja ká'an-ro: Stá'an-ní máá Táa-ro núu-ná. <sup>10</sup> Á tú kándíja-ró já máá-rí kánchaa-ri jíin máá Táa-yo, te máá Táa-yo Dios kánchaa-ya jíin-rí. Taká tu'un ká'an-ri jíin-ró, nasu já kúu ini máá-rí ká'an-ri. Chi máá Táa-yo kánchaa-ya jíin-rí, te máá-yá sá'a tiñu-ún. <sup>11</sup> Kandíja ruu ja kánchaa-ri jíin máá Táa-yo, te máá Táa-yo jíin máá-rí: Te nú tú súan, te kandíja ruu cuenta máá tíñu sá'a-ri. <sup>12</sup> Jandáa ká'an-ri jíin-ró: Nú ndé cháa kándíja ruu, tiñu ja sá'a-ri yá'a suni sá'a-de. Te ñá'nu-ga tiñu sá'a máá-de vása yá'á, chi no'on-ri nuu máá Táa-yo Dios. <sup>13</sup> Te taká naun ja kakán-ro núu máá Táa-yo jíin sí'ví-rí, yuán sá'a-ri, náva'a nduñá'nu máá Táa-yo já sikí máá Sé'e-ya. <sup>14</sup> Te nú naun kakán-ro jíin sí'ví-rí, te skíkuu-ri.

*Ja ní keyu'u-yá ja kíi Espiritu Santo*

<sup>15</sup> Te nú maní-ro jíin-rí, te kuandatu-ro tíñu tá'ú-rí nuu-ro. <sup>16</sup> Te kakan ta'u-rí nuu máá Táa-yo Dios. Te kua'a-ya ingá l'a chindéé chítuu róó jíná'an-ró, náva'a kunchaa-ya jíin-ró ní káni. <sup>17</sup> Máá Espiritu ndaa kúu l'a-ún. Te ñayivi, ma kúu kuatá'ú-i-ya, chi tú kandé'é-i nuu-yá ni tú kájiní-i-ya. Ko máá-ró, chi kájiní-ro-yá, chi ncháa-ya jíin-ró, te ku'un-ya ini-ro. <sup>18</sup> Ma skéndoó ndá'ú-ri róó, chi nchaa-ri nuu-ro jíná'an-ró. <sup>19</sup> Hin tí'lí-na te ma kuni-ga ñuyívi núu-rí. Ko máá-ró chi kuni-ro rúu, chi chakú-ri. Te ja yuán suni kuchaku máá-ró. <sup>20</sup> Te kivi-ún kuni-ro já kánchaa-ri jíin máá Táa-ri, te máá-ró jíin rúu, te máá-rí jíin máá-ró jíná'an-ró. <sup>21</sup> Nú ndé cháa nú'un ini-de tiñu ni tá'ú-rí, te skíkuu-de, cháa-ún

kúu ja maní jíin-rí. Te nú maní-dé jíin-rí, suni kumaní máá Táa-ri jíin-de. Te máá-rí, kumaní-rí jíin-de te stá'an ndijin-ri máá-rí nuu-dé, áchí-ya. <sup>22</sup> Te ni ka'an Judas jíin-yá (ko nasuú Iscariote): Táta, naja stá'an ndijin-ní máá-ní nuu-ná jíná'an-ná, te nuu ñayivi chí túu, áchí-de. <sup>23</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de: Nú ndé chaa maní-dé jíin-rí, te skíkuu-de tu'un ká'an-ri, yúan-na te kumaní máá Táa-ri jíin-de. Te chakoyo-ri nuu-dé. Te kuxiukú-rí jíin-de. <sup>24</sup> Te chaa tú maní jíin-rí, tú skíkuu-de tu'un ká'an-ri. Te tu'un ni kajini so'o-ró, nasu tú'un máá-rí kúu, chí tu'un máá Táa-yo I'a ni tájí rúu vai-ri kúu. <sup>25</sup> Tu'un yá'a ká'an-ri jíin-ró, nini kánchaa-ri jíin-ró. <sup>26</sup> Ko máá Táa-yo Dios, tájí-yá máá I'a chindéé chítuu róó kii-ya jíin sí'ví-rí. Te máá I'a-ún kúu Espíritu Santo. Máá-yá, stá'an-ya táká tu'un nuu-ro, te xndáku-ya núu-ro táká tu'un ni ka'an-ri jíin-ró. <sup>27</sup> Skéndoo-ri tu'un ndéé iní jíin-ró, tu'un ndéé iní máá-rí kua'a-ri nuu-ro. Nasu cuenta ñuyivi, chí máá-rí kua'a-ri nuu-ro. Ma kúku'a iní añú-ro, te ni ma yú'ú-ro. <sup>28</sup> A ni kajini so'o-ró já ní ka'an-ri jíin-ró: Kí'in-ri te nchaa-ri nuu-ro, áchí-ri. Nú ni kumaní-ro jíin-rí, te kusii ndíja iní-ro núu, chí ni ka'an-ri jíin-ró já nó'on-ri nuu máá Táa-yo Dios. Chí ñá'nu-ga kúu máá Táa-yo vásá rúu. <sup>29</sup> Vina a ni kastu'ún-rí nuu-ro ondé jíin tiempo, náva'a nú a ni kuu, te kandíja-ró jíná'an-ró. <sup>30</sup> Ma ká'an kua'a-gá-ri jíin-ró, chí vai ja kúñá'nu iní ñuyivi yá'a. Te tú ndújíin jíin-rí. <sup>31</sup> Ko vai máá, náva'a kuní ñuyivi ja maní-rí jíin máá Táa-yo Dios, te nátu'un ni tá'ú máá Táa-yo Dios tiñu nuu-rí, suni súan sá'a-ri. Ndukuiñi ná chó'o.

## 15

### *Máá yó'o uva ndija*

<sup>1</sup> Máá-rí kúu máá yó'o uva ndija. Te máá Táa-ri kúu I'a jítu ja'a. <sup>2</sup> Taká nda'a já ndítíin ruu te tú já'a nde'e, jánchaa-ya. Te taká nda'a já já'a nde'e, násándoo-ya náva'a kua'a-ga nde'e. <sup>3</sup> Te máá-ró a ni kándundoo-ró jíin tú'un ni ka'an-ri jíin-ró. <sup>4</sup> Ná kúxiukú-ró jíin-rí, te máá-rí jíin máá-ró. ñin nda'a uva, ma kúu kua'a máá ndé'e, te nú tú kutíin jika máá yó'o. Te suni súan róó, te nú tú kuxiukú-ró jíin-rí. <sup>5</sup> Máá-rí kúu yo'o-ún, te máá-ró kákuu nda'a-rí. Chaa ja kánchaa jíin-rí, te máá-rí jíin máá-de, chaa-ún já'a kua'a ndé'e. Chí nú túu ruu, te ma kúu kuti sá'a ni ñin-ró jíná'an-ró. <sup>6</sup> Chaa ja tú kánchaa jíin-rí, kenda-de kí'in-de, sá'a-ya. Te ichi nátu'un ñin nda'a sáni, ja nástútú-i, te taan-í nuu nú'un, te kayu. <sup>7</sup> Nú káxiukú-ró jíin-rí te tu'un ká'an-ri nú'un iní-ro. Yúan-na te kakan naún kákuni-ro, te kua'a-ri nuu-ro. <sup>8</sup> Nú kája'a-ró kua'a ndé'e, yúan-na te nduñá'nu Táa-ri sá'a, te súan kuu-ró cháa káskuá'a jíin-rí. <sup>9</sup> Nátu'un máá Táa-yo kúndá'ú iní-ya rúu, suni súan kúndá'ú iní-ri róó jíná'an-ró. Núsáa te kukuu-ga-ro jíin tú'un kúndá'ú iní-ri róó. <sup>10</sup> Nú skíkuu-ró tíñu ni tá'ú-rí nuu-ro, te nene kúndá'ú iní-ri róó. Nátu'un máá-rí ni skíkuu-ri tíñu ni tá'ú Táa-ri nuu-rí, te nene kúndá'ú iní-ya rúu. <sup>11</sup> Tu'un yá'a ká'an-ri jíin-ró, náva'a ná kúkútu-ro jíin tú'un kúsii iní máá-rí. <sup>12</sup> Ya'á kúu tíñu tá'ú-rí: Ja ná kúndá'ú iní-ro tá'an-ró, nátu'un kúndá'ú iní-ri róó jíná'an-ró. <sup>13</sup> Nú ñin chaa kuu-de ja'a amigo-de, tuká inga modo ja kúndá'ú-ga iní-i-de nátu'un ni sá'a chaa-ún. <sup>14</sup> Máá-ró kákuu amigo-ri nú skíkuu-ró táká tíñu tá'ú-rí nuu-ro. <sup>15</sup> Tuká skúnání-rí róó mozo. Chí ñin mozo, tú jiní-de naún sá'a jito'o-de. Chí sua skúnání-rí róó amigo-ri, chí a ni kastu'ún-rí nuu-ro táká tu'un ni jini so'o-ri ondé nuu máá Táa-ri. <sup>16</sup> Tú ní kákaji-ró rúu. Chí sua ni kaji-ri róó, te ni jani-ri róó ja kíngoyo-ró te kua'a-ró ndé'e. Te ma náa ndé'e-ro. Te taká ja kakán-ro núu máá Táa-yo Dios jíin sí'ví-rí, kua'a-ya núu-ro. <sup>17</sup> Tíñu yá'a tá'ú-rí nuu-ro: Ja ná kúndá'ú iní-ro tá'an-ró.

### *Ja káchindikín-i chaa kákandíja*

<sup>18</sup> Te nú kití iní taká ñayivi núu-ro jíná'an-ró, te ma náa iní-ro já súni ni kití iní-i nuu máá-rí xna'an-ga. <sup>19</sup> Te nú chaa ñuyivi ní kákuu-ró, te kumaní ñayivi jíin róó nátu'un jíin tá'an máá-i núu. Ko nasu cháa ñuyivi kákuu-ró, chí sua ni kaji-ri róó iní ñuyivi. Ja yúan kákití iní ñayivi núu-ro. <sup>20</sup> Ma náa iní-ro tú'un ni ka'an-ri jíin-ró: ñin mozo, tú kúñá'nu-ga-de nuu jíto'o-de. Nú ni káchindikín-i ruu suni súan chindikín-i róó. Nú ni



skíkuu-i tu'un ni ka'an-ri, suni skíkuu-i tu'un ka'an-ro. <sup>21</sup> Ko taká tiñu yá'a sá'a-de jíin-ró ja síkí sí'ví-rí, chí tú kájini-i l'a ni tájí rúu vai-ri. <sup>22</sup> Nú tú ní kii-ri, ni nú tú ní ká'an-ri jíin-i, ma koo kuachi-i núu. Ko vina ma kuu kaku-i nuu kuachi-i. <sup>23</sup> Nayivi kájito u'u ruu, suni kájito u'u-i máa Táa-ri. <sup>24</sup> Nú tú ní sá'a-ri tiñu nuu-í ja ní ñin chaá tú ní sá'a, te ma koo kuachi-i núu. Ko vina a ni kajini-i tiñu-ún, te kájito u'u-i ruu jíin máa Táa-ri. <sup>25</sup> Ko súan kásá'a-i náva'a skíkuu tu'un yóso núu tutú ley máa-i: Ja tú na kuachi-ri, te ni kajito u'u-i ruu, áchí. <sup>26</sup> Ko onde nuu máa Táa-yo tájí-rí máa l'a chindéé chítuu róó. Máa Espiritu ndaa kuu-ya, te onde chí máa Táa-yo Dios kenda-ya. Te nú a ni chaá-ya, te kani ndaa-ya tú'un-ri. <sup>27</sup> Te suni máa-ró kani ndaa-ro tú'un, chí ká'jin-ró jíin-rí onde kivi ní kejá'á-rí.

## 16

<sup>1</sup> Tu'un yá'a ni ka'an-ri jíin-ró náva'a tú nayú'ú-ro. <sup>2</sup> Te ské'ichi-i róó ini ve'e sinagoga kingoyo-ró. Te jaá hora ja nú ñin chaá ka'ni-dé róó, te kani ini-de ja bueno ni sá'a-de nuu Dios. <sup>3</sup> Te tiñu yá'a sá'a-i jíin-ró, chí tú kájini-i nuu máa Táa-yo Dios, te ni nuu máa-rí. <sup>4</sup> Ko ni ka'an-ri tu'un yá'a jíin-ró náva'a nú a ni jaá hora, te nuku'un ini-ro ja súan ni ka'an-ri jíin-ró. Te tú ní ká'an-ri tu'un yá'a jíin-ró onde kivi ní kejá'á-rí, chí jka-ri jíin-ró jná'an-ró. <sup>5</sup> Te vina, chí no'on-ri nuu l'a ni tájí rúu vai-ri. Te ni ñin róó, na tú kaka tu'ún-ró rúu: Ndenu kí'in-ní. <sup>6</sup> Te vina a ni kuxíí ini-ro chí súan ni ka'an-ri jíin-ró. <sup>7</sup> Ko ká'an ndaa-ri jíin-ró: Ja síkí róó kuu ja kánúú kí'in-ri. Chí nú tú ki'in-ri, te l'a chindéé chítuu róó, ma cháa-ya núu-ro jná'an-ró. Nú ki'in-ri, te tájí-rí-ya kí-ya núu-ro. <sup>8</sup> Te nú a ni chaá-ya te stá'an-ya núu-í ja ndiso máa-i kuachi, jíin ja kuu tiñu ndaa, jíin ndasa nákuñdí-ya-í. <sup>9</sup> Máa kuachi-ún kuu ja tú kákandíja-i ruu. <sup>10</sup> Te máa tiñu ndaa-ún kuu ja nó'on-ri nuu máa Táa-yo Dios, te ma kuní-ga-ro núu-rí. <sup>11</sup> Te tu'un nákuñdí-ún kuu ja á ni jákuñdí-ya síkí máa ja kúná'nu ini ñuyívi yá'a.

### *Tu'un máa Espiritu ndaa*

<sup>12</sup> Ió kua'a-gá tu'un ka'an-ri jíin-ró, ko ma kánda-ró jíin vina. <sup>13</sup> Te nú ni chaá máa Espiritu ndaa, máa-ya stá'an-ya taká tu'un ndaa nuu-ro. Chí tú ka'an-ya ja kuní máa-ya, chí ka'an-ya taká ja jini so'o-ya. Te stá'an-ya taká tiñu chaá. <sup>14</sup> Te nduñá'nu-ri sá'a-ya, chí ki'in-ya tú'un xiin máa-rí, te stá'an-ya núu-ro jná'an-ró. <sup>15</sup> Taká ja xiin máa Táa-yo, suni máa-rí xiin. Ja yúan ní ka'an-ri ja kí'in-ya ja xiin máa-rí te stá'an-ya núu-ro. <sup>16</sup> ñin tí'lí-na, te ma kuní-ga-ro núu-rí. Te suni ñin tí'lí-ga, te nakuni tuku-ró núu-rí, chí no'on-ri nuu máa Táa-yo. Achí-ya. <sup>17</sup> Yúan-na te sava chaá káskuá'a jíin-ya ni kaka'an-de jíin tá'an-de: Naún kuu tu'un ni ka'an-ya jíin-yó: ñin tí'lí-na te ma kuní-ga-ro núu-rí, te suni ñin tí'lí-ga, te nakuni tuku-ró núu-rí, chí no'on-ri nuu Táa-ri. <sup>18</sup> Te ni kaka'an-ga-de: Naún tu'un kuu ja ní ka'an-ya jíin-yó: ñin tí'lí-na. Tú kájuku'un ini-yo ja ká'an-ya. Achí-de. <sup>19</sup> Te ni jini Jesús ja kaká tu'ún-de-ya kákuñ-de. Te ni ka'an-ya jíin-de: Á kájika tu'ún tá'an-ró ja ní ka'an-ri tu'un yá'a jíin-ró: ñin tí'lí-na, te ma kuní-ga-ro núu-rí, te suni ñin tí'lí-ga, te nakuni tuku-ró núu-rí. <sup>20</sup> Jandáa ká'an-ri jíin-ró: Nde'e-ro te ndukuí'a ini-ro, ko kusii ini ñayivi ñuyívi. Te kukuí'a ini-ro, ko vasa kákuuí'a ini-ro, te ndusii ini-ro. <sup>21</sup> ñin ñasí'í, nú já'nchá chí-ña, te kukuí'a ini-ña, chí kuakuyani skáku-ña. Te nú a ni skáku-ña ñin suchí lúli, tuká ná'an-ña túndó'o ni ta'an-ña, chí kusii ini-ña ja ní kaku ñin chaá ini ñuyívi. <sup>22</sup> Suni súan máa-ró, kákuuí'a ndija ini-ro vina. Ko inga kivi te nakuni-ri nuu-ro te kusii ini-ro. Te ma ndukuí'a-ga ini-ro jná'an-ró sá'a ni ñin ñayivi. <sup>23</sup> Te kivi-ún tú naún kaká tu'ún-ró rúu. Jandáa ká'an-ri jíin-ró, nú naún kakán-ro núu máa Táa-yo jíin sí'ví-rí, te kua'a-ya núu-ro. <sup>24</sup> Onde vina te tú naún ní kájikan kuti-ro jíin sí'ví-rí. Kakan, te ni'in-ro, náva'a kusii vá'a ini-ro. <sup>25</sup> Tu'un yá'a ká'an yátá-rí jíin-ró. Ko ñin kivi te ma ká'an yátá-gá-ri jíin-ró, chí sua kastu'ún kájí-rí taká tu'un máa Táa-yo Dios. <sup>26</sup> Te kivi-ún, kakan-ro jíin sí'ví-rí. Te tú ká'an-ri jíin-ró ja kakán ta'u-rí nuu máa Táa-yo ja síkí róó. <sup>27</sup> Chí máa Táa-yo, kúndá'ú ini-ya róó. Chí máa-ró ni kákuñ-ri jíin-rí, te ni kákandíja-ró ja onde nuu Dios vai-ri. <sup>28</sup> Ni kenda-ri onde nuu máa Táa-yo, te ni chaá-ri ini

ñuyívi. Vina te kenda tuku-ri iní ñuyívi te no'on-ri nuu máá Táa-yo Dios. Achí-ya. <sup>29</sup> Te ni kaka'an cháa kásku'a jíin-yá: Vina te ká'an káji-ní. Tú ká'an-ní ni ñin tu'un yátá. <sup>30</sup> Vina te káju'u iní-ná ja jíin-ní taká tu'un, te tú jínu ñú'ún-ní ja kaká tu'ún-i ní. Ja yúan kákandíja-ná ja ní kenda ndija-ní onde nuu Dios vai-ní. Achí-de jíin-yá. <sup>31</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de: Vina te kákandíja-ró náún. <sup>32</sup> Kuni so'o-ró, chi vai ñin hora, te a ni cháa, ja kuichá nuu-ró kíngoyo-ró vé'e-ró. Te skéndo-o-ró rúu máá ñin-ri. Ko ma kúnchaa máá ñin-ri, chí máá Táa-yo Dios kánchaa-ya jíin-rí. <sup>33</sup> Tu'un yá'a ká'an-ri jíin-ró náva'a koo ndéé iní-ro sá'a-ri. Iní ñuyívi, chí koto-ró túndó'o. Ko kava téyí-ró, chí a ni kundéé-rí jíin ñuyívi, áchí-ya.

## 17

*Tu'un ni jikan ta'u Jesús ja'a yóo*

<sup>1</sup> Tu'un yá'a ni ka'an Jesús. Te ni ndakoto-ya íchi ándívi. Te ni ka'an-ya: Táa, a ni cháa máá hora. Sáñá'nu-ní Se'e-ní, náva'a suni Se'e-ní sáñá'nu-i ní. <sup>2</sup> Chi ni ja'a-ní fuerza nuu máá Sé'e sikí taká cháa, náva'a nuu taká cháa ni ja'a-ní nuu-í, kua'a-i ja kúchaku-de ní káni. <sup>3</sup> Te tu'un kuchaku ní káni kúu ja ná kuni-de ní ja máá ñin ndija-ni Dios kúu-ní onde jíin Jesucristo l'a ni táji-ní vai. <sup>4</sup> Máá-ná, ni sáñá'nu-ná ní iní ñuyívi. A ni síjínu-ná tiñu ni tá'ú-ní nuu-ná. <sup>5</sup> Te vina Táa, sáñá'nu-ní náá, ná kuni jíin nuu máá-ní, nátu'un ni kuñá'nu-ná jíin-ní onde ná té jungoo-ga ñuyívi. <sup>6</sup> Ni stá'an ndijin-ná ní jíin sí'ví-ní nuu taká cháa ni ja'a-ní nuu-ná iní ñuyívi. Máá-ní ni xiin-dé núú. Te ni ja'a-ní-de nuu-ná. Te ni kaskíkuu-de tu'un-ní. <sup>7</sup> Vina te a kájiní-de ja onde nuu máá-ní vai taká tu'un ni ja'a-ní nuu-ná. <sup>8</sup> Chi tu'un ni ja'a-ní nuu-ná, ni ja'a-ná nuu máá-de jíná'an-de. Te ni kajatá'ú-de tu'un-ún. Te a ni kajini ndaa-de ja ní kenda-ná onde nuu-ní. Te ni kákandíja-de ja ní táji-ní náá vai-ná. <sup>9</sup> Te jikán ta'u-ná ja'a máá-de. Tú jikán ta'u-ná ja'a ñuyívi, chí sua jikán ta'u-ná ja'a cháa ni ja'a-ní nuu-ná, chí máá-ní xiin-dé. <sup>10</sup> Te taká ndatíñu-ná kúu ndatíñu máá-ní. Te taká ndatíñu máá-ní kúu ndatíñu máá-ná. Te ni nduñá'nu-ná ni sá'a ndatíñu-ún. <sup>11</sup> Te tuká kánchaa-ná iní ñuyívi. Ko máá-de chí káxiukú-de iní ñuyívi, te máá-ná nájaa-ná nuu-ní. Táa, máá-ní kúu l'a ndoo, te jíin sí'ví-ní koto-ní taká cháa ni ja'a-ní nuu-ná, náva'a ñin-ni ná kúu-de nátu'un kákuu máá-yó. <sup>12</sup> Ná ni kanchaa-ná jíin-de iní ñuyívi, te ni ndito-ná-de jíin sí'ví-ní ja ní ja'a-ní nuu-ná. Ni ndito-ná-de te tú ní náá ní ñin-de, chí máá-ni se'e kui'na ní naa, náva'a skíkuu tutu ii. <sup>13</sup> Te vina najaa-ná nuu-ní. Te ká'an-ná tu'un yá'a iní ñuyívi náva'a ná kúsi vá'a iní-de jíin tú'un kúsi iní máá-ná. <sup>14</sup> Ni kastu'ún-ná tu'un-ní nuu-dé. Te ni kakiti iní ñayivi núu-dé, chí nasu sé'e ñuyívi kákuu-de nátu'un máá-ná nasu sé'e ñuyívi kúu-ná. <sup>15</sup> Na tú jikán ta'u-ná ja cháxio-ní-de iní ñuyívi, chí sua koto-ní-de nuu kini nuu kuí'a. <sup>16</sup> Nasu tá'an ñuyívi kákuu-de. Nátu'un máá-ná nasu tá'an ñuyívi kúu-ná. <sup>17</sup> Nasándoo-ní-de jíin tú'un ndaa. Tu'un máá-ní kúu máá tú'un ndaa. <sup>18</sup> Nátu'un ni táji-ní náá vai-ná iní ñuyívi, suni súan táji-ná-de ki'in-de iní ñuyívi. <sup>19</sup> Te ja sikí máá-de kúu ja sándoo-ná máá-ná, náva'a koo ndoo máá-de jíin tú'un ndaa. <sup>20</sup> Tú jikán ta'u-ná ja'a máá ñin cháa yá'a jíná'an-de, chí suni ja'a taká ñayivi já ná kándíja-i náá sá'a tu'un kani-de jíná'an-de. <sup>21</sup> Náva'a taká-i ná kúu-i ñin-ni, nátu'un kánchaa-ní jíin-ná, Táa, te máá-ná jíin máá-ní. Te suni súan ná kúu-i ñin-ni jíin-yó kuni-ná, náva'a ná kándíja ñuyívi já máá-ní ni táji-ní náá vai-ná. <sup>22</sup> A ni sáñá'nu-ná máá-de nátu'un ni sáñá'nu-ní náá, náva'a ñin-ni ná kúu-de nátu'un ñin-ni kákuu-yó. <sup>23</sup> Te nátu'un máá-ná jíin máá-de, te máá-ní jíin máá-ná, suni súan kuni-ná ja ná síyija-ní-de náva'a ñin-ni ná kúu-de, te náva'a kuni ñayivi já ní táji-ní náá vai-ná, jíin já kúndá'ú iní-ní-de nátu'un kúndá'ú iní-ní náá. <sup>24</sup> Táa, taká cháa ni ja'a-ní nuu-ná-ún, kuni-ná ja nuu kúnchaa máá-ná suni yúan ná kúxiukú máá-de jíin-ná, náva'a ná kuni-de ndasa nduñá'nu-ná sá'a-ní. Chí kúndá'ú iní-ní náá onde ná té jukuiñi-ga ñuyívi. <sup>25</sup> Táa,

máa-ní kúu l'a ndaa, ko tú kájiní taká ñayivi núu-ní. Ko máa-ná chí jiní-ná nuu-ní. Te chaa yá'a, kájiní-de ja ní tájí-ní náa vai-ná. <sup>26</sup> Te máa-ná, a ni stá'an-ná ní jín sí'ví-ní nuu-dé. Te stá'an-ga-ná nuu-dé, náva'a ná kúndá'ú ini-de tá'an-de nátu'un kúndá'ú ini-ní náa, te suni náva'a kunchaa-ná jín-de.

## 18

### *Ja ní kakatiin-de Jesús*

<sup>1</sup> Te ni kuu, ni ka'an Jesús tu'un yá'a. Te ni kenda-ya jín chaa káskuá'a jín yá kua'an-ya yata yúcha Cedrón, nuu ío in jardín. Te yúan ni kivi-ya jín chaa káskuá'a jín-yá. <sup>2</sup> Te Judas ja ní nastúu-ya-ún, suni jiní-de lugar yúan, chí ío kua'a vuelta ni ketá'an Jesús yúan jín chaa káskuá'a jín-yá. <sup>3</sup> Te ni jaka Judas in nuu soldado jín yakú ndajá'a sutú ñá'nu jín chaa fariseo, te ni jakoyo-de yúan jín linterna jín ñú'un yiti jín machete. <sup>4</sup> Yúan-na te Jesús, ja á ni jini-ya taká tundó'o vai siki-yá, ni kenda-ya íchi núu-dé. Te ni ka'an-ya jín-de: Ndé chaa kánandúkú-ró, áchí-ya. <sup>5</sup> Te ni kaka'an-de jín-yá: Jesús ñuu Nazaret kánandúkú-rí, áchí-de. Te ni ka'an Jesús: Máa-rí kúu, áchí-ya jín-de. Te Judas, chaa ni nastúu-ya-ún, suni kándii-de jín chaa-ún jíná'an-de. <sup>6</sup> Te ja súan ni ka'an-ya, máa-rí kúu, te ni kanakaka yata-de. Te ni kandua-ni-de nuu ñú'un. <sup>7</sup> Te ni jiká tu'un tuku-ya-dé: Ndé chaa kánandúkú-ró, áchí-ya. Te ni kaka'an-de: Jesús ñuu Nazaret, áchí-de. <sup>8</sup> Te ni ka'an Jesús: A ni ka'an-ri jín-ró ja máa-rí kúu. Te nú ruu kánandúkú-ró, te sí chaa yá'a ná kóngoyo-de. Achí-ya. <sup>9</sup> Súan ni kuu náva'a ná skíkuu tu'un ja ní ka'an-ya: Tú ní xnáa-ná ni in chaa ni ja'a-ní nuu-ná, áchí-ya. <sup>10</sup> Yúan-na te Simón Pedro, ja ñáva'a-de in machete, ni tava-dé. Te ni stují-ni-de mozo máa sutú ñá'nu-ga. Te ni kachi-de so'o lado vá'a. Te mozo-ún, nání Malco. <sup>11</sup> Te ni ka'an Jesús jín Pedro: Nachiva'a machete-ro ini cubierta. Chi tundó'o yá'a ja ní ja'a Táa-ri nuu-rí, tú kánúú ja ndó'o-ri náún. Achí-ya.

### *Ja ní kándii Jesús nuu sutú ñá'nu-ga*

<sup>12</sup> Yúan-na te soldado, jín chaa kuñá'nu, jín ndajá'a chaa judío, ni kakatiin-de Jesús, te ni kaju'ni-de-ya. <sup>13</sup> Te xna'an-ga ni kajanchaka-de-ya núu Anás. Chí táchisó Caifás ni kuu-de. Te Caifás, ni kuu-de máa sutú ñá'nu-ga kua-ún. <sup>14</sup> Te Caifás kúu máa chaa ni ja'a consejo nuu chaa judío, ja jínu ñú'un já kúu in chaa ja'a ñáyivi. <sup>15</sup> Te Simón Pedro, ndikín-de Jesús kua'an-de jín-yá, jín ingá chaa skuá'a. Te chaa-ún, jiní sutu ñá'nu nuu-dé. Te ni kivi-de ini Palacio jín Jesús. <sup>16</sup> Ko Pedro, ni kándii-ni-de ichi yuxé'é yata vé'e. Te máa chaa skuá'a ja jiní sutu ñá'nu-ga nuu-dé, ni kenda-de, te ni ka'an-de jín ñá'an ndíto yuxé'é. Te ni skivi-de Pedro ini ve'e palacio. <sup>17</sup> Yúan-na te ña'an ndíto yuxé'é-ún, ni ka'an-ña jín Pedro: Te róo suni in chaa skuá'a jín chaa yá'a kúu-ró vii, áchí-ña. Te ni ka'an-de: Nasu náa kúu, áchí-de. <sup>18</sup> Te mozo-ún jín policía, ni kanastá'an-de ñu'un, chí sá'a vijin. Te ká'iiin-de kánduvixi-de. Te Pedro, suni kándii-de yúan, ndúvixi-de. <sup>19</sup> Te sutu ñá'nu-ga, ni xndichí-de Jesús siki chaa káskuá'a jín-yá jín siki tú'un stá'an-ya. <sup>20</sup> Te ni ka'an Jesús: A ni ka'an ndijin-ri ini ñuyívi. Nene ni stá'an-ri tu'un ini ve'e sinagoga jín ini ve'e ii, nuu ndútútú ndí'i ñáyivi judío, te tú ni in tu'un ní ká'an sa'í-ri. <sup>21</sup> Naja jiká tu'un-ró rúu. Kaka tu'un ñáyivi ní kajini so'o tu'un ni ka'an-ri nú naún ní ka'an-ri, chí máa-i káiná'an-i tu'un ni ka'an-ri jín-i, áchí-ya jín-de. <sup>22</sup> Te ja súan ni ka'an Jesús, te in mozo kándii yúan, ni ja'a-ni in jiki núu Jesús. Te ni ka'an jín-yá: Súan ká'an-ro jín sutú ñá'nu náún, áchí. <sup>23</sup> Te ni ka'an Jesús jín: Nú ni ka'an ndiva'a-ri, te kastu'un naún kúu tu'un ñáa ní ka'an-ri-ún. Ko nú tu'un va'a ni ka'an-ri, te naja stují-ro rúu núsáa, áchí-ya. <sup>24</sup> Te Anás ni tájí-de-ya nú'ni-ya kuá'an-ya núu Caifás ja kúu máa sutú ñá'nu-ga. <sup>25</sup> Te kándii Simón Pedro ndúvixi-de. Te ni kaka'an jín-de: Nasu chaa skuá'a jín-de kúu-ró náún, áchí. Te máa-de, tú ní játu'un-de: Nasu rúu kúu, áchí-de. <sup>26</sup> Te in mozo sutu ñá'nu-ga, tá'an ja ní xiti Pedro so'o-ún, ni ka'an jín-de: Nasu ní jini-ri róo jín-de ini jardín náún, áchí. <sup>27</sup> Te Pedro, tú ní játu'un tuku-de. Te ni kana-ni lí'li.

### *Ja kuá'an Jesús nuu Pilato*

<sup>28</sup> Yúan-na te ni kãndenda-de jíin Jesús ini ve'e Caifás kája'an-de jíin-yá onde ini ve'e palacio. Te jañá'an kúu. Te ñayivi judío, tú ní kivi koyo-i ini ve'e palacio, chi tú kákuni-i kuchá'an-i. Chi nú súan te ma kúu kee-í lélu Pascua. <sup>29</sup> Yúan-na te ni kenda Pilato nuu ñayivi ká'jin yata vé'e. Te ni ka'an-de: Naún kuachi kájukan-ro sikí cháa yá'a, áchí-de. <sup>30</sup> Te ni kaka'an-i: Chaa yá'a, nú tú kúu-de chaa ñáá, ma kíinchaka-ná-de nuu-ní núú, áchí-i jíin-de. <sup>31</sup> Te ni ka'an Pilato jíin-i: Ki'in máá-ró-de, te sãndaã-ro sikí-dé natu'un ká'an ley máá-ró, áchí-de. Te ñayivi judío ni kaka'an-i jíin-de: Ja náá jíná'an-ná, tú ío ley ja ká'ni-ná ni ñin ñayivi, áchí-i. <sup>32</sup> Súan ni kaka'an-i náva'a skíkuu tu'un ni ka'an Jesús, ja ní kastu'un-yá naún modo kuu-ya. <sup>33</sup> Te ni ndivi Pilato ini ve'e palacio. Te ni kana-de xini Jesús ni kivi-ya. Te ni ka'an-de jíin-yá: Máá-ró kúu Rey ñayivi judío naún, áchí-de. <sup>34</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de: Á súan jáni ini máá-ró, xí súan ni kastu'un sáva-gã chaa nuu-ro, áchí-ya. <sup>35</sup> Te ni ka'an Pilato: Chaa judío kúu-ri naún. Ñayivi máá-ró jíin sutú ñá'nu, ni kanakua'a róo nuu-rí. Naún ní sá'a-ró núsáá. Achí-de. <sup>36</sup> Te ni ka'an Jesús: Nasu ñuyivi yá'a kúu nuu tá'ú-rí tiñu. Nú ini ñuyivi yá'a kúu nuu tá'ú-rí tiñu, yúan-na te chaa kájatíñu nuu-rí, kuatá'an-de ja'a-rí náva'a tú natuu-ri nuu ñayivi judío núú. Ko nasu ñuyivi yá'a kúu nuu tá'ú-rí tiñu vina. Achí-ya. <sup>37</sup> Yúan-na te ni ka'an Pilato jíin-yá: Te ñin rey kúu-ró ja súan, áchí-de. Te ni ka'an Jesús: Máá-ró ká'an ja rúu kúu rey. Kánúú káni-ri tu'un ndaa. Ja yúan ní kaku-ri. Te ja yúan vái-ri ini ñuyivi. Taká ñayivi ká'jin jíin tú'un ndaa, ñayivi-ún jini ná'ín-i tu'un ká'an-ri. Achí-ya. <sup>38</sup> Te ni ka'an Pilato jíin-yá: Naún kúu tu'un ndaa, áchí-de. Te ja ní ka'an-de tu'un yá'a, te ni kenda tuku-de nuu ñayivi judío. Te ni ka'an-de jíin-i: Tú kuti ní ñin kuachi ni'in-rí sikí-dé. <sup>39</sup> Ko ío costumbre máá-ró já víko Pascua te nuu-ro síã-ri ñin chaa índee vekaa. Te kákuni-ro já síã-ri rey ñayivi judío nuu-ro xí túu, áchí-de. <sup>40</sup> Yúan-na te ndivii-í ni kakana jaa-i inga jínu: Ma síã-ní chaa yá'a, chi sua ná síã-ní Barrabás, áchí-i. Te chaa kuí'ná ní kuu Barrabás.

## 19

<sup>1</sup> Yúan-na te Pilato, ni ki'in-de Jesús. Te ni xndó'o-de-ya. <sup>2</sup> Te soldado, ni katiin-de ñin corona iñu. Te ni kachu'un-de xini-yá. Te ni kachu'un-de-ya ñin sa'ma kuá'á tindí'í. <sup>3</sup> Te ni kakandita-de nuu-yá. Te ni kaka'an-de jíin-yá: Rey judío, taá ndii, áchí-de. Te kája'a-de jiki núu-yá. <sup>4</sup> Yúan-na te ni kenda Pilato inga jínu. Te ni ka'an-de jíin ñayivi: Yá'a nde'é-ró vai-ri jíin-de yata vé'e, náva'a ná kuni-ro já tú ni ñin kuachi ní'in-rí sikí-dé, áchí-de. <sup>5</sup> Te ni kenda Jesús yata vé'e, ñu'un-ya corona iñu jíin sá'ma kuá'á tindí'í. Te ni ka'an Pilato jíin-i: Yá'a nde'é-ró cháa yá'a, áchí-de. <sup>6</sup> Te sutu ná'nu jíin cháa kájatíñu, ni kajini-de nuu-yá. Te ni kaka'an jaa-de: Kata kaa-ní-de jika cruz, ná kúu-de, áchí-de. Te ni ka'an Pilato jíin-de: Katiin máá-ró-de te ka'ni-ro-dé, chi ruu, tú ní'in-rí ni ñin kuachi sikí-dé, áchí-de. <sup>7</sup> Te ni kaka'an judío: Máá-ná káñava'a-ná ley. Te sikí ley-ún kuu-de, chi áchí-de ja Sé'e Dios kúu-de, áchí. <sup>8</sup> Te ja ní jini so'o Pilato tu'un yá'a, te ví'í-gá yú'ú-de. <sup>9</sup> Te ni ndivi tuku-de inga jínu ini ve'e palacio. Te ni jika tu'un-de Jesús: Ndé onde vai-ró, áchí-de. Ko Jesús, tú ní ká'an kuti-yá jíin-de. <sup>10</sup> Yúan-na te ni ka'an Pilato jíin-yá: Tú ka'an-ro jíin-rí naún. Á tú jini-ro já ndíso-ri tiñu ja ká'ni-rí róo jika cruz, te suni ndíso-ri tiñu ja síã-ri róo ki'in-ro. Achí-de. <sup>11</sup> Te ni ka'an Jesús: Nú tú ní kii tu'un onde andí'í, te ma kúu ndonda-ró sikí-rí. Ja yúan cháa ni nakua'a ruu nuu-ro, kuachi xaan-gá ndíso-de. Achí-ya. <sup>12</sup> Te onde hora yúan ndúkú ndéé Pilato síã-de-ya. Ko ñayivi judío, ni kaka'an jaa-i: Nú síã-ní chaa yá'a, te nasu amigo César kúu-ní. Chi nú ñin chaa sá'a-de ja máá-de kúu rey, chaa-ún ká'an-de sikí César. Achí-i. <sup>13</sup> Te Pilato, ja ní jini so'o-de tu'un yá'a, ni kiñi'in-de Jesús yata vé'e. Te ni jungoo-de ini ve'e tiñu nuu nání pavimento. (Te nuu yú'u hebreo nání Gabata.) <sup>14</sup> Te máá kivi sátu'a ja kóo viko Pascua kúu, natu'un ka'iñu. Te ni ka'an-de jíin ñayivi judío: Yá'a nde'é-ró núu rey máá-ró jíná'an-ró, áchí-de. <sup>15</sup> Te ni kaka'an jaa-i: Ándale, chaxio-ní-de, te ka'ni-ní-de jika cruz, áchí-i. Te ni ka'an Pilato jíin-i: Ja ká'ni-rí rey máá-ró naún, áchí-de. Te ni kaka'an sutu ná'nu: Tuká inga rey

káñava'a-ná, chí máá-ni César, áchí. <sup>16</sup> Yúan-na te nì nakuá'a-de-ya núu-í ja ná kúu-ya jiká cruz. Te nì kakatiin-i Jesús, te kua'an-i jíin-ya.

### *Ja ní kajata kaa-de-ya*

<sup>17</sup> Te máá-ya, ndíso-ya cruz-ya. Te nì kenda-ya yúan, kua'an-ya íin nuu nání yíki xini. Te nuu yú'u hebreo nání Gólgota. <sup>18</sup> Yúan nì kajata kaa-i-ya jiká cruz. Te suni nì kajata kaa-i uu cháa jíin-ya, íin íin-de lado xiin-ya. Te máá Jesús nì ndíta kaa-ya má'ñú. <sup>19</sup> Te suni nì cháa Pilato íin tutu. Te nì chitiin-de xini cruz. Te súan nì ka'an: Jesús ñuu Nazaret, Rey ñayivi judío, áchí. <sup>20</sup> Te kua'a ñáyivi judío, nì kaka'u-i tu'un yá'a. Chí nuu ní ndíta kaa Jesús, máá yáni yuñúu kúu. Te yóso tú'un-ún jíin yú'u hebreo, jíin yú'u griego, jíin yú'u latín. <sup>21</sup> Te sutu ñá'nu judío, nì kaka'an-de jíin Pilato: Ma cháa-ní: Rey ñayivi judío. Chí sua cháa-ní ja ní ka'an-de: Rey kúu-ri nuu ñáyivi judío, achí-ní, áchí-de. <sup>22</sup> Te nì ka'an Pilato: Ma násama-ri ja á nì cháa-ri, áchí-de. <sup>23</sup> Te soldado, nuu ní kajata kaa-de Jesús jiká cruz, te nì káki'in-de sa'ma-ya. Te nì kándatá-de kuun pedazo, íin íin kuu soldado-ún. Te suni nì káki'in-de tikachí-ya. Ko tikachí-ún tú ní kíku, chí nì kunu níí onde xini te onde nuu já'a. <sup>24</sup> Te nì kaka'an máa-de: Ma ndatá-yó, chí ná sá'a-yó íin apuesto siki. Te ná ndéó ndé íin-yó ní'in, áchí-de. Súan nì kasá'a soldado, náva'a skíkuu tu'un ká'an tutu ii: Nì kaja'nchá sava-de sa'ma-ná, nì kakuu máa-de. Te siki tikachí-ná nì kasá'a-de apuesto. Achí. <sup>25</sup> Te xiin cruz Jesús ká'íin náa-ya, jíin kú'u-ña María, ñasí'í Cleofas, jíin María ñuu Magdala. <sup>26</sup> Te nì jini Jesús nuu náa-ya jíin núu cháa skuá'a ja maní-ya jíin-de. Te kándii yani-de. Te nì ka'an-ya jíin náa-ya: Náa, jian ndé'é-ní kándii se'e-ní, áchí-ya. <sup>27</sup> Yúan-na te nì ka'an-ya jíin cháa skuá'a-ún: Jian ndé'é-ró kándii náa-ro, áchí-ya. Te onde sáa-ni nì kana-de-ña kuá'an-ña jíin-de ve'e-de. <sup>28</sup> Yúan-na te nì jini Jesús ja á nì jinu taká tiñu. Te nì ka'an-ya: Jichí-ri nducha, áchí-ya. Súan nì ka'an-ya náva'a skíkuu tu'un ká'an tutu ii. <sup>29</sup> Te yúan nì io íin tindo'o ñú'un chítu vinagre. Te nì chindaji-de kachí núu vinagre-ún. Te nì cháa-de xini íin yunu. Te nì kachaa-de yu'u-ya. <sup>30</sup> Te Jesús nì ji'i-ya vinagre-ún. Te nì ka'an-ya: A nì jinu, áchí-ya. Te nì kái-ni xini-ya. Te nì ji'i-ni-ya. <sup>31</sup> Te kivi sátu'a kúu, te cháa judío, tú kákuu-de ja kuíta koyo ndiyi-ún jiká cruz kivi ndetatú. Chí vai kivi ndetatú, te íin kivi kánúu xáan kúu. Te nì kajikan-de nuu Pilato ja ná tá'nu si'in-i, te ná kúxio-i jiká cruz. <sup>32</sup> Te nì chakoyo soldado. Te nì kaja'nu-de si'in cháa íin, te suni súan inga cháa ja ndíta kaa jíin-ya. <sup>33</sup> Ko nuu ní chakoyo-de nuu Jesús, nì kajini-de ja á nì ji'i-ya. Te tú ní kaja'nu-de si'in-ya. <sup>34</sup> Ko íin soldado, nì kaan-de xiin-ya jíin punta machete, te nì kenda-ni niñi jíin ndúcha. <sup>35</sup> Te íin cháa nì jini-ún, jáni-de tu'un. Te tu'un ká'an-de-ún, ío ndaa. Te máa-de, suni jini-de ja tú'un ndaa ká'an-de, náva'a kandíja tuku máa-ró jíná'an-ró sá'a-de. <sup>36</sup> Chí súan nì kuu, náva'a skíkuu tu'un ká'an tutu ii: Ma ká'nu-ro ní íin yiki-ya, áchí. <sup>37</sup> Te suni inga tu'un ká'an tutu ii: Nde'é-de nuu I'a nì kakaan-de, áchí.

### *Ja ní kachiyuji-de-ya*

<sup>38</sup> Yúan-na, te ío íin cháa nání José ñuu Arimatea, cháa-ún skuá'a sa'í-de jíin Jesús, chí yú'u-de ñayivi judío. Te nì ka'an nda'ú-de jíin Pilato nú kuu kuancháa-de yiki kúñu Jesús. Te Pilato nì jatú'un. Yúan-na te nì ja-de. Te nì xnúu-de yiki kúñu Jesús. <sup>39</sup> Te Nicodemo, cháa nì ja'an nuu Jesús akuáa-ún núu, suni nì ja-de ndíso-de susia uá jíin jí'o áloe, nátu'un kuun arroba. <sup>40</sup> Te nì káki'in-de yiki kúñu Jesús. Te nì kachisúkun-dé jíin sá'ma kuíta jíin jí'o, nátu'un kásá'a máa ñáyivi judío ja kachiyuji-i añú. <sup>41</sup> Te nuu ní ji'i-ya jiká cruz, yúan nì io íin jardín. Te nuu jardín ío íin ve'e añú jáá núu té yuji-ga ni íin añú. <sup>42</sup> Yúan nì kachindee-de Jesús, chí ve'e añú-ún káncháa yani. Te a yani kejá'á kivi sátu'a judío ja koo viko Pascua.



<sup>1</sup> Te jañá'an kivi ñin semana-ún, ni ja María ñuu Magdala ve'e añú-ún ja ñnaa-gá. Te ni jini-ña ja ní kuxio yuu ja ndí'u yuvé'e añú-ún. <sup>2</sup> Yúan-na te ni jinu-ña ní ja-ña núu Simón Pedro jíin núu ingá chaá skuá'a-ún ja ní kumani Jesús jíin. Te ni ka'an-ña jíin-de: Ni katava-dé Jito'o-yo iní ve'e añú. Te tú kájiní-yo ndénu ní jachindee-de-ya, áchí-ña. <sup>3</sup> Te ni kenda Pedro jíin ingá chaá skuá'a-ún, te ni jakoyo-de ve'e añú. <sup>4</sup> Te ni kajinu taí ndendúu-de. Ko ingá chaá skuá'a-ún, ni jinu yachi-ga-de vasa Pedro. Te xna'an-ga-de ni ja ve'e añú. <sup>5</sup> Te ni jito nuu-de. Te ni jini-de sa'ma kuítá kándaá máa-na iní kava. Ko tú ní kivi-de. <sup>6</sup> Te ni ja tuku Simón Pedro ja ndikín-de kua'an-de. Te ni kivi-de iní ve'e añú-ún. Te ni jini-de sa'ma kuítá-ún kándaá máa-na. <sup>7</sup> Te pañito ni yisúkun xiní Jesús, tú kátuu jíin sa'ma kuítá-ún chi ni nakaita'nu te kátuu sñin. <sup>8</sup> Yúan-na te suni ingá chaá skuá'a-ún, chaá ni ja xna'an-ga ve'e añú, ni kivi-de. Te ni jini-de. Te ni kandíja-de. <sup>9</sup> Chi té chá'an-ga juku'un iní-de tu'un ka'an tutu i, ja jinu ñú'ún náchaku-ya nú a ni ji'i-ya. <sup>10</sup> Te chaá káskuá'a-ún, ni kano'on-de nuu tá'an-de.

#### *Ja ní nakuni María Magdalena nuu-ya*

<sup>11</sup> Ko María, kándii-ña ndé'e-ña yatá ve'e añú-ún. Te nini ndé'e-ña, te ni jito nuu-ña ní ndé'e-ña iní ve'e añú. <sup>12</sup> Te ni jini-ña ja kaxiukú uu ndajá'a ándiví, káñu'un-ya sa'ma kuíin, ñin-ya íchi xiní, te inga-ya íchi núu ja'á núu ní katúu yíki kúñu Jesús. <sup>13</sup> Te ni kaka'an-ya jíin-ña: Nána, naja ndé'e-ní. Te ni ka'an-ña jíin-ya: Ni kajanchaa-de Jito'o-ná, te tú jini-ná ndénu ní janchaka-de-ya, áchí-ña. <sup>14</sup> Te súan ni ka'an-ña, te ni xió koto-ña. Te ni jini-ña núu Jesús kándii-ya yúan. Ko tú ní nakuni-ña ja Jesús kuu-ya. <sup>15</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-ña: Súchi, naja ndé'e-ro. Ndéja nándukú-ró, áchí-ya. Te máa-ña, jani iní-ña ja cháa ndíto nuu itú kuu-ya. Te ni ka'an-ña jíin-ya: Táta, te nú máa-ní ni chaxio-ní-ya, te kastu'un-ní ndé ni chindee-ní-ya, te ná kínaki'in-ná-ya, áchí-ña. <sup>16</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-ña: María, áchí-ya. Te ni naxió koto-ña. Te ni ka'an-ña jíin-ya: Raboni, áchí-ña, ja kuní ka'an, Maestro. <sup>17</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-ña: Ma ké'é-ró rúu, chi té ndaa-ga-ri nuu máa Táa-yo Dios. Kuá'an nuu ñani-ri, te kachi-ro núu-dé ja ndaa-ri no'on-ri nuu máa Táa-ri, máa Táa máa-ró, te nuu Dios máa-rí, Dios máa-ró, áchí-ya. <sup>18</sup> Te kua'an María ñuu Magdala, ni kastu'un-ña núu cháa káskuá'a-ún ja ní jini-ña núu Jito'o-yo jíin ja ní ka'an-ya tu'un yá'a jíin-ña.

#### *Ja ní nakuni chaá káskuá'a nuu-ya*

<sup>19</sup> Te ni ini máa kivi ñin semana-ún, te ká'jin tútú cháa káskuá'a-ún iní ñin ve'e. Te ndí'u yuxé'é chi káyu'ú-de kábito-de ñayivi judío. Te ni chaá Jesús ni jukuiñi-ya má'ñú-de, te ni ka'an-ya jíin-de: Ma kúkuí'a iní-ro jíná'an-ró, áchí-ya. <sup>20</sup> Te súan ni ka'an-ya. Te ni stá'an-ya ndá'a-yá jíin xíin-yá. Te chaá káskuá'a-ún, ni kakusi iní-de ja ní kajini-de nuu máa Jito'o-yo. <sup>21</sup> Yúan-na te ni ka'an tuku Jesús: Ma kúkuí'a iní-ro. Nátu'un ni táji máa Táa-yo Dios ruu vai-ri, suni súan táji-rí róo kingoyo-ró. Achí-ya. <sup>22</sup> Tu'un yá'a ni ka'an-ya, te ni tiví tachi-yá nuu-dé jíná'an-de. Te ni ka'an-ya jíin-de: Ki'in Espiritu Santo jíná'an-ró. <sup>23</sup> Nú sa'a-ró túká'nu iní nuu kuáchi ñin ñayivi, te koo tuká'nu iní nuu kuáchi-i. Te nú kendo kuáchi siki ñin ñayivi sa'a-ró, te kendo. Achí-ya. <sup>24</sup> Ko Tomás ja nání-de Dídimó, ñin tá'an ja uxí uu-ún kuu-de, tú kanchaa-de jíin cháa-ún jíná'an-de, ná ni chaá Jesús. <sup>25</sup> Te sava-ga chaá káskuá'a, ni kaka'an-de jíin Tomás: Ni kajini-ri nuu máa Jito'o-yo, áchí-de. Te ni ka'an Tomás: Nú tú kuni-ri nuu ní tuji ndá'a-yá ni sa'a nduyu kaa, te nú tú chindee-ri xiní ndá'a-rí nuu ní indee nduyu kaa, te nú tú chindee-ri nda'a-rí xiin-yá, te ma kándíja kuti-rí, áchí-de. <sup>26</sup> Te ni kuu ñin semana. Te ingá jinu ká'jin tútú cháa káskuá'a-ún iní ve'e. Te kánde Tomás jíin-de. Te ni chaá tuku Jesús vasa ndí'u yuxé'é. Te ni jukuiñi-ya má'ñú-de. Te ni ka'an-ya: Ma kúkuí'a iní-ro jíná'an-ró. <sup>27</sup> Te ni ka'an-ni-ya jíin Tomás: Chindee xiní ndá'a-ro yá'a, te kuni-ro ndá'a-rí. Te skaa nda'a-ro, te chindee-ró xiin-rí. Te ma káni siki iní-ro, chi sua ná kándíja-ró. Achí-ya. <sup>28</sup> Yúan-na te ni ka'an Tomás jíin-ya: Ai Táta, Jito'o máa-ná, te Dios máa-ná kuu-ní, áchí-de. <sup>29</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de: Ni jini-ro rúu, Tomás, te yúan ní kandíja-ró: Xáan ndatu ñayivi

ja kákandíja vasa tú ní kájini-i nuu-rí, áchí-ya. <sup>30</sup> Te suni ni sá'a Jesús kua'a-gá tuni nuu cháa káskuá'a jíin-yá, ja tú yóso núu tutú yá'a. <sup>31</sup> Ko tuni yá'a yóso náva'a kandíja-ró ja Jesús kúu Cristo máá Sé'e Dios. Chì nú kandíja-ró-yá, te kuchaku-ro ní káni jíin sí'ví-yá.

## 21

### *Ja ní nastá'an-ya máá-yá ini ñuu Galilea*

<sup>1</sup> Te kukuéé-ga te Jesús, ni nastá'an ndijin tuku-ya máá-yá nuu cháa káskuá'a jíin-yá ja káxiukú-de nuu mar Tiberias. Te modo yá'a ni stá'an ndijin-ya máá-yá. <sup>2</sup> Ká'íin tutú Simón Pedro, jíin Tomás, ja nání Dídimó, jíin Natanael, cháa ñuu Caná ndañuu Galilea, jíin táká se'e Zebedeo, jíin úu-ga cháa káskuá'a jíin-yá. <sup>3</sup> Te ni ka'an Simón jíin-de: Ná kítíin-ri tiyáká, áchí-de. Te ni kaka'an-de jíin-de. Suni ná kóngoyo-ri jíin-ró, áchí-de. Te kuangoyo-de, te ni kivi koyo-de in barco. Ko tú ní kátíin kuti-dé-ti ákuáa-ún. <sup>4</sup> Te ja kuákundijin, te ni jukuiñi Jesús yu'u mar. Ko cháa káskuá'a-ún, tú ní kánakuni-de ja Jesús kúu-ya. <sup>5</sup> Yúan-na te ni ka'an Jesús jíin-de: Súchi, á káñava'a-ró in tiyáká kée-rí, áchí-ya. Te ni kaka'an-de jíin-yá: Tú kuti, áchí-de. <sup>6</sup> Te ni ka'an-ya jíin-de: Skuíta ka'nu ñunu-ro íchi lado vá'a barco, te ni'in-ro-tí, áchí-ya. Yúan-na te ni kaskuíta ka'nu-de ñunu. Te tuká ní kúu kuti nátava-dé ñunu, ja kuá'a xa'an cháká ní ni'in-dé. <sup>7</sup> Yúan-na te cháa skuá'a ja maní Jesús jíin, ni ka'an-de jíin Pedro: Máá Jító'o-yo kúu, áchí-de. Te ja ní jini so'o-de ja máá Jító'o-yo kúu, te ni nachu'un-de sa'ma-dé, chí víchí líi-dé núu. Te ni ndava-ni-de kua'an-de nuu mar. <sup>8</sup> Te sava-ga cháa káskuá'a-ún, vai koyo-de jíin barco jíin ñunu ñú'un chítú tiyáká. Chí tú jíká ká'íin-de jíin ñú'un íchí, chí yani nátu'un uu ciento yíki. <sup>9</sup> Te ja ní kanuu-de nuu ñú'un, te ni kajini-de ja nduxiá tikuañu'un. Te íxndée in cháká núu ñú'un-ún, jíin stáa. <sup>10</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de jíná'an-de: Kuákí'in tiyáká ja ní katíin-ró vína ná kii, áchí-ya. <sup>11</sup> Te ni kivi Simón Pedro ini barco. Te ni stáa-de ñunu cháká ní cháa-de jíin yú'u mar. Te ñú'un chítú cháká ná'nu, in ciento uu xiko uxi uni. Te vasa súan kua'a-tí ni ñu'un, ko tú ní té'nde ñunu-ún. <sup>12</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de: Ña'an jíná'an-ró te kasi ini-ro, áchí-ya. Te ni in cháa káskuá'a-ún, tú ní chundéé iní-de ja kaká tu'un-de-ya: Róó, ndé cháa kúu-ró. Chí a kájini-de ja máá Jító'o-yo kúu-ya. <sup>13</sup> Te ni cháa Jesús. Te ni ki'in-ya stáa-ún. Te ni ja'a-ya núu-dé. Te suni súan ni ja'a-ya tiyáká-ún nuu-dé. <sup>14</sup> Ya'á ní kuu vuelta uni ja ní nastá'an ndijin Jesús máá-yá nuu cháa káskuá'a jíin-yá, ja á ni nachaku-ya ja ní ji'i-ya. <sup>15</sup> Te nuu ní ndi'i ni kajasí ini-de, te ni ka'an Jesús jíin Simón Pedro: Simón, se'e Jonás, kúndá'ú-ga ini-ro rúu vásá yá'á xí túu, áchí-ya. Te ni ka'an-de jíin-yá: Jaan, Táta, máá-ní jini ja maní-ná jíin-ní, áchí-de. Te ni ka'an-ya jíin-de: Skée-ro lélú-rí núsáá, áchí-ya. <sup>16</sup> Te ni ka'an tuku-ya vuelta uu jíin-de: Simón, se'e Jonás, kúndá'ú ini-ro rúu náún, áchí-ya. Te ni ka'an-de jíin-yá: Jaan Táta, máá-ní jini ja maní-ná jíin-ní, áchí-de. Te ni ka'an-ya jíin-de: Skée-ro rií-ri núsáá, áchí-ya. <sup>17</sup> Te ni ka'an tuku-ya vuelta uni jíin-de: Simón, se'e Jonás, maní-ro jíin-rí náún, áchí-ya. Te ni kuxí iní Pedro ja vuelta uni ni ka'an-ya jíin-de: Maní-ro jíin-rí náún. Te ni ka'an-de jíin-yá: Táta, máá-ní jini taká tu'un. Máá-ní jini ja maní-ná jíin-ní, áchí-de. Te ni ka'an-ya: Skée-ro rií-ri núsáá. <sup>18</sup> Jandáa ká'an-ri jíin-ró, ja ondé ná súchí-ró núu, te ni naku'ni máá-ró chíi-ró. Te ni jika-ró ndénu ní kuu ini-ro. Ko nú ná yíi-ró, te skáa-ro ndá'a-ro. Te inga cháa, nachí-i-de chíi-ró, te kunchaka-de róo ki'in-ro jíin-de vasa tú kuni-ro. Achí-ya jíin-de. <sup>19</sup> Tu'un yá'a ni ka'an-ya náva'a ná júku'un ini-de ndé modo kuu-de ja ndúná'nu Dios sá'a-de. Yúan-na te ni ka'an-ya: Kundikin ruu ná kí'on, áchí-ya jíin-de. <sup>20</sup> Te ni xío kóto Pedro. Te ni jini-de cháa skuá'a ja maní Jesús jíin, ja ndikín-de vai-de, cháa ni ndituu jika Jesús ná ni kakuxíni-ya, ja ní jika tu'un-de-ya: Táta, ndé cháa kúu ja nastúu ní. <sup>21</sup> Te ni jini Pedro nuu cháa-ún. Te ni ka'an-de jíin Jesús: Táta, te cháa yá'a, naún sá'a-de, áchí-de. <sup>22</sup> Te ni ka'an Jesús jíin-de: Nú kuni-ri ja kéndoo-de onde kivi ncháa-ri, naun jítú iní-ro. Kundikin ruu ná kí'on. Achí-ya. <sup>23</sup> Te ni jicha tu'un yá'a nuu táká ñani-yo, ja cháa skuá'a-ún ma kúu-de. Ko tú ní ká'an Jesús ja má kúu-de, chí sua ni ka'an-ya: Nú

kuní-ri ja kéndoo-de onde kivi ncháa-ri, te naun jítú iní-ro. <sup>24</sup>Chaa ni skuá'a-ún kúu chaa yá'a, te jáni ndaa-de tu'un taká tiñu yá'a. Te suni ni chaa-de taká tu'un yá'a. Te kájiní-yo já tú'un jáni-de ká'an ndaa. <sup>25</sup>Suni ío kua'a xaan-gá tiñu ni sá'a Jesús. Te nú chaa-yó ná ñin ná ñin, te ma kánda níí ñúyívi já kú'un tutu koso tú'un-ún núú, jáni iní-ri. Amén.

## LOS HECHOS DE LOS APOSTOLES JA NI KASA'A CHAA APOSTOL

*Ja ní keyu'u-yá kii Espíritu Santo*

<sup>1</sup> Teófilo, táta máni. Nuü tutú ja ní chaa núu-ná ni kastu'un-ná taká tiñu ni sá'a Jesús, jíin taká tu'un ni stá'an-ya onde kivi ní kejá'á-yá, <sup>2</sup> te onde kivi ní tá'ú-yá tiñu jíin Espíritu Santo nuü taká apóstol, chaa ni kaji-ya. Te suni kivi-ún ni ndaa-ya kuá'an-ya ándívi. <sup>3</sup> Te nuü ní jinu ni ndo'o-ya, te jíin kuá'a tuni ío ndaa ni ndenda-ya chakú-ya núu cháa-ún jíná'an-de. Te uu xiko kivi ní stá'an-ya máa-yá nuü-dé. Te ni ka'an-ya jíin-de tu'un ñuu nuü tá'ú Dios tiñu. <sup>4</sup> Ká'jin tutú-de. Te ni tá'ú-yá tiñu nuü-dé ja má kúxio-de ini ñuu Jerusalén, chi ná kúndatu-de chaa I'a ni keyu'u máa Táa-yo Dios. Te ni ka'an-ya jíin-de: A ni kajini so'o-ró já súan ni ka'an-ri jíin-ró. <sup>5</sup> Chi Juan, jandaa ja jíin ndúcha ní skuánducha-dé-i. Ko róo jíná'an-ró, yaku-na kivi te kuanducha-ro jíin Espíritu Santo, áchí-ya. <sup>6</sup> Te chaa ni kakututú núu-yá, ni kajika tu'un-de-ya: Táta, te vina natá'ú tiñu chaa Israel ini ñuu máa-de sá'a-ní xí túu, áchí-de. <sup>7</sup> Te ni kachi-ya: Ma kúu kuni-ro kivi xí kuiá ja ní teta'an máa Táa-yo jíin tú'un ndíso-ya tiñu. <sup>8</sup> Ko nú a ni chaa Espíritu Santo sikí-ro, yúan-na te ni'in-ro fuerza-ya, te kani ndaa-ro tú'un-ri ní iní ñuu Jerusalén, ní iní ñuu Judea, jíin ñuu Samaria, jíin onde nuü ndí'i ñuyívi. Achí-ya jíin-de.

*Ja ní ndaa Jesús kuano'on-ya ándívi*

<sup>9</sup> Te ni ndí'i ni ka'an-ya taká tu'un yá'a. Te nini kánde'é-de, te ni ndaa-ya kuá'an-ya. Te ni chaa in viko nu'un ní jasü nuü-yá. <sup>10</sup> Te nini ká'jin-de kándakoto-de ichi ándívi núu ndaa-ya kuá'an-ya, te ni chaa-ni uu tá'an chaa káñu'un sa'ma kuíjin, ni kajukuiñi xiin-dé. <sup>11</sup> Te ni kaka'an chaa-ún jíin-de: Róo chaa ñuu Galilea, naja kándakoto-ró ichi ándívi. Jesús yá'a, ja ní xndóo-ya róo te kua'an-ya ichi ándívi, suni súan ndii-ya nátu'un ni kajini-ro kuano'on-ya ándívi. Achí-de.

*Ja ní nukuiñi Matías jíin cháa káskuá'a*

<sup>12</sup> Yúan-na te ni kanuu-de yuku Olivar káno'on-de ñuu Jerusalén. Te onde yuku-ún, te onde ñuu, jíká nátu'un kájika chaa judío in kivi ndétatú. <sup>13</sup> Te ni najaa koyo-de ini ñuu. Te ni kaka-de xini in ve'e nuü káxiukú Pedro, Juan, Jacobo, Andrés, Felipe, Tomás, Bartolomé, Mateo, Jacobo se'e Alfeo, Simón Zelote jíin Judas ñani Jacobo. <sup>14</sup> Taká chaa yá'a, in núu-ni ká'jin-de kájikan ta'u-dé, jíin sáva ñasí'í, jíin María náa Jesús, jíin taká ñani-ya. <sup>15</sup> Te in kivi ní jukuiñi Pedro nuü taká ñani-ún. Te ká'jin nátu'un ciento oko ñayívi. Te ni ka'an-de: <sup>16</sup> Ñani jíná'an-ró, ni skíkuu níni tú'un ká'an tutu ij já ní ka'an Espíritu Santo onde sáa jíin yú'u David tu'un Judas, chaa ni yoxnúu núu já ní kakatiin Jesús. <sup>17</sup> Te suu chaa-ún, ni yoso-dé jíin-yó. Te ni chindéé tá'an-de jíin-yó sikí tú'un yá'a. <sup>18</sup> Chaa yúan, ni jaan-de in ñu'un jíin xú'ún ní ni'in-dé sikí tiñu ñáa ni sá'a-de. Te onde súkún te ni kanangava-de, te ni ndata sáva chijí-de. Te ni ndí'i jiti-de ni jicha. <sup>19</sup> Te ni jicha tu'un yá'a nuü taká ñayívi káxiukú ñuu Jerusalén. Te yúan ní kaskúnáni-i ñu'un-ún nuü yú'u máa-i Acéldama, ja kuni ka'an: Ñu'un niñí. <sup>20</sup> Chi súan yoso núu tutú Salmo: Ve'e-de, ná kúu in ve'e sáni. Te ma kúnchaa ni in-i ini ve'e-ún. Te suni ká'an: Tiñu ndíso-de, ná kúndiso inga chaa. Achí. <sup>21</sup> Núsáa te jinu ñu'ún já káji-yó in chaa ma'ñú taká chaa ja á ká'jin jíin-yó taká kivi ní jika máa Jíto'o-yo Jesús jíin-yó, <sup>22</sup> te onde kivi ní skuánducha Juan, te onde kivi ní xndóo-ya yóo te ni ndaa-ya kuá'an-ya ándívi. Te chaa kaji-yó, ná kúu-de testigo jíin-yó já á ni nachaku-ya. Achí-de. <sup>23</sup> Te ni kajani-de uu tá'an chaa: José, ja nání-de Barsabás te Justo kúu inga sí'ví-de, jíin Matías. <sup>24</sup> Te ni kajikan ta'u-dé: Táta, máa-ní chi jiní-ni ndasa káa ini añú taká ñayívi. Núsáa te ja uu tá'an chaa yá'a, stá'an-ni ndé in-de ni kaji-ní, <sup>25</sup> náv'a kundiso-de tiñu apóstol. Chi Judas, ni sá'a-de kuachi, te

n̄i kenda-de kua'an-de lugar máá-de. Achí-de. <sup>26</sup> Yúan-na te n̄i kasá'a-de sortear. Te n̄i jungava-ni sik̄i Matías. Te n̄i nukoso-dé jíin uxí ñin-ga apóstol.

## 2

### Kiv̄i Pentecostés

<sup>1</sup> Te máá kiv̄i Pentecostés n̄i ka'jin tútú ñin núu-ni-de. <sup>2</sup> Te sánaa-ní te n̄i chaá ñin ndusu ichi ándiv̄i nátu'un ní'ín ñin tach̄i xáan, te n̄i skútú iní ve'e nuu káxiukú-de. <sup>3</sup> Te n̄i kajini-de ja ní jicha nátu'un yáá ñú'un. Te n̄i jungoo sik̄i ná ñin ná ñin-de. <sup>4</sup> Te ndí'i-de, n̄i kukútu jíin Espiritu Santo. Te n̄i kaka'an-de s̄in s̄in yu'u, ndasa n̄i stá'an máá Espiritu nuu-dé ka'an-de. <sup>5</sup> Te ñuu Jerusalén, káxiukú ñáyivi judío onde taká ñuu níí ñúyivi. Te káchiñú'un-i Dios. <sup>6</sup> Te ja súan n̄i ni'ín, te n̄i kataka ñáyivi kuá'a. Te n̄i kuñáa iní-i, ch̄i ná ñin ná ñin-i, n̄i kajini so'o-i káka'an-de yu'u máá-i. <sup>7</sup> Te n̄i kanaa iní-i kánde'é-i. Te n̄i kaka'an-i: Nasu cháa ñuu Galilea kákuu taká chaá káka'an yá'a náun. <sup>8</sup> Ndasá kúu núsáá. Ch̄i ná ñin ná ñin-yó, kajini so'o-yó káka'an-de yu'u ní kakaku-yó jíin. <sup>9</sup> Chi chaá onde ñuu Parto jíin ñuu Media jíin ñuu Elam kákuu-yó. Te sava-yó, vai-yó onde ñuu Mesopotamia, jíin ñuu Judea, jíin ñuu Capadocia, jíin ñuu Ponto, jíin ñuu Asia. <sup>10</sup> Suni onde ñuu Frigia jíin ñuu Panfilia, jíin ñuu Egipto jíin ndáñuu África ja kánchaa inga lado ñuu Cirene vai koyo-yó. Te sava-ga-yo onde ñuu Roma jíká vai-yó. Te suni ío sava chaá n̄i naki'in sé'é judío. <sup>11</sup> Suni chaá ñuu Creta jíin cháa ñuu Arabia kákuu-yó. Te kajini so'o-yó ja jíin yú'u máá-yó káka'an-de taká tiñu ñá'nu sá'a Dios. Achí-i. <sup>12</sup> Te taká-i, cuenta kanaa íi iní-i kánde'é-i. Te káka'an-i jíin tá'an-i: Naún tu'un kúu ya'á núsáá, áchí-i. <sup>13</sup> Ko sava-i káka'an kátá-i: Kánajini-de, áchí-i.

### Ja ní jani Pedro tu'un nuu kuá'a ñáyivi

<sup>14</sup> Yúan-na te n̄i ndukuiñi Pedro jíin uxí ñin-ga-de. Te n̄i ka'an jaa-de jíin-i: Níi, chaá judío, jíin taká níi chaá káxiukú iní ñuu Jerusalén, tiñu yá'a ná kuni ndí'i-ní jíná'an-ní. Te kuni ná'ín-ní tu'un ná ká'an-ná jíin-ní. <sup>15</sup> Chi chaá yá'a, tú kánajini-de nátu'un kájani iní-ní, ch̄i sáá ká'ñin jañá'an kúu. <sup>16</sup> Ko ya'á kúu tu'un n̄i ka'an Joel chaá n̄i jani tu'un Dios onde sáá: <sup>17</sup> Achí Dios: Kiv̄i sándi'í-na te kacha nuu-ri Espiritu-ri sik̄i taká ñáyivi. Te se'e yí-ro jíin sé'e sí'í-ro, kani-i tu'un-ri. Te chaá súchí jíná'an-de jíin cháa ñá'nu, skóto jani-de. <sup>18</sup> Te jandáa ja kiv̄i-ún te kacha nuu-ri Espiritu-ri sik̄i mozo-ri, kúu chaá kúu ña'an. Te kani-i tu'un-ri jíná'an-i. <sup>19</sup> Te sá'a-ri tiñu ñá'nu onde ándiv̄i. Te sá'a-ri tuni nuu ñúyivi. Te koo niñi jíin ñú'un jíin yokó ñu'ma. <sup>20</sup> Te ndikandii, nduu túun. Te yoo, nduu niñi. Te vásá jáa kiv̄i máá Jító'o-yo. Kiv̄i ká'nu, kiv̄i stá'an ndijin-ya máá-yá kuu-ún. <sup>21</sup> Te taká ñáyivi ká'an nda'ú jíin máá Jító'o-yo onde jíin sí'ví-yá, kaku-i, achí Joel. <sup>22</sup> Níi chaá ñuu Israel, kuni so'o-ní tu'un yá'a jíná'an-ní: Máá Jesús ñuu Nazaret, I'a va'a n̄i kuu-ya núu Dios. Te nuu máá-ní n̄i sá'a-ya tíñu ñá'nu jíin kuá'a tuní. Te n̄i kakee nuu-ní n̄i kánde'é-ní ja súan n̄i sá'a-ya onde jíin Dios. Te suni súan kájini taká-ní. <sup>23</sup> Ko níi, n̄i kanachi'i-ní-ya ndá'a cháa ñáá. Te n̄i kaja'ni-dé-ya jíká cruz. Te jíin tiempo, a n̄i jini Dios ja súan sá'a-ní núu, ch̄i súan n̄i teta'an-ya. <sup>24</sup> Ko n̄i nachaku-ya ní sá'a Dios. Te n̄i janchar-ya fuerza kue'e kuu-yo, ch̄i tú ní kúu kendo-ga Jesús iní nda'a kué'e kuu-yo. <sup>25</sup> Ch̄i David, n̄i ka'an-de tu'un-ya: Ní jini-ri nuu máá Jító'o-ri, ja nené kánchar-ya jíin-ri. Ch̄i kánchar-ya íchi ndává'a-ri, náva'a ma yú'ú-ri. <sup>26</sup> Ja yúan ní kusii iní añú-ri. Te n̄i nakana jaa-ri-ya. Te suni ndetatú yiki kúñu-ri, te kuñukuu iní-ri. <sup>27</sup> Chi ma skéndo-ní añú-ná iní lugar ndiyi, ni ma kuá'a-ní tu'un te'yu Se'e-ní, I'a ii. <sup>28</sup> Ní stá'an-ní nuu-ná ndasa ni'ín-ná ichi kúchaku-ná. Te kiv̄i kúnchar-ná jíin-ní te kusii xáan iní-ná sá'a. Achí David. <sup>29</sup> Nání jíná'an-ní, ná kachí kají-ná nuu-ní tu'un David tatá ñuu-yo. Chi n̄i ji'í-de. Te n̄i yuji-de. Te ve'e añú-de kánchar jíin-yó onde vina. <sup>30</sup> Chi chaá n̄i jani tu'un Dios n̄i kuu-de. Te n̄i jini-de ja ní ka'an téyí-yá jíin-de ja núu-dé, cuenta ch̄i tata-de, nukuiñi Cristo kúnchar-ya mesa-de tá'ú-yá tiñu. <sup>31</sup> Te ya'á ní jini-de jíin tiempo, n̄i kastu'ún-de ja náchaku Cristo, ch̄i añú-ya, tú ní kendo iní lugar ndiyi. Te ni yiki kúñu-ya, tú ní



té'yu. <sup>32</sup> Te Jesús, ni nachaku-ya ní sá'a Dios. Te kájiní-yo já chakú-ya. <sup>33</sup> Te ni ndaa-ya kuá'an-ya íchi ndává'a Dios. Te nátu'un ni keyu'u máá Taa-yo, te onde nuu máá-yá, ni ni'in Jesús Espiritu Santo. Te ni jacha nuu-ya nátu'un kánde'é-ní te kájiní so'o-ní vina. <sup>34</sup> Chí David, tú ní ndaa-de andíví. Ko ni ka'an-de: Máá Tatá Dios, ni ka'an-ya jíin Jító'o-ri: Nungoo-ró íchi ndává'a-ri, <sup>35</sup> te ná chúkú-rí chaá kájito u'u róó, kuu-de teyu kúxndí ja'a-ro, áchí. <sup>36</sup> Te ná kuni ndaa ndivíi ñáyivi Israel ja Dios, ni jani-ya máá Jesús ja ná kuu-ya Jító'o-yo vasa ni kaja'ni-ní máá-yá jika cruz, te suni máá-yá kúu Cristo. Achí Pedro jíin-i. <sup>37</sup> Te súan ni kájiní so'o-i tu'un yá'a. Te ni kanata'u'u iní añú-i. Te ni kaka'an-i jíin Pedro jíin sáva-ga apóstol: Ñáni jíná'an-ní, ndasa sá'a-ná jíná'an-ná núsáá, áchí-i. <sup>38</sup> Te ni kachí Pedro jíin-i: Nakani iní-ní jíná'an-ní, te kuanducha-ní jíin sí'ví máá Jesucristo náva'a koo tuká'nu iní nuu kuáchi-ní. Te kuá'a-ya Espiritu Santo-ya núu-ní. <sup>39</sup> Chí nuu máá-ní jíin núu sé'e-ní, súan ni keyu'u-yá. Te suni súan ni ka'an-ya núu táká ñayivi kaxiukú jiká, nuu násaa-i ja máá Tatá-yo Dios kana-ya xiní-í ná kí'in-i nuu-yá. <sup>40</sup> Te Pedro, jíin kuá'a-gá tu'un súan, ni ka'an ndaa-de. Te ni ka'an ni'in-de jíin-i: Ná ndúkú ndéé-ní kaku-ní ma'ñú táká ñayivi ñáá yá'a, áchí-de. <sup>41</sup> Te ni kajatú'un sáva-i tu'un ni ka'an-de. Te ni kajanducha-í. Te kivi-ún ni ndea-ga-i nátu'un uní mil ñayivi. <sup>42</sup> Te ni ka'in ni'in-i sikí tú'un kástá'an apóstol, ni kandatu'ún iní núu-de, ni kasákuáchí-de staa. Te ni kajikan ta'u-dé.

#### *Ja ní kañava'a ká'nu-i taká ndatíñu-i*

<sup>43</sup> Te ndí'i ñayivi, ni kayu'ú-i. Te chaá apóstol, ni kasá'a-de kua'a tíñu ñá'nu jíin tuní. <sup>44</sup> Te taká ñayivi kákandíja, kaxiukú tútú-i. Te kañava'a ká'nu-i taká ndatíñu-i. <sup>45</sup> Te ni kaxikó-i taká ndatíñu-i, jíin táká ve'e-i. Te ni kasaka-í xu'ún núu tá'an-i, ndasa jínu ñú'ún in in-i jíná'an-i. <sup>46</sup> Te ndíta'an kivi kaja'an tútú-i ve'e ij. Te kásákuáchí-i staa ndíta'an ve'e-i. Te luu, sií ní ka'io iní añú-i káyee-í staa. <sup>47</sup> Te kánakana jaa-i Dios. Te sava-ga ñayivi núu-ún, ni kaka'an jíin'ún jíin-i. Te ndíta'an kivi ní kakaku sava-ga ñayivi ní sá'a máá Jító'o-yo. Te ni kandujíin-i jíin tíku'ni kándíja-ún.

### 3

#### *Ja ní nduva'a chaá rengo*

<sup>1</sup> In kivi te ni kákaa Pedro jíin Juan, kaja'an-de iní ve'e ij. Chí máá hora ka'uní aini kúu, te jikán ta'u-í yúan. <sup>2</sup> Te kákinchaka-i in chaá rengo onde kivi ní kaku-de. Te chaá-ún, ncháá-de ndíta'an kivi yuxé'é vé'e ij nuu nání hermosa, jikán-de caridad nuu táká ñayivi kivi koyo iní ve'e ij yúan. <sup>3</sup> Te chaá-ún, ni jini-de nuu Pedro jíin Juan, ja kuákivi-de iní ve'e ij. Te ni ka'an nda'ú-de jíin-de ja ná kuá'a-de in caridad. <sup>4</sup> Te Pedro jíin Juan, ni kánde'é vá'a-de nuu cháa-ún. Te ni kaka'an-de jíin-de: Yá'a nde'é-ró núu-rí, áchí-de. <sup>5</sup> Te máá cháa-ún, ndátu tu'a-de, jáni iní-de ni'in-dé yaku na jíin núu Pedro jíin Juan. <sup>6</sup> Te ni kachí Pedro: Tú ñáva'a-ri plata ni oro. Ko ja ñáva'a-ri, yúan kuá'a-ri nuu-ro. Jíin sí'ví máá Jesucristo nuu Nazaret ndukuiñi te kaka-ró, áchí-de. <sup>7</sup> Te ni tiin-de ndavá'a chaá-ún. Te ni xndúkuiñi-de chaá. Te ja'a-dé jíin sukún já'a-dé, ni kanduva'a-ni. <sup>8</sup> Te in ni kanda-ni-de. Te ni ndukuiñi-de. Te ni jika-de. Te ni kivi-de jíin Pedro jíin Juan iní ve'e ij, jika-de, kanda-de, te nákana jaa-de Dios. <sup>9</sup> Te ni kájiní taká ñayivi núu-dé ja nákana-de te nákana jaa-de Dios. <sup>10</sup> Te ni nakuni-i nuu-dé ja máá cháa jikán caridad yuxé'é vé'e ij ja nání hermosa kúu-de. Te ni kakee nuu-í kánde'é-i. Te ni kayu'ú-i, chí kájiní-i ja súan ni ta'an chaá-ún. <sup>11</sup> Te chaá ni nduva'a-ún, nini tiin-de Pedro jíin Juan, te ni kataka-ni ñayivi núu-dé iní corredor ja nání Salomón. Te ni kakee nuu-í kánde'é-i. <sup>12</sup> Te ni jini Pedro ja súan kúu. Te ni ka'an-de jíin ñáyivi-ún: Chaá nuu Israel, naja kánaa iní-ní kánde'é-ní tiñu yá'a. Naja kánde'é-ní nuu-ná. Kájani iní-ní ja cháa va'a kákuu-ná xí ío fuerza iní-ná náva'a nakaka chaá yá'a sá'a-ná náún. <sup>13</sup> Máá Dios Abraham, jíin Isaac, jíin Jacobo, máá Dios, Taa-yo, ni nduñá'nu Se'e-ya Jesús ni sá'a-ya, te ni kanastúu-ní Jesús, te ni kanakuxndí-ní l'a-ún jíto nuu Pilato, vasa síja chaá-ún-ya kuni-de núu. <sup>14</sup> Ko

máa-ní, ni kaské'ichi-ní l'a ii, l'a ndoo. Te ni kajikan-ní in chaa já'ni ndíyi sía Pilato. <sup>15</sup> Te ni kaja'ni-ní máa Jíto'o, l'a náschakú yóo. Ko Dios, ni naschakú-ya Jesús onde ma'nú ndíyi. Te máa-ná kákuu-ná testigo ja súan ío. <sup>16</sup> Te a kájiní-ní chaa yá'a te kánakuni-ní-de. Te ni kandíja-de Jesús jíin sí'ví-yá, te ja yuán ní nasáva'a-ya-dé. Chi kándíja-de-ya, te yuán ní nduva'a ii chaa yá'a nátu'un kájiní máa-ní. <sup>17</sup> Ko vina ñani, a jiní-ná chi sikí já tú ní kájuku'un iní-ní kúu ja ní kasá'a-ní súan, te suni súan ni kasá'a chaa kátá'ú tíñu nuu-ní. <sup>18</sup> Te jíin kiví, ni kajani chaa tu'un onde sáa ní sá'a Dios, ndasa koo tíñu, jíin ndása ndo'o Cristo. Te vina a ni skíkuu-ya súan. <sup>19</sup> Te ná náxío káva iní-ní, te ná nákani iní-ní jíná'an-ní núsáa, náva'a ná ndá'va taká kuachi-ní, te chaa kiví já ndúsi iní-ní sá'a máa Jíto'o-yo. <sup>20</sup> Náva'a táji Dios Jesucristo kii-ya, nátu'un ni sándaa-ya já kúu níi onde sáa. <sup>21</sup> Ko jínu ñú'ún já kéndoo-ya onde andívi, onde kiví ndújáa taká ndatíñu, nátu'un ni kaka'an chaa ndoo ni kajani tu'un onde aná'an ní sá'a Dios. <sup>22</sup> Chi Moisés, ni ka'an-de jíin táa-yo: Máa Tatá-ro Dios, kuá'a-ya in chaa nátu'un ruu, te kani-de tu'un nuu-ro. Te kenda-de ma'nú taká ñani-ro nátu'un ni kenda-ri. Te ná chú'un iní-ro tú'un ka'an chaa-ún nú naún ndí'i tu'un ka'an-de jíin-ró. <sup>23</sup> Te nú ndé chaa tú kuní-de chu'un iní-de tu'un ka'an chaa kani tu'un-ún, te naa íi-dé ma'nú taká-ga ñayivi, áchí Moisés. <sup>24</sup> Te taká chaa ni kajani tu'un, onde kiví ní kii Samuel te níi-gá onde vina, suni ni kajani-de tu'un ja kii kiví yá'a. <sup>25</sup> Máa-ní kákuu se'e chaa ni kajani tu'un-ya jíin sé'e sikí contrato ni sándaa Dios jíin táa-yo. Te ni ka'an-ya jíin Abraham: Onde chii tata-ro kenda ja kéndoo ndatu taká se'e ñuyivi sá'a, áchí. <sup>26</sup> Te Dios, ni naschakú-ya Sé'e-ya. Te ni táji-yá Se'e-ya, te ni kii-ya nuu máa-ní xna'an-ga, náva'a chaxio-ya-ní nuu taká kuachi-ní. Yúan-na te kéndoo ndatu-ní.

## 4

*Ja ní kakatiin-de Pedro jíin Juan*

<sup>1</sup> Te nini kaka'an-de jíin ñayivi-ún, te sutu, jíin já kúñá'nu iní ve'e ii, jíin saduceo, ni chakoyo-ún nuu-dé. <sup>2</sup> Te kákiti xaán iní ja kástá'an apóstol nuu ñayivi, ja kájani-de tu'un Jesús ja á ni nachaku-ya má'nú ndíyi. <sup>3</sup> Te ni kakatiin-ún-de. Te ni kachindee-de iní vekaa onde kiví xían-ún, chi a ni ini. <sup>4</sup> Ko kua'a xaán ñayivi ní kájiní so'o-i tu'un ni kaka'an chaa apóstol. Te ni kakandíja-i. Te ni jínu nátu'un u'un mil chaa. <sup>5</sup> Te kiví xían-ún, te chaa kákuñá'nu nuu máa-i, jíin chaa ni kayii, jíin chaa káchaa tutu, ni kandutútú-de iní nuu Jerusalén. <sup>6</sup> Te suni ni kandutútú-de jíin máa sutú ñá'nu-ga Anás, jíin Caifás, jíin Juan, jíin Alejandro, jíin taká-ga ja kákuu tá'an sutu ñá'nu-ga-ún. <sup>7</sup> Te ni kajani-ún-de ma'nú. Te ni kajika tu'un-de: Na jíin fuerza, xí na jíin sí'ví kásá'a-ró tíñu yá'a, áchí. <sup>8</sup> Yúan-na te Pedro, chi ni kútú-de jíin Espíritu Santo, te ni kachi-de jíin chaa-ún: Nii chaa kákuñá'nu iní nuu, jíin ní chaa ni kayii nuu núu Israel: <sup>9</sup> Vina te nú xndichí-ní náa sikí in tíñu va'a ni kasá'a-ná jíin in chaa kú'u yá'a nú ndasa ni nduva'a-de, <sup>10</sup> núsáa te máa-ní jíin taká ñayivi núu Israel, ná júku'un iní-ní ja jíin sí'ví máa Jesucristo nuu Nazaret ni nduva'a chaa kándii nuu-ní yá'a. Te suu l'a-ún ni kaja'ni-ní-ya jiká cruz. Ko ni nachaku-ya má'nú ndíyi ni sá'a Dios. <sup>11</sup> l'a yá'a kúu yuu já ní kaské'ichi níi, chaa káchutá'an ve'e. Te yuu-ún, máa yuu ndíso fuerza jikí kúu vina. <sup>12</sup> Te tuká inga chaa nama yóo, chi túu inga sí'ví nání ni in chaa ío iní ñuyivi yá'a ja kúu nama taká ñayivi jíná'an-i. Achí Pedro. <sup>13</sup> Yúan-na te ni kajini ja tú káyu'ú Pedro jíin Juan kaka'an-de. Te a kájiní ja tú tu'a va'a-de, chi tú ní kájika-de escuela. Te ni kanaa iní kánde'é núu-dé. Te ni kájuku'un iní ja ní kájika-de jíin Jesús. <sup>14</sup> Te kánde'é núu chaa ni nduva'a-ún, kándichí-de jíin Pedro jíin Juan. Te tú ní kákuu kuti xndío káni ni in tu'un. <sup>15</sup> Ko ni katá'ú tíñu nuu-dé ja ná kenda koyo-de ichi yatá municipio nini ná ndátú'ún máa jíná'an. <sup>16</sup> Te ni kaka'an: Ndasá sá'a-yó jíin chaa yá'a núsáa. Chi jandaa kúu ja ní jicha tu'un kua'an nuu taká ñayivi núu Jerusalén ja súan ni kasá'a-de in tíñu ñá'nu. Te ma kúu ka'an-yo já tú ío ndaa. <sup>17</sup> Ko náva'a ma kuichá-ga

tu'un yá'a ki'in nuu táká ñayivi, te ná ká'an xaan-yo núu-dé ja má kachí kuti-gá-de tu'un chaa-ún nuu ní ñin ñayivi, áchí. <sup>18</sup> Te ni kanakana xini-dé. Te ni katá'ú tínu nuu-dé ja má ká'an-ga-de te ma stá'an-ga-de ni ñin tu'un jíin sí'ví Jesús. <sup>19</sup> Yúan-na te ni kaka'an Pedro jíin Juan: Tava máa-ní cuenta te nú jata'an ini Dios ja kuándatu-ná nuu-ní xna'an-ga vása núu máa-yá. <sup>20</sup> Chi níni káni-ná tu'un ja ní kajini-ná jíin ja ní kajini so'o-ná. Achí-de. <sup>21</sup> Yúan-na te chaa junta, ni kaka'an xaan núu Pedro jíin Juan, te ni sía-de kua'an-de, chi tú ní káni'in kúti modo xndó'o Pedro jíin Juan, chi káyu'ú kájito ñayivi, chi taká-i, kanakana jaa-i Dios sikí ja ní kuu-ún. <sup>22</sup> Chi chaa ni nduva'a jíin tínu ñá'nu-ún, ví'í-gá uu xiko kua ío-de.

#### *Ja ní kajikan ta'u tíku'ni kándíja*

<sup>23</sup> Te ni kakaku-de kaja'an-de. Te ni najakoyo-de nuu tá'an-de. Te ni kanakani-de taká tu'un ni kaka'an sutu ñá'nu jíin chaa ni kayii nuu-dé. <sup>24</sup> Te súan ni kajini so'o-i tu'un kanakani-de. Te ñin jínu-ni ni kaka'an jaa-i jíin Dios: Táta, máa-ní kúu Dios ni sá'a andívi, ñuyívi, mar, jíin táká-ga ndatínu. <sup>25</sup> Te jíin Espiritu Santo ni ka'an-ní jíin yú'u táa-yo David, ja ní kuu-de mozo-ní. Chi ni ka'an-de: Naja kákiti ini ñayivi, te naja kanakani sáni ini-i. <sup>26</sup> Ni kataka chaa kákuu rey ñuyívi jíná'an-de. Te chaa kákuhá'nu-ún, ni kakutútú-de. Te ñin-na ni kandonda-de sikí máa Tatá Dios jíin sikí Cristo-ya. <sup>27</sup> Chi Herodes jíin Poncio Pilato jíin chaa sijn nación jíin ñayivi ñúu Israel, ni kakutútú ndíja-de ini ñuu yá'a, ni kandonda-de sikí Sé'e ii-ní Jesús, I'a ni jani-ní, <sup>28</sup> náva'a sá'a-de taká tínu ni teta'an máa-ní, jíin ja ní kundaá ini-ní onde sáa. <sup>29</sup> Te vina, Táta, nde'é-ní ndasa kaka'an xaan-dé nuu-ná jíná'an-ná. Te kua'a-ní fuerza nuu mozo-ní ja ná chundéé ini-ná kani-ná tu'un máa-ní. <sup>30</sup> Te skáa-ní nda'a-ní náva'a sá'a-ní tana, jíin tuní, jíin tínu ñá'nu. Te taká yúan ná kúu jíin sí'ví máa Sé'e ii-ní Jesús. Achí-i. <sup>31</sup> Te súan ni kajikan ta'u-í. Te nuu ká'jin tútú-i-ún, ni taan. Te ndí'i-i, ni kakútú-i jíin Espiritu Santo. Te ni kachundéé ini-i kájani-i tu'un Dios.

#### *Ja ní kañava'a ká'nu-i ndatínu-i*

<sup>32</sup> Te ñayivi kuá'a kákandíja, chi jíin ini jíin añú-i ni kanduu ñin núu-i. Te tú ni ñin-i ní kaka'an-i ja máa-i xín ñin ndatínu. Chi taká ndatínu, ni kañava'a ká'nu-i. <sup>33</sup> Te téyí xaan kájani ndaa apóstol tu'un ndasa ni kajini-de ja ní nachaku Jito'o-yo Jesús. Te bueno ni kuu tu'un luu Dios ini-de. <sup>34</sup> Te tú kuti naún nándi'i ni ñin-de, chi taká chaa káxín ñú'un, xí vé'e, ni kaxikó-de, te ni kakinchaka-de xu'ún, <sup>35</sup> te ni kachúkú-de xu'ún-ún nuu já'a chaa apóstol. Te chaa apóstol ni kasaka-dé nuu ñin ñin tá'an-de ndasa kájinu ñú'ún máa-i. <sup>36</sup> Te José, tata Leví, ncháa-de ñuu Chipre, ío inga sí'ví-de kajatínu apóstol, nání-de Bernabé, ja kuní ka'an, se'e tu'un ndéé ini. <sup>37</sup> Ni xikó-de ñin ñu'un-dé. Te ni kinchaka-de xu'ún. Te ni chúkú-de xu'ún-ún nuu já'a chaa apóstol.

## 5

### *Sikí Ananías jíin Safira*

<sup>1</sup> Ko ñin chaa nání Ananías jíin ñásí'í-de Safira, ni kaxikó-de ñin ñu'un. <sup>2</sup> Te ni janchaa-de sava xu'ún. Te suni jiní ñásí'í-de ja súan ni sá'a-de. Te ni kinchaka-de yaku-ni. Te ni chúkú-de nuu já'a chaa apóstol. <sup>3</sup> Te ni ka'an Pedro: Ananías, naja ní kivi Satanás ini añú-ro ja xndá'ú-ro Espiritu Santo núu. Chi ni janchaa-ro sava xu'ún ñú'un ní kaxikó-ro. <sup>4</sup> Ná té xikó-ga-ro, á nasu máa-ro xín núu. Te nuu ní xikó-ro, á nasu ini nda'a máa-ro ñú'un núu. Naja ní nakani ini-ro sá'a-ro súan. Ko nasu chaa xndá'ú-ro, chi Dios, áchí-de. <sup>5</sup> Te súan ni jiní so'o Ananías taká tu'un yá'a, te ni ndua-ni-de. Te ni ji'i-ni-de. Te taká ñayivi ní kajini so'o tu'un-ún, ni káyu'ú xaan-í. <sup>6</sup> Te ni kandukuiñi chaa súchí. Te ni kaxndánuu-de ndiyi-ún, te ni kakiñi'in-de-i yata vé'e. Te ni kachiyuji-de-i. <sup>7</sup> Te ni kunúu, natu'un uní hora. Te ni jaa ñásí'í-de ni kivi-ña vé'e-ún. Te naún jiní máa-ña ja súan ni kuu. <sup>8</sup> Te Pedro, ni jiká tu'un-de-ña: Kastu'ún núu-rí. Ni xikó-ro ñú'un-ún ñin tanto

súan xí túu. Achí-de. Te n̄i kachi-ña: Jaan, iin súan n̄i kaxikó-ná, áchí-ña. <sup>9</sup> Te Pedro, n̄i ka'an-de jíin-ña: Naja ní skétá'an-ró tú'un ja kóto nchaa-ro Espiritu máá Tatá Dios. Kuni so'o, yuxé'é yá'a ká'ma vai koyo chaa n̄i kachinduji yii-ro. Te suni súan kiñi'in-de róo ki'in-ro, áchí-de. <sup>10</sup> Te n̄i ndua-ni-ña núu já'a Pedro. Te n̄i ji'i-ni-ña. Te n̄i ndivi koyo chaa súchí-ún. Te n̄i kajini-de ja á n̄i ji'i-ña. Te n̄i kachiñi'in-de-ña, te n̄i kachinduji-de-ña xiiin yii-ña. <sup>11</sup> Te ndivii tíku'n̄i kándija jíin táká ñayivi ní kajini tu'un tiñu yá'a, n̄i kayu'ú xaan-í.

#### *Kua'q tiñu ñá'nu jíin tuni n̄i kasá'a apóstol*

<sup>12</sup> Te chaa apóstol, n̄i kasá'a-de kua'a tiñu ñá'nu jíin tuni jito nuu ñayivi. Te iin ká'nu-ni kándutútú-de in̄i corredor Salomón. <sup>13</sup> Ko tú ní chundéé iní ni iin-i ketá'an-i jíin-de. Ko ñayivi, ví'í-gá n̄i kajatú'ún-i-de. <sup>14</sup> Te ñayivi ní kachandija nuu máá Jíto'o-yo, ví'í-gá n̄i ndea-i, kúu chaa kúu ña'an, kua'a xaan-í. <sup>15</sup> Te n̄i kachinchaka-de kua'a ñayivi kaku'u. Te n̄i kajakin-de-i in̄i ya'ya kánda-i nuu jito jíin núu yúu, náva'a nú vai Pedro sanaa jin̄u vasté máá kátí-dé siki-í. <sup>16</sup> Te suni táká ñayivi ñuu yani-ún, n̄i kataka kua'a-í in̄i ñuu Jerusalén, n̄i kachinchaka-i ja kaku'u jíin já káta'an tachí kini. Te ndi'i-ún, n̄i kanduva'a jíin'an.

#### *Ja ní kachindikin-i Pedro jíin Juan*

<sup>17</sup> Yúan-na te n̄i kakukuásún iní sutu ñá'nu jíin sáva tá'an ja kachíñú'ún siki saduceo, te n̄i kandonda. <sup>18</sup> Te n̄i katiin-ún chaa apóstol. Te n̄i kataan-dé in̄i vekaa ñuu. <sup>19</sup> Ko ndajá'a máá Tatá Dios, akuáa ní juña-ya yuxé'é vekaa-ún. Te n̄i kiñi'in ya-dé jíin'an-de. Te n̄i ka'an-ya jíin-de: <sup>20</sup> Kuá'an, te kuiñi-ró iní ve'e ii. Te yúan kani-ró táká tu'un nuu ñayivi ndasa kuchaku-i vida jáa yá'a. Achí-ya. <sup>21</sup> Te n̄i kajini so'o-de tu'un yá'a. Te nuu ní kundijin, te n̄i kivi koyo-de in̄i ve'e ii. Te n̄i kastá'an-de tu'un nuu ñayivi. Te nini kastá'an-de, te n̄i chakoyo sutu ñá'nu jíin tá'an-de. Te n̄i nastútú-de chaa junta jíin chaa n̄i kayii in̄i ñuu Israel. Te n̄i táji-de ndajá'a kuáki'in-de chaa-ún in̄i vekaa. <sup>22</sup> Ko nuu ní jakoyo chaa kakuu ndajá'a-ún vekaa, te tú ní kani'in-dé apóstol. Te n̄i kanaxió káva-de. Te n̄i kastu'ún-de tu'un yá'a: <sup>23</sup> Jandaa kúu ja ní kajini-ná ndasú va'a vekaa. Te ká'iin chaa kándito-ún ichi yuxé'é. Ko nuu ní kajuña-ná, te tú kuti naún chaa ní kájin-ná nuu. Achí-de. <sup>24</sup> Te chaa kúná'nu in̄i ve'e ii jíin sutu ñá'nu, nuu ní kajini so'o-de tu'un yá'a, n̄i kakejá'a-de káyu'ú-de ja má júkuiñi tu'un-ún. <sup>25</sup> Ko n̄i jaa iin ñayivi. Te n̄i kastu'ún-i: Ña'an-ní, te nde'é-ní. Chaa n̄i kataan-ní vekaa, ká'iin-de in̄i ve'e ii. Te kastá'an-de tu'un nuu ñayivi. Achí-i. <sup>26</sup> Yúan-na te n̄i kaja'an chaa kúná'nu-ún jíin ndajá'a. Te ñúkúún vái-de jíin apóstol, chí káyu'ú-de kábito-de ñayivi já kuá'a-i yuu xiní-dé. <sup>27</sup> Te nuu ní jaa-de jíin apóstol, te n̄i jani-de chaa-ún in̄i municipio. Te sutu ñá'nu, n̄i xndichí-ún: <sup>28</sup> Á tú ní kastu'ún-rí nuu-ro já má stá'an-ga-ro tú'un chaa jian. Ko vina chí ñii ñuu Jerusalén n̄i xnda-ro sá'an-ro. Te kákuñi-ro chaa-ró ñii chaa jian siki-rí jíin'an-ri, áchí. <sup>29</sup> Ko Pedro jíin apóstol, n̄i kaka'an-de: Nini kuándatu-ná nuu Dios vásá núu táká chaa. <sup>30</sup> Máá Dios ndivi táa-yo, n̄i naschakú-ya Jesús, I'a n̄i kaja'ni máá-ní ja ní kajata kaa-ní-ya jiká cruz. <sup>31</sup> I'a yá'a n̄i nduñá'nu-ya kanchaa-ya ichi ndává'a Dios. Te n̄i nduu-ya I'a tá'ú tiñu jíin I'a nama yóo, náva'a nakani in̄i ñayivi ñuu Israel te koo tuká'nu in̄i-ya núu táká kuachi-i. <sup>32</sup> Te máá-ná jíin Espiritu Santo, kakuu-ná testigo máá-ya nuu táká tu'un yá'a. Chí já'a Dios Espiritu-ya núu táká ñayivi kábandatu nuu-ya. Achí-de. <sup>33</sup> Te máá-ún, súan n̄i kajini so'o tu'un yá'a. Te n̄i kakiti xaan iní. Te ka'ni-ún-de kákuñi núu. <sup>34</sup> Ko ío iin maestro ley, nání-de Gamaliel. Te kúu-de chaa fariseo. Te táká ñayivi, kajatú'ún-i-de. Te n̄i ndukuiñi-de nuu junta. Te n̄i tá'ú-de tiñu ná kúxio núu chaa apóstol. <sup>35</sup> Te n̄i ka'an-de jíin: Róo chaa ñuu Israel, kani va'a in̄i-ro te nú naún kákuñi ro sá'a-ró jíin chaa yá'a. <sup>36</sup> Chí onde sáá ní ndonda Teudas, te áchí-de ja chaa téyí kúu-de. Te n̄i kataka-i nuu-dé nátu'un kuun ciento chaa. Te n̄i ji'i-de n̄i sá'a sava-ga chaa. Te táká ja ní kábandatu tu'un n̄i ka'an-de, n̄i kajicha nuu kaja'an sáni. <sup>37</sup> Yúan-na te kivi ní ndutútú xiní, te n̄i ndonda Judas chaa ñuu Galilea. Te n̄i jaka-de kua'a ñayivi kuángoyo yata-dé. Te suni n̄i

naa cháa-ún. Te taká ñayivi ní kajandatu nuu-dé, ni kajicha nuu-i kája'an-i. <sup>38</sup> Te vina ná kuá'a-ri consejo róo: Ma kél'é-ga-ro cháa yá'a. Sí-a-de ná kí'in-de. Chi nú onde chii ñayivi vái tu'un yá'a xí tínu yá'a, te naa íi. <sup>39</sup> Ko nú onde nuu Dios vai, ma kúu kasu-ro. Chi sánaa te natuu ja jíin Dios kájata'an-ró. Achí-de. <sup>40</sup> Te ni kajatú'ún tú'un ni ka'an Gamaliel. Te ni kakana xini cháa apóstol. Te ni kaskúun yunu xii sukun-dé. Te ni ka'an xaan núu-dé ja má ká'an-ga-de tu'un jíin sí'ví Jesús. Te ni kasí-a-de kája'an-de. <sup>41</sup> Te máa apóstol, nuu junta ni kenda koyo-de kája'an-de, kákusi iní-de ja ní jatu'un-ya kándo'o-de sikí sí'ví-yá. <sup>42</sup> Te iní ve'e ii jíin taká ve'e, tú ní kájukuiñi-de ja kástá'an-de te kájani-de tu'un Jesucristo.

## 6

*Ja ní kajani-de usia chaa kuatíñu*

<sup>1</sup> Te ni ndea kua'a cháa káskuá'a. Te iin kivi, te chaa ñuu Grecia, ni kaka'an sóo-de sikí cháa hebreo, chi tú ní téta'an iin núu-de staa kée ñá'an viuda hora ja sáka-dé ndita'an kivi. <sup>2</sup> Yúan-na te máa uxí uu apóstol, ni kanastútú-de taká chaa káskuá'a, te ni kaka'an-de: Ma kúu jukuiñi máa-rí ja kájani-ri tu'un Dios, te kuatíñu-ri nuu mesa. <sup>3</sup> Núsáa te róo ñáni, kaji-ró usia tá'an máa-ró, cha va'a, cha ndichí, cha káñu'un chítu Espíritu Santo ná kúu-de. Te ná cháa-yó tínu yá'a sikí-dé. <sup>4</sup> Te ruu jíná'an-ri, kukuu-ri jíin ja kakán ta'u-rí, te kani-ri tu'un yá'a. Achí-de. <sup>5</sup> Te tu'un ni ka'an-de, ni kajata'an iní ñayivi kuá'a-ún. Te ni kakaji-i Esteban, cha kándíja va'a kúu-de. Te ñu'un chítu-de Espíritu Santo, jíin Felipe, jíin Prócoro, jíin Nicanor, jíin Timón, jíin Parmenas, jíin Nicolás, cha ni naki'in sé'é judío ñuu Antioquía. <sup>6</sup> Taká cha yá'a, ni kajani-i nuu cháa apóstol. Te ni kajikan ta'u-dé te ni kaxndée-de nda'a-dé xini cháa-ún. <sup>7</sup> Te tu'un Dios ni jika kua'an. Te cha káskuá'a, ni kandeja xaan-dé iní ñuu Jerusalén. Te suni kua'a sutú ni kajatú'ún, te ni kakandíja.

*Tu'un Esteban*

<sup>8</sup> Te Esteban, ni chítu ndii-de jíin fuerza, te ñúkuún ní sá'a-de tínu ñá'nu xaan jíin tuni nuu taká ñayivi. <sup>9</sup> Te iní ve'e sinagoga ni kandonda yaku cha, cha libertino, jíin cháa ñuu Cirene, jíin cháa ñuu Alejandría, jíin cháa ñuu Cilicia, jíin Asia, ni kastátá'an jíin Esteban. <sup>10</sup> Ko tú ní kákuandéé jíin-de, chi ndichí-de, te suni ni ka'an-de jíin fuerza máa Espíritu. <sup>11</sup> Yúan-na te ni kaská'an yaku cha ja ní kaka'an: Ni kajini so'o-ná ká'an ndiva'a Esteban sikí Moisés jíin sikí Dios, achí. <sup>12</sup> Te súan ni kaská'an-ún ñayivi, jíin cháa ni kayii, jíin cháa káchaa tutu. Te ni kajinu yúan sikí-dé, te ni kakatiin-ún-de kuangoyo jíin-de onde nuu junta. <sup>13</sup> Te ni kajani testigo falso ja ní kaka'an: Cha yá'a, ndita'an kivi ká'an ndiva'a-de sikí vé'e ii yá'a jíin sikí ley. <sup>14</sup> Chi ni kajini so'o-ná ká'an-de ja Jesús, cha ñuu Nazaret, kanu-de ve'e ii yá'a, te nasama-de taninu ni xndóo Moisés nuu-yo. Achí. <sup>15</sup> Yúan-na te taká ja kaxiukú iní municipio, ni kandakoto nuu-dé, te ni kajini ja jito nuu-dé natu'un nuu iin ndaja'a ándiví.

## 7

*Tu'un ni jani ndaa Esteban*

<sup>1</sup> Te máa sutú ñá'nu-ga, ni ka'an jíin-de: Súan kúu náún, achí. <sup>2</sup> Te máa-de, ni ka'an-de: Táta, ñáni, kuni so'o-ní tu'un yá'a jíná'an-ní. Máa Dios, I'a ñá'nu, I'a luu, ni kenda-ya núu táa-yo Abraham ná ni kanchaa-de iní ñuu Mesopotamia, onde ná té kí'in-ga-de kunchaa-de iní ñuu Harán núu. <sup>3</sup> Te ni ka'an-ya jíin-de: Kenda iní ñuu-ro jíin má'ñú tá'an-ró, te kí'in-ro kunchaa-ro iní ñuu ja stá'an-ri nuu-ro, achí-ya. <sup>4</sup> Yúan-na te ni kenda-de iní ñuu Caldea. Te ni kanchaa-de iní ñuu Harán. Te yúan ni ji'i táa-de. Te ni sá'a Dios ja ní cha-de ñuu yá'a nuu kaxiukú-ní vina. <sup>5</sup> Te tú ní já'a-ya ñu'un-ún kuu ta'u-dé, ni vasté iin tí'li. Ko ni keyu'u-ya ja kuá'a-ya ñu'un-ún nuu-dé onde jíin núu taká tata kii nuu-dé, vasa tú ní ío se'e-de sáa. <sup>6</sup> Te súan ni ka'an Dios jíin-de: Tata-de kuxiukú



jíká-i inga ñuu. Te kuun ciento kua kua tíñu sáni-de-i te xndó'o-de-i. <sup>7</sup> Te ñi ka'an Dios: Ko máá-rí, ndonda-ri siki ñuu nuu kuu-i mozo-ún. Te onde nú ñi kuu-ún, te kenda koyo-i te chiñú'ún-i ruu ichi yá'a. <sup>8</sup> Te ñi sá'a-ya contrato jíin-de jíin tuni ja xiti ndúu-de. Te se'e Abraham ñi kuu Isaac. Te ñi xiti ndúu-de-i nuu uná kivi-í. Te se'e Isaac ñi kuu Jacob, te se'e Jacob ñi kuu ndí'uxi uu máá tatá ñuu. <sup>9</sup> Te taká tatá ñuu-ún, ñi kakukuásún iní-de. Te ñi kaxikó-de José kua'an-i onde ñuu Egipto, Ko Dios ñi jika-ya jíin-i. <sup>10</sup> Te ñi nama-ya-í nuu taká tundó'o ñi ta'an-i. Te ñi kundíchi-i. Te Faraón, cha kuu rey ñuu Egipto, ñi kusii iní-de jíin-i ñi sá'a-ya. Te ñi cha-de gobernador siki José. Te José, ñi tá'ú-de tiñu nuu ñuu Egipto jíin núu vé'e Faraón. <sup>11</sup> Te ñi kii ñin tama xaán ñí ñuu Egipto jíin ñí ñuu Canaán. ñin tundó'o xaán ní kuu-ún. Te ndiyi táa-yo, tú ní káni'in-dé ja kée-dé jíná'an-de. <sup>12</sup> Te ñi jini tu'un Jacob ja ío trigo onde ñuu Egipto. Te ñi táji-de táa-yo ní kaja'an-de vuelta ñin. <sup>13</sup> Te ja vuelta uu, ñi kanakuni ñani José nuu-dé ja máá-de kuu. Te suni ñi stá'an José ñani-de nuu Faraón. <sup>14</sup> Te José, ñi táji-de cha kaja'an ja ní kana-de xini táa-de Jacob kii-de jíin taká tá'an-de. Ío uní xiko xia'un-i. <sup>15</sup> Súan ñi kuun Jacob kua'an-de onde ñuu Egipto. Te yúan ñi jii-de jíin taká tatá ñuu-yo. <sup>16</sup> Te cha-ún, ñi kanaja'a-de káno'on-de onde ñuu Siquem. Te ñi kayuji-de iní ve'e añú ja jíin plata ñi jaan Abraham nuu sé'e Hamor ñuu Siquem. <sup>17</sup> Ko ñi kuyani kivi ní keyu'u Dios nuu Abraham. Te ñayivi-ún, ñi ndea-i. Te ñi kukua'a-í iní ñuu Egipto. <sup>18</sup> Te ñi kuu kua. Te ñi nukuiñi inga rey iní ñuu Egipto ja tú játú'ún-de tu'un José. <sup>19</sup> Te rey-ún, ñi xndá'ú-de ñayivi ñuu-yo, ñi sándiva'a-de jíin táa-yo, ja fuerza ná skána-de se'e-de kuu-i. <sup>20</sup> Te kua-ún ñi kaku Moisés. Te ñi kusii iní Dios jíin-i. Te uní yoó ní ja'nu-i iní ve'e táa-i. <sup>21</sup> Te náa-i, ñi skána-ña-í. Te ñi naki'in sesí'í Faraón-ún-i. Te ñi skuá'nu-ña-í nátu'un se'e máá-ña. <sup>22</sup> Te ñi kutu'a Moisés taká tu'un ndíchi ñuu Egipto. Te ñá'nu xaán ní kuu-de jíin taká tu'un ká'an-de jíin taká tiñu sá'a-de. <sup>23</sup> Te nuu uu xiko kua-de, te ñi kusii iní-de kinde'é-de taká ñani-de ja kaku se'e Israel. <sup>24</sup> Te ñi jini-de nuu ñin cha Egipto ja sándiva'a jíin ñin cha Israel. Te ñi stují-dé cha Egipto-ún, te súan ñi nama-de ñani nda'ú-de. <sup>25</sup> Ko máá-de, jani iní-de ja júku'un iní taká ñani-de ja Dios ñi táji-yá-de ja náma-de ñani-de núu. Ko máá ñani-de, tú ní kájuku'un kuti iní. <sup>26</sup> Te inga kivi xían-ún, suni ñi jini-de nuu uu cha kajatá'an. Te ñi ja-de. Te ñi ka'an-de jíin ja ná júkuiñi: Súchi, naja kásá'a ndiva'a-ró jíin tá'an-ró. Chi ñani-ro kanakuni tá'an-ró. Achí-de. <sup>27</sup> Ko máá cháa ja'a ta'u tá'an-ún, ñi chujiki-de Moisés. Te ñi ka'an-de: Ndéja ní jani róo ja kúñá'nu-ró te sánda-ro tíñu-ri jíná'an-ri. <sup>28</sup> Te suni kuni-ro ká'ni-ro rúu nátu'un ñi ja'ni-ro cháa ñuu Egipto iku náún. Achí-de jíin Moisés. <sup>29</sup> Te tu'un yá'a ñi jini so'o Moisés. Te ñi jinu-de kua'an-de. Te jíká ní ncha-de onde ñuu Madián. Te yúan ñi skáku ñasí'í-de uu se'e yí. <sup>30</sup> Te ñi jinu tuku uu xiko kua. Yúan-na te ñin ndajá'a ándiví, ñi kenda-ya núu-dé onde nuu ñu'un té'é yuku Sinaí, ma'ñú ñin yuku kayú yáa ñu'un ñi kenda-ya. <sup>31</sup> Yúan-na te Moisés, ndé'é-de, te náa iní-de ja ní jini-de ñu'un-ún. Te ñi kandita-de náva'a kuni-de nuu. Te ñi ka'an máá Tatá-yo Dios jíin-de: <sup>32</sup> Máá-rí kuu Dios ndiyi táa-ro, Dios Abraham, Dios Isaac, Dios Jacob, achí-ya. Ko Moisés, kisi-i-de, te tú ní chúndéé iní-de nde'é-de nuu. <sup>33</sup> Te máá Tatá Dios, ñi kachi-ya jíin-de: Kiñi'in ndijan-ro já'a-ro. Chi nuu kandi-ro jíin, ñu'un íi kuu. <sup>34</sup> A ñi jini-ri ja sé'e-ri ká'ii-in-i iní ñuu Egipto, xaán kándo'o-i. Te suni jini so'o-ri ja kánde'e nda'ú-i. Te ñi kuun-ri vai-ri ja náma-ri-i jíná'an-i. Te vina, ña'an yá'a núsáa. Te ná táji-rí róo ki'in-ro onde ñuu Egipto. Achí-ya jíin-de. <sup>35</sup> Núsáa te Moisés yá'a, vasa a ñi kaské'ichi-i-de te vasa ñi kaka'an-i: Ndéja ní jani róo ja kúñá'nu-ró siki-rí, te sánda-ro tíñu-ri, ñi achi-i jíin-de. Ko Dios, ñi táji-yá-de kua'an-de ja tá'ú-de tiñu nuu-í te nama-de-i. Te ndajá'a-ya ja ní kenda nuu-dé nuu yukú-ún, suni ñi chindéé ní chituu-ya-dé. <sup>36</sup> Te cha yá'a, ñi ndiñi'in-de-i jíná'an-i iní ñuu yúan, te ñi sá'a-de kua'a tíñu ñá'nu, jíin taká tuni iní ñuu Egipto, jíin núu mar kuá'a, jíin núu ñu'un té'é, uu xiko kua. <sup>37</sup> Cha yá'a kuu Moisés ja ní ka'an jíin taká se'e Israel: Ma'ñú taká ñani-ro, nukuiñi ñin cha kani tu'un máá Tatá-ro Dios sá'a-ya nátu'un ruu. Te nuu cháa-ún kuni ná'in-ró tú'un ka'an-de. Achí.

<sup>38</sup> Chaa-ún kúu chaa ni kandee jíin tíku'ni ndiyi taa-yo ondé nuu ñú'un té'é. Te ni ka'an in ndajá'a-ya jíin-de xini yúku Sinaí, te ni ni'in-dé tu'un ndasa kuchaku-yo. Te ni jani-de tu'un-ún nuu-yo. <sup>39</sup> Ko ndiyi taa-yo, tú ní kákuni-de kuandatu-de nuu chaa-ún, chi sasua ni kaské'ichi-de chaa. Te ni kakusiin ini-de, no'on-de ñuu Egipto kákuni-de núu. <sup>40</sup> Te ni kaka'an-de jíin Aarón: Sáva'a tini-ro l'a ná kúxnúu núu-yo. Chi chaa Moisés, ja ní kiñi'in-de yóo ini ñuu Egipto vai-yó, tú kájiní-yo ñaún ní ta'an-de. Achí. <sup>41</sup> Yúan-na te ni kasá'a-de in chelu. Te nuu ndosó-ún ni kasoko-dé kiti. Te ni kakusi iní-de jíin tíñu ni kasá'a-de jíin ndá'a-dé. <sup>42</sup> Te Dios, ni kuxio-ya núu-dé kua'an-ya. Te ni xndóo-ya-dé ná kuatíñu-de nuu tíñuú xini ándiví, natu'un yoso núu tutú chaa ni kajani tu'un Dios onde sáa: Róo ñayivi Israel, a ni kaja'ni-ro kiti núu-rí uu xiko kua nuu ñú'un té'é náún. <sup>43</sup> Túu, chi sasua ni kajani-ró vé'e kuu ndosó Moloc jíin tíñuú xini máa Renfán, ndoso ja ní kasá'a máa-ró ja chíñú'ún-ró. Ja yúan ná sjá'a-ri róo ki'in-ro ondé yata ñuu Babilonia, áchí-ya. <sup>44</sup> Ndiyí taa-yo, onde ñu'un té'é ní kañava'a-de ve'e ñii Dios, natu'un ni tá'ú Dios tíñu nuu Moisés ja súan sá'a-de ve'e-ún, natu'un muestra ni jini-de. <sup>45</sup> Sáa chi jíin fuerza Dios ni kaskúnu ndiyi taa-yo ñayivi siin nación ja ní katíin máa-i ñuu yá'a. Yúan-na te jíin Josué ni kivi koyo-de ini lugar máa-i, ni kákinchaka-de ve'e ñii-ún ni kendo yá'a onde kivi David. <sup>46</sup> Te David, ni kusii iní Dios jíin-de. Te ni jikan-de ja ná sava'a-de in ve'e kuu Dios Jacob. <sup>47</sup> Ko Salomón, ni sá'a-de in ve'e máa-yá. <sup>48</sup> Ko l'a ñá'nu-ún, tú ncháa-ya iní ve'e kasá'a chaa, natu'un ni ka'an chaa jani tu'un-ya ondé sáa: <sup>49</sup> Andiví kúu silla kánchaa-ri, te tá'ú-rí tíñu. Ñuyivi kúu teyu nuu kaxndii ja'a-rí. Ndasá koo ve'e kani-ró kúndchaa-ri núsáa. Xí ndénu kúu nuu ndetátú-ri. <sup>50</sup> Á tú ní sá'a ndi'i-ri ndatíñu yá'a, áchí máa Tatá Dios. <sup>51</sup> Xaan kákujá'a ini-ní. Tú kákandíja ini añu-ní te xaan só'ó-ní. Chi nene kájasu-ní nuu Espiritu Santo, natu'un ni kasá'a ndiyi taa-ní onde aná'an. <sup>52</sup> Ió in chaa ni kajani tu'un-ya ondé sáa ja tú ní káhindikín taa-ní-de náún. Chi taa-ní, a ni kaja'ni-dé chaa kájaní tu'un ja kí máa l'a ndaa núu. Te l'a-ún, a ni kanastúu-ní-ya te ni kaja'ni-ní-ya. <sup>53</sup> Ko máa-ní, tú ní kaskíkuu-ní, vasa ndajá'a máa-yá, ni kajani-ya ley nuu-ní. Achí Esteban. <sup>54</sup> Taká tu'un yá'a ni kajini so'o. Te ni kata'u'u ini. Te kánakaji ñii yú'u kájito Esteban. <sup>55</sup> Ko máa Esteban, ni kútú-de Espiritu Santo. Te ni ndakoto-de ichi ándiví. Te ni jini-de ja ndíi ncháa nuu kánchaa Dios. Te Jesús, kándii-ya ichi ndává'a Dios. <sup>56</sup> Te ni ka'an-de: Vina te ndé'é-rí ja núña andiví. Te ndé'é-rí nuu máa Sé'e chaa kándii-ya ichi ndává'a Dios. Achí-de. <sup>57</sup> Yúan-na te ni kakana kó'ó. Te ni kajasu so'o. Te in jinu-ni ni kánda vaa siki Esteban. <sup>58</sup> Te ni kákiñi'in Esteban kua'an jíin-de onde yu'u ñuu. Te ni kaskána tikachí. Te ni kaja'a yuu xini-dé. Te ñayivi kánde'é, ni kachúkú-i tikachí-ún nuu já'a in chaa súchí nání Saulo. <sup>59</sup> Te nini kájoto yuu xini Esteban, te ni ka'an ndá'ú Esteban jíin máa Jító'o-yo: Táta Jesús, naki'in-ní añu-ná vina, áchí-de. <sup>60</sup> Te ni jukuiñi jítí-de. Te ni ka'an jaa-de: Táta, ma chí'i-ní cuenta kuachi yá'a siki-í jíná'an-i, áchí-de. Súan ni ka'an-de tu'un yá'a, te ni ji'i-ni-de.

## 8

*Ja ní chindikín Saulo tíku'ni kándíja*

<sup>1</sup> Te Saulo, ni jatú'ún-de ja ní ji'i Esteban. Te kivi-ún ni kejá'a káhindikín xaan-í tíku'ni kándíja ini ñuu Jerusalén. Te tíku'ni-ún, ni kajichá nuu-i kaja'an-i ní ndáñuu Judea jíin ndáñuu Samaria. Ko chaa apóstol chi túu. <sup>2</sup> Te chaa káchiñú'ún Dios, ni kajachinduji-de Esteban. Te ni kande'e xaan-dé ja ní naa Esteban. <sup>3</sup> Ko Saulo, chi xnáa-dé tíku'ni kándíja kuni-de. Te kivi-de ndita'an ve'e. Te ñú'un-de chaa, ña'an, táan-dé-i vekaa.

*Ja ní jika tu'un Dios ini ñuu Samaria*

<sup>4</sup> Te taká ñayivi ní kajichá nuu-ún, kaja'an-i taká ñuu kájaní-i tu'un Dios. <sup>5</sup> Te Felipe, ni kuun-de kua'an-de ñuu Samaria. Te yúan ni jani-de tu'un Cristo nuu ñayivi. <sup>6</sup> Te taká ñayivi-ún, ni kachu'un ini-i taká tu'un ja ní ka'an Felipe jíin-i. Te ni kajini so'o-i,

te ni kajini-i taká tuni ni sá'a-de. <sup>7</sup> Chi ini kua'a ñáyivi ní kiñi'in-de tachí káni. Te ni kenda-ún kákana kó'ó kája'an. Te tini chaa ni kuyúnú jín chaa rengo, ni kanduva'a-de. <sup>8</sup> Te ni kakusií xáan iní ñayivi ñúu-ún. <sup>9</sup> Te ini ñuu-ún ni io ñin chaa nání Simón. Te chaa-ún, chaa ñavá'a kúu-de. Te xaán kánaa iní ñayivi ñúu Samaria kánde'é-i. Te ni ka'an-de ja ñin chaa ñá'nu xaán kúu máa-de. <sup>10</sup> Te ñayivi, xaán vá'a káchu'un ini-i tu'un ká'an-de onde suchí lúlí te onde chaa ñá'nu. Te ni kaka'an-i: Chaa yá'a xaán yí'i fuerza Dios ñá'nu ini-de. <sup>11</sup> Te káchu'un ini-i tu'un ká'an-de, chi xaán káni kivi ní sá'a-de tiñu ñavá'a nuu-í, ni kánaa iní-i kánde'é-i. <sup>12</sup> Ko nuu-í ni jani Felipe tu'un va'a ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, jín tú'un sí'ví Jesucristo. Yúan-na te ni kakandíja-i. Te ni kajanducha-í kúu chaa kúu ña'an. <sup>13</sup> Te máa Simón, suni ni kandíja-de, ni janducha-dé. Te ni jika kuu-de jín Felipe, ndé'é-de ja sá'a Felipe taká tuni jín taká tiñu ñá'nu. Te ni kee nuu-dé kándii-de. <sup>14</sup> Te chaa apóstol ká'jin-de ini ñuu Jerusalén, ni kajini tu'un-de ja ñáyivi ñúu Samaria, ni kajatá'ú-i tu'un Dios. Te ni katájí-de Pedro jín Juan kája'an-de yúan. <sup>15</sup> Te ni jakoyo chaa-ún. Te ni kajikan ta'u-dé ja ñáyivi-ún, nává'a ná ní'in-í Espíritu Santo jíná'an-i. <sup>16</sup> Chi té cha'an-ga kii-ya sikí ní ñin-i. Chi máni ni kajanducha-í jín sí'ví Jesús. <sup>17</sup> Yúan-na te ni kachaa-de nda'a-dé xini-í jíná'an-i te ni chaa Espíritu Santo sikí-í. <sup>18</sup> Te ni jini Simón ja súan kachaa apóstol nda'a-dé xini ñáyivi-ún, te ja'a-ya Espíritu Santo nuu-í. Te kua'a-de xu'ún núu apóstol kuní-de núu. <sup>19</sup> Te ni ka'an-de: Suni kuní-ná ja kuá'a-ní fuerza yá'a nuu-ná nává'a nani ñayivi xndée-ná nda'a-ná xini-í, te chaa Espíritu Santo sikí-í, áchí-de. <sup>20</sup> Yúan-na te ni kachi Pedro jín-de: Xu'ún-ró ná náa jín-ró, chi jani ini-ro ja jín xú'ún kúu kuaan-ró tá'u ja'a Dios. <sup>21</sup> Tú cuenta-ro ni tú ta'u-ro ja kúndii-ro sikí tiñu yá'a, chi tú ío ndaa ini añú-ro núu Dios. <sup>22</sup> Núsáa te nakani ini-ro sikí kuáchi-ró yá'a. Te nandakan ta'u-ro núu Dios, sanaa te sá'a-ya túká'nu ini-ya núu kuáchi ñú'un ini-ro. <sup>23</sup> Chi jini-ri ja xaán kújá'a ini-ro núu-ya. Te máni kuáchi tiñu róó. Achí Pedro jín-de. <sup>24</sup> Yúan-na te ni ka'an Simón jín-de: Kakan ta'u máa-ró ja'a-rí nuu máa Jító'o-yo nává'a ni ñin tu'un ká'an-ro jián ma kii sikí-rí, áchí-de. <sup>25</sup> Te máa-de, ni kaka'an ndaa-de. Te ni kajani-de tu'un Dios. Te ni kanaxió káva-de káno'on-de ñuu Jerusalén. Te kua'a-ga ndañúu Samaria kájani-de tu'un va'a.

### *Felipe jín chaa eunuco*

<sup>26</sup> Te ñin ndajá'a máa Tatá Dios, ni ka'an-ya jín Felipe: Ndukuiñi te ki'in-ro íchi sur, ichi ja kenda ini ñuu Jerusalén, ja kúun kua'an onde ñuu Gaza. Achí-ya. Te yúan chi ñu'un té'é kúu. <sup>27</sup> Yúan-na te ni ndukuiñi Felipe kua'an-de. Te ni kenda-ni ñin chaa eunuco etíope. Te chaa-ún játíñu-de nuu reina etíope, nání-ña Candace. Te ñin gobernador kúu-de. Te suni ndíto-de yaka xu'ún-ña. Te ni kii-de ñuu Jerusalén, ni kichiñú'ún-de Dios. <sup>28</sup> Te kuano'on-dé kánchaa-de nuu carreta-de. Te ká'u-de tutu ni chaa Isaías chaa ni jani tu'un Dios onde sáa. <sup>29</sup> Te máa Espíritu ni ka'an-ya jín Felipe: Kuá'an te kita'an-ro carreta-ún. <sup>30</sup> Te Felipe, ni kundée-de ni ja-de. Te ni jini so'o-de ká'u chaa-ún tutu ja ní chaa Isaías onde sáa. Te ni jika tu'ún-de chaa-ún: Á júku'un ini-ní naún ká'u-ní xí túu. Achí-de. <sup>31</sup> Te máa eunuco, ni ka'an-de jín Felipe: Te ndasa júku'un ini-ná te nú tú stá'an ñin chaa nuu-ná, áchí-de. Te ni ka'an nda'ú-de ja ná kaa Felipe nuu carreta-de te kunchaa-de jín-de. <sup>32</sup> Te nuu ká'u-de tutu ii-ún ni ka'an tu'un yá'a: Nátu'un ñin rií ja kuá'an-ti kúu-ti, súan ni ja'an-ya. Te nátu'un ñin lélú sété tú ndé'e-ti, suni súan tú ní ká'an kuti-ya. <sup>33</sup> Te hora ni kuka nuu-ya, tú ní sándaq va'a-i jín-ya. Ndasá koo tu'un tata-ya, chi ni ji'i-ya iní ñuyívi yá'a. Achí. <sup>34</sup> Yúan-na te chaa eunuco-ún, ni ka'an-de: Chaa ni jani tu'un yá'a, ndé sikí chaa ká'an-de. Sikí máa-de xí sikí ingá chaa, áchí-de jín Felipe. <sup>35</sup> Yúan-na te Felipe, ni kejá'a-de ká'an-de. Te jín tú'un ká'an tutu ii-ún ni jani-de tu'un va'a Jesús nuu chaa-ún. <sup>36</sup> Te nini kája'an-de ichi-ún, te ni jakoyo-de ñin nuu ñú'un nducha. Te ni ka'an chaa eunuco: Yá'a ñú'un nducha. Á tú kuu kuanducha-ná, xí ndéja jasú. Achí-de. <sup>37</sup> Te ni kachi Felipe: Nú kándíja-ní onde jín iní jín añú-ní, te kuu, áchí-de. Te ni ka'an eunuco: Kándíja-ná ja Jesucristo kúu máa Sé'e Dios, áchí-de. <sup>38</sup> Te ni tá'ú-de

tiñu ni jukuiñi carreta. Te ni kanuu ndendúú-de kája'an-de nuu ñú'un nducha yúan. Te ni skuánducha Felipe cháa eunuco. <sup>39</sup> Te nuu ní kanana-de ini nducha, te Espiritu máa Tatá Dios, ni chaxio-ni-ya Felipe kua'an-de. Te cháa eunuco, tuká ní jiní-de nuu Felipe. Te ni ki'in-de ichi kuáno'on-dé. Te kúsiñi ini-de. <sup>40</sup> Ko Felipe, ni ndenda-de onde ñuu Azoto. Te nini já'a-de kua'an-de, te jáni-de tu'un va'a-ya táká ñuu. Te vása ní jaa-de ñuu Cesarea.

## 9

*Já ní nakani ini Saulo*

<sup>1</sup> Te Saulo, nákata-de ja ndóna-de ka'ni-dé taká cháa káskuá'a tu'un máa Jító'o-yo. Te ni jaa-de nuu sutú kúñá'nu-ga. <sup>2</sup> Te ni jikan-de tutu nuu cháa-ún ja kí'in-de taká ve'e sinagoga ñuu Damasco, náva'a katiin-de sava cháa xí ñá'an já ká'in siki tú'un-ya. Te ku'ni-de ñayivi-ún kunchaka-de-i kii-de jín-i ñuu Jerusalén kuní-de. <sup>3</sup> Te ni ki'in-de ichi kuá'an-de. Te ni kuyani-de ñuu Damasco. Te sánaa-ní te ni ndii ncháa-ni ñí núu-dé onde andívi. <sup>4</sup> Te ni ndua-ni-de nuu ñú'un. Te ni jini so'o-de ká'an iin tu'un jín-de: Saulo, Saulo, naja chindikin-ro rúu. Achí. <sup>5</sup> Te máa-de, ni ka'an-de: Ndé cháa kúu-ní vii, Táta, achí-de. Te ni kachi-ya jín-de: Máa-rí kúu Jesús ja chindikin-ro rúu. Xaan yí kúu ja kuañú yátá-ró punta garrocha. Achí-ya. <sup>6</sup> Te máa-de, kisi-i-de, chi yú'ú-de. Te ni ka'an-de: Táta, naún sá'a-ná kuní-ní, achí-de. Te máa Jító'o-yo, ni kachi-ya jín-de: Ndukoo, te kivi-ró ini ñuu. Te yúan ni'in-ro tú'un ndasa sá'a-ró. Achí-ya. <sup>7</sup> Te cháa kája'an jín Saulo, ni kajukuiñi-de kákee nuu-dé kánde'é-de. Chi ni kajini so'o ndija-de ní'in, ko tú ní kajini-de nuu ní iin cháa ká'an. <sup>8</sup> Yúan-na te ni ndukoo Saulo nuu ñú'un. Te ni ndakoto-de. Ko tú ni iin nuu ní jiní-de. Te katiin cháa-ún nda'a-dé kája'an-de jín-de. Te ni kaskivi-de Saulo ini ñuu Damasco. <sup>9</sup> Te yúan ni kanchaa-de uni kivi. Te tú ní kúu kuti ndé'é-de, ni tú ní yée-dé staa, ni tú ní jí'i-de nducha.

*Saulo ini ñuu Damasco*

<sup>10</sup> Te ni io iin cháa skuá'a tu'un-ya ñuu Damasco nání-de Ananías, te jín jáni ni ka'an máa Jító'o-yo jín-de: Ananías, achí-ya. Te máa-de, ni ka'an-de jín-ya: Táta, yá'a kanchaa-ná, achí-de. <sup>11</sup> Te ni ka'an máa Jító'o-yo jín-de: Ndukuiñi te ki'in-ro ichi yá'ya ja nání derecha. Te ini ve'e Judas ná ndúkú-ró iin cháa nání Saulo ñuu Tarso, chi jandaa jikán ta'u-dé. <sup>12</sup> Te skóto jani-de ja iin cháa nání Ananías, kivi-de te cháa nda'a xiní-dé, náva'a ndundijin nduchi-dé. Achí-ya. <sup>13</sup> Yúan-na te ni ka'an Ananías: Táta, a ni jini tu'un-ná siki cháa yúan ja xaán sá'a ndiva'a-de jín ñayivi ndóo-ní ini ñuu Jerusalén. <sup>14</sup> Te vina ni cháa-de yá'a ndíso-de tiñu sutu ñá'nu, náva'a katiin-de taká ñayivi kachiñú'ún-i níí, te taan-dé-i vekaa. Achí-de. <sup>15</sup> Te máa Jító'o-yo, ni ka'an-ya jín-de: Kuá'an, chi cháa ni kaji máa-rí kúu cháa jian, náva'a ná káni-de tu'un-ri ki'in-de ñí núu ñayivi sijn nación, ñí núu rey, jín ñí núu táká ñayivi ñuu Israel. <sup>16</sup> Chi stá'an-ri nuu-dé ja kánúú ndó'o-de kua'a xaán túndó'o siki sí'ví-rí. Achí-ya. <sup>17</sup> Yúan-na te kua'an Ananías. Te ni kivi-de ini ve'e-ún. Te ni xndée-de nda'a-dé xini Saulo. Te ni ka'an-de: Náni, Saulo. Máa Jító'o-yo Jesús, I'a ni kenda nuu-ro ichi vái-ró, ni táji-yá ruu vai-ri nuu-ro náva'a ná ndundijin nduchi-ro, te ná kútú-ró Espiritu Santo. Achí-de. <sup>18</sup> Te ni koyo-ni natu'un soo yúnduchi-dé. Te ni ndundijin nduchi-dé. Te ni ndukuiñi-de. Te ni janducha-dé. <sup>19</sup> Yúan-na te ni nakee-dé staa. Te ni nani'in ini-de. Te ni kendo Saulo yaku kivi jín cháa káskuá'a ja kaxiukú-de ini ñuu Damasco. <sup>20</sup> Te ni keja'a-ni-de jáni-de tu'un Jesucristo ini ve'e sinagoga, achí-de ja I'a yá'a kúu-ya Sé'e Dios. <sup>21</sup> Te taká ñayivi ní kajini so'o tu'un ká'an-de, ni kákee nuu-í kánde'é-i. Te ni kaka'an-i: Á nasu cháa yá'a xaan sá'a ndiva'a-de jín táká ñayivi kándaku ñi'in sí'ví-yá yá'a núu. Te ja yúan ní cháa-de yá'a, ku'ni-de preso no'on-de jín-i nuu sutú ñá'nu núu. Achí-i. <sup>22</sup> Ko Saulo, ví'í-gá ni ndúkú ndée-de ni sáká núu-de xini cháa judío kaxiukú ini ñuu Damasco, ká'an téyí-de ja Jesús kúu Cristo. <sup>23</sup> Te ni kuu-ga kivi. Te cháa judío, ni kanatiin tu'un tá'an-de ja ká'ni-dé Saulo. <sup>24</sup> Ko Saulo,

ní ni'in-dé tu'un ja súan ni kandaṭu'ún cháa-ún. Te máa cháa judío ndúú ñúú-ni kájito yu'u-dé ichi núu kenda yuxé'é ñúu ja ká'ni-dé Saulo núu. <sup>25</sup> Yúan-na te cháa káskuá'a jíin-de, ni káki'in-de Saulo akuáa. Te ini ñin jika ni kaskúun-de cháa jika ñin nama ñúu-ún.

#### *Saulo ini ñuu Jerusalén*

<sup>26</sup> Te nuu ní naja-a-de ñuu Jerusalén, te kuní-de naketa'an-de jíin cháa káskuá'a-ún. Ko máa cháa-ún, ni kayu'ú-de ni kajito-de Saulo, chi tú ní kákandíja-de ja cháa skuá'a kúu Saulo. <sup>27</sup> Ko Bernabé, ni jaka-de kua'an jíin-de nuu cháa kákuu apóstol. Te ni jani-de tu'un nuu cháa-ún ndasa ni jini Saulo nuu máa Jító'o-yo ichi kuá'an-de, te ni ka'an-ya jíin-de, jíin ndasa ni chundéé ini Saulo ni ka'an téyíí-de tu'un Jesús ini ñuu Damasco. <sup>28</sup> Te ndénda-de ndívi-de ñuu Jerusalén jíin cháa kákandíja yúan. <sup>29</sup> Te ni jani téyíí-de tu'un máa Jító'o-yo. Te ni státa'an-de jíin cháa judío ñuu Grecia. Ko máa cháa-ún, kákuni-de ka'ni-dé Saulo. <sup>30</sup> Te ni kajini tu'un taká ñani. Te ni kachu'un íchí-de Saulo onde ñuu Cesarea. Te yúan ni katájí-de Saulo kuano'on-dé onde ñuu Tarso. <sup>31</sup> Te tikú'ni kákandíja ñí ini ñuu Judea, jíin ñúu Galilea, jíin ñúu Samaria, tuká ní káchindikín-de-i. Te ni ja'nu-ga-i jíin tú'un. Te ni kachiñú'ún-i máa Jító'o-yo. Te ni kandundéé ini-i ni sá'a Espíritu Santo. Te ni ndea-ga-i.

#### *Ja ní nduva'a Eneas*

<sup>32</sup> Te Pedro, jika kuu-de nuu-í taká lado. Te suni ni ja'an-de nuu ñáyivi ndóo ini ñuu Lida. <sup>33</sup> Te yúan ni jini-de nuu ñin cháa nání Eneas, ja ní kuu una kuia kaa-de jito, chi ni kuyúnú-de. <sup>34</sup> Te ni kachi Pedro jíin-de: Eneas, Jesucristo ná násáva'a-ya róo. Ndukoo, te natuu-ro jito-ró. Achí-de. Te ni ndukoo-ni cháa-ún. <sup>35</sup> Te ni kajini taká ñayivi kaxiukú ñúu Lida jíin ñúu Sarón. Te ni kanaxió káva ini-i nuu máa Jító'o-yo.

#### *Ja ní nachaku Dorcas*

<sup>36</sup> Te suni ni io ñin ña'an skuá'a ini ñuu Jope, nání-ña Tabita, ja kuní ka'an nuu yú'u griego, Dorcas. Ña'an yá'a, xaan ní sá'a-ña tínu va'a jíin caridad. <sup>37</sup> Te kivi-ún ni ku'u-ña. Te ni ji'i-ña. Te ni ndí'i ni nasándoo-de ña'an-ún. Te ni kajakín-de-ña ñin ini ve'e. <sup>38</sup> Te ñuu Lida, yani kánchaa jíin ñúu Jope. Te cháa káskuá'a-ún, ni kajini tu'un-de ja kánchaa Pedro yúan. Te ni katájí-de uu cháa kuaka'an nda'ú jíin Pedro: Ma kúkuéé-ni te chaá-ni nuu-ná, achí-de. <sup>39</sup> Yúan-na te ni ndukuiñi Pedro kua'an-de jíin-de. Te nuu ní ja-a-de, ni kajaka-de Pedro kua'an-de jíin-de ini ve'e-ún. Te yúan, taká ña'an viuda, ni kajikó ndúu-ña-dé kánde'e-ña. Te kástá'an-ña taká su'nu jíin taká tikachi ní sá'a Dorcas ná ni kánchaa-ña jíin-ña jíná'an-ña núu. <sup>40</sup> Yúan-na te Pedro, ni jacha ndí'i-de ñayivi-ún kaja'an-i yata vé'e. Te ni jukuiñi jíti-de. Te ni jikan ta'u-dé. Te ni naxió kóto-de ichi núu kátuu ndíyi-ún. Te ni ka'an-de: Tabita, ndukoo, achí-de. Te máa-ña, ni ndakoto-ni-ña. Te ni jini-ña núu Pedro. Te ni ndukoo-ni-ña. <sup>41</sup> Te máa-de, ni tiin-de nda'a-ña. Te ni ndúkuiñi-de-ña. Yúan-na te ni kana-de xini ñáyivi ndóo jíin viuda. Te ni stá'an-de-ña ja á chakú-ña. <sup>42</sup> Te tínu yá'a ni jicha tu'un ñí ñúu Jope kua'an. Te kua'a ñáyivi, ni kákandíja-i nuu máa Jító'o-yo. <sup>43</sup> Te Pedro, kua'a kivi ní kendoo-de ini ñuu Jope, kánchaa-de ve'e ñin cháa curtidor nání Simón.

## 10

#### *Pedro jíin Cornelio*

<sup>1</sup> Te ini ñuu Cesarea ni io ñin cháa nání Cornelio, ni kuu-de capitán, ni tiin-de soldado nání Italiana. <sup>2</sup> Cháa chíñú'ún vá'a Dios kúu-de onde jíin ñí vé'e-de. Te bueno sá'a-de caridad nuu taká ñayivi. Te nene jikan ta'u-de nuu Dios. <sup>3</sup> Te cháa yá'a, ni skóto-ya-dé nátu'un ka'uní aini. Te ni jini-de nuu ñin ndajá'a máa Dios ni kivi-ya núu kánchaa-de. Te ni ka'an-ya jíin-de: Cornelio, achí-ya. <sup>4</sup> Te máa-de, ni ndakoto-de nuu-ya. Te yú'ú-de. Te ni ka'an-de: Naún kuní-ni Táta, achí-de. Te ni kachi-ya jíin-de: A ni jini Dios ndasa jikan ta'u-ro jíin ja sá'a-ró caridad. <sup>5</sup> Vina te táji-ró uu cháa ná kí'in-de ñuu Jope. Te



kana-ró xiní Simón ná kii-de, te chaa-ún, nání-de Pedro. <sup>6</sup> Ncháá núu-de ve'e ñin chaa nání Simón curtidor, ja ncháá ve'e-de yani yundúcha mar. Te máá-de kastu'ún nuu-ro ndéja kánúú sá'a-ró. Achí-ya. <sup>7</sup> Te ndajá'a ní ka'an jíin Cornelio, a kua'an-ya. Te ni kana-de xiní uu mozo-de jíin xiní ñin soldado ja jítíñu kútu núu-dé. <sup>8</sup> Te onde ni ndí'i ni nakani-de taká tu'un nuu mozo-ún, te ni táji-de mozo kája'an onde ñuu Jope. <sup>9</sup> Te inga kivi xían-ún, kájika-i kája'an-i. Te ni kakuyani-i ñuu-ún. Te Pedro, ná ka'uxi uu ni kaa-de xiní vé'e ja kakán ta'u-dé. <sup>10</sup> Te ni chaa soko chii-de. Te ni kuni-de kee-dé staa. Ko nini kásatu'a-ña-ún, te ni skóto-ya-dé. <sup>11</sup> Te ni jini-de núña andíví. Te ñin bulto natu'un ñin sa'ma kuítá ja nú'ni ndíkúun punta, ni kuun vai nuu ñú'un ní skóto-ya-dé. <sup>12</sup> Te ini-ún káñu'un taká kiti kúun ndá'a ío nuu ñú'un yá'a, jíin koo, jíin taká tisaá andíví. <sup>13</sup> Te ni jini so'o-de ñin tu'un ni ka'an: Pedro, ndukuiñi, te ka'ni-ro, te kee-ro, áchí. <sup>14</sup> Ko Pedro, ni ka'an-de: Ma kúu Táta, chi té kee-gá-ná kuñu chá'an ni ja tú ío ndoo, áchí-de. <sup>15</sup> Te ni ka'an tuku jíin-de vuelta uu: Ja ní sándoo Dios, ma skúnání-ró kuñu chá'an, áchí. <sup>16</sup> Te tu'un yá'a ni kii uní vuelta nuu-dé. Te sa'ma kuítá-ún, ni ndaa kuano'on andíví. <sup>17</sup> Te nini kánchaa Pedro jáni ini-de naún kúu ja ní jini-de-ún, te ni jakoyo mozo ni táji Cornelio kua'an, kájika tu'un-i ve'e Simón onde ni jakoyo-i yuxé'é cháa-ún. <sup>18</sup> Te ni kaka'an jaa-i. Te ni kajika tu'un-i nú yúan ncháá ñin chaa nání Simón, te ío inga sí'ví-de nání-de Pedro. <sup>19</sup> Te nini kánchaa Pedro nákani ini-de nú naún kúu ja ní jini-de-ún, te ni ka'an máá Espiritu jíin-de: Ni chaa uní mozo kánandúkú-i róó. <sup>20</sup> Ndukuiñi, te nuu-ró. Te ma yú'u-ro kí'in-ro jíin-i. Chi máá-rí, ni táji-rí-i vai-i, áchí-ya. <sup>21</sup> Yúan-na te Pedro, ni nuu-de nuu mozo ni táji Cornelio. Te ni ka'an-de: Amigo, máá-rí kúu chaa kánandúkú-ró. Ndé siki kúu ja vai koyo-ró nuu-rí núsáa, áchí-de. <sup>22</sup> Te máá mozo-ún, ni kaka'an-i: Cornelio, chaa capitán, chaa ndaa, chaa chíñú'ún vá'a Dios kúu-de. Te suni taká ñayivi judío kaka'an-i ja cháa va'a kúu-de. Ni ka'an ñin ndajá'a ndóo-ya jíin-de ja ná kana-de xiní-ní kii-ní ki'on vé'e-de. Te ná kúni ná'in-de tu'un ka'an-ní jíin-de. Achí-i. <sup>23</sup> Yúan-na te ni skívi-de mozo-ún ini ve'e. Te ni kakendoo-i yúan. Te inga kivi xían-ún, ni ndukoo-de. Te ni kee-de kája'an-de. Te suni kája'an yaku ñani ñuu Jope jíin-de. <sup>24</sup> Te inga kivi ní jakoyo-de ñuu Cesarea. Te Cornelio, ndátu-de chaa jíná'an-de, chi ni stútú-de tá'an-de jíin amigo va'a-de. <sup>25</sup> Te nini kivi Pedro ini ve'e, te ni kenda Cornelio ka'an-de jíin Pedro. Te ni jukuiñi jítí-de nuu já'a Pedro. Te ni chíñú'ún-de chaa. <sup>26</sup> Ko Pedro, ni xndúkuiñi-de Cornelio. Te ni ka'an-de: Ndukuiñi, chi ruu, suni chaa kúu-ri. Achí-de. <sup>27</sup> Te kándatu'ún-de. Te ni kivi koyo-de. Te ni jini Pedro ja ní kakutútú kuá'a ñayivi káxiukú-i ini ve'e. <sup>28</sup> Te ni ka'an Pedro jíin ñayivi-ún: A kájiní-ní ja tú ío ley ja ñin chaa judío, ketá'an-de xí sá'a-de ñin visita nuu ñin chaa tú kúu judío. Ko Dios, ni stá'an-ya núu-ná ja tú ni ñin ñayivi chá'an, ñayivi kini ío. <sup>29</sup> Ja yúan, te nuu ní kana-ní xiní-ná, te vai-ná, tú ní sájá'a ini-ná. Ja yúan jiká tu'un-ná ní: Na siki kúu ja ní kana-ní náa, áchí Pedro. <sup>30</sup> Yúan-na te ni ka'an Cornelio: Vina ío kuun kivi natu'un máá hora yá'a ío ndicha ini-ná. Te ka'uní aini kúu jikán ta'u-ná ini ve'e-ná. Te ni chaa ñin ndajá'a-ya nuu-ná. Te ndíi ncháa sa'ma ñú'un-ya. <sup>31</sup> Te ni ka'an-ya jíin-ná: Cornelio, a ni jini Dios ndasa jikan ta'u-ro jíin ja sá'a-ró caridad. <sup>32</sup> Núsáa te táji-ró mozo ná kí'in ñuu Jope. Te kana-ró xiní ñin chaa kúu Simón ja nání-de Pedro, ná kii-de nuu-ro. Te chaa-ún, ncháa-de ve'e ñin chaa nání Simón curtidor. Te máá yú'u mar ncháa ve'e-de. Te chaa chaa-ún, te kastu'ún-de nuu-ro, áchí-ya jíin-ná. <sup>33</sup> Súan ni kuu. Te ni táji-ná mozo kujaa kana ní. Te va'a ni sá'a-ní ja ní chaa-ní. Te vina, taká-ná, ká'iin tútú-ná yá'a nuu Dios, náva'a kuni so'o-ná tu'un ka'an-ní, ndasa ni tá'u Dios tiñu nuu-ní. Achí-de. <sup>34</sup> Yúan-na te ni ka'an Pedro: Vina te ni jini ndaa-ná ja Dios tú ncháa nuu-yá ñayivi. <sup>35</sup> Chi ñani ñayivi, nú káchiñú'ún-i-ya te kásatiñu va'a-i nuu-yá, te kúsi iní-ya jíin-i. <sup>36</sup> Ni ka'an-ya jíin taká se'e Israel, ni kastu'ún-ya nuu-í ja máá Jesucristo já'a-ya tú'un ndéé iní-i. Te I'a yá'a kúu Jito'o taká-yo. <sup>37</sup> Máá-ní, a kájiní tu'un-ní tu'un Jesucristo. Chi ni jani Juan tu'un jánducha, yúan-na te ni kejá'a tú'un-ya onde ñuu Galilea, te ni jicha nuu ní ñuu Judea,

<sup>38</sup> ndasa ni ja'a Dios Espíritu Santo jíin fuerza nuu-yá. Te ndasa ni jika kuu ya ní sá'a-ya tíñu va'a, te ni nasáva'a-ya taká ñayivi tá'an tachi káni. Chi Dios, ni chindéé ní chituu-ya Jesús nuu Nazaret. <sup>39</sup> Te máá-ná, ni kajini-ná taká tíñu ni sá'a-ya iní nuu Judea, jíin iní nuu Jerusalén. Te ni kaja'ni-í-ya, ni kajata kaa-i-ya jiká iin cruz. <sup>40</sup> Ko I'a yá'a, ni nachaku-ya ní sá'a Dios kivi uní. Te ni ndenda ndijin-ya ní sá'a Dios. <sup>41</sup> Ko tú ní ndénda ndijin-ya núu taká ñayivi, chi máni nuu cháa ja á ni kaji Dios ja kúu-de testigo. Te testigo-ún kákuu-ná, chi ni kayee-ná staa ni kaji'i-ná nducha jíin-yá, nuu ní nachaku-ya má'ñú ndíyi. <sup>42</sup> Te ni tá'ú-yá tíñu nuu-ná jíná'an-ná ja ná káni-ná tu'un-ya núu taká ñayivi. Te ka'an ndaa-ná ja ní jani Dios máá-yá kuu-ya juez nuu ñayivi káichaku jíin núu ñayivi ní kaji'i. <sup>43</sup> Chi tu'un I'a yá'a ni kaka'an ndaa taká cháa ni kajani tu'un Dios onde sáa. Ja taká ñayivi kándija nuu-yá, jíin sí'ví-yá koo tuká'nu iní nuu taká kuachi-i. Achí Pedro.

*Ja ní jaq Espíritu Santo siki ñayivi sijn nación*

<sup>44</sup> Te nini ká'an Pedro taká tu'un yá'a, te ni chaq-ni Espíritu Santo siki taká ñayivi kájini so'o tu'un ká'an-de. <sup>45</sup> Te chaq káandija, ja ní jakoyo jíin Pedro, ja kákuu-de chaq ni kaxiti ndúu, ni kanaa iní-de kánde'é-de ja súni ni chaq Espíritu Santo siki ñayivi sijn nación. <sup>46</sup> Chi ni kajini so'o-de káka'an ñayivi-ún sijn yu'u, te kánakana jaa-i Dios. <sup>47</sup> Yúan-na te ni ka'an Pedro: Ndéja jasú kii nducha, náva'a ná kuánducha ñayivi yá'a, chi ni chaq Espíritu Santo siki máá-i nátu'un siki máá-yó, áchí-de. <sup>48</sup> Te ni tá'ú-de tíñu nuu-í jíná'an-i ja ná kuánducha-í jíin sí'ví máá Jító'o-yo Jesús. Yúan-na te ni kaka'an nda'ú-i jíin-de ja ná kéndoo-de jíin-i yaku kivi.

## 11

<sup>1</sup> Te chaq apóstol jíin taká ñani ká'jin ní nuu Judea, ni kajini tu'un-de ja ñayivi sijn nación, suni ni kajatá'ú-i tu'un Dios. <sup>2</sup> Te ni ndaa Pedro kuano'on-dé nuu Jerusalén. Te sava chaq ni kaxiti ndúu, ni kaka'an siki-dé. <sup>3</sup> Te ni kaka'an-de: Naja ní kivi-ró iní ve'e chaq tú ní kaxiti ndúu, te ni yee-ro staa jíin-de, áchí. <sup>4</sup> Yúan-na te ni keja'á Pedro ni jani káji-de tu'un nuu cháa-ún: <sup>5</sup> Ni kanchari nuu Jope. Te nini jikán ta'u-rí, te ni skóto-ya rúu. Te ni jini-ri iin bulito nátu'un iin sa'ma kuítá ja nú'ni ndikúun punta. Te ni kuun vai onde nuu-rí ichi ándiví. <sup>6</sup> Te ni nde'é-rí. Te ni jini-ri ja iní-ún káñu'un kiti kúun ndá'a kájika nuu ñú'un yá'a, jíin kiti xa'an, jíin kóo, jíin tísaa ándiví. <sup>7</sup> Te ni jini so'o-ri iin tu'un ni ka'an jíin-rí: Pedro, ndukuiñi, ka'ni-ro te kee-ro. Achí. <sup>8</sup> Te ni ka'an-ri: Ma kúu Táta, chi té kee-gá-ná kuñu chá'an ni kuñu ja tú ío ndoo. <sup>9</sup> Ko tu'un-ún ni ka'an tuku jíin-rí onde ándiví: Ja ní sándoo Dios ma skúnání-ró kuñu chá'an. Achí. <sup>10</sup> Te suni súan ni ka'an uní vuelta. Yúan-na te ni ndaa bulito-ún kuano'on ichi ándiví. <sup>11</sup> Yúan-na te suni hora-ún ni jakoyo uní mozo kánandúkú-i ruu. Te onde nuu Cesarea ni ta'u tíñu nuu-í vai-i. Te ni jakoyo-i ve'e-ri. <sup>12</sup> Te máá Espíritu, ni ka'an-ya jíin-rí ja má yú'ú-ri ki'in-ri jíin-i. Te suni ni kaja'an iñu ñani yá'a jíin-rí. Te ni kivi koyo-ri iní ve'e iin chaq. <sup>13</sup> Te chaq-ún, ni jani-de tu'un nuu-rí, ná ni jini-de iin ndaja'a ándiví kándij-ya iní ve'e-de. Te ni ka'an-ya jíin-de: Tájí-ró mozo ná kí'in nuu Jope te kana-ró xiní Simón, chaq nání Pedro, ná kii-de. <sup>14</sup> Te chaq-ún, kani-de tu'un nuu-ro ndasa kaku-ró onde jíin ní vé'e-ró, áchí-de jíin-rí. <sup>15</sup> Te nuu ní keja'á-rí ká'an-ri, te ni chaq Espíritu Santo siki-í jíná'an-i suni nátu'un ni chaq-ya siki-yo ja xnáñúu. <sup>16</sup> Yúan-na te ni nuku'un iní-ri tu'un ni ka'an máá Jító'o-yo: Jandaa jíin ndúcha skuánducha Juan. Ko róo, chi jíin Espíritu Santo kuánducha-ro jíná'an-ró, áchí-ya. <sup>17</sup> Te nú suni ni ja'a Dios Espíritu-ya núu máá-i nátu'un ni ja'a-ya núu máá-yó, ja káandija-yo núu máá Jító'o-yo Jesucristo, te ndé chaq kúu ruu ja kasú-ri nuu Dios núsáa. Achí Pedro. <sup>18</sup> Súan ni kajini so'o-de tu'un yá'a, te tuká ní káka'an-de. Te ni kánakana jaa-de Dios: Suni ni ja'a Dios tu'un ja ná nákani iní ñayivi sijn nación náva'a kuchaku-i ní káni núsáa, áchí-de.

Tiku'ni kándija iní nuu Antioquía

<sup>19</sup> Te kivi ní kaja'ni-dé Esteban, ni keja'á ní kachindikín-de-i. Te ñayivi ní kajicha nuu kaja'an ni jakoyo-i onde nuu Fenicia, jín ñuu Chipre, jín iní nuu Antioquía. Te tú ni ñin nuu ñáyivi ní kájani-i tu'un, chi máni nuu ñáyivi judío ni kajani-i tu'un-ya. <sup>20</sup> Ko ni io yaku chaá nuu Chipre jín cháa nuu Cirene jín ñáyivi ní kajicha-ún. Te chaá-ún, ni jakoyo-de nuu Antioquía. Te ni kaka'an-de jín ñayivi ñuu Grecia, ni kajani-de tu'un va'a máa Jító'o-yo Jesús nuu-í. <sup>21</sup> Te máa Jító'o-yo, ni chindéé ní chituu-ya-dé. Te ni kakandíja kua'a ñáyivi, te ni kanaxió káva iní-i nuu máa Jító'o-yo. <sup>22</sup> Te ni jicha tu'un yá'a. Te ni jini tu'un tiku'ni kándíja iní nuu Jerusalén. Te ni katájí-i Bernabé kua'an-de onde nuu Antioquía. <sup>23</sup> Te Bernabé, nuu ní jaá-de yúan, te ni jini-de ja lúu kua'an tu'un Dios. Te ni kusii iní-de. Te ni ka'an ni'in-de jín táká ñayivi-ún ja jín iní jín añú-i ná skíkuu va'a-i tu'un máa Jító'o-yo, te ma náyu'ú-i. <sup>24</sup> Chi Bernabé, chaá va'a kúu-de. Te ni kútú-de Espíritu Santo. Te kándíja va'a-de. Te ni kakandíja kua'a ñáyivi núu máa Jító'o-yo. <sup>25</sup> Yúan-na te ni kenda Bernabé kua'an-de onde nuu Tarso, kuanandúkú-de Saulo. Te ni nani'in-dé chaá-ún. Te nchaka-de chaá ni chaá-de nuu Antioquía jín-de. <sup>26</sup> Te ní-ni ñin kuia ni kandatú-ún-de yúan jín tiku'ni kándíja. Te ni kastá'an-de tu'un nuu kuá'a ñáyivi. Te chaá káskuá'a-ún, ni nakunání-de cristiano xnáñúú-gá iní nuu Antioquía. <sup>27</sup> Te chaá kájani tu'un Dios, suni kivi-ún ni kenda koyo-de nuu Jerusalén kaja'an-de onde nuu Antioquía. <sup>28</sup> Te ni ndukuiñi ñin tá'an-de nání-de Ágabo. Te ni kastú-ún-de, ni sá'a Espíritu, ja kii ñin tama xáan ní ñáyivi. Te tama-ún, ni kii kivi ní tá'ú Claudio tiñu. <sup>29</sup> Yúan-na te ni kandatú-ún cháa káskuá'a-ún ja chundá'a-de yaku na jín kí'in nuu ñani-de kaxiukú iní nuu Judea, ndasa kákanda ñin ñin-de kuá'a-de. <sup>30</sup> Te súan ni kasá'a-de. Te ni katájí-de kua'an nuu cháa kákuu nuu, ni kajanchaka Bernabé jín Saulo.

## 12

### *Ndasa ni ja'ni-dé Jacobo*

<sup>1</sup> Te suni kuia-ún ni katíin rey Herodes sava ñayivi tiku'ni kándíja. Te ni sá'a ndiva'a-de jín-i. <sup>2</sup> Te jín machete ni ja'ni-dé Jacobo, ñani Juan.

### *Ndasa ni kenda Pedro vekaa*

<sup>3</sup> Te ni jini-de ja súan ni kakusii iní chaá judío ni sá'a-de. Te suni ni katíin-de Pedro. Máa kivi-ún ni kuu viko státilá ja tú yí'i yujan ía. <sup>4</sup> Te nuu ní tiin-de Pedro, te ni chindee-de chaá vekaa. Te ni jani-de xia'un ñin soldado kándito-ún-de, chi kuní-de kiñi'in-de chaá stá'an-de nuu ñáyivi nú ná já'a viko Pascua. <sup>5</sup> Súan ni kuu ja kánde Pedro iní vekaa. Ko tiku'ni kándíja, ni'in ni kajikan ta'u-í ja'a Pedro nuu Dios. <sup>6</sup> Te jáni iní Herodes ja kiñi'in-de chaá nuu ñáyivi-ún núu. Te suni akuáa-ún kixí Pedro iní vekaa ma'ñú úu soldado, nú'ni-de jín úu cadena. Te suni ká'in soldado yuxé'é kándito-ún vekaa. <sup>7</sup> Te sanaa-ni te ni jaá ñin ndajá'a máa Tatá Dios. Te ni ndii ncháa iní vekaa. Te ni skáki'vi-ya Pedro, ni xndúko-ya-dé. Te ni ka'an-ya: Yachi ndukoo-ró, áchí-ya. Te cadena nú'ni nda'a-dé-ún, ni jungava-ni kua'an. <sup>8</sup> Te ni kachi ndajá'a-ya jín-de: Nachi'i chii-ró te nachi'i ndijan-ro, áchí-ya. Te súan ni sá'a-de. Te ni kachi tuku ndajá'a-ya jín-de: Kundii tikachi-ró te kundikin-ro rúu ki'on, áchí-ya. <sup>9</sup> Te ni kenda-ya. Te ndikín-de-ya kuá'an-de jín-yá. Te naún jiní máa-de ja jándaa kúu ja ní sá'a ndajá'a-ya jín-de, chi jáni iní-de ñin jani kúu ja ní skóto-i-de. <sup>10</sup> Te ni kaja'a-de nuu ká'in yukun ñin jín yukun uú soldado ja kándito-ún-de. Te ni jakoyo-de yuxé'é kaa ja jító ichi yúñuu. Te yuxé'é-ún, ni nuña ii-ní máa. Te ni kenda koyo-de. Te ni kaja'a-de ñin ya'ya kaja'an-de. Yúan-na te ni kuxio-ni ndajá'a-ya nuu-dé kua'an-ya. <sup>11</sup> Te Pedro, ni ndukáji iní-de, te ni ka'an máa-de: Vina te ni jini ndaa-ri ja ní táji máa Tatá Dios ndajá'a-ya ni kii, te ni nama-ya rúu iní nda'a Herodes jín núu táká ñayivi judío ja ká'ni-í ruu kákuni-i, áchí-de. <sup>12</sup> Te nuu ní jini-de ja ní kaku ndija-de, te ni kee-de kua'an-de ve'e María náa Juan, chaá nání Marcos. Te yúan ni kanataka kua'a ñáyivi kájikán ta'u-í. <sup>13</sup> Te ni ka'an Pedro ichi

yúxé'é yata ké'e. Te kua'an ñin suchí sí'í nání-i Rode ja kúña-i yuxé'é núú. <sup>14</sup> Te suchí-ún, ñi nakuni-i tachí Pedro. Te ja kúsiñ iní-i tú ní júña-i yuxé'é-ún, chí jínu-i ñi ndívi-i iní ve'e. Te ñi kastu'ún-i ja kándij Pedro ichi yata yúxé'é. <sup>15</sup> Te ñi kaka'an jíin-i: Aa, kátachi-ro, áchí. Ko máa-i, ñi'in ká'an-i ja máa-de kúu. Yúan-na te ñi kaka'an: Añú-de kúu núsáa, áchí. <sup>16</sup> Ko Pedro, ví'í-gá kána-de. Yúan-na te ñi kajuña-i. Te ñi kajini-i nuu-dé. Te ñi kandakoto io-i. <sup>17</sup> Ko máa-de, ñi sá'a-de seña jíin ndá'a-dé ja ná kasú-i yu'u-í. Te ñi kastu'ún-de ndasa ñi kiñi'in máa Jító'o-yo-dé iní vekaa. Te ñi ka'an-de: Kastu'ún táká tu'un yá'a nuu Jacobo jíin núu táká ñani-yo, áchí-de. Te ñi kenda-de kua'an-de inga lugar. <sup>18</sup> Te nuu ní kundijin xian-ún, te ñi kakuvaá téyíí soldado ja tú ndénda Pedro. <sup>19</sup> Ko Herodes, nándúkú-de Pedro. Ko tú ní nani'in-dé cháa. Te nuu ní xndichí-de soldado jíná'an, te ñi tá'ú-de tiñu ja ná kíngoyo kuu. Yúan-na te ñi kenda-de iní ñuu Judea ñi kuun-de kua'an-de ñuu Cesarea. Te ñi kendo-de yúan.

### *Ja ní j'i'í Herodes*

<sup>20</sup> Te ñi kití xaan iní Herodes ñi jito-de ñayivi ñuu Tiro jíin ñayivi ñuu Sidón. Ko ñayivi-ún, ñi katau-i vai-i nuu-dé. Te ñi kakundé-i ñi kaská'an-i Blasto cháa kúñá'nu játíñu nuu rey. Te ñi kajikan-i paz. Chi taká máa-i, káñi'in-í ja káyee-í onde ñu'un Herodes. <sup>21</sup> Te ñi teta'an Herodes ñin kivi. Te ñi nuku'un-de sa'ma rey máa-de. Te ñi nungoo-de mesa tá'ú-de tiñu. Te ñi ka'an-de ñin tu'un nuu-í. <sup>22</sup> Te ñayivi-ún, ñi kaka'an jaa-i: Tu'un Dios kúu ya'á vii, nasu tú'un cháa kúu. Achí-i. <sup>23</sup> Te ñin ndajá'a máa Tatá Dios, ñi stují-ni-ya-dé te ñi kayaji tándákú-de, te ñi ji'i-ni-de, chí ñi sávixi-ni-de máa-de, lugar ja nákana jaa-de Dios. <sup>24</sup> Te tu'un máa Tatá Dios, ví'í-gá ñi ndea, te ví'í-gá ñi jicha nuu kua'an. <sup>25</sup> Te Bernabé jíin Saulo, ñi kaskíkuu-de tiñu ñi kaja'an-de iní ñuu Jerusalén. Te ñi kanaxió káva-de káno'on-de. Te ñi jaka-de Juan cháa nání Marcos kua'an-de jíin-de.

## 13

### *Ja ní katájí-i Saulo jíin Bernabé sá'a Espíritu Santo*

<sup>1</sup> Te iní tiku'ñi kándija iní ñuu Antioquia ñi ka'io cháa jáni tu'un Dios jíin cháa kástá'an tu'un-ya. Te káinání-de Bernabé, Simón ja nání Niger, Lucio ñuu Cirene, jíin Manaén cháa ñi ja'nu jíin Herodes gobernador, jíin Saulo. <sup>2</sup> Te nini káchiñú'ún cháa yá'a nuu máa Jító'o-yo te kásá'a ndicha-de iní-de, te ñi ka'an máa Espíritu Santo: Vina te kuní-ri ja sásñin-ró Bernabé jíin Saulo ná kí'in-de ñin tiñu, chí ja yúan ní teta'an-ri-de jíná'an-de. <sup>3</sup> Yúan-na te ndicha iní-de ñi kajikan ta'u-dé. Te ñi kaxndée-de nda'a-dé xini cháa-ún. Te ñi katájí-de cháa kaja'an-de. <sup>4</sup> Te máa-de, kua'an-de ñi sá'a Espíritu Santo, ñi kuun-de kaja'an-de ñuu Seleucia. Te yúan ñi kivi koyo-de barco te kua'an-de onde isla Chipre. <sup>5</sup> Te ñi jakoyo-de ñuu Salamina. Te ñi kajani-de tu'un Dios iní ve'e sinagoga cháa judío. Te jika Juan jíin-de, játíñu nuu-dé.

### *Ja ní ndukuáa cháa ñavá'a*

<sup>6</sup> Te ñi kaja'a-de iní ñii isla-ún. Te ñi jakoyo-de ñuu Pafos. Te yúan ñi kajini-de nuu ñin cháa ñavá'a nání Barjesús. Cháa judío kúu-de, te jáni-de tu'un tú'ún. <sup>7</sup> Te cháa-ún, ñi sátíñu-de nuu gobernador Sergio Paulo. Te gobernador, cháa ndichí kúu-de. Te ñi kana-de xini Bernabé jíin Saulo, ja kúni ná'in-de tu'un Dios kuní-de. <sup>8</sup> Ko Elimas, cháa ñavá'a-ún (chí súan kuní ka'an sí'ví-de), jasú-de nuu Saulo jíin núu Bernabé, chí ndúkú ndé-de sáká núu-de nává'a ma kándija gobernador. <sup>9</sup> Yúan-na te Saulo, ja súni nání-de Pablo, ñi kútú-de Espíritu Santo. Te ñi nde'é-de nuu cháa-ún. <sup>10</sup> Te ñi ka'an-de: Cháa sá'a tiñu chá'án xndá'ú ná'án kúu-ró. Se'e kui'na já jító u'u taká tiñu ndaa kúu-ró. Naja máni sáyo'o-ro íchi ndóo máa Jító'o-yo. <sup>11</sup> Te máa Jító'o-yo, xndó'o-ya róo vina. Te kukuáa-ro, ma kuní-ga-ro ndíkandii yakú kivi. Achí Pablo. Te ñi kuña-ní nuu-dé. Te kíndá'á kí'in íu-de jíku-de, ndúkú-de ndéja tñin nda'a-dé skáka-de. <sup>12</sup> Yúan-na te gobernador, ñi jini-de ja súan ñi kuu, te ñi kándija-de. Te náa-ná iní-de jini so'o-de tu'un máa Jító'o-yo.

### *Ja ní kajani Pablo tu'un iní ñuu Antioquia*

<sup>13</sup> Yúan-na te Pablo jíin tá'an-de-ún, n̄i kenda koyo-de ñuu Pafos. Te jíin barco n̄i jakoyo-de ndañuu Perge ñuu Panfilia. Te yúan n̄i kusíin Juan kuano'on-dé ñuu Jerusalén.

<sup>14</sup> Te máa-de, n̄i kaja'a-de ñuu Perge kaja'an-de. Te n̄i jakoyo-de ñuu Antioquia ndañuu Pisidia. Te n̄i kivi koyo-de in̄i ve'e sinagoga iin kivi ndétatú. Te n̄i kajungoo-de. <sup>15</sup> Te nuu ní kuu n̄i ka'u tutu ley jíin tutu cha n̄i kajani tu'un Dios onde sáa, yúan-na te cha kakuñá'nu in̄i ve'e sinagoga, n̄i kakana-de xini cháa-ún: Ñáni jíná'an-ní, nú káñava'a-ní yaku tu'un kani-ní nuu táka ñayivi yá'a, te ka'an ndéé-ní jíin-i, áchí-de. <sup>16</sup> Yúan-na te n̄i ndukuiñi Pablo, n̄i sá'a-de seña jíin ndá'a-dé ja ná kúná'ín ñayivi-ún, te n̄i ka'an-de: Róo cha ñuu Israel, róo cha kachiñú'ún Dios, kuni ná'ín jíná'an-ró. <sup>17</sup> Máa Dios ñayivi Israel, n̄i kaji-ya táa-yo jíná'an-de. Te nini kaxiukú tatú-de in̄i ñuu Egipto n̄i kakuu jíinú'ún-ga-de n̄i sá'a-ya. Yúan-na te jíin fuerza máa-yá n̄i kiñi'in-ya-í in̄i ñuu-ún kaja'an-i. <sup>18</sup> Yúan-na te n̄i ndito-ya-í onde nuu ñú'un té'é natu'un uu xiko kuia. <sup>19</sup> Te n̄i xnáa-yá usia nación in̄i ñuu Canaán. Te n̄i saka-yá ñu'un ñúu-ún nuu-í. <sup>20</sup> Te n̄i kuu-ga kivi natu'un kuun ciento uu xiko uxí kuia. Te n̄i ja'a-ya cháa n̄i kakuu juez nuu-í onde kivi ní kenda Samuel cha n̄i jani tu'un-ya. <sup>21</sup> Yúan-na te n̄i kajikan-i iin rey. Te Dios, n̄i ja'a-ya Saúl nuu-í n̄i tá'ú-de tiñu uu xiko kuia. Te Saúl, tata Benjamín, se'e Cis n̄i kuu-de. <sup>22</sup> Te n̄i kuxio Saúl. Te n̄i nakani-ya David n̄i kuu-de rey nuu-í. Te n̄i ka'an ndaa-ya tú'un-de: A n̄i jini-ri David se'e Isai ja iin cha jandatu va'a nuu-rí kuu-de. Te skíkuu-de taká tiñu jata'an in̄i-ri, áchí-ya. <sup>23</sup> Te Dios, chi tata yá'a n̄i jani-ya Jesús ja náma-ya ñayivi Israel natu'un n̄i keyu'u-ya. <sup>24</sup> Te ná té chá'an-ga kii-ya te n̄i jani Juan tu'un janducha jíin tú'un nakani in̄i nuu táka ñayivi Israel. <sup>25</sup> Te nuu á yani xndí'i Juan tiñu sá'a-de, te n̄i ka'an-de: Ndé cha kúu-ri kájani in̄i-ro. Nasu I'a-ún kúu-ri, ko kuni so'o va'a-ró: Ichi yata-rí vai iin I'a ja tú kúñá'nu-ri ndájí-rí ñii yí'i ndijan-ya. Achí-de. <sup>26</sup> Ñáni jíná'an-ró, taká róo tata Abraham jíin róo ja káandatu nuu Dios, nuu máa-ró ní tájí-ya tu'un yá'a vai ja náma-ya róo. <sup>27</sup> Chi taká ñayivi ñuu Jerusalén jíin taká cha kakuñá'nu nuu-í, tú ní kánakuni-i nuu-ya. Te n̄i káandona-i siki-ya. Te súan n̄i kaskíkuu-i tu'un n̄i kaka'an cha n̄i kajani tu'un Dios onde sáa, vasa a n̄i kajini ná'ín-i tu'un-ún ndita'an kivi ndétatú. <sup>28</sup> Vasa tú ní káni'in-í ni iin kuachi siki-ya ja kúu-ya, ko n̄i kaka'an n̄i'in-i jíin Pilato ja ná kúu-ya. <sup>29</sup> Te nuu ní skíkuu taká tu'un yóso siki-ya nuu tutú, te n̄i kaxnúu-i-ya jiká cruz. Te n̄i kachindee-i-ya in̄i iin ve'e añú. <sup>30</sup> Ko n̄i nachaku-ya má'ñú ndíyi n̄i sá'a Dios. <sup>31</sup> Te kua'a kivi ní ndenda ndijin-ya núu ñayivi ní kaka kaja'an jíin-ya onde ñuu Galilea te onde ñuu Jerusalén. Te ñayivi-ún kakuu ja kájani ndaa tu'un-ya núu sava-ga-i. <sup>32</sup> Te ruu, kájani-ri tu'un va'a yá'a nuu-ro ja súan n̄i keyu'u-ya nuu táa-yo. <sup>33</sup> Te tu'un-ún n̄i skíkuu Dios jíin máa-yo ja kakuu-yo sé'e-de. Chi n̄i naschakú-ya Jesús. Chi súan ká'an Salmo uu: Se'e-ri kúu-ró, te ruu kúu Táa-ro vína, áchí. <sup>34</sup> Te n̄i naschakú-ya Jesús ma'ñú ndíyi náva'a ma té'yu kuti-ya, te n̄i ka'an Dios: Skíkuu ná'ín-rí jíin taká tu'un va'a n̄i keyu'u-rí nuu David, áchí. <sup>35</sup> Ja yúan súni súan ká'an inga tutu: Té'yu Se'e ij-ní, chi ma kuá'a-ní tu'un, áchí. <sup>36</sup> Chi David, n̄i jatíñu-de nuu Dios, n̄i sá'a-de ja kuní máa-yá. Te n̄i jínu kuia-de, te n̄i ji'i-de. Te n̄i yuji-de ma'ñú táa-de. Te n̄i te'yu ndija-de. <sup>37</sup> Ko I'a n̄i naschakú Dios, tú ní té'yu kuti-ya. <sup>38</sup> Ñáni jíná'an-ró, ná kástu'ún-rí nuu-ro, ja I'a yá'a n̄i kastu'ún-ya nuu-ro ja sá'a-ya tóká'nu in̄i-ya núu taká kuachi-ró. <sup>39</sup> Chi nú ndé cha kándija-de nuu I'a yá'a, te nda'va-ya taká kuachi-de ja tú ní kúu nda'va máa-de jíin ley Moisés. <sup>40</sup> Koto va'a-ró máa-ró jíná'an-ró, náva'a ma kii siki-ro taká tu'un yóso núu tutu cha n̄i kajani tu'un Dios, súan: <sup>41</sup> Taká róo ñayivi kásakátá, ná ndé'é vá'a-ró, te ná kée nuu-ro ndé'é-ró, te kuu-ro. Chi ma'ñú máa-ró sá'a-ri iin tiñu ja má kándija kuti-ro vasa ná káni sava-ga ñayivi tú'un-ún nuu-ro. Achí. <sup>42</sup> Te n̄i ndenda koyo-de in̄i ve'e sinagoga cha judío. Te ñayivi sín nación, n̄i kaka'an nda'ú-i jíin-de ja ingá kivi ndétatú kani tuku-de tu'un yá'a nuu-í. <sup>43</sup> Te n̄i jicha ñayivi-ún kaja'an-i. Te ñayivi judío jíin ñayivi ní naki'in sé'é judío ja kachiñú'ún-i nuu Dios, tñi-i n̄i kandikin-i Pablo jíin Bernabé kaja'an-i jíin-de. Te n̄i kandatú'ún-de jíin-i kaka'an-de jíin-i ja ná kúndij n̄i'in-i jíin tú'un luu Dios. <sup>44</sup> Te kivi ndétatú inga semana,



nátu'un ndivii ñáyivi ñúu-ún, ni kakutútú-i ja kúni ná'ín-i tu'un Dios. <sup>45</sup> Ko chaa judío, ni kajini-de nuu ñáyivi kuá'a-ún, te ni kakukuásún iní-de. Te ni kaka'an-de siki tú'un ni ka'an Pablo, te ni kaka'an ndiva'a-de. Achí-de ja tú ío ndaa tu'un-ún. <sup>46</sup> Yúan-na te Pablo jíin Bernabé ni kaka'an ni'in-de: Kánúú ja xná'an-ga nuu máá-ró káni-ri tu'un Dios. Ko a ni kasájá'a iní-ro núu, te kuachi máá-ró kúu ja má ní'in-ro tú'un kuchaku-ro ní káni. Vina te chaxio-ri máá-rí kikastu'ún-rí nuu ñáyivi sijn nación. <sup>47</sup> Chi ni tá'ú máá Jító'o-yo tíñu nuu-rí jíná'an-ri súan: Ni jani-ri róo ja stúun-ro núu ñáyivi sijn nación, te kani-ró tú'un nuu ñáyivi ní ñúyivi ja náma-ri-i jíná'an-i, áchí-ya. <sup>48</sup> Te ñáyivi sijn nación-ún, ni kajini so'o-i tu'un yá'a. Te ni kakusií xaan iní-i. Te ni kanakana jaa-i tu'un máá Jító'o-yo. Te taká ñáyivi ní teta'an Dios ja ná kúchaku-i ní káni, ni kakandíja-i. <sup>49</sup> Te tu'un máá Jító'o-yo, ni jicha nuu kua'an ní taká ndañuu yúan. <sup>50</sup> Te iní ñuu-ún kaxiukú ná'an ndaa ja káandatu-ña núu Dios. Ko chaa judío, ni kaská'an-de-ña jíin chaa kakuñá'nu jian. Te ni kachindikín-ña Pablo jíin Bernabé, te ni kaskúnu-ña-dé kája'an-de. <sup>51</sup> Te máá-de, ni kaskóyo-de tikacha nú'un iní ja'a-dé siki máá-i. Te ni jakoyo-de nuu Iconio. <sup>52</sup> Te chaa kaskuá'a-ún, ni kakútú-de Espíritu Santo. Te kakusií xaan iní-de.

## 14

### *Ja ní kajinu-de iní nuu Iconio*

<sup>1</sup> Te nuu Iconio ni kivi koyo-de iní ve'e sinagoga chaa judío. Te ni jani téyí-de tu'un. Te ni kakandíja kua'a ñáyivi judío. Te suni súan ni kakandíja kua'a ñáyivi núu Grecia. <sup>2</sup> Ko chaa judío ja tú ní kákandíja, jíin tú'un tú'ún ni kaská'an téyí-de ñáyivi sijn nación. Yúan ní kaka'an nchaa-i taká ñani. <sup>3</sup> Te ni kakendoo-de yúan kua'a kivi. Te jíin máá Jító'o-yo, ni chundéé iní-de, ni kaka'an ni'in-de tu'un. Te máá-yá, ni stá'an-ya já ío ndaa tu'un va'a, chi ñúkuún ní ja'a-ya tú'un luu ío iní máá-yá, ja ní kasá'a-de tuni jíin tíñu ná'nu. <sup>4</sup> Te ñáyivi ñúu-ún, ni kasásijn-i máá-i sava-i ni kandujíin-i jíin chaa judío, te sava-ga-i ni kandujíin-i jíin chaa apóstol. <sup>5</sup> Te ñáyivi judío jíin ñáyivi sijn nación, in ká'nu ni káandonda-i jíin chaa kakuñá'nu nuu-í náva'a kua'a-i tuka nuu apóstol, te kua'a-i yuu xiní-dé. <sup>6</sup> Te ni kajuku'un iní-de. Te ni kajinu-de kája'an-de onde nuu Listra jíin núu Derbe, ndañuu Licaonia, jíin taká nuu ká'io yani yúan. <sup>7</sup> Te yúan ni kajani-de tu'un va'a-ya.

### *Ja ní kajoto-i yuu xiní Pablo*

<sup>8</sup> Te yúan kánchaa in chaa nuu Listra ja tú ío fuerza ja'a-dé. Te kaa rengo-de onde kivi ní kaku-de, ja té cha'an-ga kaka kuti-dé. <sup>9</sup> Chaa yá'a, ni jini so'o-de ká'an Pablo. Te ni nde'é Pablo nuu chaa-ún. Te ni jini-de ja kándíja va'a chaa-ún ja ndúva'a-de. <sup>10</sup> Te ni ka'an jaa-de jíin chaa-ún: Ndukuiñi te kundii-ro, áchí-de. Te ni kanda-ni-de, te ni jika kuu-de. <sup>11</sup> Te ni kajini ñáyivi-ún tíñu ni sá'a Pablo. Te ni kaka'an jaa-i jíin yú'u máá núu Licaonia: Ni kuun I'a, ni chakoyo nuu-yo, kájika kuu nátu'un chaa vidaa, áchí-i. <sup>12</sup> Te Bernabé, ni kaskúnání-i-de i'a Júpiter. Te Pablo ni kaskúnání-i-de i'a Mercurio, chi Pablo kuu chaa jáni tu'un. <sup>13</sup> Te yuñuu-ún kánchaa viñu'un Júpiter. Te máá sutú viñu'un-ún, ni kenda-de vai nchaka-de xndikí jíin itá onde yuxé'é núu. Te máá-de jíin ñáyivi, ka'ni-dé xndikí te soko-dé-ti núu Bernabé jíin Pablo kákuñi-de núu. <sup>14</sup> Te Bernabé jíin Pablo, chaa kakuu apóstol, ni kajini tu'un-de tu'un-ún. Te ni kándatá-de su'nu-dé. Te ni kendava-de ni kivi koyo-de ma'ñú ñáyivi kuá'a-ún. Te ni kakana kó'ó-de: <sup>15</sup> Hombre, naja kásá'a-ró súan. Chi ruu, suni chaa kakuu-ri nátu'un máá-ró. Te káastu'ún-rí nuu-ro, ma sá'a-ga-ro tíñu sáni yá'a, chi sua ná chíñu'ún-ró máá Dios, I'a chakú, I'a ni sá'a andívi jíin ñúyivi jíin ndúcha mar jíin taká-ga ndatíñu ní ká'nu. <sup>16</sup> Te onde aná'an ní ja'a-ya tú'un ja sá'a taká ñáyivi tíñu kákuñi máá-i. <sup>17</sup> Ko stá'an ndaa-ya já ío-ya, chi sá'a-ya tíñu va'a nuu-yo. Skúun-ya saú íchi andívi. Te bueno kée itu-yo sá'a-ya. Te já'a-ya staa kée-yo. Te kakusií iní-yo sá'a-ya. Achí-de. <sup>18</sup> Te vasa súan ni kaka'an-de, ko xaan ú'u

n̄i kajasu-de nuu ñáyivi-ún náva'a tú soko-í kiti-ún nuu-dé. <sup>19</sup> Yúan-na te n̄i chakoyo yaku chaá judío ñuu Antioquía jín ñuu Iconio. Te n̄i kaská'an ñáyivi kuá'a-ún. Te n̄i kaja'a-i yuu xiní Pablo. Te n̄i kaskána-i-de yuñúu-ún, n̄i kajani in̄i-i ja ní ji'i-de. <sup>20</sup> Ko n̄i kajikó ndúu chaá káskuá'a-ún nuu-dé. Te n̄i ndukoo-de. Te n̄i ndivi-de in̄i ñuu. Ko inga kivi te n̄i ki'in-de ichi kuá'an-de jín Bernabé onde ñuu Derbe.

#### *Ja káno'on túku-de ñuu Antioquía*

<sup>21</sup> Te in̄i ñuu-ún n̄i kajani-de tu'un va'a. Te n̄i skándija-de kua'a ñáyivi. Te káno'on tuku-de ñuu Listra jín ñuu Iconio jín ñuu Antioquía. <sup>22</sup> Te n̄i kayija-ga in̄i chaá káskuá'a yúan n̄i kasá'a-de. Te n̄i kaka'an n̄i'in-de jín cháa-ún ja ná kúkuu-ga-de kandija va'a-de. Te kaka'an-de ja níni kii kua'a túndó'o siki-yo te vása kivi-yó in̄i ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. <sup>23</sup> Te n̄i kajani-de chaá kákuu nuu ná kóto ndita'an tiku'n̄i kákandija. Te n̄i kajikan ta'u ndichá-de ja'a cháa-ún nuu máa Jító'o-yo, chi nuu máa-yá kákandija-de. <sup>24</sup> Te n̄i kaja'a-de ichi ñuu Pisidia kua'an-de. Te n̄i najakoyo-de ñuu Panfilia. <sup>25</sup> Te n̄i kajani-de tu'un in̄i ñuu Perge. Te n̄i nuu-de n̄i jakoyo-de ñuu Atalia. <sup>26</sup> Te yúan n̄i kenda-de. Te jín barco kaja'an-de ñuu Antioquía nuu onde xnáñúú ní kajikan ta'u ñáyivi núu Dios ja'a-dé ja ná chindéé chítuu-ya-dé jín tíñu ja á n̄i kasíjnu-de. <sup>27</sup> Te nuu ní najakoyo-de yúan, te n̄i nastútú-de tiku'n̄i kándija. Te n̄i kajani-de tu'un ná ñá'nu tiñu n̄i sá'a Dios jín-de, chi bueno n̄i ja'a-ya tú'un ja ná kándija ñáyivi s̄in nación jín'an-i. <sup>28</sup> Te n̄i kakendoo-de yúan kua'a kivi jín cháa káskuá'a-ún.

## 15

#### *Junta apóstol in̄i ñuu Jerusalén*

<sup>1</sup> Yúan-na te ichi ñuu Judea n̄i kikoyo yaku chaá, te n̄i kastá'an-de nuu táká ñani: Nú tú xit̄i ndúu-ro nátu'un ká'an ley Moisés, te ma káku kuti-ro, áchí-de. <sup>2</sup> Te yúan ní kuvaa. Te Pablo jín Bernabé, n̄i kastátá'an téyí-de jín cháa-ún. Te n̄i kunda tu'un ja kíngoyo Pablo jín Bernabé jín sáva-ga chaá ñuu Jerusalén. Te yúan ndatu'ún-de jín cháa apóstol jín cháa kákuu nuu siki tú'un yá'a. <sup>3</sup> Yúan-na te tiku'n̄i kándija-ún, n̄i kanakuatá'ú-i nuu-dé. Te n̄i kaja'a-de kaja'an-de ichi ñuu Fenicia jín ichi ñuu Samaria, kajani-de tu'un ndasa n̄i kakandija ñáyivi s̄in nación. Te xaan ní kakusi in̄i taká ñani. <sup>4</sup> Te n̄i jakoyo-de in̄i ñuu Jerusalén. Te tiku'n̄i kándija yúan, jín cháa apóstol, jín cháa kákuu nuu, n̄i kajatá'ú-de chaá. Te n̄i kajani-de taká tu'un ndasa n̄i sá'a Dios jín-de. <sup>5</sup> Ko sava chaá fariseo ja kákandija, n̄i ndukuiñi. Te n̄i kaka'an: Jínu ñú'ún ja xit̄i ndúu-i te tá'ú-yó tíñu nuu-í ja ná kuándatu-i nuu ley Moisés, áchí. <sup>6</sup> Te n̄i kandutútú taká chaá apóstol jín taká chaá kákuu nuu náva'a ndatu'ún-de, te sánda-de siki tú'un yá'a. <sup>7</sup> Te nuu ní jinu n̄i kastátá'an téyí-de, te n̄i ndukuiñi Pedro, te n̄i ka'an-de: Ñani, a kajini va'a máa-ró ja onde sáa ní kaji Dios ruu náva'a kani-ri tu'un va'a-ya núu ñáyivi s̄in nación te kandij-i jín'an-i. <sup>8</sup> Te Dios ja jiní-ya in̄i añú-i, n̄i stá'an-ya ja ní jatá'ú-yá-i, chi n̄i ja'a-ya Espiritu Santo nuu-í jín'an-i nátu'un n̄i ja'a-ya núu máa-yó. <sup>9</sup> Te tú ní sásin-ya yóo jín-i, chi suni n̄i kakandija-i te n̄i sándoo-ya añú-i. <sup>10</sup> Te vina naja kájito nchaa-ro Dios núsáa, chi káxndéé-ró in̄i yugo xiní cháa káskuá'a yá'a, te ni ndiyi táa-yo jín'an-de te ni máa-yó, tú ní kákanda-yó kúndiso-yó. <sup>11</sup> Chi kákandija-yó ja Jító'o-yo Jesús kúndá'ú in̄i-ya yóo, te yúan náma-ya yóo. Te suni súan nama-ya máa-i. Achí-de. <sup>12</sup> Yúan-na te chaá kua'a-ún, n̄i kakuná'in-de. Te n̄i kajini ná'in-de tu'un kaka'an Pablo jín Bernabé ná taká tíñu ñá'nu jín taká tuni n̄i sá'a Dios jín-de ja ní kasá'a máa-de nuu ñáyivi s̄in nación. <sup>13</sup> Te nuu ní kakuná'in-de, te n̄i chísó Jacobo tu'un: Ñani jín'an-ró, kuni so'o tu'un ná ká'an-ri: <sup>14</sup> Simón, n̄i jani-de tu'un ja onde xnáñúú ní ja'a Dios tu'un nuu ñáyivi s̄in nación ja ná kúndiso-i sí'ví-yá. <sup>15</sup> Te tu'un yá'a, in̄i núu-ni kaka'an jín taká chaá n̄i kajani tu'un Dios onde sáa nátu'un yóo tú'un-de nuu tutú: <sup>16</sup> Te vása ncháa-ri nasáva'a-ri ve'e David ja ní ndua. Te nachutá'an-ri ja ní tanu, te ndukani jáa-rí kundij, <sup>17</sup> náva'a taká-ga chaá jín taká

ñayivi s̄iin nación ja kúnání-i jíin sí'ví-rí, ná nándúkú-i máá Tatá Dios, áchí máá I'a sá'a taká tiñu yá'a. <sup>18</sup> Te onde kiví ní jungoo ñuyívi stá'an-ya tíñu yá'a nuu ñayivi. <sup>19</sup> Ja yúan jáni iní-ri ja ná tú kasu-yo núu ñayivi s̄iin nación ja kánaxió káva iní-i nuu Dios, <sup>20</sup> chí sua ná cháa-yó carta ki'in nuu-í ja ná kúnu-i koto-i ndatíñu ja kúchá'an sá'a ndoso, te ma káka téné-i, te ma kée-í niñi, ni kuñu kití ní kuá'ña. <sup>21</sup> Chí onde aná'an ká'io cháa jáni tu'un Moisés ndita'an kiví ndétatú iní ve'e sinagoga ndita'an nuu. Achí Jacobo. <sup>22</sup> Yúan-na te ni kakundaa iní cháa apóstol, jíin cháa kákuu nuu, jíin ndívii tíku'ni kándíja. Te ni kakaji máa-de sava cháa kingoyo jíin Pablo jíin Bernabé onde nuu Antioquía. Te cháa ni kakaji-de-ún, kákuu Judas ja nání-de inga sí'ví Barsabás, jíin Silas. Te kakuñá'nu-de nuu taká ñani. <sup>23</sup> Te cháa-ún, ndíso-de carta yá'a: Máa-rí kákuu cháa apóstol, jíin taká cháa kákuu nuu, jíin taká ñani-yo. Te kachaa-ri tu'un yá'a nuu róó, ñani, ñayivi s̄iin nación ja káxiukú-ró iní nuu Antioquía jíin nuu Siria jíin núu Cilicia. Sándéé iní-ro jíná'an-ró. <sup>24</sup> Ni kajini tu'un-ri ja ní kenda koyo sava cháa yá'a, te kásáká núu-de iní-ro jíin tú'un káka'an-de. Te ni kakuxí iní-ro. Chí kátá'ú-de tíñu ja xití ndúu-ro, jíin já kuándatu-ro núu ley, kuní-de. Ko ruu, tú ní kátájí-rí cháa-ún jaa-de nuu-ro. <sup>25</sup> Te ni kasánda-ri, chí in-na ni naketá'an iní-ri. Te ni kakaji-ri cháa tájí-rí jaa nuu-ro jíin ñani-yo Bernabé jíin Pablo. <sup>26</sup> Cháa yá'a, a kájataña-de máa-de nuu túndó'o, vasa ná kúu-de ja sikí Jító'o-yo Jesucristo. <sup>27</sup> Núsáá te tájí-rí Judas jíin Silas jaa-de nuu-ro. Te cháa-ún, suni in-ni tu'un kastu'ún-de nuu-ro jíná'an-ró. <sup>28</sup> Chí máa-rí jíin Espíritu Santo, kájani iní-ri ja má xndé-ri ni in tíñu ve'e sikí-ro, chí máa-ni tíñu kánúu yá'a. <sup>29</sup> Ma káji-gá-ro ndatíñu ja á ni soko núu ndosó, ni niñi, ni kití kuá'ña, te ma káka téné-ró. Nú ndí'i taká ya'á xnáa-ro, te bueno skíkuu-ró nú súan. A ni ka'an-yo núsáá. Achí. <sup>30</sup> Yúan-na te cháa kája'an-ún, ni kakuun-de kua'an-de nuu Antioquía. Te ni kastútú-de ñayivi kuá'a. Te ni kaja'a-de carta-ún nuu-í. <sup>31</sup> Te ni kaka'u-i carta-ún. Te ni kakusi iní-i jíin tú'un ndéé iní ja ndíso carta-ún. <sup>32</sup> Te Judas jíin Silas, suni cháa kájani tu'un Dios kákuu-de. Te jíin kuá'a tú'un ni kaka'an ni'in-de jíin taká ñani-ún. Te ni kayija-ga iní-i ni kasá'a-de. <sup>33</sup> Te ni kakendoo-de yúan kua'a kiví. Yúan-na te ñani yúan, ni kanachu'un íchí-i-de káno'on-de nuu apóstol. Te ni kuná'in-ni tu'un-ún. <sup>34</sup> Ko Silas, ni jata'an iní-de ja kéndoo-de yúan. <sup>35</sup> Te Pablo jíin Bernabé, ni kakendoo-de iní nuu Antioquía. Te jíin sáva-ga cháa ni kastá'an-de tu'un ni kajani-de tu'un máá Jító'o-yo.

*Ja ní kus̄iin Pablo jíin Bernabé*

<sup>36</sup> Te ni kuu-ga kiví. Te ni kachi Pablo jíin Bernabé: Vina te kinde'é-yó taká ñani-yo ndíta'an nuu ja ní kajani-yó tú'un máá Jító'o-yo núu-í, ná ndéó ndasa kákuu-i. Achí-de. <sup>37</sup> Te Bernabé, kuní-de ja kunchaka-de Juan, cháa nání Marcos. <sup>38</sup> Ko tú ní jata'an iní Pablo ja kí'in cháa-ún jíin-de, chí onde nuu Panfilia ni kus̄iin Juan nuu Pablo jíin Bernabé, te tú ní kuní-de kukuu-de jíin-de jíin tíñu. <sup>39</sup> Te ni kastátá'an téyí-de sikí Juan. Te ni kakusiin-de. Te Bernabé, ni jaka-de Marcos, kua'an jíin-de jíin barco onde nuu Chipre. <sup>40</sup> Te Pablo, ni kaji-de Silas, kua'an jíin-de. Te ni kanakuatá'ú taká ñani nuu-dé. Te ni kajikan ta'u-í ja'a Pablo ja ná chíndéé chítuu-ya-dé. <sup>41</sup> Te ni jika kuu-de ní núu Siria jíin ní núu Cilicia. Te tíku'ni kákandíja yúan, ni kayija-ga iní-i ni sá'a-de.

## 16

*Ja ní kaji Pablo Timoteo*

<sup>1</sup> Yúan-na te vása ní jaa Pablo nuu Derbe jíin núu Listra. Yúan ío in cháa súchí skuá'a nání Timoteo. Se'e yí in ña'an judía kúu-i. Te ña'an kándíja va'a kúu máa-ña. Ko táa-i kúu cháa nuu Grecia. <sup>2</sup> Te taká ñani iní nuu Listra jíin iní nuu Iconio, ni kaka'an-de ja cháa va'a kúu-i. <sup>3</sup> Te Pablo, kuní-de kunchaka-de cháa súchí yá'a ki'in-i jíin-de. Te ni jaka-de-i. Te ni xití ndúu-de-i kuachi ja ká'in cháa judío yúan, chí ndí-i-de, a kajini-de ja cháa nuu Grecia kúu táa-i. <sup>4</sup> Te kaja'an-de taká nuu. Te ni kastá'an-de tu'un ni katá'ú

tíñu cháa apóstol jíin cháa kákuu nuu iní ñuu Jerusalén. Te ni kaka'an-de ja ná kuándatu-i tu'un-ún. <sup>5</sup> Te tiku'ni kákandíja, ni kayija-ga iní-i. Te ni ndea kua'a-gá-i ndita'an kivi.

*Ja kaja'an-de ñuu Macedonia ni sá'a jani*

<sup>6</sup> Te ni kaja'a-de ichi ñúu Frigia ndañúu Galacia kua'an-de. Te ni jasú Espíritu Santo nuu-dé ja má káni-de tu'un iní ñuu Asia. <sup>7</sup> Te ni jakoyo-de ñuu Misia. Te kákuni-de kingoyo-de ichi ñúu Bitinia. Ko máa Espíritu, tú ní já'a-ya tú'un ki'in-de. <sup>8</sup> Te ni kaja'a-de ichi xiin ñúu Misia, ni kakuun-de ñuu Troas kaja'an-de. <sup>9</sup> Te in akuáa ní skóto-ya Pablo. Te ni jini-de nuu in cháa ñuu Macedonia kándii nuu-dé ká'an nda'ú jíin-de: Ña'an-ní ñuu Macedonia yá'a te chindéé chítuu-ní náá, áchí. <sup>10</sup> Te súan ni jini-de jani-ún, te ni ndúkú ndéé-rí kaja'an-ni-ri ñuu Macedonia, chi kájiní kájí-ri ja máa Dios ni kana-ya xiní-rí ja kástu'ún-rí tu'un va'a-ya núu ñáyivi yúan.

*Ja ní kandee-de vekaa iní ñuu Filipos*

<sup>11</sup> Te ni kenda koyo-ri iní ñuu Troas. Te jíin barco ní jío-ni vai koyo-ri ñuu Samotracia. Te inga kivi xían ni jakoyo-ri ñuu Neápolis. <sup>12</sup> Te yúan ni kenda koyo-ri. Te ni jaa-ri ñuu Filipos ja tñin xini ñúu Macedonia, te chii ñuu Roma kánde. Te yúan ni kakendoo-ri yaku kivi. <sup>13</sup> Te in kivi ndétatú ni kenda koyo-ri ñuu-ún, ni jaa-ri xiin in yucha. Te kájani iní-ri ja yúan ío in lugar kájikan ta'u-í. Te ni kajungoo-ri. Te ni kaka'an-ri jíin táka ña'an ní kanataká yúan. <sup>14</sup> Te in ña'an nání Lidia xíkó-ña sá'ma ndí'í iní ñuu Tiatira. Te jándatu va'a-ña núu Dios. Te ni jini so'o-ña tú'un kaka'an-ri. Te máa Jító'o-yo, ni juña-ya añú-ña nává'a kuni ná'in-ña tú'un ká'an Pablo. <sup>15</sup> Te nuu ní janducha-ña onde jíin ñí sé'e-ña, te ni ka'an nda'ú-ña jíin-rí: Nú kájani iní-ní ja kándíja va'a-ná nuu máa Jító'o-yo, te kivi-ní iní ve'e-ná kendoo-ní, áchí-ña. Te ni stétuu-ña rúu. <sup>16</sup> Te ni kee-ri kaja'an-ri nuu kájikan ta'u-í yúan. Te in suchí sí'í ndíso-i tu'un ñavá'a, ni ketá'an-i jíin-rí. Te suchí-ún, ní'in-í kua'a xú'ún kúu patrón-i jíná'an, ja kástu'ún-i nuu ñáyivi ndasa ío. <sup>17</sup> Te suchí-ún, ndikín-i vai yata Pablo jíin rúu kána kó'ó-i: Chaa yá'a kájatíñu-de nuu Dios onde andí'í, te káastu'ún-de nuu-ro ndasa kaku-ró jíná'an-ró, áchí-i. <sup>18</sup> Te kua'a kivi ní ka'an-i súan. Te ni kukuí'a iní Pablo. Te ni xío kóto-de nuu-í. Te ni ka'an-de jíin tachí-ún: Jíin sí'ví máa Jesucristo tá'ú-rí tíñu nuu-ro já kenda-ró iní-i ki'in-ro, áchí-de. Te ni kenda-ni kua'an suni máa hora-ún. <sup>19</sup> Te ni kajini patrón-i ja má ní'in-gá xu'ún. Te ni kakatñin Pablo jíin Silas kua'an jíin-de onde municipio nuu justicia. <sup>20</sup> Te ni kajani-ún-de nuu justicia. Te ni kaka'an: Chaa yá'a kákuu cháa judío, te kásáká núu-de iní ñuu-yo. <sup>21</sup> Te kájakin-de inga costumbre ja tú ío ley kuándatu-yo ni ma sá'a-yó, chi cháa ñuu Roma kákuu-yó. Achí. <sup>22</sup> Te suni ni kandonda ñáyivi kuá'a síkí-dé. Te cháa justicia, ni kajanchaa sa'ma-dé. Te ni katá'ú tíñu ná ndó'o xaan-dé yunu xíi. <sup>23</sup> Te nuu ní ndí'i ni kastují-ún-de ja ní kaja'a xaan yunu xíi-de, te ni kaskívi-de vekaa. Te ni katá'ú tíñu nuu cháa ndíto vekaa ja ná kóto va'a cháa-ún-de jíná'an-de. <sup>24</sup> Te cháa ndíto vekaa-ún, nuu ní ta'u tíñu yá'a nuu-dé, te ni skívi-de Pablo jíin Silas kaja'an-de vekaa onde ichi iní-ga. Te nú'ni ja'a-dé jíin manea. <sup>25</sup> Ko nuu ní kuu sava ñúu, te kájikan ta'u Pablo jíin Silas, kájita-de yaa ij núu Dios. Te ñáyivi ká'lin vekaa jíin-de, ni kajini ná'in-i. <sup>26</sup> Te sanaa-ní te ni tñan xaan. Te onde nuu káyinduji ja'a vékaa-ún ni kakanda. Te ni kanuña-ni taká yuxé'é vékaa-ún. Te cadena ja káinu'ni taká ñáyivi-ún, ni kandaji-ní. <sup>27</sup> Te ni nata'u núu cháa ndíto vekaa. Te ni jini-de ja kanuña yuxé'é vékaa-ún. Te ni tava-dé machete ja ká'ni-dé máa-de núu, chi jáni iní-de ja ní kajinu ñáyivi ká'lin vekaa-ún kaja'an-i. <sup>28</sup> Ko Pablo, ni kana jaa-de: Ma stují-ro máa-ró, chi yá'a ká'lin ndí'i-ri, áchí-de. <sup>29</sup> Yúan-na te máa cháa ndíto vekaa, ni kana-de ñu'un ni cháa. Te kisi-i-de ni kivi-de iní vekaa. Te ni jukuiñi jíití-de nuu já'a Pablo jíin Silas. <sup>30</sup> Te ni kiñi'in-de Pablo jíin Silas ichi fuera. Te ni ka'an-de jíin-de: Táta, naún sá'a-ná nává'a kaku-ná, áchí-de. <sup>31</sup> Te ni kaka'an-de jíin cháa-ún: Kandíja nuu máa Jító'o-yo Jesucristo te kaku-ró onde jíin ñí vé'e-ró, áchí-de. <sup>32</sup> Te ni kajani-de tu'un máa Jító'o-yo núu cháa-ún jíin núu táka ñáyivi ká'lin iní ve'e-de.

<sup>33</sup> Te cháa ndíto vekaa, suni máá ákuáa-ún ni kiñi'in-de Pablo jíin Silas. Te ni nakacha-de nuu ní katuji cháa-ún ni sá'a yunu xii. Te vása ní janducha-dé onde jíin tá'an-de. <sup>34</sup> Te ni jaka-de cháa kua'an-de jíin-de onde ve'e-de. Te ni ja'a-de staa ní kayee-dé. Te ni kusii iní-de ja ní kakandíja-de nuu Dios jíin ní vé'e-de. <sup>35</sup> Te nuu ní kundijin, te justicia ni katáji policia kája'an. Te ni kaka'an: Sía cháa jian ná kóngoyo-de, áhí. <sup>36</sup> Te cháa ndíto vekaa, ni kastu'un-de tu'un yá'a nuu Pablo: Chaa justicia, ni katáji-de tu'un vai ja kenda koyo-ni ki'in-ni. Núsáa te kenda koyo-ni te kuá'an-ni, ma yú'ú-ni. Achí-de. <sup>37</sup> Ko ni kachi Pablo jíin-de: Ni kajini kua'a ñáyivi já ní kaja'a-de yunu xii ruu vasa tú na kuachi-ri. Te ni kaskivi-de ruu iní vekaa yá'a vasa cháa nuu Roma kakuu-ri. Te vina kiñi'in sa'í-de ruu kuní-de náun. Ma kuu kuti. Ná kíkoyo máa-de kiñi'in-de ruu jíná'an-ri. Achí Pablo. <sup>38</sup> Te policia, ni kanaxió káva-de ni kastu'un-de taká tu'un yá'a nuu justicia. Te ni kayu'ú xaan, chi ni kajini so'o ja cháa nuu Roma kakuu Pablo jíin Silas. <sup>39</sup> Te ni jakoyo justicia-ún. Te ni kaka'an nda'ú jíin-de. Te ni kakiñi'in-de vekaa. Te ni kaka'an nda'ú jíin-de ná kúxio-de kóngoyo-de iní nuu-ún. <sup>40</sup> Yúan-na te ni kenda koyo-de vekaa. Te ni ndivi-de ve'e Lidia. Te ni kajande'é-de taká ñani. Te ni kaka'an-de tu'un ndéé iní jíin-i. Te ni kee-de kaja'an-de.

## 17

*Ja ní kakuvaq ñáyivi Tesalónica*

<sup>1</sup> Te Pablo jíin Silas, ni kaja'a-de nuu Anfípolis jíin nuu Apolonia kája'an-de. Te ni jakoyo-de nuu Tesalónica nuu ío in ve'e sinagoga cháa judío. <sup>2</sup> Te Pablo, natu'un sá'a sá'a-de ni kivi-de nuu cháa-ún uní kivi ndétatú. Te ndita'an semana ni kastátá'an-de jíin cháa-ún sikí tutú i. <sup>3</sup> Te ni jani-de tu'un nuu-í, ni stá'an-de ja kánúú ndó'o Cristo te nachaku-ya nú ni ji'i-ya. Te ni ka'an-de: Jesús, I'a jáni-ri tu'un yá'a, máa-yá kuu Cristo, áhí-de. <sup>4</sup> Te sava ñáyivi, ni kakandíja-i. Te suni súan kua'a cháa nuu Grecia ja kachiñú'ún-de Dios, jíin kuá'a ñá'an ñá'nu, ni kandujíin-de jíin Pablo jíin Silas. <sup>5</sup> Yúan-na te cháa judío ja tú kakandíja, ni kakiti xaan iní. Te ni kastútú sáva cháa ñáá, cháa kúxí, kua'an jíin. Te ni kutútú kuá'a ñáyivi ní kandonda-i iní nuu-ún. Te ni jakoyo-i ve'e Jasón kánandúkú-i Pablo jíin Silas ja kíni'in-i-de nuu ñáyivi-ún. <sup>6</sup> Ko tú ní kánani'in-í-de. Te ni kañu'un-i Jasón jíin sáva-ga ñani ni jakoyo-i jíin-de onde nuu justicia nuu-ún. Te ni kakana jaa-i: Chaa yá'a ja kásáká núu-de iní ñuyivi, suni ni chakoyo-de yá'a, <sup>7</sup> te Jasón, ni ja'a núu-de ve'e-de ncháa cháa-ún. Te taká máa-de, tú káandatu-de nuu ley César. Chi sua kaka'an-de ja ío inga rey nání Jesús, áhí-i. <sup>8</sup> Te ñáyivi jíin cháa kakuu justicia, ni kajini so'o-i tu'un yá'a. Te ni kakuvaq-i. <sup>9</sup> Ko ni kajikan-i xu'ún núu Jasón jíin núu sáva-ga-de. Te onde ni kajini-i nuu xú'ún te vása ní kasía-i-de kaja'an-de.

*Ñáyivi nuu Berea kándúkú víi-í tu'un-ya*

<sup>10</sup> Yúan-na te ñani-ún, ni kaskáka nuu-ni-de Pablo jíin Silas kája'an-de onde nuu Berea. Te nuu ní jakoyo-de yúan, te ni kivi koyo-de iní ve'e sinagoga cháa judío. <sup>11</sup> Te cháa judío yúan, ndito-ga xini-dé vása cháa judío nuu Tesalónica, chi bueno ni kakusii iní-de jíin tú'un. Te ndita'an kivi kánandúkú víi-dé iní tutu i nú ndaa ká'an xí túu. <sup>12</sup> Súan ni kuu. Te ni kakandíja kua'a-í, jíin kuá'a ñá'an ñá'nu nuu Grecia, te suni súan kua'a cháa. <sup>13</sup> Ko cháa judío nuu Tesalónica, ni kajini tu'un-de ja suni onde nuu Berea ni jicha tu'un Dios ni sá'a Pablo. Te ni kee-de kaja'an-de. Te suni yúan ni kaxndóna-de ñáyivi. <sup>14</sup> Yúan-na te ñani yúan, ni katáji-ni-de Pablo kua'an-de onde yu'u mar. Te Silas jíin Timoteo, ni kakendoo-de iní nuu Berea. <sup>15</sup> Te ñáyivi ní kachu'un íhí Pablo, kua'an-i jíin-de onde nuu Atenas. Te ni natá'ú-de tiñu nuu-í ja yachí jaa Silas jíin Timoteo nuu-dé. Te ni kee-i vai ndikoyo-i.

*Chaa nuu Atenas kújá'a iní-de sikí tú'un ni nachaku-ya*

<sup>16</sup> Te nini ndátu Pablo cháa-ún iní nuu Atenas, te ni jini-de ja ñáyivi nuu-ún xaan kachiñú'ún-i ndoso. Te ni kuku'á iní-de. <sup>17</sup> Te iní ve'e sinagoga ni státá'an-de jíin cháa



judío jín cháa káchiñú'ún Dios. Te suni ndita'an kivi státá'an-de jín ñáyivi ká'lin nuyá'u. <sup>18</sup> Te sava cháa ndíchi káskuá'a siki epicúreos jín siki estoicos, ni kastátá'an jín-de. Te sava ni kaka'an: Naún tu'un ká'an cháa tálakuá yá'a, áchi. Te sava-ga-i: Cháa jáni tu'un i'a jáa kúu-de, áchi-i. Chi ni jani-de tu'un Jesús ja ní nachaku-ya. <sup>19</sup> Te ni kajaka-ún-de vai jín-de onde municipio Areópago te káka'an: Á kuu kachi-ro núu-rí naún tu'un jáa kúu ja stá'an-ro-ún, <sup>20</sup> chi stá'an-ro tú'un jáa núu-rí. Te ná júku'un ini-ri naún kúu-ún káku-ri. Achí jín-de. <sup>21</sup> Chi taká cháa ñuu Atenas jín taká cháa jíká káxiukú núu-de yúan, tuká ndé inga tiñu kásá'a-de, chi máni ká'an-de xí jini so'o-de ñn tu'un jáa. <sup>22</sup> Te Pablo, kándij-de ini municipio Areópago-ún. Te ni ka'an-de: Cháa ñuu Atenas jíná'an-ró, jini va'a-ri ja bueno káchiñú'ún-ró i'a máa-ró. <sup>23</sup> Chi ni jika kuu-ri ni jande'é-rí ini viñu'un-ró. Te ni jini-ri nuu ñn altar nuu yóso tú'un yá'a: Nuú i'a ja ná tú jini-yo, áchi. Te máa l'a-ún, ja káchiñú'ún-ró-ya vasa tú kájin-ri-yo, l'a-ún kúu Dios ja jáni-ri tu'un-ya núu-ro. <sup>24</sup> Máa Dios, l'a ni sá'a ñuyivi jín taká-ga ndatíñu, máa-ya kúu Jito'o andívi jín ñuyivi. Te tú ncháa-ya ini ve'e ij já kúva'a sá'a nda'a. <sup>25</sup> Te tú nándi'i-ya ní ñn ndatíñu ni ñayivi kuatíñu nuu-ya, chi máa-ya, ja'a-ya tú'un ja káichaku ñayivi jín ja staa-i tachi jín ja ní'in-í ndatíñu. <sup>26</sup> Te chi ñn-ni tata ni sá'a-ya taká ñayivi náva'a kuxiukú-i ní ñuyivi. Te ni jani-ya kivi kúchaku ñn ñn-i jín lugar kuxiukú-i jíná'an-i. <sup>27</sup> Náva'a ná nándukú-i Dios, te nú súan skáka nda'a-í te ní'in-í-ya, chi tú jíká ncháa-ya jín ñn ñn-yo. <sup>28</sup> Chi jín máa-ya, káichaku-yo, kákanda-yo, te ñu'un vida-yo. Natu'un sava cháa kátava yaa-ro, ni kaka'an-de: Chi suni onde tata máa-ya káku taká-yo, áchi. <sup>29</sup> Nú tata Dios káku-yo núsáa, te ma kúu kani ini-yo ja Dios kúu oro xí plata xí yúu. Chi máni kájan-ri ini-i ja súan jito-ya, te súan kánatava máa-i-ya. <sup>30</sup> Te vasa tú ní sá'a-ya cuenta ja tú ní kájuku'un ini ñayivi onde sáa, ko vina kána-ya xini taká ñayivi ní ñuyivi ná nákan-ri ini-i. <sup>31</sup> Te a ni teta'an-ya ñn kivi ja náku-xndíi ndaa-ya siki ñuyivi, sá'a Dios jín máa l'a ni jani-ya-ún. Te ni stá'an ndijin Dios ja súan kuu, chi ni naschaku-ya l'a-ún ma'ñú ndíyi. Achí Pablo. <sup>32</sup> Te súan ni kajini so'o-i tu'un ja náchaku ndíyi, te sava-i, ni kasákátá-i nuu-dé. Te sava-ga-i, ni kaka'an-i: Káku-ri-ná kuni so'o-ná inga jínu siki tú'un ká'an-ni yá'a, áchi-i. <sup>33</sup> Te máa Pablo, ni kenda-de ma'ñú ñayivi-ún kua'an-de. <sup>34</sup> Ko yaku ñayivi, ni káandija-i. Te ni kandujín-i jín Pablo. Te ñn-i kúu Dionisio cháa Areópago, te inga-i kúu ñn ña'an nání-ña Dámaris, jín sava-ga-i.

## 18

### *Jasú-ya núu cháa ñaa ini ñuu Corinto*

<sup>1</sup> Yúan-na te ni kenda Pablo ini ñuu Atenas, te kua'an-de onde ñuu Corinto. <sup>2</sup> Te yúan ni jini-de nuu ñn cháa judío nání Aquila, cháa ñuu Ponto kúu-de, ja sá yakú-ni kivi ní cháa-de jín ñási'í-de Priscila, ja ní kuxio-de ini ñuu Italia. (Chi Claudio, ni tá'ú-de tiñu ja ná kenda koyo taká ñayivi judío ini ñuu Roma.) Te ni ja Pablo nuu cháa-ún. <sup>3</sup> Te suni tiñu sá'a cháa-ún sá'a Pablo. Te ni kendo-de yúan. Te ni sátiñu-de, chi tiñu kásá'a-de-ún kúu ja kájan-ri-de ve'e sa'ma natu'un ñii. <sup>4</sup> Te ndita'an kivi ndetatú ni jani-de tu'un ini ve'e sinagoga. Te ni ndúkú ndé-de ni skándija-de ñayivi judío jín ñayivi ñuu Grecia. <sup>5</sup> Te Silas jín Timoteo, ni kikoyo-de ichi ñuu Macedonia. Te Pablo, a jáni téyí-de tu'un, te jáni ndaa-de tu'un nuu ñayivi judío ja Jesús kúu-ya Cristo. <sup>6</sup> Ko ñayivi-ún, ni kaka'an ndíva'a-i siki-dé. Te máa-de, ni kaja-dé sa'ma-dé. Te ni kachi-de jín-i: Kuachi máa-ró kúu núsáa, chi ruu, tú kuachi-ri. Vina te ki'in-ri nuu ñayivi sñn nación. Achí-de. <sup>7</sup> Te ni kenda-de yúan. Te ni kivi-de ve'e ñn cháa nání Justo. Te cháa-ún, chíñú'ún-de Dios. Te ve'e cháa-ún kándij yani jín vé'e sinagoga. <sup>8</sup> Te Crispo, cháa kúñá'nu ini ve'e sinagoga, ni kándija-de nuu máa Jito'o-yo onde jín ní vé'e-de. Te kua'a ñayivi ñuu Corinto, ni kajini ná'in-i. Te ni káandija-i. Te ni kajanducha-í. <sup>9</sup> Te máa Jito'o-yo, jín jáni ni ka'an-ya jín Pablo ñn akuáa: Ma yú'ú-ro ni ma kasú-ro yú'u-ro, chi kukuu-ró ká'an-ro. <sup>10</sup> Chi

jíka-ri jíin-ró, te ma sándiva'a ni ñin chaá jíin-ró. Chi ñáva'a-ri kua'a ñáyivi iní ñuu yá'a, áchí-ya. <sup>11</sup> Te ni kendo-de yúan ñin kua yósáva, te stá'an-de tu'un Dios nuu-í. <sup>12</sup> Te Galión kúu gobernador iní ñuu Acaya. Te ñáyivi judío, ñin ká'nu-ni ni kandonda-i siki Pablo. Te ni kajaka-i-de kua'an-i jíin-de onde iní municipio. <sup>13</sup> Te ni kaka'an-i: Chaá yá'a, xaan ská'an-de taká ñáyivi já ná chíñú'un-i Dios te ma kuándatu-ga-i tu'un ká'an ley, kuní-de. Achí-i. <sup>14</sup> Te kejá'á Pablo ka'an-de núú, ko ni ka'an-ni Galión jíin ñáyivi judío: Ñáyivi judío jíná'an-ró, nú siki ñin tu'un ni'in iní kúu, xí ñin kuachi xaan kúu, te vatu-ni ná kúni ná'ín-rí tu'un ka'an-ro. <sup>15</sup> Ko nú siki tú'un-ni kúu, xí siki ñani sí'ví, xí siki ley máá-ró, yúan-na te ná sándaá máá-ró núsáá. Chi ruu, tú kuní-ri skívi nduu-ri ja sándaá-ri tu'un súan. <sup>16</sup> Te ni skúnu-de-i kaja'an-i fuera municipio. <sup>17</sup> Yúan-na te ni kakatiin-i Sóstenes, chaá kúñá'nu iní ve'e sinagoga. Te ni kaja'a-i-de yux'é municipio. Te Galión, tú ní sá'a-de cuenta.

#### *Ja kuáno'on túku Pablo ñuu Antioquía*

<sup>18</sup> Ko Pablo, ni kuu kua'a kivi káncha-de yúan. Te ni nakuatá'ú-de nuu taká ñani yúan. Te kua'an-de jíin barco onde ñuu Siria. Te Priscila jíin Aquila kaja'an jíin-de. Te ni ja-de ñuu Cencrea. Te ni seté-de xini-dé siki ñin tu'un ni keyu'u-dé. <sup>19</sup> Te ni ja-de ñuu Éfeso, te ni skéndo-de chaá-ún yúan. Ko Pablo, ni kivi-ni-de iní ve'e sinagoga kástátá'an-de jíin ñáyivi judío. <sup>20</sup> Te ni kaka'an nda'ú-i jíin-de ja ná kendo-de yaku-ga kivi jíin-i. Ko Pablo, tú ní jatú'un-de. <sup>21</sup> Chi ni nakuatá'ú-de nuu-í. Te ni ka'an-de: Kánúú já kí'ín ná'ín-rí ñuu Jerusalén, sá'a-ri kivi íi. Ko nú kuní Dios, te nchaá tuku-ri nuu-ro. Achí-de. Te ni kenda-de ñuu Éfeso kua'an-de. <sup>22</sup> Te ni ja-de jíin barco onde ñuu Cesarea. Te ni kaa-de ñuu Jerusalén. Te nuu ní ndi'i ni ka'an-de jíin tíku'ni kándíja yúan, te ni nuu-de ni najaa-de ñuu Antioquía. <sup>23</sup> Te ni kendo-de yúan yaku kivi. Te vásá ní kenda-de kua'an-de, ni jika kuu-de ní ndáñúu Galacia jíin ndáñúu Frigia. Te ni kayija-ga iní ñáyivi káskuá'a-ún ni sá'a-de.

#### *Ndasa ni ni'in Apolos tu'un Jesús*

<sup>24</sup> Te ñuu Éfeso ni chaá ñin chaá judío nání Apolos, chaá ñuu Alejandría kúu-de. Te va'a ká'an-de chi ndíchi xaán-dé tutu íi. <sup>25</sup> Te chaá-ún, a ni kutu'a-de jíin tú'un máá Jító'o-yo. Te jítú iní-de tú kuítá-de ká'an-de ja stá'an-de tu'un máá Jító'o-yo, vasa máni tu'un ja ní skuánducha Juan jiní-de ká'an-de. <sup>26</sup> Te ni chundéé iní-de ká'an káji-de iní ve'e sinagoga. Te ni kajini so'o Priscila jíin Aquila tu'un ká'an-de. Te ni kajaka-de chaá kua'an-de jíin-de. Te ni kajani káji-ga-de tu'un Dios nuu-dé. <sup>27</sup> Te kuní Apolos ja kí'ín-de onde ñuu Acaya. Te taká ñani-ún, ni kaka'an ndéé jíin-de. Te ni kachaa tutu kua'an nuu cháa káskuá'a yúan ja ná kuatá'ú-de chaá. Te nuu ní ja-de yúan, te va'a ni chindéé ní chituu-de ñáyivi káandíja tu'un luu máá-yá. <sup>28</sup> Te ma'ñú taká ñáyivi ní státá'an-de jíin cháa judío. Te ni stá'an-de ja Jesús kúu-ya Cristo, natu'un ká'an tutu íi.

## 19

#### *Chaá káskuá'a jíin Juan káni'in-dé tu'un Espíritu Santo*

<sup>1</sup> Te nini kándeé Apolos iní ñuu Corinto, te ni ja'a Pablo vai-de ñuu ichi nínu-ga, te ni nchaá-de ñuu Éfeso. Te yúan ni jini-de nuu sáva ñáyivi káskuá'a. <sup>2</sup> Te ni jika tu'un-de-i: A ni kani'in-ro Espíritu Santo ja ní káandíja-ró xí té chá'an-ga, áchí-de. Te máá-i, ni kaka'an-i jíin Pablo: Té kuni tu'un-ga-ná ja ío Espíritu Santo, áchí-i. <sup>3</sup> Yúan-na te ni kachi Pablo: Na siki ní kajanducha-ro núsáá, áchí-de. Te ni kaka'an-i: Siki tú'un ni skuánducha Juan, áchí-i. <sup>4</sup> Te ni ka'an Pablo: Ni skuánducha Juan jíin tú'un ja ná nákan iní-i, te áchí-de jíin ñáyivi já ná kándíja-i nuu l'a vai ichi yatá-dé, kúu Cristo Jesús. Achí-de. <sup>5</sup> Te nuu ní kajini so'o-i tu'un yá'a, te ni kajanducha-ní-i jíin sí'ví máá Jító'o-yo Jesús. <sup>6</sup> Te Pablo, ni chaá-de nda'a-dé siki-í. Te ni chaá-ni Espíritu Santo siki-í jíná'an-i. Te ni kaka'an-i sín sín yu'u. Te ni kajani-i tu'un-ya. <sup>7</sup> Te ni io natu'un uxi uu tá'an-i. <sup>8</sup> Te ni kivi Pablo iní ve'e sinagoga. Te ni chundéé iní-de, ni ka'an vatu máá-de nuu uní yo,

ndátu'ún-de te skándija-de ñáyivi sikí ñúu nuu tá'ú Dios tiñu. <sup>9</sup> Yúan-na te sava-i, ni kakuja'a iní-i te tú ní kákandija-i. Te ni kaka'an ndiva'a-i sikí íchi Dios nuu táká ñáyivi kánataka. Te ni kuxio-ni Pablo núu ñáyivi-ún. Te kaja'an chaa káskuá'a-ún jín-de. Te ndita'an kivi ní ndatu'ún-de jín chaa-ún iní escuela in chaa nání Tiranno. <sup>10</sup> Te uu kuia ni sá'a-de súan. Te taká ñáyivi káxiukú ñúu Asia, kúu ñáyivi judío te kúu ñáyivi ñuu Grecia, ni kajini so'o-i tu'un máá Jító'o-yo Jesús. <sup>11</sup> Te ni sá'a Dios tini tiñu ñá'nu xaan jín ndá'a Pablo. <sup>12</sup> Te ni kakinchaka pañito-de xí sá'ma-dé nuu ñáyivi káku'u. Te ni kaxndéé sikí-í. Te ni kanduva'a-ni-i kue'e káta'an-i. Te tachi káni, ni kakenda iní-i kaja'an.

*Ja ní kundéé tachi káni jín sé'e Esceva*

<sup>13</sup> Te sava chaa judío, ni kajika kuu-de káskúnu-de tachi káni. Te kákuñi-de kuatíñu-de sí'ví máá Jító'o-yo Jesús ja káni'in-de tachi káni iní ñáyivi. Te súan ni kaka'an-de: Ká'an ni'in-ri jín-ró jín sí'ví Jesús ja jáni Pablo tu'un-ya, áchí-de. <sup>14</sup> Te in chaa judío nání-de Esceva, kúu-de sutu ñá'nu, te ni io usia se'e yí-de ja kásá'a tiñu yá'a. <sup>15</sup> Ko ni ka'an-ni tachi káni-ún: A jiní-ri máá Jesús. Te suni a jiní-ri Pablo. Ko róó, ndé chaa kákuu-ró. Achí jín-de. <sup>16</sup> Te chaa tá'an tachi káni-ún, ni kundéé-de, ni kendava-de sikí usia chaa-ún. Te ni kajinu víchí líi-dé ni kenda koyo-de iní ve'e-ún chi ni katuji-dé. <sup>17</sup> Te tu'un yá'a ni jicha kua'an ní ñúu ñáyivi káxiukú iní ñuu Éfeso, kúu ñáyivi judío jín ñáyivi ñuu Grecia, ni kajini tu'un-i. Te ni kayu'ú xaan-í. Te ni kanakana jaa-i máá Jító'o-yo Jesús jín sí'ví-yá. <sup>18</sup> Te kua'a ñáyivi ja ní kákandija, ni jakoyo-i nuu Pablo, ni kanakani ndaa-i kuachi-i jín tíñu ñáá ni kasá'a-i. <sup>19</sup> Te kua'a chaa ja ní kasá'a tiñu ñavá'a, ni jakoyo-de kándá'a-de tutu-de. Te ni kaja'mu-de tutu-ún jító nuu táká ñáyivi. Te ni katava-dé cuenta nasaa ncháá tutu ni kayu-ún. Te ni kajini-de ja úu xiko uxi mil peso kúu. <sup>20</sup> Súan ni ndeá téyíí tú'un máá Jító'o-yo. Te ni jicha nuu kua'an. <sup>21</sup> Te nuu ní ndi'í taká tiñu yá'a, te ni chaa iní Pablo ja kí'in-de ñuu Macedonia jín ñuu Acaya te vásá nájaa-de ñuu Jerusalén. Te ni ka'an-de: Nú ni ja'an-ri yúan, yúan-na te kánúú kí'in-ri ñuu Roma, áchí-de. <sup>22</sup> Te ni tájí-de uu chaa káchindéé tá'an jín-de kaja'an ñuu Macedonia, kákuu Timoteo jín Erasto. Te ni kanchaa máa-de ñuu Asia yaku-ga kivi.

*Ja ní kandonda ñuu Éfeso káka'an-i ja'g ndosó Diana*

<sup>23</sup> Te suu kivi-ún ni kandonda xaan ñáyivi sikí íchi-yá. <sup>24</sup> Chi ni io in chaa platero nání Demetrio. Te máa-de jín chaa kásá'tiñu ta'an jín-de, xaan ní kani'in-dé xu'ún, chi jín plata kásá'a-de ve'e lúlí i'a Diana. <sup>25</sup> Te chaa-ún, ni kastútú-de tá'an-de ja kásá'a suni tiñu-ún jín-de. Te ni ka'an-de: A kajini-ro ja sikí tíñu kásá'a-yó yá'a káni'in téyíí-ró xú'ún. <sup>26</sup> Te kajini-ro te suni kajini tu'un-ró ja chaa Pablo yúan, nasu máá in ñuu Éfeso chi ní ñuu Asia sásin-de ñáyivi jín tú'un ská'an-de-i. Chi ká'an-de ja nasu Dios kákuu i'a kásá'a nda'a. <sup>27</sup> Te yú'ú-ri ja káni iní ñáyivi ja tíñu sáni kúu tiñu kásá'a-yó. Te sanaa te jita viñu'un i'a ñá'nu Diana, te suni sá'á iní-i nuu Diana luu vasa ndivii ñáyivi ñuu Asia jín ní ñúyivi káchiñu'ún-i nuu-yá vina. Achí-de. <sup>28</sup> Súan ni kajini so'o-de tu'un yá'a, te ni kakiti xaan iní-de. Te ni kakana jín-de: Kúñá'nu téyíí Diana i'a ñuu Éfeso, áchí-de. <sup>29</sup> Te ñáyivi ñuu-ún, ni kakuva-i. Te in ká'nu-ni ni kandonda-i kaja'an-i onde iní teatro káñu'un-i Gayo jín Aristarco, chaa ñuu Macedonia ja kajika ta'an-de jín Pablo. <sup>30</sup> Te kuní Pablo kivi-de nuu ká'jin tútu ñáyivi-ún. Ko ñáyivi káskuá'a-ún, tú ní kaja'a-i tu'un kí'in-de. <sup>31</sup> Te suni sava chaa kákuñá'nu iní ñuu Asia, ja kákuu amigo-de, ni katá'í tú'un kua'an nuu-dé káka'an nda'ú jín-de ja má kí'in-de iní teatro. <sup>32</sup> Te sava ñáyivi, ni kakana jaa-i in tu'un, te sava-ga-i inga tu'un, chi junta-ún, ni kasaka nuu-i. Te kua'a-gá-i, tú kajini kuti-í na sikí kúu ja ní kataka-i. <sup>33</sup> Te sava chaa judío, ni kachundá'a-de Alejandro, ni kákiñi'in-de chaa ma'ñú ñáyivi kuá'a-ún. Yúan-na te Alejandro, sá'a-de seña jín ndá'a-dé ja ná kúná'in-i, chi ka'an-de ja'a judío jín ñáyivi kuá'a-ún kuní-de. <sup>34</sup> Ko ni kanakuni-i-de ja chaa judío kúu-de, te yúan ní kakana kó'ó-i natu'un uu hora: Kúñá'nu téyíí Diana i'a ñuu Éfeso, áchí-i. <sup>35</sup> Yúan-na te ni kakuná'in ñáyivi ní sá'a chaa kúu

secretario ñuu-ún. Te ni ka'an-de: Róo ñayivi ñuu Éfeso, a kájiní taká ñayivi já ñuu Éfeso xaan káchiñú'ún-i i'a Diana jíin ndosó ja ní tájí Júpiter, ni kuun vai. <sup>36</sup> Te tu'un yá'a, taká kájatú'ún-i. Núsáá te va'a-ga ná kasú-ro yú'u-ro te ma sá'a yachi-ro ní ñin tiñu ja tú ní kátava-ro cuenta. <sup>37</sup> Chi ni kákinchaka-ró cháa yá'a onde yá'a vasa tú ní kásá'a-de ni ñin kuachi ni tú ní káka'an ndiva'a-de ni ñin tu'un sikí i'a máa-yó. <sup>38</sup> Te Demetrio jíin taká cháa kásatiñu ta'an jíin-de, nú kájakin-de kuachi sikí ñin cháa, ío juzgado ná kí'in-de. Te ío gobernador, yúan ná kakán-de kuachi sikí tá'an-de. <sup>39</sup> Te nú ío inga tu'un kákuni-ro, te kuu sánda-a-ro onde nuu ñin junta legal. <sup>40</sup> Chi yú'ú-ri ja cháa-de kuachi sikí-yo, kachi-de ja kánakuatá'an máa-yó, chi ma ní'in-yo tu'un ka'an-yo naja ní kanataka-yo vína. Achí-de. Te ni ndi'i ni ka'an secretario tu'un yá'a. <sup>41</sup> Te ni jacha-de ñayivi-ún kája'an-i.

## 20

<sup>1</sup> Yúan-na te ni jukuiñi tixin-ún. Te ni kana Pablo xini cháa káskuá'a. Te ni ka'an-de jíin cháa-ún ja má yú'ú-de. Te ni kananu tá'an-de. Te kua'an-de ñuu Macedonia. <sup>2</sup> Te ni jika kuu-de ñí taká ndañú-ún. Te ni ka'an-de kua'a tu'un ndéé iní jíin taká ñayivi. Te ni ja-de ñuu Grecia. <sup>3</sup> Te ni kanchaa-de yúan uní yo. Te a yani kí'in-de jíin barco onde ñuu Siria núú. Ko cháa judío, ni kanatiin tu'un tá'an ja ndóna sikí-dé. Ja yúan ní nakani iní-de te ñu'íchi ní ja'an-de ñuu Macedonia. <sup>4</sup> Te ni ka'io sava cháa ni kaja'an jíin Pablo onde ñuu Asia. Te káinání-de Sópater ñuu Berea, Aristarco jíin Segundo onde ñuu Tesalónica, Gayo ñuu Derbe, Timoteo, Tíquico jíin Trófimo onde ñuu Asia. <sup>5</sup> Cháa yá'a, ni kayoxnúu-de. Te káindatu-de ruu jíná'an-ri onde ñuu Troas. <sup>6</sup> Te ruu jíná'an-ri, nuu ní ja'a viko státilá tú yí'i yujan ía, te jíin barco ni kenda koyo-ri ñuu Filipos. Te nuu ú'un kivi ní kanaketá'an-ri jíin-de onde ñuu Troas. Te ñuu yúan ni kaxiukú-rí ñin semana.

### *Ja ní jungava Eutico ventana sá'a numá'ná*

<sup>7</sup> Te máa kivi ñin semana, ni kandutútú cháa káskuá'a-ún ja sakuáchí-de státilá. Te ni stá'an Pablo tu'un nuu cháa-ún, chi kenda-de kivi xían-ún. Te kani ní ka'an-de onde sava núú. <sup>8</sup> Te ni io kua'a lámpara iní ve'e súkún núu ní ká'jin tútú-de yúan. <sup>9</sup> Te ñin cháa súchí nání-i Eutico, kanchaa-i máa yú'u ventana. Te nini ni kuná'an ká'an Pablo, jí'i xaan-í numá'ná. Te ni kixi-ni-i. Te ni jungava-ni-i onde piso uní te onde nuu ñu'un. Te a ni jí'i-i ni kandukani-de-i. <sup>10</sup> Yúan-na te ni nuu Pablo. Te ni jito nuu-de nuu-í. Te ni junu ncha-de-i. Te ni ka'an-de: Ma yú'ú-ro jíná'an-ró, chi chakú-i, achí-de. <sup>11</sup> Te ni ndaa-de. Te ni sakuáchí-de státilá. Te ni yee-dé. Te ni ka'an ná'an-ga-de onde kuakundijin. Yúan-na te ni kee-de kua'an-de. <sup>12</sup> Te káno'on ñayivi jíin súchí-ún chakú-i. Te kákusi xáan iní-i. <sup>13</sup> Te ruu, ni kákyo-ri iní barco te kája'an-ri jíin onde ñuu Asón, yúan naketá'an-ri jíin Pablo. Chi súan ni sánda-a-de ja kí'in-de ñu'un íchí te ja-de yúan. <sup>14</sup> Te ni kanani'in tá'an-ri jíin-de iní ñuu Asón. Te ni kaa-de barco. Te kua'an-de jíin-rí ñuu Mitilene. <sup>15</sup> Yúan ni kákenda-ri jíin barco. Te inga kivi ní jakoyo-ri ñuu Quío, te inga kivi ní jakoyo-ri ñuu Samos. Te ni kákendoo-ri ñuu Trogilio. Te inga kivi ní jakoyo-ri ñuu Mileto. <sup>16</sup> Chi jáni iní Pablo ja já'a-ni-de kí'in-de ñuu Éfeso náva'a ma kúkué-de ñuu Asia te naa tiempo núú. Chi jítú iní-de ja yachi-de ñuu Jerusalén máa kivi Pentecostés nú ná kúni'in-de.

### *Consejo Pablo nuu cháa kákuu nuu ñuu Éfeso*

<sup>17</sup> Te kanchaa-de ñuu Mileto. Te ni tájí-de tu'un kua'an onde ñuu Éfeso ni kana-de xini cháa kákuu nuu iní tikuní kándíja. <sup>18</sup> Te nuu ní chakoyo cháa-ún nuu-dé, te ni kachi-de: Máa-ró kájiní va'a-ró ndasa ni jiku-ri jíin-ró onde kivi ní cháa núu-rí ñuu Asia. <sup>19</sup> Te tú ní sáxixi-ri máa-rí kivi ní jatíñu-ri nuu máa Jító'o-yo. Te ío hora ni nde'e-ri. Te kuachi ñayivi judío, ja ní kanatiin tu'un tá'an-i te ni kii tundó'o sikí-rí. <sup>20</sup> Te tú ní yú'ú-ri kani-ri tu'un nuu-ro ja kuatíñu va'a-ró, ni tú ní yú'ú-ri stá'an-ri tu'un nuu-ro, vasa nuyá'u xí iní ve'e-ró. <sup>21</sup> Te ni jani ndaa-ri tu'un nuu ñayivi judío jíin núu ñayivi ñin nación ja ná nakani

ini-i kuandatu-i nuu Dios. Te ná kándija-i nuu máá Jító'o-yo Jesucristo. <sup>22</sup> Te vina cháa téyíí iní-ri te ja yúan ñú'un íchí-rí ki'in-ri ñuu Jerusalén. Ko tú jiní-ri naún ta'an-ri yúan. <sup>23</sup> Ko ndita'an ñuu já'an-ri chi ká'an Espíritu Santo jíin-rí ja chindee-i ruu vekaa te kii tundó'o siki-rí. <sup>24</sup> Te ni tú sá'a-ri cuenta vasa ná ká'ni-í ruu, chi ja ná síjínu-ri tiñu ni ja'a máá Jító'o-yo Jesús nuu-rí kúu ja kánúú jáni iní-ri, jíin súni ja kúsi iní-ri kani-ri tu'un va'a tu'un luu Dios. <sup>25</sup> Te ma'ñú táká róo ja á ni jika kuu-ri ni jani-ri tu'un ndasa koo ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, te vina a jiní-ri ja ní ñin-ró ma kuní kuti-gá-ro núu-rí. <sup>26</sup> Ja yúan kástu'ún kájí-rí nuu-ro jíiná'an-ró vina, ja tú tau ya'u-ri niñi-ró. <sup>27</sup> Chi tú ní yú'ú-ri kani-ri ndivii tú'un Dios nuu-ro. <sup>28</sup> Núsáá te koto va'a-ró máá-ró jíin ñí tíku'ni, chi Espíritu Santo ni jani-ya róo ja kúndito-ró-i te skée-ro tíku'ni máá Jító'o-yo, chi ni nakuaan-ya-í jíin niñi-yá. <sup>29</sup> Chi jiní-ri ja nú ná kí'in-ri, te kivi koyo yi'i kiti xaán má'ñú-ró te ma kúndá'ú ini-ti tíku'ni. <sup>30</sup> Te suni onde nuu tá'an máá-ró kenda sava-de ka'an-de tu'un tú'ún náva'a xndá'ú-de ñayivi káskuá'a ki'in-i jíin-de. <sup>31</sup> Koo ndito ini-ro jíiná'an-ró núsáá. Te ma náa ini-ro ja uní kua ndúú ñúú-ni tú ní júkuiñi-ri ja kána jíin-rí nuu ñin ñin-ró vasa ni nde'e-ri. <sup>32</sup> Te vina ñani, jikán ta'u-rí nuu Dios ja'a máá-ró ja ná kuá'a-ya tú'un luu-ya núu-ro. Chi tu'un-ún kuu skuá'nu róo te ni'in-ro tá'ú jíin táká-ga ñayivi ní sásin-ya. <sup>33</sup> Tú ní ndío ini-ri ni plata ni oro ni sa'ma ñin ñayivi. <sup>34</sup> A kájiní va'a-ró ja ndéndúú nda'a-rí yá'a, ni ndúkú táká ja jínu ñú'ún-rí jíin cháa kaxiukú jíin-rí yá'a. <sup>35</sup> Te modo ni stá'an ndi'i-ri nuu-ro ja kánúú sátiñu-yó súan, náva'a chindéé tá'an-yó jíin táká cháa vitá kaku'u. Te ma náa ini-ro tú'un máá Jító'o-yo Jesús, chi súan ni ka'an-ya: Luu-ga ja kuá'a-yó ñin ndatíñu nasu ja ní'in-yo. Achí-ya. Achí Pablo. <sup>36</sup> Te nuu ní ndi'i ni ka'an-de taká tu'un yá'a, te ni jukuiñi jíti-de. Te ni jikan ta'u-dé jíin táká cháa-ún. <sup>37</sup> Yúan-na te xaán ní kande'e taká-de. Te ni kakanuu-de Pablo, te ni katitú-de cháa. <sup>38</sup> Chi kákuuí'a xaán ini-de jíin tú'un ni ka'an Pablo ja má kuní-ga-de nuu-dé. Te kája'an-de jíin-de onde nuu ío barco.

## 21

### *Ja ní cháa ini Pablo ki'in tuku-de ichi ñúu Jerusalén*

<sup>1</sup> Yúan-na te ni kakusin-ri jíin-de. Te ni káki'in ndóo-ni-ri ichi jíin barco onde ni cháa-ri ñuu Cos. Te inga kivi ní jakoyo-ri ñuu Rodas. Te yúan ni kenda-ri te ni jakoyo-ri ñuu Pátara. <sup>2</sup> Te ni kani'in-rí ñin barco ja kí'in ñuu Fenicia. Te ni kaka-ri nuu te kája'an-ri. <sup>3</sup> Te nuu ní kajini-ri nuu ñúu Chipre, te ni kaskéndoo-ri ñuu-ún ichi ndávésé-rí. Te ni kajika-ri kája'an-ri jíin barco onde ñuu Siria. Te ni jakoyo-ri ñuu Tiro, chi yúan skéndoo barco-ún carga. <sup>4</sup> Te ni kakéndoo-ri yúan ñin semana, chi ni kani'in tá'an-ri jíin ñayivi káskuá'a. Te ni kaka'an-i jíin Pablo ni sá'a Espíritu ja má kí'in-de ñuu Jerusalén. <sup>5</sup> Ko nuu ní ja'a kivi-ún, te ni kenda koyo-ri. Te taká-i jíin ñási'i-i jíin sé'e-i, ni kajachu'un íchí-i ruu onde yata ñúu-ún. Te ni kajukuiñi jíti-rí jíin-i yu'u mar. Te ni kajikan ta'u-rí. <sup>6</sup> Te ni kakanuu tá'an-ri yúan. Te ni kaka-ri nuu barco kája'an-ri. Te ni kanaxió káva-i káno'on-i ve'e-i. <sup>7</sup> Te ruu jíiná'an-ri, ni kenda koyo-ri ñuu Tiro ni kajika-ri jíin barco. Te ni jakoyo-ri ñuu Tolemaida. Te yúan ni kaka'an-ri jíin táká ñani. Te ni kakéndoo-ri jíin-de ñin kivi. <sup>8</sup> Te inga kivi-ún ni kenda Pablo jíin táká-ga-ri ja ká'in-ri jíin-de. Te ni chakoyo-ri ñuu Cesarea. Te ni kivi koyo-ri ini ve'e ñin cháa jáni tu'un nání-de Felipe. Cháa-ún kúu ñin cháa ndí'usiá. Te ni kakéndoo-ri jíin-de. <sup>9</sup> Te cháa-ún, ío kuun sésí'í súchí-de kájani-i tu'un Dios. <sup>10</sup> Te ni kaxiukú-rí yúan kua'a kivi. Te ichi ñúu Judea ni kii ñin cháa jáni tu'un Dios, nání-de Ágabo. <sup>11</sup> Te ni cháa-de nuu-rí. Te ni ki'in-de sánchii Pablo. Te ni ju'ni-de nda'a jíin sí'in Pablo. Te ni ka'an-de: Súan ká'an Espíritu Santo: Ñayivi judío, súan ku'ni-i cháa xíin sánchii yá'a, te nú ná jáa-de ñuu Jerusalén. Te nastúu-i-de nuu ñayivi sijn nación. Achí-de. <sup>12</sup> Tu'un-ún ni kajini so'o-ri. Te ruu jíin cháa ká'in yúan, ni kaka'an nda'ú-ri jíin Pablo ja má kaa-de ki'in-de ñuu Jerusalén. <sup>13</sup> Yúan-na te ni ka'an Pablo: Naja kánda'i-ro te ndúkuí'a ini añú-ri kásá'a-ró. Chi ruu, a ío tu'a-ri ja násu máá



ñin ja kúnu'ni-ri iní ñuu Jerusalén, chí suni ja kúu-ri yúan ja sikí sí'ví máá Jító'o-yo Jesús, áchí-de. <sup>14</sup> Te tú ní kúu ská'an-ri-de. Te ni kasía-ni-ri-de. Te ni kaka'an-ri: Ná kóo ndasa játa'an iní máá Jító'o-yo, áchí-ri. <sup>15</sup> Yúan-na te vása ní kasátu'a-ri taká ndatíñu-ri. Te ni kaka-ri ñuu Jerusalén kája'an-ri. <sup>16</sup> Te suni kája'an yaku cháa káskuá'a iní ñuu Cesarea jíin-rí, ncháka-de ñin cháa ñuu Chipre nání-de Mnasón. Cháa ni skuá'a aná'an kúu-de. Te ni kakendoo-ri ve'e cháa-ún. <sup>17</sup> Te nuu ní jakoyo-ri ñuu Jerusalén, te ñani-yo-ún, ni kakusií xáan iní-de ni kajatá'ú-de nuu. <sup>18</sup> Te inga kivi xían-ún ni kivi Pablo jíin-rí jíná'an-ri iní ve'e Jacobo. Te yúan ni kakutútú taká cháa kákuu nuu. <sup>19</sup> Te Pablo ni sá'a-de saludar cháa-ún. Yúan-na te ni jani-de tu'un taká tiñu ni sá'a Dios jíin ñáyivi síin nación nini jatíñu-de nuu-yá. <sup>20</sup> Te ni kajini so'o-de tu'un yá'a. Te ni kanakana jaa-de Dios. Te ni kaka'an-de jíin Pablo: Ñáni, vina te ni jini-ro ná kua'a mil ñáyivi judío ni kakandíja-i. Te nene káandatu ni'in-i nuu ley. <sup>21</sup> Ko ni kajini tu'un-de ja stá'an-ro núu taká cháa judío káxiukú iní ñuu ñáyivi síin nación ja má kuándatu-ga-de nuu Moisés, ni ma xití ndúu-ga se'e-de, ni ma kuándatu-de taninu aná'an. <sup>22</sup> Ndasa kuu núsáa, chí kuni tu'un ñáyivi já ní cháa-ro, te taká kua'a ndíja-i. <sup>23</sup> Sá'a ja káka'an-ri jíin-ró yá'a núsáa: A ká'io kuun cháa yá'a ja á ni kakeyu'u-dé. <sup>24</sup> Kuaka cháa yá'a ná kí'in-de jíin-ró. Te nasándoo-ró máá-ró jíin-de. Te kua'a-ró xú'ún núu-dé náva'a ná sété-de xini-dé. Yúan-na te juku'un iní taká ñáyivi-ún ja tú kuti-gá naún ío ja ní kandatú'ún-i sikí-ro, chí kunda iní-i ja sáni jándatu máá-ró núu ley. <sup>25</sup> Ko ñáyivi síin nación ja kákandíja-ún, a ni kachaa-ri carta kua'an nuu-í ja má kuándatu-i ni ñin tu'un yúan. Te ma kée-í kuñu ja ní soko núu ndosó, ni niñi, ni kiti kuá'ña. Te ma káka téné-i. Achí-de. <sup>26</sup> Yúan-na te Pablo, ni jaka-de cháa-ún. Te inga kivi xían-ún, ni nasándoo-de máá-de jíin-de. Te ni kivi-de iní ve'e ii ja kástu'ún-de nuu-í na kivi jínu kándundoo-de te soko-dé kiti núu-yá sikí ñin ñin-de núu.

#### *Ja ní kakatiin-i Pablo iní ve'e ii*

<sup>27</sup> Te kákuu-de ja síjínu-de ndí'usiá kivi-ún núu. Ko sava judío ñuu Asia, ni kajini nuu Pablo kánde-de iní ve'e ii. Te ni kaská'an ndí'i ñáyivi yúan. Te ni kakatiin Pablo. <sup>28</sup> Te ni kakana jaa: Cháa Israel, kua'a núu nda'a jíná'an-ró, chí cháa yá'a jika kuu-de taká ñuu, stá'an-de nuu taká cháa te ká'an-de sikí ñáyivi-yo, jíin sikí ley, jíin sikí lugar yá'a. Te suni a ni skívi-de sava cháa síin nación iní ve'e ii yá'a te ni sáchá'an-de ve'e ii. Achí. <sup>29</sup> Chí onde ná kánde Pablo iní ñuu-ún ni kajini judío ja kánde-de jíin Trófimo, cháa ñuu Éfeso. Te ni kajani iní ja ní skívi Pablo cháa-ún iní ve'e ii. <sup>30</sup> Te níi-ni ñuu-ún ni kánda-i. Te ni kataka-i. Te ni kakatiin-i Pablo. Te ni kastáa-i-de ni kenda-de yata vé'e ii-ún. Te ni kanakasú-ni-i yuxé'é. <sup>31</sup> Te kája'ni-í Pablo núu. Ko ni ja'an tu'un yá'a nuu general cháa tíin soldado ja níi núu Jerusalén ni kánda-i kákuvaa-i. <sup>32</sup> Te cháa general, ni jaka-de soldado jíin capitán. Te kájinu-de kája'an-de onde nuu ká'íin ñáyivi kuá'a-ún. Te ni kajini ñáyivi já ní jakoyo general jíin soldado, te ni kajukuiñi-i ja kája'a-i Pablo. <sup>33</sup> Yúan-na te ni jaa general te ni tíin-de Pablo. Te ni tá'ú-de tiñu ni jakunu'ni Pablo jíin úu cadena. Yúan-na te ni jika tu'ún ndé cháa kúu-de te naún ní sá'a-de. <sup>34</sup> Te ñáyivi kuá'a-ún, sava-i ni kakana-i ñin tu'un te sava-ga-i inga. Te tú ní kunda iní-de naún sikí kúu ja súan kákuvaa-i. Te ni tá'ú-de tiñu kua'an Pablo cuartel. <sup>35</sup> Te nuu ní jaa Pablo escalera ve'e-ún, te soldado ni kádiso Pablo, chí xaan ní kánda ñáyivi kuá'a. <sup>36</sup> Chí kua'a ñáyivi vái koyo-i ichi yata soldado, te kákana jaa-i: Ka'ni-ní cháa jian, áchí-i. <sup>37</sup> Te káskívi-de Pablo iní vekaa, te ni ka'an Pablo jíin general: Á kuu ka'an-ná ñin tu'un jíin-ní, áchí-de. Te ni kachi general jíin-de: Jiní-ro ká'an-ro yú'u núu Grecia náún. <sup>38</sup> Nasu róo kúu máá cháa ñuu Egipto ja íku ñuu ni xndóna-ró-i ni kanakuatá'an máá-i, te suni ni kiñi'in-ró kúun mil cháa kuí'ná kája'an-de jíin-ró onde nuu nú'un té'é náún. Achí. <sup>39</sup> Yúan-na te ni kachi Pablo: Máá-ná kúu ndija cháa judío, te ñin se'e ñuu Tarso, ñin ñuu ká'nu ndañúu Cilicia. Te ká'an nda'ú-ná jíin-ní kua'a-ní tu'un ná ká'an-ná jíin ñáyivi yá'a. Achí-de. <sup>40</sup> Te general, ni ja'a-de tu'un. Te ni jukuiñi Pablo nuu escalera. Te ni

sá'a-de señal jíin ndá'a-dé nuu ñáyivi-ún. Te ná'ín yúu-ni nī kakuu-i. Yúan-na te jíin yú'u hebreo nī ka'an-de:

## 22

*Ja ní ka'an Pablo ja'a máa-de nuu-í*

<sup>1</sup> Ñáni jíná'an-ní, jíin táká níi cháa kákuu táa, kuni so'o-ní tu'un ká'an-ná ja'a máa-ná jíin-ní vina, áchí-de. <sup>2</sup> Te nī kajini so'o-i ja ká'an Pablo tu'un jíin yú'u hebreo, te ví'í-gá nī kakuná'ín-i. Te nī ka'an Pablo: <sup>3</sup> Máa-ná kúu cháa judío, nī kaku ndija-ná inī ñuu Tarso ndañúu Cilicia. Ko nī ja'nu-ná inī ñuu yá'a. Te escuela Gamaliel nī kutu'a va'a-ná nī stá'an-de tu'un nī in ley ñuu-yo núu-ná. Te káchiñú'ún vá'a-ná nuu Dios nátu'un kásá'a máa-ní vina. <sup>4</sup> Te nī chindikín-ná ñáyivi kákandíja tu'un yá'a onde ná ndi'i-i kuu. Te kúu cháa kúu ña'an, nī katíin-ná-i nī chindee-ná-i vekaa. <sup>5</sup> Te sutu ñá'nu jíin táká cháa kákuu nuu, nī kajini-de ja súan nī sá'a-ná. Te suni cháa-ún, nī kachaa-de tutu nuu táká ñani. Te nī kaja'a-de tutu-ún nuu-ná nī ja'an-ná onde ñuu Damasco ja kuáku'ni-ná ñáyivi káxiukú yúan. Te kinanchaka-ná-i onde ñuu Jerusalén te ndo'o-i yá'a núu. <sup>6</sup> Te nī ki'in-ná ichi kua'an-ná. Te nī kuyani-ná yuñúu Damasco nátu'un kaxiuu kúu. Te nī ndii ncháa-ni nuu-ná nī jinu in ndua ndíi ní kii ichi ándívi. <sup>7</sup> Te nī ndua-ni-ná nuu ñú'un. Te nī jini so'o-ná ká'an in tu'un jíin-ná: Saulo, Saulo, naja chindikín-ro rúu, áchí. <sup>8</sup> Yúan-na te nī ka'an-ná: Ndé cháa kúu-ní vii, Táta, áchí-ná. Te nī ka'an-ya jíin-ná: Máa-rí kúu Jesús ñuu Nazaret ja chindikín-ro rúu, áchí-ya. <sup>9</sup> Te cháa kája'an jíin-ná, nī kajini ndija-de ndua ndíi-ún, te nī kayu'ú-de, ko tú ní káini so'o-de tu'un nī ka'an-ya jíin-ná. <sup>10</sup> Yúan-na te nī ka'an-ná: Táta, te naún sá'a-ná, áchí-ná. Te nī kachi máa Jító'o-ná jíin-ná: Ndukoo te ki'in-ro ñuu Damasco. Te yúan ta'u tíñu nuu-ro ndasa sá'a-ró, áchí-ya. <sup>11</sup> Te tú ní jini-ná nuu ní in, chi ndíi ncháa ndua ndíi-ún. Te cháa kája'an jíin-ná, kátíin-na-de nda'a-ná kua'an-ná jíin-de onde ñuu Damasco. <sup>12</sup> Te yúan kánchaa in cháa nání Ananías. Te taká ñáyivi judío yúan káka'an ja cháa va'a kúu Ananías, chi va'a jándatu-de nuu ley. <sup>13</sup> Te nī jaa cháa-ún te nī kandita-de nuu-ná. Te nī ka'an-de jíin-ná: Ñáni Saulo, ná ndúndijin nuu-ro, áchí-de. Te nī jini-ni-ná nuu-dé. <sup>14</sup> Te nī kachi-de: Máa Dios ndiyi táa-yo, nī jani-ya róo vina ja ná júku'un in-ro tú'un kuni-ya. Te kuni-ro núu máa I'a ndaa, te kuni so'o-ró tú'un ka'an-ya. <sup>15</sup> Te kuu-ró testigo máa-ya nuu ndívii ñáyivi táká ja ní jini-ro jíin já ní jini so'o-ró. <sup>16</sup> Ma kúu uun in-ro vina núsáa. Ndukuiñi te kuanducha-ro. Te kakan ta'u-ro núu-ya. Achí-de jíin-ná. <sup>17</sup> Te nī naxío káva-ná nī ncháa-ná ñuu Jerusalén. Te jikán ta'u-ná inī ve'e ii, te nī skóto-ya náa. <sup>18</sup> Te nī jini-ná nuu-ya nī ka'an-ya jíin-ná: Ndúkú ndéé-ró te kenda yachi-ro iní ñuu Jerusalén yá'a, chi ma kuátú'ún-i tu'un-ri jáni ndaa-ro núu-í, áchí-ya. <sup>19</sup> Te nī ka'an-ná jíin-ya: Táta, a káini-i ja ní kivi-ná ndíta'an ve'e sinagoga nī jatíin-ná taká ñáyivi kákandíja nuu-ní. Te nī stují-ná-i nī taan-ná-i vekaa. <sup>20</sup> Te kivi ní jichá niñi Esteban, cháa nī jani ndaa tu'un-ní, suni kándii-ná yúan sáa. Te nī jatú'ún-ná ja ní ji'i-de. Te nī ndito-ná sa'ma cháa nī kaja'ni Esteban. Achí-ná jíin-ya. <sup>21</sup> Te nī kachi-ya jíin-ná: Kuá'an, chi táji máa-rí róo ki'in jiká-ró ondé nuu ñáyivi sñin nación, áchí-ya jíin-ná. Achí Pablo. <sup>22</sup> Te a nī kajini ná'ín-i onde nī ka'an-de tu'un yá'a. Yúan-na te nī kakuva-i. Te nī kaka'an jaa-i: Ná kúxio cháa jian ná kúu-de. Tú va'a cháa kúu-de ja kúchaku-ga-de ñuyívi yá'a. Achí-i. <sup>23</sup> Te súan kákana kó'ó-i. Te nī kaskée-i tikachi-i kája'an. Te nī kaskanda-i tikacha ñú'un. <sup>24</sup> Te nī tá'ú tíñu general ná kivi Pablo iní cuartel. Te nī ka'an-de ja ná xndichí soldado Pablo onde jíin cuarta náva'a kutuní iní general na sikí ní káondona ñáyivi-ún sikí Pablo. <sup>25</sup> Te nī kaju'ni-de Pablo jíin yó'o ñíi. Te nī ka'an Pablo jíin cháa kúu capitán ja kándii-de yúan: Á ío ley kua'a-ní cuarta in cháa ñuu Roma ja té chá'an-ga ndúkú víi-ní kuachi-de, áchí-de. <sup>26</sup> Te nī jini so'o capitán tu'un yá'a, te nī kee kua'an. Te nī ka'an jíin general: Ndasa sá'a-ní, chi cháa ñuu Roma kúu cháa yá'a, áchí. <sup>27</sup> Yúan-na te nī jaa general nuu Pablo. Te nī jika tu'un-de: Kachi nú suu cháa ñuu Roma kúu-ró, áchí. Te nī ka'an Pablo: Jaan, suu máa-ná kúu, áchí-de. <sup>28</sup> Te nī ka'an general: Ruu, chi nī ja'a-ri kua'a xú'ún, te nī kaja'a-de tu'un kuu-ri in cháa

ñuu yúan, áchí. Te ni ka'an Pablo: Ko náá, chi túu. Chi ini ñuu-ún ni kaku-ná, áchí-de. <sup>29</sup> Yúan-na te ja kákuñi xndó'o-de, ni kakuxio-ni kája'an. Te suni onde general ni yu'ú, chi ni juku'un ini-de ja ní ju'ni-de Pablo. Te in chaa ñuu Roma kúu Pablo. <sup>30</sup> Te inga kivi xían-ún, kuní-de kundaá va'a ini-de na sikí kúu ja ní kandongda chaa judío sikí Pablo. Te ni ndájí-de cadena nú'ni Pablo. Te ni tá'ú-de tíñu ni taka taká sutu ñá'nu jín taká chaa junta. Te ni kiñi'in-de Pablo. Te ni jani-de nuu chaa ni kandutútú.

## 23

*Ja ní kandij Pablo nuu junta sikí máá-de*

<sup>1</sup> Yúan-na te ni ndakoto Pablo nuu junta. Te ni ka'an-de: Ñáni jíná'an-ní. Máá-ná chi a jini va'a ini-ná ja ní jandatu va'a-ná nuu Dios onde vina. Achí-de. <sup>2</sup> Yúan-na te máá sutú ñá'nu-ga nání Ananías, ni tá'ú tíñu nuu chaa ká'jin yani nuu-dé-ún ja ná kuá'a-ún in jiki máá yú'u-dé. <sup>3</sup> Te ni ka'an Pablo jín sutú ñá'nu-ún: Xáán ndoo ka'an-ro. Dios stují-yá róo. Chi kánchaa-ro ja sánda-ro tíñu-ri nátu'un ká'an ley. Chi vasa tú ío ley te tá'ú-ró tíñu ja stují-dé ruu náún. Achí-de. <sup>4</sup> Te ni kaka'an chaa ká'jin nuu-dé-ún: Naja ká'an ndiva'a-ró jín sutú ñá'nu Dios, áchí jín-de. <sup>5</sup> Te ni ka'an Pablo: Tú ní jini-ná ja sutú ñá'nu kúu-de ñáni, chi yóso núu tutú: Ma ká'an ndiva'a-ró sikí chaa kúná'nu ini ñuu-ro. Achí. <sup>6</sup> Ko nuu ní jini Pablo ja sáva-de kákuu-de saduceo te sava-ga-de kákuu-de fariseo, te ni ka'an jaa-de nuu junta: Ñáni jíná'an-ní, máá-ná kúu chaa fariseo, se'e fariseo. Chi ñúkuu ini-ná ja náchaku taká ndiyi, te ja yúan xndichí-ní náá. Achí-de. <sup>7</sup> Te ja súan ni ka'an-de, te ni kakanáa chaa fariseo jín chaa saduceo. Te chaa junta, sín sín tu'un ni kaka'an-de. <sup>8</sup> Chi kaka'an chaa saduceo ja má náchaku ndiyi, ni tú ká'io ndajá'a-yá, ni tachí. Ko chaa fariseo, kájatú'ún-de ndenúni tu'un-ún. <sup>9</sup> Te xaan ní kuvaa. Te sava chaa káchaa tutu ja kákuu tá'an chaa fariseo, ni kandukuiñi. Te ni kaka'an ni'in: Tú ni in kuachi káni'in-rí sikí chaa yá'a. Sanaa te ni ka'an ndija in añú xí in ndajá'a-yá jín-de. Ma sáni'in ini-yo núu Dios núsáa. Achí. <sup>10</sup> Te xaan ní kakanáa-i. Te general, yú'ú-de ja ndátá ñáa-i Pablo. Te ni tá'ú-de tíñu ja ná kivi soldado te kaña nñu Pablo sava ma'ñú-i, te ná kivi-de ini cuartel. <sup>11</sup> Te akuáa-ún ni chaa-ni máá Jító'o-yo núu-dé te ni ka'an-ya jín-de: Pablo, ma ndúkuí'a ini-ro, chi nátu'un ni jani ndaa-ro tú'un-ri ini ñuu Jerusalén, suni súan kánúu kíkani-ró tú'un-ri onde ini ñuu Roma, áchí-ya.

*Ja ní kanatiin tu'un tá'an-i ka'ni-í Pablo*

<sup>12</sup> Te nuu ní kundijin, ni kakutútú sáva ñayivi judío. Te ni kanatiin tu'un tá'an-i. Te ni kaka'an téyí-i ja má kée kúti-í staa ni ma kó'o kuti-í nducha onde nú tú ka'ni-í Pablo. <sup>13</sup> Te ví'í-gá uu xiko judío ni kaka'an téyí-i tu'un yá'a. <sup>14</sup> Te ni kaja'an-i nuu sutú ñá'nu jín núu chaa kákuu nuu, te ni kaka'an-i jín chaa-ún: Máá-ná, ni kaka'an téyí-ná ja má kée kúti-ná onde nú tú ka'ni-ná Pablo. <sup>15</sup> Núsáa te máá-ní jíná'an-ní jín taká junta, kuáka'an-ní jín general ná kíñi'in-de Pablo chaa-de nuu-ní yá'a, chi kákuñi-ní xndichí va'a-ga-ní-de, achi-ní. Te ná kótu'a máá-ná ka'ni-ná-de onde té chaa-ga-de yá'a. Achí-i. <sup>16</sup> Ko in se'e yí kuá'a Pablo, ni jini so'o-i ja súan ni kanatiin tu'un tá'an. Te ni ja'an-i ni kivi-i ini cuartel. Te ni kastu'ún-i nuu Pablo. <sup>17</sup> Te ni kana Pablo xini in chaa kúu capitán. Te ni ka'an-de: Kunchaka suchí yá'a ki'in-ro jín-i nuu general, chi ío in tu'un kastu'ún-i nuu-dé, áchí-de. <sup>18</sup> Te capitán, ni jaka-de-i kua'an-de jín-i nuu general. Te ni ka'an-de: Pablo chaa yíndi'u vekaa, ni ka'an nda'ú-de jín-ná ja kíñchaka-ná suchí yá'a nuu-ní, chi ío in tu'un ka'an-i jín-ní, áchí-de. <sup>19</sup> Te ni tñ general nda'a-í. Te ni kuxio-de jín-i. Te ni jika tu'ún sá'í-de-i: Naún tu'un ka'an-ro jín-rí kuní-ro, áchí-de. <sup>20</sup> Te ni ka'an-i: Chaa judío ni kaskétá'an-de tu'un ja yúchaan ka'an nda'ú-de jín-ní kiñi'in-ní Pablo nuu taká chaa junta, chi xndichí va'a-de Pablo sikí tíñu kákuñi-de, achi-de. <sup>21</sup> Ko ma kándija-ní, chi ví'í-gá uu xiko-de káindatu sa'í-de. Te kaka'an téyí-de ja má kée-dé staa ni ma kó'o-de nducha onde nú tú ka'ni-dé Pablo, áchí-de. Te vina a káindatu tu'a-de onde ná kuátu'un-ní. Achí-i. <sup>22</sup> Te ni tá'ú tíñu general nuu-í, ja tú ni in nuu kachí-i ja súan

n<sub>i</sub> kastu'ún-i nuu-dé. Te n<sub>i</sub> táj<sub>i</sub>-de-i kuano'on-í. <sup>23</sup> Yúan-na te n<sub>i</sub> kana-de xin<sub>i</sub> úu capitán. Te n<sub>i</sub> ka'an-de: Sátu'a-ró úu ciento soldado, jíin uní xiko ux<sub>i</sub> soldado koso caballo, jíin úu ciento soldado kát<sub>i</sub>in lanza, náva'a kingoyo-ró jíin-de onde ñuu Cesarea ka'ín akuáa vína. <sup>24</sup> Te suni ná sátu'a-de caballo koso Pablo. Te koto va'a-de Pablo kingoyo-de onde nuu Félix chaá kúu gobernador, ách<sub>i</sub>-de. <sup>25</sup> Te n<sub>i</sub> chaá-de iin carta ja ní ka'an tu'un yá'a: <sup>26</sup> Máá-ná kúu Claudio Lisias. Te cháa-ná carta yá'a nuu ní Félix, gobernador ñá'nu. Ta ni táa. <sup>27</sup> Ñayivi judío, n<sub>i</sub> kat<sub>i</sub>in-i iin chaá yá'a. Te a yani ka'ni-í-de núú, ko n<sub>i</sub> nama-ná-de jíin soldado chi n<sub>i</sub> jini-ná ja cháa ñuu Roma kúu-de. <sup>28</sup> Te kuni-ná kundaá ini-ná naja kájikan-i kuachi sik<sub>i</sub>-dé. Te n<sub>i</sub> jani-ná-de nuu junta máa-i jíná'an-i. <sup>29</sup> Te n<sub>i</sub> jini-ná ja sik<sub>i</sub> ley máa-i kájikan-i kuachi sik<sub>i</sub>-dé. Ko tú ní'in-ná ni iin kuachi sik<sub>i</sub>-dé ja kúu-de xí ja kúndee-de vekaa. <sup>30</sup> Ko n<sub>i</sub> ni'in-ná tu'un ja ní kanatiin tu'un tá'an ñayivi judío sik<sub>i</sub>-dé. Te ja yúan táj<sub>i</sub>-ná-de kujaa yachi-de nuu-ní. Te tá'ú-ná tiñu nuu ñayivi kájikan-i kuachi sik<sub>i</sub>-dé ja súni ná jakoyo-i nuu-ní. Te yúan ka'an-i jíin-ní nú naja kájikan-i kuachi sik<sub>i</sub>-dé. A n<sub>i</sub> kuu n<sub>i</sub> ka'an-yo táa. Achí. <sup>31</sup> Te soldado, n<sub>i</sub> kajaka ñúú-ni Pablo kua'an jíin-de onde ñuu Antípatris nátu'un n<sub>i</sub> ta'u tiñu nuu. <sup>32</sup> Te inga kiv<sub>i</sub> ní kanaxió káva-ni soldado káno'on onde cuartel, te n<sub>i</sub> kaxndóo Pablo nuu soldado káyoso caballo ná k'ín-ún jíin-de. <sup>33</sup> Te n<sub>i</sub> jakoyo-ún ñuu Cesarea. Te n<sub>i</sub> kaja'a carta nuu gobernador yúan. Te suni n<sub>i</sub> jani ndij Pablo nuu-dé. <sup>34</sup> Te n<sub>i</sub> ka'u gobernador carta-ún. Te n<sub>i</sub> jika tu'ún-de ndé estado kúu Pablo. Te n<sub>i</sub> jini-de ja cháa ñuu Cilicia kúu Pablo. <sup>35</sup> Te n<sub>i</sub> ka'an-de: Ná cháa chaá kájikan kuachi sik<sub>i</sub>-ro. Yúan-na te kuni ná'in-rí tu'un ka'an-ro, ách<sub>i</sub>-de. Te n<sub>i</sub> tá'ú-de tiñu n<sub>i</sub> jakuva'a Pablo ini palacio Herodes.

## 24

*Ja ní ka'an Pablo ja'q máa-de nuu Félix*

<sup>1</sup> Te nuu ú'un kiv<sub>i</sub> te máa sutú ñá'nu Ananías jíin sáva chaá kákuu nuu, jíin iin chaá ká'an yu'u núu-dé nání Tértulo, n<sub>i</sub> chakoyo ñuu-ún. Te n<sub>i</sub> kiv<sub>i</sub> koyo nuu gobernador n<sub>i</sub> kasátú'ún sik<sub>i</sub> Pablo. <sup>2</sup> Te n<sub>i</sub> kana gobernador xin<sub>i</sub> Pablo. Te n<sub>i</sub> sátú'ún Tértulo sik<sub>i</sub>-dé n<sub>i</sub> ka'an: Táta, ja ní kúu ja vindaá vinené káxiukú-yó. Te ja vá'a chaá kúu-ní te n<sub>i</sub> kejá'a ndúva'a taká tiñu ini ñuu yá'a sá'a-ní. <sup>3</sup> Chi nene kánakuatá'ú-yó taká tiñu sá'a-ní taká lugar. Te kúsi iní-yo jíin, chi xaan vá'a sá'a-ní, táta Félix. <sup>4</sup> Ko ká'an nda'ú-ná jíin-ní, ma kití ini-ní, te kuni so'o-ní iin tu'un lúli ká'an-ná jíin-ní nú va'a-ní. <sup>5</sup> Chi n<sub>i</sub> kajini-ná chaá yá'a ja kúu-de iin kue'e kúu-de iin kuachi. Te kánakuatá'an máa ñayivi judío ñí iní ñuyivi sá'a-de. Te skandá-de taká chaá nazareno. <sup>6</sup> Te suni a ndúkú ndéé-de sáchá'an-de ve'e i<sub>i</sub>, ko n<sub>i</sub> kakatiin-ná-de. Te kákuni-ná sándaá-ná jíin-de núú, nátu'un ká'an ley máa-ná. <sup>7</sup> Ko n<sub>i</sub> jaa-ni general Lisias, te n<sub>i</sub> janchara-de chaá yá'a nda'a-ná. <sup>8</sup> Te n<sub>i</sub> tá'ú-de tiñu ja cháa kájikan kuachi sik<sub>i</sub>-dé, ná kíkoyo-de nuu-ní. Te vina kuu xndichí máa-ní-de, te ná kuni-ní jíin yú'u máa-de ná káa taká kuachi ja jikán-ná sik<sub>i</sub>-dé nuu-ní. Achí-de. <sup>9</sup> Te suni n<sub>i</sub> kasátú'ún ñayivi judío sik<sub>i</sub>-dé káka'an ja súan kúu ndija taká kuachi-de. <sup>10</sup> Yúan-na te n<sub>i</sub> sá'a gobernador señal nuu Pablo ná ká'an-de. Te n<sub>i</sub> ka'an Pablo: A jini-ná ja kuá'a kuiá kúu-ní gobernador ini ñuu yá'a, te yúan kúsi iní-ná sándaá-ná iin tu'un sik<sub>i</sub> máa-ná nuu-ní. <sup>11</sup> Chi máa-ní, kuu juku'un ini-ní ja té kuu-ga ux<sub>i</sub> u<sub>u</sub> kiv<sub>i</sub> ní kaa-ná n<sub>i</sub> ja'an-ná ñuu Jerusalén n<sub>i</sub> jachiñú'ún-ná Dios yúan. <sup>12</sup> Te chaá yá'a, tú ní kajini kuti-dé nú státá'an-ná jíin iin chaá ini ve'e i<sub>i</sub>, xí nú xndóna-ná ñayivi iní ve'e i<sub>i</sub>, xí iní máa ñuu. <sup>13</sup> Ni tú prueba taká kuachi kasátú'ún-de sik<sub>i</sub>-ná. <sup>14</sup> Ko kachi ndaa-ná nuu-ní ja chíñú'ún-ná Dios ndiyi táa-ná. Ko modo chíñú'ún-ná-ún, káka'an-de ja sá'an ñaa kúu. Te kándija-ná taká tu'un yóso núu tutú ley jíin núu tutú chaá n<sub>i</sub> kajani tu'un-ya ondé sáa. <sup>15</sup> Te iin núú-ni kándija-ná jíin-de tu'un ká'an Dios ja náchaku taká ndiyi, kúu ñayivi vá'a te kúu ñayivi ú'u. <sup>16</sup> Ja yúan jítú iní-ná sá'a-ná taká tiñu va'a náva'a tú kuka nuu-ná nuu Dios jíin núu ñayivi. <sup>17</sup> Ko kua'a kuiá n<sub>i</sub> kuu, te vásá ní nchara-ná n<sub>i</sub> sá'a-ná caridad nuu ñayivi ñuu ná. Te suni n<sub>i</sub> ja'ni-ná kiti núu-yá. <sup>18</sup> Te n<sub>i</sub> kani'in-dé náa ini ve'e i<sub>i</sub> kándeé-ná násándo-ná máa-ná. Ko tú ní káxiukú ñayivi kuá'a ja kákuva-i jíin-ná, ko n<sub>i</sub> ka'jin yaku chaá ñuu Asia

jíin-ná. <sup>19</sup> Te ná kuíni cháa-ún nuu-ní yá'a. Te ná ká'an máa-de sikí-ná nú naún kuachi ni sá'a-ná kájani ini-de. <sup>20</sup> Xí ná ká'an cháa ká'jin yá'a te nú ni kani'in-dé iin kuachi xaan sikí-ná kivi ní kandii-ná nuu junta-de yúan. <sup>21</sup> Xí sánaa te kájani ini-de ja kuachi-ná kúu máa yá'a-ni, chi kivi ní kandii-ná nuu junta ni ka'an jaa-ná: Kándija-ná ja náchaku taká ndiyi, te ja yúan káxndichí-ní náa, áchí-ná. Achí Pablo. <sup>22</sup> Te ni jini so'o Félix tu'un yá'a. Te a kúndaá va'a ini-de jíin íchi yá'a. Te ni sténdatu-de-ún jíná'an. Te ni ka'an-de: Onde ná cháa general Lisias te kuni ndi'i-ri tiñu kákuni-ro. Achí-de. <sup>23</sup> Te ni tá'ú-de tiñu nuu capitán ná kóto va'a Pablo. Te ni ja'a-de tu'un ná káka kuu-de iin tí'li. Te ma kasú nú vai tá'an-de kinchaka-i ja kée-dé, xí kika'an-i jíin-de. <sup>24</sup> Te ni kuu yakú kivi. Te ni cháa Félix jíin nási'í-de Drusila, ña'an judía kúu-ña. Te ni kana-de xini Pablo. Te ni jini ná'in-de tu'un ja kánúu kándija-yó núu Jesucristo. <sup>25</sup> Te ni ka'an Pablo jíin-de ndasa jika tiñu ndaa, te ná kúxndii va'a-de máa-de. Te suni ni jani Pablo tu'un ja cháa juicio. Te ni yu'ú Félix. Te ni ka'an-de: Vina te kuá'an. Ko nú inga kivi núña-ri te kana-ri xini-ro kí-ró, áchí-de. <sup>26</sup> Te suni ñúkuu ini-de ja kuá'a Pablo xu'ún núu-dé núu. Ja yúan tini jínu ni kana-de xini Pablo ni ja'an-de nuu-dé ni ndatu'ún-de jíin-de. <sup>27</sup> Ko nuu ní ndi'i uu kuia te ni nukuiñi Porcio Festo nuu Félix. Te kuni Félix ja ná kúsiñi ini ñayivi judío jíin-de. Te yúan ní skéndo-de Pablo ini vekaa.

## 25

*Naja kuni Pablo ki'in-de nuu César*

<sup>1</sup> Te uni-ni kivi ja ní kivi Festo kúu-de gobernador ini ñuu-ún, te ni kenda-de ini ñuu Cesarea kua'an-de onde ñuu Jerusalén. <sup>2</sup> Te taká sutu ñá'nu jíin taká cháa kakuñá'nu nuu ñayivi judío, ni jakoyo nuu Festo. Te ni kajani tu'un nuu-dé sikí Pablo. Te ni kaka'an nda'ú jíin Festo, <sup>3</sup> ja nú va'a-de te ná táji-de Pablo no'on ñuu Jerusalén. Chi ni kanatiin tu'un tá'an ja ká'ni Pablo ini ichi. <sup>4</sup> Ko ni kachi Festo ja á yindi'u va'a Pablo onde ñuu Cesarea, te suni naki'in yachi máa-de ichi nó'on-de. <sup>5</sup> Te ni ka'an-ga Festo: Ndé róo kánuña-ró kí'in-ro, ná kúun-ró kóngoyo tútú-ró jíin-ri. Te yúan ka'an-ro te nú ío kuachi-de. Achí-de. <sup>6</sup> Te ni kendo-de jíin cháa-ún nátu'un uná xí uxí kivi. Te ni ncha-de ñuu Cesarea. Te inga kivi ní nungoo-de ini municipio. Te ni tá'ú-de tiñu ni cháa Pablo nuu-dé. <sup>7</sup> Te a ká'jin cháa judío ja ní kikoyo ichi ñuu Jerusalén. Te ni cháa Pablo te ni kajikó ndúu-ún-de. Te ni kandonda ni kasátu'ún téyí sikí-dé. Ko tú ní kákundéé jíin tú'un tú'ún. <sup>8</sup> Te ni ka'an Pablo ja'a máa-de: Tú ní sá'a-ná ni iin kuachi sikí ley judío, ni sikí vé'e i, ni sikí César, áchí-de. <sup>9</sup> Ko Festo, chi ná kúsiñi ini cháa judío kuni-de, te ni ka'an-de jíin Pablo: Á tú kuni-ro kí'in-ro onde ñuu Jerusalén te yúan sánda-ri taká tu'un yá'a, áchí-de. <sup>10</sup> Te ni ka'an Pablo: A kándii-ná ini municipio César vina, te yá'a níni kúndaá tiñu-ná. Máa-ní, a jini va'a-ní ja tú ní sá'a-ná ni iin kuachi sikí cháa judío. <sup>11</sup> Chi nú ío kuachi-ná, nú ni sá'a-ná iin kuachi xaan ja ká'ni-ní náa te vatu-ni kuu-ná núsáa. Ko nú tú ío ndaa tu'un kásátu'ún cháa yá'a sikí-ná, te ni iin cháa ma kúu ku'a-de náa nuu cháa yá'a jíná'an-de. Núsáa te ki'in-ná nuu César kuni-ná. Achí-de. <sup>12</sup> Te Festo, ni kandatu'ún-de jíin junta, te ni kachi-de jíin Pablo: A ni ka'an-ro ja kí'in-ro núu César kuni-ro. Vina te ki'in-ro núu-dé núsáa. Achí-de.

*Ja ni ka'an Pablo ja'a máa-de nuu Agripa*

<sup>13</sup> Te ni kuu yakú kivi. Te ni ja rey Agripa jíin Berenice onde ñuu Cesarea káka'an-de jíin Festo. <sup>14</sup> Te kua'a kivi ní kaxiukú-de yúan. Te ni jani Festo tu'un Pablo nuu rey-ún: Ío iin cháa yá'a ni skéndo Félix kándeé vekaa. <sup>15</sup> Te ná ni ja'an-ná ñuu Jerusalén, te sutu ñá'nu jíin ñayivi kákuu nuu judío, ni jakoyo-i nuu-ná kájukan-i kuachi sikí cháa yá'a. <sup>16</sup> Te ni kachi-ná jíin-i ja tú ío costumbre cháa ñuu Roma ja ká'ni-dé iin cháa nú tú xna'an-ga kuiñi ñayivi kájukan kuachi sikí-dé nuu-dé. Yúan-na te kuu ka'an-de ja'a máa-de nuu kuachi-ún. <sup>17</sup> Yúan-na te ni chakoyo tútú-i yá'a. Te inga kivi tú ní kúkuéé-ná ni nungoo-ná mesa sánda-ná kuachi. Te ni tá'ú-ná tiñu ni kii cháa yá'a. <sup>18</sup> Te



ká'jin ñayivi kájikān kuachi sikí-dé. Ko tú ni ñin kuachi xaān ní kání'in-í sikí-dé nátu'un jáni iní-ná núú. <sup>19</sup> Chi máni sikí já kákandija máá-i ni kuu tu'un-ún, jín sikí ñin cháa nání Jesús ja á ni ji'i-de. Ko Pablo, áchí-de ja chakú ndija cháa-ún. <sup>20</sup> Te máá-ná, tú ní kútuní kuti iní-ná ndasa kundaā tu'un-ún. Te ni jikā tu'un-ná-de, sánaa kuní-de ki'in-de ñuu Jerusalén te yúan kundaā kuachi-de. <sup>21</sup> Ko máá Pablo, ni kachi-de ja kí'in-de nuu Augusto te kundaā kuachi-de yúan kuní-de. Te ni tá'ú-ná tiñu ná kúndee-de vekāa onde tájí-ná-de ki'in-de nuu César. Achí-de. <sup>22</sup> Yúan-na te ni kachi Agripa jín Festo: Máá-ná, suni kuni so'o-ná tu'un ká'an cháa jian kuní-ná, áchí-de. Te ni kachi Festo: Yuchaān te kuni so'o-ní tu'un ká'an-de, áchí-de. <sup>23</sup> Te kivi xān-ún, ni chakoyo Agripa jín Berenice ká'io tu'a-de. Te ni kivi koyo-de iní municipio jín sáva general jín cháa kakuñá'nu iní ñuu-ún. Te ni tá'ú tiñu Festo ni cháa Pablo. <sup>24</sup> Te ni ka'an Festo: Táta rey Agripa jín táká ní cháa kaxiukú jín-ná yá'a. Vina te nde'é-ní nuu cháa yá'a, chi sikí-dé ni kandonda taká ñayivi judío ñuu Jerusalén jín ñayivi judío ñuu yá'a kájikān-i cháa yá'a nuu-ná te káka'an-i ja tú ío va'a kuchaku-ga cháa yá'a. <sup>25</sup> Ko tú ní'in-ná ni ñin kuachi sikí-dé ja kúu-de. Ko ni ka'an-de ja kí'in-de nuu Augusto kuní-de. Te ja yúan ní ka'an-ná ja tájí-ná-de ki'in-de. <sup>26</sup> Te sikí cháa yá'a tú kútuní iní-ná naūn tu'un cháa-ná nuu jito'o-ná. Ja yúan ní kiñi'in-ná-de nuu-ní jíná'an-ní, te kánúú-gá nuu máá-ní, táta rey Agripa. Te xndichí-ní-de náva'a ná ní'in-ná tu'un cháa-ná carta ki'in. <sup>27</sup> Chi kúka nuu-ná tájí-ná ñin preso ki'in, te nú tú kastu'ún-ná naūn kuachi kájikān-i sikí-dé. Achí-de.

## 26

<sup>1</sup> Te ni kachi Agripa jín Pablo: Já'a-ri tu'un ka'an-ro já'a máá-ró, áchí-de. Te ni skáa Pablo nda'a-dé. Te ni ka'an-de ja'a máá-de: <sup>2</sup> Kúsiñ iní-ná vina, chi kuu ka'an-ná ja'a máá-ná nuu-ní, táta rey Agripa. Chi ñayivi judío, kásátú'ún-i sikí-ná. <sup>3</sup> Chi a jiní va'a máá-ní taká taninu jín táká tu'un ñayivi judío jíná'an-i. Ja yúan ká'an nda'ú-ná jín-ní ja jín paciencia kuni so'o-ní tu'un kani-ná nuu-ní. <sup>4</sup> A kájiní taká ñayivi judío ndasa ni sá'a-ná onde lúli-ná, chi onde ná lúli-ná ni ncháa-ná jín ñayivi ñuu-ná jín iní ñuu Jerusalén. <sup>5</sup> Te máá-de, nú kákuni-de kachi ndaa-de, te a kájiní-de náa ja onde xnáñúú ní kuu-ná ñin fariseo. Te sa'an fariseo, yíi-ga káa vása taká-ga sa'an-yo. <sup>6</sup> Te vina, chi sikí já ñúkuu iní-ná tu'un ni keyu'u Dios nuu ndíyi táa-yo, yúan ní kakana-de náa vina kúndaā kuachi-ná yá'a. <sup>7</sup> Chi ndí'uxí uū tata Israel, ndúú ñúú kájatíñu va'a-i nuu-yá sanaa te kuni máá-i tu'un ni keyu'u-yá. Sikí tú'un yá'a ni kasátú'ún cháa judío sikí-ná, táta rey Agripa. <sup>8</sup> Te najā kájani iní-ní ja má kúu naschakú Dios taká ndíyi. <sup>9</sup> Te máá-ná, ni jani iní-ná ndíso-ná tiñu ndonda téyíi-ná sikí sí'ví Jesús ñuu Nazaret núú. <sup>10</sup> Te tiñu-ún, suni súan ni sá'a-ná iní ñuu Jerusalén. Chi ni ni'in-ná orden nuu táká sutu ñá'nu. Te xaān ní taan-ná ñayivi ndóo iní vekāa. Te suni ni chu'un-ná voto ja ná kúu-i, te ni kaji'i-i. <sup>11</sup> Te tiní jínu ni xndó'o-ná-i iní taká ve'e sinagoga. Te fuerza stétuu-ná ka'an ndíva'a-i núú, chi téyíi xaān ní kití iní-ná nuu-í. Te ni chindikín-ná-i jínu-ná jín-i onde ñuu jíká. <sup>12</sup> Te jíkú-ná jín tiñu-ún. Te ni ja'an-ná ñuu Damasco ndíso-ná tiñu sutu ñá'nu. <sup>13</sup> Te máá ká'uxi uū kúu, táta rey, kua'an-ná ichi-ún. Te ni jini-ná ñin ndua ndíi ní kii ichi ándíví, ví'í-gá vása ndíkandii káa. Te ni ndii ncháa-ni ní núu-ná jín núu cháa kuangoyo jín-ná. <sup>14</sup> Te ni kandua ndí'i-ná nuu ñú'un. Te ni jini so'o-ná tu'un ni ka'an jín-ná jín yú'u hebreo: Saulo, Saulo, najā chindikín-ro rúu. Xaān yíi kúu ja kuañú yatá-ró punta garrocha. Achí. <sup>15</sup> Yúan-na te ni ka'an-ná: Ndé cháa kúu-ní vii, Táta, áchí-ná. Te máá Jito'o-ná ni kachi-ya jín-ná: Máá-rí kúu Jesús ja chindikín-ro rúu. <sup>16</sup> Ndukoo te kundii-ro, chi ni kenda-ri nuu-ro náva'a kani-ri róo kuatíñu-ró núu-rí, te kani ndaa-ro tú'un naūn ní jini-ro jín sáva-ga tu'un ka'an-ri jín-ró, chi ndenda-ga-ri nuu-ro. <sup>17</sup> Te nama-ri róo nuu táká ñayivi ñuu-ro jín núu ñayivi ñin nación. Chi nuu ñayivi-ún tájí-rí róo ki'in-ro vína. <sup>18</sup> Náva'a kuña-ró ndúchi-í. Te ná kenda-i chijí ñuñáa nuu tá'ú Satanás tiñu nuu-í, te no'on-i nuu Dios nuu ío ndijín, náva'a kandíja-i nuu-rí te sá'a-ri tuká'nu iní-ri nuu-í. Yúan-na te ni'in-í ta'u jín ñayivi ní sásíin-ri. Achí-ya jín-ná. <sup>19</sup> Táta rey Agripa, ja yúan

tú ní sání'in iní-ná nuu tú'un nì jini so'o-ná onde andíví. <sup>20</sup> Chì xna'an-ga nì jani-ná tu'un nuu ñáyivi káxiukú ñúu Damasco, jín iní ñuu Jerusalén, jín ní ñúu Judea, jín núu ñáyivi sìn naciòn. Nì jani-ná tu'un nuu-í ja ná nakani iní-i, te ná náxíó káva iní-i ichi núu Dios, te ná sá'a-i tiñu va'a ja kánúú sá'a-i te nú a nì nakani iní-i. <sup>21</sup> Ja siki yá'a te nì kakatiin ñáyivi judío náá iní ve'e i. Te ka'ni-í náá kákuni-i núú. <sup>22</sup> Ko nì chindéé ní chituu Dios náá, te kándij nì'in-ná onde vina, jáni ndaa-ná tu'un nuu ñáyivi lúli jín núu ñáyivi ñá'nu. Chì Moisés jín cháa nì kajani tu'un Dios onde sáá, súan nì kajani-de tu'un ná taká tiñu chaá. Te suni máá yúan-ni ká'an tuku máá-ná. <sup>23</sup> Chì nì kajani-de tu'un ja kánúú ndó'o Cristo, te xna'an-ga máá-yá nachaku vásá taká-ga ndiyi, náva'a kani-ya tú'un ja ní ndundijin nuu ñáyivi ñúu-yo jín núu ñáyivi sìn naciòn. Achí-de. <sup>24</sup> Te súan nì ka'an Pablo ja'a máá-de, te nì ka'an jaa Festo: Kátachì-ro, Pablo. Ja ní skuá'a xa'an-ro te ndúkú kútachì-ro. Achí. <sup>25</sup> Ko nì ka'an Pablo: Tú kátachì-ná, táta Festo, chì ío káji iní-ná ká'an ndaa-ná tu'un yá'a. <sup>26</sup> Chì máá rey, a jiní va'a-de taká tu'un yá'a. Te tú yú'ú-ná ka'an-ná tu'un yá'a jín-de. Chì a jiní-ná ja tú kúñáá iní-de jín ní ñin tu'un ká'an-ná, chì tú sa'í jika taká tiñu yá'a. <sup>27</sup> Táta rey Agripa, á kándija-ní ja káka'an cháa kájani tu'un-ya onde sáá. A jiní máá-ná ja kándija-ní, áchí Pablo. <sup>28</sup> Yúan-na te nì ka'an Agripa jín Pablo: A yani kándija-ri nuu Cristo sá'a-ró kuní-ro, áchí-de. <sup>29</sup> Te nì ka'an Pablo: Vasa a yani xí túu, ko jikán ta'u-ná nuu Dios ja máá-ní jín taká-ga cháa kájini so'o tu'un ká'an-ná vina, ná ndúu-ní nátu'un máá-ná, ko cadena yá'a chì túu, áchí-de. <sup>30</sup> Te nì ndi'í nì ka'an Pablo taká tu'un yá'a. Te nì ndukuiñi rey jín gobernador jín Berenice, jín taká cháa nì kaxiukú jín-de. <sup>31</sup> Te nì kakuxio sìn máá-de. Te nì kandatú'un-de: Tú ní ñin kuachi ní sá'a cháa yá'a ja kúu-de xí já kúndee-ga-de vekaa, áchí-de. <sup>32</sup> Te nì kachì Agripa jín Festo: Kuu síá-ní cháa yá'a núú, nú tú ní ká'an-de ja kí'in-de onde nuu César kuní máá-de. Achí-de.

## 27

### *Jín barco kua'an Pablo ichi ñúu Roma*

<sup>1</sup> Te nì kundaa ja kíngoyo-ri jín barco onde ñuu Italia. Te nì kaja'a-de Pablo jín sáva-ga cháa ká'in vekaa-ún nuu ñin capitán nání Julio ja tñin-de soldado nání Augusto. <sup>2</sup> Te nì kivi koyo-ri iní ñin barco ñuu Adramitio kaja'an-ri ichi yú'u mar ñuu Asia. Te suni ñin cháa onde ñuu Macedonia ñuu Tesalónica ja nání-de Aristarco, kua'an-de jín-rí. <sup>3</sup> Te inga kivi ní jakoyo-ri ñuu Sidón. Te Julio, nì kundá'ú iní-de Pablo. Te nì ja'a-de tu'un nì jande'é Pablo amigo-de, náva'a chindéé chítuu-i-de. <sup>4</sup> Te ñuu yúan nì kenda-ri kaja'an-ri jín barco, nì kaja'a-ri ichi chíi ñuu Chipre nuu ndó'yo tachi, chì sua nì nana nuu tachi. <sup>5</sup> Te nì kundéé-rí nì kaja'a-ri nuu mar Cilicia jín núu mar ñuu Panfilia. Te nì jakoyo-ri ñuu Mira ja kándeé iní ñuu Licia. <sup>6</sup> Te ñuu yúan nì ni'in capitán ñin barco ñuu Alejandría ja kí'in ichi ñuu Italia. Te nì skívi-de ruu iní barco-ún jíná'an-ri. <sup>7</sup> Te kua'a kivi ní kajika kuéé-ri nuu ndúcha-ún. Te fuerza-ni nì jakoyo-ri yuñúu Gnido. Te tuká ní já'a tachi-ún tu'un kaka-ri. Te nì kaja'a-ri ichi chíi ñuu Creta nuu ndó'yo tachi, xiin ñuu Salmón. <sup>8</sup> Te xa'an ní ndúkú ndéé barco-ún. Nì jika nduu te nì jakoyo-ri jín ñin lugar nuu káskúnání-i Buenos Puertos. Te yani puerto-ún ío ñuu Lasea. <sup>9</sup> Te vina chì a nì kuu kua'a kivi. Te sanaa te kiñá'an ñin tundó'o nuu mar, chì a nì ja'a viko kóndicha iní, te nì ka'an nì'in Pablo jín-de: <sup>10</sup> Táta jíná'an-ní, jiní-ná ja xa'an yíi kóo viaje yá'a, te kii ñin tundó'o siki barco. Ko nasu máá ñin barco jín ndátíñu naa, chì suni kii tundó'o-ún siki máá-yó. Achí-de. <sup>11</sup> Ko tú ní kándija capitán ja ká'an Pablo, chì sua nì kándija-ga-de tu'un ká'an cháa skáka barco-ún jín já ní ka'an cháa xiin barco. <sup>12</sup> Ko siki já puerto-ún tú ío va'a ja kéndoo-de níi víko víjin, te nì kanakani iní kua'a-gá-i ja kenda koyo-i yúan, sanaa te kuu jakoyo-i ñuu Fenice, te yúan kéndoo-i viko víjin kájani iní-i. Chì ñuu Fenice kuu ñin puerto ñuu Creta ja jito xín ichi nínu jín ichi véé. <sup>13</sup> Te nì kee ñin tachi íchi sur. Te nì kajani iní-i ja jáa-i nuu kákuni-i. Te nì skáka-ga-i barco, kájika nduu-i ñuu Creta.

*Ja ní ndonda* ñin tachí xáan sikí barco

<sup>14</sup> Ko ñi kunúu. Te ñi ndonda-ni ñin tachí xáan já nání Euroclidón. <sup>15</sup> Te ñi stáa-ni barco kua'an-ni jíin. Te tú ní kúu kundéé barco jíin tachí. Te ñi kasía-ni-ri kua'an te kuangoyo-ni-ri jíin. <sup>16</sup> Te ñi jakoyo-ri nuu ndó'yo tachí chíi ñin isla lúlí nání Clauda. Te u'u xaan ní kanatñin-ri barco lúlí ja ndikín yata. <sup>17</sup> Te ñi kaskívi-i iní barco ká'nu. Te ñi kaju'ni va'a-i máa barco ká'nu jíin yó'o jíin vitú. Te ñi síjinú-i sa'ma xndéché ichi xiní, chí káyu'ú-i ja tñin barco nú kaku'un yu'u mar. Te súan-na kaja'an-ri jíin. <sup>18</sup> Ko xaan ní kaja barco ñi sá'a tachí xáan. Te kivi xáan-ún, ñi kakejá'á-i kaskána-i taká ndatíñu ndíso barco. <sup>19</sup> Te kivi uní, taká ndatíñu játíñu barco ñi kajacha nda'a-rí. <sup>20</sup> Te kua'a kivi tuká ndijin túun ndikandii jíin tñuú xiní, ni tú ní júkuiñi kuti tachí xáan-ún. Te tuká káñukuu iní-ri kaku-ri núu. <sup>21</sup> Te ñi kuu kivi já tuká káyee kúti-rí staa. Te ñi jukuiñi Pablo sava ma'ñú cháa-ún. Te ñi ka'an-de: Táta, ni káandatu-ni tu'un ñi ka'an-ná, te ma kenda-yó iní ñuu Creta, te ma kóto-yó túndó'o yá'a ni ma náa ndatíñu núu. <sup>22</sup> Ko vina ká'an ñi'in-ná jíin-ní, ma kúku'á iní-ní jíná'an-ní. Chí ni ñin-ní ma náa-ní. Chí máni máa-ni ndatíñu jíin barco kúu ja náa. <sup>23</sup> Chí kuni-ni ñi kanchaa ñin ndajá'a máa Dios jíin-ná. Chí l'a-ún xíin náa, te játíñu-ná nuu-yá. <sup>24</sup> Te ñi kachi-ya jíin-ná: Pablo, ma yú'ú-ro, chí kánúú jáa-ro núu César. Te a ñi ja'a Dios taká cha kua'an jíin-ró jián nuu-ro. Achí-ya. <sup>25</sup> Táta jíná'an-ní, ma yú'ú-ní núsáa. Chí máa-ná, a kándíja-ná nuu Dios ja súan kuu nátu'un ñi ka'an-ya jíin-ná. <sup>26</sup> Ko níni kíkani-yó núu ñin isla, áchí-de. <sup>27</sup> Te ñi kuu uxí kuun ákuáa. Te kájika-ri nuu mar Adriático. Te nuu ní kuu sava ñuú, te kájani iní ñayivi kaskáka barco ja á ñi kakuyani-ri nuu ñin ñu'un íchí. <sup>28</sup> Te ñi kaskuíta ka'nu-i ñin plomada chíi nducha. Te ñi kajini-i ja ío oko nda'a. Te ñi kajika-ga-i ñin tí'li. Te ñi kanaskuíta ka'nu tuku-i plomada. Te ñi kajini-i ja ío-ga xia'un nda'a. <sup>29</sup> Te káyu'ú-i jaa-i ñin nuu ío toto chíi nducha. Te ñi kaskána-i kuun kaa tíkánchu tñin yata barco-ún kua'an. Te kákuni-i ja ná kúndijin yachi yachi. <sup>30</sup> Te cha kaskáka barco, kákuni-de kunu-de ki'in-de jíin barco lúlí, te xndóo-de barco ká'nu núu. Ja yúan ní kaskúun-de barco lúlí-ún nuu ndúcha, te kásá'a-de ja kí'in-de ichi núu barco ká'nu ja skaa-ga-de kaa tíkánchu yúan núu. <sup>31</sup> Te ñi kachi Pablo jíin capitán jíin soldado: Nú tú kendoo cha yúan iní barco ká'nu yá'a, te ma kúu kaku kuti máa-ní jíná'an-ní, áchí-de. <sup>32</sup> Yúan-na te soldado, ñi kaxiti-dé yo'o tñin barco lúlí. Te ñi kasía-ni-de ñi tene kua'an. <sup>33</sup> Te nuu kuákundijin te ñi ka'an ndéé Pablo jíin taká cha ja ná kée-dé staa: Vina ío uxí kuun kivi já káindito-ní te ká'io ndicha iní-ní chí tú ní káyee kúti-ní staa. <sup>34</sup> Te ká'an nda'ú-ná jíin-ní ja ná kée-ní staa, te ná nání'in iní-ní núsáa. Chí ni ñin-ní, ma náa ní ñin ixi xiní-ní. Achí-de. <sup>35</sup> Te ñi ndí'i ñi ka'an-de tu'un yá'a. Te ñi ki'in-de ñin staa. Te ma'ñú taká ñayivi-ún ñi jikan ta'u-dé nuu Dios. Te ñi sakuáchí-de. Te ñi kejá'á-de yée-dé staa-ún. <sup>36</sup> Yúan-na te ñi kandundéé iní taká-i. Te suni ñi kayee-í staa. <sup>37</sup> Te ja úndi'i-ri ká'io uu ciento uní xiko xia'un ñin-ri ja kaxiukú-rí iní barco. <sup>38</sup> Te ñi kanda'a chíi-i ja ní kayee-í staa. Yúan-na te ñi kajacha-i trigo kua'an nuu ndúcha-ún, ñi kanasáñama-i barco.

*Ja ní naa barco nuu ñu'un íchí*

<sup>39</sup> Te nuu ní kundijin, te tú ní kánakuni-i ñu'un íchí. Ko ñi kajini-i ñin nuu kátisú'ú ja ío ñití. Te kákuni-i jaa-i yúan jíin barco nú ná kúu sá'a-i. <sup>40</sup> Te ñi kaxiti-í yo'o yí'i kaa tíkánchu yúan. Te ñi kaxndóo-i kaa-ún nuu mar. Te ñi kastá'ya-i nuu tñin su'ma skuíko barco. Te ñi kajata kaa-i sa'ma xiní náva'a xndéché tachí barco. Te ñi kajika-i kua'an-i ichi yú'u mar. <sup>41</sup> Ko ñi jakoyo-de ñin nuu náketá'an uu yucha iní mar. Te ñi kaku'un tá'an barco jíin tóto jíin ñití. Te ichi núu barco-ún ñi tñin-ni, te tuká ní kandá kuti. Te yata barco-ún ñi ka'ya-ni ja ní'in ñi kaku'un su'ma mar. <sup>42</sup> Yúan-na te ñi kandatú'ún soldado ja ká'ni taká preso náva'a ma súchá ni ñin-i ja kúnu-i. <sup>43</sup> Ko capitán-ún, nama-de Pablo kuni-de. Te ñi jasu-de tu'un-ún. Te ñi tá'ú-de tñu nú ndé ñayivi kúu súchá-i te ná kée-ni-i ki'in-i nuu mar xna'an-ga te jakoyo-i onde nuu ñu'un íchí. <sup>44</sup> Te sava-ga-i ná

kénda-i ki'in-i, sava-i koso téne-i jíin tabla te sava-ga-i jíin pedazo yunu barco. Te súan ni kakaku ndi'i-i ni jakoyo-i ñu'un íchí.

## 28

*Ja ní ta'an Pablo ñuu isla Malta*

<sup>1</sup> Te nuu ní kakaku-ri, yúan-na te ni kani'in-rí tu'un ja isla-ún nání Malta. <sup>2</sup> Te ñayivi síin yu'u yúan, ni kakumani-í jíin-rí jíná'an-ri. Te ni kastá'an-i ñin ñu'un, chi kúun sau te vijin sá'a. Yúan-na te ni kakana-i xini-rí ni jakoyo-ri nuu-í. <sup>3</sup> Te ni stútú Pablo yakú titaka. Te ni taan-dé nuu ñu'un. Te ñin ko, jínu-ti ní kenda-ti ja ní kuni'ní. Te ni chiyú'ú-ni-ti ndá'a-dé. <sup>4</sup> Te ñayivi síin yu'u ñuu-ún, ni kajini-i ja ndíta kaa ko-ún yíyú'ú-ti nda'a-dé. Te káka'an-i: Ndaa ja cháa ja'ni ndíyi kúu cháa yá'a núsáa. Te vasa a ni kaku-de nuu mar, ko máa I'a tu'un ndaa tú ja'a tu'un kuchaku-ga-de, áchí-i. <sup>5</sup> Ko Pablo, ni kisi-de ko-ún nuu ñu'un. Te tú ñaún ní tá'an-de. <sup>6</sup> Te máa-i, káindatu-i ja chú'un kuiñi-dé xí nduá-de te ku-de. Ko ni kuná'an xaan káindatu-i ni kajini-i ja tú ñaún ní tá'an-de. Yúan-na te ni nakani ini-i te ni kaka'an-i ja ñin i'a kúu Pablo. <sup>7</sup> Te yani yúan ni io ñu'un cháa kúu gobernador ini isla-ún, nání-de Publio. Te cháa-ún, ni kana-de ruu jíná'an-ri. Te ni ja'a núu-de ve'e-de ni kakendo maní-rí jíin-de uni kivi. <sup>8</sup> Te táa Publio kátúu-dé nuu jíto, kú'u-de jíin kue'e kiji jíin ñin kue'e kúun chii-de. Te ni kivi Pablo ve'e cháa-ún. Te ni jikan ta'u-dé. Te ni cháa-de nda'a-dé siki cháa-ún. Te ni nduva'a-ni cháa-ún. <sup>9</sup> Yúan-na, te suni sava-ga ñayivi kaku'u ní isla-ún, ni jakoyo-i. Te ni kanduva'a-ni-i. <sup>10</sup> Te ñayivi-ún, ni kajatú'ún-i ruu jíná'an-ri, te ni kaja'a-i kua'a ndatíñu ni kakuta'u-rí. Te nuu ní kenda koyo-ri kua'an-ri, te ni kaja'a-i taká ndatíñu kánandi'i-ri.

*Ja ní jani Pablo tu'un ini ñuu Roma*

<sup>11</sup> Súan-ni onde nuu uní yo, te ni kajika-ri kua'an-ri jíin ñin barco ñuu Alejandría ja ní kanchaa nuu isla tiempo viko vijin. Te barco-ún, máa cháan ndiso ñin figura ñayivi Cástor jíin Pólux. <sup>12</sup> Te ni jakoyo-ri ñuu Siracusa. Te yúan ni kakendo-ri uni kivi. <sup>13</sup> Te yúan ni kenda koyo-ri kua'an-ri nduu nduu yundúcha. Te ni jakoyo-ri ñuu Regio. Te inga kivi ní kee tachí íchi sur, te inga kivi xían-ún, ni jakoyo-ri ñuu Puteoli. <sup>14</sup> Te yúan ni kani'in tá'an-ri jíin sáva ñani. Te ni kaka'an nda'ú-de jíin-rí ni kakendo-ri jíin-de ñin semana. Yúan-na te vasa ní jakoyo-ri ñuu Roma. <sup>15</sup> Te ñani yúan a ni kani'in-dé tu'un ruu jíná'an-ri. Te ni kenda koyo-de, ni kakita'an-de ruu onde nuyá'u nání Apio jíin ndénuní mesón. Te ni jini Pablo nuu-dé. Te ni ñakuatá'ú-de nuu Dios. Te ni ndundéé ini-de. <sup>16</sup> Te nuu ní jakoyo-ri ñuu Roma, te ni ja'a capitán taká preso nuu cháa kakuñá'nu nuu ejército ñuu Roma. Ko ni ja'a-de tu'un kunchaa síin Pablo jíin ñin soldado kukoto-ún-de. <sup>17</sup> Te nuu uní kivi te ni kana Pablo xini taká cháa kakuñá'nu nuu ñayivi judío ni kakutútú-de. Te ni ka'an Pablo jíin-de: Ñani jíná'an-ró, ruu tú kuti ñaún ní sá'a-ri siki ñuu-yo ni siki táninu táa-yo. Ko onde ñuu Jerusalén ni kaja'a-i ruu cháa ñuu Roma jíná'an-de. Te ni kachindee-de ruu vekaa. <sup>18</sup> Te cháa ñuu Roma, ni kaxndichí-de ruu. Te kakuñi-de sía-de ruu núu, chi tú ni ñin kuachi ío siki-rí ja kúu-ri. <sup>19</sup> Ko tú ní jatú'ún ñayivi judío. Yúan ní jikan-ri ja kii-ri nuu César. Ko ña tú vai-ri ja ká'an-ri siki ñayivi ñuu-ri. <sup>20</sup> Ja yúan ní kana-ri xini-ro jíná'an-ró, náva'a ná kuni-ri nuu-ro te ka'an-ri jíin-ró. Chi siki tú'un kánukuu ini ñayivi Israel kúu ja ní ñi-ri jíin cadena yá'a. Achí-de. <sup>21</sup> Te ni kaka'an cháa-ún jíin Pablo: Tú ni ñin carta ní cháa nuu-rí onde ñuu Judea ja kúni tu'un-ri róo. Te taká ñani ja ní chakoyo yá'a, tú káastu'ún-de ni tú káka'an-de ni ñin tu'un ñaa siki-ro. <sup>22</sup> Ko kuni so'o-ri tu'un ka'an-ro nú ndasa jani ini-ro kakuñi-ri. Chi siki tú'un yá'a a káini-yo ja taká ñayivi kaka'an ndiva'a-i. Achí-de. <sup>23</sup> Te ni teta'an Pablo ñin kivi. Te ni chakoyo kua'a-dé ve'e nuu ncháa Pablo. Te nuu cháa-ún ni jani ndaa-de tu'un ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Te ndúkú-de skándija-de cháa-ún siki tú'un Jesús onde jíin tú'un ká'an ley Moisés jíin tutú cháa ni kajani tu'un Dios onde sáa. Te súan ni stá'an-de onde jañá'an te onde aini. <sup>24</sup> Te sava cháa-ún, ni kajatá'ú-de tu'un ni ka'an Pablo. Ko sava-ga-de, tú ní

kákandíja kuti-dé. <sup>25</sup> Te n̄i kástátá'an-de jíin tá'an-de. Te nini kája'an-de n̄i ka'an Pablo tu'un yá'a: Bueno n̄i ka'an Espiritu Santo jíin tú'un Isaías, cháa n̄i jani tu'un Dios onde sáá, chi n̄i ka'an-de jíin táa-ro ní sá'a-ya: <sup>26</sup> Kuá'an nuu ñáyivi yá'a te kachi-ro kúni-i: Vasa kájini ná'in vá'a-ró, ko ma júku'un in̄i-ro. Te vasa kánde'é ndii-ro, ko ma kuní-ro. <sup>27</sup> Chi xaan ní kakuni'in in̄i ñáyivi yá'a, te xaan ú'u kájini so'o-i. Te kájasu-i nduchi-í náva'a ma kuní-i jíin ndúchi-í, te ma kúni ná'in-i jíin só'o-i, te ma júku'un in̄i-i, te ma náxíó káva in̄i-i, ja násáva'a-ri-i. Achí-ya. <sup>28</sup> Ná kástu'un-rí nuu-ro núsáá, chi tu'un n̄i tájí Dios I'a náma yóó, vina te ná tájí-yá tu'un yá'a ki'in nuu ñáyivi s̄in nación, Te máa-i kuni ná'in-i. Achí-de. <sup>29</sup> Te n̄i jinu n̄i ka'an-de tu'un yá'a. Te kája'an cháa judío kástátá'an xaan máa-de. <sup>30</sup> Te n̄i kendoo Pablo n̄i ncháa-de uu kuaa in ve'e n̄i ki'in núu-de. Te n̄i jatá'ú-de taká ñáyivi ní jakoyo-i nuu-dé. <sup>31</sup> Te jáni-de tu'un ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Te bueno stá'an-de tu'un máa Jító'o-yo Jesucristo. Te tú ni in cháa ní jasú nuu-dé.



EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A LOS ROMANOS  
YA'A KUU CARTA JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU  
ÑAYIVI ÑUU ROMA

*Sa'an kúta'u*

<sup>1</sup> Máá-rí kúu Pablo, mozo Jesucristo, chi ni kana-ya xiní-rí kúu-ri apóstol nuu-yá, te ni teta'an-ya rúu ja káni-ri tu'un va'a Dios. <sup>2</sup> Chi ni keyu'u-yá onde aná'an. Te súan ni kaka'an chaa ni kajani tu'un-ya, te yóso núu tutú ii. <sup>3</sup> Tu'un Se'e-ya ká'an. Te yiki kúñu-ya ní kaku chi tata David. <sup>4</sup> Te ni ka'an ni'in Dios ja Sé'e máá-yá kúu Jito'o-yo Jesucristo. Te yí'i fuerza jíin Espíritu Santo ini-ya, siki já ní nachaku-ya má'ñú ndíyi. <sup>5</sup> Te ja siki sí'ví-yá, ni kani'in-rí tu'un luu ío ini-ya. Te kákuu-ri apóstol ni sá'a-ya, náva'a kuandatu ñayivi sáin nación, te kandíja-i. <sup>6</sup> Suni onde róó, chi ni kana-ya xiní-ro náva'a ná kí'vi-ró ndá'a Jesucristo. <sup>7</sup> Cháa-ri tutu yá'a nuu táká róó ja káxiukú-ró iní ñuu Roma, chi kúndá'ú ini Dios róó. Te ni kana-ya xiní-ro ná ndúndoo-ró. Tu'un luu ío ini jíin tú'un kuaká'nu ini ja kii nuu máá Táa-yo Dios, jíin já kii nuu máá Jíto'o-yo Jesucristo, ná kóo jíin-ró jíná'an-ró. <sup>8</sup> Xnáñúú-gá nuu Dios máá-rí, nákuatá'ú-rí ja siki róó jíná'an-ró sá'a Jesucristo. Chi ñí ñúyivi jichá tu'un kua'an ja kákandíja-ró-yá. <sup>9</sup> Te Dios kúu testigo-ri, chi nuu-yá játíñu-ri jíin iní jíin añú-ri te jáni-ri tu'un va'a Se'e-ya. Te nene ká'an-ri ja'a-ro nú jikán ta'u-rí. <sup>10</sup> Ká'an nda'ú níni-rí jíin-yá, sanaa te nú kuní máá Dios, te jaa va'a-ri nuu-ro vasté ñin vina-na. <sup>11</sup> Chi kúu ini-ri nde'é-rí nuu-ro jíná'an-ró, náva'a saka-rí yaku ta'u yí'i Espíritu nuu-ro, náva'a ná yíja-ga ini-ro jíná'an-ró. <sup>12</sup> Súan kuní-ri, náva'a ñin ká'nu-ni ná sándéé ini-yo, chi róó jíin rúu kákandíja ká'nu-ni-yó. <sup>13</sup> Ñáni, kuní-ri ja ná júku'un ini-ro já tiní jínu ni chaa ini-ri jaa-ri nuu-ro, ko onde vina sáni-ga ndasú ichi-rí. Chi kuní-ri kandíja sava-ró sá'a-ri, nátu'un ni sá'a-ri jíin sáva ñayivi sáin nación. <sup>14</sup> Taú-ri kani-ri tu'un nuu ñayivi griego jíin núu ñayivi sáin yu'u, nuu ñayivi ndíchí jíin núu ñayivi tú jiní kuti. <sup>15</sup> Chi ruu, ja yúán kúu yachi ini-ri kani-ri tu'un va'a-ya núu róó tuku, ja káxiukú-ró iní ñuu Roma. <sup>16</sup> Chi tú kúka nuu-rí siki tú'un va'a, chi fuerza Dios kúu, náva'a nani chaa nú kándíja-de te kaku-de sá'a, ñayivi judío xna'an-ga, te suni ñayivi griego. <sup>17</sup> Te jíin tú'un-ún jiní ndijin-yo ndasa ío ndoo ini Dios, te nú kándíja-yó te kendoo-yó súan. Te kandíja-ga-yo sá'a-ún. Nátu'un yóso núu tutú: Chaa ndaa, chi siki já kándíja-de te kuchaku-de, áchí.

*Ja kití ini Dios nuu kuáchi*

<sup>18</sup> Chi onde ichi ándíví jiní ndijin-yo já kití ini Dios jíto-ya táká tiñu ñáá kás'a ñayivi já tú káchiñú'ún-i-ya. Chi jíin tiñu ñáá kás'a-i te kájasu-i nuu tú'un ká'an ndaa. <sup>19</sup> Chi taká tu'un ja kájiní ñayivi ndasa káa Dios, suni a kájiní ndijin máá-i, chi máá Dios ni stá'an ndijin-ya nuu-í. <sup>20</sup> Onde kivi ní jukuiñi ñuyivi, te kúu jiní ndijin ñayivi ndasa káa tu'un sa'í Dios, ndasa yí'i fuerza-ya ñí káni jíin ndása I'a kúu máá-yá. Chi jíin ndatíñu ni sá'a-ya kúu ja kájuku'un ini-i súan. Te ja yúán tú modo nama-i máá-i nuu kuáchi-i. <sup>21</sup> Chi ni kajini-i nuu Dios. Ko tú ní kánakana jaa-i-ya já kúu-ya Dios, ni tú ní kánakuatá'ú-i nuu-yá, chi sua ni kasáñáá-i máá-i jíin tú'un káka'an-i. Te ini añú-i ni kutúún, ni ndasu. <sup>22</sup> Káka'an-i ja kákuu ndíchí-i, ko ni kanduu ñáá-i. <sup>23</sup> Te Dios ja má té'yu kuti-yá, ndíi ncháa nuu kánchaa-ya. Ko ni kasía-i-ya ni kachiñú'ún-i muestra ndasa káa ñin chaa ja té'yu, ndasa kándaa tisaa, kiti kúun ndá'a jíin kóo. <sup>24</sup> Ja yúán ní sía Dios ñayivi-ún ja ná sá'a máá-i tiñu chá'an jíin táká ja káni kákuu ini añú-i, ñin modo ja kásachá'an-i tá'an-i kúu. <sup>25</sup> Te tu'un ndaa ká'an Dios ni kajasu ñayivi-ún, ni kivi koyo-i jíin tú'un tú'ún ni kajatú'ún-i. Te ni kachiñú'ún-i taká ndatíñu ni sá'a-ya. Te súan ni kasá'a ñayivi-ún, lugar ja chíñú'ún-i máá I'a ni sá'a-ún, chi máá-yá ñí káni kúu-ya I'a

ij. Amén. <sup>26</sup>Ja yúán Dios nī sīa-ya-í ja ná sá'a máa-i tiñu ja tú ío jíñú'ún, chí onde ñasí'í, nī kasama-ña máa modo ja xíin tíñu, te nī kivi-ña jíin modo káñáa. <sup>27</sup>Suni súan cháa jíin'an-de, nī kasía-de máa modo ja xíin tíñu jíin ñasí'í. Te nī kandukijí-de nī kasá'a kuaxán-de jíin tá'an yí-de. Te nī kasáñáa cháa jíin cháa. Te iní yiki kúñu-de bueno nī kani'in-dé ta'u-dé sikí kuáchi nī kasá'a-de. <sup>28</sup>Chí máa-de tú ní kájatú'ún-de ja júku'un iní-de Dios, Ja yúán ní sīa Dios cháa-ún ja ná kúñáa xini-dé jíin ja ná sá'a-de tiñu ja tú ío va'a. <sup>29</sup>Nī kútú ndí'i-de taká tiñu tú ká'io ndaa, kájika téné, kásáñáa, kákutóo iní, tú ká'io va'a, kándio iní, kája'ni ndíyi, kákanaa, káxndá'ú, kándukini, <sup>30</sup>kákutuku iní kájito tá'an, káka'an tú'ún sikí tá'an, kájito u'u-de Dios, káka'an ndiva'a, kásavixi máa, kásatéyí máa, kástúu costumbre káñáa, tú kájandatu nuu táa nuu ná, <sup>31</sup>tú kájuku'un kuti iní, tú káskíkuu tu'un kándatu'ún, tú kákumani vá'a, tú káindatu núu, tú kákundá'ú iní tá'an. <sup>32</sup>Te cháa-ún, vasa a kájiní-de ndasa ká'an ley Dios, ja cháa kásá'a súan, ná kúu-de nú kuu-de, te nasu máni ja kásá'a-de-ún chí suni kájatú'ún-de cháa kásá'a súan.

## 2

### Sikí ja sándaq Dios tiñu-i

<sup>1</sup>Núsáa te ja sikí yúan ma káku-ró vasa naún cháa kúu-ró ja jikán-ro kuáchi, chí nī kuní-ro nákuñndí-ró sikí ingá cháa, ko sua nī nákuñndí-ró sikí máa-ró. Chí róo suni súan sá'a-ró nátu'un nákuñndí-ró sikí ingá cháa-ún. <sup>2</sup>Ko a kájiní-yo ja ndóna Dios nákuñndí ndija-ya sikí taká cháa kásá'a súan. <sup>3</sup>Te róo, cháa nákuñndí sikí taká cháa kásá'a súan, te suni súan sá'a máa-ró, te jáni iní-ro ja káku-ró núu Dios kivi sándaq-ya náún. <sup>4</sup>Xí sá'á'a iní-ro ja vá'a xaan iní-ya jíin-ró, te paciencia iní-ya, te tú yachi kití iní-ya núu-ro. Tú júku'un iní-ro ja tú'un va'a iní-ya-ún nakani iní-ro sá'a náún. <sup>5</sup>Ko sikí ja ní'in iní-ro jíin sikí ja tú nakani iní añú-ro kúu ja kayá-ga-ro tú'un kití iní-ya sikí-ro ja kúu kivi kití iní-ya, chí kenda ndíjin kivi sándaq va'a Dios jíin ñáyivi. <sup>6</sup>Chí máa-ya, chá'u-ya ná ñn ná ñn cháa ndasa tiñu kásá'a máa-de. <sup>7</sup>Ko nuu cháa kásá'a ndí'i tiñu va'a, ja'a-ya tú'un ja ná kúchaku-de níi káni, chí kándúkú-de tu'un luu tu'un jíñú'ún, jíin tú'un ja má kúu kuti-dé jíin. <sup>8</sup>Te kití xaan iní-ya te jíto u'u-ya cháa kákanaa, chí kásáni'in iní-de nuu tú'un ká'an ndaa, te kájandatu-de nuu tú'un yákuá yó'o. <sup>9</sup>Te tundó'o u'u xaan ja'a-ya sikí taká ñáyivi kásá'a tiñu ñáa, xnáñúú-gá nuu ñáyivi judío te suni súan nuu ñáyivi griego. <sup>10</sup>Ko sikí taká ñáyivi kásá'a máni tiñu va'a, ja'a-ya tú'un luu, tu'un jíñú'ún, jíin tú'un kuaká'nu iní. <sup>11</sup>Chí Dios tú ncháa nuu-ní-ya ñn ñn ñáyivi. <sup>12</sup>Chí taká cháa ja ní kasá'a kuáchi, vasa tú káyí'i-de chí ley, suni tú níni ley te naa-dé. Ko taká cháa nī kasá'a kuáchi ja á káyí'i-de chí ley, suni jíin ley kúndaq tiñu-de. <sup>13</sup>Chí nasu cháa kájiní so'o tu'un ká'an ley kúu ja ká'io ndaa nuu Dios, chí cháa káskíkuu tu'un ká'an ley kúu ja ká'io ndaa nuu-yá. <sup>14</sup>Chí cháa síin nación ja tú káñava'a-de ley ja á yóso, ko kásá'a-de súan-ni taká tiñu yíi nuu ley. Chí cháa-ún, vasa tú káñava'a-de ley, ko máa-de kákuu-de ley kájatíñu máa-de. <sup>15</sup>Ja yúán jiní-yo ja tú'un tá'ú ley chí yóso iní añú-de. Te añú-de kúu testigo-de. Te tu'un kájani iní-de kájikán kuáchi sikí-dé, xí sánaa ká'an ja tú naún kuáchi ndíso-de. <sup>16</sup>Súan sá'a-de kivi sándaq Dios sikí taká tiñu sa'í kásá'a ñáyivi. Te jíin Jesucristo sándaq-ya jíin tú'un va'a ká'an-ri.

### Káyí'i judío nda'a kuáchi

<sup>17</sup>Te nú róo, cháa judío nání-ró, te jíin ley kándii ní'in-ró, te satéyí-ró máa-ró ká'an-ro ja chíñú'ún-ró Dios, <sup>18</sup>te nú jiní-ro ndasa játa'an iní-ya, te nú játu'ún-ró tú'un jíñú'ún, te nú nī kutu'a-ró jíin ley, <sup>19</sup>te nú jáni ndija iní-ro ja máa-ró kúu cháa yóxnúú núu cháa kuáa, nú máa-ró kúu ñu'un stúun nuu ñáyivi ká'jin ñuñáa, <sup>20</sup>nú máa-ró kúu cháa stá'an nuu ñáyivi tú kájiní kuti, nú máa-ró kúu maestro suchí lúli, te nú súan jáni iní-ro, chí jíin máa ley te ñáva'a-ró íchi ndasa júku'un iní-i jíin tú'un ká'an ndaa, <sup>21</sup>te nú róo súan stá'an-ro núu ingá cháa, naja tú stá'an-ro núu máa-ró núsáa. Te nú róo súan jáni-ró

tú'un ja má kúu sákuí'ná-yó, te naja sákuí'ná-ró núsáá. <sup>22</sup> Róó, chí ká'an-ro ja má kúu kusíki ncháa tá'an-yó, te naja ísíki ncháa tá'an-ró núsáá. Róó, chí ká'an-ro ja kúkini ini-ro jíto-ró ndosó, te naja sákuí'ná-ró ndátíñu ío ini ve'e ii núsáá. <sup>23</sup> Róó, chí sátéyíí-ró máá-ró jíin ley, te naja kúka nuu Dios sá'a-ró síkí ja tú jándatu-ro núu ley núsáá. <sup>24</sup> Chi chaa síin nación, máni káka'an ndiva'a-de síkí Dios ja kuáchi róó jíná'an-ró, nátu'un yóso núu tutú. <sup>25</sup> Chí nú skíkuu-ró tú'un ká'an ley, yúan-na te ní'in tíñu ndija ja ní xití ndúu-ro. Ko nú tú jándatu-ro tú'un ká'an ley, yúan-na te ja ní xití ndúu-ro-ún kúu nátu'un túu-ni ní xití ndúu-ro. <sup>26</sup> Ja yúan, ñin chaa ja tú ní xití ndúu, nú skíkuu-de taká tiñu tá'ú ley, te vasa tú ní xití ndúu-de, te tú nduu-de nátu'un ja ní xití ndúu náún. <sup>27</sup> Te chaa yúan ja máá jándaa chaa tú ní xití ndúu kúu-de, ko nú skíkuu va'a-de tu'un ká'an ley, yúan-na te kuu nakuxndíi-de síkí-ro, chí tú jándatu-ro tú'un ká'an ley vasa ñáva'a-ro tutú, te ní xití ndúu-ro. <sup>28</sup> Chí judío máá jándaa ndija, nasu cuenta ndasa káa ichi síkí kúu. Ni ja ní xití ndúu ndija, nasu cuenta ndasa káa ichi síkí yíki kúñu kúu. <sup>29</sup> Chí judío ndija kúu ja káa súan onde ichi ini. Te ja ní xití ndúu ndija, kúu ja káa súan onde ini, onde añú, chí nasu cuenta tutu kúu, te nasu ñáyivi kájatú'ún cháa-ún, chí Dios.

### 3

<sup>1</sup> Ndénu ní'in tíñu-ga chaa judío núsáá. Te ndénu játíñu ja xití ndúu núsáá. <sup>2</sup> Xaan vá'a ní'in tíñu vii. Te ja xnáñúú, chí ini nda'a máa-de ní kivi tu'un Dios ní sá'a-ya. <sup>3</sup> Tú naún sá'a vasa sava-de tú ní kákandíja. Te kuáchi ja tú ní kákandíja-ún, te ní skíkuu sáni Dios tu'un máa-yá náún. <sup>4</sup> Túu, chí sua ká'an ndaa Dios, vasa máni káxndá'ú taká chaa nátu'un yóso núu tutú: Náva'a ná kéndoo ndaa-ní jíin taká tu'un ká'an-ní, te kundéé-ní nú káxndichí-de ní, áchí. <sup>5</sup> Te nú kenda ndijin-ga tu'un ndaa Dios sá'a kuáchi-yó, te ndasa ka'an-yo núsáá. Kándii yo'o Dios ja súan xndó'o-ya yóo náún. Aa, nátu'un káka'an chaa yúkú, ká'an-ri nú súan. <sup>6</sup> Ma kúu kuti. Chí nú súan te ndasa sánda Dios kuáchi ñáyivi núsáá. <sup>7</sup> Te nú kenda luu-ga tu'un ndaa Dios sá'a tu'un tú'ún máa-rí, te naja ní'in ná'in-rí kuáchi núsáá, áchí-i. <sup>8</sup> Vatu-ni sá'a-yó tíñu ñáá náva'a kenda tiñu va'a náún. Chí sava ñáyivi káka'an ndiva'a-i síkí-yo ja súan káka'an-yo. Bueno ta'nu ndatu máa-i nú súan.

*Ndivii ñáyivi káyí'i-i nda'a kuáchi*

<sup>9</sup> Naun. Va'a-ga yóo, chaa judío, vasa cháa-ún náún. Túu. Chí a ní ka'an-ri ja taká ñáyivi vasa judío vasa griego káyí'i-i nda'a kuáchi. <sup>10</sup> Nátu'un yóso núu tutú: Tú kuti ñáyivi ndaa ío, ni vasté ñin-i. <sup>11</sup> Tú kuti ñáyivi júku'un ini ío, ni tú kuti ñáyivi nándúkú Dios ío. <sup>12</sup> Taká-i, ní kákusíin-i kája'an-i, ñin-na ní katívi sáni-i. Tú kuti ñáyivi sá'a tiñu va'a ío, ni vasté ñin máá tú'ún-i. <sup>13</sup> Yau ndiyi ja núña kúu yoo sukun-í. Te jíin yáa-í jakín-i tu'un xndá'ú. Te nducha kuíñi-tí yí'i yu'u-í. <sup>14</sup> Ní chítú ini yu'u-í, ñú'un tu'un tásí jíin tú'un tíxín. <sup>15</sup> Xaan yachí ja'a-í káskáka-i ñíñi. <sup>16</sup> Síkí íchi ká'íin-i, yúan kii tundó'o naa sáva-ga-i. <sup>17</sup> Te ichi ío tu'un vindaa vinené tú kájiní kuti máa-i. <sup>18</sup> Tú kájiní-i kuandatu-i nuu Dios. Achí. <sup>19</sup> Ko kájiní-yo ja taká tu'un ká'an ley, ká'an jíin máá cháa káyí'i nda'a ley, náva'a ná kasú taká ñáyivi yú'u-í, te síkí ní ñúyivi ná nákuñndí Dios. <sup>20</sup> Chí jíin síkí taká tiñu tá'ú ley, ni ñin ñáyivi ma kéndoo ndaa-i nuu-yá. Chí ley sá'a ja jiní-yo núu kuáchi.

*Náún modo kéndoo ndaa ñáyivi*

<sup>21</sup> Ko vina a ní kenda ndijin tu'un ndaa Dios, ko nasu jíin ley. Chí testigo síkí tú'un-ún kákuu máá ley jíin cháa ní kajani tu'un Dios onde sáá. <sup>22</sup> Te tu'un-ún kúu ja nú kándíja-yó Jesucristo te kéndoo ndaa-yo sá'a Dios nuu taká-i ja kákandíja-i nuu-yá. Chí ñin núu-ni ká'io taká-i. <sup>23</sup> Chi taká-i kásá'a-i kuáchi. Te ja yúan tú kákuñndé-i skíkuu-i tu'un luu Dios. <sup>24</sup> Síkí ja tú'un luu ío ini-ya kúu ja ní ja'a sáni-ya tú'un ní kákuñndoo ndaa-i, te ní nakuaan Cristo Jesús ñáyivi-ún. <sup>25</sup> Te ní kenda Jesús ní sá'a Dios, náva'a kuanchaa l'a-ún kuáchi-yó jíin níñi-yá, te nú kándíja-yó núu-yá. Náva'a ná kuní-yo ja l'a ndaa

kúu-ya. Chi jín paciencia te tú ní ndóna Dios sikí kuáchi ni kasá'a ñayivi sáa. <sup>26</sup> Súan ni sá'a-ya náva'a ná kuní-yo vína ja I'a ndaa kúu máa-yá jín ja ná kéndoo ndaa ñayivi nú kándija-i nuu Jesús sá'a Dios. <sup>27</sup> Ndéchi kuá'an tu'un sá'téyí-i máa-i núsáa. A ni kenda kua'an. Ndé jín ley. Jín ley ja tá'ú tíñu ndasa sá'a-yó náún. Túu, chi jín ley sikí tú'un kándija-yó. <sup>28</sup> Ja yúan jiní-yo ja kéndoo ndaa iin chaa jín tú'un kándija-de, nasu jín tú'un skíkuu-de ja ká'an ley. <sup>29</sup> Te máa iin nuu ñayivi judío kúu-ya Dios náún. Nasu súni kúu-ya Dios nuu ñayivi siin nación náún. Jandaa chi suni Dios kúu-ya núu ñayivi siin nación. <sup>30</sup> Chi Dios, máa iin-ni-ya ío. Te máa I'a-ún, skéndoo ndaa-ya ñayivi ní xití ndúu, sikí ja kándija-i, jín ñayivi tú ní xití ndúu suni jín tú'un kándija-i. <sup>31</sup> Te a ni stívi-yó ley jín tú'un kákandija-yó náún. Ma kúu kuti, chi sua skíkuu-ga-yo.

## 4

*Tu'un ni kandija Abraham*

<sup>1</sup> Ndasa káka'an-ri sikí ndíyi tatá núu sáká-yó Abraham, chi chijí máa-de ni kakaku-yó. <sup>2</sup> Chi nú ní kéndoo ndaa Abraham sikí táka tíñu sá'a-de, ío modo sá'téyí-de máa-de núu, ko nasu núu Dios. <sup>3</sup> Chi ndasa ká'an tutu ii: Ni kandija Abraham nuu Dios, te ni chi'i-ya cuenta-de ja á ni kéndoo ndaa-de, áchí. <sup>4</sup> Ko nuu ñayivi sá'tíñu, nasu iin favor sá'a-yó jín-i ja kuá'a-yó kúta'u-í. Chi tíñu ni sá'a-i, yúan chá'u-yó-i. <sup>5</sup> Ko nú kándija iin ñayivi, vasa tú sá'tíñu-i, chí'i-ya cuenta ja á ni kéndoo ndaa máa-i, chi ni kandija-i nuu máa-yá ja kúu skéndoo ndaa-ya ñayivi chá'an-ga kuandatú va'a nuu-yá. <sup>6</sup> Te nú ni chi'i Dios cuenta iin chaa ja á ni kéndoo ndaa-de, vasa tú ní sá'tíñu-de, ná kéndoo ndatu-de, áchí David súan: <sup>7</sup> Xáan ndatu kéndoo ñayivi ja á ni sá'a-ya tóká'nu iní nuu táka tíñu ñáa ni kasá'a-i, te ni jasú-ya sikí kuáchi-i. <sup>8</sup> Xáan ndatu kéndoo iin chaa ja tú ndenda kuáchi-de sikí-dé, sá'a máa Tatá Dios, áchí David. <sup>9</sup> Nuú máa iin ñayivi xití ndúu kúu tu'un ndatu yá'a náún, xí súni kúu nuu ñayivi tú xití ndúu náún. Chi káka'an-yo ja ní kandija Abraham te ja yúan ni chi'i-ya cuenta-de ja á ni kéndoo ndaa-de. <sup>10</sup> Ndasa ni chi'i-ya cuenta-de núsáa. Onde ná té xití ndúu-ga-de xí ja á ni xití ndúu-de náún. Nasu ja á ni xití ndúu-de kúu, chi onde ná té xití ndúu-ga-de. <sup>11</sup> Te onde ná té xití ndúu-ga Abraham, te ni tá'ú-yá tíñu ja ná xití ndúu-de máa-de. Jían ní kuu iin tuní xí iin sello, ja ní kandija-de, te ja yúan a ni skéndoo ndaa-ya-dé. Súan ni sá'a-ya, náva'a ná kúu máa-de táa nuu táka ñayivi kákandija, náva'a ná chí'i-ya cuenta-i ja á ni kakéndoo ndaa-i vasa tú ní káxiti ndúu-i. <sup>12</sup> Te suni kuu-de táa nuu ñayivi ní kaxiti ndúu, ko nasu núu ñayivi ja nían ni kaxiti ndúu, chi suni ká'iin-i ichi ndíyi táa-yo Abraham. Te kákandija-i nátu'un ni kandija máa-de onde ná té xití ndúu-ga-de núu. <sup>13</sup> Chi nasu sikí ley ní kéyu'u-yá, ja Abraham xí ñayivi kákuu tata-de ni'in tá'u ní ñúyivi. Chi sua sikí ja kéndoo ndaa-i sá'a tu'un kándija-i kúu ja ní keyu'u-yá. <sup>14</sup> Chi nú chaa káyi'i chijí ley kákuu chaa xíin tá'u, te kákandija sáni-yó núsáa. Te tu'un ni keyu'u-yá naa núu. <sup>15</sup> Chi kití iní-ya núu-í sá'a ley. Ko nuu tú ley ío, tú naún tu'un stívi tíñu ío. <sup>16</sup> Ja yúan, cuenta tu'un kándija-yó kúu ja kéndoo ndaa-yo, náva'a ná kóo-ún jín tú'un ío luu iní máa-yá, te náva'a ná kéndoo seguro tu'un ni keyu'u-yá nuu táka tata-de. Ko nasu núu máa iin ñayivi káyi'i nda'a ley kúu, chi suni nuu ñayivi kákandija nátu'un ni kandija Abraham. Chi chaa-ún kúu táa taká yóo jíná'an-yó, jito nuu máa-yá. <sup>17</sup> Nátu'un yóso núu tutú: Róo kuu táa nuu kuá'a xaán nación ni sá'a-ri, áchí. Te nuu máa-yá ni kandija-de. Te máa-yá kúu I'a náschaku taká ndíyi, te kána-ya xiní táka ndatíñu ja té koo-ga, te vai jáa-ni. <sup>18</sup> Te máa Abraham, vasa tú núkuu iní-de núu, ko ni núkuu iní-de. Chi ni kandija-de ja jáa-de kuu-de táa nuu kuá'a xaán núu, nátu'un ni ka'an-ya jín-de: Súan ndea tata-ro. Achí-ya. <sup>19</sup> Te ni'in ni kandija-de. Tú ní kuítá-de, ni tú ní sá'a-de cuenta ja á kuayii-de, chi a yani koo-de iin ciento kuia. Ni tú ní sá'a-de cuenta ja ní ichi chijí Sara. <sup>20</sup> Suni súan jín tú'un ni keyu'u Dios, tú ní jáni sikí iní-de ja má kándija-de núu, chi sua ni kandija ni'in-ga-de. Te ni nakana jaa-ga-de Dios. <sup>21</sup> Te seguro xaán ní

kandíja-de ja kúu skíkuu Dios tu'un ni keyu'u-yá. <sup>22</sup> Ja yúan ní chi'i-ya cuenta-de ja á ni kendo ndaa-de. <sup>23</sup> Te nasu máá ñin sikí Abraham yóso tutú ja súan ni chi'i-ya cuenta-de. <sup>24</sup> Chi suni yóso já sikí yóó, ja ná chí'i-ya cuenta yóó, ñayivi kákandíja nuu máá Dios ja ní naschakú-ya Jító'o-yo Jesús. <sup>25</sup> Chi Jesús ni ji'i-ya já sikí kuáchi-yó. Te ni nachaku-ya náva'a ná kendo ndaa-yo.

## 5

*Sikí tá'u ní'in ñáyivi kákendo ndaa*

<sup>1</sup> A ni kakendo ndaa-yo jíin tú'un kákandíja-yó núsáa. Te ja yúan, tú kájito u'u tá'an-yó jíin Dios ni sá'a Jító'o-yo Jesucristo. <sup>2</sup> Chi ja sikí I'a-ún kákandíja-yó, te núña ichi kivi-yó jíin tú'un luu ío ini-ya yá'a. Chi sikí yá'a ká'íin ni'in-yó te kusii ini-yo. Chi káñukuu ini-yo kivi-yó núu ndíi ncháa kánchaa Dios. <sup>3</sup> Te nasu máá ñin sikí tíñu yá'a, chi suni kusii ini-yo sikí já kájito-yó túndó'o. Chi a kájiní-yo já túndó'o sá'a ja ío paciencia ini-yo. <sup>4</sup> Te pacienkcia-ún yíja-yó sá'a. Te ja ní yija-yó-ún, sá'a ja ñúkuu ini-yo. <sup>5</sup> Te tu'un ñúkuu ini-ún, tú kúka nuu-yo sá'a, chi tu'un ni kundá'ú ini Dios yóó, ni jicha nuu kua'an ini añu-yo ní sá'a Espíritu Santo ja ní ja'a-ya núu-yo. <sup>6</sup> Chi onde ná tú kúu nama-yó máá-yó núu, te máá mí'in kivi te ni ji'i Cristo ja sikí ñáyivi ñáa. <sup>7</sup> Chi fuerza-ni kuu kuu ndija ñin cháa sikí ñin cháa jíka ndaa. Ko sanaa te chundéé ini ñin cháa kuu-de ja'a ñin cháa va'a. <sup>8</sup> Ko Dios, stá'an-ya núu-yo ndasa kúndá'ú ini-ya yóó, chi nini kándiso-yó kuáchi te ni ji'i Cristo ja'a yóó. <sup>9</sup> Vina a ni kakendo ndaa-yo ní sá'a ñíñi-yá. Núsáa te ví'í-gá kaku-yó núu tú'un kití ini Dios sá'a-ya. <sup>10</sup> Chi nú kájito u'u-yo-yá sáa, te ni naketa'an-yó jíin Dios ni sá'a ja ní ji'i Se'e-ya, te ja súan, a ni naketa'an-yó jíin-yá, núsáa te ví'í-gá kaku-yó vina ja súan chakú-ya. <sup>11</sup> Te nasu níni máá súan-ni, chi suni kákusii ini-yo núu Dios sá'a Jító'o-yo Jesucristo. Chi ja sikí I'a-ún, te ni naketa'an-yó jíin Dios vina.

*Ja ní kenda kue'e kuu-yo*

<sup>12</sup> Ja yúan, suni súan nátu'un ni kivi kuáchi ini ñuyívi ní sá'a máá tú'ún-ni cháa. Te sikí kuáchi-ún, te ni kivi kue'e kuu-yo. Te súan ni jicha kue'e kuu-yo-ún, nuú táka ñayivi, chi taká-i ni kasá'a-i kuáchi. <sup>13</sup> Chi onde ná té koo-ga ley, te ni io kuáchi ini ñuyívi. Ko tú chí'i-ya cuenta nuu túu máá ley. <sup>14</sup> Kue'e kuu-yo-ún, ni tá'ú tíñu onde kivi ní kii Adam, te onde kivi ní kenda Moisés, vasa onde sikí ñáyivi já tú ní kasá'a-i kuáchi modo ni stívi Adam tíñu. Chi cháa-ún ni kuu muestra I'a cháa.

*Ja ní kenda tu'un kuchaku-yo*

<sup>15</sup> Ko ta'u já ní ja'a-ya, nasu ní kii nátu'un máá kuáchi-ún. Chi nú sikí tíñu ni stívi máá tú'ún-ni cháa onde sáa, te ni kaji'i kua'a ñáyivi ní sá'a, núsáa te ví'í-gá sá'a tu'un luu ío ini Dios jíin tá'u lúu já'a máá tú'ún-ni cháa Jesucristo, ni kajicha nuu nuu kuá'a-í. <sup>16</sup> Te sín sá'a kuáchi máá tú'ún-ni cháa-ún, te sín sá'a ta'u-yá. Chi sikí kuáchi máá tú'ún-ni cháa-ún te ni nakuxndí-ya-í ja tá'nu ndatu-i. Ko jíin tá'u-ún, te kii tu'un ja kendo ndaa-i, vasa kua'a-í ni kastívi-í tíñu. <sup>17</sup> Te nú máá tú'ún-ni cháa-ún ni stívi tíñu, te ja yúan ní tá'ú tíñu kue'e kuu-yo ní sá'a máá tú'ún-ni cháa-ún, núsáa te ví'í-gá ná tá'ú tíñu ñayivi kúchaku, sá'a máá tú'ún-ni cháa Jesucristo. Chi ni'in vá'a-i máá tú'un luu ío ini-ya, te suni ni'in-í ta'u já kendo ndaa-i. <sup>18</sup> Núsáa te nátu'un ni nakuxndí-ya sikí táka cháa, chi ni stívi máá tú'ún-ni cháa-ún tíñu, suni súan máá tú'ún-ni cháa ni sá'a tíñu ndaa, ja yúan te kaku taká cháa te kuchaku-de. <sup>19</sup> Chi nátu'un tú ní jándatu máá tú'ún-ni cháa, te kua'a xáan cháa ni kivi koyo chi kuáchi ni sá'a-de. Suni súan ni jándatu máá tú'ún-ni cháa, te kua'a xáan cháa kendo ndaa sá'a-ya. <sup>20</sup> Ko ley, ni cháa náva'a ná ndea-ga kuáchi, ko nuu ní ndea-ga kuáchi, te ni ndea-ga tu'un luu ío ini-ya. <sup>21</sup> Chi nátu'un ni tá'ú tíñu kuáchi ja koo kue'e kuu-yo, suni súan ná tá'ú tíñu tu'un luu ío ini-ya jíin tíñu ndaa náva'a kuchaku-yo ní kani sá'a Jító'o-yo Jesucristo.



## 6

*Ja tuká chakú-yo chíi kuachi*

<sup>1</sup> Ndasá ka'an-yo núsáá. Kukuu-ni-yó jíin kuáchi náva'a ná kuá'nu-ga tu'un luu ío ini-ya náún. <sup>2</sup> Ma kúu kuti, chí yóó ni kaji'i-yo, ni kakenda-yó chíi kuachi. Te najá káka kuu-ga-yo jíin kuáchi núsáá. <sup>3</sup> Á tú kájuku'un ini-ro já táká yóó ja ní kajanducha-yo chíi Cristo Jesús, suni ni kajanducha-yo chíi tu'un ni ji'i-ya. <sup>4</sup> Chi ni kayuji ta'an-yo jíin-ya já ní ji'i-ya, chi ni kajanducha-yo chíi tu'un ni ji'i-ya. Te ni nachaku Cristo ma'nú ndíyi ni sá'a tu'un luu máá Taa-ya, náva'a yóó, suni súan kuu kaka kuu jáá-yó. <sup>5</sup> Chi nú ñin núú-ni ni kanduu-yó jíin-ya jíin nátu'un ni ji'i-ya, suni súan nduu-yó jíin-ya jíin nátu'un ni nachaku-ya. <sup>6</sup> Tu'un yá'a a kájiní-yo, chi cháa tú'ú já kándeé ini-yo, ñin núú-ni ni ji'i-de jiká cruz jíin máá Cristo, náva'a ná náa yíki kúñu ja ndíso kuachi, náva'a ma kuátíñu sáni-ga-yo núu kuáchi. <sup>7</sup> Chi cháa ja á ni ji'i, a ni kenda-de ini nda'a kuáchi. <sup>8</sup> Te nú ni ji'i-yo jíin Cristo, a kákandíja-yó já súni súan nachaku-yo jíin-ya. <sup>9</sup> Chi a kájiní-yo já Cristo ni nachaku-ya má'nú ndíyi, te ma kúu kuti-gá-ya. Chi kue'e kuu-yo, tuká ñin so'o-ya. <sup>10</sup> Te ja súan ni ji'i-ya chíi kuachi, ni ji'i-ya ñin jínu-ni. Ko ja vína chakú-ya, chíi Dios chakú-ya. <sup>11</sup> Suni súan róó jíná'an-ró, ná sá'a-ró cuenta ja á ni kaji'i ndija-ró chíi kuachi, ko a káichaku-ro chíi Dios ni sá'a Jito'o-yo Cristo Jesús.

*Ja tuká ñin kuachi so'o-yó*

<sup>12</sup> Núsáá te ma kuá'a-ró tú'un ja tá'ú tíñu-ga kuachi nuu yíki kúñu-ró já kúu. Chi kuní kuachi-ún ja kuándatu-ro núu sá'a-ró táká tíñu ndío ini yíki kúñu-ró. <sup>13</sup> Ni ma sokó-ro táká pedazo yíki kúñu-ró núu kuáchi ja sá'a tíñu ñáá, chí sua sá'a-ró cuenta ja ní kanachaku-ro má'nú ndíyi, te ná kuá'a-ró máá-ró núu Dios. Te taká pedazo yíki kúñu-ró ná kuá'a-ró núu-yá ja sá'a-ya tíñu ndaa jíin. <sup>14</sup> Chi kuachi, ma kúu tá'ú-ga tíñu nuu-ro, chí tuká káyí'i-ró ndá'a ley, chí sua káyí'i-ró ndá'a tú'un luu ío ini-ya. <sup>15</sup> Ndasá kuu núsáá, kukuu-yó sá'a-yó kuáchi, chí tuká káyí'i-yó ndá'a ley, chí sua káyí'i-yó ndá'a tú'un luu ío ini-ya náún. Ma kúu kuti. <sup>16</sup> Á tú kájiní-ro já nú káandatu-ro núu ñin cháa, mozo-de kákuu-ró, chí ni kaja'a-ró máá-ró núu-dé náva'a kuu-ró mozo-de kuándatu-ro núu-dé. Suni súan nú kuándatu-ro núu kuáchi, te kuu-ro. Xí nú kuándatu-ro núu-yá, te kendo ndaa-ro. <sup>17</sup> Ko ná kúta'u-yo núu Dios, chí vasa ni kakuu-ró mozo nuu kuáchi, ko vana chí onde jíin iní jíin añu-ro ní kajandatu-ro núu tú'un, ná modo ni kajatá'ú-ró. <sup>18</sup> Te vana a ni kenda koyo-ró iní nda'a kuáchi. Te ni kanduu-ró mozo nuu táká tíñu ndaa. <sup>19</sup> Nátu'un káka'an ñayivi yúkú, súan ká'an-ri jíin-ró. Chi tú yachi xini-ro. Chi nátu'un sáá, ni ja'a-ró táká pedazo yíki kúñu-ró núu tíñu chá'an jíin núu tíñu ñáá ja ní kaa ñáá-ga sá'a, suni súan vana ná kuá'a-ró táká pedazo yíki kúñu-ró núu tíñu ndaa, náva'a kenda tíñu ndoo. <sup>20</sup> Chi ná ni kakuu-ró mozo nuu kuáchi, ko sikí tíñu ndaa tú ní kakuu-ró mozo. <sup>21</sup> Naún ní ja'a taká tíñu-ún nuu-ro, chí vana kákuka nuu-ro sá'a-ún. Chi nú kukuu-yó jíin-ún te kuu-yo. <sup>22</sup> Ko vana a ni kenda koyo-ró iní nda'a kuáchi. Te ni kanduu-ró mozo Dios. Te a ni káundoo-ró ní sá'a-ya, te onde sandí'í-na te kuchaku-ro ñí káni. <sup>23</sup> Chi ya'u-yó já kuá'a kuachi nuu-yo kúu ja kúu-yo. Ko ñin ta'u-yo já kuá'a Dios nuu-yo kúu ja kúchaku-yo ñí káni sá'a Jito'o-yo Cristo Jesús.

## 7

*Modo ja ñin ley so'o ñayivi*

<sup>1</sup> Náni, xí tú kájuku'un ini-ro já ñin ley so'o ñin cháa nú nini chakú-de náún. Ká'an-ri jíin cháa kájiní ndasa ká'an ley. <sup>2</sup> Chi ña'an ní tanda'a, yí'i-ña ndá'a yíi-ña sá'a ley, ko nú a ni ji'i yii-ña, a ni kenda-ña chíi ley cuenta yii-ña. <sup>3</sup> Ja yúan, nú chakú yii-ña, te ketá'an-ña jíin ingá cháa, te kunání-ña ñá'an ísíki ncháa yii nú súan. Ko nú a ni ji'i yii-ña, a ni kenda-ña chíi ley-ún. Te vasa ná kétá'an-ña jíin ingá cháa, nasu ísíki ncháa-ña yíi-ña. <sup>4</sup> Suni súan róó jíná'an-ró, ñáni máni, a ni kaji'i-ro núu ley ja súan ni ji'i yíki kúñu Cristo,

náva'a ná náketá'an-ró jíin ingá, ja kúu máá l'a ja ní nachaku ma'ñú ndíyi, náva'a kuu sá'a-yó taká tiñu va'a kuní Dios. <sup>5</sup> Chi ná ni kajika-yó jíin modo kákuu ini ñayivi, te ni ndukanda taká ja ndío ini-yo jíin kuáchi ni sá'a ley. Te ni kasátiñu-ún iní pedazo yiki kúñu-yó, te ni sá'a taká tiñu ja kúu-yo jíin núú. <sup>6</sup> Ko vina ni kenda koyo-yó iní nda'a ley, te ni kaji'i-yo núu já jasú-yó-ún. Te ja yúan kájatíñu jáá-yó jíin máá Espiritu, nasu jíin tutú aná'án. <sup>7</sup> Ndasa ka'an-yo núsáá, ley kúu kuáchi náún. Ma kúu kuti. Ko ja máá-rí, ma kuní-ri ja ío kuáchi nú tú ley núú. Te suni ma kuní-ri ja ío tu'un ndío ini nú tú ní ká'an ley jíin-rí: Ma ndío ini-ro, áchí. <sup>8</sup> Te jíin ley ni jikin nuu kuáchi jíin-rí, te ni skii ini-ri ni ndio ini-ri taká tiñu kuní. Chi nú tú ley, te a ni ji'i kuáchi nú súan. <sup>9</sup> Te ruu, tú ní jiní-ri ley, te ni ichaku-ri sáá. Ko nuu ní chaá tu'un tá'ú tíñu, yúan-na te ni nachaku kuáchi, te ruu ni ji'i-ri. <sup>10</sup> Te ley chi kuchaku-yo jíin núú, ko ni jini-ri ja kuní kuu-ri jíin. <sup>11</sup> Te jíin tú'un tá'ú tíñu, ni jikin nuu kuáchi jíin-rí, te ni xndá'ú ruu, te ni ja'ni rúu. <sup>12</sup> Ja yúan ío ndoo ndija máá ley. Te tu'un tá'ú tíñu, suni ío ndoo, ío va'a, te ío ndaa.

### *Ndasa kájatá'an ley yúkú jíin ley máá-yá*

<sup>13</sup> Te ja ío va'a yúan, ni ja'ni rúu náún. Túu, chi sua máá kuáchi, jíin máá ley ja ío va'a ni ja'ni rúu, náva'a ná kuní-yo já kuáchi ndiso ndija kuáchi, te kaa xaan-gá kuáchi sikí kuáchi sá'a tu'un tá'ú tíñu. <sup>14</sup> Chi kájiní-yo já ley jka cuenta Espiritu, ko ruu, chi chaá yúkú kúu-ri. Te ni jaan kuáchi ruu, te jándatu-ri nuu. <sup>15</sup> Chi tiñu sá'a-ri, tú júku'un ini-ri jíin, ni tú sá'a-ri ja kuní-ri, chi sasua sá'a-ri ja kití ini-ri jíto-ri-ún. <sup>16</sup> Te nú sá'a-ri ja tú kuní-ri-ún, yúan-na te játú'ún-rí ja ío va'a ley. <sup>17</sup> Ja yúan, vina nasu rúu kúu ja sá'a tiñu-ún, chi kuáchi ja ncháá ini-ri kúu ja sá'a. <sup>18</sup> Te a jiní-ri ja ini-ri, ja kuní ka'an ini añú máá-rí, tú ncháá tiñu va'a, chi kúu ini-ri sá'a-ri tiñu va'a, ko tú kúndéé-rí sá'a-ri. <sup>19</sup> Chi tú sá'a-ri tiñu va'a ja kúu ini-ri sá'a-ri, ko tiñu ñáá ja tú kuní-ri sá'a-ri-ún, sa yúan sá'a-ri. <sup>20</sup> Te nú sá'a-ri tiñu ja tú játa'an ini-ri, nasu rúu sá'a yúan, chi kuáchi ja ncháá ini-ri kúu ja sá'a. <sup>21</sup> Jiní-ri ingá ley yá'a núsáá: Vasa kúu ini-ri sá'a-ri tiñu va'a, sasua ncháá tiñu ñáá ini-ri. <sup>22</sup> Chi kúsiñ iní-ri jíin ley Dios onde jíin iní jíin añú-ri. <sup>23</sup> Ko jiní-ri nuu ingá ley ja jka ini taká pedazo yiki kúñu-ri, kájatá'an jíin ley ja jka jíin já jini tuní-ri, te nátu'un preso skívi ruu ini nda'a ley ndiso kuáchi ja ncháá ini pedazo yiki kúñu-ri. <sup>24</sup> Naka ndá'ú chaá kúu-ri. Ndéja náma ruu chi modo máá-rí yá'a ja kúu núsáá. <sup>25</sup> Ná kúta'u-ri nuu Dios sá'a máá Jíto'o-yo Jesucristo. Núsáá te játíñu-ri nuu ley Dios jíin já jini tuní-ri, ko nuu ley kuáchi, chi jíin modo máá-rí játíñu-ri.

## 8

### *Modo jka-yó jíin máá Espiritu*

<sup>1</sup> Núsáá te vina ma nákuñdii kuti-yá sikí ñayivi káyi'i nda'a Cristo, chi tuká kájika-i nátu'un kuní modo máá-i, chi sua kájika-i nátu'un kuní máá Espiritu. <sup>2</sup> Chi ley ja ká'an Espiritu, onde jíin Cristo Jesús sá'a ja chakú-yo. Yúan ní nama ruu ini nda'a ley ja ndiso kuáchi jíin já ndiso kue'e kuu-yo. <sup>3</sup> Chi tiñu ja tú ní kúu sá'a ley sikí já vítá ini ñayivi, te ni sá'a Dios, chi ni táji-yá Se'e-ya ní kii nátu'un kándaa máá-yó, náva'a kundiso-ya kuáchi. Te ni nakuxndii-ya sikí kuáchi ja ndiso ñayivi. <sup>4</sup> Náva'a ná skíkuu-yó taká tiñu tá'ú ley sá'a-ya, jíin yóo ja tú kájika-yó nátu'un kuní máá modo ñayivi, chi kájika-yó nátu'un kuní máá Espiritu. <sup>5</sup> Chi ñayivi kájika nátu'un kuní máá modo máá-i, ja kúu modo máá-i kájítú iní-i jíin. Ko ñayivi kájika nátu'un kuní máá Espiritu, ja kúu tiñu Espiritu kájítú iní-i jíin. <sup>6</sup> Chi nú kájani ini-yo nátu'un kuní modo ñayivi, te kuu-yo. Ko nú kájani ini-yo nátu'un kuní máá Espiritu, te kuchaku-yo jíin tú'un kuaká'nu ini. <sup>7</sup> Ñayivi jáni ini-i sikí modo máá-i, chi jíto u'u-i Dios, chi tú jándatu-i nuu ley Dios. Te ni ma kúu kuandatu-i. <sup>8</sup> Tú kúu kusii iní Dios sá'a ñayivi kájika jíin modo máá-i. <sup>9</sup> Ko róo tuká kájika-ró jíin modo máá-ró, chi jíin Espiritu kájika-ró, te nú ncháá ndija Espiritu Dios ini-ro. Te nú ñayivi tú ndiso-i Espiritu máá Cristo, nasu iní nda'a-yá yí-i-i. <sup>10</sup> Ko nú ncháá Cristo ini-ro, te vasa sikí kuáchi a ni ji'i yiki kúñu-ró, ko chakú añú-ro sikí tíñu ndaa. <sup>11</sup> Ko nú ini-ro jíná'an-ró ncháá Espiritu máá Dios, l'a ni naschakú Jesús ma'ñú ndíyi, te suni súan jíin Espiritu-ya

ja ncháá ini-ro te nachaku yiki kúñu-ró ja kúu-ún sá'a Dios ja ní naschakú-ya Cristo Jesús ma'ñú ndíyi. <sup>12</sup> Náni, cháa káitau kákuu-yó núsáa. Ko nasu núu modo máa-yó, ja káka-yó nátu'un kúu ini máa-yó. <sup>13</sup> Chi nú kájika-ró nátu'un kuní modo máa-ró, te kuu-ro nú súan. Ko nú jíin Espíritu xnáa-ro táka tiñu ja sá'a-ró jíin modo máa-ró, te kuchaku-ro. <sup>14</sup> Chi taká ñayivi ja káyoxnúu Espíritu Dios nuu-í, ñayivi yúan kákuu se'e Dios. <sup>15</sup> Chi nasu nátu'un mozo ni sá'a-ya róo ja yú'ú-ro ingá jínu, chi ni nduu-ró nátu'un se'e-ya. Te ja yúan kákana ndá'ú-yo: Abba, ja kuní ka'an: Ai Táta máni. <sup>16</sup> Chi suni máa Espíritu ká'an ndaa ta'an jíin añú-yo ja kákuu-yó sé'e Dios. <sup>17</sup> Te nú se'e-ya kákuu-yó, suni cháa ni'in tá'u kákuu-yó, cháa ni'in tá'u núu Dios kákuu-yó. Te ni'in ká'nu-yó tá'u-yo jíin Cristo. Te nú súan kuandéé ini yo ndó'o ta'an-yo jíin-yá, náva'a suni nduñá'nu luu ta'an-yo jíin-yá.

#### *Ja kóo kivi kuánchaa tundó'o ñuyivi*

<sup>18</sup> Chi jáni ini-ri ja táka tundó'o kándo'o-yó vína, ni ma káni tá'an kuti jíin tú'un nduñá'nu luu-yó ja kenda kuee-ga, te kuní ndijin-yo núu. <sup>19</sup> Chi taká ja ní sá'a-ya, káñukuu ini onde kenda ndijin taká se'e Dios. <sup>20</sup> Chi taká ja ní sá'a-ya, ni kivi sáni ini nda'a tú'un té'yu, ko nasu ja kákuu máa, chi súan ni jata'an ini máa l'a ni sá'a. Te káñukuu ini. <sup>21</sup> Chi ñin kivi, te taká ja ní sá'a-ya-ún, kenda ini nda'a tú'un té'yu, te kaka kuu ndicha-na jíin tú'un luu nátu'un taká se'e Dios. <sup>22</sup> Chi kájiní-yo ja táka ja ní sá'a-ya-ún, ñin ká'nu-ni kátana, te kájito tundó'o onde vína. <sup>23</sup> Te nasu máa ñin ja ní sá'a-ya-ún, chi suni onde yóo, ja ní kejá'á sátiñu Espíritu ini-yo, te suni kátana-yó jíin ini máa-yó, káindatu-yó ja náki'in sé'é-yá yóo. Yúan kúu ja náma-ya yiki kúñu-yó. <sup>24</sup> Chi káñukuu ini-yo te a ni kakaku-yó. Te nú ndijin kánde'é-yó núu ñin ja káñukuu ini-yo, nasu ja káñukuu ini-yo kúu. Chi nú ñin ja á kájiní-i nuu kúu, ndé ñayivi káñukuu-ga ini núsáa. <sup>25</sup> Ko nú ja tú kájiní-yo núu kúu, káñukuu ini-yo. Yúan-na te jíin paciencia káindatu-yó-ún. <sup>26</sup> Suni súan chindéé tá'an Espíritu jíin-yó ja vítá ini-yo, chi tú kájiní-yo kakán ta'u-yo nátu'un kánúu kakán ta'u-yo, ko suni máa Espíritu kúu ja jikán ta'u ja'a-yo, te tána jíin, te tú ní'in tú'un ka'an jíin. <sup>27</sup> Ko máa l'a jito nchaa vii ini añú-yo, jini-ya ndasa jáni ini Espíritu. Chi máa Espíritu, jikán ta'u ja'a táka ñayivi ndóo nátu'un kuní máa Dios.

#### *Ja má kúu kuanchaa-i yóo ini nda'a Cristo*

<sup>28</sup> Te a kájiní-yo ja táka ja tá'an ñayivi, kendoo va'a-ga-i jíin sá'a-ya, nuu ñayivi ja kákumani-í jíin-yá, ja ní kana-ya xiní-í nátu'un ni jata'an ini-ya. <sup>29</sup> Chi taká ñayivi, jíin tiempo a ni jini-ya núu-í. Suni ni teta'an-ya-í ja ná kóo-i nátu'un káa Se'e-ya, náva'a ná kúu Jesús ñani núu vásá sáva-ga ñani. <sup>30</sup> Te máa ñayivi ní teta'an-ya-ún, suni ni kana-ya xiní-í, te ñayivi ní kana-ya xiní-ún, suni ni kakendoo ndaa-i ni sá'a-ya. Te ñayivi ní kakendoo ndaa-ún, suni ni nduñá'nu luu-i ni sá'a-ya. <sup>31</sup> Te naún káka'an-yo sikí tú'un yá'a núsáa. Chi nú Dios ká'an-ya ja'a-yo, te ndéja kúu ka'an sikí-yo núsáa. <sup>32</sup> Chi máa-yá, tú ní sásá'an-yá Se'e-ya, chi sua ni ja'a-ya-í ja sikí taká-yo. Te naja má kuá'a-ya táka ndatíñu nuu-yo onde jíin Sé'e-ya núsáa. <sup>33</sup> Ndéja kúu kakan kuachi sikí ñayivi ní kaji Dios núsáa. Máa Dios kúu l'a skéndoo ndaa yóo. <sup>34</sup> Ndéja náku-xndíi sikí-yo. Máa Cristo kúu l'a ni ji'i, te suni ni nachaku-ya má'ñú ndíyi, te vína kánchaa-ya íchi ndává'a Dios, te suni l'a-ún ká'an-ya ja'a-yo. <sup>35</sup> Ndéja kúu kuanchaa yóo nuu tú'un ni kundá'ú ini Cristo yóo núsáa. Á tundó'o, xí ja ndúku'á ini-yo, xí ja kájika jínu-yó, xí tamá, xí ja kájika víchí-yó, xí ja káyú'ú-yo, xí yuchí naún. <sup>36</sup> Nátu'un yóso núu tutú: Ja sikí ní kúu ja káji-i ná ndita'an kivi, te nátu'un ri kiti kúu, kájani ini-i kájito-i náa, áchí. <sup>37</sup> Ko tú súan, chi sua ni kundéé-ga-yo jíin taká tu'un yá'a ni sá'a máa l'a-ún ja ní kundá'ú ini-ya yóo. <sup>38</sup> Chi jáni ndija ini-ri ja ní kue'e kuu-yo, ni tu'un ja chakú-yo, ni ndajá'a máa-ún, ni ja kákuñá'nu, ni ja kátá'ú tíñu, ni ja vína, ni ja yúchaan, <sup>39</sup> ni nuu súkún, ni nuu kúnú, ni ñin ndatíñu ja ní sá'a-ya, ma kúu kuti kuánchaa yóo nuu tú'un ja máa Dios jíin Jíto'o-yo Cristo Jesús, ni kundá'ú ini-ya yóo.

## 9

*Tu'un ñayivi Israel*

<sup>1</sup> Ká'an ndaa-ri tu'un Cristo, tú xndá'ú-ri, chí súan ká'an ndaa-ri jiní-ri ini añú-ri jíin Espíritu Santo. <sup>2</sup> Chí ndúkuí'a xaan iní-ri, te nene tá'u'u ini añú-ri. <sup>3</sup> Chí suni kuní máa-rí kuxio-ri nuu Cristo, te ná náa-rí núú, ja sikí ñaní-ri ja kúu tá'an-ri ja ñin-ni niñi, ñin-ni kuñu, kákuu-ri jíin. <sup>4</sup> Te cháa Israel kákuu-de. Máa-de kákuu cháa naki'in sé'é-yá, jíin já ndúñá'nu-de, jíin já ní sá'a-ya contrato jíin-de, jíin já ní ja'a-ya ley nuu-dé, jíin já chíñú'ún-de máa-yá, jíin tú'un ni keyu'u-yá nuu-dé. <sup>5</sup> Te chíi tata cháa-ún, ni kákenda ndiyi táa-yo. Te suni chíi tata yúan, ni kenda niñi, kuñu Cristo. Te taká ndatíñu yí'i nda'a Dios. Te ná nákana jaa-yó-yá ní káni ní kúia. Amén. <sup>6</sup> Ko nasu já ní tiví tu'un Dios, chí nasu taká ñayivi já kákuu tata Israel kúu máa cháa Israel. <sup>7</sup> Te suni vasa tata Abraham kákuu-i, ko nasu ndí'i-i kákuu se'e-de. Chí sua ká'an: Chíi Isaac koo ja kunán-i tata-ro, áchí. <sup>8</sup> Yuán kuní ka'an, nasu já kákuu se'e yiki kúñu kákuu se'e Dios, chí sua se'e ja ní keyu'u-yá-ún. Chí'i-ya cuenta-i ja kákuu ndija-i tata-ún. <sup>9</sup> Chí ya'á kúu tu'un ni keyu'u-yá: Suni kivi ya'a jinu kúia, te cháa-ri, te koo ñin se'e yí Sara, áchí. <sup>10</sup> Te suni ío inga tu'un, chí suni ni ñin sé'e Rebeca. Uu se'e yí ni sá'a ñin-ni cháa, ja kúu ndiyi táa-yo Isaac. <sup>11</sup> Te onde ná té kaku-ga-i jíná'an-i, ni té kuni-ga-i sá'a-i ja vá'a ja ú'u, náva'a kendo ni'in tu'un, ni kaji ñúkuún Dios máa-i. Chí nasu jíin tíñu sá'a-i, chí sikí já ní kana-ya xiní-í. <sup>12</sup> Chí ni ka'an-ya jíin-ña: Ja ñá'nu kúatíñu nuu já súchí, áchí-ya. <sup>13</sup> Nátu'un yóso núu tutú: Ni kumani-rí jíin Jacob, te ni kití ini-ri nuu Esau, áchí. <sup>14</sup> Ndas ka'an-yo núsáa. Á sá'a Dios tíñu ja tú ío ndaa náún. Ma kúu kuti. <sup>15</sup> Chí ni ka'an máa-yá jíin Moisés: Ndéja kuní-ri kundá'ú ini-ri te kundá'ú ini-ri, te ndéja kuní-ri kukuí'a ini-ri jíin te kukuí'a ini-ri jíin, áchí-ya. <sup>16</sup> Núsáa te tú kée tíñu sá'a ni cháa kuní, ni cháa jáku jíin, chí máa Dios kúu l'a kundá'ú ini-ya. <sup>17</sup> Chí áchí tutu i jíin rey Faraón: Ja yúan ní jani-ri róo náva'a ná kuichá tu'un sí'ví-rí ki'in ní ñúyivi, te kuni ndijin-i ndasa káa fuerza-ri ja kúkuu-ri jíin-ró, áchí. <sup>18</sup> Núsáa, te nú ndéja kuní-ya, te kundá'ú ini-ya, te nú ndéja kuní-ya, te sándava-yá ini. <sup>19</sup> Sanaa te ka'an-ro jíin-rí: Naja jikán-ga-ya kuáchi núsáa, chí ndé cháa kuu kasu nuu-yá ndasa játa'an ini-ya, achi-ro. <sup>20</sup> Chí sua ka'an-ri jíin-ró: Te róo, ndé cháa kúu-ró já státá'an-ró jíin Dios. Á kuu ka'an kisi ñu'un jíin máa cháa ni sá'a-ún: Naja ní sá'a-ró rúu, achi. <sup>21</sup> Te cháa sá'a-ún, ío derecho-de ja sá'a-de ñin kisi ku'un ndatíñu luu, te inga kisi ku'un ndatíñu chá'an xí túu. <sup>22</sup> Te nú kuní Dios stá'an-ya núu-í ndasa káa tu'un kití ini máa-yá, náva'a kuni-i na fuerza ndiso-ya, te nú ja yúan jíin paciencia tú ní xndí'i yachi-ya ñayivi-ún, cuenta kisi ja á yani naa ñúkuún máa, te naja tú játu'ún-ró nú súan. <sup>23</sup> Te súan sá'a-ya, chí kuní-ya kuichá tu'un ndasa sá'a-ya kuá'a tíñu luu xaan núu ñayivi já ní sáva'a-ya-í, nátu'un jíin kisi, súan ná kendo luu-i jíin-yá. <sup>24</sup> Ñayivi yúan kákuu yóo ja ní kana-ya xiní-yo. Chí nasu máa ñin ñayivi judío ní kana-ya xiní, chí suni ni kana-ya xiní ñayivi ñin nación. <sup>25</sup> Suni súan nátu'un ká'an nuu tutú Oseas: Ñayivi já ná tú ní kúu ñayivi máa-rí-ún núú, skúnání-rí-i ñayivi máa-rí vina. Te ña'an já tú ní kumani-rí jíin-ña núú, skúnání-rí-ña ñá'an já maní-rí jíin vina. Achí. <sup>26</sup> Yuán-na te nuu ní ka'an-ya: Nasu róo kákuu ñayivi máa-rí, áchí-ya, tu'un nuu yúan ka'an-i: Ñayivi yúan se'e Dios l'a chakú kákuu-i. <sup>27</sup> Suni súan ni kana jaa Isaías tu'un ñayivi Israel: Vasa nándeá se'e nuu Israel nátu'un ñití káa yu'u mar, ko ñin tíin-ni-i kaku, <sup>28</sup> chí máa Tatá Dios síjínu-ya tíñu sá'a-ya já ndóna-ya sikí ñúyivi, te yachi sánda-ya. <sup>29</sup> Nátu'un ni ka'an Isaías onde sáa: Te nú máa Tatá l'a tíin so'o taká soldado, nú tú ní skéndo-ya yakú-ga tata nuu-yo núú, te nátu'un ñayivi núu Sodoma jíin ñayivi núu Gomorra, súan kuu-yó te súan ta'an-yo núú. Achí. <sup>30</sup> Ndas ka'an-yo núsáa. Ñayivi ñin nación, tú ní kándúkú-i tíñu ndaa, ko ni kákendo ndaa-i, chí sikí já ní kákandíja-i, yúan ní kákendo ndaa-i. <sup>31</sup> Te ñayivi Israel, ni kándúkú-i ja kendo ndaa-i jíin ley, ko tú ní skíkuu kuti-í jíin máa ley. <sup>32</sup> Te naja. Chí ni kándúkú sáni-i, nasu jíin tú'un kándíja, chí sasua jíin taká tíñu tá'ú ley. Ja yúan ní

kajungoyo-i sikí máá yúu xíin tíñu skáchi'i xini já'a-í. <sup>33</sup> Nátu'un yóso núu tutú: Nde'é, chí onde Sion kaitúu-rí máá yúu xíin tíñu skáchi'i xini já'a-í, te suni jungoyo-i sá'a yuu-ún. Te ñayivi kándíja nuu yúu-ún, ma kúka nuu-í, chí máá-yá kúu, áchí.

## 10

<sup>1</sup> Ñáni, kúu ndija ini añú-ri, te jikán ta'u-rí nuu Dios ja'a ñáyivi Israel, náva'a kaku-i jíná'an-i. <sup>2</sup> Chí ruu, a jiní ndaa-ri ja bueno kakuu ini-i kájito-i Dios, ko tú kákundaa ini-i jín. <sup>3</sup> Chí tú kájuku'un ini-i ndasa kendo ndaa-i sá'a Dios, te kándúkú-i ja kendo ndaa-i sá'a máa-i. Te ja yúan tú kájandatu-i nuu íchi ndaa Dios. <sup>4</sup> Chí jín Cristo te ni jukuiñi tu'un ká'an ley, náva'a kendo ndaa taká ñayivi kándíja. <sup>5</sup> Chí ni ka'an Moisés ja nú ñin chaa skíkuu tíñu ndaa ká'an ley, te kuchaku-de jín. <sup>6</sup> Ko tu'un kendo ndaa, kenda chí tu'un kándíja-yó, te ká'an súan: Ma káni ini añú-ro: Nde chaa kaa ki'in andíví núsáa, áchí. Yuán kuni ka'an, ja xnúu-de Cristo onde nuu ñú'un. <sup>7</sup> Ni ma káni ini-ro: Nde chaa kuun-de ki'in-de ini tunchi núsáa, áchí. Yuán kuni ka'an, ja xndaa-de Cristo ma'ñú ndíyi. <sup>8</sup> Ko ndasa ká'an tu'un-ún: Yani jín-ró ío tu'un ka'an-ro, ini yu'u-ro te ini añú-ro ío, áchí. Yuán kúu tu'un kákandíja-yó, te yúan kúu tu'un kájani-ró. <sup>9</sup> Chí nú játú'ún-ró onde jín yu'u-ro já Jíto'o-ro kúu Jesús, te nú onde jín ini jín añú-ro kándíja-ró já ní nachaku Jesús ma'ñú ndíyi ni sá'a Dios, yúan-na te kaku-ró.

### *Kánúu káni-yó tú'un-ya ná kándíja-i*

<sup>10</sup> Chí jín ini jín añú-yó kándíja-yó-yá náva'a kendo ndaa-yo. Ko jín yu'u-yo kuátú'ún-yó-yá náva'a kaku-yó. <sup>11</sup> Chí tutu ii ká'an: Taká ñayivi kándíja-i nuu-yá, ma kendo kuti-í tuka nuu, áchí. <sup>12</sup> Chí tú ká'io sñin ñayivi griego jín ñáyivi judío, chí suni ñin-ni máa Jíto'o-yo tíñu so'o taká-i. Te kúndá'ú xaan ini-ya ñáyivi káka'an nda'ú jín-yá. <sup>13</sup> Chí taká ñayivi káka'an nda'ú jín máa Jíto'o-yo onde jín sí'ví-yá, kaku-i. <sup>14</sup> Ndas ka'an nda'ú-i jín-yá te nú tú kákandíja-i-ya. Te ndasa kándíja-i-ya te nú tú jini so'o-i tu'un-ya. Te ndasa kuni so'o-i te nú tú naún kani tu'un-ya núu-í. <sup>15</sup> Te ndasa kani-i tu'un-ya te nú tú táji-yá-i ki'in-i. Nátu'un yóso núu tutú: Xáan luu kánda ja'a ñáyivi kájani tu'un kuaká'nu ini, jín já'a ñáyivi kájani tu'un va'a tu'un luu. <sup>16</sup> Ko nasu taká-i káchu'un ini-i ja ká'an tu'un va'a, chí ni ka'an Isaías: Táta, nde ñayivi kándíja tu'un kájani-ná vii, áchí-de. <sup>17</sup> Núsáa te kuu kándíja-i onde nú kuni so'o-i, te kuu kuni so'o-i onde nú koo ja káni tu'un Dios. <sup>18</sup> Ko ruu ká'an-ri: Á tú ní kájini so'o-i. Jandaa ni kajini so'o-i, chí ká'an: Ní ñáyivi ní kenda tu'un-i te onde nuu ndí'i-na ñuyívi ní jicha tu'un-i, áchí. <sup>19</sup> Ko ruu ká'an-ri: Á tú ní kájuku'un ini ñayivi Israel tu'un yá'a. Xnáñúu-ga ni ka'an Moisés: Ná kúkuíñi-ro sá'a-ri jín ingá nación ja nasu núu máa-rí kúu, te jín ñin nación ñáa skití ini-ri róo, áchí-de. <sup>20</sup> Suni Isaías ni chundéé ini-de ni ka'an-de: Ñayivi já tú ní kánandúkú rúu, a ni jini-i ruu. Te ñayivi já tú ní kájika tu'un rúu, ni stá'an ndijin-ri máa-rí nuu-í, áchí-de. <sup>21</sup> Ko sikí ñáyivi Israel ká'an: Ncháka ncháa, ni jata ñaa-ri nda'a-rí nuu ñáyivi tú jandatu, jín nú ñáyivi ní'in ini, áchí-ya.

## 11

### *Ja ío ñin tíñ-ga ñayivi Israel*

<sup>1</sup> Núsáa te ká'an-ri: A ni kiñi'in Dios ñayivi máa-yá náun. Ma kúu kuti. Chí ruu, suni chaa Israel kúu-ri, tata Abraham kúu-ri, tá'an tata Benjamín kúu-ri. <sup>2</sup> Tú ní kiñi'in Dios ñayivi máa-yá ja á ni jini-ya núu-í jín tiempo xí tú kájini-ro tutú ii ndasa ká'an tu'un Elías, ndasa ni ka'an nda'ú-de jín Dios sikí ñáyivi Israel: <sup>3</sup> Táta, ni kaja'ni-í chaa kájani tu'un-ní, te ni kajacha-i altar-ní. Te náa, máa ñin-na-ná ni kendo. Te vina, káchindikin-i náa, ka'ni-í náa kákuni-i, áchí-de. <sup>4</sup> Ko yúan-na te ndasa ni xndío káni Dios tu'un nuu-dé núsáa: A náva'a ná'in-rí vasté usiá mil ñayivi káchiñú'ún rúu, te ñayivi-ún tú kájukuíñi jítí kúti-í nuu ndosó Baal, áchí-ya. <sup>5</sup> Te suni súan vina, chí ío ñin tíñ-ga, te jín tú'un luu ío ini-ya ní kaji-ya-ún. <sup>6</sup> Te nú sikí tú'un luu ío ini-ya kúu, nasu ní ní'in-í jín tíñu ni



sá'a-i núsáá. Chì nú súan, te nì jita tu'un luu ío inì-ya núú. <sup>7</sup> Naún káka'an-ri núsáá. Ja ní kándúkú ñáyivi Israel, tú ní kákundéé-i ni'in-í. Ko nì kákundéé ñáyivi ní kaji-ya-ún, nì kani'in-í. Te sava-ga-i nì kanduni'in ini-i. <sup>8</sup> Nátu'un yóso núú tutú: Nuú-í nì ja'a Dios ìn xini já tú júku'un kuti iní, jíin ndúchi já tú kuni kuti, jíin só'o ja tú kuni so'o kuti ondé vina, áchí. <sup>9</sup> Te nì ka'an David: Viko kásá'a-i, ná kúu nátu'un ìn xeyu, ìn ja tíin yátá-ún-i, ìn tunchi, ìn nuu ní'in-í ya'u-i. <sup>10</sup> Te nduchi-í, ná kúña náva'a ma kúu nde'é-i jíin, te ná kóo tí'í-i ní káni, áchí-de. <sup>11</sup> Núsáá te ruu ká'an-ri: Nì kandua-i, te nì kajita i-í náún. Ma kúu kuti. Chì sua nì kakaku ñáyivi sìn naciòn ja súan nì kasáña'mu ñáyivi Israel, náva'a ná kúkuíni máa Israel jíná'an. <sup>12</sup> Nì kasáña'mu Israel, te ja yúan ní ndukúka ñáyivi. Nì kajita Israel, te ja yúan ní ndukúka ñáyivi sìn naciòn. Naga nì kuu ja xáan ndatu tínu koo onde kivì ná náki'in sé'é-yá taká Israel núsáá. <sup>13</sup> Chì jíin róó ñáyivi sìn naciòn ká'an-ri, chì ruu suni cha skáka tu'un nuu cháa sìn naciòn kúu-ri, te jíin'ún ká'an-ri sikì tínu sá'a-ri, <sup>14</sup> náva'a ná kúkuíni tá'an-ri sá'a-ri, te kaku sava-de sá'a-ri. <sup>15</sup> Chì nú nì kiñi'in-ya Israel, te ja yúan ní kanaketá'an ñáyivi ñáyivi jíin-yá, núsáá te kivì náki'in sé'é-yá Israel, te nasu nátu'un ja ní nachaku-i ma'nú ndíyi koo yúan náún.

### *Olivo yúku xini olivo táta*

<sup>16</sup> Te nú ío ndoo nde'e já kúun núú, te suni ní-ni ío ndoo. Te nú ndu'u ío ndoo, suni súan ío ndoo taká nda'a. <sup>17</sup> Ko nú sava nda'a-ún, nì kajanchaa, te nú róó ja kúu-ró ìn nda'a yúnu olivo yúku, nì nuku'un-ró núú ní kajanchaa nda'a táta-ún, te nú staa ta'an-ro kájin onde ndu'u númá máa yúnu olivo táta, <sup>18</sup> ma sátéyí-ro máa-ró já ndón-da-ró sikì taká nda'a-ún núsáá. Chì nú sátéyí-ro máa-ró, te ná nuku'un ini-ro já tú staa ndu'u-ún kájin-ro, chì sua staa-ró kájin máa ndú'u-ún. <sup>19</sup> Sanaa te ka'an-ro: Sava nda'a ní kajanchaa kua'an náva'a nuku'un-ri yá'a, achí-ro. <sup>20</sup> Bueno, ko sikì já tú ní kákandija máa nda'a-ún, yúan ní kajanchaa. Ko róó, chì sikì já kándija-ró, yúan nukuíni nì'in-ró. Ma sáxixi-ro máa-ró núsáá, sua yu'ú-ro. <sup>21</sup> Chì nú Dios, tú ní kúndá'ú ini-ya máa nda'a xíin tínu-ún, naga nì kuu róó, ja kúndá'ú ini-ya róó. <sup>22</sup> Nde'é vá'a-ró núsáá, ndasa kúndá'ú ini Dios, te suni xaan ini-ya. Xaan ini-ya jíin cháa nì kandua-ún, ko kúndá'ú ini-ya róó, te nú kundij nì'in-ró jíin tú'un kúndá'ú ini-ya róó. Te nú túu, te suni kuanchar-ya róó ki'in-ro. <sup>23</sup> Suni súan máa ñáyivi-ún, nú kándija-i, suni nuku'un-i, chì máa Dios kuu nachu'un tuku-ya-í. <sup>24</sup> Te nú róó, vaí-ro chíi yunu olivo ja á kaa yúku, te nì nuku'un-ró xini yúnu olivo táta, vasa nasu tá'an-ún kúu-ró, naga nì kuu ñáyivi-ún ja máa nda'a xíin tínu kákuu-i, ja má náchu'un-ya-í xini máa yúnu olivo máa-i núsáá. <sup>25</sup> Nani, chì tú kuni-ri ja kúñaá xini-ro ndasa ío sikì tú'un sa'í yá'a, náva'a ma sáxixi-ro máa-ró te kani ini-ro já ndíchi xaan-ro jíná'an-ró, chì sava ñáyivi Israel, nì kasáni'in ini-i, te nì kanaa-í, onde ná ndékava taká ñáyivi sìn naciòn. <sup>26</sup> Yúan-na te ndí'i ñáyivi Israel kaku-i. Nátu'un yóso núú tutú: Ichi níú Sion kii I'a nama yóó, te kuanchar-ya chá'an tá'an Jacob, ja tú káchiñú'ún-i-ya. <sup>27</sup> Te tu'un yá'a kuu contrato sánda-ri jíin-i onde ná kuánchar-ri kuachi-i, áchí. <sup>28</sup> Ja'a róó, kájito u'u-i-ya já sikì máa tú'un va'a. Ko nì kaji-ya-í, te kúndá'ú ini-ya-í, ja sikì táa-i. <sup>29</sup> Chì Dios tú nátu'u ini-ya já téta'an-ya tá'u-yo jíin já kána-ya xini-yo. <sup>30</sup> Suni súan róó, nì kasáni'in ini-ro núú Dios onde sáa. Ko vina, chì sikì já ní kasáni'in ini máa ñáyivi-ún, te nì kúndá'ú ini-ya róó. <sup>31</sup> Suni súan máa ñáyivi-ún, nì kasáni'in ini-i vina, náva'a suni nátu'un nì kúndá'ú ini-ya róó jíná'an-ró, suni súan ná kúndá'ú ini-ya-í vina. <sup>32</sup> Chì máa Dios, nì jas-ya taká ñáyivi chíi tu'un sáni'in ini-i, náva'a kúndá'ú ini-ya taká-i. <sup>33</sup> Xáan kúnú kaa tu'un kúka, tu'un ndíchi, tu'un tu'a Dios. Ni ma júku'un kuti ini-yo ndasa kaa taká tínu sánda-ya. Te xaan sa'í ìn taká ichi-yá. <sup>34</sup> Chì ndé cha, a nì jini ndasa jáni ini Dios, xí ndé cha nì ja'a consejo nuu yá. <sup>35</sup> Xí ndé cha nì ja'a nuu-yá xna'an-ga náva'a chunaa-yá nuu-dé. <sup>36</sup> Chì onde nuu máa-yá vaí taká ndatínu. Te suni máa-yá nì sá'a. Te suni máa-yá tíin. Te ná nákana jaa-yó-yá ní káni ní kúia. Amén.

## 12

*Ndasa kuatíñu va'a ñayivi ndóo*

<sup>1</sup> Nánj, ja yuán ká'an ndá'ú-ri jíin-ró jíin tú'un nī kundá'ú inī Dios róó, chí vina chakú-ro jíin yiki kúñu-ró, te kuní-ri ja ná kóo ndoo te kuá'a-ro núu máá-yá. Te ná kúsi iní Dios jíin-ró, chí yuán kúu ja chíñú'ún-ró-yá onde jíin iní jíin añú-ro. <sup>2</sup> Te ma kóo ñn núu iní-ro jíin ñúyivi yá'a, chí sua ná násama-ró máá-ró, te ná ndúu jáá xiní-ro, náva'a ná kuní-ro ndasa va'a káa tu'un játa'an inī Dios, jíin tú'un nī yija va'a ja kúsi iní-ya sá'a. <sup>3</sup> Chí tu'un luu ja ní ja'a-ya núu-rí sá'a ja ká'an-ri jíin ñn ñn cháa ká'ín ma'ñú-ró jíin, ja má skákunu-ga-de ku'a máá-de nuu kú'a ja á ká'ín-de, chí sua ná káni kuánd'í iní-de nátu'un nī ja'a Dios tu'un kándija nuu ñn ñn-de. <sup>4</sup> Chí nátu'un yóó, jíin modo ja kuá'a pedazo ndiso yiki kúñu-yó ko tú ñn-ni tíñu kásá'a, <sup>5</sup> suni súan yóó, vasa kua'a-yo, ko nátu'un ñn-ni ñayivi kákuu-yó núu Cristo. Ko ja ñn ñn máá-yó, chí pedazo-ni-yó kánakunī tá'an-yó. <sup>6</sup> Chí nī nī'in-yo sñn sñn ta'u ndasa ku'a nī ja'a-ya tú'un luu ío iní-ya núu-yo. Te nú ta'u já káni-yó tú'un-ya kúu, ná sá'a-yó jíin kú'a kándija-yó núsáa. <sup>7</sup> Xí nú ta'u já kuatíñu-yó kúu, ná kuatíñu-yó. Te nú ta'u já stá'an-yo kúu, ná stá'an-yo. <sup>8</sup> Ñayivi ká'an ndéé, ná ká'an ndéé-i. Ñayivi já'a, ná táva iní-i kuá'a-i. Ñayivi tá'ú tíñu, ñúkuún ná sá'a-i. Ñayivi kúndá'ú inī, sñi ná kóo iní-i. <sup>9</sup> Tu'un kúndá'ú inī, ma kóo jíin tú'un yóso yú'u. Ná kóto u'u-ro tíñu ñáá, te ma sía-ro tíñu va'a. <sup>10</sup> Ná kúnchaka manī tá'an-ró. Te sá'a-ró cuenta ja maní-ro jíin ñani máá-ró. Te kuítú iní-ro já sá'a jíñú'ún-ró jíin tá'an-ró. <sup>11</sup> Ma sá'a kúxi-ró nú ío tíñu kásá'a-ró. Te jíin iní jíin añú-ro ná kuítú iní-ro kuatíñu-ró núu máá Jító'o-yo. <sup>12</sup> Te a káñukuu iní-ro, te ná kóo sñi iní-ro. Te nú ío tundó'o, te kuandéé iní-ro. Te nene kakán ta'u-ro. <sup>13</sup> Te taká ñayivi ndóo, nú kánandi'i-i yakū najíin, te koto tá'an-ró jíin-i. Te koto ndá'ú-ro núu ñayivi jíká. <sup>14</sup> Kakan ta'u-ro já'a ñayivi káchindikín róó, kakan ta'u-ro já'a-í te ma ká'an tásí-ró sikí-í. <sup>15</sup> Ná kúsi iní-ro jíin ñayivi ká'io sñi iní, te ná ndé'e-ro jíin ñayivi kánde'e. <sup>16</sup> ñn-ni ná kóo xiní-ro jíná'an-ró. Ma skákunu-ró máá-ró, chí sua ná ndútá'an-ró jíin cháa ká'io súchí iní. Ma sá'a-ró já cháa ndíchí xáan kákuu-ró. <sup>17</sup> Ma ná sá'a ndiva'a-ró jíin ní ñn ñayivi, nú nī sá'a ndiva'a-i jíin-ró. Kuítú iní-ro sá'a jíñú'ún-ró tíñu onde jító jíin núu táká-i. <sup>18</sup> Te nú kuu sá'a-ró, te vindáa vinené kuxiukú-ró jíin táká ñayivi, onde jíin kú'a kúndéé-ró jíin. <sup>19</sup> Nánj máni, ma cháa iní-ro já nani'in tá'an-ró jíná'an-ró, chí sua nuu máá-yá ná kuá'a-ró tú'un kití iní-ya núu-í, chí súan yóso núu tutú: Nani'in tá'an máá-rí jíin-i, máá-rí kuá'a ya'u-i, áchí máá Tatá Dios. <sup>20</sup> Ja yuán, nú cháa kájito u'u róó, jí'i-de soko, kuá'a ja ná kée-dé. Nú jichí-de, kuá'a ja ná kó'o-de. Chí nú súan, te kundéé-ró jíin-de, kuka nuu-de sá'a-ró. <sup>21</sup> Ma yují-ro sá'a tíñu ñáá, chí sua ná yují tíñu ñáá sá'a-ró jíin tíñu va'a.

## 13

*Ndasa kaka-yó ichi núu gobierno*

<sup>1</sup> Taká ñayivi, ná kuándatu-i nuu cháa kákuñá'nu-ga, chí túu cháa tá'ú tíñu te nú tú ní já'a Dios tu'un núu. Te taká cháa a kándiso tíñu, Dios nī cháa tíñu sikí-dé. <sup>2</sup> Ja yuán, nú ío cháa tú jándatu nuu cháa tá'ú tíñu, te tíñu nī teta'an Dios ské'ichi-de, te cháa káské'ichi, nakuxndí-de sikí máá-de. <sup>3</sup> Chí cháa kátá'ú tíñu, tú ndóna-de sikí cháa sá'a tíñu va'a, chí sua sikí cháa sá'a tíñu ñáá. Te róó, kuní-ro já tú yu'ú-ro sá'a cháa tá'ú tíñu náún. Sá'a tíñu va'a, te ná kuátú'ún-de róó. <sup>4</sup> Chí mozo Dios kúu-de, ja kóto va'a-de róó. Ko nú sá'a-ró tíñu ñáá, te ná yú'ú-ro, chí nasu já kúsi iní máá-de ndiso-de machete, chí mozo Dios kúu-de, náva'a xndó'o-de ñayivi sá'a tíñu ñáá. <sup>5</sup> Ja yuán kánúu kuándatu-ro núu-dé jíná'an-ró, nasu máá ñn ja tú kití iní-ya nuu-ro, te suni náva'a ma kána jíin añú-ro núu-ro. <sup>6</sup> Chí suni ja sikí yuán kúu ja kája'a-ró xú'ún yóo, chí mozo kájatíñu nuu Dios kákuu-de, suni ja sikí tíñu yuán. <sup>7</sup> Ka'ncha ja káitau-ro núu táká ñayivi. Nuú já taú-ro xú'ún yóo, te xu'ún yóo. Nuú ñayivi já taú-ro xú'ún póniná, te xu'ún póniná. Nú níni kuándatu-ro, te ná kuándatu-ro. Te nú níni kóo tu'un jíñú'ún, te ná kóo jíñú'ún-ró. <sup>8</sup> Ma kútau kuti-ro

núu ní ñin ñayivi, chi máá-ni ja kúndá'ú ini-ro tá'an-ró. Chi cháa kúndá'ú ini tá'an, a ni kundéé-de ni skíkuu-de tu'un ká'an ley. <sup>9</sup> Chi ká'an nuu tutú: Ma kúsiki ncháa tá'an-ró, ma ká'ni-ro ndíyi, ma saku'ná-ró, ma sátú'un-ró, ma ndío ini-ro. Te nú ío sava-ga tu'un tá'ú tíñu, ko ñin ká'nu-na ká'an: Kundá'ú ini-ro tá'an-ró, nátu'un kúndá'ú ini-ro máá-ró, áchí. <sup>10</sup> Tu'un kúndá'ú ini, tú sá'a ndiva'a jíin tá'an. Ja yúan, tu'un kúndá'ú ini tá'an kúu tu'un skíkuu taká tíñu ká'an ley. <sup>11</sup> Te súan ná sá'a-yó, chi a kájiní-yo já máá hora nata'u núu-yo já kákixi-yo kúu. Chi vina a ni kuyani-ga kivi káku-yó, vásá kivi ní kandíja-yó. <sup>12</sup> Akuáa a ni ja'a kua'an, te a kuyani cháa ndúú. Núsáa te ná skána-yó tíñu ñuñáa kí'in, te ná sá'a-yó tíñu ndúú. <sup>13</sup> Ná káka kuu jíin'ún-yó cuenta ndúú. Ma kée ú'ini-yo, te ma koo ká'vá-yó. Ma káka téné-yó, te ma káka kuáxán-yó. Ma kuátá'an-yó, te ma koo kuásún iní-yo. <sup>14</sup> Sua ná kúkútu-ro jíin Jító'o-yo Jesucristo, te ma sákútu-ro máá-ró jíin tíñu ndío ini yiki kúñu-ró.

## 14

### *Ndasa sá'a-yó jíin ñáyivi vítá ini*

<sup>1</sup> Chaa kándíja vítá, ná kuátá'ú-ró-de, ko nasu já státá'an-ró jíin-de sikí taká tu'un. <sup>2</sup> Chi ío cháa kándíja ja kúu kee-dé taká-ni nuu, ko cháa vítá ini máá nían-ni yua yée-dé. <sup>3</sup> Róo cháa yée, ma sájá'a ini-ro núu cháa tú yée. Te róo cháa tú yée, ma nákuñndíi-ró sikí cháa yée, chi Dios játá'ú-yá cháa-ún. <sup>4</sup> Te róo, ndé cháa kúu-ró já nákuñndíi-ró sikí cháa kúu mozo tatú núsáa. Te nú kundíi ni'in-de, xí káka yátá-de, ko nuu máá patrón-de játíñu-de. Ko nukuiñi ni'in-de, chi máá Jító'o-yo kuu nakani ni'in-ya-dé. <sup>5</sup> ñin cháa ká'an ja íi ñin kivi vásá ingá kivi. Te inga cháa ká'an ja ñin-ni kándaa taká kivi. Ko ná ñin ná ñin-de ná nátava-dé cuenta ndasa jáni ndija ini-de. <sup>6</sup> Chaa játú'ún kivi, ndúkú-de ndasa skíkuu-de nuu máá Jító'o-yo. Te cháa tú játú'ún kivi, suni ndúkú-de ndasa skíkuu-de nuu máá Jító'o-yo. Chaa yée, yée-dé te játíñu-de nuu máá Jító'o-yo, chi nákuatá'ú-de nuu Dios. Te cháa tú yée, suni játíñu-de nuu máá Jító'o-yo, vasa tú yée-dé, chi nákuatá'ú-de nuu Dios. <sup>7</sup> Chi tú ni ñin-yó káichaku-yo já máá-yó. Ni tú ni ñin-yó kúu-yo já máá-yó. <sup>8</sup> Te nú káichaku-yo, káichaku-yo já kuátíñu-yó núu máá Jító'o-yo. Te nú kuu-yo, suni kuu-yo já játíñu-yó núu máá Jító'o-yo. Núsáa te vasa ná kúchaku-yo, xí vasa ná kúu-yo, ko máá Jító'o-yo xíin yóo. <sup>9</sup> Chi ja sikí yúan kúu ja ní ji'i Cristo, te ni nachaku tuku-ya, nává'a kuu-ya Jító'o nuu ñáyivi ní kaji'i jíin núu ñáyivi káichaku. <sup>10</sup> Te róo, naja nákuñndíi-ró sikí ñaní-ro núsáa. Xí róo, naja sájá'a ini-ro núu ñaní-ro núsáa. Chi taká-yo, kuiñi-yó yú'u mesa Cristo sándaa-ya tíñu-yó. <sup>11</sup> Chi súan yóso núu tutú: Jándaa ndíja nuu máá-rí jukuiñi jíití taká ñayivi, te nakana jaa taká-i Dios, áchí máá Jító'o-yo. <sup>12</sup> Núsáa te ná ñin ná ñin-yó, naku'a-yó cuenta nuu Dios ndasa ni kasá'a máá-yó. <sup>13</sup> Ma nákuñndíi-yó sikí tá'an-yó núsáa, chi sua ná cháa ini-yo já má skívi-yó ñaní-yo júngava-de nuu kuáchi. <sup>14</sup> A jiní-ri, te kándíja-ri sá'a máá Jító'o-yo Jesús, ja tú ni ñin ndatíñu kúchá'an máá já máá. Nú ñin cháa jáni ini-de ja káchá'an ñin ndatíñu, te sikí máá-de káchá'an. <sup>15</sup> Ko nú sikí ndéyu-ro tá'u'u ini ñaní-ro núsáa te nasu kúndá'ú ini-ro-í. Ma xnáa-ro cháa-ún ja kuáchi ndeyu-ro, chi ja cháa-ún kúu ja ní ji'i Cristo. <sup>16</sup> Núsáa te ma kuá'a-ró tú'un ka'an-i sikí tíñu sá'a-ró já ío va'a jiní máá-ró. <sup>17</sup> Chi nasu já kée já kó'o kúu ini ñuu nuu tá'ú Dios tíñu, chi tu'un ndaa, jíin tú'un kuaká'nu ini, jíin tú'un kúsi iní sá'a Espíritu Santo kúu. <sup>18</sup> Chi cháa ja súan játíñu-de nuu Cristo, kúsi iní Dios sá'a-de. Te suni taká ñayivi kájatú'ún-i-de. <sup>19</sup> Núsáa te ná kuítú iní-yo sá'a-yó taká tíñu ndíso tu'un vindaa vinené, nává'a skuá'nu tá'an-yó. <sup>20</sup> Ja kuáchi ndeyu-ro, ma xnáa-ro tíñu ni sá'a Dios. Taká ndatíñu ío ndoo ndija, ko nú ñin cháa skívi-de inga-i ini kuáchi, sá'a ndeyu yée-dé, te kuáchi ndíso-de nú súan. <sup>21</sup> Va'a-ga ma kée-ro kúñu, ni ma kó'o-ró vino, ni ñin ma sá'a-ró te nú kivi ñaní-ro kuáchi sá'a, xí tívi-de sá'a. <sup>22</sup> Kándíja va'a-ró náún. Núsáa te súan ná káni ini máá-ró jíin ondé nuu Dios. Xáan ndatu kendoo cháa ja tú nákuñndíi añu-de sikí máá-de jíin tú'un játú'ún-de. <sup>23</sup> Ko

chaa jáni ñni jáni uu iní-de nú yée-dé, kuchá'án-de sá'a, chí tú kándija va'a-de te yée-dé. Chi taká ja sá'a-yó, te nú tú kándija va'a-yó, te máni kuachi kúu.

## 15

<sup>1</sup> Núsáa te yóó, nú ñayivi ká'ini ni'in-ga kakuu-yó, te níni ná kuandéé iní-yo jíin já kásaña'mu ñayivi vítá iní. Te ma ndúkú-yó já kúsi iní máa-yó sá'a-yó. <sup>2</sup> Ná ñni ná ñni-yó ná kúsi iní tá'an-yó sá'a-yó, náva'a skuá'nu-yó-i, te kendo va'a-ga-i. <sup>3</sup> Chí Cristo, nasu ní ndúkú-yá ja kúsi iní máa-yá sá'a-ya, chí sua yóso núu tutú: Taká tu'un ndiva'a ja ní kaka'an ndiva'a-i siki-ní, ni nduu siki máa-ná, áchí. <sup>4</sup> Chi taká tu'un ja ní jukoso onde sáa, ni jukoso náva'a skuá'a-ún yóó. Náva'a nú kuiñi ni'in-yó, te koo ndéé iní-yo sá'a tutu ii. Yúan-na te kuñukuu iní-yo. <sup>5</sup> Ko máa Dios, ja náva'a-ya paciencia jíin tú'un ndéé iní, ná sá'a-ya já ñni-xini kúñava'a taká-ro cuenta Cristo Jesús. <sup>6</sup> Náva'a ná kétá'an tu'un kaka'an-ro, te ñni núu, ná nákana jaa-ró Dios, I'a kúu Táa máa Jíto'o-yo Jesucristo.

### Tu'un ñayivi sñin nación

<sup>7</sup> Núsáa te kuatá'ú-ró tá'an-ró natu'un ni jatá'ú Cristo yóó, náva'a nakana jaa-yó Dios. <sup>8</sup> Chí ká'an-ri ja Cristo ni jatíñu-ya núu ñayivi judío, náva'a stá'an-ya já ío ndaa tu'un ká'an Dios, te náva'a ná kúkútu taká tu'un ni keyu'u-yá nuu ndíyi táa-yo, <sup>9</sup> te náva'a suni ñayivi sñin nación ná nákana jaa-i Dios ja ní kundá'ú iní-ya-í. Natu'un yóso núu tutú: Núsáa te ná nákana jaa-ná ní ma'ñu ñayivi sñin nación, chí kuatú'ún-ná sí'ví-ní, te kata-ná, áchí. <sup>10</sup> Te inga ká'an: Róó, ñayivi sñin nación, ná kúsi iní-ro onde jíin ñayivi máa-yá, áchí. <sup>11</sup> Te inga jínu ká'an: Taká ñayivi sñin nación, ná nákana jaa-ró máa Tata Dios. Te taká ñayivi sñin ñuu, ná nákana jaa-i-ya, áchí. <sup>12</sup> Te suni ká'an Isaías: Najaa ñni numa Isái. Te yúan kenda ñni chaa nukuiñi tá'ú tíñu nuu ñayivi sñin nación, te taká ñayivi sñin nación, kundatu-i chaa-ún, áchí. <sup>13</sup> Te máa Dios, náva'a-ya tu'un kuñukuu iní. Te ná kúsi téyí iní-ro, te kuaká'nu iní-ro sá'a-ya, chí kándija-ró, náva'a ná kuñukuu xaan iní-ro sá'a fuerza Espíritu Santo. <sup>14</sup> Náni máni, ko ruu, chí jáni ndija iní-ri ja ní kakútú-ró jíin tíñu va'a, te kájuku'un ndí'i iní-ro. Te suni kájiní-ro kána jíin-ró núu tá'an-ró, <sup>15</sup> ko ni chundéé iní-ri cháa-ri tutu yá'a nuu-ro, ñani jíná'an-ró, náva'a ná xndáku-ri nuu-ro. Chí nuu-rí ni ja'a-ya tu'un luu ío iní Dios, <sup>16</sup> náva'a kuu-ri yu'u núu Jesucristo kuatíñu-ri nuu ñayivi sñin nación, te kani-ri tu'un va'a Dios, náva'a ná kúsi iní-ya jíin ñayivi sñin nación ja ní ja'a-ri-i nuu-yá, chí a ni kandundoo-i ni sá'a Espíritu Santo. <sup>17</sup> Chí ruu, ío ndasa sátéyí-rí máa-rí sá'a Cristo Jesús, cuenta tíñu ni sá'a-ri nuu Dios. <sup>18</sup> Chí tuká chundéé iní-ri ka'an-ri inga tu'un, chí máni siki tú'un ndasa ni sátíñu Cristo jíin-rí. Ja yúan ní jandatu ñayivi sñin nación ni sá'a-ri jíin tú'un ni ka'an-ri, jíin tíñu ni sá'a-ri. <sup>19</sup> Jíin fuerza taká tíñu ná'nu, jíin tíñu ja kánaa iní-i kánde'é-i, onde jíin fuerza Espíritu Dios, chí onde ñuu Jerusalén, jíin ñuu ni kajikó nduu ní yúan, onde ñuu Ilírico, ni xndékava ndí'i-ri tu'un va'a Cristo. <sup>20</sup> Chí súan jítu xaan iní-ri jáni-ri tu'un va'a, ko tú ní já'an-ri nuu á kaka'an-i tu'un Cristo, chí tú ní kuní-ri skuá'nu-ri siki cimientu ja á ni jani inga chaa. <sup>21</sup> Chí sua ni sá'a-ri natu'un yóso núu tutú: Ñayivi já tú ni ñni-de ní kástu'ún tu'un-ya núu-í, vina te kuni-i, te ñayivi já tú ní kájiní so'o kuti-í tu'un-ún, vina te juku'un iní-i, áchí. <sup>22</sup> Suni ja yúan ní kuu kua'a jínu ndasú ichi-rí jaa-ri nuu-ro. <sup>23</sup> Ko vina chí tuká nuu kí'in-ri ní ndáñuu yá'a, te kúu xaan iní-ri ja jáa-ri nuu-ro, chí súan kuní-ri onde a ío kua'a kuiá. <sup>24</sup> Te nú kí'in-ri España, te kuní-ri kinde'é-rí róó. Te ja'a-ri kí'in-ri, te chu'un íchí-ró rúu kí'in-ri yúan, te nú ni nda'a iní-ri ñni tí'li ka'an-ri jíin-ró xná'an-ga. <sup>25</sup> Ko vina, kí'in-ri ichi ñuu Jerusalén, chí ndíso-ri yaku najín já kúu ñayivi ndóo ká'io yúan. <sup>26</sup> Chi chaa ñuu Macedonia jíin cháa ñuu Acaya, ni kakusi iní-de ni kakin-de yaku najín já kuatíñu ñayivi káta'an ndá'ú, jíin ñayivi ndóo káxiukú iní ñuu Jerusalén. <sup>27</sup> Te ni kakusi vá'a iní-de, chí káitau ndija-de nuu ñayivi-ún, chí nú chaa sñin nación ni kani'in tá'an-de tíñu sá'a Espíritu, te suni súan kánúu kóto ta'an-de ñayivi-ún jíin ndatíñu káñava'a-de

iní ñuyivi. <sup>28</sup> Núsáá te nú nī sījínu-ri tiñu yá'a, te nú nī ja'a-ri xu'un yá'a nuu-í, yúan-na te ichi núu-ro jián ja'a-ri ki'in-ri España. <sup>29</sup> Te jiní-ri ja nú ná jáa-ri, te kendoo va'a-ró sá'a tu'un va'a Cristo, ja kúndiso ndi'i-ri jaa-ri jín núu-ro. <sup>30</sup> Ko ká'an nda'ú-ri jín-ró ñáni, ja sikí máá Jító'o-yo Jesucristo jín ja sikí tú'un nī kundá'ú iní Espiritu-ya yóó, ná chindéé chítuu-ró rúu kakan ta'u-ro ja'a-ri nuu Dios, <sup>31</sup> náva'a ná kaku-ri iní nda'a cháa tú kájandatu káxiukú iní ñuu Judea, te náva'a ñayivi ndóo ká'io iní ñuu Jerusalén, ná kuátá'ú vá'a-i yaku najiín ja kúndá'a-rí ki'in-ri jín. <sup>32</sup> Náva'a nú jata'an iní Dios, te jaa-ri nuu-ro, te ná kúsi iní-ri jín-ró, te ñin ká'nu-ni nani'in iní-ri jín-ró. <sup>33</sup> Te máá Dios ja ndíso-ya tú'un kuaká'nu iní, ná koo-ya jín táká-ro jíná'an-ró. Amén.

## 16

### *Tu'un ndéé iní ni chaa Pablo nuu-í*

<sup>1</sup> Nda'a-ro chí'i-ri kuá'a-yó Febe, chí ña'an-ún, ña'an játíñu nuu tiku'ni kándija iní ñuu Cencrea kúu-ña. <sup>2</sup> Te ná kuátá'ú-ró-ña nátu'un níni sá'a va'a taká ñayivi ndóo, chí súan kuní máá Jító'o-yo. Te nani ndatíñu nú jínu ñú'ún-ña jiní-ro, kuá'a-ró núu-ña, chí súan nī ja'a-ña núu kuá'a ñayivi, te suni onde ruu. <sup>3</sup> Ka'an-ro jín Priscila jín Aquila, ná sándéé iní-de, chí káchindéé tá'an-de jín-rí nuu Cristo Jesús. <sup>4</sup> Chi nī kajataña-de máa-de ja sikí rúu, ná jí'i-ri núu. Te vina nasu máá ñin-ri nákuatá'ú núu cháa-ún jíná'an-de, chí suni táká tiku'ni ñayivi ñin nación, kánakuatá'ú-i nuu-dé. <sup>5</sup> Suni súan ná sándéé iní tiku'ni ío ve'e-de. Te Epeneto, chaa mani-rí jín, násándéé iní-de, achi-ro kúni-de, chí xnáñúú-gá máa-de kúu chaa nī kandija nuu Cristo iní ñuu Acaya. <sup>6</sup> Suni ná sándéé iní María, chí ña'an-ún, nī sátiñu xaan-ña ja róo jíná'an-ró. <sup>7</sup> Ná sándéé iní tá'an-ri Andrónico jín Junias, chí suni chaa kájika ta'an vekaa jín-rí kakuu-de, te apóstol kakuñá'nu kakuu-de, chí xna'an-ga máá cháa-ún nī kakandija-de nuu Cristo vásá rúu. <sup>8</sup> Ná sándéé iní Amplias, chaa mani-rí jín-de nuu máá Jító'o-yo. <sup>9</sup> Ná sándéé iní Urbano, chaa sátiñu ta'an jín-yó núu Cristo Jesús. Suni súan ka'an-ro jín Estaquis, chaa mani jín-rí. <sup>10</sup> Ná sándéé iní Apeles, chaa kándij va'a nuu Cristo. Ná sándéé iní tá'an Aristóbulo. <sup>11</sup> Ná sándéé iní tá'an-ri Herodión. Ná sándéé iní tá'an Narciso ja á káy'i-i nda'a máá Jító'o-yo. <sup>12</sup> Ná sándéé iní Trifena jín Trifosa, chí ña'an-ún, kásatiñu-ña ja kúu máá Jító'o-yo. Ná sándéé iní Pérsida, ña'an maní jín-yó. Chí ña'an-ún, xaan ní sátiñu-ña ja kúu máá Jító'o-yo. <sup>13</sup> Ná sándéé iní Rufo, chaa nī kaji máá Jító'o-yo, te suni súan ka'an-ro jín náa-de te náa-ri. <sup>14</sup> Ná sándéé iní Asíncrito, jín Flegonte, jín Hermas, jín Patrobas, jín Hermes. Suni súan ka'an-ro jín táká ñani-yo káxiukú jín-de. <sup>15</sup> Ná sándéé iní Filólogo, jín Julia, jín Nereo, jín kuá'a-de, jín Olimpas, jín táká ñayivi ndóo káxiukú jín-de. <sup>16</sup> Nú káka'an-ro jín tá'an-ró, te ndoo titú tá'an-ró. Taká tiku'ni káy'i-i nda'a Cristo, káka'an ja ná sándéé iní-ro jíná'an-ró. <sup>17</sup> Te ká'an nda'ú-ri jín-ró, ñani jíná'an-ró, ja kóto va'a-ró ñayivi kástátá'an, jín ja kákutuku iní-i sikí tú'un ja ní kaskuá'a-ró. Va'a-ga ná kúxio-ró núu-í. <sup>18</sup> Chi ñayivi yúan tú kájatíñu-i nuu máá Jító'o-yo Jesucristo, chí máni chí-i kájítú iní-i jín. Te xaan vixí yu'u-í, te káka'an nchaa-i, te súan káxndá'ú-i sava-ga ñayivi yachí iní. <sup>19</sup> Chi taká ñayivi, a kájiní-i ja bueno kájandatu-ro. Te ja yúan kúsi iní-ri ja sikí róo. Ko kuní-ri ja ná kúu ndíchí vá'a-ró sá'a-ró tíñu va'a, te ma ndíchí koo iní-ro jín tíñu ñáa. <sup>20</sup> Te máá Dios, I'a ndíso tu'un kuaká'nu iní, yachi kaita'nu-ya Satanás, kúxndí ja'a-ro sukún. Tu'un luu ío iní máá Jító'o-yo Jesucristo, ná koo jín-ró jíná'an-ró. <sup>21</sup> Sándéé iní-ro, áchí Timoteo, chaa sátiñu ta'an jín-rí. Te suni súan káka'an Lucio, jín Jasón, jín Sosípater, chaa kakuu tá'an-ri. <sup>22</sup> Te ruu Tercio, ja cháa-ri carta yá'a, ká'an-ri ja ná sándéé iní-ro jíná'an-ró núu máá Jító'o-yo. <sup>23</sup> Gayo, chaa já'a núu ve'e nuu-rí jín núu úndi'i tiku'ni, ká'an-de ja ná sándéé iní-ro. Erasto, chaa kúu tesoro iní ñuu yá'a, ká'an-de ja ná sándéé iní-ro jíná'an-ró, te suni súan ká'an ñani-yo Cuarto. <sup>24</sup> Tu'un luu ío iní máá Jító'o-yo Jesucristo, ná koo jín táká róo jíná'an-ró. Amén. <sup>25</sup> Te máá-yá kuu síyija va'a-ya iní-ro jíná'an-ró, nátu'un ká'an tu'un va'a ká'an-ri, jín tú'un Jesucristo ja jáni-ri nátu'un nī kenda ndijin



tụ'un sạ'í-ún, ja yísạ'í nń́ káni ondé sáá núú. <sup>26</sup> Ko vina a nị kenda ndijin tụ'un-ún. Te jíin tutú ijá ní kachaa chaa nị kajani tụ'un Dios, nị kenda tụ'un-ún nuu táká ñayivi nń́ ñúyívi, ná tụ'un nị tá'ú tíñu Dios, I'ạ chakú nń́ káni, náva'a ná kuándatu-i te kandíja-i. <sup>27</sup> Ja yúán nń́ káni nń́ kuiá, ná nákana jaa-yó máá ñin Dios, I'ạ ndíchí sá'a Jito'ọ-yọ Jesucristo. Súan ná kóo, Amén.

LA PRIMERA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A LOS  
CORINTIOS  
YA'A KUU CARTA HN JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL  
NUU ÑAYIVI ÑUU CORINTO

*Sa'an kúta'u*

<sup>1</sup> Máá-rí kúu Pablo, jíin ñaní-yo Sóstenes. Te ni jata'an iní Dios, ni kana-ya xiní-rí kúu-ri apóstol Jesucristo. <sup>2</sup> Káchaa-ri tutu yá'a nuu tíku'ni kándíja nuu Dios, te káxiukú-i iní ñuu Corinto, te a ni kandundoo-i ni sá'a Jesucristo, te ni kana-ya xiní-í, ná ndúu-i ñayivi ndóo. Te suni káchaa-ri nuu táká ñayivi kákakuñi'in sí'ví máá Jító'o-yo Jesucristo, ndéni ni kuu, chi Jito'o taká-ni yóo kúu-ya. <sup>3</sup> Tu'un luu ío iní jíin tú'un kuaká'nu iní ja kí nuu máá Taa-yo Dios, jíin já kí nuu máá Jító'o-yo Jesucristo, ná koo jíin-ró jíná'an-ró.

*Ja ní nakuatá'ú Pablo nuu Dios*

<sup>4</sup> Nene nákuatá'ú-rí nuu Dios máá-rí ja sikí róo jíná'an-ró, chi tu'un luu ío iní Dios ni ja'a Jesucristo nuu-ro. <sup>5</sup> Te jíin táká tu'un-ya káka'an-ro, te jíin táká tu'un-ya kájuku'un iní-ro, ni kukúká-ró ní sá'a-ya. <sup>6</sup> Suni súan tu'un ni jani ndaa-ri nuu-ro, te a ni kakukútu vá'a iní-ro jíin. <sup>7</sup> Núsáa te tuká naún kúmaní kúti núu-ro já kuá'a máá Espíritu nuu-ro, nini káindatu-ró kivi kenda ndijin Jito'o-yo Jesucristo. <sup>8</sup> Te máá-yá, sákútu-yá róo onde ná jínu kivi, náva'a ma koo kuachi-ró kivi kenda Jito'o-yo Jesucristo. <sup>9</sup> I'a ndaa kúu Dios, te ni kana-ya xiní-ro náva'a kuni tá'an-ró jíin Sé'e-ya, I'a kúu Jito'o-yo Jesucristo.

*Sikí já sásíin-i máá-i*

<sup>10</sup> Náni, onde jíin sí'ví máá Jító'o-yo Jesucristo ká'an nda'ú-ri jíin-ró, ja íin-ni tu'un ná ká'an taká-ro, te ma sásíin-ró máá-ró, chi sua jíin íin-ni xiní te jíin íin-ni ja jiní tuní ná yíja va'a iní-ro. <sup>11</sup> Náni máni, ni kastu'un tá'an Cloé nuu-rí ja kákanaá-ro. <sup>12</sup> Súan ká'an-ri, chi káka'an ná íin ná íin-ró: Ruu, chi jíin Pablo kándijí ndija-ri. Te ruu, chi jíin Apolos. Te ruu, chi jíin Cefas. Te ruu, chi jíin Cristo, áchí-ro. <sup>13</sup> Te Cristo, sín sín ío-ya náún. Xí ní jí'i Pablo jiká cruz ja sikí róo náún. Xí jíin sí'ví Pablo ni kajanducha-ro náún. <sup>14</sup> Nákuatá'ú-rí nuu Dios ja tú ni íin-ró ní skuánducha-rí, chi máá-ni Crispo jíin Gayo. <sup>15</sup> Náva'a tú ni íin-ró ká'an ja jíin sí'ví-rí ni janducha-ro. <sup>16</sup> Te suni ni skuánducha-rí Estéfanos, jíin ñayivi ká'io ve'e-de. Ko tú ná'an-rí te nú ni skuánducha-rí inga-i. <sup>17</sup> Chi nasu ní tájí Cristo ruu ja skuánducha-rí-i, chi sua ja ná káni-ri tu'un va'a nuu-í. Ko nasu jíin tú'un ndíchí, chi nú súan, te ni jí'i sáni Cristo jiká cruz núú.

*Jesús kúu tu'un ndíchí jíin fuerza Dios*

<sup>18</sup> Te ñayivi náa, chi kájani iní-i ja tú'un katachi kúu ndasa ni jí-i-ya jiká cruz. Ko máá-yó, ja á ni kaku-yó, kájani iní-yo já fuerza Dios kúu tu'un-ún. <sup>19</sup> Chi súan yóso núu tutú: Ná xnáa-rí tu'un ndíchí ñayivi ndíchí, te ná kasú-ri tu'un júku'un iní ja ká'an ñayivi kájiní va'a, áchí. <sup>20</sup> Ndéchi kuá'an ñayivi ndíchí. Ndéchi kuá'an ñayivi cháa tutu. Ndéchi kuá'an ñayivi kástátá'an kúia yá'a. Nasu ní nduu ñáa tu'un ndíchí ñuyívi yá'a ni sá'a Dios náún. <sup>21</sup> Chi súan ndíchí ní sá'a Dios, náva'a ñuyívi yá'a jíin tú'un ndíchí jiní máá, ma kúu kuni nuu Dios. Te ja yúan ní jata'an iní Dios ja jíin tú'un kájani máá-yó, te nama-ya ñayivi kákandíja, va'a kájani iní sava-de ja tú'un katachi kúu. <sup>22</sup> Te ñayivi judío, chi máni tuni kájikán-i. Te ñayivi ñuu Grecia, chi tu'un ndíchí kándúkú-i. <sup>23</sup> Ko máá-rí, chi kájani-ri tu'un ndasa ni jí'i Cristo jiká cruz. Te judío, chi kití ndija iní-i sá'a tu'un-ún, te ñayivi sín nación, chi kájani iní-i ja tú'un katachi kúu. <sup>24</sup> Ko ñayivi já á ni kana-ya xiní-í, va'a ñayivi judío, xí ñayivi ñuu Grecia kúu-i, chi kájani iní-i ja Cristo kúu máá fuerza Dios jíin máá tú'un ndíchí Dios. <sup>25</sup> Chi tu'un ñáa Dios, ndíchí-gá vásá táká ñayivi, te tuchi vitá

Dios, ni'in-ga kaa vása táka ñayivi. <sup>26</sup> Ñáni, nde'é ndasa ni kana-ya xiní-ro jíná'an-ró. Tú kua'a-ro ndíchí jín tú'un ñuyívi, ni tú kua'a-ro yí'i fuerza, ni tú kua'a-ro kakuu se'e chaa kúñá'nu. <sup>27</sup> Chi ni kaji Dios tu'un katachí ío iní ñuyívi, náva'a koo tuka nuu ñáyivi ndíchí sá'a-ya. Te ni kaji-ya ndátíñu vitá ío iní ñuyívi, náva'a koo tuka nuu ñáyivi ní'in. <sup>28</sup> Te ni kaji Dios ndatíñu ja tú kúñá'nu iní ñuyívi, jín ndátíñu ja kújá'a iní-i jín, onde jín ndatíñu ja tú naún ío, náva'a ná kasú-ya núu táka ja á ío, <sup>29</sup> náva'a ni ñin ñayivi, ma kúu sátéyí-i máa-i koto-i Dios. <sup>30</sup> Te ni kanduu-ró sé'e Dios ni sá'a-ya jín Cristo Jesús. Te onde nuu máa-yá ni kani'in-yo tú'un ndíchí Dios, te ni kendo ndaa-yo, te ni kandundoo-yó, te ni nakuaan-ya yóó. <sup>31</sup> Núsáa te ná koo nátu'un yóso núu tutú: Nú ñin ñayivi sátéyí-i máa-i, núsáa te ná sátéyí-i máa-i sikí ja ní sá'a máa Jító'o-yo, áchí.

## 2

### *Ja tú ní játíñu Pablo tu'un ndíchí ñuyívi*

<sup>1</sup> Te ruu, ñáni, ná ni jaa-ri nuu-ro, ni jani ndaa-ri tu'un sa'í Dios. Chi nasu jín tú'un yíi, ni jín tú'un ndíchí ní jaa-ri. <sup>2</sup> Te ni chaa iní-ri ja má ká'an kuti-rí nuu-ro, chi máni tu'un Jesucristo jín tú'un ndasa ni jil'i-ya jiká cruz. <sup>3</sup> Te ná ni nchaa-ri jín-ró, te kuítá-ri, te yú'ú-ri, te kisi-i ruu. <sup>4</sup> Te nuu ní jani-ri tu'un nuu-ro, tú ní játíñu-ri tu'un ndíchí nátu'un skándija chaa ñuyívi, ko ni stá'an-ri nuu-ro ndasa sátiñu máa Espiritu jín fuerza. <sup>5</sup> Náva'a tu'un kándija-ró ná kúndij sikí fuerza Dios. Ma kúndij sikí tú'un ndíchí káka'an ñayivi. <sup>6</sup> Ko káka'an ndíchí-yó jín táka ñayivi ní kayija, ko nasu tú'un ndíchí ja ío iní ñuyívi yá'a, ni nasu tú'un ndíchí ja káka'an chaa kátá'ú tíñu kuia yá'a, chi chaa yúan naa íi-dé. <sup>7</sup> Ko káka'an-yo tú'un ndíchí sá'í Dios, chi yisa'í núu, chi tu'un ndíchí-ún, ni teta'an Dios onde ná té jukuñi-ga ñuyívi, náva'a sáñá'nu tu'un-ún yóó. <sup>8</sup> Chi ni ñin chaa kátá'ú tíñu iní ñuyívi yá'a, tú ní kájiní-de tu'un-ún, chi nú ní kájiní-de tu'un-ún, ma ká'ni kúti-dé Jító'o ñá'nu-yó jiká cruz núu. <sup>9</sup> Chi nátu'un yóso núu tutú: Tu'un ni sátu'a Dios ja ní'in ñayivi maní jín-yá, ni nduchi tú ní jini, ni so'o tú ní jini so'o, ni tú ní kivi iní añú ñayivi, áchí.

### *Jín máa Espiritu ni ní'in-dé tu'un*

<sup>10</sup> Ko yóó, chi jín Espiritu ni stá'an Dios tu'un-ún nuu-ro, chi ndi'i nandúkú víi máa Espiritu, vasa yíi xaan kaa tu'un Dios. <sup>11</sup> Ndé ñayivi jiní-i ndasa jáni iní inga ñayivi, chi máa añú ñayivi-ún jiní, chi kánde iní-i. Suni súan, tú ni ñin ñayivi jiní-i tu'un jáni iní Dios, chi máa Espiritu Dios jiní. <sup>12</sup> Ko yóó, nasu modo ja ío iní ñuyívi ní kani'in-yo, chi sua máa Espiritu ja vái nuu Dios ni chaa nuu-yo, náva'a juku'un iní-yo jín tú'un ja ní ja'a Dios nuu-yo. <sup>13</sup> Chi suni sikí tú'un-ún káka'an-yo, ko nasu jín tú'un ja stá'an ñayivi ndíchí, chi sua jín tú'un ja stá'an máa Espiritu. Te tu'un cuenta Espiritu, stá'an-yo núu ñáyivi ní kani'in máa Espiritu. <sup>14</sup> Ko ñayivi yúkú, tú játá'ú-i tu'un já'a máa Espiritu Dios nuu-í, chi jáni iní máa-i ja tú'un katachí kúu. Te ma kúu juku'un kuti iní-i jín, chi jín máa Espiritu kúu ja kuní. <sup>15</sup> Chi ñayivi yí'i Espiritu, nandúkú víi-í ndasa kaa taká-ni, ko ni ñin chaa ma kuní ndasa kaa máa-i. <sup>16</sup> Ndé ñayivi jiní-i ndasa jáni iní máa Jító'o-yo, náva'a kuu stá'an-i nuu-yá. Ko yóó, a kájaní iní máa-yó nátu'un jáni iní Cristo.

## 3

### *Tu'un cha'u-ya-í*

<sup>1</sup> Ñáni, te ruu, tú ní kúu ka'an-ri jín-ró nátu'un jín ñáyivi yí'i Espiritu, chi sua ni ka'an-ri nátu'un jín ñáyivi jika jín modo máa-i, xí nátu'un jín ñáyivi sáskuá'a jín Cristo. <sup>2</sup> Ni ja'a-ri leche ni ji-i-ró. Tú ní skée-rí róó ndeyu ndáva, chi té kuu-ga kee-ro sáa, suni té kuu-ga kee-ro vína. <sup>3</sup> Chi sáni-ga kakuu-ró ñáyivi jika jín modo máa-ró. Chi nini kákukuásún iní-ro, kákanaa-ro, kástátá'an-ró, te nasu ñáyivi yúkú, ñayivi jika jín modo máa-i kakuu-ró náún. <sup>4</sup> Chi ñin-ró ká'an: Ruu, chi jín Pablo kándij ndija-ri. Te inga-ro

ká'an: Te ruu, chi jíin Apolos. Ja yúan nasu ñáyivi yúku kákuu-ró náún. <sup>5</sup> Naún chaa kúu Pablo, te naún chaa kúu Apolos núsáa. Chi máni chaa játíñu nuu-ro jíin ja ní skándíja róo kákuu-de. Chi ná ñin ná ñin-de ni sá'a-de nátu'un ni chaa Jito'o-yo tíñu siki-dé. <sup>6</sup> Ruu ni chi'i, te Apolos ni jakin nducha, ko Dios ni xndeá. <sup>7</sup> Núsáa, te ni chaa chí'i, te ni chaa jakin nducha, tú kánúú, chi máa Dios, I'a ni xndeá kúu. <sup>8</sup> Te chaa chí'i, jíin chaa jakin nducha, ñin-ni chaa kákuu-de, vasa sñin sñin ni'in-dé ya'u-de ndasa tíñu ni kasá'a-de. <sup>9</sup> Chi ruu, chaa káchindéé tá'an jíin Dios kákuu-ri. Te róo, chi itu Dios kákuu-ró, te ve'e ni jani Dios kákuu-ró.

*Tu'un skuá'nu-i siki cimientu ja máa-yá kúu*

<sup>10</sup> Chi ná ni chaa máa Dios tíñu siki-rí, te ruu, chi nátu'un albañil ndíchí ní jani-ri ja'a. Te inga-de skuá'nu-de nuu. Ko ná ñin ná ñin-i ná kóto-i ndasa skuá'nu-ga-i. <sup>11</sup> Ni ñin ñáyivi ma kúu kani-i inga ja'a, chi a kándij ñin-ni, te yuán kúu Jesucristo. <sup>12</sup> Te nú oro, xí plata, xí yúu lúu, xí yúnu, xí ichá, xí tíku'lu icha, skuá'nu ñin ñáyivi núu á kándij ja'a-ún, <sup>13</sup> chi tíñu sá'a ñin ñin-i natuu. Chi máa kivi te kenda tu'un-ún. Chi jíin nú'un te natuu, chi ñu'un kúu ja kóto nchaa ndasa káa tíñu ni sá'a ñin ñin-i. <sup>14</sup> Te nú tíñu ni skuá'nu-ga ñin-i kendo ni'in, te ni'in-í ya'u-i. <sup>15</sup> Te nú kayu tíñu ni sá'a ñin-i, te xnáa-í ya'u-i, ko kaku máa-i, ko nátu'un kaku-i nuu nú'un. <sup>16</sup> Tú kájiní-ro ja vé'e ij Dios kákuu-ró, te suni Espiritu Dios ncháa ini-ro náún. <sup>17</sup> Te nú ñin chaa xnáa-dé ve'e ij ncháa Dios, Dios xnáa-yá chaa-ún, chi ndoo xañ ío ve'e ij Dios, te ve'e-ún, kákuu máa-ró jíná'an-ró. <sup>18</sup> Ni ñin ñáyivi, ma xndá'ú-i máa-i. Nú ñin ñáyivi jani ini-i ja kuiá ya'a ndíchí-i, ná násama-i máa-i ndutachi-i, náva'a kuu-i ñáyivi ndíchí. <sup>19</sup> Chi tu'un ndíchí ío ini ñuyívi ya'a, tu'un katachi kúu jiní Dios. Chi súan yóso núu tutú: Máa-yá, natiin-ya ñáyivi ndíchí jíin táka maña kásá'a-i, áchí. <sup>20</sup> Te inga nuu ká'an: Máa Jito'o-yo jiní-ya ndasa kájani ini ñáyivi ndíchí, ja máni kájani sáni ini-i, áchí. <sup>21</sup> Núsáa te ma kuá'a-ró tú'un ja ní ñin ñáyivi sátéyí-i máa-i siki chaa. Chi ndí'i kúu cuenta máa-ró, <sup>22</sup> vasa Pablo, vasa Apolos, vasa Cefas, vasa ñuyívi, vasa ná kúchaku-yo, vasa kue'e kuu-yo, vasa vina, vasa kuia chaa, ndí'i yí'i nda'a máa-ró, <sup>23</sup> te róo káyí'i-ró ndá'a Cristo, te Cristo, nda'a Dios.

## 4

*Ndasa ni kajika chaa apóstol jíin-i*

<sup>1</sup> Súan ná káni ini taká ñáyivi, ja mozo Cristo, jíin chaa kándito tu'un sa'í Dios kákuu-ri. <sup>2</sup> Te chaa ndíto ndatíñu, chi níni ná kendo responsable-de, te skíkuu-de. <sup>3</sup> Te ruu, tú sá'a-ri cuenta nú náku-xndíi-ró rúu, xí nú chaa yúku kúu ja náku-xndíi ruu. Ni tú náku-xndíi-ri máa-rí. <sup>4</sup> Chi vasa tú jiní-ri ni ñin tíñu ñáa ni sá'a-ri, ko nasu ja yúan te ni kendo ndaa-ri, chi máa Jito'o-yo kúu I'a jito nchaa-ya rúu. <sup>5</sup> Núsáa te ma kóto nchaa-ro ní ñin ndatíñu onde jíin tiempo, chi onde ná ndíi máa Jito'o-yo. Chi máa-yá kiñi'in ndijin-ya táka ja yísa'í ini ñuñáa, te nastuu-ya táka ja kájani ini añu-yo. Yúan-na te kuatú'ún Dios ná ñin ná ñin-i. <sup>6</sup> Náni, ya'á kúu tu'un yátá ká'an-ri siki-rí jíin siki Apolos, te kuni-ro, náva'a jíin tú'un-ri ná skuá'a-ró, te ma sjá'a-ga-ro núu ja á yóso núu tutú, ni ma sávi-xi-ro máa-ró jíin ná ñin ná ñin chaa stá'an. <sup>7</sup> Chi ndé chaa ni sáñá'nu-ga róo. Xí naún náva'a-ró ja tú ní játá'ú-ró. Te nú ni játá'ú-ró, te naja kásatéyíi-ró máa-ró nátu'un ja tú ní játá'ú-ró núu. <sup>8</sup> A ni kanda'a chii-ró. A ni kakukúka-ró. Ni tú níni rúu jíná'an-ri te tá'ú máa-ró tíñu jíná'an-ró sa. Te bueno nú ná kúu tá'ú-ró tíñu vij, náva'a suni ñin núu-ni tá'ú-rí tíñu jíin-ró jíná'an-ri. <sup>9</sup> Chi súan jani ini-ri, ja nátu'un nuu ndí'i-na comedia, te ni kiñi'in ndijin Dios ruu, chaa kákuu apóstol, nátu'un chaa a ni kunda ja kúu-de, náva'a ndé'é ñuyívi, jíin ndájá'a ándívi, jíin ñáyivi, nuu-rí jíná'an-i. <sup>10</sup> Chi ja siki Cristo te kákuu-ri chaa kándatachi, te róo chaa ká'io káji iní nuu Cristo, te ruu chaa tíkuinu, te róo chaa ni'in, róo chaa jíñú'ún, te ruu chaa tú káxaan. <sup>11</sup> Onde vina nú'ni káji'i-ri soko, te kájichi-ri nducha, kájika víchí-rí, te ni katuji-rí ja kakuun-de ruu, te kákixi tatú-ni-ri, <sup>12</sup> te kásatíñu ni'in-ri jíin ndá'a-rí. Káka'an ndíva'a-i jíin-rí, ko káka'an va'a-ri jíin-i.

Káchindikin-i ruu, ko tú kásá'a-ri cuenta. <sup>13</sup> Káka'an-i sikí-ri, ko káka'an mani-ri jíin-i. Chi nátu'un kuayo iní ñuyívi kakuu-ri, te onde vina káské'ichi-i ruu. <sup>14</sup> Nasu cháa-ri tutu yá'a ja kúka nuu-ro sá'a, chi kána jíin-ri nuu-ro nátu'un nuu sé'e-ri ja kúndá'ú iní-ri-i. <sup>15</sup> Chi vasa káñava'a-ró uxí mil cháa ndíto róo nuu Cristo, ko tú kua'a táa-ro ío. Chi jíin tú'un va'a te ruu kúu táa-ro núu Cristo Jesús. <sup>16</sup> Ko ká'an nda'ú-ri jíin-ró, ja ná ndáku-ró rúu núsáa. <sup>17</sup> Ja yúan ní táji-ri se'e-ri Timoteo, ja mani-ri jíin-i, te jaa-i nuu-ro jíná'an-ró, chi bueno jándatu-i nuu máa Jíto'o-yo. Te máa-i naxndáku-i nuu-ro ndasa modo sá'a-ri nuu Cristo, te ndasa stá'an-ri nuu táka tiku'ni taká lado. <sup>18</sup> Te sava-i, kásá'vixi-i máa-i nátu'un kájani iní-i ja má jaa kuti-gá-ri nuu-ro. <sup>19</sup> Ko nú jata'an iní máa Jíto'o-yo, te jaa yachi-ri nuu-ro. Yúan-na te ma sá'a-ri cuenta ndasa ká'an cháa vixi-ún, ko kuni-ri ndé fuerza ndíso-de. <sup>20</sup> Chi ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, nasu máa tú'un sáni-ni kúu, chi ndíso fuerza. <sup>21</sup> Ndéja kuni-ro, ja jaa-ri nuu-ro jíin yúnu xí, xí jíin tú'un ja kúndá'ú iní-ri róo, xí ja ká'an vitá-ri jíin-ró.

## 5

*Ja ní kana jíin Pablo nuu cháa ni sáténé*

<sup>1</sup> Te ni kenda ndija tu'un ja ñin róo jka téné. Te cháa-ún, ví'í-gá jka téné-de nasu ja kásá'a ñayivi sñin nación, chi ncháka-de ñasí'í táa-de. <sup>2</sup> Te naja kásá'vixi-ro máa-ró núsáa. Va'a-ga ná ndúku'á iní-ro, te nuu-ro ná cháxio-ró cháa ni sá'a falta-ún ki'in-de. <sup>3</sup> Chi ruu, vasa tú kánchaa máa-ri jian, ko nátu'un kánchaa-ri. Chi nátu'un ja á ni sá'a-ri súan, ní kánchaa-ri núu, chi vina nákuñndíi ndija-ri sikí cháa ni sá'a súan. <sup>4</sup> Vina te nátu'un a ni naketá'an-ró jíin-ri. Chi jíin sí'ví máa Jíto'o-yo Jesús, te jíin fuerza Jíto'o-yo Jesús, ká'an-ri. <sup>5</sup> Te cháa yúan ná chí'i-yó-de nda'a Satanás náva'a ná kúu tu'un yúku ndíso-de, ko kaku añú-de kivi ndíi máa Jíto'o-yo Jesús. <sup>6</sup> Tú va'a ja sátéyíi-ró máa-ró. Xí tú kájiní-ro ja ñin tá'ú-ni yujan ía, te jía ndí'i-ni yujan sá'a náún. <sup>7</sup> Núsáa te ná skána-ró yujan ía tú'ú-ún, náva'a ná kúu-ró yujan jaa, nátu'un kakuu ndija-ró ja tú yí'i yujan ía róo vina. Chi lélú Pascua, ni jí'i-ya ja sikí yóo, te máa-yá kúu Cristo. <sup>8</sup> Násá'a-yó víko-ún núsáa, ko nasu jíin yujan ía tú'ú, ni nasu jíin yujan ía chá'an, xí yujan ía ñáa, chi sua ná kóo káji, te ná kóo ndaa statilá ja tú yí'i yujan ía. <sup>9</sup> Te jíin carta, a ni kastu'ún-ri nuu-ro ja má kivi nduu-ro jíin ñayivi kájika téné. <sup>10</sup> Nasu áchí-ri ja má kúu ketá'an-ró jíin ñayivi kájika téné ío iní ñuyívi yá'a, xí jíin ñayivi tóo iní, xí jíin ñayivi kuí'na, xí jíin ñayivi káchiñú'ún ndosó, chi nú súan, te jínu nú'ún ja kenda níni-ro iní ñuyívi yá'a núu. <sup>11</sup> Chi sua ni cháa-ri tutu nuu-ro, ja nú ñin cháa ká'an-de ja ñani-yo kúu-de, te jka téné-de, xí tóo iní-de, xí chíñú'ún-de ndosó, xí ká'an ndiva'a-de, xí ká'vá-de, xí kuí'na-de, yúan-na te jíin cháa sá'a súan, ma kivi nduu-ro, ni ma kée kúti-ro staa jíin-de. <sup>12</sup> Chi ndasa kuu nakuxndíi-ri sikí ñayivi ká'jin sñin inga sikí. Nasu sikí ñayivi ká'jin jíin-ró kúu cuenta máa-ró ja nákuñndíi-ró-i náún. <sup>13</sup> Chi máa Dios, nakuxndíi-ya sikí ñayivi ká'jin sñin inga sikí. Núsáa te cháa ñáa ma'ñú-ró jian, náskúnu-ró-de ki'in-de.

## 6

*Tu'un jikín nuu-í sikí tá'an-i nuu justicia*

<sup>1</sup> Te nú ñin róo jikín nuu-ro sikí ingá tá'an-ró, te naja káchundéé iní-ro ndúkú-ró justicia nuu cháa tú ká'io ndaa. Naja tú kásá'ndaa-ro núu cháa ndoo. <sup>2</sup> Xí tú kájiní-ro ja ñayivi ndoo, koto nchaa-i ñuyívi náún. Te nú koto nchaa máa-ró ñuyívi, naja tú kákanda-ró sá'a-ró justicia sikí ñin cuestión lúli-ni núsáa. <sup>3</sup> Xí tú kájiní-ro ja kóto nchaa máa-yó ndájá'a ándí'í jíná'an náún. Naga ni kuu taká ja ío iní ñuyívi yá'a núsáa. <sup>4</sup> Núsáa te hora ja jínu nú'ún-ró ja kóo justicia sikí tíñu ká'io iní ñuyívi, naja ndúkú-ró cháa tú kájatú'ún vá'a tiku'ni, ja ndúu-de justicia. <sup>5</sup> Súan ká'an-ri náva'a ná kúka nuu-ro. Núsáa te á tú ndíchi kúti ní ñin-ró, ja kúu koto nchaa-de ndé ñani-ro ío ndaa náún. <sup>6</sup> Chi ñani



jíin ñaní, kivi koyo-de nuu justicia, vasa tú kákandíja justicia-ún náún. <sup>7</sup> Súan chi máni kástívi ndíja-ró tíñu, ja káskívi tá'an-ró núu justicia. Á tú va'a-ga ná sía-ro-í sá'a ndíva'a-i jíin-ró, jíin já xndá'ú-i róó. <sup>8</sup> Chi sasua kásá'a ndíva'a-ró, te káxndá'ú-ro onde ñani-ro.

*Ja tú nani'in tá'u ñáyivi ñáá*

<sup>9</sup> Á tú kájini-ro já ñáyivi tú ío ndaa, ma nani'in tá'u-í ndívi koyo-i ini ñuu nuu tá'ú Dios tíñu. Ma xndá'ú-ro máa-ró, chi ni ñáyivi kájika téné, ni ñáyivi káchiñú'ún ndosó, ni ñáyivi káisiiki ncháa tá'an, ni cháa kándaa sí'í, ni cháa kákuu xi'ncha, <sup>10</sup> ni ñáyivi ku'í ná, ni ñáyivi too iní, ni ñáyivi ká'vá, ni ñáyivi káka'an ndíva'a, ni ñáyivi chísa'í ndatíñu tá'an, ma nani'in tá'u-í ndívi koyo-i ini ñuu nuu tá'ú Dios tíñu. <sup>11</sup> Te súan kándaa sava-ró núú, ko vina, a ni nakacha-ya róó, a ni nasándoo-ya róó, a ni kakendoo ndaa-ro jíin sí'ví máa Jító'o-yo Jesús onde jíin Espiritu Dios máa-yó. <sup>12</sup> Taká tíñu kúu sá'a-ri. Ko tú ndí'i kéndoo va'a. Taká tíñu kúu sá'a-ri, ko tú kuní-ri ja kútiin ñin tíñu-ún so'o-ri. <sup>13</sup> Ío ndeyu já kú'un chíi, te chíi kúu ja kú'un ndeyu, te ndendúu yuán náa sá'a Dios. Ko yiki kúñu-yó, nasu já kuátíñu nuu tú'un téné kúu, chi ja kuátíñu nuu máa Jító'o-yo kúu, te Jító'o-yo játíñu-ya máa yíki kúñu-ún. <sup>14</sup> Te Dios, a ni naschakú-ya Jító'o-yo, te suni súan naschakú-ya yóó jíin fuerza máa-yá. <sup>15</sup> Á tú kájini-ro já yíki kúñu-ró kúu pedazo Cristo. Núsáa te á kuu ki'in-ri pedazo Cristo te nasá'a-ri pedazo ñin ña'an kuáxán. Aa, ma kúu kuti. <sup>16</sup> Á tú kájini-ro já cháa kétá'an jíin ñá'an kuáxán, ñin-na kúu-de jíin-ña, chi súan ká'an: Ndendúu-ún, ñin-na kúu, áchí. <sup>17</sup> Ko cháa kétá'an jíin Jító'o-yo, ñin-na nuu, kúu-de jíin-yá. <sup>18</sup> Kunu-ró kóto-ró tíñu téné. Chi taká kuachi sá'a cháa, fuera yiki kúñu-de kúu. Ko nú sátén-de, chi síki yíki kúñu máa-de sá'a-de kuachi. <sup>19</sup> Á tú kájini-ro já vé'e ií kúu yiki kúñu-ró, te onde nuu Dios ni kenda Espiritu Santo vai ncháa ini-ro. Chi nasu máa-ró xíin máa-ró. <sup>20</sup> Chi ya'u ni nakuaan-ya róó. Núsáa te ná nákana jaa-i Dios sá'a-ró jíin yíki kúñu-ró jíin iní jíin añu-ro. Chi máni Dios xíin yuán.

## 7

*Tu'un tanda'a jíin tú'un tú ndúsíin*

<sup>1</sup> Ná ká'an-ga-ri síki taká tu'un ni cháa-ró núu-ri. Va'a-ga kendoo cháa nú tú ké'é-de ñasí'í. <sup>2</sup> Ko kuachi ja ío tu'un téné, ja yuán vá'a-ga ná ñin ná ñin-de ná kóo ñasí'í máa-de. Te ná ñin ná ñin-ña ná kóo yii máa-ña. <sup>3</sup> Te cháa kúu yii-ún, ná skíkuu va'a-de jíin ñasí'í-de. Te ñasí'í-ún, suni súan ná skíkuu va'a-ña jíin yii-ña. <sup>4</sup> Ñasí'í, tú kúu tá'ú máa-ña tíñu nuu yíki kúñu-ña, chi yii-ña. Suni súan cháa kúu yii, tú kúu tá'ú máa-de tíñu nuu yíki kúñu-de, chi ñasí'í-de. <sup>5</sup> Nú kákuu-ro kakán ta'u ní'in-ró ñin tiempo-ni, te nú ío conforme tá'an-ró, te kuu sásá'an-ró máa-ró, te nú túu te túu. Yuán-na te va'a-ga ná náketá'an tuku-ró, náva'a ma kúu koto ncháa Satanás róó síki tú'un téné. <sup>6</sup> Ko tu'un yá'a ká'an-ri síki permiso, nasu já tá'ú-ri tíñu nuu-ro. <sup>7</sup> Játa'an ini-ri ja taká cháa ná kóo-de nátu'un káa-ri, ko ná ñin ná ñin-de ni ní'in-dé ta'u-dé nuu Dios, chi súan ni teta'an-ya-dé. <sup>8</sup> Súan ká'an-ri jíin cháa kákuu soltero, jíin ñá'an káakendoo ndá'ú, ja vá'a-ga kendoo súan-ni jíná'an nátu'un ruu. <sup>9</sup> Te nú kájini máa, já má kánda jíin, ná tanda'a. Chi va'a-ga ja tanda'a, nasu já ndúkijí. <sup>10</sup> Ko jíin ñáyivi ní katanda'a, ká'an ni'in-ri, ko nasu rúu chi máa Jító'o-yo ká'an: Ja ñasí'í, ma xndoo-ña yii-ña. <sup>11</sup> Te nú kenda-ña kuní-ña, ma nátanda'a-ña, xí ná nándikín-ña yii-ña, Te cháa kúu yii-ún, ma kíni'in-de-ña kí'in-ña. <sup>12</sup> Te jíin sáva-ga-de ká'an máa-ri, nasu máa Jító'o-yo: Nú ñin ñani-yo ncháka-de ñin ña'an tú kándíja, te játa'an ini máa-ña kúncháa-ña jíin-de, ma kíni'in-de-ña kí'in-ña. <sup>13</sup> Te nú ñin ña'an ncháka-ña ñin cháa tú kándíja, te játa'an ini máa-de kúncháa-de jíin-ña, ma kíni'in-ña-dé kí'in-de. <sup>14</sup> Chi cháa tú kándíja, a ni ndundoo-de sá'a ñasí'í-de. Te ña'an tú kándíja, a ni ndundoo-ña sá'a yii-ña. Chi nú tú súan, te koo chá'an sé'e-ró núú, ko vina a ni kandundoo-i. <sup>15</sup> Ko nú kuxio cháa tú kándíja-ún kuní-de, ná kúxio-de. Chi ja yuán tú níni xáan síki cháa xí ñá'an. Chi sua vindáa vinené ná kúxiukú-yó kuní Dios ja ní kana-ya xini-yo. <sup>16</sup> Chi naún jiní róó, ñasí'í,

ja sánaa te kundéé-ró káku yii-ro sá'a-ró, xí róó, cháa kúu yii, ja káku ñásí'í-ro sá'a-ró. <sup>17</sup> Ko nátu'un ni ja'a Jító'o-yo núu ñin ñin-de, jíin nátu'un ni kana Dios xiní ñin ñin-de, súan ná káka-de, chí suni súan tá'ú-rí tiñu nuu táká tikuní. <sup>18</sup> Ni kana-ya xiní ñin cháa ja á ni xití ndúu náún. Núsáá te ná kóo-de súan-ni. Ni kana-ya xiní ñin cháa tú ní xití ndúu náún. Ma xití ndúu-de máá-de núsáá. <sup>19</sup> Tu'un xití ndúu, jíin tú'un tú xití ndúu, tú ndé játíñu, chí sua ja ná skíkuu va'a-yó tíñu tá'ú Dios. <sup>20</sup> Ná ñin ná ñin-de ndasa ni io hora ni kana-ya xiní-dé, jíin yúan ná kúndii-de. <sup>21</sup> Mozo kúu-ró, te ni kana-ya xiní-ro náún. Ma yú'ú-ro núsáá vii. Ko nú jiní máá-ró ja kúu kenda-ró káka kuu ndicha-na-ro, kuu nú kuu. <sup>22</sup> Chí nú mozo kúu-de, te ni kana Jító'o-yo xiní-dé, libre ío-de nuu máá Jító'o-yo. Suni súan jíin cháa jka kuu ndicha-na, nú ni kana-ya xiní-dé, mozo kúu-de nuu Cristo. <sup>23</sup> Chí ya'u ni nakuaan-ya róó jíná'an-ró. Ma kuátíñu sáni-ró núu cháa núsáá. <sup>24</sup> Náni, ná ñin ná ñin cháa ndasa tiñu ni kana-ya xiní-dé, súan ná kúndii-de náva'a ná kuátíñu-de nuu Dios. <sup>25</sup> Ko sikí ñá'an jáá, tú ní tá'ú máá Jító'o-yo tíñu nuu-rí. Ko ná ká'an-ri ndasa jáni iní-ri, nátu'un ñin cháa ja ní kundá'ú iní Jító'o-yo-dé, náva'a kundii ndaa-de. <sup>26</sup> Vai tundó'o sikí-yo vína. Te ja yúan jáni iní-ri ja vá'a-ga kendo cháa nú kunchaa-ni máá-de súan. <sup>27</sup> Ncháka-ró ñásí'í náún. Ma sía-ro-ñá núsáá. Tú ñásí'í-ro náún. Ma kúñukuu iní-ro ñásí'í vii. <sup>28</sup> Ko nú tanda'a-ro, nasu kuáchi sá'a-ró. Te nú ña'an jáá ní tanda'a-ñá, nasu kuáchi sá'a-ña. Ko ñayivi yúan, ni'in-í tundó'o iní ñuyivi yá'a. Te tú kuní-ri ja tá'an-ro súan. <sup>29</sup> Náni, tu'un yá'a ká'an-ri chí a ni nduu kúti tiempo. Vina te cháa ká'io ñásí'í, ná sá'a-de cuenta ja túu-ña ío. <sup>30</sup> Te cháa kánde'e, nátu'un tú kánde'e-de. Te cháa kákusi iní, nátu'un tú kákusi iní-de, te cháa kájaan, nátu'un tú ñaún káñava'a-de, <sup>31</sup> te cháa kúteñu jíin tíñu ñuyivi yá'a, nátu'un tú kúteñu-de, chí modo ñuyivi yá'a náa-ní. <sup>32</sup> Chí játa'an iní-ri ja má yú'ú-ro. Cháa soltero, jítu iní-de jíin táká tiñu máá Jító'o-yo, ndasa ná kúsi iní Jító'o-yo sá'a-de, <sup>33</sup> ko cháa a ni tanda'a, jítu iní-de jíin táká tiñu ja ío iní ñuyivi, ndasa kusii iní ñásí'í-de sá'a-de. <sup>34</sup> Suni súan sñin sñin kájani iní ña'an jáá jíin ñá'an á ni tanda'a. Chí ña'an jáá, jítu iní-ña jíin táká tiñu kuní máá Jító'o-yo, náva'a kendo ndoo yiki kúñu-ña jíin añu-ña kuní-ña. Ko ña'an á ni tanda'a, jítu iní-ña jíin táká tiñu ío iní ñuyivi, ndasa kusii iní yii-ñá sá'a-ña kuní-ña. <sup>35</sup> Ko tu'un yá'a ká'an-ri náva'a kendo va'a-ró jíná'an-ró. Nasu yó'o chú'un-ri sukun-ro, ko ni ka'an-ri náva'a kaka jíñú'un-ró, te náva'a nuña-ró kuátíñu kútu-ro núu máá Jító'o-yo. <sup>36</sup> Te nú ñin cháa jáni iní-de ja tú va'a jka-de jíin ñin ña'an jáá, chí nú ni ja'a medida kúu, te nú níni sá'a-de, núsáá te ná sá'a-de ndasa kuní-de, nasu kuáchi kúu ná tanda'a-dé jíin-ña. <sup>37</sup> Te nú ñin cháa kándii ni'in iní añu-de, te tú nándi-i-de, chí kúu jító-de máá-de, te ni cháa iní añu-de ja má tíin-de ña'an jáá-ún. Suni va'a-ni sá'a-de. <sup>38</sup> Súan ío, te cháa tanda'a jíin-ña, va'a sá'a-de. Te cháa tú tanda'a jíin-ña, va'a-ga sá'a-de. <sup>39</sup> Nani ní tanda'a, nú nini chakú yii-ñá, y'i-ña ndá'a-dé. Ko nú a ni j'i yii-ñá, yúan-na te a ni nuña-ña. Te nú kuní máá-ña, te kuu ná nátanda'a-ñá jíin ñin cháa kándija nuu máá Jító'o-yo. <sup>40</sup> Ko jáni iní-ri ja sí-ga koo iní-ña nú kunchaa ndá'ú máá-ña súan-ni. Te jáni iní-ri ja súni y'i Espiritu Dios ruu.

## 8

Sikí ndéyu já kájani-i nuu ndoso

<sup>1</sup> Bueno. Te sikí ndéyu já kájani-i nuu ndosó, ndaa chí taká-yo kájiní-yo yakú. Te jíin tú'un kájiní-i-ún kúu ja kásávixi-i máá-i, ko jíin tú'un kundá'ú iní tá'an kúu ja nákuá'nu-ga-i jíin. <sup>2</sup> Nú ñin cháa jáni iní-de ja tú'a va'a-de, núsáá te kuní-ga te kutu'a va'a-de jíin. <sup>3</sup> Te nú ñin cháa kúmani-dé jíin Dios, suni jiní-ya núu cháa-ún. <sup>4</sup> Sikí ndéyu já kájani-i nuu ndosó, ká'an-ri, chí a kájiní-yo ja tú ndé játíñu kuti ndosó iní ñuyivi. Chí tú ingá Dios ío, chí máá ñin-ni-ya. <sup>5</sup> Chi vasa ío kua'a í'a, te ío kua'a jító'o ja káskúnání máá-i í'a iní andíví xí iní ñuyivi, <sup>6</sup> ko máá-yo káka'an-yo já máá ñin-ni máá Taa-yo Dios ío. Te onde nuu máá-yá vai taká ndatíñu te nuu máá-yá játíñu-yo. Suni ñin-ni máá Jító'o-yo

Jesucristo ío. Te máa-yá nī sá'a taká ndatíñu te nī sá'a-ya yóo. <sup>7</sup> Ko tú ndi'i-i kájinī-i tu'un yá'a. Te sava-i a nī kakaan-i jíin ndosó onde sáa. Te nú káyee-í, nátu'un ndeyu ndosó káyee-í, ko vítá inī añú-i, te kúchá'an añú-i sá'a. <sup>8</sup> Chī nasu jíin ndeyu te kuatú'ún Dios yóo, chī nú tú kee-yo, nasu já yúán te kundá'ú-yo, te nú kee-yo, nasu já yúán te kendoo va'a-ga-yo jíin-yá. <sup>9</sup> Ko vasa nī'in kándii-ro, koto-ró náva'a tú sún-gava-ró tá'an-ró, já vítá inī añú-ún, nuu kuáchi. <sup>10</sup> Róo chi cháa jiní kákuu-ró, te nú in cháa kuni-de nuu-ro hora ja yée-ro stáa iní ve'e ndoso, á tú sánaa te skíi-i inī-de, te kivi-de kee túku máa-de ndeyu ndosó-ún sá'a-ró xí túu. <sup>11</sup> A nī jī'i Cristo ja'a ñanī-ro, cháa vítá inī añú-ún, ko ja sikí tú'un tu'a-ró-ún, te nī xnáa-ro-dé. <sup>12</sup> Súan kásá'a-ró kuáchi nuu ñanī-ro, chi ja ú'u-ni chindee-ró iní añú-de ja vítá, te suni nuu Cristo kásá'a-ró kuáchi. <sup>13</sup> Ja yúán, te nú ndeyu sá'a ja júngava in ñani nuu kuáchi, ma kée kúti-gá-ri kuñu ní káni, náva'a ma sún-gava-ri ñani-ri nuu kuáchi.

## 9

Sikí ja ío derecho cháa apóstol

<sup>1</sup> Nasu apóstol kúu-ri náún. Á tú jīka kuu ndicha-na-ri. Á tú ní jiní-ri nuu máa Jíto'o-yo Jesús. Nasu róo kákuu tíñu nī sá'a-ri nuu máa Jíto'o-yo náún. <sup>2</sup> Nú tú kúu-ri apóstol nuu sáva-ga cháa, ko nuu-ro chī kúu ndija-ri. Chī róo kákuu tuni-ri ja ndiso-ri tíñu apóstol nuu máa Jíto'o-yo. <sup>3</sup> Ya'á kúu tu'un ká'an-ri ja náma-ri máa-rí nuu cháa káxndichí ruu: <sup>4</sup> Á tú ká'io derecho-ri kee-rí ko'o-ri. <sup>5</sup> Á tú ká'io derecho-ri kunchaka-ri ñasí'í kándija, nátu'un kánchaka sava-ga apóstol, jíin Cefas, jíin cháa kákuu ñani máa Jíto'o-yo. <sup>6</sup> Xí máa in-ni ruu jíin Bernabé, tú ká'io derecho-ri ja tú sátiñu-ga-ri náún. <sup>7</sup> Ndé soldado kájatá'an, te yée-dé cuenta máa-de. Ndé cháa jítu uva, te tú yée-dé nde'e-í. Xí ío cháa skée-dé vaca-de, te tú jí'i-de leche-ti. <sup>8</sup> Nátu'un ká'an cháa yúkú, ká'an-ri náún. Á nasu súni tu'un yá'a ká'an ley. <sup>9</sup> Chī nuu ley ja ní cháa Moisés, yóso: Ma chú'un-ró ñunu yú'u xndikí kítí jíkó, áchí. Á sikí xndikí ká'an Dios xí túu. <sup>10</sup> Xí máni sikí yóo ká'an tu'un-ún náún. Jandáa ja sikí yóo yóso. Chī kuní-ya já ná kúñukuu inī cháa jítu, ni'in-dé, te cháa jíkó, ná kúñukuu inī-de kee-dé. <sup>11</sup> Nú nī kajakin-ri tu'un Espíritu inī-ro, te stútú-rí ja kúchaku-ri nuu-ro, kuáchi xaan kúu náún. <sup>12</sup> Nú sava cháa ío derecho-de kájikān-de súan nuu-ro, á tú va'a-ga kakan máa-rí. Ko tú ní kákuni-ri kuatíñu-ri derecho-ri, chī sua kándo'o-ri te ní'in-rí náva'a tú u'u kaka tu'un Cristo sá'a-ri. <sup>13</sup> Á tú kájinī-ro já cháa kásatíñu inī ve'e i, inī ve'e i-ún kenda ja káichaku-de. Te cháa kájatíñu onde nuu altar, sikí altar-ún káichaku ta'an-de. <sup>14</sup> Suni súan nī tá'ú tíñu Jíto'o-yo já sikí tú'un va'a ná kúchaku cháa kájani tu'un va'a. <sup>15</sup> Ko ruu, tú naún ní jikán-ri ni in súan. Ni nasu cháa-ri tu'un yá'a ja ná kuá'a-ró núu-rí vina. Chī va'a-ga ná kúu-ri, nasu já kasú in cháa nuu-rí ja sátéyí-rí máa-rí jíin tíñu yá'a. <sup>16</sup> Vasa jáni-ri tu'un va'a, ja yúán má kúu sátéyí-rí máa-rí, chī níni skíkuu-ri sá'a-ya. Chī koo tundó'o sikí-rí, nú tú kani-ri tu'un va'a. <sup>17</sup> Te nú jíin gusto máa-rí sá'a-ri súan, yuán te ní'in-rí ya'u-ri. Te vasa tú játa'an inī-ri, ko nī cháa-ya tíñu sikí-rí, te responsable-ri kúu. <sup>18</sup> Ndéja kúu ya'u-ri núsáa. Ja ná káka kuu-ri kani-ri tu'un va'a Cristo, ni tú níni yá'u-ri, ni tú jikán-ri derecho-ri sikí tú'un va'a. <sup>19</sup> Ja yúán, vasa tú naún cháa tñin so'o-ri, játiñu-ri nuu taká-ni, náva'a skándija-ga-ri ñayivi. <sup>20</sup> Nátu'un judío násá'a-ri máa-rí nuu cháa judío, náva'a kundéé-rí skándija-ri cháa judío. Te nátu'un cháa yí'i nda'a ley, násá'a-ri máa-rí nuu cháa yí'i nda'a ley, vasa tú yí'i-ri nda'a ley, náva'a skándija-ri cháa yí'i nda'a ley. <sup>21</sup> Ko nuu cháa tú káandatu nuu ley, suni súan nátu'un tú jándatu-ri nuu ley násá'a-ri máa-rí nuu-dé, náva'a kundéé-rí skándija-ri cháa tú káandatu nuu ley, vasa ncháa ley Dios jíin-rí chī yí'i-ri nda'a ley Cristo. <sup>22</sup> Te nuu cháa vítá inī, násá'a vítá-ri máa-rí, náva'a skándija-ri cháa vítá inī-ún. Súan taká-ni modo násá'a-ri máa-rí nuu taká cháa, náva'a kundéé-rí nama-ri sava-de. <sup>23</sup> Te ja sikí tú'un va'a kúu ja sá'a ndi'i-ri súan, náva'a ruu, suni ná ní'in-rí ta'u-rí ja kenda yúan. <sup>24</sup> Á tú kájinī-ro já cháa kájinu carrera, chī ndi'i-de kájinu ndija-de, ko in-ni-de kundéé-de

ní'in-dé premio-de. Suni súan ndúkú ndéé-ró kúnu-ró, náva'a ni'in-ro premio-ro. <sup>25</sup> Te taká cháa káísíki, jíto va'a ná'an-de máa-de. Te cháa-ún, súan kásá'a ndija-de, náva'a ni'in-dé ñn premio ja kútú'ú. Ko yóó chí ni'in-yo premio ja má kútú'ú kúti. <sup>26</sup> Núsáá te modo súan, ndúkú ndéé-rí jínu-ri, tú jínu sáni-ri. Modo súan kájatá'an-ri, tú skée íú-rí. <sup>27</sup> Chí sua tñn ni'in-ri máa-rí, te já'a-ri máa-rí, náva'a ma cháxio-ya ruu, vasa a ni jani-ri tu'un nuu sava-ga cháa.

## 10

Síkí já káchiñú'ún-i ndoso

<sup>1</sup> Náni, kuní-ri ja ná júku'un iní-ro ndasa ni ka'iin ndiyi táa-yo núu vikó nu'ún, te ni kaja'a taká-de nuu mar. <sup>2</sup> Te taká-de, ni kajanducha-dé nuu vikó nu'ún jíin núu mar. Chi taká-de, ni kajindikin-de Moisés. <sup>3</sup> Te taká-de, ni kayee-dé ndeyu ní ja'a máa-yá. <sup>4</sup> Te taká-de, ni kaji'i-de ñn-ni nducha ní ja'a-ya. Chi ni kaji'i-de nducha ní kenda chíi kava ní sá'a-ya. Te kava-ún, ni ndikin yata-dé, chí kava-ún kúu nátu'un Cristo. <sup>5</sup> Ko tú ní kúsi iní Dios jíin kuá'a-dé. Ja síki yúan kúu ja ní xnáa-yá-de onde nuu ñú'un té'é. <sup>6</sup> Taká tu'un yá'a kúu ñn modo náva'a koto nchaá máa-yó, te ma ndío ñáá iní-yo nátu'un ni kandío ñáá iní cháa-ún. <sup>7</sup> Ma chíñú'ún-ró ndosó jíná'an-ró nátu'un ni kasá'a sava máa cháa-ún. Chi súan yóso núu tutú: Ni kajungoo ñayivi ní kayee-í ni kaji'i-i te ni kandukuiñi-i ni kajita já'a-i, áchí. <sup>8</sup> Ni ma káka kuáxán-yó nátu'un ni kajika kuáxán sava máa cháa-ún, te ni kaji'i oko uní mil-de ja ñn kivi-ní. <sup>9</sup> Ni ma kóto nchaá-yo Jíto'o-yo Jesucristo nátu'un sava máa cháa-ún ja ní kajito nchaá-de-ya, te ni kaji'i-de ni sá'a ko. <sup>10</sup> Ni ma kútuku iní-yo nátu'un ni kakutuku iní sava-de, te ni kaji'i-de ni sá'a ñn kue'e xañ ja ní ja'a-ya. <sup>11</sup> Te modo-ún, ni kuu náva'a koto nchaá máa-yó. Te ja yúan, yóso-ún núu tutú vai nuu yóó, cháa kuni ndasa kuandi'i ñuyivi. <sup>12</sup> Nú ñn cháa jáni iní-de ja kúndij ni'in-de, ná kóto va'a-de máa-de, náva'a tú ndua-de núsáá. <sup>13</sup> ñn-ni jíto nchaá ja'ú róó, onde jíin taká ñayivi. Ko bueno skíkuu Dios, te máa hora jíto nchaá ja'ú róó, kuña-ya íchi kenda-ró, náva'a kundéé-ró kenda-ró. Súan te ma kuá'a-ya tú'un ja kóto nchaá-ga róó, ja má kánda-ga-ro. <sup>14</sup> Náni máni. Kunu-ró kóto-ró ndosó núsáá. Ma chíñú'ún-ró. <sup>15</sup> Nátu'un jíin cháa ío káji xini, súan ká'an-ri jíin-ró. Kani iní máa-ró naún tu'un ká'an-ri. <sup>16</sup> Vaso ii, já ní kasá'a ii-yo, nasu taká-yo káji'i ká'nu-yó ñíni Cristo náún. Te staa já ní kasákuáchi-yó, nasu taká-yo káyee ká'nu-yó yíki kúñu Cristo náún. <sup>17</sup> Chí ñn-ni staa-ún ío. Súan yóó, tñn-yo kákuu-yó ñn-ni ñayivi, chi taká-yo káyee ká'nu-yó ñn-ni staa-ún. <sup>18</sup> Nde'é ndasa kásá'a cháa Israel. Chaa káyee kíti já kásoko-dé nuu-yá, nasu káyee ká'nu-de nuu altar náún. <sup>19</sup> Naún áchí-ri núsáá. Játíñu ndoso náún, xí játíñu ndeyu ñn nuu ndosó náún. <sup>20</sup> Túu, chí ndeyu kásoko cháa sñn nación, nuu tachí kásoko-dé, nasu núu Dios. Te tú kuní-ri ja kétá'an ká'nu-ró jíin tachí. <sup>21</sup> Ma kúu ko'o-ró iní vaso máa Jíto'o-yo, te suni ko'o-ró iní vaso tachí. Ma kúu kee ká'nu-ró núu mesa máa Jíto'o-yo, te kee-ro núu mesa tachí. <sup>22</sup> Xí kuní-yo kúkuíni iní Jíto'o-yo sá'a-yó náún. Ni'in-ga-yo vása máa-yá náún. <sup>23</sup> Taká-ni tñn kúu sá'a-ri, ko tú ndi'i kéndoo luu. Taká-ni kúu sá'a-ri, ko tú ndi'i skuá'nu tá'an. <sup>24</sup> Ni ñn cháa, ma ndúkú-de sá'a-de ja vá'a máa-de, chí ja vá'a inga ñani tá'an-de ná sá'a-de. <sup>25</sup> Ndi'i-ni ndeyu núyá'u, kee-ro jíná'an-ró. Te nú kiyu'ú iní-ro, ma kaká tu'ún kúti-ro ndé onde vai-ún. <sup>26</sup> Chí máa Jíto'o-yo xñn ñuyivi jíin taká ndatíñu ío iní, áchí. <sup>27</sup> Te nú ñn cháa tú kándíja, te kana-de xini-ro kée-ro jíin-de, te nú suni kuní-ro kí'in-ro, núsáá te kee-ro taká ja káni-de nuu-ro. Te nú kiyu'ú iní-ro, ma kaká tu'ún kúti-ro ndé onde vai-ún. <sup>28</sup> Ko nú kastu'ún ñn cháa nuu-ro: Kundatu, chí ya'á ja ní kandij nuu ndosó kúu, achi-de. Yúan-na te ma kée-ro, já kuáchi cháa ni kastu'ún-ún jíin kuáchi ja kiyu'ú iní-de. <sup>29</sup> Síki já kiyu'ú iní ká'an-ri. Ko nasu já síki róó, chí síki já ingá cháa. Te nú kiyu'ú iní inga cháa, naja kóto nchaá-de ruu ndasa jika kuu ndicha-na-ri núsáá. <sup>30</sup> Te nú ruu xna'an-ga nákuatá'ú-rí te yée-rí, naja káka'an ndiva'a-de síki-rí síki ndéyu ja ní jikan ta'u-rí ja'a-ún. <sup>31</sup> Núsáá te vasa ná kée-ro, vasa ná kó'o-ró, vasa ná sátiñu-ró, ko modo ja ná nákana jaa-i Dios

ná sá'a-ró. <sup>32</sup> Koto-ró náva'a ma skívi-ró cháa judío, ni cháa sáin nación, ni tíku'ni Dios, nuu kuáchi. <sup>33</sup> Suni súan nuu jíin táká tiñu sá'a-ri, kuní-ri ja ná kúsi iní táká cháa. Tú jíitú iní-ri ja sá'a-ri ja vá'a máa-rí, chí kuní-ri sá'a-ri ja vá'a sava-ga cháa, náva'a kaku-de jíiná'an-de.

## 11

<sup>1</sup> Ná ndáku-ró rúu jíiná'an-ró, suni nátu'un ndáku máa-rí Cristo.

*Ja ná kundasu xini ñásí'í*

<sup>2</sup> Bueno kánuku'un iní-ro rúu. Te ká'jin ni'in-ró jíin táká tiñu ni tá'ú-rí nuu-ro, jíin modo ja ní stá'an-ri nuu-ro. <sup>3</sup> Ko kuní-ri ja ná kuní-ro jíiná'an-ró ja Cristo kúu-ya xini táká cháa. Te cháa kúu-de xini ñásí'í. Te Dios kúu-ya xini Cristo. <sup>4</sup> Taká cháa ja ndasú xini-dé te jikán ta'u-dé xí jáni-de tu'un, já'a-de tuka nuu xini-dé. <sup>5</sup> Ko taká ñásí'í, nú tú ndasú xini-ñá te kakan ta'u-ñá xí káni-ña tú'un, já'a-ña tuka nuu xini-ñá, chí in-ni kúu nú seté xini-ñá. <sup>6</sup> Chí nú ñásí'í, tú jasú-ña xini-ñá, ná seté-ña núsáa. Te nú kúka nuu-ña seté-ña, xí xíti-ñá xixi-ñá, ná kasú-ña núsáa. <sup>7</sup> Chi cháa, ma kúu kasu-de xini-dé, chí muestra luu Dios kúu-de. Ko ñásí'í, chí stá'an-ña ndasa luu káa iní yii-ñá. <sup>8</sup> Chí tú ní sáva'a-ya cháa jíin yíki ñásí'í, chí sua ñásí'í jíin yíki cháa. <sup>9</sup> Chí tú ní kúva'a cháa ja kuatíñu-de nuu ñásí'í, chí sua ni kuva'a ñásí'í ja sikí cháa. <sup>10</sup> Ja sikí táká ndajá'a ándívi te níni kundasu xini ñásí'í. <sup>11</sup> Chí nuu máa Jíto'o-yo tú sá'a-ya cuenta ndéja kúu ja yíi, te ndéja kúu ja sí'í, chí nú túu in, te ma kóo inga. <sup>12</sup> Chí nátu'un ni sáva'a-ya ñásí'í jíin yíki cháa, te vina kúva'a cháa chí ñásí'í, ko Dios kúu l'a sáva'a taká-ni. <sup>13</sup> Kani iní máa-ró jíiná'an-ró, á ío va'a ja tú kundasu xini ñásí'í te kakan ta'u-ñá nuu Dios. <sup>14</sup> Nasu máa ñúyivi stá'an nuu-ro, já tú luu jíto cháa jíin íxi-dé, nú ná kée náún. <sup>15</sup> Ko nú ñásí'í, te sí-ña íxi-ñá kee máa, luu jíto-ña jíin, chí íxi-ún, ni ja'a-ya núu-ña kundasu xini-ñá. <sup>16</sup> Ko nú in cháa kuní-de kutíxín-de jíin tú'un yá'a, ko yóo tú ká'io costumbre-yo súan, ni tíku'ni Dios.

*Sikí xini máa Jíto'o-yo*

<sup>17</sup> Tá'ú ní'in-ri inga tiñu yá'a nuu-ro, ja tú kúsi iní-ri jíin-ró, chí tú kándutútú-ró já sá'a va'a-ga-ro, chí sasua ñáa-ga kásá'a-ró. <sup>18</sup> Ya'á ká'an-ri xna'an-ga. Ni jini tu'un-ri ja kásásin-ró máa-ró, máa hora kácutútú-ró. Te yaku kándíja-ri. <sup>19</sup> Chí níni kóo ñayivi sásin ma'ñú-ró, náva'a kuní-ro ndé ñayivi kándíja va'a ma'ñú-ró. <sup>20</sup> Te nú in-ni nuu kándutútú-ró, nasu já kúxini-ró cuenta máa Jíto'o-yo kúu-ún núsáa. <sup>21</sup> Chí ná in ná in-ró, máni kanduu-ro núu ingá-de xna'an-ga kákuni-ro. Te in-ró jí'i-ro sóko, te inga-ro nájini-ró. <sup>22</sup> Á tú káñava'a-ró vé'e nuu kée-ro kó'o-ró náún. Xí kásájá'a iní-ro núu tíku'ni Dios. Te cháa tú náún káindá'a-de, kákuka nuu-dé kásá'a-ró xí túu. Ndasa ka'an-ri jíin-ró jíiná'an-ró. Kúsi iní-ri jíin-ró xí túu. Jíin tú'un yá'a tú kúsi kúti iní-ri jíin-ró. <sup>23</sup> Chí tu'un yá'a ni kutu'a-ri nuu máa Jíto'o-yo. Te suni ya'á ní stá'an-ri nuu-ro jíiná'an-ró. Chí máa ákuáa já ní kanastúu-de Jíto'o-yo Jesús, ni ki'in-ya stáa. <sup>24</sup> Te ni jikan ta'u-yá. Te ni sakuáchi-yá. Te ni ka'an-ya: Ki'in te kee-ro jíiná'an-ró, chí ya'á kúu yiki kúñu-ri, te ja sikí róo ni kukuáchi. Súan sá'a-ró te ná núku'un iní-ro rúu. Achí-ya. <sup>25</sup> Suni súan ni ki'in-ya vaso, nuu ní ndí'i ni kuxini-ya. Te ni ka'an-ya: Vaso yá'a kúu contrato jáa já ní sá'a-ri jíin niñí-rí. Te taká vuelta nú káji'i-ró, te súan sá'a-ró náva'a ná núku'un iní-ro rúu. Achí-ya. <sup>26</sup> Chí taká vuelta ja káyee-ro stáa yá'a te káji'i-ró iní vaso yá'a, kivi ní jí'i máa Jíto'o-yo kúu ja kákastu'ún-ró ondé kivi ncháa-ya. <sup>27</sup> Te nú in cháa kee-dé staa yá'a, xí kó'o-de iní vaso Jíto'o-yo yá'a, te nú tú jíin'ún sá'a-de, te koo kuáchi-de nuu yíki kúñu máa Jíto'o-yo jíin núu niñí-yá. <sup>28</sup> Ná in ná in cháa, ná nándúkú víi-dé sikí máa-de núsáa. Yúan-na te kee-dé staa-ún te ko'o-de iní vaso-ún. <sup>29</sup> Te nú in cháa tú jiní-de ja kúu yiki kúñu-ya, cháa-ún chí ndonda kuáchi sikí-dé nú ko'o-de kee-dé. <sup>30</sup> Ja yúan ío kua'a cháa kaku'u, jíin cháa vitá iní, ká'jin ma'ñú-ró jíiná'an-ró. Te ni káji'i yaku-de. <sup>31</sup> Ko nú



nandúkú víi-yo sikí máá-yó, te ma ndóna kuachi sikí-yo. <sup>32</sup> Ko nú a ni ndonda kuachi sikí-yo, máá Jító'o-yo xndó'o-ya yóó, náva'a tú ta'nu ndatu-yo jíin ñáyivi ñúyivi. <sup>33</sup> Ñáni máni, ja yúan nú kándutútú-ró káyee-ro, te kundatu tá'an-ró. <sup>34</sup> Te nú in chaa jí'i-de soko, ná kée-dé ve'e-de, náva'a tú ndonda kuachi sikí-ro hora kándutútú-ró. Te sava-ga tiñu sánda-ri onde ná jáa-ri.

## 12

Sikí tá'u já vái nuu Espiritu

<sup>1</sup> Ñáni, sikí táka ta'u já vái nuu Espiritu, kuni-ri ja ná júku'un ini-ro jíin. <sup>2</sup> A káiná'an-ró já ná ni kakuu-ró chaa tú kákandíja, te ni káindikin-ro yatá ndosó ñ'ín núú, ndasa ni kakuu ini máá-ró núú. <sup>3</sup> Ja yúan kástu'ún-rí nuu-ro já tú ni in chaa kuu ka'an tási-de sikí Jesús, nú a yí'i-de Espiritu Dios. Te tú ni in-de kuu ka'an-de: Jito'o-ri kúu Jesús, nú tú yí'i-de Espiritu Santo. <sup>4</sup> Chi sijn sijn ta'u ní saka-yá, ko suni in-ni máá Espiritu kúu. <sup>5</sup> Te sijn sijn tiñu ni chaa-ya sikí-yo, ko in-ni máá Jító'o-yo kúu. <sup>6</sup> Te sijn sijn modo kásatiñu-yó, ko suni máá Dios kúu I'a sá'a taká tiñu jíin táka-yo. <sup>7</sup> Ko ná in ná in-de, ni ja'a-ya tú'un Espiritu nuu-dé náva'a ná skuá'nu tá'an-de. <sup>8</sup> Chi onde jíin máá Espiritu ni ja'a ndija-ya tú'un ka'an ndíchi in-de. Te suni onde jíin máá Espiritu ni ja'a-ya tú'un ja júku'un ini inga-de. <sup>9</sup> Te nuu inga-de, suni jíin máá Espiritu ni ja'a-ya já ná kándíja va'a-de. Te suni jíin máá Espiritu nuu inga-de ja ná sá'a-de tana. <sup>10</sup> Te nuu inga-de ja ná sá'a-de taká tiñu ñá'nu. Te nuu inga-de, ja ná káni-de tu'un. Te nuu inga-de, ja ná nándúkú víi-dé sikí táka ja vá'a ja ú'u. Te nuu inga-de ja ná ká'an-de tini yu'u. Te nuu inga-de ja ná násama-de tu'un sijn yu'u. <sup>11</sup> Ko taká tiñu yá'a sá'a suni máá in-ni máá Espiritu. Sijn sijn saka-yá nuu in in-de, ndasa játa'an ini máá-yá. <sup>12</sup> Chi nátu'un yiki kúñu in-ni kúu, te náva'a kua'a pedazo, te taká pedazo-ún, vasa kua'a, ko in-ni yiki kúñu kúu, suni súan kúu Cristo. <sup>13</sup> Chi jíin in-ni máá Espiritu ni kajanducha táka-yo, náva'a nduu-yó in-na ñáyivi, vasa judío xí ñáyivi nuu Grecia, vasa chaa kúu mozo xí chaa jáka kuu ndicha-na. Ko taká-ni-de, ni kani'in-dé in-ni máá Espiritu ni sá'a-ya. <sup>14</sup> Ko yiki kúñu, nasu in pedazo-ni kúu, chi sua ndiso kua'a. <sup>15</sup> Chi nú ja'a ká'an: Nasu yiki kúñu xijn rúu, chi tú kúu-ri nda'a, achi. Te vasa súan ká'an, ko máá yiki kúñu xijn ná'ín. <sup>16</sup> Te nú so'o ká'an: Nasu yiki kúñu xijn rúu, chi tú kúu-ri nduchi, achi. Te vasa súan ká'an, ko máá yiki kúñu xijn ná'ín. <sup>17</sup> Nú ndi'i yiki kúñu ní kuu nduchi, ndasa kuni so'o núú. Nú ndi'i ní kuu so'o, ndasa kuaan xiko núú. <sup>18</sup> Vina te ni jini-yo ndasa ni jata'an ini máá Dios te ni chaa-ya táka pedazo-ún ná in ná in jika yiki kúñu. <sup>19</sup> Chi nú taká-ni ní kakuu in-ni pedazo-ún, ndasa koo máá yiki kúñu núú. <sup>20</sup> Ko vina chi kua'a ndíja pedazo ío, ko máá in-ni yiki kúñu núú. <sup>21</sup> Ni ma kúu ka'an nduchi jíin ndá'a: Tú jinu ñ'ún-rí róó. Suni súan ni ma kúu ka'an xini jíin já'a: Tú jinu ñ'ún-rí róó. <sup>22</sup> Chi sua kánúú táka pedazo ndíin ta'an jíin yiki kúñu, vasa vitá-ga jito. <sup>23</sup> Te taká pedazo yiki kúñu ja jáni ini-yo já tú jíin'ún jito, suu yúan ñúkúún xaan-gá jasú-yo núú. Te ja tú luu kájito-ún jini-yo, luu-ga kájasu-yo núú. <sup>24</sup> Te pedazo ja luu kájito-ún jini-yo, tú níni kúndasu nuu. Chi máá Dios, súan ni chutá'an-ya yiki kúñu-ún, te jíin'ún-gá ni skéndo-ya já tú luu jito-ún, <sup>25</sup> náva'a tú sásijn pedazo yiki kúñu-ún máá, chi taká pedazo-ún, sua in núú ná kóto va'a tá'an. <sup>26</sup> Chi nú in-ni pedazo jatú, taká-ni pedazo in jinu-ni kajatú. Te nú in-ni pedazo jito luu, taká-ni pedazo in ká'nu-ni kákusi iní. <sup>27</sup> Te róó, modo súan kakuu-ró yiki kúñu Cristo. Te pedazo-ya-ún kakuu in in-ró. <sup>28</sup> Te súan ni jani máá Dios chaa kuatíñu nuu tíku ni: Ja in, apóstol, ja úu, chaa kájani tu'un, ja uní, chaa kástá'an tu'un, yúan-na te chaa kásá'a tiñu ná'nu, yúan-na te chaa kásá'a tana, te vasa chaa chindéé tá'an, jíin chaa kátá'ú tíñu, jíin chaa ká'an tini yu'u. <sup>29</sup> Taká-de kakuu apóstol náún. Taká-de kájani tu'un náún. Taká-de kástá'an náún. Taká-de kásá'a tiñu ná'nu náún. <sup>30</sup> Taká-de kájiní-de sá'a-de tana sá'a-ya náún. Taká-de káka'an-de tini yu'u náún. Taká-de kánasama-de tu'un sijn yu'u náún.

<sup>31</sup> Ko ná kuítú iní-ro ndúkú-ró tá'u vá'a-ga kuá'a-ya núu-ro jíná'an-ró. Ko ío inga modo va'a xaan-gá, ná stá'an-ri nuu-ro jíná'an-ró.

## 13

### *Tu'un kúndá'ú ini tá'an*

<sup>1</sup> Te nú ruu, vasa ká'an-ri nátu'un káka'an chaa xí ndájá'a ándíví, te nú tú kúndá'ú ini-ri-i, te kúu-ri nátu'un ñin kaa ja ndáxín káxín xí ñin platillo ja sáña. <sup>2</sup> Te vasa jáni-ri tu'un sá'a-ya, te júku'un ndi'i ini-ri taká tu'un sa'í jín taká tu'un ndíchí, te vasa kándija téyíí-ri ja kúu skuíó káni-ri yuku, te nú tú kúndá'ú ini-ri-i, tú na tiñu-ri. <sup>3</sup> Te vasa ná sáka ndi'i-ri taká ndatíñu-ri kee ñáyivi ndá'ú, te vasa ná kuá'a-ri yiki kúñu-ri kayu, te nú tú kúndá'ú ini-ri-i, tú na ya'u-ri ío. <sup>4</sup> Tu'un kúndá'ú ini, ndiso paciencia, te ndiso tu'un kúmaní ini. Tu'un kúndá'ú ini, tú ndiso tu'un kuásún ini. Tu'un kúndá'ú ini, tú sáxixi máá, ni tú sátéyíí máá. <sup>5</sup> Tú ká'an ndiva'a. Tú ndúkú ja kúu máá. Tú kití ini. Tú chú'un ini. <sup>6</sup> Tú ndúvatú ini, chi sua kúsi ini jín tíñu ká'io ndaa. <sup>7</sup> Ndi'i jándéé ini. Ndi'i kándija. Ndi'i ñúkuu ini. Ndi'i kánda. <sup>8</sup> Taká tu'un kájani-yó, chi naa, te taká yu'u chi ndi'i, te tu'un ndíchí, chi taká kuxio, ko tu'un kúndá'ú ini, ma náa kúti. <sup>9</sup> Chi yaku-ni tu'un kájini-yo, te yaku-ni tu'un kájani-yó, <sup>10</sup> ko onde ná chaa máá tu'un ni yija va'a, yúan-na te kuxio yaku-ni ja kájini-yo-ún ki'in. <sup>11</sup> Ná ni kuu-ri suchí yíkín, te ni ka'an yíkín-ri núu, te ni jani ini-ri nátu'un suchí yíkín. Ko nuu ní kuu-ri chaa ñá'nu, te ni chaxio-ri taká ja ní sá'a-ri ná lúli-ri-ún kua'an. <sup>12</sup> Te vina kánde'é-yó nátu'un jín espejo ja káxki'vi, ko kúkuéé-ga te kuni ndijin-yo nátu'un jín núu tá'an-yó. Te vina chi yaku-ni jiní-ri, ko kúkuéé-ga te kuni ndi-i-ri nátu'un jiní káji-yá ruu. <sup>13</sup> Te vina ío uni tu'un játiñu ni'in, tu'un kándija va'a, tu'un kañukuu ini, jín tú'un kúndá'ú ini. Ko máá tú'un kúndá'ú ini, kánúú xaan-ga vasa úu-ga-ún.

## 14

### *Siki ja káka'an-i sñin yu'u*

<sup>1</sup> Ndúkú ndéé-ró jín tú'un kúndá'ú ini tá'an, te kuítú iní-ro ndúkú-ró taká ta'u já'a Espíritu, ko kánúú-ga ja káni-ró tú'un. <sup>2</sup> Chi chaa ká'an-de sñin yu'u, jín Dios ká'an-de, nasu jín ñáyivi, chi tú ní ñin chaa júku'un ini naún ká'an-de, chi jín Espíritu ká'an-de tu'un sa'í. <sup>3</sup> Ko chaa jáni tu'un, jín ñáyivi ká'an-de, chi skuá'nu-de ñáyivi-ún, te ká'an ká'nu-de, te ká'an ndéé-de jín-i. <sup>4</sup> Chaa ká'an sñin yu'u, skuá'nu-de máá-de, ko chaa jáni tu'un, chi tikuní skuá'nu-ga-de. <sup>5</sup> Játa'an ini-ri ja taká-ro ná kúu ka'an-ro sñin yu'u, ko kánúú-ga ja káni-ró tú'un, chi ñá'nu-ga chaa jáni tu'un vasa chaa ká'an sñin yu'u, te nú tú násama-de tu'un-ún, náva'a kua'nu-ga tikuní sá'a-de jín. <sup>6</sup> Náni, vina te nú ja-ri nuu-ro te ka'an-ri sñin yu'u jín-ro, naún tiñu ní'in ja kúu róó, nú tú ka'an-ri ñin tu'un ni kenda ndijin, xí ñin tu'un ndíchí, xí ñin tu'un stá'an-ri. <sup>7</sup> Ío ndija ndatíñu kánda tí'ú ja kásá'a ndusu, nátu'un xkuili xí guitarra. Te nú tú sñin sñin nota ndé'e, ndasa kuni-yo ndé yaa jiku-de jín xkuili, xí jín guitarra-ún. <sup>8</sup> Te nú corneta tú ndé'e káji, te ndé chaa sátu'a-de máá-de ja kuátá'an-de núsáa. <sup>9</sup> Suni súan róó jíná'an-ró, nú ká'an-ro sñin yu'u, te nú tú káji ká'an tu'un-ún, te ndasa júku'un ini-i naún tu'un ká'an-ro núsáa, chi kuachi tisi'ví-ró stivi'ró. <sup>10</sup> Kua'a núu yu'u ío ini ñuyivi ná sá'a-yó cuenta, te taká júku'un ini chaa jiní. <sup>11</sup> Nú ruu tú júku'un ini-ri yu'u ká'an ñin chaa, te kúu-ri chaa jíká núu chaa ká'an-ún. Te chaa ká'an-ún, suni kúu-de chaa jíká núu-ri. <sup>12</sup> Suni súan róó ja á kájitú iní-ro ní'in-ro tá'u Espíritu, ná ndúkú ndéé-ró náva'a skuá'nu va'a-ró tikuní jín. <sup>13</sup> Ja yúan nú ká'an ñin chaa sñin yu'u, ná kakán ta'u-dé nuu-yá náva'a kuu nasama-de tu'un. <sup>14</sup> Chi nú ruu kakan ta'u-ri jín tú'un sñin yu'u, ini añu-ri kúu ja jikán ta'u, ko nú tú júku'un kuti iní-ri, tú na tiñu. <sup>15</sup> Ndasá sá'a-ri núsáa. Ná kakán ta'u-ri ini añu-ri, ko suni ná kakán ta'u-ri jín tú'un júku'un ini. Ná káta-ri ini añu-ri, ko suni ná káta-ri jín tú'un júku'un

ini. <sup>16</sup> Chi nú máni tu'un jiní máá-ró jíin añú-ro nákuatá'ú-ró jíin, te ñin cháa tú tu'a, ndasa kuni-de ka'an-de amén nuu tú'un nákuatá'ú-ró-ún, chi tú jiní kuti-dé ñaun tu'un ká'an-ro. <sup>17</sup> Chi róó, bueno nákuatá'ú ndija-ró, ko inga cháa-ún, tú já'nu tu'un ini-de sá'a. <sup>18</sup> Nákuatá'ú-rí nuu Dios, ja tiní-ga yu'u ká'an-ri vása táká róó. <sup>19</sup> Ko nuu tíku'ni, chi máá ú'un-ni tu'un ja júku'un ini-ri jíin, játa'an ini-ri ka'an-ri, náva'a suni stá'an-ri nuu sáva-ga cháa, vása já ká'an-ri uxí mil tu'un sáin yu'u. <sup>20</sup> Náni, ma kóo-ró nátu'un suchí lúli jíin tú'un júku'un ini-ro. Chi sua koo-ró nátu'un suchí lúli jíin tú'un ñáá, ko ná yja va'a-ró jíin já jiní tuni-ro. <sup>21</sup> Súan yóso nú ley: Jíin cháa ká'an sáin yu'u, te jíin sáva-ga cháa ká'an tu'un jíká, súan ka'an-ri jíin ñáyivi yá'a, ko vasa súan te ni ma kúni so'o-i tu'un ká'an-ri, áchí máá Jító'o-yo, áchí. <sup>22</sup> Ja yúan táká yu'u, máni tuni-ni kákuu nuu cháa tú kákandíja, nasu núu cháa kákandíja. Ko tu'un jáni-yó, tuni nuu cháa kákandíja kúu-ún, nasu núu cháa tú kákandíja. <sup>23</sup> Núsáa te nú taká tikuni ndutútu ñin-ni lugar, te taká súan ka'an sáin sáin yu'u, te yúan jakoyo cháa tú tu'a xí cháa tú kákandíja, á tú ka'an-de ja kánda tachí-ro. <sup>24</sup> Ko nú taká-ro kájani-ró tú'un, te kivi ñin cháa tú kándíja xí ñin cháa tú tu'a, te kuni-de kuachi máa-de, sá'a taká-ro, te ndandúkú víi-dé sikí máa-de, sá'a taká-ro. <sup>25</sup> Te tu'un jáni sa'í ini añú-de kenda ndijin. Yúan-na te jukuiñi jíti-de te chiñú'ún-de Dios. Te kani ndaa-de tu'un ja ncháa ndija Dios jíin-ró. <sup>26</sup> Náni, ja yúan nú kándutútu-ró, te ná ñin ná ñin-ró ío ñin yaa kata-ró, ío tu'un stá'an-ro, ío sáin yu'u ká'an-ro, ío tu'un sa'í ká'an ndijin-ro, ío ja násama-ró tú'un sáin yu'u. Ndi'i ná sá'a-ró jíná'an-ró náva'a skuá'nu tá'an-ró. <sup>27</sup> Te nú ío cháa káka'an sáin yu'u, ná kóo tu'un-ún ja jíin úu-de xí jíin uní-de. Ko ñin-ni-de ñin-ni-de ná ká'an. Te ñin-de ná násama-de tu'un sáin yu'u. <sup>28</sup> Te nú túu cháa násama tu'un ío, ná kasú-de yu'u-dé nuu kándutútu-ró-ún núsáa. Te ná ká'an máa-de ja máa-de jíin Dios. <sup>29</sup> Suni súan cháa kájani tu'un, ná ká'an uu xí uní-de, te sava-ga-de ná nándúkú víi-dé-ún. <sup>30</sup> Te nú inga cháa káncháa-ún, a ni jiní ndijin-de yaku tu'un sa'í, te cháa ni kejá'a ná kasú-de yu'u-dé. <sup>31</sup> Chi taká-ro kuu kani-ró tú'un ñin-ni-ró ñin-ni-ró, náva'a ná kútu'a taká-ro, te ndundéé ini taká-ro. <sup>32</sup> Te ini añú taká cháa kájani tu'un, kájandatú nuu máá cháa kájani tu'un-ún. <sup>33</sup> Chi Dios, nasu Dios savaa kúu-ya, chi sua vindaa vinené sá'a-ya. Te nátu'un kásá'a-i nuu táká tikuni cháa ndoo, <sup>34</sup> súan ná kasú taká ñasí'í yu'u-ña nuu kándutútu-ró. Chi tú permiso ka'an-ña, chi nasu ñá'nu-ga kúu-ña nátu'un ká'an ley. <sup>35</sup> Te nú kutu'a-ña ñin tu'un kákuu-ña, te onde ve'e ná kaká tu'un-ña máa yí-ña, chi tuka nuu kúu nú ka'an ñin ñasí'í núu kándutútu-i. <sup>36</sup> Á nuu-ro jíná'an-ró ní kenda tu'un Dios, xí níni nuu máa-ni-ró ní ja tu'un-ya náún. <sup>37</sup> Te nú ñin cháa jáni ini-de ja ñin cháa jáni tu'un kúu-de, xí jíká Espiritu jíin-de, ná chú'un va'a ini-de, chi tiñu ni tá'ú máá Jító'o-yo kúu tu'un cháa-ri nuu-ro. <sup>38</sup> Ko cháa tú játú'ún tú'un yá'a, suni tú játú'ún-yó-de. <sup>39</sup> Náni, ja yúan ná kuítú ini-ro káni-ró tú'un jíná'an-ró, te ma kasú-ro núu cháa ká'an sáin sáin yu'u. <sup>40</sup> Ko ñúkúún ná sá'a kájí-ró táká tiñu jíná'an-ró.

## 15

### *Tu'un nachaku ndiyi*

<sup>1</sup> Náni, vina te kástu'ún-rí tu'un va'a nuu-ro já ní jani-ri nuu-ro sáa. Chi tu'un yúan, suni a ni kajatá'ú-ró, te suni jíin tú'un yúan ká'jin ni'in-ró, <sup>2</sup> chi suni jíin tú'un-ún ni kakaku-ró, te nú kátjin ni'in-ró tú'un ni jani-ri nuu-ro, nú tú ní kákandíja sáni-ró. <sup>3</sup> Chi suni tu'un kánúú já ní ni'in-rí-ún, ni nastá'an-ri nuu-ro: Ja ní ji'i Cristo ja sikí kuachi-yó, nátu'un ká'an tutu. <sup>4</sup> Te ni yuji-ya. Te ni nachaku-ya núu uní kivi nátu'un ká'an tutu. <sup>5</sup> Te ni ndenda ndijin-ya núu Cefas. Te vása ní ndenda-ya núu máá uxí uu-de. <sup>6</sup> Te vása ní ndenda-ya núu ví'i-gá u'un ciento ñani-yo ká'jin tútú-de. Te sava cháa-ún, sáni-ga káichaku-de. Te sava-de, a ni kaji'i-de. <sup>7</sup> Te vása ní ndenda-ya núu Jacobo. Te vása núu táká apóstol. <sup>8</sup> Te onde sandi'í-na, te suni ni kenda-ya núu-rí, nátu'un nuu ñin suchí xánú. <sup>9</sup> Chi ruu kúu cháa lúli-ga nuu táká apóstol, ja kúka nuu-rí kunání-rí apóstol, kuachi ja

ní chindikín-ri tiku'ni Dios. <sup>10</sup> Te káa-ri nátu'un íó-ri, chí súan ni jika tu'un luu íó ini Dios jíin-rí. Te tu'un luu íó ini-ya, tú ní jika sáni jíin-rí, chí sua ni sátiñu-ga-ri vása táká máá cháa-ún. Ko nasu ruu, chí tu'un luu íó ini Dios ja jika jíin-rí-ún, ni sá'a. <sup>11</sup> Núsáá te vasa ruu xí vasa cháa-ún, súan kájani-ri tu'un, te súan kákandíja-ró. <sup>12</sup> Te nú kájani-yó tú'un Cristo ja ní nachaku-ya má'ñú ndíyi, te naja káka'an sava tá'an-ró ja tú naún ndíyi nachaku núsáá. <sup>13</sup> Chí nú tú naún ndíyi nachaku, suni tú ní náchaku Cristo núsáá. <sup>14</sup> Te nú tú ní náchaku Cristo, kájani sáni-ri tu'un-ya, te suni kákandíja sáni-ró-ya núsáá. <sup>15</sup> Chaa tú káka'an ndaa tu'un Dios kákuu-ri nú súan, chí ni kaka'an-ri ja ní naschakú Dios Cristo, te nú ma náchaku ndija taká ndíyi, tú ní náschakú-ya Cristo núsáá. <sup>16</sup> Chí nú ma náchaku taká ndíyi, suni tú ní náchaku Cristo núsáá. <sup>17</sup> Te nú Cristo, tú ní náchaku-ya, kákandíja sáni-ró-ya núsáá, te kándiso-ga-ro kuáchi-ró nú súan. <sup>18</sup> Nú súan íó, te a ni kanaa táká cháa ja ní kaji'i nuu ndá'a Cristo núsáá. <sup>19</sup> Te nú nini máá vína-ni ja káichaku-yo, káñukuu ini-yo Cristo, cháa ndá'ú ii kákuu-yó vása sava-ga cháa núsáá. <sup>20</sup> Ko vina a ni nachaku Cristo ma'ñú ndíyi. Máa-ya ni nachaku xna'an-ga vása táká ja ní kaji'i. <sup>21</sup> Chi ja siki'ín cháa, te ni cháa kue'e kuu-yo. Suni súan ja siki'ín cháa, te nachaku ndíyi. <sup>22</sup> Chí nátu'un káji'i taká-i ni sá'a Adán, suni súan nachaku taká-i sá'a Cristo. <sup>23</sup> Ko ná in ná in-de ndasa kándita koyo tá'an máa-de: Cristo xna'an-ga, te onde nchaa Cristo, te nachaku cháa káyi'i nda'a-ya. <sup>24</sup> Yúan-na te onde sandí'í-na te xnáa ndí'í-ya ja kátá'ú tíñu, jíin táká ja kákuñá'nu, jíin táká ja kátíin so'o. Yúan-na te nuu máá Táa-yo Dios te nakua'a-ya ñuu nuu tá'ú-ya tíñu. <sup>25</sup> Chí tá'ú níni máa-ya tíñu onde ná kúxiukú táká ja kájito u'u-ya chí ja'a-ya sá'a-ya. <sup>26</sup> Te máá kué'e kuu-yo, ja jíto u'u yóó, chí onde sandí'í-na te xnáa-ya-ún. <sup>27</sup> Chí taká ndatíñu ni ki'in Dios, ni chúkú-ya chí ja'a Cristo, te siki'í ja ká'an súan, ja yúan jiní káji-yó ja tú yí'i Dios nda'a Cristo, chí a ni chí'i Dios taká-ga ndatíñu nda'a Cristo. <sup>28</sup> Ko nú a ni ndí'í taká ndatíñu yí'i nda'a Cristo, yúan-na te suni máá Sé'e-ún kivi-ya ndá'a máá l'a ja ní chí'i-ya táká ndatíñu-ún nda'a-ya, náva'a máá Dios kutiin ndí'í-ya táká ndatíñu. <sup>29</sup> Chí nú túu, te ndasa sá'a cháa kájanducha siki'í ndíyi. Te nú tú nachaku kuti ndíyi núsáá, naja kájanducha-dé siki'í ndíyi núsáá. <sup>30</sup> Te ruu, naja ndíta'an hora káindee ini-ri koto-ri tundó'o núsáá. <sup>31</sup> Ñáni, ká'an ndaa-ri, chí ja siki'í róó jíná'an-ró kúu ja sátéyí-rí máa-rí nuu Jító'o-yo Cristo Jesús, ndíta'an kivi'í-ri. <sup>32</sup> Nátu'un cháa yúkú ká'an-ri. Ni kajatá'an-ri ini nuu Éfeso jíin kíti xaan, te nú tú nachaku taká ndíyi, naún ya'u-ri ni'in-rí núsáá. Ná kée-yo ná kó'o-yó chí yuchaan kuu-yo nú súan. <sup>33</sup> Ma xndá'ú-ro máa-ró, chí nú kájika-ró jíin cháa ñáá, te sáchá'an-de róó, vasa va'a tíñu kásá'a-ró núú. <sup>34</sup> Ná kóo káji iní-ro jíin tíñu ndaa. Ma sá'a-ga-ro kuáchi jíná'an-ró. Chí sava-de, tú kájini-de nuu Dios. Súan ká'an-ri náva'a ná kúka nuu-ro. <sup>35</sup> Ko sanaa te ka'an in cháa: Ndasá nachaku taká ndíyi, ndasa koo yiki kúñu-ún nchaa jíin, achí-de. <sup>36</sup> Ja xíní ñáá kákuu-ró. Tata jakín-ro, ma náchaku kuti, onde nú tú kuu xna'an-ga. <sup>37</sup> Te nú tata jakín-ro, nú trigo xí ingá nuni, nasu jakín-ro yukú ja kóo kúkuéé-ga, chí máá nuni víchí kúu ja jakín-ro. <sup>38</sup> Ko Dios, ja'a-ya yukú nuni-ún, ndasa ni jata'an ini máa-ya, te ná in ná in tata jíin yukú máá. <sup>39</sup> Taká kuñu, nasu in-ni kuñu kúu. Ko in kuñu kúu ndija kuñu cháa. Te inga kuñu kúu kuñu kíti, te inga kúu kuñu tiyáká, te inga kúu kuñu tisaá. <sup>40</sup> Te íó yiki kúñu andíví, te íó yiki kúñu nuu ñú'un. Ko sín luu káa ja íó andíví, te sín luu káa ja íó nuu ñú'un. <sup>41</sup> Te sín luu káa ndikandii. Te sín luu káa yoo. Te sín luu káa tíñuú xíní, chí tú in nuu lúu kándaa tíñuú xíní-ún. <sup>42</sup> Suni súan kúu ja náchaku taká ndíyi. Jakín-ya te te'yu, naschakú-ya te ma té'yu-ga. <sup>43</sup> Jakín-ya te kuka nuu, naschakú-ya te nduu luu. Jakín-ya te koo vitá, naschakú-ya te nduu fuerza. <sup>44</sup> Jakín-ya te ja káa yúkú, te naschakú-ya ja kí'vi ndee andíví. Íó yiki kúñu yúkú, te íó yiki kúñu yí'i ndee andíví. <sup>45</sup> Suni súan yóso núu tutú: Adán xnáñúú, ni kuu-de in cháa ni kuva'a jíin vida cuenta ñayivi, áchí. Te Adán sandí'í-na kúu máa-ya, te náschakú-ya-í jíin Espíritu-ya. <sup>46</sup> Ko cháa xnáñúú, nasu cháa yí'i ndee andíví kúu-de, chí cháa yúkú kúu-de. Yúan-na te vása ní cháa cháa yí'i ndee

ándíví. <sup>47</sup> Chaa xnáñúú kúu chaa nuu ñú'un, chi jíín tikacha ní kuva'a-de. Te chaa uu, onde andíví vái-ya. <sup>48</sup> Taká chaa nuu ñú'un káa nátu'un máa cháa tikacha-ún. Te taká chaa onde andíví káa nátu'un máa cháa andíví-ún. <sup>49</sup> Te nátu'un kájito-yó ndasa ni kaa chaa tikacha-ún, suni súan koto-yó ndasa káa chaa andíví-ún. <sup>50</sup> Náni, tu'un yá'a ká'an-ri, chi kuñu jíín niñí, ma kúu ni'in tá'u iní ñuu nuu tá'ú Dios tiñu. Ni ja te'yú, ma ní'in tá'u ja má té'yú. <sup>51</sup> Kuni so'o-ró ná ká'an-ri in tu'un sa'í jíín-ró. Nasu taká-yo kusú-yo, ko taká-yo, nasama-yó. <sup>52</sup> Ja in nú núu-ni, nátu'un in nakuaní-ni-yó, nuu ndí'i-na nde'e clarín. Chi nde'e clarín, te nachaku taká ndíyi, te ma té'yú-ga. Te yóó, chi nasama-yó. <sup>53</sup> Chi ja te'yú yá'a, kánúú núku'un ja tuká te'yú. Te ja kúu yá'a, kánúú núku'un ja tuká kuu kuti. <sup>54</sup> Te nú ja te'yú yá'a, nuku'un ja tuká te'yú, te ja kúu yá'a, nuku'un ja tuká kuu, yúan-na te skíkuu ja ká'an tu'un yóso núu tutú: Ni kundéé-yá ni ja'ni-yá kue'e kuu-yo. <sup>55</sup> Róó kue'e kuu-yo, ndasa kundéé-ró jíín-rí. Róó kue'e kuu-yo, ndasa tuu-ró rúu. Achí. <sup>56</sup> Chi iñu kué'e kuu-yo kúu kuachi. Te fuerza kuachi kúu ley. <sup>57</sup> Ko ná kúta'u-yo núu Dios ja já'a-ya fuerza kundéé-yó sá'a Jito'o-yo Jesucristo. <sup>58</sup> Nani máni, ja yúan ná kuñi ni'in-ró, ma náyu'ú-ro. Nene ná xndeá-ga-ro jíín tíñu kuní máa Jito'o-yo. Chi a kájiní-ro ja tú kásatiñu sáni-ró núu máa Jito'o-yo.

## 16

*Siki já kakín-i xu'ún kuatíñu*

<sup>1</sup> Siki xú'ún kájakin-ro ja kuatíñu ñayivi ndóo, suni ná sá'a-ró nátu'un ni tá'ú-rí tiñu nuu tíku'ni ndañúu Galacia. <sup>2</sup> Ndita'an kivi in semana, ná in ná in-ró vé'e-ró chíva'a sñin-ró yakú najíin, ndasa ni jatú'un-ya ní'in-ro, náva'a nú ni jaa-ri te tú níni kakín-ro. <sup>3</sup> Te nú ni jaa-ri, te koo chaa kaji máa-ró kuá'a-ró credencial nuu-dé, te táji-rí-de onde ñuu Jerusalén kinchaka-de yaku ja kakín-ro-ún. <sup>4</sup> Te nú kee cuenta ja sáni ki'in-ri, te kingoyo-de jíín-rí.

*Consejo jíín sá'an kúta'u*

<sup>5</sup> Te jaa-ri nuu-ro, te nú ni ja'an-ri ñuu Macedonia chi ichi ñuu Macedonia ja'a-ri jaa-ri. <sup>6</sup> Chi sanaa te kendo-ri jíín-ró, xí sjá'a-ri viko víjin, náva'a chu'un íchí-ró rúu nú ndénu kuní-ri ki'in-ri. <sup>7</sup> Chi vina tú kuní-ri ja ká'an-ri jíín-ró te ja'a-ni-ri ki'in-ri, chi ñúkuu iní-ri kendo-ri jíín-ró yakú kivi, te nú kuá'a máa Jito'o-yo tú'un. <sup>8</sup> Ko kendo-ri iní ñuu Éfeso, onde jaa kivi Pentecostés. <sup>9</sup> Chi bueno ni nuña in yuxé'é kivi-ri sátiñu va'a-ri. Ko kua'a cháa kájasu ichi ío. <sup>10</sup> Te nú ni jaa Timoteo, te koto va'a-ró-de, ma síyú'ú-ro-dé, chi tiñu máa Jito'o-yo sá'a-de nátu'un sá'a-ri. <sup>11</sup> Ni in-ró ma sá'á'a iní-ro núu-dé núsáa, chi sua vindáa vinené ná náchu'un íchí-ró-de náva'a ná ncháa-de nuu-rí, chi kundatu-ri-de jíín ñani-yo. <sup>12</sup> Te cuenta ñani-yo Apolos, xaan ní ka'an ni'in-ri jíín-de ja ná jaa-de nuu-ro jíín ñani-yo. Ko ni in modo tú ní jata'an iní-ya jaa-de vina. Ko jaa ná'in-de, nú ná núña-de. <sup>13</sup> Koo ndito iní-ro jíná'an-ró. Kuiñi ni'in-ró jíín tú'un kákandíja-ró. Cuenta chaa téyí sátiñu-ró, te ná kóo fuerza iní-ro. <sup>14</sup> Jíín tú'un kúndá'ú iní tá'an sá'a-ró taká tiñu. <sup>15</sup> Nani, a kájiní-ro ja vé'e Estéfanos ni kákandíja xna'an-ga iní ñuu Acaya, te bueno kákutéñu-i kájatíñu-i nuu ñayivi ndóo. <sup>16</sup> Te ká'an ni'in-ri jíín-ró ja ná kivi-ró chíi nda'a ñayivi kásá'a súan, jíín núu taká ñayivi káchindéé tá'an jíín-ró, jíín ñayivi kásatiñu jíín-ró. <sup>17</sup> Kúsi iní-ri ja ní chaa Estéfanos jíín Fortunato jíín Acaico, chi chaa-ún kákuu yunúu-ro ja tú ní ká'iin presente-ro. <sup>18</sup> Chi ni ndundéé iní añú-ri jíín iní añú-ro ní kasá'a-de. Ná kuatú'ún-ró cháa káa súan. <sup>19</sup> Sándéé iní-ro, áchí tiku'ni ká'io ndañúu Asia. Aquila, jíín Priscila, jíín tíku'ni náta'a iní ve'e-de, onde jíín máa Jito'o-yo káka'an ni'in-de ja ná sándéé iní-ro. <sup>20</sup> Sándéé iní-ro, áchí taká ñani-yo. Te titú ndoo tá'an-ró nú káka'an jítá'an-ró. <sup>21</sup> Ya'á kúu tu'un ndéé iní, ni chaa máa-rí Pablo jíín ndá'a-rí. <sup>22</sup> Nú ío in chaa ja ná tú kúmani-dé jíín Jito'o-yo Jesucristo, ná náa-dé. Ña'an-ní Táta. <sup>23</sup> Tu'un luu ío iní máa Jito'o-yo Jesucristo, ná kóo jíín-ró jíná'an-ró. <sup>24</sup> Kúndá'ú iní-ri taká-ro sá'a Cristo Jesús. Súan ná kóo. Amén.



LA SEGUNDA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A LOS  
CORINTIOS  
YA'A KUU CARTA UU JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL  
NUU ÑAYIVI ÑUU CORINTO

*Sa'gn kúta'u*

<sup>1</sup> Máá-rí Pablo kúu-ri apóstol nuu Jesucristo, chi súan ni jata'an iní Dios. Te jín ñaní-yo Timoteo káchaa-ri tutu yá'a nuu tíku'ni Dios kánchaa iní ñuu Corinto, onde jín núu táká ñayivi ndoo káxiukú ní ñuu Acaya. <sup>2</sup> Tu'un luu ío iní, jín tú'un kuaká'nu iní, ja kii nuu máá Taa-yo Dios, jín já kii nuu máá Jito'o-yo Jesucristo, ná koo jín-ró jíná'an-ró.

*Ndasa ni sándéé iní Pablo jín túndó'o*

<sup>3</sup> Ná kúta'u-yo núu Dios, Taa Jito'o-yo Jesucristo, chi Taa tu'un kúndá'ú iní yóo kúu-ya. Te suni Dios taká tu'un ndúndéé iní-yo kúu-ya. <sup>4</sup> Te máá-yá, chi já'a-ya tú'un ndéé iní-yo núu táká túndó'o káta'an-yo, náva'a yóo, suni kuu kuá'a-yó tú'un ndéé iní nuu cháa kájito túndó'o. Te jín tú'un ndúndéé iní-yo sá'a Dios ja ká'an máá-yó máá tú'un ndéé iní. <sup>5</sup> Chi nátu'un jito ta'an-yo kuá'a túndó'o jín Cristo, suni súan bueno ní'in-yo tú'un ndéé iní-yo sá'a máá Cristo. <sup>6</sup> Ko nú kájito máá-rí túndó'o, yuán kuu ja ná kaku máá-ró te koo ndéé iní-ro. Xí nú kándundéé iní-ri, yuán kuu ja ná ndúndéé iní-ro. Chi ní'in-ro tú'un-ún, te nú jín paciencia ná ndó'o-ró túndó'o ni kando'o-ri. <sup>7</sup> Te tú násama iní-ri ja káñukuu iní-ri sikí roó, chi a kájini-ri ja nátu'un kájito ta'an-ro túndó'o jín-rí, suni súan kándundéé tá'an iní-ro jín-rí. <sup>8</sup> Kákuni-ri, ñáni, ja ná júku'un iní-ro sikí túndó'o ni kata'an-ri iní ñuu Asia. Chi ni kuku'a iní añú-ri já á yani ma kánda-ri, te káindatu ká'nu-na-ri ja kúu-ri núu. <sup>9</sup> Ko máá-rí, a ni kaja'ncha iní-ri ja kúu-ri. Súan sá'a-ya náva'a ma kándija-ri ja kúu nama-ri máá-rí, chi sua nuu Dios ja náschakú-ya ndíyi, kándija-ri. <sup>10</sup> Chi máá-yá, ni nama-ya rúu jíná'an-ri onde nuu á yani kuu-ri, te náma-ya rúu. Te káñukuu iní-ri, ja sáni nama-ga-ya rúu. <sup>11</sup> Suni ná chándéé-ró rúu ja kakán ta'u-ro já'a-rí, náva'a suni kua'a-í, ná nákuatá'ú-i ja sikí rúu, ná ni kani'in-rí ta'u-rí ni sá'a kua'a-í ja ní kajikan ta'u-í.

*Naja tú ní jáa yachi Pablo*

<sup>12</sup> Chi jín yá'á kuu ja kásatéyí-rí máá-rí. Chi iní añú-ri kuu testigo ja ní kajika kuu va'a ñúkuún-rí iní ñuyívi, jín tú'un ndoo iní, jín tú'un kájí iní cuenta Dios, nasu jín tú'un ndichí cuenta ñuyívi, chi sua jín tú'un luu ío iní Dios. <sup>13</sup> Chi tuká káchaa-ri tu'un jáa núu-ro, chi ja á káka'u-ró-ún kuu, te a kájuku'un iní-ro. Te ñúkuu iní-ri ja ná júku'un va'a va'a iní-ro, <sup>14</sup> chi ndaa, kájuku'un iní-ro ñin tá'ú, ja ondé kivi ncháa máá Jito'o-yo Jesús, te koo sií iní-ro já sikí rúu, te suni súan koo sií iní-ri ja sikí roó jíná'an-ró. <sup>15</sup> Te súan ni jani ndija iní-ri. Te yuán jáa-ri nuu-ro xná'an-ga núu, náva'a kusii iní-ro úu jínu. <sup>16</sup> Chi ichi núu-ro jáa-ri, yuán-na te ja'a-ri ki'in-ri ñuu Macedonia núu, te ndenda-ri ñuu Macedonia, te nchaa-ri nuu-ro ingá jínu, te roó nachu'un íchí-ró rúu ki'in-ri ñuu Judea núu. <sup>17</sup> Te ja súan ni kuu iní-ri ja-ri, te cháa nátu'u iní kúu-ri náún. Xí tú'un ja jáni iní-ri sá'a-ri-ún, tu'un jáni yúkú-ni iní máá-rí kuu náún. Yachi ká'an-ri: Kuu, kuu, yuán-na te: Túu, túu, náún. <sup>18</sup> Chi skikuu va'a Dios, te jini-ya já tú'un káka'an-ri jín-ró, nasu ká'an-ri: kuu, yuán-na te: Túu-ni. <sup>19</sup> Jesucristo kuu Se'e Dios. Te Silvano jín Timoteo jín rúu, ni kajani-ri tu'un-ya núu-ro. Te jín-yá, nasu tú'un kuu, jín tú'un túu ío, chi nuu máá-yá, ío máni tu'un kuu. <sup>20</sup> Chi taká tu'un ni keyu'u Dios, ni ka'an: Kuu, ja cuenta máá-yá. Te máá-yó, káka'an-yo: Amén, nuu-ya, chi kánakana jaa-yó Dios. <sup>21</sup> Te Dios kuu I'a skétá'an ní'in ruu jín roó jín Cristo. Te ni chaa-ya tínu sikí-yo. <sup>22</sup> Te suni máá-yá, ni chaa-ya tuní sikí-yo, te ni ja'a-ya Espiritu-ya iní añú-yo já kuu seña-yo. <sup>23</sup> Té jaa-ga-ri Corinto, chi tú kuni-ri kana jín-rí nuu-ro. Te ná kuu Dios testigo, ndasa jáni iní añú-ri. <sup>24</sup> Nasu

kákuni-ri kutiin ni'in-ri so'o-ró ndasa kákandíja-ró, chi sua káchindéé tá'an-ri jíin-ró já ná kúsi-ri-gá ini-ro. Chi ká'iin ni'in-ró jíin tú'un kákandíja-ró.

## 2

<sup>1</sup> Ko súan ni chaa ini-ri ja má jáa-ri inga jínu nuu-ro jíin tú'un ndúkuí'a ini-ro sá'a-ri. <sup>2</sup> Chi nú ndúkuí'a ini-ro sá'a-ri, te ndé chaa kúu ja násási-ri iní ruu, chi suni máa chaa ja ndúkuí'a ini sá'a-ri-ún. <sup>3</sup> Te suni tu'un yá'a ni chaa-ri nuu-ro, náva'a nú ni jaa-ri, te ma kúkuí'a ini-ri sá'a chaa ja násási-ri nini iní ruu jian. Te jáni ndija ini-ri ja nátu'un kúsi-ri iní-ri, suni koo si-ri iní taká-ro. <sup>4</sup> Chi siki já jíto xaan-ri tundó'o, te tá'u'u ini añú-ri, te xaan ndé'e nducha núu-ri, kúu ja ní chaa-ri tutu yá'a nuu-ro, náva'a ná kuní-ro já maní xaan-ri jíin-ró, nasu já ndúkuí'a ini-ro sá'a-ri.

Siki tú'un kuña ká'nu ini

<sup>5</sup> Ko nú in chaa sakuí'a ini-de ruu, nasu níni ruu sá'a-de jíin-ri, chi suni onde siki taká-ro sá'a-de. Súan ká'an-ri, náva'a tú ka'an xaan-gá-ri nuu-ro. <sup>6</sup> Te sava-ró, ni kakana jíin-ró núu-dé, te su súan-ni a ni kuu castigo yá'a siki in chaa súan. <sup>7</sup> Ja yúan súa ná sá'a-ró táká'nu ini-ro núu-dé jíiná'an-ró, te ka'an-ro tú'un ndéé iní jíin-de, náva'a má ndákí'vi tu'un kuí'a ini-ún xini-dé. <sup>8</sup> Te ká'an ni'in-ri jíin-ró, ja ná náka'an maní-ro jíin-de jíiná'an-ró. <sup>9</sup> Chi suni ja siki tínu yá'a kúu ja ní chaa-ri nuu-ro, náva'a koto nchaa-ri róó, te kuní-ri nú kájandatu va'a-ró taká tínu. <sup>10</sup> Te nú sá'a-ró táká'nu ini-ro núu in chaa, suni ruu. Te nú ni sá'a-ri táká'nu ini-ri nuu in-de, siki já maní-ri jíin-ró núu Cristo, yúan ní sá'a-ri táká'nu ini-ri nuu-dé, <sup>11</sup> náva'a ma kúndéé Satanás xndá'ú yóó, chi a kájini va'a-yó modo tíin yátá-ún yóó. <sup>12</sup> Ná ni ja'an-ri nuu Troas ja káni-ri tu'un va'a Cristo, ni nuña ichi já ká'an-ri ni sá'a máa Jíto'o-yo. <sup>13</sup> Ko tú ní kúsi-ri iní añú-ri chi tú ní nani'in-ri nani-ri Tito. Yúan-na te ni nakuatá'ú-ni-ri nuu taká chaa-ún, te ni ki'in-ni-ri ichi kuá'an-ri nuu Macedonia. <sup>14</sup> Ko ná kúta'u-yo núu Dios, chi bueno kúndéé-yo skáka-yó tínu Cristo sá'a-ya, chi taká lugar jichá nuu tu'un-ya kuá'an kásá'a-yó, te kájini tu'un-i-ya. <sup>15</sup> Chi tu'un Cristo, bueno skáka-yó já'an sá'a Dios, te jáa tu'un-ún nuu chaa kákaku jíin núu chaa kánaa. <sup>16</sup> In chaa-ún, vasa jíni so'o-de tu'un-ún, ná kúu i-de. Te inga chaa jíni so'o va'a, ná kúchaku-ni-de. Te ja siki taká tu'un yá'a, ndé chaa kanda jíin. <sup>17</sup> Chi nasu chaa káxikó tú'un Dios cuenta mercancia kákuu-ri, vasa kásá'a sava chaa súan, chi sua chaa ndaa kákuu-ri. Nátu'un chaa ni táji Dios vai kákuu-ri, chi Dios, jini-ya ndasa káka'an-ri tu'un Cristo.

## 3

Siki tú'un contrato jáa

<sup>1</sup> A ni ndejá'a-yó inga jínu ká'an-yo já'a máa-yó náún, xí kánandi'i-ri tutu ka'an ja'a-ri ja kúu róó, xí tutu ka'an-ro já'a-ri nátu'un sava-de náún. <sup>2</sup> Róó kákuu tutu-ri yóso-ro iní añú-ri, te kájini taká chaa nuu, te káka'u-de. <sup>3</sup> A kájini ndijin-i ja róó kákuu tutu ni chaa Cristo, ja ní kaskáka-ri, ko nasu jíin tinta, chi jíin Espiritu Dios, l'a chakú, ni chaa-ya, ni nasu núu yúu tabla, chi ichi iní añú. <sup>4</sup> Yúan kúu tu'un kájani ndija ini añú-ri jíin núu Dios sá'a máa Cristo. <sup>5</sup> Nasu kájani ini-ri ja kákuu ndéé máa-ri ja máa-ri siki tínu-ún, ja kákuu ini-ri. Chi súan já'a máa Dios tu'un ja kúndéé-yó. <sup>6</sup> Chi siki in contrato jáa, játiñu va'a-ri sá'a-ya, ko nasu já ká'an letra, chi ja ká'an máa Espiritu kúu. Chi letra já'ni, ko Espiritu náschakú. <sup>7</sup> Te tu'un-ún ja kúu-yo jíin núu, chi ni yoso núu yúu. Te xaan ní ndii nchaa kivi ní chaa-ún. Te ni ndii nchaa nuu Moisés ni sá'a. Te ja yúan tú ní kákuu ndé'é sé'e Israel nuu-dé, vasa kuéni kuéni ni nda'va ja ndii nchaa-ún. <sup>8</sup> Te nú súan ío yúan, naga ni kuu tu'un Espiritu. Á tú ví'i-gá ndii nchaa nuu. <sup>9</sup> Chi nú tu'un ja tá'nu ndatu-yo jíin, ni ndii nchaa, ví'i-gá ndii nchaa xaan tú'un nasánda yóó. <sup>10</sup> Chi ja ní ndii nchaa-ún, tuká ndii nchaa jíin yá'a, chi ni'in-ga ndii nchaa ya'a. <sup>11</sup> Chi nú ja ní nda'va-ún ni ndii nchaa, ví'i-gá ndii nchaa ja kóo ní káni. <sup>12</sup> Nú súan káñukuu ini-ri, te ná chúndéé iní-ri

ka'an-ri núsáá, <sup>13</sup> te tú kásá'a-ri nátu'un ni sá'a Moisés, ja ní jasú-de ñin sa'ma núu-dé, náva'a tú kuu ndé'é sé'e Israel nuu-dé ndasa kuanda'va ja ní ndii ncháa-ún. <sup>14</sup> Ko ini añú máa cháa-ún ni ndasu, chi onde vina nú káka'u-de tutu contrato aná'an, te suni nátu'un ndasú-ni sa'ma-ún nuu-dé, tú núña, chi onde nú kándíja-yó Cristo, yúan-na te kuxio sa'ma-ún ki'in. <sup>15</sup> Suni sáni onde vina, nú káka'u-de tutu ni chaa Moisés, te ndasú-ni sa'ma-ún nuu añú-de. <sup>16</sup> Ko nú naxió káva ini-de nuu máa Jító'o-yo, te sa'ma-ún kuxio-ni ki'in. <sup>17</sup> Chi máa Jító'o-yo kúu-ya Espiritu. Te nuu ío Espiritu máa Jító'o-yo, yúan ío nuu káka kuu ndicha-na-yo. <sup>18</sup> Núsáá te taká máa-yó, tú ndasú nuu-yo, te kánde'é-yó núu máa Jító'o-yo, nátu'un nuu ñin espejo, ndasa ndii ncháa nuu-yá. Te suni súan ndii ncháa kánasama-yó nátu'un káa máa-yá. Súan sá'a Espiritu Jító'o-yo jíin-yó.

## 4

<sup>1</sup> Ja yúan ní chaa-ya tíñu yá'a siki-rí nátu'un ni kundá'ú ini-ya rúu. Te tú kákuítá-ri, te tú káyu'ú-ri. <sup>2</sup> Chi sua ni kachaxio-ri tu'un yísa'í ja kúka nuu-yo sá'a-ún kua'an. Tú xndá'ú-ri kájika kuu-ri, ni tú kánasama-ri tu'un Dios, chi sua káka'an ndijin-ri tu'un ndaa. Te taká ñayivi kájiní ini añú-i ja káka'an va'a-yó ondé nuu Dios. <sup>3</sup> Te nú sáni-ga ndasú siki tú'un va'a káka'an-ri, nuu cháa naa ndasú siki. <sup>4</sup> Chi ja tíin so'o ñuyivi yá'a, ni jasú xini cháa tú kákandíja, náva'a tú tuun ndua tú'un va'a nuu ja jiní tuni chaa-ún, te kuni-de ndasa luu kánchaa Cristo, chi muestra Dios kúu-ya. <sup>5</sup> Chi nasu tú'un máa-rí kájani-ri, chi tu'un máa Jító'o-yo Jesucristo kúu. Te ruu kákuu-ri mozo-ro ja siki Jesús. <sup>6</sup> Chi Dios kúu l'a ni tá'ú-ya tíñu ja ná kundijin ñuña. Te ni stúun-ya ini añú-ri, náva'a ná kuni-ri nuu Jesucristo ndasa ndii ncháa Dios.

*Ndasa ndo'o ñayivi kándíja*

<sup>7</sup> Ko tu'un yá'a ñú'un ini yiki kúñu vitá xaan-rí, náva'a ná kuni-ri ja ondé nuu Dios kúu nuu kii fuerza ni'in xaan, nasu núu máa-rí kenda. <sup>8</sup> Kájito-ri tundó'o taká lado, ko kákanda-ri jíin. Tú kákutuní ini-ri ndasa sá'a-ri, ko káñukuu ná'in ini-ri. <sup>9</sup> Káchindikín-i ruu, ko tú xndóo-ya rúu. Kástují-í ruu, ko tú káxnáa-í ruu. <sup>10</sup> Te taká lado kájika kuu-ri, te nene a yani kuu yiki kúñu-ri, ná ni ji'i Jesús, náva'a jíin yiki kúñu-ri te ná kuni ndijin-i tu'un ni nachaku Jesús. <sup>11</sup> Chi ruu, nini káichaku-ri, nene kája'a-ri máa-rí, te ná kúu-ri nú kuu-ri siki Jesús, náva'a jíin yiki kúñu ndá'ú-ri yá'a, ná kuni ndijin-i tu'un ni nachaku Jesús. <sup>12</sup> Ja yúan jika kue'e kuu-ri jíin-rí, te jíin-ró jika tu'un kuchaku-ro. <sup>13</sup> Ko ñin-ni modo kákandíja-ri, nátu'un chaa ni chaa nuu tutú: Ni kandíja-ri te ja yúan ní ka'an-ri, áhí. Suni súan kákandíja-ri, te ja yúan káka'an-ri. <sup>14</sup> A kájiní-ri ja máa l'a ni naschakú Jesús, suni naschakú-ya rúu jíná'an-ri ja jíin Jesús, te kani-ya rúu nuu-yá onde jíin róo jíná'an-ró. <sup>15</sup> Chi taká tundó'o yá'a kándo'o-ri ja siki róo jíná'an-ró, náva'a nándeá-ga tu'un luu-ya kí'in nuu kuá'a-gá-i, te ná káa-ga ná nákuatá'ú-i, te ná nákana jaa-i Dios. <sup>16</sup> Ja yúan tú káyu'ú-ri, chi sua ndújaa añú-ri ñin ñin kiví, vasa kuakuítá yiki kúñu-ri. <sup>17</sup> Chi tundó'o kájito-ri vina, tú ká'ú kúu, chi núnúu-ni kúu, te ná ní'in-rí ta'u ñá'nu, luu xaan, kúu-ri ní káni sá'a-ún. <sup>18</sup> Tú kánde'é-rí nuu ndatíñu ja jiní ndijin-yo núu, chi sua kánde'é-rí nuu ndatíñu ja tú jiní ndijin-yo núu. Chi ndatíñu ja jiní ndijin-yo núu, ja'a-ni ki'in. Ko ndatíñu ja tú jiní ndijin-yo núu-ún, kundito ní káni.

## 5

*Ve'e ja tú ní kuva'a jíin ndá'a*

<sup>1</sup> Chi a kájiní-ri ja vé'e kuii ncháa-ri nuu ñú'un yá'a, nú ná náa, te a káñava'a-ri ñin ve'e ká'nu nuu Dios, ko ñin ve'e ja násu jíin ndá'a ní kuva'a, chi ní káni súan-ni ío máa ondé andíví. <sup>2</sup> Te ja siki yá'a kúu ja kájaka nuu ini-ri, chi kákuni-ri kundasu ve'e-ri andíví-ún siki-rí. <sup>3</sup> Chi nú ná ndasú siki-rí, te ma kóo víchí líi-gá-ri. <sup>4</sup> Chi suni súan ruu ja ká'iin-ri ini ve'e kuii yá'a, ndá'ú xaan kájaka nuu ini-ri, chi tú kákuni-ri kúvichí líi-rí, chi sua kákuni-ri koso tá'an ku'un-ri, náva'a kunuu ja kúu-ún ki'in, te kendo ja kúchaku-ún ní

káni. <sup>5</sup> Ko l'a n̄i sáva'a ruu ja súan nduu-ri, Dios kúu-ya. Te máá-yá n̄i ja'a-ya Espiritu ini-ri ja kúu seña nuu-rí. <sup>6</sup> Ja yúan nené ká'io ndéé iní-ri. Te kájini-ri ja níni ká'iin-ri chii yiki kúñu yá'a, kájika kuu jíká-rí nuu máá Jító'o-yo. <sup>7</sup> Chi siki já kákandíja-ri te kájika-ri, nasu já kánde'é-rí nuu. <sup>8</sup> Ko tú yú'ú-ri, vasa ví'í-gá kákuni-ri kenda-ri chii yiki kúñu yá'a, ja nájaa-ri kuxiukú-rí jín máá Jító'o-yo. <sup>9</sup> Nándúkú ndéé vá'a-ri núsáá, vasa ká'iin jíká-rí, xí káxiukú-rí ve'e ká'iin yani-ri, ko ná kúsi iní-ya sá'a-ri. <sup>10</sup> Chi níni kuñi ndijin taká-yo yú'u mesa Cristo sánda-ya tíñu-yó, náva'a ki'in in in-yó yá'u-yó nú ndasa tíñu n̄i kasá'a-yó jín yiki kúñu-yó, vasa va'a xí vasa ñáá.

#### *Ndasa naketá'an-i jín Dios sá'a-yó*

<sup>11</sup> Kájini-ri kuandatu-ri nuu máá Jító'o-yo, te káskandíja-ri ñayivi. Ko a jini ndijin Dios ruu jíná'an-ri, te suni káñukuu ini-ri ja kájini ndijin-ro rúu jín iní añú-ro. <sup>12</sup> Nasu núu-ro káka'an tuku máá-rí ja'a máá-rí, chi kákastu'un-ri modo ndasa sátéyí-ro máá-ro siki rúu, náva'a ná ní'in-ro tú'un xndió káni-ro núu cháa ja kásatéyí-de máá-de ja kánde'é-de ndasa kánda nuu-dé, tú kánde'é-de ndasa kánda ini añú-de. <sup>13</sup> Chi núu cháa kánda-chi kákuu-ri, siki já játíñu-ri nuu Dios kúu. Te núu cháa ká'io káji iní kákuu-ri, siki já játíñu-ri nuu róó kúu. <sup>14</sup> Chi tu'un kúndá'ú ini Cristo, stétuu ruu sá'a-ri tíñu yá'a. Chi súan kájani ini-ri ja nú in-ya ní ji'i ja'a táká ñayivi, te nátu'un n̄i kaji'i taká-i núsáá. <sup>15</sup> Te n̄i ji'i-ya já'a táká ñayivi. Ja yúan ñayivi káichaku, tuká kuchaku-i ja máá-i, chi kuchaku-i ja siki máá-yá, l'a n̄i ji'i te n̄i nachaku ja siki máá-i. <sup>16</sup> Ja yúan ondé vina te níi-gá kua'an-yo, ma káni yúkú iní-ri koto-ri ni in ñayivi, vasa súan n̄i kajani yúkú iní-ri siki Cristo sáá, ko vina tuká jáni ini-ri súan. <sup>17</sup> Chi núu in ñayivi yí'i-i nda'a Cristo, a n̄i nduu jáa-i, te tu'un tú'ú, a n̄i kaja'a kua'an. Te vina a n̄i ndi'i n̄i kandujáa. <sup>18</sup> Te ndi'i ya'á ní sá'a Dios. Chi máá-yá a n̄i nasketá'an-ya rúu jín máá-yá n̄i sá'a Cristo. Te n̄i cháa-ya tíñu siki-rí ja kástu'un-ri ndasa naketá'an-i jín-yá. <sup>19</sup> Te jandáa, chi jín Cristo n̄i jiku Dios, nasketá'an máá-yá ñuyivi jín máá-yá, te taká kuachi kásá'a cháa tú ní chí'i-ya cuenta siki-dé. Te n̄i cháa-ya tíñu siki-rí ja ná káni-ri tu'un ndasa naketá'an-i jín-yá. <sup>20</sup> Ja yúan vái koyo-ri jín sí'ví máá Cristo. Te ná sá'a-yó cuenta ja yú'u núu Dios kákuu-ri. Te káka'an nda'ú-ri jín-ro jín sí'ví máá Cristo, ja ná naketá'an-ro jín Dios. <sup>21</sup> Te Jesús, tú ní sá'a-ya kuáchi. Te n̄i nduu-ya kuáchi n̄i sá'a Dios ja yóó, náva'a kendo nda-yo modo Dios sá'a Cristo.

## 6

<sup>1</sup> Suni súan ruu, káchindéé tá'an-ri jín-yá. Te káka'an n̄i'in-ri jín-ro ja má kuatá'ú sáni-ro tú'un luu ío ini Dios. <sup>2</sup> Chi áchí-ya: Máá kivi vá'a n̄i jini so'o-ri tu'un ká'an-ro, te kivi ní kaku-ro ní nama-ri róó. Vina-ni kúu máá kivi vá'a, vina-ni kúu máá kivi náma-ri róó, áchí-ya. <sup>3</sup> Ni in cháa, tú káskivi-ri-de nuu ní in kuachi, náva'a ma ká'an-i siki tíñu kándiso-ri. <sup>4</sup> Chi sua káskíkuu va'a-ri jín táká tíñu, nátu'un kájatíñu-ri nuu Dios. Te n̄i káka-ri vasa kájito-ri tundó'o, vasa kánandi'i-ri, vasa kándukuí'a ini-ri, <sup>5</sup> vasa káskúun-i yunu xí sukun-ri, vasa táan-í ruu vekaa, vasa kánda vaa-i siki-rí, vasa kána tajn-ri, vasa kája'ni-rí máá-rí ja núma'ná, vasa ká'io ndicha ini-ri. <sup>6</sup> Ko kájika-ri jín tú'un ndoo, jín tú'un júku'un ini, jín paciencia, jín tú'un mani iní, jín Espiritu Santo, jín tú'un kúndá'ú ndija ini, <sup>7</sup> jín tú'un ká'an káji, jín fuerza Dios, jín tú'un jika ndaa nuu tú'ma-yó, kúu ichi ndávésé-rí, te kúu ichi ndává'a-ri, <sup>8</sup> vasa jín'ú'un káka'an-i jín-rí xí túu, vasa kájatíñu-ri ruu xí túu. Káka'an-i ja cháa xndá'ú kákuu-ri, vasa cháa ndaa kákuu-ri. <sup>9</sup> Káka'an-i ja tú kánakuni-i ruu ko a kájini va'a-i ruu, xí já káji'i-ri, ko káichaku ná'ín-rí, xí já káxndó'o-i ruu, ko tú ní kája'ni-í ruu. <sup>10</sup> Káka'an-i ja kándukuí'a ini-ri, ko nene ká'io si iní-ri, xí já cháa ndá'ú kákuu-ri, ko kásá'a kúká-rí kua'a ñayivi, xí já tú naún káñava'a kuti-rí, ko máá-rí xín ndi'i. <sup>11</sup> Róó cháa ñuu Corinto. n̄i káka'an káji-rí jín-ro, te onde jín iní jín añú-ri n̄i kúndá'ú ini-ri róó. <sup>12</sup> Ruu, chi ío lugar ini añú-ri ja kúu róó, ko róó, tú kásá'a-ro lugar ini añú-ro já kóto ndá'ú-ro núu-rí. <sup>13</sup> Nátu'un jín sé'e-ri ká'an-ri. Ná kúndá'ú tuku ini máá-ro rúu, náva'a in núu ná xndió káni-ro tú'un-ún.

Sikí tú'un tú kivi nduu-yo jíin tínu ñáá

<sup>14</sup> Ma kivi koyo nduu-ro jíin ñáyivi tú kákandíja, chi naún tínu ketá'an sá'a tu'un ndaa jíin tú'un ñáá. Te ndasa ketá'an ñundijin jíin ñúñáa. <sup>15</sup> Ndasa ka'an ñin núú tú'un Cristo jíin tú'un Belial, xí ndasa kuiñi ká'nu chaa kándíja jíin cháa tú kándíja. <sup>16</sup> Ndasa kani tá'an tu'un ve'e ij Dios jíin tú'un ndoso. Chi yóó kákuu-yó vé'e ij Dios, I'a chakú, nátu'un ni ka'an Dios: Kunchaa-ri te kaka kuu-ri ma'ñú-i, te kuu-ri Dios máá-i, te kuu-i ñáyivi máá-rí. <sup>17</sup> Chi máá Tatá Dios ká'an-ya: Ja yúan ná kenda koyo-ró má'ñú máá-de, te ná sásin-ró máá-ró, te ma ké'é-ró tínu chá'an, te naki'in sé'é-rí róó, <sup>18</sup> te ruu kuu-ri Táa-ro jíná'an-ró, te róó jíná'an-ró kúu-ró sé'e yí-ri jíin sé'sí-ri, áchi máá Tatá Dios, I'a kúñá'nu tá'ú tínu.

## 7

<sup>1</sup> Ñáni, káñava'a-yó tú'un yá'a ja ní keyu'u-yá, te ná nákachá ndi'i-yó táká cha'an ndiso yiki kúñu-yó jíin añú-yo núsáa. Te ná kuándatu-yo núu Dios, te ná síyíja-yó máá-yó jíin tú'un ni nasándoo-ya yóó.

*Ja ní nakani ini tikuní kándíja*

<sup>2</sup> Ná kani va'a ini-ro já kúu ruu. Tú ní ñin chaa ní kásá'a ndiva'a-ri jíin-de. Tú ní ñin chaa ní kásijíta-ri. Tú ní ñin chaa ní káxndá'ú-ri. <sup>3</sup> Nasu ká'an-ri tu'un yá'a ja náku-xndí-ri sikí-ro, chi a ni ka'an-ri jíin-ró já kákundá'ú ini-ri róó, te ñin ká'nu-ni kuu-yo, te ñin ká'nu-ni kuchaku-yo. <sup>4</sup> Xaan chundéé ini-ri ká'an-ri tu'un-ró. Xaan sátéyí-rí máá-rí ja sikí róó jíná'an-ró. Xaan ío ndéé ini-ri. Xaan kúsii ini-ri, vasa taká tundó'o yá'a kájito-ri. <sup>5</sup> Chi ná ni jakoyo-ri ñuu Macedonia tú ní kúu kuti ndétatú-ri, chi sua ni kajito-ri tundó'o taká lado. Ichi fuera kájatá'an, ichi ini kayu'ú-ri. <sup>6</sup> Ko chaa ndúkuí'a ini, ndundéé ini-de sá'a Dios, te ni nasándéé-yá ini-ri jíná'an-ri ja ní nchaa Tito. <sup>7</sup> Ko nasu máá ñin sikí já ní nchaa-de, chi suni ni kakusii ini-ri jíin tú'un ndéé ini ja ní ndundéé ini-de ni kasá'a-ró. Chi ni nakani-de tu'un nuu-rí ndasa kájítú ini-ro, ndasa kánde'e-ro, ja káñukuu ini-ro rúu. Te ja yúan ní kusii-gá ini-ri. <sup>8</sup> Chi vasa ni kukuí'a ini-ro ní sá'a carta-ri, tuká nakani ini-ri vasa a ni nakani ini-ri, chi a ni jini-ri ja ní kandukuí'a ini-ro yakú-ni kivi ní sá'a carta-ri. <sup>9</sup> Te vina kúsii ini-ri. Ko nasu sikí já ní kandukuí'a ini-ro, chi sua ja ní kanakani ini-ro ní sá'a ja ní kandukuí'a ini-ro. Chi súan ni kuní máá Dios ja ní kandukuí'a ini-ro, te tú ní xnáa-ro ní ñin ta'u-ro sá'a-ri. <sup>10</sup> Chi nú kandukuí'a ini-yo nátu'un kuní Dios, yúan-na te ná nakani ini-yo te kaku-yó. Nú sá'a-yó súan, te ma yú'ú-yo. Ko nú cuenta sikí ñuyívi yá'a kandukuí'a ini-yo, te kuu-yo sá'a. <sup>11</sup> Ni kandukuí'a ini-ro nátu'un kuní Dios. Vina te nde'é ndasa xaan ní kájítú ini-ro ní sá'a, te xaan ní kaka'an-ro já'a máá-ró, te xaan ní kakiti ini-ro, te xaan ní kayu'ú-ro, te xaan ní kañukuu ini-ro, te xaan ní kanandukú ví-ro, te xaan ní kakana jíin-ró núu kuáchi. Te bueno ndoo ni kakenda-ró, tú naún kuáchi ní kenda sikí-ro. <sup>12</sup> Ja yúan vasa ni chaa-ri tutu-ún nuu-ro, ko nasu sikí cháa ni sá'a kuáchi-ún kúu, te ni nasu sikí cháa ni ndo'o-ún kúu, chi sua náva'a ná kuní ndijin-ro jíná'an-ró ndasa káñukuu ini-ri sikí róó nuu Dios. <sup>13</sup> Ja yúan ní kandundéé ini-ri ni sá'a tu'un ndéé-ró. Ko ví'í-gá ni kakusii ini-ri ni sá'a tu'un ni ndusii ini Tito, chi ni nani'in ini añú-de ni kasá'a-ró. <sup>14</sup> Chi ni ndutéyí ñin tí'li ini-ri nákan-ri tu'un nuu-dé ndasa kásá'a-ró. Te tú ní kúka nuu-rí jíin, chi nátu'un ni kaka'an ndaa-ri taká tu'un jíin-ró, suni súan ni kee ndaa taká tu'un ni kaka'an téyí-rí cuenta róó nuu Tito. <sup>15</sup> Te kaa-ga kúndá'ú ini-de róó, hora núku'un ini-de ndasa káandatu taká-ro, jíin ndasa káyu'ú-ro te kákisi-i róó ná ni kájatá'ú-ró-de. <sup>16</sup> Kúsii ini-ri, chi tú yú'ú-ri ndasa kásá'a-ró jíin ní ñin tínu.

## 8

*Sikí já jakín-i xu'un kuátíñu ñáyivi ndá'ú kándíja*

<sup>1</sup> Ñáni, suni súan kákastu'ún-rí nuu-ro, ndasa ni ja'a Dios tu'un luu ío ini-ya núu tikuní kákandíja ká'io ini ñuu Macedonia. <sup>2</sup> Chi kua'a túndó'o ni ja'a-ya núu-í, ja ní



jito nchaq-ya-í. Te vasa ndá'ú xaan káta'an-i, ko ni kakusii xaan iní-i. Te bueno ká'io iní-i ni kaja'a-i najjín. <sup>3</sup> Te a jiní máa-rí ja taká ja á kúu sá'a-i, ni kaja'a-i. Te sobra-ga ni kaja'a-i, nátu'un kákana kuu iní máa-i. <sup>4</sup> Te ni'in xaan ní kajikan-i permiso nuu-rí ja ná chindéé chítuu-i sava-ga chaq ndoo. <sup>5</sup> Ko nasu ñin súan káñukuu iní-ri núú, chi sua xna'an-ga ni kaja'a-i máa-i nuu máa Jíto'o-yo jín núu-rí, chi súan ni jata'an iní Dios. <sup>6</sup> Te ja yúan ní kaka'an ni'in-ri jín Tito ja ná síjínu ndi'i-de tiñu luu yá'a jín-ró jíná'an-ró, nátu'un ni kejá'a-de sá'a-de núú. <sup>7</sup> Bueno kásá'a-ró taká-ni. Bueno kákandija-ró. Bueno káka'an-ro. Bueno kájuku'un iní-ro. Bueno kájítú iní-ro. Bueno kákundá'ú iní-ro rúu. Suni súan ná ndeá-ga tiñu luu yá'a sá'a-ró núsáa. <sup>8</sup> Na tú ká'an-ri nátu'un ká'an chaq tá'ú tiñu, chi sua ndé'é-rí nú kákundá'ú ndija iní-ro-í. Te jín modo kájítú iní sava-ga-i ná chíku'a-ri róo. <sup>9</sup> Chi a kájiní-ro tú'un luu ío iní Jesucristo, ja ní kundá'ú iní-ya róo. Te ja yúan ní nasándá'ú-ya máa-yá, vasa kúká-yá núú, náva'a koo kúká-ró jíná'an-ró sá'a tu'un ni kundá'ú-ya. <sup>10</sup> Te ja'a-ri consejo yá'a nuu-ro. Andujin ni ka'io iní-ro sá'a-ró, te ni kejá'a-ró sá'a-ró. <sup>11</sup> Núsáa te vina ío va'a ja ná síjínu ndi'i tuku-ró sá'a-ró. Te nátu'un ni kájítú iní-ro kéjá'a-ró, vina te nú ndasa ja'a tundó'o, suni súan ku'a-ró. <sup>12</sup> Chi nú kúu iní-yo ku'a-yó, kuu ku'a-yó ndasa ñáva'a-yó, nasu ja nú tú naún ñáva'a-yó. <sup>13</sup> Chi nasu ká'an-ri tu'un yá'a ja ná kuñi jinu sava-i jín tundó'o, te róo kuiñi ni'in-ró jín tundó'o, <sup>14</sup> chi sua kuni-ri ja ná koo ñin nuu. Te vina kua'a káñava'a-ró te ku'a-ró núu-í, chi kánandi'i-ga-i, náva'a suni súan nú kua'a ñáva'a-i te ku'a-i nuu-ro, nú kánandi'i-ga-ro, náva'a ketá'an ñin nuu sá'a-ró. <sup>15</sup> Nátu'un yóso núu tutú: Chaq ni kanastútú ku'a, tuká naún ní kéndoo, te chaq ni kanastútú yakú-ni, tuká naún ní kánandi'i-de, áchí. <sup>16</sup> Ko ná kúta'u-ri nuu Dios ja iní añú Tito ni ja'a-ya súni tu'un kájítú iní-ri ja kúu róo. <sup>17</sup> Chi ni jata'ú ndija-de tu'un ni kaka'an-ri jín-de, ko suni súan jítú iní-de ki'in-de ichi jaq-de nuu-ro jíná'an-ró, chi súan kána kuu iní máa-de. <sup>18</sup> Te jín-de kátájí-rí ñin ñani jaq-de nuu-ro. Te tiku'ni taká lado, kájatú'un-i chaq-ún, chi bueno jáni-de tu'un va'a. <sup>19</sup> Te nasu máa ñin ya'a, chi suni taká tiku'ni ni chaq tiñu siki-dé, ja kúu-de chaq chindéé tá'an jín-rí jín tiñu luu yá'a. Te kástútú-rí náva'a nakana jaa-i máa Jíto'o-yo sá'a, te náva'a kuni-i ndasa kájito ndá'ú-ri nuu-í. <sup>20</sup> Súan kásá'a-ri, náva'a ma ká'an ndiva'a ni ñin chaq siki-rí, ndasa kinchaka-ri xu'ún ku'a yá'a ja ní kaja'a-ró. <sup>21</sup> Kájítú iní-ri sá'a-ri tiñu jíñú'un, ko nasu máa ñin nuu máa Jíto'o-yo, chi suni súan jín núu taká chaq. <sup>22</sup> Suni kátájí-rí ñani-ri jaq jín-de jíná'an-de, chi tiñu jítú iní chaq yá'a, tñi jínu ni kajito nchaq va'a-ri-de. Te ví'i-gá vina jítú-ga iní-de, chi tuká yú'u-de ja kúu róo. <sup>23</sup> Chi Tito, máa-de kúu chaq chindéé tá'an sátiñu jín-rí ja siki róo. Te sava-ga ñani-yo-ún, máa-de kákuu ndajá'a tíku'ni kákandija, te kánakana jaa-i Cristo sá'a-de. <sup>24</sup> Te ná stá'an ndijin-ro núu-dé jín núu taká tiku'ni ndasa kákundá'ú ndija iní-ro rúu, te ndasa tú ní kásátéyí sáni-ri máa-rí nuu-dé ja siki róo.

## 9

<sup>1</sup> Chi cuenta siki xu'ún kájakin-ro ja kuátíñu ñayivi ndoo, tú níni cháa-ga-ri tutu nuu-ro. <sup>2</sup> Chi a jiní-ri ja kúu iní-ro sá'a-ró. Ja yúan sátéyí-rí máa-rí nuu ñayivi ñuu Macedonia, chi ká'an-ri ja ñuu Acaya, a ká'io tu'a-de onde kuiq andujin. Te modo ja ní kasá'a-ró, ni ndukandá iní sava-de ni sá'a. <sup>3</sup> Ko tájí-rí ñani-yo núu-ro náva'a tú sátéyí sáni-ri máa-rí siki tiñu yá'a ja siki róo, náva'a ná koo tu'a-ró jíná'an-ró nátu'un ni ka'an-ri. <sup>4</sup> Chi sanaa te jaq yakú chaq ñuu Macedonia jín-rí. Te nú kuni-de róo, ja tú ká'io tu'a-ró, yúan-na te koo tuká nuu-rí jíná'an-ri jín-ró, ja súan ni kaka'an-ri ja ká'io tu'a ndija-ró núú. <sup>5</sup> Ja yúan kánúú-gá ni ka'an nda'ú-ri jín ñani-yo, ja ná kúxnúú-de jaq-de nuu-ro, te ná sátu'a-de xu'ún ja ní kakeyu-u-ro, náva'a koo tu'a nátu'un ñin ndatíñu ja kákuu iní-ro ní ja'a-ró, nasu ja ní kastétuu-ri róo kúu. <sup>6</sup> Ko tu'un yá'a ká'an-ri: Chaq kákin táma, suni táma nástútú-de. Te chaq kákin kua'a, suni kua'a nástútú-de. <sup>7</sup> Ná ñin ná ñin-de ná kakín-de ndasa táva iní-de. Ma kúxí iní-de ku'a-de, chi nasu fuerza kúu. Chi Dios, kúmani iní-ya jín ñayivi kúsi iní ja'a. <sup>8</sup> Te máa Dios kuu sá'a-ya ja ná

ndeá ndi'i tiñu luu nuu-ro, náva'a ná kayá-ro táká ndatiñu, náva'a nene kanda va'a-ró, te kuu kuá'a núu-ró ndá'a núu táká tiñu va'a. <sup>9</sup> Nátu'un yóso núu tutú: Onde jichá ni ja'a-ya núu ñáyivi káta'an ndá'ú. Te tiñu ndaa sá'a-ya, nene kéndoo ní káni. Achí. <sup>10</sup> Te l'a já'a tata nuu cháa sáka, suni kuá'a-ya stáa kée-dé. Nakoko-ga itu-ro sá'a-ya. Te xndeá-ga-ya, te skuá'nu-ga-ya, tiñu ndaa sá'a-ró. <sup>11</sup> Te ná kúkúká-ró jíin táká, náva'a kuu kuá'a kua'a-ro, te skáka-ri nuu-í. Te yuán sá'a ja kánakuatá'ú-i nuu Dios. <sup>12</sup> Chi xu'ún kájakin-ro já kúu siki tiñu yá'a, nasu níni nuu táká ñáyivi ndoo chindéé tá'an jíin-i, chi suni kua'a-í kánakuatá'ú núu Dios sá'a. <sup>13</sup> Te tiñu yá'a kúu ja jíto nchaá róo. Te ja yuán kánakana jaa-i Dios siki já kájandatu-ro jíin já kájatú'un-ró tú'un va'a Cristo. Chi va'a kákuu ini-ro kájakin-ro náva'a kuatiñu máa-i jíin sáva-ga-i. <sup>14</sup> Suni súan kájikan ta'u máa-i ja'a-ro jíná'an-ró. Chi káñukuu xa'an ini máa-i róo, siki já ní sjá'a Dios tu'un luu ío ini-ya ní ja'a-ya núu-ro. <sup>15</sup> Ná kúta'u-yo núu Dios, chi ni kiin ndiva'a-na-ya tá'u-yá ni ja'a-ya núu-yo.

## 10

### *Ja ní ka'an Pablo ja'a tiñu ndíso-de*

<sup>1</sup> Ko ruu, Pablo, chi jíin tú'un vitá ini, jíin tú'un mani ini ío ini Cristo, ká'an nda'ú-ri jíin-ró. Ruu, nú kánchaa-ri jíin-ró, chi sá'a súchí ndíja-ri ini-ri nuu-ro, ko nú kánchaa jiká-ri, chi a chúndéé-ni ini-ri ká'an ni'in-ri jíin-ró. <sup>2</sup> Yuán ká'an nda'ú-ri jíin-ró vína, náva'a nú ni jaa-ri nuu-ro, te tú níni chúndéé ini-ri ka'an xa'an-rí, vasa jáni ndija ini-ri ja ká'an-ri súan nuu sáva-ga-de ja kájani ini-de ja kájika kuu yúkú-ni-ri. <sup>3</sup> Chi vasa kájika kuu-ri ini ñuyívi, ko tú kájatá'an-ri nátu'un kájatá'an-i ini ñuyívi. <sup>4</sup> Chi ja kájatá'an-ri jíin, nasu já kájatíñu-i ini ñuyívi kákuu, chi ja yí'i fuerza Dios kákuu. Te kuu xnáa-ún táká ndatiñu ni'in. <sup>5</sup> Káxnáa-rí taká tu'un kástatá'an-i, jíin tú'un ja ndúkú sávixi máa, kuní kasu ichi náva'a ma kuní sava-ga-i nuu Dios núu. Ko tñn-ri so'o taká tu'un kájani ini-i, náva'a kuu kuandatu-i nuu Cristo. <sup>6</sup> Te ká'io tu'a-ri ja xndó'o-ri cháa tú kájandatu, onde nú ná skíkuu máa-ró kuándatu va'a-ró. <sup>7</sup> Ndé'é-ró núu táká ndatiñu ndasa kájito. Nú iin cháa jáni ndija ini-de ja yí'i-de nda'a Cristo, ná sá'a-de cuenta ja nátu'un yí'i máa-de nda'a Cristo, suni súan ruu. <sup>8</sup> Chi vasa sátéyíi-ga-ri máa-rí siki tiñu ni cháa-ya siki-rí jíná'an-ri, te ma kúka nuu-rí sá'a, chi tiñu-ún ni cháa máa Jíto'o-yo siki-rí ja skuá'nu-ga-ri róo jíná'an-ró, nasu já xnáa-rí róo. <sup>9</sup> Chi tú kuní-ri ja káni ini-ro já ndúkú-rí síyú'ú-ri róo jíin carta-ri. <sup>10</sup> Chi ío cháa káka'an ndija: Carta-de xa'an ndái, te ni'in ká'an, ko nú ni cháa-de, tú ndáján jíto-de, te tu'un ká'an-de chi tú káxáan, áchí-de. <sup>11</sup> Te cháa-ún, ná sá'a-de cuenta ja nátu'un káka'an-ri jíin carta nú ká'íin jiká-rí, suni súan kákuu-ri jíin tiñu nú ká'íin-ri nuu-ro. <sup>12</sup> Chi tú kákuni-ri kivi nduu-ri jíin-de, ni ja skétá'an-ri máa-rí jíin sáva cháa ja kájatú'un-de máa-de. Máa cháa-ún, káchikua'á-de máa-de ja máa-de, te káskétá'an-de máa-de jíin tá'an-de, ko tú ká'io káji ini-de ja súan. <sup>13</sup> Ko ruu, ma sjá'a-ri punto ja sátéyíi-rí máa-rí, chi nání kaa máa kú'a ni ja'a Dios nuu-rí, te jaa ku'a-ún onde nuu máa-ró jíná'an-ró. <sup>14</sup> Nasu kásjá'a-ri punto káskáa-ri ku'a-ri nátu'un tú ní jakoyo-ri nuu-ro núu, chi sua ruu kákuu ja xnáñúú ní jakoyo-ri onde nuu róo kájani-ri tu'un va'a Cristo. <sup>15</sup> Tú sjá'a-ri punto ja sátéyíi-rí máa-rí siki tiñu kásá'a inga cháa, ko káñukuu ini-ri ja ná yíja-ga modo kákandíja-ró, te súan ná ndeá xa'an-gá tiñu sá'a-ri jíin róo jíná'an-ró, <sup>16</sup> náva'a kani-ri tu'un va'a níi-gá ñuu ío onde yata ñuu-ro. Súan te tú níni sátéyíi-rí máa-rí siki tiñu ja á ká'io tu'a ni sá'a inga cháa. <sup>17</sup> Ko cháa ja sátéyíi-de máa-de, ná sátéyíi-de máa-de siki máa Jíto'o-yo. <sup>18</sup> Chi nasu cháa ja játú'un máa kúu ja kéndoo jíin'ún, chi sua cháa ja máa Dios játú'un-yá-de.

## 11

<sup>1</sup> Kuña ká'nu ini-ro ná ká'an-ri iin tí'li tu'un katachi jíin-ró. Kuña ká'nu ini-ro núsáa vij. <sup>2</sup> Chi kúkuíni-ri ja'a-ro jíin tú'un kuíni Dios, chi ni ja'ncha-ri tu'un ja stánda'a-rí róo jíin iin-ni yii, kúu máa Cristo, te stá'an-ri róo nuu-yá nátu'un iin ña'an jáá íi. <sup>3</sup> Ko nátu'un

koꝝ, ni xnda'ú-tí Eva jíin tú'un ndíhí-tí, súan yú'ú-ri jíin-ró ja sánaa te sana nuu já jini tuní-ro, te sanaa te sía-ro modo káji, modo ndoo, ja káchiñú'ún-ró Cristo. <sup>4</sup> Chi nú inga chaa chaa, te kani-de tu'un inga Jesús nuu já á ni kajani-ri nuu-ro, xí nú kuatá'ú-ró inga espíritu nuu já á ni kajatá'ú-ró, xí inga tu'un nuu já á ni kachu'un iní-ro, a jini-ri ja bueno kájandéé iní-ro jíin. <sup>5</sup> Chi apóstol yúan, vasa kúñá'nu xaan-dé ká'an-de, ko tú kánúú kúti-dé kanduu-de ruu, jáni iní-ri. <sup>6</sup> Chi vasa tú jakuta'an ka'an-ri, ko ndíhí-rí, te ndivii táká ya'á, a ni kastá'an káji-rí nuu-ro jíná'an-ró. <sup>7</sup> Te ruu, ni nasásúhí-rí máa-rí náva'a kendoo jíñú'ún-ró, te tú ní xíkó-rí tu'un Dios nuu-ro. Te kuachi ni kivi-ri ja ní sá'a-ri súan náún. <sup>8</sup> Ni tevíchí-rí sava-ga tiku'ni ja ní tñin-ri xu'ún-i, náva'a jaa-ri kuatíñu-ri nuu-ro. <sup>9</sup> Chi ná kánchaa-ri jíin-ró núú, te ni nandi'i-ri yaku najíin, ko tú ní staa-ri sikí ní ñin-ró. Chi vasa ni nandi'i-ri, ko ñani-yo já ní kikoyo-de ichi ñúú Macedonia, ni kaja'a kua'a-dé nuu-rí. Te tú ní stá'an kuti-rí róó jíná'an-ró, te ni ma sá'a-ri. <sup>10</sup> Te jíin tíñu yá'a ná sátéyí-rí máa-rí. Ma kasú-de nuu-rí ja súan ka'an-ri ní ndañúú Acaya núsáá, chi tu'un ndija Cristo ká'an-ri. <sup>11</sup> Te naja. Tú kúnda'ú iní-ri róó náún. Máa Dios, a jini-ya. <sup>12</sup> Ko sá'a-ga-ri tíñu sá'a-ri yá'a, chi chaa-ún, kásatéyí-de máa-de, kándúkú-de cuestión, káka'an-de ja ñin núú-ni kásatiñu-de jíin-rí, ko ma kúndéé-de, chi kasu-ri nuu-dé. <sup>13</sup> Chi chaa yúan, apóstol falso kákuu-de. Te máni káxnda'ú-de jíin tíñu kásá'a-de. Ko kásá'a-de máa-de ja apóstol Cristo kákuu-de. <sup>14</sup> Nasu tíñu naa iní-yo ndé'é-yó kúu, chi suni máa Satanás, násama máa, te ndúu ndajá'a ndíi ncháa. <sup>15</sup> Ja yúan, nasu tíñu káxáan kúu, chi chaa kájatíñu nuu já'ú, kánasá'a-de máa-de, te kásá'a-de ja chaa kájatíñu ndaa kákuu-de. Te jíin yá'u tíñu kásá'a máa-de, súan naa-dé. <sup>16</sup> Ná ká'an-ri inga jínu. Ni ñin chaa, ma káni iní-de ja chaa katachi kúu-ri. Te nú súan, ná kuatá'ú-ró rúu vasté nátu'un ñin chaa katachi, náva'a kuu sátéyí-rí máa-rí ñin tí'li-ga núsáá. <sup>17</sup> Tu'un ká'an-ri yá'a, nasu ní tá'ú tíñu máa Jító'o-yo, chi sua ká'an-ri nátu'un ká'an chaa katachi. <sup>18</sup> Chi tñin-de, kásatéyí-de máa-de ndasa kákuni-de jíin modo kásá'a ñayivi. Te ruu, suni ná sátéyí-ga-ri máa-rí núsáá. <sup>19</sup> Chi kákuu va'a iní-ro kájandatu-ro núú chaa káñáá xini, chi chaa ká'io káji iní kákuu-ró. <sup>20</sup> Chi nú ñin chaa taan-dé róó, sátíñu sáni-ró, xí nú ñin chaa kee-dé sikí-ro, xí nú ñin chaa kuanchaa-de ndatíñu-ró, xí nú ñin chaa sáñá'nu-de máa-de, xí nú ñin chaa stují-dé yiki núu-ro, bueno kájandéé iní-ro jíin-de jini-ri. <sup>21</sup> Kúka nuu-rí, chi vítá máa-rí te ja yúan tú ní kásá'a xaan-rí súan, áhí-ri vii. Chi nátu'un chúndéé iní inga chaa sátéyí-de máa-de, suni súan ruu chúndéé iní-ri ká'an-ri tu'un katachi. <sup>22</sup> Chaa hebreo kákuu-de náún. Suni ruu. Chaa Israel kákuu-de náún. Suni ruu. Tata Abraham kákuu-de náún. Suni ruu.

#### *Tundó'o ni jito Pablo sikí tú'un-ya*

<sup>23</sup> Chaa kájatíñu nuu Cristo kákuu-de náún. (Ká'an-ri nátu'un chaa ká'tachi.) Ko ruu ví'i-gá. Kua'a-gá tíñu sá'a-ri. Nasaa vuelta kákuun-de yunu xíi sukun-rí. Xaan-gá já'an-ri vekaa. Ni kuu kua'a jínu káku-ri kuu-ri. <sup>24</sup> Chaa judío, ñin-na te jínu uu xiko cuarta ni kaja'a-de ruu u'un vuelta. <sup>25</sup> Uní jínu ni ki'in-ri yunu xíi. ñin jínu ni ki'in-ri yuu. Uní jínu ni ta'u barco-ri. ñin ñúú te ñin ndúú ni kaxndéé ñinu-ri nuu kúnú ndúcha mar. <sup>26</sup> Kua'a jínu ni ja'an jíká-rí ichi. Ni kuu káku-ri nuu yúcha. Ni kuu káku-ri nuu ñáku'i-ná. Ni kuu káku-ri nuu ñáyivi ñúu-ri. Ni kuu káku-ri nuu ñáyivi síin nación. Ni kuu káku-ri iní ñuu. Ni kuu káku-ri máa iní ñu'un té'é. Ni kuu káku-ri nuu mar. Ni kuu káku-ri ma'ñú ñani tú ká'jin ndaa. <sup>27</sup> Ni kuítá-ri. Ni kana tain-rí. Ni sátíñu-ri. Kua'a jínu ni kuu já'ni-rí máa-rí numá'ná. Ni kuu jí'i-ri soko, te jichí-ri nducha. Ió kua'a kivi tú ní'in-rí kee-rí. Ni kuu tá'an vijin-ri te jika kuu víhí-ni-ri. <sup>28</sup> Te sikí táká tundó'o tá'an-ri-ún, ío inga. Chi taká kivi nákaní xaan iní-ri te jítú iní-ri ja kúu taká tiku'ni kákandíja. <sup>29</sup> Ndé ñayivi vítá iní-i, te ruu tú vítá iní-ri náún. Ndéja kánangava nuu kuáchi sá'a inga chaa, te ruu tú ndúkijí xini-rí náún. <sup>30</sup> Te nú kánúú sátéyí-rí máa-rí, te ná sátéyí-rí máa-rí sikí já vítá iní-ri. <sup>31</sup> Máa Dios, Táa Jito'o-yo Jesucristo, ja kánakana jaa-i-ya ní káni ní kúia, a jini-ya já tú xnda'ú-ri. <sup>32</sup> Iní ñuu Damasco ni sá'a gobernador jíin-rí, chaa tá'ú tíñu ndañúú tñin rey Aretas, ja ní káindasu-de yuñúú chaa Damasco, ja tñin-de ruu kákuni-de núú. <sup>33</sup> Ko iní ñin

jika ni kandee-ri. Te ni kakiñi'in-i ruu yau ventana. Te ni kaskúun-i ruu jika vé'e nama ñúu Damasco. Te súan ni kaku-ri ini nda'a cháa-ún.

## 12

<sup>1</sup> Níni sátéyíí-ri máá-ri ja máá-ri vasa tú ní'in tíñu. Ka'an-ri siki tú'un ni stá'an ndijin máá Jíto'o-yo núu-ri jín ja ní skóto-ya rúu. <sup>2</sup> Jiní-ri nuu ñin cháa yí'i-de nda'a Cristo, ja ío uxí kuun kuiá ni ndéché cháa-ún ni ja'an-de onde andívi uní. Te nú jín yíki kúñu-de, xí naún, tú jiní-ri, xí ní xndóo-de yiki kúñu-de, tú jiní-ri. Dios kúu l'a jiní. <sup>3</sup> Te jiní-ri cháa-ún. Te nú jín yíki kúñu-de, xí ní xndóo-de yiki kúñu-de, tú jiní-ri. Dios kúu l'a jiní. <sup>4</sup> Ja ní ndéché-de ni ja'an-de onde nuu jardín andívi. Te yúan ni jini so'o cháa-ún tu'un sa'í, ja má kúu kastu'ún ní ñin cháa. <sup>5</sup> Siki cháa-ún, ná sátéyíí-ri máá-ri, ko ja jín máá-ri, ja máá-ri, ma sátéyíí-ri máá-ri, chi sua nú jín tú'un vitá ini-ri te kuu. <sup>6</sup> Nú kuní-ri sátéyíí-ri máá-ri, tú káñáá xini-ri. Chi ka'an ndaa-ri. Ko ma sa'a-ri. Ko ma ka'an-ri súan, chi sanaa te ñin cháa kani-ga ini-de ja súkún-ga ku'a-ri vasa ja jiní-de ruu, xí ja jini so'o-de tu'un-ri. <sup>7</sup> Chi siki ja ní stá'an ndijin kua'a-ya nuu-ri, tú kuní-ya ja ja'a ku'a saña'nu-ga-ri máá-ri. Ja yúan ní cháa ñin kue'e nuu-ri. Te ñin yuchi Satanás kúu-ún, ni stují núu-ri, náva'a tú ja'a ku'a kusii ini añu-ri jín máá-ri. <sup>8</sup> Ja yúan ní kuu uní jinu ka'an nda'ú-ri jín máá Jíto'o-yo, ja ná cháxio-ya-ún kí'in. <sup>9</sup> Te ni ka'an-ya jín-ri: Tú níni, chi tu'un luu ío ini-ri kúu ja kánúu núu-ro, chi nú ká'io vitá ini ñayivi, yúan-na te fuerza-ri ná yija ini-i, áchí-ya. Ja yúan kúsi xáan ini-ri sátéyíí-ri máá-ri siki ja vitá ini-ri, náva'a ná kúnchaa fuerza máá Cristo jín-ri. <sup>10</sup> Ja siki yúan kúu ja xáan kúsi ini-ri jín tú'un vitá ini, jín tú'un kástá'an-i ruu, jín tú'un nánda'i-ri najín, jín tú'un káchindikín-i ruu, jín tú'un tá'an-ri tundó'o ja siki Cristo. Chi hora ío vitá-ri, máá hora-ún ío ndáján-ri. <sup>11</sup> Chaa káñáá xini sa'a-ri máá-ri ja súan sátéyíí-ri máá-ri. Ko máá-ró, ni kastétuu-ró rúu, chi sua ka'an-ro ja'a-ri jíná'an-ró núu. Chi ni tú ku'a kuti cháa kúu-ri nuu apóstol kakuu ví'í-gá-ún, vasa tú na tíñu-ri. <sup>12</sup> Te ma'ñú táka-ro ní io ndija taká tuni ni sa'a-ri cuenta apóstol, jín táka paciencia jín tuni, jín tíñu ñá'nu, jín tíñu náa ini-yo ndé'é-yó. <sup>13</sup> Naún ta'u ku'a ni ní'in-ro vasa sava-ga tikuni kákandíja, chi máni ja tú ní stáa kuti-ri siki-ro. Sá'a tuká'nu ini nuu-ri ja súan ni sa'a ndiva'a-ri jín-ró.

### *Ja kuní Pablo kí'in-de vuelta uní sándaq-de tíñu-i*

<sup>14</sup> Te vina a ío tu'a-ri ja jaá-ri nuu-ro vuelta uní. Ko nasu ja stáa-ri siki-ro jíná'an-ró, chi nasu ndátíñu-ró kuní-ri, chi róo kuní-ri. Chi se'e, tú modo kaya-i ja kúu táa-i, chi sua kaya táa ja kúu se'e-de. <sup>15</sup> Ko ruu chi kúsi ini-ri kanu-ri cuenta máá-ri, te vasa onde máá-ri ná sjíta ndi'i-ri máá-ri siki añu-ro. Siki ja kúnda'ú xaan-ga ini-ri róo, ja yúan nú ku'a kákúnda'ú ini-ro rúu, náún. <sup>16</sup> Ja jaán, ko ruu, vasa tú ní stáa kuti-ri siki-ro, chi sua ni tiin yátá-ri róo, chi cháa maña kúu-ri káka'an-ro. <sup>17</sup> Jaán, jín ñin tá'an cháa ni tájí-ri ni jaá nuu-ro, ní xnda'ú-ri róo, náún. <sup>18</sup> Ni ka'an nda'ú-ri jín Tito jaá-de, te ni tájí-ri ñin ñani kujaa jín-de. Te xí sanaa ní xnda'ú Tito róo. Nasu jín ñin-ni xini kájika kuu-ri náún. Te nasu ñin-ni ichi kájika-ri náún. <sup>19</sup> Kájani ini-ro ja kándúkú-ri ka'an-ri ja'a máá-ri nuu-ro náún. Máá Dios jiní-ya ja káka'an-ri tu'un Cristo. Nani máni, taká yúan kásá'a-ri náva'a ná yija-ga ini-ro. <sup>20</sup> Chi yú'ú-ri ja sanaa nú ná jaá-ri, te ma ní'in-ri róo nátu'un jata'an ini máá-ri. Ni róo, ma jata'an ini-ro rúu. Chi sanaa kákanaá-ro, kákukuásún ini-ro, kákiti ini-ro, kásásín-ró máá-ró, káka'an tú'ún siki tá'an-ró, kákutuku ini-ro kájito tá'an-ró, kásávixi-ro máá-ró, tú kétá'an kásá'a-ró. <sup>21</sup> Chi nú sanaa jaá tuku-ri, yúan-na te kuka nuu-ri sa'a Dios kuní-ro jíná'an-ró. Te nduku'a ini-ri sa'a kua'a cháa kásá'a kuachi ichi yata, chi tú kákuñi-de nakani ini-de siki taká tíñu chá'an kásá'a-de, ja kásá'a téné-de, ja kásá'a kuaxán-de.

## 13

<sup>1</sup> Ya'a kúu vuelta uní ja jaá-ri nuu-ro jíná'an-ró. Te jín tú'un ka'an uu xí uní testigo te kúndaq taká tíñu. <sup>2</sup> A ni kana jín-ri nuu ñayivi ní kásá'a kuachi-ún, te suni nuu

sáva-ga-i. Te vina vasa jíká kánchaa-ri, ko kána jíín tuku-ri nuu-í, ná ni ka'an-ri kivi ní jaa-ri vuelta uu ni kanchaa-ri jíín-ró chi nú jaa-ri inga jínu, te ma ka'an vitá-ri jíín-i. <sup>3</sup> Chi kájikán-ro prueba ja nú ndaa ka'an Cristo ja ka'an-ri yu'u núu-yá. Te l'a-ún, tú vitá-ni jíku-ya já'a róó, chi sua jíku-ya jíín fuerza ja'a róó jíná'an-ró. <sup>4</sup> Chi vitá-ya te ni ji'i-ya jiká cruz, ko chakú-ya sá'a fuerza Dios. Te suni súan yóó, vitá ini-yo jíín-yá, ko kúkuéé-ga te kuchaku-yo jíín-yá sá'a fuerza Dios ja'a yóó jíná'an-yó. <sup>5</sup> Ná nándúkú vii máá-ró sikí máá-ró, te kuni-ro nú kákandíja va'a-ró xí túu, chi sanaa te ka'iin-ga-ro núu kuáchi. Xí tú kájiní-ro máá-ró já ncháá Jesucristo ini-ro náún, te nú ma kéndoo kuí'a-ro. <sup>6</sup> Ko ñúkuu ini-ri ja ná kuni-ro jíná'an-ró já rúu tú kákendoo kuí'a-ri. <sup>7</sup> Te kájikán ta'u-rí nuu Dios, náva'a ma sá'a-ró ní ñin tiñu ñáá jíná'an-ró, ko nasu sikí já ná kúndéé-rí kéndoo va'a-ri. Chi kuni-ri ja ná kúndéé-ró sá'a-ró tíñu va'a, vasa ruu ná kóo-ri nátu'un cháa kéndoo kuí'a, ni jini-ro. <sup>8</sup> Chi ma kúu kasu-ri ichi tú'un ndaa, chi máni sua skáka-ri tu'un ndaa. <sup>9</sup> Ja yúan kákusiñ ini-ri nú vitá ini-ri, te róó, nú ká'io fuerza ini-ro. Te kájikán ta'u-rí ja ná yíja va'a-ga ini-ro. <sup>10</sup> Ja yúan vasa kánchaa jíká-rí, te cháa-ri taká tu'un yá'a nuu-ro, náva'a tú kundii-ri nuu-ro te ka'an xaan-rí jíín-ró. Chi ni ja'a máá Jító'o-yo fuerza-ya núu-rí ja skuá'nu-ri róó, nasu já xnáa-rí róó. <sup>11</sup> A ni ka'an-yo núsáá, ñáni. Ko ío ñin máá tú'un-na tu'un ka'an-ri jíín-ró. Ná kóo siñ ini-ro. Ná síyíja-ga-ro máá-ró. Ná sándéé ini-ro jíná'an-ró. Vindáa vinené ná kúxiukú-ró. Te máá Dios, l'a ndíso tu'un kuaká'nu ini, jíín tú'un kúndá'ú ini, ná kúnchaa-ya jíín-ró jíná'an-ró. <sup>12</sup> Nú káka'an-ro jíín tá'an-ró te ndoo titú tá'an-ró. Taká ñayivi ndóo, káka'an-i ja ná sándéé ini-ro jíná'an-ró. <sup>13</sup> Tu'un luu ío ini máá Jító'o-yo Jesucristo jíín tú'un kúndá'ú ini Dios yóó, jíín tú'un kétá'an ká'nu-yó jíín Espíritu Santo, ná kóo jíín taká-ro jíná'an-ró. Súan ná kóo. Amén.



## LA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A LOS GALATAS YA'A KUU CARTA JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU ÑAYIVI ÑUU GALACIA

### *Sa'an kúta'u*

<sup>1</sup> Máa-rí Pablo kúu apóstol. Ko nasu ñayivi ní kásá'a, ni nasu ñin ñayivi ní káchaa tiñu sikí-rí, chí máa Jesucristo jíin máa Táa-yo Dios, I'a ni naschakú-ya Jesús ma'ñú ndíyi. <sup>2</sup> Te onde jíin táká ñani káxiukú jíin-rí yá'a, káchaa-ri tutu nuu táká tikuní kákandíja ñí ndáñúu Galacia. <sup>3</sup> Tu'un luu ío ini, jíin tú'un kuaká'nu ini, ja kii nuu máa Táa-yo Dios, jíin ja kii nuu máa Jíto'o-yo Jesucristo, ná koo jíin-ró jíná'an-ró. <sup>4</sup> Chí I'a-ún ni soko-yá máa-yá ja sikí kuáchi yóó, náva'a tava-yá yóó ini ñuyivi ñáá yá'a, nátu'un jata'an ini máa Táa-yo Dios. <sup>5</sup> Ja yúan ná nákana jaa-yó-yá ñí kani ñí kuiá. Amén.

Sikí ja tuká inga tu'un ndaa ío

<sup>6</sup> A ni kana-ya xiní-ro sikí tú'un luu ío ini Cristo. Te náa iní-ri ndé'é-rí naja xaan yachi ni kaskéndo-ro-yá, te ni kakivi nduu-ro sikí ingá tu'un. <sup>7</sup> Ko tú kuti ingá tu'un va'a ío, vasa ío ñayivi káská'an róó, te kákuñi-i nasama-i tu'un va'a Cristo. <sup>8</sup> Ko sanaa te ruu jíná'an-ri, xí ñin ndajá'a ándívi, kani sñin inga tu'un nuu-ro jíná'an-ró, te nú tú kété'an jíin tú'un ni kajani-ri nuu-ro-ún, ná náa cháa-ún. <sup>9</sup> Nátu'un a ni kaka'an-ri jíin-ró, suni súan ká'an tuku-ri vina: Nú ndé cháa jáni sñin inga tu'un nuu-ro, te nú tú kété'an jíin tú'un ni kajatá'ú-ró-ún, ná náa cháa-ún. <sup>10</sup> Te á ñayivi xí Dios kuatú'ún ruu kuní-ri, xí ndúkú-rí ja kúsiñ ini ñayivi sá'a-ri náún. Ko jandaa ká'an-ri jíin-ró ja nasu mozo Cristo kuu-ri nú súan ná ndúkú-rí sá'a-ri ja kúsiñ ini ñayivi núú.

### *Onde nuu Dios vai tu'un ká'an Pablo*

<sup>11</sup> Ko kástu'ún-rí nuu-ro jíná'an-ró, ñani, ja tú'un va'a ja ní jicha nuu kua'an ni sá'a-ri, nasu tú'un ñayivi kúu. <sup>12</sup> Chí nasu ñin ñayivi ní stá'an tu'un yá'a nuu-rí, ni tú ní kútu'a-ri sá'a ñayivi, chí Jesucristo ni stá'an ndijin-ya núu-rí. <sup>13</sup> Chí a ni kajini tu'un-ró ruu, ndasa ni sá'a-ri sáa, ná ni chiñú'ún-rí tu'un judío, te ni chindikin téyí-rí tikuní Dios, te xndí'i-ri-i kuní-ri núú. <sup>14</sup> Te ni kutu'a-ga-ri jíin sá'an judío vasa sava ñayivi kája'nu jíin-rí. Te ni jítu-ga ini-ri jíin táninu vuelú-ri. <sup>15</sup> Te ni teta'an-ya ruu onde ná ñú'un-ri chíi náa-ri. Te jíin tú'un luu ío ini-ya ní kana-ya xiní-rí. <sup>16</sup> Te nuu ní kúsiñ ini Dios ja jíin ruu te stá'an ndijin-ya Sé'e-ya, náva'a kani-ri tu'un-ya núu ñayivi sñin nación, yúan-na te tú ní jiká tu'un kúti-rí ni ñin ñayivi. <sup>17</sup> Ni tú ní ja'an-ri nuu Jerusalén nuu cháa ja á kákuu apóstol vasa ruu. Chi ni ja'an-ri nuu Arabia. Yúan-na te ni no'on tuku-ri nuu Damasco. <sup>18</sup> Yúan-na te onde nuu uní kuiá, te ni ja'an-ri nuu Jerusalén, ni jandé'é-rí Pedro. Te ni kanchaa-ri xia'un kivi jíin-de. <sup>19</sup> Ko tú ní jiní-ri nuu ingá apóstol, chí ñin-ni nuu Jacobo ñani máa Jíto'o-yo ní jiní-ri. <sup>20</sup> Tu'un yá'a cháa-ri nuu-ro, te a jiní Dios ja tú xndá'ú-ri. <sup>21</sup> Yúan-na te ni ja'an-ri ñí ndáñúu Siria jíin Cilicia. <sup>22</sup> Ko tikuní kákandíja nuu Cristo ini nuu Judea, tú ní kánakuñi kuti-í ruu. <sup>23</sup> Máa ní kajini tu'un-ni-i káka'an: Chaa-ún ni chindikin-de yóó sáa. Te xndí'i-de tu'un kákandíja-yó kuní-de núú, ko a jani-de tu'un yá'a vina. Achí-i. <sup>24</sup> Te ni kanakana jaa-i Dios ja súan ni sá'a-ya jíin-rí.

## 2

<sup>1</sup> Yúan-na te onde nuu uxí kuun kuiá, te ni ja'an tuku-ri nuu Jerusalén jíin Bernabé, te suni ni jaka-ri Tito ni ja'an jíin-rí. <sup>2</sup> Te ni ja'an-ri, chí súan ni tá'ú ndijin-ya tiñu nuu-rí. Te nuu cháa ñá'nu ni kastu'ún sá'i-ri náún tu'un jáni-ri nuu ñayivi sñin nación, chí sanaa ní jika kuu sáni-ri, xí káka kuu sáni-ga-ri jáni ini-ri. <sup>3</sup> Ko Tito, ja jika-de jíin-rí, vasa cháa nuu Grecia kúu-de, tú ní kástétuu-de cháa xiti ndúu-de. <sup>4</sup> Te ni io ñani kándañáá, ni kivi

koyo sa'í-de, náva'a koto yu'u-dé ndasa kájika kuu ndicha-na-yo ní sá'a Jesucristo, chi kákuni-de nduu tuku-yó mozo. <sup>5</sup> Ko ni ñin hora tú ní kájandatu-ri nuu cháa-ún, chi kuní-ri ja ná kéndoo tu'un ndaa tu'un va'a jíin-ró jíiná'an-ró. <sup>6</sup> Te cháa ja káka'an-i ja kúná'nu-de, ko tú ní sá'a-ri cuenta ndasa káa-de, chi Dios, tú ncháa nuu-yá ñayivi. Tuká naún ní stá'an cháa ñá'nu-ún nuu-ri. <sup>7</sup> Chi sasua ni kajini-de ja ndíso-ri tiñu ja jáni-ri tu'un va'a nuu ñayivi sñin nación, natu'un Pedro jíin ñayivi judío, <sup>8</sup> chi I'a sátiñu jíin Pedro ja jáni-de tu'un nuu ñayivi judío, suni I'a-ún sátiñu jíin-ri jíin ñayivi sñin nación. <sup>9</sup> Te káka'an-i ja Jacobo jíin Cefas jíin Juan kákuu cháa kándituu tikuní. Te nuu ní kajini-de ndasa ku'a ni ja'a-ya tú'un luu máa-yá ini-ri, yúan-na te ni kaka'an maní-dé jíin-ri jíin Bernabé. Te ni kasánda-ri ja kóngoyo máa-ri nuu ñayivi sñin nación. Te kóngoyo máa-de nuu ñayivi judío. <sup>10</sup> Máni kákuni-de ja ná núku'un ini-ri koto-ri ñayivi káta'an ndá'ú, ko suni yúan ñúkuu ini máa-ri sá'a-ri núú.

#### *Modo kéndoo ndaa-yo núu Dios*

<sup>11</sup> Ko nuu ní ja Pedro ñuu Antioquía, te ni kana jíin-ri nuu-dé, chi kuachi ni sá'a-de. <sup>12</sup> Chi onde ná té chakoyo-ga yaku cháa ni táji Jacobo, te ni yee Pedro staa jíin ñayivi sñin nación. Yúan-na te ni chakoyo cháa-ún, te ni kuxio-ni-de ni sásñin-de máa-de, chi ni yu'ú-de ni jito-de cháa judío. <sup>13</sup> Te sava judío kákandíja, ni kasá'a uu xini jíin-de. Te jíin uu xini-dé ni kaxndá'ú-de onde máa Bernabé. <sup>14</sup> Yúan-na te ni jini-ri ja tú kájika ndóo-de natu'un ká'an ndaa máa tú'un va'a, te ni kachi-ri jíin Pedro jito nuu táka-de: Róo kúu-ró cháa judío, te sá'a-ró natu'un sá'a ñayivi sñin nación, te tú sá'a-ró natu'un sá'a ñayivi judío, te naja stétuu-ró ñayivi sñin nación nduu-i ñayivi judío núsáa. <sup>15</sup> Chi yóo, cháa ni kakaku ñuu judío kákuu-yó, nasu ñayivi sñin nación kándiso kuachi kákuu-yó. <sup>16</sup> Chi a kájini-yo ja tú ni ñin ñayivi kéndoo ndaa-i jíin tíñu skíkuu-i ja tá'ú ley, chi onde nú kándíja-yo Jesucristo. Te máa-yó, a kákandíja-yo Jesucristo, náva'a kéndoo ndaa-yo jíin tú'un kándíja-yo Cristo, chi jíin tíñu tá'ú ley, ni ñin ñayivi ma kéndoo ndaa kuti-í. <sup>17</sup> Te nini kuní-yo kéndoo ndaa-yo jíin tú'un Cristo, te ni kajini-yo ja ío kuachi-yó, Núsáa te Cristo sá'a-ya kuachi náún. Túu. <sup>18</sup> Chi nú naki'in tuku-ri ja ní skána-ri-ún, te kuachi sá'a-ri núsáa. <sup>19</sup> Chi ruu, a ni kenda-ri chi ley, chi ni ji'i-ri ni sá'a máa ley. Te vina, a chakú-ri nuu Dios. <sup>20</sup> Ni ji'i-ri jika cruz jíin Cristo, te chakú-ri. Ko nasu ruu kúu ja chakú, chi Cristo kúu I'a chakú ini añu-ri. Te modo ja chakú-ri ini ñuyívi yá'a vina, kúu ja kándíja-ri nuu Sé'e Dios, chi ni kundá'ú ini-ya ruu, te ni soko-yá máa-yá ja ruu. <sup>21</sup> Nasu jasú-ri nuu tú'un luu ío ini Dios, chi nú kéndoo ndaa ñayivi jíin tú'un tá'ú ley, yúan-na te ni ji'i sáni-ni Cristo núú.

### 3

<sup>1</sup> Te róo ñayivi Galacia ja xini ñáa, ndé cháa ni tiin yátá róo. Naja tú kájandatu-ro núu tú'un ndaa. Chi a ni stá'an ndijin-ri nuu-ro ndasa ni ji'i Jesucristo jika cruz. <sup>2</sup> Máa ñin tu'un jiká tu'un-ri róo: Ndasa ni kani'in-ro Espíritu, á ja ní skíkuu-ró tíñu tá'ú ley, xí ja ní kandíja-ró tú'un ni kajini so'o-ró. <sup>3</sup> Súan kákuñáa xini-ro náún. Ni kakejá'á-ró jíin máa Espíritu, te vina jíin modo yúku máa-ró kuáyija-ró náún. <sup>4</sup> Te taká tundó'o ni ndo'o sáni-ró náún. Ko jáni ini máa-ri ja tú ní kúu sáni. <sup>5</sup> Te máa-yá, chi ni ja'a-ya Espíritu-ya núu-ro, te sá'a-ya tíñu ñá'nu ma'ñu-ró. Te á sá'a-ya jíin ja ní skíkuu-ró tú'un tá'ú ley, xí sá'a-ya jíin ja ní kandíja-ró tú'un ni kajini so'o-ró.

#### *Tu'un ni keyu'u-yá nuu Abraham*

<sup>6</sup> Natu'un Abraham, chi ni kandíja-de nuu Dios, te ni chi'i-ya cuenta-de natu'un ja á ni kéndoo ndaa-de. <sup>7</sup> Vina te kuni-ro núsáa, chi taká cháa ja kákandíja, yúan kákuu se'e Abraham. <sup>8</sup> Onde ná té chá'an-ga kuu, te ni jini tutu i ja ñin kivi te skéndoo ndaa Dios ñayivi sñin nación nú kandíja-i. Ja yúan, jíin kivi ní ja'an tu'un va'a nuu Abraham: Onde jíin róo, ná kéndoo ndatu taká ñuu, áchi-ya. <sup>9</sup> Núsáa te ñayivi kákandíja vina, ká'io ndatu-i jíin Abraham, cháa ni kandíja. <sup>10</sup> Yí'i tasi siki taká ñayivi ja kákandíja-i kaku-i nú

ná skíkuu-i tu'un tá'ú ley, chí súan yóso núu tutú: Yí'i tasi siki taká ñayivi tú skíkuu taká tu'un ja yóso nuu tutú tá'ú tíñu, áchí. <sup>11</sup> Te a jiní kaji-yó já tú ni ñin ñayivi kéndoo ndaa-i ichi núu Dios sá'a ley jíin-i. Te ñayivi ndaa, chí siki já kándija-i te kuchaku-i. <sup>12</sup> Chí nasu chíi tu'un kándija vai ley. Chí ká'an ley: Ñayivi skíkuu ya'á te kaku-i kuchaku-i jíin, áchí. <sup>13</sup> Te Cristo ni nakuaan-ya yóo chíi tasi já ní sá'a ley. Te ni ndiso-ya tasi-yo. Chí yóso núu tutú: Yí'i tasi taká ñayivi ndíta kaa jika yunu, áchí. <sup>14</sup> Nava'a tu'un ii, já ní keyu'u-yá nuu Abraham, ná jáa nuu ñayivi sñin nación sá'a Cristo Jesús, nava'a ná kándija-yó-yá, te ni'in-yo Espiritu ja ní keyu'u yá sáa. <sup>15</sup> Nani, ná kani-ri ñin tu'un nuu-ro natu'un ká'an-yo ndikivi. Nú ío ñin acta, te vasa ñayivi ní sá'a, te nú a ni kukútu, ni ma kúu nda'va-ga, te ni ma kúu jukoso-gá. <sup>16</sup> Nuú Abraham jíin núu já kúu tata-de, ni keyu'u-yá. Tú ká'an: Nuú já kakuu tata-de, na tú ká'an siki já kuá'a, chí ká'an siki já ñin-ni: Nuú já kúu tata-ro, áchí. Yuán kúu Cristo. <sup>17</sup> Súan kuní ka'an-ri: Tú kúu nda'va ley máa acta ja ní sákútu Dios onde jíin kivi. Ni tú kúu sijíta ley tu'un ja ní keyu'u-yá, chí onde ná kuun ciento oko uxi kuia já ní keyu'u-yá-ún, yúan-na te ni chaa ley. <sup>18</sup> Chí nú jíin siki ley kii ta'u-yo, núsáa te tuká já tíñu tu'un ni keyu'u-yá. Ko siki tú'un ja ní keyu'u-yá-ún kúu ja ní ja'a-ya tá'u núu Abraham.

#### *Ngún ní'in tíñu máa ley*

<sup>19</sup> Te ndénu já tíñu ley núsáa. Chi ni kuvá'a ley ja kúu siki ñayivi ní kasáña'mu, te vasa ní chaa tata ja ní keyu'u-yá sáa, te ndajá'a ándivi ní súngeo tu'un-ún jíin ñin ja ní kuu yu'u núu. <sup>20</sup> Te nú ío ja kúu yu'u núu, ko nasu jíin máa ñin-ni kándij, ko Dios, chí máa ñin-ni-ya. <sup>21</sup> Núsáa te ley, jito u'u tu'un ni keyu'u Dios náun. Túu, chí nú ley kuu naschakú yóo núu, yúan-na te kuu kéndoo ndaa ndija-yó sá'a ley núu. <sup>22</sup> Sáa te ni keyu'u-yá siki ñayivi kándija nuu Jesucristo. Te tutu ii ley ni jasú taká-i chíi kuachi, nava'a ni'in-í tu'un-ún ní kándija-i-ya. <sup>23</sup> Ko onde ná té chaa-ga tu'un-ún ja kándija-yó, te ni kayi'i-yó ndá'a ley. Chí ley ni ndito yóo, onde kivi kándija-yó tú'un ja ní kenda ndijin kuéé-ga. <sup>24</sup> Núsáa te ley kúu máa já ní chi'i yóo nda'a Cristo, nava'a kándija-yó-yá te kéndoo ndaa-yo. <sup>25</sup> Ko vina ni chaa tu'un-ún ja kándija-yó-yá, te tuká yí'i-yó ingá nda'a. <sup>26</sup> Chí siki já kákandija-ró Cristo Jesús, te ni kanduu-ró sé'e Dios. <sup>27</sup> Chi taká róo, ja natu'un skuánducha Cristo ini-ro, suni natu'un Cristo káindij-ró. <sup>28</sup> Tú judío ío, ni ñayivi griego. Tú mozo ío, ni ñayivi jika kuu ndicha-na. Tú chaa ío, ni ña'an. Chi taká róo, ñin-ni káyí'i-ró ndá'a Cristo Jesús. <sup>29</sup> Te nú Cristo kúu ja xiin róo, núsáa te tata Abraham kakuu-ró, te ni'in-ro tá'u-ro já ní keyu'u-yá-ún nuu máa-de.

## 4

<sup>1</sup> Te ná ká'an-ri jíin-ró: ñin suchí já xín tá'u, te vasa tñin-i so'o taká-ni, ko nú nini lúlí-i, ñin-ni kúu-i jíin mozo. <sup>2</sup> Chí sua kánde-i chíi chaa tñin so'o-i jíin chíi chaa ndito ndatíñu-i, onde ná jínu kivi ní jani táa-i. <sup>3</sup> Suni súan yóo, ná lúlí-yó núu, te ni kajandatu sáni-yó núu táninu ñuyivi. <sup>4</sup> Ko nuu ní jínu ndaa kivi, te Dios ni tájí-yá se'e yíi-ya ní kii-ya ní kaku-ya chíi ñin ñasí'í, te suni ni kaku-ya chíi ley. <sup>5</sup> Nava'a ndiñi'in-ya ñayivi yí'i chíi ley, nava'a naki'in sé'é-yá yóo. <sup>6</sup> Te siki já sé'e-ya kakuu-ró, yúan ní tájí Dios Espiritu se'e-ya ní kivi ini añu-ro. Te Espiritu yúan kúu ja kána jaa: Abba, áchí, kuní ka'an, Táa. <sup>7</sup> Núsáa te tuká kúu-ró mozo, chí se'e-ya kúu-ró. Te nú se'e-ya kúu-ró, suni chaa xín tá'u núu Dios kúu-ró sá'a Jesucristo. <sup>8</sup> Chí onde kivi sáa, tú ní kájin-ro núu Dios, te ni kajatíñu sáni-ró núu já nasu ndija i'a kakuu.

#### *Siki já káchiñu'ún táninu sáni*

<sup>9</sup> Ko vina, a kájin-ro já kúu Dios, xí vá'a-ga ní ká'an-ri ja á jiní Dios róo. Núsáa te naja kákuu-ro náxío káva-ró náchiñu'ún tuku-ró núu táninu ja tú ní'in tíñu kuti. <sup>10</sup> Chí máni kivi, máni yoq, máni viko, máni kuia káchiñu'ún-ró. <sup>11</sup> Yuán yú'u-ri, chí sanaa ní ndo'o sáni-ri ja siki róo. <sup>12</sup> Nani jíná'an-ró, ká'an nda'ú-ri jíin-ró ja ná sá'a-ró natu'un

sá'a-ri, chi ruu, a ni sá'a-ri nátu'un kásá'a-ró. Te tú ní kásá'a ndiva'a-ró jíin-rí. <sup>13</sup> Ko a kájini va'a-ró ndasa ni kuu onde ná xnáñúú, chi vitá yiki kúñu-ri, te ja yúan ní jani-ri tu'un va'a nuu-ro sáa. <sup>14</sup> Te vasa ni kukuí'a ini-ro ní sá'a-ri jíin kué'e tá'an-ri, ko tú ní káské'ichi-ro rúu, ni tú ní kásájá'a ini-ro núu-rí, chi sua ni kajatá'ú-ró rúu nátu'un ñin ndajá'a Dios, xí nátu'un máa Cristo Jesús. <sup>15</sup> Núsáa te naja tuká kákusiñ ini-ro. Chi jandaa ká'an-ri jíin-ró, já nú ní kúu sá'a-ró, te tava-ro ndúchi-ro te kua'a-ró núu-rí núú. <sup>16</sup> Ja yúan, te chaa jíto u'u róó kúu-ri ja ní kastu'un ndaa-ri tu'un nuu-ro náún. <sup>17</sup> Ni'in kánandúkú-de róó, ko tú va'a, chi kákuni-de kasu-de nuu-ro, náva'a kundikin ni'in-ró máa-de. <sup>18</sup> Chi ío va'a ja ndúkú ní'in-de róó taká kivi nú tiñu va'a kúu, te nasu onde níni máa kivi ncháa-ri jíin-ró. <sup>19</sup> Hijo máni, ja sikí róó kúu ja tá'u'u xaan túku ini-ri, onde ná yíja va'a Cristo ini-ro jíná'an-ró. <sup>20</sup> Chi kuní-ri jaa-ri kunchaa-ri jíin-ró vína, te naxnúu-ri tachi-rí ka'an-ri jíin-ró. Kúñáa xini-rí, tú jiní-ri ndasa sá'a-ri jíin-ró. <sup>21</sup> Róó, ja kákuni-ro kuíñi-ró chí ley, kastu'un núu-rí: Á tú kájini so'o-ró ndasa ká'an ley: <sup>22</sup> Chi súan yóso núu tutú, ja Abraham ni ñava'a-de uu se'e yí-de, ñin-i kúu se'e ña'an ndikín nchaa, te inga-i kúu se'e ña'an kúu nuu. <sup>23</sup> Ko se'e ña'an ndikín nchaa, ni kaku-i nátu'un taká ñayivi, ko se'e ña'an kúu nuu, a ni kaku-i nátu'un ni keyu'u máa-yá. <sup>24</sup> Taká tu'un yá'a kúu ñin tu'un yátá. Chi ña'an yá'a kákuu-ña úu tu'un. Chi ñin-ña nání-ña Agar, te vai-ña onde yuku Sinaí, te máa-ña skáku-ña sé'e sátiñu sáni. <sup>25</sup> Chi Agar kúu nátu'un máa yúku Sinaí, onde ñuu Arabia. Te ná ni kuu-ún, suni súan kúu ñuu ja nání Jerusalén vína, chi suni máa jíin taká se'e kájatíñu sáni. <sup>26</sup> Ko máa Jerusalén ja vái onde andívi, chi tú játíñu sáni nuu ní ñin. Te náa-yo kúu-ún. <sup>27</sup> Chi súan yóso núu tutú: Róó ña'an numá, ja tú skáku-ró sé'e, ná kóo siñ ini-ro. Róó ja tú jiní-ro jatú-ro káku se'e-ró, ná kána jaa-ró, te ná kána kó'o-ró. Chi ío kua'a-gá se'e ña'an máa ñin, nasu sé'e ña'an ío yii, áchí. <sup>28</sup> Núsáa, te yóó, ñáni, nátu'un Isaac, súan kákuu-yó sé'e-ya já ní keyu'u-yá. <sup>29</sup> Te chaa ni kaku nátu'un taká ñayivi, chi ni chindikín-de chaa ni kaku jíin máa Espiritu. Te ná ni kuu sáa, suni súan kúu, onde vína. <sup>30</sup> Ko ndasa ká'an tutu ii: Kiñi'in ña'an ndikín nchaa, ná kí'in-ña jíin sé'e-ña, chi se'e ña'an ndikín nchaa, ma kúu ni'in-í ta'u-í jíin sé'e ña'an kúu nuu, áchí. <sup>31</sup> Náni, tú kákuu-yó sé'e ña'an ndikín nchaa, chi se'e ña'an kúu nuu kákuu-yó.

## 5

*Ná kuñi ni'in-yó jíin tú'un ni nduu libre-yo*

<sup>1</sup> Chi ni ndájí-yá yóó náva'a koo libre-yo. Núsáa te kuiñi ni'in-ró, te ma ndívi nduu tuku-ró jíin tú'un ja jasú sáni róó. <sup>2</sup> Nde'é te kuni-ro, ruu Pablo ká'an-ri jíin-ró, ja nú xiti ndúu-ro máa-ró, yúan-na te tú ní'in tíñu Cristo sikí róó. <sup>3</sup> Te inga jínu ká'an ndaa-ri nuu taká chaa ja nú xiti ndúu-de máa-de, te fuerza ná skíkuu-de ndivii tú'un ká'an ley núsáa. <sup>4</sup> Taká ñayivi já ndúkú-i kendo ndaa-i jíin máa ley, a ni kasía-i Cristo, te tu'un luu ío ini-ya tuká yí'i ini-i. <sup>5</sup> Chi yóó, jíin máa Espiritu ndátu-yó kivi kendo ndaa-yo, chi kákandíja-yó. <sup>6</sup> Chi jíin tú'un Cristo Jesús, ni tú játíñu nú xiti ndúu, te ni tú játíñu nú tú xiti ndúu, chi máni jíin tú'un kákandíja-yó kúu ja ní'in tíñu jíin tú'un kúndá'ú ini-ya yóó. <sup>7</sup> Va'a-ni kásá'a-ró núú, ko ndé chaa ni jasú nuu-ro já tú kájandatu-ro núu tú'un ndaa núsáa. <sup>8</sup> Chi máa-yá kúu I'a ni kana-ya xini-ro, ko nasu máa-yá kúu ja ská'an róó vína. <sup>9</sup> Chi ñin tá'ú-ni yujan ía, te jáa ndí'i-ni yujan sá'a. <sup>10</sup> Te jáni ndija ini-ri sá'a máa Jíto'o-yo, ja má nákani ini-ro ingá tu'un. Ko chaa sáká núu ini-ro, nakuxndíi-ya sikí-dé, nani chaa kúu-de. <sup>11</sup> Náni, chi ruu, nú sáni-ga jáni-ri tu'un xiti ndúu núú, te naja káchindikín-ga-i ruu núsáa. Chi nú súan, te ma kití-ga ini-i nuu cruz-ya sá'a-ri núú. <sup>12</sup> Te chaa ja sáká núu ini-ro, va'a-ga nú ná xiti-gá-de máa-de, jáni ini-ri. <sup>13</sup> Náni, ni kana-ya xini máa-ró jíná'an-ró náva'a koo libre-ro. Te vasa tuká tiñ ley so'o-ró, ko ma kivi-ró jíin taká modo játa'an ini máa-ró, chi sua ná kúndá'ú ini-ro tá'an-ró, te kuatíñu nuu tá'an-ró. <sup>14</sup> Te nú ni skíkuu-ró jíin máa ñin-ni tu'un yá'a, te a ni kundéé-ró jíin ní ley: Kundá'ú ini-ro tá'an-ró

nátu'un kúndá'ú ini-ro máá-ró, áchí. <sup>15</sup> Ko nú káyaji yí'í tá'an-ró, te kájichi sikí tá'an-ró, yúan-na te koto-ró máá-ró, chí sanaa te xndí'i tá'an-ró.

#### *Modo kásá'a ñayivi*

<sup>16</sup> Súan ká'an-ri, ja ná káka-ró nátu'un kuní máá Espíritu. Yuán te ma sá'a-ga-ro já kuní modo máá-ró. <sup>17</sup> Chí modo ja kuní ñayivi jíto u'u sikí máá Espíritu, te ja kuní máá Espíritu jíto u'u sikí modo máá-i, te uu tu'un yá'a kájasu nuu tá'an. Ja yúan tú kúu sá'a-ró já kuní máá-ró jíná'an-ró. <sup>18</sup> Ko nú máá Espíritu stá'an ichi núu-ro, núsáá te tuká ká'jin-ró chí ley. <sup>19</sup> Ío ndijin taká tiñu sá'a ñayivi, te ya'á kákuu: Tu'un ísíki ncháa tá'an, tu'un jíká téné, tu'un sá'a chá'an, tu'un sá'a kuáxán, <sup>20</sup> tu'un chíñú'ún ndosó, tu'un sá'a tásí, tu'un jíto u'u tá'an, tu'un kájatá'an, tu'un kúkuásún iní, tu'un kití ini, tu'un kánaá, tu'un kástátá'an, tu'un sásin máá, <sup>21</sup> tu'un ndío ini, tu'un já'ni ndíyi, tu'un ká'vá, tu'un sá'a viko kuáxán, jín sikí táká tu'un sá'a súan. Te ya'á kúu tu'un kástu'ún-ri nuu-ro, nátu'un ni ka'an-ri jín-ró sáá, ja ñayivi kásá'a súan, ma nání'in tá'u kúti-í najaa-i ini ñuu nuu tá'ú Dios tiñu.

#### *Modo sá'a máá Espíritu*

<sup>22</sup> Ko tiñu sá'a máá Espíritu kákuu: Tu'un kúndá'ú ini, tu'un kúsij iní, tu'un kuaká'nu ini, tu'un paciencia, tu'un maní iní, tu'un va'a ini, tu'un skíkuu va'a, <sup>23</sup> tu'un súchí iní, jín tú'un ñúkuún iní. Sikí táká tu'un yá'a tú ndóna ley. <sup>24</sup> Ko ñayivi káyí'i chíi Cristo, a ni kaja'ni-í yiki kúñu-i jiká cruz, onde jín táká ja kúu ini máá, jín táká tiñu kuní máá. <sup>25</sup> Chí nú jín máá Espíritu káichaku-yo, te suni jín máá Espíritu ná káka-yó núsáá. <sup>26</sup> Ma sávixi sání-yó máá-yó, ma skití ini-yo tá'an-yó, ni ma kúkuásún ini-yo sikí tá'an-yó.

## 6

#### *Ja náchu'un íchí-yó cháa sáña'mu*

<sup>1</sup> Náni, sanaa te kuni-ro sáña'mu in ñayivi. Te róo ja jín máá Espíritu kájika kuu-ró, te ná náchu'un íchí-ró-i jín tú'un súchí iní. Ko koto-ró máá-ró náva'a suni súan tú súngava-ró máá-ró. <sup>2</sup> Ná kúndiso-ró carga vee tá'an-ró, chí súan kúu ja skíkuu-ró jín ley Cristo. <sup>3</sup> Te nú in ñayivi jáni ini-i ja ñayivi téyí kúu-i, ko tú ndija-i, yuán máni xndá'ú-i máá-i. <sup>4</sup> Ná in ná in ñayivi, ná kóto ncháa-i ndasa káa tiñu kásá'a-i, yúan-na te ni tú níni jín ingá ñayivi te kuu sátéyí-i máá-i. <sup>5</sup> Chí ná in ná in-i ná kúndiso-i responsable máá-i. <sup>6</sup> Ñayivi ní kutu'a jín tú'un máá-yá, na ndí'i ja vá'a náva'a-i, ná chindéé tá'an-i jín cháa stá'an nuu-í. <sup>7</sup> Ma xndá'ú-ro máá-ró, chí ma kúu sákátá-yó núu Dios, chí taká ja jakín ñayivi, suni yuán nání'in-í. <sup>8</sup> Chí ñayivi jakín-i ja kuní yiki kúñu-i, ya'u yiki kúñu-i ni'in-í ja té'yu-i. Ko ñayivi jakín-i ja kuní máá Espíritu, nuu máá Espíritu ni'in-í ja kúchaku-i ní káni. <sup>9</sup> Ma kuitá-yo sá'a-yó tiñu va'a núsáá, chí nú ná jáa kiví, te ni'in-yo, te nú ma kuitá ini-yo. <sup>10</sup> Núsáá te hora ja núña-yó, te ná sá'a va'a-yó jín táká ñayivi, ko xnáñúú-gá jín tá'an-yó já kákandíja.

#### *Tu'un cruz máá Jíto'o-yo*

<sup>11</sup> Nde'é jíná'an-ró ná xaán ná'nu letra cháa-ri nuu-ro jín ndá'a-rí. <sup>12</sup> Te ío cháa kásáña'mu-de máá-de kákuni-de. Te cháa-ún kástétuu-de róo ja xití ndúu-ro, náva'a ma chindikín-i-de sikí cruz Cristo. <sup>13</sup> Ko ni máá cháa ni kaxití ndúu-ún, suni tú kaskíkuu-de jín ley, chí kákuni-de ja ná xití ndúu-ro, náva'a sá'a téyí-de máá-de ja súan kásá'a-ró. <sup>14</sup> Ko ruu, tú játa'an ini-ri sá'a téyí-rí máá-rí, chí máni jín cruz Jíto'o-yo Jesucristo kúsij ini-ri. Chí jín tú'un cruz ni sía-ri ñuyívi, te máá ñuyívi suni ni sía ruu. <sup>15</sup> Chí nuu Jesucristo, ni ja xití ndúu, te ni ja tú xití ndúu, tú ní'in tiñu kutí, chí ja ná ndúu jáa ini-yo. <sup>16</sup> Te taká ñayivi káka modo yá'a, tu'un kuaká'nu ini-ya jín tú'un kúndá'ú ini-ya-í, ná kóo sikí-í jíná'an-i, jín sikí ñayivi Israel, se'e Dios. <sup>17</sup> Onde vina te níi-gá kua'an-yo, ma kuá'a-ri tu'un ja stá'an ni in cháa ruu, chí nuu yiki kúñu-ri ndíso-ri tuni Jíto'o-yo Jesús.



<sup>18</sup> Ñáni jíná'an-ró, tṽ'un luu ío inṽ mǎá Jító'o-yo Jesucristo, ná kóo inṽ añú-ro. Súan ná kóo. Amén.

## LA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A LOS EFESIOS YA'A KUU CARTA JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU ÑAYIVI ÑUU EFESO

### *Sa'an kúta'u*

<sup>1</sup> Máá-rí kúu Pablo, apóstol Jesucristo, chí súan ni jata'an iní Dios. Te cháa-ri tutu yá'a nuu ñayivi ndóo, ja káskíkuu va'a-i nuu Cristo Jesús, ja káxiukú-i iní ñuu Éfeso. <sup>2</sup> Tu'un luu jíin tú'un kuaká'nu ío iní máá Táa-yo Dios jíin iní máá Jító'o-yo Jesucristo, ná kóo jíin-ró jíin'an-ró.

### *Ng sikí ní teta'an-ya-yó*

<sup>3</sup> Ná nákana jaa-yó Dios, I'a kúu Táa Jító'o-yo Jesucristo. Luu ni sá'a-ya jíin-yó jíin táká tíñu sá'a Espíritu. Te ichi andíví sá'a-ya-ún jíin Cristo. <sup>4</sup> Nátu'un ni kaji Dios yóo nuu Jesús onde ná té jukuiñi-ga ñuyívi, náva'a koo ndoo-yó, te tú koo chá'an-yó núu-yá, te kundá'ú iní-ya yóo. <sup>5</sup> Te ni teta'an-ya yóo náva'a naki'in sé'é máa-yá-yó sá'a Jesucristo, ndasa ni jata'an ya'a iní-ya sá'a-ya, <sup>6</sup> náva'a ná nákana jaa-yó-yá jíin tú'un luu tu'un va'a ío iní máa-yá. Te jíin tú'un-ún ni ki'in sé'é-yá-yó ndúu jíin-yó jíin Cristo, I'a kundá'ú iní-ya. <sup>7</sup> Te I'a-ún, ni nakuaan-ya yóo jíin niñi-yá. Te ni chaxio-ya kuáchi-yó jíin tú'un luu xa'an ío iní-ya. <sup>8</sup> Te jíin tú'un-ún ni chítú ndíi añú-yo onde jíin táká tú'un ndíchi, tu'un júku'un iní. <sup>9</sup> Te tíñu ja ní chaa iní máa-yá sáa, ja kúsi iní máa-yá sá'a-ya kuni-ya, chí tu'un sa'í-ún ni stá'an-ya núu-yo. <sup>10</sup> Chí onde ná jínu va'a kivi te kuni Dios ja ñin ká'nu-na nduu ndi'i-ni iní nda'a Cristo, vasa ja ká'io iní andíví xí vasa ja ká'io iní ñuyívi. <sup>11</sup> Te jíin Cristo ni kani'in-yo tá'u-yo. Te ni teta'an Dios yóo, nátu'un ni chaa iní máa-yá, I'a sá'a taká-ni ndasa jata'an iní máa-yá, ndasa kúsi iní máa-yá. <sup>12</sup> Súan ni sá'a-ya, náva'a máa-yó, ja xná'an-ga ni kañukuu iní-yo Cristo, ná nákana jaa-yó-yá jíin tú'un luu máa-yá. <sup>13</sup> Te suni róo, ni kajini so'o-ró tú'un ndaa. Te jíin tú'un va'a-ún ni kakaku-ró. Te nuu máa Cristo ni kakandija-ró. Te suni máa Espíritu Santo ja ní chísó tú'un-ya, ni chaa sello iní añú-ro. <sup>14</sup> Yuán kúu seña ja ní'in-yo tá'u-yo, onde ná tíin-yó máa. Yuán-na te nakana jaa-yó tú'un luu-ya ja sikí-ún.

### *Tu'un ni jikan ta'u Pablo ja'a yóo*

<sup>15</sup> Te suni ruu, ni jini tu'un-ri ndasa kákandija-ró núu máa Jító'o-yo Jesús, jíin ndasa kundá'ú iní-ro táká ñayivi ndóo. <sup>16</sup> Te ja yuán tú júkuiñi-ri ja nákuatá'ú-rí ja róo jíin'an-ró, te núku'un iní-ri róo nú jikan ta'u-rí, <sup>17</sup> náva'a kuni-ro núu máa Dios, I'a xíin máa Jító'o-yo Jesucristo, máa Táa-yo, I'a ndíso tu'un luu, te náva'a ná kuá'a-ya modo ndíchi, te stá'an ndijin-ya tú'un nuu-ro. <sup>18</sup> Te stúun-ya iní añú-ro, náva'a kuni-ro ndéja kúu tu'un ñúkuu iní-ro sikí ja ní kana-ya xiní-ro, te ndéja kúu ta'u lúu xa'an ní'in-yá sikí ñayivi ndóo. <sup>19</sup> Te kuni-ro ndasa ni'in xa'an sátiñu-ya já'a róo, ñayivi kákandija, chí fuerza téyí ndíso-ya. <sup>20</sup> Te fuerza-ún, ni jatíñu Dios kivi ní naschakú-ya Cristo ma'ñú ndíyi, jíin ja ní súnqoo-ya Cristo ichi ndává'a-ya onde andívi. <sup>21</sup> Te ni jani-ya Cristo sikí táká ja kátá'ú tíñu, jíin ja kándiso tíñu, jíin ja kátin so'o, jíin ja kakuñá'nu, jíin sikí táká sí'ví ja káskúnání-i, nasu níni kuia yá'a, chí suni taká kuia chaa. <sup>22</sup> Te taká-ni ni jañu Cristo sukun ní sá'a Dios. Te ni nduu Cristo xini núu máa tíku'ni kákandija, ni sá'a-ya sikí táká-ni. <sup>23</sup> Te tíku'ni-ún kúu nátu'un yiki kúñu Cristo, te chítú máa-i jíin máa-yá, chí I'a schítú ní ká'nu-ni kúu-ya.

<sup>1</sup> Te máá-yá, *ni* naschakú-ya róó, ja á *ni* kaji'i-ro ní sá'a kuachi-ró jíin já ní kasáña'mu-ró. <sup>2</sup> Chi *ni* kajika-ró jíin máá yúán sáá, nátu'un kásá'a-i *ini* ñuyívi yá'a, nátu'un kuní máá já tá'ú tíñu nuu tachí. Yuán kúu tachí já sátiñu jíin ñáyivi ní'in *ini* ío vina. <sup>3</sup> Te suni taká máá-yó ní kajika-yó jíin ñáyivi-ún sáá, *ni* kasá'a-yó tíñu *ni* kakani *ini*-yo, *ni* kaskíkuu-yó tíñu *ni* kuní yiki kúñu-yó jíin tíñu *ni* kajani *ini*-yo, te *ni* kakuu-yó ñáyivi ní kití *ini*-ya núu, nátu'un nuu sáva-ga-i. <sup>4</sup> Ko *ini* Dios yí'i kua'a tú'un kúndá'ú *ini*, te *ni* kundá'ú xaan *ini*-ya yóó. <sup>5</sup> Te nini *ni* kakuu-yó ndíyi *ni* sá'a kuachi-ún, te *ni* naschakú-ya yóó jíin Cristo. Te jíin tú'un luu ío *ini*-ya te *ni* kakaku-ró. <sup>6</sup> Te *in* núu-ni *ni* ndukani-ya yóó jíin Cristo. Te suni súan *ni* súnqoo-ya yóó onde andíví jíin Cristo Jesús, <sup>7</sup> náva'a níi-gá kuia ja cháa-ga, stá'an-ya ndasa kua'a xaan já luu ío *ini*-ya jíin tú'un kúmani-ya jíin-yó jíin Cristo Jesús. <sup>8</sup> *Ni* kakandija-ró, te ja yúán ní kakaku-ró ní sá'a tu'un luu ío *ini*-ya. Te nasu máá-ró ní kíñi'in, *chi* ta'u já ní ja'a Dios nuu-yo kúu. <sup>9</sup> Nasu sikí tíñu sá'a-yó ní kakaku-yó, te ja yúán tú ni *in*-i kuu sátéyí-i máá-i. <sup>10</sup> *Chi* máá-yá *ni* sá'a yóó. Te *ni* sáva'a-ya yóó nuu Cristo Jesús, náva'a sá'a-yó taká tíñu va'a. *Chi* jíin kivi, *ni* sátu'a Dios tíñu-ún ja kaka kuu-yó jíin. <sup>11</sup> Núsáá te ná núku'un *ini*-ro já chí ñáyivi sáin nación *ni* kakaku-ró sáá. Onde sáá, *chi* nání-de chaá *ni* kaxití ndúu kuñu-de ja ní sá'a nda'a. Te chaá-ún, *ni* kaskúnání-de róó: Ñáyivi tú ní kaxití ndúu. <sup>12</sup> Te suni ná núku'un *ini*-ro já onde kivi sáá, tú ní ka'iin-ro jíin Cristo. Jíká ní ka'iin-ro jíin ñáyivi ñúu Israel. Te jíká xaan ní ka'io-ro jíin tú'un *ni* keyu'u-yá, ni tú ní káñukuu *ini*-ro, ni Dios, tú ní jík-ya jíin-ro *ini* ñuyívi yá'a. <sup>13</sup> Ko vina jíin Cristo Jesús, te róó ja ní ka'iin jíká-ró onde kivi sáá, *chi* a *ni* kakuyani-ró ní sá'a ñíñi Cristo. <sup>14</sup> *Chi* máá-yá kúu paz nuu-yo, te ja ndéndúu ñuu-ún *ni* nasá'a-ya *in*-na, *chi* *ni* stuncháa-ya máá xé'ñú já ní sásin yóó *ni* kandi sava ma'ñú-yó. <sup>15</sup> Te xé'ñú-ún ja ní skánaá yóó kúu taká tu'un tá'ú tíñu jíin táninu ndíso máá. Te jíin yiki kúñu-ya ní xnáa-yá taká yuán, náva'a naskétá'an-ya ndéndúu-ún núu máá-yá, te nduu *in*-na ñáyivi jáá, te ja yúán sá'a-ya paz, <sup>16</sup> te suni náva'a jíin máá cruz te naskétá'an-ya ndéndúu yuán jíin Dios, *chi* *in*-na ñáyivi ní nduu-ún, te jíin cruz *ni* xnáa-yá máá já ní kajito u'u tá'an. <sup>17</sup> Te *ni* kii-ya, te *ni* jani-ya tú'un paz nuu-ro, já ní ka'iin jíká-ró núu-yá, jíin núu ñáyivi já ní ka'iin yani. <sup>18</sup> *Chi* ja máá-yá kúu ja núña ichi kivi koyo ndéndúu-yo núu máá Taa-yo, sá'a suni *in*-ni máá Espíritu. <sup>19</sup> Núsáá te tuká kakuu-ró ñáyivi jíká, ni ñáyivi tatú, *chi* *in*-na *ni* kanduu-ró jíin ñáyivi ndóo, te suni tá'an se'e Dios kakuu-ró. <sup>20</sup> Te *ni* kaja'nu máá-ró sikí cimientu ja kakuu apóstol jíin cháa *ni* kájani tu'un. Te máá Jesucristo kúu yuu ndíso jiki. <sup>21</sup> Te níi vé'e jákutá'an jíin máá-yá, te já'nu kua'an náva'a nduu *in* ve'e *ni* sá'a máá Jító'o-yo. <sup>22</sup> Te suni *ni* kanduu-ró *in* ve'e *ni* sá'a-ya, náva'a kunchaa Dios *ini* jíin máá Espíritu.

### 3

#### *Tu'un yíi tu'un sa'í ndíso Pablo*

<sup>1</sup> Te ruu Pablo, ja yúán kánde-rí vekaa ja sikí Cristo Jesús ja'a róó, ñáyivi sáin nación jíin'an-ró. <sup>2</sup> Te *ni* kajini tu'un-ró ndasa *ni* ja'a Dios tu'un luu ío *ini*-ya núu-rí ja'a róó, jáni *ini*-rí. <sup>3</sup> Chi *ni* stá'an ndijin-ya tú'un sa'í-ún nuu-rí, nátu'un *ni* chaá-rí yakú tu'un nuu-ro ká'an ichi yatá. <sup>4</sup> Te nú ka'u-ró, te a kuu juku'un *ini*-ro ndéja kúu tu'un sa'í Cristo ja jini-rí. <sup>5</sup> Te tu'un-ún tú ní stá'an-ya núu ní *in* se'e chaá níi kuiá *ni* kii ichi yatá. Ko vina *ni* stá'an ndijin Espíritu-ya núu taká apóstol ndoo-ya, jíin núu cháa kájani tu'un-ya. <sup>6</sup> Te tu'un-ún ká'an ja ñáyivi sáin nación, suni ná ní'in tá'an-i ta'u-í, te *in*-na ñáyivi ná ndúu-i jíin-yó, te ja ní keyu'u-yá ná ní'in tá'an-i sá'a Cristo jíin máá tú'un va'a. <sup>7</sup> Te sikí tú'un-ún játiñu máá-rí. Te ta'u-ún *ni* ja'a tu'un luu ío *ini* Dios nuu-rí, te jíin fuerza-ya ní sá'a-ya-ún. <sup>8</sup> Ruu kúu chaá súchí-ga vása ñáyivi ndóo súchí xaan, te nuu máá-rí *ni* ja'a-ya tá'u luu yá'a ja jáni-rí tu'un va'a nuu ñáyivi sáin nación, ndasa va'a xaan kaa tu'un Cristo, <sup>9</sup> jíin já stá'an ndijin-rí nuu taká-i ndasa koo máá tú'un sa'í ja ní yisa'í onde sáá *ini*

máa Dios, I'a ni sá'a taká-ni. <sup>10</sup> Náva'a taká ja kátá'ú tíñu jíin ja kakuñá'nu ichi ándiví, ná kuní jíná'an ndasa kua'a xañ tú'un ndichí Dios ío, sá'a tiku'ni. <sup>11</sup> Natu'un ni chaa ini-ya ní káni, te ni skíkuu-ya ní sá'a-ya-un jíin Jíto'o-yo Cristo Jesús. <sup>12</sup> Te kákandíja-yó-yá. Te ja yúan máa-yá sá'a ja káchundéé ini-yo, tú yú'ú-yo, kivi koyo-yó núu Dios. <sup>13</sup> Ja yúan ká'an nda'ú-ri jíin-ró, ja má kúkuí'a ini-ro sá'a tundó'o jíto-ri ja sikí róo, chi sua ndeá-ga tu'un luu ini máa-ró sá'a. <sup>14</sup> Ja yúan kuu ja júkuini jíti-rí núu máa I'a kuu Taa Jíto'o-yo Jesucristo. <sup>15</sup> Te nuu máa-yá kenda sí'ví taká tata ká'io andiví jíin ja ká'io ini ñuyívi, <sup>16</sup> chi tu'un luu xañ ío ini-ya, te jikán ta'u-rí nuu-yá ja súan ná yíja va'a ini añú-ro sá'a-ya jíin fuerza ndíso máa Espíritu. <sup>17</sup> Te suni jikán-ri ja ná kúnchaa Cristo ini añú-ro jíná'an-ró sá'a ja kákandíja-ró, náva'a ná kuikín va'a tu'un kúndá'ú ini tá'an ini-ro, <sup>18</sup> te suni náva'a kuu juku'un va'a ini-ro, jíin taká ñayivi ndóo, ndasa kaa tu'un jichá, tu'un káni, tu'un kúnú, tu'un súkún, cuenta máa-yá, <sup>19</sup> te suni náva'a ná kuní-ro ndasa kúndá'ú ini Cristo yóo, vasa tú kuu juku'un ini-yo tú'un-ún, te náva'a ku'un chítú ndí-ro jíin kú'a ñú'un chítú Dios. Achí-ri. <sup>20</sup> Máa-yá, kuu I'a sá'a va'a xañ-gá vásá ja kájani ini-yo xí ja kájukan-yo, chi júku fuerza-ya ini-yo. <sup>21</sup> Te nuu máa-yá, ná nákana jaa tiku'ni kákandíja sá'a Cristo Jesús. Te súan ná koo ní káni ní kúia, onde taká kuia chaa. Súan ná koo. Amén.

## 4

ñin-ni kakuu-yó sá'a Espíritu

<sup>1</sup> Ruu, chi kánde-ri vekaa sikí máa Jíto'o-yo. Te ká'añ nda'ú-ri jíin-ró ja ná kaka kuu-ró natu'un ío jíñú'ún sikí ja ní kana-ya xiní-ro. <sup>2</sup> Te ná koo súchí va'a ini-ro. Te ná koo vitá ini-ro. Te jíin tú'un kúndá'ú ini, te jíin paciencia, ná kuándéé ini-ro jíin tá'an-ró. <sup>3</sup> Ná kuítú ini-ro ja ñin-na naketa'an-ró jíná'an-ró ini máa Espíritu sá'a tu'un kuaká'nu ini. <sup>4</sup> Chi ñin-na ñayivi ío, te suni ñin-ni Espíritu, suni natu'un ni kana-ya xiní-ro ja ñin-ni tu'un kuñukuu ini-ro, chi yúan kuu ja ní kana-ya xiní-ro, <sup>5</sup> te suni ñin-ni máa Jíto'o-yo ío, jíin ñin-ni tu'un kándíja, jíin ñin-ni tu'un jánducha, <sup>6</sup> jíin ñin-ni máa Dios Taa xiní taká-yo, chi máa-yá ndíto taká-ni, te máa-yá ni sá'a taká-ni, te jíin ndí'i-ni ncháa-ya. <sup>7</sup> Ko ná ñin ná ñin-yó, kúta'u-yo tú'un luu ío ini máa-yá ndasa ku'a já'a máa Cristo nuu-yo. <sup>8</sup> Ja yúan ká'an tutu: Nuú ní ndaa-ya kuá'an-ya ándiví, ni stútú-yá kua'a ja ní yindasu te kua'an-ya jíin. Te ni jacha nuu-ya tá'u núu taká ñayivi, áchí. <sup>9</sup> Te ja súan ká'an: Ni ndaa-ya kuá'an-ya, suni kuní ka'an ja ní kuun-ya ní ja'an-ya onde nuu kúnú-ga chi ñu'un. <sup>10</sup> I'a ni kuun, suni máa-yá kuu I'a ni ndaa kua'an onde nuu súkún-ga andiví, náva'a skíkuu-ya jíin taká tíñu. <sup>11</sup> Te suni máa-yá, ni teta'an-ya sáva ñayivi kí'in apóstol, te sava-ga kani tu'un-ya, te sava-ga skuikín tu'un va'a, te sava-ga kundito tiku'ni, te sava-ga stá'an. <sup>12</sup> Súan ni teta'an-ya, náva'a ná yíja va'a ñayivi ndóo, jíin ja kuátíñu nuu-í, náva'a ná kuá'nu tiku'ni Cristo sá'a. <sup>13</sup> Súan te ná náketá'an ñin núu-yó jíin tú'un kándíja, jíin tú'un kuní-yo núu Sé'e Dios. Te suni ná yíja va'a-yó natu'un ñin-na-yo, onde chítú kú'a Cristo ini-yo. <sup>14</sup> Yuán-na te ma natu'u ini-yo cuenta suchí lúli, ni ma kivi nduu-yo yá'a yúan jíin sñin sñin sa'an, ndasa kuní chaa xndá'ú ja kándúkú-de tñin yátá-de yóo, sana ini-yo sá'a-de. <sup>15</sup> Chi sua ná kúñin-ró tú'un ndaa jíin tú'un kúndá'ú ini, te ná kuá'nu-ró jíin taká tíñu kuní máa I'a kuu xiní, te I'a-ún kuu Cristo. <sup>16</sup> Te ini máa-yá, ñin-na káñutá'an ní tiku'ni, te ndíñin tá'an taká natu'un taká vaú, te ná ñin ná ñin játíñu ndasa xín tíñu. Te xndeá tá'an te skuá'nu tá'an jíin tú'un kúndá'ú ini.

Ñayivi ñúndijin

<sup>17</sup> Tu'un yá'a ká'an-ri, chi ká'an ni'in-ri jíin-ró cuenta máa Jíto'o-yo, ja má kaka-ga-ro natu'un kájika sava-ga ñayivi sñin nación, chi kájika kuu-i jíin tú'un kájani sáni ini máa-i. <sup>18</sup> Ni kakuñaa nú jini tuní-i. Te tú ñú'un kuti vida Dios ini-i, chi tú kájini-i nuu máa-yá,

chí nì'in inì añú-i. <sup>19</sup> Te ñayivi-ún, nì kayija-i jíin máá tú'un nì'in inì. Te nì kivi koyo-i jíin tú'un kuaxán ja ná kuítú iní-i sá'a-i taká tiñu chá'an. <sup>20</sup> Ko róó jíná'an-ró, nasu súan ní kásuá'a-ró íchi Cristo. <sup>21</sup> Te súan nì kajini so'o-ró tú'un-ya, te nì kakutu'a-ró ní sá'a-ya, nátu'un íó ndaa tu'un jíin Jesús. <sup>22</sup> Ná cháxio-ró máá cháa tú'ú kí'in-de jíin taká tiñu nì jika-ró jíin-de ichi yatá, chí máni kuchá'an-de jíin taká tiñu ñáá sá'a-de kuní-de. <sup>23</sup> Te ná ndújáá modo kájani inì-ro. <sup>24</sup> Te ná núku'un-ró cháa jáá, ja ní kuva'a-de nátu'un káa máá Dios jíin tú'un ndaa, jíin tú'un ndoo ndija. <sup>25</sup> Núsáá te ná síá-ro tú'un xndá'ú, te ná ká'an ndaa-ro jíin taká tá'an-ró, chí pedazo-yo kánakuni tá'an-yó. <sup>26</sup> Nú kití inì-ro te ma sá'a-ró kuáchi. Ni ma kuá'a-ró tú'un ja kití inì-ro ondé kee ndikandii. <sup>27</sup> Ma kuá'a-ró tú'un kukuu ja'ú jíin-ró. <sup>28</sup> Ñayivi ní sakuí'ná, ma sakuí'ná-ga-i, chí sua ná sátiñu-i. Ná tñn-i taká tiñu va'a jíin ndá'a-i, nává'a ná n'ín-í najíin kuá'a-i nuu ñayivi kánandí'i. <sup>29</sup> Ni ñn tu'un chá'an ma kenda yu'u-ro, chí sua ná ká'an-ro tú'un va'a ja skuá'nu tá'an, nává'a ñayivi jini so'o-ún ná kendo luu iní-i sá'a. <sup>30</sup> Nde'é-ró nává'a ma kúkuí'a inì Espiritu Santo Dios sá'a-ró, chí jíin Espiritu nì jaxin-ya sello róó, onde jinu kivi nákuuan-ya yóó. <sup>31</sup> Taká tu'un ua, jíin tú'un xaan iní, jíin tú'un kití inì, jíin tú'un kákanaá, jíin tú'un ká'an ndíva'a, ná cháxio-ró jíin taká tiñu jito u'u tá'an. <sup>32</sup> Chí sua ná kumaní-ro jíin tá'an-ró. Ná kúndá'ú inì-ro tá'an-ró. Ná sá'a-ró táká'nu inì-ro núu tá'an-ró, nátu'un nì sá'a Dios tuká'nu inì-ya núu-ro síkí Cristo.

## 5

<sup>1</sup> Te róó, ná ndáku-ró Dios nátu'un se'e máá-yá ja maní jíin-yá. <sup>2</sup> Te kaka kuu-ró jíin tú'un kúndá'ú inì, nátu'un nì kundá'ú inì Cristo róó, te nì soko-yá máá-yá ja síkí róó, te nì ja'an asun-yá nì soko-yá máá-yá ja ní ja'a-ya máá-yá nuu Dios. <sup>3</sup> Ko tu'un téné, jíin taká tu'un chá'an, xí tú'un tóó iní, ni ma ndátu'ún-ró súan jíná'an-ró, chí tú súan kásá'a ñayivi ndóo. <sup>4</sup> Ni ma kóo tu'un chá'an, ni tu'un ñáá, ni tu'un ndiyi, chí túu sá'a luu. Chí sua ná nákuatá'ú-ró. <sup>5</sup> Chí a kájini-ro já íó ndaa tu'un yá'a, ja ní ñn ñayivi kájika téné, xí já kásá'a chá'an, xí já tóó iní (chí ñn-ni kúu-ún jíin já kájatíñu nuu ndosó), tú nani'in tá'u kúti-í ndívi-i inì ñnuu nuu tá'ú Cristo tiñu jíin Dios. <sup>6</sup> Koto-ró, ma xndá'ú ni ñn-i róó jíin tú'un sáni, chí ja síkí taká tu'un yá'a te cháa tu'un kití inì Dios síkí taká-i ja tú kájangatu-i. <sup>7</sup> Ma kivi nduu-ro jíin-i núsáá. <sup>8</sup> Chí kivi sáá, nì kaichaku-ro síkí ñúñaá, ko vina, a káichaku-ro síkí ñúndijin nuu máá Jíto'o-yo. Ná kaka kuu-ró nátu'un kájika kuu ñayivi ñúndijin núsáá. <sup>9</sup> Chí tiñu sá'a Espiritu kúu taká ja vá'a, taká ja íó ndaa, taká ja íó ndija. <sup>10</sup> Ná ndúkú víi-ro taká ja kúsi iní máá Jíto'o-yo sá'a-ró. <sup>11</sup> Te ma kivi nduu-ro jíin tiñu ñúñaá ja tú ní'in tiñu, chí sua ná kána jíin-ró núu. <sup>12</sup> Chí kúka nuu-yo ká'an-yo tiñu kásá'a sa'í-i. <sup>13</sup> Ko taká tu'un ja á nì tuun nuu, jini ndijin-yo núu sá'a luz, chí luz kúu ja kíni'in ndijin taká-ni. <sup>14</sup> Ja yúan ká'an: Róó ja kákixi, natá'ú núu-ro, ná ndúko-ró má'ñú ndíyi, te Cristo ná stúun-ya núu-ro, áchí. <sup>15</sup> Núsáá te nde'é vá'a-ró ndasa kájika ñúkúun-ró, nasu nátu'un cháa káñáá, chí nátu'un cháa ndíchí. <sup>16</sup> Ma stívi-ró tiempo, chí kándañáá kivi yá'a. <sup>17</sup> Núsáá te ma ndúñáá xini-ro, chí sua ná júku'un va'a inì-ro ñaun tiñu játa'an inì máá Jíto'o-yo. <sup>18</sup> Ma kóo ká'vá-ró síkí vino, chí jíin yúan te jita sáni-ró. Chí sua ná kútú Espiritu inì-ro. <sup>19</sup> Te ka'an jíin tá'an-ró jíin salmo, jíin yáa máá-yá, jíin yáa Espiritu. Te ichi iní añú-ro ná káta-ró te ná chíñú'ún-ró máá Jíto'o-yo. <sup>20</sup> Te nene nakuatá'ú-ró núu máá Táa-yo Dios síkí taká-ni, jíin sí'ví máá Jíto'o-yo Jesucristo.

*Tu'un kuandatu-yo núu tá'an-yó*

<sup>21</sup> Te kuandatu-ro núu tá'an-ró, chí káchiñú'ún-ró Dios. <sup>22</sup> Te ñasí'í, ná kuandatu-ña nuu yíi máá-ña, nátu'un nuu máá Jíto'o-yo. <sup>23</sup> Chí yíi kúu xini ñasí'í, nátu'un Cristo kúu-ya xini tíku'ni. Te máá-yá kúu I'a náma-ún. <sup>24</sup> Chí nátu'un tiku'ni kájangatu-i nuu Cristo, suni súan ñasí'í ná kuandatu ndí'i-ña nuu yíi máá-ña. <sup>25</sup> Te róó yíi jíná'an-ró, ná kúndá'ú inì-ro ñasí'í-ro, nátu'un nì kundá'ú inì Cristo tiku'ni-ya. Te nì ja'a-ya máá-yá



ja tíku'ni-ún, <sup>26</sup> náva'a nasándoo-ya, te nakacha-ya-ún jíin máá tú'un, nátu'un iní nuu ndúndoo jíin ndúcha, <sup>27</sup> náva'a koo ñin tíku'ni luu kundii nuu máá-yá, ja tú kundiso cha'an, ni tú tí'yi, ni ñin ja súan, chí sua ná koo ndoo, ma kúnchaa cha'an. <sup>28</sup> Suni súan taká yii, níni ná kúndá'ú iní-de ñasí'í máá-de, nátu'un jíin máá-de. Chi cháa kúndá'ú iní-de ñasí'í-de, máá-de kúndá'ú iní-de. <sup>29</sup> Chí tú ni ñin cháa jíto u'u-de máá-de, chí sua skée-dé te jíto ñúkúun-de máá-de. Suni súan sá'a Cristo jíin tíku'ni-ya. <sup>30</sup> Chí nátu'un pedazo máá-yá kákuu-yó, yiki-yá, kuñu-ya. <sup>31</sup> Ja yúan skéndoqo cháa táa-de náa-de, te kété'an-de jíin ñasí'í-de, te ñin-na kákuu ndendúú-de. <sup>32</sup> Yíi xáan káa tu'un sa'í yá'a. Ko ruu, chí cuenta sikí Cristo jíin sikí tíku'ni ká'an-ri. <sup>33</sup> Ko ná ñin ná ñin róó, ná kúndá'ú iní-ro ñasí'í máá-ró, nátu'un kúndá'ú iní-ro máá-ró. Te suni ñasí'í, ná koo ja jíin'ún-ña núu yíi-ña.

## 6

<sup>1</sup> Hijo, kuandatu-ro núu táa-ro, nuu náa-ro sikí máá Jíto'o-yo, chí yúan kúu ja vá'a sá'a-ró. <sup>2</sup> Chí ya'á kúu xna'an-ga tu'un ja ndíso ta'u, ni tá'ú-yá tiñu: Koo ja jíin'ún-ró núu táa-ro núu náa-ro, <sup>3</sup> náva'a ná kéndoo va'a-ró, te ná'an kúchaku-ro iní ñuyívi yá'a. Achí. <sup>4</sup> Te róó, táa jíná'an-ró, ma skití-ro iní se'e-ró jíná'an-i, chí sua ka'nu-ro-í, te stá'an-ro núu-í sikí máá Jíto'o-yo. <sup>5</sup> Róó mozo jíná'an-ró, kuandatu-ro núu patrón-ro ñuyívi yá'a, jíin tú'un jíin'ún, jíin tú'un yú'ú, jíin tú'un koo kájí iní añú-ro, nátu'un nuu Cristo. <sup>6</sup> Ma sá'a-ró tiñu ja kúsi iní ñayívi ndé'é-i nuu, chí sua sá'a-ró nátu'un mozo Cristo. Te kuu iní-ro sá'a-ró já játa'an iní Dios. <sup>7</sup> Te jíin iní jíin añú-ro kuatíñu-ró. Te kani iní-ro já núu máá Jíto'o-yo játiñu-ró, nasu núu ñayívi. <sup>8</sup> Chí a kájiní-ro já nú tiñu va'a sá'a ñin ñin-ró, jíin yá'á te nani'in-ro yá'u-ró núu máá Jíto'o-yo, vasa mozo xí cháa jíka kuu ndicha-na. <sup>9</sup> Te róó patrón jíná'an-ró, suni súan sá'a-ró jíin-i, te ma síyú'ú-ro-í, chí a kájiní-ro já ío Jíto'o máa-i jíin máa-ró ondé andívi, te ñin núu-ni ndíto-ya táká ñayívi.

*Ná kúkútu-yo jíin taká tu'un Dios*

<sup>10</sup> Te ñin-na tu'un ío, ñani máni: Ná kuñi ni'in-ró jíná'an-ró sá'a máá Jíto'o-yo jíin fuerza sátiñu máá-yá. <sup>11</sup> Ná kúkútu-ro jíin taká tu'un Dios náva'a ma káka yátá-ró sá'a ja'ú ja ndúkú tiñ yátá róó. <sup>12</sup> Chí nasu kájatá'an-yó jíin cháa yí'i niñi jíin kúñu, chí sua jíin já kákuñá'nu, jíin já kátíin so'o, jíin taká jito'o ñuyívi yá'a, ja kátá'ú tiñu ñuñáa yá'a, jíin taká tachí ñáa kájika nuu tachí. <sup>13</sup> Núsáa te ná kúkútu ndí'i-ró jíin taká tu'un Dios, náva'a ma káka yátá-ró kivi ío tundó'o. Te kundii ni'in-ró ondé nú ni ndí'i ni jinu ni sá'a-ró. <sup>14</sup> Núsáa te kuiñi ni'in-ró jíná'an-ró. Te chiva'a-ró tú'un ndaa, nátu'un ná kúnu'ni sánchii-ró. Te ná kú'un-ró tú'un skéndoqo ndaa-ya róó, nátu'un ñin su'nu káa. <sup>15</sup> Te ná kí'vi-ró tú'un va'a tu'un vindáa vinené, nátu'un ndijan iní ja'a-ro. <sup>16</sup> Te ío ñin-na tu'un kánúú: Jíin tú'un kándíja te kasu-ro máá-ró, nátu'un ñin nuu tú'ma-ró, chí jíin yúan te kuu nda'va ndí'i-ró yáa ñu'ún ja skée ja'ú nátu'un ndua. <sup>17</sup> Te ná kú'un-ró tú'un nama róó, nátu'un kachíní káa. Te nátu'un machete, kuatíñu-ró tú'un Espíritu, chí yúan kúu tu'un Dios. <sup>18</sup> Te nene kakan ta'u-ro te ka'an nda'ú-ro jíin-yá, te ná kakán ta'u-ro sá'a máá Espíritu. Te ja yúan ná koo ndito iní-ro, te ja'a táká ñayívi ndoo ná kakán ta'u-ro, te ná ká'an nda'ú-ro. <sup>19</sup> Te suni ka'an-ro já'a-rí, náva'a ná chúndéé iní-ri ndika-ri yu'u-rí kani-ri tu'un va'a tu'un sa'í-ya, <sup>20</sup> te ka'an vatu máá-rí ndasa kánúú ká'an-ri, chí ja sikí tú'un-ún jíka kuu-ri, te nú'ni-ri. <sup>21</sup> Tíquico kúu cháa játiñu te skíkuu va'a-de tiñu máá Jíto'o-yo, te mani-yo jíin-de. Te suni kastu'ún-de nuu-ro ndasa kua'an tiñu jíku-ri jíin, náva'a kuni ndí'i-ni-ró. <sup>22</sup> Máá já yúan-ni tájí-rí-de kujaa-de nuu-ro, náva'a kuni-ro ndasa kákuu-ri, te ndundéé iní añú-ro sá'a-de. <sup>23</sup> Tu'un kuaká'nu iní, jíin tú'un kúndá'ú iní, jíin tú'un kándíja, ja kí nuu máá Táa-yo Dios jíin núu máá Jíto'o-yo Jesucristo, ná koo jíin taká ñani-yo. <sup>24</sup> Tu'un luu ío iní-ya ná koo jíin taká ñayívi maní ndíja-i jíin Jíto'o-yo Jesucristo. Súan ná koo. Amén.

## LA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A LOS FILIPENSES YA'A KUU CARTA JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU ÑAYIVI ÑUU FILIPOS

<sup>1</sup> Máá-rí kákuu Pablo jíin Timoteo, mozo Jesucristo, te káchaa-ri tutu yá'a nuu táká ñayivi ndóo kákandíja nuu Cristo Jesús, ja káxiukú-i iní ñuu Filipos, jíin núu cháa ja kándito-de-i, jíin núu cháa kájatíñu nuu-í. <sup>2</sup> Tu'un luu ío iní, jíin tú'un kuaká'nu iní, ja kíi nuu máá Táa-yo Dios jíin núu máá Jíto'o-yo Jesucristo, ná kóo jíin-ró jíná'an-ró.

### *Ja ní nakuatá'ú Pablo nuu Dios*

<sup>3</sup> Nákuatá'ú-rí nuu Dios máá-rí ndíta'an jínu ja núku'un iní-ri róo jíná'an-ró. <sup>4</sup> Nú jikán ta'u-rí, te nene kúsi iní-ri jikán ta'u-rí ja'a róo jíná'an-ró. <sup>5</sup> Chi ní chindéé tá'an-ró jíin-rí skáka-yó tú'un va'a onde kivi xnáñúú, te onde vina. <sup>6</sup> Te jáni ndija iní-ri ja síjínu ná'ín-yá tíñu va'a ja ní skéj'á-yá jíin-ró, te súan kuku-ga-ya jíin onde kivi ndíi Jesucristo. <sup>7</sup> Te suni ío va'a ja súan nákan iní-ri ja kúu taká róo, chí ñú'un iní añú-ri ja kúu róo, chí ní kani'in táká-ni yóo tu'un luu ío iní-ya, te káchindéé tá'an-ró jíin-rí kivi kánde-ri vekaa jíin ja káka'an-yo ja'a tú'un va'a jíin ja káxndeá-ga-yo. <sup>8</sup> Chí Dios kúu testigo-ri ja jiní-ya ná ku'a kúu iní-ri ja kúu taká róo, jíin ja maní-rí jíin-ró, nátu'un maní Jesucristo jíin-ró. <sup>9</sup> Te jikán ta'u-rí ya'á. Kuní-ri ja ná kúndá'ú-ga iní-ro tá'an-ró, te ná skuá'a-ga-ro júku'un-ga iní-ro tú'un-ya, te nde'é-ró ndéja ío va'a, <sup>10</sup> náva'a kuu kuatú'un-ró máá ja vá'a, te suni náva'a ná kóo kájí iní-ro, te tú nakuxndí-ya siki-ro kivi ndíi Cristo, <sup>11</sup> te suni náva'a ná kúkútu-ro jíin tíñu ndaa sá'a Jesucristo. Jían kúu ja nákana jaa-yó Dios, jíin ja ká'an jíin'ún-yó jíin-ya.

### *Modo ní jika máá tú'un va'a*

<sup>12</sup> Ñáni, kuní-ri ja ná kuní-ro ná tundó'o ní ta'an-ri, chí ní jicha-ga tu'un va'a ní sá'a. <sup>13</sup> Te taká ñayivi ká'io iní palacio, jíin sava-ga-i, ní kajini tu'un-i ruu ndasa kánde-ri vekaa ja siki Cristo. <sup>14</sup> Te kuachi ja núni-ri kánde-ri vekaa, yuán ní kayija iní sava ñani-yo ja káchiñú'ún-de máá Jíto'o-yo. Te ní kachundéé téyí-gá iní-de kájani-de tu'un va'a, te tuká káyu'ú-de. <sup>15</sup> Ndaa, chí sava ñayivi, kájani-i tu'un Cristo siki tú'un kuásún iní, jíin ja kástátá'an-i. Ko sava-i, suni kájani-i tu'un siki ja ká'io va'a iní-i. <sup>16</sup> Te sava-i kájani-i tu'un Cristo ja skuikín-ni-i tixín, te tú ndija-i, chí kákuni-i ja xndeá-ga-i tundó'o vekaa siki-rí. <sup>17</sup> Ko sava-i kájani-i tu'un va'a chí kúndá'ú iní-i ruu, te a kájini-i ja ndúku íchi-rí ka'an-ri ja'a tú'un va'a. <sup>18</sup> Tú naún sá'a núsáa, chí taká-ni modo jichá tu'un Cristo, vasa káka'an siki-i, xí ká'an ndaa-i. Te ya'á kúu ja kúsi iní-ri sá'a, te ní ma ndíi kuti ja kúsi iní-ri. <sup>19</sup> Chí jiní-ri ja ya'á kúu ja náma ruu, jíin ja kájikan ta'u-ro, jíin ja chindéé chítuu Espíritu Jesucristo ruu. <sup>20</sup> Chí ñúkuu iní-ri, te kuní ndásí iní-ri, ja má kúka nuu kuti iní-ri, chí sua ná chundéé téyí iní-ri, náva'a ná ndúñá'nu Cristo sá'a máá-rí vina, nátu'un ñí ní kii-ri, te vasa ná kúu-ri xí kúchaku-ri. <sup>21</sup> Chi ja chakú-ri kúu ja jika-ri jíin máá Cristo, te ja kúu-ri kúu ja ní'in-gá-ri. <sup>22</sup> Ko nú kuchaku-ga-ri, te súan ní'in-rí siki táká tíñu ní sá'a-ri tú jiní-ri ndé ichi tíin-ri víi. <sup>23</sup> Chi ma'ñú ndéndúú tu'un yá'a kánde ní'in-ri. Te kúu iní-ri no'on-ri kunchaa-ri jíin Cristo. Yuán kúu máá ja vá'a xaag-gá. <sup>24</sup> Ko ja ná kúchaku núu-ga-ri kúu ja kánúú-gá ja siki róo jíná'an-ró. <sup>25</sup> Súan jáni ndija iní-ri. Yuán kúu ja jiní-ri ja kúku-ga-ri jíin-ró jíná'an-ró, náva'a ná kándíja va'a-ga-ro, te kusí-gá iní-ro. <sup>26</sup> Náva'a kusí-gá iní-ro jíná'an-ró jíin Cristo Jesús ja siki ruu, chí jaa tuku-ri nuu-ro. <sup>27</sup> Máni ná káka kuu va'a-ró jíná'an-ró, nátu'un kánúú máá siki tú'un va'a Cristo, náva'a vasa ná jáa-ri te kuní-ri nuu-ro, xí vasa ná kunchaa jiká-rí, ko kuni tu'un-ri róo ja ká'íin ní'in-ró jíin íin-ni xini, te jíin ja íin ká'nu-ni kásatíñu ní'in-ró siki tú'un va'a ja kákandíja-yó. <sup>28</sup> Te ma yú'ú kuti-ro sá'a ja kájito u'u róo, chí yuán kúu tu'un ja náa íi

máa jíná'an, ko róó, a kaku-ró jíná'an-ró, chi ya'á sá'a Dios. <sup>29</sup> Chi ni ja'a Cristo uu tu'un nuu-ro jíná'an-ró. Nasu máa ñin ja ná kándija-ró núu-yá, chi suni ja ná ndó'o-ró já siki máa-yá. <sup>30</sup> Te suni kándo'o-ró nátu'un ni kajini-ro já ndó'o-ri, te vina a ni kajini tu'un-ró já jiku jín-rí.

## 2

### *Ja ní sásúchí-yá máa-yá*

<sup>1</sup> Núsáa te jín tú'un ndéé ío ini Cristo, jín tú'un kúndá'ú ini-ya yóó skandá-ya róó, jín tú'un ja ká'io ñin núu-ró ini máa Espíritu, jín tú'un mani ini-ro jín-i, jín já jito ndá'ú-ro núu-í. <sup>2</sup> Jín táká tu'un yá'a ná kúkuu-ró, náva'a kusii xaán ini-ri. Te ñin-ni ná káa xini-ro. Te ñin-ni ná kúndá'ú ini-ro tá'an-ró. Te ñin-ni ná kóo ini-ro jín ñin-ni ná káni ini-ro. <sup>3</sup> Tú ni ñin ndatíñu sá'a-ró já kuátá'an-ró, xí já sávixi-ro máa-ró, chi sua ná kóo súchí ini-ro jíná'an-ró, te ná táva-ro cuenta ja vá'a-ga kúu tá'an-ró vásá máa-ró. <sup>4</sup> Te ma kóto-ró tíñu ja kúu máa-ró jíná'an-ró, chi suni ná kóto-ró tíñu ja kúu tá'an-ró. <sup>5</sup> Ná káni ini-ro jíná'an-ró nátu'un ni jani ini Cristo Jesús. <sup>6</sup> Te máa-yá ni kaa-ya nátu'un Dios, ko tú ní ndío ini-ya já jín fuerza nduu ñin núu-yá jín Dios. <sup>7</sup> Ko ni sía-ya máa-yá, te ni nduu-ya nátu'un kánda mozo, ni kaku-ya nátu'un jito cha. <sup>8</sup> Te nuu ní kenda-ya nátu'un jka cha, te ni sásúchí-yá máa-yá. Te ni jandatu-ya ondé ni ji'i-ya, vasa ni ji'i-ya jiká cruz. <sup>9</sup> Ja yúan ní nduñá'nu luu xaán-yá ni sá'a Dios, te nuu Jesús ni ja'a Dios ñin sí'ví kánúu núu táká-ga sí'ví. <sup>10</sup> Náva'a jín sí'ví Jesús ná júkuiñi jítí táká ja ká'jin ini andí'ví, jín já ká'jin nuu ñú'un, jín já ká'jin chi ñu'un, <sup>11</sup> te táká yu'u ka'an ndaa ja Jesucristo kúu máa Jíto'o. Yuán kánakana jaa-ún máa Táa-yo Dios. <sup>12</sup> Náni mani, nene nátu'un ni kajandatu-ro núu-rí kivi ní kandii-ri nuu-ro, te suni súan va'a-ga ni kasá'a-ró vina vasa jiká ní kanchaa-ri, núsáa te vina ná sátiñu va'a-ró náva'a ná kée va'a ja náma-ró máa-ró. Te jín tú'un yú'ú, tu'un kisi-i róó, ná sá'a-ró. <sup>13</sup> Chi Dios kúu I'a sátiñu jín-ró náva'a ná sá'a-ró ndasa kuni maá-yá, jín ndasa kúsi ini máa-yá. <sup>14</sup> Ma kútuku ini-ro jín tíñu kásá'a-ró, ni ma kánaa-ro jín tá'an-ró. <sup>15</sup> Náva'a tú naún nákuñdii-ya siki-ro. Te ma kivi nduu-ro jín tíñu ñáá. Te kuu-ró sé'e Dios, ñayivi tú cha'an, vasa kájika kuu-ró má'ñú ñayivi yákua yo'o ini, jín má'ñú ñayivi ní'in ini. Te ma'ñú ñayivi-ún kástúun-ro nátu'un lámpara ini ñuyivi. <sup>16</sup> Kutiin ni'in-ró tú'un ja kúchaku-ro jín, náva'a kusii ini-ri kivi ndii Cristo. Yuán-na te kuni-ri ja ná tú ní jka kuu sáni-ri, ni tú ní kána sáni tain-ri. <sup>17</sup> Te nú ni jati niñi-rí ja ndúkú-rí skándija-ga-ri róó, yúan kúu nátu'un ni soko-rí máa-rí nuu-yá. Yuán kúsi ini máa-rí, te suni kúsi ini-ri ondé jín táká róó jíná'an-ró. <sup>18</sup> Te suni súan ná kúsi ini máa-ró jíná'an-ró, te ná kúsi ini-ro ondé jín ruu.

### *Tu'un Timoteo jín Epafrodito*

<sup>19</sup> Ko ñúkuu ini-ri ja ná kuá'a máa Jíto'o-yo Jesús tu'un, te táji yachí-ri Timoteo jaa-de nuu-ro, náva'a ná ndúndéé ini-ri nú ni jini-ri ndasa ká'io-ró. <sup>20</sup> Chi tú kuti ingá cha ío yá'a ja ñin-ni xini kúñava'a jín-rí nátu'un máa-de, ja kuítú ini koto ñúkuún róó. <sup>21</sup> Chi táká-de kándúkú-de ja kúu máa-de, ko nasu já kúu Cristo Jesús. <sup>22</sup> Ko a ni kajini-ro já bueno sá'a Timoteo. Nátu'un se'e jín táa-i, suni súan ni kuu jítíñu-de jín-rí jáni-de tu'un va'a. <sup>23</sup> Núsáa te ñúkuu ini-ri táji-rí cha yá'a jaa-de nuu-ro, te nú ni jini-ri ndasa kua'an tíñu jku-ri jín. <sup>24</sup> Te jáni ndija ini-ri ja kuá'a máa Jíto'o-yo tú'un, ja súni máa-rí jaa yachi-ri nuu-ro. <sup>25</sup> Ko ni jani ini-ri ja kánúu táji-rí ñani-ri Epafrodito jaa-de, chi cha sátiñu jín-rí kúu-de, te chindéé tá'an-de jín-rí. Te suni ndajá'a máa-ró ní kuu-de sáa. Te suni jítíñu-de nuu-rí táká nuu nándi-i-ri-de. <sup>26</sup> Chi ni kuu xaán ini-de ja kuni-de nuu-ro jíná'an-ró núu. Te ni kuku'a ini-de, chi a ni kajini tu'un-ró já ní ku'u-de. <sup>27</sup> Chi jandaa ni ku'u-de ja á yani kuu-de núu, ko Dios, ni kundá'ú ini-ya-dé, ko nasu máa ñin-de, chi ondé ruu, náva'a tú kaa-ga kuku'a ini-ri núu. <sup>28</sup> Núsáa te jítú ini-ri ni táji-rí-de kujaa-de nuu-ro, náva'a ná kuni-ro núu-dé jíná'an-ró. Te ndusi túku ini-ro, te ruu tuká ndukuí'a

ndásí iní-ri. <sup>29</sup> Núsáá te kватá'ú-ró-de, chí kándíja-de nuu máá Jító'o-yo, te ná kóo síi iní-ro, te ka'an jíñú'un-ró jíñ cháa ja kándaa nátu'un káa-de. <sup>30</sup> Chí a yani kuu-de núú, ja síkí tíñu máá Cristo. Te vasa ní jí'i-de ko a ní skíkuu-de tíñu ja tú ní síjínu máá-ró ja kúu ruu.

## 3

*Ná síkí ndúkú ndéé-yó*

<sup>1</sup> Te ñn-na tu'un ío ñáni. Ná kúsíi iní-ro jíñ máá Jító'o-yo. Chí ruu, jandáa, tú kúníni iní-ri cháa-ri suni suni-ni tu'un-ún nuu-ro, ko súan ío seguro-ga ja kúu róó. <sup>2</sup> Ma kóto-ró núu tí'ina. Ma kóto-ró núu ñáyivi kásá'a tíñu ñáá. Ma kóto-ró núu cháa ní kaxití ndúu. <sup>3</sup> Chí yóó kákuu cháa ní kaxití ndúu ndija. Te jíñ iní jíñ añú-yo káchiñú'un-yó Dios. Te kákusíi iní-yo jíñ Cristo Jesús. Chí tú káchiñú'un-yó máá-yó. <sup>4</sup> Te nú ndé cháa jáni iní-de ja kúu chíñú'un-de máá-de, te suni ruu ví'í-gá sá'a-ri núú, chí suni ruu chíñú'un-rí máá-rí nú súan ío núú. <sup>5</sup> Chí ní xití ndúu ruu nuu uná kivi. Te suni tata Israel kúu-ri. Te suni tá'an tata Benjamín kúu-ri. Te suni hebreo se'e hebreo kúu-ri. Te suni ní chíñú'un-rí ley ja káchiñú'un fariseo. <sup>6</sup> Te ní jítú iní-ri ní chindikín-ri tikuní ní sá'a ndíva'a-ri jíñ-i. Te tú ní nákuñdíi ní ñn ley síkí-rí, chí ní skíkuu ndaa-ri. <sup>7</sup> Ko taká tíñu ja kúndéé-rí jíñ núú, tú sá'a-ri cuenta jíñ-ún vína, chí va'a-ga ná náa-ún, te ná chíñú'un-rí Cristo jáni iní-ri. <sup>8</sup> Te jandáa, chí jáni iní-ri ja vá'a-ga ná náa taká tíñu-ún, náva'a ná kuní va'a-ri ja kúu tu'un Jító'o-ri Cristo Jesús, chí jian kúu ja kánúú-gá. Te ja síkí máá-yá ní xnáa-rí taká tíñu, te jáni iní-ri ja máni kuayo kúu. Súan sá'a-ri náva'a kundéé-rí najaa-ri nuu Cristo, <sup>9</sup> te náva'a ñn kivi te a jiní-ri ja kánde-ri chíi Cristo. Ko nasu ja sánda-ri máá-rí jíñ ley, chí sua ja kéndoo ndaa-ri sá'a Dios jíñ tú'un kándíja-ri, chí kándíja-ri nuu Cristo, <sup>10</sup> náva'a kuní va'a-ri nuu-yá, te kuní-ri ndasa káa fuerza naschakú-ya yóó, te suni ndo'o ta'an-ri jíñ-yá, te suni nduu-ri nátu'un káa máá-yá jíñ tú'un ja ní jí'i-ya. <sup>11</sup> Chí sanaa te súan kundéé-rí nachaku-ri ma'ñú ndíyi. <sup>12</sup> Te chá'an-ga kundéé-rí, ní té chá'an-ga yija-ri. Ko ndúkú ndéé-rí kua'an-ri náva'a ná ní'in-rí tu'un-ún, chí ja yúan kúu ja ní ní'in Cristo Jesús ruu. <sup>13</sup> Ñáni jíná'an-ró, ruu na tú sá'a-ri cuenta ja á ní kundéé-rí jíñ. Ko máni xnáa-rí iní-ri taká ja ní kuu ichi yatá, te skáa-ga-ri ichi núu-rí kua'an-ri jíñ. <sup>14</sup> Te ndúkú ndéé-rí kua'an-ri ná jáa-ri onde nuu ío ku'a, náva'a kundéé-rí ní'in-rí premio ja kuá'a Dios, chí kana-ya xiní-rí kí'in-ri ichi nínu onde jíñ Cristo Jesús. <sup>15</sup> Te ndé yóó ní yija-yó, te súan ná kóo xini-yo núsáá. Te nú ndé róó síñ xini káñava'a-ró, suni ya'á ná stá'an Dios nuu-ro. <sup>16</sup> Ko nú ndasa ní kundéé-yó ní skuá'a-yó, súan ná káka-yó, te suni ñn-ni ná kóo xini-yo. <sup>17</sup> Ñáni, ná ndáku-ró ruu jíná'an-ró, te kunchaa nuu-ro ñáyivi kájika súan nátu'un ichi ní stá'an-ri nuu-ro. <sup>18</sup> Chí kua'a ñáyivi kájika kuu-i ichi ñáá, te tíñi jínu ní jani-ri tu'un ñáyivi yúan nuu-ro. Te suni ká'an ndé'e-ri jíñ-ró vína, ja máa-i kákuu ñáyivi kájito u'u-i tu'un ja ní jí'i Cristo jika cruz. <sup>19</sup> Te ñn kivi te naa í ñáyivi-ún, te ndí'i-i. Chí máni chíñú'un-i toko-í. Te kúsíi iní-i jíñ tú'un ja kúka nuu iní-i sá'a núú. Te kaní iní-i ndé'é-i nuu ndátíñu ío iní ñuyívi. <sup>20</sup> Ko ñuu máá-yó kúu onde andíví. Te suni onde yúan káindatu-yó ndíi máá Jító'o-yo Jesucristo, I'a nama yóó. <sup>21</sup> Te máá I'a-ún, nasama-ya yiki kúñu ndá'ú-yo, náva'a nduu nátu'un káa yiki kúñu ndíi ncháa máá-yá. Chí Dios kúu ka'nu-ya taká ja ío, te suni jíñ fuerza-ya sá'a-ya-ún.

## 4

*Nene ná kúsíi iní-yo*

<sup>1</sup> Ñáni máni jíná'an-ró, súan ná kuíni ní'in-ró jíñ máá Jító'o-yo, chí kúu iní-ri róó, te kúsíi iní-ri jíñ-ró, te róó kúu nátu'un premio-ri. <sup>2</sup> Te ká'an nda'ú-ri jíñ Evodia, te ká'an nda'ú-ri jíñ Síntique ja ná kóo ñn-ni xini-ñá jíná'an-ña, nátu'un kuní máá Jító'o-yo. <sup>3</sup> Te nuu róó Timoteo, suni ká'an nda'ú-ri jíñ-ró, chí cháa ní chindéé tá'an va'a jíñ-rí kúu-ró, te ná kuá'a núu-ró ndá'a núu ñá'an yá'a, chí ní kasátíñu ní'in-ña jíñ-rí ní jani-ri tu'un va'a sáa, te suni onde jíñ Clemente jíñ sava-ga ñáyivi kásatíñu jíñ-rí, chí sí'ví ñáyivi

yúan a káyoso núu lista ñayivi kúchaku ñí káni. <sup>4</sup> Nene ná kúsi iní-ro jíná'an-ró núu máá Jító'o-yo. Inga jínu ká'an-ri jín-ró: Ná kúsi iní-ro. <sup>5</sup> Ka'an maní-ro jíná'an-ró náva'a ná kuichá tu'un ki'in nuu táká ñayivi já súan káa máá-ró. Máá Jító'o-yo a ni kuyani-ya. <sup>6</sup> Ma nándi'i iní-ro sikí ní in. Ko ná ká'an-ro jín Dios onde jín tú'un kánakuatá'ú-ró, jín tú'un kájikan ta'u-ro, jín tú'un káka'an nda'ú-ro, náva'a ná kuní-ya ndéja kuní máá-ró. <sup>7</sup> Yúan-na te Dios kua'a-ya tú'un vindáa vinené iní añú-ro jín xiní-ro. Vasa tú kájuku'un iní-ro ndasa sá'a-ya-ún, te koto-ya róo onde jín Cristo Jesús. <sup>8</sup> Ñáni, máá in-na tu'un ío. Tu'un yá'a ná kúndee xiní-ro: Taká tu'un ndija, taká tu'un jín'ún, taká tu'un ndaa, taká tu'un ndoo, taká tu'un maní iní, taká tu'un ja játú'ún-i, taká nuu ío ja vá'a, jín táká ja kúu nakana jaa-yó-yá sá'a, yúan ná núku'un iní-ro. <sup>9</sup> Taká tu'un ja ní kakutu'a-ró, jín tú'un ni kani'in-ro, jín tú'un ni kajini so'o-ró, jín tínu ni kajini-ro sá'a máá-rí, taká yúan ná sá'a máá-ró. Yúan-na te máá Dios, I'a já'a tu'un vindáa vinené, koo-ya jín-ró. <sup>10</sup> Ko kúsi xáan iní-ri jín máá Jító'o-yo, chi vina, vasa kuéé, ko ni kanuku'un iní-ro, te ni kachindéé-ró rúu. Chi súan sá'a-ró kuní-ro núu, ko tú ní ío modo. <sup>11</sup> Nasu já ndá'ú tá'an-ri ká'an-ri, chi ruu, a ni skuá'a-ri kaan-ri jín nú ndasa-ni tá'an-ri. <sup>12</sup> Jiní-ri kuchaku ndá'ú-ri, te jiní-ri kuchaku kúká-rí. Ndi'i ni skuá'a-ri, te a ni kaan-ri jín táká, nú ja ndá'a chii-ri, nú ja yíta'an nuu-rí, nú ja kúñava'a kua'a-rí, xí já tá'an ndá'ú-ri. <sup>13</sup> Ndi'i-ni kúu sá'a-ri, chi máá Cristo já'a-ya fuerza iní-ri. <sup>14</sup> Ko bueno ni sá'a-ró já ní jito ta'an-ro túndó'o jín-rí. <sup>15</sup> Te róo, ñayivi núu Filipos, suni a kájini-ro já ní in tikuni tú ní kájito tá'an jín-rí ja kuá'a yaku najín kúta'u-rí, chi máni róo jíná'an-ró onde kivi ní kejá'a-rí jáni-ri tu'un va'a ná ni kenda-ri vai-ri nuu Macedonia. <sup>16</sup> Chi onde ná kándeé-ga-ri nuu Tesalónica ni katájí-ró yakú ja jínu nú'ún-rí, ni jaa in uu jínu. <sup>17</sup> Nasu ndúkú-rí ja kuá'a-ró núu-rí núu, chi ndúkú-rí ja ná ndeá-ga ta'u-ro núu-yá. <sup>18</sup> Te a náva'a-ri taká ja jínu nú'ún-rí, te sobra-ga ío. Te a nú'un chítú iní nda'a-rí, chi ni ni'in-rí ja ní katájí-ró vái jín Epafrodito. Te kúsi iní Dios sá'a, chi natu'un ni kasoko vá'a-ró núu-yá, te asun já'an. <sup>19</sup> Te Dios máá-rí, ná náku'a-ya núu-ro táká ja nándi'i-ró, chi kúká máá-yá jín tú'un ja vá'a ja lúu ío iní Cristo Jesús. <sup>20</sup> Te nuu máá Táa-yo Dios ná nákana jaa-yó-yá ñí káni ñí kuiá. Súan ná kóo. Amén. <sup>21</sup> Ná sándéé iní taká ñayivi ká'io ndoo ni sá'a Cristo Jesús, achi-ro kúni-i. Te ñani-yo já káxiukú jín-rí yá'a káka'an ja ná sándéé iní-ro jíná'an-ró. <sup>22</sup> Te taká ñayivi ndoo káka'an-i ja ná sándéé iní-ro jíná'an-ró. Te ni kaa-ga káka'an ñayivi káxiukú vé'e César. <sup>23</sup> Tu'un luu ío iní máá Jító'o-yo Jesucristo, ná kóo jín táká róo jíná'an-ró. Amén.



## LA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A LOS COLOSENSES YA'A KUU CARTA JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU ÑAYIVI ÑUU COLOSAS

<sup>1</sup> Máa-rí Pablo kúu apóstol Jesucristo, chi súan ni jata'an ini Dios. Te jín ñaní-yo Timoteo, <sup>2</sup> káchaa-ri tutu yá'a nuu ñáyivi ndóo, jín núu ñaní-yo kákandíja nuu Cristo ja káxiukú-i ini nuu Colosas. Tu'un luu jín tú'un kuaká'nu ini ío ini máa Táa-yo Dios, jín ini máa Jító'o-yo Jesucristo, ná kóo jín-ró jíná'an-ró.

*Tu'un ni jikan ta'u Pablo nuu Dios ja'a máa-i*

<sup>3</sup> Nene kájikan ta'u-rí ja'a róo jíná'an-ró. Te kánakuatá'ú-rí nuu Dios Táa Jító'o-yo Jesucristo. <sup>4</sup> Chi ni kajini tu'un-ri róo ja kákandíja va'a-ró núu Cristo Jesús, jín ndasa kájito ndá'ú-ro núu táká ñáyivi ndóo, <sup>5</sup> chi káñukuu ini-ro ní'in-ro ja yíva'a onde andívi. Tu'un yúan a ni kajini tu'un-ró, chi súan ká'an ndaa tu'un va'a. <sup>6</sup> Chi tu'un-ún, a ni jaa nuu-ro jíná'an-ró, nátu'un nuu ní ñúyivi, chi ní'in tíñu te ndeá kua'an, suni nátu'un ni sá'a jín-ró onde kiví ní kajini so'o-ró. Te ni kajuku'un ndija ini-ro tú'un luu ío ini Dios, <sup>7</sup> nátu'un ni kutu'a-ró ní sá'a Epafras. Mozo ta'an jín-yó kúu-de. Te kúmani-yo jín-de. Te chaá-ún jítíñu va'a-de nuu Cristo ja sikí róo jíná'an-ró. <sup>8</sup> Chaá-ún, ni kastu'un-de tu'un-ró núu-rí ndasa kákundá'ú ini tá'an-ró sá'a Espíritu. <sup>9</sup> Ja yúan rúu jíná'an-ri, suni tú kájukuiñi-ri ja kájikan ta'u-rí ja'a-ro núu-yá onde kiví ní kajini tu'un-ri tu'un-ún. Te kájikan-ri nuu-yá ja ná kuní ndí'i-ró ndasa jata'an ini máa-yá, te ná kuní-ro táká tu'un ndíchi jín tú'un júku'un va'a ini-ro sá'a Espíritu, <sup>10</sup> náva'a ná káka kuu luu-ró, nátu'un kuní máa Jító'o-yo, te ná kúsiñ vá'a ini-ya sá'a-ró jín táká-ni, te nani tíñu va'a júku-ró jín, ná ní'in tíñu, te ná júku'un-ga ini-ro sikí Dios. <sup>11</sup> Te va'a téyíí ná yíja taká fuerza-ya ini-ro, nátu'un káa fuerza luu máa-yá, náva'a ná kóo siñ ini-ro, te ká'nu koo ini-ro, te kuandéé ini-ro. <sup>12</sup> Ná nákuatá'ú-ró núu máa Táa-yo Dios ja ní chi'i-ya fuerza yóo náva'a ní'in tá'an-yo tá'u-yo jín ñáyivi ndóo ja ká'iin-i nuu ndí ncháa. <sup>13</sup> Chi ni ndíñi'in máa-yá yóo ini nda'a fuerza ñuñáa, te ni xndívi-ya yóo ini nuu nuu tá'ú tíñu Se'e-ya, I'a maní-yá jín. <sup>14</sup> Te Se'e-ya-ún, chi ni nakuaan-ya yóo jín niñí-yá. Te ni sá'a-ya tóká'nu ini-ya núu-yo jín kuáchi-yó.

*Muestra Dios kúu Jesús*

<sup>15</sup> Te Se'e-ya-ún kúu muestra Dios, I'a tú jini ndijin-yo núu. Te xñañúú-ga Se'e-ún, vása táká ndatíñu ja ní sá'a-ya. <sup>16</sup> Chi jín máa Sé'e-ya-ún kúu ja ní kuva'a taká ndatíñu ja ká'io andívi, jín ja ká'io ini ñuyívi ja jini-yo núu jín ja tú jini-yo núu, kúu nuu tá'ú tíñu, kúu nuu kúñá'nu, kúu ja kátíñ xini, kúu ja kándiso tíñu. Ndí'i ni kuva'a ni sá'a Dios jín máa-yá, te kúu cuenta máa-yá. <sup>17</sup> Máa-yá ío xna'an-ga vása ní kuva'a taká ndatíñu, te taká ndatíñu tíñ ni'in máa-yá. <sup>18</sup> Te máa-yá kúu xini tíku'ni, te nátu'un yiki kúñu-ya kúu-ún. Máa-yá kúu nuu kéjá'á, te máa-yá ni nachaku xna'an-ga ma'ñú ndíyi, náva'a kuñá'nu-ga-ya núu táká-ni. <sup>19</sup> Chi ni kusí iní máa Dios ja nú'un tá'an ká'nu-ni-ya jín máa Sé'e-ya, <sup>20</sup> náva'a naketá'an taká-ni jín Dios sá'a-ya jín máa Sé'e-ya. Te jín niñí Sé'e-ya, I'a ni ndo'o jiká cruz, te ná kóo paz sá'a-ya sikí máa ja ká'io ini ñuyívi jín ja ká'io andívi. <sup>21</sup> Te suni súan ni sá'a Se'e-ya jín-ró, chi sín sikí ní ka'iin-ró sáa, chi ni kajito u'u-ro-yá, te máni tíñu ñáa ni kasá'a-ró núu. Ko vina a ni nasketá'an-ya róo jín Dios. <sup>22</sup> Ya'á ní sá'a-ya jín yiki kúñu-ya ja ní ji'i, náva'a nasándoo-ya róo, te ma kúnchaa cha'an róo, ni ma kána jín Dios nuu-ro hora stá'an-ya róo nuu Dios. <sup>23</sup> Súan sá'a-ya nú kuiñi ní'in-ró, te kandíja ndija-ró, te ni ma násama ini-ro jín tú'un va'a káñukuu ini-ro ja ní kajini so'o-ró. Chi tu'un-ún a ni jicha ní ñuyívi chí andívi. Te ruu Pablo kúu chaá jítíñu sikí tú'un-ún.

*Sátiñu Pablo ja'a ñáyivi s̄in naci3n*

<sup>24</sup> Te kúsiñ iní-ri vina, chí ndó'o-ri ja siki róo jíná'an-ró. Te skíkuu yiki kúñu-ri ja kúmani-gá ndo'o Cristo iní tiku'ni máa-yá, ja kúu yiki kúñu-ya, <sup>25</sup> te suni játíñu-ri nuu-ún, chí súan ni chaa Dios tiñu siki-rí ja'a róo, náva'a ná ká'an ndi'i-ri tu'un Dios jíin-ró. <sup>26</sup> Yuán kúu máa tú'un sa'í ja ní yisa'í onde ná ni keja'á kuiá aná'an jíin ñáyivi. Ko vina a ni stá'an ndijin-ya tú'un-ún nuu táka ñáyivi ndóo máa-yá. <sup>27</sup> Chí máa Dios súan ni kuni-ya stá'an-ya núu ñáyivi-ún, ndasa kúka kaa tu'un luu ja ndiso tu'un sa'í yá'a, kua'an nuu ñáyivi s̄in naci3n. Te tu'un-ún kúu máa Cristo kándeé iní-ro, jíin ja káñukuu iní-ro núu lúu kánchaa-ya. <sup>28</sup> Te tu'un I'a-ún kúu ja kájani-ri, te kákana jíin-rí nuu táka ñáyivi. Te jíin tú'un ndichí kástá'an ñúkúun-rí nuu-í náva'a ná yíja va'a taká-i kuiñi-i nuu Cristo Jesús sá'a-ri. <sup>29</sup> Te ja siki yuán sátiñu-ri. Te ni'in sátiñu-ri jíin fuerza máa-yá. Te máa fuerza-ya-ún kúu ja sátiñu téyí jíin-rí.

2

<sup>1</sup> Chí kuni-ri ja ná kuni-ro ndasa ndi'i xaan iní-ri ja siki róo jíin siki táka ñáyivi ká'io iní ñuu Laodicea, jíin siki táka ñáyivi tú kájiní kuti núu-rí ndasa kaa-ri, <sup>2</sup> náva'a ná ndúndéé iní añú-i, te ñin nuu kúnchaka maní tá'an-i, te ná júku'un ndi'i iní-i taká tu'un luu-ya, náva'a kuni-i tu'un sa'í máa Taa-yo Dios te yuán kúu cuenta Cristo. <sup>3</sup> Chí iní nda'a máa-yá yisa'í taká yaka tu'un ndichí, jíin tú'un ja júku'un iní-yo sá'a. <sup>4</sup> Te tu'un yá'a ká'an-ri jíin-ró jíná'an-ró, náva'a tú ni ñin chaa xnda'ú-de róo, ja kándija-ró ingá tu'un t̄in yátá. <sup>5</sup> Chí vaša kándeé jíká máa-rí, ko nátu'un kándeé-ri jíin-ró, te kúsiñ iní-ri te ndé'é-rí tiñu va'a kásá'a-ró, chí ni'in káandija-ró núu Cristo. <sup>6</sup> Chí nátu'un ni kajatá'ú-ró máa Jíto'o-yo Jesucristo, súan ná kaka-ró jíin-yá núsáa. <sup>7</sup> Ná nákuikin yo'o-ro iní-ya. Te ná skuá'nu tá'an-ró siki-yá. Te ná yíja va'a-ró jíin tú'un kándija, nátu'un ni kutu'a-ró. Te ná ndea-ga-ro jíin tú'un-ún, onde jíin tú'un nakuatá'ú-ró núu-yá.

*Iní nda'a Cristo ncháa taká-ni*

<sup>8</sup> Koto va'a-ró máa-ró, náva'a tú xnda'ú ni ñin ñáyivi róo, jíin siki tú'un ndichí ñáa, jíin tú'un vixi sáni, nátu'un ío taninu chaa, modo kásá'a-de iní ñuyívi yá'a te tú kásá'a-de ja kuni Cristo. <sup>9</sup> Chí jíin máa-yá, te iní yiki kúñu máa-yá, ncháa ndi'i taká-ni ndasa kaa Dios. <sup>10</sup> Te ká'io chítu-ró jíin Cristo. Te máa-yá t̄in xiní táka ja tá'ú tiñu, jíin táka ja kándiso tiñu. <sup>11</sup> Te suni jíin máa-yá ni kaxití ndúu-ro, ko nasu jíin nda'a ní kaxití ndúu-ro. Te ni chaxio-ya táka kuachi ndiso máa-ró, chí Cristo nátu'un ni xiti ndúu-ya róo. <sup>12</sup> Chí ñin núu-ni ni kayuji-ró jíin-yá nuu ní kajanducha-ro, te suni yuán ni kanachaku-ro jíin-yá, chí ni káandija-ró tiñu sá'a Dios ja ní naschakú-ya Jesús ma'ñú ndíyi. <sup>13</sup> Ko róo, tú kaxití ndúu-ro núu, te a ni kaji'i-ro ní sá'a taká kuachi-ró. Ko ñin ká'nu-ni ni kanachaku-ro jíin Cristo ni sá'a Dios. Te ni sá'a-ya túka'nu iní nuu táka ja ní kasáña-mu-ró. <sup>14</sup> Te ni nda'va-ya acta ja t̄in sukun-yo te jíto u'u yóo núu. Te ni skána-ya, chí nátu'un ni st̄in-ya-ún jíin ndúyu kaa jika cruz. <sup>15</sup> Te ni tevichí-yá taká ja kátá'ú tiñu jíin ja kándiso tiñu, te ni kiñi'in ndijin-ya, te ni kakuka nuu. Chí ni kundéé-yá jíin, ni sá'a máa cruz. <sup>16</sup> Ja yuán ma kuá'a-ró tú'un ja náku-xndíi ni ñin-i siki-ro, cuenta siki ja yee, xí ja jí'i, xí cuenta kivi ío viko, xí ja núkoso yóo, xí siki kivi ndétatú. <sup>17</sup> Chí yuán kúu nátu'un ñin kuanda'u taká ndatíñu chaa kuee-ga, ko máa jándaa kúu ja cuenta máa Cristo. <sup>18</sup> Ma kuá'a-ró tú'un ja ní ñin ñáyivi kasú-i nuu tá'u-ro. Chí kásá'a-i ja súchí iní máa-i, te káchiñu'ún-i taká ndajá'a-yá. Te káki'vi nduu-i jíin tú'un ja tú ní kájiní ndijin-i, te máni kásavixi sáni-i máa-i. Chí yúkú xiní máa-i. <sup>19</sup> Te tú ká'jin ni'in-i jíin máa I'a kúu xiní. Chí máa-yá kúu ja skuá'nu yiki kúñu, chí skée máa-ún túchi, te ñútá'an sá'a máa túchi, te já'nu máa sá'a Dios. <sup>20</sup> Chí nú ni kaji'i-ro jíin Cristo siki táka taninu iní ñuyívi, te naja kajika-ga-ro nátu'un kájika ñáyivi ñuyívi. Te naja káandatu-ro núu tú'un yá'a: <sup>21</sup> Ma t̄in-ró, ni ma ké'é-ró, ni ma kée-ro, áchí. <sup>22</sup> Chí taká tu'un-ún nini kájatíñu máa, te ndi'i-ni naa. Chí

máni tu'un, máni taninu ja ní jani sáni iní ñayivi kúu-ún. <sup>23</sup> Kájani ndija ini-i ja tú'un ndíchí kúu-ún, chí stétuu-ún-i ja ní'in chíñú'ún-i, te sá'a ja sásúchí iní, te ní'in ndóna máa síkí yíki kúñu, ko tú ní'in tíñu kuti já kasú nuu já kuní máa-i.

### 3

<sup>1</sup> Núsáa te nú ni kanachaku-ro jíin Cristo, te va'a-ga ná ndúkú-ró tú'un andíví, nuu kánchaa Cristo ichi ndává'a Dios. <sup>2</sup> Ná káni ini-ro síkí tú'un ká'io ichi ándíví, nasu síkí tú'un ká'io iní ñuyívi. <sup>3</sup> Chí a ni kaji'i-ro, te vida-ro, a yísa'í, jíin Cristo iní Dios. <sup>4</sup> Te Cristo, l'a kúu vida-ro-ún, te nú kenda ndijin-ya, yúan-na te suni luu kenda koyo ndijin-ro jíin-ya.

#### *Chaa tú'ú jíin cháa jáa*

<sup>5</sup> Ná kasú-ro iní yiki kúñu-ró já kaa yúkú, náva'a ma sá'a téné, ma koo chá'an, ma káni ñáa ini, ma ndío ini, chí ñn-ni kúu-ún jíin já chíñú'ún ndosó. <sup>6</sup> Chi ja síkí táka tíñu yúan kúu ja kití iní Dios, te ndonda-ya síkí ñáyivi ní'in iní. <sup>7</sup> Te suni jíin tíñu-ún ni kajika-ró núú, ná ni kasá'a-ró súan. <sup>8</sup> Ko vina ná sía-ro táka tu'un yá'a núsáa: Tu'un kití iní, tu'un xaan iní, tu'un káñáa, tú'un ká'an síkí tá'an, jíin tú'un chá'an kenda yu'u-ro. <sup>9</sup> Ma xndá'ú tá'an-ró, chí a ni chaxio-ró cháa tú'ú-ún kua'an-de jíin táka tíñu ni sá'a-de. <sup>10</sup> Te ni nuku'un-ró cháa jáa. Chi chaa-ún kuajuku'un ini-de, kuandujáa-de, natu'un kaa máa-ya ja ní sá'a-ya-dé. <sup>11</sup> Te yúan tú ío sñn ñayivi ñúu Grecia jíin ñáyivi judío, ni ja ní xití ndúu, te ni ja tú ní xití ndúu, ni ja sñn yu'u, te ni ja kúu ñayivi escita, ni ja sátíñu sáni, te ni ja jka kuu ndicha-na, chí Cristo kúu ndí'i-ni, te yí'i-ya iní taká-yo. <sup>12</sup> Chi ni kaji Dios róó. Te ñayivi ndóo ja maní-ya jíin kákuu-ró. Núsáa te níni kundá'ú ini-ro tá'an-ró, te kumaní-ro jíin tá'an-ró, te koo sánchez iní-ro, koo paciencia-ro. <sup>13</sup> Kuandéé ini-ro jíin tá'an-ró, te sá'a-ró tóká'nu iní nú jikín nuu-ro síkí tá'an-ró. Chí natu'un ni sá'a Cristo tuká'nu ini-ya núu-ro, te suni súan sá'a-ró jíná'an-ró. <sup>14</sup> Te ja kánúú xaan-ga nuu táka tu'un yá'a kúu tu'un kundá'ú iní tá'an. Chi tu'un yúan kúu ja skétá'an taká-ni jíin já síyja va'a. <sup>15</sup> Te tu'un vindáa vinené ja ndíso máa Dios, ná kútiin añú-ro. Chi ja yúan ní kana-ya xiní-ro ndúu-ró ñn-na ñayivi. Te suni ná nákuatá'ú-ró jíná'an-ró. <sup>16</sup> Te tu'un Cristo ná kútú ndí'i ini-ro, jíin ndí'i tu'un ndíchí. Te stá'an-ro núu tá'an-ró. Te ka'an ndá'ú-ro jíin-i jíin salmo, jíin yaa máa-ya, jíin yaa Espíritu. Te ichi iní añú-ro ná káta luu-ró núu máa Jító'o-yo. <sup>17</sup> Te taká tíñu kásá'a-ró, nú ja ká'an-ro, xí já sá'a-ró kúu, taká ná sá'a-ró jíin sí'ví máa Jító'o-yo Jesús. Te ná nákuatá'ú-ró núu máa Táa-yo Dios sá'a Jesús.

#### *Tíñu kánúú skíkuu chaa jáa*

<sup>18</sup> Róó ñasí'í, kuandatu-ro núu yíi máa-ró jíná'an-ró, chí súan játa'an iní máa Jító'o-yo. <sup>19</sup> Róó yíi jíná'an-ró, ná kundá'ú ini-ro ñasí'í-ro. Te ma ndúu ua-ro jíin-ña. <sup>20</sup> Róó se'e jíná'an-ró, taká tíñu kuandatu-ro núu táa-ro, nuu náa-ro. Chí súan kúsi iní máa Jító'o-yo sá'a. <sup>21</sup> Róó táa jíná'an-ró, ma skití ini-ro sé'e-ró jíná'an-i, náva'a tú kukuí'a ini-i. <sup>22</sup> Róó mozo jíná'an-ró, taká tíñu kuandatu-ro núu patrón-ro ñuyívi yá'a. Ma sá'a-ró tíñu ja kúsi iní ñayivi ndé'é-i nuu, chí sua koo ndaa añú-ro sá'a-ró, te kuandatu-ro núu Dios. <sup>23</sup> Te taká tíñu kásá'a-ró, koo ini koo añú-ro sá'a-ró. Kani ini-ro já núu máa Jító'o-yo kájatíñu-ró, nasu núu ñáyivi. <sup>24</sup> Chí a jiní-ro já máa Jító'o-yo kuá'a va'a-ya tá'u-ro já kúu ya'u-ró. Chí nuu máa Jító'o-yo Jesucristo kájatíñu-ró. <sup>25</sup> Ko ñayivi sá'a tíñu ñáa nduta'u túku-i ja ní sá'a-i-ún, chí tú ncháa nuu-ya-i.

### 4

<sup>1</sup> Róó patrón jíná'an-ró, sá'a va'a-ró jíin mozo-ro. Te ñn nuu kóto-ró núu-í. Chí a kájiní-ro já súni káñava'a-ró máa patrón-ro ándíví. <sup>2</sup> Ma júkuiñi-ro já jikán ta'u-ro. Te ná nákuatá'ú-ró, te koo ndito ini-ro jíin tú'un-ún. <sup>3</sup> Te suni hora-ún kakan ta'u-ro já'a-rí jíná'an-ri, náva'a ná kúña Dios ichi káni-ri tu'un, náva'a kuu ka'an-ri tu'un sa'í Cristo,

chi ja sikí tú'un-ún kúu ja kánde-ri vekaa, <sup>4</sup> chi kuní-ri ká'an ndijin-ri nátu'un kánúú ká'an-ri. <sup>5</sup> Kaka kuu ñúkuún-ró jíin ñáyivi ká'jin sijn sikí, te ma stíví-ró tiempo. <sup>6</sup> Te nene ka'an asun-ro, ná já'an ñii tú'un ká'an-ro, náva'a kuni-ro ndasa kánúú xndió káni-ró tú'un nuu ñin ñin-i.

*Tu'un ndée ni chaa Pablo nuu-í*

<sup>7</sup> Taká tiñu sá'a-ri ná kástu'ún Tíquico nuu-ro jíná'an-ró, chi ñin ñani sátiñu jíin-ri nuu máa Jító'o-yo kúu-de, te bueno játíñu-de nuu-yá, te mani-yo jíin-de. <sup>8</sup> Te ja yúan tájí-ri chaa yá'a ja-de nuu-ro, náva'a ná kuni-ro ndasa kua'an tiñu kákuu-ri jíin, te ndundée iní añu-ro sá'a-de. <sup>9</sup> Suni tájí-ri Onésimo, te mani-ri jíin-de, chi ñani kándija va'a kúu-de, te tá'an máa-ró kúu-de. Te taká ja kúu ichi yá'a, ná kástu'ún-de nuu-ro jíná'an-ró, ndasa ío. <sup>10</sup> Aristarco, chaa kánde ta'an jíin-ri vekaa yá'a, sándée iní-ro áchí-de. Te suni súan ká'an Marcos, sajin Bernabé, te sikí cháa-ún, a ni tá'ú-ri tiñu nuu-ro. Te nú kujaa-de nuu-ro, te kuatá'ú-ró-de. <sup>11</sup> Te suni súan ká'an Jesús, chaa nání Justo. Chaa ni kaxiti ndúu kákuu cháa-ún. Mání chaa yá'a kákuu cháa káchindée tá'an-de jíin-ri sikí ñúu nuu tá'ú Dios tiñu, te ío ndée iní-ri kásá'a-de. <sup>12</sup> Suni sándée iní-ro áchí Epafras, chaa kúu tá'an máa-ró, te mozo Cristo kúu-de, te nene jítu iní-de jikán ta'u-dé ja'a-ro jíná'an-ró, náva'a ná yija-ró kuíñi-ró, te náva'a ná skíkuu ndí'i-ró tíñu kuni máa Dios. <sup>13</sup> Chi ná ká'an ndaa-ri tu'un-de nuu-ro, ja xa'an jítu iní-de ja kúu róo jíná'an-ró, jíin já kúu ñáyivi ñúu Laodicea, jíin já kúu ñáyivi ñúu Hierápolis. <sup>14</sup> Lucas, chaa táná, ja maní-yo jíin-de, jíin Demas, káka'an-de ja ná sándée iní-ro. <sup>15</sup> Ná sándée iní ñani-yo, chaa káxiukú iní ñuu Laodicea, kachi-ro kúni-de. Suni súan ka'an-ro jíin Ninfas, jíin tíku'ni ío ve'e-de. <sup>16</sup> Te nú ni kuu ni kaka'u-ró carta yá'a, te suni ná ká'u tíku'ni ñuu Laodicea sá'a-ró. Te róo, suni ná ká'u-ró ingá ja ndíi ichi ñúu Laodicea. <sup>17</sup> Te kastu'ún-ró núu Arquipo: Ná ndúkú ndée-de skíkuu-de tiñu ni chaa máa Jító'o-yo sikí-dé, achi-ro kúni-de. <sup>18</sup> Nda'a máa rúu Pablo, ni chaa-ri tu'un yá'a ja ná sándée iní-ro. Te nuku'un iní-ro jíná'an-ró já kánde-ri vekaa. Te tu'un luu ío iní máa-yá, ná kóo jíin-ró jíná'an-ró. Súan ná kóo. Amén.

LA PRIMERA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A LOS  
TESALONICENSES  
YA'A KUU CARTA HN JA NI CHAA PABLO APOSTOL NUU  
ÑAYIVI ÑUU TESALONICA

<sup>1</sup> Máá-rí kákuu Pablo jíin Silvano jíin Timoteo, te káchaa-ri tutu yá'a nuu tíku'ni kákandíja ñuu Tesalónica, ja kál'in-i nuu máá Taa-yo Dios, jíin núu máá Jíto'o-yo Jesucristo: Tu'un luu ío iní-ya jíin tú'un kuaká'nu iní ja kí nuu máá Taa-yo Dios, jíin núu máá Jíto'o-yo Jesucristo, ná koo jíin-ró jíná'an-ró.

*Ja ní kandíja va'a-i*

<sup>2</sup> Nene kánakuatá'ú-rí nuu Dios sikí táká róó. Te kánuku'un iní-ri róó, hora kájikan ta'u-rí. <sup>3</sup> Nene káxndáku-ri róó nuu máá Taa-yo Dios ndasa kásatiñu-ró jíin tú'un kándíja, jíin ndasa kákundá'ú iní-ro-í kásatiñu-ró já'a-í, jíin ndasa káñukuu n'in iní-ro, sá'a máá Jíto'o-yo Jesucristo. <sup>4</sup> A kájini-ri, ñáni, ja Dios kúndá'ú iní-ya róó, te ní kaji-ya róó jíná'an-ró. <sup>5</sup> Ko nasu jíin máá tú'un ní jáa tu'un va'a-ri nuu-ro, chí suni ní ja jíin fuerza, jíin Espíritu Santo, te ní kayija iní-ro jíin. Te kájini-ro ndasa clase ñayivi ní kakuu-ri jíin-ró, chí ní kundá'ú iní-ri róó. <sup>6</sup> Te ruu jíná'an-ri, jíin máá Jíto'o-yo ní kandaku-ró. Te jíin túndó'o xaan ní kajatá'ú-ró tú'un, te ní kaksuñ iní-ro ní sá'a Espíritu Santo. <sup>7</sup> Te ní kanduu-ró ñayivi stá'an ichi núu táká ñayivi kákandíja ío iní ñuu Macedonia jíin ñuu Acaya. <sup>8</sup> Chí máá-ró, ní kaskáka-ró tú'un máá Jíto'o-yo. Ko nasu máá ñin ñuu Macedonia jíin ñuu Acaya, chí ñí ká'nu-ni ní jicha tu'un kua'an ja kákandíja-ró núu Dios, te tú ñini já ká'an kuti-gá-ni-ri. <sup>9</sup> Chí máá-i kájani-i tu'un-ri ndasa ní kivi koyo-ri nuu-ro jíná'an-ró, jíin já ní kaxndóo-ró ndosó, te ní ndívi-ró núu Dios ndija, náva'a kuatíñu-ró núu-yá, chí chakú-ya, <sup>10</sup> te náva'a kundatu-ró ncháa Se'e-ya íchi ándívi, I'a ní naschakú-ya-ún. Te máá Jesús kuu-ya. Te a ní nama-ya yoo nuu tú'un kití iní ja cháa sá'a Dios núu.

2

*Ndasa ní sá'a Pablo iní ñuu Tesalónica*

<sup>1</sup> Chí a kájini máá-ró, ñáni, ja tú ní jákoyo sáni-ri nuu-ro. <sup>2</sup> Chí a kájini-ro já súa ní kando'o-ri xna'an-ga iní ñuu Filipos, te yúan ní kaja'a-de tuka nuu rúu. Te Dios máá-yó, ní nasá'a téyí-yá ruu náva'a kani-ri tu'un va'a-ya núu-ro, vasa ní kajito-ri túndó'o. <sup>3</sup> Chí tu'un káka'an nda'ú-ri jíin-ró, tú ndiso tu'un tú'ún, ni tú káchá'án, ni tú xndá'ú. <sup>4</sup> Chí nátu'un ní jatú'ún Dios ruu jíná'an-ri, te ní chaa tíñu-ya rúu ja kani-ri tu'un va'a, suni súan káka'an-ri. Ko na tú kásá'a-ri nátu'un kásá'a ñayivi já kúsi iní tá'an-i sá'a-i, chí sua kúsi iní Dios sá'a-ri, chí máá-yá jito ncháa-ya añu-yo. <sup>5</sup> Chí a kájini-ro já tú ní káka'an ncháa kuti-rí róó, ni tú ní kákutóo iní-ri sikí-ro. Te máá Dios kuu-ya testigo-ri. <sup>6</sup> Ni tú ní kándúkú-rí ja kuátú'ún ñayivi rúu, vasa róó xí sáva-ga-i, vasa kuu tá'ú n'in-ri tíñu nuu-ro núu, chí kájí já apóstol Cristo kákuu-ri. <sup>7</sup> Chí sua ní kaka'an vitá-ri jíin-ró nátu'un ñin ña'an ncháka yíkin, ja ñúkúún iní-ña jíin sé'e-ña. <sup>8</sup> Te ní kákundá'ú xaan iní-ri róó, te yúan ní kakuni-ri ja násu máá ñin tu'un va'a Dios kua'a-ri nuu-ro, chí suni onde jíin añu-ri núu, chí maní xaan-rí jíin-ró. <sup>9</sup> Chí a kánuku'un iní-ro, ñáni, ndasa ní kando'o-ri jíin tíñu. Te ní kasatiñu-ri ndúú ñúú-ni, náva'a tú stáa-ri sikí ní ñin-ró, nini ní kajani-ri tu'un va'a Dios nuu-ro. <sup>10</sup> Máá-ró, a kájini-ro, te suni jiní Dios, ndasa ndoo, ndasa ndaa ní kajika-ri jíin-ró, te tú kuachi ní kásá'a-ri nuu máá-ró ñayivi kákandíja. <sup>11</sup> Te suni a kájini-ro ndasa ní kaka'an nda'ú-ri jíin ná ñin ná ñin-ró, te ndasa ní kaka'an-ri tu'un ndéé iní jíin-ró, nátu'un ñin cháa jíin sé'e-de, <sup>12</sup> te ní kaka'an n'in-ri jíin-ró já ná káka jíñú'ún-ró núu Dios, chí ní kana-ya xiní-ro kí'in-ro núu ñuu luu tá'ú-yá tíñu. <sup>13</sup> Ja yúan, suni tú kájukuiñi-ri ja kánakuatá'ú-rí nuu Dios ja ní kajatá'ú-ró tú'un Dios ní kaka'an-ri. Te ní jiní-ro já násu tú'un cháa kuu, chí jandáa máá tú'un Dios kuu, te máá tú'un-ún sátiñu



ini róo ñayivi kákandíja. <sup>14</sup> Te máá-ró jíná'an-ró ñáni, ñin-ni káta'an-ro jíin tíku'ni ñuu Judea ja kákandíja-i nuu Dios jíin núu Cristo Jesús, chí nátu'un ni kando'o máá-i ni kasá'a chaá judío, te suni súan ni kando'o máá-ró ní kasá'a ñayivi ñúu-ro. <sup>15</sup> Chí judío-ún ni kaja'ni-dé máá Jító'o-yo Jesús jíin cháa ni kajani tu'un-ya ondé sáá. Te ni kachindikín-de ruu ni kakenda-ri, te tú kúsiñ iní Dios kásá'a-de, te kándonda-de sikí táká ñayivi. <sup>16</sup> Te kájasu-de ja ká'an-ri jíin ñayivi sñin nación náva'a kaku-i. Te súan káskútú ná'ín-de ku'a kuachi kándiso-de. Te sikí-dé ni chaá ndi'i-ni tu'un kití ini Dios.

#### *Ja ní kuxio núu Pablo*

<sup>17</sup> Ko ruu jíná'an-ri, ñáni, a ni kakuxio núu-ri nuu-ro, ko máá-ni-ri, nasu jíin añú-ri. Te ví'í-gá kándúkú ndéé-rí kájítú iní-ri ja kuní-ri nuu-ro. <sup>18</sup> Te ja yúán ní kakuni-ri jaa-ri nuu-ro núú, chí ruu Pablo, ñin uu jínu ni kuní ndija-ri, ko Satanás ni jasú nuu-ri jíná'an-ri. <sup>19</sup> Chí naún sikí káñukuu ini-ri, xí ja kákusiñ iní-ri, xí ja kúu premio ja sáñá'nu-ri máá-rí. Nasu máá-ró kákuu jian náún, hora kuiñi-yó núu máá Jító'o-yo Jesucristo kivi ndi-ya. <sup>20</sup> Suu ja sikí róo te nduñá'nu-ri te kusí iní-ri jíná'an-ri.

### 3

#### *Sikí tíñu ni sá'a Timoteo*

<sup>1</sup> Ja yúán tú ní kándá-ri kundatu-ga-ri, te ni kasánda-ri ja kéndoo máá-na-ri ñuu Atenas jíná'an-ri, <sup>2</sup> te ni katájí-rí ñani-ri Timoteo, chaá játíñu nuu Dios sikí tú'un va'a Cristo, chí sátiñu ta'an-de jíin-rí, kujaa-de nuu-ro náva'a síyija-de ini-ro jíná'an-ró, te ka'an nda'ú-de jíin-ró sikí tú'un kákandíja-ró. <sup>3</sup> Náva'a ni ñin-ró ma náyu'ú-ro sá'a tundó'o yá'a, chí róo a kájini-ro ja sikí tú'un yá'a ni jani-ya yóo. <sup>4</sup> Chí onde ná káxiukú-rí jíin-ró núú, ni kakastu'ún-rí nuu-ro ja kóto ná'ín-yó tundó'o, nátu'un ni kata'an-ro te a kájini-ro. <sup>5</sup> Ja yúán súni máá-rí tú ní kándá-ri kundatu-ga-ri, te ni tájí-rí-de kujaa-de ja ná kuní-ri ndasa kákandíja-ró, chí sanaa te ni jito nchaá máá-ún róo, te naa sáni tiñu ni kasá'a-ri. <sup>6</sup> Ko vina, a ni nchaá Timoteo nuu-ri ja ní jaa-de nuu-ro. Te ni nakani-de tu'un-ró núu-ri jíná'an-ri ndasa kákandíja-ró, te kákundá'ú ini-ro tá'an-ró, te nene kánuku'un va'a ini-ro rúu, te kákuu ini-ro kuní-ro núu-ri, te suni súan kákuu ini-ri kuní-ri nuu-ro. <sup>7</sup> Ja yúán, te ni káundéé iní-ri, ñáni, ni sá'a tu'un ja kákandíja-ró, vasa kájito-ri tundó'o, te kánandi'i-ri. <sup>8</sup> Te vina a ni kanani'in iní-ri te nú ká'íin ni'in-ró jíin máá Jító'o-yo. <sup>9</sup> Te ndasa nákuatá'ú-rí nuu Dios ja sikí róo jíná'an-ró, sikí táká tu'un kúsiñ iní-ri nuu Dios máá-yó ní kasá'a-ró. <sup>10</sup> Chí ndúú ñúú-ni kájikan ta'u téyí-rí ja ná kuní-ri nuu-ro, te stá'an ndi'i-ga-ri ndéja kúmani kándíja-ga-ro. <sup>11</sup> Ko máá Táa-yo Dios jíin máá Jító'o-yo Jesucristo, ná chú'un íchí-yá ruu jakoyo-ri nuu-ro, kuní-ri. <sup>12</sup> Te máá Jító'o-yo ná skuá'nu-ya róo te ná xndéa-ya tú'un ja kúndá'ú ini-ro tá'an-ró, jíin táká-ga-i, suni nátu'un kákundá'ú ini-ri róo. <sup>13</sup> Náva'a násíyija-ya añú-ro, te ná kóo ndoo ini, náva'a tú kenda ni ñin kuachi sikí-ro núu máá Táa-yo Dios kivi nchaá Jító'o-yo Jesucristo jíin táká ñayivi ndóo-ya.

### 4

#### *Ndasa sá'a-yó te kusí iní Dios*

<sup>1</sup> ñin-na tu'un ío, ñáni. Ná ká'an ni'in-ri te ná ká'an nda'ú-ri jíin-ró sikí máá Jító'o-yo Jesús, chí nátu'un ni kakutu'a-ró ja ní kastá'an-ri nuu-ro, ndasa kánúú káka-ró, te kusí iní Dios sá'a-ró, súan ná kúkuu-ga-ro jíin. <sup>2</sup> Chí a kájini-ro naún tiñu ni katá'ú-rí nuu-ro sikí máá Jító'o-yo Jesús. <sup>3</sup> Chí kuní Dios ja ná kóo ndoo-ró, te ma káka téné-ró. <sup>4</sup> Te ná ñin ná ñin-ró ná kuní-ro ndasa koo jíñú'ún-ró jíin ñásí'í-ro, te koo ndoo-ña. <sup>5</sup> Te ma kaní xaan ini-ro jásí'í, nátu'un kásá'a ñayivi sñin nación ja tú kájini-i nuu Dios, <sup>6</sup> náva'a tú ni ñin-ró sáña'mu-ró, ni tú xndá'ú-ro ñani-ro sikí tú'un yá'a, chí máá Jító'o-yo kúu I'a nani'in tá'an-ya jíin táká yúán, nátu'un ni kakachi kájí-rí nuu-ro. <sup>7</sup> Chí tú ní kána Dios xini-yo ja kóo chá'an-yó, chí ja ná kóo ndoo-yó. <sup>8</sup> Núsáa te chaá ské'ichi tu'un yá'a, tú

ské'ichi-de nuu cháa, chí sua nuu Dios, I'a ni ja'a-ya Espiritu Santo-ya núu-yo. <sup>9</sup> Ko tú nini já cháa-ri tutu nuu-ro síkí já kúnchaka mani tá'an-ró, chí a ni stá'an Dios nuu-ro já koo mani-ro jíná'an-ró. <sup>10</sup> Te suni súan kásá'a-ró jín táká ñani-yo já káxiukú-de ñí ñúu Macedonia. Ko káka'an ndá'ú-ri jín-ró, ñani, ja ví'í-gá nándeá-ga tu'un mani-ún ini-ro. <sup>11</sup> Te ná cháa ini-ro kúxiukú ná'in-ró. Te ma kivi nduu-ro ingá tiñu. Te tiin-ró tiñu jín ndá'a-ro nátu'un ni katá'ú-rí tiñu nuu-ro. <sup>12</sup> Súan sá'a-ró náva'a ná káka jínú'ún-ró jín ñáyivi ká'in siin síkí, náva'a suni tú nandi'i-ró.

*Kivi ncháa-ya jín já náchaku-i*

<sup>13</sup> Suni kákuni-ri, ñani, ja ná júku'un ini-ro síkí ñáyivi kákixi, náva'a ma ndúkuí'a ini-ro nátu'un kásá'a sava ñáyivi tú káñukuu ini-i. <sup>14</sup> Chí nú kákandija-yó já ní ji'í Jesús te ni nachaku-ya, suni súan kinaki'in Dios ñáyivi kákixi nuu ndá'a Jesús. <sup>15</sup> Chi ya'á kákastu'ún-rí nuu-ro jín tú'un máa Jító'o-yo, ja yóo ja káichaku-yo, ja ní káendoo-yó onde kivi ncháa máa Jító'o-yo, ma kúxnúú-yó xná'an-ga nuu ñáyivi kákixi-ún. <sup>16</sup> Chí máa Jító'o-yo, nuu-ya kí-ya íchi ándíví, te kana jaa-ya, te ka'an jaa ndajá'a ñá'nu andíví, te nde'e clarín máa Dios. Te nachaku xna'an-ga taká ndiyi nuu ndá'a Cristo. <sup>17</sup> Yúan-na te yóo ja káichaku-yo, ja ní káendoo-yó, in ká'nu-ni kaña-ya yóo ki'in-yo jín-yá ma'ñú vikó nu'ún. Te kita'an-yo máa Jító'o-yo sava andíví. Te súan kunchaa-yo ñí káni jín máa Jító'o-yo. <sup>18</sup> Te jín tú'un yá'a ná ká'an ká'nu-ró jín tá'an-ró núsáa.

## 5

<sup>1</sup> Ko síkí kuiá jín kivi, tú nini cháa-ri tutu nuu-ro, ñani. <sup>2</sup> Chí a kájiní va'a-ró já kivi ncháa máa Jító'o-yo, koo nátu'un cháa ñakuí'ná ákuáa. <sup>3</sup> Te nú káka'an-i: Vina te ná'in-ni ío, te ma kí tundó'o. Yúan-na te in sanaa-ní te chaá tundó'o síkí-í ja náa-í, nátu'un síkí ná'an já já'ncha skáku-ña, te súan ma kúu kaku kuti-í jíná'an-i. <sup>4</sup> Ko máa-ró ñani, nasu ká'in-ró ñúñáa. Te ja yúan ma jinú-ya nátu'un ñakuí'ná síkí-ro kivi-ún. <sup>5</sup> Chí taká róo kákuu-ró sé'e ñundijin jín sé'e ndúu, nasu sé'e ákuáa ni nasu sé'e ñúñáa kákuu-yó. <sup>6</sup> Núsáa te ma kusú-yo nátu'un sava-ga-i. Chí sua ná kúndito-yó, te ná koo kuándí'í-yo. <sup>7</sup> Te ñáyivi kákixi, chí ákuáa kákixi-i, te ñáyivi kánajini, chí ákuáa kánajini-i. <sup>8</sup> Te máa-yó, chí sé'e ndúu kákuu-yó, te ná koo kuándí'í-yo. Te ná kú'un-yó tú'un kándija jín tú'un kúndá'ú ini tá'an, nátu'un in su'nu káa. Te ná kú'un-yó tú'un kuñukuu ini-yo káku-yó, nátu'un kachíní káa. <sup>9</sup> Chí Dios, tú ní téta'an-ya yóo ja kóto u'u-ya yóo, chí sua ja ná káku-yó sá'a máa Jító'o-yo Jesucristo. <sup>10</sup> Te I'a-ún ni ji'í-ya já yóo, náva'a kunchaa ká'nu-yó jín-yá, vasa kusú-yo xí kúndito-yó. <sup>11</sup> Ja yúan ná ká'an ndéé-ró jín tá'an-ró. Te ná síyija-ró tá'an-ró, nátu'un kákuu-ró jín.

*Consejo Pablo*

<sup>12</sup> Te káka'an ndá'ú-ri jín-ró ñani, ja kuándatu-ro núu cháa kásatiñu jín-ró, te katá'ú-de tiñu nuu-ro já cuenta máa Jító'o-yo te kákana jín-de nuu-ro. <sup>13</sup> Te ná koo ja jínú'ún xáan-ro núu-dé, te koo mani-ro jín-de síkí tiñu kásá'a-de. Te vindáa vinené ná kúxiuku-ró jín tá'an-ró. <sup>14</sup> Te káka'an ndá'ú-ri jín-ró ñani, ja kána jín-ró núu cháa kájika náa, te ka'an ká'nu-ró jín cháa tú kua'a iní, te kutuu-ró cháa vitá iní, te koo paciencia ini-ro jín táká-i. <sup>15</sup> Te nde'é-ró, ma násá'a ndiva'a-ró jín ní in ñáyivi, nú ni sá'a ndiva'a-i jín-ró, chí sua nene ná ndúkú-ró tiñu ja kée va'a jín tá'an-ró, jín táká-i. <sup>16</sup> Te nene ná koo si iní-ro jíná'an-ró. <sup>17</sup> Ma júkuíni-ro já jikán ta'u-ro. <sup>18</sup> Ná nákuatá'ú-ró nú naún ndi'í kúu, chí súan kuní Dios ja sá'a-ró núu Cristo Jesús. <sup>19</sup> Ma kasú-ro núu máa Espiritu. <sup>20</sup> Ma sájá'a ini-ro núu tú'un kájani-i tu'un-ya. <sup>21</sup> Ná kóto nchaá vii-ro táká-ni, te nú ja vá'a kúu, te kutiin ni'in-ró, <sup>22</sup> te nú ja ú'u kúu, ma kivi nduu-ro jín. <sup>23</sup> Te máa Dios, I'a ndiso tu'un kuaká'nu ini, nasándoo ndi'í-ya ini-ro jíná'an-ró. Te kundito kútu-ya ini-ro, añú-ro, jín yíki kúñu-ró, náva'a tú nakuxndí-ya síkí-ro kivi ncháa máa Jító'o-yo Jesucristo. <sup>24</sup> Te bueno skíkuu máa-yá, I'a ni kana xini-ro, te súan sá'a-ya. <sup>25</sup> Ñani jíná'an-ró, kakan ta'u-ro já'a-rí jíná'an-ri. <sup>26</sup> Nú káka'an-ro jín ñani-yo, te ndoo

titú-rǒ-í. <sup>27</sup> Káka'an nì'in-ri jíín-ró jíná'an-ró síkí máá Jító'ǒ-yǒ, ja ká'u-ró tutú yá'a nuu táká ñani-yǒ, chaa ká'io ndoo. <sup>28</sup> Tu'un luu ío ini máá Jító'ǒ-yǒ Jesucristo ná kóo jíín-ró jíná'an-ró. Súan ná kóo. Amén.

LA SEGUNDA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A LOS  
TESALONICENSES  
YA'A KUU CARTA UU JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL  
NUU ÑAYIVI ÑUU TESALONICA

<sup>1</sup> Máa-rí kákuu Pablo jíin Silas jíin Timoteo, te káchaa-ri tutu yá'a nuu tíku'ni kákandíja ñuu Tesalónica, ja ká'jin-i nuu máa Táa-yo Dios, jíin núu máa Jíto'o-yo Jesucristo. <sup>2</sup> Tu'un luu ío iní-ya jíin tú'un kuaká'nu iní ja kíi nuu máa Táa-yo Dios jíin núu máa Jíto'o-yo Jesucristo, ná kóo jíin-ró jíná'an-ró.

*Dios kúu I'a sándaq va'a tiñu-yó*

<sup>3</sup> Kánakuatá'ú ñini-rí nuu Dios ja síkí róo ñáni. Súan ío va'a, chi kuakukútu-gá-ro jíin tú'un kákandíja-ró, te bueno kákundá'ú iní-ro tá'an-ró. <sup>4</sup> Ja yúan kákusiñ iní-ri ja síkí róo jíná'an-ró, hora kánakani-ri tu'un-ró núu tíku'ni máa Dios, ndasa kákandíja-ró, jíin ja ká'jin ni'in-ró, vasa káchindikín-i róo, vasa káta'an-ro túndó'o. <sup>5</sup> Yuán kúu ñin tuni ja sándaq ndaa-ya-í, náva'a nani'in tá'u-ro nájaa-ro iní ñuu nuu tá'ú Dios tiñu, chi ja síkí yúan kándo'o-ró. <sup>6</sup> Chi ío va'a ja súni jíin túndó'o nachunaa Dios nuu ñáyivi káxndó'o róo. <sup>7</sup> Te róo, ñáyivi kándo'o, ñin ká'nu-ni ndetatú-ro jíin-rí jíná'an-ri sá'a-ya kivi ja ndíi ndijin Jíto'o-yo Jesús ichi ándívi, jíin taká ndajá'a-yá ja ká'io ni'in téyí. <sup>8</sup> Te jíin yáa ñu'un kii-ya, te xndó'o-ya ñáyivi tú kájito nuu Dios, jíin ñáyivi tú kájandatú nuu tú'un va'a máa Jíto'o-yo Jesucristo. <sup>9</sup> Te máa ñáyivi-ún ndo'o-i ja náa-í ñí káni sá'a-ya, jíin ja má kúu kivi koyo-i nuu kánchaa máa Jíto'o-yo jíin núu lúu ndíi ncháa fuerza-ya. <sup>10</sup> Súan sá'a-ya kivi ncháa-ya ja ndúñá'nu luu-ya sá'a taká ñáyivi ndóo-ya, te náva'a naa iní sava ñáyivi ndé'é-i nuu-yá kivi-ún sá'a taká ñáyivi kákandíja nuu-yá, chi ni kákandíja-ró tú'un ndaa ni kákastu'ún-ri nuu-ro. <sup>11</sup> Ja síkí yá'a, te nene kájukan ta'u-ri ja'a róo, náva'a Dios máa-yó kuva'a iní-ya jíin-ró ja ní kana-ya róo. Te taká tiñu va'a kákuni-ro ná skíkuu-ya jíin-ró, jíin fuerza-ya, te suni jíin tiñu kásá'a-ró, jíin tú'un kákandíja-ró. <sup>12</sup> Náva'a ná nákana jaa-i sí'ví máa Jíto'o-yo Jesucristo sá'a-ró jíná'an-ró, te suni kuatú'ún-i róo sá'a-ya, chi súan sá'a tu'un luu ío iní Dios máa-yó jíin ja ío iní Jíto'o-yo Jesucristo.

2

*Síkí ñáyivi ñáa kivi ndíi Jesús*

<sup>1</sup> Te vina káka'an nda'ú-ri jíin-ró, ñáni, síkí ja ndíi máa Jíto'o-yo Jesucristo jíin ja ndútútú-yó núu-yá, <sup>2</sup> ja má nátu'u yachi iní-ro, ni ma kúku'á iní-ro sá'a ñin ja jíka kuu, xí tú'un, xí tutú ja sá'a síkí-i ja rúu tájí, cuenta síkí ja á ni kuyani ndaa kivi máa Jíto'o-yo. <sup>3</sup> Ma kuá'a-ró tú'un ja xndá'ú kuti ní ñin-i róo. Chi ma cháa kivi-ún onde nú túu ndu'ichí iní kua'a-í-ya, te suni onde ná kenda ndijin máa cháa ja xíin kuáchi, chi máa cháa ta'nu ndatu kúu-de. <sup>4</sup> Te ndonda-de kasu-de nuu taká ja káskúnání-i Dios, jíin núu ja káchiñú'ún-i. Ja yúan te nungoo-de iní ve'e i Dios, te ka'an-de ja Dios kúu máa-de. <sup>5</sup> Á tú kánuku'un iní-ro ja onde ná kánchaa-ga-ri jíin-ró, ni ka'an-ri tu'un yá'a jíin-ró jíná'an-ró. <sup>6</sup> Te vina a kájiní-ro ndéja kúu ja jasú nuu-dé, náva'a onde ná jaá kivi máa-de te kenda ndijin-de. <sup>7</sup> Chi máa tú'un sa'í xíin kuáchi, a yáji ní'ni kua'an, ko ío ja jasú nuu vina, onde ná kúxio-ún. <sup>8</sup> Yuán-na te kenda ndijin máa cháa xíin kuáchi-ún. Te máa Jíto'o-yo ká'ni-yá-de nini jíin máa ja tiví tachi-ní-ya, te nini ja ndíi ncháa kenda ndijin-ya, te xnáa-yá-de. <sup>9</sup> Te cháa-ún kii-de sá'a Satanás, te jíin fuerza ni'in xaan, jíin tuni, jíin tiñu ñá'nu sá'a síkí-ni-de. <sup>10</sup> Te jíin taká tiñu tú jíka ndaa, te tiñ yátá-de ñáyivi náa, kuáchi ja tú ní kájatú'ún-i kumani-í jíin tú'un ndaa, náva'a kaku-i sá'a-ya núu. <sup>11</sup> Ja yúan te skíi

Dios ini-i, te kuñáá xini-í, ja kándija-i ñin tu'un xndá'ú, <sup>12</sup> náva'a nakuxndíi-ya sikí táká-i ja tú kákandija-i tu'un ndaa, chi sasua kákusiñ iní-i jín tíñu tú jíka ndaa.

### Máa-yá kúu I'a skíkuu

<sup>13</sup> Nene kánakuatá'ú níni-rí nuu Dios ja'a róó, ñáni, ja kúndá'ú ini Jito'o-yo róó. Chi máa Dios ni kaji-ya róó onde ná xnáñúú náva'a kaku-ró, te suni jín Espiritu-ya ndúndoo ini-ro te kándija-ró tú'un ndaa. <sup>14</sup> Ja yúan ní kana-ya xini-ro jíná'an-ró ní sá'a tu'un va'a káka'an-ri, náva'a ja-ro nú ndíi ncháa kánchaa Jito'o-yo Jesucristo. <sup>15</sup> Núsáa te kuiñi ni'in-ró ñáni, te kutiñ ni'in-ró tú'un ni kakutu'a-ró, kúu jín tú'un xí jín tutú-ri. <sup>16</sup> Máa Táa-yo Dios kúu I'a ni kúndá'ú ini yóó, jín ja ní ja'a-ya tú'un koo ndéé ini-yo ní káni, jín ja kúñukuu va'a ini-yo sá'a tu'un luu ío ini-ya. Te máa-yá, onde jín máa Jito'o-yo Jesucristo, <sup>17</sup> ná násándéé-ya ini añú-ro jíná'an-ró, te ná síyija-ya róó sikí tú'un jín sikí tíñu va'a.

## 3

<sup>1</sup> ñin-na tu'un ío, ñáni. Ná kakán ta'u-ro jíná'an-ró ja'a-rí jíná'an-ri, náva'a yachi ná kuichá nuu tu'un máa Jito'o-yo kí'in, te ná kuatú'un-i, natu'un nuu máa-ró jíná'an-ró, <sup>2</sup> te suni náva'a ná kaku-ri ini nda'a cháa ñáa jín cháa kástá'an ruu jíná'an-ri, chi nasu ndíi-de kákandija. <sup>3</sup> Ko bueno skíkuu máa Jito'o-yo. Te ná síyija-ya ini-ro, te koto-ya róó nuu káni nuu kuí'a. <sup>4</sup> Te kájani ndija ini-ri, sá'a máa Jito'o-yo, ja kákuu-ró jín tíñu ni katá'ú-rí nuu-ro te kukuu-ga-ro jín. <sup>5</sup> Te máa Jito'o-yo, ná stá'an-ya núu añú-ro ndasa koo man-ro jín Dios, te ndasa kundiso-ró paciencia Cristo.

### Sikí cháa kúxí

<sup>6</sup> Ko katá'ú-rí tíñu nuu-ro, ñáni, jín sí'ví máa Jito'o-yo Jesucristo, ja kúxio-ró núu táká ñani-yo ja kájika kuu katá-ni-de, chi nasu súan ní kástá'an-ri nuu-ro. <sup>7</sup> Chi a kájini máa-ró ndasa kánúú ndáku-ró rúu, chi tú súan ní kájika kuu katá-ni-ri nuu-ro jíná'an-ró. <sup>8</sup> Ni tú ní káyee sáni-ri staa sikí ní ñin-ró, chi sua ni kaja'ni-rí máa-rí jín tíñu, te ndúú ñúú-ni ni kasátiñu-ri, te tú ní kúníni ini ni ñin-ró ní kasá'a-ri. <sup>9</sup> Nasu ja túu derecho-ri kakan-ri núu. Chi sua kuní-ri kuu-ri ñin ejemplo nuu-ro ndasa ndaku-ró rúu. <sup>10</sup> Chi onde ná kaxiukú-ga-ri jín-ró, te ni katá'ú-rí tíñu yá'a nuu-ro, ja nú ndé ñin ñayivi tú kuní-i sátiñu-i, te ma kée-í núsáa. <sup>11</sup> Chi ni kajini tu'un-ri ja kájika kuu katá-ni sava-i jín-ró, tú kasátiñu kuti-í, chi sasua kájika kuu-i kándúkú tú'un-ni-i tá'an-i. <sup>12</sup> Te nuu ñayivi-ún katá'ú-rí tíñu, te káka'an nda'ú-ri jín-i sikí máa Jito'o-yo Jesucristo, ja ná'ín-ni ná kóo-i, te ná sátiñu-i, te ni'in-í kee-í sikí máa-i. <sup>13</sup> Te róó jíná'an-ró ñáni, ma kuítá-ro ja kásá'a-ró tíñu va'a. <sup>14</sup> Te nú ndé ñin-i tú kuní-i kuandatu-i nuu tú'un-ri ja ká'an carta yá'a, kunchaa nuu-ro-í te ma kétá'an-ró jín-i jíná'an-ró, náva'a ná kúka nuu-í. <sup>15</sup> Ko ma kóto u'u-ro-í, chi sua kana jín-ró núu-í natu'un nuu ñin ñani-ro. <sup>16</sup> Te máa Jito'o-yo, I'a ndíso tu'un kuaká'nu ini, nene ná kuá'a-ya tú'un vindáa vinené ini-ro jíná'an-ró jín táká-ni modo. Te máa Jito'o-yo ná kúnchaa-ya jín táká-ro jíná'an-ró. <sup>17</sup> Ruu, Pablo, áchí-ri ja ná sándéé ini-ro te cháa nda'a máa-rí, chi ya'á-ni kúu ñin tuni ja chísó-rí nuu táká-ni carta-ri. Chi súan cháa-ri. <sup>18</sup> Tu'un luu ío ini máa Jito'o-yo Jesucristo ná kóo jín táká róó jíná'an-ró. Súan ná kóo. Amén.



## LA PRIMERA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A TIMOTEO YA'A KUU CARTA HN JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU TIMOTEO

<sup>1</sup> Máa-rí Pablo kúu apóstol Jesucristo, chī súan nī tá'ú tíñu Dios, I'a náma yóó, jíin Jíto'o-yo Jesucristo, ja káñukuu inī-yo-yá. <sup>2</sup> Cháa-ri tutu yá'a nuu Timoteo, se'e ndija-ri ja ní skándija-ri: Tu'un luu ío inī-ya, jíin tú'un kúndá'ú inī-ya, jíin tú'un kuaká'nu inī ja kíi nuu máá Táa-yo Dios, jíin núu máá Jíto'o-yo Cristo Jesús, ná kóo jíin-ró.

*Sikí ñáyivi síin sá'an*

<sup>3</sup> Nátu'un nī ka'an nda'ú-ri jíin-ró ja ná kéndoo-ró ñúu Éfeso ná nī ki'in-ri ichi kuá'an-ri ñúu Macedonia, ja ná ká'an nī'in-ró jíin sáva-i, te suni ká'an tuku-ri ja má stá'an-i síin síin nuu sá'an, <sup>4</sup> ni ma kuá'a-i tu'un ja ná ndúkú kuáchí-i sikí cuento, jíin sikí jíchi tu'un tá'an. Chī sua nákaa-ga kua'an, te skuikín tixín, lugar ja yíja-ga tu'un kándija-yó núu Dios sá'a. Achí-ri. <sup>5</sup> Ya'á kúu ja kuní-ri tá'ú-rí tíñu nuu-ro, ja ná kúndá'ú inī-ro-í jíin tú'un koo ndoo inī-ro, jíin tú'un koo va'a inī añú-ro, jíin tú'un kándija ja tú yóso yú'u. <sup>6</sup> Ja sikí yúán kájika yátá sáva-i, te kákusíin inī-i kájukuiñi-i sikí tú'un ja tú ní'in tíñu. <sup>7</sup> Kákuni-i kuu-i maestro ley, ko ni tú kájuku'un inī-i naún tu'un káka'an-i, ni naún tu'un kájani nī'in-i. <sup>8</sup> A kájini-yo ja ío va'a ley, ko nú koo kájí iní-ro jíin. <sup>9</sup> Chī a jiní-yo ja ley, tú ní kúva'a ja ndóna sikí ñáyivi vá'a, chī sua ndóna sikí ñáyivi ñáá, sikí ñáyivi tú kájandatú, sikí ñáyivi tú káchinú'un-i-ya, sikí ñáyivi kásá'a kuachi, sikí ñáyivi kándaa ndiva'a jíin ñáyivi chá'an, sikí ñáyivi kája'ni táa náa, jíin sikí ñáyivi kája'ni ndíyi, <sup>10</sup> sikí ñáyivi kájika téné, sikí xí'ncha, sikí ñáyivi saku'na ñáyivi, sikí ñáyivi káxndá'ú, sikí ñáyivi kásátú'un, jíin sikí sáva-ga tu'un ja tú káni tá'an jíin tú'un máa-yá ja ío ndéé ndánu. <sup>11</sup> Chī tu'un-ún kúu máá tú'un va'a luu xaán ja vái nuu máá Dios, I'a ij. Te sikí tú'un-ún nī chaa tíñu-ya rúu.

*Tíñu nī chaa-ya sikí Pablo*

<sup>12</sup> Te nákuatá'ú-rí nuu máá I'a nī ja'a fuerza inī-ri, kúu Cristo Jesús Jíto'o-yo, te nī nakani inī-ya ja cháa skíkuu va'a kúu-ri, te nī chaa tíñu-ya rúu. <sup>13</sup> Ko onde sáá núu, chī nī ka'an ndiva'a-ri, te nī chindikin-ri-i, te nī stují-rí-i. Ko nī kundá'ú inī-ya rúu, chī tú jiní-ri te nī sá'a-ri, te ni tú ní kándija-ri sáa. <sup>14</sup> Ko tu'un luu ío inī máá Jíto'o-yo, nī ndea-ga inī-ri jíin tú'un kándija, jíin tú'un kúndá'ú inī Cristo Jesús ruu. <sup>15</sup> Chī ío va'a ja ná kuatá'ú táká-i tu'un ndaa yá'a, ja Cristo Jesús nī kii-ya iní ñuyívi, náva'a nama-ya ñáyivi kándiso kuachi, te ruu kúu máá ja ní kaa-ga nī sá'a. <sup>16</sup> Ko nī kundá'ú inī-ya rúu, náva'a jíin rúu ja ní kaa-ga nī sá'a-ri, te kuni-i ndasa ío xaán paciencia inī Jesucristo, náva'a kuu-ri ñin muestra nuu ñáyivi kúkuéé-ga kándija-i nuu-yá, te nani'in tá'u-í kuchaku-i ní káni. <sup>17</sup> Núsáa te ní káni ní kúia ná ká'an jíinú'un-yo te ná nákana jaa-yó máá Rey, I'a ndíto chakú ní káni, ja tú jí'i-ya, ja tú kúu nde'é ndijín-yo núu-yá, ja máá ñin-ni-ya kúu Dios ndíchí. Amén. <sup>18</sup> Hijo, súan tá'ú-rí tíñu nuu róo Timoteo. Chī jíin kivi ní kaka'an-i ja kúndij máá-ró. Te jíin tú'un nī kaka'an-i-ún, te ná skíkuu va'a-ró jíin tíñu jíku-ró. <sup>19</sup> Te kándija nī'in-ró, te ná káni va'a inī añú-ro, chī tu'un yá'a nī kaské'ichí sava-i, te nī kasjíta-i máa-i nuu tú'un kándija. <sup>20</sup> Te chaa yúan, Himeneo jíin Alejandro kákuu-de, ko nī chi'i-ri-de nda'a Satanás, náva'a ná skuá'a-de inga jínu ma ká'an ndiva'a-ga-de.

## 2

*Ndé cuenta kakan ta'u-yo*

<sup>1</sup> Te ví'i-gá ká'an nda'ú-ri jíin-ró núsáa, ja ná kakan ta'u-ro ja táa káa ñáyivi. Ka'an nda'ú-ro jíin-yá ja kúu máa-i, te kakan-ro nú naún jínu nú'un-i, ko nene ná nákuatá'ú-ró ja kúu máa-i. <sup>2</sup> Suni ná ká'an-ro ja táa káa rey jíin ja táa chaa kakuá'nu, náva'a ná

kúxiukú ná'ín-yó, te ná kóo paz nuu-yo, te chiñú'ún-yó-yá, te koo ja jíñú'ún-yó núu táká-ni. <sup>3</sup> Chi ya'á kúu ja ío va'a te sá'a ja játa'an iní Dios, I'a náma yóo. <sup>4</sup> Te máá-yá kuní-ya já táká ñayivi ná káku-i, te ná kuní-i ndasa káa máá tú'un ndaa. <sup>5</sup> Chi ío ñin-ni Dios, suni súan ío ñin-ni I'a ká'an ja'a táká ñayivi onde nuu Dios, te I'a-ún, máá cháa Jesucristo kúu-ya. <sup>6</sup> Te I'a-ún ni soko-yá máá-yá ja ní nakuaan-ya táká yóo, te onde máá kivi-ún, ni kenda testigo siki I'a-ún. <sup>7</sup> Te ja siki yúan ní jani-ya rúu ja kúu-ri apóstol náva'a kani-ri tu'un. Chaa jiní stá'an va'a nuu ñayivi sñin nación kúu-ri. Te jandaa ká'an-ri, te a jiní máá Cristo tú xndá'ú-ri. <sup>8</sup> Te kuní-ri ja ndéni ni kuu, te ná kakán ta'u táká chaa jíná'an-de. Te ná kóo ndoo nda'a-dé ndukani-de. Te ma kití iní-de, te ni ma kánaa-de. <sup>9</sup> Suni súan taká ñasí'í, ná kasú va'a-ña máá-ña jíin sá'ma jíñú'ún, ja tú kuka nuu iní-yo sá'a. Te nasu sáluu-ña máá-ña jíin lazo, xí oro, xí perla, xí sá'ma ncháa ya'u, <sup>10</sup> chi sua ná sáluu-ña máá-ña jíin tíñu jíñú'ún sá'a-ña, natu'un kánúu sá'a taká ña'an já káka'an-ña já káchiñú'ún-ña máá-yá. <sup>11</sup> Te ñasí'í, náskuá'a-ña kasú-ña yú'u-ña, te ma ndúkú-ña tá'ú-ña tíñu. <sup>12</sup> Chi tú já'a-ri tu'un ja kánduu ñasí'í stá'an-ña, ni tú tá'ú-ña tíñu nuu cháa, chi ná'ín-ni ná kóo-ña. <sup>13</sup> Chi Adán ni sáva'a-ya xná'an-ga, te vása ní sáva'a-ya Eva. <sup>14</sup> Chi tú ní xndá'ú ja'ú Adán, chi sua ñasí'í-de ni kandíja-ña, te ni sáña'mu-ña. <sup>15</sup> Ko kaku-ña sá'a ja júku'un se'e-ña, te nú túu sí'a-ña tú'un kándíja-ña jíin tú'un kúndá'ú iní-ña, jíin tú'un koo ndoo iní-ña, jíin tú'un ja tú kuka nuu-ña sá'a.

### 3

#### *Ndasa koo chaa ndíto tiku'ni*

<sup>1</sup> Tu'un ndaa kúu ya'á: Nú ñin chaa kuní-de kuu-de chaa kundito tiku'ni, bueno tíñu ndúkú-de. <sup>2</sup> Núsáa te níni ná kóo jíñú'ún cháa kundito-ún, náva'a tú ndenda kuachi siki-dé. Te ñin máá tú'ún-ni ñasí'í-de ná kóo, te koo ndito iní-de, koo kuándí'í-de, koo káji iní-de, kundá'ú iní-de ñayivi jíká, te koo ñama iní-de stá'an-de. <sup>3</sup> Ma kóo ká'vá-de, ma stují-dé ñayivi. Ma ndío xaan iní-de siki xú'ún. Chi sua ná kóo paciencia iní-de. Ma kútíxín-de. Ma kútóo iní-de. <sup>4</sup> Te jíñú'ún ná tá'ú-de tíñu iní ve'e-de, te ná kúñava'a-de se'e ja skíkuu-i tíñu tá'ú núu-í jíin já kóo jíñú'ún-i. <sup>5</sup> Chi chaa ja tú jiní-de tá'ú jíñú'ún-de tíñu iní ve'e-de, ndasa koto-de tiku'ni Dios núsáa. <sup>6</sup> Ko ma kúu kivi ñin chaa jáa. Te nú túu, chi sanaa te sávixi-de máá-de te ndonda ja'ú siki-dé. <sup>7</sup> Suni kánúu já kúu-de ñin chaa ja kuátú'ún ñayivi-dé, vasa ká'jin-i sñin inga siki, náva'a ma kuakú nchaa-i-de, ni ma tñin yátá já'ú-de.

#### *Ndasa koo chaa játíñu nuu tiku'ni*

<sup>8</sup> Suni súan chaa kájatíñu nuu tiku'ni kákandíja, ná kóo jíñú'ún-de, ma kóo tilakuá-de, ma kóo ká'vá-de, ni ma ndío xaan iní-de siki xú'ún. <sup>9</sup> Ko ná kóo ndoo iní añú-de, te ná kundíi ni'in-de jíin tú'un sa'í kákandíja-yó. <sup>10</sup> Te chaa ya'a, suni kuní ja kóto nchaa-yo-dé xna'an-ga, náva'a kuní-yo nú túu kuachi yí'i siki-dé. Yúan-na te kuu kuatíñu-de. <sup>11</sup> Suni súan ná kóo va'a iní taká ñasí'í, ma ndúkú tú'un-ña tá'an-ña, te ná kóo kuándí'í-ña, te ná skíkuu-ña táká naún tíñu kúu. <sup>12</sup> Chaa kájatíñu nuu tiku'ni, suni ñin-ni ñasí'í-de ná kóo, te ná tá'ú vá'a-de tíñu nuu sé'e-de jíin núu táká iní ve'e-de. <sup>13</sup> Chi chaa kájatíñu va'a, sua skákunu-ga-de máá-de kua'an-de, te káchundéé-gá iní-de sá'a-de siki tú'un kákandíja-yó núu Cristo Jesús. <sup>14</sup> Tu'un ya'a cháa-ri kujaa nuu-ro. Te ñúkuu iní máá-rí ja yachi-ri nuu-ro. <sup>15</sup> Ko sanaa te kúkuéé-ga te ja-ri nuu-ro. Te ja yúan cháa-ri ya'á, náva'a kuní-ro ndasa kánúu káka-ró jíin ñayivi káchiñú'ún Dios. Chi yuán kúu tiku'ni Dios, I'a chakú. Te yuán kándítuu te kásákútu-gá máá tú'un ndaa. <sup>16</sup> Ndaa ká'an-ri, ja yíi xaan káa máá tú'un sa'í káchiñú'ún-yó: Ni kenda ndijin Dios jíin yíki kúñu-ya. Te ni kendo ndaa-ya ní sá'a máá Espíritu. Ni kajini ndajá'a-ya nuu-yá. Ni jicha nuu tu'un-ya núu ñayivi sñin nación. Ñayivi ñuyívi ní kákandíja-i nuu-yá. Ni ndaa-ya kuá'an-ya núu lúu ndíi ncháa ni sá'a Dios.

## 4

Sikí tú'un ndu'ichi ini

<sup>1</sup> Ko máá Espíritu, a kástu'ún kájí núu-yo, nú ná kúyani ndi'i kivi te ndu'ichi ini sava-i jíin tú'un kákandíja-i. Te kúatú'ún-i máá já ká'an tu'un xndá'ú jíin sá'an tachi. <sup>2</sup> Kundiso-i uu xini, te ka'an-i tu'un tú'ún, chi ndukava ini añú-i. <sup>3</sup> Ma kuá'a-i tu'un tanda'a-yo, ni ma kuá'a-i tu'un kee-yo sava ndeyu ní sá'a Dios ja kuní máá-yá ja ná ní'in cháa kákandíja jíin cháa kájiní ichi ndáa, chi kánakuatá'ú-de nuu-yá te káyee-dé. <sup>4</sup> Chi taká ja ní sá'a Dios ío va'a, te ma kúu ské'ichi-yo, te nú ná nákuatá'ú-yó núu-yá te ná kée-yo. <sup>5</sup> Chi jíin tú'un Dios, te jíin tú'un kakan ta'u-yo núu-yá, te a ni ndundoo-ni ndeyu-ún.

*Chaa jatiñu va'a nuu Jesucristo*

<sup>6</sup> Ko nú tu'un yá'a kastu'ún-ró núu taká ñani-yo, chaa jatiñu va'a nuu Jesucristo kúu-ró nú súan, chi a ni tñin tu'un kándíja-ró-ún ini-ro, onde jíin sá'an va'a ja bueno skíkuu-ró. <sup>7</sup> Ko taká tu'un yúkú, jíin taká tu'un aná'an, ná skána-ró kí'in, te ná skuá'a-ró máni tu'un ja chíñú'ún-yó máá-yá. <sup>8</sup> Tiñu ja skuá'a-yó ndúndéé yíki kúñu, chi yakú-ni ní'in tíñu. Ko tu'un chíñú'ún-yó máá-yá, chi taká-ni modo ní'in tíñu, chi vida yá'a jíin vida chaa, bueno kee sá'a. <sup>9</sup> Tu'un ndaa kúu tu'un yá'a, te ío va'a ja ná kuatá'ú taká-i. <sup>10</sup> Chi sikí yá'a kúu ja kásatiñu ni'in-yó, te kándo'o-yó, chi kánukuu ini-yo já kúu máá Dios, l'a chakú, chi máá-yá kúu l'a náma taká ñayivi, ko ví'í-gá náma-ya ñayivi kákandíja nuu-yá. <sup>11</sup> Tu'un yá'a ná stá'an-ro, te tá'ú-ró tíñu. <sup>12</sup> Ma kuá'a-ró tú'un ja kújá'a ini ni ñin-i koto-i róo vasa súchí-ró. Te ná kóo va'a-ró, náva'a ñayivi kákandíja kuu ndaku-i róo jíin tú'un ká'an-ro, jíin modo jika kuu-ró, jíin tú'un kúndá'ú ini-ro-í, jíin tú'un kándíja-ró, jíin tú'un ndoo ini-ro. <sup>13</sup> Nini kúkuéé-ga-ri te jaa-ri, te ná kuítu ini-ro ká'u-ró tutú nuu-í, ná kána jíin-ró núu-í, ná stá'an-ro tú'un nuu-í. <sup>14</sup> Ma kúkúxí-ró jíin tá'u ní ni'in-ro, chi chaa kákuu nuu, ni chaa-de nda'a-dé xini-ro, te ni kuta'u-ro yúán, nátu'un ni kaka'an-de onde kivi ní kuu-ún. <sup>15</sup> Ná kúndee tu'un yá'a xini-ro. Te kukuu ni'in-ró jíin, náva'a ná kuní taká-i ndasa bueno kuayija-ró jíin. <sup>16</sup> Te koto va'a-ró máá-ró jíin tú'un stá'an-ro. Ma sía-ro. Chi nú súan ná sá'a-ró, te bueno nama-ró máá-ró jíin taká ñayivi chú'un ini tu'un ka'an-ro.

## 5

<sup>1</sup> Ma kána jíin-ró núu cháa ñá'nu, chi sua ka'an nda'ú-ro jíin-de nátu'un jíin táa-ro. Te nuu cháa súchí, ka'an-ro jíin-de nátu'un jíin ñaní-ro, <sup>2</sup> te nuu ñá'an ñá'nu, nátu'un jíin náa-ro, te nuu ñá'an súchí, nátu'un jíin kuá'a-ró. Te tu'un ndoo ndatu'ún-ró. <sup>3</sup> Te ná ká'an jíñú'ún-ró jíin ñá'an kákendoo ndá'ú, te nú ni kákendoo ndá'ú ndija-ña. <sup>4</sup> Ko nú ñin ñá'an kéndoo ndá'ú ío se'e-ña, xí sé'e tíjání-ña, ná kútu'a súchí yá'a xna'an-ga kundiso jíñú'ún-i responsable máá-i ini ve'e-i, te ná nákoto-i táa-i náa-i, chi súan jata'an ini Dios. <sup>5</sup> Te nú ñá'an já ní kéndoo ndá'ú ndija kúu-ña, te máá ñin-ña, te ñúkuu ini-ña Dios, te nene ká'an nda'ú-ña jíin-yá te jikán ta'u-ña ndúu ñúu-ni nuu-yá. <sup>6</sup> Ko nú ñá'an jika sikí tú'un siñ ini kúu-ña, vasa chakú-ña, ko nátu'un a ni jí'i-ña. <sup>7</sup> Tu'un yá'a ná tá'ú-ró tíñu nuu-í, náva'a tú ndenda kuachi sikí-í. <sup>8</sup> Te nú ñin chaa tú ndíto-de tá'an-de, te ví'í-gá nú jíin tá'an máá-de ini ve'e-de, te a ni ské'ichi-de tu'un kándíja-de nú súan, te chaa ñáa-ga kúu-de vásá ñin chaa tú kándíja. <sup>9</sup> Ma sá'a-ró cuenta ja ñá'an ní kéndoo ndá'ú kúu-ña, te nú té jinu-ga-ña uní xiko uxí kuia-ña, jíin já máá ñin-ni yii-ña ni nchaka-ña, <sup>10</sup> jíin já kájatú'ún vá'a-i ja bueno tíñu ni sá'a-ña, jíin já ní skuá'nu-ña sé'e, jíin já ní kundá'ú ini-ña ñayivi jiká, jíin já ní nakacha-ña já'a ñayivi kákandíja, jíin já ní chindéé-ña ñayivi káta'an tundó'o, jíin já ní'in ni jika-ña jíin taká tíñu va'a. <sup>11</sup> Ko ñá'an súchí ja kéndoo ndá'ú-ña, ma kuatá'ú-ró-ña, chi nú a ni kaisíki ncháa-ña sikí Cristo, yúan-na te kákuni-ña já nátanda'a túku-ña. <sup>12</sup> Nú súan, te ta'nu ndatu-ña sá'a máá-ña, chi tú ní skíkuu-ña tú'un ni keyu'u-ña xnáñúu. <sup>13</sup> Te suni káskuá'a-ña kée kúxí-ña, kájika-ña ndíta'an ve'e, te nasu máá ñin ja kée kúxí-ña, chi suni sikí cuentú-ni kájika kuu-ña, te kivi nduu-ña

ká'an-ña tú'un ja tú ío va'a. <sup>14</sup> Núsáa, te taká ñasí'í súchí kákendoo ndá'ú, kuní-ri ja ná nátanda'a-ña, náskuá'nu-ña sé'e-ña, ná kóto va'a-ña vé'e-ña, te ma kuá'a-ña lugar ja ká'an ndiva'a ja'ú siki-yo. <sup>15</sup> Chi sava-ña a ni kajika yátá-ña, te ni kandikin-ña yata Satanás kája'an-ña jíin. <sup>16</sup> Ko nú ñin chaá kándija, xí ñin ña'an kándija, káñava'a tá'an ja kákuu ña'an ní kendoo ndá'ú, ná kóto-de-ña, te ma cháa-de carga siki tíku'ni kákandija, náva'a ni'in tíku'ni najíin kúu ña'an kákendoo ndá'ú ndija. <sup>17</sup> Ná kóo jíin'ún xa'an-ro núu cháa kákuu nuu, te nú kátá'ú vá'a-de tiñu, ko ví'í-gá jíin'ún ná kóo-ró núu-dé nú kájani ni'in-de tu'un jíin já kástá'an-de. <sup>18</sup> Chi áchí máa tutú ii: Ma chú'un-ró ñúnu yú'u xndiki jíko, áchí. Te: Chaá sátíñu kivi, chi ío derecho-de ja kí'in-de ya'u-de, áchí. <sup>19</sup> Ma kuátú'ún-ró ní ñin kuachi siki cháa kúu nuu, chi onde nú ío uu xí uní testigo. <sup>20</sup> Te ñayivi kúkuu jíin kuáchi, kana jíin-ró núu-í, ko ná kuní jíin núu taká-i, náva'a suni ná yú'ú sava-ga-i. <sup>21</sup> Ko onde jíin Dios, jíin máa Jító'o-yo Jesucristo, jíin taká ndajá'a-yá ja ní kaji-ya, ká'an ni'in-ri tu'un yá'a jíin-ró, ja ná skíkuu va'a-ró, te ma kúnchaa nuu-ro-í, ma ñin-i kaa ñin-i kuun koto-ró núu-í. <sup>22</sup> Ma xndee yachi-ro ndá'a-ro xiní ní ñin-i, te ma kivi nduu-ro kuáchi jíin ingá ñayivi. Koto va'a-ró máa-ró náva'a ná kéndoo ndoo-ró. <sup>23</sup> Vina te ñí-gá kua'an-yo, ma kó'o-ga-ro máni máa ndúcha, ná kó'o-ró ñin tí'li vino siki já sá'a kue'e chii-ró, jíin já núu-ni núu-ni kú'u-ro. <sup>24</sup> Taká kuachi kásá'a sava-i, a ni natuu, te jiní-yo já náku xndíi-ya siki yúan, ko kuachi kásá'a sava-ga-i, chi kuéé-ga te natuu. <sup>25</sup> Suni súan kúu taká tiñu va'a, chi a ni natuu, te ja ná té tuká-ún, ma kúu kundee sa'í.

## 6

<sup>1</sup> Taká ñayivi kákuu mozo kásatíñu sáni-i, ná kóo jíin'ún vá'a-i nuu patrón-i, náva'a tú koo ndiva'a tu'un siki sí'ví máa Jító'o-yo jíin siki sá'an-ya. <sup>2</sup> Te ñayivi káñava'a-i patrón kákandija, ma sájá'a ini-i nuu-dé siki já ñaní-i kákuu chaá-ún, chi sua ná kuátíñu va'a-ga-i nuu-dé, chi kákandija chaá-ún ja kájatíñu-i nuu-dé, te maní-dé jíin-i. Súan ká'an ni'in tu'un yá'a, te suni stá'an.

### Siki tú'un xndá'ú

<sup>3</sup> Te nú ndé ñin chaá stá'an-de inga tu'un, te nú tú játú'ún-de ja ío ndaa tu'un máa Jító'o-yo Jesucristo, te nú tú játú'ún-de sa'an ja káchiñú'ún-yó máa-yá, <sup>4</sup> máni sávixi-de máa-de. Te ni ñin tu'un tú júku'un ini-de, chi tíxin jáni ini-de, te kánaa-de jíin tú'un ká'an sáni. Te yúan kákuu tu'un kuásún iní, tu'un tíxin, tu'un ká'an ndiva'a, tu'un jáni ñáa ini xini, <sup>5</sup> jíin já kánaa chaá kándakú'u xini, chaá tú káñu'un tu'un ndaa ini-de, te kájani ini-de ja ná chíñú'ún-de máa-yá náva'a ni'in-dé xu'ún. Ná kúxio-ró ma kétá'an-ró jíin cháa kándaa súan. <sup>6</sup> Ko ja á ni kaan-yó jíin-yá, te káchiñú'ún-yó máa-yá, jíin yúan, chi natu'un a kua'a ní kani'in-yo. <sup>7</sup> Tú naún ní cháa jíin-yó iní ñuyivi yá'a, suni ma kúu kiñi'in-yó ní ñin ki'in-yo jíin. <sup>8</sup> Nú ío ja kée-yo, ío ja kú'un-yó, te si-í ní ná kóo ini-yo jíin. <sup>9</sup> Te ñayivi já kákuni-i kuu kúka-i, chi jito nchaa ja'ú-i, te tñin yátá-ún-i. Te yachi kivi-i jíin tú'un ndío ñáa ini-i te sá'a ndiva'a ndituní-i, te náa ñayivi-ún, te síjita-i máa-i sá'a tu'un-ún. <sup>10</sup> Chi nú xu'ún kúmaní-yo jíin, te siki yúan káku taká tiñu ñáa. Yúan ní kandio ini sava-i, te ni kasía-i ichi kákandija-i. Te ni kivi tundó'o xaan iní añú-i.

### Tu'un ndúkú ndéé kándija va'a

<sup>11</sup> Ko róo, chaá játíñu nuu Dios kúu-ró, te ná kúnu-ró kóto-ró taká tiñu yá'a. Te ná ndúkú-ró já skíkuu-ró tiñu ndaa, tu'un káchiñú'ún-yó máa-yá, tu'un kándija, tu'un kúnda'ú ini tá'an, tu'un paciencia, tu'un súchí iní. <sup>12</sup> Ná ndúkú ndéé-ró kándija va'a-ró, te suni ná sá'a-ró fuerza ni'in tá'u-ro kúchaku-ro ñí káni, chi ja yúan kúu ja ní kana-ya xiní-ro, te ni ka'an ndaa-ro tú'un-ya ní kajini kua'a ñayivi. <sup>13</sup> Te onde jíin Dios tá'ú-rí tiñu yá'a nuu-ro, chi ja máa-yá, te chakú taká ndatíñu, te suni jíin Jesucristo, l'a ni ka'an ndaa taká tu'un nuu Poncio Pilato, ká'an-ri. <sup>14</sup> Ná skíkuu va'a-ró jíin tiñu tá'u núu-ro, náva'a ma kúchá'an, ni ma kuakú nchaa-i, onde kivi ndíi máa Jító'o-yo Jesucristo. <sup>15</sup> Chi ñin kivi

te kuni ndijin-yo kii-ya, sá'a máa l'a kúsi iní-yo jíín. Te l'a-ún, máa ñn-ya kúñá'nu, te kúu-ya Rey nuu táká rey, te Jito'o nuu táká jito'o. <sup>16</sup>Te máa ñn-ya kúu l'a ndíto chakú ñí káni. Te ncháa-ya ñn lugar nuu ndíi ncháa, te ma kúu ja ni ñn-i yúan. Te ñayivi tú ní jiní ndijin nuu-ya, ni ma kúu kuti. Nuú máa-ya ná kóo tu'un jíñú'ún, te ná tá'ú máa-ya tíñu ñí káni. Amén.

Siki tú'un kúká

<sup>17</sup> Nuú táká ñayivi kúká ká'io iní ñuyívi yá'a, ná tá'ú-ró tíñu ja má sávixi-i máa-i. Ni ma kúñukuu iní-i kaku-i jíín xú'ún, chí yachi náa-ún. Chí sua ná kúñukuu iní-i kaku-i sá'a Dios, l'a chakú, chí máa-ya já'a kua'a-ya taká-ni ndatíñu nuu-yo já kúsi iní-yo sá'a. <sup>18</sup>Ná sá'a va'a-i jíná'an-i. Ná kúu kúká-i jíín táká tíñu va'a sá'a-i. Yachi ná kóto tá'an-i, te yachi ná chindéé tá'an-i. <sup>19</sup>Súan te kaya-i taká tíñu va'a siki máa-i ja kúu-i kua cha, chí súan te kutiin-i ichi kúchaku ndija-i. <sup>20</sup>Ko róo Timoteo, ma sía-ro táká tu'un ní chí'i-ri nda'a-ro. Te ma kivi ndu-ro jíín táká tu'un yúkú tu'un sáni, jíín táká tu'un ndíchí ñáá, ja jasú nuu máa tú'un júku'un ndaa iní. <sup>21</sup>Chí súan ní kajatú'ún sáva-i tu'un yúkú-ún. Te ní kaxnáa-í ichi ndíso tu'un kákandíja-yó. Tu'un luu ío iní máa-ya ná kóo jíín-ró. Súan ná kóo. Amén.



## LA SEGUNDA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A TIMOTEO YA'A KUU CARTA UU JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU TIMOTEO

<sup>1</sup> Máá-rí kúu Pablo apóstol Jesucristo, chī súan nī jata'an inī Dios, chī a nī keyu'u-yá kua'a-ya tú'un kuchaku-yo sá'a Cristo Jesús. <sup>2</sup> Cháa-ri tutu yá'a nuu Timoteo, se'e-ri ja maní-rí jíin: Tu'un luu ío inī-ya, jíin tú'un kúndá'ú inī-ya yóo, jíin tú'un kuaká'nu inī ja kíi nuu máá Táa-yo Dios, jíin já kíi nuu máá Jító'o-yo Jesucristo, ná kóo jíin-ró. <sup>3</sup> Nákuatá'ú-rí nuu Dios, te játíñu-ri nuu-yá nátu'un nī kasá'a vuelú-ri, te tú náku-xndíi añú-ri siki-rí. Te tú júkuiñi kuti-rí ja núku'un inī-ri róo, hora jikán ta'ú-ri ndúú ñúú-ni. <sup>4</sup> Kúu inī-ri kunī-ri nuu-ro, náva'a kusii xáan iní-ri, chī núku'un inī-ri ndasa nī nda'i-ro. <sup>5</sup> Chī a nī nuku'un inī-ri ndasa kájí kándíja-ró, te suni súan nī kandíja naná ñúu-ro Loida xna'an-ga, jíin náa-ro Eunice. Te jáni ndija inī-ri ja súní súan ncháa tu'un kándíja-ún inī máá-ró vīna. <sup>6</sup> Ja yúán xndáku-ri nuu-ro, ja ná náskandá jáá-ró máá tá'u ní ja'a Dios nuu-ro, ja ní ní'in-ro ná nī chaa-ri nda'a-rí xini-ro. <sup>7</sup> Chī tú ní já'a Dios ñn modo io nuu-yo, chī sua ja ná kuñi nī'in-yó, jíin já ná kúndá'ú inī-yo-í, jíin já ná kóo kuándí'í-yo.

*Mā kúka nuu-yo siki tú'un máá-yá*

<sup>8</sup> Núsáá te mā kúka nuu-ro káni ndaa-ro tú'un máá Jító'o-yo, ni tu'un ruu chaa kándeek vekaa ja siki máá-yá. Chī sua ná kóto ta'an-ro túndó'o siki já jáni-ró tú'un va'a, chī ja siki yúán ní ja'a Dios fuerza inī-yo. <sup>9</sup> Chī nī nama-ya yóo, te nī kana-ya xini-yo ndúndoo-yó, ko nasu siki tíñu kasá'a-yó, chī sua ñúkuún máá-yá nī sá'a-ya jíin tú'un luu ío inī-ya, chī onde ná té chá'an-ga kéjá'á táka kua, te nī ja'a-ya tú'un-ún nuu-yo ní sá'a Cristo Jesús. <sup>10</sup> Ko vīna a nī kenda ndijin tu'un-ún nī sá'a ja ní kenda Jesucristo, I'a náma yóo. Te máá-yá nī janchar-ya kué'e kuu-yo. Te jíin máá tú'un va'a nī stá'an-ya núu-yo ndasa kuchaku-yo te mā kúu-ga-yo. <sup>11</sup> Te nī chaa-ya tíñu siki-rí kúu-ri apóstol kani-ri tu'un-ún, te stá'an-ri nuu ñáyivi sñn nación. <sup>12</sup> Te ja siki yúán jíto-ri túndó'o yá'a. Ko tú kúka nuu-rí, chī a jiní-ri ndé nuu kándíja-ri. Te jáni ndija inī-ri ja kúu kundito-ya já ní chí'i-ri nda'a-yá, onde ná jáá máá kivi. <sup>13</sup> Ná kúkuu nī'in-ró jíin íchi tú'un va'a ndasa nī jini so'o-ró ní ka'an-ri. Te ná kúndí-ro jíin-ún modo kándíja-ró jíin já kúndá'ú inī-ro-í sá'a Cristo Jesús. <sup>14</sup> Ná kóto-ró tú'un ndaa ja ní ja'a Espíritu Santo nuu-ro, chī ncháa-ya inī-yo. <sup>15</sup> A jiní-ro já táka ñáyivi káxiukú ñúu Asia, nī kaséndoo-i ruu, te uu-i kákuu Figelo jíin Hermógenes. <sup>16</sup> Ná kúndá'ú inī máá Jító'o-yo ñáyivi káxiukú vé'e Onesíforo, chī kua'a vuelta nī nani'in iní-ri nī sá'a-de, te tú ní kúka nuu-dé vasa nú'ni-ri kándeek-ri vekaa. <sup>17</sup> Chī sasua nī nandúkú vī-dé ruu, te nī ndenda-ri nī sá'a-de, ná nī kándeek-de Roma. <sup>18</sup> Ná kuá'a máá Jító'o-yo tú'un ja máá I'a kúu Tatá, ná kúndá'ú inī-ya-dé máá kivi-ún. Te a jiní va'a máá-ró ndasa xaan ní jatiñu-de nuu-rí inī ñuu Éfeso.

## 2

*Máá-yó nátu'un soldado va'a Jesucristo*

<sup>1</sup> Ko róo, hijo máni, ná ndúndáján iní-ro jíin tú'un luu ío inī Cristo Jesús. <sup>2</sup> Te tu'un nī jini so'o-ró ní ka'an-ri onde jíin kuá'a ñáyivi ní kajini, tu'un yá'a ná chí'i-ró iní nda'a sáva chaa skíkuu va'a, náva'a suni kuu stá'an tuku máá-de nuu sáva-ga-i. <sup>3</sup> Ko róo, mā yú'ú-ro kóto-ró túndó'o, nátu'un ñn soldado va'a Jesucristo. <sup>4</sup> Ni ñn chaa kájatá'an, tú sáteñu-de máá-de jíin tíñu ñuyívi, náva'a kusii iní máá cháa nī chaa tíñu soldado siki-dé. <sup>5</sup> Suni súan chaa ísiki, tú ní'in-dé premio-de te nú tú kusiki ndaa-de. <sup>6</sup> Suni súan chaa jítu, mā ní'in-dé kee-dé te nú tú sátiñu-de xna'an-ga. <sup>7</sup> Ná káni inī máá-ró naún tu'un ká'an-ri, te máá Jító'o-yo ná kúña-ga-ya xini-ro jíin táka-ni. <sup>8</sup> Ná núku'un inī-ro já Jesucristo, se'e tata David nī kuu-ya, te nī nachaku-ya má'ñú ndíyi. Nátu'un ká'an tu'un va'a jáni-ri.

<sup>9</sup> Te ja siki-ún jíto-ri tundó'o, te kánde-ri vekaa nátu'un chaa ni sá'a kuachi xaan. Ko máá tú'un va'a Dios, ma kúu kunu'ni. <sup>10</sup> Núsáá te siki ja kúndá'ú ini-ri ñayivi ní kaji máá-yá kúu ja kánda-ga-ri koto-ri tundó'o. Náva'a suni kaku máá-i jíná'an-i, te jaa-i nuu lúu kunchaa-i ní káni sá'a Cristo Jesús. <sup>11</sup> Ká'an ndaa tu'un yá'a: Nú ni kaji'i-yo jíin máá-yá, te suni kuchaku-yo jíin máá-yá. <sup>12</sup> Nú kanda-yó koto-yó tundó'o, te suni tá'ú-yó tíñu jíin-yá. Nú tú katu'un-yó-yá, te suni ma kuatu'un-ya yóó. <sup>13</sup> Vasa tú káskíkuu va'a máá-yó, ko a skíkuu va'a máá-yá. Ma kúu ské'ichi-ya máá-yá. Achí.

### Tu'un xndáku nuu tá'an

<sup>14</sup> Tu'un yá'a ná xndáku-ró núu ñayivi, te ka'an ni'in-ró jíin-i, te ná kuní jíin núu máá Jíto'o-yo, ja má stá'tá'an-i siki tú'un, chi tú ní'in tíñu kuti-ún, chi sua sáká núu ini ñayivi jíni so'o. <sup>15</sup> Ni'in ná ndúkú-ró náva'a kuatú'ún Dios róó, te náva'a kuu-ró cháa sátiñu va'a ja tú níni kúka nuu-ro, jíin ja bueno jáni ndaa-ro máá tú'un va'a. <sup>16</sup> Ma kivi nduu-ro jíin tú'un yúkú, tu'un sáni, chi ví'i-gá nákaa jíin tú'un ñáá. <sup>17</sup> Chi tu'un-ún, kaji kí'in nátu'un kue'e gangrena. Te uu chaa súan kákuu Himeneo jíin Fileto. <sup>18</sup> Te chaa-ún, a ni skuíta-de ichi tú'un ndaa, chi káka'an-de ja á ni ja'a máá kivi náchaku taká-i, te súan sáká núu-de jíin tú'un kákandíja sava-i. <sup>19</sup> Te ni'in kándi ja'a ja ní jani Dios. Te a ni kukútu jíin tú'un yá'a: A jiní máá Jíto'o-yo táká ñayivi yí'i nda'a máá-yá. Te suni ká'an: Taká ñayivi ja ndáku ni'in-i sí'ví máá-yá, ná kúxio-i nuu táká tíñu ñáá, achí. <sup>20</sup> Iní ñin ve'e ká'nu, nasu máni máá kó'o oro, ko'o plata ío, chi suni ío ko'o yúnu, ko'o ñú'un, te suni ío ja kú'un ja jíñú'ún iní te suni ja kú'un ja tú jíñú'ún. <sup>21</sup> Te nú ñin ñayivi skána-i tíñu ja tú jíñú'ún ío ini-i, yúan-na te nduu-i nátu'un ñin ko'o ja kú'un ja jíñú'ún iní. Te koo ndoo-i. Te ní'in tíñu-i ndasa játa'an ini máá Jíto'o. Te koo tu'a-i ja kúu taká tíñu va'a. <sup>22</sup> Kunu-ró koto-ró táká ja ndío ini chaa súchí. Kundikin-ro tú'un ndaa, tu'un kándíja, tu'un kúndá'ú ini, tu'un vindáa vinené. Súan sá'a-ró ondé jíin ñayivi kándaku ni'in-i máá Jíto'o-yo jíin ja ndóo ío ini añú-i. <sup>23</sup> Ma kivi nduu-ro jíin tíxín ñáá, ja tú ío káji iní, chi a jiní-ro ja máni tíxín skuikín-ún. <sup>24</sup> Chi mozo máá Jíto'o-yo, ma kúu koo tíxín-de, chi sua kumani-dé jíin táká-i, te koo ñama ini-de stá'an-de, te ná kuándéé ini-de jíin-i. <sup>25</sup> Te jíin tú'un súchí ini-de ná náka'nu-de ñayivi kájasu, chi sanaa te nakani ini-i sá'a Dios, náva'a kuní-i ichi tú'un ndaa, <sup>26</sup> te náva'a kaku-i nuu já'ú ja kuní-ún tíñ yátá-i, chi ni kundéé jíin-i jíka ná'in-i nátu'un játa'an ini máá.

## 3

### Ñayivi chá'an kivi sándi'í-na

<sup>1</sup> Tu'un yá'a ná júku'un ini-ro, ja ondé nuu kuájinu-na kivi, te chaa kivi koo tundó'o. <sup>2</sup> Te koo ñayivi ja máni chíñú'ún-i máá-i, chíñú'ún-i xu'ún, sáxixi sáni-i máá-i, sá'á'a ini-i, ka'an ndíva'a-i siki tá'an-i, ma kuándatu-i nuu táa-i nuu náa-i, koo nde'é-i, ma kéndoo ndoo-i, <sup>3</sup> ma kumani-i jíin tá'an-i, ma júku'iñi-i ja kájatá'an-i, sátú'ún-i, síjita-i máá-i, tí'iná koo-i, koto u'u-i taká tíñu va'a, <sup>4</sup> nastúu tá'an-i, ka'ncha ndaa-ni-i, sándúxí-i máá-i, te chíñú'ún-ga-i tu'un kúsi iní-i nasu ja chíñú'ún-i Dios. <sup>5</sup> Sá'a-i ja káchiñú'ún-i máá-yá, ko káské'ichi-i fuerza yúan. Ma kivi nduu-ro jíin ñayivi kásá'a súan. <sup>6</sup> Chi sava chaa yá'a kákuu chaa kivi koyo tíni ve'e, te kátiin-de taká ña'an xíní ñáá ja kándiso xaan-ña kuachi, te síin síin kásá'a-ña jíin tú'un kákaní ini máá-ña. <sup>7</sup> Te nene kásku'a-ña, te tú kúu kuti kundéé-ña júku'un ini-ña tú'un ndaa. <sup>8</sup> Te nátu'un ni kasá'a Janes jíin Jambres, ja ní kándúkú-de kasu-de nuu Moisés, suni súan kásá'a chaa yá'a chi kándúkú-de kasu-de nuu tú'un ndaa. Chaa ni te'yu ja jiní tuní kákuu-de, te a ni ské'ichi-ya-dé siki ja tú kákandíja-de. <sup>9</sup> Ko ma kundéé-ga máá-de, chi koto ndijin taká-i tíñu káñáa ni kasá'a-de, nátu'un ni ta'an uu chaa-ún. <sup>10</sup> Ko róó, a ni skuá'a-ró ndasa stá'an-ri, ndasa jíka-ri, ndasa kúu ini-ri, ndasa kándíja-ri, ndasa paciencia ini-ri, ndasa kúndá'ú ini-ri-i, ndasa kándi ni'in-ri, <sup>11</sup> ndasa ni kachindikín-i ruu, ndasa ni ta'an-ri tundó'o. Taká yúan ní kii siki-rí ini ñuu Antioquía, ñuu Iconio, ñuu Listra. Súan ni kachindikín-i ruu. Ko máá Jíto'o-yo

n̄i nama-ya r̄ūy n̄ūy táká-ni-ún. <sup>12</sup> Te suni taká ñayivi já kákuni-i kaka kuu-i jíin-yá chiñú'ún-i Cristo Jesús, chindik̄in-de-i. <sup>13</sup> Ko chāa ñáá, chāa xndá'ú, ví'í-gá k̄ivi-de jíin. Chi xndá'ú-de ñayivi, te ñayivi-ún naxndá'ú tuku-i-de. <sup>14</sup> Ko róó, ná kúkuu-ga-ro jíin já ní skuá'a-ró, ja ní kandíja n̄i'in-ró jíin, chi a jiní-ro ndé ñayivi ní stá'an n̄ūy-ro. <sup>15</sup> Chi onde ná lúli-ró ní jiní-ro núu máá tutú ii, te kuu koo ndíchi-ró sá'a náva'a kaku-ró chi kándíja-ró núu Cristo Jesús. <sup>16</sup> Taká tutu ii, n̄i kachaa-de n̄i sá'a máá-yá, te bueno ní'in tíñu ja stá'an, ja kána jíin núu-í, ja náchu'un íchi-ún-i, ja stá'an ichi ndáa n̄ūy-í, <sup>17</sup> náva'a ná yíja va'a ñayivi jíka jíin Dios, náva'a ná kúndiso-i taká tu'un kánúu ja kée va'a tíñu-i sá'a.

## 4

Sik̄i já ná káni ná'in-yó tú'un

<sup>1</sup> Ká'an n̄i'in-ri jíin-ró jíto n̄ūy Dios jíin núu máá Jíto'o-yo Jesucristo, I'a sándāa tíñu ñayivi chakú, jíin ñáyivi ní ji'i, kivi ndí-ya, kivi tá'ú-yá tíñu in̄i ñūy-ya. <sup>2</sup> Ná káni-ró tú'un. N̄i'in ná ká'an-ro. Kuítú iní-ro ká'an-ro vasa tú núña-ró. Te jíin paciencia jíin sá'an, ná stétuu-ró-i, ná kána jíin-ró núu-í, ná ká'an nda'ú-ro jíin-i. <sup>3</sup> Chi chāa kivi já má kuátú'ún kúti-í kuni so'o-i sa'an va'a, chi sua kókon ná sá'a-i so'o-i. Te ndúkú-i maestro ja ká'an ndasa kúu in̄i máá-i. <sup>4</sup> Te kuxio-i ma kúni so'o-i tu'un ndaa, te kivi-i ichi cuento sáni. <sup>5</sup> Ko róó, ná kóo ndito in̄i-ro. Ná kuándéé iní-ro jíin túndó'o. Ná káka-ró káni-ró tú'un va'a. Ná skíkuu-ró tíñu ndíso-ró. <sup>6</sup> Chi ruu, a sokó-rí máá-rí n̄ūy-yá ja kúu-ri, te a kuakuyani kivi kí'in-ri. <sup>7</sup> Bueno a n̄i kundéé-rí jíin tíñu jiku-ri. A n̄i s̄jínu-ri máá kú'a carrera. Tú ní s̄ia-ri tu'un kákandíja-yó. <sup>8</sup> Ja yúán, a ndátu tu'a premio-ri, sik̄i já kéndoo ndaa-ri, te yuán kuá'a máá Jíto'o-yo núu-rí máá kivi-ún. Te máá-yá kúu juez ndaa. Te nasu núu máá in̄i-ri kua'a-ya, chi suni kua'a-ya núu taká ñayivi káñukuu xaan iní-i kivi ndí-ya.

*Tundó'o ni jito Pablo*

<sup>9</sup> Kuítú iní-ro te chāa yachi-ro núu-rí. <sup>10</sup> Chi Demas, a n̄i s̄ia-de ruu, te kua'an-de ñūy Tesalónica, chi chíñú'ún-de ñuyivi yá'a. Crescente, a kua'an-de ñūy Galacia, te Tito, a kua'an-de ñūy Dalmacia. <sup>11</sup> Máá in̄i-na Lucas kánchāa jíin-rí. Kuaka-ró Marcos kii-ró jíin-de. Chi bueno kuatíñu-de jíin-rí n̄ūy-yá. <sup>12</sup> Tíquico, n̄i táji-rí-de kua'an-de ñūy Éfeso. <sup>13</sup> Te nú vaji-ró, te kundá'a-ró kútóo-ri kii-ró jíin, ja ní skéndoo-ri ve'e Carpo ñūy Troas, te suni jíin taká libro. Ko tutu ñii kúu ja kánúu-ga. <sup>14</sup> Alejandro, chāa xndúcha kaa, xaan ndíva'a n̄i sá'a-de jíin-rí, ko máá Jíto'o-yo kua'a-ya yá'u-de ná tíñu n̄i sá'a-de. <sup>15</sup> Ná kóto va'a-ró máá-ró, ma kivi nduu-ro jíin-de, chi xaan ní jiku-de n̄i jas̄u-de n̄ūy tú'un káka'an-yo. <sup>16</sup> Kivi ní kundaa núu já ní ka'an máá-rí ja'a máá-rí, tú ni in̄i ñayivi ní chindéé tá'an jíin-rí, chi taká-ni-i n̄i kaskéndoo-i ruu. Ná kakán ta'u-rí ja'a máá-i náva'a ma chísó-yá kuachi-i. <sup>17</sup> Ko máá Jíto'o-yo, n̄i kandii-ya xín-rí, te n̄i ja'a-ya fuerza in̄i-ri náva'a s̄jínu-ri kani ndí-i-ri tu'un, náva'a kuu kuni so'o taká ñayivi s̄in nación. Te súan n̄i kaku-ri in̄i yu'u ndíka'a. <sup>18</sup> Te suni máá Jíto'o-yo, ná náma-ya r̄ūy n̄ūy táká tíñu ñáá. Te kanda-ni-ri sá'a-ya onde kivi-ri ñūy andívi núu tá'ú-yá tíñu. Te ná nákana jaa-yó-yá ní káni ní kúu. Súan ná kóo. Amén. <sup>19</sup> Ná sándéé iní Prisca jíin Aquila, achi-ro kúni-i, jíin ñáyivi káxiukú vé'e Onesíforo. <sup>20</sup> Erasto, n̄i kéndoo-de ñūy Corinto. Te Trófimo, n̄i skéndoo-ri-de ñūy Mileto, kú'u-de. <sup>21</sup> Ndúkú ndéé-ró cháa-ro vásá kéjá'a víko víjin. Sándéé iní-ro áchi Eubulo, jíin Pudente, jíin Lino, jíin Claudia, jíin taká ñani-yo. <sup>22</sup> Máá Jíto'o-yo Jesucristo ná kóo-ya jíin añu-ro. Te tu'un luu ío in̄i-ya ná kóo jíin-ró jíná'an-ró. Amén.

## LA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A TITO YA'A KUU CARTA JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU TITO

<sup>1</sup> Máá-rí kúu Pablo, mozo Dios te suni apóstol Jesucristo kúu-ri ni sá'a-ya, ná-va'a skándíja-ga-ri ñayivi ní kaji Dios, jíin já ná júku'un-ga ini-i tu'un ndaa ndasa chiñú'un-i-ya. <sup>2</sup> Te ja yúan káñukuu ini-i kuchaku-i ní káni, chí súan ni keyu'u Dios onde aná'án xáan, te ma kúu kuti xndá'ú-ya-í. <sup>3</sup> Te onde ni jinu va'a máá kiví, te ni stá'an ndijin-ya tú'un-ya jíin tú'un kájani-ri, ja ní chi'i-ya-ún ndá'a-rí, nátu'un ni tá'ú tíñu Dios, l'a náma yóó. <sup>4</sup> Cháa-ri tutu yá'a nuu-ro Tito, chi se'e ndija-ri kúu-ró sikí tú'un kákandíja ká'nu-yó. Tu'un luu ío ini-ya, jíin tú'un kúndá'ú ini-ya yóó, jíin tú'un kuaká'nu ini, ja kí nuu máá Táa-yo Dios, jíin já kí nuu máá Jíto'o-yo Jesucristo, l'a náma yóó, ná kóo jíin-ró.

### *Ndasa koo chaa kakuu nuu*

<sup>5</sup> Ja sikí yúan ní skéndo-ri róó onde ñuu Creta, náva'a ná sánda-ri nú tú kuní jinu va'a tíñu, te náva'a kani-ró cháa kuu nuu ná ñin ná ñin ñuu, nátu'un ni tá'ú-rí tíñu nuu-ro. <sup>6</sup> Kani-ró cháa tú yí'i kuachi sikí, jíin nú ñin-ni ñasí'í-de ío, jíin nú kákandíja va'a se'e-de, te nú tú kájakú nchaa ñayivi-í ja síjita-i máá-i xí já ní'in ini-i. <sup>7</sup> Te chaa ndíto tiku'ni, níni ná kúu-de chaa tú yí'i kuachi sikí, chí nchátíñu-de tíñu Dios. Ma kújá'a ini-de, ma yachí kití ini-de, ma kóo ká'vá-de, ma stují-de ñayivi, ma ndío xaan ini-de sikí xú'ún. <sup>8</sup> Chí sua ná kóto ndá'ú-de nuu ñayivi jíká, ná chíñú'un-de tíñu va'a, ná kóo kuándí'í-de, ná kóo ndaa ini-de, ná kóo ndoo-de, ná kútiin ni'in-de máá-de. <sup>9</sup> Te ná kúndii ni'in-de jíin tú'un ndaa kákandíja-yó jíin já kúu sa'an-ya, náva'a kuu stá'an-de taká sa'an va'a, te náva'a kuu kundé-de jíin ñayivi sáká núu.

### *Ja xndá'ú ñayivi*

<sup>10</sup> Chí ío kua'a cháa ja tú kákuni-de kuandatu-de, te káka'an sáni-de, te káxndá'ú-de ñayivi. Te chaa ni kaxití ndúu, ví'í-gá kásá'a-de súan. <sup>11</sup> Níni ná kasú-ro yú'u cháa-ún, chí kásáká núu-de ini ñayivi ní ní-ni-i ve'e-i. Te kástá'an-de tu'un ja tú ká'io va'a, te kándúkú-de ni'in-dé xu'ún sikí tíñu ñáá-ún. <sup>12</sup> ñin tá'an máá-de, chaa jáni tu'un ñuu máá-de, ni ka'an súan: Ñayivi ñuu Creta, chí máni ñayivi xndá'ú kakuu, máni kiti sána kakuu, máni káyee kúxí, áchí-de. <sup>13</sup> Ká'an ndaa tu'un ni ka'an chaa-ún. Núsáa te kana jíin téyíí-ró núu-í, náva'a ná kándíja ni'in-i. <sup>14</sup> Ma chú'un ini-i cuento káka'an chaa judío, ni tíñu kátá'ú cháa ja á ni kaské'ichi-de tu'un ndaa. <sup>15</sup> Ñayivi ká'io ndoo, jáni ini-i ja ío ndoo-ni taká ndatíñu, ko ñayivi chá'an jíin ñayivi tú kákandíja, ni ñin ndatíñu tú ío ndoo jini-i, chí sua ni te'yu añú-i jíin já jini tuní-i. <sup>16</sup> Káka'an-i ja á kájin-i nuu Dios, ko jíin tíñu kásá'a-i, te kájasu-i nuu-yá, chí ñayivi chá'an, ñayivi ní'in ini kakuu-i, te tú ní'in tíñu kuti-í nuu ní ñin tíñu va'a.

## 2

### *Sa'an ja ío va'a*

<sup>1</sup> Ko róó, ná ká'an-ro sá'an ja ío va'a. <sup>2</sup> Kachi-ro núu cháa ná'nu ja ná kóo kuándí'í-de, ná kóo káji xini-dé, ná kóo jíñú'un-de, ná kándíja ni'in-de, ná kúndá'ú ini-de-i, ná kóo paciencia-de. <sup>3</sup> Suni súan ña'an ñá'nu. Ná káka jíñú'un-ña, ma sátú'un-ña, ma kóo ká'vá-ña, ná stá'an-ña núu-í ndéja kúu ja va'a, <sup>4</sup> te ná stá'an-ña núu ñá'an súchí já ná kóo jíñú'un-i, ja ná kúvixi-i jíin yíi-í, ná kúndá'ú ini-i se'e-i, <sup>5</sup> te ná kóo kuándí'í-i, ma káka téné-i, ná kóto va'a-i ve'e-i, ná kóo tu'un maní ini-i, ná kuandatu-i nuu yíi-í, náva'a tú ka'an ndiva'a ñayivi sikí tú'un Dios sá'a-i. <sup>6</sup> Suni súan ka'an nda'ú-ro jíin cháa súchí, ja ná kútiin ni'in-i máá-i. <sup>7</sup> Te róó, ná sá'a-ró taká tíñu va'a, náva'a kuu-ró ñin ejemplo va'a nuu-í. Te jíin tú'un ká'an-ro, ná ká'an ndaa, te ná ká'an ñukájí ini-ro. <sup>8</sup> Tu'un va'a

ka'an-ro, náva'a ma kuakú ncha-i yóó, náva'a kuka nuu cháa jasú nuu-yo, chi tú kúu ndiñi'in-de ni ñin tiñu ñáá ká'an-de siki-yo. <sup>9</sup> Ka'an nda'ú-ro jíin mozo ja ná kuándatu-i nuu patrón-i, ja ná kúsi iní patrón-i sá'a-i jíin táká tiñu-i, te ma ná chíso-i tu'un nuu-dé. <sup>10</sup> Ma sakuí'ná-i ndatíñu-de, chi sua ndaa ná skíkuu va'a-i nuu-dé, náva'a jíin táká tiñu sá'a-i, te skéndo luu-i sa'an Dios máa-yó, I'a náma yóó, sá'a-i. <sup>11</sup> Chi tu'un luu ío iní Dios, ja kúu kaku taká ñayivi sá'a, a ni kenda ndijin. <sup>12</sup> Te tu'un-ún stá'an nuu-yo ndasa skána-yó táká tu'un ja tú chíñú'ún-yó-yá sá'a, jíin ja ndío iní-yo siki ñúyivi sá'a, te stá'an nuu-yo ndasa koo káji iní-yo káka kuu-yó jíin ja koo ndaa iní-yo, jíin ja ná chíñú'ún-yó-yá kuia yá'a. <sup>13</sup> Káindatu-yó, chi káñukuu iní-yo kéndo ndatu-yo kivi ndi ncha kenda ndijin Jesucristo ja kúu-ya Dios ñá'nu máa-yó, I'a náma yóó. <sup>14</sup> Te ni ja'a-ya máa-yá ja siki yóó, náva'a chunaa-yá taká ja ní kastívi-yó, suni náva'a sándo-ya ñayivi kuñi nuu máa-yá, jíin ja ná kuítú iní-i sá'a-i tiñu va'a. <sup>15</sup> Súan ka'an-ro, te ka'an nda'ú-ro, te kana jíin-ró núu-í jíin tiñu ndíso-ró. Ma kuá'a-ró tú'un ja sá'á iní ni ñin-i nuu-ro.

### 3

<sup>1</sup> Xndáku-ró núu-í ja ná kuá'a-i so'o-i nuu cháa kakuñá'nu, jíin núu cháa kándiso tiñu. Ná kuándatu-i, te yachi ná ñin-i taká tiñu va'a. <sup>2</sup> Ma ká'an-i siki ní ñin ñayivi, ma kútixín-i, ná koo jíñú'ún-i, te ná koo súchi iní-i jíin táká ñayivi. <sup>3</sup> Chi sáa, suni ñayivi ñáá ni kakuu-yó núu, tú ní káandatu-yo, ni kasana-yó íchi, ni kachiñú'ún-yó táká ja ní ndio ñáá iní-yo jíin sñin sñin tiñu ni kakusi iní-yo jíin, te ni kajika kuu-yó jíin tú'un ñáa tu'un kuásún iní, ni kakiti iní-i nuu-yo, te ni kajito u'u tá'an-yó. <sup>4</sup> Te Dios kúu I'a náma yóó. Te ni kenda ndijin tu'un kúmani iní-ya jíin-yó jíin tú'un kúndá'ú iní-ya táká ñayivi. <sup>5</sup> Yúan-na te ni nama-ya yóó, ko nasu jíin tiñu ndaa ni kasá'a-yó, chi jíin tú'un ni kundá'ú iní-ya yóó. Te jíin tú'un ni nakacha-ya yóó ni nakaku-yó, te ni ndujáa-yó ní sá'a máa Espíritu Santo. <sup>6</sup> Te Espíritu-ún ni jicha nuu kua'a iní añu-yo ní sá'a Jesucristo I'a náma yóó, <sup>7</sup> náva'a kuu kendo ndaa-yo sá'a tu'un luu ío iní-ya, suni náva'a ni'in-yo tá'u-yo ja kúñukuu iní-yo kúchaku-yo ñi káni. <sup>8</sup> Ká'an ndaa tu'un yúan. Te kuní-ri ja ná ká'an ni'in-ró táká tu'un yá'a, náva'a ñayivi ní káandíja-i nuu Dios ná kuítú iní-i kukuu-i jíin tiñu va'a. Ió va'a taká tu'un yá'a, te ní'in tiñu ja kúu taká ñayivi. <sup>9</sup> Ko ma kivi nduu-ro jíin táká tixín káñáá, ni siki tú'un jichi tu'un tá'an, ni tu'un kanaá, ni jíin tú'un kástátá'an siki ley. Chi máni tu'un sáni kakuu-ún te tú ní'in tiñu. <sup>10</sup> Nú ío ñin chaá tú játú'ún, te nú a ni kana jíin-ró núu-dé ñin uu jínu, yúan-na te ma kivi nduu-ga-ro jíin-de. <sup>11</sup> A jiní ndija-yó ja ñin ñayivi sá'a súan, a ni skuíta-i ichi, te máni kuachi sá'a-i, te kuachi máa-i kúu ja nákuñdí-ya siki-í.

#### *Tu'un sándéé iní*

<sup>12</sup> Nú ni táji-rí Artemas xí Tíquico ja nuu-ro, yúan-na te ndúkú ndéé-ró kí-ró núu-rí ñuu Nicópolis, chi cháa iní-ri kunchaa-ri yúan viko víjin. <sup>13</sup> Te ná ndúkú ndéé-ró chú'un íchi-ró Zenas, chaá kúu maestro ley, onde jíin Apolos. Te koto-ró-de náva'a tú kuu falta ni ñin nuu-dé. <sup>14</sup> Te ñayivi ká'jin jíin-yó, ná skuá'a-i ñin ni'in-i tiñu va'a, náva'a ni'in-í ndasa ja'a tundó'o sava-ga-i, náva'a tú kundij sáni-i. <sup>15</sup> Taká ñayivi kaxiukú jíin-rí yá'a, káka'an-i ja ná sándéé iní-ro. Ná sándéé iní taká ñayivi kákuani jíin-yó siki tú'un káandíja-yó, kachi-ro kúni-i. Tu'un luu ío iní-ya, ná koo jíin-ró jiná'an-ró. Súan ná koo. Amén.

## LA EPISTOLA DEL APOSTOL SAN PABLO A FILEMON YA'A KUU CARTA JA NI CHAA SAN PABLO APOSTOL NUU FILEMON

<sup>1</sup> Máá-rí kúu Pablo, te kánde-rí vekaa ja sikí Jesucristo te jíin ñaní-yo Timoteo katájí-rí tutu yá'a nuu-ro Filemón, chaa mani jíin-rí kúu-ró, te chíndéé tá'an-ró jíin-rí. <sup>2</sup> Suni káchaa-rí tutu yá'a nuu Apia, ña'an maní jíin-ró, jíin núu Arquipo, chaa chíndéé tá'an jíin-rí sikí tíñu kándúkú ndéé-rí yá'a, jíin núu tíku'ni kákandíja ío ini ve'e-ró jián. <sup>3</sup> Tu'un luu ío ini-ya jíin tú'un kuaká'nu ini ja kii nuu máá Táa-yo Dios jíin já kii nuu máá Jíto'o-yo Jesucristo ná koo jíin-ró jíná'an-ró. <sup>4</sup> Nákuatá'ú-rí nuu Dios máá-rí, te nene núku'un ini-ri róó, nú jikán ta'u-rí nuu-yá. <sup>5</sup> Chí a jini so'o-ri ja bueno kákundá'ú ini-ro taká ñayivi ndóo, te kándíja va'a-ró núu máá Jíto'o-yo Jesús. <sup>6</sup> Te jikán-ri nuu-yá náva'a nú kájani-ró tú'un te ná skándíja va'a-ró-i, te kuni kájí-i taká tíñu va'a káñava'a-yó jíin Cristo Jesús. <sup>7</sup> Chí kákusiñ xáan ini-ri, te ká'io ndéé ini-ri, ja súan kákundá'ú ini-ro-í, chí ja róó ñáni, te ni nani'in-gá ini añú ñayivi ndóo.

### *Ja ní ka'an Pablo ja'a Onésimo*

<sup>8</sup> Núsáá te vasa kuu chundéé ini-ri, sá'a Cristo, ja tá'ú-rí tíñu nuu-ro núu, ja ná skíkuu-ró tíñu va'a, <sup>9</sup> chí sua va'a-ga ná ká'an nda'ú-ri jíin-ró já jíin sikí já maní-ro jíin-rí, jíin sikí já rúu kúu Pablo, chaa ni yii jíin já kánde-rí vekaa ja sikí Jesucristo. <sup>10</sup> Núsáá te ká'an nda'ú-ri jíin-ró já ná sá'a-ró tóká'nu ini-ro núu sé'e-ri Onésimo, chí a ni skándíja-ri-i nini kánde-rí vekaa. <sup>11</sup> Te suchí yá'a, tú ní ní'in tíñu-i nuu-ro sáá, ko vina, chí bueno ní'in tíñu-i nuu-ro jíin núu-rí. <sup>12</sup> Te ná nátájí-ri-i najaa-i nuu-ro. Te kuatá'ú-ró-i, nátu'un ruu, chí ñin-ni kákuu-ri jíin-i. <sup>13</sup> Te kúsiñ ini-ri ja kúnchaa-i jíin-rí te kuu-i yu'u núu-ro kuatíñu-i nuu-rí núu, nini kánde-rí vekaa ja sikí máá tú'un va'a. <sup>14</sup> Ko tú ní kuni-ri sá'a-ri súan, onde nú tú kuatu'un máá-ró, chí nasu stétuu-ri róó sá'a va'a-ró, chí sua sikí já játa'an ini-ro. <sup>15</sup> Chí sanaa te ja sikí yúán kúu ja ní jinu-i ni jito-i róó yaku tiempo ni sá'a-ya, náva'a kuu naki'in-ró-i te ma síá tá'an-ró jíin-i ní káni. <sup>16</sup> Te ma káni-ga ini-ro já mozo kúu-i, chí va'a-ga koo-ró jíin-i vasa jíin mozo nátu'un maní-ro jíin ñin ñani-ro, chí súan jáni ini-ri jíto-ri-i. Ko ví'í-gá kúu máá-i nuu máá-ró ja sikí tá'an-ró kúu-i jíin já sikí máá Jíto'o-yo. <sup>17</sup> Núsáá te nú jini máá-ró já chaa chíndéé tá'an jíin-ró kúu-ri, te ná kuatá'ú-ró-i, nátu'un ruu núsáá. <sup>18</sup> Te nú ñaún falta ni sá'a-i jíin-ró, xí taú-i nuu-ro, te sikí máá-rí ná chí-i-ró cuenta. <sup>19</sup> Máá-rí kúu Pablo, chaa-ri tutu yá'a jíin ndá'a máá-rí, te máá-rí chunaa. Súan ká'an-ri lugar ja ká'an-ri ja súni onde jíin máá-ró jíin añú-ro taú-ro núu-rí. <sup>20</sup> Jándaa ñáni, kuni-ri ja ná kúsiñ ini-ri sá'a-ró sikí tíñu máá Jíto'o-yo. Te ná nani'in-gá ini-ri sá'a-ró jíin máá Jíto'o-yo. <sup>21</sup> Chaa-ri tutu yá'a nuu-ro, chí kúva'a ini-ri ja kuándatu va'a-ró, te jini-ri ja skíkuu-ga-ro vasa já ní ka'an-ri jíin-ró. <sup>22</sup> Te suni kuni-ri ja sátu'a-ró nú kúnchaa-ri, chí núkuu ini-ri kenda-ri yá'a te jaa-ri nuu-ro, sá'a-ya jíin tú'un jikán ta'u-ro já'a-rí. <sup>23</sup> Te Epafras, chaa kánde ta'an jíin-rí vekaa yá'a ja sikí Cristo Jesús, ká'an-de ja násándéé ini-ro. <sup>24</sup> Te Marcos, Aristarco, Demas, jíin Lucas, chaa kásatíñu ta'an jíin-rí, suni súan káka'an-de. <sup>25</sup> Tu'un luu ío ini máá Jíto'o-yo Jesucristo ná koo ini-ro. Súan ná koo. Amén.



## LA EPISTOLA A LOS HEBREOS YA'A KUU CARTA KUA'AN NUU ÑAYIVI HEBREO

### *Ja ní ka'an Dios jíin yú'u Sé'e-ya*

<sup>1</sup> Tiní jínu te tiní modo nī ka'an Dios jíin ndíyi táa-yo onde aná'an, nī ka'an-ya jíin yú'u cháa nī kajani tu'un-ya. <sup>2</sup> Te vina kúu kivi sándi'i-na. Te nī ka'an-ya jíin-yó jíin yú'u Sé'e-ya. Te nuu Sé'e-ya-ún nī ja'a ndi'i-ya táká ndatíñu. Te suni jíin Sé'e-ya-ún nī sá'a-ya ñúyivi. <sup>3</sup> Te ndíi ncháa Se'e-ya-ún nátu'un ndíi ncháa máa-yá. Te ñin núu-ni káa-i nátu'un káa máa-yá. Te tñin-i taká ndatíñu jíin fuerza tu'un ká'an-i. Te nī nasándoo-i yóo taká kuachi-yó. Yúan-na te nī nungoo-i ichi ndává'a máa l'a ñá'nu onde andívi. <sup>4</sup> Te ñá'nu xaan-gá nī nduu Se'e-ya-ún vása taká ndajá'a-yá, chí kánúú-gá sí'ví-i vása sí'ví taká ndajá'a.

### *Ñá'nu-ga Se'e-ya vása ndajá'a andívi*

<sup>5</sup> Xí ndé jíin ndajá'a ní ka'an Dios sa: Róo kúu Se'e-ri, te ruu kúu Táa-ro vina, nī kachi-ya náún. Xí, ruu kuu táa-i, te máa-i kuu se'e-ri, nī kachi-ya náún. <sup>6</sup> Te suni ká'an-ya tú'un yá'a kivi ja ndíi Se'e núu-yá ini ñuyivi: Taká ndajá'a Dios ná chíñú'ún-yá-i. <sup>7</sup> Te tu'un ndajá'a-yá ká'an ndija-ya: Nátu'un kée tachi súan jka ndajá'a-yá sá'a-ya, te máa ja kajatíñu nuu-yá ndúu yáa nú'un sá'a-ya, áchí-ya. <sup>8</sup> Ko tu'un yá'a ká'an Dios jíin Sé'e-ya: Máa-ró kúu Dios, te mesa tá'ú-ró tíñu koo ñí káni ñí kuiá, te bastón ndaa kúu bastón tñin-ró tá'ú-ró tíñu ini ñuu-ro. <sup>9</sup> Kúsi iní-ro jíin tíñu va'a te jíto u'u-ro tíñu káñáa. Ja yúan l'a, kúu Dios máa-ró, nī ji'i-gá-ya róo jíin aceite ja kúsi iní-ro sá'a vása taká-ga tá'an-ró, áchí Dios jíin Sé'e-ya. <sup>10</sup> Te suni ká'añ-ya: Máa-ró kúu Jito'o, te onde xnáñúú ní sá'a-ró ñúyivi. Te andívi chí tíñu nī sá'a nda'a-ro kúu. <sup>11</sup> Tíñu nī sá'a-ró-ún, chí naa, ko máa-ró, chí ío-ro ñí káni. Te taká ndatíñu nī sá'a-ró-ún, chí kutú'ú nátu'un ñin sa'ma, <sup>12</sup> te nátu'un ñin tikachi súan natuu-ro te nasama jina'an, ko máa-ró, ma násama kuti-ro, te kua-ro ma ndíi kuti, áchí Dios jíin Sé'e-ya. <sup>13</sup> Xí ndé jíin ndajá'a ní ka'an Dios sa: Jungoo-ró ichi ndává'a-ri nini ná chúkú-rí taká ñayivi kájito u'u róo, kuu-i teyu kuxndíi ja'a-ro, nī kachi-ya náún. <sup>14</sup> Á nasu ní xndéché-yá ndajá'a-yá te nátu'un mozo nī táji-yá kuangoyo náva'a kuatíñu nuu ñayivi ná ní'in tá'u-í kaku-i saa.

## 2

### *Tu'un kánúú ja náma-ya yóo*

<sup>1</sup> Jínu nú'ún ja chú'un va'a ini-yo taká tu'un nī kajini so'o-yó-ún núsáa, chí nú túu te sanaa te sía-yo tú'un-ún. <sup>2</sup> Chí tu'un nī kaka'an ndajá'a-yá nī kendo ndaa. Te taká ñayivi ní'in ini jíin ñayivi tú ní káandatu, vatu-ni nī ní'in-í ya'u-i. <sup>3</sup> Te yóo, ndasa kaku-yó nú sío-ni-yó kóto-yó tú'un kánúú-ún ja náma-ya yóo núsáa. Chí xnáñúú-gá nī jani ndijin máa Jito'o-yo tú'un-ún. Yúan-na te cháa nī kajini so'o tu'un nī ka'an-ya, nī sákutu-dé tu'un-ún ini-yo. <sup>4</sup> Te Dios, nī chindéé ní chituu-ya-dé ja ní kajani ndaa-de tu'un-ún, te nī kasá'a-de tuni jíin tíñu ñá'nu jíin sñin sñin tíñu ja nánaa iní-yo sá'a. Te nī ja'a-ya Espiritu Santo nuu ná ñin ná ñin-de ndasa nī jata'an ini máa-yá.

### *Ni jito nchaq Jesús tundó'o kii nuu máa-yó*

<sup>5</sup> Chí tú ní ja'a-ya tú'un tá'ú taká ndajá'a tíñu nuu ñúyivi ja cháa-ún ja kaka'an-yo tú'un-ún. <sup>6</sup> Ko ío ñin tutu nuu ká'an ndaa ñin cháa: Naja núku'un ini-ni ja kúu cháa, chí tú kaxáan-dé. Te naún kúu máa Sé'e cháa ja ndíto-ni-ya. <sup>7</sup> Nī nasásúchí núu-ni-ya vása taká ndajá'a. Yúan-na te nī sáná'nu-ni-ya. Te nī kaka'an jíñú'ún ñayivi jíin-yá nī sá'a-ni. Te nī jani-ni-ya tá'ú-yá tíñu nuu taká tíñu nī sá'a nda'a-ni. <sup>8</sup> Nī chúkú-ni taká ndatíñu chí ja'a-yá káandatu nuu-yá. Achí tutu. Chí taká ndatíñu káandatu nuu-yá, nī sá'a Dios.

Te tú ni ñin ja tú jándatu nuu-yá ío. Ko té chá'an-ga kuni-yo já kuándatu taká ndatíñu nuu-yá. <sup>9</sup> Ko vina a kájiní-yo núu Jesús, I'a ni ndusúchí núu, vásá taká ndajá'a. Te ni ndo'o-ya te ni ji'i-ya. Te ja yuán ní nduñá'nu-ya te ni kaka'an jíñú'ún-i jíñ-yá. Te ja síkí tú'un luu ío iní Dios, te ni ji'i-ya já'a taká ñayivi. <sup>10</sup> Te Dios, ni sá'a-ya taká ndatíñu, te tñin-ya taká ndatíñu, te ncháka-ya kuá'a sé'e kingoyo-i nuu ndíi ncháa. Ja yuán ní io va'a ja ndó'o máá Jesús, I'a náma-ya-í, sá'a Dios, náva'a yija va'a Jesús jíñ túndó'o-ún. <sup>11</sup> Chi Jesús, máá I'a sándoo, jíñ ñáyivi ní kándundoo, onde ñin-ni nuu Dios vaikoyo. Ja yuán tú kúka nuu Jesús skúnání-yá-i ñani-ya. <sup>12</sup> Chi ni ka'an-ya: Kastu'ún-ná s'í'v'í-ní nuu taká ñani-ná, te ma'ñú tíku'ni nakana jaa-ná níi, áchí-ya. <sup>13</sup> Te suni ká'an-ya: Ruu kandíja-ri nuu-yá. Te inga jínu ká'an-ya: Yá'a nde'é-ró kánchaa-ri jíñ taká se'e ni ja'a Dios nuu-rí, áchí-ya. <sup>14</sup> Te nátu'un ni kakaku taká se'e modo ñayivi, suni súan ni kaku máá Jesús, náva'a kuu kuu-ya te yuán xnáa-yá kui'na já tñin kue'e kuu-yo. <sup>15</sup> Te suni náva'a kuu nama-ya taká ñayivi kájatíñu sáni níi vida-i nuu ku'na, kuachi ja ní kayu'ú-i kuu-i. <sup>16</sup> Chi tú ní tñin-ya ndá'a máá ndájá'a, chi sua ni tñin ndija-ya ndá'a taká tata Abraham. <sup>17</sup> Te yuán níni ní nasama-ya nátu'un kándaa taká ñani-ya, náva'a kuu-ya ñin sutu ñá'nu ja kúndá'ú iní-ya yóo, te skíkuu-ya taká tiñu kuni Dios, náva'a kuanchaa-ya taká kuachi ñayivi. <sup>18</sup> Chi ni ndo'o máá-yá ja ní jito nchaa tá'an yuán jíñ-yá. Te ja yuán kúu chindéé chítuu-ya ñáyivi nú jito nchaa tá'an-ún jíñ-i.

### 3

#### *Ñá'nu-ga Jesús vásá Moisés*

<sup>1</sup> Ñani máni, ká'io ndoo-ró. Ja yuán ní kana ká'nu-ni-ya xiní-ro jíñ máá-rí ja nó'on-yo ándí'í. Ná nde'é-ró ndasa ni sá'a Jesús, I'a kúu apóstol, I'a kúu sutu ñá'nu, ja kákandíja-yo-yá. <sup>2</sup> Chi ni skíkuu va'a-ya jíñ Dios, I'a ni chaa tiñu síkí-yá, nátu'un ni skíkuu va'a Moisés jíñ vé'e-ya. <sup>3</sup> Ko Jesús, ví'í-gá ni nduñá'nu-ya vásá Moisés, nátu'un chaa jáni ve'e, ví'í-gá kúñá'nu-de vásá vé'e-ún. <sup>4</sup> Chi taká ve'e, kúva'a sá'a chaa. Ko I'a sá'a taká ndatíñu kúu máá Dios. <sup>5</sup> Chi Moisés, nátu'un mozo ni skíkuu ndija-de jíñ vé'e Dios. Te ni ka'an ndaa-de taká tu'un ja kuni-ya já kuée-ga ka'an-de. <sup>6</sup> Ko ni skíkuu Cristo nátu'un ñin se'e jíñ vé'e Dios. Te ve'e-ún kákuu yóo, nú kuiñi ni'in-yó te kákusiñ iní-yo jíñ tú'un káñukuu iní-yo onde kivi ndí'i-na.

#### *Tu'un ndetátú-yo*

<sup>7</sup> Ja yuán ní kuu nátu'un ká'an Espíritu Santo: Vina te ná kúni ná'ín-ró tú'un ká'an-ya, <sup>8</sup> te ma ndúndava iní añú-ro, nátu'un ni kasáni'in iní-ro kivi ní jito nchaa-ri róo onde nuu ñú'un té'é. <sup>9</sup> Te yuán ni kajito nchaa ndiyi táa-ro ruu. Te ni kajini-de tiñu ni sá'a-ri jíñ-de uu xiko kuia. <sup>10</sup> Ja yuán ní kití iní-ri nuu ñáyivi-ún. Te ni ka'an-ri: Nene kásana-i iní añú-i, te tú ní kájiní-i ichi-rí. <sup>11</sup> Yuán ní kití iní-ri, te ni ka'an ni'in-ri ja má kivi koyo kuti-í nuu ndetátú-ri, áchí-ya. <sup>12</sup> Ñani, núsáa te koto va'a-ró máá-ró jíná'an-ró, náva'a ma kóo ni ñin-ró jíñ añú ñáá ja tú kándíja kuti, te kuxio-ró núu Dios, I'a chakú sá'a. <sup>13</sup> Te ndíta'an kivi ná ká'an nda'ú-ro jíñ tá'an-ró, nini káka'an-yo já vina kúu vina, náva'a ma sáni'in iní ni ñin-ró sá'a kuachi jíñ tú'un xndá'ú. <sup>14</sup> Te nú kuiñi ni'in-yó jíñ tú'un ni kejá'á-yo jíñ onde kivi ndí'í-na, yuán-na te ñin-na kákuu-yó jíñ Cristo. <sup>15</sup> Chi súan ká'an: Vina te ná kúni ná'ín-ró tú'un ká'an-ya, te ma ndúndava iní añú-ro, nátu'un ni kasáni'in iní ndiyi táa-ro sáa. <sup>16</sup> Chi ñayivi ní kenda koyo jíñ Moisés iní ñuu Egipto, ni kajini so'o-i tu'un ni ka'an-ya, te ni kasáni'in iní-i, vasa tú ndí'i-i. <sup>17</sup> Te nde nuu ní kití iní-ya uu xiko kuia-ún núsáa. Á nasu núu ñáyivi ní kasá'a kuachi-ún náún. Te ni kanaa máa-i onde nuu ñú'un té'é. <sup>18</sup> Te nde jíñ ní ka'an téyí-yá ja má kivi koyo kuti-í nuu ndetátú-ya. Á nasu jíñ ñáyivi tú ní kajandatú nuu-yá-ún náún. <sup>19</sup> Te kájiní-yo já tú ní kúu kivi koyo kuti-í, kuachi ja tú ní kákandíja-i.

## 4

<sup>1</sup> Ná yú'ú-yo núsáá, chi vasa ío ná'in-ga tu'un ni keyu'u-yá ja kivi koyo-yó ndetatú-yo jíin-yá, ko sanaa te iin-ró ma kundéé-ró ní'in-ro tú'un-ún. <sup>2</sup> Chi suni ni kajini so'o-yó tú'un va'a-ya, natu'un máá ñáyivi-ún. Ko tú ní ní'in tíñu tu'un ni kajini so'o máá-i, kuachi ja tú ní kákandíja-i. <sup>3</sup> Ko yóó, ja kákandíja-yó, kivi koyo-yó núu ndetatú-ya, natu'un ni ka'an-ya: Ni ka'an téyí-rí kivi ní kití iní-ri, ma kivi koyo kuti-í nuu ndetatú-ri, áchí-ya, vasa a ni jinu ndi'i tíñu ni sá'a-ya onde kivi ní jukuiñi ñuyívi. <sup>4</sup> Chi ío iin tutu nuu yóso tú'un ni ka'an-ya sikí kivi usiá: Ni ndi'i ni sá'a Dios taká tíñu-ya, te ni ndetatú-ya kivi usiá, áchí. <sup>5</sup> Te inga tu'un ká'an yá'a: Ma ndívi koyo kuti-í nuu ndetatú-ri, áchí. <sup>6</sup> Te ñáyivi ní kajini so'o tu'un-ya xná'an-ga, tú ní kivi koyo-i, kuachi ja tú ní kájandatu-i nuu-yá. Ko kivi ná'in yakú ñáyivi. <sup>7</sup> Te ja yúan ní jani tuku-ya ingá kivi. Chi ni kuu kua'a tiempo te jíin yú'u David ni ka'an-ya já vína kuu kivi-ún, natu'un a ni ka'an-ri ndivi'a: Vina te ná kúni ná'in-ró tú'un ká'an-ya, te ma ndúndava iní añú-ro, áchí. <sup>8</sup> Chi nú ní já'a Josué iin nuu ndetatú-i jíná'an-i, yúan-na te ma ká'an-ga Dios sikí ingá kivi cháa núu. <sup>9</sup> Ja yúan kéndoo ná'in iin nuu ndetatú ñáyivi Dios. <sup>10</sup> Chi cháa kivi nuu ndetatú-ya, ndetatú-de taká tíñu sá'a-de, natu'un ndetatú máá Dios taká tíñu ni sá'a-ya. <sup>11</sup> Ná ndúkú ndéé-yó kivi-yó núu ndetatú-ya yúan núsáá, náva'a tú jungava ni iin-yó, natu'un máá-i, ja tú ní kájandatu-i sáá. <sup>12</sup> Chi tu'un Dios, tu'un chakú, tu'un ni'in kuu, te xaan-gá vásá machete uu yu'u. Te kúndéé káan onde kúsíin iní jíin añú-yo, te suni sásíin onde nuu káñutá'an yiki jíin méke, te nándúkú víi ndasa jáni iní-yo jíin ndasa cháa iní añú-yo sá'a-yó. <sup>13</sup> Te tú ni iin ndatíñu yísa'í nuu-yá. Chi taká-ni núña sikí, te ká'iin ndijin nuu l'a naki'in cuenta.

*Jesús kuu sutu ñá'nu-ga ká'an-ya já'a-yo*

<sup>14</sup> Núsáá te káñava'a-yó iin sutu ñá'nu. Máá Jesús Se'e Dios kuu-ya já ní ndívi-ya ándívi. Ja yúan ná kuñi ni'in-yó jíin tú'un káka'an-yo. <sup>15</sup> Chi tú káñava'a-yó iin sutu ñá'nu ja má kuu ta'u'u iní-ya yóó sikí já vítá iní-yo, chi sua iin núu-ni ni jito nchaa-i-ya natu'un yóó, ko tú kuachi ní sá'a-ya. <sup>16</sup> Núsáá te ná chúndéé iní-yo jáa-yo núu mesa-ya, nuu kúndá'ú iní-ya yóó, náva'a sá'a-ya túká'nu iní nuu kuáchi-yó, te ni'in-yo tú'un luu ío iní-ya hora ja kánandi'i-yó-ún.

## 5

<sup>1</sup> Chi taká sutu ñá'nu ja ní kaji-ya má'ñú ñáyivi, ni jani-ya sutú-ún ja ká'an-de ja'a ñáyivi núu Dios, te soko-dé ndatíñu te ka'ni-dé kití núu-yá ja sikí kuáchi-i. <sup>2</sup> Te sutu-ún, kuu ka'an vítá-de jíin ñáyivi tú tu'a jíin ñáyivi kájika sana, chi suni máá-de, vítá xaan iní-de. <sup>3</sup> Te ja yúan jínu ñú'ún já sáni ka'ni-dé kití núu-yá ja sikí kuáchi máá-de, nasu máá iin ja sikí kuáchi ñáyivi. <sup>4</sup> Te ni iin cháa, ma kuu sáñá'nu-de máá-de ja kuu-de sutu, chi sua Dios kuu l'a kaji cháa-ún, natu'un ni kaji-ya Aarón. <sup>5</sup> Suni súan Cristo, tú ní sáñá'nu-ya máá-yá ja ní nduu-ya sutú ñá'nu, chi sua máá Dios, ni jani-ya l'a-ún, te ni ka'an-ya tú'un yá'a jíin-yá: Róo kuu Se'e-ri, te ruu kuu Táa-ro vína, áchí-ya. <sup>6</sup> Te suni ká'an-ga Dios inga tu'un: Ní káni kuu-ró sutú cuenta Melquisedec. <sup>7</sup> Te Cristo, nini chakú-ya ñuyívi yá'a, onde jíin ndúcha núu-yá ni nde'e kó'ó-yá ja ní jikan ta'u-yá. Te ni ka'an nda'ú-ya jíin máá Dios, l'a kuu nama-ya náva'a ma kuu-ya núu. Te ja súan ni chiñú'ún-yá Dios, te ni jini so'o Dios. <sup>8</sup> Te vasa Se'e Dios kuu-ya, ko jíin túndó'o ni kii sikí-yá ni kutu'a-ya ndasa kuandatu-ya. <sup>9</sup> Te nuu ní yija va'a-ya, te ni nduu-ya l'a nama taká ñáyivi kájandatu nuu-yá, te kuchaku-i ní káni. <sup>10</sup> Te ni cháa Dios tíñu sikí-yá ja ní nduu-ya sutú ñá'nu cuenta Melquisedec. <sup>11</sup> Te ío kua'a tú'un ndatu'ún-yó sikí-yá. Ko yíi káa ja káni kájí-rí tu'un nuu-ro, kuachi ja kókon so'o-ró. <sup>12</sup> Vina ní kákuu-ró maestro núu, chi ío kua'a tiempo kákandíja-ró, ko jínu ñú'ún já ingá jínu stá'an iin cháa nuu-ro ndasa kéjá'á tú'un Dios. Núsáá te kájínu ñú'ún-ró leche, nasu ndéyu ndáva. <sup>13</sup> Chi nú máá-ni leche káji'i-i,

tú kájuku'un va'a iní-i jíin tú'un ndaa, kuachi ja súchí yíkín kákuu-i. <sup>14</sup> Ko ndeyu ndáva kúu ja kée ñáyivi ní kayija, chí a ní kakutu'a-i te kájini va'a-i ndéja kúu ja vá'a ja ú'u.

## 6

*Ná kúxnúú-yó te ná kuñi ni'in-yó*

<sup>1</sup> Núsáá te ná skéndo-yó tú'un núú Cristo, te ná kánduu-yó náva'a yija va'a-ga iní-yo. Te ma náki'in jáá tuku-yó ondé ja'a ja nákani iní-yo ndasa ní kasá'a-yó tíñu ñáá, ndasa ní kandíja-yó núú Dios, <sup>2</sup> jíin tú'un jánducha, jíin tú'un xndée-yó ndá'a-yo xiní ñáyivi, jíin tú'un ja náchaku-i ma'ñú ndíyi, xí jíin tú'un ja tá'nu ndatu-i ní káni. <sup>3</sup> Te tíñu yá'a sá'a ndija-yó te nú ná kuá'a máá Dios tu'un. <sup>4</sup> Chí nú ío ñáyivi já á ní kajúku'un iní-i ñin jínu, te nú ní káta'ni-i ta'u ándíví, te nú suni ní kani'in-í tá'an-i Espíritu Santo, <sup>5</sup> te nú suni súan ní káta'ni-i tu'un va'a Dios jíin táká fuerza kuia chaá, <sup>6</sup> yúan-na te nú ndu'ichí iní-i-ya, te ma kúu kuti ndéj'á'á jáá-i ja nákani iní-i sá'a-yó, chí sua kája'ni túku-i Se'e Dios jiká cruz, te kája'a-i tuka nuu-yá nú súan. <sup>7</sup> Chí nú kua'a jínu kúun sau núú ñin ñu'un te ndí'i-ni-cha jí'i, te já'a yua kuatíñu máá cháa kájitu-ún, yúan-na te kúsi iní Dios jíin ñú'un-ún. <sup>8</sup> Ko nú máni iñu jíin ncháu kána nuu ñú'un-ún, yúan-na te jita iñú'un-ún. Te yachí naa, chí kití iní jito'o jíin, te ñin kivi te kayu. <sup>9</sup> Ko ja sikí róo jíná'an-ró, ñáni máni, vasa káka'an-ri tu'un yá'a, ko káñukuu iní-ri ja ná sá'a-ga-ro tíñu va'a ja kánúú sá'a chaá a ní kaku. <sup>10</sup> Chí nasu l'a ñáá kúu Dios ja náa iní-ya tíñu kasá'a-ró, chí ja sikí sí'ví-yá te ní kakundá'ú iní-ro táká ñáyivi ndoo, te suni kákuu-ró jíin ondé vina. <sup>11</sup> Te kákuu-ri ja ná ñin ná ñin-ró ná kúkuu-ró jíin súni tíñu-ún onde kivi ndí'i, náva'a skíkuu va'a-ró ndasa kuní tu'un káñukuu iní-ro. <sup>12</sup> Te ma koo uun iní-ro jíná'an-ró, chí sua ná ndáku-ró ñáyivi já ní'in-í tu'un ní keyu'u-yá, sá'a tu'un káandíja-i jíin já ká'io paciencia iní-i. <sup>13</sup> Chí kivi ní keyu'u Dios nuu Abraham, ní ka'an téyí-yá jíto jíin núú máá-yá, chí tú ní kúu ka'an téyí-yá ja ingá i'a kuñá'nu-ga kuu testigo-ya. <sup>14</sup> Te ní ka'an-ya: Jandáa ja chindéé chítuu ndija-ri róo, te ndea xa'an-ro sá'a-ri, áchí-ya. <sup>15</sup> Te ja yúan súan jíin paciencia ní jandéé iní Abraham, ní ndatu-de, te vásá ní ní'in-dé tu'un ní keyu'u-yá. <sup>16</sup> Chí táká chaá, káka'an téyí-de nuu ñin ja kuñá'nu-ga vásá máá-de, te jíin tú'un téyí-ún kúndaá iñ iní-de sikí tú'un kástátá'an-de. <sup>17</sup> Te kuní Dios stá'an ndijin-ya núú ñáyivi xín tá'u, ja má nátu'u kuti iní-ya tú'un ní keyu'u-yá nuu-í. Te ja yúan ní ka'an téyí-yá, <sup>18</sup> náva'a yóo, ja ní kanatu'ma-yó-yá, ná ndúndéé xa'an iní-yo, te kundikín-yo tú'un káñukuu iní-yo, chí jíin úu tu'un yúan ma kúu kuti xndá'ú Dios, ja nátu'u iní-ya. <sup>19</sup> Káñukuu iní-yo tú'un-ya-ún, te ja yúan kéndoo ní'in kéndoo kútu añú-yo, te yúan sá'a ja nátu'un kivi-yó iní cuarto iñ xa'an íchi yatá sá'ma ndíta kaa. <sup>20</sup> Te iní yúan ní kivi Jesús xna'an-ga vásá máá-yó. Te ní káni ní nduu-ya ñin sutu ñá'nu cuenta Melquisedec.

## 7

*Cuenta Melquisedec*

<sup>1</sup> Chí chaá Melquisedec, rey ñuu Salem jíin sutú nuu máá Dios ñá'nu, ní kuu-de. Te ní kenda-de ní janata'an-de Abraham kivi ní naxío káva chaá-ún ja ní jaka'ni-dé kua'a rey. Te ní jikan ta'u-dé ja'a Abraham. <sup>2</sup> Te suni ní ja'a Abraham ñin sikí uxí ja táká ndatíñu nuu-dé. Te sí'ví núú-de kúu Melquisedec, ja kuní ka'an: Rey sá'a tíñu ndaa. Yúan-na te suni nání-de rey Salem, ja kuní ka'an; Rey ndiso tu'un vindáa vinené. <sup>3</sup> Tú táa-de, tú náa-de, ní tata-de. Te suni tú kivi ní kaku-de, ní tú kivi kúu-de, chí ní nduu-de nátu'un máá Sé'e Dios. Chí chaá-ún, ñin sutu ní káni kúu-de. <sup>4</sup> Nde'é ndasa ní kuñá'nu-de, chí tatá núu-yo Abraham, sikí táká ndatíñu ní janchaa-de nuu rey, ní ja'a-de ñin sikí uxí nuu cháa-ún. <sup>5</sup> Te chaá kákuu se'e Leví ja kákuu sutu, ní ta'u tíñu nuu-dé ja kí'in-de ñin ja sikí uxí nuu ñáyivi nátu'un ká'an ley. Te kí'in-de nuu ñaní-de vasa suni chíi Abraham ní kenda koyo-de. <sup>6</sup> Te Melquisedec, vasa tú ní kenda tata-de chíi ñáyivi-ún, ko ní kí'in-de

hin ja sikí uxí nuu Abraham, te ni jikan ta'u-dé ja'a Abraham, chaá xíin tú'un ni keyu'u-yá. <sup>7</sup> Te a kájiní va'a-yó já jikán ta'u cháa ñá'nu-ga ja'a cháa lúli. <sup>8</sup> Te ichi yá'a, hin ja sikí uxí káki'in ndija chaá ja jí'i níni. Ko chaá yúan, suni ni ki'in-de, te kájani ndaa-i tu'un-de ja chakú-de. <sup>9</sup> Te Leví, chaá ni ki'in hin ja sikí uxí nuu ñáyivi, suni nátu'un jíin Abraham ni ja'a-de hin ja sikí uxí nuu Melquisedec, <sup>10</sup> chi ñú'un-ga Leví chii Abraham, tatá ñúu súká-de, kivi ní naketá'an chaá-ún jíin Melquisedec.

#### *Ja ní naa táninu sutu aná'an*

<sup>11</sup> Sutu ni kekoyo chii tata Leví kákuu ja ní kaja'a ley nuu ñáyivi ondé sáa. Te nú ní káyija va'a-i sá'a máa-de núu, te naún níni júkuiñi inga sutu cuenta Melquisedec, ja násu cuenta Aarón kúu núsáa. <sup>12</sup> Chi nú ni nasama taká sutu, yúan-na te jínu ñú'un násama ley. <sup>13</sup> Tu'un máa Jesús ká'an-yo, te chii inga tata ni kaku-ya. Te ni hin tá'an-ya, tú ní játíñu kuti núu altar. <sup>14</sup> Chi a kájiní ndaa-yo já chíi tata Judá ni kaku máa Jító'o-yo. Te cuenta tata yúan, tú naún tu'un ní ká'an Moisés ja kúndiso-i tiñu sutu. <sup>15</sup> Te ndijin-ga kúu tu'un yá'a, chi ni nukuiñi inga sutu cuenta Melquisedec. <sup>16</sup> Te l'a-ún, ni nukuiñi-ya kúu-ya sutú, ko nasu já ní kaku-ya chíi tata sutu nátu'un ká'an ley, chi sua sikí já ndiso-ya fuerza ja má kúu kuti-ya. <sup>17</sup> Chi súan yóso ndaa tu'un máa-yá: Máa-ró kúu hin sutu ñí káni, cuenta Melquisedec, áchí. <sup>18</sup> Te tiñu ni ta'u núu-yo xná'an-ga, ni jasú ndija-ya, kuachi ja vítá máa, jíin já tú ní'in tíñu, <sup>19</sup> chi ley, tú ní síyija kuti ní hin. Yuán-na te ni ni'in-yo hin tu'un va'a-ga ja káñukuu ini-yo jíin, te jíin tú'un yúan kandita-yó núu Dios. <sup>20</sup> Te súan ni ka'an téyí-yá kivi ní kenda máa. <sup>21</sup> Chi sava-ga chaá-ún ni kani'in-dé tiñu sutu, ko tú ní kúu jíin tú'un téyí. Ko jíin Jesús, chi ni ka'an téyí Dios súan: Ni ka'an téyí máa Tatá Dios te ma nátu'u ini-ya, máa-ró kúu hin sutu ñí káni cuenta Melquisedec, áchí-ya. <sup>22</sup> Te jíin Jesús ni kukútu contrato va'a-ga, nátu'un ni ka'an Dios yúan. <sup>23</sup> Te sava-ga sutu-ún tú ní kúu kuatíñu-de ñí káni, chi káji'i káji'i-ni-de núu, te ja yúan ní ka'io kua'a-dé. <sup>24</sup> Ko l'a yá'a kúu-ya sutú ja tú sama kuti-ya, chi chakú-ya ñí káni. <sup>25</sup> Ja yúan súni kúu nama-ya taká ñáyivi ñí káni-ni nú kándita-i nuu Dios jíin-yá, chi ñí káni chakú-ya náva'a ka'an-ya já'a-í jíná'an-i. <sup>26</sup> Chi ni kajinu ñú'un-yó hin sutu ñá'nu nátu'un máa-yá. Chi sutu ii kúu-ya, túu kuachi-ya, ío ndoo-ya, te sáin kúu-ya núu ñáyivi kásá'a kuachi, te ñá'nu luu xaan-ga ni nduu-ya vasa ándívi. <sup>27</sup> Te tú níni já ndíta'an kivi sokó-yá kití já sikí kuáchi máa-yá xna'an-ga, te vasa sikí kuáchi ñáyivi, nátu'un ni kásá'a sutu ñá'nu onde sáa, chi hin jínu-ni ni sá'a-ya súan ja ní soko-yá máa-yá. <sup>28</sup> Chi máa ley, jáni chaá vítá ini kákuu-de sutu ñá'nu. Ko tu'un ni ka'an téyí Dios, ni chaá kuee-ga vasa ley. Te jíin tú'un-ún ni jani Dios máa Sé'e-ya. Te l'a-ún, ni yija va'a-ya já kúu ñí káni.

## 8

#### *Hin sutu ñá'nu ini andívi*

<sup>1</sup> Núsáa te tu'un kánúu-ga nuu taká tu'un káka'an-yo-ún kúu tu'un yá'a: Káñava'a-yó hin sutu ñá'nu súan, te kánchaa-ya íchi lado vá'a mesa nuu tá'ú tíñu Dios ñá'nu ini andívi. <sup>2</sup> Te játíñu-ya ini cuarto ii, jíin ini ve'e ñii íi ndíja ja ní jani máa Tatá Dios, nasu cháa ní jáni-ún. <sup>3</sup> Te taká sutu ñá'nu, ká'in-de ja kásoko-dé ndatíñu jíin kití núu Dios. Ja yúan súni súan jínu ñú'un já kóo ja sokó l'a sutu yá'a nuu Dios. <sup>4</sup> Ko nú kánde-ya ini ñuyívi, ma kúu kuti-ya sutu núu, chi a ká'io sutu ja kásoko ndatíñu nuu Dios nátu'un ká'an ley. <sup>5</sup> Chi tiñu kásá'a-de, máni hin copia hin muestra tiñu andívi kúu, nátu'un ni ka'an Dios jíin Moisés kivi ní kejá'a-de sá'a-de ve'e ñii íi: Nde'é vá'a-ró, te sá'a-ró taká ndatíñu nátu'un káa muestra ni jini-ro já ní stá'an-ri nuu-ro onde yuku-ún, áchí Dios jíin-de. <sup>6</sup> Te contrato jáa kúu ja vá'a-ga nasu já tu'ú, chi ndiso tu'un ja ní kaa-ga ni keyu'u Dios. Te nátu'un va'a-ga ku'a ja jáa-ún, suni súan ku'a kúu vina ja vá'a-ga tiñu ndiso Cristo, ja kúu-ya yú'u núu máa contrato jáa. <sup>7</sup> Chi nú ní kée va'a va'a contrato xnáñúu, te tú níni kóo inga



contrato uu núú. <sup>8</sup> Suni ni jini Dios ja tú ní kée va'a va'a tu'un-ún, te ni ka'an-ya: Chaa ñin kivi já násá'a-ri ñin contrato jáá jín ñáyivi Israel jín ñáyivi Judá, áchí máá Tatá Dios. <sup>9</sup> Ko nasu nátu'un contrato ni sá'a-ri jín ndíyi táa-i, kivi ní tñin-ri nda'a-dé ja ní kiñi'in-ri-de ini ñuu Egipto. Chi kuachi máá-de kúu ja tú ní ká'jin ni'in-de siki contrato-ri. Ja yúan tú ní játú'ún-ri ja ká'an-de, áchí máá Tatá Dios. <sup>10</sup> Te ya'á kúu máá contrato násá'a-ri jín ñáyivi Israel onde ná já'a taká kivi-ún. Chu'un-ri ley máá-rí xini-í, te suni chaa-ri ley-ún ini añú-i. Te kuu-ri Dios máá-i. Te máá-i jíná'an-i kuu-i ñayivi máá-rí. Achí máá Tatá Dios. <sup>11</sup> Te tú níni kástu'ún ná ñin ná ñin-i nuu tá'an-i, nuu ñani-í: Ná kuní-ro núu máá Tatá Dios. Chi taká-i kuni-i ruu, onde ñayivi lúlí-ga te onde ñayivi ñá'nu-ga. <sup>12</sup> Chi kundá'ú ini-ri-i vasa tiñu ñáá ni kasá'a-i, te ni ma kúná'án kúti-gá-ri kuachi ni kasá'a-i, áchí máá Tatá Dios. <sup>13</sup> Te ja súan ká'an-ya tú'un contrato jáá-ún, te sá'a-ya cuenta ja á kuajita ja xnáñúú. Te ja á kuajita te a kuakutú'ú, a yani naa í.

## 9

*Ja ní'in tíñu niñi-ya jín contrato jáá*

<sup>1</sup> Ko contrato xnáñúú suni ni tá'ú tíñu ndasa chiñú'ún-i-ya, te ndiso ñin cuarto ii iní ñuyívi yá'a. <sup>2</sup> Chi ni kajani-i ñin ve'e ñii. Te ichi fuera ni io ñin cuarto ja ní nání cuarto ii. Te ini yúan ni io candelero, jín mesa, jín státilá káxiukú ndijín. <sup>3</sup> Te yata sá'ma úu ndíta kaa ichi iní ve'e ii, ni io inga cuarto, ni nání cuarto ii xáan. <sup>4</sup> Te ini yúan ni io ñin ko'o kúu oro, jín janú tú'un contrato, ja ndasú oro ní tú'u siki. Te ini janu-ún kánde ñin tija'an oro ja ñú'un staa ándíví, jín yúnu xí Aarón ja ní nana numa, jín yúu tabla nuu yóso tú'un contrato. <sup>5</sup> Te siki janú-ún ká'jin figura querubín luu, kásá'a-i kati, kajasu-i siki tapa janu-ún nuu ñú'un yúyú niñi. Ko siki taká tu'un yúan, tú núña-yó vina ja ká'an káji-yó. <sup>6</sup> Te nuu ní jinu tu'a taká tiñu yá'a, te núu-ni núu-ni kivi koyo sutu ini cuarto ñin, kásá'a-de tiñu cuenta sutu. <sup>7</sup> Ko ini cuarto uu-ún, chi máá ñin-ni sutu ñá'nu-ga kúu kivi-de, te suni máá tú'ún-ni vuelta ja kuiá. Te tú kivi-de te nú túu niñi já sokó-dé nuu Dios siki máá-de jín siki já kásáña'mu ñayivi. <sup>8</sup> Te súan stá'an Espíritu Santo nuu-yo, já té nuña-ga ichi kivi koyo-yó ini cuarto ii ándíví, níni kándij ve'e ñii ñin ini ñuyívi. <sup>9</sup> Te yuán kúu ñin tu'un siki tiempo vina, te jín modo-ún kásoko-dé ndatíñu, te kája'mu-de kiti núu Dios. Ko vasa káchiñú'ún-i-ya súan, ma yíja va'a ini añú-i sá'a. <sup>10</sup> Chi máni ley yúkú kúu-ún, ndasa kee-yo, ndasa ko'o-yó, ndasa ndundoo-yó. Te ni ndiso tíñu onde ni chaa máá já vá'a-ga. Te ni nasama. <sup>11</sup> Ko ni chaa Cristo, te sutu ñá'nu nuu taká tu'un va'a-ga-ún kúu-ya. Te ni kivi-ya ini ve'e ii ándíví, ja tú ní kuva'a jín ndá'a, ni nasu cuenta ñuyívi kúu, te kánúú-ga te va'a-ga kúu vasa já áva-ún. <sup>12</sup> Ko nasu jín niñi ndíxí'ú, xí niñi chélu, chi jín niñi máá-yá ni kivi-ya ini cuarto ii ándíví ja ñin máá tú'ún-ni jínu ja ní káni. Te ni kundéé-yá ni nakuaan-ya yóo ja ní káni. <sup>13</sup> Chi onde sáa te niñi ndíki jín niñi ndíxí'ú, jín yáa núu kayú chelu, ni josó yúyú-de siki ñáyivi chá'án, te ni kandundoo-i onde jín yiki kúñu-i, ni sá'a. Te nú súan ní'in tíñu niñi kiti-ún, <sup>14</sup> núsáa te naga ni kuu niñi Cristo ja má nákaça ini añú-ro núu tíñu ñáá kásá'a-ro, náva'a kuu kuatíñu-ro núu Dios, l'a chakú. Chi Cristo, tú chá'án kúti-yá, te ni soko-yá máá-yá nuu Dios, ni sá'a Espíritu ja ío ní káni. <sup>15</sup> Ja yúan kúu-ya yú'u núu siki ñin contrato jáá, náva'a ñayivi jáá ni kana Dios xini-í, ni'in-í ta'u já kéndoo ní káni nátu'un ni keyu'u-ya. Chi ni ji'i Jesús, te ja yúan ní jançaa-ya kuachi ni kasá'a-i ná ni kaxiukú-i chi contrato xnáñúú. <sup>16</sup> Chi nuu ío ñin testamento, te kánúú já kúu çaa ni sá'a contrato-ún. <sup>17</sup> Chi ñin testamento, onde nú kuu çaa ni sá'a, yúan-na te ni'in tíñu. Ko nú nini chakú çaa ni sá'a, tú ní'in tíñu kuti. <sup>18</sup> Ja yúan, vasa contrato xnáñúú, tú ní kúkútu, onde nú túu niñi. <sup>19</sup> Chi nú a ni ka'u ndí'i Moisés taká tu'un tá'ú tíñu yóso núu ley nuu ndívii ñáyivi, yúan-na te ni ki'in-de niñi chélu, jín niñi ndíxí'ú, jín ndúcha, jín íxi kuá'á, jín ñin yokón, te ni josó yúyú-de siki máá tutú-ún jín siki ndívii ñáyivi. <sup>20</sup> Te ká'an-de: Ya'á kúu niñi cuenta contrato ja ní



tá'ú tíñu Dios nuu-ro, áchí-de. <sup>21</sup> Suni súan jíín niñí-ún ni joso yúyú-de máá vé'e ñii jíín táká ko'ò kájatíñu nuu káchiñú'ún-de-ún. <sup>22</sup> Te jandáa, ja á yani taká ndatíñu ndundoo jíín niñí cuenta ley, chi nú tú kati niñi te ma koo kuti tuka'nu ini-ya nuu kuachi-i nuu. <sup>23</sup> Chi fuerza ja jíín modo yúan ni ndundoo taká copia ndatíñu ío andíví, ko máá ndatíñu andíví-ún, ñini ní soko ja vá'a-ga cuenta máá vásá yúan. <sup>24</sup> Chi tú ní kivi Cristo ini ñn cuarto ii ja ní kuvá'a nda'a, natu'un ñn muestra ndija, chi sua ini máá andíví ní ndivi-ya náva'a kundii-ya vína ka'an-ya ja'a-yo ndé'é jíín nuu Dios. <sup>25</sup> Te nasu ní kivi-ya yúan ja nuu-ni nuu-ni soko-yá máá-yá, natu'un kivi sutu ñá'nu ndita'an kuia ini cuarto ii jíín niñí tatú. <sup>26</sup> Chi nú súan, te kánúú ja ndó'o-ya kuá'a jínu onde kivi ní jukuiñi ñuyivi nuu. Ko sasua, onde kivi jínu ñuyivi ni kenda ndijin-ya ñn máá tú'ún-ni jínu ja ñí káni, te ni soko-yá máá-yá náva'a kuanchaa-ya kuáchi. <sup>27</sup> Te natu'un ni kunda ja kuu taká chaa ñn jínu-ni, yúan-na te kivi koyo-de nuu sánda Dios tíñu-de. <sup>28</sup> Suni súan Cristo, ni soko-yá máá-yá ñn máá tú'ún-ni jínu náva'a kundiso-ya kuáchi kua'a ñáyivi, yúan-na te kenda ndijin-ya vuelta uu, ko nasu ja kuánchaa-ya kuáchi, chi sua ja náma-ya táká ñáyivi káindatu-i-ya.

## 10

<sup>1</sup> Te máá ley, chi máni ñn kuanda'u kuu siki taká ndatíñu va'a ja cháa kuee-ga. Ko nasu forma ndija máá ndatíñu-ún kuu. Te ja siki kiti kája'ni-í-ún, nuu-ni nuu-ni kásoko-í ndita'an kuia. Te ni ma kuu kuti síyija ñáyivi kuni jakoyo nuu-yá. <sup>2</sup> Te nú kuu sá'a nuu, te naja tú ní jukuiñi-i ja kásoko-í-ti núsáa. Chi ñáyivi káchiñú'ún-ún, nú a ni kendo ndoo ii-í ñn jínu-ni sá'a yúan nuu, te ma kakán-ga añú-i kuachi siki-í nuu. <sup>3</sup> Ko siki ja kásoko-í-ti-ún, te a jiní-yo ja kánuku'un ini-i kuachi-i ndita'an kuia. <sup>4</sup> Chi niñi xndiki, jíín niñí ndíxí'ú, ma kuu kuti kuánchaa kuachi. <sup>5</sup> Ja yúan kivi ní kii Cristo ini ñuyivi, ni ka'an-ya jíín Dios: Ja kája'ni-í-ti jíín ja kásoko-í ndatíñu nuu-ni, tú jata'an ini-ni, ko ni sátu'a-ni ñn yiki kúñu máá-ná. <sup>6</sup> Ja kája'mu-i-ti kásoko-í-ti nuu-ni siki ja kúxio kuachi-i, tú ní kúsi iní-ni jíín, áchí-ya. <sup>7</sup> Yúan-na te ni ka'an-ná: Súan yoso tú'un-ná nuu tutú: Ai Táta Dios, yá'a kándij-ná náva'a skíkuu-ná ja jata'an ini máá-ni, áchí-ya. <sup>8</sup> Súan ká'an tu'un vai ichi yata: Ja kája'ni-í-ti jíín ja kásoko-í ndatíñu nuu-ni, jíín ja kája'mu-i-ti kásoko-í-ti nuu-ni siki ja kúxio kuachi-i, tú jata'an ini-ni, ni tú kúsi iní-ni jíín, áchí-ya. Ndatíñu-ún kásoko-í natu'un ká'an ley. <sup>9</sup> Yúan-na te ni ka'an-ya: Ai Táta Dios, yá'a kándij-ná náva'a sá'a-ná tíñu jata'an ini máá-ni, áchí-ya. Ja súan ni ka'an-ya, te ni janchara-ya tú'un ñn náva'a nakani-ya tú'un uu-ún. <sup>10</sup> Te jíín tú'un ni jata'an ini máá Dios, te ni kandundoo-yo ní sá'a-ya siki ja ní soko Jesucristo yiki kúñu-ya, ko ñn máá tú'ún-ni jínu ni sá'a-ya súan ja ñí káni. <sup>11</sup> Núsáa te taká sutu, vásá kája'an-de ndita'an kivi kájatíñu-de, te kua'a jínu kásoko-dé suni suni-ni modo ja kája'ni-dé-ti, ko yúan ma kuu kuti kuánchaa kuachi-i. <sup>12</sup> Ko Cristo, ñn máá tú'ún-ni jínu ni soko-yá máá-yá ja siki kuáchi-yo onde ñí káni, yúan-na te ni nungoo-ya ichi ndává'a Dios, <sup>13</sup> ndatu-ya tiempo onde ná kúxiukú ñáyivi kájito u'u tá'an jíín-yá, kuu-i teyu kuxndí ja'a-yá. <sup>14</sup> Chi jíín ñn máá tú'ún-ni jínu ja ní soko-yá máá-yá, te ñí káni ní kayija ñáyivi ndoo ni sá'a-ya. <sup>15</sup> Te máá Espíritu Santo kuu-ya testigo nuu-yo siki tú'un yúan, chi xna'an-ga ká'an-ya: <sup>16</sup> Ya'a kuu máá contrato nasá'a-ri jíín-i jíná'an-i, onde ná ndí'i taká kivi yá'a. Te chu'un-ri ley-ri ini añú-i. Te suni chísó-rí tu'un-ri-ún ini xini-í jíná'an-i, áchí máá Tatá Dios. <sup>17</sup> Yúan-na te ká'an-ga-ya: Ma núku'un kuti-ga ini-ri kuachi ni kasá'a-i jíín tíñu chá'an ní kasá'a-i, áchí-ya. <sup>18</sup> Núsáa te nú a ni sá'a-ya tuka'nu ini-ya siki taká-ún, tuka'naún ío ja sokó-ga siki kuáchi.

*Ja núña ichi kivi-yo ini cuarto ii*

<sup>19</sup> Ja yuán, ñáni, a chundéé iní-yo kivi-yo iní cuarto ii ándíví sá'a ññi máá Jesucristo. <sup>20</sup> Chi ni juña-ya ñin ichi jáá chakú, náva'a kivi-yo íchi yatá máá sá'ma ndíta kaa, te yuán kuní ka'an ja máá yíki kúñu-ya kúu. <sup>21</sup> Te káñava'a-yo ñin sutu ñá'nu xaán ndíto ve'e Dios. <sup>22</sup> Núsáá te ná kándita-yo núu-yá, jíin añú-yo já ío ndaa ja sikí tú'un kákandíja va'a-yo, jíin añú ja ní ndundoo sikí táká tiñu jáni ñáá ini, chi ni josó yúyú-yá ññi-yá sikí, jíin yíki kúñu-yo já ní nakacha-yo jíin ndúcha ndóo. <sup>23</sup> Ná kuñi ni'in-yo jíin tú'un ni kaka'an-yo kákandíja-yo te káñukuu ini-yo. Te ma káka yátá-yo núsáá, chi skíkuu va'a l'a ni keyu'u tú'un-ún. <sup>24</sup> Ná ndé'é vá'a-yo ndasa skandá-yo tá'an-yo, ja ná kúndá'ú-ga ini-i tá'an-i, jíin já ná sá'a-i taká tiñu va'a. <sup>25</sup> Ná náta ka ná'in-yo, ma sí'a-yo natu'un kásá'a sava-i, chi sua ná ká'an ndéé-yo jíin tá'an-yo. Ko ná kuítú-gá ini-ro sá'a-ró, chi kájiní-ro já kuákuyani máá kivi-ún. <sup>26</sup> Chi nú kusii iní-yo sá'a-yo kuáchi ja súan a ni jatá'ú-yo tú'un ndaa, tuká kéndoo kuti já kúu ku-ga ja sikí kuáchi-ún. <sup>27</sup> Chi sua ñin nuu yú'ú xaán-yo já ndóna-ya sikí-yo ío, jíin ñin nuu kánda yáá ñú'un ío, náva'a kókó ñáyivi kájito u'u tá'an jíin-yá. <sup>28</sup> Ñáyivi ní ské'ichi ley Moisés, jí'i ná'in-i, tú naún tu'un kúndá'ú ini ío, te nú ni kaka'an ndaa uu xí uní testigo. <sup>29</sup> Tava-ro cuenta núsáá, chi naga ni kuu ja má ndó'o xaán-gá ñáyivi kuañú ja'a sikí Sé'e Dios jíin já jáni ini-i ja káchá'an ññi contrato, vasa jíin ññi-ún ni ndundoo-i, jíin já sákátá-i nuu máá Espiritu ndíso tu'un luu. <sup>30</sup> A kájiní-yo núu l'a ni ka'an: Nani'in tá'an máá-rí jíin-i, máá-rí ku'a ya'u-i, áchi máá Tatá Dios. Te inga jínu ká'an: Máá Tatá Dios koto ncha-ya ndasa káa ñáyivi máá-yá, áchi. <sup>31</sup> ñin tiñu yú'ú xaán-yo sá'a, kúu ja júngava ñin ñáyivi iní nda'a Dios, l'a chakú. <sup>32</sup> Ko ná núku'un ini-ro sikí táká kivi ní kéndoo ichi yatá, chi ni nastúun-ya iní ja jiní tuní-ro. Yuán-na te nasaa ja sñin sñin tundó'o ni xndóna-i sikí-ro. <sup>33</sup> Chi ñin modo ni kaka'an ndijin-i sikí-ro, te ni kaxndó'o ndijin-i róo. Te inga modo suni ni kanduu-ró tá'an ñáyivi ní kando'o súan. <sup>34</sup> Chi suni ni kundá'ú xaán ini-ro já kándeé vekaa. Te ni kakusii-ní ini-ro, vasa ni kasákuí'ná ñúkuún-i ndatíñu-ró, chi a kájiní-ro já onde ándíví káñava'a-ró ñin ta'u vá'a xaán-gá, te koo ññi káni. <sup>35</sup> Ma sí'a-ro modo ja káhundéé iní-ro, chi kua'a xaán tá'u ndíso tu'un-ún. <sup>36</sup> Chi kánúú kóo paciencia ini-ro, náva'a ni'in-ro já ní keyu'u-yá, onde nú ni sá'a-ró tíñu játa'an ini Dios. <sup>37</sup> Chi ñin núnúu-na te chaá máá l'a kii, te ma kúkuéé-ya, áchi. <sup>38</sup> Ko máá ñáyivi ndáa-ri, chi sikí já kákandíja-i te kuchaku-i. Ko nú ni jika yátá-i, ma kúsi iní añú-ri sá'a-i, áchi-ya. <sup>39</sup> Ko yóo, nasu tá'an ñáyivi kásá'a súan kákuu-yo já káka yátá-yo te xnáa-yo máá-yo, chi sua kákuu-yo tá'an ñáyivi káka ku jíin tú'un kákandíja va'a-i.

## 11

### Sikí tú'un kándíja

<sup>1</sup> Te tu'un kándíja-yo kúu modo ja jiní-yo já ío seguro taká ndatíñu káñukuu ini-yo, chi yuán kúu tuni ja ío ndija taká ndatíñu ja tú jiní-yo núu. <sup>2</sup> Chi ni kákandíja chaá aná'an, te ja yuán ní jatú'ún-yá-de. <sup>3</sup> Kákandíja-yo, te yuán kájuku'un ini-yo já ní sáva'a Dios ñuyivi jíin tú'un ni ka'an-ni-ya. Te chii ndatíñu ja tú jiní-yo núu, ni kuva'a ndatíñu ja á jiní-yo núu. <sup>4</sup> Ni kándíja Abel, te yuán ní ja'mu-de ndatíñu ja vá'a-ga ni soko-dé nuu Dios vása Caín. Súan ni kándíja-de, te ni jatú'ún Dios ja ío ndaa-de, chi súan ni sá'a-ya já ní jatá'ú-yá ndatíñu ni soko-dé nuu-yá. Te vasa a ni ji'i-de, ko ká'an-ni-de jíin tú'un ni kándíja-de. <sup>5</sup> Ni kándíja Enoc, te yuán ní naki'in-ya-dé kua'an-ya jíin-de, te tú ní jí'i-de. Te tú ní ndénda kuti-dé ni kasá'a-i, chi ni naki'in Dios-de. Te onde ná té naki'in-ga-ya-dé, te ni jatú'ún Dios-de ja ní kusii iní-ya ní sá'a-de. <sup>6</sup> Ko nú tú kándíja-yo, te ma kúsi iní Dios sá'a-yo, chi chaá kuní ja nuu Dios, kánúú kándíja-de ja ndíto chakú-ya jíin já kuá'a-ya yá'u nuu táká ñáyivi kánandúkú-i-ya. <sup>7</sup> Ni kándíja Noé, te yuán ní ka'an ni'in Dios jíin-de sikí sáva tiñu ja té kuni-ga-de nuu. Te ja ní chu'un ini-de, te yuán ní sáva'a-de ñin barco náva'a kaku-de onde jíin ññi vé'e-de. Ja súan kándíja-de, te ni nakuxndí-de sikí ñuyivi. Te ni

nduu-de ñin cháa ní'in tá'u sikí já kéndoo ndaa-i ja kákandíja-i. <sup>8</sup> Ní kandíja Abraham, te yuán ní jandatu-de ní kenda-de kua'an-de kivi ní kana-ya xiní-dé, náva'a jaá-de ñin lugar nuu kuá'a-ya núu-dé kuu ta'u-dé. Te ní kenda-de kua'an-de, vasa tú jini-de ndénu kí'in-de. <sup>9</sup> Ní kandíja-de, te yuán ní ncháa-de nátu'un cháa jíká núu ñú'un ní keyu'u-yá ja kuá'a-ya núu-dé. Yúan ní ncháa-de ini ve'e kuii jín Isaac jín Jacob, chí suni suchí ní'in tá'an ta'u núu ní keyu'u-yá-ún kákuu suchí-ún. <sup>10</sup> Chi ní ñukuu ini-de koo ñin ñuu jín cimientu, ja máa Dios kúu l'a chutá'an-ya te sá'a-ya-ún. <sup>11</sup> Suni ní kandíja máa Sara, te yuán ní ní'in-ña fuerza ní nuku'un se'e-ña, vasa ña'an numá ní kuu-ña. Te ní skáku-ña ñin se'e onde tiempo ní ja'a xaan kuiá-ña, chí ní kandíja-ña já skíkuu va'a máa Dios tu'un ní keyu'u-yá. <sup>12</sup> Ja yuán súni súan ní kakaku kua'a-í ní sá'a ñin-ni cháa, vasa a ní yii xaan-dé. Ko tata-de ní ndea xaan, nátu'un tiñúu xíní ándíví, jín nátu'un ñití káa yu'u mar, ja má kúu ka'u-yó. <sup>13</sup> Nini kákandíja-de te ní kaji'i taká cháa-ún, vasa tú ní káni'in-dé ja ní keyu'u-yá. Ko ní kande'é jíká-ni-de nuu, te ní kaka'an-de sa'an kúta'u jín. Te ní kaka'an ndaa-de ja cháa jíká, jín cháa káxiukú núu-ni, kákuu-de. <sup>14</sup> Chi cháa káka'an súan, a kástá'an ndijin-de ja kándúkú-de ñin ñuu máa-de ja kúxiukú máa-de. <sup>15</sup> Chi nú ní nákanini-de ñuu nuu ní kenda koyo-de-ún núu, ío modo ja náxío káva-de, nú ní kákuni-de núu. <sup>16</sup> Ko ní kakuni-de inga ñuu va'a xaan-gá ja ío onde ándíví. Ja yuán tú kúka nuu Dios nuu-dé kunání-yá Dios máa-de, chí a ní sátu'a-ya ñin ñuu kuxiukú-de. <sup>17</sup> Ní kandíja Abraham, te yuán ní soko-dé Isaac kivi ní jito ncháa-ya-dé. Te máa tú'ún se'e ñáva'a-de, te sikí suchí-ún ní ní'in-dé taká tu'un ja ní keyu'u-yá nuu-dé, ko ní io tu'a-de soko-dé-i ja kúu-i, <sup>18</sup> vasa ní ka'an-ya tú'un-i jín-de: Onde chí Isaac te kana-ri tata-ro te súan kunání, áchí-ya. <sup>19</sup> Chi ní tava máa-de cuenta ja á kuu naschakú Dios ñayivi má'ñú ndíyi. Te suni nátu'un jín ñin tu'un yátá, te súan ní nani'in Abraham máa-i ní nachaku-i, nátu'un súan. <sup>20</sup> Ní kandíja Isaac, te yuán ní jikan ta'u-dé ja'a Jacob, jín Esaú, sikí taká tiñu cháa kuee-ga. <sup>21</sup> Ní kandíja Jacob, te yuán kivi já á yani kuu-de ní jikan ta'u-dé ja'a ndéndúu se'e yí José. Te ní chíñú'ún-de-ya vasa ndítuu-na-de xini vara tñin-de. <sup>22</sup> Ní kandíja José, te yuán kivi á kúyani kuu-de, te ní ka'an-de ja koo kivi ndénda ñayivi Israel, Te ní tá'ú-de tiñu nuu-í ndasa sá'a-i jín yíki-dé. <sup>23</sup> Kivi ní kaku Moisés ní kakandíja táa-i náa-i, te yuán ní chisá'í-de-i uní yoo, chí ní kajini-de ja lúu káa-i. Te tú ní káyu'ú-de acta ja ní sá'a rey. <sup>24</sup> Ní kandíja Moisés, onde kivi ní ja'nu-de. Yuán tuká ní já'a-de tu'un ja kúnání-de se'e sesí'í Faraón. <sup>25</sup> Sua ní kuni-de ja kóto-de tundó'o jín ñayivi Dios, nasu já núnúu-ni kusii ini-de jín tú'un sii ini ja ndíso kuachi. <sup>26</sup> Chi a ní tava-dé cuenta ja nú ka'an-i sikí-dé ja sikí Cristo, te kúká xaan-gá kuu-de sá'a, vasa já kúu taká yaka xu'ún ío ini ñuu Egipto, chí a ní nde'é-de ja kuá'a-ya yá'u-de. <sup>27</sup> Ní kandíja-de, te yuán ní kenda-de ñuu Egipto. Te tú ní yú'ú-de, vasa kití ini rey. Te ní kanda-de, chí ní sá'a-de cuenta ja á nde'é-de nuu máa l'a tú jini ndijin-yo núu. <sup>28</sup> Ní kandíja-de, te yuán ní ja'ni-dé lélú Pascua, te ní joso yúyú-de niñi-tí, náva'a nú vai ndajá'a ká'ni-yá taká se'e núu, te ma ké'é-ya-i jíná'an-i. <sup>29</sup> Ní kakandíja-de, te yuán ní kuu ní kaja'a-ni-de sava sava ma'ñú mar kuá'á, nátu'un nuu ñú'un íchí-ni. Te súan kándúkú cháa ñuu Egipto sá'a-de jín ndúcha-ún kákuni-de núu, ko ní kókó-ni-cha-dé. <sup>30</sup> Ní kakandíja-i, te yuán ní jungoyo corral nama yúu ñuu Jericó, onde ní jinu ní kajikó ndúu-i ñuu-ún nuu usiá kivi. <sup>31</sup> Ní kandíja Rahab, ña'an tiní ini, te yuán tú ní náa-ña ñin jinu-ni jín ñayivi ní'in ini, chí sua ní ka'an-ña tú'un ndeé ini jín cháa ní kajito yu'u, te ní jatá'ú-ña-dé. <sup>32</sup> Naún ká'an-ga-ri núsáa. Chí tuká tiempo ja káni-ga-ri tu'un Gedeón, tu'un Barac, tu'un Sansón, tu'un Jefe, tu'un David, tu'un Samuel, jín tú'un taká cháa ní kajani tu'un Dios onde sáa. <sup>33</sup> Ní kakandíja-de, te yuán ní kakundé-de ní katiiin-de so'o ñuu ná'nu, ní kasá'a-de tiñu ndaa, ní kani'in-dé tu'un ní keyu'u-yá, ní kajasu-de yu'u ndíka'a jíná'an-tí, <sup>34</sup> ní kanda'va-de ñu'un kayú yáa, ní kakaku-de yu'u machete, ní kanani'in ini-de ja ní kaku'u-de, bueno ní'in ní kanduu-de ní sá'a-ya kivi ní kajatá'an-de nuu guerra, te ní kaskúnu-de soldado inga ñuu jíká já kajatá'an jín-de-ún

kája'an. <sup>35</sup> Ió ñasí'í ja ní kanani'in-ñá se'e-ña já á nī kaji'i-i te nī kanachaku-i. Sava-de nī kando'o xaān-dé nī kasá'a-i, ko tú ní kája'a-de tu'un ja kúu kaku-de, náva'a kundéé-de nachaku va'a-ga-de. <sup>36</sup> Sava-de nī kasákátá-i nuu-dé, te nī kaxndó'o-i-de jíin cuarta, te suni nī kaju'ni-i cadena-de, te nī ka'iin-de vekaa. <sup>37</sup> Nī kaja'a-i yuu xiní-dé. Nī kaxiti-í-de jíin sierra. Nī kaja'ni-í-de jíin machete. Nī kajika-de ichi yá'a ichi yúan. Te nī kañu'un-de ñii ríi jíin ñii ndíxí'ú. Ndá'ú-ni nī kata'an-de, nī kajito-de tundó'o, te nī kastá'an-i-de. <sup>38</sup> Nī kajinu-de onde nuu ñú'un té'é. Te suni chii yuku ní kivi koyo-de. Te nī ka'iin-de yau kava jíin yaú chii ñu'un. Te va'a xaān-gá kúu taká chaá-ún, nasu ñáyivi iní ñuyívi. <sup>39</sup> Te taká chaá yá'a, vasa nī jatú'ún-yá-de siki já ní kakandíja-de, ko tú ní káni'in-dé tu'un nī keyu'u-yá. <sup>40</sup> Chi nī sátu'a Dios ñin tiñu va'a xaān-gá ja kúu yóo jíná'an-yó, náva'a ma yija máa cháa-ún, onde nú túu yóo.

## 12

### *I'a yóxnúu jíin tú'un kándíja*

<sup>1</sup> Kua'a xaān testigo kájíko ndúu ñii núu-yo natu'un viko nu'ún. Núsáa te ná cháxio-yó taká kuachi ncháa vee siki-yo, jíin já jíko ndúu ñii xíin-yo, te jíin paciencia ná kúnu-yó carrera máa-yó ja ní jani-ya núu-yo. <sup>2</sup> Te ná ndé'é-yó núu Jesús, I'a yóxnúu jíin tú'un kándíja-yó, te síyija-ya yóo jíin. Te máa-yá, nī kanda-ya jíin túndó'o cruz, chi nī ndatu-ya cháa kivi já kúsi iní-ya, te tú ní sá'a-ya cuenta ja kúka nuu-yá, te nī nungoo-ya íchi ndává'a Dios nuu mesa-ya.

### *Ja kuándéé iní-yo jíin túndó'o*

<sup>3</sup> Ná káni iní máa-ró ndasa nī jandéé iní-ya jíin ñáyivi kándiso kuachi, vasa nī kaka'an ndíva'a-i siki-yá, yúan ni'in-ro modo ja má kuítá-ro, ni ma kúu xaān iní añú-ro. <sup>4</sup> Ko vasa kájatá'an-ró siki kuáchi, ko té chá'an-ga kaka ñiñi já kasú-ro núu-ún. <sup>5</sup> Chi a nī kanaa iní-ro tú'un ká'an ndá'ú jíin-ró natu'un jíin sé'e, te súan ká'an: Hijo máni, ma káva já'a iní-ro nú xndó'o máa Tatá Dios róó, ni ma kuítá iní-ro nú kana jíin-yá nuu-ro. <sup>6</sup> Chi máa Tatá Dios xndó'o-ya ñáyivi kúndá'ú iní-ya, te skúun-ya yúnu xíi sukun taká se'e ja jatá'ú-yá, áchi. <sup>7</sup> Chi nú kuándéé iní-ro jíin castigo jíto-ró, te jíka Dios jíin-ró natu'un jíin sé'e-ya, xí ío se'e ja tú ndó'o-i sá'a táa-i náún. <sup>8</sup> Ko nú tú castigo jíto-ró, natu'un nī kando'o ta'an taká se'e, se'e kándikín nchaā-ni kákuu-ró nú súan, nasu máa sé'e. <sup>9</sup> Ió inga tu'un. Yóo, nī kañava'a-yó táa máa-yó núu ní kakaku-yó, nī kaxndó'o-de yóo, te nī ka'ío ja jíñú'ún-yó núu-dé. Te naga nī kuu ja má kuándatu jíñú'ún-ga-yo núu máa Táa nuu vái añú-yo, te kuchaku-yo núsáa. <sup>10</sup> Te chaá-ún, jandáa nī kaxndó'o-de yóo, ko yaku-ni kivi ndasa nī kakuu iní máa-de. Ko I'a yá'a, chi ja ná kéndoo va'a-yó kuní-ya, náva'a ndundoo ta'an-yo jíin-yá natu'un máa-yá. <sup>11</sup> Jandáa kúu ja ní ñin castigo jíto-yó, tú kúsi iní-yo sá'a vina, chi sua kúkuí'a iní-yo sá'a. Ko kúkuéé-ga te jíin tú'un vindáa vinené kéndoo ndaa suchí ní kaskuá'a jíin. <sup>12</sup> Núsáa te ná káñin xaān-ro jíin ndá'a tívítá-ró, te nakani nī'in-ró sí'in-ró já káni yá'a káni yúan-ró. <sup>13</sup> Te sá'a-ró íchi ndóo káka ja'a-ro, náva'a ma sána ñáyivi rengo, chi sua nduva'a-i. <sup>14</sup> Skuá'a-ró náva'a ná kóo tu'un vindáa vinené iní-ro jíin taká ñáyivi, jíin já ná kóo ndoo-ró jíná'an-ró, chi nú tú tu'un ndoo iní, te ma kúu kuní ni ñin ñáyivi núu máa Jíto'o-yo. <sup>15</sup> Nde'é víi-ro jíná'an-ró, náva'a ma káka yátá ní ñin-ró núu tú'un luu ío iní Dios, te suni náva'a ma ndú'u'a tuku iní ni ñin-ró. Te nú túu, chi ndukuí'a iní-ro sá'a, te nduchá'an kuá'a-í sá'a. <sup>16</sup> Te koto-ró náva'a ni ñin-ró ma káka téné, ni ma kújá'a iní-ro jíin-yá, natu'un Esaú, suchí já siki ñin ko'o ndéyu ní xíko-i derecho-i ja kúu-i suchí núu. <sup>17</sup> Chi a jiní-ro já kúkuéé-ga te nī kuní-i ni'in-í ta'u-í siki já kakán ta'u táa-i ja'a-í. Ko nī kéndoo ichi-i nī sá'a táa-i, chi tú ní ní'in-í modo nakani iní-i, vasa ndé'e nducha núu-í ndúkú-i. <sup>18</sup> Chi nasu ní jákoyo-ró núu ñin yuku já kúu ñin-yó, nuu kánda yáa ñu'un, nuu túún, nuu ñáa, jíin núu kée tachí xaān, <sup>19</sup> nuu jini so'o-ró ndé'e clarín, nuu ní'in ká'an-ya, chi ñáyivi ní kajini so'o ní'in tu'un-ún, nī kaka'an ndá'ú-i ja má ká'an-ga-ya jíin-i. <sup>20</sup> Chi tú ní kákanda-i jíin tiñu nī tá'ú-yá nuu-í: Nú ñin

kiti ná káku'un-ti yúku-ún, ná skée-ró yúu sikí-tí kuu-ti, xí túu-ró machete-ti, áchí. <sup>21</sup> Te io xaan káa tiñu-ún ni kajini-i. Te ja yúan ní ka'an Moisés: Yú'ú xaan-rí, te kisi-i ruu sá'a, áchí-de. <sup>22</sup> Chi sua ni jakoyo-ró núu máa yúku Sion, te suni ini ñuu máa Dios, I'a chakú. Te ñuu-ún kúu ñuu Jerusalén cuenta andívi. Te suni ni jaa-ro núu káxiukú kuá'a xáan mil ndajá'a-yá, <sup>23</sup> te suni nuu tikuní ñayivi ní kanakaku xna'an-ga ja káyoso lista-i andívi, te suni nuu Dios, I'a kúu juez xini táká-i, te suni nuu ío añú taká ñayivi ndaa ja á ni kayija va'a, <sup>24</sup> te suni nuu Jesús, I'a kúu yu'u núu sikí contrato jáá, te suni nuu máa niñi ní joso yúyú já vá'a-ga ní'in tíñu vásá niñi Abel. <sup>25</sup> Koto va'a-ró náva'a tú ské'ichi-ro I'a ká'an. Chi nú tú ní kákaaku ñayivi já tú ní játá'ú-i chaa ni ka'an ini ñuyivi, naga ni kuu yóo nú tú kuatá'ú-yó máa I'a ká'an onde andívi. <sup>26</sup> Chi jín já ní ni'in ni ka'an-ya sáá, te ni kisi-ya ñuyivi. Ko vina a ni keyu'u-yá: Vasté ñin jínu-na kisi-ri, ko nasu máá ñin ñuyivi, chi suni onde andívi, áchí-ya. <sup>27</sup> Te tu'un yá'a ja ká'an: Vasté ñin jínu-na, áchí, kuní ka'an ja chaxio-ya táká ndatíñu ni kakanda-ún, ndatíñu ja á ni kakuva'a, náva'a ná kéndoo máa táká ndatíñu ja ní kákaaku ní. <sup>28</sup> Núsáá te a ní'in-yo ñin ñuu ja ní kaku ní, te ja yúan ná nákuatá'ú-yó núu Dios, te ná kuatíñu-yó núu-yá, te ná chíñú'ún-yó máa-yá, te ná kóo ja jíñú'ún-yó núu-yá, náva'a kusii iní-ya sá'a-yó. <sup>29</sup> Chi Dios máa-yó, ñin ñu'un ja xndí'í já'mu kúu-ya.

## 13

### *Modo kuatíñu-yó núu-yá*

<sup>1</sup> Ma júkuiñi-ro jíná'an-ró já kúndá'ú ini-ro ñaní-ro. <sup>2</sup> Ma náa iní-ro já kóto ndá'ú-ro núu ñayivi jíká, chi súan ni kasá'a sava-de, ko naún kájini-de ja máa núu ndajá'a andívi ní kaja'a núu-de ve'e. <sup>3</sup> Ná núku'un ini-ro ñayivi ká'iiñ vekaa. Sá'a-ró cuenta ja súni ká'iiñ-ró vekaa jíñ-i. Te suni súan sá'a-ró jíñ chaa ja káñdonda-i sikí-dé, chi suni máa-ró kájini-ro tá'u-u-ro máa-ró. <sup>4</sup> Ma kasú-ro já tánda'a-í, te ná kóo jíñú'ún táká-ro jíñ-i, te ma sáchá'an-ró jíto-i. Chi ñayivi kájika téné, jíñ ñayivi káisiñi ncháa tá'an, máa Dios nakuxndí-ya sikí-í. <sup>5</sup> Ná káka kuu-ró, te ma chíñú'ún-ró xú'ún. Ná kúsiñ iní-ro jíñ já tíñ-ró víta ní'ni. Chi máa-yá ni ka'an: Ná skíkuu ná'in-rí jíñ-ró, te ma síá kuti-rí róó, áchí-ya. <sup>6</sup> Núsáá te kuu chundéé iní-yo ká'an-yo: Máa jíto'o-yo kúu I'a chindéé chítuu-ya rúu, te ma yú'ú-ri nú naún kuní ñayivi sá'a ndiva'a-i jíñ-rí, achi-yo. <sup>7</sup> Ná núku'un ini-ro chaa ni kastá'an ichi núu-ro, chi ni kaka'an-de tu'un Dios jíñ-ró. Ná ndáku-ró modo ndasa ni kakandíja-de, te ná ndé'é vá'a-ró ndasa ni kee tíñu ni kasá'a-de. <sup>8</sup> Jesucristo, chi ñin-ni káa-ya íku, jíñ vína, jíñ ní káni. <sup>9</sup> Ma nátu'u ini-ro yá'a, yúan, jíñ síñ síñ sa'an jáá. Chi ío va'a ja ná kéndoo ni'in ini añú-yo sá'a tu'un luu ío ini-ya, ko nasu jíñ ndéyu já tú ní'in tíñu kuti núu ñayivi chíñú'ún yúan. <sup>10</sup> Káñava'a-yó ñin-ni altar. Te chaa kájatíñu ini ve'e níi-ún, tú ká'io derecho-de ja kée-dé ja ío nuu altar-ún. <sup>11</sup> Chi yiki jíñ kúñu kití kája'ni-dé-ún kayú, kája'mu-de ichi fuera yuñúu. Te niñi kítí-ún, skívi sutu ná'nu ini cuarto ii, yúan sokó-dé nuu-yá cuenta sikí kuáchi. <sup>12</sup> Suni súan Jesús, ni ndo'o-ya ichi fuera yuxé'é, náva'a jíñ niñi-yá te sándoo-ya ñayivi. <sup>13</sup> Núsáá te ná kenda-yó ká'iiñ-yo núu-yá ichi fuera yuñúu, te ná ndó'o ta'an-yo jíñ-yá ja káka'an ndiva'a-i sikí-yá. <sup>14</sup> Chi yá'a tú káñava'a-yó ñin ñuu ja kéndoo ní káni, chi sua kándúkú-yó ñin ñuu ja chaa kúee-ga. <sup>15</sup> Núsáá te jíñ ichi ní juña Jesús, te nene ná nákana jaa-yó máa Dios, chi nátu'un ñin ja sokó-yo núu-yá kúu. Chi yá'a kúu máa tú'un xíñ tíñu ja sá'a yu'u kándaku ni'in sí'ví-yá. <sup>16</sup> Ma náa iní-ro sá'a va'a-ró, jíñ já kóto tá'an-ro, jíñ sáva-ga-i, chi kúsiñ iní Dios sá'a ya'á, nátu'un ja á ni kasoko-ro ñin nuu-yá. <sup>17</sup> Ná chú'un ini-ro tú'un ká'an chaa kastá'an ichi núu-ro, te kuandatu-ro núu-dé, chi kándito-de añú-ro nátu'un kásá'a chaa ja níni náku'a-a-de cuenta. Nde'é náva'a kusii iní-de sá'a-de, te nasu já nákuaka nuu ini-de, chi nú súan te tú ní'in tíñu ja kúu róo. <sup>18</sup> Ná kakán ta'u-ro já'a-rí

jíná'an-ri, chí a kájani ndija iní-ri ja kájani va'a iní añú-ri, chí kákuni-ri kaka jínú'ún-rí jín táká-ni tiñu. <sup>19</sup> Te ká'an nda'ú téyí-ga-ri jín-ró já ná sá'a-ró súan, náva'a ná nájaa yachi-ga-ri nuu-ro. <sup>20</sup> Te máá Dios kúu l'a ndíso tu'un kuaká'nu iní, te ní naschakú-ya máá Jító'o-yo Jesucristo ma'ñú ndíyi. Te Jesús kúu pastor ñá'nu ndíto yóó nátu'un rií. Te onde jín máá niñi contrato ní káni, <sup>21</sup> ná síyija Dios róó, náva'a kuu sá'a-ró táká tiñu va'a, ndasa játa'an iní-ya. Te iní añú-ro ná sá'a-ya táká ja kúsi iní máá-yá nde'é-yá nuu, te onde jín Jesucristo ná sá'a-ya-ún. Te nuu máá-yá ná nákana jaa-yó-yá ní káni ní kuiá. Amén. <sup>22</sup> Ko ká'an nda'ú-ri jín-ró jíná'an-ró ñáni, ja má kití iní-ro sá'a tu'un ká'an nda'ú-ri jín-ró yá'a, chí ní chaa-ri in tutu lúli yá'a nuu-ro. <sup>23</sup> Kuní-ri ja ná júku'un iní-ro já á ní kenda ñani-yo Timoteo vekaa, te jín chaa-ún jandé'é-rí róó te nú nchaa yachi-de. <sup>24</sup> Ná sándéé iní táká chaa stá'an ichi nú-ro, achi-ro kúni-de, jín táká ñayivi ndóo. Te ñayivi níu Italia káka'an-i ja ná sándéé iní-ro. <sup>25</sup> Tu'un luu ío iní-ya ná kóo jín táká róo jíná'an-ró. Súan ná kóo. Amén.



## LA EPISTOLA UNIVERSAL DE SANTIAGO YA'A KUU CARTA SANTIAGO JA NI CHAA-DE NUU TAKA ÑAYIVI KAKANDIJA

<sup>1</sup> Máá-rí kúu Santiago, mozo Dios jíin Jíto'ō-yō Jesucristo. Te cháa-ri tutu yá'a nuu ñáyivi ndí'uxí uu tata Israel ja ní kajicha nuu-i. Ta'u-ro kúu.

### *Onde nuu Dios vai tu'un ndíchi*

<sup>2</sup> Ñáni jíná'an-ró, ná kúsií xáan iní-ro te nú ni cháa tini nuu túndó'o siki-ro. <sup>3</sup> Chi a kájiní-ro ja nú koto ncha-i róo ndasa kákandija-ró, yúan-na te kuiñi ni'in-ró sá'a. <sup>4</sup> Te ná kuiñi ni'in-ró ndíta'an kivi, náva'a yija va'a téyíí-ró. Te ni ma kúu falta ni iin nuu-ro. <sup>5</sup> Te nú ndé iin róo kúu falta ja kóo ndíchi-ró, te kakan-ro nuu Dios, te kua'a-ya núu-ro, chi máá-yá, já'a kua'a-ya nuu táka ñáyivi, te tú kana jíin-yá nuu-í. <sup>6</sup> Ko nú kakan-ro, te ná kándija-ró, te ma káni siki iní-ro. Chi cháa ja jáni siki iní-de, natu'un su'ma mar ja ndóna sá'a tachi, te yá'a yúan ndéché-chá kua'an-cha, súan kúu-de. <sup>7</sup> Cháa yúan, ma káni iní-de ja ní'in-dé iin ndatíñu nuu Jíto'ō-yō, <sup>8</sup> chi máni natu'u iní-de, te ya'á yúan jáni iní-de. <sup>9</sup> Iin ñani yínúu, ná kúsií iní-de, chi kúñá'nu-de jíin-yá. <sup>10</sup> Ko ñani kúká, ná kúsií iní-de ja ní ndusúchi-de nuu máá-yá. Chi natu'un ita yuku, súan-ni naa-dé. <sup>11</sup> Chi nú ni kana-ni ndikandii te ni kuni'ní-ni, te ichi-ni yuku. Te jungava-ni ita, te naa-ní ja líu káa. Suni súan-ni nda'va cháa kúká jíin táka tíñu sá'a-de.

### *Siki já jíto ncha-i yóo*

<sup>12</sup> Xáan ndatu koo cháa kéndōo ni'in vasa ni jito ncha-i-de. Chi nú a ni jatú'ún-yá-de, te ni'in-dé premio ja kúchaku-de, chi a ni keyu'u Dios ja kuá'a-ya premio nuu ñáyivi maní jíin-yá. <sup>13</sup> Te nú náké'é-i iin cháa, te ma ká'an cháa-ún ja Dios náké'é-yá-de. Chi ma kúu náké'é-i Dios ja sá'a-ya tíñu ñáá, ni tú náké'é-yá ni iin ñáyivi. <sup>14</sup> Chi iin cháa, nú kuaxán iní-de, yúan kúu ja skaní-ún iní-de te ñú'un-ún-de, súan náké'é-i-de jíin máá-de. <sup>15</sup> Te tu'un kuaxán iní-de, nú a ni yija, skáku kuachi. Te kuachi-ún, nú a ni ja'nu, kuu cháa-ún sá'a. <sup>16</sup> Ñani máni, ma xndá'ú-ro máá-ró jíná'an-ró. <sup>17</sup> Taká ja kúta'u-yō, ja líu ja vá'a kúu, chi kii ichi ándiví te kúun vai onde nuu máá Táa-yō, I'a xíin táka ndua luz. Te máá-yá, iin-ni ku'a stúun-ya, ni tú natu'u kuti iní-ya.

### *Kájiní sō'o-i te tú káskikuu-i*

<sup>18</sup> Chi ni kuu iní máá-yá, te ni nakaku-yó ní sá'a-ya jíin tú'un ndaa, náva'a kuu-yó natu'un se'e núu núu táka ñáyivi-yá. <sup>19</sup> Ñani máni, ja yúan táka róo, yachi ná kúni sō'o-ró, ko kuéé ka'an-ro, te kuéé kití iní-ro. <sup>20</sup> Chi tu'un kití iní iin cháa, tú jika tíñu ndaa Dios sá'a. <sup>21</sup> Núsáa te ná sía-ro táka tíñu chá'an jíin táka tu'un ñáa ja ní kukútu-ro jíin. Te ná kóo vitá iní-ro, te kuatá'ú-ró tú'un ni tñin iní-ro, chi tu'un yúan kúu ja kúu nama róo jíná'an-ró. <sup>22</sup> Skíkuu-ró jíin tú'un máá-yá, náva'a ma kúni sō'o sáni-ró. Chi nú túu, te xndá'ú-ro máá-ró. <sup>23</sup> Chi nú iin cháa, jini sō'o-de tu'un-ún, te tú skíkuu-de, cháa yúan kúu-de natu'un iin cháa ndé'é-de nuu-dé nuu espejo ndasa yúkú jíto-de. <sup>24</sup> Chi ndé'é-de nuu-dé, te nú kua'an-de, te náa-ní iní-de ndasa jíto-de. <sup>25</sup> Ko nú ndé cháa nándúkú víi-dé máá ley va'a, ley ja káka kuu ndicha-na-yō sá'a, te nú kukuu-de jíin, na tú jini sō'o sáni-de, ni ja náa iní-de, chi skíkuu-de tu'un ká'an, yúan-na te chindéé chítuu Dios tíñu sá'a-de. <sup>26</sup> Nú kándeé iin cháa ma'ñú-ró, te jáni iní-de ja bueno chíñú'ún-de Dios, te túu ja jíñú'ún yáa-dé, chi sua xndá'ú-ún añú-de, cháa-ún chíñú'ún sáni-de-ya. <sup>27</sup> Iin cháa ja chíñú'ún níña-de chíñú'ún ndija-de máá Táa-yō Dios, cháa-ún sá'a-de tíñu yá'a: Koto va'a-de sūchí lá'ú jíin ñá'an viuda nú ío túndó'o káta'an-i. Te koto va'a-de máá-de, náva'a tú kuchá'an-de sá'a ñuyívi.

## 2

*Siki tú'un tú kunchaa nuu*

<sup>1</sup> Ñáni máá-rí, ma kunchaa nuu-ro ní ñin ñayivi, chi káandíja-ró nú máá Jító'o-yo Jesucristo ja ndíi ncháa-ya. <sup>2</sup> Chi nú jaa ñin cháa ini ve'e nuu kándutútu-ró, te ñú'un xe'e oro nda'a-dé, te ñú'un-de sa'ma lúu, te nú suni jaa ñin cháa ndá'ú ñú'un-de sa'ma ndá'ú, <sup>3</sup> te nú koo jíñú'ún-ró núu cháa ñú'un sa'ma lúu-ún, te nú ka'an-ro jíñ-de: Yá'a jungoo-ní chi ío va'a, achi-ro, te nú ka'an-ro jíñ cháa ndá'ú-ún: Jian-ní kundij-ro, xí yá'a-ni jungoo-ró chíi silla-ri, achi-ro, <sup>4</sup> á nasu cháa kájani ñáá ini ni kanduu-ró já súan kanchaa nuu-ro ñayivi náún. <sup>5</sup> Ñáni máni, chu'un ini-ro tú'un ká'an-ri: Nasu ní kaji Dios cháa ndá'ú ini ñuyivi yá'a, ja ná kúkúka-de jíñ tú'un kándíja, te ni'in-dé ta'u-dé ini ñuu nuu tá'ú-yá tiñu. Nasu súan ni keyu'u-yá ja kuá'a-ya núu ñayivi maní-yá jíñ xí túu. <sup>6</sup> Ko róó, chi ni ja'a-ró túka nuu cháa ndá'ú. Á nasu kátin cháa kúka-ún so'o-ró, te á nasu súni cháa-ún káñu'un-de róó ki'in-ro núu justicia, xí túu. <sup>7</sup> Te nasu máa-de kákuu cháa káka'an ndiva'a siki sí'ví vá'a ja káinání-ró náún. <sup>8</sup> Chi nú káskíkuu ndija-ró tú'un kánúú-gá ká'an ley, nátu'un yóso núu tutú ii: Kundá'ú ini-ro tá'an-ró, nátu'un kúndá'ú ini-ro máá-ró, áchi. Va'a sá'a-ró nú súan. <sup>9</sup> Ko nú ncháa nuu-ro ñayivi, a ni sá'a-ró kuáchi nú súan, te a ni nakuxndíi ley siki-ro já súan kástiví-ro. <sup>10</sup> Chi cháa stíví ñin-ni tu'un ley, vasa a ni skíkuu ndi'i-de, te ndonda ñí ley siki-dé. Chi nátu'un ni stíví ndi'i-de. <sup>11</sup> Chi ni ka'an Dios: Ma kúsiki ncháa tá'an-ró. Te suni máa-yá ni ka'an: Ma ká'ni-ro ndíyi. Bueno, vasa tú ní ísíki ncháa tá'an-ró, ko nú ni ja'ni-ro ndíyi, a ni kuu-ró cháa ni stíví ñí ley nú súan. <sup>12</sup> Súan ka'an-ro, te súan sá'a-ró jíná'an-ró, te sá'a-ró cuenta ja máa-ró kákuu cháa ja kúnda tiñu-ró sá'a ley ja skáka kuu ndicha-na róó. <sup>13</sup> Chi ñin cháa, nú tú ní kúndá'ú ini-de tá'an-de, te máa ley juicio, ma kúndá'ú ini-ún-de. Ko tu'un kúndá'ú ini, ni'in-ga kuu vása ley juicio.

*Tu'un kándíja jíñ tú'un skíkuu*

<sup>14</sup> Ñáni máá-rí jíná'an-ró, nú ká'an ñin cháa ja kándíja-de, te nú tú tiñu skíkuu-de jíñ, te ndénu ní'in tiñu tu'un kándíja-de-ún. Á kuu kaku-de sá'a máá tú'un kándíja-ni-de-ún. <sup>15</sup> Te nú ñin ñani-yo xí ñin kuá'a-yo jka té'ndé-i, te nándi'i-i ja kúchaku-i taká kiví, <sup>16</sup> te nú ñin róó ka'an-ro kúni-i: Ma yú'ú-ro, chi ni'in-ro kú'un-ró te kuvixi-ro, te ni'in ná'ín-ró kée-ro, achi-ro, te nú tú ní ja'a-ró já kánandí'i-i kuchaku-i, te ndénu ní'in tiñu tu'un-ún. <sup>17</sup> Suni súan kúu ñin ñayivi kándíja, chi nú tú jíku-i jíñ máá tiñu, te a ni jí'i ii máá tú'un kándíja-i-ún. <sup>18</sup> Ko sanaa te ka'an ñin-ró: Róó kándíja-ró, te ruu jíku-ri jíñ tiñu va'a, achi-ro. Núsáa te ná stá'an máa-ró núu-rí ndasa kándíja-ró vasa tú jíku-ró jíñ tiñu, te ruu, onde jíñ tiñu jíku-ri, te ná stá'an-ri nuu-ro ndasa kándíja-ri. <sup>19</sup> A kándíja-ró já ñin-ni Dios ío. Bueno sá'a-ró. Suni súan káandíja ja'ú te kákisi-i ja yú'ú. <sup>20</sup> Róó, cháa xíní ñáá, stá'an-ri nuu-ro kúni-ro náún. Ñayivi kándíja, te nú tú jíku-i jíñ tiñu, máni kándíja sáni-i. <sup>21</sup> Táa-yo Abraham, tú ní kéndoo ndaa-de jíñ tiñu ni sá'a-de, ná ni soko-dé se'e-de Isaac nuu altar náún. <sup>22</sup> Á tú jiní-ro já tú'un ni kandíja-de-ún, ni chindéé tá'an jíñ tiñu ni sá'a-de. Te tu'un ni kandíja-de-ún ni skíkuu va'a-de onde jíñ tiñu ni sá'a-de. <sup>23</sup> Te súan ni skíkuu tu'un ká'an tutu ii: Abraham ni kandíja-de nuu Dios, te ja yúan ní chi'i-ya cuenta-de ja á ni kéndoo ndaa-de, áchi, te ni nakunání-de amigo Dios. <sup>24</sup> Núsáa te a ni kajini-ro já kéndoo ndaa ñin ñayivi jíñ tiñu sá'a-i, nasu má ñin-ni ja kándíja-i nuu-yá. <sup>25</sup> Suni súan jíñ Rahab, ña'an tiní ini-ún, ná ni jatá'ú-ña ndájá'a Josué, te ni chu'un-ña-dé inga ichi kája'an-de, á tú ní kéndoo ndaa-ña jíñ tiñu ni sá'a-ña-ún. <sup>26</sup> Chi nátu'un a ni jí'i yiki kúñu ja tú ñú'un tachi iní, suni súan a ni jí'i tu'un kándíja, te nú tú jíku jíñ máá tiñu.

## 3

*Tu'un siki yáa-yo*

<sup>1</sup> Nánj máá-rí jíná'an-ró, ma cháa iní kua'a-ro kúu-ró maestro, chí a kájiní-ro já yóó, ja kástá'an-yo tú'un, ni'in-ga nandakan-ya cuenta nuu-yo kivi cháa juicio. <sup>2</sup> Chi taká-yo, ío tñi tiñu kástívi-yó. Ko nú ñn cháa nú tú stívi-de tiñu jín tu'un ká'an-de, cháa a ni ta'u vá'a iní kúu-de. Te suni kúndéé-de jín nñ máá-de já'nu-de. <sup>3</sup> Chí a kájiní-yo já káchu'un-yó freno yu'u caballo náva'a kuandatu-ti núu-yo, te súan já'nu-yo-tí jín nñ máá-tí. <sup>4</sup> Suni súan barco vasa ná'nu xaan, te chúndá'á tachí xaan kuá'an, ko vatu-ni tá'nu nuu jín ñn su'ma lúli sá'a cháa skáka, ndé onde ni kuu iní-de ki'in-de jín. <sup>5</sup> Suni súan yáa-yo, chi vasa ja lúli-ni kúu, ko xaan sátéyí máá. Chí nátu'un kayú ñn yuku ká'nu xaan sá'a ñn ñu'un lúli, súan kúu ya'á. <sup>6</sup> Te yáa-yo kúu nátu'un ñn ñu'un. Suni nátu'un ñn ñuyívi náá kúu yáa kándeé ma'nú taká-ga kuñu-yó, te kúchá'an nñ-yó sá'a. Chí infierno ni tuu ñu'un yáa, te yáa-ún túu ñu'un nñ ñuyívi yúkú. <sup>7</sup> Chi taká kiti jín tísaa, ko jín kiti ñu'un chí mar, tá'nu-ti te ndúu manso-ti sá'a ñayívi. <sup>8</sup> Ko ni ñn cháa ma kúu ka'nu-de yáa-dé. Chí ñn kuñu náá ja má kúu ka'nu-de kúu. Te ñu'un chítu nátu'un nducha kuñi-tí ja já'ni ndíyi. <sup>9</sup> Chí jín yáa-ún nákana jaa-yó máá Taa-yo Dios, te suni jín yáa-ún ká'an ndíva'a-yó siki ñayívi, vasa muestra chí Dios ni kuva'a-i. <sup>10</sup> Iní ñn-ni yu'u kenda tu'un va'a jín tú'un ndíva'a. Nánj máá-rí, tú ío va'a ja súan koo. <sup>11</sup> Á kana nducha vixí jín ndúcha uá iní ñn-ni nuu sókó náún. <sup>12</sup> Nánj máá-rí, á kuu kuun nde'e oliva xini yunu mérkexé, xí ndé'e mérkexé xini yunu uva. Núsáá te suni súan ma kúu kana nducha ú'a jín ndúcha vixí iní ñn-ni sókó.

#### *Tu'un ndíchi já vái ichi ándívi*

<sup>13</sup> Ja máá-ró jíná'an-ró, ndé ñn-de ndíchi te ndito xini-dé. Ná káka kuu va'a-de jín tiñu sá'a-de, ná kuní jín núu máá-ró, te ná kóo súchi iní-de vasa ndíchi-de. <sup>14</sup> Ma stívi-ró tú'un ndaa máá-yá jín tú'un tú'ún ká'an-ro. Chí nú tu'un kuásún téyí iní jín tú'un tixín iní ñu'un iní añu-ro, nasu já sáxixi-ro máá-ró kúu-ún. <sup>15</sup> Te tu'un ndíchi modo jian, nasu já kii ichi ándívi kúu, chí tu'un ñuyívi, tu'un yúkú, tu'un kui'na kúu. <sup>16</sup> Chí nuu ío tu'un kuásún iní jín tixín, yúan ío tu'un sáká núu jín taká tiñu káñáá. <sup>17</sup> Ko tu'un ndíchi kii ichi ándívi xnañúú-gá ndíso tu'un ndoo, yúan-na te júkuiñi tixín sá'a, te suni ndíso tu'un vitá iní, tu'un juku'un yachi iní, tu'un kúndá'ú iní tá'an, tu'un sá'a tiñu va'a, tú náku'ndí siki tá'an, tú ndíso tu'un yóso yú'u. <sup>18</sup> Te máá tiñu ja kenda chí tu'un ndaa kúu tu'un vindáa vinené kásá'a ñayívi kánasamaní tá'an.

## 4

#### *Ma kóo maní-yo jín ñuyívi*

<sup>1</sup> Ndenu kaku pleito jín tixín kásá'a-ró. Á nasu siki já ndío iní-ro kúu. Te tu'un yúan kájatá'an iní-ro. <sup>2</sup> Kándio iní-ro, ko tú káñava'a-ró. Ja yúan kája'ni-ro ndíyi. Te kákukuásún iní-ro, ko tú káni'in-ro. Ja yúan kájatá'an-ró te kákutixín-ro. Tú káñava'a-ró chí tú kájikán-ro. <sup>3</sup> Kájikán-ro ko tú káni'in-ro, chí náá-ni kájikán-ro náva'a síjita sáni-ró jín tú'un kúsi iní-ro. <sup>4</sup> Ñayívi káisiiki ncháa Dios kakuu-ró. Á tú kájiní-ro já tú'un kúmaní jín ñuyívi kúu tu'un jito u'u tá'an jín Dios. Chí cháa maní jín ñuyívi, cháa jito u'u tá'an jín Dios kúu-de. <sup>5</sup> Te tu'un ká'an tutu i, máá Espiritu ja ncháa iní-yo, ja ní ja'a-ya núu-yo, kúkuíni iní-ya ndasa jika-yó, áchi. Á kájaní iní-ro já ká'an sáni tu'un-ún náún. <sup>6</sup> Ko já'a-ga-ya tú'un luu ío iní-ya núu-yo. Yuán ká'an: Dios, jasú-ya núu cháa vixí, te já'a-ya tú'un luu ío iní-ya núu cháa vitá iní, áchi. <sup>7</sup> Kuandatu nuu Dios jíná'an-ró núsáá, kasu nuu kuí'na te kunu koto róó. <sup>8</sup> Kandita nuu Dios, te máá-yá ná kándita-ya núu-ro núsáá. Róó cháa kásá'a kuachi, nasándoo nda'a-ro, te róó cháa kájaní ñn kájaní uu iní-ro, nasándoo añu-ro. <sup>9</sup> Ná tá'u'u iní-ro. Ná kúku'á iní-ro. Te ná ndé'e-ro. Vasa kájaku-ro ko ná ndé'e kó'ó-ró. Vasa kákusi iní-ro ko ná ndúku'á iní-ro. <sup>10</sup> Sá'a súchi iní-ro núu Dios,

te máa-yá sáñá'nu-ya róó. <sup>11</sup> Nání, ma kútuku iní-ro kóto-ró tá'an-ró. Chi cháa kútuku iní-de jíto-de ñani-de, xí nákuṁndí-de sikí ñani-de, cháa-ún kútuku iní-de jíto-de ley, te nákuṁndí-de sikí ley. Ko róó, nú nákuṁndí-ro sikí ley, nasu cháa skíkuu ley kúu-ró, chí ñin juez kúu-ró nú súan. <sup>12</sup> Máa ñin-ni l'a kúu ja já'a ley. Te máa-yá kuu nama-ya yóó xí xnáa-yá yóó. Te róó, ndé cháa kúu-ró já nákuṁndí-ro sikí tá'an-ró núsáa. <sup>13</sup> Róó ñayivi já káka'an: Vina xí yúchaan te kingoyo-yó ñuu yúan, te yúan kuxiukú-yó ñin kuia, te kuaan-yó xikó-yó, te ni'in-yo sikí, áchí-ro. Ná kúni ná'ín-ró, <sup>14</sup> chí tú kájiní-ro ndasa kuu kivi yúchaan, chi naún ja kaxáan kúu vida-ro. Jandaa ja máa yokó-ni kúu, ja ñin núnúu-ni vai. Yúan-na te nducha-ni ki'in. <sup>15</sup> Ko va'a-ga ná ká'an-ro: Nú kuní máa Jíto'o-yo, te kuchaku-yo te sá'a-yó yá'a xí sá'a-yó yúan, achi-ro. <sup>16</sup> Ko vina, chí máni kásavixi-ro máa-ró, ja kásatéyí-ro máa-ró. Te tiñu ñáa kúu nú suán sávixi-yo máa-yó. <sup>17</sup> Te nú ndé ñayivi jiní-i modo sá'a-i tiñu va'a, te nú tú skíkuu-i, te kuachi-i kúu nú súan.

## 5

*Sikí cháa kúka*

<sup>1</sup> Ko róó cháa kúka jíná'an-ró, ná ndé'e-ro te ná kána jíkó'ó-ró, chí kii tundó'o sikí-ro. <sup>2</sup> Chí ndatíñu kúka ñáva'a-ró, a ni kate'yu. Te a ni yaji tkixin sá'ma-ro. <sup>3</sup> Te oro jíin plata káñava'a-ró, a ni jita ni kana si'in yóó. Te si'in yóó-ún, nátu'un kani ndaa tu'un sikí-ro, te kaji kúñu-ró nátu'un sá'a ñu'un. Chí a ni kayá máa-ró yají-ro ndasa kuu-ró kivi ndí'i-na. <sup>4</sup> Ni ka'io sava cháa kája'nu trigo-ro, te tú ní kácha'u-ró-de. Vina te nátu'un kána kó'ó máa yá'u-de-ún. Te máa Tatá Dios, l'a xíin táka ndajá'a, suni jini so'o-ya já kákana jaa máa cháa kája'nu-ún. <sup>5</sup> A ni kaichaku kúka-ró iní ñuyivi yá'a. Te ni kasá'a-ró táka tiñu ni kakani iní-ro, te ni jito ñúkuún-ro máa-ró vasa kivi-ún ní ji'i kua'a ñayivi. <sup>6</sup> Ni kanakuxndí-ro sikí cháa va'a, te ni kaja'ni-ro-dé. Ko máa-de tú jasú-de nuu-ro.

*Jíin paciencia kundatu-yó ncháa-ya*

<sup>7</sup> Nání, núsáa te ná kundatu-ró jíin paciencia onde kivi ncháa máa Jíto'o-yo. Nde'é-ró ndasa jíin paciencia ndátu cháa jíto onde ná cháa sau ñá'an jíin saú kuée, te ni'in-dé nuní lúu já'a ñu'un. <sup>8</sup> Suni súan koo-ró paciencia jíná'an-ró, te ná kuíni ni'in-ró jíin iní jíin añú-ro, chí kuakuyani ncháa máa Jíto'o-yo. <sup>9</sup> Nání jíná'an-ró, ma kútuku iní-ro kóto-ró tá'an-ró, náva'a ma nákuṁndí-ya sikí-ro. Chí máa l'a sánda kuachi-yó, nátu'un a kándii-ya yúxé'é. <sup>10</sup> Nání máa-rí jíná'an-ró, ná skuá'a-ró ndasa ni kasá'a cháa ni kajani tu'un máa Tatá Dios onde sáa, chí vasa ni kando'o-de ko ni ka'io paciencia-de. <sup>11</sup> Vina káka'an-yo já xáan ndatu ñayivi káandéé iní. A ni kajini tu'un-ró ndasa ni jandéé iní Job, te suni a kájiní-ro ndasa kenda taká tiñu kuní máa Jíto'o-yo, chí xaan ndá'u iní-ya yóó te va'a iní-ya jíin-yó. <sup>12</sup> Nání máa-rí, kánúu-gá ja má chísó tú'un téyí-ró, ni tu'un andívi, ni tu'un ñuyivi, ni inga tu'un ma ká'an téyí-ró. Chí nú ka'an-ro tú'un kuu, te máni tu'un kuu-ún ka'an-ro. Te nú ka'an-ro tú'un túu, te máni tú'un túu-ún ka'an-ro, náva'a tú nakuxndí-ya sikí-ro.

*Tu'un kakan ta'u já'a tá'an*

<sup>13</sup> Á ío ñin róó ja ndó'o. Ná kakán ta'u-ro núsáa. Á ío ñin róó ja kúsi iní. Ná káta-ró ñin yaa ii núsáa. <sup>14</sup> Á ío ñin róó ja kú'u. Va'a-ga ná kána-ró xiní cháa kákuu nuu iní tikuní. Te ná kakán ta'u-dé ja'a cháa kú'u-ún. Te jíin sí'ví máa Jíto'o-yo, ná chí'i-de aceite cháa-ún. <sup>15</sup> Te nú kákandíja-de hora kájukan ta'u-dé, te nduva'a cháa kú'u-ún, chí máa Jíto'o-yo, nasáva'a-ya-dé. Te nú kuachi ndíso-de, te koo tuká'nu iní nuu kuachi-de. <sup>16</sup> Ja yúan ná nákani ndaa-ro kuachi-ró núu tá'an-ró, te kakan ta'u-ro já'a tá'an-ró náva'a ná nduva'a-ró. Chí ñin cháa va'a nú kakan ta'u-dé, te kuu sá'a-de kua'a tiñu ñá'nu jíin tú'un jikán ta'u-dé. <sup>17</sup> Chí Elías, suni nátu'un ká'io-yó vína súan ni kaa-de onde sáa. Te ni jikan ta'u-dé ja má kúun sau, te tú ní kúun-cha núu ñu'un yá'a uní kuia iñu yoó. <sup>18</sup> Te

inga jínu n̄ jik̄an ta'ṽ-dé. Te n̄ ndii sau íchi ándíví. Te n̄ nana tuku taká ndatíñu nuṽ ñú'un yá'a. <sup>19</sup>Ñani jíná'an-ró, te nú ñin róó n̄ kenda-ró íchi ndáa, te inga-rṽ ná náchu'un íchi tá'an-ró, <sup>20</sup>yúan-na te kuni-rṽ já nú ñin róó n̄ nachu'un íchí-ró cháa n̄ k̄iv̄i kuachi, a n̄ nama-ró ñin cháa kuṽ, te suni kasu-rṽ núu kuá'a kuáchi nú súan.

## LA PRIMERA EPISTOLA UNIVERSAL DE SAN PEDRO APOSTOL YA'A KUU CARTA HN JA NI CHAA SAN PEDRO APOSTOL NUU TAKA ÑAYIVI KAKANDIJA

<sup>1</sup> Máá-rí kúu Pedro apóstol nuu Jesucristo. Te cháa-ri tutu yá'a nuu róo ñayivi jíká, ja ní kajicha nuu-ró káxiukú-ró ñí ñúu Ponto, Galacia, Capadocia, Asia, jíin Bitinia. <sup>2</sup> Chi máá Taa-yo Dios, ni jini-ya róo onde jíin tiempo, te ni kaji-ya róo jíná'an-ró. Te a ni kandundoo-ró ní sá'a máá Espíritu, náva'a kuandatu-ro núu Jesucristo, te kosó yúyú-yá niñi-yá siki-ro. Tu'un luu ío ini-ya jíin tú'un kuaká'nu ini ná ndeá ini-ro jíná'an-ró.

### *Tu'un ñúkuu ini*

<sup>3</sup> Ná nákana jaa-yó máá Dios, Taa Jito'o-yo Jesucristo. Chi ni kundá'ú xaan iní-ya yóo. Te ni nakaku-yó já kúchaku-yo, te kañukuu ini-vo ní sá'a-ya jíin tú'un ja ní nachaku Jesucristo ma'ñú ndíyi, <sup>4</sup> náva'a ni'in-yo ñin ta'u já má té'yu kuti, ni ma kúchá'an kúti, ni ma xí kuti, chi yíva'a ini andívi já siki yóo. <sup>5</sup> Chi yóo kúu ñayivi kákandija, te ja yúan ndíto Dios yóo jíin fuerza-ya náva'a nama-ya yóo kivi sándi'i-na, nátu'un a ni sánda-ya. <sup>6</sup> Ja yúan kákusi iní-ro, vasa tini tundó'o kájito níni-ro yakú-ni kivi. <sup>7</sup> Chi tundó'o-ún, kájito ncha róo nú kákandija va'a-ró. Te tu'un kákandija-ró, luu-ga kaa vasa oro, chi vasa kájito ncha-i oro jíin ñú'un, ko ñin kivi te naa. Te tu'un kákandija va'a-ró, nakana jaa-i Jesucristo sá'a, te jíin tú'un jíin'ún ká'an-i nduñá'nu-ya sá'a kivi kenda ndijin-ya. <sup>8</sup> Te máá-yá, vasa té kuni-ga-ro núu-yá, te mani-ro jíin-yá, te kákandija-ró-yá. Vasa tú kánde'é-ró núu-yá vina, te kákusi xaan iní-ro te kánakana jaa-ró-yá. <sup>9</sup> Chi ja ní kákandija-ró te ní'in-ro tá'u-ro já kaku añú-ro. <sup>10</sup> Chaa ni kajani tu'un Dios onde sáa, ni kaka'an-de ndasa chaa tu'un luu ío ini-ya núu-ro. Te suni ni kánde'é vá'a-de, ni kandúkú víi-dé tu'un ndasa kaku-yó. <sup>11</sup> Te ni kanandúkú ñúkuún-de ja ná júku'un ini-de ndé kivi jíin ndé tiempo kuu tu'un ni ka'an Espíritu Cristo jíin-de, chi onde jíin tiempo ni jani-ya tú'un nuu-dé ndasa kii tundó'o siki Cristo jíin ndasa nduñá'nu tuku-ya nú ná já'a tundó'o-ún. <sup>12</sup> Te ni stá'an-ya núu cháa-ún ja nasu já kuu máá-de, chi sua ja kuu máá-yó kuu tu'un ni kajani-de. Te vina a ni kajini so'o-ró tú'un-ún chi chaa ni kajani tu'un va'a nuu-ro ní sá'a Espíritu Santo ja ní kii ichi andívi, suni ni kajani-de tu'un-ún nuu-ro. Te taká ndajá'a Dios kájítú iní-ya ndúkú víi-yá taká tu'un-ún.

### *Siki tú'un koo ndoo-yó*

<sup>13</sup> Ja yúan ná koo ndito ini ja jiní tuní-ro, te koo kuándi'í-ro. Te kuñukuu téyí iní-ro já ní'in-ro tú'un luu ío ini-ya já kuá'a-ya núu-ro kivi kenda ndijin Jesucristo. <sup>14</sup> Te nátu'un se'e kájandatu va'a, súan ná koo-ró. Te ma sá'a-ró tíñu ni kakaní ini-ro sáa, ná tú ní kájuku'un kuti iní-ro. <sup>15</sup> Chi nátu'un ío ndoo máá I'a ni kana xini-ro, suni súan ná koo ndoo-ró jíin taká tíñu kásá'a-ró. <sup>16</sup> Chi súan yóso núu tutú: Ná koo ndoo-ró jíná'an-ró, chi ruu ío ndoo-ri, áchí. <sup>17</sup> Te máá-yá, tú ncháa nuu-yá ñayivi, ko sánda-ya taká tíñu-i ndasa kásá'a ñin ñin-i. Te nú ká'an nda'ú-ro jíin-yá nátu'un jíin Taa-ro, núsáa te ná chíñú'ún-ró-yá taká kivi já kájika tatú-ro yá'a. <sup>18</sup> Chi a kájiní-ro ndasa ni kájika sáni-ró jíin táninu ni kaja'a taa-ro núu-ro sáa. Ko ni nakuaan-ya róo nuu táninu-ún. Ko nasu jíin ndátíñu ja té'yu, nátu'un oro jíin plata, <sup>19</sup> chi sua jíin niñi Cristo ja yá'u xaan ncháa ni nakuaan-ya róo. Chi máá-yá kuu nátu'un ñin lélú vá'a kiti tú káchá'an, <sup>20</sup> chi súan a ni teta'an Dios máá Cristo onde ná té jukuiñi-ga ñuyívi, te ni kenda ndijin Cristo kivi kuándi'i-na, siki já ní kundá'ú ini-ya róo. <sup>21</sup> Te kákandija-ró núu Dios sá'a Jesús. Chi ni nachaku-ya má'ñú ndíyi, te ni nduñá'nu-ya ní sá'a Dios. Ja yúan kákandija-ró núu Dios, te kañukuu ini-ro-yá. <sup>22</sup> A ni ndundoo añú-ro, chi ni kájandatu-ro núu tú'un ndaa ni sá'a Espíritu jíin-ró, náva'a kundá'ú ndija ini-ro ñani-ro. Núsáa te ná kundá'ú xaan iní-ro tá'an-ró onde jíin iní jíin añú-ro. <sup>23</sup> Chi a ni kanakaku jáa-ró. Ko nasu chíi tata



té'yú, chi chij tata já má té'yú kuti. Te tu'un Dios ni sá'a súan, chi ndíto chakú ní káni. <sup>24</sup> Chi nátu'un yuku, súan kúu taká ñayivi. Te modo ndúñá'nu-i kúu nátu'un ita yuku. Chi yuku-ún, ichí-ni, te ita-ún, júngava-ni, <sup>25</sup> ko tu'un ká'an máa Tatá Dios, chi kéndoo ní káni ní kuiá. Achí. Te tu'un yúan kúu máa tú'un va'a ni kani'in-ro.

## 2

### *Cristo, nátu'un yuu chakú*

<sup>1</sup> Núsáa te ná sía-ro taká tu'un ñáa, taká tu'un xndá'ú, tu'un yóso yú'u, tu'un kuásún iní, jíin taká tu'un káka'an ndiva'a sikí tá'an. <sup>2</sup> Te ná kaní iní-ro leche máa Espíritu kaxin-ro nátu'un suchí yíkín sáa ní kaku-i, náva'a kaku-ró te kua'nu-ró jíin. Chi leche-ún, tú xndá'ú kuti. <sup>3</sup> Chi a ni kajini-ro já vá'a xaán iní máa Jító'o-yo. <sup>4</sup> Kandita nuu-yá jíná'an-ró, chi nátu'un yuu chakú kúu-ya. Te taká ñayivi, vasa ni kaské'ichi-i-ya, ko ni kaji Dios-ya, nátu'un in yuu lúu. <sup>5</sup> Suni róó, nátu'un yuu chakú kakuu-ró. Te ná kuá'nu-ró kuu-ró in ve'e ij máa-yá, te kuu-ró sutú ndoo, te nuu Dios soko-ro tú'un cuenta Espíritu, chi ja sikí Jesucristo te kúsi iní Dios nú súan. <sup>6</sup> Chi súan ká'an tutu ij: Vina te onde ñuu Sion kaitúu-rí in yuu kánúú kúndiso jiki, chi nátu'un yuu lúu ni kaji-ri-ya, te chaá kándíja nuu-yá, ma kúka nuu-dé, achí. <sup>7</sup> Luu káa máa-yá nuu róó ja kákandíja-ró-yá. Ko sikí ñayivi tú kákandíja ká'an: Chaá kachutá'an ve'e vasa ni kaské'ichi-de yuu, ko yuu-ún ni ni'in tíñu kundiso jiki. <sup>8</sup> Te suni yuu skáchi'i ja'a-í nání-yá, te kava júngoyo-i sá'a kúu-ya, achí. Chi kájungoyo-i kuachi sikí já tú kájandatu-i tu'un-ya. Te ni jani-ya-í ja súan sá'a-i.

### *Modo kuandatu ñayivi xiin máa-yá*

<sup>9</sup> Ko róó, tata ja ní kaji máa-yá kakuu-ró, te suni sutu kúñá'nu xaán, te suni ñayivi ndoo, jíin ñayivi ní ni'in-yá kakuu-ró. Súan ni sá'a-ya róó náva'a kani-ró tú'un ndasa xaán vá'a iní máa I'a ni kana xini-ro ná ni kaxiukú-ró ñúñáa. Te ni kivi koyo-ró núu lúu nuu ndí ncháa máa-yá. <sup>10</sup> Chi róó, onde sáa nasu ñayivi Dios kakuu-ró núu. Ko vina a ni kanduu-ró ñayivi máa-yá. Suni onde sáa té ni'in-gá-ro tú'un kúndá'ú iní-ya róó, ko vina, a kúndá'ú iní-ya róó. <sup>11</sup> Náni máni, ká'an nda'ú-ri jíin-ró nátu'un ká'an-ri jíin cháa jíká jíin cháa kájika kuu tatú, ma sá'a-ró taká tíñu káani iní máa-ró, chi yúan káatá'an sikí añú-ro. <sup>12</sup> Te ná káka jíñú'ún-ró má'ñú ñayivi sáan nación. Náva'a vasa kákaji-i róó nátu'un sikí cháa kásá'a tíñu ñáa, ko nú ná kuní-i nuu tíñu va'a kásá'a-ró te nakana jaa-i Dios kivi kii-ya. <sup>13</sup> Ja sikí máa Dios, te kuandatu-ro núu taká chaá ndíso tíñu, vasa nuu rey, chi chaá kúñá'nu-ga kúu-de, <sup>14</sup> xí núu taká gobernador ja ní táji-de vaikoyo, náva'a xndó'o-de taká ñayivi kásá'a tíñu ñáa, te ka'an-de tu'un jíñú'ún jíin ñayivi kásá'a tíñu va'a. <sup>15</sup> Chi kuní Dios ja sá'a-ró tíñu va'a. Te jíin tíñu va'a-ún kundéé-ró kasú-ro núu tú'un ñayivi yúkú já tú kájuku'un iní-i. <sup>16</sup> Ná káka kuu ndicha-na-ro. Ko nasu já núña ichi já máni sá'a-ró tíñu ñáa, chi sua ja ná kuátíñu-ró núu Dios. <sup>17</sup> Koo ja jíñú'ún-ró jíin taká ñayivi. Kundá'ú iní-ro ñani kákandíja. Kuandatu-ro núu Dios. Koo ja jíñú'ún-ró jíin máa rey. <sup>18</sup> Róó mozo, ná kuandatu-ro núu cháa kakuu patrón-ro. Te koo ja jíñú'ún-ró jíin-de. Ko nasu máa in nuu cháa va'a iní, jíin núu cháa maní jíin-ró, chi suni súan sá'a-ró jíin cháa xaán iní. <sup>19</sup> Chi in chaá vasa tú sá'a-de tíñu ñáa, nú jító-de tundó'o sikí já skíkuu va'a-de jíin Dios, yúan kúu ja kúsi iní-ya jíin-de sá'a-ún. <sup>20</sup> Ko nú kásá'a ndija-ró kuáchi, te kaja'a-i róó, te naún ja vá'a kúu nú kájandéé iní-ro jíin. Ko nú kásá'a-ró tíñu va'a, te káxndó'o-i róó, te kájandéé iní-ro jíin, tíñu yá'a kúu ja kúsi ndíja iní Dios sá'a. <sup>21</sup> Chi ja yúan ní kana-ya xini-ro jíná'an-ró. Chi máa Cristo, suni ni ndo'o-ya já sikí yóó. Te ni skéndoo-ya in ejemplo nuu-yo náva'a ná kúndikin-ro sáni ichi ní sá'a-ya. <sup>22</sup> Te máa-yá, tú ní sá'a-ya kuáchi. Ni tú ní kenda tu'un xndá'ú yu'u-ya. <sup>23</sup> Ni kaka'an ndiva'a-i jíin-yá, ko tú ní náka'an ndiva'a-ya. Ni ndo'o-ya, ko tú ní stá'an-ya-í, chi sua ni chi'i-ya máa-yá nda'a Dios, I'a sándaa va'a taká tíñu. <sup>24</sup> Suni máa-yá, ni ji'i-ya jíká cruz, te ni ndiso-ya kuáchi-yó jíin yíki kúñu-ya. Chi a ni kaku-yó chíi kuáchi náva'a kaka ndaa-yo. Chi ni tuji-yá, te ja yúan

ní k̄anduva'a-ró. <sup>25</sup> Chi n̄i kajich̄a nuu-ró nátu'un r̄īj, ko vina a káno'on-ro núu l'a ndíto róó, te in̄i nda'a máá-yá yí'i añú-ro.

### 3

*Tu'un kuandatu ñasí'í nuu yíi-ñá*

<sup>1</sup> Suni súan róó ñasí'í jíná'an-ró, kuandatu-ro núu máá yíi-ro náva'a kundéé-ró skándíja-ró yíi tú kándíja tu'un-ya. Chi vasa tú ká'an-ro jíin-de, ko kuni-de ndasa sá'a róó, ñasí'í-de, <sup>2</sup> te kuni-de ndasa jíka jíñú'un-ró jíin já ñúkuún iní-ro jíin-de, te kandíja-de. <sup>3</sup> Te ja sáluu-ró máá-ró, nasu íchi sikí-ro kúu ja nátiin-ró xiní-ro, xí já chí'i-ró sikí oro máá-ró, xí já kú'un-ró sá'ma lúu, <sup>4</sup> chí sua ná sáluu-ró iní añú-ro já kánde sa'í iní-ro. Te ná sákútu-ro jíin tú'un ja má té'yu kuti. Yuán kúu tu'un vitá iní jíin tú'un vindáa vinené iní añú-ro, te sá'a ja kúsih̄ xáan iní Dios. <sup>5</sup> Chí ña'an ndóo aná'an já ní kañukuu iní-ña Dios, suni súan n̄i kasáluu-ña máá-ña. Te n̄i kajandatu-ña núu máá yíi-ñá. <sup>6</sup> Nátu'un Sara, n̄i jandatu-ña núu Abraham, n̄i skúnání-ña-dé jito'o-ña. Te sesí'í-ña kákuu-ró nú súan va'a ná sá'a-ró te nú tú yu'ú-ro.

*Yii ná kúndá'ú iní-de ñasí'í-de*

<sup>7</sup> Te róó yii jíná'an-ró, suni súan kuxiukú vá'a-ró jíin-ña. Te koo ja jíñú'un-ró jíin-ña, chí tá'in-ga máá-ña vásá róó, chí ñin núu-ni n̄i ni'in tá'u-ñá jíin-ró tú'un luu kúchaku-yo. Te súan ná sá'a-ró náva'a tú ndasu nuu tú'un kájikan ta'u-ro. <sup>8</sup> Te tu'un sandí'í-na kúu ya'á: ñin-ni tu'un ná káni iní taká-ro, ná ndúkuí'a iní-ro jíin tá'an-ró, ná kúndá'ú iní-ro ñaní-ro, te sá'a-ró tóká'nu iní nuu tá'an-ró, te koo vitá iní-ro jíin'an-ró.

*Tu'un kuandéé iní jíin túndó'o*

<sup>9</sup> Nú sá'a ndiva'a ñayivi jíin-ró, ma násá'a ndiva'a-ró jíin-i. Te nú ká'an tásí-i jíin-ró, ma náka'an tásí-ró jíin-i. Chí sua ná ká'an-ro já'a-í nuu Dios. Chí ja yuán ní kana-ya xiní-ro náva'a ni'in-ro tá'u-ro sá'a-ya. <sup>10</sup> Chí chaa kuní kuchaku te koo va'a-ni-de taká kivi, chaa-ún, ná kasú-de nuu yáa-dé náva'a tú ka'an ndiva'a, te suni súan jíin yú'u-dé náva'a tú kenda tu'un xndá'ú. <sup>11</sup> Ná kúxio-de nuu tíñu ñáá, te ná sá'a-de tíñu va'a. Ná ndúkú-de tu'un vindáa vinené te ná kuítú iní-de kukuu-de jíin. <sup>12</sup> Chí máá Jító'o-yo, ndé'é-yá nuu cháa ndaa, te jíni ná'in-yá tu'un kájikan ta'u-dé. Ko jíto u'u-ya cháa kásá'a tíñu ñáá. <sup>13</sup> Te ndé chaa sá'a ndiva'a jíin-ró te nú máni tíñu va'a jítú iní-ro kásá'a-ró. <sup>14</sup> Xáán ndatu-ro te nú koto-ró túndó'o sikí já ní kasá'a-ró tíñu va'a. Núsáa te ma yú'ú-ro kóto-ró-i ni ma kúkuí'a iní-ro. <sup>15</sup> Chí sua ná chíñú'un-ró máá Tatá Dios iní añú-ro. Te koo tu'a-ró ndasa xndíó káni vitá-ro tú'un, te ka'an jíñú'un-ró jíin ñayivi káxndichí róó sikí tú'un kañukuu iní-ro. <sup>16</sup> Va'a ná kóo iní-ro náva'a vasa káka'an ñayivi já cháa ñáá kákuu-ró, yúan-na te kuka nuu-í ja ní kakaji-i róó sikí já kájika va'a-ró jíin Cristo. <sup>17</sup> Chí nú kuní Dios, te va'a-ga ja kájito-ró túndó'o sikí tíñu va'a kásá'a-ró, nasu sikí já kásá'a-ró tíñu ñáá. <sup>18</sup> Chí Cristo, suni n̄i ndo'o-ya ñin jínu-ni ja sikí kuáchi-yó. Chaa ndaa n̄i j'i'í ja sikí cháa ñáá. Náva'a no'on-yo núu Dios sá'a-ya. Chí n̄i j'i'í yiki kúñu-ya, ko tú ní j'i'í añú-ya. <sup>19</sup> Chí suni n̄i ja'an máá añú-ya te n̄i jani-ya tú'un nuu añú ja káinu'n̄i. <sup>20</sup> Chí onde sáá tú ní kájandatu. Te kivi Noé, jíin paciencia n̄i ndatu Dios nini jíku-de jíin barco ká'nu. Te jíin barco n̄i kakaku yaku-ni ñayivi núu ndúcha. Máá uná-ni-i n̄i kakaku. <sup>21</sup> Suni súan káku-yó vina jíin tú'un jánducha, ja tú jánchaa ja chá'an kándiso-yó, chí sua sá'a ja ná kóo ndaa nuu jini tuni-yo núu Dios, chí ja yuán ní nachaku Jesucristo. <sup>22</sup> Chí máá-yá n̄i ndaa-ya kuáno'on-yá andívi. Te kánchaa-ya íchi ndává'a Dios. Te tíin-ya só'o taká ndajá'a andívi, jíin táka ja kátá'ú tíñu, jíin táka ja ká'io fuerza.

### 4

*Modo Cristo ná káni iní-yo*

<sup>1</sup> A ni ndo'o Cristo ja yóo jíin yíki kúñu-ya. Núsáa te suni súan ná káni iní-ro. Chi chaá ni ndo'o jíin yíki kúñu, tuká kánde-de chii kuachi, <sup>2</sup> náva'a ja níí-gá kua'an-de, te tuká sá'a-de tiñu kákani iní ñayivi, chi sua ja kuní Dios. <sup>3</sup> Chi onde níí váji-yó, te bueno ni kasá'a-yó táka tiñu kákuni ñayivi siin nación. Ni kajika kuaxán-yó ni kakutóo iní-yo, ni kandaa ká'vá-yó, ni kayee téyí-yó, ni kasá'a-yó víko, ni kachiñú'un-yó ndosó chá'an. <sup>4</sup> Te kakuñáa iní-i sikí ja tuká kajika-ró jíin-i ja ñin núu-ni síjita ii-ro máa-ró jíin-i. Te ja yúan kákaji-i róo. <sup>5</sup> Ko ñayivi yúan, naku'a-a-i cuenta nuu máa l'a ja ío tu'a-ya sánda-ya tíñu ñayivi káichaku jíin ñayivi ní kaji'i. <sup>6</sup> Chi ja yúan suni ni kenda tu'un va'a-ya núu táka ndíyi, náva'a ná kúnda tiñu-i nátu'un chaá yí'i yiki kúñu, ko kuchaku añu-i cuenta Dios. <sup>7</sup> Ko kuakuyani kivi náa táka ndatíñu. Núsáa te ná koo kuándí'i-ro, te koo ndito iní-ro kakán ta'u-ro. <sup>8</sup> Te ja kánúu kúu ja kúnda'ú ndija iní-ro tá'an-ró, chi tu'un kúnda'ú iní tá'an, jasú nuu kuá'a kuáchi. <sup>9</sup> Koto ndá'ú-ro núu tá'an-ró, te ma kútuku iní-ro jíin-i. <sup>10</sup> Ná ñin ná ñin-ró ná kuatíñu-ró núu tá'an-ró nú ndasa káa máa tá'u ní ja'a-ya núu-ro. Te bueno skíkuu-ró jíin siin siin tu'un luu ío iní-ya ja ní ja'a-ya núu-ro. <sup>11</sup> Te nú ká'an ñin chaá, ná ká'an-de nátu'un káa máa tú'un Dios. Te nú ñin chaá jíto ndá'ú-de nuu tá'an-de, ná kóto ndá'ú-de nátu'un káa máa fuerza ni ja'a Dios nuu-dé, náva'a ná nákana jaa-i Dios sá'a Jesucristo, chi máa-yá kúñá'nu-ya te tá'ú-yá tiñu ní káni níí kuiá. Amén.

#### *Tu'un ndo'o tá'an-yo jíin Cristo*

<sup>12</sup> Nání máni jíná'an-ró, nú koto ncha-i róo nátu'un jíin nú'un, te ma nánaa iní-ro, nátu'un káta'an-ro ñin tundó'o sanaa. <sup>13</sup> Chi sua ná kúsi iní-ro ja kándo'o ta'an-ro jíin Cristo, náva'a suni súan kusii xaán iní-ro kivi kuní-yo núu-yá ndasa ndíi ncháa-ya. <sup>14</sup> Xáán ndatu-ro, nú kákaji-i róo ja sikí sí'ví Cristo, chi tu'un luu tu'un ñá'nu Dios jíin Espíritu-ya ncháa sikí-ro jíná'an-ró. Chi máa-i jandaa káka'an-i sikí-yá, ko máa-ró, chi kánakana jaa-ró-yá. <sup>15</sup> Núsáa te ma ndó'o ni ñin-ró cuenta chaá ja'ni ndíyi, xí cháa ku'ná, xí cháa sá'a tiñu ñáá, xí cháa kivi nduu nuu tíñu tatú. <sup>16</sup> Ko nú ñin chaá ndó'o-de sikí ja nání-de chaá kándija Cristo, ma kúka nuu-dé, chi sua ná nákana jaa-de Dios ja súan nání-de. <sup>17</sup> Chi a ni jaa kivi kéj'á kúnda tiñu ñayivi kákuu se'e Dios. Te nú xna'an-ga kej'á-yá jíin-yó, ndasa koo sikí ñayivi tú ní káandatu nuu tú'un va'a Dios núsáa. <sup>18</sup> Te nú xaán ú'u kaku ñayivi ndáa, naga ni kuu ja kaku ñayivi tú káandija, jíin ñayivi sá'a kuachi núsáa. <sup>19</sup> Núsáa te taká ñayivi ndó'o sikí modo jata'an iní Dios, ná sá'a-i tiñu va'a, te ná kuá'a-i máa-i iní nda'a máa l'a ni sá'a taká ndatíñu, chi skíkuu-ya jíin-i.

## 5

#### *Tu'un tikuní Dios*

<sup>1</sup> Ká'an ndá'ú-ri jíin táka chaá kákuu nuu ká'jin jíin-ró, te suni nuu kúu máa-rí. Te ni jini-ri taká tundó'o ni jito Cristo. Te suni nduñá'nu ta'an-ri jíin-yá kivi kenda ndijin-ya. <sup>2</sup> Koto-ró tikuní Dios ja ká'jin jíin-ró jíná'an-ró. Te koto ñúkuún-ró-i. Nasu ja fuerza sá'a-ró, chi sua ná kúsi iní-ro sá'a-ró, nasu ja ndutóo iní-ro ní'in-ro xú'un, chi sua ja ná kuítu iní-ro sá'a-ró. <sup>3</sup> Ni nasu ja tá'ú ní'in-ró tíñu sikí ñayivi máa Jíto'o-yo, chi ná kúu-ró ñin ejemplo nuu tikuní-ya. <sup>4</sup> Te kivi kenda ndijin máa l'a ñá'nu ndito yóo, te ku'a-ya premio luu nuu-ro ja má té'yu kuti. <sup>5</sup> Suni súan róo chaá káyinúu, kuandatu-ro núu táka chaá kákuu nuu. Te ndí'i-ró, kuandatu nuu tá'an-ró. Te ná koo súchí iní-ro. Chi Dios, jasú-ya núu cháa vixi, ko kúsi iní-ya jíin cháa súchí iní.

#### *Ja má yú'ú-yo*

<sup>6</sup> Núsáa te ná sásúchí-ró máa-ró kí'vi-ró chíi nda'a ní'in Dios, náva'a ná nduñá'nu-ró sá'a-ya nú ni jaa máa kivi. <sup>7</sup> Ma nándi'i xaán iní-ro jíin ní ñin, va'a-ga ná sí-a-ro kúndito máa-yá, chi kúnda'ú iní-ya róo. <sup>8</sup> Ná koo kuándí'i-ro te koo ndito iní-ro. Chi kui'na ja jíto u'u róo, cuenta ndika'a kiti ndé'e súan jíko ndúu ndúkú ñayivi kókó kuní. <sup>9</sup> Te ná kuíni ní'in-ró jíin tú'un káandija-ró, te jíin yúan te kasu-ro núu ku'na-ún. Chi kájiní-ro ja

súni súan kándo'o ta'an-ro jíin táká ñani-ro já káxiukú iní ñuyívi. <sup>10</sup> Ko Dios ja ío taká tu'un luu iní-ya, ni kana-ya xiní-yo nó'on-yo núu ndíi ncháa-ya níi káni jíin Jesucristo, ko onde ná ndó'o núu-ró xna'an-ga. Te máa-ya ná sáva'a-ya róó, ná síyíja-ya iní-ro, te ná kuá'a-ya fuerza iní-ro nává'a kuiñi ni'in-ró. <sup>11</sup> Ná nákana jaa-yó-yá, te ná tá'ú máa-ya tiñu níi káni níi kuiá. Súan ná kóo. Amén. <sup>12</sup> Silvano kúu ñni ñani skíkuu va'a jáni iní-ri. Te jíin máa-de tájí-rí tutu lúli yá'a ja ní chaa-ri kujaa. Te ká'an nda'ú-ri jíin-ró, te ká'an ndaa-ri ja yá'á kúu ndija tu'un luu ío iní Dios. Ná kuiñi ni'in-ró jíin tú'un yá'a. <sup>13</sup> Tiku'ni kándeé iní ñuu Babilonia, ja ñni-ni ni kaji-ya-í jíin-ró, ká'an ja ná sándéé iní-ro. Te se'e-ri Marcos, suni ká'an-i ja ná sándéé iní-ro jíná'an-ró. <sup>14</sup> Ka'an tu'un ndéé iní jíin tá'an-ró, te titú mani-ro tá'an-ró. Te tu'un kuaká'nu iní ná kóo jíin táká róó ja ká'jin-ró jíin Jesucristo. Amén.

LA SEGUNDA EPISTOLA UNIVERSAL DE SAN PEDRO APOSTOL  
YA 'A KUU CARTA UU JA NI CHAA SAN PEDRO APOSTOL  
NUU TAKA ÑAYIVI KAKANDIJA

<sup>1</sup> Máá-rí kúu Simón Pedro. Te mozo jíin apóstol Jesucristo kúu-ri. Te cháa-ri tutu yá'a nuu róo ja ñin ká'nu kákandíja-yó tú'un luu-ya, te káyí'i-yó chíi tiñu ndaa Dios máá-yó jíin Jesucristo, I'a nama yóó. <sup>2</sup> Tu'un luu ío iní jíin tú'un kuaká'nu iní ná ndea iní-ro jíiná'an-ró, chí kájini-ro núu Dios jíin núu Jító'o-yo Jesús.

Siki já kuftú iní kandíja va'a

<sup>3</sup> Chí I'a ñá'nu I'a va'a kúu-ya, te ja yúan ní kana-ya xiní-yo. Te kájini-yo núu-yá, te jíin fuerza ii-yá, te ni ja'a-ya táká ndatíñu kánandi'i-yó ja kúchaku-yo jíin já chíñú'ún-yó-yá. <sup>4</sup> Ja yúan te tu'un luu tu'un kánúú xaán ní keyu'u-yá nuu-yo, náva'a jíin tú'un-ún te kaku-ró iní ñuyivi, te ma stíví-ró máá-ró jíin tíñu kákaní iní-i sá'a-i, chí sua ná ndúndoo ta'an-ro jíin-yá. <sup>5</sup> Te róo, suni ná ndúkú ndéé-ró jíin tú'un yá'a. Nú kákandíja-ró, te siki-ún ná chíso-ró tíñu va'a. Te nú kásá'a-ró tíñu va'a, te siki-ún ná chíso-ró tú'un ndíchi. <sup>6</sup> Te nú ndíchi-ró, te siki-ún ná káka ñúkuún-ró. Te nú kájika ñúkuún-ró, siki-ún ná kuíñi ni'in-ró. Te nú ká'jin ni'in-ró, siki-ún te ná chíñú'ún-vá'a-ró Dios. <sup>7</sup> Te nú káchiñú'ún vá'a-ró Dios, siki-ún ná kóo mani-ro jíin tá'an-ró. Te nú mani-ro jíin tá'an-ró, te siki-ún ná kúndá'ú iní-ro tá'an-ró. <sup>8</sup> Chí nú ndea tu'un yá'a iní-ro, yúan-na te ma káka kuu kúxí-ró, chí sua kee va'a tíñu sá'a-ró, jíin tú'un júku'un iní-ro cuenta Jító'o-yo Jesucristo. <sup>9</sup> Ko ñayivi tú sá'a súan, kakuáá-i, te kakuáá ndí-i, te a ni naa iní-i ja ní nakacha-ya-í taká kuachi ni sá'a-i onde sáá. <sup>10</sup> Ñáni, ja yúan ná kuftú xaán iní-ro náva'a koo seguro ja ní kana-ya xiní-ro jíin já ní kaji-ya róo. Chí nú súan sá'a-ró táká tíñu yá'a, te ma júngava kuti-ro. <sup>11</sup> Yúan-na te kundéé-ró kivi-ró iní nuu máá Jító'o-yo Jesucristo, I'a náma yóó, te yúan tá'ú-yá tíñu ní káni. <sup>12</sup> Ja yúan tú júkuiñi-ri ja xndáku-ri tu'un yá'a nuu-ro, vasa a kájini-ro, te vasa a ká'jin ni'in-ró jíin tú'un ndaa kákandíja-ró vína. <sup>13</sup> Chí jáni iní-ri ja ío va'a ja xndáku-ri nuu-ro nini chakú-ga-ri vína, náva'a ndukanda iní-ro, <sup>14</sup> chí jiní-ri ja á yani sía-ri yiki kúñu-ri yá'a, nátu'un ni kastu'ún máá Jító'o-yo Jesucristo nuu-rí. <sup>15</sup> Te jiku ni'in-rí xndáku-ri nuu-ro, náva'a nú a ni jí'i-ri, te ni'in-ro modo ja nené ná núku'un iní-ro táká tu'un yá'a.

Tu'un ñayivi ní kájini jíin núu

<sup>16</sup> Chí tú ní káka'an-ri cuento ja ní katava ñúkuún máá-i, ná ni kakastu'ún-rí tu'un máá Jító'o-yo Jesucristo nuu-ro, ndasa ndii-ya jíin fuerza. Chí ni kájini jíin núu-rí ndasa I'a ñá'nu kúu-ya. <sup>17</sup> Chí máá Táa-ya Dios, ni ka'an jíñú'ún-yá jíin-yá, te ni sáñá'nu-ya Jesús. Chí ichi ándívi ní ka'an ñin tu'un jíin-yá: Ya'á kúu Se'e-ri ja kúndá'ú iní-ri, te kúsi iní-ri jíin-i. Achí. <sup>18</sup> Te ruu, ná ni ka'jin tútú-rí jíin-yá xiní máá yúku íi, te ni kájini so'o-ri tu'un yá'a ja ní kii ichi ándívi. <sup>19</sup> Te suni kájini-yo tú'un ni kaka'an cháa ni kajani tu'un Dios onde sáá, te vína a ni kukútu vá'a-ga tu'un. Te tu'un-ún kúu nátu'un ñin luz ja stúun ñuñáa. Núsáá te ná chú'un iní-ro tú'un-ún onde kundijin te stúun lucero iní añú-ro. <sup>20</sup> Ko xna'an-ga ná kuní-ro já ñin ñayivi ma kúu júku'un iní-i ni ñin tu'un ká'an tutu ii jíin fuerza máá-i. <sup>21</sup> Chí cháa ni kajani tu'un Dios, tú ní kájani-de tu'un ja kúu iní máá-de, chí sua ni kajani-de tu'un Dios ni sá'a Espiritu jíin-de.

2

Siki cháa stá'an tu'un xndá'ú

<sup>1</sup> Ko ma'ñú ñayivi-ún ni ka'io cháa ni kajani tu'un xndá'ú. Te suni súan júkuiñi cháa stá'an tu'un xndá'ú ma'ñú-ró. Te skívi sa'í-de sa'an ja náa-ro sá'a. Te ma kuátú'ún-de ja ní nakuaan Jító'o-yo-dé, chí sua xnáa yachí-de máá-de. <sup>2</sup> Te kua'a cháa kúndikín-de ichi

kuáxán kája'an-de. Te ja sikí cháa-ún te kuaku nchaq-i koto-i ichi ndáa. <sup>3</sup> Te ja tóo iní-de jíná'an-de te xndá'ú-de róo, náva'a sanaa te ni'in-dé xu'un sikí-ro. Ko ma kúkuéé kivi tá'nu ndatu-de, ni tú kixí tundó'o naa-dé. <sup>4</sup> Chi Dios, tú ní kúndá'ú iní-ya ndájá'a-yá ja ní kasá'a kuachi, chi sua ni ju'ni-ya-í jín cadena ñuñáa, te ni súnogyo-ya-í onde iní infierno. Yúan ni taan tú'a-ya-í onde chaq juicio. <sup>5</sup> Te ni tú ní kúndá'ú iní-ya ñuyívi áná'an, chi sua ni skúun-ya saú xaán sikí ñáyivi káñáa. Ko Noé, chaq ni jani tu'un ndaa, ni ndito va'a-ya-dé jín usiá-ga ñayivi. <sup>6</sup> Te ni nakuxndí-ya sikí ñúu Sodoma jín ñúu Gomorra ja ní naa-í. Te ni nduu máa nían-na yaa ní sá'a-ya. Te súan ni kuu-i ñin ejemplo nuu taká-ga ñayivi já tú kákuu chiñú'ún Dios. <sup>7</sup> Ko Lot, ni kuu-de chaq ndaa te ni nduku'á iní-de ja ní jini-de nuu tíñu kuáxán ní kasá'a ñayivi ñáa-ún. Te ni nama-ya-dé. <sup>8</sup> Chi chaq ndaa yúan, ni nchaq-de ma'ñú ñáyivi-ún, te ni jini-de te ni jini so'o-de tíñu ñáa ni kasá'a-i. Te ndita'an kivi ní nduku'á iní-de ja súan ni kasá'a-i, chi ni io ndaa iní añú-de. <sup>9</sup> Te nú súan ni io, núsáa te nú vai tundó'o sikí ñáyivi káchiñú'ún-i máa Tatá Dios, te jini-ya nama-ya-í, te chindasu-ya ñáyivi ñáa, náva'a ndo'o-i kivi cháa juicio. <sup>10</sup> Ví'í-gá ndo'o ñayivi kasá'a tíñu ja kaní iní máa-i, chi chá'an xaán kájika kuáxán-i, te káské'ichi-i ñayivi kátá'ú tíñu. Ñayivi ní'in iní kákuu-i, te kasá'a-i ja kúu iní máa-i, te tú káyú'ú-i ká'an ndiva'a-i sikí já kákuñá'nu. <sup>11</sup> Ni máa ndájá'a-yá, vasa ñá'nu-ga-ya jín fuerza jín tíñu kándiso-ya, ko tú káka'an ndiva'a-ya sikí yúan núu máa Tatá Dios. <sup>12</sup> Ko ñayivi yá'a, káka'an ndiva'a-i sikí já tú kájuku'un iní-i, te kákuu-i nátu'un kiti yúkú ja ní kakaku-ti náva'a kunu'ni-ti te kuu-ti. Te súan naa ñáyivi-ún sá'a yaku-i, <sup>13</sup> chi kii tundó'o sikí-í kuachi tíñu ñáa kasá'a-i. Chi máni sikí tú'un siñ iní kájata'an iní-i ndita'an kivi. Ñayivi kini ñayivi chá'an kákuu-i. Te nini káyee-í jín-ró jíná'an-ró, te kákusii xaán iní-i káxndá'ú-i róo. <sup>14</sup> Te jí'vá-i sikí tú'un ísiki ncháa tá'an. Te tíndí-i sikí kuáchi. Te skaní-i iní ñayivi tá'ya iní. Te bueno tóo iní añú-i, te se'e tasí kákuu-i. <sup>15</sup> Ni kasía-i ichi ndóo. Te ni kasana-i. Te ni kandikin-i ichi Balaam, se'e Beor. Chi chaq-ún ni kusii iní-de jín yá'u tíñu ñáa ni sá'a-de. <sup>16</sup> Ko ñin burro, vasa kiti ndiso kiti ñí'in kúu-ti, ko ni ka'an-ti nátu'un ñin ñayivi. Te ni kana jín-ti nuu-dé. Te súan ni jasú-ti núu tíñu kátachi ndúkú sá'a chaq jáni tu'un-ún. <sup>17</sup> Ñayivi-ún kákuu-i nátu'un sókó íchi. Te suni kákuu-i nátu'un viko já ndéché-ni jín tachí. Ko ío tu'a ñuñáa lúchi túun nuu kúxiukú-i ní káni. <sup>18</sup> Chi kásavixi-i máa-i jín tú'un sáni kákana-i. Te jín tíñu kaní iní máa-i te káñu'un-i sava-ga chaq ja ná káka kuáxán-de, vasa a ni kajinu ndija chaq-ún ni kajito-de ñayivi kasá'a tíñu ñáa. <sup>19</sup> Te máa-i, vasa kákeyu'u-í ja ndúu libre chaq-ún, ko kájatíñu máa-i nuu tíñu ñáa. Chi nú ni yuji ñin chaq ni sá'a inga chaq, yúan-na te kuatíñu-de nuu cháa ni kundéé jín-de-ún. <sup>20</sup> Chi ni kajini-de nuu máa Jíto'o-yo Jesucristo, te ni nama-ya-dé, te ni kakuxio-de nuu tíñu chá'an ío iní ñuyívi. Te nú ndivi tuku-de inga jínu nuu tíñu chá'an-ún, te a ni kayuji-ní-de nú súan. Te ñáa xaán-gá kendoo-de ja sándí'í-na vásá já xnáñúu. <sup>21</sup> Chi va'a-ga kendoo-de nú tú ní kájini-de ichi ndáa, nasu já á ni kajini-de, te káské'ichi-de tíñu ii já ní tá'ú-yá nuu-dé. <sup>22</sup> Te ni kata'an-de nátu'un ká'an ndija ñin tu'un aná'an: Ti'ina, ni nakaji-ti ja ní nduxian-ti. Te kuchí, vasa a ni ndundoo-ti, ko ni nakiin-ti máa-ti nuu ndé'yu.

## 3

*Tu'un ni keyu'u-yá ncháq-ya*

<sup>1</sup> Nání máni, ya'á kúu carta uu cháa-ri nuu-ro vína, te jín ndéndúu xndáku-ri nuu-ro náva'a ná ndúkanda iní-ro, chi ío káji xini-ro. <sup>2</sup> Náva'a ná núku'un iní-ro taká tu'un ni kaka'an chaq ni kajani tu'un Dios onde sáa, jín tíñu ni tá'ú Jíto'o-yo, I'a nama yóo, ja ní ka'an-ya jín yú'u cháa kákuu apóstol nuu-ro. <sup>3</sup> Tu'un yá'a ná kuní-ro xná'an-ga, ja onde sandí'í-na te chaq chaq sákátá jín tú'un kátá-de. Te sá'a-de taká ja kákaní iní máa-de. <sup>4</sup> Te kachi-de: Naja tú ncháq-ya nátu'un ni keyu'u-yá. Chi onde kivi ní kaji'í ndiyi táa-yo, te taká ndatíñu yá'a tú ní sáma kuti onde kivi ní kejá'á-yá ni sá'a-ya ñuyívi, achi-de. <sup>5</sup> Chi



kájasu-de nuu jiní tuní-de, náva'a tú kuni-de ja ío andívi onde aná'an, te jín tú'un Dios ni kuva'a ñuyívi jín ndúcha má'ñú máá ndúcha-ún. <sup>6</sup> Te suni jín ndúcha-ún ni naa ñuyívi aná'an, chi ni sa'u chii nducha-ún. <sup>7</sup> Ko andívi jín ñuyívi ío vina, suni súan jín tú'un máa-yá te yíndasu tu'a náva'a kayu jín ñú'un kivi cháa juicio. Te suni kivi-ún naa táká ñayivi tú káchiñú'ún Dios. <sup>8</sup> Ko róo ñáni máni, ma náa iní-ro tú'un yá'a jíná'an-ró. Chi ñin kivi jín máá Jító'o-yo, nátu'un mil-ni kuia kúu. Te mil kuia nátu'un ñin kivi-ní kúu. <sup>9</sup> Tú kú'uun ini máá Jító'o-yo sikí tú'un ni keyu'u-yá-ún, nátu'un kájani ini sava ñayivi. Chi sua ío paciencia ini-ya núu-yo, tú kuni-ya já náa ní ñin-yó, chi sua ndi'i-yó ná nákani ini-yo kuni-ya. <sup>10</sup> Ko kivi máá I'a kúu Tatá Dios chaá nátu'un ñaku'i'ná ákuáa. Te kivi-ún ni'ín xaan, te naa andívi, te taká ndatíñu andívi ndi'i kayu te nducha. Te ñuyívi jín táká ndatíñu ío, ndi'i kayu. <sup>11</sup> Te nú súan nduxia taká ndatíñu yá'a, núsáa te jínu ñú'ún já káka ndoo-ró te chiñú'ún-ró-yá. <sup>12</sup> Nini káindatu-ró, te kásatíñu-ró náva'a yachi chaá máá kivi Dios. Te kivi-ún kayu andívi te nducha-ni. Te taká ndatíñu andívi nducha jín ñú'ún. <sup>13</sup> Ko máa-yó, káindatu-yó andívi jáá jín ñuyívi jáá, nátu'un ni keyu'u-yá. Te yúan koo máni tiñu ndaa. <sup>14</sup> Ñáni máni, a káindatu-ró cháa tu'un yá'a. Ja yúan ná ndúkú ndéé vá'a-ró já ní'in-yá róo, ja tú káchá'an iní-ro, ni ja tú na kuachi-ró kóo. Ni ja tú kánaa-ro. <sup>15</sup> Te ná kuni-ro já núu-yo ío paciencia ini máá Jító'o-yo, te ja yúan káku-yó. Chi ñani-yo Pablo ja maní-yo jín-de, suni súan ni chaa-de tutu nuu-ro. Chi ni stá'an-ya tú'un ndíchi núu-dé. <sup>16</sup> Suni súan yóso tú'un yá'a nuu táká carta ni chaa-de. Te nuu carta-de-ún ío yakú tu'un yíi ja tú kájuku'un yachi ini-yo jín. Te ñayivi tú tu'a jín ñayivi tá'ya ini, kásama-i tu'un yíi yúan. Nátu'un kásama-i sava-ga tutu i. Te ja yúan káxnáa-í máa-i. <sup>17</sup> Ko róo ñáni máni, onde jín tiempo te a kájiní-ro tú'un yá'a. Núsáa te koto-ró máa-ró, náva'a tú kukuu-ró jín kuáchi kásá'a ñayivi ñáa, chi sanaa te jungava-ró já tuká ká'jin ni'in-ró. <sup>18</sup> Chi sua ná ndeá tu'un luu-ya iní-ro. Te ná júku'un-ga ini-ro tú'un máá Jító'o-yo Jesucristo, I'a náma yóo. Te ná nákana jaa-yó-yá vina, te suni súan ní káni ní kuiá. Súan ná kóo. Amén.

## LA PRIMERA EPISTOLA UNIVERSAL DE SAN JUAN APOSTOL YA'A KUU CARTA HN JA NI CHAA SAN JUAN APOSTOL NUU TAKA ÑAYIVI KAKANDIJA

### *Tu'un máa-yá ni jini Juan*

<sup>1</sup> Tu'un kájani-ri kúu tu'un máa l'a ni io onde xnáñúú. Te ni kajini so'o-ri ni ka'an-ya. Te ni kajini-ri nuu-yá jíin ndúchi-rí. Te ni kaké'é-rí-ya jíin ndá'a-rí. Te máa-yá kúu tu'un kuchaku-yo. <sup>2</sup> Te l'a-ún chakú-yo sá'a-ya, ni kenda ndijin-ya. Te ni kajini-ri nuu-yá. Te kájani ndaa-ri tu'un-ya. Te kákastu'ún-rí nuu-ro ndasa kuchaku-ro ní káni jíná'an-ró sá'a-ya. Chi ni kanchaa-ya jíin máa Táa-yo Dios. Te ni kenda ndijin-ya núu-yo. <sup>3</sup> Ja ní kajini-ri jíin já ní kajini so'o-ri-ún, yuán kákastu'ún-rí nuu-ro, náva'a suni máa-ró, ñn núu-ni koo iní-ro jíin-rí. Te máa-rí, ñn núu-ni ká'io iní-ri jíin máa Táa-yo Dios jíin Sé'e-ya Jesucristo. <sup>4</sup> Te tu'un yá'a káchaa-ri nuu-ro náva'a kusii xaan iní-ro jíná'an-ró.

### *Ja ndii ncháa Dios jíin já jánchaa-ya kuáchi-yó*

<sup>5</sup> Te ya'á kúu tu'un ni kajini so'o-ri ni ka'an-ya. Te tu'un-ún kájani-ri nuu-ro: Máa Dios kúu luz. Te nuu ncháa máa-yá, tú kuti na ñuñáa ío. <sup>6</sup> Nú káka'an-yo já ñn núu-ni ká'io iní-yo jíin-yá, te kájika kuu-yó íchi ñuñáa. Yúan-na te káxndá'ú-yo, te tú káka'an ndaa-yo. <sup>7</sup> Ko nú kájika-yó íchi ñundijin nátu'un máa-yá kánchaa-ya ñundijin, yúan-na te ñn núu-ni ká'io iní-yo jíin-yá. Te niñi máa Sé'e-ya Jesucristo nda'va taká kuáchi-yó. <sup>8</sup> Nú káka'an-yo já tú na kuáchi kándiso-yó, te káxndá'ú-yo máa-yó já súan, te tú ñu'un tu'un ndaa iní-yo. <sup>9</sup> Te máa-yá, l'a skíkuu, l'a va'a kúu-ya. Ja yúan nú nakani ndaa-yo kuáchi-yó, te sá'a-ya tüká'nu iní nuu kuáchi-yó, te sándoo-ya yóo kuanchaa-ya taká ja ñáá ñu'un iní-yo. <sup>10</sup> Te nú ka'an-yo já tú na kuáchi ní kásá'a-yó, te nátu'un kánasá'a-yó-yá ñn l'a ká'an tu'un tú'ún, te tu'un máa-yá na tú ñu'un iní-yo.

## 2

<sup>1</sup> Súchi, taká tu'un yá'a cháa-ri nuu-ro, náva'a ma sá'a-ró kuáchi jíná'an-ró. Ko nú ndé ñn-ró sá'a kuáchi, te ío ñn l'a ká'an ja'a-yo núu máa Táa-yo Dios. Jesucristo, l'a ndaa kúu-ya. <sup>2</sup> Te onde jíin niñi máa-yá jánchaa taká kuáchi-yó jíná'an-yó. Te nasu máa ñn kuáchi máa-yó, chi suni jánchaa kuáchi ní ñuyívi. <sup>3</sup> Nú skíkuu-yó tíñu tá'ú-yá nuu-yo, yúan-na te jini ndaa-yo já kájini-yo-yá. <sup>4</sup> Te nú ñn cháa ka'an-de: Ruu, chi jini-ri-ya. Te nú tú skíkuu-de tíñu tá'ú-yá, cháa yúan, cháa xndá'ú kúu-de, te tú ñu'un tu'un ndaa iní-de. <sup>5</sup> Ko cháa skíkuu tu'un-ya, jandaa ja iní máa-de ni yija va'a tu'un kúndá'ú iní Dios. Ja yúan kájini-yo nú kánchaa-yo jíin-yá xí túu. <sup>6</sup> Nú ká'an ñn cháa ja ncháa-de jíin-yá, kánúú káka-de nátu'un ni jika máa-yá.

### *Tu'un jáa tá'ú tíñu nuu-yo*

<sup>7</sup> Ñani máni, nasu tíñu jáa tá'ú-rí nuu-ro, chi tíñu ja á káñava'a-ró onde ni kejá'á kúu. Te tíñu-ún ja tá'ú-rí nuu-ro kúu tu'un ni kajini so'o-ró onde kiví ní kejá'á. <sup>8</sup> Ko suni tá'ú-rí ñn tíñu jáa núu-ro, ja kúu tu'un ndaa ío iní máa-yá jíin iní máa-ró. Chi ñuñáa, a já'a kua'an. Te stúun máa luz ndija nuu-yo vína. <sup>9</sup> Nú ñn cháa jíto u'u-de ñani-de, cháa-ún kánde-de ñuñáa, vasa a ká'an-de ja kánchaa-de ñundijin. <sup>10</sup> Chaa ja kúndá'ú iní-de ñani-de, kánde-de ñundijin. Te tú náyu'ú ni ñn ñayivi sá'a-de. <sup>11</sup> Ko cháa jíto u'u-de ñani-de, kánde-de ñuñáa. Te ñuñáa jika-de, te tú jini-de ndé nuu kí'in-de. Chi ni kukuáa-de ni sá'a ñuñáa-ún. <sup>12</sup> Súchi jíná'an-ró, cháa-ri tutu yá'a nuu-ro chi ja siki Jesucristo te ni sá'a Dios tüká'nu iní-ya núu taká kuáchi-ró. <sup>13</sup> Róo táa jíná'an-ró, cháa-ri tutu nuu-ro, chi kájini-ro l'a kúu onde xnáñúú. Róo cháa súchi jíná'an-ró, cháa-ri tutu nuu-ro, chi a ni kundéé-ró jíin kuí'na. Súchi, cháa-ri tutu nuu-ro, chi kájini-ro núu máa Táa-yo Dios. <sup>14</sup> Róo táa jíná'an-ró, cháa-ri tutu nuu-ro, chi kájini-ro l'a kúu onde xnáñúú.

Róo cháa súchí jíná'an-ró, cháa-ri tutu nuu-ro, chí ká'io ni'in-ró, te tu'un Dios ñú'un ini-ro, te a ni kakundéé-ró jín ku'na. <sup>15</sup> Ma koo mani-ro jín ñúyívi, ni taká ndatíñu ja ío ini ñúyívi. Chí nú ndé ñn cháa mani-dé jín ñúyívi, te tú kúu koo mani-dé jín máa Táa-yo Dios. <sup>16</sup> Chí taká ja ío ini ñúyívi kúu modo yúkú ja kaní ini máa-yó, jín ja kaní ini nduchi-yo, jín ja sávi-xi-yo máa-yó. Yuán násu ondé nuu máa Táa-yo Dios vai, chí cuenta ñúyívi kákuu. <sup>17</sup> Te naa ñúyívi jín taká ja kákani ini-yo. Ko cháa sá'a ja kúu ini máa Dios, kundij-de ní káni.

#### *Chaa jito u'u Cristo*

<sup>18</sup> Súchí, a kuandí'i kivi. Te a ni kajini tu'un-ró ja kí máa ja xín tíñu jito u'u Cristo. Te onde vina, a ni kenda tini ñayivi kájito u'u-ya. Te ja yúan kájini-yo ja á kuandí'i kivi. <sup>19</sup> Nuú máa-yó ní kenda-i kája'an-i. Ko nasu tá'an-yó kákuu-i. Chí nú tá'an-yó kákuu-i, kendo ndija-i jín-yó núú. Ko ni kenda-i kája'an-i náva'a kuni ndijin-yo núu-í ja násu tá'an-yó kákuu-i. <sup>20</sup> Ko máa l'a ii, ni ji'i-yá róo jín Espiritu Santo. Te kájini-ro taká tu'un. <sup>21</sup> Nasu cháa-ri tutu yá'a nuu-ro ja natu'un tú kájuku'un ini-ro jín tu'un ndaa, chí sua kájuku'un ini-ro jín, jini-ri, chí tú kuti ní ñn tu'un tú'ún ío nuu tú'un ndaa. <sup>22</sup> Ndé ja xín tú'un xndá'ú, suu ja tú játu'un ja Jesús kúu máa Cristo. Yuán kúu ja jito u'u Cristo, chí tú játu'un ja kúu máa Táa-yo Dios jín Sé'e-ya. <sup>23</sup> Taká cháa tú játu'un-de máa Sé'e, suni tú ká'iin-de jín máa l'a kúu Táa. Te cháa játu'un-de máa Sé'e, suni ká'iin-de jín máa l'a kúu Táa. <sup>24</sup> Núsáa te tu'un ni kajini so'o-ró ondé xnáñúú, ná kendo tu'un-ún ini-ro jíná'an-ró. Te nú jín-ró kánchaa tu'un ni kajini so'o-ró ondé xnáñúú-ún, yúan-na te suni kuxiukú máa-ró jín máa Táa-yo jín Sé'e-ya. <sup>25</sup> Te ya'á kúu tu'un ni keyu'u-yá nuu-yo: Ja kúchaku-yo ní káni. <sup>26</sup> Tu'un yá'a cháa-ri tutu nuu-ro ja kástu'ún-rí cuenta sikí ñayivi kándúkú xndá'ú róo jíná'an-ró. <sup>27</sup> Ko ni ji'i-yá róo jín Espiritu Santo, te kánchaa máa Espiritu ini-ro jíná'an-ró. Te tú kájinu nú'ún-ró ja stá'an ni ñn ñayivi núu-ro, chí máa Espiritu kúu ja stá'an taká tu'un nuu-ro, te stá'an tu'un ndaa, tú xndá'ú kuti. Núsáa te kuxiukú-ró jín-yá, natu'un ni stá'an máa Espiritu nuu-ro. <sup>28</sup> Te vina súchí, ná kuxiukú ní'in-ró jín-yá, náva'a nú ni kenda ndijin-ya, te ma yú'ú-yo, ni ma kúka nuu-yo núu-yá kivi ncháa-ya. <sup>29</sup> Te nú kájini-ro ja l'a ndaa kúu-ya, te suni ná kuni-ro ja taká ñayivi kásatíñu ndaa, onde nuu máa-yá ni kakaku-i.

### 3

#### *Tu'un se'e Dios*

<sup>1</sup> Ná kúná'an-ró sikí máa Táa-yo, ndasa ni kundá'ú xañ ini-ya yóo, ja ná kúnání-yó sé'e Dios. Te yúan kákuu ndija-yó. Ja yúan tú jini ñayivi ñúyívi núu-yo, chí tú ní jini-i nuu máa-yá. <sup>2</sup> Nani máni, vina a kákuu-yó sé'e Dios, te té cha'an-ga kuni-yo ndasa koo-yó. Ko a kájini-yo ja nú ni kenda ndijin-ya, te nduu-yó natu'un kaa máa-yá. Chí kuni-yo núu-yá ndasa kaa-ya. <sup>3</sup> Te taká cháa ja súan káñukuu ini-de-ya, sándoo-de máa-de natu'un ío ndoo máa-yá. <sup>4</sup> Chaa sá'a kuachi, suni stívi-de ley, chí kuachi-ún kúu ja síjita ley. <sup>5</sup> Te kájini-ro ja ní kenda ndijin-ya náva'a nda'va-ya kuachi-yó. Te tú na kuachi ndiso-ya. <sup>6</sup> Ñayivi kánchaa jín-yá, tú sá'a-i kuachi. Te ñayivi sá'a kuachi, tú ní ndé'é-i nuu-yá, ni tú ní jini-i nuu-yá. <sup>7</sup> Súchí jíná'an-ró, ni ñn-de ma xndá'ú-de róo. Chaa sá'a tíñu ndaa, cháa ndaa kúu-de, natu'un l'a ndaa kúu máa-yá. <sup>8</sup> Te cháa sá'a kuachi, se'e kui'na kúu-de. Chí kui'na, sá'a kuachi vai onde xnáñúú. Ja yúan ní kii se'e Dios ja xnáa-yá taká tíñu sá'a kui'na. <sup>9</sup> Chaa kúu se'e Dios, na tú sá'a-de kuachi, chí tata-ya kánchaa ini-de. Te ma kúu sá'a-de kuachi, chí se'e Dios kúu-de.

#### *Tu'un se'e kui'na*

<sup>10</sup> Súan ná kuni-yo ndéja kúu se'e Dios jín sé'e kui'na. Taká cháa ja tú sá'a-de tíñu ndaa, jín ja tú kundá'ú ini-de ñani-de, nasu sé'e Dios kúu-de. <sup>11</sup> Chí ya'á kúu tu'un ja ní kajini tu'un-ró ondé xnáñúú: Ja ná kundá'ú ini-yo tá'an-yó. <sup>12</sup> Te ma sá'a-yó natu'un ni sá'a Caín, ja ní kuu-de se'e kui'na, te ni ja'ni-dé ñani-de. Te naja ní ja'ni-dé ñani-de.

Kuachi ja máni tiñu ñáá ni sá'a-de, te ñani-de ni sá'a tiñu ndaa. <sup>13</sup> Ma nánaa iní-ro ñani, te nú ñayivi ñuyívi jíto u'u-i róó jíná'an-ró. <sup>14</sup> A kájiní-yo ja á ni kaku-yó ja kúu-yo, te ni naja'a-yó núu kúchaku-yo, chi ká kundá'ú iní-yo ñaní-yo. Te chaa ja tú kundá'ú iní-de ñani-de, chaa-ún kánde-de nuu kúu-de. <sup>15</sup> Chaa jíto u'u ñani, chaa ja'ni ndíyi kúu-de. Te a kájiní-ro ja ní in chaa ja'ni ndíyi, ma náni'in tá'u kúti-dé kuchaku-de ní káni. <sup>16</sup> Ja yúan jiní-yo ndasa sá'a tu'un kundá'ú iní. Chi Cristo, ni ji'i-ya ja yóo. Te máa-yó, suni súan jínu ñú'ún kúu-yo ja tá'an-yó. <sup>17</sup> Ko chaa ja kúka-de jíin ndátíñu ja ío iní ñuyívi, nú jiní-de tá'an ñani-de tundó'o, te nú sáxi-de onde jíin iní añú-de, núsáa te á ncháa tu'un kundá'ú iní Dios iní-de xí túu. <sup>18</sup> Súchi, ma kundá'ú iní-yo jíin tú'un ká'an-ni-yó, ni jíin yú'u-yo, chi sua ná kundá'ú ndija iní-yo onde jíin tiñu kásá'a-yó. <sup>19</sup> Ja yúan te kuni-yo ja kaku-yó sé'e tu'un ndaa, te kunda iní añú-yo núu-yá, <sup>20</sup> nú añú-yo kána jíin núu-yo. Chi Dios, ñá'nu-ga kúu-ya vasa añú-yo, te jiní ndí'i-ya táka naun kúu. <sup>21</sup> Súchi máni, nú añú-yo tú ná kuxndí sikí-yo, yúan-na te tuká yú'ú-yo núu Dios, <sup>22</sup> te taká naun kájinan-yo núu-yá, te kua'a-ya núu-yo, chi ká jandatu-yo táka tiñu tá'ú-yá nuu-yo. Te kásá'a-yó táka tiñu ja kúsi iní-ya jíin. <sup>23</sup> Te ya'á kúu tiñu tá'ú-yá: Ja ná kándíja-yó núu Sé'e-ya Jesucristo, te ná kundá'ú iní-yo tá'an-yó ná tu'un ni tá'ú-yá tiñu nuu-yo. <sup>24</sup> Te taká ñayivi skíkuu tiñu tá'ú-yá, káxiukú-i jíin Dios, te Dios kánchaa-ya jíin-i. Te jíin tú'un yá'a kájiní-yo ja ncháa máa-yá jíin-yó jíin máa Espiritu ja ní ja'a-ya núu-yo.

## 4

*Modo kuni-yo sijn sijn tu'un*

<sup>1</sup> Ñani máni, ma kándíja-ró táka tu'un. Chi ná koto nchaa-ro táka tu'un te nú onde nuu Dios vai xí túu. Chi kua'a ñayivi kájiní tu'un tú'ún, ni kenda koyo-i iní ñuyívi. <sup>2</sup> Jíin tú'un yá'a ná kuni-ro ndéja kúu máa Espiritu Dios: Taká tu'un ja ká'an ndaa ja ní kii Jesucristo jíin yíki kúñu-ya, te suu onde nuu Dios vai. <sup>3</sup> Te taká tu'un ja tú ká'an ndaa ja ní kii Jesucristo jíin yíki kúñu-ya, nasu núu Dios vai. Te yúan kúu tu'un jíto u'u Cristo, ja ní kájiní tu'un-ró ja kii, te vina a kánde iní ñuyívi. <sup>4</sup> Súchi jíná'an-ró, se'e Dios kaku-ró. Te ni kundé-ró jíin yúan. Chi ñá'nu-ga kúu l'a kánchaa iní máa-ró nasu yúan ja kánchaa iní ñayivi ñuyívi. <sup>5</sup> Máa-i kaku se'e ñuyívi. Ja yúan káka'an-i tu'un ñuyívi. Te ñayivi ñuyívi jíni so'o tu'un káka'an-i. <sup>6</sup> Máa-yó kaku se'e Dios. Te chaa jiní nuu Dios, jíni ná'in-de tu'un ká'an-yo. Ko ñayivi ja násu sé'e Dios kúu-i, tú jíni ná'in-i tu'un ká'an-yo. Ja yúan kájiní-yo ndasa kaa tu'un ndaa jíin tú'un ñáa.

*Dios kúu máa tú'un kundá'ú iní*

<sup>7</sup> Ñani máni, ná kundá'ú iní-yo tá'an-yó, chi tu'un kundá'ú iní, onde nuu Dios vai. Te taká ñayivi kundá'ú iní tá'an, se'e Dios kúu-i, te jiní-i nuu Dios. <sup>8</sup> Te chaa ja tú kundá'ú iní-de tá'an-de, tú jiní-de nuu Dios, chi Dios kúu máa tú'un kundá'ú iní. <sup>9</sup> Súan ni kenda ndijin ndasa kundá'ú iní Dios yóo. Chi ni táji-yá se'e-ya, vasa máa tú'ún-ni-i ío. Te ni kii se'e-ya-ún iní ñuyívi yá'a, náva'a jíin máa-yá te kuchaku-yo. <sup>10</sup> Súan ío tu'un kundá'ú iní, chi vasa tú ní ká kumaní-yo jíin Dios, ko ni kundá'ú iní-ya yóo. Te ni táji-yá se'e-ya ní kii, náva'a kánchaa-ya táka kuachi-yó jíin niñí-yá. <sup>11</sup> Ñani máni, nú súan kundá'ú iní Dios yóo, te suni súan níni ná kundá'ú iní-yo tá'an-yó núsáa. <sup>12</sup> Ni in chaa, tú ní jiní kuti-dé nuu Dios. Ko nú kundá'ú iní-yo tá'an-yó, te Dios ncháa-ya jíin-yó, te tu'un kundá'ú iní-ya, a ni yija va'a iní-yo. <sup>13</sup> Ja yúan kájiní-yo ja ncháa-yo jíin-yá. Te ncháa-ya jíin-yó. Chi ni ja'a-ya Espiritu-ya núu-yo. <sup>14</sup> Te a ni kájiní-yo, te káka'an ndaa-yo, ja máa Taa-yo Dios ni táji-yá se'e-ya ní kii ja náma-ya ñayivi ñuyívi. <sup>15</sup> Nú ndé ñayivi ká'an ndaa ja sé'e Dios kúu Jesús, yúan-na te ncháa Dios jíin máa-i, te máa-i jíin Dios. <sup>16</sup> Te yóo, a ni kájiní-yo, te ni ká kándíja-yó ja Dios kundá'ú iní-ya yóo. Chi Dios kúu tu'un kundá'ú iní. Te chaa kundá'ú iní tá'an, ncháa-de jíin Dios. Te Dios ncháa-ya jíin-de. <sup>17</sup> Súan yija va'a tu'un kundá'ú iní-yo, náva'a ma yú'ú-yo kivi kii juicio, chi ná tu'un kaa máa-yá, suni súan

kándaa máá-yó iní ñuyívi yá'a. <sup>18</sup> Tu'un kúndá'ú iní, tú ndíso tu'un yú'ú. Chi nú kúndá'ú ndija iní-yo, te a ni jinu tu'un yú'ú kua'an. Chi tu'un yú'ú ndíso tundó'o. Chi nú yú'ú in ñayivi, chá'an-ga yija va'a-i jín tú'un kúndá'ú iní. <sup>19</sup> Te yóó, mani-yo jín-yá, chi ni kúndá'ú iní-yá yóó xna'an-ga. <sup>20</sup> Nú in cháa ká'an-de: Ruu, chi mani-rí jín Dios. Te nú jito u'u-de ñani-de, cháa xndá'ú kúu-de nú súan. Chi cháa ja tú kúndá'ú iní-de ñani-de ja á ni jini-de nuu, ndasa kuu kumani-dé jín Dios ja tú jini-de nuu-yá núsáa. <sup>21</sup> Te ni tá'ú-yá tiñu yá'a nuu-yo: Chaa mani jín Dios, suni ná kúndá'ú iní-de ñani-de.

## 5

*Jín tú'un kándija te kundéé-yó*

<sup>1</sup> Nú ndé ñayivi kándija-i ja Jesús kúu Cristo, Se'e Dios kúu-i, núsáa te ñayivi kumani jín máa I'a kúu Táa, suni kumani-í jín Sé'e-ya. <sup>2</sup> Nú mani-yo jín Dios te jándatu-yo táká tiñu tá'ú-yá, yuán kájiní-yo ja maní-yo jín táká se'e Dios. <sup>3</sup> Chi ja maní-yo jín Dios kúu ja ná kuándatu-yo tiñu tá'ú-yá, chi tiñu tá'ú-yá tú vee. <sup>4</sup> Chi taká ñayivi kákuu se'e Dios, kundéé-i jín ñuyívi, chi tu'un kándija-yó kúu fuerza ja kundéé-yó jín ñuyívi. <sup>5</sup> Ndéja kúu ja kundéé jín ñuyívi, suu ñayivi kándija ja Jesús kúu Se'e Dios, ñayivi-ún kúu-i. <sup>6</sup> I'a yá'a kúu Jesucristo, ni kii-ya jín ndúcha jín niñí. Nasu máá in jín ndúcha, chi jín ndúcha jín niñí. Te máá Espiritu ká'an ndaa ya'á, chi Espiritu kúu tu'un ndaa. <sup>7</sup> Chi ío uní ja ká'an ndaa iní andíví. Máa I'a kúu Táa, máa Sé'e, jín máa Espiritu Santo kákuu-ya. Te ndenúni I'a yá'a, in-ni-ya kúu. <sup>8</sup> Te ío uní ja ká'an ndaa iní ñuyívi. Espiritu, jín ndúcha, jín niñí kákuu, te ndenúni ya'á, in-ni káka'an. <sup>9</sup> Nú já'tá'ú-yó tú'un káka'an ndaa cháa, naga ni kuu jín tú'un ká'an ndaa Dios, ja ñá'nu-ga kúu, chi tu'un ká'an ndaa Dios kúu tu'un Se'e-ya. <sup>10</sup> Chaa kándija nuu Sé'e Dios, a jini ndaa máa-de. Te cháa tú kándija nuu Dios, ná'tu'un násá'a-de-ya in I'a xndá'ú, chi tú kándija-de tu'un ni ka'an ndaa Dios ja ní jani-ya tú'un Se'e-ya. <sup>11</sup> Te ya'á kúu tu'un ndaa-ún: Ni ja'a Dios tu'un ja kúchaku-yo ní káni, te Se'e-ya kúu I'a ndíso tu'un kuchaku-yo. <sup>12</sup> Chaa kándija nuu Sé'e-ya, a ni ní'in tá'u-dé kuchaku-de. Ko cháa tú kándija nuu Sé'e-ya, tú ní ní'in tá'u-dé kuchaku-de. <sup>13</sup> Tu'un yá'a cháa-ri nuu róó, ñayivi káandija nuu Sé'e Dios, náva'a ná kuni-ro ja á ni kani'in tá'u-ro kúchaku-ro ní káni, náva'a kándija va'a-ro núu Sé'e Dios. <sup>14</sup> Ja yá'á chundéé iní-yo ká'an-yo jín-yá, chi nú jikán-yo in ndatíñu nuu-yá ná'tu'un kuni máa-yá, te jini ná'in-yá tu'un ká'an-yo. <sup>15</sup> Te nú kájiní-yo ja jini ná'in-yá tu'un ká'an-yo naún ndatíñu kájikán-yo. Núsáa te a kájiní-yo ja ní'in-yo ja ní kajikán-yo-ún. <sup>16</sup> Nú in ñayivi jini-i sá'a ñani-i kuachi ja násu kuáchi kuu-de kúu, te ná ká'an nda'ú-i jín-yá, te kua'a-ya tú'un kuchaku-de. Ko máni nuu cháa ja násu kuáchi kuu-de kásá'a-de, áchí-ri. Ío kuachi ja kúu-de, ko nasu já'a yuán ká'an-ri ja ká'an nda'ú-yo jín-yá. <sup>17</sup> Taká tiñu káñáa kúu kuachi. Ko ío kuachi ja násu kuáchi kuu-i kúu. <sup>18</sup> Kájiní-yo ja ñayivi kákuu se'e Dios, tú sá'a-i kuachi. Chi in se'e Dios ndíto va'a-i máa-i. Te kui'na, ma kúu ké'é-ún-i. <sup>19</sup> Te kájiní-yo ja sé'e Dios kákuu-yó. Te kui'na kúu ja tñin so'o ní ñuyívi. <sup>20</sup> Ko a kájiní-yo ja ní kii Se'e Dios. Te kájuku'un iní-yo ní sá'a-ya, náva'a kuni-yo núu máa I'a ndaa. Te a káxiukú-yó jín máa I'a ndaa, máa Sé'e-ya Jesucristo kúu-ya. Máa-yá kúu ndija Dios ndaa, te máa-yá kúu I'a kuchaku-yo ní káni sá'a-ya. <sup>21</sup> Súchi, ná kúxio-ró núu ndosó. Súan ná kóo. Amén.

LA SEGUNDA EPISTOLA DE SAN JUAN APOSTOL  
YA'A KUU CARTA UU JA NI CHAA SAN JUAN APOSTOL  
NUU TAKA ÑAYIVI KAKANDIJA

Siki íchi ndaa jíin tú'un kúndá'ú ini tá'an

<sup>1</sup> Máá-ná kúu máá cháa ñá'nu-ga. Te cháa-ná tutu yá'a nuu níí, ña'an ní kaji-ya. Te kúndá'ú ndija ini-ná níí. Te nasu máá ñin-ná, chi suni taká ñayivi kájiní tu'un ndaa. <sup>2</sup> Chi ñú'un tu'un ndaa ini-yo. Te kunchaa jíin-yó taká kivi. <sup>3</sup> Tu'un luu ío ini, jíin tú'un sá'a tuká'nu ini, jíin tú'un kuaká'nu ini, ja vái onde nuu máá Taa-yo Dios jíin nuu Sé'e-ya Jesucristo, ná koo ndija ini-ní jíin tú'un kúndá'ú ini. <sup>4</sup> Xaan kúsi ini-ná, chi ni ni'in-ná tu'un ja kájika ndaa se'e-ní jíná'an-i, nátu'un ni tá'ú tíñu máá Taa-yo Dios nuu-yo. <sup>5</sup> Te vina nána, tú cháa-ná tutu yá'a ja tá'ú-ná ñin tíñu jáá nuu-ní. Chi sua ká'an ndá'ú-ná jíin-ní siki tú'un ni ni'in-yo onde xnañúú, ja ná kúndá'ú ini-yo tá'an-yó. <sup>6</sup> Te ya'á kúu tu'un kúndá'ú ini, ja ná káka-yó nátu'un ni tá'ú-yá tíñu nuu-yo. Ya'á kúu tíñu ni ta'u nuu-ní: Ja ná káka-ní jíin tú'un-ún, nátu'un ni kajini so'o-ní onde xnañúú.

Siki já xndá'ú

<sup>7</sup> Chi kua'a ñayivi káxndá'ú ñá'án, vai koyo-i ini ñuyivi. Te ñayivi-ún, tú kaja'a-i tu'un ja ní kii Jesucristo jíin yíki kúñu-ya. ñin ñayivi súan kúu ñayivi xndá'ú ñá'án. Te ñayivi jíto u'u Cristo kúu-i. <sup>8</sup> Koto va'a-ní máá-ní jíná'an-ní, náv'a tú xnaa-ní tíñu ni kasá'a-ní. Chi sua ná ní'in vá'a-ní ya'u-ní. <sup>9</sup> Nú ndé ñayivi sáni'in ini-i, te tú jíku-i jíin tú'un Cristo, tú ncháa Dios jíin-i. Te nú ndé ñayivi jíku jíin tú'un Cristo, ncháa máá Taa-yo jíin Sé'e-ya jíin-i. <sup>10</sup> Te nú ñin ñayivi jáa-i nuu-ní, te tú ndíso-i tu'un yá'a, ma kuátá'ú-ní-i kunchaa-i ini ve'e-ní, ni ma ká'an-ní sa'an kúta'u jíin-i. <sup>11</sup> Chi ñayivi ká'an jíin-i, chindéé tá'an jíin-i siki tíñu ñáá sá'a-i-ún. <sup>12</sup> Vasa ío kua'a tú'un chaa-ná nuu-ní, ko tú kuní-ná ka'an-ná jíin-ní jíin tutu jíin tinta, chi ñúkuu ini-ná jaá-ná nuu-ní jíná'an-ní. Te ndatu'ún jíin yú'u-yo, náv'a ná kúsi xaan ini-yo. <sup>13</sup> Taká se'e ku'u-ní, ja ní kaji-ya, káka'an-i ja ná sándéé ini-ní. Súan ná koo. Amén.



LA TERCERA EPISTOLA DE SAN JUAN APOSTOL  
YA'A KUU CARTA UNI JA NI CHAA SAN JUAN APOSTOL  
NUU TAKA ÑAYIVI KAKANDIJA

*Chaa kájika jíin tú'un ndaa*

<sup>1</sup> Máá-rí kúu máá cháa ñá'nu-ga. Te cháa-ri tutu yá'a nuu-ro Gayo máni, chi kúndá'ú ndija iní-ri róó. <sup>2</sup> Ñáni máni, kuní-ri ja bueno ná kí'in taká tiñu sá'a-ró, jíin já ná kéndoo ndéé ndánu-ro, nátu'un ni kendo va'a añú-ro. <sup>3</sup> Jandaa ni kusii xáan iní-ri kivi ní chakoyo ñani-yo, chi ni kanakani-de tu'un-ró núu-rí, ndasa bueno ío ndaa tu'un ñú'un iní-ro, nátu'un jíká ndaa-ro. <sup>4</sup> Tuká inga tu'un kúsi iní-ri sá'a ná nuu yá'a, ja kúni tu'un-ri ja kájika ndaa se'e-ri jíná'an-i. <sup>5</sup> Ñáni máni, bueno sá'a-ró taká tiñu jíku-ró jíin jíin taká ñani-yo, vasa chaa jíká kákuu-de. <sup>6</sup> Chi chaa-ún, ni kajani-de tu'un-ró núu tíku'ni, ja vá'a kúndá'ú iní-ro. Te va'a sá'a-ró te nú chindéé chítuu-ró-de chu'un íchí-ró-de, nátu'un kuní Dios. <sup>7</sup> Chi chaa-ún, maní-dé jíin-yá, te ja yúan ní káki'in-de ichi kája'an-de, te tú káki'in-de ni iin ndatíñu nuu ñáyivi síin nación. <sup>8</sup> Núsáa te yóó, níni ná kuatá'ú-yó cháa-ún, náva'a chindéé tá'an-yó jíin-de sikí tú'un ndaa.

*Ja kájasu nuu tú'un va'a*

<sup>9</sup> A ni chaa-ri tutu nuu máá tíku'ni. Ko Diótrefes, tú játá'ú-de tu'un ká'an-ri, kuachi ja kúñá'nu máá-de nuu-í kuní-de. <sup>10</sup> Núsáa te nú jaa-ri te naxndáku-ri nuu-ro tíñu sá'a-de ja kátílakuá yu'u-dé, ndasa sátú'ún-de sikí-rí. Te vasa a ká'an-de súan, ko tú kúva'a iní-de. Chi tú játá'ú-de ñani-yo kátájí-yó núu-dé, te jasú-de nuu ñáyivi kákuni-i kuatá'ú-i-de. Te skúnu-de-i iní tíku'ni. <sup>11</sup> Ñáni máni, ma sá'a-ró nátu'un kásá'a chaa ñáá, chi sua nátu'un kásá'a chaa va'a. Chaa sá'a tiñu va'a, se'e Dios kúu-de. Ko chaa sá'a tiñu ñáá, tú jini kuti-dé nuu Dios. <sup>12</sup> Taká ñáyivi kájani ndaa-i tu'un sikí Demetrio, te suni máá tú'un ndaa ká'an sikí-dé, te suni súan ká'an máá-rí. Te a kájini-ro já tú'un ká'an-ri ío ndaa. <sup>13</sup> Ío kua'a tú'un chaa-ri nuu-ro kuní-ri, ko tú kuní-ri chaa-ri jíin tinta jíin pluma. <sup>14</sup> Chi ñúkuu iní-ri ja yakú-na kivi te jaa-ri nuu-ro. Yúan-na te ndatu'ún jíin yú'u-yo. <sup>15</sup> Ná kóo tu'un vindáa vinené jíin-ró. Sándéé iní-ro, áchí taká amigo yá'a. Te suni ka'an-ro jíin taká amigo jian, ná sándéé iní-i.

LA EPISTOLA UNIVERSAL DE SAN JUDAS APOSTOL  
YA'A KUU CARTA JA NI CHAA SAN JUDAS APOSTOL NUU  
TAKA ÑAYIVI KAKANDIJA

<sup>1</sup> Máá-rí kúu Judas ñani Jacobo, te mozo Jesucristo kúu-ri. Te cháa-ri tutu yá'a nuu róo, ñayivi ní kana-ya xiní, ja ní ndundoo-ró ní sá'a Táa-yo Dios. Te Jesucristo, ndíto va'a-ya róo. <sup>2</sup> Tu'un kuaká'nu ini, jín tú'un vindáa vinené, jín tú'un kúndá'ú ini tá'an ná ndeá-ga nuu-ro sá'a-ya.

*Ná kuñi n'in-yó jín tú'un kándija*

<sup>3</sup> Ñani máni jíná'an-ró, xaan jítu iní-ri chaa-ri tu'un nuu-ro ndasa ni nama-ya yóo jíná'an-yó. Ko ni jini-ri ja jínu ñú'ún ja cháa-ri tutu nuu-ro ja má kuá'a-ró tú'un stívi-i tu'un kákandija-yó, ja ñin jínu-ni ni ja'a-ya tú'un-ún nuu ñayivi ndóo. <sup>4</sup> Chi yaku ñayivi, ni kivi koyo sa'í-i. Te tú káchiñú'ún-i Dios. Te ni kanasama-i tu'un luu ío ini Dios máa-yó, ni kanasá'a-i tu'un kuaxán. Te suni tú kájatá'ú-i máa Jíto'o-yo Jesucristo, ni Dios ja máa ñin-ni-ya tá'ú tíñu. Ko ñayivi yá'a, onde aná'án a ni kundaaj ja tá'nu ndatu-i.

*Dios kúu I'a sándaq tiñu siki cháa ñáa ij*

<sup>5</sup> Te vina, vasa a ni kajini va'a-ró, ko ná náxndáku-ri nuu-ro ndasa ni sá'a máa-yá. Chi vasa a ni nama-ya ñayivi iní ñuu Egipto, ko kúkuéé-ga, te ni xnáa-yá sava-i ja tú ní kákandija-i. <sup>6</sup> Te ndajá'a-yá ja ní kaskéndoo tiñu kándiso, te suni ni kaskéndoo ve'e káxiukú, ni ju'ni-ya ndajá'a-ún jín cadena ñí káni, káxiukú chíi ñuñáa onde kivi ká'nu ja cháa juicio. <sup>7</sup> Suni ni ndo'o ñuu Sodoma jín ñuu Gomorra jín sáva-ga ñuu ni ka'jin yani. Chi ñayivi ñuu-ún, suni súan ni kajika téné-i, te sijn kuñu kuaxán ní kandúkú-i. Te ñuu-ún kúu ñin ja ná kóto nchaa-yo, chi ni kando'o-i juicio nuu ñú'un ñí káni. <sup>8</sup> Te suni modo súan kásá'a ñayivi yá'a, chi jín tú'un ká'an jani jín-i, te kásáchá'án-i yiki kúñu-i, kásákátá-i nuu cháa ndiso tíñu, te káka'an ndiva'a-i siki ja kákuñá'nu. <sup>9</sup> Te Miguel, ndajá'a ñá'nu-ga, hora ja ní státá'an-ya jín ku'na siki yiki kúñu Moisés, tú ní chundéé iní-ya nákuñdii-ya siki ku'na-ún, ja ká'an ndiva'a-ya, chi sua ni ka'an-ya: Máa Tatá Dios, ná kana jín-yá nuu-ro, áchí-ya. <sup>10</sup> Ko ñayivi yá'a káka'an ndiva'a-i siki táka ja tú kájuku'un ini-i. Te tu'un kájiní máa-i ja máa-i, nátu'un kiti yúkú-ni, jín tú'un yúan te naa-í. <sup>11</sup> Naka ndá'ú koo máa-i, chi a kája'an-i ichi ní kandii Caín. Te ni katau-i kája'an-i yata sá'an ñáa Balaam náva'a ni'in-í najjín siki-ún. Te suni kánaa-í jín tú'un já'a ini Coré. <sup>12</sup> Ñayivi yá'a, nuu káye-í jín-ró, te kákuu-i ñin cha'an núu káye-í maní-ro. Te tú káyu'ú-i koto va'a-i máa-i ja skée-í máa-i. Viko ja tú ndiso sau kákuu-i, ja ndéché-ni sá'a tachí. Yunu ja tú kúun nde'e víko sau kákuu-i, uu jínu ni kajilí ja ní tu'un onde yo'o. <sup>13</sup> Su'ma mar ja ndóna kákuu-i. Te ti'ñu mar kúu tu'un kuka nuu ini-i. Nátu'un tiñuú xini ja kájika kuu sáni kákuu-i, te ni sátu'a-ya lugar ñuñáa lúchi túun nuu kúxiukú-i ñí káni. <sup>14</sup> Te Enoc, chi tata usia Adán, ni jani-de tu'un siki ñayivi yá'a: A ni chaa máa Tatá Dios jín kuá'a xaan ñayivi ndóo-ya, <sup>15</sup> náva'a sándaq-ya tíñu taká ñayivi, te nákuñdii-ya siki táka ñayivi ja tú káchiñú'ún-i-ya, chi ni kasá'a-i tíñu ñáa, kuachi ja ní káchiñú'ún-i-ya. Te suni kua'a tú'un ndiva'a ni kaka'an-i siki-yá, áchí-de. <sup>16</sup> Ñayivi yá'a, kácutuku ini-i, te káka'an ndiva'a-i nani ja káta'an-i, te kásá'a-i ndéni kaní ini máa-i. Káka'an ni'in-i ja kándaq téyí-i, te vixi káka'an-i náva'a ni'in-í najjín. <sup>17</sup> Ko máa-ró, ñani máni, ná nándaku ini-ro tú'un ni kaka'an chaa ni kakuu apóstol máa Jíto'o-yo Jesucristo. <sup>18</sup> Chi ni kaka'an-de: Onde kivi ndí'i-na te koo ñayivi sákátá núu-ro. Te ñayivi-ún, kaka kuu-i ja ndúkú-i sá'a-i tíñu ñáa ja kákaní ini máa-i, áchí-de. <sup>19</sup> Ñayivi yá'a kákuu ja sásin ñayivi. Ñayivi yúkú kákuu-i, chi tú ncháa máa Espiritu-ya ini-i. <sup>20</sup> Ko máa-ró, ñani máni, ná

skuá'nu-ró máá-ró jíín tú'un ij kákandíja-ró. Te kakan ta'u-ro jíín Espíritu Santo. <sup>21</sup> Ma kúxio-ró núu tú'un kúndá'ú ini Dios róó, te ná ndúkú-ró já máá Jíto'o-yo Jesucristo, ná kúndá'ú ini-ya róó ja kúchaku-ro níí káni sá'a-ya. <sup>22</sup> Te kundá'ú ini-ro sáva-i, vasa kájani síkí ini-i. <sup>23</sup> Te nama-ró yakú-ga-i vasa yú'ú-ro, te nátu'un stáa-ró-i nuu níú'un. Te sava-ga-i kundá'ú ini-ro-í, vasa jíto u'u-ro sá'ma chá'an já ní kukini ni sá'a kuñu-i. <sup>24</sup> Te vina íó ñn-ni l'a ja kúu koto róó, náva'a tú kanangava-ró kuáchi, te kuu sá'a-ya já kuíñi-ró núu ndíi ncháa máa-yá, jíín já má kóo chá'an-ró, jíín já kúsií xáan ini-ro. <sup>25</sup> Te nuu máá ñn-ni Dios, l'a náma yóó, ná nákana jaa-yó-yá, te ná kóo ja jííú'un-yó núu-yá. Te ná tá'u máa-yá tíñu jíín fuerza ndíso-ya, vina te onde níí káni níí kuiá. Súan ná kóo. Amén.

## EL APOCALIPSIS O REVELACION DE SAN JUAN, EL TEOLOGO TU'UN NI JINI NDIJIN SAN JUAN CHAA SKUA'A TU'UN-YA

### *Ndasa ni kenda tutu yá'a*

<sup>1</sup> Ya'á kúu tu'un Jesucristo ja ní kenda ndijin, ja ní ja'a Dios nuu-yá, náva'a stá'an-ya núu mozo-ya ná taká tiñu ja kánúu kii yachi. Te ni tájí-yá ñin ndajá'a-yá ni kii. Te ni kastu'un-yá tu'un yá'a nuu mozo-ya Juan. <sup>2</sup> Te chaa-ún kúu testigo. Te ni jani ndaa-de tu'un Dios jíin tú'un ndaa Jesucristo, jíin ja ní jini-de. <sup>3</sup> Xáán ndatu chaa káka'u, jíin ñayivi kájiní so'o tu'un ká'an tutu yá'a. Te suni xáán ndatu ñayivi skíkuu tu'un yóso núu tutu yá'a, chi a ni kuyani kivi. <sup>4</sup> Máa-rí Juan, tájí-rí tu'un nuu ndí'usiá tiku'ni kákandíja ja káxiukú ndañúu Asia. Jíin-ró ná kóo tu'un luu ío ini-ya jíin tú'un kuaká'nu ini ja kii onde nuu máa Dios, I'a ío, I'a ni io, I'a kii, jíin onde nuu usiá Espiritu, I'a ká'jin yu'u mesa nuu tá'ú-yá tiñu, <sup>5</sup> jíin onde nuu Jesucristo, I'a kúu testigo ndaa. Te máa-yá ni nachaku xna'an-ga vásá taká-ga ñayivi ní kaji'i. Te tñin-ya só'o taká rey ñuyivi. Te máa-yá kúndá'ú ini-ya yóo, te ni nakacha-ya kuáchi-yó jíin niñi-yá. <sup>6</sup> Te ni nduu-yó rey jíin sutu nuu Táa-ya Dios ni sá'a-ya. Núsáa te ná nákana jaa-yó-yá. Te ná tá'ú-yá tiñu nuu-yo ñí káni ñí kuiá. Amén. <sup>7</sup> Kuni so'o, chi kii-ya jíin vikó nu'un. Te ndivii ñayivi jíin taká-i ja ní kakaan-i-ya, kuni-i nuu-yá. Te taká tata ini ñuyivi, nde'e kó'o-i ja'a-yá. Súan ná kóo. Amén. <sup>8</sup> Máa-rí kúu natu'un letra Alfa jíin Omega, nuu kéjá'á jíin núu ndí'i, áchi máa Tatá Dios, I'a ío, I'a ni io, I'a kii, I'a kúñá'nu xaan. <sup>9</sup> Máa-rí kúu ñani-ro Juan, te jito ta'an-ri tundó'o jíin-ró. Te ká'jin ta'an-yo núu tá'ú-yá tiñu. Te ká'jin ni'in-yó sá'a Jesucristo. Ni kanchaa-ri isla Patmos sikí tú'un Dios jíin sikí ja kúu-ri testigo nuu tú'un ni ka'an ndaa Jesucristo. <sup>10</sup> Te máa Espiritu, ni jaka-ya rúu ñin kivi íi máa Jito'o-yo. Te ni jini so'o-ri ichi yatá-rí ñin tu'un jaa natu'un corneta. <sup>11</sup> Te ni ka'an: Máa-rí kúu natu'un letra Alfa jíin Omega, ja xnañúu jíin ja sándi'i-na. Chaa nuu ñin tutu taká ja kuni-ro núu, te tájí-ró ná ká'jin nuu ndí'usiá tiku'ni kákandíja káxiukú ini ndañúu Asia: ñuu Éfeso, ñuu Esmirna, ñuu Pérgamo, ñuu Tiatira, ñuu Sardis, ñuu Filadelfia, jíin núu Laodicea. Achí.

### *Ja ní jini Juan nuu-yá*

<sup>12</sup> Te ni jíó koto-ri ja kuni-ri ndéja ká'an jíin-rí. Te nuu ní jíó káva-ri, te ni jini-ri usia candelero oro. <sup>13</sup> Te sava ma'ñú taká candelero-ún kánde ñin I'a ja ná kuni koo máa Sé'e chaa. Te ñú'un ñí-yá ñin sa'ma ní jinú onde nuu já'a-yá. Te nú'ni jika-yá jíin ñin sanchij oro. <sup>14</sup> Te xini-yá jíin íxi-yá kánda kuíjin natu'un ixi kuíjin ri, natu'un yu'a volcán, te nduchi-yá natu'un yáa ñú'un, <sup>15</sup> te ja'a-yá natu'un latón fino, ja ní nandu'a ini jinú súan kuni koo. Te ní'in ká'an-ya natu'un nuu kuá'a ndúcha. <sup>16</sup> Te ini ndavá'a-ya tñin-ya usiá tiñuú xini. Te ini yu'u-yá kenda ñin machete xaan ja úu yu'u. Te nuu-yá kaa natu'un ndikandii hora nándii ndaxín xaan. <sup>17</sup> Te nuu ní jini-ri nuu-yá, te ni ndua-ri nuu já'a-yá natu'un ni ji'i-ri. Te ni chaa-ya ndavá'a-ya sikí-rí. Te ni ka'an-ya jíin-rí: Ma yú'ú-ro. Máa-rí kúu ja xnañúu jíin ja sándi'i-na. <sup>18</sup> Te I'a chakú kúu-ri. A ni ji'i-ri núu, ko vina chi kuchaku-ri ñí káni ñí kuiá. Amén. Te tñin-ri ndakaa nuu ká'jin ndiyi, jíin kué'e já'ni yóo. <sup>19</sup> Chaa nuu tutu taká ja ní jini-ro, jíin taká ja ío, jíin taká ja kóo nú ná já'a ya'á. <sup>20</sup> Ya'á kúu tu'un sa'í ndí'usiá tiñuú xini ja ní jini-ro tñin ndavá'a-ri, jíin ndí'usiá candelero oro. Usia tiñuú xini-ún kákuu ndajá'a núu ndí'usiá tiku'ni. Te usia candelero ja ní jini-ro-ún kákuu ndí'usiá tiku'ni.

<sup>1</sup> Chaa-ró tutú nuu ndájá'a tíku'ni ñuu Éfeso: Súan ká'an máa l'a tñn usia tiñuú xín jín ndává'a-ya, te jka kuu-ya má'ñú usiá candelero oro: <sup>2</sup> A jiní-ri tiñu sá'a-ró, ja ní'in sátiñu-ró jín ja ní'in kándij-ro, jín ja tú kúsi iní-ro kivi nduu-ro jín cháa ñáá. Te ni jito ncha-ro cháa káka'an ja apóstol kákuu-de. Te ni kajini-ro ja máni káxndá'ú ñá'an-de. <sup>3</sup> Te suni jiní-ri ja kándij ni'in-ró vasa ni ndo'o-ró, te tú ní kuítá-ro ja ní sátiñu-ró ja'a-rí. <sup>4</sup> Ko ná kíñi'in-ri ñn sikí-ro, chi ni xnúu-ró kú'a ja maní-ro jín-rí xnáñúú núú. <sup>5</sup> Núsáá te ná núku'un ini-ro ndé onde ni jungava-ró. Ná nákani ini-ro, te ná sá'a-ró ná ni sá'a-ró xnáñúú. Chi nú túu, te chaá yachi-ri nuu-ro, te kuancha-ri candelero máa-ró nuu kándij, te nú tú nakani ini-ro. <sup>6</sup> Ko ío ñn ja ní kee va'a, chi kití ini-ro jito-ró tiñu kásá'a chaá nicolaítas. Te suni máa-rí kití ini-ri jito-ri tiñu-ún. <sup>7</sup> Chaá ío so'o, ná kúni so'o-de tu'un ká'an Espiritu nuu tíku'ni kákandija. Chaá kundéé, ku'a-ri nde'e yunu chakú kee-dé. Te yunu-ún kándij nuu jardín Dios.

#### *Tu'un nuu tíku'ni ñuu Esmirna*

<sup>8</sup> Te suni chaa-ró tutú nuu ndájá'a tíku'ni ñuu Esmirna: Súan ká'an máa l'a xnáñúú jín sándj'í-na, l'a ni ji'i te ni nachaku-ya. <sup>9</sup> A jiní-ri tiñu sá'a-ró jín túndó'o tá'an-ro. Te ndá'ú tá'an-ro, ko kúká-ró. Te ío sava chaá káka'an-de ja judío kákuu-de. Ko nasúú kákuu-de. Chi onde ve'e sinagoga Satanás vai koyo-de. Te káka'an ndiva'a-de jín-ró. <sup>10</sup> Ma yú'ú-ro ja á yani ndo'o-ró, chi kui'na, taan yakú róó vekaa, náva'a koto nchaá róó. Te ta'an-ro túndó'o uxí kiví. Ko ná skíkuu va'a-ró vasa ná kúu-ro. Nú súan te ku'a-ri premio chakú nuu-ro. <sup>11</sup> Chaá ío so'o, ná kúni so'o-de tu'un ká'an Espiritu jín tíku'ni kákandija. Chaá kundéé, ma tá'an-de túndó'o ja kúu-de vuelta uu.

#### *Tu'un nuu tíku'ni ñuu Pérgamo*

<sup>12</sup> Te suni chaa-ró tutú nuu ndájá'a tíku'ni ñuu Pérgamo: Súan ká'an máa l'a tñn machete xaan uu yu'u. <sup>13</sup> A jiní-ri tiñu sá'a-ró, chi ncháa-ro núu kánchaá mesa Satanás. Te suni jiní-ri ja kándija ni'in-ró rúu, te tú ní ské'ichi-ro tú'un kándija-ró sikí-rí vasa kiví-ún ni ji'i testigo va'a-ri Antipas ma'ñú-ró jín'an-ró núu ncháá Satanás. <sup>14</sup> Ná kíñi'in-ri yakú tu'un sikí-ro. Chi jín-ró jián káxiukú sáva ñayivi káchiñú'ún sá'an Balaam. Chi chaá-ún, ni stá'an-de sa'an-ún nuu Balac. Te ni jungoyo se'e Israel kuachi, chi ni kayee-í ndeyu ní soko núu ndosó, te ni kasáténé-i, ni sá'a-de. <sup>15</sup> Suni súan káxiukú sáva ñayivi káchiñú'ún sá'an chaá Nicolaítas jín-ró, te kití ini-ri jito-ri sa'an-ún. <sup>16</sup> Nakani ini núsáá, chi nú túu, te chaá yachi-ri nuu-ro, te kuatá'an-ri jín-i jín machete ja kenda yu'u-rí. <sup>17</sup> Chaá ío so'o, ná kúni so'o-de tu'un ká'an Espiritu jín tíku'ni kákandija. Chaá kundéé, nuu-dé ku'a-ri staa ándiví ja yísá'í. Te suni ku'a-ri ñn yuu kujín lúlí núu-dé. Te nuu yúu-ún koso ñn sí'ví jáá ja tú ni ñn-i kuni, chi máa cháa ni'in-ún.

#### *Tu'un nuu tíku'ni ñuu Tiatira*

<sup>18</sup> Te suni chaa-ró tutú nuu ndájá'a tíku'ni ñuu Tiatira: Súan ká'an máa Sé'e Dios, l'a ñáva'a nduchi nátu'un yáá ñú'un, jín ja'a nátu'un latón fino. <sup>19</sup> A jiní-ri tiñu sá'a-ró, ja kúndá'ú ini-ro tá'an-ró, jín ja kándija va'a-ró, jín ja játíñu-ró, jín ja kándij ni'in-ró. Te suni jiní-ri ja ví'í-gá sátiñu-ró vína vásá xnáñúú. <sup>20</sup> Ko ná kíñi'in-ri yakú tu'un sikí-ro. Chi tú skúnu-ró ñá'an nání Jezabel. Te áchí-ña ja ñá'an jáni tu'un Dios kúu-ña. Te stá'an-ña tú'un, te xndá'ú-ña ñayivi kájatíñu nuu-rí, ja ná kóo tñi ini-i jín ja ná kée-í ndeyu soko núu ndosó. <sup>21</sup> Te ni ja'a-ri tiempo nuu-ñá ja ná nákani ini-ña ja jka téné-ña. Ko tú kuni-ña nákani ini-ña. <sup>22</sup> Vina te ndo'o-ña ñn kue'e sá'a-ri. Te taká ñayivi kásáténé jín-ña, suni ku'a-ri túndó'o xaan núu-í, te nú tú nakani ini-i tiñu kásá'a-i. <sup>23</sup> Te ka'ni-rí se'e-ña ná kúu-i. Te kuni taká tíku'ni ja máa-rí kúu l'a nándúkú ví iní ja jiní tuní jín iní añú. Te ku'a-ri ya'u nuu ñn ñn-ró ndasa tiñu kásá'a-ró. <sup>24</sup> Ko nuu sáva-ga-ro ja káxiukú-ró iní ñuu Tiatira, ja tú kákandija-ró sá'an jian, jín ja tú ní kájiní-ro tú'un yí Satanás, chi súan káskúnání sáva-i sa'an-ún, nuu máa-ró ká'an-ri ja má cháa-ri inga carga sikí-ro.

<sup>25</sup> Ko ja á kátjin-ró, kutiin ni'in-ró ondé kivi cháa-ri. <sup>26</sup> Te cháa kundéé cháa jándatu taká tiñu tá'ú-rí onde sandi'í-na, ku'a-ri fuerza nuu-dé ja tiin-de so'o taká nación. <sup>27</sup> Te suni natu'un ni ni'in máa-rí fuerza nuu Taa-ri, súan tá'ú cháa-ún tiñu nuu-í jín bastón kaa, te ka'nu-de-i natu'un nuu tá'u kisi. <sup>28</sup> Te ku'a-ri tiñuú xini jáñá'an nuu-dé. <sup>29</sup> Chaa ío so'o; ná kúni so'o-de tu'un ká'an máa Espiritu nuu tíku'ni kákandíja.

## 3

*Tu'un nuu tíku'ni ñuu Sardis*

<sup>1</sup> Te suni chaa-ró tutú nuu ndajá'a tíku'ni ini ñuu Sardis: Súan ká'an máa I'a ja ñáva'a usia Espiritu Dios, jín usia tiñuú xini: Máa-rí jini-ri tiñu sá'a-ró, ja kaka'an-i ja chakú-ro, ko a ni ji'i-ro. <sup>2</sup> Ná náta'u núu-ro. Te nakani ni'in-ró yakú-ga ja ndúkú kúu. Chi ni jini-ri ja tiñu sá'a-ró tú ío va'a va'a nuu Dios. <sup>3</sup> Núsáa te ná núku'un ini-ro naún ní ni'in-ro jín ja ní jini so'o-ró. Kuandatu, te nakani ini-ro. Chi nú tú kundito-ró, te cháa-ri natu'un ñaku'i'ná. Te ma kuni-ro na hora cháa-ri nuu-ro. <sup>4</sup> Ko ío yaku-ni ñayivi jín-ró ini ñuu Sardis, ja tú ní kásachá'an-i sa'ma káñu'un-i. Te máa-i, ku'un-i sa'ma kuíjín te kaka-i jín-rí. Chi ñayivi va'a kákuu-i. <sup>5</sup> Chaa kundéé, súan-ni ku'un-de sa'ma kuíjín chú'un-ri-de. Te ma ndá'va-ri sí'ví-de nuu libro chakú. Te kani ndaa-ri tu'un-de nuu Taa-ri, jín núu taká ndajá'a-yá. <sup>6</sup> Chaa ío so'o, ná kúni so'o-de tu'un ká'an máa Espiritu nuu tíku'ni kákandíja.

*Tu'un nuu tíku'ni ñuu Filadelfia*

<sup>7</sup> Te suni chaa-ró tutú nuu ndajá'a tíku'ni ini ñuu Filadelfia: Máa I'a ndoo, I'a ndaa, I'a tiin ndakaa David, I'a júña te tú ni ñin kúu nakasu, I'a jasú te tú ni ñin kúu nakuña, súan ká'an máa-yá: <sup>8</sup> Jini-ri tiñu sá'a-ró. Vina te nuu-ro ní juña-ri ñin yuxé'é, te ma kúu kasu ni ñin ñayivi, chi vasa ñin tí'li-ni fuerza ñáva'a-ró, ko ni jandatu-ro tú'un-ri, te tú ní ské'ichi-ro rúu. <sup>9</sup> Te ñayivi káxiukú ini ve'e sinagoga Satanás, ja kaka'an-i ja ñayivi judío kákuu-i, ko káxndá'ú-i chi nasuú kákuu-i, vina te chakoyo-i te jukuñi jítí-i nuu já'a-ro sá'a-ri. Yúan-na te kuni-i ndasa kúndá'ú ini-ri róo. <sup>10</sup> A ni jandatu-ro tú'un ni ka'an-ri ja ná kundii ni'in-ró. Ja yúan náma-ri róo nuu túndó'o kii ñí ñuyívi, ja kóto nchaa-ri ñayivi káxiukú ini ñuyívi. <sup>11</sup> A yani cháa-ri. Núsáa te kutiin ja á tiin-ró, náva'a tú ni ñin ñayivi kuánchaa premio-ro núu-ro. <sup>12</sup> Chaa kundéé, ná sá'a-ri-de natu'un ñin pilar ini ve'e i Dios máa-rí. Te ma kenda kuti-dé yata vé'e. Te chísó-rí sí'ví Dios máa-rí nuu-dé, jín sí'ví jáa máa-rí, jín sí'ví ñuu Dios máa-rí ja kúu ñuu Jerusalén jáa já kúun kii ichi ándívi ondé nuu Dios máa-rí. <sup>13</sup> Chaa ío so'o ná kúni so'o-de tu'un ká'an máa Espiritu jín tíku'ni kákandíja.

*Tu'un nuu tíku'ni ñuu Laodicea*

<sup>14</sup> Te suni chaa-ró tutú nuu ndajá'a tíku'ni ini ñuu Laodicea: Súan ká'an máa I'a kúu Amén, I'a kúu testigo skíkuu ndaa, I'a xnañuú-ga vása taká ndatíñu ja ní sá'a Dios. <sup>15</sup> A jini-ri tiñu sá'a-ró, ja ná tú vijin-ró ni tú ní'ní-ró. Va'a-ga ní ío vijin-ró xí ní ío ní'ní-ró núu. <sup>16</sup> Ko vixin-ni-ró, tú vijin-ró ni tú ní'ní-ró. Ja yúan nátava-rí róo ini yu'u-rí. <sup>17</sup> Chi áchí-ro: Chaa kúka kúu-ri, te ja bueno ni ndukúka-rí, tú naún nándi'i-ri, áchí-ro. Te tú jini-ro ja cháa kákini, cháa ñáa, cháa ndá'ú, cháa kuáa, cháa víchí líi kúu-ró. <sup>18</sup> Núsáa te ká'an ni'in-ri jín-ró: Nuu-rí ná kuáan-ró oro ni nandu'a ni sá'a ñu'un, náva'a ndukúka ndíja-ró. Te ku'un-ró sá'ma kuíjín, náva'a tuká kuka nuu-ro ja víchí líi-ro. Te chu'un-ró taná nduchi-ro náva'a kuu ndé'é-ró. <sup>19</sup> Máa-rí ká'an xa'an-rí te xndó'o-ri taká ñayivi ja kúndá'ú ini-ri. Núsáa te kuítú ini-ro te nakani ini-ro. <sup>20</sup> Kuni so'o-ró, chi kándii-ri yuxé'é te ká'an-ri. Te nú ndé ñin ñayivi kúni so'o tu'un ká'an-ri, te kuña-i yuxé'é, yúan-na te kivi-ri ve'e-i, te kuxini-ri jín-i, te máa-i jín-rí. <sup>21</sup> Chaa kundéé, ku'a-ri tu'un ja kúnchaa-de jín-rí mesa nuu tá'ú-rí tiñu, natu'un ni kundéé máa-rí, te ni nungoo-ri jín



Táa-ri mesa nuu tá'ú-yá tiñu. <sup>22</sup> Chaa ío so'o, ná kúni so'o-de tu'un ká'an máá Espiritu jíin tíku'ni kákandíja. Achí-ya.

## 4

*Ja kánakuatá'ú-i nuu I'a kánchaa mesa*

<sup>1</sup> Yuán-na, te ni nde'é-rí, te ichi andíví ní jini-ri núña iin yuxé'é. Te tu'un ni ka'an núu jíin-rí, nátu'un iin corneta, ni ka'an tuku: Ichi yá'a kaa-ró, te stá'an-ri nuu-ro táka tiñu koo kúkuéé-ga, áchí. <sup>2</sup> Te máá Espiritu, ni jaka-ya rúu. Yuán te ni jini-ri iin mesa, kándij andíví, te nuu mesa-ún kánchaa iin I'a. <sup>3</sup> Te I'a kánchaa-ún, kaa-ya nátu'un kuní koo iin yuu kuí ndí'í jíin yúu kua'á. Te iin tikoye'nde jíkó ndúu xiin mesa-ún, kuní koo ná luu kaa yuu kuí kuáán. <sup>4</sup> Te xiin mesa-ún ío oko kuun mesa. Te ni jini-ri nuu okó kuun chaa ná'nu káxiukú núu mesa-ún, káñu'un-de sa'ma kujín. Te xini-dé suni káñu'un corona oro. <sup>5</sup> Te onde nuu mesa-ún ndeyú. Te ká'an taja. Te ní'in. Te nuu mesa-ún kayú usiá linterna ñu'un, ja kákuu ndí'usiá Espiritu Dios. <sup>6</sup> Te nuu mesa-ún ío iin nátu'un mar nátu'un vidrio ja ndíi ní'ni. Te ma'ñú mesa jíin xiin mesa ío kuun kíti. Te ío kua'a ndúchi-tí ichi núu-tí jíin íchi yatá-tí. <sup>7</sup> Te kiti iin jito-ti nátu'un iin ndika'a, te kiti úu, nátu'un iin chelu. Te kiti uní, náa-ti núu chaa, te kiti kúun, nátu'un iin yachókó ndéché. <sup>8</sup> Te ndikúun kiti-ún, ío iñu ndijin-tí, ná iin ná iin-ti. Te ichi iní-ti jíin ní xiin-tí ío kua'a ndúchi-tí. Te ndúu ñúu tú kájukuiñi-ti jita-ti yaa yá'a: I'a ii, I'a ii, I'a ii, kúu máá Tatá Dios, I'a kúñá'nu xaan, I'a ni io, I'a ío, I'a kii, áchí-ti. <sup>9</sup> Te hora ja kánakana jaa kiti-ún, káka'an-ti tú'un jíñú'ún, kánakuatá'ú-ti nuu I'a kánchaa mesa, I'a chakú ní káni ní kúí, <sup>10</sup> te máá hora yúan kájukuiñi jítí okó kuun chaa ná'nu-ún nuu I'a kánchaa mesa. Te káchiñú'ún-de-ya ja chakú-ya ní káni ní kúí. Te káchukú-de corona-de nuu mesa te káka'an-de: <sup>11</sup> Táta Dios máá-ná. Xáán va'a I'a kúu-ní ja nákana jaa-i ní, ja ká'an-i tu'un jíñú'ún jíin-ní, jíin ja ndíso-ní taká fuerza. Chi máá-ní, ni sa'a-ní taká ndatíñu. Ja kúu ini máá-ní ni sa'a-ní, te ni kuva'a, áchí-de.

## 5

*Tu'un tutu tñin Lélú Dios*

<sup>1</sup> Te ni jini-ri ja I'a kánchaa mesa-ún, tñin-ya iin tutu ini ndavá'a-ya. Te tutu-ún, yóso tú'un ichi núu jíin íchi yatá. Te ndasú jíin usiá sello. <sup>2</sup> Te ni jini-ri iin ndajá'a ní'in ja ká'an jaa-ya iin tu'un: Ndéja vá'a kuu kuña tutu yá'a, te xndóna sello, áchí-ya. <sup>3</sup> Te ni iin ja ío andíví, ni ini ñuyívi, ni ichi chí ñu'un, tú ní kúu kuña tutu-ún, ni tú kúu nde'é núu. <sup>4</sup> Te xaan ní nde'e-ri, chi tú ní kenda ni iin ja vá'a ja kuña tutu-ún, ni ja ká'u, ni ja nde'é núu. <sup>5</sup> Te iin chaa ná'nu-ún, ni ka'an-de jíin-rí: Ma nde'e-ro. Yá'a nde'é-ró, máá ndíka'a tata Judá, tata David, a ni kundéé-yá, te ja yúan kúu kuña-ya tutú-ún, te xndóna-ya usiá sello-ún. <sup>6</sup> Te sava ma'ñú mesa jíin ndikúun kiti-ún ni jini-ri ja kándij iin lélú má'ñú chaa ná'nu. Te jito-ti nátu'un ja á ni kaja'ni-í-ti. Te ío usiá ndiki-tí jíin usiá nduchi-tí. Ya'á kákuu ndí'usiá Espiritu Dios ja ní táji-yá káka'an ní ñuyívi. <sup>7</sup> Te ni jaa-ya. Te ni ki'in-ya tutú-ún ini ndavá'a I'a kánchaa mesa. <sup>8</sup> Te ja ní ki'in-ya tutú-ún, te ndikúun kiti jíin ndí'okó kuun chaa ná'nu, ni kájukuiñi jítí-de nuu máá Lélú. Te taká-de tñin-de iin yaa nání arpa, jíin iin ko'o kúu ja ñú'un susia kutú, yúan kákuu tu'un kájikān ta'u ñayivi ndóo. <sup>9</sup> Te ni kajita-de iin yaa jáá: Xáán va'a I'a kúu-ní. Te kuu ki'in-ní tutu-ún te xndóna-ní sello, chi ni kaja'ni-í ní, te jíin niñi-ní ni nakuaan-ní ñayivi táka tata, taká yu'u, taká ñuu, taká nación, ja ná nó'on-i nuu Dios. <sup>10</sup> Te ni nduu-i rey jíin sutú nuu Dios, ni sa'a-ní, te tá'ú-i tiñu ini ñuyívi, áchí-de kájita-de. <sup>11</sup> Te máá-rí Juan, ni nde'é-rí, te ni jini so'o-ri káka'an kua'a ndajá'a-yá, ká'in xiin mesa jíin kiti-ún, jíin chaa ná'nu. Te ni ka'io kua'a xaan-ya, nátu'un millón ja millón. <sup>12</sup> Te ni kaka'an jaa-ya: Xáán va'a I'a

kúu Lélú já ní kaja'ni-í. Já yúan ná kúndiso tíñu-ya, jíin tú'un kúká, jíin tú'un ndíchí, jíin tú'un ndíso fuerza, te taká ñayivi, ka'an jíinú'un-i jíin-yá, te nakana jaa-i-ya, náva'a súan nduñá'nu-ya, áchí ndajá'a-yá. <sup>13</sup> Te ni jini so'o-ri ja ndívii já ío ini andíví, jíin ini ñuyívi, jíin chí ñuyívi, jíin ini mar, taká yuán ni kaka'an: Tu'un nduñá'nu jíin tú'un ndíso fuerza ná kóo nuu l'a kánchaa mesa, te ná nakana jaa-yó-yá te ka'an jíinú'un-yó jíin-yá ní káni ní kúí, áchí. <sup>14</sup> Te ni kaka'an ndikúun kítí-ún: Súan ná kóo, áchí-ti. Te ndí'okó kuun cháa ñá'nu-ún, ni kajukuiñi jíití-de nuu l'a chakú ní káni ní kúí, te ni kachiñú'un-de-ya.

## 6

## Ndi'usia sello

<sup>1</sup> Te ni jini-ri Lélú ja ní xndón-da-ya ñin tá'an usia sello-ún. Yúan-na te ni jini so'o-ri ká'an ñin ja kúun kítí chakú-ún, nátu'un ñin taja: Ña'an te kuni-ro, áchí-ti. <sup>2</sup> Te ni nde'é-rí. Te ni jini-ri ñin caballo kuíjin. Te cháa yóso-tí-ún, ni tñin-de ñin ndua. Te ni ni'in-dé ñin corona xini-dé. Te ja á ni kundé-de sava te ni kenda-de náva'a kundé-ga-de. <sup>3</sup> Te ni xndón-da-ya sello uu-ún. Yúan-na te ni jini so'o-ri ká'an kiti úu: Ña'an te kuni-ro, áchí-ti. <sup>4</sup> Te ni kenda tuku ñin caballo ku'á. Te cháa yóso-tí-ún, ndíso tíñu-de ja kuánchaa-de paz nuu ñuyívi, náva'a ka'ni tá'an ñayivi jíná'an-i. Te suni ni ni'in-dé ñin machete káni. <sup>5</sup> Te nuu ní xndón-da-ya sello uni, te ni jini so'o-ri ká'an kiti uní: Ña'an te kuni-ro, áchí-ti. Te ni nde'é-rí. Te ni jini-ri ñin caballo túun. Te cháa yóso-tí-ún, tñin-de ñin balanza. <sup>6</sup> Te ni jini so'o-ri ñin tu'un ma'ñú ndikúun kítí-ún, ká'an: ñin kilo trigo ja ñin peso, te uni kilo cebada ja ñin peso, ko ma stíví-ró aceite jíin vino, áchí. <sup>7</sup> Te ni xndón-da-ya sello kuun. Te ni jini so'o-ri ká'an kiti kúun: Ña'an, te kuni-ro, áchí-ti. <sup>8</sup> Te ni nde'é-rí. Te ni jini-ri ñin caballo kuáan. Te ja yóso-tí-ún, nání Muerte, te infierno ndikín yata-ún, te ndíso tíñu ja ndón-da siki ñin cuarta parte ñuyívi, te kuu-i sá'a jíin machete, jíin tamá, jíin ku'e, jíin kítí xáan já ío ini ñuyívi. <sup>9</sup> Te ni xndón-da-ya sello u'un. Te chí altar ni jini-ri taká añu ni kaji'i siki tú'un Dios jíin siki tú'un ni kajani ndaa-i. <sup>10</sup> Te ni kakana jaa-i: Táta, l'a ñá'nu, l'a ndaa, l'a ndoo kúu-ní. Nasaa-ga kivi te sánda-ní tíñu ñayivi káxiukú ini ñuyívi, te nani'in tá'an-ní jíin-i siki niñí-ná ja ní kaja'ni-í náá, áchí-i. <sup>11</sup> Yúan-na te ni ja'a-ya sá'ma kuíjin núu-í ná kú'un-i. Te ni ka'an-ya jíin-i ja ná ndetatú núu-ga-i onde ná jínu taká tá'an-i jíin ñaní-i, chí suni kuu yúan nátu'un ni kaji'i máa-i. <sup>12</sup> Te ni xndón-da-ya sello iñu. Te ni jini-ri ñin ñutáan xaan. Te ndikandii ní kutúun nátu'un sa'ma túun, te yoo ni nduu nátu'un niñi. <sup>13</sup> Te tíñuú xíní ándíví, ni jungoyo-ti núu ñú'un, nátu'un júngoyo nde'e yúnu mérkexe sá'a tachi xáan. <sup>14</sup> Te andíví ni kuxio kua'an, nátu'un nátuu-yó tutú. Te ndivii yúku jíin isla ni kuxio nuu ká'jin. <sup>15</sup> Te taká rey ñuyívi, jíin cháa kakuñá'nu, jíin cháa kúká, jíin cháa capitán, jíin cháa ni'in, jíin ndívii mozo, jíin ndívii ñayivi kájika kuu ndicha-na, ni kachisa'í-i máa-i ini yau kava jíin má'ñú káva já ío yuku. <sup>16</sup> Te ni kaka'an-i jíin yúku jíin káva-ún: Jungava siki-rí jíná'an-ri, te ná jákusa'í-ri nuu l'a kánchaa mesa, chí máa Lélú kiti ini-ya núu-rí. <sup>17</sup> Chí a ni jaa kivi já kiti ini-ya núu-yo. Te ndé cháa kanda-ga kundij. Achí-i.

## 7

<sup>1</sup> Yúan-na te máa-rí, Juan, ni jini-ri kuun ndajá'a-yá ká'jin ndikúun lado ñuyívi, te kajasu-ya núu kée ndikúun tachi nuu ñú'un, náva'a tuká kee tachi núu ñú'un, ni nuu mar, ni nuu ñin yunu. <sup>2</sup> Te ni jini-ri inga ndajá'a-yá ni kaa-ya vái-ya íchi núu kána ndikandii. Te tñin-ya sello Dios, l'a chakú. Te ni kana jaa-ya xini ndikúun ndajá'a já kándiso tíñu ja stíví-yá ñuyívi jíin mar. <sup>3</sup> Te ni ka'an-ga-ya: Ma stíví-ró ñuyívi, ni mar, ni taká yunu, onde ná cháa-yó tuni cháan taká mozo Dios máa-yó, áchí-ya. <sup>4</sup> Te ni jini tu'un-ri ja ío ciento uu xiko kuun mil ñayivi kánchaa tuni. Te ja ká'io tuni-ún kákuu tata taká se'e Israel. <sup>5</sup> Te

uxi uᵛ mil tata Judá, jíin uxi uᵛ mil tata Rubén, jíin uxi uᵛ mil tata Gad kánchaa tuni. <sup>6</sup> Te uxi uᵛ mil tata Aser, jíin uxi uᵛ mil tata Neftalí, jíin uxi uᵛ mil tata Manasés kánchaa tuni. <sup>7</sup> Te uxi uᵛ mil tata Simeón, jíin uxi uᵛ mil tata Leví, jíin uxi uᵛ mil tata Isacar kánchaa tuni. <sup>8</sup> Te uxi uᵛ mil tata Zabulón, jíin uxi uᵛ mil tata José, jíin uxi uᵛ mil tata Benjamín kánchaa tuni. <sup>9</sup> Yuán-na te ni nde'é-rí. Te ni jini-ri kua'a xáan ñáyivi, ja ní ñin chaa, ma kúu ka'u-de. Taká nación, jíin taká tata, jíin taká ñuu, jíin taká yu'u, ká'jin-i nuu mesa jíin núu máá Lélú. Te káñu'un-i sa'ma kuíjin, te kátjin-i yuku ñuu. <sup>10</sup> Te ni kakana jaa-i: Dios máá-yó, ja kánchaa-ya mesa máá-yá, jíin máá Lélú, kúu l'a náma yóo. <sup>11</sup> Te taká ndajá'a ká'jin xiin mesa jíin xíin chaa ñá'nu-ún, jíin xíin ndíkúun kiti, ni kajukuiñi jítí-yá nuu mesa, te ni kachiñú'ún-yá Dios. <sup>12</sup> Te ni kaka'an: Amén. Ná nákana jaa-yó Dios máá-yó. Ná kúta'u-yo núu-yá. Ná ká'an jíin'ún-yó jíin-yá. Xáan ndíchí-yá. Te ndíso-ya taká tiñu jíin taká fuerza. Súan ná ndúñá'nu-ya ñí káni ñí kuiá. Amén. Achí. <sup>13</sup> Te ñin chaa ñá'nu-ún ni ka'an-de jíin-ri: Ndé ñáyivi kakuu ja káñu'un sa'ma kuíjin yá'a, te ndéchi vái koyo-i, áchí-de. <sup>14</sup> Te ni ka'an-ri jíin-de: Máá-ní jini, tata, áchí-ri. Te ni ka'an-de jíin-ri: Ya'á kakuu ñáyivi ní kenda koyo nuu túndó'o xaan. Te ni kanakacha-i sa'ma-í, te ni kanasákiyi-i jíin niñi Lélú. <sup>15</sup> Ja yúan ká'jin-i nuu mesa nuu tá'ú Dios tiñu. Te kájatíñu-i nuu-yá ndúú ñúú-ni iní ve'e ii-yá. Te l'a kánchaa mesa, koto va'a-ya-í, chi tu'ma-i-ya. <sup>16</sup> Te tuká kuu-i soko, ni tuká kuchi-i nducha, te tuká ndo'o-i ja ní ní sá'a ndikandii, <sup>17</sup> chi Lélú ja kánchaa ma'ñú mesa, kundito-ya-í. Te kuxnúú-yá nuu-í ki'in-ya jíin-i nuu kána nducha chakú. Te Dios nakua'a-ya ndúcha núu-í jíná'an-i. Achí-de.

## 8

## Ndí'usiá corneta

<sup>1</sup> Te Lélú, ni xndóna-ya sello usiá. Yuán-na te ni kuná'in-ni iní andívi nátu'un sava hora. <sup>2</sup> Te ni jini-ri ndí'usiá ndajá'a ja ká'jin-ya núu Dios. Te ni kani'in-ya usiá corneta. <sup>3</sup> Te ni chaa inga ndajá'a kándá'a-yá ñin ko'o kúu oro. Te ni jukuiñi-ya núu altar. Te ni ni'in-ya kua'a súsia kutú náva'a sáká núu-ya jíin tú'un kájukan ta'u ñáyivi ndóo nuu altar oro ja kándii nuu mesa-ya. <sup>4</sup> Te ñu'ma susia kutú-ún jíin tú'un kájukan ta'u ñáyivi ndóo, ni kenda iní nda'a ndajá'a-yá-ún, te ni kaa kua'an onde nuu Dios. <sup>5</sup> Yuán-na te ni ki'in ndajá'a-yá-ún ko'o kúu. Te ni skútú-yá ñu'un altar. Te ni jacha-ya sikí ñúyivi. Te ni ka'an taja. Te ni ni'in. Te ni ndeyu. Te ni taan. <sup>6</sup> Te ndí'usiá ndajá'a ja ní kani'in-ya usiá corneta, ni kasátu'a-ya máá-yá ja xndé'e-ya. <sup>7</sup> Te ndajá'a ñin, ni xndé'e-ya corneta-ya. Te ñíñi jíin ñú'un ja ní saka nuu jíin niñi, ni kuun sikí ñúyivi. Te ni kayu ñin tercera parte ñuyivi jíin yúnu, te ndivii ichá kuí ní kayu. <sup>8</sup> Te ndajá'a úu, ni xndé'e-ya corneta-ya. Te ñin nátu'un yuku ká'nu ja kayú ni jungava kua'an nuu mar. Te ñin tercera parte mar ni nduu niñi. <sup>9</sup> Te ni kaji'i sava kiti ká'jin chii nducha-ún ja káichaku-ti núu, te suni ñin tercera parte barco ni naa. <sup>10</sup> Te ndajá'a uní, ni xndé'e-ya corneta-ya. Te ichi andívi ní jungava ñin tiñuú xíní ká'nu. Te kayú nátu'un ñin ñu'un yiti. Te ni jungava sikí ñin tercera parte yucha, jíin sikí sókó ndúcha. <sup>11</sup> Te tiñuú xíní-ún, nání-tí ja uá. Te ñin tercera parte nducha ní nduu ua. Te ni kaji'i kua'a ñáyivi ja sikí ndúcha-ún, chi ni nduu ua-cha. <sup>12</sup> Te ndajá'a kúun, ni xndé'e-ya corneta-ya. Te ñin tercera parte ndikandii jíin yóo, jíin tíñuú xíní, ni nda'va. Te ni kutúun sava-ún jíná'an. Te tuká ní túun sava ndúú jíin sáva ñúú.

## Sikí uní túndó'o

<sup>13</sup> Te ni nde'é-rí. Te ni jini so'o-ri ká'an jaa ñin ndajá'a ndéché-yá iní sava andívi: Naka ndá'ú kuu ñáyivi káxiukú iní ñuyivi, chi a yani koo yaku-ga corneta ja xndé'e uni-ga ndajá'a-yá, áchí-ya.

## 9

<sup>1</sup> Te ndajá'a ú'un, ni xndé'e-ya corneta-ya. Te ni jini-ri ñn tiñuú xíní já ní jungava ichi ándíví ondé sikí ñuyívi. Te ni ni'in-yá ndakáa tunchi kúnú xáan. <sup>2</sup> Te ni juña-ya tunchi. Te ni kaa ñu'ma tunchi-ún nátu'un ñu'ma ñn jinú ká'nu. Te ni kuñaa núu ndikandii ní sá'a ñu'ma tunchi-ún. <sup>3</sup> Te chii ñu'ma-ún ni kenda koyo ndikuá'yú ní jicha-ti iní ñuyívi. Te ni kani'in-tí fuerza, nátu'un kúrsiuku ñuyívi. <sup>4</sup> Te ni ta'u tíñu nuu-ti ja má stívi-tí icha nuu ñú'un, ni yuku kuíi, ni ñn yunu, chi máni ñayívi já tú ncháa tuni Dios chaan-í. <sup>5</sup> Te ni ni'in-tí tu'un ja má ká'ni-tí, chi ná xndó'o-ti-í u'un yoo. Te ni kando'o-i nátu'un sá'a ñn kúrsiuku nú ni stují-tí yoo. <sup>6</sup> Te kivi-ún, ndúkú táka ñayívi modo kuu-i, ko ma ní'in-í. Te vasa kákuñi-i kuu-i, ko ma kúu kuu-i. <sup>7</sup> Te ndikuá'yú-ún kuní koo-ti nátu'un caballo ja ká'io tu'a kuatá'an. Te xini-tí ñú'un nátu'un corona oro, te ñaa-ti núu cháa. <sup>8</sup> Te ío ixi-tí nátu'un ixi xíní ñásíí. Te ío nu'un-ti nátu'un nu'un ndika'a. <sup>9</sup> Te kaa kúu soo-ti nátu'un ñú'un chaá kájatá'an. Te ní'in ndijin-tí, nátu'un káni'in carreta jíin caballo nuu kájinu kua'a-ti ja kikuatá'an-ti. <sup>10</sup> Te ío su'ma-ti ja ná kuní koo su'ma kúrsiuku. Te nuu sú'ma-ti ío ñn iñu kuáñú. Te kándiso tíñu-ti já ú'un yoo xndó'o-ti táka ñayívi. <sup>11</sup> Te ini tunchi-ún ío ñn ndajá'a kúu rey ja tá'ú tíñu nuu-ti. Te ndajá'a-ún nuu yú'u hebreo nání Abadón, te nuu griego nání Apolión. <sup>12</sup> Te tundó'o ñn-ún, ni ja'a kua'an. Ko chaá ná'in úu-ga tundó'o. <sup>13</sup> Te ndajá'a iñú, ni xndé'e-ya corneta-ya. Te ni jini so'o-ri ñn tu'un ni kenda onde ndikúun punta altar oro ja kándii nuu Dios. <sup>14</sup> Te ni ka'an jíin ndajá'a tíin corneta iñu: Ndají ndikúun ndajá'a káinu ni ini yucha ká'nu Eufrates, áchí. <sup>15</sup> Te ni kandaji ndikúun ndajá'a. Te ká'io tu'a-ya, chi a ni jaa máa hora jíin kivi jíin yoo jíin kuiá, náva'a ka'ni-yá sava ñayívi. <sup>16</sup> Te ni jini so'o-ri ja ío uu ciento millón soldado káyoso caballo. <sup>17</sup> Te súan ni jini-ri caballo nátu'un jíin jáni. Te chaá káyoso-ti-ún, káñu'un-de su'nu nátu'un jito ñu'un, jíin yuu kuáan, jíin azufre. Te xini caballo-ún kándaa nátu'un xini ndika'a, te yu'u-ti ni kenda koyo ñu'un, jíin ñu'ma, jíin azufre. <sup>18</sup> Te jíin uní kue'e yá'a ni kaji'i ñn tercera parte ñayívi. Súan ni sá'a ñu'un, jíin ñu'ma, jíin azufre, ja ní kenda yu'u-ti. <sup>19</sup> Te fuerza caballo-ún kándeé ini yu'u-ti, jíin núu sú'ma-ti. Te su'ma-ti-ún kándaa nátu'un koo, te ká'io xini, te jíin yúan stují-ti-i. <sup>20</sup> Ko sava-ga ñayívi já tú ní kaji'i jíin kué'e yá'a, tú ní kánakani ini-i tíñu kásá'a-i, ni tú ní kásí-a-i ja káchiñú'ún-i tachi káni jíin ndosó oro, plata, kaa, yuu, yunu, vasa tú ndé'é, ni tú jini so'o, ni tú jika. <sup>21</sup> Ni tú ní kánakani ini-i ja kája'ni-í ndiyi, ni ja kásá'a-i tíñu ñavá'a, ni ja tini ini-i, ni ja kásaku'ná-i.

## 10

*Tutu lúli*

<sup>1</sup> Te ni jini-ri inga ndajá'a ní'in, ni kuun-ya ichi ándíví, yísúkun-yá viko nu'ún. Te ñn tikoye'ndé káxndéé xini-yá. Te nuu-yá kaa nátu'un ndikandii, te si'in-ya nátu'un pilar ñu'un. <sup>2</sup> Te núña ñn tutu tíin-ya iní nda'a-yá. Te ni jani-ya já'a vá'a-ya núu mar. Te ja'a vésé-yá nuu ñú'un. <sup>3</sup> Te ni kana jaa-ya nátu'un nuu ndé'e ñn ndika'a. Te nuu ní kana jaa-ya, te ni kaka'an ndí'usiá taja. <sup>4</sup> Te nuu ní kaka'an ndí'usiá taja, te chaar-ri tutu núu, ko ichi ándíví ní jini so'o-ri ñn tu'un ni ka'an jíin-rí: Kasu va'a taká tu'un ni kaka'an ndí'usiá taja-ún, te ma cháa-ró, áchí. <sup>5</sup> Te ndajá'a já ní jini-ri kándii nuu mar jíin núu ñú'un, ni ndukani-ya ndává'a-ya ichi ándíví. <sup>6</sup> Te jíin sí'ví l'a chakú ní káni ní kuiá, l'a ni sá'a andíví jíin táka ja ío ini, jíin ñuyívi jíin táka ja ío ini, jíin mar jíin táka ja ío chii, jíin sí'ví máa-yá, ni ka'an téyí-yá ja má kúkuéé-ga kivi. <sup>7</sup> Ko kivi já ká'an ndajá'a usiá, nú ná xndé'e-ya corneta, yúan-na te skíkuu tu'un sa'í Dios nátu'un ni kastu'ún-yá nuu mozo-ya, chaá ni kajani tu'un-ya. <sup>8</sup> Te tu'un ni jini so'o-ri ichi ándíví, ni ka'an tuku jíin-rí: Kuá'an, te ki'in-ró tutu núña ini nda'a ndajá'a-yá ja kándii nuu mar jíin núu ñú'un, áchí.

<sup>9</sup> Te ni ja'an-ri nuu ndajá'a-yá-ún, te ni ka'an-ri jíin-yá ja ná kuá'a-ya tutú-ún nuu-ri. Te ni ka'an-ya jíin-ri: Ki'in te kee-ro, te ku'ua chii-ró sá'a, ko yu'u-ro, chi kuvixi nátu'un sá'a nduxi, áchí-ya. <sup>10</sup> Te ni ki'in-ri tutu ini nda'a ndajá'a-yá. Te ni yee-ri. Te ni kuvixi ini yu'u-ri nátu'un sá'a nduxi, ko nuu ní kókó-ri, te ni ku'ua chii-ri ni sá'a. <sup>11</sup> Te ni ka'an-ya jíin-ri: Jínu ñú'ún já ingá jínu kani-ró tú'un nuu kuá'a ñúu, jíin nuu kuá'a ñáyivi, jíin nuu kuá'a yú'u, jíin nuu kuá'a rey, áchí-ya.

## 11

### Ndi'uu testigo-ya

<sup>1</sup> Te ni ni'in-ri ñin nuñí nátu'un káa ñin vara. Te ni kachi jíin-ri: Ndukuiñi, te chikuá'a-ro vé'e ii Dios, jíin altar, jíin táká ja kachiñú'ún-i-ya yúan. <sup>2</sup> Ko skéndo-ro ndú'a yata vé'e ii, ma chíkuá'a-ro. Chi a ni ja'a-ya nuu ñáyivi sñin nación, te uu xiko uu yoo kuañú-i siki ñúu ii. <sup>3</sup> Te kuá'a-ri tu'un nuu ndí'uu testigo-ri ja káni-de tu'un ja mil uu ciento uní xiko kivi, te ku'un-de sa'ma costal. <sup>4</sup> Chaa yá'a kákuu uu yunu olivo jíin uu candelero ja ká'jin nuu Dios, l'a xíin ñúyivi. <sup>5</sup> Te nú ndé ñin kuní sá'a ndiva'a jíin-de, te kenda ñu'un yu'u-dé, te naa íi já kájito u'u tá'an jíin-de. Te nú ndé ñin kuní sá'a ndiva'a jíin-de, te níni kúu súan. <sup>6</sup> Chaa yá'a kuu kasu-de andívi náva'a ma kúun-ga sau níi kivi káni-de tu'un. Te suni kándiso tíñu-de ja táká nducha nduu niñi sá'a-de. Te kuu stívi-de ñuyivi jíin táká kue'e, nasaa jínu kákuu ini máa-de. <sup>7</sup> Te onde nú ni jinu ni jani ndaa-de tu'un, yúan-na te nana kiti kánde iní tunchi-ún. Te ndonda-ti siki-dé. Te kuatá'an-ti jíin-de. Te kundé-ti jíin-de te ka'ni-ti-de. <sup>8</sup> Te ndiyi-ún kundaa-i ini nuyá'u ñuu ká'nu-ún, ja skúnání yátá-yó ñuu Sodoma jíin ñuu Egipto, te ñuu-ún, ni ji'i Jito'o-yo jiká cruz. <sup>9</sup> Te ñáyivi táká tata, taká ñuu, taká yu'u, taká nación, nde'é ndí-i ja káva ndiyi-ún uní kivi yósava. Te ma kuá'a-i tu'un yuji-de. <sup>10</sup> Te ñáyivi káxiukú iní ñuyivi, kusii iní-i kuní-i-de. Te sá'a-i ñin viko. Te kuá'a-i regalo nuu tá'an-i. Chi uu chaa ni kajani tu'un Dios xaan ní xndó'o-de ñáyivi káxiukú iní ñuyivi. <sup>11</sup> Te onde nuu ní jinu uní kivi yósava, te Dios, ni nachu'un táchí-yá-de, te ni nachaku tuku-de. Te ni kanduko-de. Te ni kayu'ú xaan ñáyivi ní kajini nuu-dé. <sup>12</sup> Yúan-na te ichi andívi ní kajini so'o-de ñin tu'un jaa ja ní ka'an jíin-de: Kaa kikoyo-ró íchi yá'a, áchí. Te ñáyivi, ja kájito u'u-i-de, ni kajini-i ja ní kakoyo-de kaja'an-de andívi jíin má'ñú vikó. <sup>13</sup> Te máa hora-ún ni taan xaan. Te sava ñuu-ún ni jungoyo. Te jíin ñútáan ni kaji'i usia mil ñáyivi. Te sava-ga-i ni kayu'ú-i. Te ni kanakana jaa-i Dios andívi. <sup>14</sup> Te tundó'o uu, a ni ja'a kua'an. Te a yani kii tundó'o uní.

### Corneta sandi'í-na

<sup>15</sup> Te ndajá'a usiá, ni xndé'e-ya corneta-ya. Te ni io tu'un jaa ini andívi ní kaka'an: Taká ñuu ini ñuyivi, a ni nduu ñuu máa Tatá-yo Dios jíin Cristo-ya, te tá'ú-yá tíñu níi káni níi kuiá, áchí. <sup>16</sup> Te ndí'okó kuun cháa ñá'nu ja káxiukú mesa-de nuu Dios, ni kajukuiñi jíti-de. Te ni kachiñú'ún-de Dios: <sup>17</sup> Táta Dios, l'a tñin taká poder. A ío-ní vina, te ni io-ní sáa, te koo-ní. Te ná kúta'u-ná nuu-ní ja ní kejá'a-ní tá'ú-ní tíñu nuu-í jíin fuerza ni'in máa-ní. <sup>18</sup> Ni kandonda vaá taká ñáyivi, kákiti ini-i. Ko ni kití ini máa-ní, te ni jaa kivi já kúnda tíñu taká ndiyi, jíin já kuá'a-ní ja kúta'u mozo-ní, chaa ni kajani tu'un-ní, jíin nuu ñáyivi ndóo, jíin nuu ñáyivi kájandatu nuu-ní, kuu nuu ñáyivi lúli te kuu nuu ñáyivi ná'nu, te xnáa-ní ñáyivi kástívi ñúyivi, áchí-de. <sup>19</sup> Yúan-na te ni nuña ve'e ii Dios onde andívi. Te ni jini-ri janu já ñú'un tutu contrato ini, te ndeyú, te ká'an taja, te táan, te xaan kúun níi.

## 12

### Tu'un ña'an jíin kóo

<sup>1</sup> Te ichi ándíví ní kenda ñn tuni ñá'nu. ñn ñásí'í ñú'un-ña ndíkandii nátu'un sa'ma, te yúxndíi ja'a-ña sikí yóo, te xini-ña ñú'un ñn corona ja uxí uu tiñuú xíní. <sup>2</sup> Te ñú'un se'e-ña. Te ñi nde'e kó'ó-ña já já'nchā káku se'e-ña, jatú-ña já skáku-ña-í. <sup>3</sup> Te ñi kenda inga tuni ichi ándíví. Te ñi jini-ri ñn koō kua'á ká'nu. Te ío usiā xini-tí jín uxí ndiki-tí. Te ndí'usiā xini-tí ñú'un corona. <sup>4</sup> Te jín sú'mā-tí ñi stāa-tí ñn tercera parte tiñuú xíní ní kajungoyo ñi ñuyívi. Te koō ká'nu-ún, ñi jukuiñi-tí núu ñá'an skáku se'e-ún, náva'a kókó-tí se'e-ña nú ná káku-i. <sup>5</sup> Te ñi skáku-ña ñn se'e yíi ja tá'ú-i tiñu nuu ndívii nación jín bastón kaa. Te se'e yíi-ña-ún ñi ndaa-i kua'an-i nuu kánchaa Dios mesa-ya ní sá'a-ya. <sup>6</sup> Te ñi jinu ñásí'í-ún kua'an-ña núu ñú'un té'é, nuu ío ñn lugar ñi sātu'a Dios. Yúan kunchaa-ña ñn mil uu ciento uní xiko kivi, kundito-ya-ña. <sup>7</sup> Te ñi io guerra ñi andíví. Miguel jín ndájá'a-yá, ñi kajatá'an-i sikí kóo, te koō-ún jín ndájá'a máa-tí ñi kajatá'an-tí jín-yá. <sup>8</sup> Te tú ní ká kundéé-tí, ni tuká ní ní'in-tí lugar kuxiukú-tí ñi andíví. <sup>9</sup> Te ñi kiñi'in-ya kóo ká'nu-ún kua'an-tí. Koō onde aná'an kúu-tí, ja nání-tí kui'na jín Satanás, ja xndá'ú-tí ndívii ñáyivi. ñi sún gava-ya-tí kua'an-tí sikí ñuyívi, te suni ñi sún goyo-ya táka ndájá'a-tí jín-tí. <sup>10</sup> Te ñi jini so'o-ri ñn tu'un jaa ñi andíví ní ka'an: Vina te Dios, náma-ya yóo. Te jín poder tá'ú-yá tiñu ñi nuu-ya. Te Cristo-ya, ndíso tíñu-ya. Chi a ñi kini'in-ya máa já sātu'ún sikí táka ñani-yo ku'a'an, ja ndúu ñúu-ni jikán kuachi sikí-dé nuu Dios máa-yó. <sup>11</sup> Te jín ñi Lélú-ún ñi ká kundéé-de jín-tí, jín tú'un ñi kajani ndaa-de, chi tú ní kúndá'ú ñi-de máa-de vasa ná kúu-de. <sup>12</sup> Ja yúan ná kóo siñ iní-ro, róo andíví jín táka ja káxiukú jián. Ko naka ndá'ú kuu róo ja káxiukú iní ñuyívi jín mar. Chi ñi kuun kui'na kujaa nuu-ro, te kití xañ iní, chi jini ja yakú-ni kivi kúkuu. <sup>13</sup> Te nuu ní jini koō-ún ja ní sún gava-ya-tí sikí ñuyívi, te ñi chindikin-tí ñá'an ní skáku se'e yíi-ún. <sup>14</sup> Te ñi ni'in-ña uu ndijin ná nu yachókó, náva'a ndéché-ña káku-ña núu kóo-ún, te ki'in-ña onde nuu ñú'un té'é, nuu kúnchaa-ña ñn tiempo, jín yakú-ga tiempo yósava. <sup>15</sup> Te ñi yu'u kóo-ún ñi jichā nducha nátu'un yucha, kua'an yata ñá'an-ún, náva'a tene-ña sá'a-cha. <sup>16</sup> Ko ñu'un, ñi chindéé ní chituu ñá'an-ún. Chi ñu'un-ún ñi ndika yu'u, te ñi ji'i-ni yucha ja ní kana ñi yu'u kóo-ún. <sup>17</sup> Yúan-na te ñi kití xañ iní koō-ún sikí ñá'an-ún. Te ñi kee-tí kuákuatá'an-tí jín sáva-ga se'e-ña já káskíkuu-i tiñu tá'ú Dios, jín já kajani ndaa-i tu'un Jesucristo.

## 13

### Uu kití xañ

<sup>1</sup> Te ñi kandii-ri nuu ñí'tí yú'u mar. Te ñi jini-ri ja chíi mar ñi kenda ñn kití já ío usiā xini-tí jín uxí ndiki-tí. Te ndiki-tí ñú'un uxí corona. Te xini-tí yóso ñn sí'ví tú'un ñáá. <sup>2</sup> Te kití ní jini-ri-ún káa-tí nátu'un ñn kuiñi, te ja'a-tí nátu'un ja'a yí'i, te yu'u-tí nátu'un yu'u ndíka'a. Te nuu-tí, ñi ja'a koō ká'nu-ún poder máa, jín mesa máa, jín tíñu ñá'nu ndíso. <sup>3</sup> Te ñi jini-ri ja ní tuji ñn xini-tí nátu'un a yani kuu-tí jín. Ko nuu ní tuji xañ-ún ñi nduva'a. Te ñi kanaa iní ndívii ñáyivi ní kajini-i, te ñi kajindikin-i yata kiti-ún. <sup>4</sup> Te ñi kachiñú'ún-i koō ká'nu-ún, chi ñi ja'a-tí poder-tí núu kiti-ún. Te suni ñi kachiñú'ún-i kití-ún te ñi kaka'an-i: Ndéja kétá'an jín kiti yá'a, te ndéja kánda kuatá'an jín-tí, áchí-i. <sup>5</sup> Te ñi ni'in-tí tu'un ja ká'an-tí tú'un téyíi jín tú'un ndiva'a. Te ñi ni'in tíñu-tí já tá'ú tíñu-tí uu xiko uu yoo. <sup>6</sup> Te ñi ndika-tí yú'u-tí. Te ñi ka'an ndiva'a-tí sikí Dios. Te ñi kaji-tí sí'ví-yá, jín vé'e-ya, jín ja káxiukú iní andíví. <sup>7</sup> Te suni ñi ni'in-tí tu'un ja kuatá'an-tí jín ñáyivi ndóo, te kundéé-tí. Te suni ñi ni'in tíñu-tí já ndóna-tí sikí táka tata, jín táka ñuu, jín táka yu'u, jín táka nación. <sup>8</sup> Te táka ñáyivi káxiukú iní ñuyívi, chiñú'ún-i-tí, yuán kúu ñáyivi já tú káyoso sí'ví-i nuu tutú chakú máa Lélú, I'a ni ji'i. Te onde té jukuiñi-ga ñuyívi káyoso-í. <sup>9</sup> Chaa ío so'o, ná kúni so'o-de. <sup>10</sup> Nú ndé chaa kasu-de tá'an-de, suni nandasu



máa-de. Te nú ndé chaá ka'ni ndíyi jíin yuchí, suni jíin yuchí kuu máa-de. Jíin tú'un yá'a níni ná kuíni ni'in ñayivi ndóo, te ná kándija va'a-i. <sup>11</sup> Yúan-na te ni jini-ri nuu ingá kiti já ní kana-ti chíi ñu'un. Te ío uu ndiki-tí nátu'un ndiki lélú, te ká'an-ti nátu'un iin koó ká'nu. <sup>12</sup> Te nuu kiti iin, suni iin núu-ni ni ndiso tíñu-ti. Te sá'a-ti já táká ñayivi káxiukú iní ñuyívi, ná chíñú'ún-i kiti xnáñúú, kiti ní nduva'a nuu ní tuji xaán-ti-ún. <sup>13</sup> Suni sá'a-ti tñí tuni ñá'nu. Te ni kajini ñayivi já ní skúun-ti ñú'un ichi ándívi ní chaá nuu ñú'un. <sup>14</sup> Te xndá'ú-ti táká ñayivi káxiukú iní ñuyívi, jíin tuni ja sá'a-ti núu ingá kiti-ún. Te tá'ú-ti tíñu nuu táká ñayivi káxiukú iní ñuyívi, ja ná sá'a-i ndoso kiti ní tuji jíin yuchí te ni nachaku. <sup>15</sup> Te suni ni ja'a-ya tú'un ja chú'un-ti tachí iní ndoso kiti, náva'a kuu ka'an ndoso-ún, te ka'ni-ti taká ñayivi já tú kákuun-i chíñú'ún ndosó kiti. <sup>16</sup> Te taká ñayivi, ja lúli jíin já ñá'nu, ja kúka jíin já ndá'ú, mozo jíin já kájika ndicha-na, ná kóso iin-ni tuni ndavá'a-i xí cháan-í, sá'a-ti. <sup>17</sup> Te ni iin ñayivi, ma kúu kuaan-i, ni ma kúu xikó-i nú tú ncháa tuni-ún-i, ja kúu sí'ví kiti-ún xí número sí'ví-ti. <sup>18</sup> Yá'a ío tu'un ndíchi. Ja júku'un iní, ná ká'u-i número kiti-ún, chi número iin chaá kúu. Te número kiti-ún kúu iñu ciento uní xiko iñu.

## 14

### *Máa Lélú Dios jíin ñáyivi ní nakuaan-ya*

<sup>1</sup> Te ni nde'é-rí, te ni jini-ri kándij máa Lélú xiní yúku Sion. Te ío ciento uu xiko kuun mil ñayivi ká'iin jíin-yá. Te chaan-í ncháa sí'ví Táa-ya. <sup>2</sup> Te ichi ándívi ní jini so'o-ri ni ka'an iin tu'un nátu'un ní'in nducha kuá'a, xí nátu'un ká'an taja ní'in. Te ni jini so'o-ri ndusu yaá nání arpa ja káchaa chaá. <sup>3</sup> Te kájita-de iin yaá jáá núu mesa tá'ú-yá tíñu, jíin núu ndíkúun kiti, jíin núu cháa ñá'nu. Te tú ni iin-i kuu kutu'a-i yaá-ún, chi máni máa ciento uu xiko kuun mil chaá ni nakuaan-ya iní ñuyívi. <sup>4</sup> Chaá yá'a kákuu ja tú ní kásachá'an-de máa-de jíin ñási'í. Chi chaá jáá chaá kútu kákuu-de. Chaá yá'a káindikin-de yata máa Lélú, nú ndéni ni kuu iní-ya kí'in-ya. Te ma'ñú sáva-ga-i ni nakuaan-ya cháa yá'a jíná'an-de, nátu'un se'e núu kákuu-de nuu Dios jíin núu máa Lélú. <sup>5</sup> Te yu'u-dé tú ní kenda tu'un tú'ún, chi chaá tú káchá'an kákuu-de nuu Dios.

### *Tundó'o kivi kii juicio*

<sup>6</sup> Te ni jini-ri inga ndajá'a já ndéché-yá sava ma'ñú ándívi. Te ndiso-ya tú'un va'a ja má náa kúti. Te kani-ya tú'un-ún nuu táká ñayivi káxiukú iní ñuyívi, nuu táká nación, jíin núu táká tata, jíin núu táká yu'u, jíin núu táká ñayivi. <sup>7</sup> Te ni ka'an jaa-ya: Kuandatu nuu Dios, te nakana jaa-ró-yá. Chi hora ja sánda-ya, a ni kuyani chaá. Te ná chíñú'ún-ró I'a ni sá'a ándívi, jíin ñuyívi, jíin mar, jíin táká sóko ndúcha. Achí-ya. <sup>8</sup> Yúan-na te ni chaá inga ndajá'a, te ni ka'an-ya: Ni naa ná'in Babilonia, ñuu ká'nu, chi nátu'un ni ja'a vino ja tñí xaán iní ni kaji'i taká nación. <sup>9</sup> Te ndajá'a uní, ni ndikin-ya úu-ga. Te ni ka'an jaa-ya: Nú ndé ñayivi chíñú'ún kiti-ún jíin ndosó-ti, xí kúnchaa tuni-ti cháan-í, xí iní nda'a-í, <sup>10</sup> te jíin iin tu'un yátá kúu ja ñayivi-ún ko'o-i vino ja kiti iní Dios, ja ní jati-ya iní ko'o kiti iní-ya. Te kayu-i jíin ñú'un, jíin azufre, kuni jíin núu táká ndajá'a ndóo, jíin máa Lélú. <sup>11</sup> Te ñu'ma ja kákyu-i-ún, kana ní káni ní kúia. Te ñayivi káchiñú'ún kiti-ún jíin ndosó-ti, jíin ñayivi kí'in tuni sí'ví-ti-ún, ma ndétatú kuti-í ndúú ñúú. <sup>12</sup> Jíin tú'un yá'a níni ná kuíni ni'in ñayivi ndóo, ja káandatu-i tíñu ni tá'ú Dios, te káandija-i nuu Jesús. <sup>13</sup> Te ni jini so'o-ri iin tu'un ja ní ka'an jíin-rí ichi ándívi. Chaá tu'un yá'a: Xáan ndatu taká ndíyi ja kúu iní nda'a máa Tatá Dios onde vina te ní-gá kua'an-yo. Jandáa, chi ndetatú-i ja ní kasátiñu-i. Te tíñu-i-ún kí'in-ni jíin-i, áchí Espiritu. <sup>14</sup> Te ni nde'é-rí. Te ni jini-ri iin viko kujín. Te nuu vikó-ún kánchaa iin I'a ja á kuni koo máa Sé'e chaá. Te ñú'un iin corona oro xini-yá. Te tñin-ya iin jóso. <sup>15</sup> Te ni kenda inga ndajá'a-yá iní

ve'e ij, te kána jaa-ya xiní l'a kánchaa nuu vikó: Kachi'i-ní jóso-ní, te ka'nu-ní. A ni jaa hora ka'nu-ní, chi ja kaa nuu ñú'un, a ni kuaan, áchí-ya. <sup>16</sup> Te l'a kánchaa nuu vikó, ni kachi'i-ni-ya jóso-ya iní ñuyívi. Te ni ndi'i ja kaa nuu ñú'un ni ta'nu. <sup>17</sup> Te ni kenda tuku inga ndajá'a-yá iní ve'e ij ja kánchaa iní andíví. Te suni kándá'a-yá in jósó xaan. <sup>18</sup> Te ni kenda inga ndajá'a-yá nuu altar. Te ndiso tíñu-ya sikí ñú'un. Te ni kana jaa-ya xiní ndajá'a tíñ jósó xaan: Kachi'i jóso xaan-ro, te nastútú-ró tikukú uva kaa nuu ñú'un, chi a ni kajichi, áchí-ya. <sup>19</sup> Te ndajá'a-ún, ni kachi'i-ya jóso xaan-ún iní ñuyívi. Te ni nastútú-yá tikukú kaa nuu ñú'un. Te ni chúkú-yá tikukú-ún nuu taxín uva. Yuán kúu in tu'un yátá ndasa kití iní Dios. <sup>20</sup> Te ni taxín uva-ún ichi yátá ñúu. Te iní nuu taxín-ún ni jika in yucha niñi ní jaa onde nuu ñú'un freno yu'u caballo. Te ni jika nátu'un uní ciento kilómetro.

## 15

### *Usia kue'e sandí'i-na*

<sup>1</sup> Yuan-na te ni naa iní-ri ni nde'é-ri inga tuni ñá'nu ichi ándíví, kúu usia ndajá'a-yá kándiso usia kue'e sandí'i-na. Chi nú ni jinu kue'e yá'a, te ma kití-ga iní Dios. <sup>2</sup> Te suni ni jini-ri in nátu'un mar nátu'un vidrio ja ní saka nuu jín ñú'un. Te ñayivi ní káundéé jín kítí-ún, jín ndosó-ti, jín tuní-ti, jín número sí'ví-tí, ká'jin-i yu'u mar vidrio-ún. Te kátin-i yaa nání arpa Dios. <sup>3</sup> Te kájita-i yaa Moisés mozo Dios, jín yaa máa Lélú. Tiñu ñá'nu jín tíñu luu sá'a-ní, Tátá Dios. Máa-ní tíñ taká poder. Ichi ndaa ichi ndóo kakuu ichi-ní. Te máa-ní kúu rey taká ñayivi ndóo. <sup>4</sup> Ndéja tú yú'ú ní te tú nákana jaa sí'ví-ní núsáa Tátá. Chi máa in ní kúu l'a ij. Taká nación, chaa-i te chiñú'ún-i ní, chi ni ndenda ndijin modo sánda-ní. Achí-i. <sup>5</sup> Yuán-na te ni nde'é-ri. Te ichi ándíví ní jini-ri ja núña cuarto ij xaan ichi iní ve'e ij, máa nú kenda tu'un ndaa. <sup>6</sup> Te iní ve'e ij yúan, ni kenda usia ndajá'a kándiso-ya usia kue'e xaan, te káñu'un-ya sá'ma kujín kiyí, jín sánchii oro káinu'ni jika-yá. <sup>7</sup> Te in ja kúun kiti ni ja'a-ti usia ko'o oro nuu ndí'usía ndajá'a. Te ko'o-ún ñú'un chítú nátu'un jín tú'un kití iní Dios, l'a chakú ní káni ní kúu. <sup>8</sup> Te ni ndii ncháa Dios jín fuerza-ya. Te ñu'ma-ún, ni chítú ndí iní ve'e ij. Te tú ní kúu kivi ni in ñayivi iní ve'e ij-ún, chi onde ná ndí'i usia kue'e ja kándiso ndí'usía ndajá'a-yá.

## 16

### *Usia ko'o ñú'un tu'un kití iní Dios*

<sup>1</sup> Te iní ve'e ij-ún ni kenda in tu'un jaa, ni jini so'o-ri ni ka'an jín ndí'usía ndajá'a-yá: Kuángoyo, te kacha nuu-ró ndí'usía ko'o ja káñu'un tu'un kití iní Dios ná júngoyo sikí ñuyívi, áchí. <sup>2</sup> Te kua'an ndajá'a in, te ni koyo-ya kó'o-yá sikí ñuyívi. Te ñayivi ja ncháa tuni kiti xaan-ún nuu, jín ja káchiñú'ún ndosó-ti, ni kata'an-i in kue'e iní xaan. <sup>3</sup> Te ndajá'a úu, ni koyo-ya kó'o-yá nuu mar. Te ni nduu-cha nátu'un niñi ndíyi. Te taká kiti káyí'i chii mar, ni kaji'i-ti. <sup>4</sup> Te ndajá'a uní, ni koyo-ya kó'o-yá sikí yúcha, jín sikí taká sókó ndúcha, te ni nduu-ni niñi. <sup>5</sup> Te ni jini so'o-ri ni ka'an ndajá'a ndúcha-ún: Tátá, l'a ij kúu-ní, l'a ío vina, l'a ni ío sáa. Te l'a ndaa kúu-ní, chi ni sánda ndaa-ní taká tíñu yá'a, <sup>6</sup> chi ñayivi yá'a, ni kajacha-i niñi cháa ndoo, jín niñi cháa kájani tu'un-ní, te vina já'a-ní niñi ná kó'o-i. Te súan ná náko'o-i. Achí-ya. <sup>7</sup> Te ni jini so'o-ri ni ka'an inga tu'un onde altar. Jandaa, Tátá Dios, máa-ní tíñ taká fuerza, máa-ní sánda ndaa-ní, sánda ndija-ní taká tíñu. <sup>8</sup> Te ndajá'a kúun, ni koyo-ya kó'o-yá sikí ndíkandii. Te ni ni'in tíñu ndíkandii-ún ja jín ñú'un te ka'mu taká ñayivi. <sup>9</sup> Te taká ñayivi, vasa súan ni kakayu-i ja ní'ní xaan, ko tú ní kánakani iní-i, ni tú ní kánakana jaa-i Dios, chi sasua ni kaka'an ndiva'a-i sikí-yá ja ní ja'a-ya kué'e yá'a sikí-í. <sup>10</sup> Te ndajá'a ú'un, ni koyo-ya kó'o-yá nuu mesa nuu tá'ú tíñu kiti xaan-ún, te nuu tá'ú-ti tíñu ni kuña. Te taká ñayivi, ni kanakaji

yí'í-i yáa-í ja kájatú-i. <sup>11</sup> Te ni kaka'an ndiva'a-i siki Dios andívi, ja kájatú-i jíin ja káta'an-i kue'e, ko na tú ní kánakani ini-i tiñu ni kasá'a-i. <sup>12</sup> Te ndajá'a iñú, ni koyo-ya kó'o-yá siki yúcha ká'nu Eufates. Te ni ichi yucha-ún, náva'a koo tu'a ichi kíkoyo rey, ichi núu kana ndikandii. <sup>13</sup> Te ni jini-ri ja iní yu'u kóo ká'nu, jíin yú'u kíti xaán, jíin yú'u cháa jáni tu'un tú'ún, ni kenda uni tachí káni nátu'un sa'va. <sup>14</sup> Chi tachí káni kákuu, te kasá'a tuni. Te kenda nuu táka rey ñuyívi, te stútú-ni-de ja kóo guerra kivi ká'nu máa Dios, l'a tñin taká poder. <sup>15</sup> Kuni so'o chi ncha-ri nátu'un ñakuiná. Xáan ndatu koo ñayivi ndito, jíin ja ndíto-i sa'ma-í, náva'a tú kaka víchi líi-í, te tú kuka nuu-í nuu sáva-ga-i, áchí-ya. <sup>16</sup> Te ni kasá'a tachí káni ja ní kakutútú-de iin ndu'a ja núu yú'u hebreo nání Armagedón. <sup>17</sup> Te ndajá'a usiá, ni koyo-ya kó'o-yá ichi núu tachí. Te ini ve'e ij andívi jíin núu mesa tá'ú-yá tiñu ni kenda iin tu'un ni ka'an jaa: A ni kuu, áchí. <sup>18</sup> Yúan-na te ni ndeyu. Te ni ni'in. Te ni ka'an taja. Te ni taan xaán ñú'un ja ná té koo-ga onde kivi ní tuu nuu cháa ini ñuyívi. <sup>19</sup> Te ñuu ká'nu-ún ni ndata sáva uni pedazo. Te ni ndua taká ñuu ini taká nación. Te ni nuku'un ini Dios ñuu ká'nu Babilonia ja kuá'a-ya kó'o ja ñú'un tu'un kiti xaán ini-ya ná kó'o ndí'i-i. <sup>20</sup> Te taká isla ni kajinu kaja'an. Te taká yuku, tuká ndijin iin. <sup>21</sup> Te ichi andívi ní jungoyo ñíni ná'nu nátu'un uu xiko kilo ná iin ná iin. Te taká ñayivi, ni kaka'an ndiva'a-i siki Dios ja siki túndó'o ñíni-ún, chi iin tundó'o xaán ní kuu.

## 17

## Kivi xnáa-yá ñuu Babilonia

<sup>1</sup> Yúan-na te ni chaá iin ja usiá ndajá'a-yá ja ní kanda'á usiá ko'o. Te ni ka'an-ya: Ña'an te ná stá'an-ri nuu-ro ndasa kundaá tiñu siki ñá'an kuaxán ja kánchaá-ña núu ndúcha kuá'a, <sup>2</sup> chi taká rey ñuyívi ni kasáténé-de jíin ñá'an-ún. Te taká ja káxiukú ini ñuyívi ni kanajini jíin tú'un kuaxán máa-ña, áchí-ya. <sup>3</sup> Te jíin Espiritu ni jaka-ya rúu ni ja'an-ri onde nuu ñú'un té'é. Te ni jini-ri iin ña'an yóso-ña iin kiti kuá'a. Te kiti-ún, ndíso-ti kuá'a sí'ví tú'un ndiva'a. Te ío usiá xini-ti te uxí ndiki-ti. <sup>4</sup> Te ña'an-ún, ñú'un-ña sá'ma kuá'a jíin sá'ma kuá'a tindi'í. Te suni ñú'un-ña oro, jíin yúu lúu, jíin perla. Te tñin-ña iin ko'o oro ñú'un chítú jíin tú'un ñáá, jíin tú'un chá'an ja tñini ini-ña. <sup>5</sup> Te chaan-ña ncháá iin sí'ví, iin tu'un sa'í: Ñuu ká'nu Babilonia, ná ja kasáténé jíin ja kasá'a tiñu ñáá ini ñuyívi yá'a, áchí. <sup>6</sup> Te ni jini-ri ña'an-ún ja najini-ña jíin niñi ñayivi ndóo jíin niñi ñayivi ní kaji'i ja siki tú'un Jesús. Te ni naa xaán ini-ri ni nde'é-rí nuu-ña. <sup>7</sup> Yúan-na te ni ka'an ndajá'a-yá-ún: Naja náa ini-ro. Máa-rí kachi-ri nuu-ro tú'un sa'í ñá'an-ún, jíin kiti yóso-ña, kiti ja ío usiá xini-ti te uxí ndiki-ti. <sup>8</sup> Te kiti ní jini-ro, ni io-ti núu. Ko tú ío-ti vína. Te nana-ti kii-ti ini tunchi kúnú. Te ki'in-ti núu tá'nu ndatu-ti. Te taká ñayivi káxiukú ini ñuyívi, ja tú káyošo sí'ví-i nuu tutú chakú onde kivi ní jukuiñi ñuyívi, naa ini-i nde'é-i nuu kiti ja ní io-ti núu, te tú ío-ti vína, te koo-ti. <sup>9</sup> Te nú túu ndíchi iin chaá, ma kúu juku'un ini-de tu'un yá'a. Usiá xini-ti kákuu usiá yuku, te siki yúku-ún kánchaá ña'an-ún. <sup>10</sup> Te suni kákuu usiá rey. Te u'un-de a ni kanaa-dé. Iin-de ío. Te té chaá-ga inga-de. Te nú ni chaá-de, jinu ñú'ún ja yakú-ni kivi kunchaa-de. <sup>11</sup> Te kiti ja ní io núu te tú ío-ti vína, máa-ti kúu rey una. Te iin tá'an ja ndí'usiá-de kúu-ti. Te ki'in-ti núu tá'nu ndatu-ti. <sup>12</sup> Te ndí'uxí ndiki ní jini-ro, kákuu uxí rey ja té tá'ú-ga-de tiñu. Ko máa-de jíin kiti-ún, tá'ú-de tiñu iin hora-ni. <sup>13</sup> Te rey-ún, iin núu-ni tu'un kájani ini-de. Te naku'a-de poder jíin tiñu kándiso-de nuu kiti. <sup>14</sup> Te kuatá'an-de jíin máa Lélú. Te Lélú-ún, kundéé-yá jíin-de jina'an-de, chi Jito'o nuu táka jito'o kúu-ya, te Rey nuu táka rey kúu-ya. Te ñayivi ká'iin jíin-yá kákuu ja á ni kana-ya xini-í, te a ni kaji-ya-í, te ñayivi kákandija va'a kákuu-i, áchí-ya jíin-rí. <sup>15</sup> Te ni ka'an-ga-ya: Ni jini-ro ja kánchaá ña'an kuaxán-ún siki kuá'a ndúcha. Te nducha kuá'a-ún kákuu ñayivi tñini ñuu, tñini nación, tñini yu'u. <sup>16</sup> Te ndí'uxí ndiki kiti ní jini-ro-ún, máa-de jíin kiti, chi koto u'u-de ña'an

kuáxán-ún, te xnáa-dé-ña, te sávichí líi-dé-ña, te kaji-dé kuñu-ña, te ka'mu-de-ña jíin ñú'un. <sup>17</sup> Chi Dios, súan ni ská'an-ya-dé ja íin núu-ni kájani ini-de, te nakua'a-de tiñu kándiso máa-de nuu kíti-ún. Te súan ná sá'a-de ja kúu ini máa-yá onde kivi skíkuu taká tu'un Dios. <sup>18</sup> Te ña'an ní jini-ro-ún kúu ñuu ká'nu ja tá'ú tíñu nuu taká rey ñuyívi.

## 18

<sup>1</sup> Yúan-na te ni jini-ri ni kuun inga ndajá'a ní kii-ya íchi ándíví, ndíso téyíí-yá poder. Te ni ndii ncháa nuu ñú'un jíin ndúa-yá. <sup>2</sup> Te ni ka'an jaa-ya: Ni naa ndíja Babilonia ñuu ká'nu. Te ni nduu ve'e kui'na. Yúan káxiukú taká tachi káni. Suni yúan káxiukú ndívii tísaa chá'an já kájito u'u-yo-tí. <sup>3</sup> Chi taká ñayívi, nátu'un vino ni kaji'i-i ko'o já tiní xaan ini ñuu-ún. Te taká rey ñuyívi, ni kasáténé-de jíin-ña. Te chaa kajaan káxikó ini ñuyívi, ni sákúká-ña-dé jíin taká ndatíñu luu kaní ini máa-ña, áchí-ya. <sup>4</sup> Te ni jini so'o-ri inga tu'un ichi ándíví, ja ní ka'an: Kuxio nuu-ña jíná'an-ró, chi ñayívi máa-rí kákuu-ró, te ma kivi nduu-ro jíin kuáchi-ña, náva'a tú ta'an-ro kué'e ta'an-ña. <sup>5</sup> Chi kuáchi-ña a ni jaa xiko onde ándíví, te ni nuku'un ini Dios ja sá'a-ña tíñu ñáa. <sup>6</sup> Cha'u nuu-ña, nátu'un ni ja'a-ña núu sáva-ga-i. Te kaa-ga kuá'a-ró núu-ña nú ndasa kaa tíñu ni sá'a máa-ña. Te ini ko'o já ní ja'a-ña ní kaji'i-i, suni ini-ún ná kaa nuku'un ko'o-ña. <sup>7</sup> Nátu'un ni sátyíí-ña máa-ña, te ni sá'a-ña tiní kuáchi, suni súan ku'a xndó'o-ró-ña já ndé'e-ña. Chi áchí-ña jíin máa-ña: Máa-rí kúu ña'an tá'ú tíñu, nasu ñá'an viuda kúu-ri, te ma ndé'e kuti-rí, áchí-ña. <sup>8</sup> Ja yúan nú íin kivi te kii tundó'o siki-ña. Kuu ndiyi, nde'e kó'o-ña, kii tama, te nduxia-ña jíin ñú'un. Chi ni'in téyíí kaa máa Tatá Dios, l'a sándaá tíñu-ña. Achí. <sup>9</sup> Te taká rey ñuyívi já ní kajika téné-de jíin-ña te ni kachaku kúka-de jíin-ña, nde'e-de te kana jíkó'o-de ja'a-ña kivi kuni-de ja kána ñu'ma kayu-ña. <sup>10</sup> Te kuiñi jíká-na-de ja yú'ú-de siki já kayu-ña. Te ka'an-de: Xáán ndá'ú ni kuu ñuu Babilonia, vasa ñuu ká'nu kúu-ró núu. Ko nuu íin hora te ni chaa juicio siki-ro. <sup>11</sup> Te taká chaa kajaan káxikó ini ñuyívi, nde'e-de te kana jíkó'o-de ja'a-ña. Chi tuká ni íin ja kuáan tíñu xíkó-de. <sup>12</sup> Ndatíñu kúya'u kákuu oro, plata, yuu lúu, perla, sa'ma fino jíin sá'ma kuá'a tándí'í, sa'ma tándu'á jíin sá'ma kuá'a, taká yunu vixí, ndatíñu marfil jíin ndatíñu yunu lúu, cobre jíin kaa jíin yuu ndáva. <sup>13</sup> Canela, jíin jí'o, susiá já'an xiko asun jíin susiá ua jíin susiá kutú, vino, aceite, yuchi fino, trigo, xndiki, ri, caballo, jíin carreta, jíin mozo sátiñu sáni, jíin ñayívi. <sup>14</sup> Ndatíñu ja ní ndio ini-ro, a ni kuxio kua'an, te taká ndatíñu fino máa-ró jíin ndatíñu luu-ró, a ni naa, te ma nani'in kúti-gá-ro, áchí. <sup>15</sup> Te taká chaa kajaan káxikó ndatíñu yá'a, ja ní kakuu kúka-de siki-ña, kuiñi jíká-na-de nuu-ña ja káyu'ú-de tundó'o ta'an-ña. Te nde'e-de te kana jíkó'o-de. <sup>16</sup> Te ka'an-de: Xáán ndá'ú ni kuu ñuu ká'nu yá'a. Ni ñu'un-ña sá'ma fino jíin já kuá'a, jíin já ndí'í. Te ni ñu'un-ña oro jíin yuu lúu, jíin perla. <sup>17</sup> Ko nuu íin hora te ni naa íi taká ndatíñu kúka yá'a. Achí-de. Te taká chaa xíin barco, jíin taká chaa jíká jíin barco, jíin cháa jíká nuu mar, jíin taká ja kásatiñu nuu mar, ni ka'íin jíká-na-de. <sup>18</sup> Te ni kajini-de ñu'ma ja kayu-ña. Te ni kakana jaa-de: Ndé inga ñuu kúu ja kétá'an jíin ñuu ká'nu yá'a, áchí-de. <sup>19</sup> Te ni kachu'un-de tikacha ñú'un xini-dé. Te ni kande'e-de ni kakana jíkó'o-de: Xáán ndá'ú ni kuu ñuu ká'nu yá'a. Chi taká chaa ni kañava'a barco, ni kakuu kúka-de jíin taká ndatíñu ya'u náva'a-ña. Te nuu íin hora te ni tucha íi. <sup>20</sup> Ná ndúvatu ini-ro já ní ta'an-ña, róo ándíví, jíin taká róo ñayívi ndóo, chaa apóstol, jíin cháa kájani tu'un Dios. Chi Dios ni nani'in tá'an-ya jíin-ña já siki róo. Achí-de. <sup>21</sup> Yúan-na te íin ndajá'a ní'in, ni íin-ya íin yuu nátu'un íin yosó ká'nu. Te ni skána-ya núu mar. Te ni ka'an-ya: Súan ni'in tuncháa Babilonia ñuu ká'nu, te ma núkuiñi kuti-gá. <sup>22</sup> Te ma kúni so'o-ga-ro ndusú ya chaa kácha, ni chaa jíta, ni chaa kátivi xkuili jíin corneta. Te ma ní'in-gá-ro ní íin chaa sá'a taká ndatíñu, ni ja ní'in molino ma kúni so'o kuti-gá-ro. <sup>23</sup> Te ma ndíi ncháa-ga nuu-ro jíin ndúa linterna. Te ma kúni so'o-ga-ro ka'an yii jíin ñásí'í. Chi chaa kajaan káxikó núu-ro, chaa kakuñá'nu ini ñuyívi ní kakuu-de, te jíin tíñu ñavá'a

nĭ xndá'ú-ro ndívii ñáyivi. <sup>24</sup> Te nuu-ñá nĭ ndenda niñi cháa nĭ kajani tu'un Dios, jíin niñi ñáyivi ndóo, jíin niñi táká ñáyivi ní kaja'ni-í inĭ ñuyívi yá'a. Achí-ya.

## 19

*Kivĭ nákana jaa-i Dios inĭ andívĭ*

<sup>1</sup> Yuán-na te nĭ jini so'o-ri nĭ kuvaa ĩn ñáyivi kuá'a íchi ándívĭ, ja ní kaka'an-i: Xáán va'a Dios. Ná nákana jaa-yó-yá. Ná ká'an jíin'ún-yó jíin-yá, chi nĭ nama-ya yóo jíin fuerza-ya. <sup>2</sup> Chĭ sándaq va'a-ya jíin tú'un ndaa. Nĭ nakuxndíi-ya sikĭ ñá'an kuáxán-ún, ja ní stívĭ-ña ñúyivi jíin tú'un tinĭ inĭ-ña. Te nĭ nani'in tá'an-ya jíin-ña ja ní jacha-ña niñi mozo-ya, áchĭ-i. <sup>3</sup> Te inga jíinu nĭ kaka'an-i: Xáán va'a Dios, chĭ ñu'ma kayú-ña-ún, kána-ni ñí káni ñí kuiá, áchĭ-i. <sup>4</sup> Te ndí'okó kuun cháa ñá'nu jíin ndíkúun kĭti nĭ kajukuiñi jíti-de nuu ñú'un. Te nĭ kachiñú'ún-de Dios ja kánchaa-ya mesa tá'ú-yá tiñu. Te nĭ kaka'an-de: Amén, xáán va'a Dios, áchĭ-de. <sup>5</sup> Te onde nuu mesa-ún nĭ ka'an ĩn tu'un: Taká róo mozo Dios máa-yó, jíin róo ja kájandatū nuu-yá, kúu lúli kúu ñá'nu-ró, ná nákana jaa-ró-yá, áchĭ. <sup>6</sup> Te nĭ jini so'o-ri nátu'un kaka'an ñáyivi kuá'a, nátu'un ní'in kua'a ndúcha, xĭ nátu'un ká'an taja: Xáán va'a Dios máa-yó, chĭ tá'ú-yá tiñu te tĭin-ya táká poder. <sup>7</sup> Ná kúsiĭ xáan inĭ-yo. Te ná nákana jaa-yó-yá. Chĭ a nĭ jaa kivĭ tánda'a máa Lélú. Te ñasí'ĭ-ya, a ío tu'a-ña. <sup>8</sup> Te nĭ ni'in-ña tu'un ja kú'un-ña sá'ma fino ja ndóo ío te ndíi ncháa. Chĭ sa'ma fino-ún kákuu tiñu ndaa nĭ kasá'a ñáyivi ndóo, áchĭ. <sup>9</sup> Te nĭ ka'an ndajá'a-yá-ún jíin-rí: Chaa tu'un yá'a: Xáán ndatū kákuu ñáyivi ní kana-ya xinĭ-í ja ná kíngoyo-i nuu ío xĭni tánda'a máa Lélú, áchĭ-ya. Te nĭ ka'an-ga-ya jíin-rí: Ya'á kúu tu'un ndaa nĭ ka'an Dios, áchĭ-ya. <sup>10</sup> Te nĭ jukuiñi jíti-rí nuu já'a-yá ja chíñú'ún-rí-ya núu. Te nĭ ka'an-ya jíin-rí: Ma sá'a-ró súan. Chĭ suni mozo-ya kúu-ri jíin-ró jíin ñani-ro ja kájani ndaa tu'un Jesús. Ná chíñú'ún-ró máa Dios, áchĭ-ya. Chi tu'un nĭ ka'an ndaa Jesús kúu modo jáni-yó tú'un-ya.

*I'a skĭkuu tu'un jíin I'a ká'an ndaa*

<sup>11</sup> Te nĭ jini-ri ja núña andívĭ. Te nĭ kenda-ni ĩn caballo kuíjĭn. Te I'a yóso-tĭ, nánĭ-yá I'a ndaa, I'a skĭkuu. Te jíin tú'un ndaa sándaq ndaa-ya te kuatá'an-ya. <sup>12</sup> Te nduchi-yá káa nátu'un yáa ñú'un. Te xini-yá ñú'un kua'a corona. Te yóso ĩn sí'ví ja ní ĩn tú júku'un inĭ, chĭ máa-ni máa-yá jinĭ. <sup>13</sup> Te yúsúkun-yá ĩn tikachĭ niñi. Te nánĭ-yá tu'un Dios. <sup>14</sup> Te ĩn tiku'nĭ andívĭ, nĭ kándikĭn-de-ya kája'an-de jíin-yá káyoso-dé caballo kuíjĭn. Te káñu'un-de sa'ma fino xaan ja ío ndoo te kiyĭ. <sup>15</sup> Te yu'u-yá kéndaa ĩn machete xaan, nává'a jíin machete-ún stujĭ-yá taká ñáyivi. Te tá'ú-yá tiñu nuu-í jíin bastón kaa. Te kuañu-ya sikĭ uva kaxĭn-ya. Yuán kúu ja kitĭ inĭ Dios, I'a tĭin taká poder. <sup>16</sup> Te nuu tikachĭ-yá jíin núu sá'nda-ya yóso sí'ví yá'a: Rey nuu taká rey, te Jito'o nuu taká jito'o, áchĭ. <sup>17</sup> Te nĭ jini-ri ĩn ndajá'a ja kándii-ya núu ndíkandii, te nĭ kana jaa-ya jíin táká tisaa kándéché sáva andívĭ: Ña'an te ndutútú-ró núu kúxĭni-ró sá'a Dios ñá'nu, <sup>18</sup> nává'a kee-ro kúñu rey jíin capitán, jíin kúñu chaa ni'in, jíin kúñu caballo jíin cháa káyoso-tĭ, jíin kúñu taká-ga ñáyivi ja kájika ndicha-na jíin ja kákuu mozo, ja lúli jíin ja ñá'nu, áchĭ-ya. <sup>19</sup> Te nĭ jini-ri nuu máa kĭti xaán-ún jíin núu taká rey ñuyívi, nĭ kakutútú-de jíin soldado-de ja kuatá'an-de jíin I'a yóso caballo kuíjĭn jíin taká soldado-ya. <sup>20</sup> Te kĭti xaán-ún kua'an-tĭ preso jíin cháa nĭ jani tu'un tú'ún ja ní sá'a kua'a-dé tunĭ nuu-tĭ, te jíin tunĭ-ún nĭ xndá'ú-de ñáyivi ní káki'in tunĭ kĭti-ún jíin ja ní kachiñú'ún ndosó-tĭ. Ndúu chaa yá'a, nĭ kenda-de kua'an chakú-de nuu laguna ñu'un ja kayú jíin azufre. <sup>21</sup> Te sava-ga chaa-ún nĭ kaji'i-de jíin machete ja kéndaa yu'u I'a yóso caballo kuíjĭn. Te taká tisaa, nĭ kanda'a chĭi-tĭ ní kayee-tĭ kuñu-de jíná'an-de.



## 20

*Tu'un siki mil kua jín juicio siki ku'na*

<sup>1</sup> Te ni jini-ri ja ichi ándívi ní kuun ñin ndajá'a tíin-ya ndákáa tunchi kúnú xáan, jín ñin cadena ká'nu. <sup>2</sup> Te ni katíin-ya koo ká'nu, koo áná'án, kiti kúu kui'na Satanás. Te ni ju'ni-ya-tí ja ná kúnu'ni-tí mil kua. <sup>3</sup> Te ni skívi-ya-tí kua'an-tí tunchi kúnú. Te ni jasú-ya-tí. Te ni sákútu-yá siki-tí, jín sello, náva'a tuká xndá'ú-ga-tí taká nación. Chi onde ná jínu mil kua, yúan-na te jínu ñú'ún ja ndají núnda-ga-tí. <sup>4</sup> Te ni jini-ri tiní mesa. Te cha káxiukú mesa-ún kákuu ja sánda tiñu. Te suni ni jini-ri añú ñayivi ní kaxiti xiní-í, siki já ní kajani ndaa-i tu'un Jesús jín tú'un Dios, ni tú ní káchiñú'ún-i kiti-ún ni ndoso-tí, ni tú ní kájatá'ú-i tuni-tí kunchaa chaan-í, ni iní nda'a-í. Te ni kanachaku-i. Te ni katá'ú-i tiñu jín Cristo ñin mil kua. <sup>5</sup> Ñayivi yá'a kákuu ja náchaku xna'an-ga. Ko sava-ga ndiyi-ún, tú ní kánachaku-i onde ná jínu mil kua. <sup>6</sup> Xáán ndatu koo ñayivi ndoo ja náchaku-i xna'an-ga. Ma kúu-i vuelta uu, chi sua nduu-i sutu nuu Dios jín núu Cristo, te tá'ú-i tiñu jín yá mil kua. <sup>7</sup> Te onde ná jínu mil kua-ún, te ndaji Satanás nuu kándeé preso. <sup>8</sup> Te kenda xndá'ú nación ká'io ndákúun lado ñuyivi, ñuu Gog jín ñuu Magog, náva'a stútú ñayivi já kuatá'an-i. Te koo kua'a xáan-í natu'un ñiti yú'u mar. <sup>9</sup> Te ni chakoyo-i onde ñí ñuyivi. Te ni kajikó ndúu-i nuu ká'jin taká ñayivi ndoo jín ñuu ja maní-í jín. Ko Dios ni skúun-ya ñú'ún ichi ándívi. Te ni kanduxia-i. <sup>10</sup> Te kui'na já ní xndá'ú ñayivi-ún, ni skée-ya kuá'an nuu laguna ñu'un ja kayú jín azufre. Te suni yúan kándeé kiti xáan-ún jín cháa ni jani tu'un tú'ún. Te yúan ndo'o-de ndúu ñúu ñí káni ñí kua.

*Tu'un mesa ká'nu kujín ándívi*

<sup>11</sup> Te ni jini-ri ñin mesa ká'nu kujín, jín l'a kánchaa mesa-ún. Te nuu máa l'a-ún ni kuxio ñuyivi jín ándívi. Te tuká ní ní'in núu kúxiukú. <sup>12</sup> Te ni jini-ri taká ndiyi, ja ñá'nu ja lúli, ká'jin-i nuu Dios. Te ni juña-ya taká libro. Te suni ni juña-ya ingá tutu nání libro chakú. Te ni sánda-ya tíñu ndiyi-ún jíná'an-i, nú ndasa káa tu'un yoso núu tutú-ún, ná ñin ñin tiñu ni kasá'a-i. <sup>13</sup> Te nducha mar, ni nakua'a-cha ndiyi ká'jin chii-cha. Te kue'e jín infierno, ni kanakua'a ndiyi ja ká'jin. Te ni káunda kuachi-i ná tiñu ni kasá'a ñin ñin-i. <sup>14</sup> Te ni skée-ya infierno jín kué'e kája'an nuu laguna ñu'un. Ya'a kúu modo kuu-i vuelta uu. <sup>15</sup> Te ñayivi tú ní ndénda sí'vi-i nuu libro chakú, te ni skána-ya-í kua'an-i nuu laguna ñu'un.

## 21

*Ñuyivi jáa jín ándívi jáa*

<sup>1</sup> Yúan-na te ni jini-ri ñin ándívi jáa jín ñin ñuyivi jáa. Chi ándívi xnáñúu jín ñuyivi xnáñúu ní nda'va. Te tuká mar ni ío. <sup>2</sup> Te máa-rí Juan ni jini-ri ñuu ii já kúu ñuu Jerusalén jáa, ja ní kuun ichi ándívi ní kenda nuu Dios. Te ío tu'a natu'un ñin ñasí'í ja ío tu'a-ña tánda'a-ña jín yí-ña. <sup>3</sup> Te ichi ándívi ní jini so'o-ri ñin tu'un ni ka'an jaa: Vina te ncháa ve'e Dios jín ñayivi. Te kunchaa-ya jín-i. Te kuu-i ñayivi máa-yá. Te máa-yá, kuu-ya Dios máa-i te kunchaa-ya jín-i. <sup>4</sup> Te nakua'a Dios taká nducha núu-í. Te ma kúu kuti-gá-i. Te tuká koo ja ndúku'á iní-i, ni ja ndé'e-i, ni ja jatú-i, chi a ni nda'va-ya tíñu xnáñúu. Achí. <sup>5</sup> Te ni ka'an l'a kánchaa mesa-ún: Kuni so'o-ró, chi ruu nasájáa-rí taká ndatíñu, áchí-ya. Te ni ka'an-ga-ya jín-rí: Chísó tú'un yá'a, chi taká tu'un yá'a, tu'un ndaa tu'un ndija kúu, áchí-ya. <sup>6</sup> Te ni ka'an-ya jín-rí: A ni kuu. Máa-rí kúu natu'un letra Alfa jín letra Omega, nuu kéjá'a jín núu ndí'i. Te ñayivi jichí nducha, kua'a-ri sókó ndúcha chakú ko'o sáni-i. <sup>7</sup> Te cha kundéé, ni'in tá'u-dé taká ndatíñu, te kuu-ri Dios máa-de, te máa-de kuu-de se'e-ri. <sup>8</sup> Ko ñayivi já káyu'ú ja tú káandija, ja káchá'án, ja kája'ni ndiyi, ja kasá'a téné, ja káti'vi, ja káchiñú'ún ndosó, jín taká ja káka'an tu'un tú'ún, ñayivi yá'a kuiñi-i nuu



laguna ñu'un nuu kayú jíin azufre. Súan kuu-i vuelta uu. <sup>9</sup> Yúan-na te ñin ndajá'a já usiá-ya ní katíin usiá ko'o já ñu'un ndí'usiá kue'e sandí'í-na, ni chaá-ya núu-rí. Te ni ka'an-ya jíin-rí: Ña'an, te ná stá'an-ri ñin ña'an núu-ro já kúu ñasí'í máá Lélú, áchí-ya. <sup>10</sup> Te jíin máá Espíritu ni jaka-ya rúu ni ja'an-ri xini ñin yuku súkún ká'nu. Te ni stá'an-ya ñúu ii Jerusalén nuu-rí ja kúun vai ichi ándíví ondé nuu Dios. <sup>11</sup> Ndíso ndua Dios. Te ndíi ncháa nátu'un yuu lúu, nátu'un yuu kuí ndí'í, te ndíi ní'ni nátu'un vidrio. <sup>12</sup> Te ñáva'a ñin nama ñúu ká'nu súkún. Te suni ñáva'a uxi uu yuxé'é. Te yuxé'é-ún ká'jin uxi uu ndajá'a-yá. Te yuxé'é-ún káyoso sí'ví ndí'uxí uu tata se'e Israel. <sup>13</sup> Ichi núu kána ndikandii ío uní yuxé'é. Ichi norte ío uní yuxé'é. Ichi sur ío uní yuxé'é. Ichi núu kée ndikandii ío uní yuxé'é. <sup>14</sup> Te nama ñúu-ún, ñáva'a uxi uu cimientu. Te sikí yúan yóso uxi uu sí'ví ndí'uxí uu apóstol máá Lélú Dios. <sup>15</sup> Te ndajá'a ká'an jíin-rí-ún, tíin-ya ñin vara oro ja chíkuá'a-ya ñúu, jíin táká yuxé'é, jíin namá ñúu. <sup>16</sup> Te ñin ñuu ío kuun jikí kúu. Te ñin núu-ni ja káni jíin já jichá. Te ni chikua'a-ya ñúu jíin vara-ún, te ni jinu uu mil kuun ciento kilómetro, ja káni, jíin já jichá, jíin já súkún, ñin núu-ni kúu. <sup>17</sup> Te suni ni chikua'a-ya namá ñúu-ún. Te ni jinu ñin ciento uu xiko kuun yíki ku'a chaá, ja súní ku'a ndajá'a-yá kúu. <sup>18</sup> Te nama ñúu-ún kúu yuu kuí ndí'í. Te ñuu kúu máá nían oro, nátu'un vidrio ndíi ní'ni. <sup>19</sup> Te cimientu ñuu-ún, ni kukútu jíin táká yuu lúu. Ja xnáñúu kúu yuu kuí ndí'í. Ja uu kúu yuu ncháa kuí. Ja uní kúu yuu ncháa pinto. Ja kúun kúu yuu kuí. <sup>20</sup> Ja u'un kúu yuu pinto. Ja inú kúu yuu kuá'a pinto. Ja usiá kúu yuu kuí méku. Ja uná kúu yuu kuí ncháa. Ja ñin kúu yuu kuá'an. Ja uxi kúu yuu kuí kuíjin. Ja uxi ñin kúu yuu color naranja. Te ja uxi uu kúu yuu ndí'í. <sup>21</sup> Te ndí'uxí uu yuxé'é-ún kákuu uxi uu perla, ja ñin yuxé'é, te ñin perla. Te nuyá'u ñuu-ún kúu máá nían oro ja ndíi ní'ni nátu'un vidrio. <sup>22</sup> Te tú ní jiní-ri ve'e ii iní ñuu, chí ve'e ii ñúu-ún kúu máá Dios, I'a tíin taká poder jíin máá Lélú. <sup>23</sup> Te ñuu-ún, tú níni ndikandii ni yoo ja stúun, chí ndua máá Dios ndíi ncháa, te máá Lélú kúu lámpara. <sup>24</sup> Te ñayivi ní kakaku, kaka kuu-i jíin ndúa ñúu-ún nátu'un jíin lámpara. Te taká rey ñuyívi, kikoyo-de ñuu-ún jíin táká ndatíñu luu-de, te ka'an jíin-ún-de jíin-yá yúan. <sup>25</sup> Te yuxé'é ñúu-ún, ma nándasú kuti já ío-ni ndúu, te ma kóo-ga akuáa yúan. <sup>26</sup> Te iní ñuu-ún kinchaka-de taká ndatíñu luu jíin ndatíñu jíin-ún ío iní ñuyívi. <sup>27</sup> Te iní ñuu-ún ma ndívi kuti ní ñin ñayivi chá'an, ni ja sá'a tíñu ñáa, ni ja ká'an tu'un tú'ún, chí máni máá-ni ñayivi já káyoso sí'ví-i nuu libro chakú máá Lélú.

## 22

<sup>1</sup> Yúan-na te ni stá'an-ya ñin yucha nducha chakú nuu-rí. Te ndíi ní'ni-cha. Te kána-cha núu mesa tá'ú tíñu Dios jíin máá Lélú. <sup>2</sup> Te jka-cha sáva ma'ñú nuyá'u ñuu-ún. Te ndúu lado yucha, ká'jin yunu chakú, ja já'a uxi uu nuu ndé'e, ndíta'an yoo kúun nde'e. Te nda'a yúnu-ún kákuu ja sá'a tana táká ñayivi. <sup>3</sup> Te tuká koo ni ñin tu'un tásí, chí mesa tá'ú tíñu Dios jíin Lélú kúnchaa iní ñuu-ún. Te mozo-ya, kuatíñu-i nuu-yá jíná'an-i. <sup>4</sup> Te kuní-i nuu-yá. Te koso sí'ví-yá chaan-í. <sup>5</sup> Te ma kóo kuti-ga akuáa yúan. Te tuká kájinu ñúu-ún-i ja stúun luz, ni ja stúun ndikandii. Chí máá Tatá Dios, stúun-ya núu-í. Te tá'ú-i tíñu ní káni ní kuí.

### *Taká tíñu ja kánúu cháa yachi*

<sup>6</sup> Te ni ka'an-ga-ya jíin-rí: Tu'un ndaa tu'un ndija kúu tu'un yá'a. Te máá Tatá Dios, Jito'o chaá ndoo ja ní kajani-de tu'un-ya, ni táji-yá ndajá'a-yá náva'a stá'an-ya núu mozo-ya táká tíñu ja kánúu cháa yachi. <sup>7</sup> Te jandaa ja ncháa yachi-ri. Achí-ya. Xáan ndatu ñayivi skíkuu tu'un ká'an tutu yá'a. <sup>8</sup> Te ruu Juan kúu ja ní jini so'o-ri te ni jiní-ri taká tíñu yá'a. Te nuu ní ndí'i ni jini so'o-ri, jíin já ní nde'é-rí, te ni jukuíñi jíití-rí nuu já'a ndajá'a I'a ni stá'an taká tu'un yá'a nuu-rí, ja chíñú'ún-rí-ya núu. <sup>9</sup> Te ni ka'an-ya jíin-rí: Ma sá'a-ró súan, chí ruu, suni mozo-ni kúu-ri jíin-ró, jíin ñani-ro já kájaní tu'un Dios,

jíin ñáyivi káskíkuu tu'un ká'an tutu yá'a. Sua ná chíñú'ún-ró máá Dios, áchí-ya. <sup>10</sup> Te ni ka'an-ga-ya jíin-rí: Ma kasú-ro tú'un ká'an tutu yá'a, chí a ni kuyani kivi. <sup>11</sup> Ñáyivi sá'a tiñu ñáá, ná kúkuu-i jíin tíñu ñáá-ún. Ñáyivi káchá'an, ná kéndoo chá'an-i. Ñáyivi sá'a tiñu va'a, ná kúkuu-i jíin tíñu va'a-ún. Te ñáyivi ndoo, ná kúkuu-ga-i jíin tú'un ndoo. <sup>12</sup> Kuni so'o, chí nchaa yachi-ri, te kii ya'u jíin-rí, náva'a kua'a-ri ya'u in in-i ndasa tiñu ni kasá'a-i. <sup>13</sup> Máá-rí kúu nátu'un letra Alfa jíin letra Omega, nuu kéjá'á jíin núu ndí'i, ja xnáñúú jíin já sándí'í-na. Achí-ya. <sup>14</sup> Xáán ndatu ñáyivi skíkuu tiñu ni tá'ú-yá, náva'a ni'in tá'u-í ja-i nuu yunu chakú, te kivi koyo-i ichi yúxé'é iní ñuu-ún. <sup>15</sup> Ko yata vé'e kuiñi ti'ina, jíin já kásá'a tiñu ñavá'a, jíin já tñí iní, jíin já kája'ni ndíyi, jíin já káchiñú'ún ndosó, jíin táká ja kúsi iní xndá'ú tá'an. <sup>16</sup> Máá-rí kúu Jesús ja ní tájí-rí ndajá'a-rí kujaa nuu-ro jíná'an-ró, náva'a kani ndaa-ya tú'un taká tiñu yá'a nuu tíku'ni kákandíja. Máá-rí kúu nátu'un yo'o já kúu tata David. Te suni kúu-ri nátu'un tiñuú xíní já ndí ndáxín tíkuáan-na. <sup>17</sup> Te máá Espiritu jíin ñá'an tánda'a káka'an: Ña'an-ní, áchí. Te ñáyivi jini so'o, ná ká'an-i: Ña'an-ní, achí-i. Te ñáyivi jichí nducha, ná kí-i. Te ñáyivi kuní, ná kó'o sáni-i nducha chakú. <sup>18</sup> Te ká'an xaan-rí nuu táká ñáyivi jini so'o tu'un ká'an tutu yá'a: Nú ndé in ñáyivi ná chísó-ga-i nuu tú'un yá'a, te Dios, chísó-yá tundó'o yóso núu tutú yá'a sikí-i. <sup>19</sup> Te nú ndé in ñáyivi kuánchaa-i yakú tu'un ja ká'an tutu yá'a, te Dios kuanchaa-ya tá'u-í ja yí'i nuu libro chakú, jíin iní ñuu ii, sikí tú'un ja yóso núu tutú yá'a. <sup>20</sup> Súan ká'an I'a ká'an ndaa taká tu'un yá'a: Jandaa ja nchaa yachi-ri, áchí-ya. Súan ná kóo Amén. Ña'an-ní Táta Jesús. <sup>21</sup> Tu'un luu ío iní máá Jíto'o-yo Jesucristo ná kóo jíin taká-ro jíná'an-ró. Amén.